

SØREN KIERKEGAARDS SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

III. BIND

TO OPBYGGELIGE TALER — FRYGT OG BÆVEN — GJENTAGELSEN — TRE OPBYGGELIGE TALER

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

1901

TO OPBYGGELIGE TALER.

(1843).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Texten er aftrykt efter Originaludgaven. Til dette Skrift findes hverken Manuscript eller Korrekturark blandt S. K.'s Papirer.

De 18 opbyggelige Taler, som S. K. udgav i 6 Hefter i Aarene 1843—44, samledes i 1845 af Forlæggeren P. G. Philipsen under Titelen: Atten opbyggelige Taler, med en fælles Indholdsfortegnelse. Dette Titelblad samt Indholdsfortegnelsen gives allerede her.

ATTEN OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

PAA BOGHANDLER P. G. PHILIPSENS FORLAG.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843—1845.

INDHOLD.

TO OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1843.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Uagtet denne lille Bog (som derfor blev kalden »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; »opbyggelige Taler« ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer) kun ønsker at være, hvad den er, en Overflødighed, og kun begjerer at forblive i det Skjulte, som den blev til i Dølgsmaal, har jeg dog ikke taget Afskeed med den uden et næsten eventyrligt Haab. Forsaavidt den, ved at udgives, i uegentlig Forstand paa en Maade tiltræder en Vandring, lod jeg en liden Stund mit Øie følge den. Jeg saae da, hvorledes den gik sin Gang ad eensomme Veie eller eensom ad de alfare. Efter en og anden lille Misforstaaelse, idet den blev bedraget af en flygtig Lighed, traf den endelig hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Læser, hiin Enkelte, hvem den søger, efter hvem den ligesom udstrækker sine Arme, hiin Enkelte, der er velvillig nok til at lade sig finde, velvillig nok til at modtage den, hvad enten den i Mødets Øieblik træffer ham glad og trøstig eller »mødig og tankefuld.« — Forsaavidt den derimod, ved at udgives, i egentligere Forstand forbliver i Stilhed, uden at komme af Stedet, lod jeg en liden Stund mit Øie hvile paa den. Den stod da der som en ubetydelig lille Blomst, i Skjul af den store Skov, hverken søgt formedelst sin Pragt eller sin Duft eller sin Næring. Men jeg saae da ogsaa, eller troede at see, hvorledes den Fugl, som jeg kalder min Læser, pludselig fik Øie paa den, kastede sig ned paa sin Vinge, plukkede den af, tog den til sig. Og da jeg havde seet dette, saae jeg ikke Mere.

Kjøbenhavn, den 5te Mai 1843.

S. K.

TROENS FORVENTNING.

Nytaarsdag.

Bøn.

Atter er et Aar forløbet, himmelske Fader! Vi takke Dig for, at det blev lagt til Naadens Tid og forfærdes ikke ved, at det skal ogsaa lægges til Regnskabets; thi vi fortrøste os jo til Din Barmhjertighed. Det nye Aar staaer for os med dets Fordringer; og gaae vi end nedbøiede og bekymrede ind deri, fordi vi ikke kunne og ikke ville dølge for os Tanken om Øiets Lyst, som bedaarede, om Hevnens Sødme, som forførte; om Vreden, som gjorde os uforsonlige, om det kolde Hjerte, som flygtede langt bort fra Dig; saa gaae vi jo dog heller ei ganske tomhændede ind deri; thi vi ville jo ogsaa tage dem med os: Erindringerne om de bange Tvivl, som bleve beroligede, om de stille Bekymringer, som bleve husvalede, om det nedbøiede Sind, som blev opreist, om det glade Haab, som ikke blev beskæmmet. Ja naar vi i sørgmodige Øieblikke ville styrke og opmuntre vort Sind ved Tanken om de store Mænd, Dine udvalgte Redskaber, der i svare Anfægtelser, i Hjertets Angst beholdt Sindet frit, Modet uknækket, Himlen aaben, saa ville vi ogsaa dertil lægge vort Vidnesbyrd i den Forvisning, at om vort Mod i Sammenligning med Hines kun er Mismod, vor Magt Afmagt, saa er Du dog den Samme, den samme vældige Gud, der prøver Aander i Strid, den samme Fader, uden hvis Villie ikke en Spurv falder til Jorden. Amen.

Epistelen skriver St. Paulus Apostel til de Galater 3. Cap. 23. V. til Enden.

Det er paa Aarets første Dag vi her ere forsamlede, andægtige Tilhørere! Den Fest, vi idag feire, har intet kirkeligt Navn, og dog er dens Høitid os ikke mindre kjærkommen, dens Opfordring til stille Eftertanke ikke mindre alvorlig. Det er i Herrens Huus vi ere forsamlede, hvor der altid skal tales om det Samme, om end i Forhold til Tid og Leilighed paa forskjellig Maade. Et Aar er forløbent, et nyt begyndt; endnu er der Intet skeet i det; det Forbigangne er afsluttet, det Nærværende er ikke, kun det Tilkommende er, hvilket ikke er. I det daglige Liv pleie vi af og til at ønske hverandre et eller andet Gode. Eftersom vi da troe at kjende et Menneskes særlige Forhold, hans Tanker og Idrætter, i samme Grad mene vi os istand til at turde ønske ham et bestemt Gode, der netop passer for ham og for hans Liv. Ogsaa paa denne Dag undlade vi ikke at vise andre Mennesker vor Velvillie og Deeltagelse ved at tilønske dem dette eller hiint Gode. Men da paa denne Dag Tanken om det Tilkommende og den deri liggende uudforskelige Mulighed ret bliver levende for os, er vort Ønske gjerne af almindeligere Art, fordi vi haabe, at Ønskets større Omfang lettere vil kunne gribe det Tilkommendes Mangfoldighed; fordi vi føle Vanskeligheden af i Forhold til det Ubestemte og det Ubestemmelige at ønske noget Bestemt. Dog vi lade ikke denne Vanskelighed standse vort Ønske, vi give ikke Tanken Tid til at urolige Hjertets gaadefulde og ubestemte Tilskyndelse, vi følge en Velvillie, der, om den end ikke fortjener at hædres med Kjærlighedens Navn, dog heller ei bør nedsættes som Letsindighed. Kun med Hensyn til et enkelt Menneske gjøre vi en Undtagelse. Ved ham hænger vort Hjerte fastere, for hans Vel ere vi mere bekymrede. Jo mere dette er Tilfælde, desto mere blive vi os Vanskeligheden bevidst. Idet nu Tanken fordyber sig i det Tilkommende, da farer den vild i sin rastløse Stræben for at aftvinge eller aflokke den Gaadefulde en Forklaring; speidende haster den fra een Mulighed til en anden, men forgjeves; og under alt Dette bliver den ønskende Sjæl sørgmodig, der sidder og venter paa, at Tanken skulde vende tilbage og oplyse den om, hvad den turde ønske med al sin Inderlighed. Hvad Andre gjøre let og uden Besvær, det falder dette Menneske tungt og vanskeligt;

hvad han selv gjør let mod Andre, det falder ham tungt i Forhold til den, han elsker høiest, og Vanskeligheden bliver større, jo mere han elsker. Tilsidst bliver han raadvild; han vil ikke slippe den Elskede ud af sin Magt, ikke overgive ham i det Tilkommendes Vold, og dog maa han det; han vil ledsage ham med alle gode Ønsker, og dog har han ikke et eneste.

Hvis et Menneskes bekymrede Sjæl som en Fange følte sig besnæret i denne Vanskelighed, da vilde han vel ogsaa besinde sig paa de Vidnesbyrd, han havde hørt paa disse hellige Steder, han vilde maaskee gaae herhen, for atter at overveie og efterforske, om der dog ikke var et Ønske, der var saa sikkert, at han turde lægge hele sin Sjæls Inderlighed deri, uden at holde nogen Deel af den tilbage for et andet Ønske, der ogsaa var af Vigtighed for den Elskede; saa sikkert, at det snarere var at befrygte, at han ikke havde Inderlighed nok til at ønske det, som det burde ønskes; et Ønske, han ikke skulde behøve at ledsage med nye Ønsker om at det maatte vedblive; et Ønske, der ikke rænkefuldt vedblev, efter at man havde ophørt at ønske det; et Ønske, der ikke angik en enkelt Ting, at han ikke skulde have glemt en anden enkelt Ting, der senere kunde gribe forstyrrende ind; et Ønske, der ikke angik det Nærværende, men passede for det Tilkommende, saaledes som dette jo var Anledningen til at han ønskede. Var der et saadant Ønske, da var han fri og glad, glad ved sit Ønske, gladere ved, at han kunde ønske den Anden det.

Og der tales jo paa disse hellige Steder om mange gode Ting. Der tales om Verdens Goder, om Sundhed, glade Dage, Rigdom, Vælde, Lykke, en herlig Ihukommelse; og der advares mod dem; thi den, som har dem, advares, at han ikke troer dem; den, som ikke har dem, advares, at hans Hjerte ikke er til dem. Om Troen føres der en anden Tale. Der siges, at den er det høieste Gode, det skjønneste, det dyrebareste, al Saligheds Rigdom, ikke til at maale ved noget Andet, ikke til at erstatte. Er den nu da saaledes forskjellig fra de andre Goder, at den er det høieste, men iøvrigt af samme Art som hine, flygtig og ustadig, kun enkelte Udvalgte tildeelt, sjelden for det hele Liv? Hvis saa var, da blev det jo uforklarligt, at der paa disse hellige Steder altid ene og alene tales om Troen, at den atter og atter lovprises og berømmes. Den, der skulde tale, maatte jo enten være i Besiddelse af dette Gode eller savne det. Hvis han eiede det, da vilde han vel sige: »jeg tilstaaer gjerne, at det er det Herligste af Alt, men prise det for Andre, Nei! det kan jeg ikke, det var jo at gjøre det end tungere for dem, der ikke have det; desuden knytter en hemmelig

Smerte sig til dette Gode, der gjør mig mere eensom end de svareste Lidelser.« Og det var jo ædelt og velvilligt tænkt af ham. Men den, der ikke havde det, han kunde jo ikke berømme det. Saa vilde da det Modsatte skee af hvad der skeer; Troen vilde blive det eneste Gode, der aldrig blev nævnet paa disse Steder; thi det var for stort til, at man turde advare mod det, for herligt til, at man turde prise det af Frygt for, at de skulde være tilstede, der ikke havde det og ikke kunde faae det. Saa er da Troen af en anden Beskaffenhed; den er ikke blot det høieste Gode, men den er et Gode, hvori Alle kunne blive deelagtige; og den, der glæder sig ved Besiddelsen deraf, han glæder sig tillige over Menneskets talløse Slægt; »thi hvad jeg besidder,« siger han, »det besidder ethvert Menneske, eller kan besidde det.« Den, der ønsker et andet Menneske den, han ønsker sig selv den; den, der ønsker sig selv den, ønsker ethvert Menneske den; thi det, hvorved et andet Menneske har den, er ikke det, hvorved han er forskjellig fra ham, men det, hvorved han er eens med ham; det, hvorved han eier den, er ikke det, hvorved han er forskjellig fra Andre, men det, hvorved han er aldeles eens med Alle.

Der var da et saadant Ønske, som det hiin raadvilde Mand søgte, han kunde ønske et andet Menneske det af sit ganske Hjerte, af al sin Magt, af sin ganske Sjæl, turde vedblive at ønske det inderligere og inderligere, eftersom hans Kjærlighed blev det. — Saa vilde han da ønske det. —

Hvis der var et Menneske, der gik til et andet Menneske og sagde til ham: »ofte har jeg hørt Troen lovprise som det herligste Gode; jeg føler vel, jeg eier den ikke, mit Livs Forvirring, mit adspredte Sind, mine mange Bekymringer og saa meget Andet forstyrre mig, men dette veed jeg, at jeg kun har eet Ønske, et eneste, at den maatte vorde mig til Deel;« hvis det var et velvilligt Menneske, han gik til, der svarede: »det er et skjønt og et fromt Ønske, som Du ikke skal slippe, saa vil det vel blive opfyldt« — ikke sandt? da vilde det forekomme ham, at være en elskelig Tale, og han vilde gjerne høre paa den, thi vi ville jo Alle gjerne høre den tale, der taler om vort Ønskes Opfyldelse. Dog Tiden gik hen, og han kom ikke videre. Da gik han til et andet Menneske, betroede ogsaa ham sin Bekymring og sit Ønske. Han saae alvorligt paa ham og sagde: »hvorledes kan Du være saa vildfarende; Dit Ønske er ikke blot fromt og skjønt, bør for ingen Priis opgives; Du er langt nærmere ved det end Du selv troer; thi det er Din Pligt, Du skal have Troen, og naar Du ikke har den, da er det Din Skyld og en Synd.« — Han vilde vel studse over denne Tale, han vilde maaskee tænke: saa er vel Troen ikke saa herlig

som den beskrives, siden den erhverves saa let; det var jo og en Urimelighed. Efter de andre Goder reiser man ud i den vide Verden; de ligge skjulte paa et fjernt Sted, der kun med store Farer er tilgængeligt for Mennesker; eller om dette ikke er Tilfældet, saa gaaer det med deres Uddeling som med Vandet i den Dam Bethesda, om hvilken vi læse i den hellige Skrift: engang imellem stiger en Engel ned og rører Vandet og den, der kommer først — ja den, der kommer først, han bliver lykkelig. Med Troen derimod, med det høieste Gode skulde dette ikke være Tilfælde, med dets Erhvervelse skulde der ingen Vanskelighed være forbunden? Imidlertid vilde han dog vel alvorligere tænke derover, og naar han da ret dybt havde besindet sig, da sagde han maaskee: »han havde dog Ret, det er saaledes, det var en behjertet Tale, i hvilken der var Fynd og Mening, saaledes skal der tales til et Menneske; thi Ønsker gavne til Intet.« Da vilde han vel i al Stilhed foretage Bevægelserne i sit Indre; og hver Gang hans Sjæl vilde lægge sig til Hvile paa et Ønske, da kaldte han ad den og sagde: Du veed Du maa ikke ønske; og derpaa gik han videre. Naar hans Sjæl blev angst, da kaldte han ad den og sagde: naar Du ængstes, da er det fordi Du ønsker; thi Angst er Ønskets Form, og Du veed jo, Du maa ikke ønske — da gik han videre. Naar han var Fortvivlelsen nær, naar han sagde: jeg kan ikke; alle andre Mennesker kan, kun jeg ikke. O! at jeg aldrig havde hørt hiin Tale, at man havde ladet mig gaae uforstyrret min Gang med min Sorg — og med mit Ønske; da kaldte han paa sin Sjæl og sagde: nu er Du underfundig; thi Du siger, at Du ønsker og lader som var der Tale om noget Udvortes, hvilket man kan ønske, medens Du veed, at det er noget Indvortes, som man kun kan ville; Du bedaarer Dig selv; thi Du siger: alle andre Mennesker kan, kun jeg ikke, og dog veed Du, at det, hvorved de andre Mennesker kunne det, er det, hvorved de ere aldeles eens med Dig, saa hvis det virkelig var Sandhed, at du ikke kan det, saa kunne heller ikke de Andre det. Saa forraader Du da ikke blot Din egen Sag, men, saavidt det staaer til Dig, alle Menneskers Sag; og, idet Du ydmygt udelukker Dig fra deres Tal, myrder Du lumskelig deres Kraft! — Da gik han videre. Naar han da saaledes langsomt i længere Tid var bleven opdragen under Tugtemesteren, da var han maaskee naaet hen til Troen. »Var bleven opdragen« som om det var et andet Menneske, der havde gjort det. Dog dette er ikke Tilfældet; det er kun en Misforstaaelse,

---

Bethesda] Joh. Ev. 5. Kap.

kun en Tilsyneladelse. Et Menneske kan gjøre Meget for et andet, men give ham Troen kan det ikke. Vi høre i Verden forskjellig Tale. En siger: »min Dannelse den er mit eget Værk; jeg skylder intet Menneske Noget;« og han mener at turde sætte en Stolthed heri. En Anden siger: »hiin udmærkede Mester var min Lærer, og jeg regner mig det til en Ære at turde kalde mig hans Discipel;« og han mener at kunne sætte en Stolthed deri. Vi ville ikke afgjøre, hvorvidt saadan Tale er velbeføiet; men for at der skal være Mening i den, kan den jo dog kun anvendes paa de fortrinligt Begavede: de, der enten oprindeligt vare sig selv nok, eller dog saa begunstigede, at de kunde blive Disciple af de Udmærkede. Vi derimod, a. T., vi der vare for ubetydelige til at blive Disciple, hvad skulle vi sige? hvis en Mand sagde: »da Menneskene forsmaaede mig, da gik jeg til Gud, han blev min Læremester, og dette er min Salighed, min Glæde, min Stolthed,« skulde dette være mindre skjønt? Og dog kan ethvert Menneske sige det, tør sige det; kan sige det i Sandhed, og naar han ikke siger det i Sandhed, da er det ikke, fordi Tanken ikke er sand, men fordi han forvender den. Ethvert Menneske tør sige det. Om hans Pande var fladtrykt som Dyrets næsten, eller den hvælver sig stoltere end Himlen; om hans Arm var udrakt til at byde over Riger og Lande eller til at indsamle nødtørftige Gaver, der falde fra den Riges Bord; om hans Vink adlødes af Tusinder, eller der var ikke en Sjæl, der agtede paa ham; om Veltalenheden blomstrede paa hans Læber, eller kun uforstaaelige Lyd gik over dem; om han var den kraftfulde Mand, der trodsede Storm, eller den værgeløse Qvinde, der kun søgte Ly mod Uveiret, — det gjør Intet til Sagen, min Tilhører, aldeles Intet. Ethvert Menneske tør sige det, naar han eier Troen; thi denne Herlighed er netop Troens Herlighed. Og den kjender Du, m. T., Du bliver ikke bange, naar den nævnes, som om den derved toges fra Dig, som om Du først i Afskedens Øieblik fik dens Salighed at smage. Eller kjender Du den ikke? Ak! da var Du jo meget ulykkelig. Du kunde og ikke sørge og sige: de gode Gavers Giver han gik min Dør forbi; Du kunde ikke sørge og sige: Stormene og Uveiret tog den fra mig; thi de gode Gavers Giver han gik ikke Din Dør forbi; Stormene og Uveiret tog den ikke fra Dig, thi de kunne det ikke.

Saa var der da et Ønske ganske som hiin raadvilde Mand søgte det; han var ikke længere bestedt i Nød. Dog viste der sig en ny Vanskelighed; thi idet han vilde ønske det, blev det ham klart, at hiint Gode ikke kunde erholdes ved et Ønske; han kunde

a. T.] andægtige Tilhørere.

ikke selv faae det ved at ønske det, dog dette bekymrede ham mindre, men han kunde heller ei give en Anden det ved at ønske ham det; kun ved selv at ville, kunde den Anden gribe det. Saa var han da atter nødsaget til at slippe ham, nødsaget til at overlade ham til sig selv, hans Ønske var afmægtigt som forhen. Og dog var det ikke saaledes hans Mening. Han vilde netop gjøre Alt for ham; thi naar jeg ønsker et Menneske Noget, da fordrer jeg ikke hans Medvirken. Saaledes havde ogsaa hiin raadvilde Mand tænkt sig det. Han vilde ligesom sige til den, hvem han elskede: »Vær Du nu blot rolig og ubekymret, Du har slet Intet at gjøre uden at være glad, tilfreds og lykkelig ved alle de gode Ting, jeg vil ønske Dig. Jeg skal ønske, jeg bliver ikke træt; jeg skal bevæge den algode Gud, der uddeler de gode Gaver, jeg skal røre ham ved mine Bønner; og saa skal Du faae det Altsammen.« Og see, idet han vilde nævne de enkelte gode Ting, da syntes de ham saa tvivlsomme, at han ikke turde ønske den Anden dem; da fandt han endelig hvad han søgte, hvad han trygt kunde ønske, og see det lod sig ikke ønske!

Han var atter raadvild, atter bekymret, atter fangen i en Vanskelighed. Er da hele Livet kun en Modsigelse, kan Kjærligheden ikke forklare den, men kun gjøre den vanskeligere? Denne Tanke kunde han ikke udholde, han maatte søge en Udvei. Der maatte være noget Urigtigt i hans Kjærlighed. Da indsaae han, at, hvor meget han end havde elsket det andet Menneske, havde han dog elsket paa en urigtig Maade; thi hvis det havde været muligt ved sit Ønske at forskaffe ham alle gode Ting, ogsaa det høieste Gode, Troen, da havde han netop derved gjort ham til et ufuldkomnere Væsen. Da fandt han, at Livet var skjønt, at det var en ny Herlighed ved Troen, at intet Menneske kan give det andet den; men at hvad der er det Høieste, det Ædleste, det Helligste i Mennesket, det har ethvert Menneske, det er det Oprindelige i ham, det har ethvert Menneske hvis han vil have det; og dette er netop det Herlige ved Troen, at den kun kan haves paa dette Vilkaar, derfor er den det eneste usvigelige Gode, fordi den kun haves ved bestandig at erhverves, og kun erhverves ved bestandig at frembringes.

Den raadvilde Mand var da beroliget; men maaskee var der foregaaet en Forandring med ham selv, med den, for hvis Vel han var saa bekymret, med deres Forhold til hinanden. De vare blevne adskilte derved, at den Ene saa at sige var indsat i sin Rettighed, den Anden viist indenfor sin Grændse. Deres Liv var blevet betydningsfuldere end forhen, og dog vare de blevne hin-

anden som Fremmede. Hans Hjerte, der før var saa rigt paa Ønsker, var nu blevet fattigt; hans Haand, der forhen var saa villig til at hjælpe, havde nu lært at være rolig; thi han vidste, det hjalp ikke. Det var Sandhed, han havde erkjendt, men denne Sandhed havde ikke gjort ham lykkelig. Saa er da Livet Modsigelse, saa kan Sandheden ikke forklare den, men kun gjøre den smerteligere; thi jo dybere han erkjendte den, jo mere følte han sig adskilt, jo afmægtigere i sit Forhold til den Anden. Og dog kunde han ikke ønske, at det var Usandhed, ikke ønske, at han var bleven uvidende derom, uagtet den havde adskilt dem for alle Evigheder, saa Døden selv kunde ikke saaledes have adskilt dem. Denne Tanke var han ikke istand til at udholde, han maatte søge en Forklaring, og da indsaae han, at hans Forhold til ham netop nu havde faaet sin sande Betydning. »Dersom jeg,« sagde han, »ved mit Ønske eller ved min Gave kunde skjænke ham det høieste Gode, da kunde jeg ogsaa tage det fra ham, om han end ikke havde dette at befrygte, ja! hvad værre var, hvis jeg kunde det, da vilde jeg i samme Øieblik, som jeg gav ham det, tage det fra ham; thi derved, at jeg gav ham det Høieste, tog jeg det Høieste fra ham; thi det Høieste var, at han kunde give sig det selv. Derfor vil jeg takke Gud, at det ikke er saaledes; min Kjærlighed har kun tabt sin Bekymring og vundet Glæden; thi jeg veed det, at jeg ved al min Anstrængelse dog ikke var istand til at bevare ham det Gode saa sikkert, som han selv vil bevare det; han skal og ikke takke mig derfor, ikke fordi jeg fritager ham, men fordi han slet Intet skylder mig. Skulde jeg da nu være mindre glad ved ham, mindre glad ved, at han eier det dyrebareste af alle Goder. O, nei! jeg vil kun være mere glad; thi hvis han skyldte mig det, vilde det forstyrre vort Forhold. Og dersom han ikke er i Besiddelse deraf, da kan jeg jo være ham meget behjælpelig; thi jeg vil ledsage hans Tanke og tvinge ham til at indsee, at det er det høieste Gode, og jeg vil forhindre den fra at slippe ind i noget Skjul, at det ikke bliver dunkelt for ham, om han kan gribe det eller ikke; jeg vil med ham gjennemtrænge enhver Mislighed, indtil han, hvis han ikke er i Besiddelse deraf, kun har et eneste Udtryk, der forklarer hans Ulykke, det nemlig, at han ikke vil; dette kan han ikke udholde, da vil han erhverve det. Paa den anden Side, jeg vil prise Troens Herlighed for ham, og idet jeg forudsætter, at han eier den, bringer jeg ham til at ville eie den. Saaledes idag paa Aarets første Dag, da Tanken om det Tilkommende frister med sin mangfoldige Mulighed, da vil jeg vise ham, at han i Troen er i Besiddelse af den eneste

Magt, der kan beseire det Tilkommende, jeg vil tale til ham om Troens Forventning.

Vi, a. T., skulle vi ikke gjøre det Samme, og efter Festens Leilighed og Anledning tale med hinanden:

Om Troens Forventning.

Naar vi tale om Troens Forventning, da tale vi ogsaa om Forventning i Almindelighed; naar vi tale om Forventning, da tænke vi os naturligt at tale til dem, der forvente Noget. Men de, der forvente, de ere jo de Glade og de Lykkelige. Er det da til dem, der nærmest skal tales paa disse hellige Steder, og ikke snarere til de Ulykkelige, til dem, der allerede have gjort Regnskabet op med Livet og Intet forvente? Ja vel skulde der tales til dem, hvis vor Røst formaaede det. Der skulde siges, at det var en meget ussel Viisdom, de havde fundet, at det var nemt nok at forhærde sit Sind; den skulde rives bort fra dem. den Dovenskabens Hovedpude, paa hvilken de vilde ørkesløse hendøse deres Liv; der skulde siges, at det var en stolt Udmærkelse, de havde erhvervet i Livet, at medens alle andre Mennesker, hvor lykkelige eller hvor bekymrede de end bleve i Verden, dog altid vare redebon til at bekjende, at Gud vel kunde gjøre Regnskabet op, at, medens alle andre Mennesker tilstode, at de paa Dommens Dag ikke vare istand til at svare En til Tusinde, de forbeholdt sig at være i Besiddelse af en retfærdig Fordring til Livet, der ikke var bleven indfriet, en Fordring, der i sin Tid vilde gjøre Regnskabet vanskeligt nok — dog ikke for dem. Saaledes skulde der tales til dem; dog vi ville hellere tale til dem, der endnu forvente Noget.

Som de Forventendes Tal vel altid var det største i Verden, saa kan deres Forventning igjen være saa forskjellig, at det er saare vanskeligt at tale om dem alle. Dog Eet have jo alle Forventende tilfælleds, at de forvente noget Tilkommende; thi Forventning og det Tilkommende, det er uadskillelige Tanker. Med det Tilkommende beskæftiger den sig, der forventer Noget. Men at beskæftige sig med dette er maaskee ikke rigtigt; den Klage, der ofte høres, at Menneskene glemme det Nærværende over det Tilkommende, er maaskee vel begrundet. Vi ville ikke negte, at det har været Tilfældet i Verden, om end mindst i vor Tid, men vi ville heller ikke undlade at minde om, at det er netop det Store ved Mennesket, Beviset for hans guddommelige Herkomst, at han

kan beskæftige sig dermed; thi var der intet Tilkommende, da var der heller intet Forbigangent, og var der hverken noget Tilkommende eller noget Forbigangent, da var Mennesket trælbundet som Dyret, hans Hoved bøiet mod Jorden, hans Sjæl fængslet i Øieblikkets Tjeneste. I den Forstand kunde man vel ikke ønske at leve for det Nærværende; i den Forstand har man vel heller ikke meent det, naar man har anbefalet det som det Store. Men hvor skulle vi sætte Grændsen, hvor meget tør vi beskæftige os med det Tilkommende? Svaret er ikke vanskeligt: først naar vi have beseiret det, først da kunne vi vende tilbage til det Nærværende, først da faaer vort Liv deri Betydning. Dog det er jo en Umulighed; det Tilkommende er jo Alt, det Nærværende en Deel deraf, hvorledes kunne vi have beseiret det Hele, førend vi endnu ere komne til den første Deel deraf; hvorledes kunne vi fra denne Seier vende tilbage til det, som gik forud? Er det ikke saaledes; er det en utidig Vanskelighed, Tanken gjør sig? Ingenlunde. Det forholder sig netop som her bliver sagt; thi ikke enhver Beskæftigelse med det Tilkommende tør vi anprise. Den, som aldeles opgiver det, hans Liv bliver kun i uværdig Forstand stærk i det Nærværende, den, som ikke beseirer det, han har een Fjende mere, der vil gjøre ham svag i Kampen med det Nærværende. Først altsaa den, der beseirer det, først hans nærværende Liv bliver sundt og stærkt.

Det at kunne beskæftige sig med det Tilkommende, er da et Tegn paa Menneskets Adelskab; Striden med det er den meest forædlende. Den, der strider med det Nærværende, han strider med en enkelt Ting, mod hvilken han kan bruge hele sin Magt. Hvis derfor et Menneske ikke havde Andet at stride med, da var det muligt, at han kunde gaae seierrigt hele Livet igjennem, uden dog at lære sig selv at kjende eller sin Kraft. Den, der kæmper med det Tilkommende, har en farligere Fjende, han kan ikke blive i Uvidenhed om sig selv; thi han kæmper med sig selv. Det Tilkommende er ikke, det laaner sin Kraft fra ham selv, og naar det har fralistet ham denne, da viser det sig udenfor ham som den Fjende, han skal møde. Et Menneske være nu saa stærkt som han være vil, intet Menneske er stærkere end sig selv. Derfor see vi ofte dem i Livet, der seirede i alle Kampe, naar det var en tilkommende Fjende de havde at gjøre med, da bleve de afmægtige; deres Arm blev lammet. Medens de maaskee vare vante til at udfordre al Verden til Strid, saa havde de nu fundet en Fjende, en taaget Skikkelse, der var istand til at forfærde dem. Derfor gik maaskee ofte de Mænd, hvem Gud kaldte til at forsøges i Strid, i

den Kamp, der forekom Menneskene forfærdelig, fra en værre Kamp; de smilede maaskee stundom i Stridens Hede, naar de tænkte paa den usynlige Kamp, der var gaaet iforveien. De bleve beundrede i Verden, fordi man troede, at de havde seiret i den farligste Kamp, og dog var denne dem kun som en Leeg i Sammenligning med den, der gik forud, som intet Menneske saae. Naturligt var det jo, at den, der er stærkere end de Andre, seirer i Striden med disse; men det er ogsaa naturligt, at intet Menneske er stærkere end sig selv. Naar da et Menneske strider med det Tilkommende, da lærer han, at hvor stærk han end forresten er, der er een Fjende, der er stærkere, det er ham selv; een Fjende han ikke kan beseire ved sig selv, det er sig selv.

Dog hvorfor skildre denne Strid med det Tilkommende som saa farefuld? »Ældre eller Yngre have vi jo dog Alle oplevet Noget, det Tilkommende er ikke aldeles nyt; thi der er intet Nyt under Solen; det Tilkommende er det Forbigangne. Ældre eller Yngre have vi jo dog alle Erfaring, den ville vi iføre os, vi ville følge Formodningens Spor og Gisningens Veiledning, med Slutningens Magt ville vi beseire det, og saaledes bevæbnet gaae vi freidig det Tilkommende imøde.« Og det er jo vel, at et Menneske er bevæbnet, naar han gaaer i Strid, endnu bedre, at han netop er saaledes bevæbnet, som Striden fordrer det. Hvis en Mand, der skulde stride paa Løbebanen, vilde iføre sig en tung Rustning, saa var han vel bevæbnet, men hans Rustning vilde neppe være ham til Gavn. Er ikke det Samme Tilfælde med hine Vaaben for den, der skal stride med det Tilkommende; thi Erfaringen er en tvetunget Ven, der snart siger Et snart et Andet; og Gisningen er en svigefuld Veileder, der slipper Een, naar man behøver ham meest, og Formodningen er et taaget Blik, der ikke skuer meget langt, og Slutningen er en Slynge, hvori man snarere fanger sig selv end Andet. Desuden ere hine Vaaben vanskelige at bruge; thi med Gisningen følger Frygten, med Formodningen Angsten, med Slutningen Uroen, da den erfarende Sjæl jo ikke forblev urørt under Erfaringen. Saa vare vi da vel væbnede, idet vi havde iført os Erfaringen, men ikke til den Strid, vi skulle gaae imøde, Striden med det Tilkommende; vi søgte at forvandle dette til noget Nærværende, noget Enkelt; men det Tilkommende er ikke et Enkelt, men det Hele.

Hvorledes skulle vi da gaae det Tilkommende imøde? Naar den Søefarende ligger ude paa Havet, naar Alt vexler omkring ham, naar Bølger fødes og døe, da stirrer han ikke ned i disse; thi de vexle. Han skuer op til Stjernerne: og hvorfor? fordi de

ere trofaste; som de nu staae, saa stode de for Fædrene og skulle staae for de kommende Slægter. Hvorved beseirer han da det Vexlende? ved det Evige. Ved det Evige kan man beseire det Tilkommende, fordi det Evige er det Tilkommendes Grund, derfor kan man ved dette udgrunde hiint. Hvilken er nu den evige Magt i Mennesket? Det er Troen. Hvilken er Troens Forventning? Seier, eller som Skriften saa alvorligt og saa bevæget lærer os, at alle Ting maae tjene dem til Gode, der elske Gud. Men en Forventning af det Tilkommende, der forventer Seier, den har jo beseiret det Tilkommende; den Troende er derfor færdig med det Tilkommende, førend han begynder paa det Nærværende; thi hvad man har beseiret, det kan jo ikke mere forstyrre, og denne Seier kan kun gjøre Een kraftfuldere til den nærværende Gjerning.

Troens Forventning er da Seier! Det glade Sind, som endnu ikke smagte Livets Gjenvordigheder, som ikke blev opdraget i Sorgens Skole, ikke dannet ved Erfaringens tvetydige Viisdom, giver denne Forventning Bifald af sit ganske Hjerte; thi det forventer Seier i Alt, i alle Kampe og Anfægtelser, eller rettere det venter at seire uden Strid. Vi ville ikke ønske at være den strænge Skikkelse, der skal standse den Unge paa hans Vei, vi ville hellere være betænkte paa en Trøst for ham, da naar han har lært, at denne Forventning, hvor skjøn den end var, dog ikke var Troens Forventning; hellere være den, der skal kalde ham til Strid, naar han føler sig afmægtig; hellere den, der skal lade Seieren vinke ham, naar han troer Alt tabt. Den Bekymrede derimod, der neppe har aftørret Taaren over det nærværende Tab, han danner det Tilkommende anderledes, og det Tilkommende det er jo let og flygtigt, bøieligere end noget Leer, saa Enhver danner det, alt eftersom han selv er dannet. Den Bekymrede forventer ikke Seier, han har kun for tungt følt sit Tab; og tilhører det end en forbigangen Tid, han tager det dog med sig, han forventer, at den tilkommende Tid vil idetmindste forunde ham Fred til den stille Beskæftigelse med hans Smerte. — Den erfarne Mand misbilliger Begges Adfærd. Naar man er i Besiddelse af næsten alt det Gode, man kunde ønske, da bør man være forberedt paa, at Livets Bekymringer ogsaa gjæste den Lykkeliges Huus; naar man har tabt Alt, da bør man betænke, at Tiden gjemmer mangen kostelig Lægedom for den syge Sjæl, at det Tilkommende, som en

---

alle Ting maae tjene osv.] Rom. 8, 28.

kjærlig Moder, ogsaa skjuler gode Gaver: i Lykke bør man til en vis Grad være forberedt paa Ulykke, i Ulykke til en vis Grad paa Lykke. Hans Tale er ei heller forgjeves; thi den Glade, der ikke er letsindig, og den Bekymrede, der ikke er fortvivlet, de ville jo begge gjerne agte paa hans Ord; begge gjerne indrette deres Liv efter hans Veiledning. Den Lykkelige overveier nu de Goder, af hvilke han er i Besiddelse. Nogle mene han at kunne tabe uden Smerte, andre saaledes at det dog vil være ham let at forvinde Smerten. Kun et enkelt Gode kan han ikke tabe uden at tabe sin Glæde, han kan ikke tabe det til en vis Grad, uden at tabe det heelt og derved sin Glæde. Han vil da være forberedt paa at tabe sine Goder, og saaledes er han jo, efter den erfarne Mands Raad, forberedt paa en vis Grad af Ulykke. Dog den erfarne Mand sagde: til en vis Grad. Disse Ord kunde jo ogsaa gjælde hiint ene Gode, som han ikke kunde tabe uden at tabe sin Lykke, ikke tabe det til en vis Grad uden at tabe det heelt. Den erfarne Mand vil ikke fortolke sine Ord, han gjentager dem uforandrede, urokkelige; han overlader Forklaringen og Anvendelsen til den, hvem de skulle veilede. Saa bliver da den Lykkelige, ikke mindre den Bekymrede raadvilde. Dette Ord: til en vis Grad, der skulde være Løsnet bliver den bindende Magt, der besnærer dem, og Ordet vedbliver at lyde, har ingen Deeltagelse, bekymrer sig ikke om deres Anstrængelse for at forstaae det, agter ikke paa deres Bønner om en Forklaring. Erfaringen, der vilde veilede dem, fødte Tvivlen; den erfarne Mands Tale var en tvivlsom Tale.

Den Troende derimod siger: jeg forventer Seier. Denne Tale er ei heller forgjeves; thi den Lykkelige, der ikke var letsindig, den Bekymrede, der ikke var fortvivlet, de ville jo begge gjerne lytte til hans Tale. Glæden vender atter tilbage i det glade Sind, Seier er dets Forventning, Seier i alle Stride, i alle Anfægtelser; thi at der kunde være Tale om Kamp, det lærte Erfaringen. Dog ved Troens Hjælp venter det Seier i dem alle; kun et Øieblik standser det sig selv: »det er for meget,« siger det, »det er umuligt, saa herligt kan Livet ikke være; hvor var der en Ungdom, der var saa riig i sin høieste Lykke, dette er jo mere end Ungdommens gladeste Haab.« — Ja vel er det mere end Ungdommens gladeste Haab, og dog er det saa, om end ikke ganske som Du mener det. Du taler om mange Seire, men Troen forventer kun een, eller rettere den forventer Seier. Hvis der var et Menneske, der havde hørt, at der var en Lære, der formaaede at skjænke Enhver det Fornødne, og han da vilde sige: det er jo umuligt —

alt det Fornødne for et Menneske, som nu for mig, alt det meget der er mig fornødent; da vilde den, der henviste ham til de hellige Skrifter, med Rette turde vidne om dem, at han deri vilde finde det Fornødne, og dog vilde den Søgende finde, at det ikke ganske forholdt sig som han havde formeent. Skriften siger: Eet er fornødent. Saaledes ogsaa med Troen, naar Du taler om mange Seire, da er Du ligesom den, der taler om, at Meget er fornødent. Kun Eet er fornødent, og Troen forventer Seier.

Men Seier forventer den, og derfor er den glad og freidig, og hvorledes skulde den ikke være det, da den forventer Seier! Dog jeg fornemmer en Stemme, som Du vel ogsaa kjender, min Tilhører. Den siger: »det er godt at høre paa, det er store Ord og velklingende Talemaader, men Livets Alvor lærer i Sandhed noget Andet.« Hvad lærte da Livets Alvor Dig, Du der taler saaledes? Ikke sandt, den lærte Dig, at Dine Ønsker ikke bleve opfyldte, at Dine Begjeringer ikke bleve mættede, at Dine Lyster ikke bleve adlydte, Dine Attraaer ikke tilfredsstillede. Dette lærte den Dig, alt Dette, hvorom vi slet ikke tale; og tillige lærte den Dig med svigefuld Mund at komme Menneskene til Hjælp, at suge Troen og Tilliden ud af deres Hjerter, og at gjøre dette i Alvorens hellige Navn. Hvorfor lærte den Dig dette? Kunde den ikke have lært Dig noget Andet? Naar tvende Mennesker lære forskjellige Ting af Livet, saa kan det komme deraf, at de opleve det Forskjellige, men det kan ogsaa komme deraf, at de selv vare forskjellige. Dersom tvende Børn bleve opdragne sammen og deeltoge altid i det Samme, saaledes, at naar det ene blev udmærket, blev det andet det ogsaa, naar det ene blev irettesat, blev det andet det ogsaa, naar det ene blev straffet, blev det andet det ogsaa, saa kunde de dog lære aldeles forskjellige Ting; thi det ene kunde lære, hver Gang det blev udmærket, ikke at blive stolt, hver Gang det blev irettesat, at ydmyge sig under Formaningen, hver Gang det blev straffet, at lade sig helbrede ved Lidelsen; det andet kunde lære, hver Gang det blev udmærket, at hovmode sig, hver Gang det blev irettesat, at forbittres, hver Gang det blev straffet, at samle hemmelig Vrede. Saaledes ogsaa med Dig. Dersom Du havde elsket Mennesker, da havde Livets Alvor maaskee lært Dig ikke at være høirøstet, men at forstumme, og naar Du laae i Havsnød og ikke saae Land, da i det mindste ikke at indvie Andre deri; den kunde maaskee have lært Dig at smile saa længe i det Mindste som Du troede, at Nogen i Din Mine søgte en

---

Eet er fornødent; Luc. 10, 42.

Forklaring, et Vidnesbyrd. Livet havde da maaskee forskaffet Dig den veemodige Glæde, at see det lykkes for Andre, der ikke vilde lykkes Dig; den Trøst, at Du havde gjort Dit dertil ved at qvæle det Angestens Skrig fra Dit Indre, der vilde forstyrre dem. Hvorfor lærte Du ikke dette? Da Du ikke lærte dette, saa kunne vi ikke agte paa Din Tale. Vi dømme Dig ikke, fordi Du tvivler; thi Tvivlen er en underfundig Lidenskab, og det kan vel være vanskeligt at rive sig ud af dens Snarer. Hvad vi fordre af den Tvivlende er, at han skal tie. Han fornam vel, at Tvivlen gjorde ham ikke lykkelig, hvorfor da betroe Andre, hvad der vil gjøre dem ligesaa ulykkelige. Og hvad vinder han ved denne Meddelelse? Han taber sig selv, og gjør Andre ulykkelige. Han taber sig selv, istedenfor, at han maaskee ved at tie havde fundet Hvile, idet han foretrak stille at bære sin eensomme Smerte for det at blive høirøstet, at blive vigtig i Menneskers Øine ved at beile med til den Ære og Udmærkelse, som saa Mange attraae, — at tvivle eller dog at have tvivlet. Tvivlen er en dyb og underfundig Lidenskab, men den, hvis Sjæl den ikke greb saa inderligt, at han blev stum, han tillyver sig blot denne Lidenskab; hvad han siger, er derfor ikke blot Usandhed i og for sig, men fremfor Alt i hans Mund. See derfor agte vi ham ikke.

Troens Forventning er da Seier. Den Tvivl, der kommer udenfra, forstyrrer den ikke; thi den beskæmmer sig selv ved at tale. Dog Tvivlen er trædsk, ad sine skjulte Veie sniger den sig om et Menneske, og naar Troen forventer Seier, da hvidsker den, at denne Forventning er en Skuffelse. »En Forventning, hvilken man ikke bestemmer Tid og Sted, er kun en Skuffelse; saaledes kan man altid blive ved at vente; en saadan Forventning er en Kreds, i hvilken Sjælen er tryllet ind, hvoraf den ikke kan slippe ud.« Vistnok er Sjælen i Troens Forventning hindret fra ligesom at falde ud fra sig selv i det Mangfoldige; den bliver i sig selv; men det var vel det største Onde, der kunde vederfares et Menneske, om den slap ud af dette Kredsløb. Deraf følger dog ingenlunde, at Troens Forventning er en Skuffelse. Ja den, der forventer noget Enkelt, hans Forventning kan blive skuffet, men saaledes gaaer det ikke den Troende. Naar Verden begynder sin skarpe Prøvelse, naar Livets Storme knække Ungdommens frodige Forventning, naar Tilværelsen, der syntes saa kjærlig og mild, forvandler sig til en ubarmhjertig Eiermand, der fordrer Alt tilbage, Alt, hvad den gav saaledes, at den kan tage det, da seer den Troende vel med Veemod og Smerte paa sig og paa Livet, men han siger dog: der er en Forventning, som al Verden ikke kan

tage fra mig, det er Troens Forventning, og denne er Seier. Jeg er ikke skuffet; thi hvad Verden syntes at love mig, det har jeg dog ikke troet, at den skulde holde; min Forventning var ikke til Verden, men til Gud. Denne Forventning er ikke skuffet; selv i dette Øieblik fornemmer jeg dens Seier herligere og gladere end alle Tabenes Smerte. Tabte jeg denne Forventning, da var Alt tabt. Endnu har jeg seiret, seiret ved min Forventning, og min Forventning er Seier.

Var det ikke saaledes Tilfælde i Livet? Dersom der var et Menneske, til hvem Du følte Dig saa stærkt hendragen, at Du turde sige: jeg troer ham, ikke sandt, naar da Alt gik efter Ønske, eller om ikke ganske efter Ønske dog saaledes, at Du let kunde bringe det i Overeensstemmelse med Dine Forestillinger, da troede Du ham saaledes, som ogsaa Andre troede ham; men naar det Uforklarlige skete, det Ubegribelige, da faldt de Andre fra, eller rettere (lader os ikke forvirre Sproget) da vise de, at de aldrig havde troet ham. Ikke saaledes Du. Du fornam, at det ikke var paa den Omstændighed, Du havde begrundet Din Tro, at Du kunde forklare, hvad der skete; thi da var den jo begrundet paa Din Indsigt, og langtfra at være Hengivelse, snarere Selvtillid. Du syntes, at det vilde være en Skjendsel for Dig om Du slap den; thi som Du havde formeent, at disse Ord i Din Mund: jeg troer ham, havde noget Andet at betyde end naar de Andre sagde dem, saaledes følte Du, at Forandringen umuligen kunde bringe Dig til at gjøre det Samme som de Andre, medmindre Din Tro oprindelig ikke havde havt mere at betyde. Du vedblev da at troe. Dog gjorde Du maaskee urigtigt deri; ikke i at troe, ikke i at troe saaledes, men i at troe et Menneske saaledes. Maaskee var det Uforklarlige let forklaret; maaskee var der en sørgelig Vished, der vidnede saa stærkt, at Din Tro kun blev en skjøn Indbildning, Du hellere burde opgive. Vi vide det ikke. Dog dette vide vi, at hvis Du over denne Tro glemte, at der var en høiere Tro, da var den, trods sin Skjønhed, dog kun til Din Fortabelse. Dersom Du derimod troede Gud, hvorledes skulde da Din Tro nogensinde blive forvandlet til en skjøn Indbildning, Du hellere maatte opgive? Skulde han da kunne forandres, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse? Skulde han ikke være trofast, ved hvem ethvert Menneske, der er det, er trofast; han ikke uden Svig, ved hvem Du selv havde Troen? skulde der

---

Forandring eller Skygge osv.] Jac. 1, 17.

nogensinde komme en Forklaring, der kunde forklare Andet, end at han er sanddru og holder sine Løfter? og dog see vi, at Menneskene glemme dette.

Naar Alt lykkes for dem, naar de see gode Dage, naar de paa en underlig Maade føle sig i Forstaaelse med Alt omkring dem, da troe de, i deres Glæde glemme de vel ikke altid at takke Gud; thi ethvert Menneske vil gjerne være taknemligt for det Gode, han modtager, men ethvert Menneskes Hjerte er ogsaa svagt nok til saa gjerne selv at ville bestemme, hvad der er det Gode. Naar Alt forandrer sig, naar Sorgen afløser Glæden, da falde de fra, da tabe de Troen, eller rettere, thi lader os ikke forvirre Sproget, da vise de, at de aldrig have havt den. Saaledes gjorde Du ikke, min Tilhører. Naar Du greb Dig selv i at være bleven forandret derved, at Alt blev forandret om Dig, da sagde Du: »jeg tilstaaer, nu indseer jeg, at hvad jeg kaldte min Tro var kun en Indbildning. Hvad der er det Høieste et Menneske kan gjøre i sit Forhold til et andet, at troe ham, hvad der er endnu høiere og skjønnere, saligere end at Sproget kan beskrive det — at troe Gud, det har jeg formastelig indbildt mig selv at gjøre; til al min øvrige Glæde har jeg ogsaa føiet denne; og dog var min Tro, som jeg nu seer, kun en flygtig Rørelse, et Gjenskin af min jordiske Lykke; men jeg vil ikke opbygge mig selv ved formastelig og meningsløs Tale, ikke sige, at jeg har tabt Troen, ikke skyde Skylden paa Verden eller paa Mennesker, eller vel endog anklage Gud.« Saaledes søgte Du, min Tilhører, at standse Dig selv, naar Du vilde løbe vild i Sorgen; Du forhærdede ikke Dit Sind, Du var ikke taabelig nok til at ville indbilde Dig, at hvis det Enkelte ikke var skeet, da havde Du bevaret Troen, eller ussel nok til at ville søge Fælledsskab med denne Viisdom. See derfor vandt Du, om end langsomt, atter hen til Troens Forventning. Naar da Alt mislykkedes for Dig, naar hvad Du langsomt opbyggede, i et Øieblik henveiredes, og Du atter med Møie maatte begynde forfra; naar Din Arm var mat, Din Gang skjælvende, da holdt Du dog fast ved Troens Forventning, hvilken er Seier. Forkyndte Du det end ikke for Andre, at de ikke skulle spotte Dig, fordi Du i al Din Elendighed endnu ventede Seier, i Dit inderste Hjerte gjemte Du dog Din Forventning. »De glade Dage kunne vel forskjønne min Tro, sagde Du, jeg smykker den da med Glædens Krandse, men bevise den kan de ikke; de tunge Tider kunne vel bringe Taarer i Øiet og Sorg i Sindet, men berøve mig Troen kunne de dog ikke.« Og om end Modgangen ikke ophørte, saa blev Din Sjæl mild. »Det er dog skjønt,« sagde Du, »at Gud saaledes ikke vil

vise sig for mig i de synlige Ting; vi skilles ad for dog atter at mødes; jeg kunde dog ikke ønske altid at være et Barn, der hver Dag fordrer Beviser, Tegn og underlige Gjerninger. Vedblev jeg at være et Barn, da kunde jeg dog ikke elske af al min Magt og af min hele Sjæl. Nu ere vi skilte ad, vi sees ikke dagligt, kun hemmeligt mødes vi i den troende Forventnings seierrige Øieblik.«

Troens Forventning er da Seier, og denne Forventning kan ikke skuffes uden derved, at man skuffer sig selv ved at berøve sig Forventningen saaledes som den, der daarligt formeente, at han havde tabt Troen, eller daarligt formeente, at noget Enkelt havde frataget ham den, eller søgte at bedaare sig selv i den Forestilling, at der var noget Enkelt, der havde Magt til at berøve et Menneske Troen, fandt Tilfredshed i den forfængelige Tanke, at dette netop havde rammet ham, Glæde i at ængste Andre ved den Forsikkring, at der var noget Saadant til, der drev sin Spot med det Ædleste i et Menneske, og som bemyndigede den, der blev forsøgt deri, til at drive sin Spot med Andre.

Dog siger maaskee Een og Anden: denne Tale er vel sammenhængende og i Overeensstemmelse med sig selv; men man kommer ved den ikke videre og forsaavidt er den dog en daarlig og intetsigende Tale. — Man kommer ikke videre. Skulde da et Menneske kunne ønske at komme videre end til at seire, saa maatte han jo tabe Seiren? Skulde det være saa daarligt og intetsigende, at et Menneske ret blev sig bevidst, om han havde Troen eller ikke? Men naar jeg siger: jeg troer, da kan det kun altfor ofte være dunkelt for mig, hvad jeg dermed betegner. Maaskee tager jeg feil, maaskee danner jeg mig kun en Forestilling om det Tilkommende, maaskee ønsker, haaber jeg, maaskee længes jeg efter Noget, attraaer, begjerer, maaskee er jeg forvisset om det Tilkommende, og idet jeg gjør dette, kan det forekomme mig, at jeg troer, uagtet jeg dog ikke gjør det. Naar jeg derimod forelægger mig selv det Spørgsmaal: forventer Du Seier, da bliver enhver Uklarhed vanskeligere; da indseer jeg, at ikke blot den ikke troer, der aldeles Intet forventer, men ogsaa den, der forventer noget Enkelt, eller begrunder sin Forventning paa noget Enkelt. Og skulde dette ikke være af Vigtighed, da jo først den, der er bleven færdig med det Tilkommende, kan være heel og udeelt i det Nærværende; men færdig med det Tilkommende bliver man kun derved, at man beseirer det, men dette gjør Troen netop, thi dens Forventning er Seier. Hver Gang jeg da griber min Sjæl i ikke at forvente Seier, da veed jeg, at jeg ikke troer; naar jeg veed det, da veed jeg ogsaa hvad jeg har at gjøre; thi er det end

ngenlunde en let Sag at troe, den første Betingelse for at jeg kan komme dertil er dog den, at jeg bliver mig bevidst, om jeg gjør det eller ikke. Derfor fare vi saa ofte vild, fordi vi søge en Forvisning for vor Forventning, istedenfor Troens Forvisning om, at vi troe. Den Troende fordrer intet Beviis for sin Forventning; »thi,« siger han »dersom jeg skulde antage Noget for at være det, da vilde det, idet det beviste min Forventning, tillige modbevise den. Ikke er min Sjæl følesløs for det Enkeltes Glæde eller Smerte, men Gud være lovet, saaledes er det ikke, at det Enkelte kan bevise eller modbevise Troens Forventning. Gud være lovet! Tiden kan hverken bevise eller modbevise den; thi Troen forventer en Evighed. Og idag paa Aarets første Dag, da Tanken om det Tilkommende paanøder sig mig, da vil jeg ikke matte min Sjæl ved mangehaande Forventning, ikke adsplitte den i mangfoldige Forestillinger; jeg vil samle den i sig selv, og sund og glad, om muligt, gaae det Tilkommende imøde. Det bringe, hvad det skal og maa bringe; mangen Forventning blive skuffet, mangen opfyldt, saa vil det vel komme, det har Erfaringen lært mig; men der er en Forventning, som ikke skal blive skuffet, det har Erfaringen ikke lært mig, men heller aldrig havt Myndighed til at benegte, det er Troens Forventning, og denne er Seier.

Der er et lidet Ord, Menighederne tilstrækkelig bekjendt, om end ikke altid paaagtet af dem, lille og ubetydeligt som det synes og dog saa indholdsrigt, stille og dog saa bevæget, roligt og dog saa længselsfuldt. Det er det Ord: omsider; thi saaledes ende jo flere af de hellige Collecter, der forelæses i Kirkerne: »og saa omsider vorde salige.« Den Ældre iblandt os, der staaer ved Maalet næsten, han skuer i Tanken hen over den tilbagelagte Vei, han erindrer Begivenhedernes Gang, de afblegede Skikkelser blive atter levende, han overvældes af det Oplevedes mangfoldige Indhold, han er træt og siger: og saa omsider vorde salig. Den Yngre, der endnu staaer ved Veiens Begyndelse, han skuer i Tanken ud over den lange Bane, i Tanken oplever han, hvad der skal komme: de smertelige Afsavn, de stille Bekymringer, de veemodige Længsler, de bange Anfægtelser; han er træt i Tanken, og siger: og saa omsider vorde salig. Ja det var vel en stor Gave, om et Menneske retteligen kunde bruge dette Ord; dog dette lærer intet Menneske af det andet, men hvert især kun af og ved Gud. Derfor ville vi befale Dig, Fader i Himlene! vort Sind og vor Tanke, at vor Sjæl aldrig maatte fængsles saaledes af Livets Glæder eller af dets Sorger,

at den glemte dette løsende Ord; men at det heller ikke for ofte maatte være Utaalmodighed og indre Uro, der bragte det over vore Læber, saa at, naar dette Ord som en trofast Ven har ledsaget os i Livets mange Forhold, lempet sig efter os, uden dog at blive sig selv utro, har været vor Trøst, vort Haab, vor Glæde, vor Jubel; har lydt for os høit og begeistrende, sagte og nynnende; har talt til os formanende og paamindende, opmuntrende og vinkende, vor Sjæl i sin sidste Time maatte paa dette Ord ligesom bæres bort fra Verden derhen, hvor vi skulle fatte dets fulde Betydning, saaledes som det er den samme Gud, der, efter ved sin Haand at have ført os gjennem Verden, drager denne tilbage, aabner sin Favn for deri at modtage den længselsfulde Sjæl. Amen! —

AL GOD OG AL FULDKOMMEN GAVE ER OVENFRA.

Bøn.

Af Din Haand, o Gud! ville vi modtage Alt; Du udstrækker den, Din vældige Haand og griber de Vise i deres Daarskab; Du oplader den, Din milde Haand og mætter Alt, hvad som lever, med Velsignelse. Og synes det end, at Din Arm bliver kortere, da forøge Du vor Tro og vor Tillid, at vi dog maatte holde Dig fast; og synes det stundom, at Du drager Din Haand fra os, o! da vide vi jo, at det kun er saa, fordi Du lukker den, at Du kun lukker den for at gjemme desto overflødigere Velsignelse i den, at Du kun lukker den for atter at oplade den og mætte Alt, hvad som lever med Velsignelse. Amen.

Epistelen skriver St. Jacob Apostel 1 Cap. 17—22 V.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse. 18. Efter sit Raad fødte han os formedelst Sandheds Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af hans Skabninger. 19. Derfor, mine elskelige Brødre, være hvert Menneske snar til at høre, langsom til at tale, langsom til Vrede; 20. thi en Mands Vrede udretter ikke det, som er ret for Gud. 21. Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Ondskab, og med Sagtmodighed annammer Ordet, som er indplantet i Eder, og som er mægtigt til at giøre Eders Siele salige.

»Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere saa skjønne, saa tiltalende, saa bevægende, at det visselig ikke var Ordenes Skyld, om de ingen Indgang fandt i den Hørendes Øre, ingen Gjenlyd i hans Hjerte. De ere af en Herrens Apostel, og forsaavidt vi ikke selv dybere have fornummet deres Betydning, tør vi dog fortrøste os til, at de ikke ere en løs og ledig Tale, ikke et ziirligt Udtryk for en luftig Tanke, men at de ere trofaste og usvigelige, forsøgte og prøvede som den Apostels Liv var det, der nedskrev dem. De ere sagte ikke leilighedsviis, men med særligt Eftertryk, ikke i Forbigaaende, men ledsagede af en indtrængende Formaning: Farer ikke vild, mine elskelige Brødre (V. 16); vi tør da sætte vor Lid til, at de ikke blot have Kraft til at opløfte Sjælen, men ogsaa Styrke til at bære den, de Ord, der bare en Apostel gjennem et stormfuldt Liv. De ere ikke sagte uden Forbindelse med andre Ord; det er for at advare mod den forfærdelige Vildfarelse, at Gud skulde friste et Menneske, for at advare mod den Hjertets Bedaarelse, der vil friste Gud, at Apostelen siger: Farer ikke vild, mine elskelige Brødre; vi tør da være forvissede om, at Ordet ogsaa er mægtigt til at forklare Bedaarelsen, mægtigt til at standse den vildfarende Tanke.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere atter og atter blevne gjentagne i Verden, og dog leve Mange hen, som havde de aldrig hørt dem, og det vilde maaskee have virket forstyrrende paa dem, naar de havde gjort det. Sorgløse gaae de hen ad Veien, en venlig Skjæbne gjør dem Alt saa let, ethvert Ønske opfyldes, ethvert deres Foretagende har Fremgang. Uden at vide hvorledes, ere de midt i Livets Bevægelse, et Leed i Kjeden, der knytter en Fortid til en Eftertid; ubekymrede om, hvorledes det gaaer til, bæres de hen paa Samtidens Bølge. Hvilende i den Naturlov, der lader et Menneskeliv udvikle sig i Verden, som den breder Blomsterteppet over Jorden, henleve de glade og tilfredse i Livets Vexel, ønske intet Øieblik at løsrive sig fra denne, give redelig Enhver Sit: den Taknemmelighed, hvem de tilskrive de gode

er, yde den Hjælp, som de mene har det Behov, saaledes som mene, denne er ham tjenlig. At der er gode og fuldkomne er til, det vide de vel, de vide ogsaa, hvorfra disse komme; Jorden giver sin Grøde og Himlen giver tidlig og sildig Regn, Slægt og Venner tænke til det bedste for dem, og deres Planer, : og forstandige, have Fremgang, som naturligt er, da de ere : og forstandige. For dem har Livet ingen Gaade, og dog er es Liv en Gaade, en Drøm, og Apostelens alvorlige Formaning: er ikke vild, standser dem ikke, de have ingen Tid til at agte den, ei heller paa Ordene, og hvad bekymrer det ogsaa Bølgen, rfra den kommer eller hvor den farer hen? Eller om Enkelte lem, besindende sig paa noget Høiere, agtede paa Apostelens l, da vare de snart færdige med dem. De lode deres Tanke et blik beskæftige sig med dem, og da sagde de: »nu have vi forlet dem, bringer nu nye Tanker, som vi ikke have forstaaet.« havde jo heller ei Uret; thi Apostelens Ord ere ikke vanskelige, dog beviste de derved, at de, efter at have forstaaet dem, ønde at forlade dem, at de ikke havde forstaaet dem.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, og mmer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke randring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere husvalende og lindrende, og dog hvor Mange vare de, der ret stode at suge Trøstens rige Næring af dem, ret forstode at tile sig denne! De Bekymrede, de hvem Livet ikke tillod at les og døe som Børn, hvem det ikke diede ved Medgangs Melk, n som tidlig bleve vendte fra; de Sørgende, hvis Tanke søgte trænge gjennem det Vexlende til det Blivende, de fornam Apostes Ord og agtede paa dem. Jo mere de formaaede at sænke es Sjæl i dem, at glemme Alt over dem, desto mere følte de styrkede og tillidsfulde. Dog viste det sig snart, at denne rke var en Skuffelse; hvor megen Tillid de end vandt, de vandt ; ikke Kraft til at gjennemtrænge Livet, snart søgte igjen det ymrede Sind og den raadvilde Tanke hen til hiin rige Trøst, rt fornam de igjen Modsigelsen. Tilsidst forekom det dem askee, at disse Ord næsten vare farlige for deres Fred, de vakte Tillid i dem, som bestandig blev skuffet, de gave dem Vinger,

---

tidlig og sildig Regn] Jac. 5, 7.

som vel kunde hæve dem til Gud, men ikke hjælpe dem i deres Gang gjennem Livet; de negtede ikke Ordenes uudtømmelige Trøst, men de frygtede den næsten, om de end priste den. Hvis et Menneske eiede et herligt Smykke, og der kom ingen Tid, da han vilde negte, at det var herligt, saa tog han det vel af og til frem, glædede sig derover, men snart sagde han: til daglig Brug kan jeg dog ikke pryde mig dermed, og den festlige Anledning, ved hvilken det ret skulde faae sin Betydning, den venter jeg forgjeves paa. Saa vilde han vel lægge Smykket til en Side og med Veemod tænke paa, at han eiede et saadant Smykke og at Livet ikke forundte ham Leilighed til ret med Glæde at tage det frem.

Saa sadde de da hen i stille Sorg, de forhærdede sig ikke mod hine Ords Trøst, de vare ydmyge nok til at bekjende, at Livet er en mørk Tale, og som de, i deres Tanker, vare snare til at høre, hvis der skulde lyde et forklarende Ord, saa vare de og langsomme til at tale, langsomme til Vrede. De formastede sig ikke til at bortkaste Ordene, kun at den beleilige Stund maatte komme. Kom denne, da vare de frelste, det var deres Mening; og det maa skee, sagde Du, m. T. Eller er der da kun en Aand, som vidner i Himmelen, men ingen Aand, som vidner paa Jorden! Veed kun Himlen, og den Aand, som flygter bort fra Jorden, at Gud er god; veed Jordlivet Intet derom! Er der ingen Sammenklang mellem hvad der skeer i Himmelen og hvad der skeer paa Jorden! Er der Glæde i Himlene, paa Jorden kun Sorg, eller dog kun Efterretningen om, at der er Glæde i Himmelen! Tager Gud i Himlene de gode Gaver frem, og gjemmer dem til os i Himlene, at vi eengang skulde modtage dem hisset! Saaledes talte Du maaskee i Dit Hjertes Forvildelse. Du fordrede ikke, at der for Din Skyld skulde skee Tegn og underlige Gjerninger, Du fordrede ikke barnagtigt, at ethvert Dit Ønske skulde opfyldes, kun et Vidnesbyrd bad Du om aarle og silde; thi Din bekymrede Sjæl gjemte et Ønske. Blev dette opfyldt, da var Alt vel, da skulde Din Tak og Din Priis være evindelig, da var den festlige Anledning kommen, da vilde Du af Dit ganske Hjerte give Ordet Vidnesbyrd, at al god og al fuldkommen Gave kommer ned herovenfra. Men see det negtedes Dig; og Din Sjæl blev urolig, omtumlet af Ønskets Lidenskab; den blev ikke trodsig og vild, Du afkastede ikke utaalmodigen Ydmyghedens Ledebaand, Du havde ikke glemt, at Du er paa Jorden og Gud er i Himlene. Med ydmyge Bønner, med

---

en Aand, som vidner osv.] smlgn. 1. Joh. 5, 7—8.

brændende Begjering søgte Du ligesom at friste Gud: Dette Ønske er for mig saa vigtigt; min Glæde, min Fred, min Fremtid, Alt afhænger deraf, for mig er det saa saare vigtigt, for Gud er det saa let; thi han er jo almægtig. Men det blev ikke opfyldt. Forgjeves søgte Du Ro; Du lod Intet uforsøgt i Din ufrugtbare Rastløshed; Du besteeg Ahnelsens svimlende Tinde, for at speide, om der ikke skulde vise sig en Mulighed. Troede Du at øine en saadan, da var Du flux til Rede med Bønner, at Du ved disses Hjælp af det Tilsyneladende kunde skabe det Virkelige. Dog det var et Blendværk. Du steeg ned igjen, Du overgav Dig til Sorgens bedøvende Mathed, at Tiden maatte gaae, saa kom det dog vel; og det blev Morgen og det blev Aften, men den Dag, Du ønskede, oprandt ikke. Og dog gjorde Du jo Alt, Du bad aarle og silde, inderligere og inderligere, mere og mere fristende. Ak! og dog skete det ikke. Og Du gjorde Afkald derpaa, Du vilde beskikke Din Sjæl til Taalmodighed, Du vilde vente i stille Forlængsel, naar Du blot kunde vinde en Vished om, at Evigheden vilde bringe Dig Dit Ønske, bringe Dig, hvad der var Dit Øies Lyst og Dit Hjertes Begjering. Ak! ogsaa denne Vished negtedes Dig. Men naar da de travle Tanker havde arbeidet sig trætte, naar de frugtesløse Ønsker havde udmattet Din Sjæl, da var maaskee Dit Væsen blevet stillere, da havde maaskee Dit Sind, skjult og ubemærket, udviklet i sig den Sagtmodighed, der annammer Ordet, som var indplantet i Dig, og som formaaede at gjøre Din Sjæl salig, at al god, og al fuldkommen Gave kommer ned herovenfra. Da bekjendte Du vel i al Ydmyghed, at Gud visselig ikke bedrog Dig, da Han modtog Dine jordiske Ønsker og daarlige Begjeringer, byttede dem for Dig og gav Dig isteden himmelsk Trøst og hellige Tanker; at han ikke forfordelte Dig, da han negtede Dig et Ønske, men til Vederlag skabte denne Tro i Dit Hjerte, da han istedenfor et Ønske, der om det end formaaede Alt, i det Høieste var istand til at give Dig den ganske Verden, skjænkede Dig en Tro, ved hvilken Du vandt Gud og overvandt den ganske Verden. Da erkjendte Du med ydmyg Glæde, at Gud endnu var den almægtige Himlens og Jordens Skaber, der ikke blot havde skabt Verden af Intet, men gjort det endnu Vidunderligere, af Dit utaalmodige og ustadige Hjerte skabt en stille Aands uforkrænkelige Væsen. Da tilstod Du beskæmmet, at det var godt, saa saare godt for Dig, at Gud ikke lader sig friste,

---

overvandt den ganske Verden] smlgn. 1. Joh. 5,4. en stille Aands uforkrænkelige Væsen] 1. Pet. 3,4.

da fattede Du Apostelens Formaning, og hvorfor den knytter sig til den Vildfarelse, at ville friste Gud. Da indsaae Du, hvor daarlig Din Adfærd var. Du vilde, at Guds Forestillinger om hvad der var Dig tjenligt, skulde være Dine Forestillinger, men tillige vilde Du, at han skulde være den almægtige Himlens og Jordens Skaber, at han ret kunde opfylde Dit Ønske. Og dog, hvis han skulde dele Dine Forestillinger, da maatte han ophøre at være den almægtige Fader. Du vilde i Din barnagtige Utaalmodighed ligesom forvanske Guds evige Væsen, og Du var forblindet nok til at bedaare Dig selv, som om Du var hjulpen, hvis Gud i Himmelen ikke bedre vidste, hvad der var Dig tjenligt end Du selv, som om Du ikke engang med Forfærdelse vilde opdage, at Du havde ønsket, hvad intet Menneske vilde formaae at bære, hvis det skete. Thi lader os et Øieblik tale daarligen og paa menneskelig Viis. Hvis der var et Menneske, til hvem Du ret havde Tillid, fordi Du troede han vilde Dit Vel; men Du havde en Forestilling, om hvad der var Dig tjenligt, han en anden, ikke sandt? da vilde Du søge at overbevise ham, Du vilde maaskee bede og besværge ham, at opfylde Dit Ønske; men naar han vedblev at negte Dig det, da vilde Du ophøre at bede ham, Du vilde sige: dersom jeg nu ved mine Bønner bevægede ham til at gjøre, hvad han ikke ansaae for rigtigt, da var jo det endnu forfærdeligere skeet, at jeg havde været svag nok til at gjøre ham ligesaa svag, da havde jeg først tabt ham og min Tillid til ham, om jeg end i Beruselsens Øieblik havde kaldet hans Svaghed Kjærlighed.

Eller det var maaskee ikke Tilfældet med Dig; Du var maaskee bleven for gammel til at nære barnlige Forestillinger om Gud, for moden til at tænke menneskeligt om ham; Du vilde maaskee bevæge ham ved Din Trods. At Livet var en mørk Tale det tilstod Du vel, men Du var ikke efter Apostelens Formaning snar til at høre, om der ikke skulde lyde et forklarende Ord, Du var mod hans Formaning hurtig til Vrede. Er Livet en mørk Tale, nu saa lad den være det, Du skulde ikke bekymre Dig om Forklaringen — og Dit Hjerte blev forhærdet. Dit Ydre var maaskee roligt, maaskee venligt, Din Tale endog velvillig, men inderst inde i Tankernes lønlige Værksted der sagde Du, Nei, Du sagde det ikke, men der hørte Du en Stemme, der sagde: Gud frister et Menneske. Og Fortvivlelsens Kulde isnede Din Aand, og dens Død rugede over Dit Hjerte. Rørte da stundom Livet sig igjen i Dit Indre, da

---

daarligen og paa menneskelig Viis] smlgn. 2. Cor. 11, 21, Rom. 3, 5.

sede der vilde Røster, Røster som ikke tilhørte Dig, men som
›g lød fra Dit Indre. Thi hvorfor var Din Klage saa hæftig,
ʳorfor Dit Skrig saa gjennemtrængende, hvorfor selv Din Bøn
ıa udæskende? Eller var det ikke, fordi Du troede, at Dine Li-
›lser vare saa store, Dine Sorger saa sønderknusende, og som en
ølge deraf Din Klage saa retfærdig, Din Stemme saa mægtig, at
:n maatte gjennemlyde Himlene og kalde Gud frem af hans for-
›rgne Dybder, hvor han som det syntes Dig, sad rolig og lige-
ʳldig uden at agte paa Verden og dens Skjæbner? Men Himlen
.kker sig for slig formastelig Tale, og der staaer skrevet, Gud
ʼistes og ikke af Nogen. Afmægtig var Din Tale, afmægtig som Din
anke, som Din Arm var afmægtig; og Himlen hørte ikke Din Bøn;
ıen naar Du da ydmygede Dig under Guds vældige Haand og
›nderknuset i Aanden sukkede: min Gud, min Gud stor er min
ʸnd, større end at den kan tilgives, da aabnede Himlene sig atter,
a saae Gud, som en Prophet skriver, ud af sit Vindue ned til
ig og sagde: endnu en liden Stund; endnu en liden Stund
g jeg vil fornye Jordens Skikkelse — og see Din Skikkelse blev
›rnyet, og Guds forbarmende Naade havde i Dit ufrugtbare Sind
ʼemelsket den Sagtmodighed, der annammer Ordet. Da bekjendte
ʼu ydmygt for Gud, at Gud frister Ingen, men at Enhver fristes,
aar han lokkes og drages af sine egne Begjerligheder, saaledes
›m Du fristedes af stolte og hovmodige og trodsige Tanker. Da
›rfærdedes Du ved Din Forvildelse, at den Tanke, at Gud frister
t Menneske, skulde gjøre Livet forklaret; thi da Livet var blevet
ʼig en mørk Tale, da lyttede Du jo til denne Forklaring, der som
ʼu maatte tilstaae det, netop gjorde Alt uforklarligt. Da bekjendte
ʼu ydmygt og beskæmmet, at det var godt, at Gud ikke lader sig
ʼiste, at han var den almægtige Gud, der kan knuse enhver for-
ıastelig Tanke, at Du ikke i Din Fortvivlelse skulde have fundet
ı Forklaring af Livets mørke Tale, som intet Menneske var istand
l at fastholde.

›Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og
ommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem der ikke
r Forandring eller Skygge af Omskiftelse.‹ Disse Ord
re saa fattelige, saa eenfoldige, og dog hvor Mange vare de, der
:t forstode dem, ret forstode, at de vare en Skuemønt, der er

---

Guds vældige Haand] 1. Pet. 5, 6.

herligere end alle Verdens Skatte, men ogsaa en Skillemønt, der er brugelig i Livets daglige Forhold.

»Al god og al fuldkommen Gave er fra Gud«. Apostelen bruger tvende Udtryk. »Al god Gave« siger han og betegner derved Gavens inderste Væsen, at den er den sunde og velsignede Frugt, der i sig ingen usund og skadelig Tilsætning skjuler. «Al fuldkommen Gave« siger Apostelen og betegner derved det nærmere Forhold, i hvilket den gode Gave under Guds Bistand træder til det enkelte Menneske, der modtager den, at det i og for sig Gode ikke bliver ham til Skade og Fortabelse. Til disse tvende Udtryk svare tvende andre. »Gaven er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader.« »Den er ovenfra« siger Apostelen og vender derved den Troendes Tanke op ad mod Himlen, hvor jo alt Godt har hjemme, den Velsignelse, der mætter Munden, og den, der mætter Hjertet, op ad til Himlen, hvorfra de gode Aander udgaae til Menneskenes Frelse, op ad til Himmelen, hvorfra de gode Forsætter vende tilbage som himmelske Gaver. »Fra Lysenes Fader« siger Apostelen og betegner derved, at Gud med sin evige Klarhed gjennemtrænger Alt, at han forstaaer Menneskenes Tanker langtfra og kjender grant alle deres Veie; at hans evige Kjærlighed iler forud og bereder Alt, og saaledes gjør »den gode Gave« til en »fuldkommen Gave.« Thi Gud i Himlene er ikke som et Menneske, der, hvis han havde en god Gave at give, dog gav den hen i Mørke og som paa det Uvisse, vel glad, fordi det var en god Gave, og han en glad Giver, men ogsaa sørgmodig, fordi han ikke vidste, om den virkelig blev til Gavn for den Anden eller ikke. »Al god og al fuldkommen Gave« siger Apostelen; »al« hvad vil dette sige? Betegner Apostelen derved, at Himmelens vidtudstrakte Befæstning er et stort Forraadskammer, og at dog Alt, hvad Himlen rummer, er gode Gaver, betegner han, at Gud tager frem af dette rige Forraad og sender efter Tid og Leilighed nu og da, snart til Een snart til en Anden, til Een flere til en Anden færre, til en Enkelt slet ingen, men hvad han sender er godt og fuldkomment? Lader os agte paa de følgende Ord: »hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Hvis Apostelen havde villet udtrykke dette, da havde han vel i disse Ords Sted tilføiet: fra Kjærlighedens Gud, Barmhjertighedens og Trøstens Gud, de gode Gavers Giver, eller hvorledes han forøvrigt vilde have udtrykt det, bedre og fyndigere end vi formaae det; han vilde vel nærmest have formanet

---

forstaaer Menneskenes Tanker langtfra osv.] Ps. 139, 2—3.

de Troende til Taknemlighed efter Tid og Leilighed, eftersom de gode Gaver bleve dem tildeel. Dette gjør han ikke. Det han advarer mod, er den Vildfarelse, at Gud skulde friste et Menneske, den Vildfarelse, at Gud skulde lade sig friste; det, han indskærper, er, at Gud er den bestandige, der bliver den samme, medens Alt vexler; det, han formaner til, er at elske Gud saaledes, at vort Væsen maatte blive i Lighed med hans, at vi maatte vinde Gud i Bestandighed og frelse vor Sjæl i Taalmodighed. Han siger da ved disse Ord Intet om de enkelte Gavers Beskaffenhed, men han taler om Guds evige Forhold til den Troende. Naar Glæden forklarer Livet, og Alt er lyst og klart, da advarer han mod denne Forklaring, og formaner at henføre dette til den Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse. Naar Sorgen lægger sin Skygge over vort Liv, naar Mismod omtaager vort Blik, naar Bekymringens Sky tager ham bort for vore Øine, da lyder Apostelens Formaning, at hos Gud er der ikke Skygge af Omskiftelse. Det Apostelen advarer mod er at forstyrre Guds salige Væsen ved Fristelsens Uro, som om hans Hjerte enten var blevet koldt, eller var blevet svagt; det, han indskærper, er, at som Guds almægtige Haand gjorde Alt godt, saa gjør han, Lysenes Fader, endnu bestandig, i ethvert Øieblik Alt godt, Alt til en god og fuldkommen Gave for hver den, der har Hjerte nok til at være ydmyg, Hjerte nok til at være tillidsfuld.

Dog Tvivlen er snedig og trædsk, ingenlunde høirøstet og trodsig, som den vel stundom forkyndes, den er beskeden og underfundig, ikke fræk og anmassende, og jo beskednere den er, desto farligere er den. Den negter ikke, at hine Ord ere skjønne, ikke at de ere trøsterige; hvis den gjorde dette, da vilde Hjertet oprøre sig mod den, den siger blot, at Ordene ere vanskelige, næsten gaadefulde. Den vil hjælpe det bekymrede Sind at forstaae den apostoliske Tale, at al god og al fuldkommen Gave er fra Gud. »Hvad vil dette sige? Hvad andet end at Alt, hvad der kommer fra Gud er en god og en fuldkommen Gave, og at Alt, hvad der er en god og en fuldkommen Gave er fra Gud.« Denne Forklaring er jo simpel og naturlig, og dog har Tvivlen underfundig skjult sig i den. Den vedbliver derfor: »for at altsaa et Menneske i sit Liv skal kunne have Fred i disse Ord, da maa han enten kunne bestemme, hvad det er, der kommer fra Gud, eller hvad der med Rette og i Sandhed kan kaldes en god og en fuldkommen Gave.

---

frelse vor Sjæl i Taalmodighed] smlgn. Luc. 21, 19.

Men hvorledes er dette muligt? Er da ethvert Menneskeliv en fortsat Kjede af Undergjerninger? Eller er det muligt for et Menneskes Forstand at bane sig en Vei gjennem den uoverskuelige Række af afledede Aarsager og Virkninger, at gjennemtrænge alt det Mellemliggende og saaledes finde Gud? Eller er det et Menneskes Forstand muligt med Vished at afgjøre hvad der for ham er en god og en fuldkommen Gave? Strander den ikke atter og atter herpaa? Hvor ofte har Menneskeheden, hvor ofte hvert enkelt Menneske oplevet den smertelige Erfaring, at det er en Daarskab, der ikke bliver ustraffet, at ville vove, hvad der blev negtet Mennesket?« Tvivlen var da færdig med sin Forklaring af Ordene, og tillige færdig med Ordene. Den havde forvandlet den apostoliske, myndige Tale til et Mundsveir, der gik fra Mund til Mund uden Fynd og Mening. Den var beskeden nok til ikke at forlange, at Ordene skulde udslettes og overgives til evig Glemsel, den fravristede Hjertet dem og overlod dem til Læberne.

Var det saaledes, m. T.? Skyldes hine Ord maaskee ikke en Herrens Apostel? Skyldes de maaskee hiin aandelige Hærskare under Himlen? Var det en Forbandelse, der hvilede over dem, at de skulde være husvilde i Verden og ikke finde Bolig i et Menneskes Hjerte; var det deres Bestemmelse at gjøre Menneskene raadvilde? Er det ikke muligt at standse hiin ængstende Bevægelse, i hvilken Tanken udmatter sig selv og dog aldrig kommer videre? Var det dog maaskee saa, at Gud frister et Menneske, om ikke paa anden Maade saa ved at forkynde et Ord, der blot forvirrer hans Tanke?

Apostelen Paulus siger: »al Guds Skabning er god, naar den modtages med Taknemlighed.« Det er nærmest for at advare mod en jordisk Kløgt, der vilde trælbinde de Troende i Cerimoniens Tjeneste, at Apostelen siger disse Ord. Hvad gjør imidlertid Apostelen? Han hæver den Troendes Sind over de jordiske og endelige Bekymringer, over verdslig Kløgt og Tvivl ved en gudelig Betragtning, at man altid bør takke Gud; thi den Taknemlighed, Apostelen taler om, kan jo ikke være en Taknemlighed, der skal vises af det ene Menneske mod det andet, og hine Vranglærere meente jo ogsaa, at de Troende ved at overtræde Cerimonien syndede mod Gud. Skulde ikke det samme gjelde om ethvert Menne-

---

aandelige Hærskare] Eph. 6, 12. Paulus siger] 1. Tim. 4, 4.
hine Vranglærere] hvorom Paulus taler 1. Tim. 4, 1—3.

skets Forhold til Gud, at al Gave er en god og en fuldkommen Gave, naar den modtages med Taknemlighed?

Ikke sandt, m. T., paa denne Maade fortolkede Du hine apostoliske Ord, og Du var ikke raadvild om, hvad der var en god og en fuldkommen Gave, eller om hvad der kom fra Gud; thi, sagde Du, al Gave er god, naar den modtages med Taknemlighed af Guds Haand og fra Gud kommer al god og al fuldkommen Gave. Du spurgte ikke ængsteligt, hvad er det, der kommer fra Gud, Du sagde glad og frimodig: det, hvorfor jeg takker Gud. Du bekymrede ikke Dit Sind med at overveie, hvad der var en god og en fuldkommen Gave; thi Du sagde tillidsfuld, det veed jeg den er, jeg takker Gud for, og derfor takker jeg ham for den. Du fortolkede det apostoliske Ord, idet Dit Hjerte udvidede sig, Du fordrede ikke at lære Meget af Livet, Du vilde kun lære Eet: altid at takke Gud, og derved lære at forstaae eet: at alle Ting tjene dem til Gode, som elske Gud.

Er da det apostoliske Ord, at al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, er det en mørk og vanskelig Tale? Og hvis Du mener, at Du ikke kan forstaae det, tør Du da paastaae, at Du har villet forstaae det? Naar Du tvivlede, om hvad der kom fra Gud eller om hvad der var en god og en fuldkommen Gave, har Du da vovet Forsøget? Og naar Glædens lette Spil vinkede Dig, har Du takket Gud? Og naar Du var saa stærk, at det var som behøvede Du ingen Bistand, har Du da takket Gud? Og naar Din beskikkede Deel var liden, har Du da takket Gud? Og naar Din beskikkede Deel var Lidelser, har Du da takket Gud? Og naar Dit Ønske blev Dig negtet, har Du da takket Gud? Og naar Du selv maatte negte Dig Dit Ønske, har Du da takket Gud? Og naar Menneskene gjorde Dig Uret og krænkede Dig, har Du da takket Gud? Vi sige ikke, at Menneskenes Uret derved ophørte at være Uret, hvortil saadan usund og daarlig Tale! Om det var Uret, det afgjøre Du selv; men har Du henført Uretten og Krænkelsen til Gud, og ved Din Taksigelse modtaget den af hans Haand som en god og en fuldkommen Gave? Har Du gjort dette? Ja da har Du værdigen fortolket det apostoliske Ord, Gud til Ære, Dig til Frelse; thi det er skjønt, at et Menneske beder, og mangen Forjættelse er tilsagt den, der beder uden Aflad; men det er saligere altid at takke. Da har Du

---

alle Ting tjene dem til Gode —] Rom. 8, 28. beder uden Aflad] 1. Thes. 5, 17.

værdigen fortolket hiint apostoliske Ord, herligere end om alle Engle talte i glødende Tunger.

Dog hvo havde et saadant Mod, en saadan Tro, hvo elskede Gud saaledes? Hvo var den glade og standhaftige gudelige Stridsmand, der stod saa varagtig paa Post i Livet, at han aldrig indslumrede? Og hvis Du gjorde det, m. T., har Du da ikke dulgt det for Dig selv? Har Du da sagt til Dig selv: jeg forstaaer vel det apostoliske Ord, men jeg forstaaer tillige, at jeg er for feig, eller for stolt, eller for dorsk til rettelig at ville forstaae det? Har Du formanet Dig selv? Har Du betænkt, at ogsaa den Frygtagtige, om det end synes en haard Tale, at ogsaa den Frygtagtige har et svigefuldt Hjerte og er ingen oprigtig Elsker? Har Du betænkt, at ogsaa over den Forsagte gaaer der en Dom, men det ydmyge Hjerte kommer ikke til Dommen? Har Du betænkt, at ogsaa den Sørgmodige ikke elsker Gud af sit ganske Hjerte, men at den, der er glad i Gud, haver overvundet Verden? Har Du idetmindste vaaget over Dig selv? Har Du holdt det apostoliske Ord helligt? Har Du gjemt det i et reent og i et smukt Hjerte og for ingen Priis, for ingen Kløgts snedige Bestikkelse villet løskjøbe Dig fra den dybe Smerte, atter og atter at maatte tilstaae, at Du aldrig elskede som Du blev elsket? At Du var troløs, naar Gud var trofast; at Du var lunken, naar han var brændende; at han sendte gode Gaver, som Du forvendte Dig selv til Skade; at han spurgte til Dig, men Du vilde ikke svare; at han kaldte ad Dig, men Du vilde ikke høre; at han talte venligt til Dig, men Du overhørte det; at han talte alvorligt til Dig; men Du misforstod det; at han opfyldte Dit Ønske, og Du til Tak bragte nye Ønsker; at han opfyldte Dit Ønske, men Du havde ikke ønsket rigtigt, og Du var hurtig til Vrede. Har Du ret dybt følt det Sørgelige i, at Du for at betegne Dit Forhold til Gud, behøver saa mange Ord? Har Du saaledes idetmindste været oprigtig mod Dig selv og mod Din Gud i Dit Forhold til ham? Har Du ikke udsat Regnskabet, ikke hellere villet skamme Dig i Din Eensomhed? Har Du været snar til at udholde Regnskabets Smerte, har Du betænkt, at han har elsket Dig først? Har Du været hurtig til at dømme Dig selv, at han ikke skulde vedblive at elske Dig, medens Du var langsom til at elske igjen? Har Du gjort dette, da vil Du vel af og til vinde Mod til at takke, ogsaa da, naar hvad der skeer, er underligt for Dine Øine, Mod til at

---

troløs, naar Gud var trofast] smlgn. 2. Tim. 2, 13.

forstaae, at al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, Mod til at forklare det i Kjærlighed, Tro til at annamme dette Mod; thi ogsaa det er jo en god og en fuldkommen Gave.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere saa helbredende, saa lægende, og dog hvor ofte forstod den angerfulde Sjæl ret at lade sig helbrede ved dem, hvor ofte forstod den deres dømmende Alvor, men ogsaa deres forbarmende Naade.

Eller, m. T., var der maaskee i Dit Liv ingen Anledning til at finde hine Ord vanskelige? Var Du altid tilfreds med Dig selv, saa tilfreds, at Du maaskee takkede Gud, at Du ikke var som andre Mennesker? Var Du maaskee bleven saa klog, at Du fattede den dybe Mening i den meningsløse Tale, at det var herligt ikke at være som andre Mennesker? . . . . Hvad var det da, der gjorde Dig dem vanskelige? Dersom et Menneske selv var en god og en fuldkommen Gave, dersom han blot forholdt sig modtagende og modtog Alt af Guds Haand, ja! hvorledes skulde han da kunne modtage Andet end gode og fuldkomne Gaver? Men da Du bøiede Dig under Menneskets almindelige Lod, da tilstod Du jo, at Du hverken var god eller fuldkommen, at Du ikke forholdt Dig blot modtagende, men at der med Alt, hvad Du modtog, foregik en Forvandling. Kan da det Lige forstaaes af Andet end af det Lige, kan det Gode blive godt i Andet end i det Gode; kan den sunde Føde bevare sin Sundhed i den syge Sjæl? Et Menneske forholder sig ikke reent modtagende, han er selv meddelende, og det blev vanskeligt for Dig at forstaae, hvorledes det Usunde, der kom fra Dig, kunde blive til andet end Skade for Andre. Vel forstod Du, at det var kun ved Taksigelse til Gud, at Alt for Dig blev en god og en fuldkommen Gave, Du holdt det fast, at paa samme Maade maatte det andet Menneske ogsaa tilegne sig Alt; men var da selv den Kjærlighed, der fødte Taksigelsen, var den reen, forvandlede den ikke det Modtagne? Kan da et Menneske gjøre mere end at elske? Har Tanken og Sproget noget høiere Udtryk for det at elske end det altid at takke? Ingenlunde, den har et lavere, et ydmygere; thi selv Den, der altid vil takke, elsker dog efter sin Fuldkommenhed, og Gud kan et Menneske i Sandhed kun elske, naar han elsker ham efter sin Ufuldkommenhed. Hvilken er denne Kjærlighed? det er Angerens, der er skjønnere end al anden Kjær-

lighed; thi i den elsker Du Gud! trofastere og inderligere, end al anden Kjærlighed; thi i Angeren er det Gud, der elsker Dig. I Angeren modtager Du Alt af Gud, selv Taksigelsen, som Du bringer ham, saa at selv denne er hvad Barnets Gave er i Forældrenes Øine, en Spøg, en Modtagen af Noget, man selv har givet. Var det ikke saaledes, m. T.? Du vilde altid takke Gud, men selv dette var saa ufuldkomment. Da forstod Du, at Gud er den, som gjør Alt i Dig, og som da forunder Dig den barnlige Glæde over at han betragter Din Taksigelse som en Gave fra Dig. Denne Glæde skænker han Dig, naar Du ikke frygtede Angerens Smerte, ikke den dybe Sorg, i hvilken et Menneske bliver glad som et Barn i Gud, naar Du ikke frygtede at forstaae, at dette er Kjærligheden, ikke at vi elske Gud, men at Gud elsker os.

Og Du, m. T., Du, der paa en eenfoldigere og ydmygere Maade forstod den Tankes dybe Mening, at Du ikke var som andre Mennesker, var det Dig saa let ikke at misforstaae det apostoliske Ord? Du fattede heel vel, at al god og al fuldkommen Gave kommer fra Gud, Ak! men Du kunde ikke fatte, at den i Dig kunde blive til Andet end Skade? Duggen og Regnen er jo en god Gave herovenfra, men hvis den skadelige Urt forstod sig selv og kunde tale, da vilde den maaskee sige: »O! standser, vender tilbage til Himlen igjen, at jeg maa omkomme i Tørke, qvæger ikke min Rod, at jeg ikke trives og forfremmes, og vorder endnu skadeligere!« Og Du forstod ikke Dig selv, ikke det apostoliske Ord; thi hvis det var saa, da var det ikke sandt, at al fuldkommen Gave kommer fra Gud, da var Gud ikke større end et Menneskes ængstede Hjerte, og hvorledes skulde da al god og al fuldkommen Gave komme fra ham?

Maaskee var der Noget i Dit Liv, Du ønskede ugjort, var dette muligt, da vilde Du med glad Taksigelse tage al fuldkommen Gave af Guds Haand. Din Glæde blot ved Tanken derom var saa stor, at det var som vilde den friste Gud, at han skulde gjøre det Gjorte ugjort. Men Gud fristes af Ingen. Du stræbte maaskee at glemme det, at Din Taksigelse ikke skulde være svag og som en rygende Tande. Ak! og hvis Du kunde glemme det, hvorledes skulde det da blive Dig muligt at forstaae det apostoliske Ord? Hvis det var Dig muligt at glemme det, da kom jo ikke al god og al fuldkommen Gave fra Gud, Du havde udelukket Dig selv fra Velsignelsen ikke ved det Du havde gjort, men ved Din fattige og

---

større end et Menneskes osv.] smlgn. 1. Joh. 3, 20.

selvkjærlige og vilkaarlige Forstaaen af Ordet, saaledes som den, hvis Ønske blev negtet, vilde udelukke sig fra Velsignelsen, ved at ville mene, at det negtede Ønske ikke ogsaa var en god og en fuldkommen Gave, om det end faldt Dig langt tungere end ham at turde forstaae det.

Du forstod maaskee det apostoliske Ord anderledes, at ogsaa Straffen fra Gud er en god og en fuldkommen Gave. Vreden i Dit Indre vilde ligesom komme den guddommelige Vrede til Hjælp, at Straffen maatte fortære Dig, og dog var den Straf, Du leed, anderledes end Du havde meent det. Den traf maaskee Flere end Dig, og dog var Du jo den Skyldige, den greb maaskee videre om sig, og dog var Du jo kun den, der skulde være dens Gjenstand. Om Du end i Din stille Tanke bekjendte, at den guddommelige Styrelse veed at ramme et Menneske, veed at gjøre sig forstaaelig for ham, om end ingen Anden forstod det, det apostoliske Ord blev Dig dunkelt, det var som blev Straffen selv en ny Fristelse. Det blev Dig tvetydigt, hvad der var Straf og hvad der var Begivenhed, var det blot Begivenhed, da fordrede Din Sjæl Straffen, var det Alt Straf, kunde Du ikke iføre Dig den. Du vilde forsage Alt, ethvert Ønske, enhver Begjering, Du vilde opgive Forestillingen om, at det Bedste, Du havde gjort i Din Sjæls yderste Anstrængelse, forvisset om, at det var godt, at det var andet end Daarlighed og Synd, Du vilde lide enhver Straf, men det Mere, der knyttede sig til den, kunde Du ikke bære, var Det ogsaa en god og en fuldkommen Gave? Da blev Din Sjæl formørket, Du kunde ikke forstaae Ordet? Men hvad gjorde Du da? bortkastede Du Ordet? O! nei Du holdt det fast i al Din Nød. Og naar alle Djævle stode færdige til at ville frelse Din Sjæl fra Fortvivlelsens Vanvid ved den Forklaring, at Gud ikke er Kjærlighed, ikke sandt? da klamrede Du Dig fast til Ordet, om Du end ikke forstod det, fordi Du dog dunkelt haabede paa det, og det at slippe det var forfærdeligere end alt Andet.

Gjorde Du det, m. T.? Om da det udvortes Menneske end blev fordærvet, saa blev dog det indvortes Menneske fornyet, da forstod Du, at al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, naar den modtages med Taknemmelighed, Du forstod, at Angeren er en Taksigelse ikke blot for Straffen men ogsaa for Tilskikkelsen, og at den, der i sin Anger blot vil lide Straffen, han vil dog ikke i dybeste Forstand elske efter sin Ufuldkommenhed. Som da Herren

---

Om da det udvortes Menneske osv.] 2. Cor. 4, 16.

ring eller Skygge af Omskiftelse.«

nne, saa tiltalende, saa bevægende, de ere s
sterige, saa eenfoldige og fattelige, saa helbr
for ville vi bede Dig, o Gud! at Du vilde da
idtil ikke have agtet paa dem, villige til at
vilde helbrede det misforstaaende Hjerte v
til at forstaae Ordet, at Du vilde bøie den v
r Ordets frelsende Lydighed; at Du vilde
jæl Frimodighed til at turde forstaae Ordet;
lem, der have forstaaet det, saligere og salige
og atter forstaae det. Amen.

FRYGT OG BÆVEN

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Til Grund for Texten er lagt 1ste Udgave. Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet (Universitetsbiblioteket, S. K.'s Papirer, Pakke 9).

FRYGT OG BÆVEN.

DIALEKTISK LYRIK

AF

JOHANNES DE SILENTIO.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

de silentio »af Tausheden«.

Was Tarquinius Superbus in seinem Garten mit den Mohnköpfen sprach, verstand der Sohn, aber nicht der Bote.

Hamann.

Hamann] Werke III S. 190 (jvfr. Efterl. Pap. 1833—43 S. 429). — Da Tarquinius Superbus's Søn ved List havde faaet Gabii i sin Magt, sendte han et Bud til sin Fader i Rom og lod spørge, hvad han skulde gjøre ved Byen. Tarquinius, der ikke stolede paa Budet, svarede intet, men førte ham ud i en Have og slog Hovederne af de høieste Valmuer med sin Stok. Sønnen forstod at han skulde rydde de mest fremragende Mænd i Byen af Veien, og gjorde saaledes. (Valerius Maximus VIII, 4, 2.)

FORORD.

Ikke blot i Handelens, men ogsaa i Ideernes Verden foranstalter vor Tid ein wirklicher Ausverkauf. Alt faaes for en saadan Spot-Priis, at det bliver et Spørgsmaal, om der tilsidst er Nogen, der vil byde. Enhver speculativ Marqueur, der samvittighedsfuldt pointerer den nyere Philosophies betydningsfulde Gang, enhver Privatdocent, Repetent, Student, enhver Udflytter og Indsidder i Philosophien bliver ikke staaende ved at tvivle om Alt, men gaaer videre. Maaskee vilde det være utidigt og ubetimeligt at spørge dem, hvor de dog egentlig komme hen, men høfligt og beskedent er det vel at ansee det for afgjort, at de have tvivlet om Alt, da det jo ellers var en besynderlig Tale, at de gik videre. Denne foreløbige Bevægelse have de da Alle gjort og formodentlig saa let, at de ikke finde det fornødent at lade et Ord falde om, hvorledes; thi end ikke den, der ængstelig og bekymret søgte en lille Oplysning, fandt en saadan, et veiledende Vink, en lille diætetisk Forskrift om, hvorledes man forholder sig under denne uhyre Opgave. »Men Cartesius har jo gjort det?« Cartesius, en ærværdig, ydmyg, redelig Tænker, hvis Skrifter vist Ingen kan læse uden den dybeste Rørelse, han har gjort, hvad han har sagt, og sagt, hvad han har gjort. Ak! Ak! Ak! det er en stor Sjeldenhed i vor Tid! Cartesius har, som han selv ofte nok gjentager, ikke

---

Repetent] Hjælpelærer ved et Universitet, som gjennemgaaer de hørte Forelæsninger med de Studerende. Cartesius (Descartes) fransk Philosoph (1596–1649).

tvivlet i Forhold til Troen. (»*Memores tamen, ut jam dictum est, huic lumini naturali tamdiu tantum esse credendum, quamdiu nihil contrarium a Deo ipso revelatur . . . . Præter cætera autem, memoriæ nostræ pro summa regula est infigendum, ea quæ nobis a Deo revelata sunt, ut omnium certissima esse credenda; et quamvis forte lumen rationis, quam maxime clarum et evidens, aliud quid nobis suggerere videretur, soli tamen auctoritati divinæ potius quam proprio nostro judicio fidem esse adhibendam. Cfr. Principia philosophiæ, pars prima* § 28 og § 76). Han har ikke raabt Brand og gjort det til Pligt for Alle at tvivle, thi Cartesius var en stille eensom Tænker, ikke en brølende Gadevægter; han har beskedent bekjendt, at hans Methode kun havde Betydning for ham selv og havde tildeels sin Grund i hans tidligere forqvaklede Viden. (*Ne quis igitur putet, me hic traditurum aliquam methodum, quam unusquisque sequi debeat ad recte regendam rationem; illam enim tantum, quam ipsemet secutus sum, exponere decrevi . . . Sed simul ac illud studiorum curriculum absolvi (sc. juventutis), quo decurso mos est in eruditorum numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum esse animadverti, ut omnes discendi conatus nihil aliud mihi profuisse judicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexissem. Cfr. Dissertatio de methodo p.* 2 og 3). — Hvad hine gamle Grækere, der dog ogsaa forstode sig lidt paa Philosophien, antog at være en Opgave for hele Livet, fordi den tvivlende Færdighed ikke erhverves i Dage og Uger, hvad den gamle udtjente Strider opnaaede, der havde bevaret Tvivlens Ligevægt gjennem alle Besnærelser, uforfærdet negtet Sandsens Vished og Tankens Vished, ubestikkelig trodset Selvkjærlighedens Angst og Medfølelsens Insinuationer — dermed begynder i vor Tid Enhver.

Memores tamen o. s. v.] Dog at vi som sagt erindrer, at dette naturlige Lys maa vi kun troe saa længe, som der ikke aabenbares noget derimod stridende af Gud selv . . . . Men desuden maa vi indpræge som øverste Regel i vor Erindring, at hvad der er os aabenbaret af Gud, maa troes som det visseste af alt; og selv om maaskee Fornuftens Lys nok saa klart og indlysende skulde synes at forestille os noget andet, maa vi dog alene fæste Lid til den guddommelige Myndighed og ikke til vor egen Dømmekraft. *Ne quis igitur* o. s. v.] Ingen maa derfor troe, at jeg her vil meddele en Methode, som enhver bør følge for at lede sin Fornuft ret; jeg har nemlig kun foresat mig at fremstille den, som jeg selv har fulgt . . . . Men saasnart jeg havde gjennemgaaet det Lærekursus (nl. Ungdommens), efter hvis Tilendebringelse man pleier at optages i de Lærdes Tal, begyndte jeg at tænke paa noget helt andet. Jeg mærkede nemlig, at jeg var hildet i saa mange Tvivl og saa mange Vildfarelser, at jeg erkjendte, at alle mine Forsøg paa at lære noget ikke havde gavnet mig til Andet end mere og mere at opdage min Uvidenhed. — Ordene *sc. juventutis* er en Tilføielse af K.

I vor Tid bliver Enhver ikke staaende ved Troen, men gaaer videre. Et Spørgsmaal om, hvor de komme hen, vilde maaskee være en Dumdristighed, derimod er det vel et Tegn paa Belevenhed og Dannelse, at jeg antager, at Enhver har Troen, da det ellers bliver en besynderlig Tale: at gaae videre. I hine gamle Dage var det anderledes, da var Troen en Opgave for hele Livet, fordi man antog, at den troende Færdighed ikke erhverves hverken i Dage eller Uger. Naar da den prøvede Olding nærmede sig sit Endeligt, havde stridt den gode Strid og bevaret Troen, da var hans Hjerte ungt nok til ikke at have glemt hiin Angst og Bævelse, der tugtede Ynglingen, som Manden vel beherskede, men som intet Menneske ganske voxer fra — uden forsaavidt det skulde lykkes ved saa tidlig som mulig at gaae videre. Hvor da hine ærværdige Skikkelser naaede hen, der begynder i vor Tid Enhver for at gaae videre.

Nærværende Forfatter er ingenlunde Philosoph, han har ikke forstaaet Systemet, om det er til, om det er færdigt, han har allerede nok for sit svage Hoved i den Tanke, hvilket uhyre Hoved Enhver i vor Tid maa have, da Enhver har en saadan uhyre Tanke. Om man end var istand til at omsætte hele Troens Indhold i Begrebets Form, saa følger deraf ikke, at man har begrebet Troen, begrebet, hvorledes man kom ind i den, eller hvorledes den kom ind i Een. Nærværende Forfatter er ingenlunde Philosoph, han er, *poetice et eleganter*, en Extra-Skriver, der hverken skriver Systemet eller Løfter om Systemet, der hverken forskriver sig paa Systemet, eller til Systemet. Han skriver, fordi det er ham en Luxus, der vinder i Behagelighed og Evidents, jo Færre der kjøbe og læse, hvad han skriver. Han forudseer let sin Skjebne i en Tid, da man har slaaet en Streg over Lidenskaben for at tjene Videnskaben, i en Tid, da en Forfatter, der vil have Læsere, maa passe paa at skrive saaledes, at det beqvemt lader sig gjennemblade under Middagssøvnen, og passe paa at danne sin ydre Optræden i Lighed med hiin høflige Gartnersvends i Adresseavisen, der med Hatten i Haanden og gode Recommendationer fra det Sted, hvor han har tjent sidst, anbefaler sig til et høistæret Publikum. Han forudseer sin Skjæbne, at blive aldeles ignoreret, han aner det Forfærdelige, at den nidkjære Kritik vil lade ham

---

havde stridt den gode Strid o. s. v.] jvfr. 2 Tim. 4, 7. *poetice et eleganter*] med et digterisk og velvalgt Udtryk. Gartnersvends] jvfr. Efterl. Pap. 1833—43 S. 417.

flere Gange staae Skoleret; han gruer for det endnu Forfærdeligere, at en eller anden driftig Registrator, en Paragraphsluger, (der, for at frelse Videnskaben, altid er villig til at gjøre ved Andres Skrifter, hvad Trop for »at redde Smagen« høimodigen gjorde ved »Menneskeslægtens Ødelæggelse«) — skal skære ham over i §§, og gjøre det med samme Ubøielighed som den Mand, der for at tjene Interpunctions-Videnskaben inddeelte sin Tale ved at tælle Ordene, saa der gik 50 Ord paa et Punktum og 35 paa et Semikolon. — Jeg falder i dybeste Underdanighed ned for enhver systematisk Posekigger: »Det er ikke Systemet, det har ikke det Mindste med Systemet at gjøre. Jeg nedbeder alt Godt over Systemet og over de danske Interessenter i denne Omnibus; thi et Taarn bliver det nok neppe. Jeg ønsker dem alle samtlige og hver især til Lykke og Velsignelse.«

Ærbødigst

Johannes de silentio.

Trop] I. L. Heiberg, Recensenten og Dyret, 7. Scene: (Trop) De skjærer den [hans Tragedie »Menneskeslægtens Ødelæggelse«] tvers igjennem i to lige store Parter . . . . . Naar det ikke koster meer at redde Smagen, hvorfor skulde vi saa ikke gjøre det? Omnibus] omkring 1840 sattes de første Omnibusser igang i Kjøbenhavn; jvfr. S. 90. et Taarn] vistnok Hentydning til Luc. 14, 28—30; jvfr. S. 121.

Stemning.

Der var engang en Mand, han havde som Barn hørt hiin skjønne Fortælling om, hvorledes Gud fristede Abraham, og hvorledes han bestod i Fristelsen, bevarede Troen og anden Gang fik en Søn mod Forventning. Da han blev ældre, læste han den samme Fortælling med endnu større Beundring; thi Livet havde adskilt, hvad der var forenet i Barnets fromme Eenfoldighed. Jo ældre han blev, desto oftere vendte hans Tanke sig til hiin Fortælling, hans Begeistring blev stærkere og stærkere, og dog kunde han mindre og mindre forstaae Fortællingen. Tilsidst glemte han alt Andet over den; hans Sjæl havde kun eet Ønske, at see Abraham, een Længsel, at have været Vidne til hiin Begivenhed. Hans Begjering var ikke at see Østerlandets skjønne Egne, ikke det forjættede Lands jordiske Herlighed, ikke hiint gudfrygtige Ægtepar, hvis Alderdom Gud velsignede, ikke den bedagede Patriarchs ærværdige Skikkelse, ikke den af Gud skjænkede Isaaks frodige Ungdom — han havde Intet mod, at det Samme foregik paa en gold Hede. Hans Attraa var at følge med de 3 Dages Reise, da Abraham reed med Sorgen foran sig og Isaak ved sin Side. Hans Ønske var at være tilstede i den Stund, da Abraham opløftede sit Øie og saae Morijabjerget i det Fjerne, den Stund han lod Æslerne tilbage, og gik ene med Isaak op til Bjerget; thi det, der beskæftigede ham, var ikke Phantasiens kunstrige Væven, men Tankens Gysen.

---

hiin skjønne Fortælling] i 1. Mose Bog 22.

I.

»Og Gud fristede Abraham og sagde til ham, tag Isaak, Din eneste Søn, som Du elsker, og gaae hen i det Land Morija og offer ham der til et Brændoffer paa et Bjerg, som jeg vil vise Dig.«

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op, han lod Æslerne sadle, forlod sit Paulun, og Isaak med ham, men Sara saae ud ad Vinduet efter dem, ned gjennem Dalen, indtil hun ikke saae dem mere. De rede tause i 3 Dage, paa den 4de Dags Morgen sagde Abraham end ikke et Ord, men opløftede Øiet og saae Morijabjerget i det Fjerne. Han lod Drengene tilbage og gik ene med Isaak ved Haanden op til Bjerget. Men Abraham sagde til sig selv: »jeg vil dog ikke dølge for Isaak, hvorhen denne Gang fører ham.« Han stod stille, han lagde sin Haand paa Isaaks Hoved til en Velsignelse, og Isaak bøiede sig for at modtage den. Og Abrahams Aasyn var Faderlighed, hans Blik var mildt, hans Tale formanende. Men Isaak kunde ikke forstaae ham, hans Sjæl kunde ikke opløftes; han omfattede Abrahams Knæe, han bønfaldt ved hans Fod, han bad for sit unge Liv, for sin skjønne Forhaabning, han mindede om Glæden i Abrahams Huus, han mindede om Sorgen og Eensomheden. Da reiste Abraham Drengen op og gik med ham ved sin Haand, og hans Ord vare fulde af Trøst og Formaning. Men Isaak kunde ikke forstaae

---

»Og Gud fristede« o. s. v.] frit efter 1. M. B. 22, 1—2. ned gjennem Dalen o. s. v.] Judiths Bog 10, 11: men de Mænd af Staden saae efter hende, indtil hun kom ned ad Bjerget, indtil hun kom gjennem Dalen, og de ikke kunde see hende mere. — Jvfr. Efterl. Pap. 1833—43 S. 324.

ham. Han besteg Morijabjerget, men Isaak forstod ham ikke. Da vendte han sig bort et Øieblik fra ham, men da Isaak anden Gang saae Abrahams Aasyn, da var det forandret, hans Blik var vildt, hans Skikkelse var Rædsel. Han greb Isaak i Brystet, kastede ham til Jorden og sagde: »Dumme Dreng, troer Du jeg er Din Fader? Jeg er en Afgudsdyrker. Troer Du det er Guds Befaling? Nei det er min Lyst.« Da skjælvede Isaak og raabte i sin Angst: »Gud i Himlene forbarm Dig over mig, Abrahams Gud forbarm Dig over mig, har jeg ingen Fader paa Jorden, saa vær Du min Fader!« Men Abraham sagde sagte ved sig selv: »Herre i Himlene, jeg takker Dig; det er dog bedre at han troer, jeg er et Umenneske, end at han skulde tabe Troen paa Dig.«

* * *

Naar Barnet skal vænnes fra, da sværter Moderen sit Bryst, det var jo og Synd, at Brystet skulde see lifligt ud, naar Barnet ikke maa faae det. Saa troer Barnet, at Brystet har forandret sig, men Moderen hun er den samme, hendes Blik er kjærligt og ømt som altid. Held den, der ikke behøvede forfærdeligere Midler for at vænne Barnet fra!

II.

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op, han omfavnede Sara, sin Alderdoms Brud, og Sara kyssede Isaak, der tog Skjendselen fra hende, hendes Stolthed, hendes Haab i alle Slægter. Saa rede de tause hen ad Veien, og Abrahams Blik var fæstet mod Jorden, til paa den 4de Dag, da opløftede han Øiet og saae langt borte Morija Bjerget, men hans Blik vendte sig atter mod Jorden. Taus lagde han Brændet til Orden, bandt Isaak, taus drog han Kniven; da saae han Væderen, som Gud havde udseet. Den offrede han og drog hjem. — — — Fra den Dag af blev Abraham gammel, han kunde ikke glemme, at Gud havde fordret det af ham. Isaak trivedes som forhen; men Abrahams Øie var fordunklet, han saae ikke Glæden mere.

* * *

Naar Barnet er blevet stort og skal vænnes fra, da skjuler Moderen jomfrueligt sin Barm, saa har Barnet ingen Moder mere. Held det Barn, der ikke anderledes tabte Moderen!

III.

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op; han kyssede Sara, den unge Moder, og Sara kyssede Isaak, hendes Lyst, hendes Glæde i alle Tider. Og Abraham reed tankefuld hen ad Veien, han tænkte paa Hagar og Sønnen, som han jog ud i Ørkenen. Han besteg Morijabjerget, han drog Kniven.

Det var en stille Aften, da reed Abraham ene ud, og han reed til Morijabjerget; han kastede sig paa sit Aasyn, han bad Gud at tilgive ham hans Synd, at han havde villet offre Isaak, at Faderen havde glemt sin Pligt mod Sønnen. Han reed oftere sin eensomme Vei, men han fandt ikke Ro. Han kunde ikke begribe, at det var en Synd, at han havde villet offre Gud det Bedste, han eiede, det, hvorfor han gjerne selv havde ladet sit Liv mange Gange; og hvis det var en Synd, hvis han ikke havde elsket Isaak saaledes, da kunde han ikke forstaae, at den kunde tilgives; thi hvilken Synd var forfærdeligere?

* * *

Naar Barnet skal vænnes fra, da er ei heller Moderen uden Sorg, at hun og Barnet mere og mere skilles ad; at Barnet, der først laae under hendes Hjerte, senere dog hvilede ved hendes Bryst, ikke skal være saa nær mere. Saa sørge de sammen den korte Sorg. Held den, der beholdt Barnet saa nær, og ikke behøvede at sørge mere!

IV.

Det var en aarle Morgen, Alt var beredt til Reisen i Abrahams Huus. Han tog Afsked med Sara, og Elieser den troe Tjener fulgte ham ud ad Veien, indtil han atter vendte tilbage. De rede eendrægtigen sammen, Abraham og Isaak, indtil de kom til Morijabjerget. Men Abraham beredte Alt til Offret, rolig og mild, men idet han vendte sig bort og drog Kniven, da saae Isaak, at Abrahams Venstre knyttede sig i Fortvivlelse, at der gik en Skjælven igjennem hans Legeme — men Abraham drog Kniven.

Da vendte de atter hjem, og Sara ilede dem imøde, men Isaak havde tabt Troen. Der er i Verden aldrig sagt et Ord derom, og Isaak talte aldrig til noget Menneske, om hvad han havde seet, og Abraham anede ikke, at Nogen havde seet det.

* * *

Naar Barnet skal vænnes fra, da har Moderen den stærkere Føde ved Haanden, at Barnet ikke skal omkomme. Held den, der har den stærkere Føde ved Haanden!

Saaledes og paa mange lignende Maader tænkte hiin Mand, om hvilken vi tale, over denne Begivenhed. Hver Gang han da efter en Vandring til Morijabjerget vendte hjem, da sank han sammen af Træthed, han foldede sine Hænder og sagde: »Ingen var dog stor som Abraham, hvo er istand til at forstaae ham?«

Lovtale over Abraham.

Dersom der ingen evig Bevidsthed var i et Menneske, dersom der til Grund for Alt kun laae en vildt gjærende Magt, der vridende sig i dunkle Lidenskaber frembragte Alt, hvad der var stort og hvad der var ubetydeligt, dersom en bundløs Tomhed, aldrig mættet, skjulte sig under Alt, hvad var da Livet Andet end Fortvivlelse? Dersom det forholdt sig saaledes, dersom der intet helligt Baand var, der sammenknyttede Menneskeheden, dersom den ene Slægt stod op efter den anden som Løvet i Skoven, dersom den ene Slægt afløste den anden som Fuglesangen i Skoven, dersom Slægten gik gjennem Verden, som Skibet gaaer gjennem Havet, som Veiret gjennem Ørkenen, en tankeløs og ufrugtbar Gjerning, dersom en evig Glemsel altid hungrig lurede paa sit Bytte, og der var ingen Magt stærk nok til at frarive den det — hvor var da Livet tomt og trøstesløst! Men derfor er det ikke saaledes, og som Gud skabte Mand og Qvinde, saa dannede han Helten og Digteren eller Taleren. Denne kan Intet gjøre af hvad hiin gjør, han kan kun beundre, elske, glæde sig ved Helten. Dog er ogsaa han lykkelig, ikke mindre end denne; thi Helten er ligesom hans bedre Væsen, i hvilket han er forelsket, glad ved, at det dog ikke er ham selv, at hans Kjærlighed kan være Beundring. Han er Erindringens Genius, kan Intet gjøre uden minde om, hvad der er gjort, Intet gjøre uden beundre, hvad der er gjort; han tager Intet af sit Eget, men er misundelig paa det Betroede. Han følger sit Hjertes Valg, men naar han har fundet det Søgte, da vandrer han om for hver Mands Dør med sin Sang og med sin Tale, at Alle maae beundre Helten som han, være stolt af

Helten, som han er det. Dette er hans Bedrift, hans ydmyge Gjerning, dette er hans tro Tjeneste i Heltens Huus. Bliver han saaledes sin Kjærlighed tro, strider han Dag og Nat med Glemselens Underfundighed, der vil fraliste ham Helten, da har han fuldkommet sin Gjerning, da samles han med Helten, der har elsket ham ligesaa trofast, thi Digteren er ligesom Heltens bedre Væsen, vel kraftesløs som et Minde er det, men ogsaa forklaret, som et Minde er det. Derfor skal Ingen være glemt, der var stor, og varer det end længere, tager Misforstaaelsens Sky end Helten bort, hans Elsker kommer dog, og jo længere Tiden gik hen, desto trofastere hænger han ved ham.

Nei! Ingen skal glemmes, der var stor i Verden; men Enhver var stor paa sin Viis, og Enhver i Forhold til dets Storhed, han elskede. Thi den, der elskede sig selv, blev stor ved sig selv, og den, der elskede andre Mennesker, blev stor ved sin Hengivenhed, men den, der elskede Gud, blev større end Alle. Enhver skal mindes, men Enhver blev stor i Forhold til sin Forventning. Een blev stor ved at forvente det Mulige; en Anden ved at forvente det Evige; men den, der forventede det Umulige, blev større end Alle. Enhver skal mindes, men Enhver var stor alt i Forhold til dets Størrelse, han stred med. Thi den, der stred med Verden, blev stor ved at overvinde Verden, og den, der stred med sig selv, blev større ved at overvinde sig selv; men den, der stred med Gud, blev større end Alle. Saaledes blev der stridt i Verden, Mand mod Mand, Een mod Tusinde, men den, der stred med Gud, var større end Alle. Saaledes blev der stridt paa Jorden: der var den, der overvandt Alt ved sin Kraft, og der var den, der overvandt Gud ved sin Afmagt. Der var den, der stolede paa sig selv og vandt Alt, der var den, der tryg ved sin Styrke offrede Alt, men den, der troede Gud, var større end Alle. Der var den, der var stor ved sin Kraft, og den, der var stor ved sin Viisdom, og den, der var stor ved sit Haab, og den, der var stor ved sin Kjærlighed, men Abraham var større end Alle, stor ved den Kraft, hvis Styrke er Afmagt, stor ved den Viisdom, hvis Hemmelighed er Daarskab, stor ved det Haab, hvis Form er Vanvid, stor ved den Kjærlighed, der er Had til sig selv.

Ved Troen vandrede Abraham ud fra Fædrenes Land og blev Fremmed i Forjættelsens. Han lod Eet tilbage, tog Eet med sig; han lod sin jordiske Forstand tilbage, og tog Troen med sig; ellers var han vel ikke vandret ud, men havde tænkt, det er jo urimeligt. Ved Troen var han en Fremmed i Forjættelsens Land, og der var Intet, der erindrede ham om det Kjære, men Alt

fristede ved sin Nyhed hans Sjæl til vemodig Længsel. Og dog var han Guds Udvalgte, i hvem Herren havde Velbehag! Ja havde han været en Forskudt, forstødt fra Guds Naade, da kunde han bedre have fattet det, nu var det jo som en Spot over ham og over hans Tro. Der var i Verden ogsaa den, der levede forvist fra det fædrene Land, som han elskede. Han er ikke glemt, ei heller hans Klagesange, naar han i Vemod søgte og fandt det Tabte. Af Abraham er der ingen Klagesang. Det er menneskeligt at klage, menneskeligt at græde med den Grædende, men det er større at troe, saligere at betragte den Troende.

Ved Troen modtog Abraham Forjættelsen, at i hans Sæd skulde alle Jordens Slægter velsignes. Tiden gik hen, Muligheden var der, Abraham troede; Tiden gik hen, det blev urimeligt, Abraham troede. Der var den i Verden, der ogsaa havde en Forventning. Tiden gik hen, det lakkede mod Aften, han var ikke ussel nok til at have glemt sin Forventning, derfor skal han heller ikke glemmes. Da sørgede han, og Sorgen bedrog ham ikke, som Livet havde gjort det, den gjorde for ham Alt hvad den kunde, i Sorgens Sødme eiede han sin skuffede Forventning. Det er menneskeligt at sørge, det er menneskeligt at sørge med den Sørgende, men det er større at troe, saligere at betragte den Troende. Af Abraham have vi ingen Sørgesang. Han talte ikke vemodig Dagene, medens Tiderne gik, han betragtede ikke Sara med mistænksomme Blikke, om hun ikke blev gammel, han standsede ikke Solens Gang, at Sara ikke skulde ældes og med hende hans Forventning, dyssende sang han ikke for Sara sit vemodige Qvad. Abraham blev gammel, Sara til Spot i Landet, og dog var han Guds Udvalgte og Arving til Forjættelsen, at i hans Sæd skulde alle Jordens Slægter velsignes. Saa var det jo bedre, at han ikke var Guds Udvalgte? Hvad er det at være Guds Udvalgte? Er det at blive negtet i Ungdommen Ungdommens Ønske, for med stor Besværlighed at faae det opfyldt i Alderdommen. Men Abraham troede og holdt Forjættelsen fast. Hvis Abraham havde vaklet, da havde han opgivet den. Han havde sagt til Gud: »saa er det dog maaskee ikke Din Villie, at det skal skee, saa vil jeg opgive Ønsket; det var mit eneste, det var min Salighed. Min Sjæl er oprigtig, jeg skjuler intet hemmeligt Nag, fordi Du negtede det.« Han skulde ikke være glemt, han skulde have frelst Mange ved sit Exempel, men dog ikke være bleven Troens Fader; thi det er stort at opgive sit Ønske, men det er større at fastholde det, efter at have opgivet det; det er stort at gribe det Evige, men det er større at fastholde det Timelige, efterat have opgivet det. —

Da kom Tidens Fylde. Havde Abraham ikke troet, da var vel Sara død af Sorg, og Abraham, sløvet i Græmmelse, havde ikke forstaaet Opfyldelsen, men smilet ad den som ad en Ungdoms Drøm. Men Abraham troede, derfor var han ung; thi den, der altid haaber det Bedste, han bliver gammel, bedraget af Livet, og den, der altid er forberedt paa det Værste, han bliver tidlig gammel, men den, der troer, han bevarer en evig Ungdom. Priset derfor hiin Fortælling! Thi Sara, skjønt alderstegen, var ung nok til at begjere Moderens Lyst, og Abraham, skjønt graahærdet, var ung nok til at ønske at være Fader. I udvortes Henseende ligger det Vidunderlige i, at det skete efter deres Forventning, i dybere Forstand ligger Troens Vidunder i, at Abraham og Sara vare unge nok til at ønske, og at Troen havde bevaret deres Ønske og dermed deres Ungdom. Han modtog Forjættelsens Opfyldelse, han modtog den troende, og det skete efter Forjættelsen og efter Troen; thi Moses slog Klippen med sin Stav, men han troede ikke.

Da var der Glæde i Abrahams Huus, da Sara stod Brud paa Guldbryllupsdagen.

Dog saaledes skulde det ikke blive; endnu engang skulde Abraham forsøges. Han havde kæmpet med hiin snilde Magt, der opfinder Alt, med hiin aarvaagne Fjende, der aldrig blunder, med hiin gamle Mand, der overlever Alt, — han havde kæmpet med Tiden og bevaret Troen. Nu blev al Stridens Forfærdelse samlet i eet Øieblik. »Og Gud fristede Abraham og sagde til ham, tag Isaak Din eneste Søn, som Du elsker, gaa hen i det Land Morija og offer ham der til Brændoffer paa et Bjerg, som jeg vil vise Dig.«

Saa var da Alt forspildt, forfærdeligere end om det aldrig var skeet! Saa drev Herren da kun sin Spot med Abraham! Vidunderligt gjorde han det Urimelige virkeligt, nu vilde han atter see det tilintetgjort. Det var jo en Daarskab, men Abraham loe ikke deraf, som Sara, da Forjættelsen blev forkyndt. Alt var forspildt! 70 Aars trofaste Forventning, den korte Glæde ved Troens Opfyldelse. Hvo er da den, der river Staven fra Oldingen, hvo er den, der fordrer, at han selv skal bryde den! Hvo er den, der gjør et Menneskes graae Haar trøstesløse, hvo er den, der fordrer, at han selv skal gjøre det! Er der ingen Medlidenhed

---

Moses] 4. M. B. 20, 11. Abraham loe ikke deraf, som Sara] 1. M. B. 18, 12. Jvfr. dog 1. M. B, 17, 17: da faldt Abraham paa sit Ansigt og lo.

med den ærværdige Olding, ingen med det uskyldige Barn! Og dog var Abraham Guds Udvalgte, og det var Herren, der paalagde Prøvelsen. Alt skulde nu være forspildt! Slægtens herlige Ihukommelse, Forjættelsen i Abrahams Sæd, det var kun et Indfald, en flygtig Tanke, som Herren havde havt, som Abraham nu skulde udslette. Hiin herlige Skat, der var ligesaa gammel som Troen i Abrahams Hjerte, mange mange Aar ældre end Isaak, Frugten af Abrahams Liv, helliget ved Bønner, modnet i Kampe — Velsignelsen paa Abrahams Læber, denne Frugt skulde nu rives af i Utide og blive uden Betydning; thi hvad Betydning havde den, naar Isaak skulde offres! Hiin vemodige, men dog salige Time, da Abraham skulde tage Afsked med Alt, hvad ham kjært var, da han endnu engang skulde opløfte sit ærværdige Hoved, da hans Aasyn skulde straale som Herrens, da han skulde samle hele sin Sjæl i en Velsignelse, der var mægtig til at gjøre Isaak velsignet alle Dage — denne Stund skulde ikke komme! Thi Afsked skulde Abraham vel tage med Isaak, men saaledes, at han selv skulde blive tilbage; Døden skulde skille dem ad, men saaledes at Isaak blev dens Bytte. Den gamle Mand skulde ikke glad i Døden lægge velsignende sin Haand paa Isaak, men træt af Livet lægge voldsom Haand paa Isaak. Og det var Gud, der prøvede ham. Ja Vee! Vee det Sendebud, der var kommet frem for Abraham med en saadan Tidende! Hvo havde vovet at være denne Sorgens Udsending. Men det var Gud, der prøvede Abraham.

Dog Abraham troede og troede for dette Liv. Ja havde hans Tro blot været for et tilkommende, da havde han vel lettere kastet Alt bort, for at haste ud af den Verden, han ikke tilhørte. Men Abrahams Tro var ikke en saadan, om der gives en saadan; thi egentlig er det ikke Tro, men Troens fjerneste Mulighed, der yderst i Synskredsen ahner sin Gjenstand, dog adskilt fra den ved et svælgende Dyb, indenfor hvilket Fortvivlelsen driver sit Spil. Men Abraham troede netop for dette Liv, at han skulde blive gammel i Landet, hædret i Folket, velsignet i Slægten, uforglemmelig i Isaak, hans Kjæreste i Livet, hvem han omfattede med en Kjærlighed, for hvilken det kun var et fattigt Udtryk, at han troligen opfyldte Faderens Pligt, at elske Sønnen, som det jo og lyder

---

Hiin herlige Skat o. s. v.] 1. M. B. 12, 2: og jeg vil gjøre dig til et stort Folk, jeg vil velsigne dig og gjøre dit Navn stort, og du skal blive til Velsignelse . . . . og i dig skulle alle Jordens Slægter velsignes.

med i Tilsigelsen: den Søn, som Du elsker. Jacob havde 12 Sønner og 1 han elskede, Abraham havde kun een, som han elskede.

Men Abraham troede og tvivlede ikke, han troede det Urimelige. Hvis Abraham havde tvivlet — da skulde han have gjort noget Andet, noget Stort og Herligt; thi hvorledes kunde Abraham gjøre Andet end hvad stort og herligt er! Han var dragen ud til Morija Bjerget, han havde kløvet Brændet, antændt Baalet, draget Kniven — han havde raabt til Gud: »forsmaa ikke dette Offer, det er ikke det Bedste, jeg eier, det veed jeg vel; thi hvad er en gammel Mand mod Forjættelsens Barn, men det er det Bedste, jeg kan give Dig. Lad Isaak aldrig faae det at vide, at han maa trøste sig ved sin Ungdom.« Han havde stødt Kniven i sit eget Bryst. Han var bleven beundret i Verden, og hans Navn skulde ikke være glemt; men Eet er, at blive beundret, et Andet, at blive en ledende Stjerne, der frelser den Ængstede.

Men Abraham troede. Han bad ikke for sig, at han maatte bevæge Herren, det var kun da den retfærdige Straf udgik over Sodoma og Gomorra, at Abraham traadte frem med sine Bønner.

Vi læse i hine hellige Skrifter: »og Gud fristede Abraham, og sagde: Abraham, Abraham hvor er Du? men Abraham svarede: her er jeg.« Du, til hvem min Tale henvender sig, var det saaledes Tilfælde med Dig? Naar Du langt borte saae de tunge Tilskikkelser nærme sig, sagde Du da ikke til Bjergene, skjuler mig, til Høiene, falder over mig? Eller var Du stærkere, flyttede dog ikke Foden sig langsomt hen ad Veien, længtes den ikke ligesom tilbage efter de gamle Spoer? Naar der blev kaldet ad Dig, svarede Du da, eller svarede Du ikke, maaskee sagte, og hviskende? Ikke saaledes Abraham, glad, freidig, tillidsfuld, høit svarede han: her er jeg. Vi læse videre: »og Abraham stod aarle op om Morgenen.« Som var det til en Fest, saaledes ilede han, og aarle om Morgenen var han paa det aftalte Sted, paa Morija Bjerget. Han talte Intet til Sara, Intet til Elieser, hvo kunde ogsaa forstaae ham, havde Fristelsen ikke ved sit Væsen taget Tausheds Løfte af ham? »Han kløvede Brændet, han bandt Isaak, han an-

---

i Tilsigelsen] 1. M. B. 22, 2: tag, Kjære, din eneste Søn Isak, som Du har kjær. med sine Bønner] smstds 18, 23 ff. i hine hellige Skrifter 1. M. B. 22, 1: Og det skeete derefter at Gud fristede Abraham og sagde til ham: Abraham! og han sagde: see, her er jeg. til Bjergene, skjuler mig osv.] jvfr. Luc. 23, 30. Vi læse videre] 1. M. B. 22, 3: saa stod Abraham aarle op om Morgenen. »Han kløvede Brændet osv.] frit efter 1. M. B. 22. 3 og 9 f.

tændte Baalet, han drog Kniven.« Min Tilhører! Der var mangen Fader, der troede i sit Barn at miste, hvad ham var kjærest i Verden, at berøves ethvert Fremtids Haab; men der var jo dog Ingen, der i den Forstand var Forjættelsens Barn, som Isaak var det for Abraham. Der var mangen Fader, der mistede sit Barn, men saa var det jo Gud, den Almægtiges uforanderlige og urandsagelige Villie, hans Haand tog det. Ikke saaledes med Abraham. Ham var en tungere Prøve forbeholdt, og Isaaks Skjebne var med Kniven lagt i Abrahams Haand. Og han stod der, den gamle Mand med sit eneste Haab! Men han tvivlede ikke, han skuede ikke ængstelig til Høire eller Venstre, han udfordrede ikke Himlen ved sine Bønner. Han vidste, det var Gud den Almægtige, der prøvede ham, han vidste, det var det tungeste Offer, der kunde fordres af ham; men han vidste ogsaa, at intet Offer var for tungt, naar Gud fordrede det — og han drog Kniven.

Hvo styrkede Abrahams Arm, hvo holdt hans Høire opløftet, at den ikke sank afmægtig ned! Den, der seer derpaa, han bliver lammet. Hvo styrkede Abrahams Sjæl, at det ikke sortnede for hans Øie, saa han hverken saae Isaak eller Væderen! Den, der seer derpaa, han bliver blind. — Og dog sjelden nok er maaskee den, der bliver lam og blind, endnu sjeldnere den, der værdigen fortæller, hvad der skete. Vi vide det Alle — det var kun en Prøvelse.

Hvis Abraham, da han stod paa Morija Bjerget, havde tvivlet, hvis han raadvild havde skuet omkring sig, hvis han, inden han drog Kniven, ved et Tilfælde havde opdaget Væderen, hvis Gud havde tilladt ham at offre den istedenfor Isaak — da var han dragen hjem, Alt var det Samme, han havde Sara, han beholdt Isaak, og dog hvor forandret! Thi hans Tilbagetog var en Flugt, hans Frelse et Tilfælde, hans Løn Beskæmmelse, hans Fremtid maaskee Fortabelse. Da havde han hverken vidnet om sin Tro eller om Guds Naade, men vidnet om, hvor forfærdeligt det er, at drage op til Morija Bjerget. Da skulde Abraham ikke være glemt, ei heller Morija Bjerget. Dette skulde da nævnes ikke som Ararat, hvor Arken landede, men nævnes som en Forfærdelse, fordi det var her, at Abraham tvivlede.

* * *

Ærværdige Fader Abraham! Da Du drog hjem fra Morija Bjerget, da behøvede Du ingen Lovtale, der kunde trøste Dig for

det Tabte; thi Du vandt jo Alt, og beholdt Isaak, var det ikke saaledes? Herren tog ham ikke mere fra Dig, men Du sad glad tilbords med ham i Dit Paulun, som Du hisset gjør det i alle Evigheder. Ærværdige Fader Abraham! Aartusinder ere henrundne siden hine Dage, men Du behøver ingen sildig Elsker, der kan udrive Dit Minde af Glemsels Vold; thi ethvert Tungemaal minder Dig — og dog lønner Du Din Elsker herligere end Nogen, Du gjør ham hisset salig i Dit Skjød, Du fængsler her hans Øie og hans Hjerte ved Din Gjernings Vidunderlighed. Ærværdige Fader Abraham! Slægtens anden Fader! Du, der først fornam og vidnede om hiin uhyre Lidenskab, der forsmaaer den forfærdelige Kamp med Elementers Rasen og Skabningens Kræfter for at stride med Gud, Du, der først kjendte hiin høieste Lidenskab, det hellige, rene, ydmyge Udtryk for det guddommelige Vanvid, der blev beundret af Hedninger — tilgiv den, der vilde tale til Din Priis, om han ikke gjorde det retteligen. Han talede ydmygt, som det var hans Hjertes Begjering, han talede kort, som det sømmer sig, men han skal aldrig glemme, at Du behøvede 100 Aar for at faae en Alderdoms Søn mod Forventning, at Du maatte drage Kniven, før Du beholdt Isaak, han skal aldrig glemme, at Du i 130 Aar ikke kom videre end til Troen.

---

det guddommelige Vanvid] Platon Phædrus Kap. 37 (p. 256 b); jvfr. Kap. 22 (p. 244). Platon forstaaer herved enhver Begeistring der fører ud over det Forstandsmæssige. 100 Aar] 1. M. B. 21, 5. 130 Aar] S. K. synes at have regnet, at Isak var 30 Aar ved sin Offring — uvist af hvad Grund.

PROBLEMATA.

Foreløbig Expectoration.

Et gammelt Ord, hentet fra den udvortes og synlige Verden, siger: »kun den, der arbeider, faaer Brødet.« Besynderligt nok, Ordet passer ikke paa den Verden, hvor det nærmest har hjemme; thi den udvortes Verden er Ufuldkommenhedens Lov underlagt, og her gjentager det sig atter og atter, at ogsaa den, der ikke arbeider, faaer Brødet, at den, der sover, faaer det rigeligere, end den, der arbeider. I den udvortes Verden er Alt Ihændehaverens; den træller under Ligegyldighedens Lov, og den, der har Ringen, ham lyder Ringens Aand, enten han er en Noureddin eller en Aladdin, og den, der har Verdens Skatte, han har dem, hvorledes han end fik dem. I Aandens Verden er det anderledes. Her hersker en evig guddommelig Orden, her regner det ikke baade over Retfærdige og Uretfærdige, her skinner Solen ikke baade over Gode og Onde, her gjelder det, at kun den, der arbeider, faaer Brødet, kun den, der var i Angst, finder Hvile, kun den, der stiger ned i Underverdenen, frelser den Elskede, kun den, der drager Kniven, faaer Isaak. Den, der ikke vil arbeide, han faaer ikke Brødet, men bliver bedragen, som Guderne bedrog Orpheus med en luftig Skikkelse istedenfor den Elskede, bedrog ham, fordi han var kjelen, ikke modig, bedrog ham, fordi han var Citharspiller, ikke Mand. Her hjælper det ikke at have Abraham til Fader,

---

kun den, der arbeider o. s. v.] jvfr. 2. Thess. 3, 10. Ringen] burde efter Sammenhængen hedde: Lampen. Guderne bedrog Orpheus] efter Sagnet tillod Guderne virkelig Orpheus at føre sin døde Hustru med sig; kun maatte han ikke vende sig, før de begge var kommet op. At det var et Bedrag, siges spøgende i Platons Symposion 179 d. have Abraham til Fader] Matth. 3, 9.

eller 17 Ahner, den, der ikke vil arbeide, ham passer det paa, hvad der staaer skrevet om Israels Jomfruer, han føder Vind, men den, der vil arbeide, han føder sin egen Fader.

Der er en Viden, der formastelig vil indføre i Aandens Verden den samme Ligegyldighedens Lov, som den, under hvilken den udvortes Verden sukker. Den mener, at det er nok at vide det Store, andet Arbeide behøves der ikke. Men derfor faaer den ikke Brødet, den omkommer af Hunger, medens Alt forvandler sig til Guld. Og hvad veed den ogsaa? Der var mange Tusinder i den græske Samtid, utallige i de senere Slægter, der vidste alle Miltiades's Triumpher, men der var kun Een, der blev søvnløs over dem. Der var talløse Slægter, der vidste Ord til andet udenad Fortællingen om Abraham, hvor Mange gjorde den søvnløs?

Fortællingen om Abraham har nu den mærkelige Egenskab, at den altid bliver herlig, hvor fattigt man end forstaaer den, men dog gjelder det atter her, om man vil arbeide og være besværet. Men arbeide vil man ikke, og dog vil man forstaae Fortællingen. Man taler til Abrahams Ære, men hvorledes? Man giver det Hele et ganske almindeligt Udtryk: »det var det Store, at han elskede Gud saaledes, at han vilde offre ham det Bedste.« Det er meget sandt; men det »Bedste« er et ubestemt Udtryk. Man identificerer i Tankens og Mundens Løb ganske trygt Isaak og det Bedste, og den Mediterende kan godt ryge sin Pibe under Meditationen, og den Hørende kan godt strække Benene mageligt ud fra sig. Dersom hiin rige Yngling, hvem Christus mødte paa sin Vei, havde solgt alt sit Gods og givet det til de Fattige, da skulde vi prise ham, som alt hvad der er Stort, og end ikke forstaae ham uden at arbeide, men han var dog ikke bleven en Abraham, uagtet han offrede det Bedste. Det man udelader af Abrahams Historie er Angesten; thi mod Penge har jeg ingen ethisk Forpligtelse, men mod Sønnen har Faderen den høieste og helligste. Dog Angest er en farlig Sag for Blødagtige, derfor glemmer man den, og desuagtet vil man tale om Abraham. Man taler da, i Talens Løb vexle de tvende Udtryk: Isaak og det Bedste, Alt gaaer ypperligt. Traf det sig imidlertid saa, at der iblandt Tilhørerne var en Mand, der leed af Søvnløshed, da ligger den forfærdeligste, den dybeste, tragiske og comiske Misforstaaelse meget nær. Han gik hjem, han

---

hvad der staaer skrevet] Esai. 26, 18: Vi vare frugtsommelige: vi fødede Veer; men det vi fødte, var Vind. Een, der blev søvnløs] Themistokles (Plutarch. Themistokles 3, 3). hiin rige Yngling] Matth. 19, 16 ff.

vilde gjøre ligesom Abraham; thi Sønnen er jo det Bedste. Hvis hiin Taler fik det at vide, da gik han maaskee til ham, han samlede al sin geistlige Værdighed og raabte: »afskyelige Menneske, Udskud af Samfundet, hvilken Djævel har saaledes besat Dig, at Du vil myrde Din Søn.« Og Præsten, som ikke havde sporet nogen Varme eller Transpiration ved at prædike om Abraham, han forbausedes over sig selv, over den Alvorens Vrede, med hvilken han nedtordnede hiint stakkels Menneske; han var glad over sig selv; thi han havde aldrig talet med saadan Fynd og Salvelse; han sagde til sig selv og sin Kone: »Jeg er Taler, det, der har manglet, har været Anledningen, da jeg i Søndags talte om Abraham, følte jeg mig aldeles ikke greben.« Dersom samme Taler havde en lille Overflødighed af Forstand, der lod sig tabe, saa tænker jeg han tabte den, hvis Synderen roligt og værdigt svarede: det var jo, hvad Du selv prædikede om i Søndags. Hvorledes skulde ogsaa Præsten kunne faae Sligt i sit Hoved, og dog var det jo saa, og Feilen kun den, at han ikke havde vidst, hvad han sagde. At der dog ikke er en Digter, der kunde beslutte sig til at foretrække saadanne Situationer for det Fias og Tant, hvormed man fylder Comedier og Romaner! Det Komiske og det Tragiske berøre her hinanden i absolut Uendelighed. Præstens Tale var maaskee i og for sig latterlig nok, men blev uendelig latterlig ved sin Virkning, og dog var denne ganske naturlig. Eller hvis Synderen virkelig uden at gjøre nogen Indvending blev omvendt af Præstens Straffetale, hvis denne nidkjære Geistlige gik glad hjem, glad i Bevidstheden om, at han ikke blot virkede fra Prædikestolen, men fremfor Alt med uimodstaaelig Magt som Sjælesørger, idet han om Søndagen begeistrede Menigheden, medens han om Mandagen som en Cherub med luende Glavind stillede sig for den, der ved sin Gjerning vilde gjøre hiint gamle Ord til Skamme, at det ikke gaaer til i Verden som Præsten prædiker*).

Hvis Synderen derimod ikke blev overbeviist, saa er hans Situation tragisk nok. Han blev da formodentlig henrettet eller sendt i Daarekisten, kort, han blev ulykkelig i Forhold til den saakaldte Virkelighed, i en anden Forstand tænker jeg vel, at

*) I gamle Dage sagde man: det er sørgeligt, at det ikke gaaer til i Verden som Præsten prædiker — maaskee kommer den Tid, især ved Philosophiens Hjelp, da man kan sige: heldigviis gaaer det ikke saaledes til som Præsten prædiker; thi i Livet er der dog lidt Mening, i hans Præken er der slet ingen.

Abraham gjorde ham lykkelig; thi den, der arbeider, omkommer ikke.

Hvoraf forklarer man en saadan Modsigelse som hiin Talers? Er det fordi Abraham har faaet Hævd paa at være en stor Mand, saa at hvad han gjør, er stort, og naar en Anden gjør det Samme, er det Synd, himmelraabende Synd? I saa Fald da ønsker jeg ikke at deeltage i slig tankeløs Lovprisen. Kan Troen ikke gjøre det til en hellig Handling at ville myrde sin Søn, saa lad den samme Dom gaae over Abraham som over enhver Anden. Mangler man maaskee Mod til at gjennemføre sin Tanke, at sige, at Abraham var en Morder, da er det vel bedre at erhverve dette Mod, end at spilde Tiden paa ufortjente Lovtaler. Det ethiske Udtryk for hvad Abraham gjorde er, at han vilde myrde Isaak, det religieuse er, at han vilde offre Isaak; men i denne Modsigelse ligger netop Angesten, der vel kan gjøre et Menneske søvnløst, og dog er Abraham ikke den, han er, uden denne Angst. Eller gjorde Abraham maaskee slet ikke, hvad der fortælles, var det maaskee paa Grund af hine Tiders Forhold noget ganske Andet, saa lad os glemme ham; thi hvad er det Umagen værd at erindre det Forbigangne, der ikke kan blive et Nærværende. Eller havde maaskee hiin Taler glemt Noget, der svarede til den ethiske Forglemmelse, at Isaak var Sønnen. Naar Troen nemlig ved at blive til Nul og Nichts tages bort, saa bliver kun det raae Factum tilbage, at Abraham vilde myrde Isaak, hvilket er nemt nok at eftergjøre for Enhver, der ikke har Troen, det vil sige den Tro, der gjør ham det svært.

Jeg for mit Vedkommende mangler ikke Mod til at tænke en Tanke heel; hidtil har jeg ingen frygtet, skulde jeg støde paa en saadan, da vil jeg haabe, at jeg idetmindste har Oprigtighed til at sige, denne Tanke frygter jeg, den oprører noget Andet i mig og derfor vil jeg ikke tænke den, gjør jeg Uret dermed, saa vil Straffen vel ikke udeblive. Hvis jeg havde erkjendt det for Sandhedens Dom, at Abraham var en Morder, da veed jeg ikke, om jeg havde kunnet bringe min Pietet for ham til Taushed. Havde jeg imidlertid tænkt det, saa havde jeg formodentlig tiet dermed; thi i slige Tanker skal man ikke indvie Andre. Men Abraham er intet Blendværk, han har ikke sovet sig til sin Navnkundighed, han skylder den ikke en Lune af Skjebnen.

Kan man da uforbeholdent tale om Abraham, uden at løbe Fare for, at en Enkelt gaaer hen i Forvildelse og gjør ligesaa? Tør jeg det ikke, saa vil jeg reent tie om Abraham, og fremfor Alt vil jeg ikke nedsætte ham saaledes, at han netop derved bliver

en Snare for de Svage. Gjør man nemlig Troen til Alt ɔ: til det, den er, saa tænker jeg vel, man tør tale uden Fare derom i vor Tid, der neppe extravagerer i Troen, og det er kun ved Troen man faaer Lighed med Abraham, ikke ved Mordet. Gjør man Kjærligheden til en flygtig Stemning, en vellystig Rørelse i et Menneske, saa lægger man kun Snarer for den Svage, naar man vil tale om Kjærlighedens Bedrifter. En forbigaaende Bevægelse har vel Enhver, men hvis derfor Enhver vilde gjøre det Forfærdelige, som Kjærligheden har helliget som udødelig Bedrift, da er Alt tabt, baade Bedriften og den Forvildede.

Der lod sig da vel tale om Abraham; thi det Store kan aldrig skade, naar det opfattes i sin Storhed; det er som et tveægget Sværd, der dræber og frelser. Hvis Loddet faldt paa mig at tale derom, da vilde jeg begynde med at vise, hvilken from og gudfrygtig Mand Abraham var, værdig at kaldes Guds Udvalgte. Kun en Saadan paalægges en saadan Prøve; men hvo er en Saadan? Dernæst vilde jeg skildre, hvorledes Abraham elskede Isaak. Til den Ende vilde jeg bede alle gode Aander staae mig bi, at min Tale maatte blive glødende som Faderkjærligheden er det. Jeg haaber da at skulle skildre den saaledes, at der ikke blev mangen Fader i Kongens Riger og Lande, der turde paastaae, at han elskede saaledes. Men elskede han ikke som Abraham, saa var jo enhver Tanke om at offre Isaak en Anfægtelse. Dette kunde man allerede tale adskillige Søndage om, man behøver jo ikke at forhaste sig. Følgen vilde da blive, hvis der blev talet retteligen, at en Deel Fædre slet ikke vilde forlange at høre mere, men indtil videre være glade ved, om det virkelig lykkedes dem at elske saaledes, som Abraham elskede. Var der da Een, som, efter at have hørt det Store, men ogsaa det Forfærdelige i Abrahams Daad, vovede at gaae frem ad Veien; da vilde jeg sadle min Hest og ride med ham. Paa hver Station, indtil vi kom til Morija-Bjerget, vilde jeg forklare ham, at han endnu kunde vende om, kunde angre den Misforstaaelse, at han var kaldet til at forsøges i saadan Strid, kunde bekjende, at han manglede Mod, saa Gud selv maatte tage Isaak, hvis han vilde have ham. Det er min Overbeviisning, at et saadant Menneske ikke er forskudt, at han kan blive salig med alle Andre, men i Tiden bliver han det ikke. Vilde man, selv i de mest troende Tider, ikke dømme saaledes om et saadant Menneske? Jeg har kjendt et Menneske, der engang kunde have frelst mit Liv, hvis han havde været høimodig. Han sagde ligefrem: »jeg seer nok, hvad jeg kunde gjøre; men jeg vover det ikke, jeg frygter, at jeg senere skal mangle Kraft, at jeg skal fortryde det.«

Han var ikke høimodig, men hvo vilde dog derfor ikke vedblive at elske ham?

Naar jeg da saaledes havde talt, havde bevæget Tilhørerne, saa de dog havde fornummet Troens dialectiske Kampe og dens gigantiske Lidenskab, da vilde jeg ikke forskylde en Vildfarelse fra de Tilhørendes Side, at de skulde tænke: »han har nu Troen i saa høi en Grad, os er det allerede nok, at holde i Skjøderne paa ham.« Jeg vilde nemlig tilføie: »jeg har ingenlunde Troen. Jeg er af Naturen et kløgtigt Hoved og ethvert saadant har altid store Vanskeligheder ved at gjøre Troens Bevægelse, uden at jeg dog i og for sig vil tillægge den Vanskelighed noget Værd, der bragte det kløgtige Hoved videre ved at overvinde den, end til det Punkt, hvor det simpleste og enfoldigste Menneske lettere kommmer hen.«

Kjærligheden har dog i Digterne sine Præster, og stundom hører man en Røst, der veed at holde den i Hævd; men om Troen høres der intet Ord, hvo taler til denne Lidenskabs Ære? Philosophien gaaer videre. Theologien sidder sminket ved Vinduet og beiler til dens Gunst, falbyder sin Deilighed til Philosophien. Det skal være vanskeligt at forstaae Hegel, men at forstaae Abraham, det er en smal Sag. At gaae ud over Hegel, det er et Underværk, men at komme ud over Abraham, det er det Letteste af Alt. Jeg for mit Vedkommende har anvendt adskillig Tid paa at forstaae den hegelske Philosophi, troer ogsaa nogenlunde at have forstaaet den, er dumdristig nok til at mene, at, naar jeg, trods anvendt Umage, paa enkelte Steder ikke kan forstaae ham, saa har han nok ikke selv været ganske klar. Alt Dette gjør jeg let, naturligt, mit Hoved lider ikke derved. Naar jeg derimod skal til at tænke over Abraham, da er jeg som tilintetgjort. Jeg faaer i ethvert Moment Øie paa hiint uhyre Paradox, der er Indholdet af Abrahams Liv, i ethvert Moment bliver jeg stødt tilbage, og min Tanke kan, trods al sin Lidenskab, ikke trænge ind i det, ikke komme et Haarsbred videre. Jeg anstrænger enhver Muskel for at faae Vuet, i samme Øieblik bliver jeg paralytisk.

Jeg er ikke ukjendt med hvad der i Verden er blevet beundret som stort og høimodigt, min Sjæl føler sit Slægtskab dermed, den er i al Ydmyghed forvisset om, at det ogsaa var min Sag, Helten stred, i Betragtningens Øieblik tilraaber jeg mig selv: *jam tua res agitur.*

---

jam tua res agitur »nu føres din Sag« ɔ: her er ogsaa du interesseret (Horats's Breve I, 18, 84: *nam tua res agitur, paries cum proximus ardet:* »thi dit eget Vel staaer paa Spil, naar Naboens Hus brænder«).

i Helten tænker jeg mig ind, i Abraham kan jeg ikke tænke mig ind, naar jeg har naaet Høiden, falder jeg ned, da det, der bydes mig, er et Paradox. Dog derfor mener jeg ingenlunde, at Troen er noget Ringe, men tvertimod, at den er det Høieste, samt at det er uredeligt af Philosophien at give noget Andet isteden og lade haant om Troen. Philosophien kan og skal ikke give Troen, men den skal forstaae sig selv, og vide hvad den byder og Intet tage og allermindst franarre Menneskene Noget, som var det Intet. Jeg er ikke ukjendt med Livets Nød og Farer, jeg frygter dem ikke, og gaaer dem freidigt imøde. Jeg er ikke ufortrolig med det Forfærdelige, min Hukommelse er en trofast Viv og min Phantasi er, hvad jeg selv ikke er, en flittig lille Pige, der sidder hele Dagen stille ved sit Arbeide, og om Aftenen veed at snakke saa kjønt for mig, at jeg maa see derpaa, uagtet det just ikke altid er Landskaber eller Blomster, eller Schäfer-Historier, hun maler. Jeg har seet det under Øinene, jeg flyer det ikke ræd, men jeg veed meget vel, at, om jeg end gaaer det modig imøde, mit Mod dog ikke er Troens Mod og Intet at sammenligne med dette. Jeg kan ikke gjøre Troens Bevægelse, jeg kan ikke lukke Øinene og styrte mig tillidsfuld i det Absurde, det er mig en Umulighed, men jeg roser mig ikke deraf. Jeg er overbevist om, at Gud er Kjærlighed; denne Tanke har for mig en oprindelig lyrisk Gyldighed. Naar den er mig nærværende, er jeg uudsigelig salig, naar den er fraværende, længes jeg efter den hæftigere, end den Elskende efter sin Gjenstand; men jeg troer ikke, dette Mod mangler mig. Guds Kjærlighed er mig, baade i directe og omvendt Forstand, incommensurabel for hele Virkeligheden. Jeg er ikke feig nok til derfor at klynke og klage, men heller ei lumsk nok til at negte, at Troen er noget langt Høiere. Jeg kan godt udholde at leve paa min Viis, jeg er glad og tilfreds, men min Glæde er ikke Troens og er dog i Sammenligning med denne ulykkelig. Jeg besværer ikke Gud med mine Smaa-Sorger, det Enkelte bekymrer mig ikke, jeg stirrer kun paa min Kjærlighed, og holder dens jomfruelige Flamme reen og klar; Troen er overbevist om, at Gud bekymrer sig om det Mindste. Jeg er fornøiet med i dette Liv at være viet til venstre Haand. Troen er ydmyg nok til at forlange den høire; thi at det er Ydmyghed, det negter jeg ikke og skal aldrig negte.

Mon virkelig Enhver i min Samtid er istand til at gjøre Troens Bevægelser? Dersom jeg ikke har taget meget feil af den, da er den snarere tilbøielig til at være stolt af at gjøre hvad den vel end ikke troer mig istand til ɔ: det Ufuldkomne. Det er min Sjæl imod at gjøre, hvad der saa ofte skeer, at tale umenneskeligt om

det Store, som var nogle Aartusinder en uhyre Afstand; jeg taler helst menneskelig derom, som var det skeet igaar, og lader kun Storheden selv være Afstanden, der enten opløfter eller dømmer Hvis jeg da (i Qualitet af tragisk Helt; thi høiere kan jeg ikke komme) var bleven tilsagt til en saadan extraordinair Kongereise som den til Morija-Bjerget, jeg veed vel, hvad jeg havde gjort. Jeg havde ikke været feig nok til at blive hjemme, havde heller ikke ligget og drevet paa Landeveien, havde heller ei glemt Kniven, at der kunde blive lidt Sinkeri, jeg er temmelig forvisset om, at jeg havde været paa Klokkeslettet, havt Alt i Orden — maaskee var jeg snarere kommen for tidlig, at det snart kunde være overstaaet. Men jeg veed tillige, hvad jeg fremdeles havde gjort. Jeg havde i samme Øieblik, som jeg besteg Hesten, sagt til mig selv: nu er Alt tabt, Gud fordrer Isaak, jeg offrer ham, med ham al min Glæde — dog er Gud Kjærlighed og vedbliver at være dét for mig; thi i Timeligheden kan Gud og jeg ikke tale sammen, vi have intet Sprog tilfælleds. Maaskee vil En eller Anden i vor Tid være taabelig nok, misundelig nok paa det Store, til at ville indbilde sig og mig, at hvis jeg virkelig havde gjort dette, da havde jeg gjort det endnu større, end hvad Abraham gjorde; thi min uhyre Resignation var langt mere ideal og poetisk end Abrahams Smaalighed. Og dog er dette den største Usandhed; thi min uhyre Resignation var Surrogatet for Troen. Jeg kunde da heller ikke gjøre mere end den uendelige Bevægelse for at finde mig selv og atter hvile i mig selv. Jeg havde da heller ikke elsket Isaak, saaledes som Abraham elskede. At jeg var resolut til at gjøre Bevægelsen, kunde bevise mit Mod menneskeligt talt, at jeg elskede ham af min ganske Sjæl er Forudsætningen, uden hvilken det Hele bliver en Misgjerning, men jeg elskede dog ikke som Abraham; thi da havde jeg holdt igjen selv i det sidste Minut, uden at jeg derfor var kommen for silde paa Morija-Bjerget. Jeg havde fremdeles ved min Adfærd fordærvet hele Historien; thi hvis jeg havde faaet Isaak igjen, da havde jeg været i Forlegenhed. Det, der faldt Abraham lettest, vilde falde mig svært, det igjen at være glad ved Isaak! thi den, der med hele sin Sjæls Uendelighed, *proprio motu et propriis auspiciis*, har gjort den uendelige Bevægelse og ikke kan gjøre mere, han beholder kun Isaak i Smerten.

Men hvad gjorde Abraham? Han kom hverken for tidlig eller for sildig. Han besteg Æslet, han reed langsomt hen ad Veien.

---

proprio motu et propriis auspiciis af egen Drift og paa eget Ansvar.

I al den Tid troede han; han troede, at Gud ikke vilde fordre Isaak af ham, medens han dog var villig til at offre ham, naar det forlangtes. Han troede i Kraft af det Absurde; thi menneskelig Beregning kunde der ikke være Tale om, og det var jo det Absurde, at Gud, som fordrede det af ham, i næste Øieblik skulde tilbagekalde Fordringen. Han besteg Bjerget, endnu i det Øieblik da Kniven blinkede, da troede han — at Gud ikke vilde fordre Isaak. Han blev da vel overrasket ved Udfaldet, men han havde gjennem en Dobbelt-Bevægelse naaet hen til sin første Tilstand, og derfor modtog han Isaak gladere end den første Gang. Lad os gaae videre. Vi lade Isaak virkelig blive offret. Abraham troede. Han troede ikke, at han engang skulde blive salig hisset, men at han skulde blive lyksalig her i Verden. Gud kunde give ham en ny Isaak, kalde den offrede tillive. Han troede i Kraft af det Absurde; thi al menneskelig Beregning var jo forlængst ophørt. At Sorg kan gjøre et Menneske sindssvagt, det seer man, og det er tungt nok; at der gives en Villie-Kraft, der kan knibe saa yderligt op mod Vinden, at den frelser Forstanden, om end Mennesket bliver lidt underligt, det seer man ogsaa, jeg agter ikke at nedsætte det, men at kunne tabe sin Forstand og dermed hele den Endelighed, hvis Vexel-Mægler den er, og da i Kraft af det Absurde vinde netop den samme Endelighed, det forfærder min Sjæl, men derfor siger jeg ikke, at det er noget Ringe, da det tvertimod er det eneste Vidunder. Man mener i Almindelighed, at det, Troen frembringer, ikke er Kunstværk, at det er grovt og plumpt Arbeide, kun for de mere klodsede Naturer; dog er det langt anderledes. Troens Dialektik er det Fineste og det Mærkværdigste af Alt, den har en Elevation, som jeg vel kan gjøre mig en Forestilling om, men heller ikke mere. Jeg kan gjøre det store Tramplin-Spring, hvorved jeg gaaer over i Uendeligheden, min Ryg er som en Liniedandsers, vreden i min Barndom, derfor falder det mig let, jeg kan een, to, tre gaae paa Hovedet i Tilværelsen, men det næste kan jeg ikke; thi det Vidunderlige kan jeg ikke gjøre; men kun forbauses ved. Ja dersom Abraham i det Øieblik, han svingede sit Been over Æselets Ryg, har sagt til sig selv: nu er Isaak tabt, jeg kunde ligesaa gjerne offre ham her hjemme som reise den lange Vei til Morija — saa behøver jeg ikke Abraham, medens jeg nu bøier mig syv Gange for hans Navn og halvfjersindstive Gange for hans Gjerning. Dette har han nemlig ikke gjort, hvad jeg kan

---

syv Gange — halvfjersindstive Gange] jvf. Matth. 18. 21 f.

bevise deraf, at han blev glad ved at modtage Isaak, ret inderlig glad, at han ingen Forberedelse behøvede, ingen Tid til at samle sig paa Endeligheden og dens Glæde. Hvis det ikke stod sig saaledes med Abraham, da havde han maaskee elsket Gud, men ikke troet; thi den, der elsker Gud uden Tro, han reflekterer paa sig selv, den, der elsker Gud troende, han reflekterer paa Gud.

Paa denne Spidse staaer Abraham. Det sidste Stadium, han taber af Sigte, er den uendelige Resignation. Han gaaer virkelig videre og kommer til Troen; thi alle disse Vrængbilleder af Troen, den jammerlige lunkne Dorskhed, der tænker: det har vel ingen Nød, det er ikke værd at sørge før Tiden; det usle Haab, der siger: man kan ikke vide, hvad der vil skee, det var dog muligt — disse Vrængbilleder høre hjemme i Livets Elendighed, og dem har allerede den uendelige Resignation uendelig foragtet.

Abraham kan jeg ikke forstaae, jeg kan i en vis Forstand Intet lære af ham uden at forbauses. Naar man indbilder sig, at man ved at betænke Udfaldet af hiin Historie, skulde lade sig bevæge til at troe, saa bedrager man sig selv, og vil bedrage Gud for Troens første Bevægelse; man vil suge Leve-Viisdom ud af Paradoxet. Maaskee lykkes det En og Anden; thi vor Tid bliver ikke staaende ved Troen, ikke ved dens Mirakel, at gjøre Vand til Viin, den gaaer videre, den gjør Viin til Vand.

Var det dog ikke bedst, at blive staaende ved Troen, og er det ikke oprørende, at Enhver vil gaae videre? Naar man i vor Tid, og det forkyndes jo paa forskjellig Maade, ikke vil blive staaende ved Kjærligheden, hvor kommer man da hen? Til jordisk Kløgt, smaalig Beregning, til Usselhed og Elendighed, til alt Det, der kan gjøre Menneskets guddommelige Herkomst tvivlsom. Var det ikke bedst, at man blev staaende ved Troen, og at den, der staaer, saae til, at han ikke faldt; thi Troens Bevægelse maa bestandig gjøres i Kraft af det Absurde, dog vel at mærke saaledes, at man ikke taber Endeligheden, men vinder den heel og holden. Jeg for mit Vedkommende kan vel beskrive Troens Bevægelser, men jeg kan ikke gjøre dem. Naar man vil lære at gjøre Svømmebevægelserne, da kan man lade sig hænge i Seler under Loftet, man beskriver vel Bevægelserne, men man svømmer ikke; saaledes kan jeg beskrive Troens Bevægelser, men naar jeg bliver kastet ud i Vandet, da svømmer jeg vel (thi jeg hører ikke til

---

Vand til Viin] jvf. Joh. Ev. 2, 1—10. den, der staaer, saae til at han ikke faldt] jvf. 1. Cor. 10, 12.

Vaderne), men jeg gjør andre Bevægelser, jeg gjør Uendelighedens Bevægelser, medens Troen gjør det Modsatte, gjør, efter at have gjort Uendelighedens Bevægelser, Endelighedens. Held den, der kan gjøre disse Bevægelser, han gjør det Vidunderlige, og jeg skal aldrig blive træt af at beundre ham, om det er Abraham eller det er Trællen i Abrahams Huus, om det er en Professor i Philosophi eller en stakkels Tjenestepige, er mig absolut ligegyldigt, jeg seer blot paa Bevægelserne. Men dem seer jeg ogsaa paa, og lader mig ikke narre, hverken af mig selv eller af noget Menneske. Ridderne af den uendelige Resignation kjender man let, deres Gang er svævende, dristig. De derimod, der bære Troens Klenodie, skuffe let, fordi deres Ydre har en paafaldende Lighed med det, som saavel den uendelige Resignation som Troen dybt foragter — med Spidsborgerlighed.

Jeg tilstaaer oprigtigt, jeg har i min Praxis ikke fundet noget paalideligt Exemplar, uden at jeg derfor vil negte, at maaskee hvert andet Menneske er et saadant Exemplar. Imidlertid har jeg dog i flere Aar eftersporet det forgjeves. Man reiser i Almindelighed Verden rundt for at see Floder og Bjerge, nye Stjerner, spraglede Fugle, vanskabte Fiske, latterlige Menneskeracer, man hengiver sig til den dyriske Stupor, der gloer paa Tilværelsen, og man mener at have seet Noget. Dette beskæftiger mig ikke. Vidste jeg derimod, hvor der levede en saadan Troens Ridder, da vilde jeg paa min Fod vandre til ham; thi dette Vidunder beskæftiger mig absolut. Jeg vilde intet Øieblik slippe ham, hvert Minut passe paa, hvorledes han bar sig ad med Bevægelserne; jeg vilde betragte mig selv som forsørget i Livet, og dele min Tid mellem at see paa ham og selv at gjøre Øvelser, og saaledes anvende al min Tid paa at beundre ham. Som sagt jeg har ikke fundet nogen Saadan, imidlertid kan jeg vel tænke ham. Her er han. Bekjendtskabet stiftes, jeg bliver forestillet for ham. I det Moment, jeg først tager ham paa mine Øine, kaster jeg ham i samme Nu fra mig, gjør selv et Spring tilbage, slaaer Hænderne sammen og siger halv høit: »Herre Gud! er det Mennesket, er det virkeligt ham, han seer jo ud som en Rodemester.« Imidlertid er det dog ham. Jeg slutter mig lidt nærmere til ham, passer paa den mindste Bevægelse, om der ikke skulde vise sig en lille uensartet Brøks-Telegraphering fra det Uendelige, et Blik, en Mine, en Gestus, et Vemod, et Smil, der forraadte det Uendelige i sin Uensartethed med det Endelige

---

Stupor] sløv Forbauselse.

Nei! Jeg examinerer hans Skikkelse fra Top til Taa, om der ikke skulde være en Revne, igjennem hvilken det Uendelige tittede ud. Nei! Han er heelt igjennem solid. Hans Fodfæste? er kraftigt, tilhører ganske Endeligheden, ingen pyntet Borgermand, der Søndag-Eftermiddag gaaer ud paa Fresberg, træder grundigere paa Jorden, han tilhører ganske Verden, ingen Spidsborger kan tilhøre den mere. Intet er at opdage af dette fremmede og fornemme Væsen, hvorpaa man kjender Uendelighedens Ridder. Han glæder sig ved Alt, deeltager i Alt, og hver Gang man seer ham deeltage i det Enkelte, skeer det med en Vedholdenhed, som betegner det jordiske Menneske, hvis Sjæl hænger fast ved Sligt. Han passer sin Gjerning. Naar man da seer ham, skulde man troe, han var en Skriverkarl, der havde fortabt sin Sjæl i det italienske Bogholderi, saa punktlig er han. Han ferierer om Søndagen. Han gaaer i Kirke. Intet himmelsk Blik eller noget Tegn paa det Incommensurable forraader ham; hvis man ikke kjendte ham, var det umuligt, at udsondre ham af den øvrige Mængde; thi hans sunde kraftige Psalmesang beviser i det Høieste, at han har et godt Bryst. Om Eftermiddagen gaaer han til Skoven. Han fryder sig over Alt, hvad han seer, over Menneske-Vrimlen, de nye Omnibusser, Sundet, — naar man møder ham paa Strandveien skulde man troe, han var en Kræmmersjæl, der slog sig løs, netop saaledes glæder han sig; thi han er ikke Digter, og jeg har forgjeves søgt at aflure ham den poetiske Incommensurabilitet. Henad Aften gaaer han hjem, hans Gang er ufortrøden som et Postbuds. Underveis tænker han paa, at hans Kone vist har en apparte lille Ret varm Mad til ham, naar han kommer hjem, f. Ex. et stegt Lammehoved med Grønt til. Hvis han mødte en Ligesindet, da kunde han vedblive lige til Østerport at samtale med ham om denne Ret med en Lidenskab, der vilde passe for en Restaurateur. Tilfældigviis eier han ikke 4 Sk., og dog troer han fuldt og fast, at hans Kone har hiin lækkre Ret til ham. Har hun den, da skal det være et misundelsesværdigt Syn for fornemme Folk, begeistrende for Menigmand at see ham spise; thi hans Appetit er stærkere end Esaus. Hans Kone har den ikke — besynderligt nok — han er aldeles den Samme. Paa Veien kommer han forbi en Byggeplads, han træffer en anden Mand. De tale et Øieblik sammen, han opfører i et Nu en Bygning, han disponerer over alle Kræfter dertil Den Fremmede forlader ham med den Tanke, det var vist en

---

stærkere end Esaus: jvfr. 1. M. B. 25. 29—34.

Capitalist, medens min beundrede Ridder tænker: ja kom det derpaa an, kunde jeg sagtens faae det. Han ligger i et aabent Vindue og betragter Pladsen, paa hvilken han boer, Alt hvad der foregaaer, at en Rotte smutter ned under et Rendesteensbræt, at Børnene lege, alt beskæftiger ham med en Ro i Tilværelsen, som var han en Pige paa 16 Aar. Og dog er han ikke Genie; thi Geniets Incommensurabilitet har jeg forgjeves søgt at udspionere hos ham. Han ryger sin Pibe i Aftenstunden; naar man seer ham, skulde man sværge paa, det var Spekhøkeren ligeoverfor, der vegeterer i Skumringen. Han lader 5 være lige med en Sorgløshed, som var han en letsindig Døgenigt, og dog kjøber han hvert Øieblik, han lever, den beleilige Tid til den dyreste Priis; thi han gjør end ikke det Mindste uden i Kraft af det Absurde. Og dog, dog, ja jeg kunde blive rasende derover, om ikke af anden Grund saa af Misundelse, dog har dette Menneske gjort og gjør hvert Øieblik Uendelighedens Bevægelse. Han tømmer i den uendelige Resignation Tilværelsens dybe Vemod, han kjender Uendelighedens Salighed, han har fornummet Smerten af at forsage Alt, det Kjæreste, man har i Verden, og dog smager Endeligheden ham fuldt saa godt som den, der aldrig kjendte noget Høiere, thi hans Forbliven i Endeligheden havde intet Spoer af en forknyt beængstet Dressur, og dog har han denne Tryghed til at fryde sig ved den, som var den det Visseste af Alt. Og dog, dog er hele den jordiske Skikkelse, han frembringer, en ny Skabning i Kraft af det Absurde. Han resignerede uendeligt paa Alt, og da greb han Alt igjen i Kraft af det Absurde. Han gjør bestandig Uendelighedens Bevægelse, men han gjør det med en saadan Correcthed og Sikkerhed, at han bestandig faaer Endeligheden ud, og der er intet Secund, hvor man ahner noget Andet. Det skal være den vanskeligste Opgave for en Dandser, at springe sig ind i en bestemt Stilling, saaledes, at der intet Secund er, da han griber efter Stillingen, men i Springet selv staaer i Stillingen. Maaskee kan ingen Dandser gjøre det — dette gjør hiin Ridder. Mængden af Mennesker lever fortabt i verdslig Sorg og Glæde, disse ere Oversidderne, som ikke komme med i Dandsen. Uendelighedens Riddere ere Dandsere og have Elevation. De gjøre Bevægelsen op efter og falde ned igjen, og ogsaa dette er en ikke usalig Tidsfordriv og ikke uskjønt at see paa. Men hver Gang de falde ned, kunne de ikke strax antage Stillingen, de vakle et Øieblik, og denne Vaklen viser, at de dog ere Fremmede i Verden. Den er mere eller mindre paafaldende, eftersom de have Kunst, men selv den kunstigste af disse Riddere kan dog ikke skjule denne Vaklen. Man behøver ikke at see dem

i Luften, man behøver blot at see dem i det Øieblik, de berøre og have berørt Jorden — og man kjender dem. Men at kunne falde saaledes ned, at det i samme Secund seer ud som stod og gik man, at forvandle Springet i Livet til Gang, absolut at udtrykke det Sublime i det Pedestre — det kan kun hiin Ridder, — og dette er det eneste Vidunder.

Dog dette Vidunder kan saa let skuffe, jeg vil derfor beskrive Bevægelserne i et bestemt Tilfælde, der kan belyse disses Forhold til Virkeligheden; thi derom er det at Alt dreier sig. En Ungersvend forelsker sig i en Prindsesse, og hele hans Livs Indhold ligger i denne Kjærlighed, og dog er Forholdet et saadant, at den umulig lader sig realisere, umuligt lader sig oversætte fra Idealiteten til Realiteten*). Elendighedens Trælle, Frøerne i Livets Sump, skrige naturligviis: en saadan Kjærlighed er en Daarskab, og den rige Bryggerenke er et fuldkomment saa godt og solidt Parti. Lad dem uforstyrret qvække i Sumpen. Saaledes gjør Ridderen af den uendelige Resignation ikke, han opgiver ikke Kjærligheden, ikke for al Verdens Herlighed. Han er ingen Gjæk. Han forvisser sig først om, at den virkelig er ham Livets Indhold, og hans Sjæl er for sund og for stolt til at ødsle det Mindste paa en Ruus. Han er ikke feig, han frygter ikke for at lade den snige sig ind i hans lønligste, hans mest afsides Tanker, at lade den snoe sig i utallige Slyngninger om ethvert Ligament i hans Bevidsthed — bliver Kjærligheden ulykkelig, da vil han aldrig kunne rive sig ud af den. Han føler en salig Vellyst ved at lade Kjærligheden gjennemgyse hver hans Nerve, og dog er hans Sjæl høitidelig som Dens, der har tømt Giftbægeret og føler, hvorledes Saften gjennemtrænger hver en Blodsdraabe, — thi dette Øieblik er Liv og Død. Naar han da saaledes har indsuget hele Kjærligheden i sig og fordybet sig i den, da mangler han ikke Mod til at forsøge og vove Alt. Han overskuer Livets Forhold, han sammenkalder de hurtige Tanker, der som slagvante Duer lyde hvert hans Vink, han svinger Staven over dem, og de styrte sig i alle Retninger. Men naar de nu alle vende tilbage, alle som Sor-

*) Det følger af sig selv, at hvilkensomhelst anden Interesse, i hvilken et Individ har hele Virkelighedens Realitet for sig concentreret, kan, naar den viser sig urealisabel, foranledige Resignationens Bevægelse. Jeg har imidlertid valgt en Forelskelse til at vise Bevægelserne paa, fordi denne Interesse vel lettere forstaaes, og saaledes fritager mig for alle foreløbige Overveielser, der i dybere Forstand kun kunne beskæftige ganske Enkelte.

gens Bud og forklare ham, at det er en Umulighed, da bliver han stille, han takker dem af, han bliver ene og da foretager han sig Bevægelsen. Dersom hvad jeg her siger, skal have nogen Betydning, da gjælder det om, at Bevægelsen skeer normalt*). Ridderen vil da for det første have Kraft til at concentrere hele Livets Indhold og Virkelighedens Betydning i eet eneste Ønske. Mangler et Menneske denne Concentration, denne Sluttethed, er hans Sjæl fra Begyndelsen adsplittet i det Mangfoldige, da kommer han aldrig til at gjøre Bevægelsen, han vil i Livet handle klogt som de Pengemænd, der anbringe deres Capital i alle forskjellige Papirer, for at vinde paa det ene, naar de tabe paa det andet — kort, saa er han ikke Ridder. Dernæst vil Ridderen have Kraft til at concentrere hele Tanke-Operationens Resultat i een Bevidstheds-Akt. Mangler han denne Sluttethed, er hans Sjæl fra Begyndelsen adsplittet i det Mangfoldige, da vil han aldrig faae Tid til at gjøre Bevægelsen, han vil bestandig løbe Ærinder i Livet, aldrig gaae ind i Evigheden; thi selv i det Øieblik, da han er nærmest derved, vil han pludselig opdage, at han har glemt Noget, hvorfor han maa tilbage. I næste Øieblik, vil han tænke, er det muligt, og det er ogsaa ganske sandt; men ved slige Betragtninger kommer man aldrig til at gjøre Bevægelsen, men ved Hjælp af dem synker man dybere og dybere i Mudret.

Ridderen gjør da Bevægelsen, men hvilken? Vil han glemme det Hele; thi ogsaa deri ligger jo en Slags Concentration? Nej! thi Ridderen modsiger ikke sig selv, og det er en Modsigelse at

---

*) Dertil hører der Lidenskab. Enhver Uendelighedens Bevægelse skeer ved Lidenskab, og ingen Reflexion kan tilveiebringe en Bevægelse. Dette er det idelige Spring i Tilværelsen, der forklarer Bevægelsen, medens Mediationen er en Chimaire, som hos Hegel skal forklare Alt, og som tillige er det Eneste, han aldrig har forsøgt at forklare. Selv til at gjøre den bekjendte socratiske Distinction mellem hvad man forstaaer og hvad man ikke forstaaer, hører der Lidenskab, end mere naturligvis til at gjøre den egentlige socratiske Bevægelse, Uvidenhedens. Men det, Tiden mangler, er ikke Reflexion, men Lidenskab. Derfor er Tiden egentlig i en vis Forstand for seiglivet til at døe, thi det at døe er et af de mærkeligste Spring, og et lille Vers af en Digter har altid tiltalt mig meget, fordi han, efter i en 5, 6 foregaaende Linier smukt og eenfoldigt at have ønsket sig gode Ting i Livet, ender saaledes:

ein seliger Sprung in die Ewigkeit.

forglemme hele sit Livs Indhold og dog blive den Samme. At blive en Anden, føler han ingen Drift til, og anseer det ingenlunde for det Store. Kun de lavere Naturer glemme sig selv og blive noget Nyt. Saaledes har Sommerfuglen aldeles glemt, at den var Kaalorm, maaskee kan den igjen glemme, at den var Sommerfugl saa aldeles, at den kan blive en Fisk. De dybere Naturer glemme aldrig sig selv og blive aldrig til Andet end hvad de vare. Ridderen vil da erindre Alt; men denne Erindren er netop Smerten, og dog er han i den uendelige Resignation forsonet med Tilværelsen. Kjærligheden til hiin Prindsesse blev for ham Udtrykket for en evig Kjærlighed, antog en religiøs Charakteer, forklarede sig i en Kjærlighed til det evige Væsen, der vel negtede Opfyldelsen, men dog atter forsonede ham i den evige Bevidsthed om dens Gyldighed i en Evigheds-Form, som ingen Virkelighed kan fratage ham. Daarer og unge Mennesker snakke om, at Alt er muligt for et Menneske. Det er imidlertid en stor Vildfarelse. Aandelig talt er Alt muligt, men i Endelighedens Verden er der Meget, der ikke er muligt. Dette Umulige gjør imidlertid Ridderen muligt derved, at han udtrykker det aandeligt, men aandeligt udtrykker han det derved, at han giver Afkald derpaa. Ønsket, der vilde føre ham ud i Virkeligheden men strandede paa Umuligheden, bøies nu indefter, men er derfor ikke tabt, heller ikke glemt. Snart er det Ønskets dunkle Rørelser i ham, der vække Erindringen, snart vækker han den selv; thi han er for stolt til at ville, at det, der var hele hans Livs Indhold, skulde have været et flygtigt Moments Sag. Han holder denne Kjærlighed ung, og den tiltager med ham i Aar og i Skjønhed. Derimod behøver han ingen Endelighedens Anledning til dens Fremvæxt. Fra det Øieblik, han har gjort Bevægelsen, er Prindsessen tabt. Han behøver ikke disse erotiske Nervezittringer ved at see den Elskede o. s. v., han behøver heller ikke i endelig Forstand bestandig at tage Afsked med hende, fordi han i evig Forstand erindrer hende, og han veed meget godt, at de Elskende, der ere saa forhippede paa endnu engang til Afsked at see hinanden for sidste Gang, have Ret i at være forhippede, Ret i at mene, at det er sidste Gang; thi de glemme snarest hinanden. Han har fattet den dybe Hemmelighed, at ogsaa i at elske et andet Menneske bør man være sig selv nok. Han tager intet endeligt Hensyn mere til hvad Prindsessen gjør, og netop dette beviser, at han har gjort Bevægelsen uendeligt. Her kan man faae Leilighed til at see, om Bevægelsen hos den Enkelte er sand eller tilløiet. Der var den, der ogsaa troede, at han havde gjort

Bevægelsen, men see Tiden gik, Prindsessen gjorde noget Andet, hun giftede sig f. Ex. med en Prinds, da tabte hans Sjæl Resignationens Elasticitet. Han viste derved, at han ikke havde gjort Bevægelsen rigtigt; thi den, der har resigneret uendeligt, han er sig selv nok. Ridderen hæver ikke sin Resignation, han bevarer sin Kjærlighed ligesaa ung, som den var i det første Øieblik, han slipper den aldrig fra sig, netop fordi han har gjort Bevægelsen uendeligt. Hvad Prindsessen gjør kan ikke forstyrre ham, det er kun de lavere Naturer, der have Loven for deres Handlinger i et andet Menneske, Præmisserne til deres Handlinger udenfor sig selv. Er Prindsessen derimod en Ligesindet, da vil det Skjønne fremkomme. Hun vil da introducere sig selv i den Ridderorden, i hvilken man ikke optages ved Ballotation, men af hvilken Enhver er Medlem, der har Mod til at indføre sig selv, den Ridderorden, der derved beviser sin Udødelighed, at den ingen Forskjel gjør paa Mand og Qvinde. Ogsaa hun vil bevare sin Kjærlighed ung og sund, ogsaa hun vil have forvundet sin Qvide, om hun end ikke, som der staaer i Visen: hver Nat ligger ved sin Herres Side. Disse Tvende vil da i al Evighed passe for hinanden, med en saadan taktfast *harmonia præstabilita*, at hvis nogensinde Øieblikket kom, et Øieblik, der dog ikke endeligt beskæftiger dem, thi da ældes de, hvis nogensinde Øieblikket kom, der tillod at give Kjærligheden sit Udtryk i Tiden, da vilde de være istand til at begynde netop der, hvor de vilde have begyndt, hvis de oprindeligen havde været forenede. Den, der forstaaer dette, hvad enten han er en Mand eller en Qvinde, han kan aldrig blive bedragen, thi det er kun de lavere Naturer, der indbilde sig, at de ere bedragne. Ingen Pige, der ikke er saa stolt, forstaaer egentlig at elske, men er hun saa stolt, da kan Alverdens List og Kløgt ikke bedrage hende.

I den uendelige Resignation er der Fred og Hvile; ethvert Menneske, der vil det, der ikke har fornedret sig selv ved — hvad der er endnu forfærdeligere end at være for stolt — at lade haant om sig selv, kan optugte sig selv til at gjøre denne Bevægelse, der i sin Smerte forsoner med Tilværelsen. Den uende-

---

i Visen] f. Ex. Ridder Stig og Findal: Nu haver Jomfru Rigitslille forvunden sin Quide, Hun sover hver Nat ved Ridder Stig Hvides Side (Udv. danske Viser udg. af Abrahamson, Nyerup og Rahbek I S. 301). *harmonia præstabilita* forud oprettet Overensstemmelse; et Grundbegreb i Leibniz's Philosophi: alle de Enkeltvæsener, hvoraf Verden bestaaer, er fra Evighed af indrettede paa at følges ad i deres Udvikling og samstemme i deres Virken.

lige Resignation er hiin Skjorte, om hvilken der tales i et gammelt Folkesagn. Traaden er spunden under Taarer, bleget ved Taarer, Skjorten syet i Taarer, men da beskytter den ogsaa bedre end Jern og Staal. Det Ufuldkomne i Folkesagnet er, at en Tredie kan forarbeide dette Linned. Hemmeligheden i Livet er, at Enhver maa sye sig den selv, og Mærkeligheden er, at en Mand kan sye den fuldt saa vel som en Qvinde. I den uendelige Resignation er der Fred og Hvile og Trøst i Smerten, det vil sige naar Bevægelsen er gjort normalt. Det var mig imidlertid ikke vanskeligt at skrive en heel Bog, naar jeg vilde gjennemgaae de forskjellige Misforstaaelser, de bagvendte Stillinger, de sjuskede Bevægelser, jeg har stødt paa blot i min lille Praxis. Man troer meget lidt paa Aand, og dog gjelder det netop om Aand for at gjøre denne Bevægelse, det gjelder om, at den ikke er et eensidigt Resultat af en *dira necessitas*, og jo mere denne er tilstede, desto tvivlsommere bliver det altid, om Bevægelsen er normal. Naar man saaledes vil mene, at den kolde, ufrugtbare Nødvendighed nødvendigt maa være tilstede, saa siger man dermed, at Ingen kan opleve Døden, før han virkelig døer, hvilket forekommer mig en cras Materialisme. Dog i vor Tid bekymrer man sig mindre om at gjøre rene Bevægelser. Dersom Een, der skulde lære at dandse, vilde sige: nu har i Aarhundreder den ene Slægt efter den anden lært Positioner, det er paa den høie Tid, at jeg drager mig dette til Fordeel og uden videre begynder paa Francaiser, saa vilde man vel lee lidt ad ham; men i Aandens Verden finder man det yderst plausibelt. Hvad er da Dannelse? Jeg troede, det var det Cursus, den Enkelte gjennemløb for at indhente sig selv; og den, der ikke vil gjennemgaae dette Cursus, ham hjælper det saare lidet, om han blev født i den mest oplyste Tidsalder.

Den uendelige Resignation er det sidste Stadium, der gaaer forud for Troen, saaledes, at Enhver, der ikke har gjort denne Bevægelse, ikke har Troen; thi først i den uendelige Resignation bliver jeg mig selv klar i min evige Gyldighed, og først da kan der være Tale om i Kraft af Troen at gribe Tilværelsen.

Vi ville nu lade Troens Ridder give Møde i det omtalte Tilfælde. Han gjør aldeles det samme, som den anden Ridder, han giver uendeligt Afkald paa den Kjærlighed, der er hans Livs Indhold, han er forsonet i Smerten; men da skeer Vidunderet, han gjør endnu en Bevægelse, forunderligere end Alt, thi han siger:

---

dira necessitas grum Skjæbnetvang (Horats's Oder III. 24. 6).

jeg troer dog, at jeg faaer hende, i Kraft nemlig af det Absurde, i Kraft af, at for Gud er Alting muligt. Det Absurde hører ikke til de Differentser, der ligge indenfor Forstandens eget Omfang. Det er ikke identisk med det Usandsynlige, det Uventede, det Uformodede. I det Øieblik, Ridderen resignerede, da forvissede han sig om Umuligheden, menneskelig talt, dette var Forstandens Resultat, og han havde Energi nok til at tænke det. I uendelig Forstand var det derimod muligt, det er ved at resignere derpaa, men denne Besidden er jo tillige en Opgiven, men dog er denne Besidden for Forstanden ingen Absurditet; thi Forstanden vedblev at beholde Ret i, at i den Endelighedens Verden, hvor den hersker, var og blev det en Umulighed. Denne Bevidsthed har Troens Ridder ligesaa klar; det Eneste, der altsaa kan frelse ham, er det Absurde, og dette griber han ved Troen. Han erkjender altsaa Umuligheden og i samme Øieblik troer han det Absurde; thi vil han uden med al sin Sjæls Lidenskab og af sit ganske Hjerte at erkjende Umuligheden, indbilde sig at have Troen, da bedrager han sig selv, og hans Vidnesbyrd har intetsteds hjemme, da han end ikke er kommen til den uendelige Resignation.

Troen er derfor ingen æsthetisk Rørelse, men noget langt Høiere, netop fordi den har Resignationen forud for sig, den er ikke Hjertets umiddelbare Drift, men Tilværelsens Paradox. Naar saaledes en ung Pige tiltrods for alle Vanskeligheder dog holder sig forvisset om, at hendes Ønske vel bliver opfyldt, saa er denne Forvisning slet ikke Troens, og det uagtet hun er opdragen af christelige Forældre, og maaskee et heelt Aar har gaaet til Præsten. Hun er forvisset i al sin barnlige Naivetet og Uskyldighed, ogsaa denne Forvisning adler hendes Væsen, og giver hende en overnaturlig Størrelse, saa at hun som en Thaumaturg kan besværge Tilværelsens endelige Kræfter, og bringe Stene selv til at græde, medens hun paa den anden Side i sin Befippethed ligesaa godt kan løbe til Herodes som til Pilatus og røre al Verden med sine Bønner. Hendes Forvisning er saare elskelig, og man kan lære Meget af hende, men een Ting lærer man ikke af hende, man lærer ikke at gjøre Bevægelser; thi hendes Forvisning tør ikke i Resignationens Smerte see Umuligheden under Øine.

Indsee kan jeg da, at der hører Kraft og Energi og Aandens Frihed til at gjøre Resignationens uendelige Bevægelse; jeg kan tillige indsee, at den lader sig gjøre. Det Næste forbauser mig, min Hjerne vender sig i mit Hoved; thi, efter at have gjort Resignationens Bevægelse, nu i Kraft af det Absurde at faae Alt, faae Ønsket, heelt, ubeskaarent, det er over menneskelige Kræfter,

det er et Vidunder. Men det kan jeg indsee, at den unge Piges Forvisning kun er Letsindighed i Sammenligning med Troens Urokkelighed, uagtet den har indseet Umuligheden. Hver Gang jeg vil gjøre denne Bevægelse, sortner det for mit Øie, i samme Øieblik beundrer jeg det absolut, og i samme Øieblik griber en uhyre Angst min Sjæl, thi hvad er da det at friste Gud? Og dog er denne Bevægelse Troens, og bliver ved at være det, om saa Philosophien end, for at forvirre Begreberne, vil bilde os ind, at den har Troen, om saa Theologien vil sælge den ud for godt Kjøb.

Til at resignere hører der ikke Tro, thi det, jeg i Resignation vinder, er min evige Bevidsthed, og dette er en reen philosophisk Bevægelse, som jeg trøster mig til at gjøre, naar forlanges, og som jeg kan tugte mig selv til at gjøre, thi hver Gang nogen Endelighed vil voxe mig overhovedet, da hungrer jeg mig selv ud, indtil jeg gjør Bevægelsen; thi min evige Bevidsthed er min Kjærlighed til Gud, og den er mig høiere end Alt. Til at resignere hører der ikke Tro, men til at faae det allermindste mere end min evige Bevidsthed hører der Tro, thi dette er det Paradoxe. Man forvexler ofte Bevægelserne. Man siger, at man behøver Troen for at give Afkald paa Alt, ja man hører det endnu Besynderligere, at et Menneske klager over, at han har tabt Troen, og naar man seer efter paa Scalaen, for at see, hvor han er, seer man besynderlig nok, at han kun er kommen til det Punkt, at han skal gjøre Resignationens uendelige Bevægelse. Ved Resignationen giver jeg Afkald paa Alt, denne Bevægelse gjør jeg ved mig selv, og naar jeg ikke gjør det, da er det fordi jeg er feig og blødagtig og uden Begeistring og ikke føler Betydningen af den høie Værdighed, ethvert Menneske er anviist, at være sin egen Censor, hvilket er meget fornemmere end at være General-Censor for hele den romerske Republik. Denne Bevægelse gjør jeg ved mig selv, og det, jeg derfor vinder, er mig selv i min evige Bevidsthed, i salig Forstaaelse med min Kjærlighed til det evige Væsen. Ved Troen giver jeg ikke Afkald paa Noget, tvertimod ved Troen faaer jeg Alt, netop i den Forstand, i hvilken det hedder, at den, som har Tro som et Sennepskorn, kan flytte Bjerge. Der hører et reent menneskeligt Mod til at give Afkald paa hele Timeligheden, for at vinde Evigheden, men denne vinder jeg, og kan i al Evighed ikke give Afkald paa, det er en Selvmodsigelse; men

---

det hedder, at den som har Tro osv.] Matth. 17, 20.

der hører et paradox og ydmygt Mod til nu at gribe hele Timeligheden i Kraft af det Absurde, og dette Mod er Troens. Ved Troen gav Abraham ikke Afkald paa Isaak, men ved Troen fik Abraham Isaak. I Kraft af Resignationen skulde hiin rige Yngling have bortgivet Alt, men naar han da havde gjort det, da skulde Troens Ridder have sagt til ham: I Kraft af det Absurde skal Du faae hver en Hvid igjen, kan Du troe det. Og denne Tale skal ingenlunde være den forhen rige Yngling ligegyldig; thi dersom han bortgav sit Gods, fordi han er kjed deraf, da var det daarligt bevendt med hans Resignation.

Timeligheden, Endeligheden er det, hvorom Alt dreier sig. Jeg kan ved egen Kraft resignere paa Alt, og da finde Fred og Hvile i Smerten, jeg kan finde mig i Alt, selv om hiin rædsomme Dæmon, forfærdeligere end Knokkelmanden, der forskrækker Menneskene, selv om Vanvidet holdt Narredragten op for mit Øie, og jeg forstod dens Mine, at det var mig, der skulde iføre mig den, jeg kan endnu frelse min Sjæl, dersom det ellers er mig mere om at gjøre, at min Kjærlighed til Gud seirer i mig, end min jordiske Lykke. Et Menneske kan endnu i dette sidste Øieblik samle hele sin Sjæl i eet eneste Blik mod den Himmel, fra hvilken al god Gave kommer, og dette Blik skal være forstaaeligt for ham og for den, hvem det søger, at han dog blev sin Kjærlighed tro. Da skal han rolig iføre sig Dragten. Den, hvis Sjæl ikke har denne Romantik, har solgt sin Sjæl, hvad enten han nu fik et Kongerige for den, eller en ussel Sølvpenge. Men ved egen Kraft kan jeg ikke faae det Mindste af hvad der tilhører Endeligheden; thi jeg bruger bestandig min Kraft til at resignere paa Alt. Ved egen Kraft kan jeg opgive Prindsessen, og jeg skal ikke blive nogen Suurmuler, men finde Glæde og Fred og Hvile i min Smerte, men ved egen Kraft kan jeg ikke faae hende igjen, thi jeg bruger netop min Kraft til at resignere. Men ved Troen, siger hiin vidunderlige Ridder, ved Troen skal Du faae hende i Kraft af det Absurde.

See denne Bevægelse kan jeg ikke gjøre. Saasnart jeg vil begynde derpaa, vender Alt sig om, og jeg flygter tilbage i Resignationens Smerte. Jeg kan svømme i Livet, men til denne mystiske Svæven er jeg for tung. At existere saaledes, at min Modsætning til Existentsen i ethvert Øieblik udtrykker sig som den skjønneste og tryggeste Harmoni med den, det kan jeg ikke. Og dog maa det være herligt at faae Prindsessen, det siger jeg ethvert Øieblik, og den Resignationens Ridder, der ikke siger det, han er en Bedrager, han har ikke havt et eneste Ønske, og han har ikke holdt

Onsket ungt i sin Smerte. Maaskee var der den, der fandt det beqvemt nok, at Ønsket ikke mere var levende, at Smertens Piil var sløvet; men en saadan er ingen Ridder. En fribaaren Sjæl, der greb sig deri, han vilde foragte sig selv, og begynde forfra, og fremfor Alt ikke tillade sin Sjæl at være bedragen ved sig selv. Og dog maa det være herligt at faae Prindsessen, og dog er Troens Ridder den eneste Lykkelige, Endelighedens Stamherre, medens Resignationens Ridder er en Fremmed og Udlænding. Saaledes at faae Prindsessen, at leve glad og lykkelig, Dag ud og Dag ind med hende, (thi ogsaa dette lod sig jo tænke, at Resignationens Ridder kunde faae Prindsessen, men hans Sjæl havde gjennemskuet Umuligheden af deres Fremtids Lykke), saaledes at leve glad og lykkelig hvert Øieblik i Kraft af det Absurde, hvert Øieblik see Sværdet svæve over den Elskedes Hoved, og dog ikke finde Hvile i Resignationens Smerte, men Glæde i Kraft af det Absurde — det er Vidunderligt. Den, der gjør det, han er stor, den eneste Store. Tanken derom bevæger min Sjæl, der aldrig var karrig i at beundre det Store.

Dersom nu virkelig Enhver i min Samtid, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der har fattet Livets Rædsel, der har forstaaet, hvad Daub mener, naar han siger, at en Soldat, der ene staaer paa Post med skarpladt Gevæhr, ved et Krudttaarn, i en Uveirs-Nat, faaer besynderlige Tanker; dersom nu virkelig Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der havde Sjæls Kraft til at fatte og derpaa gav sig Tid til at blive eensom med den Tanke, at Ønsket var en Umulighed; dersom Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der i Smerten forsonedes og forsonedes ved Smerten, dersom Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der dernæst (og hvis han ikke har gjort alt det Foregaaende, saa skal han ikke uleilige sig, naar der er Tale om Troen) gjorde det Vidunderlige, greb hele Tilværelsen i Kraft af det Absurde — saa er hvad jeg skriver den høieste Lovtale over Samtiden, af den Ringeste i den, der kun kunde gjøre Resignationens Bevægelse. Men hvorfor vil man da ikke blive staaende ved den, hvorfor hører man stundom, at Folk undsee sig ved at bekjende, at de have Troen? Dette kan jeg ikke fatte. Dersom jeg nogensinde driver

---

Daub; se Rosenkranz, Erinnerungen an Karl Daub (Berlin 1837), S. 24: so als Schildwacht, zur Nachtzeit auf einsamen Posten, etwa an einem Pulvermagazin, hat man Gedanken die auszerdem ganz unmöglich sind.

det til at kunne gjøre denne Bevægelse, da vil jeg for Fremtiden kjøre med 4 Heste.

Er det virkelig saa, er al den Spidsborgerlighed, jeg seer i Livet, som jeg ikke lader mit Ord men min Gjerning dømme, er den virkelig ikke hvad den synes, er den Vidunderet? Det lod sig jo tænke; thi hiin Troens Helt havde jo en paafaldende Lighed dermed; thi hiin Troens Helt var end ikke Ironiker og Humorist, men noget endnu Høiere. Der tales i vor Tid meget om Ironi og Humor især af Folk, som aldrig have formaaet at praktisere deri, men som desuagtet vide at forklare Alt. Jeg er ikke ganske ubekjendt med disse tvende Lidenskaber, jeg veed lidt mere om dem end hvad der staaer i tydske og tydsk-danske Compendier. Jeg veed derfor, at disse tvende Lidenskaber ere væsentlig forskjellige fra Troens Lidenskab. Ironi og Humor reflektere ogsaa paa sig selv og høre derfor hjemme i den uendelige Resignations Sphære, de have deres Elasticitet i, at Individet er incommensurabelt for Virkeligheden.

Den sidste Bevægelse, Troens paradoxe Bevægelse, kan jeg ikke gjøre, det være nu Pligt eller hvad det er, uagtet jeg hellere end gjerne vilde det. Om et Menneske har Lov til at sige dette, det maa overlades til ham; det bliver en Sag mellem ham og det evige Væsen, der er Troens Gjenstand, om han i denne Henseende kan træffe en mindelig Overeenskomst. Hvad ethvert Menneske kan, det er, han kan gjøre den uendelige Resignations Bevægelse, og jeg for mit Vedkommende vilde ikke tage i Betænkning, at erklære Enhver den for feig, der vil indbilde sig, at han ikke kan det. Med Troen er det en anden Sag. Men hvad ethvert Menneske ikke har Lov til, det er, at indbilde Andre, at Troen er noget Ringe eller at den er en let Sag, medens den er det Største og det Sværeste.

Man opfatter Fortællingen om Abraham paa en anden Maade. Man lovpriser Guds Naade, at han skjænkede ham Isaak igjen, det Hele var kun en Prøvelse. En Prøvelse, dette Ord kan sige Meget og Lidet, og dog er det Hele saa hurtigt forbi som det er sagt. Man bestiger en bevinget Hest, i samme Nu er man paa Morijabjerget, i samme Nu seer man Væderen; man glemmer, at Abraham kun reed paa et Æsel, der gaaer langsomt hen ad Veien, at han havde tre Dages Reise, at han behøvede nogen Tid for at kløve Brændet, binde Isaak, og for at hvæsse Kniven.

Og dog lovpriser man Abraham. Den, der skal tale, han kan godt sove indtil det sidste Qvarteer før han skal tale, Tilhøreren

kan godt falde i Søvn under Talen; thi Alt gaaer nemt nok, uden Uleilighed fra nogen af Siderne. Hvis der var en Mand tilstede, som leed af Søvnløshed, da gik han maaskee hjem, satte sig hen i en Krog og tænkte: det er et Øiebliks Sag det Hele, blot Du venter en Minut, saa seer Du Væderen, og Prøvelsen er forbi. Traf Taleren ham i denne Tilstand, da tænker jeg, han vilde træde frem for ham i al sin Værdighed og sige: »Elendige, at Du kan lade Din Sjæl synke i slig Daarskab; der skeer intet Mirakel, og hele Livet er en Prøvelse.« Altsom Taleren foer frem i sin Udgydelse, kom han mere og mere i Affect, blev gladere og gladere over sig selv, og medens han ingen Blodcongestion havde bemærket, da han talede om Abraham, følte han nu, hvorledes Aaren svulmede i hans Pande. Maaskee vilde han tabe Næse og Mund, hvis Synderen roligt og værdigt svarede: det var jo derom Du prædikede sidste Søndag.

Lad os saa enten slaae en Streg over Abraham, eller lad os lære at forfærdes ved det uhyre Paradox, der er hans Livs Betydning, at vi maae forstaae, at vor Tid, ligesom enhver Tid, kan være glad, om den har Troen. Dersom Abraham ikke er en Nullitet, et Phantom, noget Stads, man bruger til Tidsfordriv, saa kan Feilen aldrig ligge i, at Synderen vilde gjøre ligesaa, men det gjælder om at see, hvor Stort det var, som Abraham gjorde, for at Manden kan dømme sig selv, om han har Kald og Mod til at forsøges i Sligt. Den comiske Modsigelse i Talerens Adfærd var, at han gjorde Abraham til en Ubetydelighed, og dog vilde formene den Anden at bære sig ad paa samme Maade.

Skulde man da ikke turde tale om Abraham? Det troer jeg dog nok. Hvis jeg skulde tale om ham, da vilde jeg først skildre Prøvelsens Smerte. Til den Ende vilde jeg som en Igle suge al Angst og Nød og Qval ud af en Faders Lidelse, for at jeg kunde beskrive, hvad Abraham leed, medens han dog under alt dette troede. Jeg vilde minde om, at Reisen varede 3 Dage og et godt Stykke op paa den 4de, ja disse halvfjerde Dag skulde blive uendelig meget længere end det Par tusind Aar, der adskiller mig fra Abraham. Da vilde jeg minde om, hvad der er min Mening, at ethvert Menneske tør endnu vende om, inden han begynder paa Sligt, og hvert Øieblik kan angrende vende tilbage. Gjør man dette, saa frygter jeg ingen Fare, ei heller frygter jeg for, at vække Lyst hos Folk til at forsøges i Lighed med Abraham. Men vil man afhænde en Godtkjøbs-Udgave af Abraham, og dog formene Enhver at gjøre ligesaa, da er det latterligt.

Det er da nu min Agt af Fortællingen om Abraham i Form af Problemata at uddrage det Dialektiske, der ligger i den, for at see, hvilket uhyre Paradox Troen er, et Paradox, der formaaer at gjøre et Mord til en hellig og gudvelbehagelig Handling, et Paradox, der giver Abraham Isaak igjen, hvilket ingen Tænkning kan bemægtige sig, fordi Troen netop begynder der, hvor Tænkningen hører op.

Problema I.

Gives der en teleologisk Suspension af det Ethiske?

Det Ethiske er som saadant det Almene, og som det Almene Det, der er gjeldende for Enhver, hvilket fra en anden Side lader sig udtrykke saaledes, at det er gjeldende i ethvert Øieblik. Det hviler immanent i sig selv, har Intet uden for sig, der er dets τέλος, men er selv τέλος for Alt, hvad det har udenfor sig, og naar det Ethiske har optaget dette i sig, da kommer det ikke videre. Umiddelbar sandselig og sjælelig bestemmet er den Enkelte den Enkelte, der i det Almene har sit τέλος, og dette er hans ethiske Opgave, bestandig at udtrykke sig selv i dette, at ophæve sin Enkelthed for at blive det Almene. Saasnart den Enkelte vil gjøre sig gjeldende i sin Enkelthed ligeoverfor det Almene, da synder han, og kan kun ved at anerkjende dette atter forsone sig med det Almene. Hver Gang den Enkelte, efterat have været traadt ind i det Almene, føler en Tilskyndelse til at gjøre sig gjeldende som den Enkelte, da er han i Anfægtelse, af hvilken han kun arbeider sig ud, ved angrende at opgive sig selv som den Enkelte i det Almene. Er dette det Høieste, der lader sig sige om Mennesket og om hans Tilværelse, saa har det Ethiske samme Beskaffenhed som et Menneskes evige Salighed, hvilken i al Evighed og i ethvert Øieblik er hans τέλος, da det vilde være en Modsigelse, at den skulde kunne opgives (ɔ: teleologisk suspenderes), da den, saasnart den suspenderes, forskjærtses, medens hvad der suspenderes ikke er forskjærtset, men netop bevaret i det Høiere, der er dets τέλος.

τέλος (telos) Formaal. Endemaal.

Forholder det sig saaledes, da har Hegel Ret, naar han lader Mennesket i det Gode og Samvittigheden kun være bestemmet som den Enkelte, han har Ret i at betragte denne Bestemmethed som en »moralsk Form af det Onde« (cfr. især Retsphilosophien) hvilken skal ophæves i det Sædeliges Teleologi, saaledes at den Enkelte, der forbliver i hiint Stadium, enten synder eller ligger i Anfægtelse. Hvad Hegel derimod ikke har Ret i, er at tale om Troen, Uret i ikke høit og lydeligt at protestere mod, at Abraham nyder Hæder og Ære som en Troens Fader, medens han burde hjemvises og udvises som en Morder.

Troen er nemlig dette Paradox, at den Enkelte er høiere end det Almene, dog vel at mærke saaledes, at Bevægelsen gjentager sig, at han altsaa, efterat have været i det Almene, nu som den Enkelte isolerer sig som høiere end det Almene. Dersom dette ikke er Troen, saa er Abraham tabt, saa har Troen aldrig været til i Verden, netop fordi den altid har været til. Thi hvis det Ethiske ɔ: det Sædelige er det Høieste, og der intet Incommensurabelt bliver tilbage i Mennesket paa anden Maade, end at dette Incommensurable er det Onde ɔ: det Enkelte, der skal udtrykkes i det Almene, saa behøver man ikke andre Kategorier end hvad den græske Philosophi havde, eller hvad der ved en conseqvent Tænkning lader sig uddrage af disse. Dette burde Hegel ikke have lagt Skjul paa; thi han har dog havt græske Studier.

Man hører ikke sjeldent Mænd, der, i Mangel af at fortabe sig i Studier, fordybe sig i Phraser, fortælle, at der over den christelige Verden skinner et Lys, medens der ruger et Mørke over Hedenskabet. Denne Tale har altid forekommet mig besynderlig, da endnu enhver grundigere Tænker, enhver alvorligere Kunstner forynger sig ved det græske Folks evige Ungdom. Et saadant Udsagn lader sig forklare af, at man ikke veed hvad man skal sige, men kun, at man skal sige Noget. Det er i sin Orden, at man siger, at Hedenskabet ikke havde Troen, men naar man derved skal have sagt Noget, da maa man være lidt mere paa det Rene om, hvad man forstaaer ved Troen, da man ellers synker tilbage i saadanne Phraser. At forklare hele Tilværelsen, Troen med, uden at have en Forestilling om hvad Troen er, er let, og den calculerer ikke slettest i Livet, der regner paa Beundring,

---

Hegel, se Philosophie des Rechts 2. Udg. (1840) § 129—41; jvfr. Indholdsfortegnelsen p. XIX: Das Gute und das Gewissen. § 129—141. Moralische Formen des Bösen: Heuchelei, Probabilismus, gute Absicht, Ueberzeugung, Ironie, Anm. zu § 140.

naar han har en saadan Forklaring; thi det er som Boileau siger: *un sot trouve toujours un plus sot, qui l'admire*..

Troen er netop dette Paradox, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, er berettiget ligeoverfor dette, ikke subordineret, men overordnet, dog vel at mærke saaledes, at det er den Enkelte, der efter at have været som den Enkelte det Almene underordnet, nu gjennem det Almene bliver den Enkelte, der som den Enkelte er det overordnet; at den Enkelte som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute. Dette Standpunkt lader sig ikke mediere; thi al Mediation skeer netop i Kraft af det Almene; det er og bliver i al Evighed et Paradox, utilgængeligt for Tænkningen. Og dog er Troen dette Paradox eller ogsaa (dette er de Conseqventser, som jeg vil bede Læseren have *in mente* paa ethvert Punkt, om det end vilde blive mig for vidtløftigt overalt at nedskrive dem) eller ogsaa har der aldrig været Tro til, netop fordi den altid har været, eller ogsaa er Abraham tabt.

At dette Paradox for den Enkelte let kan forvexles med en Anfægtelse, er vel sandt, men derfor bør man ikke skjule det. At Manges hele Bygning kan være saaledes, at det støder dem fra sig, er vel sandt; men derfor bør man ikke gjøre Troen til noget Andet, for ogsaa at kunne have den, men hellere tilstaae, at man ikke har den, medens de, der have Troen, burde være betænkte paa, at opstille nogle Kjendetegn, at man kunde adskille Paradoxet fra en Anfægtelse.

Fortællingen om Abraham indeholder nu en saadan teleologisk Suspension af det Ethiske. Det har ikke manglet paa skarpsindige Hoveder og grundige Forskere, der have fundet Analogier til den. Deres Viisdom løber ud paa den skjønne Sætning, at i Grunden er Alt det Samme. Naar man vil see lidt nærmere til, tvivler jeg meget paa, at man i den ganske Verden skal finde en eneste Analogi, undtagen en senere, hvilket Intet beviser, naar det staaer fast, at Abraham repræsenterer Troen, og at den normalt er udtrykt i ham, hvis Liv ikke blot er det mest Paradoxe der lader sig tænke, men saa paradox, at det slet ikke lader sig tænke. Han handler i Kraft af det Absurde; thi det er netop det Absurde, at han som den Enkelte er høiere end det Almene

---

Boileau L'art poétique 1, 232: En Tosse finder altid en større Tosse som beundrer ham. gjennem det Almene ɔ: efter at have passeret gjennem det Almene.

Dette Paradox lader sig ikke mediere; thi saasnart han begynder derpaa, da maa han tilstaae, at han var i en Anfægtelse, og naar saa er, kommer han aldrig til at offre Isaak, eller hvis han har offret Isaak, da maa han angrende vende tilbage til det Almene. I Kraft af det Absurde faaer han Isaak igjen. Abraham er derfor i intet Øieblik en tragisk Helt, men noget ganske Andet, enten en Morder eller en Troende. Den Mellembestemmelse, der frelser den tragiske Helt, har Abraham ikke. Derfor er det, at jeg kan forstaae en tragisk Helt, men ikke forstaae Abraham, om jeg end i en vis afsindig Forstand beundrer ham mere end alle Andre.

Abrahams Forhold til Isaak er ethisk udtrykt ganske simpelt dette, at Faderen skal elske Sønnen høiere end sig selv. Dog det Ethiske har indenfor sit eget Omfang adskillige Gradationer; vi ville see, om der i denne Fortælling findes noget saadant høiere Udtryk for det Ethiske, der ethisk kan forklare hans Adfærd, ethisk berettige ham til at suspendere den ethiske Forpligtelse mod Sønnen, uden dog derfor at bevæge sig ud over det Ethiskes Teleologi.

Naar et Foretagende, der er et heelt Folks Bekymring, forhindres, naar en saadan Bedrift standses ved Himlens Unaade, naar den vrede Guddom sender et Blikstille, der spotter alle Anstrængelser, naar Spaamanden fuldkommer sin tunge Gjerning og forkynder, at Guden fordrer en ung Pige som Offer — da skal Faderen heltemodigen bringe dette Offer. Høimodig skal han dølge sin Smerte, om han end kunde ønske, han var »den ringe Mand, der tør græde,« ikke Kongen, der maa handle kongeligt. Og trænger Smerten end eensomt ind i hans Bryst, har han kun 3 Medvidere i Folket, snart skal det hele Folk være Medvider i hans Smerte, men ogsaa Medvider i hans Daad, at han for det Heles Vel vilde offre hende, Datteren, den unge deilige Pige. O Barm! o fagre Kinder, lysegule Haar (v. 687.). Og Datteren skal røre ham ved sine Taarer, og Faderen skal vende sit Ansigt bort, men Helten skal løfte Kniven. — Naar da Efterretningen derom

---

et Foretagende] den trojanske Krig. Da Grækernes Flaade ikke kunde afseile fra Aulis paa Grund af Modvind, forkyndte Spaamanden Kalchas, at Agamemnon havde fortørnet Artemis, og at Gudinden krævede hans Datter Iphigenia som Sonoffer. »den ringe Mand, der tør græde«] se Euripides, Iphigenia i Aulis 448 (Wilsters Overs.): Agamemnon .... Hvor heldigt dog at være født til ringe Stand, Saa har man Lov at græde .... 3 Medvidere] Menelaos, Kalchas og Odysseus. s. Iph. i Aul. 107. v. 687] smstds (Wilsters Overs.).

naaer det fædrene Hjem, da skal Grækenlands skjønne Piger rødme af Begeistring, og hvis Datteren var Brud, da skal den Trolovede ikke vredes, men være stolt af at deeltage i Faderens Daad, fordi Pigen tilhørte ham ømmere end hun tilhørte Faderen.

Naar den kjække Dommer, der frelste Israel i Nødens Stund, i eet Aandedrag binder Gud og sig selv ved det samme Løfte, da skal han heltemodigen forvandle den unge Piges Jubel, den elskede Datters Glæde til Sorg, og hele Israel skal sørge med hende over hendes jomfruelige Ungdom; men enhver fribaaren Mand skal forstaae, enhver behjertet Qvinde beundre Jephtah, og enhver Jomfru i Israel skal ønske at handle som hans Datter; thi hvad hjalp det, at Jephtah seirede ved sit Løfte, naar han ikke holdt det, skulde da Seiren ikke atter tages fra Folket?

Naar en Søn forglemmer sin Pligt, naar Staten betroer Faderen Dommersværdet, naar Lovene kræve Straffen af Faderens Haand, da skal Faderen heltemodigen glemme, at den Skyldige er hans Søn, han skal høimodigen skjule sin Smerte, men der skal ikke være en Eneste i Folket, end ikke Sønnen, uden at han beundrer Faderen, og hver Gang Roms Love blive fortolkede, skal det mindes, at Mangen fortolkede dem lærdere, men Ingen herligere end Brutus.

Hvis derimod Agamemnon, medens en gunstig Vind fører Flaaden for fulde Segl til sit Maal, vilde have afsendt hiint Bud, der hentede Iphigenia, for at offre hende; hvis Jephtah, uden at være bunden ved noget Løfte, der afgjorde Folkets Skjebne, vilde have sagt til Datteren: sørg nu i to Maaneder over Din korte Ungdom, da vil jeg offre Dig; hvis Brutus havde havt en retfærdig Søn, og dog vilde have kaldt ad Lictorerne for at henrette ham — hvo skulde da have forstaaet dem? Hvis disse tre Mænd paa det Spørgsmaal, hvorfor de gjorde det, havde svaret: det er en Prøvelse, i hvilken vi forsøges, skulde man da have forstaaet dem bedre?

Naar Agamemnon, Jephtah, Brutus i det afgjørende Øieblik heltemodigen overvinder Smerten, heltemodigen har tabt det Elskede og blot skal fuldkomme Gjerningen i det Ydre, da skal der aldrig være en adelig Sjæl i Verden, uden at han har Medlidenhedens

---

den kjække Dommer: Jephtah; s. Dommernes Bog 11, 30—40. Naar en Søn osv.: Brutus's Sønner deltog, medens Faderen var Konsul, i en Sammensværgelse om at føre Roms fordrevne Konge tilbage; Brutus lod dem da henrette.

Taarer for deres Smerte, Beundringens for deres Daad. Hvis derimod disse tre Mænd i det afgjørende Øieblik til det Heltemod, med hvilket de bar Smerten, vilde føie det lille Ord: det skeer dog ikke — hvo skulde da forstaae dem? Hvis de som en Forklaring tilføiede: det troe vi i Kraft af det Absurde, hvo skulde da bedre forstaae dem, thi hvo skulde ikke let forstaae, at det var absurdt, men hvo skulde forstaae, at man saa kunde troe det?

Forskjellen mellem den tragiske Helt og Abraham er let iøinefaldende. Den tragiske Helt bliver endnu indenfor det Ethiske. Han lader et Udtryk af det Ethiske have sit τελος i et høiere Udtryk af det Ethiske, han nedsætter det ethiske Forhold mellem Fader og Søn eller Datter og Fader til en Følelse, der har sin Dialektik i sit Forhold til Sædelighedens Idee. Der kan da her ikke være Tale om en teleologisk Suspension af selve det Ethiske.

Med Abraham forholder det sig anderledes. Han overskred ved sin Gjerning hele det Ethiske, og havde et høiere τελος udenfor, i Forhold til hvilket han suspenderede dette. Thi jeg gad dog nok vide, hvorledes man vil bringe Abrahams Gjerning i Forhold til det Almene, om der lader sig opdage nogensomhelst anden Berøring mellem det, Abraham gjorde, og det Almene end den, at Abraham overtraadte det. Det er ikke for at frelse et Folk, ikke for at hævde Statens Idee, at Abraham gjør det, ikke for at forsone vrede Guder. Kunde der være Tale om, at Guddommen var vred, da var han jo kun vred paa Abraham, og Abrahams hele Gjerning staaer i intet Forhold til det Almene, er et reent privat Foretagende. Medens derfor den tragiske Helt er stor ved sin sædelige Dyd, er Abraham stor ved en reen personlig Dyd. Der er intet høiere Udtryk for det Ethiske i Abrahams Liv, end dette, at Faderen skal elske Sønnen. Det Ethiske i Betydning af det Sædelige kan der slet ikke være Tale om. Forsaavidt det Almene var tilstede, var det jo krypt i Isaak, skjult saa at sige i Isaaks Lænd, og maatte da raabe med Isaaks Mund: Gjør det ikke, Du tilintetgjør Alt.

Hvorfor gjør Abraham det da? For Guds Skyld og aldeles identisk hermed for sin egen Skyld. For Guds Skyld gjør han det, fordi Gud fordrer dette Beviis paa hans Tro, for sin egen Skyld gjør han det, at han kan føre Beviset. Eenheden heraf er aldeles rigtigt udtrykt i det Ord, hvormed man altid har betegnet dette Forhold: det er en Prøvelse, en Fristelse. En Fristelse; men hvad vil dette sige? Det, der ellers frister et Menneske, er jo det, der vil holde ham tilbage fra at gjøre sin Pligt, men her er Fristelsen selve det Ethiske, der vil holde ham tilbage fra at gjøre

Guds Villie. Men hvad er da Pligten? Pligten er jo netop Udtrykket for Guds Villie.

Her viser Nødvendigheden sig af en ny Kategori for at forstaae Abraham. Et saadant Forhold til Guddommen kjender Hedenskabet ikke. Den tragiske Helt træder ikke i noget privat Forhold til Guddommen, men det Ethiske er det Guddommelige, og derfor lader det Paradoxe deri sig mediere i det Almene.

Abraham kan ikke medieres, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes: han kan ikke tale. Saasnart jeg taler, udtrykker jeg det Almene, og naar jeg ikke gjør det, saa kan Ingen forstaae mig. Saasnart da Abraham vil udtrykke sig i det Almene, saa maa han sige, at hans Situation er en Anfægtelse, thi han har intet høiere Udtryk af det Almene, der staaer over det Almene, han overtræder.

Medens derfor Abraham vækker min Beundring, forfærder han mig tillige. Den, der fornegter sig selv og opoffrer sig for Pligten, han opgiver det Endelige for at gribe det Uendelige, han er sikker nok; den tragiske Helt opgiver det Visse for det endnu Vissere, og Betragterens Øie hviler trygt paa ham. Men den, der opgiver det Almene for at gribe noget endnu Høiere, der ikke er det Almene, hvad gjør han? Er det muligt, at dette kan være andet end en Anfægtelse? Og hvis det er muligt, men den Enkelte da greb feil, hvad Frelse er der for ham? Han lider den tragiske Helts hele Smerte, han tilintetgjør sin Glæde i Verden, han forsager Alt, og maaskee tilspærrer han sig i samme Øieblik den ophøiede Glæde, der var ham saa dyrebar, at han vilde kjøbe den for enhver Priis. Ham kan Betragteren slet ikke forstaae, ei heller trygt lade sit Øie hvile paa ham. Maaskee lader det sig slet ikke gjøre, hvad den Troende intenderer, da det jo er utænkeligt. Eller om det lod sig gjøre, hvis den Enkelte havde misforstaaet Guddommen, hvad Frelse var der for ham? Den tragiske Helt han behøver Taarer og han fordrer Taarer, og hvor var det misundelige Øie, der var saa ufrugtbart, at det ikke kunde græde med Agamemnon, men hvor var den, hvis Sjæl var saa forvildet, at han formastede sig til at græde over Abraham. Den tragiske Helt fuldkommer sin Gjerning i et bestemt Tidsmoment, men i Tidernes Løb gjør han, hvad der ikke er Mindre, han besøger den, hvis Sjæl er omspændt af Sorg, hvis Bryst ikke kan faae Luft for qvalte Sukke, hvis Tanker hænge betyngede over ham,

---

høiere Udtryk af det Almene ɔ: høiere ethisk Bestemmelse.

svangre med Taarer, han viser sig for ham, han hæver Sorgens Trolddom, han løsner Snørelivet, han aflokker Taaren, idet den Lidende glemmer sine Lidelser i hans. Abraham kan man ikke græde over. Man nærmer sig ham med en *horror religiosus*, som Israel nærmede sig Sinai-Bjerget. — Hvis da den eensomme Mand, der bestiger Morijabjerget, der med sin Spidse rager himmelhøit over Aulis's Sletter, hvis han ikke er en Søvngænger, der gaaer trygt over Afgrunden, medens den, der staaer ved Bjergets Fod og seer derpaa, skjælver af Angst, af Ærbødighed og Forfærdelse ikke engang tør kalde paa ham, hvis han bliver forstyrret i sig selv, hvis han havde taget Feil! — Tak! atter Tak! være en Mand, der rækker den, hvem Livets Sorger overfaldt og lode nøgen tilbage, rækker ham Udtrykket, Ordets Blad, hvormed han kan skjule sin Elendighed; Tak være Dig, store Shakespeare, Du som kan sige Alt, Alt, Alt netop som det er — og dog hvorfor udtalte Du aldrig denne Qval? forbeholdt Du den maaskee for Dig selv? som den Elskede, hvis Navn man end ikke kan taale at Verden nævner; thi en Digter kjøber denne Ordets Magt til at udsige alle Andres tunge Hemmeligheder for en lille Hemmelighed, han ikke kan udsige, og en Digter er ikke en Apostel, han uddriver kun Djævle ved Djævelens Magt.

Men naar nu det Ethiske saaledes teleologisk er suspenderet, hvorledes existerer da den Enkelte, i hvem det er suspenderet? Han existerer som den Enkelte i Modsætning til det Almene. Synder han da? thi dette er Syndens Form, seet i Ideen, saaledes, at om Barnet end ikke synder, fordi det ikke er sig sin Existents bevidst som saadan, saa er dets Existents dog seet i Ideen Synd, og det Ethiske kræver sig selv af det i ethvert Øieblik. Vil man negte, at denne Form lader sig gjentage saaledes, at den ikke er Synd, saa er Dommen fældet over Abraham. Hvorledes existerede da Abraham? Han troede. Dette er det Paradox, ved hvilket han bliver paa Spidsen, hvilket han ikke kan gjøre tydeligt for nogen Anden, thi Paradoxet er, at han som den Enkelte sætter sig i et absolut Forhold til det Absolute. Er han berettiget? Hans Berettigelse er igjen det Paradoxe; thi dersom han er det, er han det ikke i Kraft af at være noget Almeent, men i Kraft af at være den Enkelte.

---

horror religiosus hellig Rædsel; jvfr. 2. Mose Bog 19, 12 o. a. St. uddriver kun Djævle osv.] jvfr. Marc. Ev. 3, 15. 22.

Hvorledes forvisser da den Enkelte sig om, at han er berettiget? Det er nemt nok at nivellere hele Tilværelsen paa Statens Idee eller paa en Samfunds Idee. Gjør man det, saa kan man ogsaa let nok mediere; thi da kommer man slet ikke til Paradoxet, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, hvilket jeg ogsaa betegnende kan udtrykke i en Sætning af Pythagoras, at det ulige Tal er fuldkomnere end det lige Tal. Forsaavidt man leilighedsviis i vor Tid hører et Svar i Retning af Paradoxet, da lyder det gjerne saaledes: det bedømmer man efter Udfaldet. En Helt, der er bleven sin Samtids σκανδαλον, i Bevidsthed af, at han er et Paradox, der ikke kan gjøre sig forstaaelig, tilraaber trøstig Samtiden: Udfaldet skal vel bevise, at jeg var berettiget. I vor Tid hører man sjeldnere dette Raab; thi som den ikke frembringer Helte, hvilket er dens Brøst, saa har den det Gode, at den ogsaa frembringer faa Karrikaturer. Naar man da i vor Tid hører disse Ord: det skal bedømmes efter Udfaldet, saa er man strax klar over, hvem man har den Ære at tale med. De, der tale saaledes, er et talrigt Folkefærd, som jeg med eet fælleds Navn vil kalde Docenterne. De leve i deres Tanker betryggede i Tilværelsen, de have en fast Stilling og sikkre Udsigter i en velorganiseret Stat, de have Aarhundreder, eller vel endog Aartusinder mellem sig og Tilværelsens Rystelser, de frygte ikke for, at Sligt kan gjentages, hvad vilde ogsaa Politiet og Bladene sige? Deres Gjerning i Livet er at bedømme de store Mænd, og bedømme dem efter Udfaldet. En saadan Adfærd mod det Store røber en besynderlig Blanding af Hovmod og Elendighed, Hovmod, fordi man mener sig kaldet til at bedømme, Elendighed, fordi man ikke føler sit Liv end ikke i fjerneste Maade beslægtet med de Stores. Enhver, der er blot en Smule *erectioris ingenii*, han er dog ikke bleven et aldeles koldt og klamt Bløddyr, og idet han nærmer sig det Store, da kan det aldrig gaae ham af Sinde, at det siden Verdens Skabelse har været Skik og Brug, at Udfaldet kommer sidst, og at man, naar man i Sandhed skal lære noget af det Store, netop maa være opmærksom paa Begyndelsen. Dersom den, der skal handle, vil bedømme sig selv efter Udfaldet, saa kommer han aldrig til at begynde. Om da Udfaldet end kan

---

Pythagoras: s. Tennemann Gesch. d. Philos. I (1798). S. 106: Aus diesen . . . Gründen hielten sie (Pythagoreerne) die ungeraden Zahlen für vollkommener als die geraden. σκάνδαλον (skandalon) Forargelse. *erectioris ingenii* af høiere Tænkemaade.

glæde hele Verden, Helten kan det ikke hjælpe; thi Udfaldet fik han først at vide, da det Hele var forbi, og derved blev han ikke Helt, men han var det derved, at han begyndte.

Desuden er Udfaldet (forsaavidt det er Endelighedens Svar paa det uendelige Spørgsmaal) i sin Dialektik aldeles ueensartet med Heltens Existents. Eller skal det kunne bevise, at Abraham var berettiget til at forholde sig som den Enkelte til det Almene, at han ved et Vidunder fik Isaak? Hvis Abraham virkelig havde offret Isaak, skulde han derfor have været mindre berettiget?

Men Udfaldet er man nysgjerrig efter, som efter Udfaldet paa en Bog; Angsten, Nøden, Paradoxet vil man ikke vide Noget af. Udfaldet lefler man æsthetisk med; det kommer ligesaa uventet men ogsaa ligesaa let som en Gevinst i Lotteriet; og naar man har hørt Udfaldet, da har man opbygget sig. Og dog er ingen Tempelraner, der arbeider i Bolt og Jern, saa nedrig en Forbryder, som den, der saaledes plyndrer det Hellige, og dog er Judas, der solgte sin Herre for 30 Secler, ikke foragteligere end den, der saaledes sælger det Store.

Det er min Sjæl imod, at tale umenneskeligt om det Store, at lade det dæmre i en uhyre Afstand i ubestemt Skikkelse, at lade det være Stort, uden at dog det Menneskelige deri kommer frem, hvorved det da ophører at være Stort; thi ikke hvad der hænder mig, gjør mig stor, men hvad jeg gjør, og der er dog vel Ingen, der mener, at en Mand blev stor, fordi han vandt den store Gevinst i Lotteriet. Om et Menneske blev født i ringe Kaar, jeg fordrer dog af ham, at han ikke skal være saa umenneskelig mod sig selv, at han ikke skulde kunne tænke Kongens Borg uden paa Afstand og ubestemt drømme om dens Storhed, og paa eengang ville ophøie den og ophæve den derved, at han paa en nedrig Maade ophøiede den; jeg fordrer af ham, at han skal være Menneske nok til tillidsfuld og værdig at træde frem ogsaa der. Han skal ikke være Umenneske nok til uforskammet at ville krænke Alt, ved lige fra Gaden at ville storme ind i Kongens Sale, derved taber han mere end Kongen; tvertimod han skal finde en Glæde i at iagttage ethvert Sømmelighedens Bud med glad og tillidsfuldt Sværmeri, som netop vil gjøre ham frimodig. Dette er kun et Billede; thi hiin Forskjel er kun et saare ufuldkomment Udtryk for Aandens Afstand. Jeg fordrer af ethvert Menneske, at

---

nedrig Maade ɔ: lav, lavttænkende Maade.

han ikke skal tænke umenneskeligt nok om sig selv, til at han ikke tør træde ind i hine Palladser, hvor ikke blot Mindet om de Udvalgte boer, men hvor de selv boe. Han skal ikke uforskammet trænge sig frem og paadutte dem sit Slægtskab, han skal være salig for hver Gang han bøier sig for dem, men han skal være frimodig og tillidsfuld og altid være noget mere end en Gangkone; thi vil han ikke være mere, da kommer han aldrig derind. Og det, der skal hjælpe ham, er netop Angsten og Nøden, hvori de Store blive forsøgte, thi ellers vilde disse, hvis han har en Smule Marv i sig, blot vække hans retfærdige Misundelse. Og hvad der kun kan være stort paa Afstand, hvad man ved Hjælp af tomme og udhulede Phraser vil gjøre til noget Stort, det tilintetgjør man selv.

Hvo var stor i Verden som hiin benaadede Qvinde, Guds Moder, Jomfru Maria? Og dog hvorledes taler man derom? At hun var den Benaadede blandt Qvinder gjør hende ikke stor, og dersom det ikke traf sig saa besynderligt, at de, der høre, kunne tænke ligesaa umenneskeligt som de, der tale, saa maatte vel enhver ung Pige spørge, hvorfor blev ikke ogsaa jeg den Benaadede? og hvis jeg ikke havde Andet at sige, da skulde jeg slet ikke afvise et saadant Spørgsmaal som dumt; thi ligeoverfor en Begunstigelse, abstract seet, er ethvert Menneske lige berettiget. Man udelader Nøden, Angsten, Paradoxet. Min Tanke er reen trods Nogens, og den, der kan tænke Sligt, hans Tanke bliver nok reen, og han har ogsaa det Rædsomme at vente, hvis det ikke er saa; thi den, der engang har faaet disse Billeder frem, han kan ikke blive af med dem igjen, og synder han mod dem, da hævne de sig forfærdeligt ved stille Vrede, forfærdeligere end 10 glubende Recensenters Høirøstethed. Vel fødte Maria Barnet vidunderligt, men det gik hende dog paa Qvinders Viis, og denne Tid den er Angstens, Nødens og Paradoxets. Engelen var vel en tjenende Aand, men han var ikke en tjenstvillig Aand, der gik til de andre unge Piger i Israel og sagde: foragter ikke Maria, hende hændes det Overordentlige. Men Engelen kom kun til Maria, og Ingen kunde forstaae hende. Hvilken Qvinde blev dog krænket som Maria, og er det ikke ogsaa her sandt, at den, hvem Gud velsigner, forbander han i samme Aandedrag? Dette er Aandens Opfattelse af Maria, og hun er ingenlunde, hvad der oprører mig at sige,

---

paa Qvinders Viis: jvfr. 1. Mose B. 18, 11: det havde ophørt at gaae Sara paa Qvinders Viis.

men endnu mere, at man tankeløst og leflende har opfattet hende saaledes, hun er ingenlunde en Dame, der sidder paa Stads og leger med et Gudebarn. Naar hun da desuagtet sagde: see jeg er Herrens Tjenerinde, saa er hun stor, og jeg tænker, det skal ikke falde vanskeligt at forklare, hvorfor hun blev Guds Moder. Hun behøver ingen verdslig Beundring, ligesaa lidet som Abraham behøver Taarer, thi hun var ikke Heltinde, og han ikke Helt, men begge bleve de ingenlunde større end disse, ved at være fritagne for Nøden og Qvalen og Paradoxet, men bleve det ved disse.

Det er stort, naar Digteren, idet han stiller sin tragiske Helt frem for Menneskenes Beundring, at han da tør sige: Græder over ham, thi han fortjener det; thi det er Stort at fortjene deres Taarer, der fortjene at udgyde Taarer; det er Stort, at Digteren tør holde Mængden i Ave, tør tugte Menneskene, at Enhver prøver sig selv, om han er værdig til at græde over Helten, thi Flæbernes Spildevand er en Nedværdigelse af det Hellige. — Dog større end Alt dette er det, at Troens Ridder tør sige endog til det ædle Menneske, der vil græde over ham: græd ikke over mig, men græd over Dig selv.

Man bliver rørt, man søger tilbage i hine skjønne Tider, søde kjelne Længsler føre Een til Ønskets Maal, at see Christus vandre om i det forjættede Land. Man glemmer Angesten, Nøden, Paradoxet. Var det saa let en Sag ikke at tage feil? Var det ikke Forfærdeligt, at dette Menneske, der gik mellem de Andre, at han var Gud, var det ikke forfærdeligt at sidde tilbords med ham? Var det saa let en Sag at blive en Apostel? Men Udfaldet, 18 Aarhundreder, det hjælper, det hjælper til dette lumpne Bedrag, hvormed man bedrager sig selv og Andre. Jeg føler ikke Mod til at ønske at være Samtidig med saadanne Begivenheder, men derfor dømmer jeg ikke strængt om dem, der toge feil, ikke ringe om dem, der saae det Rette.

Dog jeg vender tilbage til Abraham. I den Tid før Udfaldet var Abraham enten i hvert Minut en Morder, eller vi staae ved det Paradox, der er høiere end alle Mediationer.

Abrahams Historie indeholder da en teleologisk Suspension af det Ethiske. Han er som den Enkelte bleven høiere end det Almene. Dette er Paradoxet, som ikke lader sig mediere. Det er ligesaa uforklarligt, hvorledes han kom ind i det, som det er uforklarligt, hvorledes han bliver i det. Forholder det sig ikke saa-

---

see jeg er Herrens Tjenerinde] Luc. 1, 38.

ledes med Abraham, da er han end ikke en tragisk Helt, men en Morder. At ville vedblive at kalde ham Troens Fader, at tale derom til Mennesker, som ikke bekymre sig om Andet end om Ord, er tankeløst. En tragisk Helt kan et Menneske blive ved egne Kræfter, men Troens Ridder ikke. Naar et Menneske tiltræder den tragiske Helts i en vis Forstand tunge Vei, da skal Mange kunne raade ham; den, der gaaer Troens trange Vei, ham kan Ingen raade, Ingen forstaae. Troen er et Vidunder, og dog er intet Menneske udelukket derfra; thi det, hvori alt Menneskeliv enes, er i Lidenskab*), og Troen er en Lidenskab.

---

*) Lessing har etsteds yttret noget Lignende fra et reent æsthetisk Standpunkt. Han vil egentlig paa det Sted vise, at Sorgen ogsaa kan give sig et vittigt Udtryk. Han anfører til den Ende en Replik i en bestemt Situation af den ulykkelige engelske Konge Edvard den Anden. I Modsætning dertil anfører han, efter Diderot, en Fortælling om en Bondekone og en Replik af hende. Nu vedbliver han: Auch das war Witz, und noch dazu Witz einer Bäuerin; aber die Umstände machten ihn unvermeidlich. Und folglich auch muss man die Entschuldigung der witzigen Ausdrücke des Schmerzes und der Betrübniss nicht darin suchen, dass die Person, welche sie sagt, eine vornehme, wohlerzogene, verständige, und auch sonst witzige Person sey; d e n n d i e L e i d e n s c h a f t e n m a c h e n a l l e M e n s c h e n w i e d e r g l e i c h: sondern darin, dass wahrscheinlicher Weise ein jeder Mensch ohne Unterschied in den nämlichen Umständen das nämliche sagen würde. Den Gedanken der Bäuerin hätte eine Königin haben können und haben müssen: so wie das, was dort der König sagt, auch ein Bauer hätte sagen können und ohne Zweifel würde gesagt haben. Cfr. Sämtlich. W. 30. B. *p.* 223.

L e s s i n g. i Auszüge aus den Literatur-Briefen. 81ster Brief (Maltzahns Udg. VI, S. 205 ff.).

Problema II.

Gives der en absolut Pligt mod Gud?

Det Ethiske er det Almene, og som saadant igjen det Guddommelige. Man har derfor Ret i at sige, at enhver Pligt i Grunden er Pligt mod Gud; men kan man ikke sige mere, da siger man tillige, at jeg egentlig ingen Pligt har mod Gud. Pligten bliver Pligt ved at henføres til Gud, men i Pligten selv træder jeg ikke i Forhold til Gud. Det er saaledes Pligt at elske sin Næste. Det er Pligt derved, at det henføres til Gud, men i Pligten træder jeg ikke i Forhold til Gud, men til den Næste, jeg elsker. Siger jeg da i denne Forbindelse, at det er min Pligt at elske Gud, da siger jeg egentlig kun en Tautologi, forsaavidt »Gud« her tages i en aldeles abstrakt Forstand som det Guddommelige ɔ: det Almene ɔ: Pligten. Menneskeslægtens hele Tilværelse afrunder sig da fuldkommen kugleformet i sig selv, og det Ethiske er paa eengang det Begrændsende og det Udfyldende. Gud bliver et usynligt, forsvindende Punkt, en afmægtig Tanke, hans Magt er kun i det Ethiske, der udfylder Tilværelsen. Forsaavidt da Een skulde vilde falde paa at ville elske Gud i nogen anden end den her angivne Betydning, da er han overspændt, han elsker et Phantom, der, hvis det blot havde saa megen Kraft, at det kunde tale, vilde sige til ham: jeg forlanger ikke din Kjærlighed, bliv kun hvor Du hører hjemme. Forsaavidt Een skulde falde paa at ville elske Gud anderledes, da bliver denne Kjærlighed mistænkelig ligesom den Kjærlighed, hvilken Rousseau omtaler, hvormed et Menneske elsker Kafferne istedenfor at elske sin Næste.

Dersom nu det her Udviklede forholder sig rigtigt, dersom der intet Incommensurabelt er i et Menneskeliv, men det Incommensurable der er, kun er det ved et Tilfælde, af hvilket Intet følger,

forsaavidt Tilværelsen betragtes under Ideen, saa har Hegel Ret; men hvad han ikke har Ret i er, at tale om Troen eller at tillade, at Abraham ansees for dens Fader; thi ved det Andet har han afsagt Dommen baade over Abraham og over Troen. I den hegelske Philosophi er das Äussere (die Entäusserung) høiere end das Innere. Dette oplyses oftere ved et Exempel. Barnet er das Innere, Manden das Äussere; deraf kommer det, at Barnet netop er bestemmet ved det Ydre, og omvendt Manden som das Äussere netop er bestemt ved das Innere. Troen derimod er dette Paradox, at Inderligheden er høiere end Yderligheden, eller for atter at erindre om et Udtryk i det Foregaaende, at det ulige Tal er høiere end det lige.

For den ethiske Betragtning af Livet er det da den Enkeltes Opgave, at afføre sig selv Inderlighedens Bestemmelse og udtrykke denne i et Ydre. Hver Gang den Enkelte krymper sig derved, hver Gang han vil holde sig tilbage i eller smutte ned igjen i Inderlighedens Bestemmelse af Følelse, Stemning o. s. v., da forsynder han sig, da ligger han i en Anfægtelse. Troens Paradox er dette, at der er en Inderlighed, der er incommensurabel for det Ydre, en Inderlighed, der vel at mærke ikke er identisk med hiin første, men en ny Inderlighed. Dette maa ikke oversees. Den nyere Philosophi har tilladt sig uden videre istedenfor »Tro« at substituere det Umiddelbare. Naar man gjør det, da er det en Latterlighed at negte, at Troen har været til til alle Tider. Troen kommer nu paa den Maade i temmelig simpelt Compagni med Følelse, Stemning, Idiosynkrasi, *vapeurs* o. s. v. Forsaavidt kan Philosophien have Ret i, at man ikke bør blive staaende derved. Men der er Intet, der berettiger Philosophien til denne Sprogbrug. Foran for Troen gaaer en Uendelighedens Bevægelse, først da indtræder, *nec opinate*, i Kraft af det Absurde Troen. Dette kan jeg vel forstaae, uden derfor at paastaae, at jeg har Troen. Naar Troen ikke er Andet end hvad Philosophien udgiver den for, saa er allerede Socrates gaaet videre, langt videre, istedenfor at det er omvendt, at han ikke er kommen til den. Han har i intellectuel Henseende gjort Uendelighedens Bevægelse. Hans Uvidenhed er den uendelige Resignation. Denne Opgave er allerede en passende

---

I den Hegelske Philosophi] se f. Ex. Hegel Logik 2. Bog 2. Afsn. 3. Kap. C (Werke IV S. 177 ff.). Encyclop. I § 140 (Werke VI S. 275 ff.).

Den nyere Philosophi] hermed synes K. at mene den hegelske (jvfr. S. 130). Hegel synes dog ikke at have betegnet Troen som det Umiddelbare.

vapeurs] Griller, især af hysterisk Art. *nec opinate*] uventet.

for menneskelige Kræfter, om man end i vor Tid forsmaaer den; men først naar den er gjort, først naar den Enkelte har udtømt sig selv i det Uendelige, først da er det Punkt kommet, da Troen kan bryde frem.

Troens Paradox er da dette, at den Enkelte er høiere end det Almene, at den Enkelte, for at erindre om en nu sjeldnere dogmatisk Distinction, bestemmer sit Forhold til det Almene ved sit Forhold til det Absolute, ikke sit Forhold til det Absolute ved sit Forhold til det Almene. Paradoxet kan ogsaa udtrykkes saaledes, at der er en absolut Pligt mod Gud; thi i dette Pligtforhold forholder den Enkelte som den Enkelte sig absolut til det Absolute. Naar det da i denne Forbindelse hedder, at det er Pligt at elske Gud, saa siges dermed noget Andet end i det Foregaaende; thi er denne Pligt absolut, saa er det Ethiske nedsat til det Relative. Heraf følger dog ikke, at dette skal tilintetgjøres, men det faaer et ganske andet Udtryk, det paradoxe Udtryk, saaledes at f. Ex. Kjærlighed til Gud kan bringe Troens Ridder til at give sin Kjærlighed til Næsten det modsatte Udtryk af hvad der ethisk talt er Pligt.

Forholder det sig ikke saaledes, da har Troen ikke sin Plads i Tilværelsen, saa er Troen en Anfægtelse, og Abraham er tabt, da han gav efter for den.

Dette Paradox lader sig ikke mediere; thi det beroer netop paa, at den Enkelte kun er den Enkelte. Saasnart denne Enkelte vil udtrykke sin absolute Pligt i det Almene, blive sig denne bevidst i dette, saa erkjender han sig selv at være i Anfægtelse, og kommer da, hvis han ellers gjør den Modstand, ikke til at opfylde den saa kaldte absolute Pligt, og hvis han ikke gjør det, da synder han, om hans Gjerning end *realiter* bliver det, der var hans absolute Pligt. Hvad skulde saaledes Abraham gjøre? Hvis han vilde sige til et andet Menneske: Isaak elsker jeg høiere end Alt i Verden, og derfor er det mig saa tungt at offre ham, saa skulde vel den Anden have rystet paa Hovedet og sagt: hvorfor vil Du saa offre ham; eller hvis den Anden havde været et fiffigt Hoved, da skulde han vel endog have gjennemskuet Abraham, at han bar Følelser til Skue, som stode i en himmelskrigende Modsigelse til hans Gjerning.

I Fortællingen om Abraham finde vi et saadant Paradox. Hans Forhold til Isaak er ethisk udtrykt dette, at Faderen skal

---

realiter ɔ: objektivt seet, uden Hensyn til det bagved liggende Sindelag.

elske Sønnen. Dette ethiske Forhold nedsættes til det Relative i Modsætning til det absolute Forhold til Gud. Paa Spørgsmaalet hvorfor, har Abraham intet andet Svar, end at det er en Prøvelse, en Fristelse, hvilket, som ovenfor bemærket, er Eenheden af, at det er for Guds Skyld og for hans egen Skyld. Disse to Bestemmelser svare ogsaa til hinanden i Sprogbrug. Naar man saaledes seer et Menneske gjøre Noget, der ikke gaaer op i det Almene, saa siger man, det gjorde han nok neppe for Guds Skyld, og betegner derved, at han gjorde det for sin egen Skyld. Troens Paradox har tabt det Mellemliggende ɔ: det Almene. Den har paa den ene Side Udtrykket for den høieste Egoisme (at gjøre det Forfærdelige, den gjør, for sin egen Skyld); paa den anden Side Udtrykket for den absoluteste Hengivenhed, at gjøre det for Guds Skyld. Troen selv kan ikke medieres ind i det Almene; thi derved hæves den. Troen er dette Paradox, og den Enkelte kan aldeles ikke gjøre sig forstaaelig for Nogen. Man indbilder sig vel, at den Enkelte kan gjøre sig forstaaelig for en anden Enkelt, der er i samme Casus. En saadan Betragtning var utænkelig, hvis man ikke paa saa mange Maader i vor Tid søgte at snige sig lumskelig ind i det Store. Den ene Troens Ridder kan slet ikke hjælpe den anden. Enten bliver den Enkelte selv en Troens Ridder derved, at han tager Paradoxet paa sig, eller han bliver det aldrig. Compagniskab i disse Regioner er aldeles utænkeligt. Enhver nærmere Explication af hvad der skal forstaaes ved Isaak kan den Enkelte bestandig kun give sig selv. Og hvis man endog nok saa nøie kunde bestemme, almindeligt talt, hvad der skulde forstaaes ved Isaak (hvilket da forøvrigt vilde være den latterligste Selvmodsigelse, at bringe den Enkelte, der netop staaer udenfor det Almene, ind under almindelige Bestemmelser, idet han skal handle netop som den Enkelte, der er udenfor det Almene) saa vil den Enkelte dog aldrig kunne forvisse sig derom ved Andre, end ved sig selv som den Enkelte. Om derfor end et Menneske var feigt og usselt nok til at ville blive en Troens Ridder paa fremmed An- og Tilsvar, han bliver det dog ikke; thi kun den Enkelte bliver det som den Enkelte, og dette er det Store, som jeg vel kan forstaae uden at komme ind deri, da jeg mangler Mod; men dette er ogsaa det Forfærdelige, hvilket jeg endnu bedre kan fatte.

Der foredrages som bekjendt i Luc. XIV, 26 en mærkelig Lære om den absolute Pligt mod Gud: »dersom Nogen kommer til mig og ikke hader sin egen Fader, og sin Moder, og sin Hustrue, og sine Børn, og sine Brødre og sine Søstre, ja endog sin

egen Sjæl, han kan ikke være min Discipel.« Dette er en haard Tale, hvo kan taale at høre paa den? Den høres desaarsag ogsaa meget sjeldent. Dog denne Taushed er kun en Udflugt, som Intet hjælper. Den theologiske Studerende han faaer imidlertid at vide, at disse Ord forekomme i det nye Testamente, og i et eller andet exegetisk Hjælpemiddel finder han den Oplysning, at μισειν paa dette og et Par andre Steder *per* μειωσιν betyder: *minus diligo, posthabeo, non colo, nihili facio.* Forbindelsen, hvori disse Ord forekomme, synes dog ikke at bestyrke denne smagfulde Forklaring. I det næstfølgende Vers nemlig findes en Fortælling om, hvorledes Een, der vil opføre et Taarn, først gjør Overslag, om han er istand dertil, at man ikke bag efter skal lee ad ham. Denne Fortællings nøie Forbindelse med det citerede Vers synes netop at tyde paa, at Ordene skulle tages saa forfærdelige som muligt, for at Enhver maa prøve sig selv, om han kan opføre Bygningen.

Dersom hiin fromme og kjelne Exeget, der ved saaledes at prutte mener at smugle Christendommen ind i Verden, havde Lykke til at overbevise et Menneske om, at dette baade gramaticalsk, linguistisk og κατ' αναλογιαν var Meningen af hiint Sted, saa vil han, forhaabentlig, ogsaa have Lykke til i samme Øieblik at overbevise det samme Menneske om, at Christendommen er noget af det Erbarmeligste i Verden. Thi den Lære, der i et af sine mest lyriske Udbrud, hvor Bevidstheden om dens evige Gyldighed svulmer stærkest i den, ikke har andet at sige end et larmende Ord, der Intet betyder, men kun betegner, at man skal være mindre velvillig, mindre opmærksom, mere ligegyldig; den Lære, der i det Øieblik, da den gjør Mine til at ville sige det Forfærdelige, ender med at savle istedenfor at forfærde — den Lære er det vist ikke Umagen værd at reise sig for.

Ordene ere forfærdelige, dog troer jeg nok, man kan forstaae dem, uden at dog deraf følger, at den, der har forstaaet dem, derfor har Mod til at gjøre det. Saa redelig skal man dog være, at man vedgaaer hvad der staaer, at man tilstaaer, at det er det Store, om man end ikke selv har Mod dertil. Den, der bærer sig

---

et eller andet exegetisk Hjælpemiddel] Bretschneider, Lexikon manuale graeco-latinum in libros N. T. under μισέω 3). μισεῖν (misein), at hade. *per* μείωσιν (meiosin), ved Svækkelse (af Betydningen). *minus diligo* o. s. v.] elsker mindre, sætter til Side, ærer ikke, regner for intet. κατ' ἀναλογίαν (kat' analogian), efter Analogi.

saaledes ad, han skal ikke udelukke sig selv fra Deelagtighed i den skjønne Fortælling, thi den indeholder jo dog paa en Maade Trøst for den, der ikke havde Mod til at begynde paa Taarnets Opførelse. Men ærlig maa han være, og ikke forklare denne Mangel paa Mod som Ydmyghed, da den tvertimod er Stolthed, medens Troens Mod er det eneste ydmyge Mod.

Man indseer nu let, at hvis der skal være Mening i Stedet, maa det forstaaes lige efter Ordene. Gud er den, der fordrer absolut Kjærlighed. Den, der nu, idet han fordrer et Menneskes Kjærlighed, vil mene, at denne tillige skal bevise sig derved, at han bliver lunken ved Alt, hvad ham ellers var kjært, han er ikke blot en Egoist, men han er tillige dum, og den, der vilde fordre en saadan Kjærlighed, han underskriver i samme Øieblik sin egen Dødsdom, forsaavidt han havde sit Liv i den attraaede Kjærlighed. En Mand fordrer saaledes, at hans Hustrue skal forlade Fader og Moder, men hvis han vilde ansee det for et Beviis paa hendes overordentlige Kjærlighed til ham, at hun for hans Skyld blev en lunken dvask Datter o. s. v., saa er han dummere end den Dummeste. Hvis han havde nogen Forestilling om, hvad Kjærlighed er, da vilde han ønske at opdage og deri see en Sikkerhed for, at hans Hustrue vilde elske ham som ingen Anden i Riget, hvis han opdagede, at hun som Datter og Søster var fuldkommen i Kjærlighed. Hvad man da hos et Menneske vilde ansee for et Tegn paa Egoisme og Dumhed, det skal man ved en Exegets Hjælp ansee for en værdig Forestilling om Guddommen.

Men hvorledes da hade dem? Jeg skal her ikke erindre om den menneskelige Distinction enten elske eller hade, ikke fordi jeg har saa meget imod den, thi den er dog lidenskabelig, men fordi den er egoistisk og passer ikke her. Betragter jeg derimod Opgaven som et Paradox, saa forstaaer jeg den ɔ: jeg forstaaer den saaledes, som man kan forstaae et Paradox. Den absolute Pligt kan da bringe til at gjøre, hvad Ethiken vilde forbyde, men den kan ingenlunde bringe Troens Ridder til at lade være at elske. Dette viser Abraham. I det Øieblik, han vil offre Isaak, da er det ethiske Udtryk for hvad han gjør dette: han hader Isaak. Men dersom han virkelig hader Isaak, saa kan han være rolig for, at Gud ikke forlanger det af ham; thi Kain og Abraham ere ikke identiske. Isaak maa han elske af hele sin Sjæl; idet Gud fordrer ham, maa han elske ham, om mulig endnu høiere, og kun da kan han offre ham; thi denne Kjærlighed til Isaak er det jo, der ved sin paradoxe Modsætning til hans Kjærlighed til Gud gjør hans Gjerning til et Offer. Men dette er

Nøden og Angesten i Paradoxet, at han, menneskeligt talt, aldeles ikke kan gjøre sig forstaaelig. Kun i det Øieblik, da hans Gjerning er i absolut Modsigelse med hans Følelse, kun da offrer han Isaak, men hans Gjernings Realitet er det, hvorved han tilhører det Almene, og der er og bliver han en Morder.

Stedet hos Lucas maa fremdeles forstaaes saaledes, at man indseer, at Troens Ridder ikke faaer nogetsomhelst høiere Udtryk af det Almene (som det Ethiske), hvori han kan frelse sig. Naar man saaledes lod Kirken kræve dette Offer af et Medlem i den, saa have vi kun en tragisk Helt. Kirkens Idee er nemlig ikke qvalitativ forskjellig fra Statens, saasnart den Enkelte ved en simpel Mediation kan komme ind i den, og saa snart den Enkelte er kommen ind i Paradoxet, kommer han ikke til Kirkens Idee; han kommer ikke ud af Paradoxet, men maa enten finde sin Salighed deri, eller sin Fortabelse. En saadan kirkelig Helt udtrykker i sin Gjerning det Almene, og der skal Ingen være i Kirken, end ikke hans Fader og Moder o. s. v. uden at de forstaae ham. Troens Ridder er han derimod ikke, og har ogsaa et andet Svar end Abrahams; han siger ikke, at det er en Prøvelse eller en Fristelse, hvori han forsøges.

Man afholder sig i Almindelighed fra at anføre saadanne Steder som det i Lucas. Man frygter for at slaae Menneskene løs, man frygter, at det Værste skal skee, naar først den Enkelte behager at gerere sig som den Enkelte. Fremdeles mener man, at det at existere som den Enkelte er det Letteste af Alt, og derfor skal man netop tvinge Folk til at blive det Almene. Jeg kan hverken dele hiin Frygt eller denne Mening, og det af samme Grund. Den, som har lært, at det at existere som den Enkelte er det Forfærdeligste af Alt, han skal ikke være bange for at sige, at det er det Største, men han skal ogsaa sige det saaledes, at hans Ord neppe bliver en Snare for en Forvildet, men snarere hjælper ham ind i det Almene, om hans Ord end skaffe lidt Plads for det Store. Den, der ikke tør nævne slige Steder, han tør heller ikke nævne Abraham, og det at mene, at det at existere som den Enkelte er nemt nok, indeholder en meget betænkelig indirecte Concession med Hensyn til sig selv; thi den, der virkelig har Agtelse for sig selv og Bekymring for sin Sjæl, han er forvisset om, at den, der lever under sit eget Opsyn ene i den ganske Verden, han lever mere strængt og indgetogent end en Pige i sit Jomfrubuur. At der kan være dem, der behøve Tvang, dem, der, hvis de bleve satte paa fri Fod, vilde som ubændige Dyr tumle sig i selvisk Lyst, er vel sandt, men man skal netop vise, at man

ikke hører til dem, derved, at man veed at tale med Angst og Bævelse, og tale skal man af Ærbødighed for det Store, at det ikke glemmes af Frygt for Skaden, der vel vil udeblive, naar der tales saaledes, at man veed, det er det Store, veed dets Rædsler, og uden dette veed man heller ei dets Storhed.

Lad os saa lidt nærmere overveie Nøden og Angesten i Troens Paradox. Den tragiske Helt resignerer paa sig selv for at udtrykke det Almene, Troens Ridder resignerer paa det Almene for at blive den Enkelte. Som sagt Alt beroer paa, hvorledes man er stillet. Den, som troer, at det er nemt nok at være den Enkelte, han kan altid være sikker paa, at han ikke er Troens Ridder; thi løse Fugle og landstrygende Genier de ere ikke Troens Mænd. Dennes Ridder derimod veed, at det er herligt at tilhøre det Almene. Han veed, at det er skjønt og velgjørende, at være den Enkelte, der oversætter sig selv i det Almene, den, der saa at sige selv besørger en reen og ziirlig og saavidt mulig feilfri Udgave af sig selv, læselig for Alle; han veed, at det er vederqvægende, at blive sig selv forstaaelig i det Almene, saaledes, at han forstaaer dette, og at enhver Enkelt, der forstaaer ham, igjen i ham forstaaer det Almene, og begge glæde sig ved det Almenes Tryghed. Han veed, det er skjønt at fødes som den Enkelte, der i det Almene har sit Hjem, sit venlige Blivested, der strax modtager ham med aabne Arme, naar han vil blive i det. Men han veed tillige, at der høiere end dette snoer sig en eensom Vei, trang og steil; han veed, det er forfærdeligt, at fødes eensomt ud af det Almene, at gaae uden at møde en eneste Vandrer. Han veed meget godt, hvor han er, og hvorledes han forholder sig til Menneskene. Menneskeligt talt er han afsindig og kan ikke gjøre sig forstaaelig for Nogen. Og dog er det at være afsindig det mildeste Udtryk. Betragtes han ikke saaledes, da er han en Hykler, og jo høiere han stiger ad Veien, desto rædsommere en Hykler.

Troens Ridder veed, at det er begeistrende at opgive sig selv for det Almene, at der hører Mod dertil, men at der ogsaa er en Tryghed deri, netop fordi det er for det Almene; han veed, at det er herligt at blive forstaaet af enhver Ædel, og saaledes, at Betragteren selv forædles derved. Dette veed han, og han føler sig ligesom bunden, han kunde ønske, at det var denne Opgave, der var sat ham. Saaledes kunde Abraham vel af og til have ønsket at Opgaven var at elske Isaak som det sig en Fader hør og bør forstaaelig for Alle, uforglemmelig i Tiderne; han kunde ønske, at det var Opgaven at offre Isaak for det Almene, at han kunde be-

geistre Fædre til berømmelig Daad — og han forfærdedes næsten ved Tanken om, at saadanne Ønsker for ham kun ere Anfægtelser, og maae behandles som saadanne; thi han veed, det er en eensom Vei, han betræder, og at han Intet udretter for det Almene, men selv kun forsøges og prøves. Eller hvad udrettede Abraham for det Almene? Lad mig tale menneskeligt derom, ret menneskeligt! Han bruger 70 Aar for at faae en Alderdoms Søn. Hvad Andre faae hurtigt nok og længe have Glæde af, det bruger han 70 Aar til; og hvorfor? fordi han prøves og fristes. Er det ikke Afsindighed! Men Abraham troede, og kun Sara vaklede og fik ham til at tage Hagar til Medhustrue; men derfor maatte han ogsaa jage hende bort. Han faaer Isaak — da skal han atter prøves. Han vidste, det er herligt at udtrykke det Almene, herligt at leve med Isaak. Men det er ikke Opgaven. Han vidste, det er kongeligt at offre en saadan Søn for det Almene, han selv skulde have fundet Hvile deri, og Alle skulde have hvilet berømmende i hans Daad, som Vokalen hviler i sit Hvilebogstav; men det er ikke Opgaven — han prøves. Hiin romerske Feldtherre, der er berømt ved sit Tilnavn Cunctator, han standsede Fjenden ved sin Nølen — men hvad er dog Abraham ikke for en Nøler i Sammenligning med ham — men han frelser ikke Staten. Dette er Indholdet af 130 Aar. Hvo kan holde det ud, skulde ikke hans Samtid, hvis der kunde være Tale om en saadan, sige: »det er en evig Nølen med Abraham; endelig fik han en Søn, det varede længe nok, saa vil han offre ham — er han ikke sindssvag? Og kunde han endda forklare, hvorfor han vil det, men altid er det en Prøvelse.« Mere kunde Abraham heller ikke forklare; thi hans Liv er som en Bog, der er lagt under guddommeligt Beslag, og som ikke bliver *publici juris.*

Dette er det Forfærdelige. Den, som ikke seer dette, han kan altid være sikker paa, at han ikke er nogen Troens Ridder, men den, som seer det, han skal ikke ville negte, at selv den mest forsøgte tragiske Helt han gaaer som i en Dands i Sammenligning med Troens Ridder, der kun kommer langsomt og krybende frem. Og naar han har indseet dette og forvisset sig om,

---

70 Aar] Abraham var 100 Aar, da han fik Isaak (1. M. B. 21, 5); K. har regnet at han var 30, da han giftede sig. Hvilebogstav] se Anhang. Hiin romerske Feldtherre] Fabius Maximus, der 217 f. Chr. som Diktator førte Krig med Hannibal og fik Tilnavnet *Cunctator* (Næleren). 130 Aar] jvfr. S. 75. *publici juris*] offentlig Eiendom, offentliggjort.

at han ikke har Mod til at forstaae det, da skal han vel ane den vidunderlige Herlighed, som hiin Ridder opnaaer, at han bliver Guds Fortrolige, Herrens Ven, at jeg skal tale ret menneskeligt, at han siger Du til Gud i Himlene, medens selv den tragiske Helt kun tiltaler ham i 3die Person.

Den tragiske Helt er snart færdig, og har snart udstridt, han gjør den uendelige Bevægelse og er nu betrygget i det Almene. Troens Ridder derimod holdes søvnløs; thi han prøves bestandig, og i ethvert Øieblik er der en Mulighed af at kunne vende angrende tilbage til det Almene, og denne Mulighed kan ligesaa godt være en Anfægtelse som Sandhed. Oplysning derom kan han ikke hente hos noget Menneske; thi saa er han udenfor Paradoxet.

Troens Ridder har da først og fremmest Lidenskab til i et eneste Moment at concentrere hele det Ethiske, han bryder, at han kan give sig selv den Forvisning, at han virkelig elsker Isaak af sin ganske Sjæl*). Kan han ikke det, saa ligger han i Anfægtelse. Dernæst har han Lidenskab til i et Nu at tage hele denne Forvisning frem, og det saaledes, at den er ligesaa fuldgyldig som i

*) Forskjellen mellem Collisionen, saaledes som denne er sat den tragiske Helt og Troens Ridder, vil jeg endnu engang belyse. Den tragiske Helt forvisser sig om, at den ethiske Forpligtelse er totalt tilstede i ham derved, at han forvandler den til et Ønske. Agamemnon kan saaledes sige: dette er mig Beviset for, at jeg ikke krænker min Faderpligt, at det, der er min Pligt, er mit eneste Ønske. Vi have altsaa her Ønske og Pligt ligeoverfor hinanden. Det Lykkelige i Livet er, at det falder sammen, at mit Ønske er min Pligt og omvendt, og de fleste Menneskers Opgave i Livet er netop at blive i deres Pligt, og at forvandle den ved deres Begeistring til deres Ønske. Den tragiske Helt opgiver sit Ønske for at fuldkomme sin Pligt. For Troens Ridder er Ønske og Pligt ogsaa identiske, men der fordres, at han skal opgive begge Dele. Naar han da vil resignere ved at opgive sit Ønske, da finder han ikke Hvile; thi det er jo hans Pligt. Vil han blive i Pligten og i sit Ønske, da bliver han ikke Troens Ridder; thi den absolute Pligt fordrede netop, at han skulde opgive den. Den tragiske Helt fik et høiere Udtryk af Pligt, men ikke en absolut Pligt.

---

et eneste Moment ɔ: eet Punkt af afgjørende Betydning (ikke = Øieblik). Ordet forklares i det Flg.: at han kan give sig selv osv. den ethiske Forpligtelse] ɔ: den lavere ethiske Forpligtelse, som han sætter til Side for den høiere; altsaa i dette Tilfælde: at bevare sin Datters Liv.

det første Øieblik. Kan han ikke det, saa kommer han ikke af Stedet; thi saa maa han bestandig begynde forfra. Den tragiske Helt concentrerer ogsaa det Ethiske, han teleologisk gik ud over, i eet Moment, men han har i denne Henseende Tilhold i det Almene. Troens Ridder har kun ene og alene sig selv, og deri ligger det Forfærdelige. De fleste Mennesker leve i en ethisk Forpligtelse saaledes, at de lade hver Dag have sin Sorg, men de komme da heller aldrig til denne lidenskabelige Concentration, denne energiske Bevidsthed. Til at faae denne kan i en vis Forstand det Almene være den tragiske Helt behjælpeligt, men Troens Ridder er ene om Alt. Den tragiske Helt gjør det og finder Hvile i det Almene, Troens Ridder holdes bestandig i Spænding. Agamemnon opgiver Iphigenia og har derved fundet Hvile i det Almene, skrider nu til at offre hende. Har Agamemnon ikke gjort Bevægelsen, har hans Sjæl i det afgjørende Øieblik, istedenfor lidenskabelig Concentration, været fortabt i almindeligt Pjat om, at han havde flere Døttre, og at der endnu vielleicht kunde skee das Ausserordentliche — saa er han naturligviis ikke Helt, men Hospitalslem. Heltens Concentration har Abraham ogsaa, om den end i ham er langt vanskeligere, da han slet intet Tilhold har i det Almene, men han gjør endnu en Bevægelse, hvorved han samler sin Sjæl tilbage paa Vidunderet. Har Abraham ikke gjort det, saa er han kun en Agamemnon, forsaavidt man da ellers kan forklare, hvorledes det lader sig forsvare at ville offre Isaak, naar man dermed ikke gavner det Almene.

Om den Enkelte nu virkelig ligger i en Anfægtelse eller han er Troens Ridder, det kan kun den Enkelte selv afgjøre. Imidlertid lod der sig dog ud af Paradoxet construere nogle Kjendetegn, som ogsaa den kan forstaae, der ikke er deri. Den sande Troens Ridder er altid den absolute Isolation, den uægte er secterisk. Dette er et Forsøg paa at springe af fra Paradoxets trange Vei og blive en tragisk Helt for godt Kjøb. Den tragiske Helt udtrykker det Almene og offrer sig for dette. Isteden derfor har den secteriske Mester Jackel et Privattheater, nogle gode Venner og Kammerater, der omtrent repræsentere det Almene ligesaa godt som Stokkemændene i Gulddaasen repræsentere Retfærdigheden. Troens Ridder derimod han er Paradoxet, han er den Enkelte,

---

S t o k k e m æ n d e n e i G u l d d a a s e n] Stokkemænd er de fire (tidligere otte) mænd, der som Vidner overværer Retsforhandlinger. Saadanne Retsvidner forekommer dog ikke i Olufsens »Gulddaasen«; mulig har K. tænkt paa de to Vidner, der omtales i 2. Akt (10. Sc. o. a. St.).

absolut kun den Enkelte uden alle Connexioner og Vidtløftigheder. Dette er det Forfærdelige, som den secteriske Skrælling ikke kan udholde. Istedenfor nemlig deraf at lære, at han ikke er istand til at gjøre det Store, og da ligefrem at tilstaae dette, Noget jeg naturligviis ikke kan andet end billige, da det er, hvad jeg selv gjør, mener Stymperen, at han ved at forene sig med nogle andre Stympere skal kunne gjøre det. Men det gaaer aldeles ikke an; i Aandens Verden taales intet Snyderi. Et Dusin Secterikere tage hinanden under Armen, de kjende slet Intet til de eensomme Anfægtelser, der vente Troens Ridder, og som han ikke tør flye, netop fordi det var endnu forfærdeligere, om han formastelig trængte sig frem. Secterikerne overdøve hinanden ved Støi og Larm, holde Angesten borte ved deres Skrig, og et saadant hujende Dyrehaugsselskab mener at storme Himlen og mener at gaae ad samme Vei som Troens Ridder, der i Universets Eensomhed aldrig hører nogen menneskelig Røst, men gaaer ene med sit forfærdelige Ansvar.

Troens Ridder han er alene anviist sig selv, han føler Smerten af, at han ikke kan gjøre sig forstaaelig for Andre, men han føler ingen forfængelig Lyst til at ville veilede Andre. Smerten er ham Forvisningen, den forfængelige Lyst kjender han ikke, dertil er hans Sjæl for alvorlig. Den uægte Ridder forraader sig let ved dette Mesterskab, han i et Øieblik har erhvervet. Han fatter slet ikke, hvorom Talen er, at forsaavidt en anden Enkelt skal gaae den samme Vei, maa han aldeles paa samme Maade blive den Enkelte og trænger da ikke til Nogens Veiledning, mindst til Een, der vil paanøde sig. Her springer man atter af, man kan ikke udholde Uforstaaelighedens Martyrium, og istedenfor dette vælger man da beqvemt nok Mesterskabets verdslige Beundring. Den sande Troens Ridder han er Vidne, aldrig Lærer, og deri ligger det dybe Humane, der er noget mere bevendt end denne pjankede Deeltagelse for andre Menneskers Vee og Vel, der hædres under Navn af Sympathi, medens den dog ikke er andet end Forfængelighed. Den der kun vil være Vidne, han bekjender derved, at intet Menneske, end ikke det ringeste, behøver et andet Menneskes Deeltagelse, eller skal nedværdiges derved, for at den Anden kan hæves. Men som han selv ikke vandt, hvad han vandt, for godt Kjøb, saa sælger han det heller ikke ud for godt Kjøb, han er ikke ussel nok til at tage Menneskers Beundring og til Vederlag give dem sin tause Foragt, han veed, at hvad der i Sandhed er Stort, det er lige tilgængeligt for Alle.

Enten er der da en absolut Pligt mod Gud, og er der en saa-
ın, da er den det beskrevne Paradox, at den Enkelte som den
ıkelte er høiere end det Almene og som den Enkelte staaer i et
ısolut Forhold til det Absolute — eller ogsaa har der aldrig
eret Tro til, fordi den altid har været til, eller ogsaa er Abra-
ım tabt, eller ogsaa maa man forklare Stedet i Luc. XIV saa-
des som hiin smagfulde Exeget gjorde det, og paa samme Maade
ırklare de tilsvarende Steder, og de lignende.

---

de tilsvarende Steder] 5. M. B. 13, 6 f. 33, 9. Matth. 10, 37. 19, 29.
de lignende] i Ms. er tilføiet: (f. E. 1 Cor. 7. 11). Herved sigtes vist til
Cor. 7, 9: det er bedre at gifte sig end at lide Brynde.

Problema III.

ar det ethisk forsvarligt af Abraham, at han fortiede sit Forehavende for Sara, for Elieser, for Isaak?

Det Ethiske er som saadant det Almene, som det Almene er et igjen det Aabenbare. Den Enkelte er som umiddelbar sandseg og sjælelig bestemmet den Skjulte. Hans ethiske Opgave er da en, at vikle sig ud af sin Skjulthed og blive aabenbar i det Alıene. Hver Gang han da vil forblive i det Skjulte, da forsynder an sig og ligger i Anfægtelse, hvoraf han kun kommer ud ved at ıbenbare sig.

Her staae vi atter ved det samme Punkt. Er der ikke en kjulthed, som har sin Grund deri, at den Enkelte som den nkelte er høiere end det Almene, saa lader Abrahams Adfærd sig :ke forsvare; thi han oversaae de ethiske Melleminstantser. Er er derimod en saadan Skjulthed, saa staae vi ved Paradoxet, der :ke lader sig mediere, da det netop beroer derpaa, at den Enkelte ›m den Enkelte er høiere end det Almene, men det Almene er etop Mediationen. Den hegelske Philosophi antager ingen be-ttiget Skjulthed, ingen berettiget Incommensurabilitet. Den er da Conseqvents med sig selv, naar den fordrer Aabenbarelse, men en er ikke paa det Rene, naar den vil ansee Abraham for roens Fader og tale om Troen. Troen er nemlig ikke den ırste Umiddelbarhed, men en senere. Den første Umiddelbarhed · det Æsthetiske, og her kan den hegelske Philosophi vel have et. Men Troen er ikke det Æsthetiske eller ogsaa har Troen drig været til, fordi den altid har været til.

---

den hegelske Philosophi] jvfr. Anm. t. S. 118.

Det bliver det Bedste her at betragte hele Sagen reent æsthetisk og til den Ende at gaae ind i en æsthetisk Overveielse, i hvilken jeg vil bede Læseren momentviis ganske at hengive sig, medens jeg, for at bidrage Mit dertil, vil modificere min Fremstilling i Forhold til Gjenstandene. Den Kategori, jeg lidt nærmere vil betragte, er: det Interessante, en Kategori, der fornemlig i vor Tid, netop fordi Tiden lever *in discrimine rerum*, har faaet stor Betydning; thi den er egentlig Vendepunktets Kategori. Man skulde derfor ikke, som stundom skeer, efter selv *pro virili* at have elsket den, lade haant om den, fordi den voxede fra Een, men man skulde heller ikke være altfor graadig efter den; thi vist er det, at det, at blive interessant, eller at Eens Liv er interessant, ikke er en Opgave for Kunstflid, men et skjebnesvangert Privilegium, der som ethvert Privilegium i Aandens Verden kun kjøbes i dyb Smerte. Saaledes var Socrates det interessanteste Menneske, der har levet, hans Liv det interessanteste, der er blevet ført, men denne Existents var ham anviist af Guden, og forsaavidt han selv maatte erhverve den, da har han ogsaa ikke været ukjendt med Møie og Smerte. At ville tage en saadan Existents forfængelig, sømmer sig ikke for Nogen, der tænker alvorligere over Livet, og dog er det ikke sjeldent i vor Tid, at man seer Exempler paa en saadan Stræben. Det Interessante er forøvrigt en Grændsekategori, et Confinium mellem Æsthetiken og Ethiken. Forsaavidt maa Overveielsen bestandig streife over paa Ethikens Gebeet, medens den for at kunne faae Betydning maa med æsthetisk Inderlighed og Concupiscents gribe Problemet. Sligt indlader i vor Tid Ethiken sig sjeldnere paa. Grunden skal være, at der ikke kan blive Plads dertil i Systemet. Saa kunde man jo gjøre det i Monographier, og desuden, vil man ikke gjøre det vidtløftigt, saa kan man gjøre det kort, og dog opnaa det Samme, dersom man nemlig har Prædikatet i sin Magt; thi eet eller to Prædikater kan forraade en heel Verden. Skulde der i Systemet heller ikke være Plads til saadanne Smaaord?

Aristoteles siger i hans udødelige Poetik: *δυο μεν ουν του μυθου μερη, περι ταυτ᾽ εστι, περιπετεια και αναγνωρισις* (cfr. *cap.* 11). Det er naturligt kun det andet Moment, der her beskæftiger mig: *αναγνωρισις*, Gjenkjendelsen. Overalt hvor der kan være Tale om en Gjen-

---

in discrimine rerum] i et Vendepunkt i Historien. *pro virili*] efter sin hele Evne. *δύο μὲν* o. s. v.] »to af Mythens Dele, nemlig Omslag og Gjenkjendelse, dreier sig nu om disse (ɔ: de i det Foreg. omtalte) Ting.«

kjendelse, der er *eo ipso* Tale om en foregaaende Skjulthed. Som da Gjenkjendelsen bliver det Løsende, det Relaxerende, saaledes er Skjultheden det Spændende i det dramatiske Liv. Hvad Aristoteles i det Foregaaende af samme Capitel udvikler angaaende Tragediens forskjellige Værd alt i Forhold til som *περιπετεια* og *αναγνωρισις* carambolere, samt om den enkelte og den dobbelte Gjenkjendelse, kan jeg her ikke tage Hensyn til, om det end frister ved sin Inderlighed og sin stille Fortabelse især den, der længe nok blev trættet af Oversigtsmændenes overfladiske Alvidenhed. En almindeligere Bemærkning maa her finde sin Plads. I den græske Tragedie er Skjultheden (og som en Følge deraf Gjenkjendelsen) en episk Rest, der har sin Grund i et Fatum, i hvilket den dramatiske Handling forsvinder, hvorfra denne har sit dunkle gaadefulde Udspring. Deraf kommer det, at den Virkning, en græsk Tragedie frembringer, har en Lighed med Indtrykket af en Marmor-Statue, der mangler Øiets Magt. Den græske Tragedie er blind. Derfor hører der en vis Abstraktion til for ret at lade sig paavirke af den. En Søn myrder sin Fader, men først bag efter faaer han at vide, at det er hans Fader. En Søster vil offre sin Broder, men i det afgjørende Øieblik faaer hun det at vide. Dette Tragiske kan mindre beskæftige vor reflecterende Tid. Det nyere Drama har opgivet Skjebnen, har dramatisk emanciperet sig, er seende, skuer ind i sig selv, optager Skjebnen i sin dramatiske Bevidsthed. Skjultheden og Aabenbarelsen er da Heltens fri Gjerning, for hvilken han er ansvarlig.

Ogsaa i det nyere Drama hører Gjenkjendelsen og Skjultheden med som et væsentligt Element. At anføre Exempler herpaa vilde være for vidtløftigt. Jeg er høflig nok til at antage, at Enhver i vor Tid, der er saa æsthetisk vellystig, saa potent og opildnet, at den undfanger lige saa let som Agerhønen, der efter Aristoteles Udsagn har nok af at høre Hannens Røst eller dens Flugt over Hovedet paa den; jeg antager, at Enhver, blot han hører det Ord »Skjulthed«, let vil kunne ryste en halv Snees Romaner og Comedier ud af Ærmet. Jeg kan desaarsag fatte mig kort og saaledes strax blot antyde en almindeligere Bemærkning. Dersom den, der leger Skjul og derved bringer den dramatiske Gjæring i

---

carambolere ɔ: findes forenede i samme Moment: saaledes indeholder Ødips »Gjenkjendelse« af sig selv tillige Omslaget (Peripetien) fra Lykke til Ulykke i hans Skjæbne. den dobbelte Gjenkjendelse] f. Ex. Orests og Iphigenias. En Søn] Ødip (i Sophokles's Kong Ødip). En Søster] Iphigenia (i Euripides's Iphigenia i Tauris). Aristoteles] i hans Naturhistorie 5, 4, 7,

tykket, skjuler noget *Nonsens*, saa faae vi en Comedie, staaer han erimod i Forhold til Ideen, da kan han nærme sig til at blive n tragisk Helt. Her blot et Exempel paa det Comiske. En Mand minker sig og gaaer med Paryk. Samme Mand vil gjerne gjøre ykke hos det smukke Kjøn, han er sikker nok paa Seiren ved Hjælp af Sminken og Parykken, der ubetinget gjør ham uimodstaaelig. Han fanger en Pige og er paa Lykkens Tinde. Nu kommer Humlen; kan han tilstaae det, taber han ikke hele sin bedaarende Magt, naar han viser sig som en slet og ret ja endog en skaldet Mandsperson, taber han ikke derved igjen den Elskede. – Skjultheden er hans fri Handling, for hvilken ogsaa Æsthetiken gjør ham ansvarlig. Denne Videnskab er ingen Ven af skaldede Hyklere, den prisgiver ham for Latteren. Dette maa være nok for blot at antyde hvad jeg mener; det Comiske kan ikke være Gjenstand for denne Undersøgelses Interesse.

Veien, som jeg har at gaae, er at gjennemføre Skjultheden dialektisk gjennem Æsthetiken og Ethiken; thi det gjelder om, at den æsthetiske Skjulthed og Paradoxet vise sig i deres absolute Forskjellighed.

Et Par Exempler. En Pige er hemmelig forelsket i Een, uden at de dog definitivt have tilstaaet hinanden deres Kjærlighed. Forældrene tvinge hende til at ægte en Anden (der kan desuden være et Pietets-Hensyn, der bestemmer hende), hun adlyder Forældrene, hun skjuler sin Kjærlighed »for ikke at gjøre den Anden ulykkelig, og Ingen skal nogensinde faae at vide, hvad hun lider.« – En Ungersvend kan ved et eneste Ord komme i Besiddelse af Gjenstanden for sine Længsler og sine urolige Drømme. Dette lille Ord vil imidlertid compromittere, ja maaskee (hvo veed det?) ødelægge en heel Familie, han beslutter høimodigen at blive i sit Skjul, »Pigen skal aldrig faae det at vide, at hun maaskee kan blive lykkelig ved en Andens Haand.« Skade at dette Par Mennesker, der begge to hver især ere skjulte for de respektive Elskede, ogsaa ere skjulte for hinanden, her lod sig ellers tilveiebringe en mærkværdig høiere Eenhed. – Deres Skjulthed er en fri Gjerning, for hvilken de ogsaa ere Æsthetiken ansvarlige. Æsthetiken er imidlertid en høflig og følsom Videnskab, der veed flere Udveie end nogen Assistentshusforvalter. Hvad gjør den da? Den gjør Alt muligt for de Elskende. Ved Hjælp af et Tilfælde faae de respektive Makkere i det projecterede Ægteskab et Vink om den anden Parts høimodige Beslutning, det kommer til en Forklaring, de faae hinanden, og tillige Rang med virkelige Helte; thi uagtet de ikke engang have faaet Tid at sove paa deres heltemodige Be-

slutning, saa betragter Æsthetiken det dog som om de i mange Aar modigen havde gjennemkæmpet deres Forsæt. Æsthetiken bryder sig nemlig ikke stort om Tiden, hvad enten det er Spøg eller Alvor, den gaaer lige hurtig for den.

. Men Ethiken kjender ikke noget hverken til hiint Tilfælde eller hiin Følsomhed, ikke heller har den saa hurtigt et Begreb om Tiden. Herved faaer Sagen et andet Udseende. Ethiken er ikke god at disputere med, thi den har rene Kategorier. Den beraaber sig ikke paa Erfaringen, der da ogsaa af alle latterlige Ting saa omtrent er den allerlatterligste, og saa langt fra at gjøre en Mand klog, at den snarere gjør ham gal, hvis han intet Høiere kjender end den. Ethiken har intet Tilfælde, altsaa kommer det ikke til en Forklaring, den spøger ikke med Værdigheder, den lægger et uhyre Ansvar paa de spinkle Heltes Skuldre, den fordømmer det som noget formasteligt ved sin Gjerning at ville spille Forsynet, men den fordømmer ogsaa det ved sin Liden at ville gjøre det. Den byder at troe paa Virkeligheden og at have Mod til at kæmpe med alle Virkelighedens Trængsler fremfor med disse blodløse Lidelser, som man paa eget Ansvar har paataget sig, den advarer mod at troe Forstandens snilde Beregninger, der ere mere troløse end Oraklerne i Oldtiden. Den advarer mod enhver utidig Høimodighed, lad Virkeligheden tage det, saa er det paa Tide at vise Mod, men saa tilbyder Ethiken selv al mulig Bistand. Var det imidlertid noget Dybere, der rørte sig i disse Tvende, var der Alvor til at see Opgaven, Alvor til at fange an, saa vil der vel komme noget ud af dem, men Ethiken kan ikke hjelpe dem, den er fornærmet; thi de have en Hemmelighed for den, en Hemmelighed, som de have faaet paa eget An- og Tilsvar.

Æsthetiken fordrede altsaa Skjulthed og belønnede den, Ethiken fordrede Aabenbarelse og straffede Skjultheden.

Undertiden fordrer imidlertid Æsthetiken selv Aabenbarelse. Naar Helten hildet i den æsthetiske Illusion mener ved sin Taushed at frelse et andet Menneske, da fordrer den Taushed og belønner den. Naar derimod Helten ved sin Gjerning griber forstyrrende ind i et andet Menneskes Liv, da fordrer den Aabenbarelse. Jeg staaer her ved den tragiske Helt. Jeg vil et Øieblik betragte Euripides's Iphigenia i Aulis. Agamemnon skal offre Iphigenia. Æsthetiken fordrer nu forsaavidt Taushed af Agamemnon, som det vilde være Helten uværdigt at søge Trøst hos noget andet Menneske, ligesom han og af Omsorg for Qvinderne bør skjule det for dem saa længe som muligt. Paa den anden Side maa Helten netop for at være Helt ogsaa forsøges i den forfærdelige Anfæg-

telse, som Klytaimnestras og Iphigenias Taarer vil berede ham. Hvad gjør Æsthetiken? Den har en Udvei, den har en gammel Tjener i Beredskab, som aabenbarer Alt for Klytaimnestra. Nu er Alt i sin Orden.

Ethiken har imidlertid intet Tilfælde og ingen gammel Tjener ved Haanden. Den æsthetiske Idee modsiger sig selv, saasnart den skal udføres i Virkeligheden. Ethiken fordrer derfor Aabenbarelse. Den tragiske Helt viser netop sit ethiske Mod derved, at han, ikke hildet i nogen æsthetisk Illusion, selv er den, der forkynder Iphigenia sin Skjebne. Gjør han dette, da er den tragiske Helt Ethikens elskelige Søn, i hvem den haver Velbehagelighed. Tier han, da kan det være fordi han derved troer at gjøre det lettere for Andre, men det kan ogsaa være, fordi han derved gjør det lettere for sig selv. Dog dette veed han sig fri for. Tier han, da paatager han sig som den Enkelte et Ansvar, forsaavidt han overseer et Argument, der kan komme udenfra. Dette kan han som tragisk Helt ikke gjøre; thi netop derfor elsker Ethiken ham, fordi han bestandig udtrykker det Almene. Hans Heltegjerning fordrer Mod, men til dette Mod hører ogsaa, at han ikke unddrager sig nogen Argumentation. Nu er det vist, at Taarer er et forfærdeligt *argumentum ad hominem*, og der var vel den, hvem Intet rørte, som dog Taarer bevægede. I Stykket faaer Iphigenia Lov at græde, i Virkeligheden bør der indrømmes hende som Jepthas Datter 2 Maaneder til at græde ikke i Eensomhed, men ved Faderens Fødder, og bruge al sin Kunst, »der kun er Taarer,« og snoe sig selv istedenfor en Oliegreen omkring hans Knæe (cfr. v. 1224).

Æsthetiken fordrede Aabenbarelse, men hjalp sig med et Tilfælde, Ethiken fordrede Aabenbarelse, og fandt i den tragiske Helt sin Tilfredsstillelse.

Tiltrods for den Strenghed, med hvilken Ethiken fordrer Aabenbarelse, lader det sig dog ikke negte, at Hemmelighed og Taushed egentlig gjør et Menneske til det Store, netop fordi de ere Inderlighedens Bestemmelser. Da Amor forlader Psyche siger han til hende: Du skal føde et Barn, der bliver et Gudebarn, hvis Du tier, men et Menneske, hvis Du forraader Hemmeligheden. Den tragiske Helt, der er Ethikens Yndling, han er det rene Menneske, ham kan jeg ogsaa forstaae, og alt hans Foretagende er ogsaa i

---

en gammel Tjener o. s. v.] se Vers 861 ff. (Wilsters Overs.). *argumentum ad hominem* personlig (nærgaaende) Bevisgrund. en Oliegren var i Grækenland de Bønfaldendes ydre Tegn. Da Amor o. s. v.] se Apuleius's Amor og Psyche S. 51 (Nutzhorns Overs., Kbhvn. 1867). Jvfr. 1. Bd. S. 16.

det Aabenbare. Gaaer jeg videre, da støder jeg bestandig an paa Paradoxet, det guddommelige og det dæmoniske; thi Taushed er begge Dele. Taushed er Dæmonens Besnærelse; og jo mere der ties, jo forfærdeligere bliver Dæmonen, men Taushed er ogsaa Guddommens Samvidne med den Enkelte.

Inden jeg imidlertid gaaer over til Fortællingen om Abraham, vil jeg kalde et Par poetiske Individualiteter frem. Ved Dialektikens Magt holder jeg dem paa Spidsen, og idet jeg svinger Fortvivlelsens Disciplin over dem, skal jeg nok forhindre dem i at staae stille, at de om muligen i deres Angst kunne opdage Eet og Andet*).

Aristoteles fortæller i hans Politik en Historie om en politisk Urolighed i Delphi, der havde sin Grund i et Giftermaals Anlig-

*) Disse Bevægelser og Stillinger kunne vel endnu blive Gjenstand for æsthetisk Behandling, hvorvidt derimod Troens og hele Troeslivet kan blive det, lader jeg her uafgjort. Kun vil jeg, fordi det altid er mig en Glæde at takke hvem jeg skylder Noget, takke Lessing for de enkelte Vink om et christeligt Drama, der findes i hans hamburgische Dramaturgie. Han har imidlertid hæftet Blikket paa den reen guddommelige Side af dette Liv (den fuldendte Seier), derfor har han mistvivlet; maaskee vilde han have dømt anderledes, hvis han havde været mere opmærksom paa den reen menneskelige Side. *(Theologia viatorum)*. Det, han siger, er unegtelig meget kort, tildeels undvigende, men da jeg altid er saare glad, naar jeg kan faae Leilighed til at tage Lessing med tager jeg ham strax. Lessing var ikke blot et af de mest omfattende Hoveder, Tydskland har eiet; han var ikke blot i Besiddelse af en ganske sjelden Prompthed i sin Viden, der gjør, at man trygt kan stole paa ham og hans Autopsi uden at frygte for at blive narret ved løse Citater, som intetsteds have hjemme, halvforstaaede Phraser, der ere hentede fra upaalidelige Compendier, eller desorienteret ved en dum Udbasunen af Nyheder, som de Ældre have fremsat langt bedre — men han havde tillige en høist ualmindelig Gave til at forklare, hvad han selv har forstaaet. Derved blev han staaende, i vor Tid gaaer man videre, og forklarer mere end man selv har forstaaet.

Disciplin] Svøbe. Aristoteles] Politik 8 (5), Kap. 3, 3. hamburgische Dramaturgie 1. Bd. 1. og 2. St. (VII S. 10 Maltzahn). *Theologia viatorum* egtl. »Vandrernes Theologi«, modsat *theologia beatorum*, »de Saliges Theologi«: en ældre, forlængst opgiven Inddeling af Theologien, eftersom den tog Sigte paa Menneskene her i Livet (paa Veien til Saligheden: jvf. »den stridende Kirke«) eller i Fuldkommenhedstilstanden (jvf. »den triumpherende Kirke«). Se Bretschneider, Handbuch der Dogmatik (2. Udg. 1822). I S. 10 Anm. 14.

gende. Brudgommen, hvem Augurerne forudsige en Ulykke, der vil have sin Oprindelse af hans Giftermaal, forandrer pludselig sin Plan i det afgjørende Øieblik, da han kommer for at hente Bruden — han vil ikke holde Bryllup. Mere behøver jeg ikke*). I Delphi gik denne Begivenhed neppe af uden Taarer; hvis en Digter vilde adoptere den, da turde han vel nok regne paa Deeltagelse. Er det ikke Forfærdeligt, at Kjærligheden, der ofte nok var landflygtig i Livet, nu ogsaa er berøvet Himlens Bistand? Er det gamle Ord, at Ægteskabet stiftes i Himlen, her ikke til Skamme? Ellers er det alle Endelighedens Trængsler og Vanskeligheder, der som onde Aander ville adskille de Elskende, men Kjærligheden har Himlen paa sin Side, og derfor beseirer denne hellige Alliance alle Fjender. Her er det Himlen selv, der adskiller hvad Himlen selv jo dog har forenet. Hvo havde ogsaa ahnet dette? mindst vel den unge Brud. Endnu for et Øieblik siden sad hun paa sit Værelse i al sin Skjønhed, og de elskelige Piger havde samvittighedsfuldt smykket hende, saa de kunde forsvare det for al Verden, saa de ikke blot havde Glæde deraf men Misundelse, ja Glæde ved, at det var umuligt for dem at blive mere misundelige, fordi det var umuligt for hende at være skjønnere. Hun sad ene paa sit Værelse og blev forvandlet fra Skjønhed til Skjønhed; thi Alt hvad qvindelig Kunst formaaede, det var benyttet til værdeligen at smykke den Værdige, men der manglede dog endnu Noget, som de unge Piger ikke havde drømt om: et Slør, finere, lettere og dog mere skjulende end det, i hvilket de unge Piger havde indhyllet hende; en Brudeklædning, som ingen ung Pige vidste Beskeed om, eller

*) Den historiske Katastrophe var efter Aristoteles følgende: for at hævne sig skaffer Familien et Tempel-Kar ind blandt hans Huusgeraad, og han bliver dømt som Tempelrøver. Dette er imidlertid ligegyldigt; thi Spørgsmaalet er ikke, om Familien er snild eller dum i at tage Hævn. Familien faaer kun ideal Betydning forsaavidt den drages ind i Heltens Dialektik. Forøvrigt er det skjæbnesvangert nok, at han, idet han vil undflye Faren ved ikke at gifte sig, styrter i den, samt at hans Liv paa en dobbelt Maade kommer i Berøring med det Guddommelige, først ved Augurens Udsagn, dernæst ved at blive dømt som Tempelrøver.

Augurerne] et romersk Præsteskab, hvis Bestilling hovedsagelig var at tyde Varsler; her unøiagtigt om græske Sandsigere.

kunde være hende behjælpelig med, ja Bruden havde end ikke Forstand til at hjælpe sig selv. Det var en usynlig, en venlig Magt, der har sin Glæde af at pynte en Brud, der indhyllede hende i den, uden at hun vidste Noget deraf; thi hun saae blot hvorledes Brudgommen gik forbi og gik op til Templet. Hun saae Døren lukke sig efter ham, og hun blev end roligere og saligere; thi hun vidste, at han nu tilhørte hende mere end nogensinde. Templets Dør gik op, han traadte ud, men hun slog jomfrueligt Øiet ned og derfor saae hun ikke, at hans Aasyn var forvirret, men han saae, at Himlen nok var misundelig paa Brudens Deilighed og paa hans Lykke. Templets Dør gik op, de unge Piger saae Brudgommen træde ud; men de saae ikke, at hans Aasyn var forvirret; thi de havde travlt med at hente Bruden. Da traadte hun frem i al sin jomfruelige Ydmyghed og dog som en Herskerinde, omgiven af sin Stab af unge Piger, der neiede sig for hende, som den unge Pige altid neier sig for en Brud. Saaledes stod hun i Spidsen af den skjønne Skare og ventede — det var kun et Øieblik; thi Templet var strax derved — og Brudgommen kom — men han gik hendes Dør forbi.

Dog jeg afbryder her; jeg er ikke Digter og gaaer blot dialektisk tilværks. For det første er at bemærke, at det er i det afgjørende Øieblik, at Helten faaer hiin Oplysning, han er da reen og angerløs, har ikke letsindig knyttet sig til den Elskede. Dernæst har han et guddommeligt Udsagn for sig eller rettere imod sig, han styres da ikke som hine spinkle Elskere og Elskerinder af Selvkløgt. Det følger fremdeles af sig selv, at hiint Udsagn gjør ham ligesaa ulykkelig som Bruden, ja lidt til, da han dog er Anledningen. Vel er det nemlig sandt, at Augurerne kun forudsagde ham en Ulykke, men Spørgsmaalet er, om denne Ulykke ikke er af den Beskaffenhed, at den ved at ramme ham tillige vil ramme deres ægteskabelige Lykke. Hvad skal han nu gjøre? 1) Skal han tie og holde Bryllup, og tænke, Ulykken kommer maaskee ikke strax, i ethvert Fald har jeg hævdet Kjærligheden og ikke frygtet for at gjøre mig selv ulykkelig; men tie maa jeg, thi ellers er selv det korte Øieblik forspildt. Dette synes plausibelt, men er det ingenlunde; thi i saa Fald har han fornærmet Pigen. Han har ved sin Taushed paa en Maade gjort Pigen skyldig; thi dersom hun havde vidst det, havde hun vel aldrig givet sit Samtykke til en saadan Forbindelse. Han vil da i Nødens Stund ikke blot have Ulykken at bære paa, men ogsaa det Ansvar, at han har tiet og hendes retfærdige Vrede at han har tiet. 2) Skal han tie og lade være at holde Bryllup? I saa Fald maa han gaae ind i en Mysti-

fication, hvorved han tilintetgjør sig selv i sit Forhold til hende. Dette vilde maaskee Æsthetiken billige. Katastrophen kunde da dannes i Lighed med den virkelige, kun at det i det sidste Øieblik kom til en Forklaring, der dog var bag efter, da det, æsthetisk tænkt, bliver en Nødvendighed, at lade ham døe, med mindre denne Videnskab skulde see sig istand til at hæve hiin uheldsvangre Propheti. Imidlertid indeholder denne Adfærd, hvor høimodig den end er, en Fornærmelse mod Pigen og Realiteten af hendes Kjærlighed. 3) Skal han tale? Man maa naturligviis ikke glemme, at vor Helt er lidt for poetisk til at det at give Afkald paa sin Kjærlighed for ham ikke skulde have anden Betydning end en mislykket Handelsspeculation. Taler han, saa bliver det Hele en ulykkelig Kjærlighedshistorie i samme Stiil som Axel og Valborg*). Det bliver et Par, som Himlen selv adskiller. Dog bliver denne Adskillelse i nærværende Tilfælde at tænke noget

*) Forøvrigt kunde man fra dette Punkt komme ind i en anden Retning af dialektiske Bevægelser. Himlen forudsiger ham en Ulykke af hans Ægteskab, saa kunde han jo lade være at holde Bryllup, men derfor ikke opgive Pigen, men leve i en romantisk Forbindelse med hende, der for de Elskende var mere end betryggende. Dette indeholder dog en Fornærmelse mod Pigen, fordi han i sin Kjærlighed til hende ikke udtrykker det Almene. Imidlertid var det en Opgave baade for en Digter og for en Ethiker, der vil forsvare Ægteskabet. Overhovedet vilde Poesien, naar den bliver opmærksom paa det Religieuse og Individualitetens Inderlighed, faae langt betydningsfuldere Opgaver end de, med hvilke den nu sysler. Atter og Atter hører man jo i Poesien denne Historie: en Mand er bunden til een Pige, som han engang har elsket, eller maaskee aldrig elsket rigtig, thi nu har han seet en anden Pige, som er Idealet. En Mand tager Feil i Livet, Gaden var rigtig, men det var i et forkeert Huus, thi ligeoverfor paa 2den Sal der boer Idealet — det mener man er en Opgave for Poesien. En Elsker har taget Feil, han har seet den Elskede ved Lys og troet hun havde mørke Haar, men see! ved nærmere Eftersyn havde hun blonde — men Søsteren det er Idealet. Det mener man er en Opgave for Poesien. Min Mening er, at enhver saadan Mand er en Laban, der kan være utaalelig nok i Livet, men som øieblikkelig burde pibes ud, naar han vil gjøre sig vigtig i Poesien. Kun Lidenskab mod Lidenskab giver en poetisk Collision, ikke denne Enkelthedernes Rumsteren indenfor den samme Lidenskab. Naar en Pige f. Ex. i Middelalderen efter at have forelsket sig, forvisser sig om, at jordisk Kjærlighed er en Synd, og foretrækker en himmelsk, saa er her en poetisk Collision, og Pigen er poetisk; thi hendes Liv er i Ideen.

anderledes, da den tillige resulterer af Individernes frie Gjerning. Det saare Difficile ved det Dialektiske i denne Sag er nemlig, at Ulykken kun skal ramme ham. De faae da ikke som Axel og Valborg et fælleds Udtryk for deres Lidelse, medens Himlen ligemeget adskiller Axel og Valborg, fordi de ere hinanden lige nær. Var dette Tilfælde her, saa lod der sig tænke en Udvei. Da Himlen nemlig ikke bruger nogen synlig Magt for at adskille dem, men overlader det til dem selv, saa lod det sig jo tænke, at de besluttede i Forening at trodse Himlen med samt dens Ulykke.

Ethiken vil imidlertid fordre af ham, at han skal tale. Hans Heltemod bliver da væsentlig at sætte deri, at han opgiver det æsthetiske Høimod, der dog *in casu* ikke let kunde tænkes at have nogen Tilsætning af den Forfængelighed, der ligger i at være skjult, da det jo maa være ham klart, at han dog gjør Pigen ulykkelig. Dette Heltemods Realitet beroer imidlertid paa, at det har havt og hævet sin Forudsætning; thi ellers kunde man især i vor Tid faae Helte nok, i vor Tid, der har drevet det til en mageløs Virtuositet i det Falskneri, der gjør det Høieste derved, at man springer det Mellemliggende over.

Men hvortil nu denne Skizze, da jeg dog ikke kommer videre end til den tragiske Helt? Fordi det dog var muligt, at den kunde kaste et Lys over Paradoxet. Alt beroer da paa, i hvilket Forhold han staaer til Augurernes Udsagn, der paa den ene eller anden Maade bliver afgjørende for hans Liv. Er dette Udsagn *publici juris* eller er det et *Privatissimum*? Scenen er i Grækenland; en Augurs Udsagn er forstaaeligt for alle, jeg mener ikke blot, at den Enkelte lexicalsk kan forstaae Indholdet, men den Enkelte kan forstaae, at en Augur forkynder den Enkelte Himlens Beslutning. Augurens Udsagn er da ikke blot forstaaeligt for Helten, men for Alle, og der resulterer intet privat Forhold til Guddommen deraf. Han kan gjøre hvad han vil, hvad der er forudsagt vil skee, og han kommer hverken ved at gjøre eller ved at lade i engere Forhold til Guddommen, bliver hverken Gjenstand for dens Naade eller for dens Vrede. Udfaldet vil enhver Enkelt ligesaa godt kunne forstaae som Helten, og der bliver ingen hemmelig Skrift, som kun er læselig for Helten. Forsaavidt han da vil tale, kan han ypperlig, thi han kan gjøre sig forstaaelig; forsaavidt han vil tie, er det, fordi han i Kraft af at være den Enkelte vil være høiere end det Almene, vil foregøgle sig selv allehaande phantasti-

---

in casu i det givne Tilfælde. *publici juris* offentlig Eiendom.

ske Forestillinger om, hvorledes hun snart vil glemme denne Sorg o. s. v. Dersom derimod Himlens Villie ikke var bleven ham forkyndt ved en Augur, dersom den aldeles privat var kommen ham til Kundskab, dersom den havde sat sig i et aldeles privat Forhold til ham, saa ere vi ved Paradoxet, dersom det ellers er til (thi min Overveielse er dilemmatisk), da kunde han ikke tale, om han end nok saa gjerne vilde. Han nød da ikke sig selv i Tausheden, men han leed Smerten, men denne var ham netop Forvisningen om, at han var berettiget. Hans Taushed havde da ikke sin Grund i, at han som den Enkelte vilde stille sig i et absolut Forhold til det Almene, men at han som den Enkelte var sat i et absolut Forhold til det Absolute. Han vilde da ogsaa kunne finde Hvile deri, efter hvad jeg kan forestille mig, medens hans høimodige Taushed bestandig vilde uroliges af det Ethiskes Fordringer. Det var overhovedet at ønske, om Æsthetiken engang vilde forsøge at begynde, hvor den i saa mange Aar har endt, ved den illusoriske Høimodighed. Saasnart den gjorde dette, vilde den arbeide lige i Haanden paa det Religieuse; thi denne Magt er den eneste, der kan frelse det Æsthetiske ud af sin Kamp med det Ethiske. Dronning Elisabeth offrer Staten sin Kjærlighed til Essex ved at underskrive hans Dødsdom. Dette var en Heltedaad, om der end var lidt personlig Fornærmelse med i Spillet, at han ikke havde sendt hende Ringen. Som bekjendt havde han gjort det, men ved en Hofdames Ondskab var den bleven holdt tilbage. Elisabeth modtog, saa fortælles der *ni fallor*, Efterretningen derom, derpaa sad hun i 10 Dage med den ene Finger i Munden og beed i den uden at sige eet Ord, og derpaa døde hun. Dette var en Opgave for en Digter, der forstod at vriste Munden op, ellers er det i det Høieste brugeligt for en Balletmester, med hvem Digteren i vor Tid ofte nok forvexler sig selv.

Nu vil jeg lade en Skizze følge i Retning af det Dæmoniske. Dertil kan jeg bruge Sagnet om Agnete og Havmanden. Havmanden er en Forfører, der skyder op fra Afgrundens Skjul, i vild Lyst griber og bryder den uskyldige Blomst, der i al sin Ynde stod ved Strandbreden og tankefuldt bøiede sit Hoved efter Havets Susen. Dette har hidtil været Digternes Mening. Lad os gjøre en Forandring. Havmanden var en Forfører. Han har kaldt paa Agnete, han har ved sin sledske Tale lokket det Skjulte frem i

---

Dronning Elisabeth] se Lessing, Hamburg. Dramaturgie 1. Bd. 22 Stk. (VII S. 96 Maltzahn). *ni fallor* om jeg husker ret.

hende, hun har i Havmanden fundet, hvad hun søgte, hvorefter hun stirrede ned paa Havsens Bund. Agnete vil følge ham. Havmanden har sat hende paa sin Arm, Agnete slynger sig om hans Hals; hun hengiver sig tillidsfuld af sin ganske Sjæl til den Stærkere; han staaer allerede ved Strandbreden, han bøier sig ud over Havet for at styrte ned med sit Bytte — da seer Agnete endnu engang paa ham, ikke frygtsom, ikke tvivlende, ikke stolt af sin Lykke, ikke beruset i Lyst; men absolut troende, men absolut ydmygt som den ringe Blomst, hun tyktes sig selv at være, absolut tillidsfuldt betroer hun ham med dette Blik hele sin Skjebne. — Og see! Havet bruser ikke mere, dets vilde Røst forstummer, Naturens Lidenskab, der er Havmandens Styrke, lader ham i Stikken, det bliver et Blikstille — og endnu seer Agnete saaledes paa ham. Da synker Havmanden sammen, han kan ikke modstaae Uskyldens Magt, hans Element bliver ham utro, han kan ikke forføre Agnete. Han fører hende hjem igjen, han forklarer hende, at han blot vilde vise hende, hvor skjønt Havet var, naar det er stille, og Agnete troer ham. — Da vender han ene tilbage, og Havet stormer, men Fortvivlelsen i Havmanden stormer vildere. Han kan forføre Agnete, han kan forføre hundrede Agneter, han kan bedaare enhver Pige — men Agnete har seiret, og Havmanden har tabt hende. Kun som Bytte kan hun blive hans; trofast kan han ikke tilhøre nogen Pige; thi han er jo kun en Havmand. Jeg har tilladt mig en lille Forandring*) med Havmanden, i Grunden

---

*) Ogsaa paa en anden Maade kunde man behandle hiint Sagn. Havmanden vil ikke forføre Agnete, om han end har forført Mange tidligere. Han er ingen Havmand mere, eller han er, om man saa vil, en stakkels Havmand, der allerede længe har siddet nede paa Havsens Bund og sørget. Dog veed han, som det jo læres i Sagnet, at han kan frelses ved en uskyldig Piges Kjærlighed. Men han har en ond Samvittighed med Hensyn til Pigerne, og tør ikke nærme sig dem. Da seer han Agnete. Mange Gange har han allerede, skjult i Sivet, seet hende vandre ved Strandbreden. Hendes Skjønhed, hendes stille Syslen med sig selv fængsler ham til hende; men Alt er Veemod i hans Sjæl, ingen vild Lyst rører sig i den. Og naar da Havmanden blander sit Suk i Sivets Hvidsken, da vender hun sit Øre derhen, da staaer hun stille og synker hen i Drømme, deiligere end nogen Qvinde og dog

---

i Sagnet] f. Ex. i Eventyret »Deiligheden og Uhyret« (Molbech Nr. 7); derimod ikke i Sagnet om Agnete og Havmanden.

ar jeg ogsaa forandret Agnete lidt; thi i Sagnet er Agnete ikke ldeles uden Skyld, som det overhovedet er *Nonsens* og Lefleri og ornærmelse mod Qvindekjønnet at tænke en Forførelse, hvor igen aldeles ingen, ingen, ingen Skyld har. Agnete er i Sagnet, t jeg skal modernisere mit Udtryk lidt, en Qvinde, der forlanger et Interessante, og enhver saadan kan altid være sikker paa, at ler er en Havmand i Nærheden; thi Sligt opdage Havmændene ned et halvt Øie og det styre de efter som Haien efter sit Bytte. Det er derfor meget dumt, eller ogsaa er det et Rygte, som en Havmand har ladet udsprede, at den saakaldte Dannelse sikkrer en Pige mod Forførelse. Nei Tilværelsen er mere retfærdig og igelig, der er kun eet Middel, det er Uskyld.

Vi ville nu give Havmanden en menneskelig Bevidsthed, og ade det, at han er en Havmand, betegne en menneskelig Præexistents, i hvis Conseqvents hans Liv var hildet. Der er Intet til Hinder for, at han kan blive en Helt; thi det Skridt, han nu gjør, er forsonende. Han er frelst ved Agnete, Forføreren er knust, han har bøiet sig under Uskyldens Magt, han kan aldrig mere forføre. Men i samme Nu stride to Magter om ham: Angeren, og Agnete og Angeren. Tager Angeren ham alene, da er han skjult, tager Agnete og Angeren ham, da er han aabenbar.

Forsaavidt nu Angeren griber Havmanden og han forbliver skjult, da har han vel gjort Agnete ulykkelig; thi Agnete elskede ham i al sin Uskyld, hun troede, at det var Sandhed, at han i hiint Øieblik, da han forekom endog hende forandret, hvor godt han end skjulte det, blot vilde vise hende Havets skjønne Stilhed. Imidlertid bliver Havmanden selv i Retning af Lidenskab endnu mere ulykkelig; thi han elskede Agnete med en Mangfoldighed af

---

skjøn som en frelsende Engel, der indgyder Havmanden Tillid. Havmanden fatter Mod, han nærmer sig Agnete, han vinder hendes Kjærlighed, han haaber sin Frelse. Men Agnete var ingen stille Pige, hun holdt meget af Havets Brusen, og det vemodige Suk ved Søen behagede hende kun, fordi det da brusede stærkere i hendes Indre. Hun vil afsted, afsted, storme vildt vil hun ud i det Uendelige med Havmanden, som hun elsker — da hidser hun Havmanden. Hun forsmaaede hans Ydmyghed, nu vaagner Stoltheden. Og Havet bruser, og Bølgen fraader, og Havmanden omfavner Agnete og styrter sig i Afgrunden med hende. Aldrig havde han været saa vild, aldrig saa attraaende; thi ved denne Pige havde han haabet sin Frelse. Snart blev han træt af Agnete, dog fandt man aldrig hendes Lilg; thi hun blev en Havfrue, der fristede Mændene med sine Sange.

Lidenskaber og havde desuden en ny Skyld at bære paa. Det Dæmoniske i Angeren vil nu vel forklare ham, at dette er netop hans Straf, og jo mere den martrer ham, jo bedre.

Hengiver han sig til dette Dæmoniske, da gjør han maaskee endnu et Forsøg paa at frelse Agnete, saaledes som man i en vis Forstand kan frelse et Menneske ved Hjælp af det Onde. Han veed, at Agnete elsker ham. Kunde han fravriste Agnete denne Kjærlighed, da er hun paa en Maade frelst. Men hvorledes? At regne paa, at en aabenhjertet Tilstaaelse skulde vække hendes Afsky, det er Havmanden for forstandig til. Han vil da maaskee see, at hidse alle mørke Lidenskaber i hende, haane hende, spotte hende, gjøre hendes Kjærlighed til en Latterlighed, om muligt ægge hendes Stolthed. Han vil ikke skaane sig selv for nogen Qval; thi dette er den dybe Modsigelse i det Dæmoniske, og der boer i en vis Forstand uendeligt meget mere godt i en Dæmonisk end i de trivielle Mennesker. Jo mere selvisk Agnete er, desto lettere vil hun blive bedraget; (thi det er kun meget uerfarne Folk, der mene, at det er let at bedrage Uskyldigheden, Tilværelsen er saare dybsindig, og det er det letteste for den Kloge at narre de Kloge); men desto forfærdeligere ville Havmandens Lidelser blive. Jo snildere hans Bedrag er anlagt, desto mindre vil Agnete blufærdigt skjule sin Lidelse for ham; hun vil bruge ethvert Middel, der da heller ikke vil blive uden Virkning, det vil sige, ikke til at rokke ham, men til at martre ham.

Ved Hjælp af det Dæmoniske vilde altsaa Havmanden være den Enkelte, der som den Enkelte var høiere end det Almene. Det Dæmoniske har den samme Egenskab som det Guddommelige, at den Enkelte kan træde i et absolut Forhold dertil. Dette er Analogien, Modstykket til hiint Paradox, om hvilket vi tale. Det har derfor en vis Lighed, som kan skuffe. Saaledes har Havmanden tilsyneladende det Beviis for, at hans Taushed er berettiget, at han i den lider hele sin Smerte. Imidlertid er der ingen Tvivl om, at han kan tale. En tragisk Helt kan han da blive, i mine Tanker en grandios tragisk Helt, hvis han taler. Faa ville maaskee kun fatte, hvori det Grandiose ligger*). Han vil da have Mod til at

---

*) Æsthetiken behandler stundom noget Lignende med sin sædvanlige Leflen. Havmanden bliver frelst ved Agnete, og det Hele ender med et lykkeligt Ægteskab. Et lykkeligt Ægteskab! det er nemt nok. Skal derimod Ethiken holde Talen ved Brudevielsen, saa tænker jeg, det bliver en anden Ting. Æsthetiken kaster Kjærlighedens Kaabe over Havmanden, saa er Alt glemt.

ıvriste sig selv ethvert Selvbedrag om, at han kan gjøre Agnete ıkkelig ved sin Kunst, han vil have Mod til menneskeligt talt at ıuse Agnete. Forøvrigt vil jeg blot her gjøre en psychologisk ımærkning. Jo mere Agnete har været selvisk udviklet, desto ere blændende vil Selvbedraget være, ja det er ikke utænkeligt, det kunde forekomme i Virkeligheden, at en Havmand ved sin æmoniske Kløgt menneskelig talt ikke blot havde frelst, men bragt ıget Overordentligt ud af en Agnete; thi en Dæmon veed at pine ræfter ud af selv det svageste Menneske, og han kan paa sin Viis ıene det meget godt med et Menneske.

Havmanden staaer paa en dialektisk Spidse. Hvis han frelses d af det Dæmoniske i Angeren, da er der to Veie mulige. Han an holde sig tilbage, blive i det Skjulte, men ikke stole paa sin ıløgt. Han kommer da som den Enkelte ikke i et absolut Forıold til det Dæmoniske, men finder Hvile i Modparadoxet, at Gudıommen vil frelse Agnete. (Saaledes vilde vel Middelalderen gjøre ıevægelsen; thi Havmanden er aabenbart ifølge dens Begreb hjemalden til Klosteret). Eller han kan frelses ved Agnete. Dette maa ıu ikke forstaaes saaledes, som om han ved Agnetes Kjærlighed kulde frelses fra fremtidig at blive en Forfører (dette er et æstheisk Redningsforsøg, som altid gaaer uden om Hovedsagen, nemlig ıontinuiteten i Havmandens Liv); thi i denne Henseende er han relst; han frelses forsaavidt han bliver aabenbar. Han ægter da ıgnete. Imidlertid maa han tye til Paradoxet. Naar nemlig den ıkelte er ved sin Skyld kommen udenfor det Almene, da kan ıan kun vende tilbage dertil i Kraft af, som den Enkelte at være ıommen i et absolut Forhold til det Absolute. Her vil jeg nu ıjøre en Bemærkning, hvorved jeg siger mere end der er sagt paa

---

Den er tillige skjødesløs nok til at mene, at det gaaer til ved et Ægteskab som paa en Auction, hvor Alt sælges i den Stand, i hvilken det ved Hammerslaget befindes. Den sørger blot for, at de Elskende faae hinanden, Resten bryder den sig ikke om. Den skulde bare see, hvad der skeer bag efter; men dertil har den ikke Tid, den er strax i fuld Gang med at klappe et nyt elskende Par sammen. Æsthetiken er den troløseste af alle Videnskaber. Enhver, der ret har elsket den, bliver i en vis Forstand ulykkelig; men den, der aldrig har elsket den, han er og bliver et *pecus*.

---

pecus Fæ, sløvt Dyr.

noget Punkt i det Foregaaende*). Synden er ikke den første Umiddelbarhed, Synden er en senere Umiddelbarhed. I Synden er den Enkelte allerede i Retning af det dæmoniske Paradox høiere end det Almene, fordi det er en Modsigelse af det Almene at ville fordre sig selv af den, der mangler *conditio sine qua non*. Dersom Philosophien blandt Andet ogsaa tænkte paa, at det kunde falde et Menneske ind at ville handle efter dens Lære, saa vilde man faae en besynderlig Comedie ud deraf. En Ethik, der ignorerer Synden, er en aldeles ørkesløs Videnskab, men gjør den Synden gjeldende, saa er den *eo ipso* ude over sig selv. Philosophien lærer, at det Umiddelbare skal ophæves. Dette er sandt nok; men, hvad der ikke er sandt, er, at Synden er uden videre det Umiddelbare, ligesaa lidet som Troen uden videre er det Umiddelbare.

Saasnart jeg bevæger mig i disse Sphærer, da gaaer Alt let, men hvad her er sagt, forklarer heller ikke Abraham; thi Abraham var ikke ved Synden bleven den Enkelte, han var tvertimod den retfærdige Mand, der er Guds Udvalgte. Analogien til Abraham vil da først vise sig, efterat den Enkelte er bragt istand til at kunne gjøre det Almene, og nu Paradoxet gjentager sig.

Havmandens Bevægelser kan jeg derfor forstaae, medens jeg ikke kan forstaae Abraham; thi Havmanden kommer netop ved Paradoxet til at ville realisere det Almene. Forbliver han nemlig skjult og indvier sig til alle Angerens Qvaler, da vorder han en Dæmon, og er som saadan tilintetgjort. Forbliver han skjult, men mener ikke kløgtigt ved selv at martres i Angerens Trældom at kunne arbeide Agnete løs, saa faaer han vel Fred, men han er tabt for denne Verden. Bliver han aabenbar, lader han sig frelse ved Agnete, da er han det største Menneske, jeg kan forestille mig; thi

*) I det Foregaaende har jeg med Flid holdt ethvert Hensyn til Spørgsmaalet om Synden og dens Realitet borte. Det Hele er rettet paa Abraham, og ham kan jeg endnu naae i umiddelbare Kategorier, det vil sige, forsaavidt jeg kan forstaae ham. Saasnart Synden kommer frem, da gaaer Ethiken til Grunde, netop paa Angeren; thi Angeren er det høieste ethiske Udtryk, men netop som saadant den dybeste ethiske Selvmodsigelse.

---

conditio sine qua non] ordret: Betingelse uden hvilken ikke (ufravigelig Betingelse). Jvfr. Philos. Smuler Cap. 1 B, b. *eo ipso* netop derved, med det Samme.

det er kun Æsthetiken, der letsindig mener at prise Kjærlighedens Magt ved at lade den Fortabte elskes af en uskyldig Pige og derved frelses; det er kun Æsthetiken, der seer feil, og troer, at Pigen er Heltinden, istedenfor at Havmanden er det. Havmanden kan da ikke tilhøre Agnete uden at han, efterat have gjort Angerens uendelige Bevægelse, endnu gjør een Bevægelse, Bevægelsen i Kraft af det Absurde. Ved egen Kraft kan han gjøre Angerens Bevægelse, men han bruger ogsaa absolut hele sin Kraft dertil, og derfor kan han umulig igjen ved egen Kraft komme tilbage og gribe Virkeligheden. Naar man ikke har Lidenskab nok til hverken at gjøre den ene eller den anden Bevægelse, naar man sjudsker sig gjennem Livet, angrer lidt og mener, saa gaaer nok Resten, da har man engang for alle Gange renonceret paa at leve i Ideen, og saa kan man meget let opnaae og forhjælpe Andre til det Høieste ɔ: bedaare sig selv og Andre i den Forestilling, at i Aandens Verden gaaer det til som i Gnavspil, hvor Alt gaaer paa bedste Beskub. Man kan da forlyste sig selv ved at betænke, hvor underligt det dog er, at netop i en Tid, hvor jo Enhver kan gjøre det Høieste, Tvivlen om Sjælens Udødelighed kan være saa udbredt; thi den, der virkelig har gjort blot Uendelighedens Bevægelse, han tvivler neppe. Lidenskabens Slutninger ere de eneste paalidelige ɔ: de eneste overbevisende. Heldigviis er Tilværelsen her kjærligere, trofastere end hvad Viismænd paastaae, thi den udelukker intet Menneske end ikke det ringeste, den narrer Ingen, thi i Aandens Verden er kun den narret, der narrer sig selv. Det er Alles Mening, og forsaavidt jeg tør tillade mig at dømme derom, er det ogsaa min Mening, at det er ikke det Høieste at gaae i Kloster, men derfor er det ingenlunde min Mening, at i vor Tid, da intet Menneske gaaer i Kloster, Enhver er større end de dybe og alvorlige Sjæle, der fandt Hvile i et Kloster. Hvor mange har i vor Tid Lidenskab nok til at tænke det og da at dømme sig selv oprigtigt. Alene Forestillingen om, saaledes at tage Tiden paa sin Samvittighed, at give den Tid til i sin søvnløse Utrættelighed at udforske hver en lønlig Tanke, saaledes, at man, hvis man ikke hvert Øieblik gjør Bevægelsen i Kraft af det Ædleste og Helligste i et Menneske, med Angst og Gru kan opdage*), og om ikke ved andet, saa

*) Dette troer man ikke paa i vor alvorlige Tid, og dog er det mærkeligt nok, at selv i det, ifølge sit Væsen, mere letsindige og mindre gjennemreflekterede Hedenskab, de to egentlige Repræsentanter for den græske Anskuelse af Til-

ved Angst fremlokke den dunkle Rørelse, som dog skjuler sig i e
hvert Menneskeliv, medens man, naar man lever i Samfund me
Andre, saa let glemmer, saa let slipper fra det, paa saa mang
Maader holdes oppe, faaer Leilighed til at begynde paa en fri
— alene denne Forestilling, opfattet med sømmelig Ærbødighe
tænkte jeg kunde tugte mangen Enkelt i vor Tid, der allered
mener, at være kommen til det Høieste. Dog dette bekymrer ma
sig lidet om i vor Tid, der er kommen til det Høieste, meden
dog ingen Tid som netop den har været hjemfalden til d
Comiske. Og ubegribeligt er det, at det ikke allerede er skeet, :
Tiden selv ved en *generatio æquivoca* har affødt sin Helt, den D
mon, der skaanselsløst vil opføre det forfærdelige. Skuespil, :
bringe hele Tiden til at lee og bringe den til at glemme, at de
leer ad sig selv. Eller hvad er Tilværelsen mere værd end at le
ad, naar man allerede i sit 20de Aar er kommen til det Høiest
Og dog hvilken høiere Bevægelse har Tiden udfundet siden de
Stund, da man opgav at gaae i Kloster? Er det ikke en jamme
lig Leveviisdom, Klogskab, Modløshed, der sidder til Høibords, d
feigt indbilder Menneskene, at de have gjort det Høieste, og lu
skeligen afholder dem fra endog at forsøge det Mindre? Den, d
har gjort Klosterbevægelsen, han har kun een Bevægelse tilbag
det er det Absurdes. Hvor Mange forstaae i vor Tid, hvad d
Absurde er, hvor Mange leve i vor Tid saaledes, at de have giv
Afkald paa Alt, eller have faaet Alt, hvor Mange ere blot saa red
lige, at de vide, hvad de kunne og hvad de ikke kunne? Og
det ikke sandt, forsaavidt man finder saadanne, man snarest find
dem blandt de mindre Dannede og tildeels blandt Qvinder? I
Art Clairvoyance aabenbarer Tiden, saaledes som en Dæmoni
altid aabenbarer sig selv uden at forstaae sig selv, sin Brøst; t
den fordrer atter og atter det Komiske. Skulde det virkelig vær
det, Tiden behøvede, skulde Theatret maaskee behøve et nyt Stykk

---

værelsen γνωϑι σαυτον, hver paa sin Viis have antydet, at man ved at fo
dybe sig i sig selv først og fremmest opdager Dispositionen til det Ond
At jeg tænker paa Pythagoras og Socrates, behøver jeg vel ikke at sige.

---

generatio æquivoca Avling uden Parring, Selvavl. γνῶϑι σαυτόν (gnot
sauton) kjend dig selv. Pythagoras og Socrates] om Sokrates s. Philo
Smuler Cap. III Beg. (Phædrus 230 A). Hvad K. tænker paa m. H. t. Pythagoras
er uvist.

hvor det blev gjort latterligt, at Een døde af Kjærlighed, eller vilde det ikke snarere være Frelsende for Tiden, hvis det skete iblandt os, hvis Tiden blev Vidne til en saadan Begivenhed, for at den engang kunde faae Mod til at troe paa Aandens Magt, Mod til at lade være, feigt at qvæle det Bedre i sig selv, misundeligt at qvæle det hos Andre — ved Latteren. Skulde Tiden virkelig behøve en latterlig Erscheinung af en Opvakt, for at faae Noget at lee ad, eller skulde den ikke snarere behøve, at en saadan begeistret Skikkelse mindede den om, hvad der var glemt?

Vilde man have et Anlæg i en lignende Stil, der dog, fordi Angerens Lidenskab ikke blev sat i Bevægelse, vilde blive mere rørende, saa kunde man dertil benytte en Fortælling, der forekommer i Tobiæ Bog. Den unge Tobias vil ægte Raguels og Ednas Datter Sara. Med denne Pige har det et sørgeligt Sammenhæng. Hun har været given til 7 Mænd, der alle ere omkomne i Brudehuset. Dette er i Retning af mit Anlæg en Fregne ved Fortællingen; thi den comiske Virkning er næsten uundgaaelig, naar Tanken vækkes om en Piges 7 frugtesløse Forsøg paa at blive gift, skjønt hun var ganske nær derved, ligesaa nær som en Student, der 7 Gange gik reject til Attestats. I Tobiæ Bog ligger Accenten paa et andet Sted, og derfor er det høie Tal af Vigtighed og i en vis Forstand endog et tragisk Medvirkende; thi desto større er den unge Tobias's Høimod, deels forsaavidt han er Forældrenes eneste Søn (6, 15), deels fordi det Afskrækkende mere paanøder sig. Dette maa altsaa bort. Sara er da en Pige, der aldrig har elsket, der endnu gjemmer en ung Piges Salighed, hendes uhyre Prioritets Obligation i Tilværelsen, hendes »Vollmachtbrief zum Glücke« — at elske en Mand af sit ganske Hjerte. Og dog er hun ulykkeligere end Nogen, thi hun veed, at den onde Dæmon, der elsker hende, vil dræbe Brudgommen i Bryllupsnatten. Jeg har læst om megen Sorg, men jeg tvivler om, at der nogensteds findes saa dyb en Sorg som den, der ligger i denne Piges Liv. Naar dog Ulykken kommer udenfra, saa er der dog Trøst at finde. Om Tilværelsen ikke bragte et Menneske, hvad der kunde have gjort ham lykkeligt, det er dog en Trøst, at han kunde have modtaget det. Men den uudgrundelige Sorg, som ingen Tid kan adsprede, ingen Tid læge, at vide, at det hjalp Intet, om Tilværelsen gjorde Alt! En græsk Forfatter skjuler i sin simple Naivitet saa uendeligt Meget, naar

---

»Vollmachtbrief zum Glücke«] s. Schillers »Resignation« (Gedichte 2. Periode), 3. Strophe.

han siger: *πάντως γὰρ οὐδεὶς Ἔρωτα ἔφυγεν ἢ φεύξεται, μέχρι ἂν κάλλος ᾖ καὶ ὀφθαλμοὶ βλέπωσιν* (cfr. *Longi Pastoralia*). Der var mangen Pige, der blev ulykkelig i Kjærlighed, men hun blev det dog, Sara var det, før hun blev det. Det er tungt, ikke at finde den, til hvem man kan hengive sig, men det er uudsigeligt tungt ikke at kunne hengive sig. En ung Pige hengiver sig, og da siger man: nu er hun ikke fri mere, men Sara var aldrig fri, og dog havde hun aldrig hengivet sig. Det er tungt, om en Pige hengav sig, og blev bedragen, men Sara var bedragen, før hun hengav sig. Hvilken Verdens Sorg ligger der ikke i det Følgende, da Tobias endelig vil ægte hende? Hvilke Bryllups-Ceremonier, hvilke Forberedelser! Ingen Pige er bleven bedragen som Sara; thi hun blev bedragen for det Saligste af Alt, den absolute Riigdom, som selv den fattigste Pige eier, bedragen for Hengivelsens trygge, ubegrændsede, ubundne, tøilesløse Fortabelse; thi der skulde jo først ryges, idet Hjertet af Fisken og Leveren blev lagt paa glødende Emmer. Og hvorledes maa Moderen ikke tage Afsked med Datteren, der da ligesom hun selv er bedragen for Alt, i Continuitet hermed maa bedrage Moderen for det Skjønneste. Man læse blot Fortællingen. Edna tilberedte Kammeret og hun ledede Sara derind, og græd, og hun annammede sin Datters Graad. Og hun sagde til hende: mit Barn vær frimodig! Himmelens og Jordens Herre give Dig Glæde for denne Din Sorg! Datter, vær frimodig. Og nu Bryllups Øieblikket, man læse, hvis man ellers kan det for Taarer: men da de begge vare indelukte tilhobe, opstod Tobias af Sengen og sagde: Staa op Søster! og vi vil bede, at Herren maa forbarme sig over os (8, 4).

Dersom en Digter læste denne Fortælling, dersom han vilde benytte den, jeg vedder hundrede mod En, han lagde Alt an paa den unge Tobias. Dette Heltemod at ville vove sit Liv i en saa øiensynlig Fare, hvorom Fortællingen endnu engang minder; thi Raguel siger Morgenen efter Brylluppet til Edna: send en af Pigerne hen og lad hende see, om han lever, men hvis ikke, at jeg kan begrave ham, og Ingen skal vide det (cfr. 8, 13) — dette Heltemod blev Opgaven. Jeg tillader mig at foreslaae en anden. Det er kjækt, og behjertet og ridderligt handlet af Tobias, men enhver Mand, der ikke har Mod dertil, han er en Ærtekjelling, der hverken veed, hvad Kjærlighed er, eller hvad det er at være Mand,

---

πάντως γὰρ o. s. v.] »thi sikkerlig har ingen undgaaet Eros og vil ingen undgaae ham, saalænge der er Skjønhed til og Øine, der kan see.« Longus, Daphnis og Chloe, Indledn. § 4. Fortællingen] Tobiæ Bog 7, 18—20.

eller hvad det er Umagen værd at leve for, han har end ikke fattet det lille Mysterium, at det er bedre at give end at modtage, og har ingen Ahnelse om det store: at det er langt sværere at modtage end at give; det vil da sige, naar man har havt Mod til at undvære og i Nødens Stund ikke blev feig. Nei, Sara hun er Heltinde. Hende vil jeg nærme mig, som jeg aldrig har nærmet mig nogen Pige, eller følt mig fristet til i Tanken at nærme mig nogen, jeg har læst om. Thi hvilken Kjærlighed til Gud hører der dog ikke til, for at ville lade sig helbrede, naar man saaledes fra Begyndelsen af er forqvaklet uden Skyld, fra Begyndelsen af et forulykket Exemplar af et Menneske! Hvilken ethisk Modenhed for at paatage sig det Ansvar, at tillade den Elskede et saadant Vovestykke! Hvilken Ydmyghed ligeoverfor et andet Menneske! Hvilken Tro til Gud, at hun ikke i næste Øieblik skulde hade den Mand, hvem hun skyldte Alt!

Lad Sara være en Mand, og det Dæmoniske ligger lige ved Haanden. Den stolte, ædle Natur kan taale Alt, men een Ting kan den ikke taale, den kan ikke taale Medlidenhed. Der ligger en Krænkelse deri, som kun kan tilføies ham af en høiere Magt; thi ved sig selv kan han aldrig blive Gjenstand derfor. Har han syndet, da kan han bære Straffen, uden at fortvivle, men det uden Skyld fra Modersliv at være udseet til Offer for Medlidenheden, en sød Lugt i dens Næse, det kan han ikke udholde. Medlidenhed har en besynderlig Dialektik, den fordrer i det ene Øieblik Skyld, i det næste vil den ikke have det, og derfor bliver det, at være prædestineret til Medlidenhed, forfærdeligere og forfærdeligere, jo mere Individets Ulykke er i Retning af det Aandelige. Men Sara har ingen Skyld, hun er henkastet som et Rov for alle Lidelser og skal dertil endnu martres af Menneskenes Medlidenhed, thi endogsaa jeg, der dog beundrer hende mere end Tobias elskede hende, endogsaa jeg kan ikke nævne hendes Navn uden at sige: den stakkels Pige. Lad en Mand være i Saras Sted, lad ham vide, at dersom han vil elske en Pige, da kommer en Helvedes Aand og myrder den Elskede i Bryllupsnatten, da var det vel muligt, at han valgte det Dæmoniske; han lukkede sig inde i sig selv, og sagde paa den Maade, som en dæmonisk Natur taler i Løndom: »Tak jeg er ingen Ven af Ceremonier og Vidtløftigheder, jeg forlanger aldeles ikke Kjærlighedens Lyst, jeg kan jo blive en Blaubart, der har min Fryd af at see Pigerne segne i Bryllupsnatten.« Man faaer i Almindelighed meget lidet at vide om det Dæmoniske, uagtet dette Gebeet netop i vor Tid har et gyldigt Krav paa at opdages, og uagtet Iagttageren, naar han ellers forstaaer at sætte sig lidt i

Rapport til Dæmonen, næsten kan bruge ethvert Menneske i det mindste momentviis. Shakespeare er og bliver bestandig i denne Retning en Heros. Hiin rædsomme Dæmon, den mest dæmoniske Figur, som Shakespeare har skildret, men ogsaa skildret mageløs: Gloster (siden Richard den Tredie) hvad gjorde ham til Dæmon? Aabenbar det, at han ikke kunde bære Medlidenhed, som han fra Barn af var priisgiven til. Hans Monolog i 1ste Akt af Richard den Tredie er mere værd end hele Moralsystemer, der ingen Ahnelse have om Tilværelsens Rædsler eller om Forklaringen.

> . . . Ich, roh geprägt, und aller Reize baar.
> Vor leicht sich dreh'nden Nymphen mich zu brüsten;
> Ich, so verkürzt um schönes Ebenmass,
> Geschändet von der tückischen Natur,
> Entstellt, verwahrlost, vor der Zeit gesandt
> In diese Welt des Athmens, halb kaum fertig
> Gemacht, und zwar so lahm und ungeziemend,
> Dass Hunde bellen, hink' ich wo vorbei.

Saadanne Naturer som Glosters kan man ikke frelse ved at mediere dem ind i en Samfunds Idee. Ethiken gjør egentlig kun Nar ad dem, som det jo vilde være en Spot over Sara, hvis den vilde sige til hende, hvorfor udtrykker Du ikke det Almene og gifter Dig. Saadanne Naturer ere fra Grunden af i Paradoxet, og de ere ingenlunde ufuldkomnere end andre Mennesker, kun at de enten fortabes i det dæmoniske Paradox eller frelses i det guddommelige. Man har nu Tid ud og Tid ind glædet sig ved, at Hexe, Nisser, Trolde o. s. v. vare Vanskabninger, og det er unegteligt, at ethvert Menneske har en Tilbøielighed til, naar han seer en Vanskabning, strax at knytte Forestillingen dertil om en moralsk Depravation. Hvilken uhyre Uretfærdighed, da Forholdet snarere maa vendes om, at Tilværelsen selv har fordærvet dem, saaledes som en Stedmoder gjør Børnene vanartede. Det oprindeligt ved Natur eller Historie-Forhold at være sat uden for det Almene, det er Begyndelsen til det Dæmoniske, som Individet dog selv ikke har Skyld i. Cumberlands Jøden er saaledes ogsaa en Dæmon, om han end gjør det Gode. Saaledes kan det Dæmoniske ogsaa yttre

---

Cumberlands Jøden] Jøden, Skuespil af den engelske Digter Cumberland (1732—1811), opført paa det kgl. Theater 1795—1834; udkommet i dansk Oversættelse 1796. Hovedpersonen, Jøden Scheva, ansees af alle for en Gnier og Aagerkarl, men udfolder i Hemmelighed en stor Velgjørenhed.

sig som Foragt for Mennesker, en Foragt, der dog vel at mærke ikke bringer den Dæmoniske selv til at handle foragteligt, tvertimod har han sin Styrke i at vide, at han er bedre end Alle, som dømme ham. — Angaaende alt Sligt burde Digterne nærmest først gjøre Allarm. Gud veed hvilke Skrifter de nu levende yngre Versemagere læse! Deres Studium bestaaer nok i at lære Riim udenad. Gud veed, hvad deres Betydning er i Tilværelsen! I dette Øieblik veed jeg ikke, de gjøre anden Nytte, end at de føre et opbyggeligt Bevis for Sjælens Udødelighed, idet man trøstig kan sige om dem til sig selv, hvad Baggesen siger om Byens Digter Kildevalle: blir han udødelig, saa blive vi det Alle. — Hvad her er sagt i Anledning af Sara nærmest i Retning af digterisk Frembringelse og derfor med en phantastisk Forudsætning, har sin fulde Betydning, naar man med psychologisk Interesse vilde fordybe sig i Betydningen af den gamle Sætning: *nullum unquam exstitit magnum ingenium sine aliqua dementia.* Thi denne Dementia er Geniets Liden i Tilværelsen, er Udtrykket for, om jeg saa tør sige, den guddommelige Misundelse, medens det Geniale er Forkjærlighedens Udtryk. Saaledes er Geniet fra Begyndelsen af desorienteret i Forhold til det Almene, og bragt i Forhold til Paradoxet, hvad enten han i Fortvivlelse over sin Grændse, der i hans Øine forvandler hans Almagt til Afmagt, søger en dæmonisk Beroligelse, og derfor ikke vil vedgaae det hverken for Gud eller Mennesker, eller han religieus beroliger sig i Kjærlighed til Guddommen. Her ligge psychologiske Opgaver, som man med Glæde, synes mig, kunde offre et heelt Liv paa, og dog hører man saa sjeldent et Ord derom. I hvilket Forhold staaer Sindssvagheden til Genialiteten, kan man construere den ene ud af den anden; i hvilken Forstand og hvorvidt er Geniet Herre over sin Sindssvaghed; thi det følger af sig selv, at han til en vis Grad er Herre over det, da han jo ellers virkelig var sindssvag. Til saadanne Iagttagelser hører imidlertid Snildhed i høi Grad og Kjærlighed; thi at iagttage den Overlegne er saare vanskeligt. Naar man med Opmærksomhed herpaa vilde gjennemlæse enkelte af de mest geniale Forfattere, var det dog maaskee muligt, en ganske enkelt Gang om end med megen Møie at opdage Lidt.

Baggesen] i »Kirkegaarden i Sobradise«; Danske Værker I S. 282. *nullum unquam* o. s. v.] der har aldrig været noget stort Geni uden en vis Grad af Afsind.

Endnu et Tilfælde vil jeg tænke mig, at en Enkelt ved at være skjult og ved sin Taushed vil frelse det Almene. Dertil kan jeg bruge Sagnet om Faust. Faust er en Tvivler*), en Aandens Apostat, der gaaer Kjødets Gang. Dette er Digternes Mening, og medens det atter og atter gjentages, at hver Tid har sin Faust, gaaer dog den ene Digter efter den anden ufortrøden hen ad den slagne

*) Vil man ikke bruge en Tvivler, kunde man vælge en lignende Figur, en Ironiker f. Ex., hvis skarpe Blik fra Grunden af har opdaget Tilværelsens Latterlighed, hvem en hemmelig Forstaaelse med Kræfterne i Livet forvisser om, hvad Patienten ønsker. Han veed, at han har Latterens Magt, hvis han vil bruge den, han er sikker paa sin Seier, ja hvad mere er paa sin Lykke. Han veed, der vil opløfte sig en enkelt Stemme, der vil holde igjen, men han veed, han er stærkere, han veed, at man endnu et Øieblik kan bringe Mændene til at synes alvorlige, men han veed ogsaa, at de i Smug længes efter at lee med ham; han veed, at man endnu et Øieblik kan bringe Qvinden til at holde Viften for Øinene, naar han taler, men han veed, at hun leer bag ved Viften, han veed, at Viften er ikke absolut ugjennemsigtig, han veed, at man kan skrive en usynlig Skrift paa den, han veed, at naar en Qvinde slaaer efter ham med Viften, da er det fordi hun har forstaaet ham, han veed ubedragelig Besked om, hvorledes Latteren sniger sig ind og boer skjult i et Menneske, og naar den engang har taget Bolig, sidder paa Luur og venter. Lad os tænke os en saadan Aristophanes, en saadan Voltaire lidt forandret; thi han er tillige en sympathetisk Natur, han elsker Tilværelsen, han elsker Menneskene og han veed, at om end Latterens Fordømmelse maaskee vil opdrage en frelst ung Slægt, saa vil der i den samtidige gaae en Mængde Mennesker til Grunde. Han tier da, og glemmer saavidt muligt selv at lee. Men tør han tie. Maaskee er der adskillige, der slet ikke forstaae den Vanskelighed, om hvilken jeg taler. De mene nok, at det var en beundringsværdig Høimodighed at tie. Dette er slet ikke min Mening, thi jeg mener, at enhver saadan Natur, hvis han ikke har havt Høimod til at tie, er en Forræder mod Tilværelsen. Jeg fordrer da altsaa denne Høimodighed af ham; men naar han har den, tør han saa tie. Ethiken er en farlig Videnskab, og det var vel muelig, at Aristophanes, bestemmet reen ethisk, har besluttet sig til at lade Latteren dømme den forvildede Tid. Æsthetisk Høimod kan ikke hjælpe; thi paa den Conto vover man ikke Sligt. Skal han tie, saa maa han ind i Paradoxet. — Endnu et Anlæg vil jeg antyde, at f. Ex. et Menneske eier en Forklaring af en Heros's Liv, der paa en sørgelig Maade forklarer dette, og dog hviler en heel Samtid absolut trygt i denne Heros, uden at ahne noget Saadant.

Landevei. Lad os foretage en lille Forandring. Faust er Tvivleren κατ' ἐξοχήν; men han er en sympathetisk Natur. Selv i Goethes Opfattelse af Faust savner jeg et dybere psychologisk Indblik i Tvivlens hemmelige Samtaler med sig selv. I vor Tid, da jo Alle have oplevet Tvivlen, har endnu ingen Digter gjort noget Skridt dertil. Jeg tænker da ogsaa, at jeg gierne kunde byde dem kongelige Obligationer at skrive paa, for at skrive alt det Meget, de i denne Henseende have oplevet — de skrev neppe mere end hvad der kunde rummes paa den forreste Margen.

Kun naar man saaledes bøier Faust ind i sig selv, kun da kan Tvivlen tage sig poetisk ud, kun da opdager han egentligt ogsaa selv i Virkeligheden alle dens Lidelser. Han veed da, at det er Aanden, der bærer Tilværelsen, men han veed ogsaa, at den Tryghed og Glæde, i hvilken Menneskene leve, ikke er grundet i Aandens Magt, men let forklarlig som en ureflekteret Lyksalighed. Som Tvivler, som Tvivleren er han høiere end alt dette, og om Nogen vil bedrage ved at indbilde ham, at han har gjennemgaaet Tvivlen, saa gjennemskuer han det let; thi den, der har gjort en Bevægelse i Aandens Verden, altsaa en uendelig Bevægelse, han kan strax gjennemhøre Replikken, om det er en forsøgt Mand, der taler, eller en Münchhausen. Hvad en Tamerlan formaaer med sine Hunner, det veed Faust han formaaer med sin Tvivl, — at skrække Menneskene forfærdede op, at lade Tilværelsen vakle under deres Fødder, at splitte Menneskene ad, at bringe Angestens Skrig overalt til at lyde. Og hvis han gjør det, da er han dog ingen Tamerlan, han er i en vis Forstand bemyndiget og har Tankens Bemyndigelse. Men Faust er en sympathetisk Natur, han elsker Tilværelsen, hans Sjæl kjender ingen Misundelse, han indseer, han kan ikke standse den Rasen, han vel kan vække, han attraaer ingen herostratisk Ære — han tier, han skjuler Tvivlen omhyggeligere i sin Sjæl, end den Pige, der skjuler en syndig Kjærligheds Frugt under sit Hjerte, han søger saa godt som muligt at gaae i Tridt med andre Mennesker, men hvad der foregaaer i ham, det fortærer han i sig selv, og saaledes bringer han sig selv som et Offer for det Almene.

Man kan stundom høre Menneskene klage, naar et excentrisk Hoved reiser Tvivlens Hvirvel, de sige da: gid han havde tiet. Denne Idee realiserer Faust. Den, der har Forestilling om, hvad

---

κατ' ἐξοχήν fortrinsvis, i fremragende Betydning. Tamerlan] Mongolernes (ikke Hunnernes) Konge 1370—1405, en stor Erobrer, berygtet for sin Grusomhed. herostratisk Ære] ɔ: Ære ved at ødelægge. Herostrat afbrændte 356 f. Chr. Artemistemplet i Ephesus for at opnaae Udødelighed.

det vil sige, at et Menneske lever af Aand, han veed ogsaa, hvad Tvivlens Hunger vil sige, og at Tvivleren hungrer ligesaa meget efter Livets daglige Brød som efter Aandens Næring. Uagtet da al den Smerte, Faust lider, kan være et ret godt Argument for, at det ikke er Stolthed, der har besat ham, saa skal jeg dog bruge et lille Forsigtigheds Middel, som jeg let opfinder; thi som Gregorius Rimini blev kaldet *tortor infantium*, fordi han antog de smaa Børns Fordømmelse, saaledes kunde jeg fristes til at kalde mig selv: *tortor heroum;* thi jeg er meget opfindsom, naar det gjelder om at pine Heltene. Faust seer Margrete, ikke efter at han har valgt Lysten; thi min Faust vælger slet ikke Lysten, han seer Margrete ikke i Mephistopheles's Huulspeil, men i al hendes elskelige Uskyld, og da hans Sjæl har bevaret Kjærligheden til Mennesker, kan han ogsaa meget godt forelske sig i hende. Men han er Tvivler, hans Tvivl har tilintetgjort ham Virkeligheden; thi saa ideal er min Faust, at han ikke hører til disse videnskabelige Tvivlere, der tvivle een Time i hvert Semester paa Kathederet, men forøvrigt kunne gjøre alt Andet, som da ogsaa dette uden Aandens Bistand eller i Kraft af Aand. Han er Tvivler, og Tvivleren hungrer ligesaa meget efter Glædens daglige Brød, som efter Aandens Føde. Dog bliver han sin Beslutning tro og tier, og taler ikke til noget Menneske om sin Tvivl, og til Margrete heller ikke om sin Kjærlighed.

Det følger af sig selv, at Faust er for ideal en Figur til at lade sig nøie med den Passiar, at naar han talte, saa vilde han foranledige en almindelig Discussion, eller det Hele vilde gaae af uden Følge, eller maaskee, eller maaskee. (Her slumrer, som enhver Digter let vil see, det Comiske i Anlægget, ved at bringe Faust i et ironisk Forhold til disse lavcomiske Gjække, der i vor Tid løbe efter Tvivlen, føre et udvortes Argument for, at de virkelig have tvivlet, f. Ex. en Doctor-Attest, eller bande paa, at de have tvivlet om Alt, eller bevise det deraf, at de paa deres Reise traf sammen med en Tvivler, disse Iilbud og Hurtigløbere i Aandens Verden, der i største Hast hos eet Menneske faaer et lille

---

Gregorius Rimini] Gr. fra R., en Augustinermunk, Professor ved Universitetet i Paris, † 1358, hævdede at udøbte Børn kom i Helvede (medens de efter den almindelige katholske Lære kommer i »Limbus«, en Art Forgaard til Helvede, hvor der hverken er Pine eller Salighed). Han fik derfor Tilnavnet *tortor infantium*, de smaa Børns Bøddel (Piner). *tortor heroum*, Heltenes Bøddel (Piner). Mephistopheles's Huulspeil] se Goethes Faust, »Hexenküche« (I, 2074 ff.).

Nys om Tvivlen, hos en anden om Troen, og nu wirthschafte paa bedste Maade, alt eftersom Menigheden vil have fiint Sand eller grovt Sand). Faust er for ideal en Figur til at gaae i Slæber. Den, der ikke har en uendelig Lidenskab, han er ikke ideal, og den, der har en uendelig Lidenskab, han har forlængst frelst sin Sjæl ud af saadant Vaas. Han tier for at offre sig selv — eller han taler med Bevidsthed om, at han vil forvirre Alt.

Tier han, da dømmer Ethiken ham; thi den siger: »Du skal anerkjende det Almene, og det anerkjender Du netop ved at tale, og Du tør ikke have Medlidenhed med det Almene.« Denne Betragtning skulde man ikke glemme, naar man stundom bedømmer en Tvivler strængt, fordi han taler. Jeg er ikke tilbøielig til at bedømme en saadan Adfærd mildt; men her som allevegne gjelder det om, at Bevægelserne skee normalt. Naar galt skal være, saa er dog en Tvivler, om han end ved at tale bragte al mulig Ulykke over Verden, langt at foretrække for disse elendige Slikmunde, der smage paa Alt, og som ville helbrede Tvivlen uden at kjende den, og som da derfor i Almindelighed ere den nærmere Anledning til, at Tvivlen bryder vildt og ustyrligt frem. — Taler han, da forvirrer han Alt; thi om det ikke skeer, det faaer han først bag efter at vide, og Udfaldet kan ikke hjælpe Een, hverken i Handlingens Øieblik eller med Hensyn til Ansvaret.

Tier han paa eget An- og Tilsvar, da kan han vel handle høimodig, men han vil til sin øvrige Smerte føie en lille Anfægtelse; thi det Almene vil bestandig pine ham og sige: Du skulde have talt, hvor vil Du finde Visheden om, at det dog ikke var en krypt Hovmod, der styrede din Beslutning.

Kan Tvivleren derimod blive den Enkelte, der som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute, saa kan han faae en Bemyndigelse for sin Taushed. I saa Fald maa han gjøre sin Tvivl til Skyld. I saa Fald er han i Paradoxet, men i saa Fald er hans Tvivl helbredet, om han end kan faae en anden Tvivl.

Selv det nye Testament vilde anerkjende en saadan Taushed. Der forekommer endog Steder i det nye Testamente, som anprise Ironi, kun at den bruges til at skjule det Bedre. Denne Bevægelse er imidlertid ligesaavel Ironiens som enhver anden, der har sin Grund i, at Subjectiviteten er høiere end Virkeligheden. Dette vil

---

fiint Sand eller grovt Sand] Holberg, Erasmus Mont. 1. Akt 3. Sc.: (Per Degn:) jeg kan sige til en Bonde . . . . Vil Du have fiint Sand eller slet og ret Jord?

man i vor Tid ikke vide Noget af, man vil overhovedet ikke vide mere om Ironi end hvad Hegel har sagt, der besynderlig nok ikke forstod sig stort paa den, og bar et Nag til den, hvilket vor Tid har gode Grunde til ikke at opgive; thi den skal blot vogte sig for Ironien. Det hedder i Bjergprædikenen: naar Du faster, da salv Dit Hoved og toe Dit Ansigt, at ikke Menneskene skulle see Dig faste. Dette Sted vidner ligefrem om, at Subjectiviteten er incommensurabel for Virkeligheden, ja at den har Lov at bedrage. Naar blot de Folk, der i vor Tid føite om med løs Tale om Menighedens Idee, vilde læse det nye Testamente, saa kom de maaskee paa andre Tanker.

Men nu Abraham, hvorledes handlede han? thi jeg har ikke glemt, og Læseren vil nu maaskee behage at erindre, at det var for at støde an derpaa, jeg indlod mig i hele den foregaaende Undersøgelse, ikke som Abraham derved blev mere forstaaelig, men at Uforstaaeligheden kunde blive mere desultorisk; thi, som sagt, Abraham kan jeg ikke forstaae, ham kan jeg kun beundre. Det blev ogsaa bemærket, at intet af de beskrevne Stadier indeholdt en Analogi til Abraham; de bleve kun udviklede, for at de, medens de bleve viste indenfor deres egen Sphære, i Misvisningens Øieblik kunde ligesom antyde det ubekjendte Lands Grændse. Forsaavidt der skulde være Tale om en Analogi, maatte det være Syndens Paradox, men dette ligger igjen i en anden Sphære, og kan ikke forklare Abraham og er selv langt lettere at forklare end Abraham.

Abraham talte altsaa ikke, han talte ikke til Sara, ikke til Elieser, ikke til Isaak, han forbigik de 3 ethiske Instantser; thi det Ethiske havde for Abraham intet høiere Udtryk end Familie-Livet.

Æsthetiken tillod, ja fordrede Taushed af den Enkelte, naar han ved at tie kunde frelse en Anden. Dette allerede viser tilstrækkelig, at Abraham ikke ligger indenfor Æsthetikens Omfang. Hans Taushed er ingenlunde for at frelse Isaak, som overhovedet hele hans Opgave, at offre Isaak for sin egen og for Guds Skyld, er Æsthetiken en Forargelse; thi den kan vel forstaae, at jeg offrer mig selv, men ikke at jeg offrer en Anden for min egen Skyld.

Hegel: Werke VIII (2. Aufl.) 195 ff. X, 1, 84 ff. XIV (2. Aufl.) 53 ff. XVI 486 ff. desultorisk: springende, faldende i adskilte Stykker.

Den æsthetiske Helt var taus. Ethiken dømte ham imidlertid, fordi han var taus i Kraft af sin tilfældige Enkelthed. Hans menneskelige Forudvidenhed var det, der bestemte ham til at tie. Dette kan Ethiken ikke tilgive, enhver saadan menneskelig Viden er kun en Illusion, Ethiken fordrer en uendelig Bevægelse, den fordrer Aabenbarelse. Den æsthetiske Helt kan da tale, men vil ikke.

Den egentlige tragiske Helt offrer sig selv og alt Sit for det Almene; hans Gjerning, enhver Rørelse i ham tilhører det Almene, han er aabenbar, og i denne Aabenbarelse Ethikens elskelige Søn. Dette passer ikke paa Abraham, han gjør Intet for det Almene og han er skjult.

Nu staae vi da ved Paradoxet. Enten kan den Enkelte som den Enkelte staae i et absolut Forhold til det Absolute, og saa er det Ethiske ikke det Høieste, eller Abraham er tabt, han er hverken en tragisk Helt eller en æsthetisk Helt.

Forsaavidt kan det atter synes her, at Paradoxet er det Letteste og Nemmeste af Alt. Imidlertid maa jeg gjentage, at den, der holder sig overbevist derom, han er ikke Troens Ridder, thi Nøden og Angesten er den eneste Berettigelse, der kan tænkes, om den end ikke kan tænkes i Almindelighed; thi saa hæves Paradoxet.

Abraham tier — men han kan ikke tale, deri ligger Nøden og Angesten. Naar jeg nemlig, idet jeg taler, ikke kan gjøre mig forstaaelig, saa taler jeg ikke, om jeg end talte uafbrudt Nat og Dag. Dette er Abrahams Tilfælde. Han kan sige Alt; men Eet kan han ikke sige, og dog naar han ikke kan sige det ɔ: sige det saaledes, at en Anden forstaaer det, saa taler han ikke. Det Lindrende i Talen er, at den oversætter mig i det Almene. Abraham kan nu sige det Skjønneste, noget Sprog kan opdrive, om hvorledes han elsker Isaak. Men dette er ikke det, der ligger ham paa Sinde, det er det Dybere, at han vil offre ham, fordi det er en Prøvelse. Dette Sidste kan Ingen forstaae, og saa kan Enhver kun misforstaae det Første. Denne Nød kjender den tragiske Helt ikke. Han har for det erste den Trøst, at ethvert Modargument er skeet sin Ret, at han har kunnet give Klytaimnestra, Iphigenia, Achilleus, Choret, ethvert levende Væsen, enhver Røst fra Menneskehedens Hjerte, enhver snild, enhver ængstende, enhver anklagende, enhver medlidende Tanke Leilighed til at staae op imod sig. Han kan være sikker paa, at Alt, hvad der lod sig sige mod ham, er blevet sagt, skaanselsløst, ubarmhjertigt — og at stride mod den ganske Verden er en Trøst, at stride med sig selv er forfærdeligt —; han skal ikke frygte for at have overseet Noget, at han engang bagefter

maaskee skal raabe som Kong Edvard d. 4. ved Efterretningen om Clarences Mord:

> Wer bat für ihn? Wer kniet' in meinem Grimm
> Zu Füssen mir und bat mich überlegen?
> Wer sprach von Bruderpflicht? Wer sprach von Liebe *).

Den tragiske Helt kjender ikke Eensomhedens forfærdelige Ansvar. Dernæst har han den Trøst, at han kan græde og klage med Klytaimnestra og Iphigenia — og Taarer og Skrig lindre, men uudsigelige Sukke martre. Agamemnon kan hurtig samle sin Sjæl i Vished om, at han vil handle, og da har han endnu Tid at trøste og opmuntre. Dette kan Abraham ikke. Naar hans Hjerte er bevæget, naar hans Ord vilde indeholde en salig Trøst for den ganske Verden, da tør han ikke trøste, thi skulde ikke Sara, skulde ikke Elieser, skulde ikke Isaak sige til ham: »hvorfor vil Du da gjøre det, Du kan jo lade være.« Og dersom han da i sin Nød vilde give sig Luft, vilde omfavne Alt, hvad der var ham kjært, inden han skred til det Sidste, da skulde han maaskee afstedkomme det Forfærdelige, at Sara, at Elieser, at Isaak forargedes paa ham og troede, han var en Hykler. Tale kan han ikke, han taler intet menneskeligt Sprog. Om han selv forstod alle Jordens Tungemaal, om de Elskede ogsaa forstode dem, han kan dog ikke tale — han taler i et guddommeligt Tungemaal, han taler i Tunger.

Denne Nød kan jeg vel forstaae, jeg kan beundre Abraham, jeg frygter ikke for, at Nogen ved denne Fortælling skulde fristes til letsindigen at ville være den Enkelte, men jeg tilstaaer ogsaa, at jeg ikke har Mod dertil, og at jeg med Glæde renoncerer paa enhver Udsigt til at komme videre, dersom det blot var muligt, at jeg nogensinde, om end nok saa silde, kom saavidt. I ethvert Øieblik kan Abraham bryde af, han kan angre det Hele som en Anfægtelse, da kan han tale, da kunne alle forstaae ham — men da er han ikke Abraham mere.

Abraham kan ikke tale; thi det Alt Forklarende kan han ikke sige, (ↄ: saa det er forstaaeligt), at det er en Prøvelse, vel at mærke en saadan, hvor det Ethiske er Fristelsen. Den, der er stillet saa

*) Cfr. 2. Akt 1. Scene.

Edvard d. 4.] i Shakespeares Richard d. Tredie (Schlegel-Tiecks Oversættelse). taler i Tunger] jvfr. 1. Kor. 12–14.

ledes, han er en Emigrant fra det Almenes Sphære. Men det Næste kan han endnu mindre sige. Abraham gjør nemlig, som tidligere tilstrækkelig udviklet, to Bevægelser. Han gjør Resignationens uendelige Bevægelse, og opgiver Isaak, dette kan Ingen forstaae, fordi det er et privat Foretagende; men dernæst gjør han i ethvert Moment Troens Bevægelse. Dette er hans Trøst. Han siger nemlig: dog vil det ikke skee, eller hvis det skeer, da vil Herren give mig en ny Isaak i Kraft nemlig af det Absurde. Den tragiske Helt han faaer dog Ende paa Historien. Iphigenia bøier sig under Faderens Beslutning, hun gjør selv Resignationens uendelige Bevægelse og de ere nu i Forstaaelse med hinanden. Hun kan forstaae Agamemnon, fordi hans Foretagende udtrykker det Almene. Vilde Agamemnon derimod sige til hende: »uagtet Guden fordrer Dig som Offer, saa var det dog muligt, at han ikke fordrede det, i Kraft nemlig af det Absurde,« saa vilde han i samme Øieblik blive uforstaaelig for Iphigenia. Kunde han sige det i Kraft af menneskelig Beregning, saa skulde Iphigenia vel forstaae ham; men saa vilde deraf følge, at Agamemnon ikke havde gjort Resignationens uendelige Bevægelse, og saa er han ikke Helt, saa er Spaamandens Udsagn en Skipperefterretning, og den hele Begivenhed en Vaudeville.

Abraham talede da ikke. Kun eet Ord er der opbevaret af ham, den eneste Replik til Isaak, hvilken da ogsaa tilstrækkelig beviser, at han ikke havde talet iforveien. Isaak gjør Abraham det Spørgsmaal, hvor Lammet er til Brændoffer. »Og Abraham sagde: Gud skal see sig om Lammet til Brændofferet min Søn!«

Dette sidste Ord af Abraham skal jeg her lidt nærmere betragte. Dersom dette Ord ikke var, da vilde den hele Begivenhed mangle Noget, dersom det var anderledes, da vilde Alt maaskee opløse sig i Forvirring.

Det har ofte været Gjenstand for min Overveielse, hvorvidt en tragisk Helt, hvad enten han culminerer i en Liden eller en Handling, bør have en sidste Replik. Det beroer, efter hvad jeg kan skjønne, paa, hvilken Livs-Sphære han tilhører, hvorvidt hans Liv har intellectuel Betydning, hvorvidt hans Liden eller Handling staae i Forhold til Aand.

Det følger af sig selv, at den tragiske Helt i sit Culminations Øieblik, ligesom ethvert andet Menneske, der ikke er Mælet berøvet, kan sige et Par Ord, maaskee et Par passende Ord, men Spørgsmaalet er, hvorvidt det er passende for ham at sige dem. Ligger hans Livs-Betydning i en udvortes Gjerning, da har han Intet at sige, da er Alt, hvad han siger, væsentlig Passiar, hvorved han kun

svækker Indtrykket af sig selv, hvorimod det tragiske Ceremoniel byder, at han taus fuldkommer sin Opgave, hvad enten denne bestaaer i en Handling eller i en Liden. For ikke at gaae for vidt, vil jeg blot tage hvad der ligger allernærmest. Hvis Agamemnon selv, ikke Kalchas, skulde have draget Kniven mod Iphigenia, da havde han blot nedværdiget sig selv, ved i det sidste Øieblik, at ville sige et Par Ord; thi hans Gjernings Betydning var jo vitterlig for Alle, Pietetens, Medlidenhedens, Følelsens, Taarernes Procedure var fuldendt, og for øvrigt havde hans Liv intet Forhold til Aand ɔ: han var ikke Lærer eller Aandens Vidne. Er en Helts Livs Betydning derimod i Retning af Aand, da vilde Manglen paa Replik svække Indtrykket af ham. Det, han da har at sige, er ikke et Par passende Ord, et lille Declamations-Stykke, men Betydningen af hans Replik er, at han gjennemfører sig selv i det afgjørende Øieblik. En saadan intellectuel tragisk Helt, han bør have og han bør beholde det sidste Ord. Man fordrer af ham den samme forklarede Holdning, som den, der anstaaer enhver tragisk Helt, men da fordrer man endnu eet Ord. Forsaavidt da en saadan intellectuel tragisk Helt culminerer i en Liden (i Døden), da bliver han i dette sidste Ord udødelig før han døer, medens derimod den almindelige tragiske Helt først bliver udødelig efter sin Død.

Socrates kan man bruge som et Exempel. Han var en intellectuel tragisk Helt. Hans Dødsdom bliver ham forkyndt. I det Øieblik døer han, thi den, som ikke forstaaer, at der fordres Aandens hele Kraft til at døe, og at Helten altid døer, før han døer, han skal ikke komme synderligt vidt i sin Betragtning af Livet. Som Helt fordres der nu af Socrates, at han rolig hviler i sig selv, men som intellectuel tragisk Helt fordres der af ham, at han i dette sidste Øieblik har Aandsstyrke nok til at gjennemføre sig selv. Han kan da ikke som den almindelige tragiske Helt concentrere sig paa at holde sig ligeoverfor Døden, men han maa saa hurtig gjøre denne Bevægelse, at han i samme Øieblik med sin Bevidsthed er ude over denne Strid og hævder sig selv. Dersom saaledes Socrates i Dødens Krisis havde forstummet, da havde han svækket Virkningen af sit Liv, vakt en Mistanke om, at Ironiens Elasticitet i ham ikke var en Verdenskraft, men et Spil, hvis Spænstighed i det afgjørende Øieblik maatte bruges efter omvendt Maalestok til pathetisk at holde ham oppe*).

*) Hvilken Replik af Socrates der maa ansees for den afgjørende, derom kunne Meningerne være delte, da Socrates paa saa mange Maader ved

Hvad her kortelig er antydet, kan vel ikke finde sin Anvendelse paa Abraham, forsaavidt man mener ved nogen Analogi at skulle kunne udfinde et passende Ord for Abraham til at ende med, men vel forsaavidt, at man indseer Nødvendigheden af, at Abraham i det sidste Øieblik maa gjennemføre sig selv, ikke taus maa drage Kniven, men have et Ord at sige, da han som Troens Fader har absolut Betydning i Retning af Aand. Hvad han skal sige, derom kan jeg ingen Forestilling gjøre mig iforveien; efterat han har sagt det, kan jeg vel forstaae det, vel i en vis Forstand forstaae Abraham i det Sagte, uden dog derved at være kommen ham nærmere, end jeg har været ham i det Foregaaende. Dersom der ingen sidste Replik havde existeret af Socrates, da havde jeg kunnet tænke mig ind i ham og dannet en saadan, havde jeg ikke kunnet gjøre det, saa havde en Digter formaaet det, men Abraham naaer ingen Digter.

Inden jeg gaaer over til nærmere at betragte Abrahams sidste Ord, maa jeg først gjøre opmærksom paa Vanskeligheden af, at Abraham overhovedet kan komme til at sige Noget. Nøden og Angesten i Paradoxet laae, som ovenfor udviklet, netop i Tausheden, Abraham kan ikke tale*). Forsaavidt er det da en Selvmodsigelse at fordre, at han skal tale, med mindre man vil have ham ud igjen af Paradoxet, saaledes, at han i det afgjørende Øieblik suspenderer det, hvorved han da ophører at være Abraham og annullerer hele det Foregaaende. Dersom saaledes Abraham nu i det afgjørende

---

Plato er poetisk forflygtiget. Jeg foreslaaer følgende: Dødsdommen bliver ham forkyndt, i samme Øieblik døer han, i samme Øieblik overvinder han Døden og gjennemfører sig selv i det berømte Tilsvar: at det forundrede ham, at han var bleven dømt med en Majoritet af 3 Stemmer. Ingen løs og ledig Tale paa Torvet, ingen taabelig Bemærkning af en Idiot kunde han have spøget mere ironisk med, end med den Dødsdom, der dømmer ham selv fra Livet.

*) Forsaavidt der kan være Tale om nogen Analogi, afgiver Pythagoras's Døds-Situation en saadan, thi den af ham altid hævdede Taushed maatte han gjennemføre i sit sidste Øieblik, og derfor sagde han: det er bedre at dræbes end at tale. Cfr. Diogenes 8de Bog § 39.

Majoritet af 3 Stemmer] Platons Apologi Kap. 25 (efter en i de ældre Udgaver almindelig Læsemaade; nu: 30 Stemmer). Diogenes] ɔ: Diogenes fra Laerte, Om de berømte Philosophers Liv og Lære. — Pythagoras omkom under en Opstand, idet han blev indhentet og dræbt paa Flugten.

Øieblik vilde sige til Isaak: det er Dig, det gjelder, da var dette kun en Svaghed. Thi kunde han overhovedet tale, da maatte han have talt for længe siden, og Svagheden vilde da ligge i, at han ikke havde havt Aands Modenhed og Concentration til forud at tænke hele Smerten, men skubbet Noget af sig, saaledes at den virkelige Smerte var et Mere end den tænkte. Desuden vilde han ved en saadan Tale falde ud af Paradoxet, og hvis han virkelig vilde tale med Isaak, maatte han forvandle sin Tilstand til en Anfægtelse; thi ellers kunde han dog Intet sige, og gjør han dette, da er han end ikke nogen tragisk Helt.

Imidlertid er der dog opbevaret et sidste Ord af Abraham, og forsaavidt jeg kan forstaae Paradoxet, kan jeg ogsaa forstaae Abrahams totale Tilstedeværelse i dette Ord. Han siger først og fremmest ikke Noget, og i denne Form siger han hvad han har at sige. Hans Svar til Isaak har Ironiens Form, thi det er altid Ironi, naar jeg siger Noget, og dog ikke siger Noget. Isaak spørger Abraham i den Formening, at Abraham er vidende. Vilde Abraham nu have svaret: jeg veed Intet, saa havde han sagt en Usandhed. Sige Noget kan han ikke; thi hvad han veed, kan han ikke sige. Han svarer da: Gud skal see sig om Lammet til Brændoffer min Søn! Man seer heraf Dobbeltbevægelsen i Abrahams Sjæl, saaledes som den er beskreven i det Foregaaende. Havde Abraham blot resigneret paa Isaak og ikke gjort mere, saa har han sagt en Usandhed: thi han veed jo, at Gud fordrer Isaak til Offer, og han veed, at han selv netop i dette Øieblik er redebon til at offre ham. Han har da i ethvert Øieblik, efter at have gjort denne Bevægelse, gjort den næste, gjort Troens Bevægelse i Kraft af det Absurde. Forsaavidt siger han ingen Usandhed; thi i Kraft af det Absurde er det jo muligt, at Gud kunde gjøre noget ganske Andet. Han siger da ingen Usandhed, men han siger da heller ikke Noget; thi han taler i et fremmed Tungemaal. Dette bliver endnu evidentere, naar vi betænke, at det var Abraham selv, der skulde offre Isaak. Havde Opgaven været en anden, havde Herren befalet Abraham at bringe Isaak ud paa Morija-Bjerget, saa skulde han selv lade sit Lyn ramme Isaak og saaledes tage ham som et Offer, saa kunde Abraham i ligefrem Forstand have Ret i at tale saa ænigmatisk, som han gjør; thi saa kunde han jo ikke selv vide hvad der vilde skee. Men saaledes som Opgaven er stillet Abraham, skal han jo selv handle, han maa altsaa i det afgjørende Øieblik vide, hvad han

---

ænigmatisk] gaadefuldt.

selv vil gjøre, og altsaa maa han vide, at Isaak skal offres. Har han ikke vidst dette med Bestemthed, saa har han ikke gjort Resignationens uendelige Bevægelse, saa er hans Ord vel ikke Usandhed, men han er tillige meget langt fra at være Abraham, han er ubetydeligere end en tragisk Helt, ja han er en uresolveret Mand, der hverken kan beslutte sig til det Ene eller til det Andet, og som paa Grund deraf altid vil komme til at tale i Gaader. Men en saadan Hæsitator er lige Parodien paa Troens Ridder.

Det viser sig da atter her, at man vel kan forstaae Abraham, men kun forstaae ham saaledes, som man forstaaer Paradoxet. Jeg for mit Vedkommende kan vel forstaae Abraham, men fatter tillige, at jeg ikke har Mod til at tale saaledes, ligesaa lidet som jeg har Mod til at handle som Abraham; men derfor siger jeg ingenlunde, at det er noget Ringe, da det tvertimod er det eneste Vidunderlige.

Og hvad dømte nu Samtiden om den tragiske Helt? at han var stor, og den beundrede ham. Og hiin hæderværdige Samling af Ædle, den Jury, som enhver Slægt constituerer til at dømme den forbigangne Slægt, den dømte ligesaa. Men Abraham var der Ingen, der kunde forstaae. Og dog hvad opnaaede han? At han blev sin Kjærlighed tro. Men den, der elsker Gud, han behøver ikke Taarer, ikke Beundring, han glemmer Lidelsen i Kjærligheden, ja saa aldeles har han glemt den, at der skulde end ikke bag efter være den mindste Ahnelse om hans Smerte, hvis Gud selv ikke mindedes den; thi han seer i Løndom, og kjender Nøden og tæller Taarerne og glemmer Intet.

Enten er der da et Paradox til, at den Enkelte som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute, eller Abraham er tabt.

Hæsitator] ubeslutsom Person. han seer i Løndom] Matth. Ev. 6, 6.

Epilog.

Da engang i Holland Priserne paa Kryderier bleve noget flaue, da lod Kjøbmændene et Par Ladninger sænke i Havet for at skrue Prisen op. Dette var et tilgiveligt, maaskee et nødvendigt Bedrag. Er det noget Lignende, vi behøve i Aandens Verden, ere vi i den Grad forvissede om, at være komne til det Høieste, at der intet Andet er tilbage end fromt at indbilde os selv, at vi ikke ere komne saavidt, for dog at faae Noget at udfylde Tiden med? Er det et saadant Selvbedrag, den nærværende Slægt behøver, er det til en Virtuositet heri den skulde dannes, eller er den ikke snarere tilstrækkeligt perfectioneret i den Konst at bedrage sig selv? Eller er det, den behøver, ikke snarere en redelig Alvor, der uforfærdet og ubestikkelig peger paa Opgaverne, en redelig Alvor, der kjærligt freder om Opgaverne, der ikke ængster Menneskene til at ville forraske sig i det Høieste, men holder Opgaverne unge og skjønne og deilige at see til og vinkende for Alle og dog derhos vanskelige og begeistrende for de Ædle; thi den ædle Natur begeistres kun ved det Vanskelige? Hvad end den ene Slægt lærer af den anden, det egentlige Humane lærer ingen Slægt af en foregaaende. I Henseende til dette begynder enhver Slægt primitivt, har ingen anden Opgave end enhver foregaaende Slægt, kommer heller ei videre, forsaavidt den foregaaende ikke sveg Opgaven, og bedrog sig selv. Dette egentlig Humane er Lidenskaben, i hvilken ogsaa den ene Slægt fuldkommen forstaaer den anden og forstaaer sig selv. At elske har saaledes ingen Slægt lært af en anden, ingen Slægt kommer til at begynde paa et andet Punkt end ved Begyndelsen, ingen senere Slægt har en kortere Opgave end den foregaaende, og hvis man her ikke vil, som de foregaaende Slægter,

blive staaende ved at elske, men gaae videre, saa er dette kun en ørkesløs og daarlig Tale.

Men den høieste Lidenskab i et Menneske er Troen, og ingen Slægt begynder her paa et andet Punkt end den foregaaende, enhver Slægt begynder forfra, den følgende Slægt kommer ikke videre end den foregaaende, forsaavidt denne blev sin Opgave tro og ikke lod den i Stikken. At dette skulde være trættende, er naturligviis Noget, Slægten ikke kan sige, thi Slægten har jo Opgaven og har Intet med den Ting at gjøre, at den foregaaende Slægt havde samme Opgave, med mindre den enkelte Slægt, eller de Enkelte i Slægten formastelig ville indtage den Plads, som kun tilkommer den Aand, der styrer Verden og som har Taalmodighed til ikke at blive træt. Begynder Slægten paa Sligt, da er den forkeert, og hvad Under da, at hele Tilværelsen synes den forkeert; thi der er vist Ingen, der har fundet Tilværelsen mere forkeert end den Skrædder, der efter Eventyret i levende Live kom op i Himlen og fra dette Standpunkt betragtede Verden. Saasnart Slægten kun bekymrer sig om sin Opgave, hvilket er det Høieste, da kan den ikke blive træt; thi Opgaven er altid tilstrækkelig for et Menneskeliv. Naar Børnene paa en Fridag allerede før Klokken er 12 have gjennemleget alle Lege, og nu utaalmodige sige: er der da Ingen, der kan hitte paa en ny Leeg, beviser dette da, at disse Børn ere mere udviklede og fremmeligere end de Børn i den samtidige eller en forbigangen Slægt, der kunde lade de bekjendte Lege strække til for hele Dagen? Eller beviser det ikke snarere, at hine første Børn mangle, hvad jeg vilde kalde, den elskelige Alvor, der hører til at lege?

Troen er den høieste Lidenskab i et Menneske. Der er maaskee i enhver Slægt Mange, der end ikke komme til den, men Ingen kommer videre. Om der ogsaa i vor Tid er Mange, der ikke opdage den, afgjør jeg ikke; jeg tør kun beraabe mig paa mig selv, der ikke dølger, at det har lange Udsigter med ham, uden at han dog derfor ønsker at bedrage sig selv eller det Store ved at gjøre dette til en Ubetydelighed, til en Børnesygdom, man saa snart som muligt maa ønske overstaaet. Men ogsaa for den, der ikke engang kommer til Troen, har Livet Opgaver nok, og naar han elsker disse redelig, da skal Livet heller ikke være spildt, om det end aldrig bliver deres ligt, der fornam og grebe det Høieste. Men

---

efter Eventyret] Der Schneider im Himmel, Grimms Kindermärchen I S. 177 (2. Udg. 1819). Efter Grimm var Skrædderen rigtignok død.

den, der kom til Troen, (han være den udmærket Begavede eller den Eenfoldige, dette gjør Intet til Sagen) han bliver ikke staaende ved Troen, ja han vilde oprøres, hvis Nogen sagde det til ham, ligesom den Elskende vilde harmes, naar man sagde, han blev staaende ved Kjærligheden; thi, vilde han svare, jeg bliver ingenlunde staaende, da jeg har mit Liv deri. Dog kommer han heller ikke videre, ikke til noget Andet; thi naar han opdager dette, da har han en anden Forklaring.

»Man maa gaae videre; man maa gaae videre.« Denne Trang til at gaae videre er gammel i Verden. Den dunkle Heraklit, der nedlagde Tanker i sine Skrifter og sine Skrifter i Dianas Tempel, (thi hans Tanker havde været hans Rustning i Livet, og derfor ophængte han den i Gudens Tempel) den dunkle Heraklit har sagt: man kan ikke gaae to Gange gjennem den samme Flod*). Den dunkle Heraklit havde en Discipel, han blev ikke staaende herved, han gik videre og tilføiede: man kan end ikke gjøre det eengang**). Stakkels Heraklit at have en saadan Discipel! Den heraklitiske Sætning blev ved denne Forbedring forbedret til en eleatisk Sætning, der negter Bevægelsen, og dog ønskede hiin Discipel kun at være en Discipel af Heraklit, der gik videre, ikke tilbage til det, Heraklit havde forladt.

---

*) *Και ποταμου ῥοῃ απεικαζων τα οντα λεγει ὡς δις ες τον αυτον ποταμον ουκ εμβαιης.* Cfr. *Platos Cratyllus* § 402. Ast. 3die B. Pag. 158.

**) Cfr. Tennemann Gesch. d. Philos. 1ster B. Pag. 220.

Καὶ ποταμοῦ o. s. v.] »Og idet han ligner Tilværelsen ved Strømmen i en Flod, siger han, at man ikke to Gange kan stige ned i den samme Flod.« Platon, Kratylos pag. 402 A (*οὐκ ἂν ἐμβαίης*).

GJENTAGELSEN.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Til Grund for Texten er lagt Originaludgaven. Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet paa Universitetsbiblioteket (S. K.'s Papirer, Pakke 8).

GJENTAGELSEN.

ET FORSØG I DEN EXPERIMENTERENDE PSYCHOLOGI

AF

CONSTANTIN CONSTANTIUS.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

Paa vilde Træer ere Blomsterne vellugtende, paa tamme Frugterne (cfr. Flavius Philostratus den Ældres Heltehistorier).

Philostratus . . . Heltehistorier] Værker II S. 131 (i Kaysers Udgave, Leipzig 1871).

Da Eleaterne negtede Bevægelsen, optraadte, hvad Enhver veed, Diogenes som Opponent; han optraadte virkelig; thi han sagde ikke et Ord; men gik blot nogle Gange frem og tilbage, hvorved han meente tilstrækkeligen at have modbeviist hine. Da jeg i længere Tid havde beskæftiget mig, leilighedsviis idetmindste, med det Problem, om en Gjentagelse er mulig og hvilken Betydning den har, om en Ting vinder eller taber ved at gjentages, faldt det mig pludselig ind: Du kan jo reise til Berlin, der har Du engang før været, og nu overbevise Dig om en Gjentagelse er mulig og hvad den har at betyde. I mit Hjem var jeg næsten gaaet istaae over dette Problem. Man sige hvad man vil derom, det vil komme til at spille en saare vigtig Rolle i den nyere Philosophi; thi Gjentagelse er et afgjørende Udtryk for hvad »Erindring« var hos Grækerne. Som da disse lærte, at al Erkjenden er en Erindren, saaledes vil den nye Philosophi lære, at hele Livet er en Gjentagelse. Den eneste nyere Philosoph, der har havt en Ahnelse herom, er Leibnitz. Gjentagelse og Erindring er den samme Bevægelse, kun i modsat Retning; thi hvad der erindres, har været, gjentages baglænds; hvorimod den egentlige Gjentagelse erindres forlænds. Derfor gjør Gjentagelsen, hvis den er mulig, et Menneske lykkeligt, medens Erindringen gjør ham ulykkeligt, under den Forudsætning nemlig, at han giver sig Tid til at leve, og ikke strax i

---

hvad Enhver veed] se Hegel, Geschichte der Philosophie I, S. 289 (Werke XIII. 2. Opl.). Leibnitz] herved sigtes vistnok til Leibniz's Lære om, at »Nutiden er svanger med Fremtiden«, idet Enkeltvæsenerne (Monaderne) i enhver af deres Tilstande indeholder hele Rækken af de følgende som en Art ubevidst Forestilling (Perception). Se Theodiceen § 360. Opera philos. (udg. af Erdmann, 1840) S. 197 b.

sin Fødselsstund seer at finde paa et Paaskud til at liste sig ud igjen af Livet, f. Ex. at han har glemt Noget.

Erindringens Kjærlighed er den ene lykkelige, har en Forfatter sagt. Deri har han ogsaa fuldkommen Ret, naar man blot erindrer, at den først gjør et Menneske ulykkeligt. Gjentagelsens Kjærlighed er i Sandhed den ene lykkelige. Den har ligesom Erindringens ikke Haabets Uro, ikke Opdagelsens ængstende Eventyrlighed, men heller ei Erindringens Vemod, den har Øieblikkets salige Sikkerhed. Haabet er en ny Klædning, stiv og stram og glimrende, dog har man aldrig havt den paa, og veed derfor ikke, hvorledes den vil klæde En, eller hvorledes den sidder. Erindringen er en aflagt Klædning, som, hvor skjøn den end er, dog ikke passer, da man er voxet fra den. Gjentagelsen er en uopslidelig Klædning, der slutter fast og ømt, hverken trykker eller flagrer. Haabet er en deilig Pige, der smutter bort mellem Hænderne; Erindringen er en skjøn gammel Kone, som man dog aldrig er tjent med i Øieblikket; Gjentagelsen er en elsket Hustrue, man aldrig bliver kjed af; thi det er kun det Nye, man bliver kjed af. Det Gamle bliver man aldrig kjed af; og naar man har det for sig, bliver man lykkelig; og kun den bliver ret lykkelig, der ikke bedrager sig selv i den Indbildning, at Gjentagelsen skulde være noget Nyt; thi da bliver man kjed af den. Der hører Ungdom til at haabe, Ungdom til at erindre, men der hører Mod til at ville Gjentagelsen. Den, der blot vil haabe, han er feig; den, der blot vil erindre, han er vellystig; men den, der vil Gjentagelsen, han er en Mand, og jo fyndigere han har vidst at gjøre sig den klar, desto dybere Menneske er han. Men den, der ikke fatter, at Livet er en Gjentagelse, og at dette er Livets Skjønhed, han har dømt sig selv og fortjener ikke bedre end, hvad der og vil hænde ham, at omkomme; thi Haabet er en vinkende Frugt, der ikke mætter, Erindringen er en kummerlig Tærepenge, der ikke mætter; men Gjentagelsen er det daglige Brød, der mætter med Velsignelse. Naar man har omseilet Tilværelsen, da skal det vise sig, om man har Mod til at forstaae, at Livet er en Gjentagelse, og Lyst til at glæde sig til den. Den, der ikke har omseilet Livet, før han begyndte at leve, han kommer aldrig til at leve; den, der omseilede det, men blev mæt, han havde en daarlig Constitution; den, der valgte Gjentagelsen, han lever. Han render ikke som en Dreng efter Sommerfugle, eller staaer paa Tæerne for

---

en Forfatter; se Enten—Eller I S. 25 (»thi først Erindringens Kjærlighed er lykkelig«).

at kigge efter Verdens Herligheder; thi han kjender dem; han sidder heller ei som en gammel Kone og spinder paa Erindringens Rok; men han gaaer rolig sin Gang, glad ved Gjentagelsen. Ja hvis der ingen Gjentagelse var, hvad var ogsaa Livet? Hvo kunde ønske at være en Tavle, paa hvilken Tiden skrev hvert Øieblik en ny Skrift, eller et Mindeskrift om det Forbigangne? hvo kunde ønske at lade sig bevæge af alt det Flygtige, det Nye, der altid nyt blødagtigt forlyster Sjælen? Dersom Gud selv ikke havde villet Gjentagelsen, da var Verden aldrig blevet til. Han havde enten fulgt Haabets lette Planer, eller han havde tilbagekaldt Alt og bevaret det i Erindringen. Dette gjorde han ikke, derfor bestaaer Verden, og bestaaer derved, at den er en Gjentagelse. Gjentagelsen den er Virkeligheden, og Tilværelsens Alvor. Den, der vil Gjentagelsen, han er modnet i Alvor. Dette er mit Separat-Votum, der tillige mener, at det ingenlunde er Livets Alvor, at sidde i sin Sopha og stange Tænder — og være Noget f. Ex. Justitsraad; eller at gaae adstadig gjennem Gaderne — og være Noget, f. Ex. Velærværdighed; ligesaalidet som det er Livets Alvor at være kongelig Beridder. Alt Sligt er i mine Øine kun Spøg, og som saadan stundom daarlig nok.

Erindringens Kjærlighed er den ene lykkelige, siger en Forfatter, der, efter hvad jeg kjender til ham, stundom er noget svigefuld, ikke dog saaledes, at han skulde sige Et og mene et Andet, men vel saaledes, at han sætter Tanken paa Spidsen, saa at denne, hvis den ikke gribes med samme Energi, i næste Moment viser sig som noget Andet. Hiin Sætning er af ham fremsat saaledes, at det let frister En at give ham Ret, og da at glemme, at Sætningen selv er Udtrykket for den dybeste Melancholi, saa et dybt Tungsind, fortættet i en eneste Replik, ikke let kunde udtrykke sig bedre.

Det er omtrent 1 Aar siden, at jeg ret for Alvor blev opmærksom paa et ungt Menneske, hvem jeg tilforn allerede oftere havde berørt, fordi hans skjønne Udvortes, det sjælfulde Udtryk i hans Øie næsten fristede mig, et vist Kast med Hovedet, en Kaadhed i Ytringer forvissede mig, at han var en dybere Natur, der havde mere end eet Udtræk, medens en vis Usikkerhed i Modulationen antydede, at han var i den forføreriske Alder, hvor Aandens Modenhed forkynder sig, ligesom Legemets i en langt tidligere Tid, derved, at Stemmen ofte slaaer over. Ved Hjelp af disse skjødesløse, smigrende Conditor-Inclinationer havde jeg allerede draget ham til mig, og lært ham i mig at see en Fortrolig, hvis Tale paa mange Maader fristede det Melancholske i ham frem under Bryd-

ningens Form, idet jeg ligesom en Farinelli lokkede den sindssvage Konge ud af hans mørke Gjemme, Noget der, da min Ven endnu var ung og smidig, lod sig gjøre uden at bruge Tangen. Saaledes var vort Forhold, da kommer han, som sagt, for omtrent 1 Aar siden op til mig, ganske ude af sig selv. Hans Optræden var kraftfuldere end sædvanlig, hans Former skjønnere, hans store, straalende Øie havde udvidet sig, kort han var som forklaret. Da han oplyste mig om, at han var forelsket, kom jeg uvilkaarlig til at tænke, den Pige maa dog være lykkelig, der bliver elsket saaledes. »Han havde allerede i nogen Tid været forelsket, men skjult det endog for mig; nu var han ved sit Ønskes Maal, havde tilstaaet, og fundet Gjenkjærlighed.« Uagtet jeg ellers har en Tilbøielighed til at forholde mig iagttagende mod Mennesker, saa var det mig en Umulighed at være det mod ham. Man sige hvad man vil, et dybt forelsket ungt Menneske er noget saa skjønt, at man, naar man faaer Øie derpaa, glemmer Iagttagelsen af Glæden over Synet. Overhovedet afvæbne alle dybe humane Rørelser i et Menneske Iagttageren. Det er kun hvor der istedenfor disse er en Tomhed, eller hvor de coquet skjules, at man vil iagttage. Dersom man var Vidne til, at et Menneske bad ret af sin hele Sjæl, hvo kunde da være et saadant U-Menneske, at han vilde iagttage, hvo vilde ikke snarere føle sig gjennemtrængt af en Udstrømning fra den Bedendes Andagt. Naar man derimod hører en Præst afdeklamere en velstuderet Præken, hvori han flere Gange i en kunstig skruet og forskruet Passus, uden nogen Opfordring fra Menighedens Side, bevidner, at hvad han siger, det er den enfoldige Tro, der ikke forstaaer sig paa ziirlige Talemaader, men i Bønnen skaffer ham, hvad han, efter sit Ord og formodentlig af gode Grunde, forgjæves søgte i Poesi, Kunst og Videnskab, saa sætter man ganske rolig Mikroskopen for Øiet, saa lader man ikke Øret sluge det Sagte, men trækker Jalousien for, Kritikens Rist, der prøver enhver Lyd og ethvert Ord. Det unge Menneske, jeg taler om, var dybt og inderligt og skjønt og ydmygt forelsket; jeg havde i lang Tid ikke været saa glad som ved at see paa ham; thi det er ofte traurigt nok at være Iagttager; det gjør En melancholsk ligesom det at være Politiembedsmand; og naar en Iagttager røgter sit Kald godt, saa er han at ansee som en Politi-Spion i høiere Tjeneste; thi Iagttagerens Kunst er at bringe det Skjulte frem. Det unge Menneske talte om den Pige, i hvem han var forelsket, han

---

Farinelli: se »Farinelli« 3. Akt 12. Sc. (Kgl. Theaters Repertoire IV Nr. 94).

gjorde ikke mange Ord; hans Tale var ingen fad Kritik, som de Elskendes Lovtaler ofte nok ere det; der var ingen Vigtighed i ham, som var han en snild Karl, der havde fanget en saadan Pige, ingen Selvtillid — hans Kjærlighed var sund, reen ubedærvet. Han betroede mig med en elskværdig Aabenhjertethed, at Grunden til hans Besøg hos mig var, at han behøvede en Fortrolig, i hvis Nærværelse han kunde tale høit med sig selv, samt at den nærmeste Grund var, at han frygtede for at blive siddende hele Dagen hos Pigen og saaledes falde hende til Besvær. Han havde allerede flere Gange været henne ved hendes Bolig, men havde tvunget sig selv til at vende om. Han bad mig nu at kjøre en Tour ud med sig for at adsprede ham og for at faae Tiden til at gaae. Dertil var jeg ogsaa villig; thi fra det Øieblik, han havde betroet sig til mig, kunde han være sikker paa, at jeg ubetinget vilde være ham til Tjeneste. Jeg benyttede den halve Time, inden Vognen kom, til at skrive et Par Forretningsbreve, bad ham imidlertid at stoppe en Pibe eller blade lidt i et Album, der var lagt frem. Dog saadan Beskæftigelse behøvede han ikke, han var beskæftiget nok i sig selv, havde end ikke Ro at sidde ned, men gik hurtigt frem og tilbage paa Gulvet; hans Gang, hans Bevægelse, hans Gestus — Alt var Veltalenhed, han selv glødede i Elskov. Som en Drue, naar den er paa sit Høieste, bliver gjennemsigtig og klar, medens Saften pibler frem gjennem de fine Aarer, som Skallen paa en Frugt brister, naar Frugten modnes i hele sin Fylde, saaledes brød Elskoven næsten synlig frem i hans Skikkelse. Jeg kunde ikke lade være af og til at skotte næsten forelsket hen til ham; thi en saadan Yngling er nok saa forførerisk at see paa som en ung Pige.
Som det da ofte gaaer, at de Elskende tage deres Tilflugt til Digterens Ord for at lade Elskovens søde Beængstelse bryde ud i salig Glæde, saa var det og Tilfælde med ham. Idet han gik op og ned ad Gulvet, gjentog han atter og atter et Vers af Poul Møller:

Da kommer en Drøm fra min Ungdomsvaar
Til min Lænestol,
Efter Dig jeg en inderlig Længsel faaer,
Du Qvindernes Sol!

Hans Øie fyldtes med en Taare, han kastede sig hen paa en Stol, han gjentog atter og atter Verset. Paa mig gjorde denne Scene et rystende Indtryk. Store Gud! tænkte jeg, en saadan Melancholi er

Poul Møller] Værker I S. 22 (2. Udg.).

endnu aldrig forekommen i min Praxis. At han var melancholsk vidste jeg nok, men at en Forelskelse kunde virke saaledes paa ham! Og dog hvor conseqvent er ikke enhver endog abnorm sjælelig Tilstand, naar den er normal tilstede. Menneskene raabe ofte nok paa, at en Melancholsk skal see at forelske sig, saa svinder Alt. Dersom han virkelig er melancholsk, hvorledes skulde det da være muligt, at hans Sjæl ikke kom til melancholsk at beskæftige sig med hvad der bliver ham det Vigtigste af Alt. Han var forelsket dybt og inderligt, det var klart, og dog var han istand til strax en af de første Dage at erindre sin Kjærlighed. Han var i Grunden færdig med det hele Forhold. Idet han begynder, har han gjort et saa forfærdeligt Skridt, at han har sprunget Livet over. Om Pigen døer imorgen, det vil ingen væsenlig Forandring fremkalde, han vil atter kaste sig hen, hans Øie vil atter fyldes med en Taare, han vil atter gjentage Digterens Ord. Hvilken besynderlig Dialektik! Han længes efter Pigen, han maa gjøre Vold paa sig selv for ikke at hænge hos hende hele Dagen, og dog er han i det første Øieblik bleven en gammel Mand med Hensyn til hele Forholdet. En Misforstaaelse maatte der ligge til Grund. I lang Tid har Intet bevæget mig saa stærkt som dette Optrin. At han blev ulykkelig, det var klart nok, at Pigen ogsaa blev det, var ikke mindre klart, om det end ikke strax var muligt at forudsee, paa hvilken Maade det vilde skee. Saameget er imidlertid vist, kan Nogen tale med om Erindringens Kjærlighed, saa kan han. Erindringen har den store Fordeel, at den begynder med Tabet, derfor er den sikker, thi den har Intet at tabe.

Vognen var kommen. Vi kjørte ud ad Strandveien for senere at søge op efter de egenlige Skovegne. Da jeg mod min Villie var kommen til at forholde mig iagttagende mod ham, kunde jeg ikke lade være ved allehaande Experimenter, som Søemanden siger, at lokke hans Melancholies Fart. Jeg anslog alle mulige erotiske Stemninger — nei. Jeg eftersporede Virkningen af Omgivelsens Forandring, forgjæves: ikke Havets vide Dristighed, ikke Skovens dyssende Stilhed, ikke Aftenens vinkende Ensomhed kunde bringe ham ud af den tungsindige Længsel, i hvilken han ikke saa meget nærmede sig den Elskede som forlod hende. Hans Feiltagelse var uhelbredelig, og hans Feiltagelse var denne, at han stod ved Slutningen istedenfor ved Begyndelsen; men en saadan Feiltagelse er og bliver et Menneskes Undergang.

---

lokke] ɔ: logge, maale med en Log.

Og dog holder jeg paa Rigtigheden af hans Stemning som erotisk Stemning, og den, der i sin Elskov ikke har oplevet den netop i Begyndelsen, han har aldrig elsket. Kun maa han have en anden Stemning ved Siden deraf. Denne potenserede Erindren er Elskovens evige Udtryk i Begyndelsen, er Tegn paa en virkelig Elskov. Men paa den anden Side hører der en ironisk Elasticitet til for at kunne bruge den. Denne manglede han, dertil var hans Sjæl for blød. Det maa være Sandhed, at i det første Øieblik er Ens Liv forbi, men der maa ogsaa være Livskraft til at dræbe denne Død og forvandle den til Liv. I Elskovens første Daggry strider det Nærværende og det Tilkommende med hinanden for at faae et evigt Udtryk, og denne Erindren er netop Evighedens Tilbagestrømmen i det Nærværende, det vil sige, naar denne Erindren er sund.

Vi vendte hjem, jeg tog Afsked med ham; men min Sympathi var næsten altfor stærkt sat i Bevægelse, jeg kunde ikke blive den Tanke qvit, at i meget kort Tid maatte det komme til en forfærdelig Explosion.

I Løbet af en fjorten Dage saae jeg ham af og til hos mig. Han begyndte selv at fatte Misforstaaelsen, den unge tilbedte Pige var ham allerede næsten til Besvær. Og dog var hun den Elskede, den Eneste, han havde elsket, den Eneste, han nogensinde vilde komme til at elske. Paa den anden Side elskede han hende dog ikke; thi han længtes blot efter hende. Med ham selv foregik der under alt Dette en mærkelig Forandring. En digterisk Productivitet vaagnede i ham efter en Maalestok, som jeg aldrig havde troet mulig. Nu fattede jeg let Alt. Den unge Pige var ikke hans Elskede, hun var Anledningen, der vakte det Poetiske i ham og gjorde ham til Digter. Derfor kunde han kun elske hende, aldrig glemme hende, aldrig ville elske nogen Anden, og dog bestandig kun længes efter hende. Hun var dragen med ind i hele hans Væsen, Mindet om hende var evigt frisk. Hun havde været meget for ham, hun havde gjort ham til Digter, og netop derved havde hun underskrevet sin egen Dødsdom.

Alt som Tiden gik hen, blev hans Forhold qvalfuldere og qvalfuldere. Hans Tungsind tog mere og mere Overhaand, hans legemlige Kraft fortæredes i sjælelige Kampe. Han indsaae, at han havde gjort hende ulykkelig, og dog var han sig ingen Brøde bevidst: men netop dette, aldeles uskyldig at blive skyldig i hendes Ulykke, var ham til Forargelse, og bragte hans Lidenskab i den vildeste Bevægelse. At tilstaae hende, hvorledes det hang sammen, det syntes ham var at krænke hende paa det Dybeste. Det var jo at sige hende, at hun var bleven et ufuldkomnere Væsen, at han

var voxet fra hende, at han ikke mere behøvede det Trin, ad hvilket han steg op. Hvad vilde ogsaa Følgen blive? Da hun dog vidste, at han ikke vilde elske nogen Anden, saa vilde hun blive hans sørgende Enke, der blot levede i Mindet om ham og deres Forhold. Han kunde ingen Tilstaaelse gjøre, dertil var han for stolt paa hendes Vegne. Hans Tungsind hildede ham mere og mere, og han besluttede at fortsætte Falskneriet. Den hele poetiske Oprindelighed i ham blev nu brugt til at glæde og forlyste hende; hvad han kunde have forsynet Mange med, blev Alt anvendt paa hende; hun var og blev den Elskede, den ene Tilbedte, om han end var nærved at tabe Forstanden af Angst over den uhyre Usandhed, der kun fængslede hende inderligere og inderligere. Hendes Tilværelse eller Ikke-Tilværelse var i en vis Forstand i Virkeligheden uden Betydning for ham, kun fandt hans Tungsind Glæde i at fortrylle Livet for hende. At hun var salig, forstaaer sig; thi hun anede Intet, og Næringen var kun altfor velsmagende. Produktiv i strængere Forstand vilde han ikke være; thi da maatte han forlade hende, derfor holdt han, som han sagde, Produktiviteten under Saxen, og skar Alt i Bouquet til hende. Hun anede Intet. Det troer jeg, og det var ogsaa oprørende, hvis en ung Pige kunde være selvkjærlig nok til at tage et Menneskes Tungsind forfængelig. Imidlertid kan Sligt forekomme, og jeg har engang været meget nær ved at opdage et saadant Forhold. Der er heller ei noget saa forførerisk for en Pige, som at blive elsket af en poetisk-tungsindig Natur. Og har hun blot Selvkjærlighed nok til at indbilde sig selv, at hun elsker ham trofast ved at klamre sig til ham, istedenfor ved at opgive ham, saa har hun en meget nem Opgave i Livet, hvorved hun paa eengang nyder Æren for, og den gode Bevidsthed af at være trofast, og tillige den allerfinest destillerede Elskov. Gud bevare ethvert Menneske fra en saadan Trofasthed!

En Dag kom han op til mig; hans mørke Lidenskaber havde aldeles faaet Overmagten. I de vildeste Udbrud forbandede han Tilværelsen, sin Kjærlighed, den elskede Pige Fra det Øieblik kom han aldrig mere hos mig. At han havde tilstaaet for et andet Menneske, at Pigen var ham en Plage, kunde han formodentlig ikke tilgive sig selv, nu havde han fordærvet sig Alt, endog den Glæde, at holde hendes Stolthed oppe, og gjøre hende til en Gudinde. Naar han mødte mig, undgik han mig, traf vi sammen, talte han aldrig til mig, medens han derimod synlig bestræbte sig for at lade glad og tillidsfuld. Jeg var betænkt paa lidt nærmere at forfølge ham, og havde til den Ende begyndt at efterspore hans subalterne Omgivelse. Naar man har med en Tungsindig at gjøre, faaer man

ofte mest at vide ved Hjelp af de Subalterne. For en Tjener, en Tjenestepige, et gammelt overseet Inventarium i en Familie aabner ofte en Tungsindig sig mere, end for den ham ved Dannelse og ydre Livsforhold nærmeste Omgivelse. Jeg har kjendt en Tungsindig, der gik som en Dandser gjennem Livet, og bedrog Enhver, mig med, indtil jeg ved en Barbeer kom paa et andet Spor. Denne Barbeer var en ældre Mand, der levede i trange Kaar, og som selv passede sine Kunder. Medfølelse med Barberens Trang bragte ham til at lade sit Tungsind bryde frem, og denne Barbeer vidste, hvad ellers Ingen anede. Det unge Menneske sparede mig imidlertid Leiligheden; thi han henvendte sig igjen til mig, dog fast besluttet paa, aldrig mere at sætte sin Fod inden mine Dørre. Han gjorde mig det Forslag, at møde ham paa afsides Steder til bestemte Tider. Jeg var villig, og kjøbte til den Ende to Tegn til Fiskeriet i Stadsgraven. Her mødtes vi i den tidlige Morgen. I den Stund, da Dagen kæmper med Natten, da der selv ved Midsommerstid gaaer en kold Gysen gjennem Naturen, da mødtes vi dernede i den klamme Morgentaage og det duggede Græs, og Fuglene fløi forskrækkede op ved hans Skrig. I den Stund, da Dagen har seiret, da alt Levende glæder sig ved Tilværelsen, i den Stund, da den unge elskede Pige, hvem han opdæggede ved sin Smerte, løftede Hovedet fra Puden, og slog Øiet op, fordi Søvnens Gud, der havde siddet ved hendes Leie, reiste sig, i den Stund, da Drømmenes Gud lagde Fingeren paa hendes Øielaag, saa hun atter henslumrede i det korte Blund, medens han fortalte hende, hvad hun aldrig havde anet, og fortalte det saa sagte og henaandende, at hun havde glemt Alt, naar hun vaagnede — i den Stund skiltes vi atter ad. Og hvad end Drømmenes Gud har betroet hende, hun drømte dog ikke om, hvad der foregik mellem os. Hvad Under at Mennesket blev bleg! Hvad Under at jeg er det, der var hans og flere Lignendes Fortrolige!

Der gik atter nogen Tid hen. Jeg leed virkelig meget med det unge Menneske, der svandt hen Dag for Dag. Og dog fortrød jeg ingenlunde at participere i hans Lidelse; thi i hans Kjærlighed var dog Ideen i Bevægelse. (Og en saadan Elskov seer man dog, Gud være lovet! stundom i Livet, i Romanen og Novellen søger man den forgjæves). Kun hvor dette er Tilfælde har Elskoven Betydning, og den, der ikke begeistret er forvisset om, at Ideen er Livsprincipet i Elskoven, og at man, naar det fordres, for den maa offre Livet, ja hvad mere er, offre Elskoven selv, om ogsaa Virkeligheden nok saa meget begunstigede den, han er udelukket fra Poesien. Hvor derimod Elskoven er i Ideen, der er enhver

Bevægelse, endog enhver flygtig Rørelse ikke uden Betydning, fordi Hovedsagen bestandig er tilstede, den poetiske Collision, der da kan, efter hvad jeg veed, være langt forfærdeligere, end den, jeg her beskriver. Men det at ville tjene Ideen, hvilket da i Forhold til Elskoven ikke er at tjene to Herrer, er ogsaa en anstrængende Tjeneste; thi ingen Skjønhed kan være saa nøieregnende som Ideen er det, og ingen Piges Misbilligelse kan være saa tung som Ideens Fortørnelse, der fremfor Alt er umulig at glemme.

Hvis jeg udførligt vilde forfølge Stemningerne i det unge Menneske, saaledes som jeg lærte dem at kjende, endsige hvis jeg paa Digterviis vilde tage en Mængde uvedkommende Ting med: Dagligstuer og Gangklæder, skjønne Egne, Paarørende og Venner, saa kunde denne Historie blive en alenlang Novelle. Det gider jeg imidlertid ikke. Jeg spiser vel Salat, men jeg spiser altid kun Hjertet, Bladene tænker jeg er for Svinene; jeg foretrækker med Lessing Undfangelsens Vellyst for Fødselens Besværligheder. Er der Nogen, der har Noget derimod at sige, saa vær saa god, jeg er lige glad.

Tiden gik hen. Naar det var mig muligt, mødte jeg til denne natlige Andagt, hvor han ved vilde Skrig forskaffede sig Motion for hele Dagen; thi Dagen anvendte han til at fortrylle Pigen. Som Prometheus, naglet til Klippen, medens Gribben hakker hans Lever, fængsler Guderne ved sin Spaadom, saaledes fængslede han den Elskede. Hver Dag blev Alt opdrevet, fordi hver Dag var den sidste. Dog saaledes kunde det ikke blive, han beed i Lænken, der bandt ham; men jo meer hans Lidenskab fraadede, desto saligere var hans Sang, desto ømmere hans Tale, desto fastere blev Lænken. At danne et virkeligt Forhold af denne Misforstaaelse, var ham en Umulighed, det var jo at priisgive hende for et evigt Bedrag. At forklare hende Forvexlingen, at hun blot var den synlige Skikkelse, medens hans Tanke, hans Sjæl søgte noget Andet, som han overførte paa hende, det var at krænke hende saa dybt, at hans Stolthed oprørte sig derimod. Det var en Methode, hvilken han foragtede dybere end Alt. Deri havde han ogsaa Ret. Det er foragteligt at bedrage og forføre en Pige, men det er end foragteligere, at forlade en Pige saaledes, at man end ikke bliver en

---

Lessing] I Vorrede zu den Fabeln (V S. 399 Maltzahn). Prometheus alene kjendte ifølge et Sagn, der er benyttet i Æschylus's »Bundne Prometheus«, en Spaadom, der vilde koste Zeus Herredømmet, hvis han ikke fik den at vide i Tide. Spaadommen gik ud paa, at Havgudinden Thetis's Søn skulde blive stærkere end sin Fader; Zeus maatte altsaa vogte sig for en Forbindelse med hende.

Slyngel, men gjør en mere glimrende Retraite, idet man spiser hende af med den Forklaring, at hun var ikke Idealet, og trøster hende med, at hun var Ens Muse. Sligt lader sig vel gjøre, naar man har nogen Øvelse i at besnakke en Pige, i Nødens Stund antager hun ogsaa Forslaget, man slipper godt derfra, bliver et skikkeligt Menneske, endog elskværdig, og bag efter er hun i Grunden dybere krænket end den, der veed sig bedragen. Derfor er i ethvert Kjærligheds Forhold, der ikke lader sig realisere, uagtet det er begyndt, Delicatesse det Fornærmeligste af Alt, og den, der har et erotisk Blik og ikke er feig, han seer let, at det at være udelicat er det eneste Middel, han har tilbage, for at holde Pigen i Hævd.

For om muligt at gjøre Ende paa disse Lidelser, opfordrede jeg ham til med Kraft at vove det Yderste. Det, det gjaldt om, var blot at finde et Enheds-Punkt. Jeg gjorde ham da følgende Forslag. Tilintetgjør Alt, forvandl Dem selv til et foragteligt Menneske, der kun har sin Glæde af at gjække og bedrage. Kan De gjøre dette, saa er der Ligelighed tilveiebragt; der kan da i saa Fald ikke mere være Tale om æsthetiske Differentser, der gav Dem en høiere Ret ligeoverfor hende, Noget, Menneskene kun altfor ofte ere tilbøielige til at indrømme en saakaldt ualmindelig Individualitet: hun er den seirende, hun har absolut Ret, De absolut Uret. Gjør det imidlertid ikke altfor pludseligt; thi det vilde blot opflamme hendes Kjærlighed. See først om muligt at blive hende lidt ubehagelig. Dril hende ikke, det hidser. Nei! vær ustadig, vrøvlevorren, gjør en Dag Eet, en anden et Andet, dog uden Lidenskab, i en fuldkommen Slendrian, der dog ikke udarter til Uopmærksomhed, da tvertimod den udvortes Opmærksomhed maa være ligesaa stor som nogensinde, men forvandlet til en Embedsforretning, der mangler al Inderlighed. Frembring bestandig istedenfor al Elskovens Lyst en vis vammel *quasi*-Elskov, der hverken er Ligegyldighed eller Attraa; lad hele Deres Optræden være ligesaa ubehagelig, som det er at see en Mand savle; begynd imidlertid ikke, uden at De har Kraft til at udføre det, ellers er 101 ude; thi der er ingen saa klog som en Pige, det vil sige, naar der er Spørgsmaal om hun er elsket eller ikke, og der er ingen saa vanskelig Operation, som selv at skulle anvende Exstirpatoren, et Instrument, som i Almindelighed kun Tiden ret veed at haandtere. Naar da Alt er i Gang, saa kan De blot henvende Dem til mig,

---

Exstirpatoren] at exstirpere er at fjerne en Del af Organismen (Svulst el. lign.) fuldstændig. Noget chirurgisk Instrument af Navnet Exstirpator synes ikke at findes.

saa skal jeg besørge det Øvrige. De lader det Rygte ı
De har en ny Kjærlighedshistorie, *et quidem* af en tem
tisk Art; thi ellers vil De blot ægge hende. At Sligt
falde Dem ind, veed jeg vel; thi det staaer fast mellem
er den Eneste, De elsker, om det end er Dem umul
sætte det reent poetiske Forhold i en virkelig Kjær
Grund for Rygtet maa der ligge noget Sandt, det skal
Jeg udseer her i Byen en Pige, med hvem jeg skal t

Det var ikke blot Hensyn til det unge Menneske, d
mig til at anlægge denne Plan; men jeg kan ikke n
efterhaanden havde faaet et ondt Øie paa hans Elske
slet ikke skulde mærke Noget, at hun slet ikke skuld
Lidelse, og hvad der vel kunde være dens Grund, at
Fald slet Intet gjorde, Intet forsøgte for at frelse ham '
behøvede og hun kunde give ham — ved Friheden, der
frelse ham, naar det var hende, der gav ham den; thi
igjen ved sin Høimodighed Overvægten over ham, hı
krænket! Jeg kan tilgive en Pige Alt; men jeg kan a
hende, at hun i sin Kjærlighed tager feil af Kjærlighe
Naar en Piges Kjærlighed ikke er opoffrende, saa er
Qvinde, men et Mandfolk, og saa skal jeg altid gjøre ı
nøielse af at lade hende hjemfalde til Hevnen eller
Og hvilken Opgave er det dog ikke for en comisk Dig
en saadan Elskerinde, der først ved sin Elskov har bl
Elskede, indtil han i Nød og Fortvivlelse bryder me
lade en saadan Elskerinde træde op som en Elvire, d
vour i denne Rolle, bliver begrædt af deeltagende Slæg
en Elvire, der har første Stemme i de Bedragnes Sang
Elvire, der kan tale med Fynd og Klem om Mandfolk
hed, en Troløshed, der aabenbart vil koste hende Live
der gjør alt dette med en Aplomb og Sikkerhed, at d
et halvt Secund falder hende ind, at hendes Trofasth
nærmere beregnet paa at tage Livet af den Elskede. !
qvindelige Trofasthed, især naar den frabedes, uudg
ubegribelig er den til alle Tider. Situationen vilde bliv
dersom hendes Elsker trods al sin Nød dog hav
Humor nok til ikke at spilde et Vredens Ord paa
indskrænke sig til den dybsindigere Hævn, at duper
bestyrke hende i den Indbildning, at hun var ska

---

et quidem] og det, og tilmed.

dragen af ham. Var dette Tilfælde med hende, da skal jeg love hende for, at Hevnen, hvis det unge Menneske er istand til at udføre min Plan, skal ramme hende forfærdeligt, og dog kun med poetisk Berettigelse. Thi han er overbeviist om at gjøre det bedste, han formaaer, og dog vil dette, hvis hun er selvkjærlig, netop tugte haardest. Han behandler hende med al mulig erotisk Omsorg, og dog vil hans Methode netop smerte allermest, hvis hun er selvkjærlig.

Han var villig og bifaldt ganske min Plan. I en Modeboutique fandt jeg, hvad jeg søgte, en ung ret smuk Pige, hvis Fremtid jeg lovede at forsørge, mod at hun gik ind i min Plan. Med hende skulde han vise sig paa offentlige Steder, hende skulde han besøge paa Tider, at der ingen Tvivl var om, at han levede i en Forstaaelse. Til den Ende fik jeg hende anviist Bolig i et Huus med Gjennemgang til to Gader, saa at han blot behøvede at gaae igjennem Huset sildig om Aftenen, og derved give Tjenestepiger o. s. v. Vished, og sætte Snakken i Bevægelse. Naar Alt var bragt i Orden, skulde jeg nok sørge for, at den Elskede ikke blev uvidende om hans nye Forbindelse. Sypigen var ikke ilde; men forøvrigt netop saaledes, at den Elskede uden al mulig Jalousi kunde forbauses over, at en saadan Pige blev hende foretrukken. Forsaavidt jeg havde den Elskede i Kikkerten, burde vel Sypigen have været anderledes; men da jeg Intet i saa Henseende kunde vide med Vished, og da jeg desuden ikke vilde være underfundig mod det unge Menneske, valgte jeg ganske i Interesse af hans Methode.

Sypigen var engageret paa 1 Aar, saalænge maatte Forholdet med hende vedligeholdes, for fuldkommen at dupere den Elskede. I den Tid skulde han tillige arbeide paa at gjennembryde, om muligt, sin Digterexistents. Lykkedes dette ham, da maatte der tilveiebringes en *redintegratio in statum pristinum*. I det forløbne Aar havde tillige den unge Pige, hvad der var af stor Vigtighed, havt Leilighed til at arbeide sig selv ud af Forholdet, han havde ikke honoreret hende med en usikker Anviisning paa Resultatet af en saadan Operation. Skulde det skee, at hun, naar Gjentagelsens Øieblik kom, var bleven træt, nu vel, saa havde han dog handlet høimodigt.

Paa denne Maade var Alt lagt til Orden. Jeg holdt allerede i Snorene, og min Sjæl var ualmindelig spændt paa Udfaldet. Han udeblev, jeg saae ham aldrig mere. Han havde ikke havt Kraft

---

redintegratio o. s. v.] Gjenoprettelse af den forrige Tilstand.

til at gjennemføre Planen. Hans Sjæl manglede Ironiens Elasticitet. Han havde ikke Kraft til at aflægge Ironiens Taushedsløfte, ikke Kraft til at holde det, og kun den, der tier, han bliver til Noget. Kun den, der virkelig kan elske, kun han er et Menneske, kun den, der kan give sin Kjærlighed hvilketsomhelst Udtryk, kun han er Kunstner. I en vis Forstand var det maaskee rigtigt, at han ikke begyndte derpaa; thi han havde neppe udholdt Eventyrets Rædsler, og allerede fra Begyndelsen var jeg lidt bange, fordi han behøvede en Fortrolig. Den, der veed at tie, han opdager et Alphabet, der har ligesaa mange Bogstaver som det almindelig brugelige, saaledes, at han kan udtrykke Alt i sit Tyvesprog, saa intet Suk er saa dybt, at han jo har den Latter, der svarer dertil i Tyvesproget, og ingen Bøn saa nærgaaende, at han jo har den Vittighed, der indfrier Fordringen. For ham vil der komme et Øieblik, da det er som skulde han tabe Forstanden. Dog dette er kun et Moment, om det end er forfærdeligt. Det er som den Feber, man faaer om Natten mellem 11½ og 12, Kl. 1 arbeider man freidigere end nogensinde. Holder man hiin Galskab ud, saa seirer man nok.

Dog jeg sidder her og fortæller vidt og bredt, hvad der egentlig blev anført for at vise, at Erindringens Kjærlighed netop gjør et Menneske ulykkeligt. Min unge Ven forstod ikke Gjentagelsen, han troede ikke paa den og vilde den ikke med Kraft. Det Tunge i hans Skjebne var, at han virkelig elskede Pigen, men for virkelig at elske hende, maatte han først klares ud af den digteriske Forvirring, i hvilken han var kommen. Han kunde have gjort Pigen denne Tilstaaelse; naar man vil aftakke en ung Pige, er det jo et ret anstændigt Vilkaar. Det vilde han imidlertid ikke. At det var urigtigt, deri var jeg ogsaa ganske enig med ham. Han havde derved bortskaaret hende Muligheden af imidlertid at existere under egne Auspicier, og fritaget sig selv for maaskee at blive en Gjenstand for hendes Foragt, og for den fremskyndende Angst, om det nogensinde skulde lykkes ham at indhente det Forspildte.

Havde det unge Menneske troet paa Gjentagelsen, hvad kunde der da ikke været kommen ud af ham? hvilken Inderlighed skulde han ikke have opnaaet i Livet?

Jeg er imidlertid kommen længere hen i Tiden, end jeg egentlig vilde. Min Hensigt var blot at fremstille det første Moment, hvor det blev klart, at det unge Menneske i stor Forstand var den bedrøvelige Ridder af Erindringens ene lykkelige Kjærlighed. Læseren tillader mig maaskee, at jeg endnu engang tænker paa det Øieblik, da han, beruset i Erindring, traadte ind paa mit Værelse,

da hans Hjerte bestandig »ging ihm über« i hiint Vers af Poul Møller, da han betroede mig, at han maatte fornegte sig selv, for ikke hele Dagen at sidde hos den Elskede. Det samme Vers gjentog han hiin Aften, da vi skiltes ad. Det vil altid blive mig en Umulighed at glemme Verset, ja Erindringen om hans Forsvinden vil jeg lettere kunne udslette, end Mindet om hiint Øieblik, som ogsaa Efterretningen derom langt mindre ængstede mig end hiin Situation. Saaledes er jeg nu engang bygget, i Ahnelsens første Gysen har min Sjæl i samme Nu gjennemløbet alle Consequentser, der ofte behøve lang Tid for i Virkeligheden at komme tilsyne. Ahnelsens Concentration glemmer man aldrig. Saaledes troer jeg imidlertid en Iagttager bør være bygget, men naar han er bygget saaledes, da vil han ogsaa lide meget. Det første Moment maa overvælde ham næsten til Besvimelse, men i denne Blegnen har Ideen besvangret ham, og fra nu af er han i den opdagende Rapport til Virkeligheden. Naar et Menneske ikke har denne Qvindelighed, at Ideen kan komme i det rette Forhold til ham, hvilket altid er at besove, saa duer han ikke til Iagttagelse, thi den, der ikke opdager det Totale, han opdager egentlig Intet.

Da vi hiin Aften skiltes ad, og da han endnu engang takkede mig, fordi jeg havde været ham behjælpelig i at fordrive Tiden, der kun gik altfor langsomt for hans Utaalmodighed, da tænkte jeg ved mig selv, formodentlig er han aabenhjertet nok til at fortælle den unge Pige Alt, og saa elsker hun ham end høiere? Mon han gjorde det? Havde han spurgt mig tilraads, da havde jeg fraraadet ham det. Jeg havde sagt til ham: »hold Dem stiv i Begyndelsen, reent erotisk talt er det det klogeste; med mindre Deres Sjæl er saa alvorlig, at De kan henlede Tanken paa noget langt Høiere.« Har han sagt det, da har han ikke handlet klogt.

Den, der har havt nogen Leilighed til at iagttage unge Piger, at belure deres Samtaler, har vel ofte hørt disse Formler: »N. N. er et godt Menneske, men han er kjedelig; derimod F. F. han er saa interessant og piquant.« Hver Gang jeg hører disse Ord i en lille Jomfrues Mund tænker jeg altid: »Du skulde skee Skam; er det dog ikke sørgeligt, at en ung Pige taler saaledes.« Hvis en Mand var løben vild i det Interessante, hvo skulde da frelse ham, uden netop en Pige. Og gjør hun ikke ogsaa Synd derved? Enten er den Vedkommende ikke istand til at præstere det, og da er det

---

ging ihm über] jvfr. Goethes Faust I Vs. 2409: seine Augen gingen ihm über.

udelicat at fordre det; eller han kan det, og saa . . . . . ., thi en ung Pige skulde netop være saa forsigtig aldrig at lokke det Interessante frem; den Pige, der gjør det, hun taber altid, i Ideen seet; thi det Interessante lader sig aldrig gjentage; den, der ikke gjør det, hun seirer altid.

For en 6 Aar siden var jeg paa en Reise en 8 Mile ude i Landet, og holdt i en Kro, hvor jeg spiste til Middag. Jeg havde indtaget et behageligt og velsmagende Middagsmaaltid, var lidt oprømt, stod just med en Kop Kaffe i Haanden, hvis Duft jeg indsugede, da i det Samme en ung smuk Pige, let og yndig, gaaer Vinduet forbi, bøier ind i Gaarden, der hørte til Kroen, hvoraf jeg drog den Slutning, at hun vilde gaae ned i Haven. Man er ung — altsaa, jeg slugte min Kaffe, tændte en Cigar og var just ifærd med at ville følge Skjebnens Vink og Pigens Spor, da det banker paa min Dør, og ind træder — den unge Pige. Hun neier venligt for mig, spørger mig, om det ikke var min Vogn, der holdt i Gaarden, om jeg ikke skulde til Kjøbenhavn, om jeg ikke tillod hende at kjøre med. Den beskedne og dog ægte qvindelige værdige Maade, paa hvilken hun gjorde det, var nok til i samme Nu at lade mig tabe det Interessante og Piquante af Sigte. Og dog er det jo langt mere interessant end at møde en ung Pige i en Have, at kjøre 8 Miil med hende alene i sin egen Vogn, med Kudsk og Tjener, havende hende ganske i sin Magt. Desuagtet er det min Overbeviisning, at selv et letsindigere Menneske end jeg ikke vilde have følt sig fristet. Den Tillid, med hvilken hun betroede sig i min Vold, er et bedre Værn end al en Piges Kløgt og Snildhed. Vi kjørte sammen. Hun kunde ikke have kjørt tryggere, om hun havde kjørt med en Broder eller en Fader. Jeg forholdt mig taus og tilbageholdende, kun naar det syntes, at hun vilde gjøre en Bemærkning, da var jeg forekommende. Min Kudsk fik Ordre at ile. 5 Minutter blev der bedet paa hver Station. Jeg steg ud, med Hatten i Haanden spurgte jeg, om hun befalede nogen Forfriskning, min Tjener stod bag ved med Hatten i Haanden. Da vi nærmede os Hovedstaden, lod jeg Kudsken kjøre om ad en Sidevei, der steg jeg ud, gik en halv Miil til Kjøbenhavn, for at intet Møde eller Sligt skulde forstyrre hende. Jeg har aldrig erkyndiget mig om, hvo hun var, hvor hun boede, hvad der kunde foranledige hendes pludselige Reise; men hun har altid været mig en behagelig Erindring, hvilken jeg ikke har tilladt mig at fornærme ved nogen endog uskyldig Nysgjerrighed. — En Pige, der vil det Interessante, hun bliver den Snare, i hvilken hun selv fanges. En Pige, der ikke vil det Interessante, hun troer paa Gjentagelsen. Ære være

den, der oprindelig var saaledes, Ære være den, der blev det i Tiden.

Dog jeg maa bestandig gjentage, at det er i Anledning af Gjentagelsen jeg siger alt dette. Gjentagelsen er den ny Kategori, som skal opdages. Naar man kjender Noget til den nyere Philosophi, og ikke er ganske ukyndig i den græske, saa vil man let see, at denne Kategori netop forklarer Forholdet mellem Eleater og Heraklit, og at Gjentagelsen egentlig er det, man af en Feiltagelse har kaldt Mediationen. Det er utroligt, saa megen Blæst der i den hegelske Philosophi er bleven gjort af Mediationen, og saa megen taabelig Passiar, der under det Firma har nydt Hæder og Ære. Man skulde hellere søge at gjennemtænke Mediationen, og saa lade Grækerne vederfares lidt Ret. Den græske Udvikling af Læren om Væren og Intet, Udviklingen af »Øieblikket«, det »Ikke-Værende« o. s. v. siger Spar To til Hegel. Mediation er et udenlandsk Ord, Gjentagelse er et godt dansk Ord, og jeg gratulerer det danske Sprog til en philosophisk Terminus. Det bliver i vor Tid ikke forklaret, hvorledes Mediationen fremkommer, om den resulterer af de tvende Momenters Bevægelse, og i hvilken Forstand den da allerede forud er indeholdt i disse, eller om den er noget Nyt, der træder til, og da hvorledes. I denne Henseende er den græske Overveielse af Begrebet κίνησις, der svarer til den moderne Kategori »Overgangen« i høi Grad at paaagte. Gjentagelsens Dialektik er let: thi det, der gjentages, har været, ellers kunde det ikke gjentages, men netop det, at det har været, gjør Gjentagelsen til det Nye. Naar Grækerne sagde, at al Erkjenden er Erindren, saa sagde de, hele Tilværelsen, som er til, har været til, naar man siger, at Livet er en Gjentagelse, saa siger man: Tilværelsen, som har været til, bliver nu til. Naar man ikke har Erindringens eller Gjentagelsens Kategori, saa opløser hele Livet sig i en tom og indholdsløs Larmen. Erindringen er den ethniske Livsbetragtning, Gjentagelsen den moderne; Gjentagelsen er Metaphysikens Interesse; og tillige den Interesse, paa hvilken Metaphysiken strander, Gjentagelsen er Løsnet i enhver ethisk Anskuelse, Gjentagelsen er *conditio sine qua non* for ethvert dogmatisk Problem.

Eleater og Heraklit] Eleaterne lærte at der ikke fandtes Bevægelse eller Forandring, Heraklit at der ikke fandtes Stilstand, men kun Forandring. **Den græske Udvikling** osv.] herved tænkes nærmest paa Platons Parmenides. Jvfr. Philos. Smuler, Mellemspil. *κίνησις* (kinesis), Bevægelse. Jvfr. Platons Parmenides p. 156. Aristoteles's Physik III, 1. **Grækerne**, ɔ: Platon; jvfr. Philos. Smuler I A. **ethniske**, ɔ: hedenske. *conditio sine qua non* »Betingelse uden hvilken ikke«, ufravigelig Betingelse.

Enhver dømme som han vil om det her angaaende Gjentag sen Sagte, han dømme ogsaa hvad han vil om, at jeg siger det h og paa denne Maade, idet jeg efter Hamanns Exempel mit ma cherlei Zungen mich ausdrücke, und die Sprache der Sophiste der Wortspiele, der Creter und Araber, Weiszen und Mohren un Creolen rede, Critik, Mythologie, *rebus* und Grundsätze durch ei ander schwatze, und bald *κατ' ανθρωπον* bald *κατ' εξοχην* argumentir Forudsat, at det ikke er bar Løgn, hvad jeg siger, gjorde j maaskee rigtigst i at indsende min Strøtanke til en systemati Vurderingsmand, maaskee kunde der blive Noget ud deraf, en A mærkning i Systemet — store Tanke! saa havde jeg ikke lev forgjæves!

Hvad Betydningen angaaer, som Gjentagelsen har for en Tin saa lader der sig sige Meget uden at gjøre sig skyldig i en Gje tagelse. Da Professor Ussing i sin Tid holdt en Tale i det 28 Mai-Selskab, og en Yttring i samme ikke behagede, hvad gjorde Professoren, som dengang altid var resolut og gewaltig, han slog Bordet og sagde: jeg gientager. Han meente altsaa dengang, hvad han sagde, vandt ved Gjentagelsen. For nogle Aar sid hørte jeg en Præst ved to festlige Leiligheder holde aldeles d samme Tale. Havde han været af Professorens Mening, saa hav han den anden Gang, idet han besteg Prækestolen, slaaet i Pulpet og sagt: jeg gjentager, hvad jeg allerede forrige Søndag sagd Dette gjorde han ikke, og lod sig slet ikke mærke med Nog Han var ikke af Professor Ussings Mening, og hvo veed, maask er Hr. Professoren selv ikke mere af den Mening, at det var go for hans Tale, om den atter gjentoges. Da ved en Hoffest Dro ningen havde fortalt en Historie, og alle Hofmændene leet ad de en døv Minister inclusive, da reiste denne sig, og udbad sig d Naade ogsaa at maatte fortælle en Historie, og fortalte den samm Spørgsmaal: hvilken Anskuelse havde han af Gjentagelsens Bety ning. Naar en Lærer i en Skole siger: det er nu anden Gang. j gjentager, at Jespersen skal sidde roligt; og samme Jespersen faa

---

Hamanns Exempel] den her citerede Passus synes ikke at findes i Hamann. *κατ' ἄνθρωπον* paa menneskelig Vis, *κατ' ἐξοχήν* paa overordent Maade; jvfr. Hamann, Werke II S. 204. Ussing] Tage Algreen Ussing. 1840 Professor i Retsvidenskab ved Universitetet, var i 30'erne et virksomt Medl af 28. Mai-Selskabet, der havde til Formaal at feire Aarsdagen for Stænderfor ningens Indførelse (28. Mai 1831). Senere tog Ussing Afstand fra den liberale position. Her sigtes muligvis til hans Tale 28. Mai 1837 (se Kjøbenhavnspos for 1837, S. 596).

en Anmærkning for gjentagen Urolighed, saa er Gjentagelsens Betydning aldeles modsat.

Dog ved saadanne Exempler vil jeg ikke videre opholde mig, men gaae over til at tale lidt om den Opdagelses-Reise, jeg foretog mig for at forsøge Gjentagelsens Mulighed og Betydning. Uden noget Menneskes Vidende (for at nemlig al mulig Snakken ikke skulde gjøre mig udygtig til Experimentet og paa anden Maade kjed af Gjentagelsen) gik jeg med Dampskibet til Stralsund og tog en Plads i Schnellposten til Berlin. Der er blandt de Lærde forskjellige Meninger om, hvilken Plads der er den beqvemmeste i en Diligence; min Ansicht er følgende: det er Elendighed tilhobe. Forrige Gang havde jeg en Yderplads forlænds inden i Vognen denne ansees af Nogle for den store Gevinst) og blev nu i 36 Timer saaledes sammenrystet med mine Nær-Paarørende, at jeg, da jeg ankom til Hamburg, ikke blot havde tabt Forstanden, men Benene med. Vi 6 Personer, som sadde inde i Vognen, arbeidedes i de 36 Timer saaledes sammen til eet Legeme, at jeg fik en Forestilling om, hvad der hændte Molboerne, der efter at have siddet længe sammen, ikke kunde kjende deres egne Been. For om muligt idetmindste at blive Lem paa et mindre Legeme, valgte jeg en Plads i Coupeen. Det var en Forandring. Imidlertid gjentog Alt sig. Postillonen blæste, jeg lukkede mine Øine, hengav mig i Fortvivlelsen, og tænkte som jeg ved saadan Leilighed pleier: Gud veed om Du holder det ud, om Du virkelig kommer til Berlin og i saa Fald om Du nogensinde bliver Menneske mere, istand til at frigjøre Dig i Isolationens Enkelthed, eller Du beholder et Minde om, at Du er et Lem paa et større Legeme.

Til Berlin ankom jeg da. Strax ilede jeg til mit gamle Logis for at forvisse mig om, hvorvidt en Gjentagelse var mulig. Jeg tør forsikkre enhver deeltagende Læser, at det var lykkedes mig den forrige Gang at faae en af de behageligste Leiligheder i Berlin, det tør jeg nu end bestemtere forsikkre, da jeg har seet flere. Gensd'arme-Pladsen er vel den smukkeste i Berlin, das Schauspielhaus, de to Kirker tage sig ypperligt ud især ved Maaneskin, sete fra et Vindue. Erindringen herom bidrog meget til, at jeg kom afsted. Man stiger op i første Etage i et med Gas oplyst Huus, man aabner en lille Dør, man staaer i Entreen. Til Venstre har man en Glasdør, der fører ind til et Cabinet. Man gaaer ligefrem,

---

Coupeen er det aabne, af en Kalesche beskyttede Forsæde paa Diligencen.
de to Kirker] Französische og Neue Kirche.

man er i et Forværelse. Indenfor dette er tvende Værelser, aldeles eensformede, aldeles eens møblerede, saaledes, at man i Speilet seer Værelset dobbelt. Det inderste Værelse er smagfuldt oplyst. En Armstage staaer paa et Arbeidsbord, en let tegnet Lænestol, betrukken med rødt Fløiel, staaer ved dette. Det forreste Værelse er ikke oplyst. Her blander Maanens blege Lys sig med den stærkere Belysning fra det indre Værelse. Man sætter sig hen paa en Stol ved Vinduet, man betragter den store Plads, man seer de Forbigaaendes Skygger ile hen over Murene, Alt forvandler sig til en scenisk Decoration. En drømmende Virkelighed dæmrer i Sjælens Baggrund. Man føler en Lyst til at kaste Kappen om sig, at snige sig sagte langs Muren med speidende Blikke, opmærksom paa enhver Lyd. Man gjør det ikke, man seer blot sig selv foryngет gjøre det. Man har røget sin Cigar; man trækker sig tilbage i det indre Værelse, man begynder at arbeide. Midnat er forbi. Man slukker Lysene, man tænder en lille Natstage. Maanebelysningen seirer ublandet. En enkelt Skygge viser sig end mørkere, et enkelt Fodtrin behøver lang Tid for at forsvinde. Himlens skyfri Hvælving seer saa vemodig og tankedrømmende ud, som var Verdens Undergang forbi, og Himlen uforstyrret beskæftiget med sig selv. Man gaaer atter ud i Forværelset, i Entreen, ind i hiint lille Cabinet, man sover — hvis man hører til de Lykkelige, der kunne sove. — Ak! men her var ingen Gjentagelse mulig. Min Vert, Materialisten, er hatte sich verändert, i den prægnante Forstand, hvori Tydsken tager dette Ord, og, saavidt jeg veed, bruges »at forandre sig« paa en lignende Maade i enkelte af Kjøbenhavns Gader — ɔ: han havde giftet sig. Jeg vilde ønske ham til Lykke, men da jeg ikke er det tydske Sprog saa mægtig, at jeg veed at vende mig i en snæver Vending, ei heller havde de ved saadan Leilighed brugelige Talemaader promte, saa indskrænkede jeg mig til en pantomimisk Bevægelse. Jeg lagde Haanden paa Hjertet og saae paa ham, medens øm Deeltagelse stod læselig i mit Ansigt. Han trykkede min Haand. Efterat vi saaledes havde forstaaet hinanden, gik han over til at bevise Ægteskabets æsthetiske Gyldighed. Dette lykkedes ham overordentlig, netop ligesaa godt som den forrige Gang, at bevise Pebersvendenes Fuldkommenhed. Naar jeg taler tydsk, er jeg det føieligste Menneske af Verden.

Min forrige Vert vilde dog gjerne tjene mig, og jeg vilde gjerne boe hos ham; altsaa, jeg tog mod eet Værelse og Entreen. Da jeg

---

Ægteskabets æsthetiske Gyldighed] Hentydning til Enten—Eller II, 1.

kom hjem den første Aften, da jeg havde tændt Lysene, tænkte jeg: Ak! Ak! Ak! er det Gjentagelsen. Jeg blev ganske forstemt, eller om man saa vil, stemt netop som Dagen fordrede det; thi Skjebnen havde maget det saa besynderligt, at jeg ankom til Berlin paa den allgemeine Busz- und Bettag. Berlin var sønderknust. Vel kastede man ikke hinanden Støv i Øinene med de Ord: *memento o homo! quod cinis es et in cinerem revertaris;* men desuagtet stod den hele By i eet Støv. Jeg troede først, at det var en Regjerings-Foranstaltning; men senere overbeviste jeg mig om, at det var Vinden, der paatog sig denne Uleilighed, og uden Persons Anseelse fulgte sit Lune eller sin onde Vane; thi i Berlin er det idetmindste hver anden Dag Aske-Onsdag. Dog dette vedkommer mindre mit Forehavende. Denne Opdagelse betraf ikke »Gjentagelsen«; thi den forrige Gang jeg var i Berlin, havde jeg ikke bemærket dette Phænomen, formodentlig fordi det var Vinter.

Naar man har faaet sig bequemt og hyggeligt indrettet i sin Bolig, naar man saaledes har et fast Punkt, hvorfra man kan styrte frem, et betrygget Skjulested, hvor man kan trække sig tilbage, for i Eensomhed at fortære sit Bytte, Noget jeg især sætter Priis paa, da jeg som visse Rovdyr ikke kan spise, naar Nogen seer derpaa — saa gjør man sig bekjendt med hvad der kan være af Mærkeligheder i Byen. Er man en Reisende *ex professo*, et Ilbud, der reiser for at lugte til Alt, hvad Andre have lugtet til, eller for at skrive Navnene paa Mærkværdighederne i sin Dagbog, og til Gjengjeld sit i de Reisendes store Stambog, saa antager man en Lohndiener og kjøber das ganze Berlin for 4 Groschen. Ved denne Methode bliver man en upartisk Iagttager, hvis Udsagn bør staae til Troende ved enhver Politi-Protocol. Er man derimod paa sin Reise ikke i nødvendigt Ærinde, saa lader man staae til; faaer stundom Noget at see, som Andre ikke see; overseer det Vigtigste; faaer et tilfældigt Indtryk, der kun har Betydning for En selv. En saadan sorgløs Løsgænger har da i Almindelighed ikke stort at meddele Andre og gjør han det, løber han let Fare for at svække de gode Tanker, som gode Mennesker kunde have om hans Moralitet og Sædelighed. Hvis et Menneske havde reist i længere Tid i Udlandet, men aldrig været auf der Eisenbahn, skulde han da

---

Vel kastede o. s. v.] Aske-Onsdag uddeles i de katholske Lande velsignet Aske, hvormed Præsten bestrøer sig selv og de Troende. Ved Udstrøningen siger Præsten: *Memento homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris,* »husk Menneske, at du er Støv og skal vende tilbage til Støvet«. *ex professo* af Faget. Lohndiener] Leietjener.

ikke være udstødt af ethvert bedre Selskab! Hvad om et Menneske havde været i London og aldrig kjørt i Tunnel! Hvad om et Menneske kom til Rom, forelskede sig i et lille Parti af Byen, der var ham et uudtømmeligt Stof til Glæde, forlod Rom uden at have seet en eneste Mærkværdighed! Berlin har 3 Theatrer. Hvad der i Operaen præsteres for Opera og Ballet, skal være groszartig; hvad der i Skuespilhuset præsteres, skal være belærende, dannende, ikke blot til Lyst. Jeg veed det ikke. Derimod veed jeg, at der i Berlin er et Theater, som hedder Königstädter Theatret. Dette Theater besøge de officielle Reisende sjeldnere, skjøndt dog lidt oftere end, hvad der ogsaa har sin Betydning, de gemytlige Forlystelsessteder, der ligge mere afsides, og hvor en Dansk kan faae Leilighed til at opfriske Mindet om Lars Mathiesen og Kehlet. Da jeg kom til Stralsund og læste i Avisen, at »der Talismann« skulde opføres paa hiint Theater, blev jeg strax veltilmode. Erindringen om det vaagnede i min Sjæl, og den første Gang, jeg var der, var det som fremkaldte dette første Indtryk kun en Erindring i min Sjæl, der viste langt tilbage i Tiden.

Der er vel intet ungt Menneske med nogen Phantasi, uden at han engang har følt sig fængslet af Theatrets Trylleri og ønsket selv at være revet med ind i hiin kunstige Virkelighed, for som en Dobbeltgænger at see og høre sig selv, at adsplitte sig selv i sin al-mulige Forskjellighed fra sig selv og dog saaledes, at enhver Forskjellighed igjen er Een selv. Det er naturligviis i en meget ung Alder, at en saadan Lyst yttrer sig. Kun Phantasien er vaagnet til sin Drøm om Personligheden, alt Andet sover endnu trygt. I en saadan Phantasiens Selvanskuelse er Individet ikke en virkelig Skikkelse, men en Skygge, eller rettere, den virkelige Skikkelse er usynlig tilstede, og nøies derfor ikke med at kaste een Skygge, men Individet har en Mangfoldighed af Skygger, der alle ligne ham, og som momentviis ere ligeberettigede til at være ham selv. Personligheden er endnu ikke opdaget, dens Energi bebuder sig kun i Mulighedens Lidenskab; thi det gaaer i det aandelige Liv som det gaaer med mange Planter — Hjerteskuddet kommer sidst. Dog denne Skygge-Existents fordrer ogsaa en Tilfredsstillelse, og det er aldrig gavnligt for et Menneske, om den ikke fik Tid til at leve sig ud, medens det paa den anden Side er sørgeligt eller comisk,

---

Lars Mathiesen og Kehlet] to Traktørsteder, hvoraf det ene laa i Alleegade, det andet i Frederiksberg Allee. der Talismann] Posse m. Sange i 3 Akter af Nestroy (udg. 1843); paa Dansk Kbhvn. 1849.

naar Individet tog feil og levede sig selv ud deri. Et saadant Menneskes Pretentioner paa at være et virkeligt Menneske blive da ligesaa tvivlsomme som Deres Fordring paa Udødelighed, der end ikke ere istand til at møde personligen paa Dommensdag, men lade møde for sig ved en Deputation af gode Forsætter, Døgn-Beslutninger, Halvtimes-Planer m. m. Hovedsagen er, at enhver Ting skeer til rette Tid. Alt har sin Tid i Ungdommen, og hvad der har havt sin Tid da, faaer den igjen senere; og det er ligesaa sundt for den Ældre at have noget Forbigangent i sit Liv, hvorved han er i Gjeld til Latteren, som noget Forbigangent, der fordrer Taarer.

Naar man i en Bjerg-Egn hører Vinden Dag ud og Dag ind urokkeligt, uforandret foredrage det samme Thema, saa fristes man maaskee til et Øieblik at abstrahere fra Ufuldkommenheden, og da glæde sig over dette Billede paa den menneskelige Friheds Consequents og Sikkerhed. Man tænker maaskee ikke paa, at der var et Øieblik, da den Vind, der nu i mange Aar har havt sin Bolig mellem disse Bjerge, kom som Ubekjendt til disse Egne, styrtede sig forvildet, meningsløst ind imellem Kløfterne, ned i Bjerghulerne, frembragte nu et Hviin, som den næsten selv studsede over, nu et huult Brøl, som den selv flygtede for, nu en Klagetone, som den ikke selv vidste hvorfra den kom, nu et Suk fra Afgrundens Angst, saa dybt, at Vinden selv blev bange og tvivlede et Øieblik, om den turde boe i disse Egne, nu et lyrisk overgivent Hopsasa, indtil den, efterat have lært sit Instrument at kjende, sammenarbeidede alt Dette i den Melodi, som den fra Dag til Dag uforandret foredrager. Saaledes farer Individets Mulighed vildt om i sin egen Mulighed, opdager nu en, nu en anden. Men Individets Mulighed vil ikke blot høres, den er ikke som Veirets blot henfarende, den er tillige gestaltende, derfor vil den paa samme Tid sees. Enhver dets Mulighed er derfor en lydende Skygge. Det krypte Individ troer ligesaa lidet paa de store larmende Følelser som paa Ondskabens snedige Hvidsken, ligesaa lidet paa Glædens salige Jubel, som paa Sorgens uendelige Sukken; Individet vil blot pathetisk see og høre, men vel at mærke, sig selv. Dog vil det ikke høre virkeligt sig selv. *Det gaaer* ikke an. I samme Nu galer Hanen, og Tusmørkets *Skikkelser* flygte bort, Nattestemmerne forstumme. Vedblive de, da *ere vi paa* et ganske andet Gebeet, hvor alt Dette foregaaer under *Ansvarets* ængstende Tilsyn, da ere vi ved det Dæmoniske. For da *ikke at faae* et Indtryk af sit virkelige Selv, fordrer det krypte *Individ* Omgivelsen let og flygtig som Skikkelserne ere det, som *Ordenes* skummende Brusen er det, der lyder uden Gjenlyd.

En saadan Omgivelse er den sceniske, som derfor netop egner sig for det krypte Individs Schattenspiel. Blandt de Skygger, i hvilke han opdager sig selv, hvis Stemme er hans Stemme, er maaskee en Røvercapitain. Han maa kjende sig selv i dette Speilbillede, Røverens mandige Skikkelse, hans hurtige og dog gjennemborende Blik, Lidenskabens Skrift i hans furede Ansigt, Alt maa være der. Han maa ligge paa Luur ved Bjergpasset, han maa lytte efter Bevægelsen af de Reisende, han maa støde i Fløiten, Banden styrte til; hans Stemme maa overdøve Larmen; han maa være grusom, lade Alt hugge ned, og ligegyldigt vende sig bort derfra, han maa være ridderlig mod den ængstede Pige o. s. v. o. s. v. En Røver har jo hjemme i de skumle Skove. Vilde man sætte hiin Phantasiens Helt hen i en saadan, medgive ham alt Tilbehør og nu bede ham blot at forholde sig rolig saa længe, til man havde fjernet sig et Par Mile fra ham, for da ganske at kunne overlade sig til sin lidenskabelige Rasen — saa tænker jeg han blev aldeles stum. Det vilde maaskee gaae ham som det gik en Mand, der for nogle Aar siden beærede mig med sin literaire Fortrolighed. Han kom til mig, beklagede sig over, at han i den Grad overvældedes af Idee-Fylde, at det var ham umuligt at føre Noget i Pennen, fordi han ikke kunde skrive hurtigt nok; han bad mig at have den Uleilighed at være hans Secretair og skrive efter Dictat. Jeg anede strax Uraad og trøstede ham derfor med, at jeg kunde skrive omkaps med en løbsk Hest, da jeg blot skrev et Bogstav af hvert Ord og dog indestod for at kunne læse Alt, hvad jeg havde skrevet. Min Tjenstvillighed kjendte ingen Grændse. Jeg lod sætte et stort Bord frem, numererede flere Ark Papir, at jeg end ikke skulde spilde Tiden med at vende Bladet om, fremlagde et Dusin Staalpenne med Skaft, dyppede Pennen — og Manden begyndte sin Tale saaledes: ja! seer De, Høistærede, det jeg egentlig vilde sige, var . . . Da han var færdig med denne Tale, læste jeg den op for ham, og siden den Tid har han aldrig forlangt mig til Secretair. — Hiin Røver vilde formodentlig finde Maalestokken for stor og dog i en anden Forstand for lille. Nei, mal ham en Coulisse med eet Træ, hæng en Lampe foran, der gjør Belysningen end besynderligere, og denne Skov er dog større end hiin virkelige, større end Nordamerikas Urskove, og dog kan han gjennemtrænge den med sin Røst, uden at blive hæs. Dette er Phantasiens sophistiske Lyst, saaledes at have hele Verden i en Nøddeskal, der er større end hele Verden, og dog ikke større end at Individet kan fylde den.

En saadan Lyst til theatralsk Optræden og Expectoreren røber paa ingen Maade noget Kald til scenisk Kunst. Hvor der er et

saadant, der viser Talentet sig strax som Disposition til det Enkelte, og selv det rigeste vaagnende Talent har ikke et saadant Omfang. Denne Lyst er blot Phantasiens Umodenhed; thi en anden Ting er det, naar den har sin Grund i Forfængelighed og Tilbøielighed til at ville glimre. Saa har det Hele ingen dybere Grund end Forfængelighed, en Grund, der da desto værre kan være dyb nok.

Om nu end dette Moment i det individuelle Liv forsvinder, saa reproduceres det dog i en modnere Alder, da naar Sjælen har samlet sig i Alvor. Ja medens Kunsten da maaskee end ikke er Individet alvorlig nok, kan han have Lyst til leilighedsviis at vende tilbage til hiin første Tilstand og optage den i en Stemning. Han ønsker da at lade sig comisk paavirke og at forholde sig selv comisk productiv til den theatralske Præstation. Medens derfor hverken Tragedien eller Comedien eller Lystspillet vil behage ham, netop paa Grund af deres Fuldkommenhed, vender han sig til Possen. Det samme Phænomen gjentager sig ogsaa i andre Sphærer. Man seer stundom den modnere Individualitet, der mætter sig paa Virkelighedens stærke Føde, ikke egentlig paavirkes af et heldigt udført Konst-Maleri. Derimod kan han blive bevæget ved at see et Nürenberger-Stykke, et Billede, som de, der for ikke længe siden fandtes paa Børsen. Der seer man et Landskab, der forestiller en landlig Egn overhovedet. Denne Abstraktion lader sig ikke kunstnerisk udføre. Det Hele er derfor opnaaet ved Modsætning, nemlig ved en tilfældig Concretion. Og dog vil jeg spørge Enhver, om han af et saadant Landskab ikke faaer dette Indtryk af en landlig Egn overhovedet, og om han ikke fra sin Barndom af har denne Kategori tilbage. Fra sin Barndom af, da man havde saadanne uhyre Kategorier, at man nu næsten svimler derved, da man af et Stykke Papir udklippede en Mand og en Kone, der i endnu strængere Forstand var Mand og Kone overhovedet, end Adam og Eva var det. En Landskabsmaler, hvad enten han stræber at virke ved tro Gjengivelse eller ved ideal Reproduction, lader maaskee Individet koldt, et saadant Billede frembringer en ubeskrivelig Virkning, idet man ikke veed, om man skal lee eller græde, og hele Virkningen beroer paa Betragterens Stemning. Der er vel intet Menneske uden han har havt en Periode, da ingen Sprogets Rigdom, ingen Interjectionens Lidenskab var ham nok, da intet Udtryk, ingen Gesticulation tilfredsstillede, da Intet satisficerede uden at

---

P. Possen] Lystspil af farceagtig Karakter, med lokal Farve, ofte ogsaa Dialekt. P. havde omkring 1840 en Blomstringstid i Berlin.

udbryde i de besynderligste Spring og Kolbytter. Maaskee lærte det samme Individ at dandse, maaskee saae han ofte Balletter og beundrede Dandserens Kunst, maaskee kom der en Tid, da Balletten ikke mere afficerede ham, og dog havde han Øieblikke, da han kunde trække sig tilbage paa sit Værelse, ganske overlade sig til sig selv, og føle en ubeskrivelig humoristisk Lindring i at staae paa eet Been i en malerisk Stilling, eller give hele Verden Døden og Djævelen og afgjøre Alt med et Entrechat.

I Königstädter Theatret opføres Possen, og samler der, som naturligt er, et høist forskjelligt Publikum om sig, ja den, der pathologisk vilde studere Latteren i Stænders og Temperamenters Forskjellighed, burde ikke forsømme den Leilighed, som Opførelsen af en Posse tilbyder. Galleriets og anden Etages Jubel og skingrende Latter er noget ganske Andet end et dannet og kritisk Publikums Applaus, det er et stadigt Accompagnement, uden hvilken Possen slet ikke kunde opføres. Possen bevæger sig i Almindelighed i de lavere Livs-Sphærer, og derfor gjenkjende Galleriet og 2den Etage sig selv strax, og deres Larm og Bravoraab er ikke en æsthetisk Vurdering af den enkelte Kunstner, men et reent lyrisk Udbrud af deres Velvære, de blive sig slet ikke bevidst som Publikum, men de ville med ned paa Gaden eller hvor Scenen forresten er. Da dette imidlertid ikke lader sig gjøre formedelst Afstanden, saa bære de sig ad ligesom Børn, der blot faae Lov til fra et Vindue at see et Opløb paa Gaden. Ogsaa første Etage og Parquettet ryster den til Latter, om denne end er væsentlig forskjellig fra hiint cimbrisk-teutoniske Folkeskrig, og Latterens Forskjellighed selv indenfor denne Sphære uendelig nuanceret, i en ganske anden Forstand end ved Opførelsen af det fortræffeligste Lystspil. Man betragte det som en Fuldkommenhed eller en Ufuldkommenhed, det er nu engang saa. Enhver almindeligere æsthetisk Bestemmelse strander paa Possen, og den formaaer ingenlunde at tilveiebringe en Uniformitet i Stemning hos det mere dannede Publikum; thi da Virkningen for en stor Deel beroer paa Selvvirksomhed og Tilskuerens Productivitet, kommer den enkelte Individualitet i en ganske anden Forstand til at gjøre sig gjeldende, og er i sin Nyden emanciperet fra alle æsthetiske Forpligtelser til traditionelt at beundre, lee, blive rørt o. s. v. At see en Posse er for den Dannede ligesom at spille i Lotteriet, kun har man ikke den Ubehagelighed at vinde Penge. Men en saadan Usikkerhed er det almindelige theaterbesøgende Publikum ikke tjent med, og negligerer derfor gjerne Possen, eller seer fornemt ned paa den, hvilket er værst for det selv. Et egentligt Theater-Publikum har i Almindelighed en

vis borneret Alvor, det vil, eller vil idetmindste indbilde sig, at det forædles og dannes i Theatret; det vil have havt, eller vil i det mindste indbilde sig, at det har havt en sjelden Kunst-Nydelse, det vil, saasnart det har læst Plakaten, forud kunne vide, hvorledes det skal passere denne Aften. En saadan Overeenskomst lader sig ikke træffe med Possen; thi den samme Posse kan gjøre et høist forskjelligt Indtryk, og det kan træffe sig saa besynderligt, at dengang den virkede mindst, blev den bedst udført. Man kan da ikke stole paa Naboer og Gjenboer og Bladenes Udsagn, om man har moret sig eller ikke. Den Sag maa den Enkelte afgjøre med sig selv; og det er neppe endnu lykkedes nogen Recensent at foreskrive et Ceremoniel for et dannet Theater-Publikum, der seer en Posse; der kan i denne Henseende slet ingen *bon ton* etablere sig. Den ellers saa betryggende gjensidige Agtelse mellem Theater og Publikum er hævet, man kan komme i den uberegneligste Stemning ved at see en Posse, og kan derfor aldrig med Sikkerhed vide, om man i Theatret har opført sig som et værdigt Medlem af Selskabet, der har leet og grædt paa passende Sted. Man kan ikke som en samvittighedsfuld Tilskuer beundre den fine Charaktertegning, der skal være i Dramaet; thi Possens Personer ere alle tegnede efter den abstracte Maalestok »overhovedet«. Situation, Handling, Replik, Alt er efter denne Maalestok. Man kan derfor ligesaa godt blive vemodig stemt som oven ud af Latter. Ingen Virkning i Possen frembringes ved Ironi, Alt er Naivetet, Tilskueren maa derfor ganske som Enkelt være selvvirksom; thi Possens Naivetet er dog saa illusorisk, at det er umuligt for den Dannede at forholde sig naiv til den; men i dette hans Sig-Forholden til Possen ligger for en stor Deel Moerskaben, som han da selv maa vove, medens han forgjeves til Høire og Venstre eller i Bladene vil søge en Garanti for, at han virkelig har moret sig. For den Dannede derimod, der tillige har Ugeneerthed nok til at turde more sig ganske solo, Selvtillid nok til at vide med sig selv, uden at beraadføre sig med noget andet Menneskes Viden, om han har moret sig eller ikke, for ham vil maaskee Possen have en ganske egen Betydning, idet den snart ved det Abstraktes Rummelighed, snart ved Anbringelsen af en haandgribelig Virkelighed vil berøre hans egen Stemning forskjellig. Kun vil han naturligviis ikke bringe nogen Stemning fix og færdig med sig, for at lade Alt virke i Forhold til den, men han vil have perfectioneret sig i Stemning og holde sig selv i den

---

bon ton god Tone.

Tilstand, hvor der ikke er en eneste tilstede, men en Mulighed af alle.

I Königstädter Theatret bliver Possen given, og i mine Tanker fortræffeligt. Min Mening er naturligviis aldeles individuel, jeg paanøder Ingen min, og frabeder mig al Nøden. For at en Posse skal kunne opføres med fuldkommen Succes, maa det spillende Personale være sammensat paa en egen Maade. Det maa eie 2, høist 3 aldeles afgjorte Talenter eller rettere productive Genier. Disse maae være Lunets Børn, berusede i Latter, Humorens Dandsere, der, om de end til andre Tider, ja selv Øieblikket iforveien, ere aldeles som andre Mennesker, i samme Nu som de høre Regisseurens Klokke blive forvandlede, idet de liig den ædle arabiske Hest begynde at stønne og puste, medens deres udspilede Næseborer vidne om den Aandens Fnysen, der er i dem, fordi de ville frem, ville tumle sig i Vildhed. De ere ikke saa meget reflekterende Kunstnere, der have studeret Latteren, som de ere Lyrikere, der selv styrte sig ned i Latterens Afgrund og nu lade dens vulkanske Magt kaste dem ind paa Scenen. De have derfor ikke saa meget beregnet hvad de ville gjøre, men de lade Øieblikket og Latterens Naturkraft raade for Alt. De have Mod til at vove hvad den Enkelte kun fordrister sig til, naar han er ene med sig selv, hvad Afsindige gjøre i Alles Nærværelse, hvad Geniet veed at gjøre med Geniets Myndighed, sikker paa Latteren. De vide, at deres Overgivenhed har ingen Grændser, at det Komiskes Fond i dem er uudtømmeligt, og næsten hvert Øieblik overrasker dem selv; de veed, at de ere istand til den hele Aften at holde Latteren oppe, uden at det koster dem mere Anstrængelse end det koster mig at smøre dette ned paa Papiret.

Naar et Posse-Theater har 2 saadanne Genier, er det nok; tre er det største Antal, der er af det Gode; thi ellers svækkes Virkningen, ligesom et Menneske døer af Hypersteni. Det øvrige Personale behøver ikke at være Talenter, det er end ikke godt, at de ere det. Det øvrige Personale behøver heller ikke at være udskrevet efter Skjønhedens Reglement, det maa hellere være sammenbragt ved Tilfældet. Det hele øvrige Personale maa gjerne være ligesaa tilfældigt som hiint Selskab, der efter en Tegning af Chodowiecki

---

Hyperst(h)eni egentlig: Overmaal af Kraft; bruges om en sygelig Tilstand, hvori Legemets Funktioner er i forhøiet Virksomhed, især ved Feber. Tegning af Chodowiecki] en saadan har ikke ladet sig eftervise. Paa vor Kobberstiksamling findes en Tegning (Chod. Nr. 8), der iøvrigt passer til Sammenhængen, men ikke forestiller Roms Anlæggelse.

anlagde Rom. Man behøver end ikke at udelukke Nogen paa Grund af Legemsfeil; tvertimod vilde en saadan Tilfældighed virke ypperligt ind med. Om Een var hjulbenet eller kalveknæet eller for opløben eller før Tiden standset i Vexten; kort, et i en eller anden Casus defekt Exemplar, han kan godt bruges i Possen, og den Virkning, han frembringer, kan være uberegnelig. Næst efter det Ideale kommer nemlig det Tilfældige som det Nærmeste. Et vittigt Hoved har sagt, at man kunde inddele Menneskeheden i Officierer, Tjenestepiger og Skorstensfeiere. Denne Bemærkning er i mine Tanker ikke blot vittig, men tillige dybsindig, og der skal et stort speculativt Talent til, for at give en bedre Inddeling. Naar en Inddeling ikke ideelt udtømmer sin Gjenstand, saa er den tilfældige i alle Maader at foretrække, fordi den sætter Phantasien i Bevægelse. En nogenlunde sand Inddeling kan ikke tilfredsstille Forstanden, er slet Intet for Phantasien, hvisaarsag den er aldeles at forkaste, om den end til daglig Brug nyder megen Ære, fordi Menneskene deels ere meget dumme og deels have meget lidt Phantasi. Naar man i et Theater vil have en Forestilling af et Menneske, da maa man enten forlange en absolut gjennemført i Idealiteten concret Skabning, eller det Tilfældige. De Theatre, der ikke blot ere til Lyst, skulde levere det Første. Imidlertid nøies man her med, at en Skuespiller er en smuk Karl med et fordeelagtigt Ydre og et godt Theater-Ansigt, en god Stemme. Mig tilfredsstiller dette sjeldent; thi hans Præstation vækker *eo ipso* Kritiken, og saa snart den er vakt, bliver det ikke let at afgjøre, hvad der hører til at være et Menneske, ikke heller let at fuldkomme Eens Fordringer, Noget man vel vil give mig Ret i, naar man betænker, at Socrates, der dog især var stærk i Menneskekundskab og Selverkjendelse, »ikke med Bestemthed vidste, om han var et Menneske eller et endnu mere foranderligt Dyr end Typhon.« I Possen derimod virker det underordnede Personale ved hiin abstrakte Kategori: overhovedet, og opnaaer dette ved en tilfældig Concretion. Forsaavidt er man da ikke kommen videre end til Virkeligheden. Dette skal man heller ikke; men Tilskueren forsoner sig comisk med, at see denne Tilfældighed gjøre Fordring paa at være Idealiteten, hvilket den gjør ved at træde ind paa Scenens Kunst-Verden. Skulde der gjøres en Undtagelse med nogen af det underordnede Personale, da maatte det være Elskerinden. Hun maa naturligviis paa ingen Maade være Kunstnerinde, men man

---

eo ipso netop derved. Socrates] i Platons Phædrus 230 A.

kunde dog i Valget af hende see paa, at hun var tækkelig, at hele hendes Fremtræden, hendes Syslen paa Scenen var venlig og velgjørende, at hun var behagelig at see paa, behagelig, saa at sige, at have om sig.

Personalet ved Königstädter-Theatret er nogenlunde sammensat efter mit Ønske; skulde jeg gjøre en Indvending, da vilde denne træffe det underordnede Personale; thi mod **B e c k m a n n** og **G r o b e c k e r** har jeg ikke eet Ord at indvende. Beckmann er et afgjort comisk Geni, der reent lyrisk Iøber løbsk i det Comiske, ikke udmærker sig ved Charakteertegning men ved Oversprudlen i Stemning. Han er ikke stor i det kunstnerisk Commensurable, men beundringsværdig i det individuelle Incommensurable. Han behøver ingen Understøttelse ved Sammenspillet, ved Sceneri og Arrangement; netop fordi han er i Stemning bringer han Alt selv med; paa samme Tid som han er ovenud i Kaadhed maler han sig selv sin Scene tiltrods for nogen Theater-Maler. Hvad Baggesen siger om Sara Nickels, at hun kommer styrtende ind paa Scenen med en landlig Egn bag efter sig, det gjelder om B. i god Forstand, kun at han kommer gaaende. Ved et egentligt Kunst-Theater seer man sjeldent nok en Skuespiller, der virkelig kan gaae og staae. Imidlertid har jeg dog seet en ganske enkelt; men hvad B. formaaer, har jeg ikke seet før. Han kan ikke blot gaae, men han kan k o m m e g a a e n d e. Dette at komme gaaende er noget ganske Andet, og ved denne Genialitet improviserer han tillige hele den sceniske Omgivelse. Han kan ikke blot fremstille en vandrende Haandværksbursch, han kan komme gaaende som en saadan, og det saaledes, at man oplever Alt, fra Landeveiens Støv øiner den smilende Landsby, hører dens stille Larm, seer Fodstien, der løber hist nede om Gadekæret, naar man svinger af der ved Smedens — hvor man seer B. komme gaaende med sin lille Bylt paa Nakken, sin Stok i Haanden, sorgløs og ufortrøden. Han kan komme gaaende ind paa Scenen med Gadedrengene efter sig, hvilke man ikke seer. Selv *Dr.* Ryge i Kong Salomon og Jørgen Hattemager kunde ikke frembringe denne Virkning. Ja Hr. B. er en reen Besparelse for et Theater; thi naar man har ham, behøver man hverken Gadedrenge eller Coulisser. Dog denne Haandværksbursch

---

B e c k m a n n] berømt Skuespiller, f. 1803, † 1866; i flere Aar Bærer af Königsstädter Theatret; Forfatter til Possen »Eckensteher Nante«. B a g g e s e n] Kritiken af Ludlams Hule, Danske Værker 12, S. 25. *Dr.* R y g e] som Salomon Goldkalb.

ingen Charakteertegning, dertil er den for løst henkastet i sine Sandhed mesterlige Conturer, den er et Incognito, hvori den nvittige Comiks Dæmon boer, der snart vikler sig ud og river t hen i Tøilesløshed. I denne Henseende er B.'s Dandsen ufor-;nelig. Han har sunget sit Couplet, nu begynder Dandsen. Hvad her vover er halsbrækkende; thi han trøster sig formodentlig ke til i strængere Forstand at virke ved sine Dandse-Stillinger. an er nu aldeles ovenud. Latterens Vanvid i ham kan ikke mere ımmes hverken i Skikkelse eller Replik, kun det, som Münch-ausen, at tage sig selv i Nakken og henjuble sig selv i afsindige ukkespring, er i Stemningens Medfør. Den Enkelte kan, som sagt, odt kjende, hvad Lindring der ligger heri, men at gjøre det paa cenen, dertil hører et afgjort Geni, dertil hører Geniets Myndighed, llers bliver det det Modbydeligste af Alt.

Enhver burlesk Comiker bør have en Stemme, man strax jender i Coulissen, for at han saaledes kan berede sig selv Veien. I. har en ypperlig Stemme, hvilket her naturligviis ikke er iden-isk med et godt Organ. Grobeckers Stemme er mere skrattende, nen eet Ord af ham i Coulissen gjør samme Virkning, som 3 rompetstød paa Dyrehavsbakken; man er modtagelig for det atterlige. I denne Henseende giver jeg endog Gr. Fortrinnet for B. Det Tilgrundliggende i B. er en vis i Kaadhed ubændig For-tandighed, og gjennem denne naaer han Vanvidet. Gr. stiger der-mod stundom gjennem det Sentimentale og Smægtende til Vanvidet. saaledes erindrer jeg at have seet ham i en Posse forestille en Godsforvalter, der paa Grund af sin Hengivenhed for Herskabet, og i sin Tro paa festlige Arrangements Betydning til at forskjønne Livet for Herskabet, kun tænker paa at have den landlige Glæde i Beredskab ved Herskabets allerhøieste Ankomst. Alt er færdigt, Gr. har valgt at forestille Mercurius. Han har ikke forandret sit Costume som Forvalter, kun har han anbragt Vinger paa Fødderne og taget en Hjelm paa, han stiller sig i en malerisk Stilling paa eet Been, og vil begynde sin Tale til Herskabet. Saa stor en Lyriker som B. er Gr. vel ikke, imidlertid er dog ogsaa han i lyrisk For-staaelse med Latteren. Han har en vis Tilbøielighed til Correcthed, og præsterer i denne Henseende ofte mesterlige Ting, især i det Tørre-Comiske, men han er ikke en saadan fermenterende Ingredi-

---

Münchhausen] da han var faldet i Mosen med sin Hest. (Wunderbare Reisen osv. des Freiherrn v. M., Göttingen 1813, I S. 51).

ents i hele Possen, som B. er det. Geni er han dog, og Possen.

Man træder ind i Königstädter-Theatret. Man tager i første Etage; thi der kommer forholdsviis færre; og skal see en Posse, maa man sidde beqvemt, og ikke i Maade føle sig generet af den Kunst-Vigtighed, der gjør, lade sig stuve ind i et Theater, for at see et Stykke son en Saligheds-Sag. Luften i Theatret er ogsaa temmelig : inficeret af et kunstfølende Publikums Sveed, eller af begeistret Publikums Uddunstninger. I første Etage kan temmelig sikker paa at faae en Loge alene for sin Pe dette ikke Tilfældet, saa tør jeg anbefale Læseren, for at kan have et Videns-Udbytte, af hvad jeg skriver, Logen N links. Der findes bagerst en Plads i en Krog, kun ber een Person, hvor man sidder uforlignelig godt. Man alene i sin Loge, Theateret er tomt; Orchesteret spiller ture, Musikken runger i Hallen, lidt unheimlich netop foi saa øde. Man er ikke gaaet i Theatret som Reisende, Æsthetiker og Kritiker, men, om muligt, som slet ingen er tilfreds med, at man sidder godt og beqvemt, næst godt som i sin egen Stue. Orchestret er færdigt, Tæp sig allerede en Smule, da begynder hiint andet Orchester lystrer Concertmesterens Stok, men følger en indre D andet Orchester, Naturlyden i Galleriet, der allerede har Coulisserne. Jeg sad i Almindelighed langt tilbage i Log derfor slet ikke see 2den Etage og Galleriet, der som e skygge ragede ud over mit Hoved. Desto eventyrligere vir Larmen. Overalt hvor jeg kunde see, var der for en Tomhed, Theatrets store Rum forvandlede sig for mig ti uhyres Bug, i hvilket Jonas sad; Larmen i Galleriet va Bevægelse af Uhyrets *viscera.* Fra det Øieblik Galleriet e at musicere, behøves intet Accompagnement; thi B. anim og dette B.

Min uforglemmelige Barnepige, Du flygtige Nymphe, i den Bæk, som løb forbi min Faders Gaard, og altid tog Deel i Barnets Leeg, om Du end kun skjøttede Dig selv! trofaste Trøsterinde, Du der i Aarenes Løb bevarede Din Reenhed; som ikke blev ældre, medens jeg var bleven ga stille Nymphe, til hvem jeg atter tyede hen, træt af M

---

viscera Indvolde.

et af mig selv, saa jeg behøvede en Evighed til at udhvile, sørg-
odig, saa jeg behøvede en Evighed til at glemme. Du negtede
ig ikke, hvad Menneskene ville negte mig, ved at gjøre Evigheden
jesaa travl og end forfærdeligere end Tiden. Da laae jeg ved
in Side og forsvandt for mig selv i Himlens uhyre Rum over
it Hoved, og glemte mig selv i Din dyssende Murmlen! Du mit
kkeligere Selv, Du flygtige Liv, der boer i den Bæk, der løber
rbi min Faders Gaard, hvor jeg ligger henstrakt, som var min
kikkelse en nedlagt Vandringsstav, men jeg er frelst og frigjort i
en vemodige Rislen! — Saaledes laae jeg i min Loge, bortkastet
om en Badendes Klæder, henstrakt ved den Latterens og Kaad-
edens og Jubelens Strøm, der ustandselig brusede mig forbi; jeg
unde Intet see uden Theatrets Rum, Intet høre uden Larmen,
vori jeg boede. Kun engang imellem reiste jeg mig op, saae paa
eckmann og loe mig saa træt, at jeg af Mathed atter hensank ved
en brusende Flods Side. Allerede dette var saligt, og dog mang-
de mig Noget. Da opdagede jeg i det Øde, jeg overalt saae om
ig, en Skikkelse, der glædede mig mere, end Fredag glædede
obinson. I en Loge ligeoverfor mig sad en ung Pige paa tredie
ænk, halvskjult af en ældre Herre og Dame, der sad paa første
ænk. Den unge Pige var neppe i Theatret for at blive seet, som
an da i dette Theater i det Hele er fritagen for disse modbyde-
ge qvindelige Præsentationer. Hun sad paa tredie Bænk, hendes
'aaklædning var simpel og tarvelig, næsten huuslig. Hun var ikke
røbt i Sobel og Maar, men svøbt i et stort Tørklæde, og ud af
ette Svøb bøiede hendes ydmyge Hoved sig, ligesom den øverste
lokke paa en Lilliekonvals Stengel bøier sig ud af det store Blads
vøb. Naar jeg da havde seet paa Beckmann, havde ladet Latteren
jennemryste hele mit Legeme, naar jeg hensank i Mathed og nu
od mig bære bort paa Jubelens og Lystighedens Strøm, og jeg
teg op af Badet og vendte tilbage til mig selv, da søgte mit Øie
ende, og Synet af hende vederqvægede hele mit Væsen med sin
enlige Mildhed. Eller naar i Possen selv en mere pathetisk Fø-
else brød frem, da saae jeg paa hende, og hendes Væsen gav mig
lengivelse deri, thi hun sad under det Alt sammen hvilende i sig
elv med sit stille Smiil i barnlig Forundring. Hun kom der,
igesom jeg, hver Aften. Stundom faldt jeg da hen i Tanker, hvad
ler vel kunde foranledige det, men ogsaa disse Tanker bleve kun
Stemninger, der søgte over til hende, saa jeg et Øieblik syntes, hun
maatte være en Pige, der havde lidt meget og nu svøbte sig ganske
tæt ind i sit Shavl og ikke vilde have mere med Verden at gjøre,
indtil da Udtrykket i hendes Mine forvissede mig om, at hun var

et lykkeligt Barn, der trak Tørklædet saa tæt sammen, for ret at gotte sig. Hun anede ikke, at hun var seet, end mindre at mit Øie vogtede paa hende; det havde ogsaa været en Synd mod hende, og værst for mig selv; thi der er en Uskyldighed, en Ubevidsthed, som selv den reneste Tanke kan forstyrre. Selv opdager man ikke Sligt, men betroer Eens gode Genius Een, hvor en saadan oprindelig Skjulthed dølger sig, da fornærme man dog ikke denne, og bedrøve ikke sin Genius. Havde hun blot anet min stumme halvforelskte Glæde, da var Alt fordærvet og ikke til at erstatte, ikke ved hele hendes Kjærlighed. Jeg veed, hvor der nogle Mile fra Kjøbenhavn boer en ung Pige; jeg kjender den store skyggefulde Have med de mange Træer og Buske. Jeg veed, hvor der et lille Stykke derfra ligger en Skrænt, bevoxet med Krat, fra hvilken man kan skue ned i Haven, selv skjult af Krattet. Jeg har ikke betroet det til Nogen, end ikke min Kudsk veed det; thi ham bedrager jeg ved at stige ud noget derfra, og gaae til Høire istedetfor til Venstre. Naar da min Sjæl er søvnløs, og Synet af min Seng ængster mig mere end en Torturmaskine, mere end den Syge frygter Spændesengen, da kjører jeg hele Natten. Tidlig om Morgenen ligger jeg i Krattets Skjul. Naar da Livet begynder at røre sig, naar Solen slaaer Øiet op, naar Fuglen ryster sin Vinge, naar Ræven lusker frem af sin Hule, naar Bondemanden staaer i sin Dør og skuer ud over Marken, naar Malkepigen gaaer med sin Spand ned i Engen, naar Høstkarlen lader Leen klinge og forlyster sig ved dette Forspil, der bliver Dagens og Gjerningens Omqvæd, — da kommer ogsaa den unge Pige frem. Hvo der kunde sove! Hvo der kunde sove let! saa Søvnen selv ikke blev en tungere Byrde end Dagens! Hvo der kunde staae op fra sit Leie, som havde der ingen hvilet paa det, saa Leiet selv var køligt og lifligt og vederqvægende at see til, som havde den Sovende ikke hvilet paa det, men kun bøiet sig over det, for at lægge Alt til Rette! Hvo der kunde døe saaledes, at selv Eens Dødsleie i samme Nu som man tages bort derfra, var mere indbydende at see til, end havde en omhyggelig Moder puslet Sengen og blæst paa den, at Barnet maatte sove tryggere. Da kommer den unge Pige frem, da gaaer hun undrende omkring, (hvo undrer sig mest, Pigen eller Træerne?) da sætter hun sig ned paa Hug og plukker af Buskene, da hopper hun let omkring, da staaer hun tankefuld stille. Hvilken vidunderlig Overtalelse ligger der dog ikke i Alt dette! Da finder min Sjæl tilsidst Hvile. Lykkelige Pige! dersom nogensinde en Mand vandt Din Kjærlighed, gid Du maatte gjøre ham ligesaa lykkelig

ved at være Alt for ham, som Du gjør mig, ved Intet at gjøre for mig.

Der Talismann skulde opføres i Königstädter-Theatret; Erindringen derom vaagnede i min Sjæl, Alt stod saa levende for mig, som det var den forrige Gang. Jeg ilede ud i Theatret. Der var ingen Loge at faae alene, ikke engang Pladsen i Nr. 5 og 6 links. Jeg maatte gaae til Høire. Der traf jeg et Selskab, som ikke med Bestemthed vidste, om det skulde more eller ennuere sig, et saadant Compagni kan man med Bestemthed ansee for kjedsommeligt. Der var næsten ikke en eneste tom Loge. Den unge Pige var ikke til at opdage, eller om hun har været der, har jeg ikke kunnet kjende hende, fordi hun var i Selskab. Beckmann kunde ikke bringe mig til at lee. I en halv Time holdt jeg ud, da forlod jeg Theatret og tænkte: der er slet ingen Gjentagelse til. Dette gjorde et dybt Indtryk paa mig. Jeg er ikke saa ganske ung, ikke aldeles ubekjendt med Livet, havde allerede længe førend jeg forrige Gang kom til Berlin, afvænt mig med at calculere paa det Uvisse. Imidlertid troede jeg dog, at den Nydelse, jeg havde havt i hiint Theater, skulde være af en durablere Art, netop fordi man maatte have lært at lade sig paa mange Maader reducere af Tilværelsen og dog hjælpe sig, før man egentlig fik Sands for den; men desto sikkrere maatte den vel ogsaa være. Skulde Tilværelsen være endnu svigefuldere end en Fallent! Han giver dog 50 Procent, eller 30. Noget giver han dog. Det Comiske er dog det Mindste, man kan forlange, skulde det heller ikke lade sig gjentage!

Med disse Tanker gik jeg hjem. Mit Arbeidsbord var sat frem. Den Fløielslænestol existerede endnu. Men da jeg saae den, blev jeg saa forbittret, at jeg nær havde slaaet den i Stykker, saa meget mere som Alle i Huset vare gaaede i Seng, og Ingen kunde tage den bort. Hvad kan en Fløiels Lænestol hjælpe, naar den øvrige Omgivelse ikke svarer dertil, det er jo som om en Mand vilde gaae nøgen med Trekantethat paa. Da jeg var gaaet i Seng, uden at have havt en eneste fornuftig Tanke, var det saa lyst i Værelset, at jeg i eet væk saae den Fløielslænestol, deels vaagen, deels i Drømme, indtil jeg om Morgenen stod op og gjorde Alvor af hvad jeg havde besluttet, at lade den henkaste i en Afkrog.

Mit Hjem var blevet mig uhyggeligt, netop fordi det var en forkeert Gjentagelse, min Tanke var ufrugtbar, min bekymrede Phantasi fremtryllede bestandig til tantalisk Forlystelse Erindringer om, hvorledes Tankerne forrige Gang tilbøde sig, og denne Erindringens Klinte qvalte enhver Tanke i Fødselen. Jeg gik ud, hen til den Conditor, hos hvem jeg den forrige Gang kom hver Dag,

for at nyde den Drik, der, naar den efter Digterens Forskrift, er »reen og varm og stærk og umisbrugt«, altid kan staae ved Siden af det, hvormed Digteren sammenligner den — Venskabet; jeg holder idetmindste paa Kaffeen. Maaskee var Kaffeen ligesaa god som forrige Gang, man skulde næsten troe det, mig smagte den ikke. Solen brændte gloende paa Boutiquens Vinduer, Localet var qvalmt, omtrent som Luften i en Casserolle, ganske til at henkoges i; en Trækvind, der som en smal Passat gjennemborede Alt, forbød mig at tænke paa nogen Gjentagelse, selv om der ellers havde tilbudet sig Leilighed.

Om Aftenen gik jeg i den Restauration, hvor jeg forrige Gang pleiede at komme, og formodentlig ved Vanens Hjælp endog havde befundet mig vel. Da jeg kom der hver Aften, kjendte jeg Alt paa det Nøieste, jeg vidste, naar de tidige Gjæster gik derfra, hvorledes de hilste paa Broderskabet, som de forlod, om de satte Hatten paa i det inderste Værelse, eller i det yderste, eller først idet de aabnede Døren, eller først udenfor Døren. Ingen undgik min Opmærksomhed, jeg rykkede som Proserpina et Haar af hvert Hoved, endog af de skaldede. — Det var aldeles det Samme, de samme Vittigheder, de samme Høfligheder, den samme Deeltagelse, Localet aldeles det samme — kort det Samme i det Samme. Salomon siger, at en Qvindes Trætte er som Tagdryp, hvad mon han vilde sige om dette Stillleben. Forfærdelige Tanke, her var en Gjentagelse mulig.

Den næste Aften var jeg i Königstädter-Theatret. Det Eneste, der gjentog sig, var Umuligheden af en Gjentagelse. Unter den Linden var Støvet utaaleligt, ethvert Forsøg paa at blande sig ind mellem Menneskene, og saaledes tage et Menneskebad, virkede høist afskrækkende. Hvorledes jeg end vendte og dreiede mig, var Alt forgjeves. Den lille Dandserinde, som den forrige Gang havde fortryllet mig ved en Ynde, der saa at sige stod paa Springet, hun havde gjort Springet; den blinde Mand udenfor Brandenburger-Thor, min Harpespiller — thi jeg var nok den eneste, der bekymrede sig om ham — havde faaet en graameleret Frakke istedenfor den lysegrønne, der var min Vemods Længsel, i hvilken han saae ud

---

Digterens] Evalds. Se Saml. Værker (1791), 4. Bd. S. 365: Paaskrift paa en Kaffekande. Som Venskab, saa din Saft, du ædle Mokka Frugt, Bør være reen og stærk og varm og umisbrugt. som Proserpina] i Virgils Æneide IV 698 hedder det, at Dido ikke kunde døe, før Proserpina, Underverdenens Dronning, havde viet hende til Døden ved at rykke et Haar af hendes Hoved. Salomon] Ordsprog 19, 13.

som en Taarepiil, han var tabt for mig og vunden for det Almeen-Menneskelige; Pedellens beundrede Næse var bleven bleg; Professor A. A. havde faaet et Par nye Buxer, der næsten sad militairisk. — —

Da dette havde gjentaget sig nogle Dage, blev jeg saa forbittret, saa kjed af Gjentagelsen, at jeg besluttede at reise hjem igjen. Min Opdagelse var ikke betydelig og dog var den besynderlig; thi jeg havde opdaget, at Gjentagelsen slet ikke var til, og det havde jeg forvisset mig om, ved paa alle mulige Maader at faae det gjentaget.

Mit Haab stod til mit Hjem. Justinus Kerner fortæller etsteds om en Mand, der blev kjed af sit Hjem, at han lod sin Hest sadle for at ride ud i den vide Verden. Da han havde redet et lille Stykke, slog Hesten ham af. Denne Vending blev afgjørende for ham; thi idet han vendte sig om for at bestige sin Hest, faldt hans Øie endnu engang paa det Hjem, han vilde forlade, og han saae og see! det var saa skjønt, at han strax vendte tilbage. I mit Hjem turde jeg regne temmelig sikker paa at finde Alt færdigt til Gjentagelsen. Jeg har altid havt stor Mistillid til alle Omvæltninger, ja det gaaer saavidt, at jeg af den Grund endog hader al mulig Reengjøren, og fremfor Alt den huslige Sæbenaf. Jeg havde da efterladt de strængeste Instruxer, for at see mine conservative Principer opretholdte ogsaa i min Fraværelse. Dog hvad skeer. Min tro Tjener var af en anden Mening. Han regnede paa, at naar han ganske kort efter min Afreise begyndte denne Rystelse, skulde den vel være ophørt til min Hjemkomst, og han vel nok være Manden for at bringe Alt paa det punktligste i Orden. Jeg kommer, jeg ringer paa min Dør, min Tjener aabner. Det var et betydningsfuldt Øieblik. Min Tjener blev som et Liig, gjennem den halvaabnede Dør til Værelserne saae jeg det Forfærdelige: der var vendt op og ned paa Alt. Jeg forstenede. I sin Befippelse vidste han ikke, hvad han skulde gjøre, hans onde Samvittighed slog ham og — han slog Døren i igjen for mig. Dette var for meget, min Nød havde naaet sit Høieste, mine Principer segnede, jeg maatte befrygte det værste, at blive ligesom Commerceraad Grønmeyer behandlet som et Gjenfærd. Jeg indsaae, at der ingen Gjentagelse er til, og min tidligere Betragtning af Livet havde seiret.

Grønmeyer] i Heibergs Kjøge Huskors 46. Scene.

Hvor følte jeg mig beskæmmet, at jeg, der havde været saa rask paa det mod hiint unge Menneske, nu var bragt ligesaa vidt, ja det syntes mig som var jeg selv hiint unge Menneske, som var mine store Ord, hvilke jeg nu for ingen Priis vilde gjentage, kun en Drøm, af hvilken jeg vaagnede for at lade Livet ustandseligt og troløst tage Alt igjen, hvad det gav, uden at give en Gjentagelse. Og er det ikke saaledes, jo ældre man bliver, jo mere og mere bedragerisk viser Livet sig; jo klogere man bliver, jo flere Maader man lærer at hjælpe sig paa, desto galere kommer man fra det, desto mere lider man! Et lille Barn kan slet ikke hjælpe sig selv og kommer altid godt fra det. Jeg erindrer engang paa Gaden at have seet en Barnepige, der skød foran sig en Vogn, hvori der sad to Børn. Det ene af dem var vel neppe et Aar gammelt, var faldet i Søvn og laae ikke som et levende Væsen i Vognen. Det andet var en lille Pige paa omtrent 2 Aar, tyk, buttet, med korte Ærmer, ganske som en lille Madamme. Hun havde trængt sig frem i Vognen, indtog godt maalt $\frac{3}{4}$ af Pladsen, og det mindre Barn laae ved hendes Side, som var det en Pose, Madammen havde taget med sig i Vognen. Med en beundringsværdig Egoisme lod hun til ikke at bryde sig om noget Menneske uden sig selv, eller om noget menneskeligt Foretagende, naar hun blot kunde faae en god Plads. Da kom der en Karreet kjørende, Barnevognen var i synlig Fare, Folk løb til, ved et rask Sving fik Ammen den styret ind i en Port; alle Tilstedeværende vare ængstede, jeg med. Under Alt dette sad Madammen ganske rolig, uden at forandre en Mine vedblev hun at pille sig i Næsen. Hun tænkte formodentlig, hvad kommer det Hele mig ved, det bliver Ammens Sag. Et saadant Heltemod søger man forgjæves hos en Ældre.

Jo ældre man bliver, jo mere Forstand man faaer paa Livet og Smag for det Behagelige og Evne til at goutere, kort, jo competentere man bliver, desto mindre tilfreds. Tilfreds, aldeles, absolut og i alle Maader tilfreds bliver man aldrig, og at være nogenlunde tilfreds, er ikke Umagen værd, saa er det bedre at være aldeles utilfreds. Enhver, der grundigen har overveiet den Sag, vil vist give mig Ret i, at det aldrig forundes et Menneske, end ikke saa meget som en halv Time i hele hans Liv, at være absolut tilfreds i alle tænkelige Maader. At dertil nemlig fordres noget Mere end at have Føde og Klæder, behøver jeg vel ikke at sige. Jeg har engang været nær efter det. Jeg stod op en Morgen og befandt mig ualmindelig vel; dette Velbefindende tiltog mod al Analogi op ad Formiddagen, præcise Klokken 1 var jeg paa det

Høieste og ahnede det svimlende Maximum, der ikke findes anført paa nogen Velværens Gradestok, ikke engang paa et poetisk Thermometer. Legemet havde tabt sin jordiske Tyngde, det var som havde jeg intet Legeme, netop fordi enhver Funktion nød hele sin Tilfredsstillelse, enhver Nerve frydede sig paa egne og det Heles Vegne, medens ethvert Pulsslag som Organismens Uro kun mindede om og angav Øieblikkets Vellyst. Min Gang var svævende, ikke som Fuglens Flugt, der gjennemskærer Luften og forlader Jorden, men som Vindens Bølgen over Sæden, som Havets længselssalige Vuggen, som Skyens drømmende Hengliden. Mit Væsen var Gjennemsigtighed som Havets dybe Grunden, som Nattens selvtilfredse Taushed, som Middagens monologiske Stilhed. Enhver Stemning hvilede i min Sjæl med melodisk Resonants. Enhver Tanke tilbød sig, og enhver Tanke tilbød sig med Salighedens Festlighed, det taabeligste Indfald ikke mindre end den rigeste Idee. Ethvert Indtryk var ahnet før det kom, og vaagnede derfor i mig selv. Hele Tilværelsen var som forelsket i mig, og Alt bævede i skjæbnesvangert Rapport til min Væren, Alt var omineust i mig, og Alt gaadefuldt forklaret i min mikrokosmiske Salighed, der forklarede Alt i sig, selv det Ubehageligste, den kjedsommeligste Bemærkning, Synet af det Modbydelige, det fataleste Sammenstød. Som sagt præcise Klokken 1 var jeg paa det Høieste, hvor jeg ahnede det Allerhøieste, da begynder pludselig noget at gnave i mit ene Øie, om det var et Øienhaar, et Fnug, et Støvgran, jeg veed det ikke, men dette veed jeg, at jeg i samme Øieblik styrtede ned næsten i Fortvivlelsens Afgrund, Noget, Enhver let vil forstaae, der har været saa høit oppe som jeg, og idet han var paa dette Punkt tillige har været beskæftiget med det Principspørgsmaal, hvorvidt overhovedet den absolute Tilfredsstillelse er at opnaae. Siden den Tid opgav jeg ethvert Haab om nogensinde at befinde mig tilfreds absolut og i alle Maader, opgav det Haab, jeg engang havde næret, vel ikke til alle Tider at være absolut tilfreds, men dog i enkelte Øieblikke, om saa disse Eenheder af Øieblikke ikke bleve flere end at, som Shakespeare siger, »en Øltappers Regnekunst var tilstrækkelig for at opsummere dem.«*

Saavidt var jeg allerede kommen før jeg lærte hiint unge Menneske at kjende. Saasnart jeg spurgte mig selv, eller der blev

---

Shakespeare] Troilus og Cressida 1. Akt 2. Scene: (Cressida) . . a tapsters arithmetic may soon bring his particulars therein (der er Tale om Troilus's Skjægbaar) to a total.

Spørgsmaal om fuldkommen Tilfredshed endog blot for
Time viste jeg altid *renonce*. Da var det jeg Tid efter a
tede og blev begeistret for den Idee om Gjentagelsen, hv
atter blev et Offer for min Princip-Iver; thi jeg er aldele
viist om, at dersom jeg ikke var reist i den Hensigt at
mig derom, saa havde jeg moret mig kostelig ved al
samme. At jeg dog ikke kan holde mig indenfor det Al
at jeg vil have Principer, at jeg dog ikke kan gaae kl
andre Mennesker, at jeg vil gaae i stive Støvler! Er
baade geistlige og verdslige Talere, baade Digtere og P
baade Skippere og Bedemænd, baade Helte og Krystere e
Livet er en Strøm. Hvor man kan faae en saadan taab
og hvad der endnu er taabeligere ville gjøre den til Prin
unge Ven han tænkte: lad gaae, og dermed stod han sig l
hvis han vilde have begyndt paa Gjentagelsen. Da skulde
have faaet den Elskede igjen ligesom hiin Elsker i Folkev
jo vilde Gjentagelsen, som Nonnen med afklippede Haar
Læber. Han vilde jo Gjentagelsen, derfor fik han den,
tagelsen slog ham ihjel.

Das Nönnlein kam gegangen
In einem schneeweiszen Kleid;
Ihr Häärl war abgeschnitten,
Ihr rother Mund war bleich.

Der Knab, er setzt sich nieder,
Er sasz auf einem Stein:
Er weint die hellen Thränen,
Brach ihm sein Herz entzwei*).

Leve Posthornet! det er mit Instrument, af mang
fornemmelig af den, at man aldrig med Sikkerhed
dette Instrument den samme Tone; thi der ligger en
lighed i et Posthorn, og den, der sætter det for sin
lægger sin Viisdom i det, han skal aldrig gjøre sig
Gjentagelse, og den, der istedetfor Svar rækker sin V
til behagelig Afbenyttelse, han siger Intet, men forkla
være Posthornet! Det er mit Symbol. Som de

---

*) Cfr. Herders Volkslieder, herausgegeben von Falk. Leip
p. 57.

satte et Dødningehoved paa Bordet, hvis Beskuelse var deres Livsbetragtning, saaledes skal Posthornet paa mit Bord altid minde mig om, hvad Livets Betydning er. Leve Posthornet! Men Reisen lønner ikke Umagen; thi man behøver ikke at røre sig af Stedet, for at overbevises om, at der ingen Gjentagelse er. Nei, man sidder rolig i sin Stue, naar Alt er Forfængelighed og farer hen, saa reiser man dog raskere end paa en Jernbane, uagtet man selv sidder stille. Derom skal Alt minde mig, min Tjener skal bære Postlivrée, og jeg selv vil ikke kjøre til et Middagsselskab uden i Extrapost. Farvel! Farvel! Du Ungdommens rige Haab, hvorfor haster Du saa iilsomt; hvad Du jager efter, er dog ikke til, Du selv ligesaa lidet! Farvel! Du mandige Kraft! hvorfor stamper Du saa stærk i Jorden, det Du træder paa, er en Indbildning! Farvel, Du seirrige Forsæt, Du naaer nok Maalet, thi Du kan jo ikke tage Gjerningen med Dig, uden at vende Dig om, og det kan Du ikke! Farvel! Du Skovens Deilighed, da jeg vilde see Dig, var Du visnet! Faer hen! Du flygtige Flod! den Eneste, der ret veed, hvad Du vil; thi Du vil kun rinde, tabe Dig i Havet, som aldrig bliver fyldt! Faer fort, Du Livets Skuespil, som Ingen kalde en Comedie, Ingen en Tragedie, fordi Ingen saae Enden! Faer fort Du Tilværelsens Skuespil, hvor Livet ikke gives igjen ligesaa lidet som Pengene! Hvorfor vendte aldrig Nogen tilbage fra de Døde? Fordi Livet ikke veed at fængsle, som Døden veed det, fordi Livet ikke eier den Overtalelse, som Døden. Ja, Døden overtaler fortræffeligt, naar man blot ikke vil sige den imod, men lader den føre Ordet, da overbeviser den i samme Nu, saa aldrig Nogen har havt et Ord at indvende eller har længtes efter Livets Veltalenhed. O! Død! stor er Din Overtalelse, og næst Dig er der Ingen, der kan tale saa skjønt som den Mand, hvis Veltalenhed gav ham Navnet πεισιθανατος, fordi han med Overtalelsens Magt talte om Dig!

Alt er Forfængelighed] Prædikeren 1, 2. πεισιθάνατος (peisithanatos), »den der overtaler til at døe«, Tilnavn til den kyrenaiske Philosoph Hegesias (c. 300 f. Chr.), der negtede Nydelsens Mulighed her i Livet og talte saa tillokkende om Døden, at flere af hans Tilhørere begik Selvmord.

Gjentagelsen.

Der gik nogen Tid hen; min Tjener havde som en huslig Eva gjort godt igjen, hvad han tidligere forskyldte. En monoton og eensformig Orden var tilveiebragt i min hele Oekonomi. Alt hvad der ikke kunde gaae, — det stod paa sit bestemte Sted, og hvad der kunde gaae, det gik sin beregnede Gang: mit Stueuhr, min Tjener og jeg selv, der med afmaalte Skridt gik op og ned ad Gulvet. Skjønt jeg nemlig havde forvisset mig om, at der ingen Gjentagelse er til, bliver det dog altid vist og sandt, at man ved Urokkelighed og tillige ved at sløve sin Iagttagelses-Evne kan opnaae en Eensformighed, der har en langt mere bedøvende Magt end de lunefuldeste Adspredelser, og som tillige i Tidens Løb bliver stærkere og stærkere ligesom en Besværgelsesformular. Ved Udgravningen af Herculanum og Pompeii fandt man Alt paa sin Plads, saaledes som de respektive Eiere forlode det; dersom jeg havde levet paa hiin Tid, da vilde Oldgrandskerne maaskee med Forbauselse have truffet et Menneske, der gik med afmaalte Skridt op og ned ad Gulvet. For at vedligeholde denne bestaaende og bestandige Orden, anvendte jeg ethvert Middel, gik endog til visse Tider som Keiser Domitian om i Værelset bevæbnet med en Fluesmække, forfølgende enhver revolutionair Flue. Derimod blev der fredet om 3 Fluer, som til bestemte Tider fløi surrende gjennem Stuen. Saaledes levede jeg, som jeg troede, glemmende Verden og glemt,

---

Domitian pleiede (efter Sueton. Dom. 3) hver Dag at lukke sig inde timevis og ikke bestille andet end fange Fluer og spidde dem paa en spids Syl.

da jeg en Dag modtager et Brev fra min unge Ven. Det efterfulgtes af flere, altid med omtrent en Maaneds Mellemrum, uden at jeg dog deraf tør drage nogen Slutning med Hensyn til Afstanden af hans Opholdssted. Selv har han Intet ville oplyse, og det kunde vel være en Mystification, der da forsaavidt var forsigtigt gjennemført ved at lade Tiden fluctuere mellem næsten 5 Uger og kun 1 Dag over 3 Uger. Han ønsker ikke at besvære mig med en Correspondance, og selv om jeg var villig til at besvare eller dog svare paa hans Breve, ønsker han ikke at modtage noget saadant — han vil blot udgyde sig.

Af hans Brev seer jeg, hvad jeg da vidste iforveien, at han, som enhver melancholsk Natur, er temmelig pirrelig og tiltrods for denne Irritabilitet samt paa Grund af den i stadig Modsigelse med sig selv. Han ønsker, at jeg skal være hans Fortrolige, og dog ønsker han det ikke, ja det ængster ham, at jeg er det; han føler sig tryg ved min saakaldte Overlegenhed, og dog er den ham ubehagelig; han betroer sig til mig, og dog ønsker han intet Svar, ja vil ikke see mig; han fordrer Taushed af mig, ubrødelig Taushed »ved alt hvad helligt er«, og dog bliver han som rasende ved Tanken om, at jeg har denne Magt til at tie. At jeg er hans Fortrolige, maa Ingen vide, ikke een Sjæl, han selv vil derfor ikke vide det, og jeg maa ikke vide det. For at forklare denne Confusion til gjensidig Contentement og Fornøielse, er han saa god paa en høflig Maade at antyde, at han egentlig anseer mig for sindssvag. Hvor skulde jeg have Mod til at yttre nogen Mening angaaende denne Fortolknings Dristighed! Det vilde jo være yderligere at bevise Sigtelsens Rigtighed — i mine Tanker —, medens min Afholdenhed vel i hans Øine netop vil være et nyt Indicium paa den Ataraxi og Sindssvaghed, der ikke lader sig personligt afficere, end ikke fornærme. Det er nu Takken, man har, for at man i Aar og Dag har opdraget sig selv til kun at have objektiv Idee-Interesse for Mennesker, men ogsaa have den, om muligt, for Enhver, i hvem Ideen er i Bevægelse! Jeg søgte i sin Tid at komme Ideen i ham til Hjælp, nu høster jeg Lønnen, at jeg baade skal være og ikke være Væren og Intet, Alt som det behager ham, og ikke have den mindste Paaskjønnelse, fordi man er istand til at være det og saaledes igjen hjælpe ham ud af Modsigelsen. Dersom han selv tænkte paa, hvor megen indirecte Anerkjendelse der ligger i en saadan Zumuthung, saa vilde han formodentlig atter blive rasende. At være hans Fortrolige er vanskeligere end det Vanskeligste, og han glemmer reent, at jeg ved et eneste Ord, f. Ex. ved at frabede mig hans Correspondance, kunde krænke ham paa

det Dybeste. Ikke blot den, der forraadte de eleusinske Mysterier, blev straffet, men ogsaa den, der fornærmede dette Institut ved ikke at ville lade sig indvie. Dette Sidste var, efter en græsk Forfatters Fortælling, Tilfældet med en Mand ved Navn Demonax, der dog slap heelskindet derfra ved sit sindrige Forsvar. Min Stilling som Fortrolig er endnu mere kritisk; thi han er endnu mere jomfruelig med sine Mysterier; han bliver endogsaa vred, naar jeg gjør, hvad han paa det indstændigste fordrer — naar jeg tier.

Naar han imidlertid troer, at jeg aldeles havde glemt ham, saa gjør han mig igjen Uret. Ved hans pludselige Forsvinden frygtede jeg virkelig for, at han i Fortvivlelse havde gjort en Ulykke paa sig selv. En saadan Hændelse pleier sjeldent at blive længe skjult, da jeg derfor Intet hørte eller læste, sluttede jeg, at han vel maatte være i Live, hvor han saa end stak. Pigen, som han lod i Stikken, vidste aldeles Intet. En Dag udeblev han og lod aldeles Intet høre fra sig. Hendes Overgang til Smerten var ikke pludselig; thi først successivt vaagnede den bange Ahnelse, og først successivt besindede Smerten sig paa sig selv, hvilket bevirkede, at hun blidelig henslumrede i en drømmende Uklarhed over hvad der var foregaaet og hvad det kunde have at betyde. Pigen var mig et nyt Stof for Iagttagelsen. Min Ven hørte ikke til dem, der veed at pine Alt ud af den Elskede og saa kaster hende bort; tvertimod befandtes hun ved hans Forsvinden i den ønskeligste Tilstand, sund, svulmende, beriget med hele hans poetiske Udbytte, kraftig næret ved den digteriske Illusions kostelige Hjertestyrkning. Det er et sjeldnere Tilfælde at træffe en forladt Pige i denne Tilstand. Da jeg saae hende nogle Dage efter, var hun endnu væver som en frisk fanget Fisk; ellers er en saadan Pige gjerne udhungret som en Fisk, der har levet i et Hyttefad. I min Samvittighed var jeg da overbeviist om, at han maatte være i Live, og var nu ret glad ved, at han ikke havde grebet til det fortvivlede Middel at udgive sig for død. Det er utroligt, saa megen Forvirring der kan komme ind i det Erotiske, naar det behager den ene Part at ville være død af Sorg eller at ville være død for at slippe fra det Hele. En Pige vilde ifølge sin egen høitidelige Erklæring døe af Sorg

---

Demonax] græsk Philosoph fra 2. Aarh. e. Chr. Hans Forsvar var (efter Lukians Demonax 11), at han ikke vilde kunne tie om Mysterierne, hvis han lod sig indvie; thi var de slette, maatte han fraraade andre at lade sig indvie, og var de gode, maatte han tilraade det.

over, at hendes Elsker var en Bedrager. See! han var ingen Bedrager, og meente det maaskee meget bedre, end hun fattede. Men hvad han ellers maaskee vilde have gjort i Tidens Fylde, det kunde han nu ikke beslutte sig til, blot fordi hun eengang havde tilladt sig at ængste ham med hiin Forsikkring, fordi hun, som han sagde, havde anvendt et oratorisk Kneb mod ham, eller i ethvert Fald sagt, hvad en Pige aldrig bør sige, hvad enten hun nu troer, at han virkelig er en Bedrager; thi da bør hun være for stolt, eller hun har endnu Tro paa ham; thi da bør hun indsee, at hun kan gjøre ham himmelraabende Uret. At ville være død for at slippe fra det Hele er det ussleste Middel, der lader sig tænke, og indeholder den mest krænkende Fornærmelse mod en Pige. Hun troer, han er død, hun anlægger Sorg, hun græder og begræder den Afdøde ærligt og oprigtigt. Hun maae jo næsten faae Modbydelighed for sine egne Følelser, naar hun engang senere opdager, at han lever og mindst af Alt har været betænkt paa Døden. Eller hvis hun først i et andet Liv fatter en Mistanke, ikke om han virkelig er død; thi det bliver jo uomtvisteligt, men om han er død dengang han sagde og hun sørgede. En saadan Situation vilde være en Opgave for en Apokalyptiker, der har forstaaet sin Aristophanes (jeg mener den græske, ikke de enkelte Mænd, der udnævnes ligesom *doctores cerei* i Middelalderen) og sin Lucian. Man kunde en tidlang vedligeholde Forvexlingen; thi død var han jo og død blev han. Den sørgende Pige vilde da vaagne til at begynde hvor de slap, indtil hun opdagede, at der var en lille Mellemsætning.

Ved Modtagelsen af hans Brev vaagnede Erindringen levende i min Sjæl, og jeg tog ingenlunde hans Historie frem med koldt Blod. Da jeg i Brevet kom til den ikke uheldige Forklaring, at jeg var sindssvag, faldt det mig strax ind, nu har han vist en

---

Apokalyptiker] her: en der (satirisk) fremstiller Tilstanden efter Døden, som Aristophanes har gjort i »Frøerne« og Lukian i sine »Dødesamtaler«. Hentydning til Heibergs »En Sjæl efter Døden. En apocalyptisk Comedie« (Nye Digte 1841) og til Martensens Recension deraf, hvori han betegner Scenerne i Helvede som »aristophaniske« (se Fædrelandet 1841 Sp. 3217). Jvfr. textkrit. Anh. *doctores cerei*] Doktorer af Tiggermunkenes Orden, der havde faaet Graden ved eet af de lemfældige Universiteter paa Fastlandet, kaldtes i England i 14. Aarh. *doctores cereati* (Vox-Doktorer, falske D.). Se Meiners, Geschichte der hohen Schulen II Bd. S. 309 (Göttingen 1803). — K. tænker dog vist snarere paa de tydske *doctores bullati*, ɔ: Mænd der udnævntes af Pfalzgreverne uden at have promoveret ved et Universitet.

Hemmelighed, der er inderligere end den inderligste, og denne Hemmelighed er bevogtet af en Jalousi, der har mere end hundrede Øine. Da jeg omgikkes ham personligt, undgik det mig ikke, at han med stor Forsigtighed, før han rykkede ud med Sproget, insinuerede den Bemærkning: »at jeg var sær«. Naa! det maa en Iagttager være forberedt paa. Han maa vide at kunne tilbyde den Skriftende en lille Garanti. En skriftende Pige fordrer altid en positiv Garanti, et Mandfolk en negativ, dette har sin Grund i den qvindelige Hengivelse og Ydmyghed, og i den mandlige Stolthed og Selvraadighed. Hvilken Trøst er det da ikke, at den, hos hvem man søger Raad og Forklaring — at han er sindssvag! Saa behøver man ikke at skamme sig. At tale med et saadant Menneske det er jo ligesom at tale med et Træ, »Noget man blot gjør for Curiositetens Skyld« hvis Een eller Anden skulde spørge derom. En Iagttager maa vide at gjøre sig let, ellers aabner Ingen sig; fremfor Alt vogte han sig for at være ethisk streng eller fremstille sig selv som det moralsk rigtige Menneske. Det er et fordærvet Menneske, siger man, han har været med, havt gale Historier — *ergo* kan jeg godt betroe mig til ham, jeg som er meget bedre! Nu det faaer saa at være; jeg forlanger Intet af Menneskene uden deres Bevidstheds Indhold. Det veier jeg paa, og alt eftersom det har Vægtfylde, er ingen Priis mig for høi.

Blot ved flygtigt at gjennemløbe Brevet, blev det mig klart, at hans Kjærlighedshistorie havde efterladt et langt dybere Indtryk, end jeg havde formodet. Han maa da have skjult nogle Stemninger for mig; det forstaaer sig, dengang var jeg ogsaa kun »sær«, nu er jeg sindssvag, det er was Andres. Hænger det saaledes sammen, da staaer for ham Intet tilbage uden at gjøre en religieus Bevægelse. Saaledes fører Kjærligheden et Menneske videre og videre. Hvad jeg saa ofte har sandet, det maatte jeg atter sande her: »Tilværelsen er dog uendelig dybsindig, og dens styrende Magt veed at intriguere ganske anderledes end alle Digtere *in uno*«. Det unge Menneske var saaledes construeret og saaledes begavet af Naturen, at jeg vilde have veddet paa, han ikke var bleven fangen i Elskovens Garn. Der gives nemlig i denne Henseende Undtagelser, som ikke lade sig bøie i de almindelige Casus-Former. Han havde ualmindelig megen Aand, især Phantasi. Saasnart hans Produktivitet var vaagnet, havde han nok for hele Livet, især hvis

---

in uno i een Person.

han forstod sig selv ret, og indskrænkede sig til den hyggelige huslige Forlystelse med Aandens Syslen og Phantasiens Tidsfordriv, hvilket er det fuldkomneste Vederlag for al Elskov, og langtfra medfører Elskovens Besværligheder og Fataliteter, og har en udtrykkelig Lighed med det Skjønneste i Elskovens Salighed. Enhver saadan Natur trænger ikke til Qvindekjærlighed, hvad jeg pleier at forklare mig deraf, at han i en tidligere Tilværelse selv har været Qvinde og har beholdt Erindringen derom, nu da han er bleven Mand. At forelske sig i en Pige forstyrrer ham blot, og hans Opgave bliver altid forqvaklet; thi han kan næsten paatage hendes *partes* med. Dette er ubehageligt baade for hende og for ham selv. Paa den anden Side var han en meget melancholsk Natur. Som det Første vilde afholde ham fra yderligere at nærme sig nogen Pige, saa vilde det Sidste sikkre ham, hvis det skulde behage nogen kløgtig Skjønhed at efterstræbe ham. En dyb Melancholi i den sympathetiske Stil er og bliver en fuldendt Ydmygelse for al qvindelig Kunst. Hvis det lykkedes en Pige at drage ham til sig; i det Øieblik hun allerede jublede over Seiren, vilde det falde ham ind: gjør Du ikke Synd og Uret mod hende ved at hengive Dig i disse Følelser, vil Du ikke kun være hende i Veien, og saa god Nat alle qvindelige Intriguer. Nu er Stillingen paa en besynderlig Maade forandret, han er gaaet over paa hendes Side, han vil være særdeles villig til at see alt det Fortræffelige hos hende, vide at stille det frem bedre maaskee end hun selv, beundre det mere end hun maaskee forlanger det; men videre faaer hun ham aldrig.

At han skulde blive hængende i en Kjærlighedshistorie havde jeg da aldrig ventet. Dog Tilværelsen er snild. Det, der fanger ham, er slet ikke Pigens Elskværdighed, men Fortrydelse over, at han har gjort Uret mod hende, ved at forstyrre hendes Liv. Han har uoverlagt nærmet sig, han forvisser sig om, at Kjærligheden lader sig ikke realisere, han kan blive lykkelig uden hende, saaledes som han kan blive det, især med denne nye Tilgift, han bryder af; men nu kan han ikke glemme, at han har gjort Uret, ret som om det er Uret at bryde af, naar Noget ikke lader sig gjennemføre. Dersom han var uhildet, dersom det heed: »her er den Pige, vil Du nærme Dig hende, vil Du forelske Dig«, saa vilde han temmelig sikkert svare: ikke for hele Verden, jeg har engang

---

partes Rolle.

lært, hvad der kommer ud deraf. Sligt glemmer man ikke. Og saaledes burde jo dog Sagen stilles, naar han ikke vil bedrage sig selv. Det staaer endnu fast for ham, at menneskeligt talt lader hans Kjærlighed sig ikke realisere. Han er da kommen til det Vidunderliges Grændse, og forsaavidt det altsaa skal skee, maa det skee i Kraft af det Absurde. Vanskeligheden tænker han slet ikke paa, eller er mit kløgtige Hoved maaskee for opfindsomt! Elsker han virkelig Pigen, eller er hun ikke igjen her Anledningen, der blot bevæger ham? Det er upaatvivleligt igjen ikke Besiddelsen i strængere Forstand og det under Besiddelsen sig udviklende Indhold, der beskæftiger ham, det er blot Tilbagevendelsen reent formelt tænkt. Om hun døde Dagen efter, det vilde ikke forstyrre ham videre, han vilde ikke egentlig føle et Tab; thi hans Væsen var i Ro. Den Splid, der ved Berøringen med hende var sat i ham, var forsonet ved, at han virkelig var vendt tilbage til hende. Pigen er da igjen ingen Virkelighed, men en Reflex af Bevægelserne i ham og Incitament for disse. Pigen har en uhyre Betydning, han vil aldrig kunne glemme hende, men det, hvorved hun har Betydning, er ikke sig selv, men ved Forholdet til ham. Hun er ligesom Grændsen for hans Væsen, men et saadant Forhold er ikke erotisk. Religieust talt kunde man sige, at det er som brugte Gud selv denne Pige til at fange ham paa, og dog er Pigen selv ikke nogen Virkelighed, men ligesom de Flors-Fluer, man sætter paa en Krog. Jeg er aldeles overbeviist om, at han slet ikke kjender det mindste til Pigen, uagtet han har været knyttet til hende, og hun siden den Tid vel aldrig har været ude af hans Tanker. Hun er Pigen, dermed Punktum; om hun er, concretere talt, den eller den, den Deilighed, den Elskværdighed, den Trofasthed, den opoffrende Kjærlighed, for hvis Skyld man vover Alt og sætter Himmel og Jord i Bevægelse, det tænker han slet ikke paa. Hvis han vilde gjøre sig Rede for, hvad Glæde, hvilken Salighed han dog egentlig venter sig af et virkeligt erotisk Forhold, saa vilde han formodentlig ikke have eet Ord at sige. Det, der beskæftiger ham, er opnaaet i samme Øieblik — at det lader sig gjøre at han kan indfrie sin Ære og sin Stolthed! Ligesom det ikke ogsaa var en Æres og Stoltheds Sag at trodse saadanne barnagtige Ængsteligheder! Han venter maaskee endog Forqvaklelse af sin egen Personlighed, men det er Intet, naar han blot ligesom kan hævne sig paa Tilværelsen, der har spottet ham ved at gjøre ham skyldig, hvor han var uskyldig, ved at gjøre ham hans Forhold til Virkeligheden paa dette Punkt meningsløst, saa han maa finde sig i, at enhver virkelig Elsker i ham seer en Bedrager. Skulde det ikke være en Op-

gave at bære dette! Dog maaskee forstaaer jeg ham ikke ganske, maaskee skjuler han Noget, maaskee elsker han dog i Sandhed. Saa bliver vel Enden paa Historien, at han engang slaaer mig hjel for at betroe mig det Allerhelligste. Man seer, at det at være Iagttager er en farefuld Stilling. Imidlertid vilde jeg dog ønske, at jeg blot for min psychologiske Interesses Skyld kunde faae Pigen et Øieblik bort, faae ham indbildt, at hun var gift, jeg vedder jeg fik en anden Forklaring; thi hans Sympathi er saa melancholsk, at jeg troer han i Faveur af Pigen indbilder sig selv, at han elsker hende.

Det Problem, ved hvilket han er standset, er hverken mere eller mindre end Gjentagelsen. At han ikke søger Oplysning derom i den græske Philosophi, heller ikke i den nyere, deri gjør han Ret; thi Grækerne gjøre den modsatte Bevægelse, og en Græker vilde her vælge at erindre, uden at hans Samvittighed vilde ængste ham; den nyere Philosophi gjør ingen Bevægelse, den gjør i Almindelighed kun Ophævelse, og forsaavidt den gjør en Bevægelse, ligger denne altid i Immanentsen, Gjentagelsen derimod er og bliver en Transcendents. En Lykke er det, at han ikke søger nogen Forklaring hos mig; thi jeg har opgivet min Theori, jeg driver. Gjentagelsen er ogsaa mig for transcendent. Jeg kan omseile mig selv; men jeg kan ikke komme ud over mig selv, det archimediske Punkt kan jeg ikke opdage. Min Ven søger da heldigviis ikke Oplysning hos nogen verdensberømt Philosoph eller hos nogen *professor publicus ordinarius;* han tyer til en privatiserende Tænker, der engang eiede Verdens Herlighed, men senere trak sig tilbage fra Livet — med andre Ord han tager sin Tilflugt til Job, der ikke figurerer paa et Katheder og ved betryggende Gesticulationer indestaaer for sine Sætningers Sandhed, men som sidder paa Arnestedet og skraber sig med Potteskaar, og uden at afbryde denne Haandgjerning henkaster flygtige Vink og Bemærkninger. Her mener han at have fundet hvad han søgte, i denne lille Kreds af Job og Kone samt 3 Venner lyder, efter hans Mening, Sandheden herligere og glædeligere og sandere end i et græsk Symposium.

Selv om han endnu vilde søge min Veiledning, det er forgjeves. En religiøs Bevægelse kan jeg ikke gjøre, det er min Natur imod. Derfor negter jeg dog ikke Realiteten deraf, eller at man kan lære

---

archimediske Punkt] se Enten—Eller I S. 266. *professor publicus ordinarius* offentlig ordinær Professor.

saare meget af et ungt Menneske. Lykkes den for ham, da er han fri for alt det Pirrelige i sit Forhold til mig. Kun kan jeg ikke negte, at jeg, jo mere jeg betragter Sagen, paa ny fatter en Mistanke til Pigen, at hun paa een eller anden Maade har tilladt sig at ville fange ham i hans Melancholi.· I saa Fald vilde jeg ikke være i hendes Sted. Det gaaer galt. Tilværelsen hævner altid en saadan Adfærd paa det strængeste.

---

d. 15. Aug.

Min tause Medvider!

Det vil maaskee dog forundre Dem nu pludselig at modtage et Brev fra den, der vel længst for Dem var død og saa godt som glemt, eller glemt og saa godt som død. Videre Forundring tør jeg ikke regne paa. Jeg forestiller mig, at De i samme Øieblik vil ligesom tage min Historie frem og sige: rigtig, det var ham med den ulykkelige Forelskelse; hvor var det vi slap? naa naa, ja! saa vil vel Symptomerne være disse. Det er i Sandhed forfærdeligt med Deres Rolighed! Naar jeg tænker derpaa, koger Blodet i mig, og dog kan jeg ikke løsrive mig; med en besynderlig Magt fængsler De mig til Dem. At tale med Dem har noget ubeskriveligt Lindrende og Velgjørende; thi det er som talte man med sig selv eller med en Idee. Naar man da har udtalt sig og fundet Husvalelse i denne Udtømmelse, og da pludselig seer Deres uforandrede Mine, og betænker, at det er et Menneske, der staaer for Een, et uhyre klogt Menneske, man har talt med, saa bliver man ganske bange. Herre Gud den Sørgende er altid lidt ærekjær i Forhold til sin Sorg. Han vil ikke betroe sig til Enhver, han fordrer Taushed. Den kan man nu være sikker nok paa hos Dem. Og dog, naar man ret har trøstet sig derved, bliver man angst igjen; thi denne Deres Taushed, der er tausere end Graven, den eier formodentlig mange lignende Deposita. Om ethvert veed De Beskeed, løber ikke surr, kan i næste Secund tage en anden Hemmelighed frem og begynde, hvor De slap. Da fortryder man at have betroet sig til Dem. Herre Gud! den Sørgende er lidt ærekjær paa sin Sorg. Han vil, at den, han indvier i den, skal føle hele dens Vægt og Betydning. De sviger ikke Eens Forventning; thi De fatter den fineste Nuance bedre end Een selv. I næste Øieblik fortvivler jeg over den Overlegenhed, der hører til saaledes at

vide Beskeed om Alt, at Intet er nyt eller ubekjendt. Dersom jeg var Selvhersker over alle Mennesker, da Gud hjælpe Dem! Jeg førte Dem indespærret med mig i et Buur, at De alene maatte tilhøre mig. Og da vilde jeg formodentlig berede mig selv den piinligste Angst ved daglig at see Dem. De har en dæmonisk Magt der kan friste et Menneske til at ville vove Alt, til at ville have Kræfter som han ellers ikke har, som han ellers ikke attraaer, blot saa længe De seer paa ham, til at ville synes, hvad han ikke er, blot for at kjøbe dette anerkjendte Smiil, der belønner ubeskriveligt Jeg gad gjerne see Dem hele Dagen, høre paa Dem Natten med og dog naar jeg skulde handle, vilde jeg for ingen Priis gjøre det i Deres Nærværelse. De kunde med et Ord forvirre Alt. Jeg har ikke Mod til ligeoverfor Dem at tilstaae min Svaghed; hvis jeg engang havde gjort det, da blev jeg det feigeste Menneske af alle fordi det vilde synes mig, at jeg havde tabt Alt. Saaledes fængsler De mig med en ubeskrivelig Magt, og den samme Magt ængster mig, saaledes beundrer jeg Dem, og dog er det stundom for mig som var De sindssvag. Eller er det ikke en Art af Sindssvaghed i den Grad at have underlagt enhver Lidenskab, enhver Hjertets Rørelse, enhver Stemning under Reflexionens kolde Regimente! Er det ikke Sindssvaghed saaledes at være normal, blot Idee, ikke Menneske, ikke som vi Andre, bøielig og givende efter, fortabt og fortabende sig! Er det ikke Sindssvaghed saaledes altid at være vaagen, altid bevidst, aldrig dunkel og drømmende! — I dette Øieblik turde jeg ikke see Dem, og dog kan jeg ikke undvære Dem Derfor skriver jeg, og beder endelig ikke at uleilige Dem med Svar For en Sikkerheds Skyld indeholder mit Brev ingen Adresse Saaledes ønsker jeg det, saa gjør det godt at skrive til Dem, saa er jeg tryg, og glad ved Dem.

Deres Plan var fortræffelig, ja mageløs. Endnu kan jeg i en kelte Øieblikke som et Barn gribe efter den heroiske Skikkelse, D engang holdt op for mit beundrende Blik med den Forklaring, a det var min Fremtid, den heroiske Skikkelse, der skulde have gjo mig selv til en Heros, hvis jeg havde havt Kraft til at iføre mi den. I sin Tid henrev den mig med al Illusionens Magt i e fuldkommen Phantasi-Beruselse. Saaledes at afslutte sit hele Li for en eneste Piges Skyld! At gjøre sig til en Skurk, en Bedrag alene for at vise, i hvilken Priis man holdt hende, thi for en Ub tydelighed offrer man ikke sin Ære! At brændemærke sig sel at forspilde sit Liv! At paatage sig Hævnens Gjerning og ful komme den ganske anderledes end Menneskenes tomme Passi formaaer det! Saaledes at være Heros, ikke i Verdens Øine, m

i sig selv, Intet at kunne beraabe sig paa mod Menneskene, men levende indemuret i sin Personlighed, i sig selv at have sit eget Vidne, sin egen Dommer, sin egen Anklager og i sig den eneste! At give sit fremtidige Liv til Priis for den Krydsen af Tanker, der vel maatte være Følgen af et saadant Skridt, hvorved man paa en Maade menneskelig talt gav Afkald paa Forstanden! At gjøre alt Dette for en Piges Skyld! Og hvis det lod sig gjøre om, da, som De bemærkede, at have gjort en Pige den ridderligste og mest erotiske Compliment, der overgik enhver selv den eventyrligste Bedrift, netop fordi man kun havde brugt sig selv. Denne Yttring gjorde et dybt Indtryk paa mig. Den var naturligviis ikke sagt med Sværmeri — De og Sværmeri! — Den var sagt med rolig og kold Forstandighed, med en officiel Viden, som havde De alene for den Sags Skyld gjennemgaaet alle Ridder-Fortællinger. Hvad det maa være for en Tænker at opdage en ny Kategori, det var det for mig at gjøre en Opdagelse i det erotiske Omfang.

Uheldigviis var jeg imidlertid ikke den Kunstner, der havde Kraft til en saadan Præstation, eller Udholdenhed; heldigviis saae jeg Dem kun paa afsides Steder og sjeldent. Skulde jeg have havt Dem ved Siden, kunde De have siddet i Værelset, om det saa var i en Krog, læsende, skrivende, foretagende Dem det Uvedkommende og dog, det veed jeg kun for godt, og dog opmærksom paa Alt — jeg troer jeg havde begyndt derpaa. Hvis det var skeet, det havde været forfærdeligt. Eller er det ikke forfærdeligt saaledes med kold Rolighed Dag efter Dag at hexe den Elskede ind i en Usandhed! Og sæt hun havde grebet til Midler, som stode til hendes Raadighed — de qvindelige Besværgelser; sæt hun med Taarer havde bedet mig, besværget mig ved min Ære, min Samvittighed, min Salighed, min Fred i Liv og Død, min Fred baade her og hisset! Det gyser i mig blot ved Tanken derom.

Jeg har ikke glemt de enkelte Vink, De henkastede, som jeg da overhovedet ikke vovede at opponere og kun var altfor fortryllet. »Dersom en Pige er i Retten, naar hun bruger disse Midler, saa skal man lade dem virke paa sig, ja hvad mere er, man kommer hende til Hjælp i Anvendelsen. I Forhold til en Pige er man ridderlig nok til ikke blot at være sig selv, men tillige Actor paa hendes Vegne. Er hun ikke i Retten, da har det Intet at betyde, man lader dem glide af.« Det er sandt, absolut.fuldkommen

---

er i Retten ɔ: er i sin Ret. har Retten paa sin Side.

sandt, men denne Forstandighed har jeg ikke. »Hvilken taabelig Modsigelse, man ofte møder i Menneskenes Feighed og Mod. Man frygter at see det Forfærdelige, men man har Mod til at gjøre det De forlader Pigen; dette er det Forfærdelige. Dertil har De Mod men at see hende blegne, tælle hendes Taarer, være Vidne til hendes Nød, dertil har De ikke Mod. Og dog er dette jo Intet mod det Andet. Veed De hvad De vil, hvorfor og hvorvidt, saa bør De see, bør De respektere ethvert Argument, og ikke liste Dem fra Noget i Haab om, at Deres Phantasi er sløvere end Virkeligheden. Herved bedrager De Dem da ogsaa selv; thi Deres levende Phantasi vil reise sig ganske anderledes, naar engang Tiden kommer, da De skal forestille Dem hendes Nød, end naar De har seet den, har hjulpet hende til at gjøre Alt saa ængstende for Dem og rædsomt som muligt.« Det er sandt, hvert Ord er sandt, men det er en Sandhed, som var Verden død, saa kold og saa conseqvent er den. Den overbeviser mig ikke, den bevæger mig ikke. Jeg tilstaaer det, jeg er svag, jeg var svag, jeg bliver aldrig saaledes stærk eller uforfærdet. Betænk dog Alt, tænk Dem i mit Sted, men glem ikke, at De virkelig elsker saa høit, som jeg elskede hende. Jeg er overbeviist om, De seirede, De trængte igjennem, De overvandt alle Rædsler, De fik hende bedaaret i Deres Falsum. Hvad vilde skee? Dersom ikke det Heldigste skete, at i samme Øieblik som Anstrængelsen var forbi, Deres Haar blev graat, og Deres Sjæl en Time efter havde udaandet, da maatte jo, som Deres Plan ogsaa gik ud paa, dette Falsum fortsættes. Det vilde lykkes Dem, derom er jeg overbeviist. Frygter De ikke for at tabe Forstanden? Frygter De ikke for at løbe vild i en forfærdelig Lidenskab, som man kalder Foragt for Mennesker? Saaledes at have Ret, at være trofast, og dog give sig hen som en Skurk, og nu i sit Bedrag haane al den Jammerlighed, der ofte nok bryster sig, men ogsaa spotte det Bedre i Verden! At et Hoved skulde kunne udholde Sligt! Mener De ikke, at det vilde blive fornødent, ofte at staae op i Natten og drikke et Glas koldt Vand, eller at sidde ved Siden af sit Leie og regne efter! Sæt jeg havde begyndt derpaa, Fortsættelsen var umulig at udholde. Jeg valgte et andet Middel, forlod i al Stilhed Kjøbenhavn og gik til Stockholm. Efter Deres Plan havde dette været urigtigt. Jeg burde have reist aabenlyst. Tænk Dem, at hun havde staaet paa Toldboden, det gyser i mig. Tænk Dem, at jeg først fik Øie paa hende i det Secund, da Maskineriet sattes i Gang. Jeg troer, jeg havde mistet Forstanden. Jeg tvivler ikke paa, at De havde havt Kraft til at

forblive rolig. Hvis det havde været fornødent, hvis De havde ventet, at hun skulde vise sig paa Toldboden, havde De taget Sypigen med og reist med hende. Hvis det havde været fornødent, havde De ikke blot underkjøbt en Pige, men blot for at tjene den Elskede, forført en Pige, virkelig forført, skjendt og brændt, hvis det gjordes behov. Men sæt De engang pludselig var vaagnet op i Natten, og ikke havde kunnet kjende Dem selv, havde forvexlet Dem selv med den Skikkelse, De brugde til Deres fromme Bedrag. Thi det maa jeg tilstaae, De meente visselig ikke, at man letsindig skulde begynde paa Sligt, ja De lod endog et Ord falde om, at denne Methode aldrig kunde blive absolut nødvendig, uden Pigens egen Skyld, hvad enten hun havde været tankeløs nok til ikke at mærke Sympathiens Mindelse, eller selvkjærlig nok til at lade den gaae over. Men netop dette — vilde der da ikke komme et Øieblik, hvor hun vilde forstaae, hvad hun burde have gjort, vilde fortvivle over Følgerne af at hun undlod det, hvilke dog ikke saa meget havde deres Grund i hendes Haardhed, som i den Andens hele Personlighed. Var det ikke gaaet hende, som det var gaaet mig? Hun havde ikke anet, ikke drømt, hvilke Kræfter hun satte i Bevægelse, paa hvilke Lidenskaber hun spillede, og saaledes var hun jo bleven skyldig i Alt, skjønt uskyldig. Var det ikke at være for stræng mod hende! Naar jeg i denne Henseende skulde gjøre Noget, da vilde jeg heller skjende, blive vred, men denne tause objektive Fordømmelse!

Nei! Nei! Nei! jeg kunde ikke, jeg kan ikke, jeg vil ikke, ikke for Alt vil jeg gjøre det. Nei! Nei! Nei! jeg kunde fortvivle over disse Skrifttegn, der staae kolde og som ørkesløse Dagdrivere ved Siden af hinanden, og det ene Nei siger ikke mere end det andet. De skulde høre Lidenskaben i mig modulere dem. Gid jeg stod hos Dem, gid jeg med mit sidste Nei kunde løsrive mig fra Dem, som Don Juan fra Commandanten, hvis Haand ikke er mere kold end den Forstandighed, hvormed De uimodstaaelig river mig hen. Og dog stod jeg for Dem, sagde jeg vel neppe mere end eet Nei; thi inden jeg kom videre, havde De vel afbrudt mig med det kolde Svar: ja! ja!

Det jeg gjorde var noget meget maadeligt og fuskeragtigt. Smiil kun ad mig. Naar en Svømmer, der er vant til at springe ud fra Masten af et Skib og at gjøre Saltomortaler inden han naaer Vandet, opfordrer en Anden til at følge Exemplet, og denne Anden istedet derfor gaaer hen til Trappen, stikker først det ene Been ud, saa det andet, og derpaa lader sig dumpe — saa, ja saa

behøver jeg ikke at faae at vide, hvad den Første gjør. En Dag udeblev jeg, uden at have sagt hende et Ord, jeg gik ombord paa Dampskibet til Stockholm, flygtede bort, skjulende mig for Alle. Gud i Himlene hjælpe hende til selv at finde en Forklaring! Har De ikke seet hende — den Pige, jeg aldrig nævner ved Navn, hvis Navn jeg ikke var Menneske for at skrive; thi min Haand vilde ryste af Forfærdelse. Har De seet hende? Er hun bleg, eller maaskee død, sørger hun, har hun smedet en Forklaring, der trøster hende, er hendes Gang endnu let, eller er hendes Hoved bøiet og hendes Skikkelse besværet! Store Gud, min Phantasi kan tjene mig med Alt. Er hendes Læber blege, disse Læber, som jeg beundrede, om jeg end kun tillod mig at kysse hendes Haand. Er hun mødig og tankefuld, hun der var salig som et Barn! Skriv, jeg beder Dem. Nei skriv ikke, jeg vil intet Brev have fra Dem, Intet høre om hende, jeg troer Intet, ikke et Menneske, ikke hende selv. Om hun stod lyslevende for mig, om hun var freidigere end nogensinde, jeg blev ikke glad, jeg troede hende ikke, jeg troede, det var et Bedrag for at spotte eller for at trøste mig. Har De seet hende? Nei! jeg haaber, at De ikke har tilladt Dem at see hende, eller at blande Dem ind i min Kjærlighedshistorie. Dersom jeg faaer det at vide! Naar en Pige bliver ulykkelig, da komme strax alle disse hungrige Uhyrer, der ville mætte deres psychologiske Sult og Tørst eller skrive Noveller. Blot jeg turde styrte frem og idetmindste holde disse Spyfluer borte fra den Frugt, der var mig sødere end Alt, finere, ømmere at see til end en Fersken, naar den i sit lykkeligste Øieblik pynter sig herligst i Silke og Fløiel.

Hvad jeg nu gjør? Jeg begynder forfra, og derpaa begynder jeg bagfra. Jeg flyer enhver udvortes Mindelse om det Hele, medens min Sjæl Dag og Nat, vaagen og i Drømme, sysler uafladelig dermed. Hendes Navn nævner jeg aldrig, og jeg takker Skjebnen for, at jeg ved en Misforstaaelse har faaet et falskt Navn. Et Navn, mit Navn — det tilhører jo egentlig hende. Gid jeg kunde blive af med det. Mit eget Navn er nok til at minde mig om Alt, og hele Tilværelsen synes mig kun at indeholde Allusioner til dette Forbigangne. Dagen før min Afreise læste jeg i Adresseavisen: »at 16 Alen svært sort Silketøi var til Salg paa Grund af anden Bestemmelse.« Hvilken kunde den første Bestemmelse være, maaskee en Brudekjole! At jeg ikke ogsaa kan sælge mit Navn i Avisen paa Grund af forandret Bestemmelse. Om en vældig Aand tog mit Navn fra mig, og bød mig det tilbage, prangende med udødelig

dæder, jeg vilde kaste det bort, langt bort, jeg vilde tigge om det ibetydeligste, det mest intetsigende, at blive kaldt Nr. 14 som en af de blaae Drenge. Hvad hjalp et Navn mig, som ikke er mit, hvad hjalp et herligt Navn mig, om det var mit;

> thi hvad er Navnkundigheds smigrende Røst
> Mod et Elskovs Suk fra en Jomfrues Bryst.

Hvad jeg nu gjør? Jeg gaaer i Søvne om Dagen og ligger vaagen om Natten. Jeg er flittig og stræbsom, et Mynster paa Huslighed og Hjemmeflid, jeg væder Fingeren, jeg træder med Benet, jeg standser Hjulet, sætter Tenen i Gang — jeg spinder. Men naar jeg om Aftenen skal sætte Rokken hen, saa var der ingen, og hvor det Spundne er bleven af, det veed min Kat. Jeg er rastløs og ferm, ufortrøden, men hvor bliver Alt af; den, der træder Tørv, udretter Mirakler mod mig. Kort, hvis De vil forstaae, hvis De vil have en Forestilling om min ufrugtbare Gjerning, saa forstaae Digterens Ord aandeligt om mine Tanker, det er Alt, hvad jeg kan sige:

> Die Wolken treiben hin und her,
> Sie sind so matt, sie sind so schwer;
> Da stürzen rauschend sie herab,
> Der Schoos der Erde wird ihr Grab.

Mere behøver jeg vel ikke at sige Dem, eller rettere, jeg behøvede snarere Dem for at kunne sige Mere, for forstandigt og klart at kunne udtrykke, hvad min famlende Tanke kun afsindigt kan lade forstaae.

Hvis jeg vilde fuldstændigt fortælle Alt, vilde mit Brev blive endeligt langt, idetmindste ligesaa langt som et ondt Aar, og som de Tider, om hvilke der staaer: de behage mig ikke. Den Fordeel har jeg dog, at jeg overalt ligegodt kan bryde af, saaledes som jeg hvert Øieblik kan klippe den Traad over, jeg selv spinder. Hermed Gud befalet. Den, der troer paa Tilværelsen, han har godt assu-

---

blaae Drenge ɔ: Drengene paa Opfostringshuset. **thi hvad er osv.**] Schack-Staffeldt, Elskovsbaalet (Digte, udg. af Liebenberg, II, S. 327). **de behage mig ikke**] Prædikeren 12, 1.

reret, han opnaaer Alt, ligesaavist som den Mand skjuler sin Føleł der holder en Hat uden Pul for sit bedende Ansigt.

Min Herre! jeg har den Ære o. s. v.
— ja enten jeg vil eller ei bliver jeg dog
Deres
hengivne, navnløse Ven.

d. 19. September.

Min tause Medvider!

Job! Job! O! Job! Sagde Du virkelig ikke Andet end disse skjønne Ord: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet? Sagde Du ikke mere? Vedblev Du i al Din Nød blot at gjentage dem? Hvorfor taug Du i 7 Dage og Nætter, hvad foregik der da i Din Sjæl? Da hele Tilværelsen styrtede sammen over Dig og laae som Potteskaar omkring Dig, havde Du da strax den overmenneskelige Fatning, havde Du strax Kjærlighedens Fortolkning, Tillidens og Troens Frimodighed? Er Din Dør ogsaa lukket for den Sørgende, kan han hos Dig ikke vente anden Lindring, end hvad verdslig Viisdom kummerligt tilbyder, ved at forelæse en Paragraph om Livets Fuldkommenhed? Veed Du intet Mere at sige, tør Du intet Mere sige end hvad de beskikkede Trøstere ordknap tilmaale den Enkelte, hvad de beskikkede Trøstere som stive Ceremonimestere foreskrive den Enkelte, at det i Nødens Stund er passende, at sige Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet, hverken mere eller mindre, ligesom man siger prosit til den, der nyser! Nei, Du der i Din Velmagts Dage var den Undertryktes Sværd, og Oldingens Kjæp og den Nedbøiedes Stav, Du sveg ikke Menneskene, da Alt brast — da blev Du den Lidendes Mund, og den Sønderknustes Raab, og den Ængstedes Skrig, og en Lindring for alle dem, der forstummede i Qvaler, et trofast Vidne om al den Nød og Sønderrivelse, der kan boe i et Hjerte, en usvigelig Talsmand, der vovede at klage »i Sjælens Bitterhed« og at stride med Gud. Hvorfor skjuler man dette? Vee den! der opæder Enker og Faderløse, og besviger dem for deres Arv, men vee ogsaa

---

Herren gav osv.] Job 1, 21. den Undertryktes Sværd osv.] jvfr. Job 29, 12—15. »i Sjælens Bitterhed«] Job 7, 11. opæder Enker og Faderløse] jvfr. Matth. 23, 14 og Job 29, 12 f.

den! der underfundigt vil bedrage den Sørgende for Sorgens midlertidige Trøst, at give sig Luft, og at »trættes med Gud.« Eller er maaskee Gudsfrygten i vor Tid saa stor, at den Sørgende ikke behøver det, hvad der var Skik i hine gamle Dage? Tør man maaskee ikke klage for Gud? Er da Gudsfrygten bleven større eller Frygten og Feigheden? Nuomstunder mener man, at Sorgens egentlige Udtryk, at Lidenskabens fortvivlede Sprog maa overlades til Digtere, der da som Procuratorer ved en Underret tale den Lidendes Sag for den menneskelige Medlidenheds Domstol. Længere vover Ingen sig. Tael derfor Du, uforglemmelige Job! gjentag Alt, hvad Du sagde, Du vældige Talsmand, der møder for den Høiestes Domstol uforfærdet som en brølende Løve! I Din Tale er der Fynd, i Dit Hjerte er der Gudsfrygt, selv naar Du klager, naar Du værner om Din Fortvivlelse mod Dine Venner, der som Røvere staae op at overfalde Dig med deres Taler, selv naar Du, hisset af Dine Venner, søndertræder deres Viisdom, og foragter Deres Forsvar for Herren, som var det en udlevet Hoftjeners eller en statsklog Regjeringsmands elendige Kløgt. Dig behøver jeg, en Mand, der veed at klage høit, saa det gjenlyder i Himlene, hvor Gud beraadslaaer med Satan om at lægge Planer op mod et Menneske! Klag, Herren frygter ikke, han kan vel forsvare sig; men hvorledes skulde han kunne forsvare sig, naar Ingen vover at klage, som det sømmer sig et Menneske. Tael, opløft Din Røst, tael høit, Gud kan vel tale høiere, han har jo Tordenen — men ogsaa den er et Svar, en Forklaring, paalidelig, trofast, oprindelig, et Svar fra Gud selv, der, hvis den end knuste et Menneske, er herligere end Bysnak og Rygter om Styrelsens Retfærdighed, opfundne af menneskelig Viisdom, udspredte af Kjellinger og Halvmænd.

Min uforglemmelige Velgjører, plagede Job! tør jeg slutte mig til Dit Samfund, maa jeg høre paa Dig. Stød mig ikke bort, jeg staaer ikke svigefuld ved Dit Arnested, mine Taarer ere ikke falske, om jeg end ikke formaaer, blot at græde med Dig. Som den Glade søger Glæden, deeltager i den, om end det, der glæder ham nærmest, er den Glæde, der boer i ham selv, saaledes søger den Sørgende Sorgen. Jeg har ikke eiet Verden, ikke havt 7 Sønner og 3 Døttre, men ogsaa den kan jo have tabt Alt, der kun eiede

---

»trættes med Gud«] Job 33, 12. Gud beraadslaaer med Satan] jvfr. Job 1 og 2. 7 Sønner og 3 Døttre] jvfr. Job 1, 2.

ogsaa den kan jo ligesom have tabt Sønner og Døttre, der
en Elskede, og ogsaa den blev jo ligesom slagen med onde
er tabte Æren og Stoltheden, og med den Livskraften og
en.

Deres
navnløse Ven.

---

d. 11. October.

Min tause Medvider!

Mit Liv er bragt til det Yderste; jeg væmmes ved Tilværelsen, den er smagløs uden Salt og Mening. Om jeg var hungrigere end Pierrot, gad jeg dog ikke æde den Forklaring, som Menneskene byde. Man stikker Fingeren i Jorden, for at lugte, hvad Land man er i, jeg stikker Fingeren i Tilværelsen — den lugter af ingen Ting. Hvor er jeg? Hvad vil det sige: Verden? Hvad betyder dette Ord? Hvo har narret mig ind i det Hele, og lader mig nu staae der? Hvem er jeg? Hvorledes kom jeg ind i Verden; hvorfor blev jeg ikke adspurgt, hvorfor ikke gjort bekjendt med Skikke og Vedtægter, men stukket ind i Geleddet, som var jeg kjøbt af en Seelenverkoper? Hvorledes blev jeg Interessent i den store Entreprise, som man kalder Virkeligheden? Hvorfor skal jeg være Interessent? Er det ikke en fri Sag? Og skal jeg nødsages til at være det, hvor er da Dirigenten, jeg har en Bemærkning at gjøre? Er der ingen Dirigent? Hvor skal jeg henvende mig med min Klage? Tilværelsen er jo en Debat, maa jeg bede, at min Betragtning kommer med under Overveielse? Skal man tage Tilværelsen som den er, var det saa ikke bedst, at man fik at vide, hvorledes den er? Hvad vil det sige: en Bedrager? Siger ikke Cicero, at man udfinder en saadan ved at spørge: *cui bono?* Jeg lader Enhver spørge, og spørger Enhver, om jeg har havt nogen Gavn af, at gjøre mig selv og en Pige ulykkelig. Skyld — hvad vil det sige? Er det Hexeri? Vides det ikke med Bestemthed, hvorledes

---

Seelenverkoper] »Menneskehandler«, egtl. Zielverkooper (hollandsk), en Vært, der hverver Matroser til Skibene, underholder dem indtil Afreisen og udstyrer dem, mod Betaling i deres Hyre. Cicero] pro Roscio Amerino 30. 84. *cui bono?]* hvem har Fordel deraf?

det gaaer til, at et Menneske bliver skyldig? Vil der Ingen svare? Er det da ikke af yderste Vigtighed for alle DHerrer Deeltagere?

Min Forstand staaer stille, eller rettere, jeg gaaer fra den? I det ene Øieblik er jeg træt og mat ja som død af Ligegyldighed, i det andet Øieblik raser jeg, og farer fortvivlet fra den ene Ende af Verden til den anden, for at finde Een, paa hvem jeg kunde lade min Vrede gaae ud. Mit Væsens hele Indhold skriger i Modsigelse med sig selv. Hvorledes gik det til, at jeg blev skyldig? Eller er jeg ikke skyldig? Hvorfor kaldes jeg da saa i alle Tungemaal? Hvad er det menneskelige Sprog for en jammerlig Opfindelse, der siger Eet og mener et Andet?

Er der ikke hændt mig Noget, er det Hele ikke en Begivenhed? Kunde jeg forud vide, at hele mit Væsen vilde undergaae en Forandring, at jeg vilde blive et andet Menneske? Brød maaskee det frem, der laae dunkelt i min Sjæl? Men laae det dunkelt, hvorledes skulde jeg da kunne forudsee det? Men kunde jeg ikke forudsee det, saa er jeg jo uskyldig. Dersom jeg havde faaet et Nerveslag, havde jeg da ogsaa været skyldig? Hvad er den menneskelige Mælen, som man kalder Sproget, for et jammerligt Kragemaal, der kun forstaaes af en Clique! Ere de Umælende ikke visere, at de aldrig tale om Sligt? — Er jeg troløs? Hvis hun vedblev at elske mig, og aldrig vilde elske nogen Anden, saa var hun jo trofast mod mig. Hvis jeg vedbliver kun at ville elske hende, er jeg da troløs? Vi gjøre jo begge det Samme, hvorledes bliver jeg da en Bedrager, fordi jeg viser min Troskab ved at bedrage? Hvorfor skal hun have Ret, jeg Uret? Naar vi begge ere troe, hvorfor udtrykkes det da saaledes i det menneskelige Sprog, at hun er trofast, jeg en Bedrager?

Om hele Verden stod op mod mig, om alle Skolastikere vilde disputere med mig, om det gjaldt mit Liv, jeg har dog Ret. Det skal Ingen frarive mig, om der end intet Sprog er, hvori jeg kan sige det. Jeg har handlet rettelig. Min Elskov lader sig ikke udtrykke i et Ægteskab. Gjør jeg det, er hun knust. Maaskee har Muligheden forekommet hende tillokkende. Det kan jeg ikke for, det var den ogsaa for mig. I samme Øieblik Virkeligheden indtræder, er Alt tabt, saa er det for sildigt. Den Virkelighed, i hvilken hun skal have sin Betydning, bliver for mig kun en Skygge, der løber ved Siden af min egentlige Aands-Virkelighed, en Skygge, der snart vil bringe mig til at lee, snart vil gribe forstyrrende ind i min Existents. Det vil ende med, at jeg vil tage paa hende, famlende som greb jeg en Skygge, eller som udstrakte jeg min Haand efter en Skygge. Er hendes Liv da ikke forspildt? Hun

bliver jo som død for mig, ja hun kunde vække den Fristelse i min Sjæl, at ønske hende død. Dersom jeg da knuser hende, forflygtiger hende netop i det Øieblik, jeg vil gjøre hende til Virkelighed, istedenfor at jeg i andet Fald beholder hende i en sand, om end i anden Forstand ængstende Virkelighed — hvad saa? Saa siger Sproget, at jeg er skyldig; thi jeg burde have forudseet det. — Hvad er det for en Magt, der vil tage min Ære og min Stolthed fra mig, og gjøre det paa en saa meningsløs Maade? Er jeg da priisgiven? Skal jeg da være skyldig og være en Bedrager, i hvad jeg saa end gjør, selv om jeg Intet gjør? — Eller er jeg maaskee gal? Saa var det vel bedst at indespærre mig, thi den menneskelige Feighed frygter især Sindssvages og Døendes Forklaringer. Hvad vil det sige: afsindig? Hvad skal jeg gjøre, for at nyde den borgerlige Agtelse, at betragtes som klog? Hvorfor svarer man ikke? Jeg udlover en raisonnabel Douceur, hvis Een opfinder et nyt Ord! Jeg har fremsat Alternativerne. Er der nogen saa klog, at han veed flere end to? Men veed han ikke flere, saa er det jo Nonsens, at jeg er afsindig, troløs og en Bedrager, medens Pigen er trofast og fornuftig og agtet af Menneskene. Eller skal det lægges mig til Last, at jeg gjorde det Første saa skjønt som muligt? Taksigelse! Da jeg saae hendes Glæde ved at blive elsket, da underlagde jeg mig selv og Alt, hvad hun pegede paa, under Elskovens Tryllemagt. Er det en Skyld, at jeg kunde det, eller en Skyld, at jeg gjorde det? Hvem er Skyld deri uden hun selv og det Tredie, som Ingen veed, hvorfra det kom, det, der rørte mig med sit Slag og forvandlede mig? Hvad jeg har gjort, roser man jo hos Andre. — Eller er det mit Vederlag, at jeg blev Digter? Jeg frabeder mig alt Vederlag, jeg fordrer min Ret ɔ: min Ære. Jeg har ikke bedet om at blive det, og vil ikke kjøbe det for den Priis. — Eller hvis jeg er skyldig, da maa jeg jo kunne angre min Skyld, og gjøre den god igjen. Man forklare mig hvorledes. Skal jeg maaskee ovenikjøbet angre, at Verden tillader sig at spille med mig som Barnet med en Oldenborre? — Eller er det maaskee bedst, at glemme det Hele? At glemme, jeg har jo ophørt at være, dersom jeg glemmer det, eller hvad er det for et Liv, naar jeg med den Elskede har tabt Ære og Stolthed, og tabt det saaledes, at Ingen veed, hvorledes det er gaaet til, hvorfor jeg da aldrig kan oprette det igjen? Skal jeg saaledes lade mig puffe ud, hvorfor er jeg da bleven puffet ind, jeg har ikke forlangt det?

Den, der sidder paa Vand og Brød, han har det bedre, end jeg har det. Mine Betragtninger ere, menneskelig talt, den knappeste Diæt, der lader sig tænke, og dog føler jeg en Tilfredsstillelse

saaledes i al min Mikrokosmiskhed at gebærde mig saa makro-
osmisk som mulig.

Menneskene taler jeg ikke med, men for dog ikke at afbryde
l Communication med dem, samt for ikke at give dem Snak for
'engene, har jeg samlet en Bunke Vers, kjernefulde Udsagn, Ord-
prog, korte Sententser af hine udødelige græske og romerske Skri-
entER, der til alle Tider ere blevne beundrede. Til denne Antho-
ogi har jeg føiet flere ypperlige Citater af den under Waisenhusets
Privilegium udgivne Balles Lærebog. Spørger man mig om Noget,
la har jeg mit Svar færdigt. Jeg citerer Classikerne ligesaa godt
om Peer Degn, og citerer ovenikjøbet Balles Lærebog. »Om vi
nd have opnaaet al ønskelig Ære, bør vi ikke lade os henrive til
Overmod eller Hoffærdighed.« Jeg bedrager da Ingen. Hvor
mange er der vel, der altid sige en Sandhed eller en god Bemærk-
ning. »Under Navn af Verden indbefattes i Almindelighed baade
Himmel og Jord, med Alt, hvad som derudi befindes.«

Hvad kunde det ogsaa hjælpe, at jeg vilde sige Noget, der er
ngen, der forstaaer mig; min Smerte og min Lidelse er navnløs,
om jeg selv er det, der skjønt han intet Navn har, dog altid
maaskee bliver Noget for Dem, og i ethvert Tilfælde forbliver

Deres Hengivne.

Balles Lærebog] 6. Kap. III § 2 b og 1. Kap. I § 2.

d. 15. November.

Min tause Medvider!

Dersom jeg ikke havde Job! Det er umuligt at beskrive o
nuancere, hvilken Betydning og hvor mangfoldig en Betydning ha
har for mig. Jeg læser ham ikke som man læser en anden Bo
med Øiet, men jeg lægger Bogen ligesom paa mit Hjerte, og me
Hjertets Øie læser jeg den, forstaaer i en *clairvoyance* det Enkelt
paa den forskjelligste Maade. Som Barnet lægger Lærebogen unde
sit Hoved, for at være sikker paa, at han ikke har glemt sin Lecti
naar han vaagner om Morgenen, saaledes tager jeg Bogen med mi
om Natten i Sengen. Hvert Ord af ham er Føde og Klæde o
Lægedom for min elendige Sjæl. Snart vækker et Ord af ha
mig af min Lethargi, saa jeg vaagner til ny Uro, snart stiller de
den ufrugtbare Rasen i mit Indre, ender det Rædsomme i Lidet
skabens stumme Qvalmen. De har dog læst Job? Læs den, la
den atter og atter. Jeg nænner ikke engang at skrive et enest
Udbrud af i et Brev til Dem, skjønt jeg har min Glæde af at tag
ny og ny Afskrift af Alt, hvad han har sagt, snart med dansk
snart med latinske Bogstaver, snart i een Format snart i en ande
Enhver saadan Afskrift bliver lagt som et Gudshaandsplaster pa
mit syge Hjerte. Og paa hvem laae vel Guds Haand som pa
Job! Men citere ham — det kan jeg ikke. Det var at ville giv
min Besyv med, det var at ville gjøre hans Ord til mine i e
Andens Nærværelse. Naar jeg er alene, da gjør jeg det, tilegne
mig Alt; men saasnart Nogen er tilstede, da veed jeg vel, hvad e
ungt Menneske har at gjøre, naar gamle Folk tale.

---

clairvoyance overnaturligt Klarsyn, Synskhed. **Gudshaandsplaster:**
Middel mod Forkjølelse o. l.; det lagdes paa Brystet eller Ryggen.

I hele det gamle Testamente er der ingen Skikkelse, man nærmer sig med den menneskelige Tillid og Frimodighed og Fortrøstning, som Job, netop fordi Alt hos ham er saa menneskeligt, fordi han ligger i et Confinium til Poesien. Intetsteds i Verden har Smertens Lidenskab fundet et saadant Udtryk. Hvad er Philoktet med sine Klager, der dog bestandig blive ved Jorden, og ikke forfærde Guderne. Hvad er Situationen i Philoktet, naar den sammenlignes med Jobs, hvor Ideen stedse er i Bevægelse.

Tilgiv, at jeg fortæller Alt, De er jo min Fortrolige, og De kan ikke svare. Hvis noget Menneske fik det at vide, det vilde ængste mig ubeskriveligt. Om Natten kan jeg lade Lysene tænde i mit Værelse, det hele Huus illuminere. Da staaer jeg op, læser med høi Røst, raabende næsten, en eller anden Passus af ham. Eller eg lukker mit Vindue op, og skriger hans Ord ud i Verden. Er Job en poetisk Figur, har der aldrig været nogen Mand, der har alt saaledes, saa gjør jeg hans Ord til mine, og paatager mig Anvaret. Mere kan jeg ikke; thi hvo har en saadan Veltalenhed om Job, eller er istand til at forbedre noget af det Sagte.

Skjønt jeg har læst Bogen atter og atter, bliver ethvert Ord mig nyt. Hver Gang jeg kommer til det, fødes det oprindelig eller bliver oprindelig i min Sjæl. Al Lidenskabens Beruselse suger jeg som en Dranker lidt efter lidt ind, indtil jeg ved denne langsomme Nippen bliver næsten bevidstløs drukken. Paa den anden Side haster jeg det imøde med ubeskrivelig Utaalmodighed. Et halvt Ord, da iler min Sjæl ind i hans Tanke, i hans Udbrud; hurtigere end det udkastede Lod søger Havsens Bund, hurtigere end Lynet søger Lederen, smutter min Sjæl ind deri og forbliver der.

Til andre Tider er jeg stillere. Da læser jeg ikke, da sidder jeg hensjunken som en gammel Ruin og skuer Alt. Da er det mig, som var jeg et lille Barn, der gaaer omkring og pusler i Stuen, eller der sidder i en Krog med sit Legetøj. Da bliver jeg saa underlig til Mode. Jeg kan ikke forstaae, hvad det er, der gjør de Ældre saa lidenskabelige, jeg kan ikke blive klog paa, hvad det er de trættes om, og dog kan jeg ikke lade være at lytte. Da troer jeg, at det er onde Mennesker, der have gjort Job al den Sorg, at det er hans Venner, der nu sidde og gjøe ad ham. Da græder jeg ganske høit, en unævnelig Angst for Verden og Livet og Menneskene og Alt sammenknuger min Sjæl.

Philoktet blev af Grækerne efterladt paa Lemnos paa Veien til Troja, fordi han var bleven bidt af en Slange, og de ikke kunde udholde hans Skrig. Hans Lidelser fremstilles i Sophokles's Philoktet.

Da vaagner jeg og begynder igjen at læse ham høit af al min Magt og af mit ganske Hjerte. Da forstummer jeg pludselig; jeg hører Intet mere, seer Intet, kun i dunkle Omrids ahner jeg Job, der sidder ved Arnestedet, og hans Venner; men Ingen siger et Ord, men denne Taushed skjuler alle Rædsler i sig som en Hemmelighed, Ingen tør nævne.

Da brydes Taushedon, og Jobs plagede Sjæl bryder frem i vældige Raab. Dem forstaaer jeg, disse Ord gjør jeg til mine. I samme Øieblik føler jeg Modsigelsen, da smiler jeg ad mig selv, som man smiler ad et lille Barn, der har taget sin Faders Klæder paa. Eller er det ikke til at smile ad, naar nogen Anden end Job, vilde sige: Ak! kunde en Mand gaae i Rette med Gud, som et Menneskes Barn med sin Staldbroder. Og dog kommer Angesten over mig, som forstod jeg det endnu ikke, men som vilde jeg engang komme til at forstaae, som lurede allerede den Forfærdelse paa mig, om hvilken jeg læser, som drog jeg den over mig ved at læse om den, ligesom man bliver syg af den Sygdom, om hvilken man læser.

Ingen siger et Ord] jvfr. Job 2, 13. 3, 1. Ak, kunde en Mand osv.] Job 16. 21.

d. 14. December.

Min tause Medvider!

Alt har sin Tid, Feberens Rasen er forbi, jeg er som en Reconvalescent.

Hemmeligheden i Job, Livskraften, Nerven, Ideen er: at Job uagtet alt Dette har Ret. Ved denne Paastand exciperer han mod alle menneskelige Betragtninger, hans Udholdenhed og Kraft beviser Myndigheden og Bemyndigelsen. Enhver menneskelig Forklaring er ham kun en Misforstaaelse, og al hans Nød er ham i Forhold til Gud kun som et Sophisme, han vel selv ikke kan løse, men som han fortrøster sig til, at Gud kan løse. Der er brugt ethvert *argumentum ad hominem* imod ham, men han holder freidig sin Overbeviisning op. Han paastaaer at være i god Forstaaelse med Herren, han veed sig uskyldig og reen i sit inderste Hjerte, hvor han tillige veed det med Herren, og dog modbeviser hele Tilværelsen ham. Deri ligger det Store i Job, at Frihedens Lidenskab hos ham ikke qvæles eller beroliges i et forkeert Udtryk. Denne Lidenskab er under lignende Omstændigheder ofte qvalt i et Menneske, idet en Kleinmodighed og smaalig Angst har ladet et Menneske troe, han leed for sine Synders Skyld, hvor han slet ikke gjorde det. Hans Sjæl manglede Udholdenhed til at gjennemføre en Tanke, naar Verden fortvæk tænkte ham imod. Naar et Menneske mener, at en Ulykke rammer ham for hans Synders Skyld, da kan det være smukt og sandt og ydmygt, men det kan ogsaa

---

exciperer han] ɔ: gjør han en Undtagelse gjældende; Udtryk fra den romerske Ret, hvor *exceptio* er en Undtagelse til Gunst for den Anklagede fra den Formular, hvorefter Dommeren skulde dømme. *argumentum ad hominem* personlig (nærgaaende) Bevisgrund.

være, fordi han dunkelt opfatter Gud som en Tyran, hvad M
sket paa en meningsløs Maade udtrykker saaledes, at han i sa
Øieblik fører ham ind under ethiske Bestemmelser. — Job
heller ikke dæmonisk. Saaledes kan et Menneske f. Ex. ville
Gud Ret, skjønt han troer selv at have det. Han vil ligesom
at han elsker Gud, selv naar Gud vil friste den Elskende.
Gud kan ikke gjøre Verden om for hans Skyld, saa vil han
høimodig nok til at vedblive at elske. Dette er en aldeles d
nisk Lidenskab, der fortjente en særskilt psychologisk Behan
hvad enten den humoristisk ligesom bryder Trætten af, for
at gjøre videre Ophævelser, eller den culminerer i en s
Trodsen paa sin Følelses Styrke.

Job vedbliver sin Paastand, at han har Ret. Han gjør
saaledes, at han vidner derved om den ædle menneskelige F
dighed, der dog veed, hvad et Menneske er, at han, om end
belig og hurtig henvisnet som Blomstens Liv, dog i Retnin
Friheden er noget Stort, har en Bevidsthed, som end ikke
selv kan frarive ham, skjønt han gav ham den. Job fasth
tillige sin Paastand saaledes, at man i ham seer den Kjærli
og Tillid, der er forvisset om, at Gud nok kan forklare Alt,
man blot faaer ham selv i Tale.

Vennerne give Job nok at bestille; Striden med dem e
Skærsild, hvori den Tanke luttres, at han dog har Ret. Sl
han selv mangle Kraft og Opfindsomhed til at ængste sin Sa
tighed og forskrække sin Sjæl, mangle Phantasi til at blive b
for sig selv, for den Skyld og Brøde, der lønlig kunde huse i
Inderste, da hjælpe Vennerne ham ved deres tydelige Hentydni
ved deres nærgaaende Sigtelser, der ligesom misundelige Ø
qviste maatte kunne kalde frem hvad der laae dybest forbor
Hans Ulykke er deres Hovedargument, og saaledes staaer Alt
for dem. Man skulde troe, Job maatte enten tabe Forstanden
synke sammen afmattet i Elendighed, capitulere paa Naad
Unaade. Eliphas, Bildad, Zophar og fremfor alle Elihu, der r
sig *integer*, da de Andre ere trætte, variere det Thema, at
Ulykke er en Tugtelse, han skal angre, bede om Tilgivelse,
bliver alt godt igjen.

Job holder imidlertid fast ved Sit. Hans Paastand er so
Passeerseddel, ved hvilken han forlader Verden og Mennes
den er en Fordring, Menneskene protestere, men Job dog ikk

---

integer med friske Kræfter (Job 32).

intetgjør. Han bruger ethvert Middel for at bevæge sine Venner. Han søger at røre dem til Medlidenhed (»forbarmer Eder over mig«), han forfærder dem med sin Stemme (»I sammenvæve Løgn«). Forgjeves. Hans Smertes-Skrig bliver hæftigere og hæftigere, alt eftersom ved Vennernes Modsigelse Reflexionen netop fordyber sig i hans Lidelser. Dog dette bevæger ikke Vennerne, og derom dreier Sagen sig jo ikke. De ville gjerne give ham Ret i, at han lider, at han har Grund til at skrige, at »Skov-Æselet ikke skryder over Græsset«, men de fordre, at han skal see Tugtelsen deri.

Hvorledes forklarer man nu Jobs Paastand? Forklaringen er denne: det Hele er en Prøvelse. Denne Forklaring efterlader imidlertid ny Vanskelighed, hvilken jeg har stræbt at gjøre mig tydelig paa følgende Maade. Videnskaben afhandler og forklarer jo Tilværelsen og i Tilværelsen Menneskets Forhold til Gud. Hvilken Videnskab er nu af den Beskaffenhed, at den har Plads for et Forhold, der er bestemt som Prøvelse, hvilken uendeligt tænkt slet ikke er, men kun er for Individet? En saadan Videnskab existerer ikke og kan umulig existere. Hertil kommer: Hvorledes faaer Individet at vide, at det er en Prøvelse? Det Individ, der overhovedet har Forestilling om en Existents i Tanke og en Bevidstheds Væren, indseer let, at dette ikke er saa hurtigt gjort som sagt, eller saa hurtigt forbi som det er sagt, eller saa hurtigt fastholdt som det er sagt. Først maa jo Begivenheden klares ud af de kosmiske Forhold og faae en religieus Daab og et religieus Navn, saa skal man fremstille sig for Ethiken til Visitation og saa kommer Udtrykket: en Prøvelse. I den Tid før existerer Individet aabenbart ikke i Kraft af Tanke. Enhver Forklaring er mulig, og Lidenskabens Hvirvel er løsgiven. Kun de Mennesker, der ikke have Forestilling, eller dog en uværdig Forestilling om at leve i Kraft af Aand, ere hurtigt færdige i denne Henseende, de have en Halvtimeslæsning at trøste med, ligesom mange philosophiske Lærlinge have et Hastværks-Resultat at tilbyde.

Det Store i Job er derfor end ikke, at han sagde: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet, hvilket han jo ogsaa sagde først og senere ikke gjentog, men Jobs Betydning er, at Grændsestridighederne til Troen i ham ere udkæmpede, at hiin uhyre Op-

---

forbarmer Eder osv.] Job 19, 21. I sammenvæve Løgn] Job 13, 4. Skov-Æselet osv.] Job 6, 5: mon et vildt Æsel skryde over Græsset? Herren gav osv.] Job 1, 21.

stand af Lidenskabens vilde og stridslystne Kræfter her er forestillet.

Derfor beroliger Job ikke som en Troes-Helt, men han lindrer midlertidig. Job er ligesom det hele indholdsrige Indlæg fra Menneskets Side i den store Sag mellem Gud og Mennesket, den vidtløftige og forfærdelige Proces, der havde sin Grund i, at Satan satte Ondt mellem Gud og Job, og som ender med, at det Hele var en Prøvelse.

Denne Kategori: Prøvelse er hverken æsthetisk, ethisk eller dogmatisk, den er aldeles transcendent. Det er først en Viden om Prøvelsen, at den er Prøvelse, der vilde finde sin Plads i en Dogmatik. Men saasnart denne Viden er indtraadt, er Prøvelsens Elasticitet svækket, og Kategorien egentlig en anden. Denne Kategori er absolut transcendent og sætter Mennesket i et reent personligt Modsætningsforhold til Gud, i et saadant Forhold, at han ikke kan lade sig nøie med nogen Forklaring paa anden Haand.

At der gives en Deel Mennesker, der strax have denne Kategori prompt ved enhver Leilighed, blot Grøden bliver sveden, beviser kun, at de ikke have fattet den. Den, der har en udviklet Verdensbevidsthed, han har en saare lang Omvei, inden han naaer den. Dette er Tilfældet med Job, der beviser Omfanget af sin Verdensanskuelse ved den Urokkelighed, med hvilken han veed at undgaae alle snilde ethiske Udflugter og snedige Anløb. Job er ikke Troens Helt, han føder »Prøvelsens« Kategori med uhyre Smerter, netop fordi han er saa udviklet, at han ikke har den i barnlig Umiddelbarhed.

At denne Kategori kunde intendere at udstryge og suspendere hele Virkeligheden ved at bestemme den som en Prøvelse i Forhold til Evigheden, seer jeg vel. Dog har denne Tvivl ikke faaet Magt over mig; thi da Prøvelse er en midlertidig Kategori, saa er den *eo ipso* bestemmet i Forhold til Tid, og maa derfor ophæves i Tiden.

Saa meget indseer jeg nu, og som jeg i Alt har tilladt mig at indvie Dem, saa skriver jeg ogsaa dette til Dem for mig selv. Af Dem, veed De, forlanger jeg Intet, uden at det maa tillades mig, at forblive

Deres Hengivne.

---

snedige Anløb] jvfr. Eph. 6, 11. *eo ipso* dermed, med det samme.

d. 13. Januar.

Min tause Medvider!

Stormene have udraset — Tordenveiret er forbi — Job er bleven irettesat foran Menneskehedens Front — Herren og Job have forstaaet hinanden, de ere forsonede, »Herrens Fortrolighed boer atter i Jobs Pauluner som i fordums Dage« — Menneskene have forstaaet Job, de komme nu til ham og æde Brød med ham og beklage og trøste ham, hans Brødre og Søstre forære ham hver en Penning og eet Guldsmykke — Job er velsignet og har faaet Alt dobbelt. — Det kalder man en Gjentagelse.

Hvor gjør dog et Tordenveir saa godt! Hvor maa det dog være saligt at blive irettesat af Gud! Medens ellers et Menneske saa let forhærder sig under Irettesættelsen; naar Gud dømmer, da taber han sig selv og glemmer Smerten i den Kjærlighed, der vil opdrage.

Hvo kunde nu have tænkt denne Slutning? Og dog er ingen anden Slutning tænkelig, medens denne heller ikke er det. Naar Alt er gaaet istaa, naar Tanken standser, naar Sproget forstummer, naar Forklaringen vender fortvivlet hjem — da maa der et Tordenveir til. Hvo kan forstaae dette? Og dog hvo kan udfinde noget Andet.

Fik da Job Uret? Ja! for evigt; thi høiere kan han ikke komme end til den Domstol, der dømte ham. Fik Job Ret? Ja! for evigt, derved, at han fik Uret for Gud.

Saa er der da en Gjentagelse. Naar indtræder den? Ja det er ikke godt at sige i noget menneskeligt Sprog. Naar indtraadte

---

Herrens Fortrolighed osv.] Job 29, 4. æde Brød med ham osv. Job 42, 10, 11.

den for Job? Da der var al **tænkelig** menneskelig Vished og Sandsynlighed for Umuligheden. Lidt efter lidt taber han Alt; dermed forsvinder successivt Haabet, idet Virkeligheden, saa langt fra at formildes, snarere nedlægger strængere og strængere Paastand mod ham. Umiddelbart talt er Alt tabt. Kun en Udvei veed hans Venner, især Bildad, at han ved at bøie sig under Straffen, turde haabe en Gjentagelse indtil Overflod. Det vil Job ikke. Hermed strammes Knuden og Forviklingen, som kun kan løses ved et Tordenslag.

For mig indeholder denne Fortælling en ubeskrivelig Trøst. Var det dog ikke en Lykke, at jeg ikke fulgte Deres beundrede Plan, der var kløgtig. Maaskee er det menneskelig talt Feighed af mig, men maaskee Styrelsen nu desto lettere kan komme mig til Hjælp.

Kun Eet fortryder jeg, at jeg ikke har bedet Pigen om at give mig min Frihed. Jeg er overbeviist derom, hun havde gjort det. Hvo fatter vel en Piges Høimodighed? Og dog kan jeg ikke ret fortryde det; thi jeg veed, at jeg gjorde det, fordi jeg var for stolt dertil paa hendes Vegne.

Dersom jeg ikke havde Job! Mere siger jeg ikke for ikke at bebyrde Dem med mit evindelige Omqvæd.

Deres Hengivne.

d. 17 Februar.

Min tause Medvider!

Her sidder jeg. Paa Uskyldigheden? som det hedder i Tyvesproget; eller paa Kongens Naade? Jeg veed det ikke; kun det veed jeg, at jeg sidder, og at jeg ikke rører mig af Stedet. Her staaer jeg, paa Spidsen eller ved Foden? det veed jeg ikke; kun det veed jeg, at jeg staaer og staaer *suspenso gradu* nu i en heel Maaned, uden at trække Foden til mig eller gjøre en eneste Bevægelse.

Jeg venter paa et Tordenveir — og paa Gjentagelsen. Og dog, naar blot Tordenveiret kommer, allerede dermed er jeg glad og ubeskrivelig salig, selv om min Dom blev, at ingen Gjentagelse var mulig.

Hvad skal dette Tordenveir bevirke? Det skal gjøre mig duelig til at være en Ægtemand. Det vil knuse hele min Personlighed, jeg er færdig, det vil gjøre mig næsten ukjendelig for mig selv, jeg vakler ikke, skjønt jeg staaer paa eet Been. Min Ære er reddet, min Stolthed indløst; og hvorledes det end vil omskabe mig, jeg haaber dog, at Erindringen herom som en uudtømmelig Trøst vil blive hos mig, blive, naar det er skeet, jeg i en vis Forstand frygter mere end et Selvmord, fordi det efter en ganske anden Maalestok vil forstyrre mig. Kommer Tordenveiret ikke, da bliver jeg lumsk; saa døer jeg slet ikke, men lader engang som

---

paa Kongens Naade] Forbrydere, der efter gammeldags Lov var dømte paa Livet, uden at man fandt, at de fortjente saa haard en Straf, indstilledes til at komme i Forbedringshuset paa Kongens Naade, ɔ: for at frigives efter kortere eller længere Tid alt efter deres Opførsel og øvrige Forhold. — (Betydningen af Udtrykket »at sidde paa Uskyldigheden« har ikke kunnet oplyses.) *suspenso gradu* med standset Skridt.

var jeg død, for at Slægt og Venner kunne begrave mig. Naa man da lægger mig i Kisten, da putter jeg i al Stilhed min For ventning til mig. Det faaer Ingen at vide, thi ellers vilde man ve vogte sig for at begrave et Menneske, der endnu var Liv i.

Forøvrigt gjør jeg Alt hvad der staaer i min Magt for a danne mig til en Ægtemand. Jeg sidder og beklipper mig selv tager alt det Incommensurable bort, for at blive commensurabel Hver Morgen aflægger jeg al min Sjæls Utaalmodighed og uende lige Stræben, det hjælper ikke, i næste Øieblik er den der igjen Hver Morgen tager jeg alle mine Latterligheders Skæg af, det hjælper ikke, næste Morgen er mit Skæg ligesaa langt. Jeg revocerer mig selv, som Banken indkalder sin Seddel, for at sætte en ny i Circulation; det vil ikke lykkes. Jeg omsætter hele min Idee Eiendom, mine Prioriteter i ægteskabelige Lommepenge — ak! ak i den Mønt bliver min Rigdom til saare Lidet.

Dog jeg fatter mig kort, min Stilling og min Situation tillader mig ikke at gjøre mange Ord.

Deres Hengivne.

Skjønt jeg allerede forlængst havde slaaet mig fra Verden og forsaget al Theoretiseren, kan jeg dog ikke negte, at det unge Menneske igjen fik mig lidt ud af min Perpendikel-Bevægelse i Interesse af ham. Saa meget var mig da let klart, at han ligger i en fuldkommen Misforstaaelse. Det han lider af er en utidig melancholsk Høimodighed, der intetsteds har hjemme uden i en Digters Hjerne. Han venter paa et Tordenveir, der skal gjøre ham til Ægtemand, et Nerveslag maaskee. Det er aldeles det omvendte. Han hører ogsaa til dem, der sige: hele Bataillonen omkring, istedenfor selv at gjøre omkring, hvilket her kan udtrykkes paa en anden Maade: Pigen maa bort. Dersom jeg ikke selv var saa gammel, skulde jeg gjøre mig en Fornøielse af at tage hende, alene for at hjælpe Mennesket.

Han glæder sig over ikke at have fulgt min »kløgtige« Plan. Det ligner ham aldeles. At han endnu i dette Øieblik ikke kan indsee, at det havde været det ene Rigtige. Med ham er det umuligt at indlade sig, og det er forsaavidt meget heldigt, at han ikke ønsker Svar; thi at correspondere med et Menneske, der har en saadan Trumph som et Tordenveir paa Haanden, det vilde blive latterligt. Havde han blot min Klogskab. Andet siger jeg ikke. Om han da, naar det indtraadte, han havde beregnet, vilde give det et religieust Udtryk, det maa han om; derimod har jeg Intet at indvende. Men det er altid godt at have gjort Alt, hvad menneskelig Klogskab kan foreskrive. Det skulde være mig, jeg skulde bedre have hjulpet Pigen. Nu vil hun maaskee have langt vanskeligere ved at glemme ham. Hun kom ikke til at skrige, det er Ulykken. Skrig maa der til, det er godt, ligesom at der kommer Blod ved en Contusion. Man maa lade en Pige skrige, saa har hun bagefter Intet at skrige for, men glemmer hurtigen.

Han fulgte ikke mit Raad, nu sidder hun formodentlig
sorger. At dette maa være ham yderst fatalt, indseer jeg
Dersom der var en Pige, der saaledes vilde sidde hen og
mig tro, da vilde jeg frygte hende mere end Alt i Verden,
end Frihedsmænd frygte en Tyran. Hun vilde ængste mig,
Øieblik vilde jeg blive mig hende bevidst som en øm Tand.
vilde ængste mig, fordi hun var ideal og jeg for stolt paa Føl
naar det kommer derpaa an, til at taale, at et eneste Menn
har den stærkere og mere udholdende end jeg. Forblev hun
denne ideale Spidse, da maatte jeg finde mig i, at mit Liv, iste
for at gaae frem, blev staaende *in pausa*. Maaskee var der
der ikke kunde udholde den piinlige Beundring, hun afn
ham, og som blev saa misundelig paa hende, at han vilde anv
ethvert Middel for at faae hende styrtet ɔ: gift.

Om hun da nemlig vilde sige, som det ofte nok er sag
skrevet og trykt og læst og glemt og gjentaget, »jeg har elsket
nu tilstaaer jeg det« (»nu«, uagtet hun formodentlig havde sag
hundrede Gange før); »jeg har elsket Dig høiere end Gud« (de
ikke lidt sagt . . . . . heller ikke meget i vore gudfrygtige T
hvor Gudsfrygt vel var et endnu sjeldnere Phænomen) — da sk
dette vel ikke forstyrre ham. Det Ideale er ikke at døe af S
men at bevare sig selv sund og glad om muligt og dog frelse
Følelse. At kunne tage en Anden er ikke stort. Det er en Svag
en meget simpel og plebeiisk Virtuositet, som kun Borgersk
raaber i Gevær for. Enhver, der har et kunstnerisk Blik
Livet, seer let, at det er et Feilgreb, der ikke lader sig oprette
ikke ved at gifte sig 7 Gange.

Naar han forøvrigt angrer, at han ikke har bedet hende
sin Frihed, saa kan han gjerne spare sin Uleilighed; det havde
hjulpet stort, han havde efter al menneskelig Sandsynlighed n
væbnet hende mod sig; thi egentlig at bede om Friheden er n
Andet end at tjene en Pige med den Forklaring, at hun var M
Man seer atter her, at han er Digter. En Digter er ligesom
til at være en Nar for Pigerne. Om Pigen gjorde Nar ad
lige op i hans aabne Øine, han troede, at det var Høimodig
Han maa snarere prise sig lykkelig, at han ikke begyndte de
Hun havde da formodentlig grebet sig alvorlig an. Hun h
ikke blot forsøgt sig i Erotikens lille Tabel, det er lo

---

in pausa i (midlertidig) Hviletilstand.

og hun i Retten, men ogsaa i Ægteskabets store Tabel. Hun havde taget Gud til Forlover, kaldt Alt frem hvad der er helligt, lagt Beslag paa ethvert dyrebart Minde, der kunde boe i hans Sjæl. I denne Henseende bruger mangen Pige, naar Leilighed bydes, ganske ugeneert et Falsum, som end ikke en Forfører tillader sig. Den, der i erotisk Henseende virker ved Guds Hjælp og vil elskes for Guds Skyld, ophører at være sig selv og stræber at blive stærkere end Himlen og betydningsfuldere end Eens Salighed. — Sæt Pigen havde paa den Maade taget ham i Skole, han havde maaskee aldrig glemt det, eller forvundet det, da han formodentlig havde været ridderlig nok til ikke at høre et fornuftigt Ord af mig, men ladet ethvert Udbrud af hende gjelde for hvad det lød paa, og bevaret det som en evig Sandhed. Sæt det bag efter havde viist sig at være Overdrivelse, et lille lyrisk Impromptu, et følsomt Divertissement, . . . Nu ja! maaskee hans Høimodigheds-Idee ogsaa her havde hjulpet ham.

Min Ven er Digter, og en Digter hører denne sværmeriske Tro paa Qvinden væsentlig til. Jeg er med Respekt at sige Prosaist. Hvad det andet Kjøn angaaer, har jeg min egen Mening, eller rettere, jeg har slet ingen, da jeg kun saare sjelden har seet en Pige, hvis Liv lod sig opfatte i en Kategori. Hun mangler som oftest den Conseqvents, der er fornøden for at man skal beundre eller foragte et Menneske. En Qvinde er først bedragen af sig selv, før hun bedrager en Anden, og derfor har man slet ingen Maalestok.

Min unge Ven faar nu at see. Jeg har ingen ret Tillid til hans Tordenveir, jeg troer han havde ikke handlet ilde i at følge mit Raad. Ideen var i Bevægelse i det unge Menneskes Elskov, derfor beskæftigede han mig. Den Plan, jeg foreslog, lagde Ideen an som Maalestok. Det er det sikkreste af Verden. Naar man passer paa det i Livet, saa bliver Enhver til Nar, der vil bedrage Een. Ideen var lagt an, det skyldte han i mine Tanker den Elskede og sig selv. Var hun istand til at leve paa den Viis, hvortil da ikke behøves overordentlige Evner men Inderlighed, da havde hun i samme Øieblik, han forlod hende, sagt til sig selv: »jeg har nu Intet videre med ham at gjøre, om han var en Bedrager eller ikke, om han skulde vende tilbage eller ikke; det, jeg beholder, er Idealiteten af min egen Forelskelse, den skal jeg vel vide at holde i Ære.« Havde hun gjort dette, da var min Vens Stilling bleven

---

og hun i Retten] ɔ: og hun har Ret dertil. Jvfr. S. 225

piinlig nok, thi da var han forbleven i den sympathetiske Smerte og Nød. Dog hvo vil ikke finde sig heri, naar han midt i al Sorg havde Glæden af at beundre den Elskede. Hans Liv havde da været standset ligesom hendes, men det var standset som en Flod standser, fortryllet ved Musikkens Magt. — Var hun ikke istand til at bruge Ideen som Regulativ for sit Liv, da gjaldt det, at han ikke havde forstyrret hende ved sin Smerte i at benytte en anden Art Befordring.

---

d. 31. Mai.

Min tause Medvider.

Hun er gift; med hvem veed jeg ikke; thi da jeg læste det i Bladet, blev jeg som rørt af et Slag og tabte Avisen, og har siden ikke havt Taalmodighed til et nærmere Eftersyn. Jeg er atter mig selv: her har jeg Gjentagelsen; jeg forstaaer Alt, og Tilværelsen forekommer mig skjønnere end nogensinde. Det kom jo ogsaa som et Tordenveir, om jeg end skylder hendes Høimodighed, at det skete. Hvo det end er, hun har valgt, jeg vil end ikke sige: foretrukket: thi i Qvalitet af Ægtemand er enhver at foretrække for mig, hun har dog viist Høimodighed imod mig. Om han var den skjønneste Mand i Verden, et Indbegreb af al Elskværdighed, istand til at fortrylle enhver Pige, om hun kunde bringe hele Kjønnet til Fortvivlelse ved at give ham sit Ja, hun har dog handlet høimodigt, om ikke ved andet saa ved aldeles at have glemt mig. Hvad er dog skjønt som qvindelig Høimodighed. Lad den jordiske Skjønhed visne, lad hendes Øies Glands udslukkes, lad hendes ranke Skud bøie sig i Aarene, lad Lokkerne tabe den besnærende Magt, naar de skjules af den ydmyge Kappe, lad hendes kongelige Blik, der beherskede Verden, med moderlig Kjærlighed kun omslutte og vogte paa den Kreds, om hvilken hun freder — en Pige, der saaledes har været høimodig, ældes aldrig. Lad Tilværelsen lønne hende som den har gjort det, lad den give hende hvad hun elskede mere, den gav ogsaa mig hvad jeg elskede mere — mig selv, og gav mig dette ved hendes Høimod.

Jeg er atter mig selv. Dette »Selv«, som en Anden ikke vilde tage op paa Landeveien, eier jeg igjen. Den Splid, der var i mit Væsen, er hævet; jeg slutter mig atter sammen. Sympathiens ngester, der fandt Medhold og Næring i min Stolthed, trænge sig ikke mere ind til at adsplitte og separere.

Er der da ikke en Gjentagelse? Fik jeg ikke Alt dobbelt? Fik jeg ikke mig selv igjen, netop saaledes, at jeg dobbelt maatte føle Betydningen deraf? Og hvad er en Gjentagelse af jordisk Gods der er ligegyldigt mod Aandens Bestemmelse, i Sammenligning med en saadan Gjentagelse? Kun Børnene fik Job ikke dobbelt, fordi et Menneskeliv ikke saaledes lader sig fordoble. Her er kun Aandens Gjentagelse mulig, om den end i Timeligheden aldrig bliver saa fuldkommen som i Evigheden, der er den sande Gjentagelse.

Jeg er atter mig selv; Maskineriet er sat i Bevægelse. Sønderhugne ere de Besnærelser, hvori jeg var hildet; brudt er den Trylleformel, der havde hexet sig ind i mig, saa jeg ikke kunde komme tilbage til mig selv. Der er Ingen mere, der løfter sine Hænder mod mig, min Frigjørelse er sikker, jeg er født til mig selv; thi saalænge Ilithyia folder sine Hænder, kan den Fødende ikke føde.

Det er forbi, min Jolle er flot, i næste Minut er jeg atter der, hvor min Sjæls Higen var, der, hvor Ideerne bruse med elementarisk Rasen, hvor Tankerne staae larmende op som Nationerne i Folkevandringen, der, hvor der til en anden Tid er en Stilhed, som Sydhavets dybe Taushed, en Stilhed, saa man hører sig selv tale, om Bevægelsen kun foregaaer i Eens Indre; der hvor man hvert Øieblik sætter Livet ind, hvert Øieblik mister det og atter vinder det.

Ideen tilhører jeg. Naar den vinker mig, da følger jeg, naar den giver Stævne, da venter jeg Dage og Nætter, der kalder Ingen paa mig til Middag, der venter Ingen med Aftensmaden. Naar Ideen kalder, da forlader jeg Alt, eller rettere jeg har Intet at forlade, jeg sviger Ingen, jeg bedrøver Ingen ved at være den tro, min Aand bedrøves ikke ved at jeg maa bedrøve en Anden. Naar jeg vender hjem, da læser Ingen i min Mine, Ingen udfritter min Skikkelse. Ingen affrister mit Væsen en Forklaring, som jeg end ikke selv kan give nogen Anden, om jeg er salig i Glæde, eller nedsjunken i Nød, om jeg har vundet Livet eller tabt det.

Beruselsens Bæger rækkes mig atter, jeg indaander allerede dets Duft, jeg fornemmer allerede dets skummende Musik — dog først en Libation for hende, der frelste en Sjæl, som sad i For

---

Job] se Job 1, 2 og 42, 13. Ilithyia] Fødselsgudinden i den græsk Religion. Det her omtalte Træk berettes i Anledning af Herakles's Fødsel, Nitsch, Mythol. Wörterbuch II S. 27.

·lsens Eensomhed: priset være qvindeligt Høimod! — Leve ens Flugt, leve Livsfaren i Ideens Tjeneste, leve Kampens Nød, Seirens festlige Jubel, leve Dandsen i det Uendeliges Hvirvel, Bølgeslaget, der skjuler mig i Afgrunden, leve Bølgeslaget, der er mig op over Stjernerne.

Til

Velbyrdige Hr. *N. N.*

denne Bogs virkelige Læser.

Min kjære Læser!

KJØBENHAVN, 1 August 1843.

Tilgiv, at jeg taler saa fortroligt til Dig, men vi ere jo unter uns. Skjønt Du nemlig er en poetisk Person, er Du mig dog ingenlunde en Fleerhed, men kun een, saa vi dog ere blot Du og jeg.

Dersom man vilde antage, at Enhver, der læser en Bog af en eller anden tilfældig, Bogen selv uvedkommende Grund, kun er en uegentlig Læser, saa blev der maaskee ikke mange egentlige Læsere tilbage selv for de Forfattere, hvis Læseverden er meget talrig; thi hvem falder det i vor Tid ind at spilde et Øieblik paa den snurrige Tanke, at det er en Kunst at være en god Læser, end sige at anvende Tid paa at blive dette? Denne beklagelige Tilstand har naturligviis sin Indflydelse paa en Forfatter, der efter min Mening gjør rigtigst i med Clemens Alexandrinus at skrive saaledes, at Kjætterne ikke kunne forstaae det.

En nysgjerrig Læserinde, der læser Slutningen af enhver Bog, hun finder paa sit Natbord, for at see, om de Elskende faae hinanden, vil blive skuffet; thi vel faae to Elskende hinanden; men min Ven, der dog ogsaa er en Mandsperson, faaer ingen. Da nu dette tillige sees ikke at have sin Grund i en forsvindende Tilfældighed, saa bliver Sagen betænkelig nok for de giftefærdige og giftesyge Piger, der, ved blot at skulle stryge et eneste mandligt Individ ud, tabe Noget i Udsigternes Sandsynlighed. — En bekymret Familiefader vil maaskee frygte for, at hans Søn skal komme paa

---

Clemens Alexandrinus] græsk Kirkefader omkr. 200. I sit Værk »Stromateis« siger Clemens ofte, at han vil fremstille de christelige Lærdomme i tilsløret Form, saa at de ikke kan forstaaes og misbruges af de Uindviede. Han synes dog herved ikke særlig at tænke paa Kjættere.

samme Vei som min Ven, og mener derfor, at Bogen ikke efterlader et harmonisk Indtryk, fordi den ikke er en færdigsyet Mundering, der passer paa enhver Musketeer. — Et foreløbigt Geni vil maaskee finde, at Undtagelsen gjør sig altfor mange Besværligheder og tager Sagen for alvorligt. — En gemytlig Husven vil forgjæves søge en Forklarelse af Dagligstuens Trivialiteter eller en Forherligelse af Thevandspassiaren. — En Virkelighedens haandfaste Forfægter vil maaskee mene, at det Hele dreier sig om Intet. — En erfaren Frue, der stifter Partier, antager Bogen at være forfeilet, da det Interessante netop var, at udfinde, hvorledes en Pige maatte være beskaffen »for at gjøre en saadan Mand lykkelig«; thi at der maa være en saadan Pige til, eller at der idetmindste har været en saadan, det forvisser hun sig om paa en for hende høist behagelig Maade. — En Velærværdighed statuerer, at der er for megen Philosophi i Bogen; en Høiærværdigheds Tankeblik søger forgjæves, hvad Menigheden netop i vor Tid saa høilig behøver, det ægte Speculative. — Min kjære Læser! vi kan jo gjerne tale derom saadan unter uns; thi Du kan vel begribe, at det ikke er min Mening, at alle disse Domme skulde træde frem i Virkeligheden, da Bogen ikke faaer mange Læsere.

En almindelig Recensent vil Bogen muligen give forønsket Leilighed til udførligt at oplyse, at den ikke er en Comedie, Tragedie, Roman, Epos, Epigram, Novelle, samt til at finde det utilgiveligt, man forgjeves søger at sige 1. 2. 3. Gangen i den vil han vanskelig forstaae, da den er invers; Bogens Stræben tiltaler ham vist heller ikke; thi Recensenter i Almindelighed forklare Tilværelsen saaledes, at baade det Almene og det Enkelte tilintetgjøres. Fremfor Alt er det for meget forlangt af en almindelig Recensent, at han skulde have en Interesse for den dialektiske Kamp, i hvilken Undtagelsen bryder frem i det Almene, den vidtløftige og saare indviklede Procederen, i hvilken Undtagelsen gjennemkæmper og hævder sig selv som berettiget; thi den uberettigede Undtagelse er netop kjendelig derpaa, at den vil gaae uden om det Almene. Denne Strid er saare dialektisk og uendelig nuanceret, den forudsætter som Betingelse en absolut Prompthed i det Almenes Dialektik, kræver Hurtighed i at eftergjøre Bevægelser, den er med eet Ord ligesaa vanskelig som at slaae en Mand ihjel og lade ham leve. Paa den ene Side staaer Undtagelsen, paa den anden Side det Almene, og Striden selv er en underlig Conflict mellem det

invers] omvendt.

Almenes Vrede og Utaalmodighed over al det Spektakel, Undtagelsen volder, og dets forelskte Forkjærlighed for Undtagelsen; thi det Almene glæder sig dog til syvende og sidst ligesaa meget over en Undtagelse, som Himlen over en Synder, der omvender sig, fremfor over 99 Retfærdige. Paa den anden Side kæmper Undtagelsens Opsætsighed og Trods, dens Svaghed og Sygelighed. Det Hele er en Brydning, i hvilken det Almene bryder med Undtagelsen, brydes med den i Strid, og styrker den ved denne Brydning. Kan Undtagelsen ikke holde Nøden ud, saa hjælper det Almene den ikke, ligesaa lidt som Himlen hjælper en Synder, der ikke kan udholde Angerens Smerte. Den energiske og sluttede Undtagelse, der, skjønt i Strid med det Almene, dog er et Rodskud af dette, den bevarer sig. Forholdet er dette. Undtagelsen tænker tillige det Almene, idet den gjennemtænker sig selv, den virker for det Almene, idet den gjennemvirker sig selv, den forklarer det Almene, idet den forklarer sig selv. Undtagelsen forklarer altsaa det Almene og sig selv, og naar man ret vil studere det Almene, behøver man blot at see sig om en berettiget Undtagelse; den udviser Alt langt tydeligere end det Almene selv. Den berettigede Undtagelse er forsonet i det Almene; det Almene er fra Grunden af polemisk imod Undtagelsen; thi sin Forkjærlighed vil det ikke lade sig mærke med, førend Undtagelsen tvinger det til ligesom at tilstaae det. Har Undtagelsen ikke denne Magt, er den ikke berettiget, og derfor er det meget klogt af det Almene ikke at lade sig mærke med Noget for tidligt. Naar Himlen elsker en Synder mere end 99 Retfærdige, da veed Synderen det saavist ikke fra Begyndelsen af; tvertimod han fornemmer kun Himlens Vrede, indtil han tilsidst ligesom nødsager Himlen til at rykke ud med Sproget.

I Tidens Længde bliver man kjed af den evindelige Passiar om det Almene og det Almene, der gjentages til den kjedsommeligste Fadhed. Der er Undtagelser til. Kan man ikke forklare dem, kan man heller ikke forklare det Almene. Man mærker i Almindelighed ikke Vanskeligheden, fordi man end ikke tænker det Almene med Lidenskab, men med en magelig Overfladiskhed. Undtagelsen derimod tænker det Almene med energisk Lidenskab.

Naar man gjør dette, da fremkommer der en ny Rangforordning, og den stakkels Undtagelse, hvis den ellers duer til Noget,

---

Himlen over en Synder osv.] jvfr. Luc. 15, 7. see sig om, ɔ: see sig om efter; jvfr. Enten—Eller II S. 116.

kommer atter, som den stedmoderlig tilsidesatte Pige i Eventyret, til Hæder og Ære.

En saadan Undtagelse er en Digter, der danner Overgangen til de egentlige aristokratiske Undtagelser, til de religieuse Undtagelser. En Digter er i Almindelighed en Undtagelse. Man glæder sig ofte nok over en saadan og over hans Frembringelser. Jeg tænkte da, det kunde vel være Umagen værd engang at lade en saadan blive til. Det unge Menneske, som jeg har ladet blive til, han er Digter. Mere kan jeg ikke gjøre; thi jeg kan i det Høieste komme saavidt, at jeg kan tænke mig en Digter og ved min Tænken frembringe ham, selv kan jeg ikke blive Digter, som ogsaa min Interesse ligger paa et andet Sted. Min Opgave har beskæftiget mig reent æsthetisk og psychologisk. Jeg har anbragt mig selv med; men naar Du, min kjære Læser! seer nærmere til, vil Du let see, at jeg kun er en tjenende Aand, og saare langt fra at være, hvad det unge Menneske befrygter, ligegyldig mod ham. Dette var en Misforstaaelse, som jeg har foranlediget, for ogsaa paa denne Maade at bringe ham frem. Enhver Bevægelse, jeg har gjort, er blot for at belyse ham; jeg har bestandig havt ham *in mente*, hvert Ord af mig er enten Bugtaleri eller sagt i Forhold til ham. Selv hvor Spøgen og Kaadheden synes at tumle sig aldeles hensynsløs, er der et Hensyn til ham, selv hvor Alt ender i Tungsind, er der et Vink om ham, om en Tilstand i ham. Af den Grund foregaae alle Bevægelser reent lyrisk, og hvad jeg siger, det skal man dunkelt forstaae i ham, eller man skal ved hvad jeg siger bedre forstaae ham. Saaledes har jeg gjort for ham, hvad jeg kunde, ligesom jeg nu stræber at tjene Dig, kjære Læser, ved igjen at være en Anden.

En Digters Liv begynder i Strid med hele Tilværelsen, det gjælder om at finde en Beroligelse eller en Berettigelse; thi i den første Strid maa han altid tabe, og vil han strax seire, da er han uberettiget. Min Digter finder nu en Berettigelse, netop derved, at Tilværelsen absolverer ham i det Øieblik, da han vil ligesom tilintetgjøre sig selv. Hans Sjæl vinder nu et religieust Anklang. Dette er det, der egentlig bærer ham, skjønt det aldrig kommer til Gjennembrud. Hans dithyrambiske Glæde i det sidste Brev er et Exempel herpaa; thi denne Glæde er upaatvivlelig funderet i en religieus Stemning, hvilken dog forbliver en Inderlighed. Han beholder en religieus Stemning som en Hemmelighed, han ikke kan forklare, medens denne Hemmelighed hjælper ham til digterisk at forklare Virkeligheden. Han forklarer det Almene som Gjentagelsen, og dog forstaaer han selv Gjentagelsen paa en anden Maade; thi

medens Virkeligheden bliver Gjentagelsen, bliver for ham den anden Potens af hans Bevidsthed Gjentagelsen. Han har, hvad der tilhører væsentlig en Digter, havt en Forelskelse; men denne er aldeles tvetydig: lykkelig, ulykkelig, komisk, tragisk. I Retning af Pigen kan Alt blive komisk, thi da han fornemlig var sympathetisk afficeret, saa har hans Liden for en stor Deel ligget i, at den Elskede leed. Var han i denne Henseende i en Feiltagelse, saa bliver det Komiske det Fremtrædende. Seer han paa sig selv, da tilbyder det Tragiske sig, ligesom ogsaa naar han i en anden Forstand tænker den Elskede ideelt. Han har beholdt en Idealitet af den hele Forelskelse tilbage, som han kan give et hvilketsomhelst Udtryk, men altid i Stemning, fordi han ingen Facticitet har. Han har da et Bevidstheds-Faktum eller rettere han har intet Bevidstheds-Faktum, men en dialektisk Elasticitet, der vil gjøre ham produktiv i Stemning. Medens denne Produktivitet bliver hans Yderside, bæres han af noget uudsigeligt Religieust. Saaledes var Bevægelsen i de tidligere Breve, især i enkelte af dem, langt nærmere ved en egentlig religieus Udgang, men i det Øieblik, den midlertidige Suspension hæves, faaer han sig selv igjen, men som Digter, og det Religieuse gaaer til Grunde ɔ: bliver som et uudsigeligt Underlag.

Havde han havt en dybere religieus Baggrund, da var han ikke bleven Digter. Da havde Alt faaet religieus Betydning. Den Begivenhed, i hvilken han hildes, havde da vel faaet Betydning for ham, men da var Anstødet kommet fra høiere Steder, han havde da ogsaa havt en ganske anden Myndighed, om denne end kjøbtes ved en endnu smerteligere Lidelse; han havde da handlet med en ganske anden Jern-Conseqvents og Urokkelighed, han havde da vundet et Bevidstheds-Faktum, han bestandig kunde holde sig til, og som aldrig blev ham tvetydigt, men reent Alvor, fordi det var sat ved ham selv i Kraft af et Guds-Forhold. I samme Øieblik var det hele Spørgsmaal om Endeligheden bragt i Indifferents; den egentlige Virkelighed vilde i dybere Forstand hverken gjøre ham fra eller til. Han havde da religieust udtømt Alt, hvad der laae i hiin Begivenhed af forfærdelig Conseqvents. Om Virkeligheden viste sig anderledes, forandrede ham væsentlig Intet, ligesaa lidet som, hvis det Værste var indtraadt, dette væsentlig havde forfærdet ham mere end det allerede havde gjort. Han vilde da med religieus Frygt og Bæven, men ogsaa med Tro og Tillid forstaae, hvad han havde gjort fra først af, og hvad han i Conseqvents deraf var forpligtet til at gjøre senere, selv om denne Forpligtelse foranledigede det Besynderlige. For det unge Menneske derimod

er det netop som Digter charakteristisk, at han aldrig ret kan komme paa det Klare om, hvad han har gjort, netop fordi han i det Udvortes og Synlige baade vil see det og ikke vil see det, eller i det Udvortes og Synlige vil see det, og derfor baade vil see det og ikke vil see det. Et religieust Individ derimod hviler i sig selv, og forsmaaer alle Virkelighedens Barnestreger.

Min kjære Læser! Du vil nu forstaae, at Interessen dreier sig om det unge Menneske, medens jeg er en forsvindende Person, ligesom en Barselkone i Forholdet til Barnet, hun føder. Og saaledes er det ogsaa; thi jeg har ligesom født ham, og fører derfor som den Ældre Ordet. Min Personlighed er en Bevidstheds-Forudsætning, der maa til netop for at tvinge ham ud, hvorimod min Personlighed aldrig vil kunne komme derhen, hvor han kommer hen, thi den Oprindelighed, i hvilken han træder frem, er det andet Moment. Han har derfor lige fra Begyndelsen af været i gode Hænder, om jeg end ofte har maattet drille ham, for at han selv kunde komme tilsyne. Ved første Øiekast saae jeg, han var Digter, om ikke paa andet saa derpaa, at en Begivenhed, der, hvis den var hændt et trivielt Menneske, var bleven i god Ro og Mag til ingen Ting, for ham svulmede op til en Verdensbegivenhed.

Skjønt jeg nu ofte fører Ordet, saa vil Du dog, min kjære Læser (thi Du forstaaer Dig paa de inderlige sjælelige Tilstande og Rørelser, og derfor er det, jeg kalder Dig »kjær«), saa vil Du dog overalt læse om ham. Du vil da forstaae Overgangenes Forskjellighed, og om Du end af og til, naar Stemningens Styrtebad kommer pludselig over Dig, bliver lidt underlig derved, vil Du dog bag efter see, hvorledes Alt er forskjelligt modificeret, det Ene i Forhold til det Andet, samt, at den enkelte Stemning er temmelig correct, hvilket er en Hovedsag, da det Lyriske her er saa vigtigt. Du vil maaskee en enkelt Gang lade Dig distrahere af en tilsyneladende ørkesløs Vittighed eller af en indolent Trods, men bag efter vil Du maaskee forsone Dig dermed.

Din hengivne
Constantin Constantius.

TRE OPBYGGELIGE TALER.

(1843).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund for Udgaven er lagt Originaludgaven. Den er sam lignet med S. K.'s Manuscript, der opbevares paa Universitetsb theket (S. K.'s Papirer, Pakke 6).

TRE OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

FORORD.

Skjønt denne lille Bog (som derfor blev kalden ›Taler‹ ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; ›opbyggelige Taler‹ ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer), godt veed med mig selv, hvad dens Forfatter veed endnu bedre, at den er en Ubetydelighed, som, idet den vover sig ud, let kunde blive nedtraadt eller omkomme i den store Verden, eller blive opsnappet af en Rovfugl og aldrig naae sin Bestemmelse, saa lukkede jeg dog i Afskedens Øieblik trøstig min Dør uden Frygt, uden nogen ængstelig Sindets Bevægelse. Lille, som den er, smutter den vel igjennem, da den skjøtter sig selv og gaaer sin Gang og passer sit Ærinde og bleader sin gaadefulde Vei — til den finder hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Læser — til den finder, hvad den søger, hiint velvillige Menneske, der læser høit for sig selv, hvad jeg skriver i Stilhed, der med sin Stemme løser Skrifttegnenes Fortryllelse, med sin Røst kalder frem, hvad de stumme Bogstaver vel ligesom have paa Munden, men ikke formaae at udsige uden megen Møie, stammende og afbrudt, i sin Stemning frelser de fangne Tanker, der længes efter Befrielse — hiint velvillige Menneske, som jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Tilflugt, der ved at gjøre Mit til Sit gjør meer for mig end jeg gjør for ham. Og fandt den ham ikke, eller ikke saaledes, min Glæde bliver dog: at udsende den; thi »ligesom en Køling af Snee paa en Høstdag er et trofast Sendebud for den, som ham sender; han vederqvæger sin Herres Sjæl.« (Ordsp. 25, 13.)

S. K.

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.

Ep.: 1 Pet. 4, 7—12.

Hvad er det, der gjør et Menneske stort, beundret af Skabningen, velbehageligt i Guds Øine? Hvad er det, der gjør et Menneske stærkt, stærkere end hele Verden, hvad er det, der gjør ham svag, svagere end et Barn? Hvad er det, der gjør et Menneske urokkeligt, urokkeligere end Klippen, hvad er det, der gjør ham blød, blødere end Vox? — Det er Kjerlighed! Hvad er det, der er ældre end Alt? det er Kjerlighed. Hvad er det, der overlever Alt? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der ikke kan tages, men selv tager Alt? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der ikke kan gives, men selv giver Alt? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der bestaaer naar Alt svigter? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der trøster, naar al Trøst glipper? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der vedvarer, naar Alt omskiftes? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der bliver, naar det Ufuldkomne afskaffes? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der vidner, naar Prophetien forstummer? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der ikke aflader, naar Visionen ophører? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der forklarer, naar den mørke Tale ender? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der lægger Velsignelse i Gavens Overflod? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der lægger Fynd i Engles Tale? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der gjør Enkens Gave til Overflod? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der gjør den Eenfoldiges Tale til Viisdom? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der aldrig forandres, om end Alt forandres? Det er Kjerlighed; og kun denne er Kjer-

ligheden, den, der aldrig bliver noget Andet. Thi ogsaa Hedningen priste Kjerligheden, dens Skjønhed og dens Magt; men hans Kjerlighed kunde blive til noget Andet, som han næsten priste høiere. Kjerligheden var skjøn, skjønnere end Alt; men Hævnen var sød, sødere end Alt. Og saa daarlig var Hedningens Tanke om Kjerligheden og om det Himmelske, saa selvkjærligt var Alt baade i Himlen og paa Jorden, at den Magt, der velvilligt skjænkede Menneskene Kjerlighedens Glæde, misundeligt forbeholdt sig selv Hævnen, fordi den var det Sødeste. Hvad Under da, at Hævnen skjulte sig i al Hedningens Kjerlighed; at Angesten ikke var uddreven, om den end var glemt; hvad Under, at Fjenden arbeidede i Stilhed, selv naar Kjerligheden sov trygest, at Vreden lønlig sad paa Luur og speidede efter Anledning; hvad Under, at den pludselig brød frem i al sin Vildhed; hvad Under, at den fyldte Hedningens Sjæl, der indsugede dens forbudne Sødme og derved forvissede sig om sit Slægtskab med det Himmelske! Hvad Under, at ingen Kjerlighed var lykkelig, som intet Menneske var det i Hedenskabet, før den sidste Time var kommen, der atter bittert kun formaaede at spotte et Menneske med den Forestilling, at han havde været lykkelig! Hvad Under, at Sorg blandede sig i al Glæde, at bestandig det næste Øieblik, selv i Glædens Øieblik, gik ængstende som Dødens Skikkelse forbi! Hvorledes skulde og en Hedning formaae at overvinde Verden; men formaaede han ikke dette, hvorledes skulde han da kunne vinde Verden!

Hvad er det, der aldrig forandres, om end Alt forandres? det er Kjerlighed, og kun denne er Kjerligheden, den, der aldrig bliver noget Andet. Thi ogsaa den fromme Jøde gav Kjerligheden Vidnesbyrd, men hans Kjerlighed var Foranderlighedens og Omskiftelsens Barn, og han vidste at hade sin Fjende. Overlod han end Hævnen til Herren, fordi den hører ham til, hans Sjæl var dog ikke ukjendt med dens Sødme; thi ogsaa denne Bevidsthed er sød, at Herrens Hævn er forfærdeligere end al menneskelig Hævn, at Mennesket forbander sin Fjende, men at Herren forbander den Ugudelige og den Ugudeliges Slægt gjennem mange Led. Hvad Under da, at Angesten altid havde eet Øie vaagent, selv naar Kjerligheden var mest sorgløs; hvad Under, at Vreden, selv naar Kjerligheden mindst drømte derom, i al Stilhed sad og regnede efter over Givet og Modtaget, over Dit og Mit! Hvad Under, at ingen Kjerlighed var lykkelig, før den sidste Time kom, fordi først da var Kjerlighedens uvisse Fordring fuldkommen indfriet.

Hvad er det, der aldrig forandres, om end Alt forandres? Det er Kjerlighed. Og kun denne er Kjerligheden, der aldrig bliver til

noget Andet, den, der giver Alt hen og af den Grund Intet har at fordre, den, der Intet fordrer, og derfor Intet har at tabe, den, der velsigner og velsigner, naar den forbandes, den, der elsker sin Næste, men hvis Fjende ogsaa er hans Næste, den, der overlader Hævnen til Herren, fordi den trøster sig til, at han er endnu barmhjertigere.

Det er denne Kjerlighed, Apostelen Peter taler om i vor forelæste Text, og som denne Kjerlighed mange Gange og paa mange Maader modtog et apostolisk Vidnesbyrd, saa vidner han atter her om dens Magt, idet han siger: Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.

Det er disse Ord, dette Vidnesbyrd, vi nærmere ville betragte, idet vi overveie, hvorledes Kjærlighed skjuler Synders Mangfoldighed?

Dog hvordan skulde vi tale herom? Skulde vi tale saaledes, at vi ikke gav os Tid til at dvæle ved Ordene, fordi den blotte Lyd indeholdt en stille Bebreidelse, der vakte en Sorg efter dem, der fremkaldte en Stræben hen til dem, til det Maal, der er sat ethvert Menneske at stræbe til. Skulde vi tale saaledes, for at om muligt den Enkelte endnu i denne Stund maatte beslutte sig til at kjøbe det beleilige Øieblik; at Ordet, om muligt, maatte bevæge den, hvem det traf staaende og ledig, til at begynde Løbet, den, hvem det traf paa Banen, til at fremskynde Løbet, den, hvem det traf i Løbet, til at haste og ile efter det Fuldkomne. Skulde vi tale saaledes som til Ufuldkomne! Skulde vi minde om, hvor sjeldent der vel endnu fandtes Den, der enten aldrig havde kjendt, eller aldeles glemt »Verdens Børnelærdom«, at Hævnen er sød; skulde vi minde om, at ethvert Menneske, naar han er redelig, kun altfor ofte griber sig selv i vidtløftigt, indtrængende, erfarent at kunne fortolke hiin sørgelige Sandhed, at Hevnen er sød. Skulde vi minde om, hvor sjeldent der vel endnu var den, der overlod Hevnen til Herren i den Fortrøstning, at han havde en endnu mildere Forklaring af Skylden, en endnu barmhjertigere Dom over den; at han er større end et Menneskes Hjerte; hvor ofte derimod ethvert redeligt Menneske maa tilstaae sig selv, at han just ikke gav Afkald paa Hævnen, fordi han overlod den til Herren. Skulde jeg minde om, hvor sjelden endnu der var den, der saaledes tilgav, at den angrende

han er større end et Menneskes Hjerte] 1. Joh. 3, 20.

Fjende virkelig var hans Næste; den, der i sin Tilgivelse virkelig hævede Skillevægen, og ingen Forskjel vidste af, ikke at han selv var kaldet i den tidlige Morgen og Fjenden ved den ellevte Time, ikke at han kun var halvtredsindstyve Penninge skyldig, Fjenden de femhundrede. Skulde jeg minde om, hvor sjelden endnu der er Den, der elskede saaledes, at hans Øre, naar det gik Fjenden vel, ingen Misundelsens Hvidsken fornam, fordi hans Hjerte ikke kjendte Misundelse, elskede saaledes, at »hans Øie ikke fortrød Tilgivelsen«, naar Lykken begunstigede hans Fjende; den, der elskede saaledes, at han, naar det gik hans Fjende ilde, havde glemt, at det var hans Fjende. Skulde vi advare mod det i Menneskenes Øine mindre Skyldige, mod en vis snild Forstandighed, der listelig veed at opdage Menneskenes Feil, og som vel ikke misbruger sin Viden til at dømme, men som dog ved sin Nysgjerrighed ikke saa meget krænker Næsten som sinker sig selv. Skulde vi formane Enhver til at eftertragte hiin christelige Kjerlighed, fordi ethvert Menneske selv dog saa ofte trænger til Tilgivelse. Skulde vi formane ethvert Menneske at dømme sig selv og derover glemme at dømme Andre; advare mod at dømme og fordømme, fordi dog intet Menneske ganske kan gjennemskue et andet, fordi det dog stundom hændte, at Himlens Vrede ikke fortærede den, over hvem man nedkaldte den, men at Herren naadig og mild saae med Velbehag til ham i Løndom; skulde vi formane Enhver ikke ivrigt at nedkalde Vrede over en Anden, at han ikke ved sin Uforsonlighed skulde samle forfærdeligere Vrede over sig selv paa Dommens Dag.

Skulde vi tale saaledes? ja det var vel os oftest gavnligt, at der blev talet saaledes, men at gjøre det er saa saare vanskeligt, at ikke den Talende selv kommer i Talen til at handle mod Talen, kommer til at dømme Andre. Ja selv det i Talen at dømme sig selv, er saa saare vanskeligt, at ikke den Talende hildes i en ny Misforstaaelse og derved forstyrrer Andre. Derfor vælge vi den lettere Opgave; vi ville dvæle ved Ordene selv, og som al anden Kjerlighed er bleven priset i Verden, saa ville vi udvikle og prise den Kjerlighed, der har Magt til at gjøre det Vidunderlige at skjule Synders Mangfoldighed. Vi ville tale som til Fuldkomne. Var der da den, der ikke følte sig fuldkommen, Talen gjorde dog ingen Forskjel. Vi ville lade vor Sjæl hvile i det apostoliske Ord, der

---

kaldet i den tidlige Morgen osv.] smlg. Matth. 20, 1 ff. halvtredsindstyve Penninge skyldig osv.] smlg. Luc. 7, 41. hans Øie ikke fortrød Tilgivelsen] Tob. 4, 8. samle forfærdeligere Vrede] smlg. Rom. 2, 5.

ikke er en svigefuld poetisk Vending, ikke et dristigt Udbrud, men en trofast Tanke, et fuldgyldigt Vidnesbyrd, der for at forstaaes maa tages efter Ordet.

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed. Kjerlighed gjør blind, siger et gammelt Ord, og vil dermed ikke betegne en Ufuldkommenhed hos den Elskende eller en oprindelig Tilstand i ham; thi først da Kjerligheden vandt Plads i hans Sjæl, først da blev han blind, og alt eftersom Kjerligheden seirede i ham, da blev han mere og mere blind. Eller var Kjerligheden bleven ufuldkomnere, naar den, efter først at have bedraget sig selv ved ikke at ville see, hvad den dog saae, tilsidst selv ikke saae det mere? Eller hvo skjulte bedst, den, der vidste, at han havde gjemt Noget, eller den, der endogsaa havde glemt dette? For den Rene er Alt reent, siger et gammelt Ord, og vil derved ikke betegne en Ufuldkommenhed hos den Rene, der efterhaanden skulde forsvinde, tvertimod jo renere han bliver, desto renere bliver Alt for ham. Eller var det en Ufuldkommenhed ved den Rene, at han, efter først at have frelst sig selv ubesmittet af Ureenheden ved ikke at ville vide, hvad han dog vidste, tilsidst end ikke vidste mere deraf?

Det beroer da ikke blot paa hvad man seer, men det hvad man seer beroer paa, hvorledes man seer; thi al Betragtning er ikke blot en Modtagen, en Opdagen, men tillige en Frembringen, og forsaavidt den er dette, da bliver det jo afgjørende, hvorledes den Betragtende selv er. Naar da Een seer Eet, en Anden et Andet i det Samme, saa opdager den Ene hvad den Anden skjuler. Forsaavidt det, der er Gjenstand for Betragtningen, tilhører den udvortes Verden, da er det vel ligegyldigere, hvorledes den Betragtende er, eller rettere, da er det til Betragtningen Nødvendige noget hans dybere Væsen Uvedkommende; jo mere derimod Betragtningens Gjenstand tilhører Aandens Verden, desto vigtigere er det, hvorledes han selv er i sit inderste Væsen; thi alt Aandeligt tilegnes kun ved Frihed; men hvad der tilegnes ved Frihed, det frembringes ogsaa. Forskjellen ligger da ikke i det Udvortes men i det Indvortes, og indvortes fra udgaaer Alt det som gjør et Menneske ureent, og hans Betragtning ureen. Det udvortes Øie gjør Intet til Sagen, men »indvortes fra udgaaer et ondt Øie.« Men et

---

indvortes fra udgaaer et ondt Øie] Marc. 7, 21—22.

ondt Øie opdager meget, som Kjerligheden ikke seer; thi et ondt Øie seer endog, at Herren gjør Uretfærdighed, naar han er god. Naar der i Hjertet boer Ondskab, da seer Øiet Forargelse, men naar der i Hjertet boer Reenhed, da seer Øiet Guds Finger; thi de Rene see altid Gud; »men den, der gjør ondt, seer ikke Gud« (3 Joh. 11).

Det Indvortes afgjør da, hvad et Menneske opdager, og hvad han skjuler. Naar der i Hjertet boer Syndens Lyst, da opdager Øiet Syndens Mangfoldighed og gjør den end mangfoldigere; thi Øiet er Legemets Lys, men dersom Lyset, der er i et Menneske, er Mørke, hvor stort bliver da Mørket! Naar der i Hjertet boer Syndens Angst, da opdager Øret Syndens Mangfoldighed og gjør den end mangfoldigere, og hvad hjalp det et saadant Menneske at han var blind; thi en Skalk slaaer Øiet ned og lytter med sine Skalkeøren (Sirach, 19, 24). Naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da er Øiet lukket og opdager ikke Syndens aabenbare Gjerning, end mindre den skjulte; thi »den, der vinker med Øiet, har Ondt i Sinde« (Ordspr.); men den, der forstaaer Øiets Vink, han er ikke reen. Naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da er Øret lukket og hører ikke Verdens Ord, ikke Bespottelsens Bitterhed; thi den, der siger Rakka til sin Broder, han er skyldig for Raadet, men den, der hører det, naar det siges til ham, han er ikke fuldkommen i Kjerlighed. Naar der i Hjertet boer Iilsindethed, da er Mennesket snart til at opdage Syndens Mangfoldighed, da forstaaer han herligt en halv Tale, fatter hasteligen langtfra Ordet, som neppe er udtalt. Naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da forstaaer et Menneske langsomt, og hører slet ikke et hastigt Ord, og forstaaer ikke dets Gjentagelse, fordi han giver det et godt Sted, og en god Mening, forstaaer ikke Vredens eller Spottens lange Tale, fordi han venter endnu eet Ord, der skal give Talen Mening. Naar der i Hjertet boer Frygt, da opdager Mennesket let Syndens Mangfoldighed, Svig og Bedrag og Troløshed og Rænker, at

> Hvert Hjert' er Garn,
> Hver Skalk som Barn,
> Hvert Løfte som en Skygge.

---

et ondt Øie seer endog osv.] smlg. Matth. 20, 15. de Rene see altid Gud] Matth. 5, 8. Øiet er Legemets Lys osv.] Matth. 6, 22—23. den, der vinker med Øiet] Ordsprog 10, 10. den, der siger Rakka] Matth. 5, 22. Hvert Hjert' er Garn osv.] af Kingo's Salme »Ak Herre, se min Hjertevé« 8. Vers.

Men den Kjærlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed, blev aldrig bedragen. Naar der i Hjertet boer Karrighed, naar man giver med eet Øie og med syv Øine seer efter, hvad man faaer igjen (Sirach 20, 14), da opdager man let Syndens Mangfoldighed. Men naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da bliver Øiet aldrig bedragen; thi Kjerligheden, naar den giver, seer ikke efter Gaven, men dens Øie vogter paa Herren. Naar der i Hjertet boer Misundelse, da har Øiet Magt til at lokke det Urene frem selv i det Rene; men naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da har Øiet Magt til at elske det Gode op i det Urene; men dette Øie seer jo ikke det Urene men det Rene, som det elsker og opelsker ved at elske det. Ja der er en denne Verdens Magt, der i sit Sprog oversætter det Gode til det Onde, men der er en Magt herovenfra, der oversætter det Onde til det Gode, det er den Kjærlighed, som skjuler Synders Mangfoldighed. Naar der i Hjertet boer Had, da ligger Synden for Menneskets Dør og dens Attraaes Mangfoldighed er til ham; men naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da er Synden flygtet langt bort og han øiner den end ikke. Naar der i Hjertet boer Kiv, Nid, Vrede, Trætte, Tvedragt, Partier, behøver man da at gaae langt for at opdage Syndens Mangfoldighed, eller behøver man at leve længe for at frembringe den uden om sig; men naar der i Hjertet boer Glæde, Fred, Langmodighed, Mildhed, Trofasthed, Godhed, Sagtmodighed, Afholdenhed, hvad Under da, at et Menneske, selv om han stod midt i Syndens Mangfoldighed, blev en Fremmed, en Udlænding, der kun forstod sig saare lidet paa Landets Skikke, hvis der blev ham affordret en Forklaring, hvorledes vilde denne da ikke være et Skjul over Syndernes Mangfoldighed!

Eller er det ikke saaledes, skulde vi kløgtigen sige: Syndens Mangfoldighed i Verden er og bliver dog lige stor, hvad enten Kjerligheden opdager den eller ikke; skulde vi lade det apostoliske Ord og med det den Kjerlighed, der beskrives, staae hen som en ziirlig Talemaade, der ikke kunde udholde Granskningens Prøvelse? Men forstod da virkelig hiin Forstandighed ligesaa godt Kjerligheden, som den forstod Syndens Mangfoldighed! Eller vilde den indrømme det Modsatte, at Syndens Mangfoldighed blev lige stor enten Forstanden opdagede den eller ikke, og ikke snarere anprise sin egen Snildhed til at opdage og efterspore Syndens Skjulthed? Men da blev det jo lige sandt, at Forstanden opdagede Syndens

---

da ligger Synden for Menneskets Dør] smlg. 1. Mos. 4, 7. Kiv, Nid, Vrede osv.] Gal. 5, 20.

Mangfoldighed, og at Kjerligheden skjulte den; men det Ene blev ikke sandere end det Andet. Eller var der endnu en tredie Maade, paa hvilken man uden at blive forstandigt vidende om den eller kjærligt uvidende, blev vidende om den, var en saadan Viden ikke en umenneskelig Viden? Det er da ikke et blot rhetorisk Udtryk, at Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldighed, men det er i Sandhed saaledes, og dette er den christelige Kjerligheds Magt, der ikke er stor ved paafaldende Bedrift, som anden Kjerlighed er det, men større i sin stille Vidunderlighed.

*

* *

Lykkeligt det Menneske, der saae Verden i al sin Fuldkommenhed, da Alt endnu var saare godt, lykkeligt det Menneske, der var med Gud Vidne til Skabningens Herlighed, saligere den Sjæl, der var Guds Medarbeider i Kjerlighed, salig den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

* *

*

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed. Synders Mangfoldighed, det er et forfærdeligt Ord og minder lettelig om en anden Forbindelse, hvori det ved Sprogbrug hyppigt forekommer, Skabningens Mangfoldighed, hvorved vi tænke paa den talløse Skare af Slægter, den utallige Vrimmel af levende Væsener, hvis Tal Ingen kan angive, fordi intet Tal er stort nok, og fordi der intet Øieblik er, da man kan begynde at tælle; thi i ethvert Øieblik fødes der utallige. Forholder det sig ikke ligesaa med Syndens Mangfoldighed; thi som det hedder, at den, der haver, ham skal gives, og han skal have i Overflod, saa er og Synden meget frugtbar, og een Synd føder mange, og den bliver mangfoldigere og mangfoldigere. Men Kjerlighed skjuler Syndens Mangfoldighed. Hvis da Kjerlighedens Øie ikke var lukket, hvis den ikke selv ved sin Betragtning skjulte Mangfoldigheden, hvorledes skulde den da vove sig til at ville standse Syndens Magt! Saa skjuler da netop Kjerligheden derved Syndens Mangfoldighed, at den iforveien har skjult den.

---

den, der haver osv.] Matth. 13, 12.

En gammel Viismand haver sagt: afhold Dig fra Trætte og Du skal formindske Synder (Sirach 28, 8). Men den, der formindsker Synder, han skjuler jo Synders Mangfoldighed, og skjuler den dobbelt, ved ikke selv at synde og ved at forhindre en Anden derfra. Og dog den, som afholder sig fra Trætte, han forhindrer jo kun for et Øieblik et Menneske i at synde, maaskee skal det samme Menneske vende sig til en anden Side og søge Trætte, men den, der omvender en Synder fra hans Veis Vildfarelse, om ham siger Apostelen Jacob, han skjuler Synders Mangfoldighed.

Dog er det muligt retteligen at fortælle, hvorledes Kjerligheden skjuler Synders Mangfoldighed, eller er den ikke end mangfoldigere end Syndens Mangfoldighed er det? Naar den seer det knækkede Rør, da veed den at skjule Synders Mangfoldighed, at Røret ikke knuses under Byrden. Naar den seer den rygende Tande, da veed den at skjule Synders Mangfoldighed, at Luen ikke qvæles. Naar den har seiret over Synders Mangfoldighed, da veed den atter at skjule Mangfoldigheden, da bereder den Alt festligt til Modtagelsen, som den forlorne Søns Fader gjorde det, da staaer den med aabne Arme og venter den Forvildede, har glemt Alt og bringer ham selv til at glemme Alt, idet den atter skjuler Synders Mangfoldighed; thi Kjerligheden græder end ikke over Synders Mangfoldighed, hvis saa var, da saae den den jo selv, men den skjuler Mangfoldigheden. Og naar Synden gjør den Modstand, da bliver den end mangfoldigere, aldrig træt af trofast at drage i ulige Aag med denne, ikke træt af at troe Alt, haabe Alt, fordrage Alt. Naar Synden forhærder sig mod Kjerligheden, og ønsker at blive den qvit, naar den betaler Velvillie med Skjeldsord og Haan og Spot, da gjengjelder Kjerligheden ikke Skjeldsord med Skjeldsord, da velsigner den og forbander ikke. Naar Synden misundelig hader Kjerligheden, naar den i sin Ondskab vil bringe Kjerligheden selv til at synde, da finder den ikke Sviig i dens Mund, men Bøn og Formaning. Men naar Bønner og Formaning kun hidser Synden og bliver ny Anledning for Syndens Mangfoldighed, da er Kjerligheden stum, men ikke mindre tro, trofast som en Qvinde frelser den, som en Qvinde gjør det — »uden Ord« (1 Pet. 3, 1). Synden meente at have opnaaet, at de snart skulde være skilte ad paa Veien, men see Kjer-

---

det knækkede Rør ... den rygende Tande] Matth. 12, 20. ulige Aag] smlg. 2. Cor. 6, 14. troe Alt, haabe Alt osv.] 1. Cor. 13, 7. Skjeldsord med Skjeldsord] 1. Pet. 3, 9.

ligheden blev hos den. Og Synden vil støde Kjerligheden fra sig, den tvinger den til at gaae een Miil, men see Kjerligheden gik to; den slog Kjerlighedens høire Kind, men see Kjerligheden vendte den anden til; den tog Kjerlighedens Kjortel, men see Kjerligheden gav Kappen med. Allerede føler Synden sin Afmagt, den kan ikke holde ud med den, da vil den rive sig løs, da krænker den Kjerligheden saa dybt som muligt; thi mere end 7 Gange, tænker den, kan selv Kjerlighed ikke tilgive. Men see! Kjerligheden kunde tilgive 70 Gange 7 Gange, og Synden blev hurtigere træt af at forskylde Tilgivelse end Kjerligheden af at tilgive. Ja som der er en Syndens Magt, der har Udholdenhed til at udtære enhver bedre Følelse af et Menneske, saa er der en himmelsk Magt, der udhungrer Syndens Mangfoldighed af et Menneske, denne Magt er den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

Eller er det ikke saaledes? Skulle vi foretrække at prise en Kløgt, der veed end forfærdeligere at skildre Synders Mangfoldighed? Eller skulde vi ikke snarere spørge denne Kløgt, hvorfra den fik en saadan Viden? Ja dersom den kunde overbevise Kjerligheden om, at det forholdt sig saaledes, da vilde Kjerligheden vel aldrig begynde og Intet opnaae. Men derfor begynder Kjerligheden med at skjule Synders Mangfoldighed og derfor ender den, hvor den begyndte, med at skjule Synders Mangfoldighed.

*

* *

Salig den Mand, hvis Synder ere skjulte, saligere den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

* *

*

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed. Hvis Kjerligheden havde seiret i Verden, ja da var jo Syndens Mangfoldighed skjult, og Alt fuldkomment i Kjerlighed. Hvis Kjerlighedens Hærskare var talrig i Verden, hvis den var lige i Tal med

---

at gaae een Miil osv.] smlg. Matth. 5, 40—41. 70 Gange 7 Gange] Matth. 18, 22. Salig den Mand osv.] Ps. 32, 1.

Fjendens, saa den kunde stride Mand mod Mand — ja hvorledes skulde Kjerligheden da ikke seire, da den er den stærkeste! Dersom derimod Kjerlighedens Tjenere er en lille Skare, dersom hver enkelt er en eenlig Mand, skal da Kjerligheden virkelig formaae at skjule Synders Mangfoldighed? Eller er det apostoliske Ord, forsaavidt vi derved ville tænke paa noget andet end Kjerlighedens fromme Uvidenhed, dens Nidkjærhed indenfor sin Grændse, er det apostoliske Ord ikke i saa Fald en skjøn men dog ørkesløs Tale? Skulde vi betragte det apostoliske Ord som en begeistret Daarskab og hellere prise den Kløgt, der siger: Livets Gang følger bestemte Love, lad Kjerligheden boe i Nødens Øieblik Dør om Dør med Ugudeligheden, det gavner Ugudeligheden Intet. Vilde da Forstanden ligesaa redebon udsige det Modsatte, at det Intet gjør til Sagen, om Ugudelighed boer hos Kjerligheden? Vil Forstanden negte, at i Livet ofte den Uskyldige maa lide med den Skyldige? Lader os adspørge Forstanden. En gammel Hedning, der i Hedenskabet blev nævnet og priset som Viis, seilede med en Ugudelig paa det samme Skib. Da Skibet kom i Havsnød, opløftede den Ugudelige sin Stemme for at bede; men den Vise sagde til ham: »Tie stille, Kjære, hvis Himlen opdager, at Du er ombord, da gaaer Skibet under.« Saa er det da sandt, at den Skyldige kan volde den Uskyldiges Undergang? Men saa er jo det Modsatte ligesaa sandt? Saa manglede Forstanden maaskee blot Mod til at troe dette, og medens den havde nok af den trøstesløse Kløgt, der opdager Livets Elendighed, havde den ikke Hjerte til at fatte Kjerlighedens Magt. Er det ikke saaledes; thi Forstanden gjør dog altid et Menneske kun forsagt og kleinmodigt, men Kjerlighed giver frit Mod, og derfor er al apostolisk Tale frimodig. Hvis der ombord paa det samme Skib istedenfor en Ugudelig havde været en from Mand, havde været en Apostel! Skete dette ikke? Der seilede et hedensk Skib fra Creta og styrede til Rom, og Skibet kom i Havsnød, i mange Dage saae man hverken Soel eller Stjerner, ombord paa dette Skib var en Apostel, og Paulus traadte frem og sagde til dem, der vare med ham i Skibet: »I Mænd, jeg formaner Eder at I fatte et godt Mod; thi Ingen Sjel af Eder skal omkomme.« Eller skulde Ugudelighed virkelig have større Magt end Kjerlighed; skulde det, at en Ugudelig var ombord, have Kraft til at gjøre de Andres Vilkaar forskjelligt, men en Apostel skulde ingen saadan Magt have? Eller siger ikke Herren

---

der seilede et hedensk Skib osv.] Ap. Gj. Kap. 27.

selv, at Trængselens Dage skulle forkortes for de Udvalgtes Skyld?

Er dette en uværdig Forestilling om Gud at mene, at Kjerlighed saaledes skjuler Synders Mangfoldighed? Glemme vi maaskee i vor Tale og i vor Overveielse, at Gud i Himlene ikke standses ved nogen Skuffelse, at hans Tanke er levende og nærværende, gjennemtrænger Alt og dømmer Hjertets Raad? Skulde Een have Ret, hvis han paamindede os [illegible] vi ville lovprise Kjerligheden, hellere at indskrænke os [illegible] let Sande, at det er skjønt og elskeligt, at Kjerligh[illegible] skjule Synders Mangfoldighed og afvende Vreden, [illegible] Overdrivelse ved at sige, at Kjerligheden skjule[illegible] ldighed? Har den, der taler saaledes, ikke glem[illegible] emme, at Kjerligheden beder for Andres Synder, [illegible] nt, at en Retfærdigs Bøn formaaer meget?

Da Abraham ta[illegible] til Herren og bad for Sodoma og Gomorra, skjulte han da ikke Synders Mangfoldighed? Eller er det maaskee en priselig Skarpsindighed, hvis Nogen vil sige, at han ved sin Bøn jo ligesaa meget erindrede om Synders Mangfoldighed, og fremskyndede Dommen, saaledes som hans eget Liv allerede var en Dom, der hvis det havde Kraft til en Betingelse, snarest maatte gjøre Dommen end forfærdeligere? Hvorledes bad Abraham? Lader os tale menneskeligt derom! Rev han ikke ligesom Herren med ind i sin Tankegang, bragte han ikke Herren til at glemme Syndernes Mangfoldighed, for at tælle Tallet paa de Retfærdige, hvis der var 50, 45, 40, 30, 20, ja endog kun 10 Uskyldige. Skjulte Abraham da ikke Synders Mangfoldighed, beviser Byernes Undergang det Modsatte, eller beviser den Andet, end at der end ikke var 10 Uskyldige i Sodoma? Og dog hvad var Abraham selv i Sammenligning med en Apostel, hvilken var hans Frimodighed i Sammenligning med en Apostels?

*

* *

Trængselens Dage skulle forkortes] Matth. 24, 22. en Retfærdigs Bøn formaaer meget] Jac. 5, 16. Da Abraham talte osv.] 1. Mos. 18, 23 ff.

Stort er et Menneske, at hans Liv, hvis det er retfærdigt, endog skal dømme Engle; saligere den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

* *

*

Vi have priset Kjerlighedens Magt til at skjule Synders Mangfoldighed, vi have talet som til Fuldkomne. Var der Den, som ikke følte sig fuldkommen, Talen gjorde ingen Forskjel. Lader os endnu engang dvæle ved denne Kjerlighed, for at betragte det Billede af den, der stiller sig frem anskueligt for Sjælen. Var der Den, der ved at betragte sig selv i dette Speil forvissede sig om sin Ulighed, var det Tilfælde med Alle, Talen gjorde ingen Forskjel.

Da de Skriftkloge og Pharisæerne havde grebet en Qvinde i aabenbar Synd, stillede de hende frem i Templets Midte for Frelserens Aasyn; men Jesus bukkede sig ned og skrev med Fingeren paa Jorden. Han, der vidste Alt, vidste vel ogsaa, hvad Pharisæerne og de Skriftkloge vidste, før de sagde ham det. De Skriftkloge og Pharisæerne opdagede snart hendes Skyld, det var jo og let, da hendes Synd var aabenbar. De opdagede tillige en anden Synd, den, de selv gjorde sig skyldige i, idet de rænkefuldt lagde Snarer for Herren. Men Jesus bukkede sig ned og skrev med Fingeren paa Jorden. Hvorfor mon han bukkede sig ned; hvorfor mon han skrev med Fingeren paa Jorden? Sad han der som en Dommer, der agter nøie paa Anklagernes Tale, der lyttende bukker sig ned og optegner Klagepunktet, at han ikke skal glemme det, og dømme strengt; var denne Qvindes Skyld det Eneste, der blev skriftligt optegnet af Herren? Eller den, der skriver med Fingren paa Jorden, skriver han ikke snarere for at udslette og glemme? Der stod Synderinden omringet af maaskee mere Skyldige, der høit anklagede hende, men Kjerligheden bukkede sig ned og hørte ikke Anklagen, der foer over dens Hoved hen i Veiret; den skrev med Fingeren for at udslette, hvad den selv vidste; thi Synden opdager Synders Mangfoldighed, men Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldig-

---

dømme Engle] 1. Cor. 6, 3. Da de Skriftkloge og Pharisæerne osv.] Joh. 8, 3 ff.

hed. Ja selv for Syndens Øine skjuler Kjerligheden Syn(foldighed; thi ved eet Ord af Herren forstummede Pl og de Skriftkloge, og der var ingen Anklager mere, Inger dømte hende. Men Jesus sagde til hende: jeg fordømn heller, gak bort og synd ikke meer, thi Syndens Straf Synd, men Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldighed.

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.

Ep. 1 Pet. 4, 7—12.

Som den apostoliske Tale ved sit Indhold er væsentlig forskjellig fra al menneskelig Tale, saa er den ogsaa ved sin Form paa saa mange Maader forskjellig fra denne. For saaledes at drage et Enkelt frem, den standser ikke den Hørende og indbyder ham til at hvile, den standser ikke den Talende og lader ham selv glemme at arbeide. Den apostoliske Tale er bekymret, fyrig, brændende, opildnet, overalt og altid bevæget af det nye Livs Kræfter, kaldende, tilraabende, vinkende, stærk i Udbrud, kort, afbrudt, rystende, selv gjennemrystet ligesaa meget af Frygt og Bæven som af Længsel og salig Forventning, overalt vidnende om Aandens kraftige Uro og Hjertets dybe Utaalmodighed. Hvorledes skulde og den, der selv løber, faae Tid til lang Tale, saa maatte han selv staae stille! Hvorledes skulde den, der stræber at være Alt for Alle, faae Tid til vidtløftig Overveielse, da vilde han jo ikke hurtigt nok kunne vexle Aandens Vaaben! Hvorledes skulde den, der for Haabets fulde Seil styrer mod det Fuldkomne, have mange Øieblikke til menneskelig Udførlighed! Men er den apostoliske Tale altid utaalmodig som en Fødendes, saa pleie i Særdeleshed tvende Betragtninger end mere at opflamme den, paa den ene Side Forestillingen om, at Natten er forbi og Dagen er frembrudt, at Natten har varet længe nok, og det gjelder at bruge

---

Natten er forbi] smlg. Rom. 13, 12.

Dagen, paa den anden Side Forestillingen om, at Tiden da man ikke mere kan arbeide, at Dagene ere talte, at l nær, at Alts Ende nærmer sig.

Ogsaa den forelæste Text vidner om denne apostolis hed, og begynder med et: derfor, hvortil i Apostelens Bı de nærmest foregaaende Ord: »men alle Tings Ende nær hvilke Ord ikke blot forklare dette derfor, men ogsaa maaskee, menneskelig talt, i Texten kunde behøve en F der da tillige viser, hvorledes den apostoliske Utaalmod saare meget forskjellig fra en ophidset Mands Overile synes det ikke besynderligt, at der ligeovenpaa den skj maning: haver for alle Ting en inderlig Kjerlighed til h ligeovenpaa det dertil knyttede betydningsfulde Trøst Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed, følger e ladende saa tilfældig Formaning som denne: »Laaner l gjerne Huus uden Knur!« Og dog beviser denne Forman den apostoliske Myndighed og Viisdom. Hvor var der v hidset Mand, der, naar han havde nævnet disse Ord: » Ende nærmer sig,« da vilde have tilføiet en saadan F Skulde det ikke følge af sig selv, at den blev overflø skulde han ikke, om muligt, ved sin Tale bevirke, at Hus tomme, saa der neppe fandtes Nogen, der vilde laane hvis der var en Saadan, han ikke skulde behøve at væ legenhed? Men saaledes er en Apostel ikke utaalmodig. Uro er høiere end al menneskelig Besindighed. Apostel sin Menighed for høit til svagt at fortie det Forfærdelig Tings Ende nærmer sig, men paa den anden Side veed l igjen at kalde Menigheden saaledes til Orden, at det er, Forfærdelsen glemt, som var der Fred og Tryghed, øns lighed til selv i Livets ubetydelige Forhold at bevise sin l til Næsten. Talen om, at alle Tings Ende nærmer sig, e en ufrugtbar Uveirsky, der farer hen og forvirrer Alt, Angest, som renser Luften, og gjør Alle mildere og inde kjærligere og hurtigere til at kjøbe den beleilige Tid, m stærke nok til ikke at afmattes i den Tanke, at den beleil var forbi. Apostelen, som taler, er ikke beruset i Drom ædru i sin Tanke og i sin Tale.

»Men alle Tings Ende nærmer sig.« Dette er et fo Ord selv i en Letsindigs Mund, end sige i en Apostels.

Tiden kommer, da man ikke mere kan arbeide; smlg. J

›r tilføier Peter ogsaa et Trøstens Ord, der er stærkt til at vervinde Angesten: »Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.« ller behøves det maaskee ikke? Er med alle Tings Ende Alt ›rbi? Behøves der noget andet Skjul end det, der forundes Enver, den Retfærdige og den Uretfærdige? Er den, der ligger i ordens Skjød, ikke skjult og vel forvaret? Skulde der være Nogen, er her ikke forstod Apostelen, fordi han ikke udtrykkelig nævner en Dag, paa hvilken der skal blive Spørgsmaal om en saadan jerlighed? Eller have Forfærdelsens og da ogsaa Trøstens Ord abt deres Betydning derved, at alle Tings Ende ikke indtraf, som en var forudsagt? Er en Apostel en ørkesløs Mand, hvem det lot er magtpaaliggende i Almindelighed at forudsige alle Tings nde som noget ham selv og de Enkelte uvedkommende, uden ›rsaavidt det kunde tilfredsstille Nysgjerrigheden? Eller var det ke det, der fornemlig laae ham paa Sinde, at med Alts Ende var gsaa hans og Menighedens Dage talte? Men dette traf jo virkelig postelen og Menigheden; dette gjentager sig bestandig i Slægten, g det Næste gjentager sig ogsaa; thi det bør ethvert Menneske at øe og derpaa at komme til Dommen. Men paa Dommens Dag ›rdres der ogsaa en Rustning. Det er den, Apostelen beskriver g dens Fuldkommenhed. Denne Rustning er Kjerligheden; det neste, der ikke skal afskaffes, det Eneste, der bliver hos et Menneske i Livet, og bliver hos ham i Døden og som skal seire i ommen. Thi Kjerligheden er ikke som en svigefuld Ven, der ørst forlokker et Menneske og da bliver hos ham for at spotte am. Nei Kjerligheden bliver hos et Menneske; og naar Alt forirrer sig for ham, naar Tankerne staae anklagende op, naar ngesterne dømmende løfte deres Hoveder, da truer Kjerligheden d dem og siger til ham: hav blot Taalmodighed, jeg bliver hos ig, og vidner med Dig, og mit Vidnesbyrd skal dog overvinde orvirringen. Ja selv om Kjerligheden ledte et Menneske vild, om en selv end ikke bag efter kan frikjende ham, den siger dog: kulde jeg forlade Dig i Nødens Stund; om end Alt forlod Dig, m Du var forladt af Dig selv, jeg bliver dog hos Dig, jeg, der edte Dig vild, men som ogsaa har den Trøst for Dig, at det var ig, der gjorde det. Hvis det ikke var saa! Hvilken Magt formaaer dog saaledes at bringe et Menneske til at vove det Forfærdelige som Kjerligheden! Hvilken Rædsel da, hvis den ikke tillige

det bør ethvert Menneske at døe osv.] Hebr. 9, 27.

tid har allerede en gammel Hedning sagt: det hjælper ikke et Menneske at ride bort fra Sorgen, den sidder bag ved paa Hesten. Disse hans Ord ere ofte blevne gjentagne som de, der forraade et dybt Indblik i det menneskelige Hjerte. Og dog; hvis hiin gamle Hedning, der paa sin Hest reed gjennem Livet med Sorgen bag ved sig; hvis han ikke havde behøvet at see sig tilbage —; men dette gjør Kjerligheden ikke. Hvor skulde og det Øie, der elsker, faae Tid til at see efter hvad der er bagved, saa maatte det jo for det Øieblik slippe sin Gjenst[illegible] Hvor skulde det Øre, der elsker, faae Tid til at høre Anklagen, saa maatte det jo for det Øieblik aflade at høre Kjerlighedens Stemme! Og hvis Øiet skeler efter det, hvis Øret lytter, da er Hjertet smaaligt, og dette er ikke Kjerlighedens Skyld, ja den vredes derover. Thi den, der vil betænke sin egen Fuldkommenhed, han elsker ikke, og den, der vil bringe sin Ufuldkommenhed i Anslag, han elsker ikke. Ja hvis han troede sig selv saa ufuldkommen, at han paa Grund deraf var udelukket fra Kjerligheden, da viiste han, at han ikke elskede, thi han anslog sin Ufuldkommenhed og bragte den i Beregning som var den en Fuldkommenhed. Men Kjerlighed tager Alt. Og den, der udelukker sig, han vil enten glæde sig over sig selv og ikke glæde sig over Kjerligheden; eller han vil sørge over sig selv og ikke glæde sig over Kjerligheden.

Dog for at elske et Menneske saaledes, maa man have Mod til at ville elske; thi dette er Hemmeligheden ved den jordiske Kjerlighed, at den har et Præg af Guds Kjærligheden paa sig, uden hvilket den vilde blive en Taabelighed, eller en fad Leflen, som om det ene Menneske var saaledes fuldkommen i Forhold til det andet, at det kunde vække denne Angst eller være istand til i Sandhed at tage Alt. Til at elske Gud saaledes fordres en ydmyg Frimodighed; thi Guds-Kjerligheden vaagner i ethvert Menneskes Bryst grædende som det spæde Barn, ikke smilende som Barnet, der kjender Moderen. Men naar nu Gudskjerligheden vil holde Herren fast, da reiser Fjenden sig forfærdelig mod ham, og Syndens Magt er stor til at indjage Angst. Dog Kjerligheden lukker ikke sit Øie i Farens Stund, den byder sig selv hen, for, som en gammel Psalme-Sanger siger, for at trænge

---

en gammel Hedning sagt] Horats Oder III, 1, 40. en gamme Psalme-Sanger] Brorson i Salmen »Flye min Aand og bryd med Styrke«: Kæmp dig gjennem Satans Pile Ind i Paradisets Hvile.

Gjennem Syndens Pile
Ind i Paradisets Hvile.

Og jo længere borte fra den øiner Pilenes Mængde, desto forfærdeligere er den, men jo nærmere den trænger frem, desto mindre seer den Pilene, og naar den har opfanget alle Pile i sit Bryst, saaret af dem, da seer den dem jo ikke mere men kun Kjerligheden og Paradisets Salighed.

Da Jesus en Dag sad tilbords hos en Pharisæer, traadte en Qvinde ind i det samme Huus. En Qvinde var ingen indbuden Gjest, denne mindst af Alle; thi Pharisæerne vidste, at hun var en Synderinde. Om ikke Andet havde kunnet forfærde og standse hende, Pharisæernes stolte Foragt, deres tause Uvillie, deres Hellighedes Vrede kunde vel have skrækket hende bort; »men hun stod bag ved hos Jesu Fødder, græd og begyndte at væde hans Fødder med Taarer og aftørre dem med sit Hovedhaar og kyssede hans Fødder og salvede dem med Salve.« Der var et Angestens Øieblik; hvad hun eensomt havde lidt, hendes Græmmelse, Anklagen i hendes eget Bryst blev end forfærdeligere; thi den forstod heelt vel, at den havde Medhold i Pharisæernes Mine. Men hun gik frem, og idet hun slog Fjenden, da slog hun sig selv til Ro, og da hun havde fundet Hvile ved Christi Fødder, da fortabte hun sig i Kjerlighedens Gjerning. Alt som hun græd, da glemte hun tilsidst hvad hun græd over fra Begyndelsen, Angerens Taarer bleve Tilbedelsens. Hende bleve hendes mange Synder forladne, fordi hun elskede meget. Der var dem i Verden, som efter at have forspildt deres Liv i Lystens Tjeneste, tilsidst tabte sig selv og neppe kjendte sig selv mere. Dette er Lystens skjendige og rædselsfulde Bedrag, at den bedrager et Menneske for sig selv, og kun lader ham beholde en letsindig, forbigaaende Ahnelse af den ... Tilvær, at den formaster sig til at ville bedrage Gud for sin ... i Skabningen. Denne Qvinde forundtes den Naade lige... [illegible] selv og græde sig ind i Kjerlighedens [illegible] meget, ham forlades meget. Og dette [illegible] »at den, hvem meget forlades, han [illegible] at behøve megen Forladelse, bliver [illegible] Fuldkommenhed.

[illegible] i den Anklagede selv formaaede at [illegible] Mangfoldighed, saa han fortabt i

[illegible] osv.] Luc. 7, 36 ff.

Kjerlighed ikke saae den mere, fordi Kjerligheden skjulte over den — er han dermed frelst for stedse? Skal der Intet standse ham paa hans Vei og pludselig bringe ham til at erindre, hvad Kjerligheden skjulte; kommer der ingen Dom udenfra over et Menneske? Har da Kjerligheden her atter den samme Magt, saa end ikke Dommeren opdager Syndernes Mangfoldighed, fordi Kjerligheden skjuler over dem. Lader en Dommer sig skuffe, gjennemtrænger han ikke ethvert Slør og gjør Alt [illegible]enbart? Lader en Dommer sig bestikke, fordrer han ikke ul[illegible]igt hvad Dommens Fordring er? Lader Verdens Dom sig sku[illegible]e? Byd den Din Kjerlighed og Du forbliver at være Skyldner; bring den Dit Hjertes bedste Følelse, og Du forbliver at være Skyldner; byd den Angerens Taarer, og Dommen fordrer den egne Retfærdighed. Lader da Kjerlighedens Dom sig bestikke? Byd den Guld, den skal foragte Dig; byd den Vælde og Magt, den forsmaaer Dig, byd den Verdens Herlighed, den dømmer Dig, at Du elskede Verdens Herlighed; forkynd Dine vidunderlige Gjerninger, den dømmer Dig, at Du ikke var i Kjerlighed. Thi Dommen fordrer hvad Dommens Fordring er, og Verdens Dom fordrer hvad Verdens er, og dette skjuler i dens Øine over hvad der mangler; men Kjerlighedens Dom fordrer hvad Kjerlighedens er; thi den, der dømmer, han fordrer, men den, der fordrer, han søger, og den »der skjuler Synders Mangfoldighed, han søger Kjerlighed« (Ordsp. 17, 9); men den, der finder Kjerlighed, han skjuler Synders Mangfoldighed; thi den, der finder, hvad han søgte, han skjuler jo hvad han ikke søgte.

Er det apostoliske Ord da ikke en Trøst, der giver Frimodighed i Dommen; er det ikke en Trøst netop som den behøves; thi er den ikke over al Forstand! Stort er det for Forstanden, at erindre Alt; en Daarskab er det for den, at Kjerligheden skjuler Synders Mangfoldighed. Eller skulde vi berøve os denne Trøst ved forstandigt ligesom at ville udmaale Kjerligheden ved at ville udstykke den som et Vederlag for de enkelte Synder, og saaledes forblive i Synderne? Skulde vi udelukke os fra Kjerligheden; thi naar vi blive i den, hvo er da den, der anklager? Eller er det ikke den samme Kjerlighed i et Menneske, der for ham selv skjulte Synders Mangfoldighed, den samme Kjerlighed, der for Kjerligheden skjuler Synders Mangfoldighed? Ja selv om Kjerligheden ikke ganske havde seiret i et Menneske, selv om Angesten opdagede hvad Kjerligheden ikke havde Styrke i ham til at skjule, saa skal dog paa Dommens Dag Kjerligheden komme Kjerligheden i ham til Hjælp, jage Frygten ud og skjule Syndernes Mangfoldighed.

Da Jesus en Dag sad tilbords hos en Pharisæer, da traadte der ind i det samme Huus en Qvinde; hun var nedbøiet; thi hun bar en Syndernes Mangfoldighed. Verdens Dom stod læselig i Pharisæernes Aasyn, den lod sig ikke skuffe, hendes Sorg og hendes Taarer skjulte Intet, men aabenbarede Alt, og der var Intet at opdage uden en Syndernes Mangfoldighed. Dog hun søgte ikke Verdens Dom, »men hun stod bag ved hos Jesu Fødder og græd.« Da opdagede Kjerligheden, hvad Verden skjulte — Kjerligheden i hende; og da den ikke havde seiret i hende, da kom Frelserens Kjerlighed den til Hjælp, at den, »hvem de femhundrede Penninge bleve eftergivne maatte elske mest«, og han gjorde Kjerligheden i hende end mægtigere til at skjule Syndernes Mangfoldighed, den Kjerlighed, der allerede var der; thi »hende bleve jo hendes mange Synder tilgivne, fordi hun elskede meget«.

* * *

Saligt det Menneske, hvis Hjerte vidner med ham, at han elskede meget; saligt et Menneske, naar Guds Aand, der veed Alt, vidner, at han elskede meget; for ham er der Trøst baade her og hisset; thi Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldighed.

* * *

Bekræftelsen i det indvortes Menneske.

Bøn!

Fader i Himlene! Du holder alle de gode Gaver i Din milde Haand. Din Overflod er rigere, end at menneskelig Forstand fatter det; Du er saare villig til at give, og Din Godhed større, end at et Menneskets Hjerte forstaaer det; thi Du opfylder enhver Bøn og giver, hvad vi bede om, eller hvad der er langt bedre end det, hvorom vi bede. Saa give Du da Enhver sin beskikkede Deel, som det er Dig velbehageligt; men da give Du ogsaa Enhver Forvisningen om, at Alt kommer fra Dig, at ikke Glæden river os fra Dig i Lystens Glemsel, at ikke Sorgen sætter Skilsmisse mellem Dig og os; men at vi i Glæden maatte søge hen til Dig og i Sorgen blive hos Dig, at, naar engang vore Dage ere talte, og det udvortes Menneske er fordærvet, Døden ikke maatte komme kold og forfærdelig i sit eget Navn, men mild og venlig med Hilsen og Budskab, med Vidnesbyrd fra Dig, vor Fader, Du som er i Himlene! Amen.

---

det udvortes Menneske er fordærvet] smlg. 2. Cor. 4, 16.

Ep.: Ephes. 3, 13—ud.

I Verdens Hovedstad, i det stolte Rom, hvor al Jordens Glands og Herlighed var samlet; hvor Alt var opdrevet, hvormed menneskelig Kløgt og Vildhed i Fortvivlelsens Angst frister Øieblikket, hvad den udfinder for at forbause det sandselige Menneske; hvor hver Dag var Vidne til det Mærkværdige, det Rædselsfulde, og den næste Dag havde glemt det ved Synet af det end Mærkværdigere; i det navnkundige Rom, hvor Enhver, der paa nogen Maade troede at kunne fængsle Mængdens Opmærksomhed, hastede hen som til sin rette Skueplads, beredte Alt iforveien til sin Modtagelse, for, skjønt beruset i Selvtillid, snildt at benytte det knap tilmaalte, misundte, lykkelige Øieblik — der levede Apostelen Paulus som fangen Mand, der skrev han det Brev, hvoraf vor Text er tagen. Som Fange bragtes han derhen, ukjendt af Alle, og dog bragte han med sig en Lære, om hvilken han vidnede, at den var guddommelig Sandhed, ham meddeelt ved en særdeles Aabenbaring, og den urokkelige Forvisning, at denne Lære skulde seire over den ganske Verden. Dersom han dog havde været en Oprører, der hidsede Folket og bragte Tyrannen til at skjælve; førtes han dog nu fangen til Rom, at Herskeren kunde mætte sin Hævn paa hans Lidelse, kunde lade ham martre med de udsøgteste Qvaler — ja! da var der dog Sandsynlighed for, at hans Skjebne en føie Tid havde rystet Enhver, i hvis Bryst menneskelig Følelse endnu ikke var uddød, et Øieblik ved sin Rædsel pirret den vellystige og nysgjerrige Mængde — ja maaskee skulde Tyrannens Throne være bleven omstyrtet! Men saaledes blev Paulus ikke behandlet. Han var for ubetydelig, til at Rom skulde frygte ham, hans Daarskab for uskyldig til at væbne Magten imod sig. Hvo var han ogsaa? En Mand, der tilhørte et foragtet Folk; en Mand, der end ikke tilhørte det mere, men var forskudt af det som en Forargelse — en Jøde, der var bleven Christen, den eensomste, den mest forladte, den uskadeligste Mand i det ganske Rom. Som en Saadan blev han behandlet. Hans Fængsel var mildt, kun var han Fange; og han, der bragte hiin seierrige Forvisning med sig, ham var nu anviist som Virkeplads Fængslets Eensomhed, og den Stridsmand, der daglig blev afgiven til hans Bevogtning. — I Verdens Hovedstad, i det larmende Rom, hvor Intet kunde modstaae Tidens tøilesløse Magt, der opslugte Alt, saa hurtigt som det

fremkom, der sporløst udslettede Alt med sin Glemsel — der leve[illegible] Apostelen Paulus, en ubetydelig Mand, i eensomt Fængsel, stille [illegible] tilbagetrukken, ikke overgiven til Glemsel; thi der var Ingen i de[illegible] uhyre Stad, der vidste eller bekymrede sig om hans Tilværelse. Men medens Alt uden om ham foer hen i Forfængelighed, hurtigere end en Skygge, stod den Overbeviisning fast for ham, at den Lære, han bekjendte, skulde seire over den ganske Verden — over den ganske Verden, som han [illegible] ndret fra, og det eneste Menneske, han saae, var den [illegible] der bevogtede ham. Naar et Menneske, der lider sk[illegible] sin Straf med Taalmodighed, da har han ingen Roes der[illegible] s han lider uskyldig med Taalmodighed, da haver [illegible] er skjønt at betænke, elskeligt at høre, godt a[illegible] et er tungt at gjøre det. Dog Den, i hvis Hjerte [illegible] og Frómhed, han skal ved Guds Hjælp beskikk[illegible] myghed, til den atter bliver glad i Gud og stille [illegible] l han frelse sig i Taalmodighed, om det end var saare tungt, at hans Forventning forsvandt som en Drøm, at han, der vilde vinde den ganske Verden, selv endte med at være Fange, at han end ikke laae under i Strid, men hentæredes som en Skuffelse. Hvis der var Nogen, der havde sat sin Lid til ham, og haabet paa ham, da skal han mindes dem, og hans Sjæl ikke blive ukjendt med den smertelige Bekymring, om de ogsaa ville forlade ham, fra sit Fængsel skal han maaskee skrive til dem: »forlader mig ikke nu, da jeg er forladt af Alle, bevarer Eders Tillid til mig som fordum, glemmer mig ikke nu, da jeg er glemt af Alle.« Maaskee skulde han bevæge deres Hjerter, maaskee skulde en Enkelt komme til ham, og hvis det tillodes, besøge den fangne Mand, sørge med ham, trøste ham og opbygges ved ham. Det er skjønt at tale derom, Tanken alene bevæger vist ethvert bedre Menneskes Hjerte. Dog Paulus var en Apostel. Om end bedrøvet var han dog altid glad; om end fattig gjorde han altid Mange rige; om han end Intet havde, besad han dog Alt. Fra sit Fangenskab skriver han til den fjerne Menighed: »derfor beder jeg, at I ikke forsage over mine Trængsler, som jeg lider for Eder, hvilket er Eders Ære.« Han, der selv kunde synes at behøve Trøst, han er hurtigt, saa at sige, i god Forstaaelse med Herren, glad i Trængselen, freidig i Faren, ikke beskæftiget med sin egen Lidelse,

---

et Menneske, der lider skyldig osv.] smlg. 1. Pet. 2, 20. om end bedrøvet osv.] smlg. 2. Cor. 6, 10.

men bekymret for Menigheden; og kun forsaavidt betænker han sin Trængsel, som den kunde bringe Menigheden til at forsage.

Hvis et Menneske havde fundet Fred og Hvile i sin Modgang, da skulde maaskee den Sorg, at Andre over hans Gjenvordighed kunde tabe Frimodighed og Tro, vække ham til ny Uro. Dog skal Gudsfrygten i ham seire, og han skal tillidsfuldt befale de Elskede i Guds Haand. Det rører Hjertet at tale derom, ethvert bedre Menneske føler vist, at denne stille Hengivenhed vel er værd at eftertragte. Dog Paulus var en Apostel, han skriver fra sit Fangenskab: »disse mine Trængsler, som jeg lider for Eder, er Eders Ære.«

Den, der har en Lære at anbefale Menneskene og stræber at vinde dem, han har jo et Vidnesbyrd, til hvilket han trøstigt henviser den Enkelte. Men naar dette Vidnesbyrd svigter, da indseer han vel, at Magten er tagen fra ham, og, skjønt det er saare tungt, forliger han sig dog med Gud i sit Hjerte; og sørger vel som Den, hvem Brudgommen forlod og Glæden, men ogsaa som Den, der ikke løb paa det Uvisse, der ikke glemmer, at høiere end at frelse Andre, er det at frelse sin egen Sjæl, at underlægge det urolige Sind under Troens Lydighed, at holde de vildfarende Tanker bundne ved Overbeviisningens Magt i Kjerlighedens Baand. Det er velgjørende at tale derom, og ethvert redeligt Menneske bekjender vel, at det er saligt saaledes at beskikke sit eget Huus, naar man har udtjent ved den større Gjerning, og bliver sat over den mindre. — Nu Paulus! Levede han i de Mægtiges Gunst, at den kunde anbefale hans Lære? Nei! han var fangen. Hyldede de Vise hans Lære, at deres Anseelse kunde borge for Sandheden? Nei den var dem en Daarskab. Formaaede hans Lære hurtigt at sætte den Enkelte i Besiddelse af en overnaturlig Magt, falbød den sig til Menneskene ved Gjøglerværk? Nei! den maatte langsomt erhverves, tilegnes i Prøvelse, der begyndte med Forsagelse af Alt. Havde Paulus da noget Vidnesbyrd? Ja! han havde ethvert menneskeligt Vidnesbyrd mod sig, og dertil havde han endnu den Bekymring, at Menigheden skulde forsage, eller hvad værre var, forarges paa ham; thi Forargelsen ligger vel aldrig nærmere end, naar Sandhed nedkues, naar Uskyld lider, naar Uretfærdighed er tryg med sin Seier, naar Vold har Fremgang, naar Vankundighed end ikke behøver at bruge Magt mod det Gode, men sorgløs og ubekymret forbliver uvidende om, at det er til. Men forsager Paulus forladt af Vidnesbyrdet?

Den, hvem Brudgommen forlod] smlg. Marc. 2, 20.

Ingenlunde. Da han intet andet Vidnesbyrd havde at beraabe sig paa, da beraaber han sig paa sine Trængsler. Er dette ikke som en Undergjerning? Hvis Paulus ellers ikke havde beviist krafteligen, at han havde Underets Magt, er det ikke et Beviis? At forvandle Trængsler til et Vidnesbyrd for Lærens Sandhed, at forvandle Skjendsel til en Ære for sig og for den troende Menighed; at forvandle den tabte Sag til en Æressag, der har Vidnesbyrdets hele begeistrende Magt, er det ikke som at bringe den Halte til at gaae, og gjøre den Stumme talende!

Hvad gav Paulus Magt hertil? Han havde selv et Vidnesbyrd; han var ingen tvivlende Mand, der dog i sit Inderste tilbagekaldte de stærke Tanker. Et Vidnesbyrd havde han høiere end Alt i Verden, et Vidnesbyrd, der vidnede stærkere, jo mere Verden gik ham imod. Var han da en svag Mand? Nei han var mægtig. Var han vaklende? Nei han var befæstet; thi han var mægtigen bekræftet ved Guds Aand i det indvortes Menneske.

Hvad da Apostelen selv var, hvad hele hans Liv fører Beviset for, det ønsker han hver Enkelt i Menigheden. Om end hine Tiders Vilkaar var et andet, om end Kampen og Striden gjorde det nødvendigere, men ogsaa maaskee vanskeligere, at vinde denne Bekræftelse i det indvortes Menneske, det bliver dog til alle Tider og under alle Omstændigheder det ene Fornødne for et Menneske, at frelse sin Sjæl i denne indvortes Bekræftelse; thi ethvert Menneske, til enhver Tid, har jo dog sin Strid og sin Anfægtelse, sin Nød, sin Eensomhed, i hvilken han fristes, sin Angst og Afmagt, naar Vidnesbyrdet slipper. Saa lader os da nærmere overveie:

Bekræftelsen i det indvortes Menneske.

Kun en tankeløs Sjel kan lade Alt omkring sig vexle, give sig selv hen som et Bytte for Livets ustadige, lunefulde Forvandlinger, uden at ængstes for en saadan Verden, uden at bekymres for sig selv. Hvor uværdigt og modbydeligt er ikke et saadant Liv, hvor langt er en Saadan fra at vidne om Menneskets høie Bestemmelse, at være Skabningens Herre. Thi skal Mennesket herske, da maa der være en Orden i Verden; det var jo ellers kun en Spot over ham at sætte ham til at beherske vilde Magter, der ingen Lov adlyde. Og dersom han skal herske, da maa der jo være en Lov i ham selv; thi ellers vilde han umulig kunne herske; han vilde enten gribe forstyrrende ind, eller det vilde være overladt til et Tilfælde, om han herskede viist eller ei. Var det saaledes, da var Mennesket saa langt fra at være Skabningens Herre, at denne

snarere maatte ønske, at han slet ikke var til. Saasnart derfor blot et Menneske samler sig til en forstandigere Betragtning af Livet, da søger han at forvisse sig om et Sammenhæng i Alt, og som Skabningens Herre forelægger han denne, saa at sige, Spørgsmaalet, afnøder den en Forklaring, fordrer et Vidnesbyrd.

Kun Den, der hengav sin Sjæl til de verdslige Begjeringer, Den, der valgte Lystens glimrende Trældom og ikke formaaede at frigjøre sig fra dens letsindige eller tungsindige Angst, kun han nøies med at lade Skabningen aflægge sit Vidnesbyrd, at han snildt og kløgtigt kan benytte den i Øieblikkets Tjeneste. Og Mennesket er Skabningens Herre, derfor adlyder den endog det uværdige Herskab. Hvor sørgelig er ikke en saadan Fortabelse, der dog ikke mener at leve tankeløs, men snarere at forstaae Alt og i sit Hjertes Forvildelse mener at vende Alt sig til Fordeel. Naar han seer i Aftenstunden Himlen rødme, da siger han: det bliver en skjøn Dag imorgen; men seer han aarle Himlen rød og mørk, da siger han: det bliver Storm idag; thi om Himlens Skikkelse, om Veir og Vind veed han at dømme. Derfor siger han: »idag eller imorgen vil jeg gaae til den eller den Stad og blive der eet Aar og kjøbslaae og vinde.« Naar han dyrker sin Jord med Forstand, da regner han, at den vil bringe ham mange Fold. Hans Øie forlyster sig ved Synet af den rige Afgrøde, ved hvad han maaskee selv tankeløst kaldte den velsignede Frugt. Han bygger hurtigt sine Lader større; thi det er ham let at forudsee, at de gamle ikke rumme denne Overflod. Da er han tryg og glad, priser Tilværelsen, da lægger han sig til at sove; men da hedder det: i Nat vil jeg kræve Din Sjæl af Dig. — Hans Sjæl af ham, er det ikke for meget forlangt, mon han skulde forstaae det? Der er jo ikke Tale om den rige Afgrøde, eller om de nyligen opførte Lader, men om hvad han maaskee havde glemt over alt dette — at han har en Sjæl. — Men Den, der blot med noget Alvor betragter Livet, han seer jo dog let, at han ikke saaledes er Herre, at han ikke tillige er Tjener, at Mennesket ikke blot derved er forskjelligt fra Dyret, at han er forstandigere end dette.

Kun den, der feigt flygter enhver dybere Forklaring, den, der ikke har Mod til at paatage sig Herrens Ansvar ved at underkaste sig Tjenerens Forpligtelse, ikke Ydmyghed til at ville lyde for at

---

Naar han seer i Aftenstunden Himlen rødme osv.] smlg. Matth. 16, 2—3. idag eller imorgen vil jeg gaae osv.] Jac. 4, 13. Han bygger hurtigt sine Lader større osv.] smlg. Luc. 12, 16—21.

lære at herske og bestandig kun at ville herske forsaavidt l
lyder — kun han udfylder Tiden med idelige Overveielser, (
ikke føre ham videre, men snarere tjene som en Adspr(
hvilken hans Sjæl, hans Evne til at fatte og til at ville, fo
som en Damp og udslukkes som en Lue. Hvor sørgelig
en saadan Selvfortærelse, hvor langt er ikke en Saadan fra
Liv at vidne om, i sit Liv at udtrykke Menneskets o
Bestemmelse, at være Guds Medarbeider.

Ved enhver dybere Besindelse, der gjør ham ældre e
blikket og lader ham gribe det Evige, forvisser Mennesket
at han har et virkeligt Forhold til en Verden, og at altsa
Forhold ikke kan være en blot Viden om denne Verden og
selv som en Deel af den, da en saadan Viden intet Forh
netop fordi han selv i denne Viden er ligegyldig mod den
den, og denne Verden ligegyldig ved hans Viden om den.
det Øieblik, da den Bekymring vaagner i hans Sjæl, hvad
har at betyde for ham og han for Verden, hvad Alt det
hvorved han selv tilhører Verden, har at betyde for ham,
deri for Verden, først da forkynder det indvortes Mennesl
denne Bekymring. Denne Bekymring stilles ikke ved e
mere eller en mere omfattende Viden, den begjerer en an(
af Viden, en Viden, der i intet Øieblik forbliver at være
men forvandler sig i Besiddelsens Øieblik til en Handlen; th
besiddes den ikke. Denne Bekymring begjerer ogsaa en For
et Vidnesbyrd, men af en anden Art. Dersom et Mennesl
Viden kunde vide Alt, men Intet vidste om denne Videns l
til ham, saa havde han vel i sin Stræben efter at forvisse
sin Videns Forhold til Gjenstanden forlangt et Vidnesbyr
han havde ikke fattet, at der behøves et ganske andet Vidn
da var Bekymringen endnu ikke vaagnet i hans Sjæl. S
denne vaagner, da vil hans Viden vise sig som trøstesløs, l
den Viden, i hvilken et Menneske forsvinder for sig selv,
enhver Forklaring, der tilveiebringes ved en saadan Viden.
tydig, forklarer snart Dette og snart Hiint og kan betyde d
satte, ligesom ethvert Vidnesbyrd af denne Art, netop n
vidner, er fuldt af Sviig og Gaader, og kun føder Angst. Hv
skulde ogsaa et Menneske i denne Viden forvisse sig om, :
gang er Guds Naade, saa han tør glæde sig ved den og tr
sig hen deri, eller om den er Himlens Vrede, og svigefu
skjuler Fortabelsens Afgrund for ham, at hans Undergang
være desto forfærdeligere? Hvor skulde et Menneske i denn
forvisse sig om, at Modgang er Himlens Straf, at han kan l

·knuse af den, eller at den er Guds Kjerlighed, der elsker Prøvelse, at han freidig og tillidsfuld i Fristelsens Nød maa paa Kjerligheden? Hvorledes skulde et Menneske ved en ı Viden forvisse sig om, at han blev sat høit i Verden og neget betroet, fordi Gud i ham elskede sit udvalgte Redskab, let var fordi han skulde blive et Ordsprog for Menneskene, varsel, en Skræk for Andre? Thi hans Viden kan vel forvisse ım, at Alt lykkes for ham, at Alt føier sig efter ham, at Alt som han vil det, at Alt gives ham, hvad han peger paa; at slykkes for ham, at Alt svigter, at hver en Rædsel, for hvilan ængstes, i næste Øieblik kommer over ham; at han er etroet som Ingen — men mere kan denne Viden ikke lære Og denne Forklaring er saare tvetydig, og denne Viden er trøstesløs.

hiin Bekymring forkynder det indvortes Menneske sig og er en Forklaring, et Vidnesbyrd, der forklarer Alts Betydor ham og hans egen Betydning, idet den forklarer ham selv Gud, der holder Alt sammen i sin evige Viisdom, og satte sket til Skabningens Herre, derved, at han blev Guds Tjener, klarede sig for ham derved, at han gjorde ham til sin Medder, og ved enhver Forklaring, han giver et Menneske, ber ham i det indvortes Menneske. I hiin Bekymring forkynder dvortes Menneske sig, der ikke er bekymret om den ganske ı, men kun om Gud og om sig selv, og om Forklaringen, der am Forholdet forstaaeligt, og om Vidnesbyrdet, der bekræfter Forholdet. Denne Bekymring hører intet Øieblik op; thi iden, han vinder, er ingen ligegyldig Viden. Dersom nemlig ıneske vilde mene ligesom eengang for alle at afgjøre denne g saa være færdigt, da var det indvortes Menneske i ham odfødt og forsvandt igjen. Men dersom han er i Sandhed ıret, da vil Alt ved Gud tjene til Bekræftelse i det indvortes ske; thi Gud er trofast og lader sig ikke uden Vidnesbyrd. ud er Aand og kan derfor kun give et Vidnesbyrd i Aand, i det indvortes Menneske, ethvert udvortes Vidnesbyrd fra hvis der kunde være Tale om et saadant, kan ligesaa godt et Bedrag.

ıa skal Medgang tjene en Saadan til Bekræftelse i ndvortes Menneske. Ofte høre vi Menneskene sige, at er saa svigefuldt, og hvor forskjellige end de Enkeltes Foringer og Ønsker vare, saa enes dog saa saare Mange i den relse, at Forventningernes skjønne Fordring aldrig opfyldes, nd kun altfor Mange først bedroge sig selv ved at søge Trøst

i den Indbildning, at de engang i Sandhed have næret store Forventninger. Da klage de over Verden, at den er Elendighedens Land; over Tiden, at den er ond Møie og spildt Uleilighed, der ikke fører Mennesket sit Ønskes Maal nærmere, men fjerner ham mere og mere; over Menneskene, at de ere troløse, eller dog dorske, lunkne, selvkjærlige; over sig selv, paa samme Maade som over andre Ting i Livet, at de ikke befandtes at være hvad de engang syntes sig selv at være; over den hele Tingenes Orden her paa Jorden, at alt det forfængelige o[illegible]vortes Væsen har Fremgang, at al den Gjerning krones, hvis Kraft er Ordgyden, den Følelse prises, hvis Styrke er i Talemaader, den Nød finder Deeltagelse, hvis Beviis ligger i Skriget; men at den redelige Stræben kun vinder Utak og Miskjendelse, den [illegible] inderlige Følelse kun møder Misforstaaelse, den dyb[illegible] Sorg kun finder Krænkelse. Sjelden høres en alvo[illegible]r formaner Enhver at tage mod Livets Underviisning og at lade sig opdrage i Gjenvordighedens Skole, en prøvet Tale, der med al Eftertryk spørger: skulde en Riig frelses, skulde den Mægtige gaae ad den trange Vei, skulde den Lykkelige fornegte sig selv, skulde den Lærde og Kloge annamme den foragtede Sandhed. Dog denne Tale paaagtes ikke, men Klagen vedbliver at lyde, at ikke blot den Enkelte har Modgang i Livet, men at hele Livet kun er Modgang, og at denne gjør hele Tilværelsen til en mørk Tale, hvilken Ingen kan forstaae. — Men Medgang den er let at forstaae. Og dog — Job var en gammel Mand og var bleven gammel i Gudsfrygt, han offrede Brændoffer for ethvert af sine Børn, saa ofte de gik til Gjestebud. — »Men Medgang er let at forstaae« — og dog kan end ikke den Lykkelige selv forstaae den. Betragt ham den Lykkelige, hvem Lykken gjorde sig en Glæde af at føie i Alt. Han arbeider ikke og dog er han en Salomo i Herlighed, hans Liv er Dands, hans Tanke beruset i Ønskers Drøm, og enhver Drøm bliver opfyldt, hans Øie mættes hurtigere end det attraaer, hans Hjerte skjuler intet lønligt Ønske, hans Higen har ingen Grændse lært at kjende. Men hvis Du vilde spørge ham: hvorfra kommer dog alt Dette, da vilde han vel letsindigt svare: jeg veed det ikke selv. Dette Svar vilde vel endog forlyste ham i hans Letsindighed som en Spøg, der passede med i det Øvrige, men han vilde ikke fatte eller blot ahne, hvad han egentlig sagde, og hvorledes han dømte sig selv. Den borgerlige Øvrighed vaager over, at Enhver beholder, hvad

---

han offrede Brændoffer] Job 1, 5.

ham tilhører med Rette. Naar den da opdager et Menneske, hvis Overflod og Rigdom sætter Alle i Forundring, da affordrer den ham en Forklaring, hvorfra han har det. Men kan han ikke forklare det, da kaster den en Mistanke paa ham, at han ikke paa nogen hæderlig Maade erholdt det, at han ikke er i lovlig Besiddelse deraf, at han maaskee er en Tyv. Den menneskelige Retfærdighed er kun en saare ufuldkommen Lignelse af den guddommelige. Den holder et vaagent Øie med ethvert Menneske. Naar da et Menneske paa dens Spørgsmaal, hvorfra han har det Alt, ikke har andet Svar end, at han ikke selv veed det, da dømmer den ham, da bliver den hos ham som en Mistanke mod ham, at han ikke er i lovlig Besiddelse deraf. Denne Mistanke er ikke en Retfærdighedens Tjener, men Retfærdigheden selv; er den, der anklager og dømmer og forkynder ham Dommen og bevogter hans Sjæl i Fængsel, at den ikke undslipper. Hvad fordres der da af den Lykkelige? Hvad Andet vel end en Bekræftelse i det indvortes Menneske? Men han havde ingen Bekymring, intet indvortes Menneske; havde det nogensinde været til, da var det forsvundet og udslettet. Den derimod, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkynder sig i hiin Bekymring, han bliver ikke glad, naar Lykken vil føie ham i Alt. En hemmelig Gru bemægtiger sig ham for den Magt, der saaledes vil lunefuldt bortødsle Alt, han ængstes for at have med den at gjøre; thi det er som den til Erstatning fordrede Noget af ham, der er saa forfærdeligt, at han neppe veed at give Angesten derfor et Navn. En langt mindre Deel vil han modtage med Taknemlighed, naar han blot maa vide, fra hvem det kommer. Men dette begjerer Bekymringen i ham, denne Forklaring, dette Vidnesbyrd. Om han blev sat op paa Bjergets Spidse for at skue ud over Verdens Riger og Lande, og der blev sagt: det er Alt Dit, han vilde dog først vide, hvo der havde sat ham derop, hvem han havde at takke. Men naar nu Lykken desuagtet vedbliver, hvad han maatte kalde, at forfølge ham, da bliver hans Bekymring større og større; men alt som Bekymringen tiltager, da vinder hans Sjæl tilsidst Bekræftelsen i det indvortes Menneske. Saaledes blev Medgang Anledning for ham, til at Bekymringen tiltog, og saaledes tjente Medgang ham til Bekræftelse i det indvortes Menneske; thi den, der eier den ganske Verden og takker Gud, han bekræftes i det indvortes Menneske. Da skal han glæde sig ganske anderledes end hiin Lykkelige; thi den, der, naar han har Verden, er som den, der ikke har den, han har Verden, ellers haves han af den. Da glæder han sig over alle de gode Gaver, men endnu mere glæder han sig over Gud og med Gud.

som gav dem. Da forlyster han sit Øie ved Jordens Glands, glæder sig over, at Forraadskamrene ere fulde, da bygger han sine Lader større, da lægger han sig tryg til at sove, og naar det hedder: i Nat vil jeg kræve Din Sjæl af Dig, da forstaaer han denne Fordring, er hurtigt færdig, og veed bedre Beskeed om sin Sjæl, som han skal tage med sig, end om al den Herlighed, han eiede og nu forlader, al den Herlighed, han frydede sig ved, og som Dag fra Dag blev ham til Bekræ[illegible] e[illegible] ndvortes Menneske ved Taksigelse.

»Men Medgang er saa let at fo[illegible]taae,« og dog kan end ikke den Begunstigede ret forstaae de[illegible]. Betragt ham den Begunstigede, hvem Natur[illegible] alt Herligt, hvem den gav Magten og Klogska[illegible]t og Hjertets Uforfærdethed og Villiens Udholde[illegible]! Hvorfor skjælver stundom den i sit Inderste, [illegible]rden til at skjælve? Hvorfor blegner stundom den i sit Ind[illegible] der beherskede Alt ved sin Klogskab? Hvorfor blev den stundom afmægtig i sit Inderste, der uforfærdet saae Alt under Øine? Eller er det ikke til at gyse over i en stille Time, til at blive afmægtig over i et ledigt Øieblik — at have Magten, og ikke vide, hvortil man har den! Den borgerlige Retfærdighed vaager over, at Enhver bliver indenfor sin Grændse, at hver Enkelt maa tjene det Hele. Naar den da opdager en Mand, hvis Magt vækker Alles Opmærksomhed, da affordrer den ham en Forklaring, hvortil han bruger den, og kan han ikke give den, da falder der en Mistanke paa ham, at han ikke er en god Borger, men maaskee en Ufredsmand. Den menneskelige Retfærdighed er kun en Lignelse af den guddommelige. Denne gaaer ogsaa til den Enkelte, og dens Ransagning er strengere. Træffer den et Menneske, der paa det Spørgsmaal, hvortil han har den, ikke kan svare Andet, end at han ikke ret selv veed det, da bliver Retfærdigheden hos ham som en Mistanke mod ham. Den tager maaskee ikke Magten fra ham; thi muligen har han endnu ikke misbrugt den, men den bliver en Angst i hans Sjæl, der vaagner, naar han mindst venter det. Hvad mangler da et saadant Menneske? Hvad Andet end en Bekræftelse i det indvortes Menneske? — Men den, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkynder sig i hiin Bekymring, han bliver ikke glad, naar han opdager, at han har Magten. Han bliver urolig, næsten bange for sig selv. Med Angst forvisser han sig om, hvor Meget han formaaer. Men naar han desuagtet ikke kan blive af med Magten, da bliver hans Bekymring og hans Hjerteangst større og større, indtil denne Bekymring føder Bekræftelsen

det indvortes Menneske. Da veed han ikke blot, at han har Magten, men han veed ogsaa, hvad hiin Begunstigede ikke vidste, hvem Æren tilkommer og hvem den tilhører med Rette. Da glædes han ved, at ethvert Foretagende lykkes, da længes han at naae Maalet for sin Stræben, men endnu mere glæder han sig dog ved Gud, og endnu mere længes han efter det Øieblik, da han med sin Gud skal glæde sig over, at det lykkedes. Da omfatter hans Sjæl den ganske Verden, og hans Planer gaae vide om Lande, men naar det i Nattens Stilhed hedder: gjør Regnskab for Din Forvaltning, da veed han, hvad denne Tilsigelse har at betyde, han veed, hvor han har Regnskabet liggende, og om der end er Mangler ved det, han forlader trøstig den Verden af Tanker og Idrætter, i hvilken han dog ikke saaledes havde sin Sjæl, forlader det kunstigt indviklede og vidt udstrakte Arbeide, der havde været ham Dag fra Dag Anledning til Bekræftelse i det indvortes Menneske.

»Men Medgang er saa let at forstaae« — og dog forstaaes den stundom end ikke af et Menneske, der var fortrolig med Gjenvordigheder. Betragt ham! Han havde lært, at der er Nød til i Livet, han havde i tunge Skjæbner tilstaaet sig selv, hvor svag og afmægtig dog et Menneske er ved sine egne Kræfter. Dog opgav han ikke Modet; han forsagede ikke, han vedblev at arbeide. Om han opnaaede Noget dermed, om han gik frem eller tilbage, om han bevægede sig eller han stod stille, det vidste han ikke; thi der havde udbredt sig et Mørke omkring ham og det var som en bestandig Nat. Dog anstrængede han sine sidste Kræfter. See! da gik Medgangens Sol atter op, belyste Alt, forklarede Alt, forvissede ham om, at han var kommen saare vidt, at det var vundet, hvad han havde arbeidet for. Da udbrød han i sin Glæde: »saaledes maatte det komme; thi et Menneskes Anstrængelse er ikke en ufrugtbar og betydningsløs Møie.« Da havde han forskærtset Alt og fik ingen Bekræftelse i det indvortes Menneske. Han havde glemt Bekjendelsen i Nødens Time, glemt, at Opfyldelsen ikke er sikkrere, fordi den er kommen, end den var, da han tilstod, at han ikke ved egne Kræfter kunde regne paa at naae den. Modgang havde han forstaaet, men Medgang kunde han ikke forstaae. Da gik det indvortes Menneske ligesom ud i hans Sjæl. Eller hvis Retfærdigheden besøgte ham og affordrede ham en Forklaring, mon den skulde nøies med hans Svar? Han havde bedre kunnet forstaae

---

gjør Regnskab osv.] smlg. Luc. 16, 2.

Herren i Ildstøtten, der en enkelt Gang lyste i Natten, men da blev Dag, kunde han ikke faae Øie paa Skystøtten. — Den derim i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkynder sig i hiin Bekymri han vandt, da Glædens Dag seirede over Mørket, en fuld Bekr telse i det indvortes Menneske; thi at tage Glæden uden denne I kymring om Vidnesbyrdet, det var jo at hengive sig i en Skuffel Men Vidnesbyrdet modtog han med glad Taknemlighed, fordi (kom til den, hvem det ikke fandt sovende. Og det indvortes M neske tiltog Dag for Dag i Velbehagelighed for Gud. Og naar Herren engang kaldte Tjeneren bort, da kjendte han Veien og f lod Alt, og tog kun Vidnesbyrdene med sig, hvori han havde h sin Salighed.

»Men Medgang er saa let at forstaae,« og dog forstaaer o ei heller den Ulykkelige den, eller veed ret, hvad det er, hvom han taler. At tale til den Lykkelige gjør man trøstigt; thi h det Sagte ikke behager ham, da kan han jo fryde sig ved : Lykke, og lade haant om den Talende. Med den Ulykkelige det en anden Sag, at ikke Talen, hvis den ikke tiltaler ham, sl være en ny Plage, at han ikke, hvis han mener, at den Talen selv Intet har erfaret, skal blive end utaalmodigere og føle det som ny Krænkelse, at den vil trøste ham, der ikke kjender hans Lidel Men hvo der end har sagt det, det bliver dog sandt, at den Ul kelige ofte ikke forstaaer hvad Medgang er. Og hvo forstaaer (dog i en anden Forstand bedre end netop den Ulykkelige?] hvo forstod bedre at tale om Rigdoms Lyst end den, der lever Smuler, hvo skildrede Magt og Vælde mere glødende, end den, (sukkede i Trældom, hvo skildrede Menneskenes skjønne Foreni mere henrivende end den, der blev eensom i Livet? Men den, (forstod at skildre, han forstod dog maaskee ikke altid sig se men den, der ikke forstod sig selv, hvorledes skulde han i dyb Forstand fatte, hvad der er udenfor ham? Hvis han derimod f stod sig selv, eller søgte at forstaae sig selv, hvis han i Sandh var bekymret for at forstaae sig selv, hvis det indvortes Mennes forkyndte sig i ham i hiin Bekymring, da skal han forstaae M gang, da skal han forstaae Betydningen af, at den blev ham negt da skal han ikke sysle med Indbildningsbilleder og styrke sig v Drømme, men i sin Modgang være bekymret for sig selv.

D a s k a l M o d g a n g t j e n e e n S a a d a n t i l B e k r æ f t e l i d e t i n d v o r t e s M e n n e s k e. Og hvorledes skulde den ik

---

Ildstøtten — Skystøtten] 2. Mos. 13, 21—22.

Det indvortes Menneske forkynder sig jo i hiin Bekymring,
;ang lader jo netop det Udvortes, det Synlige, det Haand-
: forsvinde og forvirres; men kalder den derfor tillige altid
rortes tillive? Og Gjenvordighed gjør jo ethvert Menneske
:t, men gjør den ham altid bekymret efter Gud? Bekræf-
e Livet oftere Sandheden af det alvorlige Ord, der lyder
Samme, som advarede mod Medgang, og derfor lyder med
ydning: »at ogsaa Gjenvordigheder ere Fristelser.« Betragt
ı Bekymrede! See nøiere paa ham, Du kjender ham
;jen siden den Tid, da han gik saa glad, saa stærk, saa
d ud i Livet. Hans Bestemmelse i Livet var ham saa
ɔg saa ønskelig, hans Tanke kjendte hans Stræben, og hans
ıang ved den, hans Kraft arbeidede troligen — og Haabet
le ham en lykkelig Opfyldelse. Thi der er et Haab, der
ens faderlige Gave til Barnet, et Haab, der opvoxer med
et Haab, med hvilket den Unge gaaer ud i Livet. Dette
ıdestaaer ham for Alt. Hvo gav ham ogsaa dette Haab
rren i Himlen; skulde det da ikke være gyldigt i den vide
i alle de Riger og Lande, der tilhøre den himmelske
som gav ham det! Dog skete det ikke saaledes, og snart
ijenvordigheder fravristet den Stærkere eller franarret den
hans skjønne Haab. Da forvirrede Alt sig for ham. Der
:n Hersker mere i Himlen, den vide Verden var en Tumle-
r Livets vilde Larm, der var intet Øre, der samlede For-
n i Overeensstemmelse, ingen Haand, der greb styrende ind.
es end et Menneske kunde trøste sig i Livet, Haabet,
han, var tabt, og Haabet blev tabt. Da blev hans Sjæl
:t. Og jo mere han stirrede ned i den Lovløshed, hvori
:es at opløse sig, jo mere Magt fik den over ham, til den
bedaarede ham, hans Tanke svimlede, han selv styrtede
en og tabte sig i Fortvivlelse. Eller om Bekymringen end
aledes fik en forførerisk Magt over ham, hans Sjæl blev
:n Deeltagelse og fremmed for Alt. Han saae derpaa, som
:e, men hans Øie læste bestandig en usynlig Skrift i Alt, at
Tomhed og Skuffelse. Eller han trak sig tilbage fra Men-
og udmattede snigmorderisk sin Sjæl i Bekymringer, i
Tanker, i urolige Stemningers ufrugtbare Tjeneste. Hvad
le et saadant Menneske, hvad var det han ikke vandt, da
ıte Alt, hvad andet end Bekræftelsen i det indvortes Men-
— Den derimod, i hvis Sjæl hiin Bekymring var, før den
ing naaede ham, der kommer udvortes fra, den, hvis Sjæl
aldrig saaledes tilfredsstillede, at den jo beholdt Bekym-

ringen om Vidnesbyrdet, men den udvortes Bekymring heller overvældede saaledes, at Glædens Mulighed forsvandt, saa længe h endnu bekymrede sig om Vidnesbyrdet — for ham blev Beky ringen, der kom udenfra, lidt efter lidt en Ven. Den forenede med Bekymringen i ham, den forhindrede ham i at see feil p Livet, den hjalp ham til at lade Sjælen synke og synke i Beky ring, til den fandt Vidnesbyrdet. Da blev han lidt efter lidt lett og lettere, han afkastede efterhaanden de verdslige Ønskers jordi Tyngde, og hvilede med Vidnesbyrdet i Gud, salig ved Haal som han havde vundet. Thi der er et Haab, om hvilket Skrift siger, at det erhverves i Forfarenhed. Hvilken Forfarenhed mei vel Skriften; mon den, i hvilken et Menneske forvisser sig om, han faaer Alt, hvad han haaber. Skriften siger, at denne Forfar hed er Anfægtelsens Frugt. Men et saadant Haab kan Verden ikke tage, thi det vindes jo i Nøden, og vinder Styrke ved Nød Ham forhjalp Modgang til en Bekræftelse i det indvortes Mennes thi den, der lærte, hvad han lærte, af hvad han leed, og lærte Gode af hvad han leed, han vandt ikke blot den bedste Lærdo men hvad der er meget mere — den bedste Læremester, og d der lærer af Gud, han bekræftes i det indvortes Menneske. (han da end tabte Alt, saa vandt han dog Alt, og Abraham eie kun en Begravelse i Canaan, og dog var han Guds Udvalgte.

Betragt ham, den Forurettede. Han klager ikke over Liv men over Menneskene, som fordærve Alt, og forbittre hvad G gjorde godt. Betragt ham lidt nøiere. Du kjender ham nep siden den Tid, da han ung og freidig gik ud i Livet fuld af F ventning, hans Mine saa aaben, hans Hjerte saa varmt, hans Sj saa hurtig til at ile ethvert Menneske imøde, der var for ham k Fryd og Herlighed. Dog saaledes blev det ikke. Snart hav som han meente, Menneskenes Sviig fralistet ham hans Tro, M neskenes Underfundighed spottet hans Aabenhjertighed, Menneske Kulde og Selvkjerlighed mattet Begeistringen i ham, Menneske Misundelse styrtet hans Mod, hans Kraft, hans Fyrighed, ha stolte Stræben, hans herlige Idræt i den samme Elendighed s den, i hvilken de selv leve. Hvorledes man end holder Livet Menneskene, meente han, vare tabte. Da forvirrede Alt sig ham; der var ingen Gud, der tænkte Alt til det Gode, men Alt overladt til Menneskene, der tænkte alt til det Onde. Men jo m

---

der er et Haab, om hvilket Skriften siger] Rom. 5, 4. en gravelse i Canaan] smlgn. 1. Mos. 23, 17—20.

ıans Sjæl stirrede ned i den Afgrund af mørke Lidenskaber, som orestillede sig for ham, desto mere Magt fik Fristelsens Angst ›ver ham, indtil han selv styrtede ned i den og tabte sig i Forrivlelse. Eller om Smerten end ikke saaledes rev ham hen, da tod han følesløs i Menneskenes Kreds, han saae det gjentage sig ıed Andre, hvad der var hændet ham, men han fornam ingen ›eeltagelse; hvad hjalp den ogsaa, da han ingen Trøst havde at ıyde. Eller han skjulte sig for Menneskene, for i Sjælens Eenomhed at fordybe sig i sin trøstesløse Viisdom, at udgrunde Forrivlelsens Tanke i sin hele Forfærdelse. Eller han blev bøiet om et Rør, sygnede i et langsomt tærende Veemod, en Ængstelse or sig selv og for Enhver, der var Vidne til, hvorledes han udluktes. — Men den, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkyndte ig i hiin Bekymring, om hvilken vi tale, den, hvis Sjæl intet lenneskes Kjerlighed saaledes udfyldte, at Vidnesbyrdet gik ham ıf Sinde, han fandt vel aldrig Menneskene saaledes som hiin Forırettede, og dog fandt han dem maaskee anderledes, end han ıavde haabet og ønsket. Men selv om det Forfærdelige skete, om lenneskene stode op mod ham som Voldsmænd eller de forlode ıam som Bedragere, om Fjenden forfulgte ham, om Vennen foraadte ham, om Misundelsen spændte Snarer for hans Fod, hvad ormaaede de dog over ham? De kunde forøge ham Bekymringen, le kunde hjælpe ham til at udrive af sin Sjæl enhver Følelse, med ıvilken han tilhørte Skabningen saaledes, at han i den ikke tillige ilhørte Skaberen. Men de kunde ikke forhindre, at den Bekymring fter Gud, der var i hans Sjæl, dybere og inderligere søgte sin ›jenstand. Og den, der søger Gud, han finder altid, og den, der ınder et Menneske til at søge, han hjælper ham til at finde. Da øgte hans Sjæl i Bekymringen inderligere og inderligere, indtil ıan fandt Vidnesbyrdet; thi den, der elsker Gud, han bekræftes i et indvortes Menneske, og den, der elskede Menneskene og kun ed denne Kjærlighed lærte ligesom at elske Gud, hans Opdragelse ar dog kun ufuldkommen; men den, der elskede Gud, og i denne jærlighed lærte at elske Menneskene, han var bekræftet i det indortes Menneske. Negtede Mennesket ham sin Kjerlighed, da jalp han ham til at finde Guds, der er saligere end hvad der ɔkom i et Menneskes Hjerte; negtede Vennen ham sin Trøst, da alp han ham til at finde Guds, der er over al Maade; negtede

---

opkom i et Menneskes Hjerte] smlgn. 1. Cor. 2, 9.

Verden ham sit Bifald, da hjalp den ham til at søge Guds, der overgaaer al Forstand.

Betragt ham, den Forsøgte, der blev prøvet i Anfægtelsens Nød. Maaskee saae Du ham sjeldnere; thi Anfægtelsen kommer jo ikke altid med synlige Tegn. Det var ikke, hvad vi egentlig kalde Modgang, hvori han blev prøvet; Menneskene forlode ham ikke, tvertimod i udvortes Henseende var Alt venligt og skjønt. Dog sad hans Sjæl i Nød, og som [illegible]e ikke laae i det Udvortes, saa kunde han heller ikke søge Menneskenes Trøst. Udvortes lykkedes Alt ham, og dog var hans Sjæl i Angst uden Tillid og Frimodighed. Han søgte ikke sin Fred og Hvile i det Udvortes, og dog vedblev hans Hjerte at være besværet. Da segnede det indvortes Menneske i h[illegible] var ham, som var den udvortes Lykke der kun for at [illegible]derlige Lidelse, at han end ikke i Verdens Gjenvo[illegible]nde Lindring; det var ham, som var det Gud selv, [illegible]ældige Haand paa ham, som var han et Vredens Ba[illegible]de han ikke nærmere forstaae eller forklare sig hvorledes. Da oprørte hans Inderste sig i ham, da gjorde han, hvad der staaer i et gammelt Opbyggelsesskrift, da »roste han sig af at han var fortabt,« og at det var Gud selv, der havde styrtet ham i Fortabelsen. Da isnede det indvortes Menneske i ham. — Men den, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkyndte sig i den Bekymring, om hvilken vi tale, han slap dog ikke Bekymringen. Om han end ikke fandt Forklaringen, han fandt dog den Forklaring: han skulde bie paa Forklaringen. Han fandt dog den Forklaring, at Gud prøvede, han fandt dog den Trøst, at naar Gud prøver, da bliver Tiden vel saa saare lang, men at Gud kan indhente Alt igjen, thi for ham er een Dag som tusinde Aar. Da blev han stillere i sin Nød. Han flygtede ikke Anfægtelsens Smerte, den blev ham en Fortrolig, en formummet Ven, om han end ikke fattede hvorledes, om han end forgjæves anstrængte sin Tanke for at forklare hans Gaade. Men alt som hans Bekymring tiltog, men ogsaa tiltog i Stilhed og Ydmyghed, saa han, hvor meget han end leed, altid valgte at blive hos Anfægtelsen fremfor at være noget andet Sted i Verden, da brød tilsidst Vidnesbyrdet frem i Troens fulde Forvisning; thi den, der troer Gud mod Forstanden, han bekræftes i det indvortes Menneske.

---

da »roste han sig af osv.] smlgn. Efterl. Pap. 1833—43. S. 441, hvor der henvises til »den tyske Theologi« (Theologia deutsch. Kap. 11). Citatet er ikke ordret. een Dag som tusinde Aar] 2. Pet. 3, 8.

Ham tjente Anfægtelsen til en Bekræftelse i det indvortes Menneske, han lærte det Skjønneste af Alt, det Saligste, at Gud elskede ham; thi den Gud prøver, den elsker han.

Saa tjener da Medgang og Modgang en Saadan til Bekræftelse i det indvortes Menneske. Men Bekræftelsen kan intet Menneske give sig selv, og den, der modtager et Vidnesbyrd, er jo ikke den, der giver det. Herom minder Paulus ogsaa i vor Text; thi Vidnesbyrdet selv er en Gave fra Gud, fra hvem al god og fuldkommen Gave kommer, den herligste af alle, en Gave fra den Fader i Himlene, af hvem al Faderlighed kaldes i Himlene og paa Jorden. Disse ere Apostlens Ord, og denne Guds Faderlighed tilskriver han Bekræftelsen i det indvortes Menneske, og tilskriver ham den saaledes, at Guds Kjerlighed, netop i denne Yttring, i Bekræftelsen i det indvortes Menneske, beviser sig som Faderkjærlighed. Vi kalde Gud Fader, Mennesket hviler glad og tillidsfuldt i denne Benævnelse som den skjønneste, den mest opløftende, men ogsaa som den sandeste og mest betegnende, og dog er dette Udtryk jo et billedligt, hentet fra det jordiske Liv, om end fra det Skjønneste, Jordlivet eier. Men dersom Udtrykket er et billedligt, et overført, naaer det da virkeligt op til Himlen for at betegne hvad det skal betegne, eller svinder det ikke bort, jo høiere det stiger, som en jordisk Længsel, der dog altid kun taler dunkelt. Ja den, der seer paa det Udvortes, for ham bliver Udtrykket et uegentligt og uvirkeligt; thi dersom han mener, Gud giver de gode Gaver, som en Fader gjør det, men dog saaledes, at Gaverne ere det, der ligesom beviser, at Gud er vor Fader, da dømmer han udvortes, og for ham bliver Sandheden selv uegentlig. Men det indvortes Menneske seer ikke paa Gaverne, men paa Giveren, den menneskelige Adskillelse mellem hvad der maatte kaldes Gave og hvad Sproget ikke er tilbøieligt til at kalde saaledes, forsvinder for ham i det Væsentlige i Giveren; Glæde og Sorg, Lykke og Ulykke, Nød og Seier er for ham Gaver; thi ham er Giveren Hovedsagen. Det indvortes Menneske forstaaer da og er forvisset om, at Gud er en Fader i Himlene, og at dette Udtryk ikke er et billedligt ufuldkomment, men det egentligste og det sandeste, fordi han ikke blot giver Gaverne men sig selv med, som intet Menneske formaaer det, der kun i en Følelse eller i en Stemning kan være tilstede i Gaven, ikke væsentlig, ikke gjennemtrænge hele Gavens Indhold indtil det Mindste ved den, ikke være heel tilstede i den hele Gave, end mindre heel i den mindste Deel af den. Syntes det Dig derfor end engang, m. T., at idet Tanken vandrede ud fra det fædrene Hjem, forvildede sig ud i Verden for at hæve sig til

Forestillingen om ham, den almægtige Gud, Himlens og Jordens Skaber som Alles fælleds Fader, at Du dog gik tabt af Noget, af den Forkjerlighed nemlig, der blev Dig til Deel i det fædrene Huus, fordi Du kun var Barnet og han Din jordiske Fader, kun Din Fader, saa ville vi ikke negte, at det kunde synes Dig saa, at Lignelsen dog ikke passede ganske. Men naar Du da kom til ham Din jordiske Fader, glad over al Maade, fordi Du havde vundet den ganske Verden, og Du vel fandt ham glad; thi hvorledes skulde han ikke glæde sig med den Glade, især med den Glade, der var ham kjærere end Alt, men dog, netop fordi han elskede Dig, kun glad som paa det Uvisse, at ikke hvad Du vandt skulde blive til Fordærvelse for Dig; og Du derimod glad, fordi Du havde vundet den ganske Verden, kom til ham Din himmelske Fader, og han ganske deeltog med Dig i Din Glæde, fordi netop det, at Du glædede Dig med ham, var en usvigelig Betryggelse for, at hvad Du vandt maatte tjene Dig til Gode — eller naar Du sørgmodig og grædende kom til ham Din jordiske Fader, og Du vel fandt ham grædende; thi hvorledes skulde han ikke græde med den Grædende, især med den Grædende, han elskede høiere end Alt, men Du dog ikke ret kunde gjøre Dig forstaaelig for ham, saa han mere sørgede, fordi Du sørgede, end sørgede over det, hvorover Du sørgede; og Du derimod sørgmodig i Din Sjæls Bekymring kom til ham Din himmelske Fader, der er den Eneste, der har Øre til at høre hvad der tales i Løndom, og Faderlighed til ret at forstaae det — eller naar Du bekymret og nedbøiet kom til ham Din jordiske Fader og fandt ham svag, vaklende, uden Trøst for Dig, og kun Din Smerte forøget ved hans Sorg; og Du derimod sønderknuset og tilintetgjort kom til ham Din himmelske Fader og fandt ham stærk, og stærkere jo svagere Du var, villig til at hjælpe og altid villigere jo større Nøden var . . . Min Tilhører! da passer Lignelsen heller ikke ganske. Da haver Du fornummet, at det er ikke fordi Du har en Fader, eller fordi Menneskene have Fædre, at det ikke er derfor, at Gud kaldes Fader i Himlene, men at det er som Apostelen siger, efter ham at al Faderlighed kaldes i Himlen og paa Jorden; saa om Du end havde havt den kjærligste Fader, der var given blandt Mennesker, saa var dog ogsaa han, trods sin bedste Villie, kun en Stedfader, en Skygge, en Afglands, en Lignelse, et Billede, en mørk Tale om den Faderlighed, af hvilken al Faderlighed kaldes i Himlene og paa Jorden. O, min Tilhører! har Du fattet denne Salighed, eller rettere har min Tale mindet Dig om, hvad Du eier bedre og inderligere og fuldere og saligere, end at jeg kan beskrive det; eller

rettere har min Tale Intet forstyrret Dig af hvad Du eiede; thi hvad er dog saligere end denne Tanke, som ingen Lykke, ingen Begunstigelse, ingen Bekymring, ingen Krænkelse, ingen Anfægtelse, ikke det Nærværende, ikke det Tilkommende kan fravriste et Menneske, men kun tjene til at bestyrke og bekræfte.

* *

*

Det Første, sige Menneskene, er dog det Skjønneste, og Hjertet hænger derved: ved det første Menneske, der hilste ham i den Stund, da han taltes blandt de Levende; den første Himmel, der hvælvede sig over det Sted, paa hvilket han fødtes, det første Sprog, som kaldtes Moderens, det første Folk, som kaldtes det fædrene, den første Lærdom, der udvidede hans Sjæl, de første Jevnaldrende, der forstode ham, den første Tanke, der begeistrede, den første Kjerlighed, der gjorde ham lykkelig — salig den Mand, der i Sandhed kunde sige: Gud i Himlene var min første Kjerlighed; salig den Mand, hvis Liv var en velsignet Bekræftelse af denne Kjerlighed, salig den Mand, der om han end greb feil i Livet og tog det Udvortes istedenfor det Indvortes, om hans Sjæl end paa mange Maader blev hildet i Verden, dog atter fornyedes i det indvortes Menneske, ved at vende tilbage til sin Gud, bekræftet i det indvortes Menneske.

Ikke det Nærværende osv.] Rom 8, 38.

TEXTKRITISK ANHANG.

TO OPBYGGELIGE TALER.

1843.

Kun Originaludgaven (A) har kunnet benyttes (smlgn. Forbemærkningen). Følgende Afvigelser fra den foreligge i denne Udgave:

S. **17,** **30** der en] der er en A. **20,** **34** de gode] det gode A. **39,** **16** De havde] Det havde A. **44,** **2** er] ere A. **8** hvilket] hvilken A. **47,** **26** Lidelser,] Lidelser A.

FRYGT OG BÆVEN.

A = første Udgave. M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript (Papirer, Pk. 9). C = sammes Concept (Papirer, Pk. 7; findes kun til S. 57—84, 34 og S. 141, 7—165, 29).

Foruden alle Afvigelser fra A er i det Følgende optaget en Del Læsemaader fra M, der af een eller anden Grund kan have Interesse.

S. **57,** **15** fandt en saadan, end ikke i Hegels Skrifter *M.* **59,** **36** Skjæbne] A, Skjebne M (jvfr. L. 29). **66,** **10** fandt] CM, havde A. **73,** **30** f. aarle op] C, aarle MA. **79,** **3** det] M, den A. **14** gjelder] M, gjælder A. **17** Isaak] M, Isack A. **83,** **12** det er] A, den er M. **39** Jeg] CM, jeg A. **89,** **6** Philosophien M. **16** derfor] A, dog derfor M. **30** tænke ham] A, tænke mig ham M. **91,** **27** gjør det] A, gjør den M. **92,** **39** vel lettere] M, vil lettere A. **93,**

3 dersom hvad] M, dersom hvad, A. *Maaskee:* dersom, hvad. **97, 11** Endelighedens] M, Elendighedens A. **26** gaaet til Præsten; *thi* det hjælper ofte saare lidet at gaae til Præsten i denne Henseende. M. **99, 9** er kjed] A, var kjed M *(maaskee at optage)*. (**108, 23** Segl MA!) **109, 3** vilde] M, ville A. **110, 31** var der] M, var da A. **111, 1** svangre] M, svanger A. **115, 4** Herrens Tjenerinde] M, en Herrens Tjenerinde A. **116, 16** Bäuerin] Baũerin MA. **24** Bäuerin] A, Baũerin M. **118, 19** for] M, fra A. **121, 19** grammaticalsk MA. **126, 14** Lidenskab til at concentrere hele det Ethiske, han bryder, i et eneste Moment M. **127, 25** Almene] *Herefter følger i M et længere Stykke, der er udeladt i A.* **131, 5** Gjenstandene] A, Gjenstanden M. **24** bestandig] A, da bestandig M. **132, 29** vor Tid] A, en Tid M. **133, 6** gjør] A, gjøre M. **134, 4** hurtig for den] A, hurtig for den, og Ulysses von Ithacia og Majoren i de Danske i Paris (1ste Akt 12 [illegible] blive hinanden ikke noget skyldige. M. **135, 10** Skjebn[illegible] kjæbne A. **20** argumentum] M, argumentam A. **139, 26** [illegible]] M, Historie. A. **140, 10** tale] M, tabe A. **23** den ene eller anden] A, den ene eller den anden M *(at optage?)* **141, 1** Sorg] M, Sag A. **143, 2** overhovedet] A, da overhovedet M *(at optage?)*. **15** Conseqvents] A, Conseqventser M. **146, 6** Dersom Philosophien] A, Dersom overhovedet Philosophien tænkte, dersom den M. **148, 23** at de have givet] A, at de enten have givet M. **149, 19** derved,] derved MA. **153, 4** Digterne] M, Digteren A. **25** offre] A, spendere M. **154, 6** den ene] CM *(i M rettet fra* dens ene), dens ene A. **29** nok] A, vel M. **156, 19** Bistand] M, Tilstand A. **27** uden Følge] A, uden videre Følge M. **158, 5** Bjergprædikenen] M, Bjergprædiken A. **15** som] A, som om M. **16** at] A, for at M. **160, 15** lade være] A, lade det være M. **161, 31** ofte] A, oftere M. **162, 15** han bør have] A, han bør have, hvad der ellers ofte nok eftertragtes paa latterlige Maader, han bør have M *(at optage?)*. **38** ham] A, ham selv M. **163, 9** forstaae det] M, forstaae A. **164, 6** Smerte] A, Smerte for ham M.

(Tilføielse til S. **125, 17:**) Hvilebogstav] Naar paa Hebraisk Bogstaverne j og v oprindelig var brugte som Vokaltegn, men blev overflødige ved Tilføielsen af de særlige Vokaltegn under den foregaaende Konsonant, sagdes de at »hvile« i den tilføiede Vokal. K. sigter vistnok hertil, men har i saa Fald ved en Unøi-

gtighed vendt Forholdet om; thi det er paa Hebraisk **Bogstavet** den almindeligere Vokalbetegnelse), der siges at **hvile** i **Vokalen** den speciellere Vokalbetegnelse), ikke omvendt.

GJENTAGELSEN.

A = Originaludgaven. M = S. K.'s egenhændige Manuskript S. K.'s Papirer, Universitetsbiblioteket, Pk. 8). M synes at være den første Nedskrift, der dog tillige er benyttet til at trykke efter. Nogen Concept er i alt Fald ikke bevaret.

S. **174, 34** til den] A, ved den M. **175, 4** ogsaa] A, saa M *at optage?).* **27** dybeste] M, dybste A. **177, 11** at kjøre] A, om at kjøre M. **182, 1** Rørelse ikke uden] M, Rørelse ikke, uden A. *Maaskee:* Rørelse, ikke uden. **183, 32** savle; begynd] A, savle. Begynd M. **184, 6** det] A, dette M. **185, 26** saalænge] A, saa længe M. **186, 1** Planen.] A, Planen, han var forsvunden. M. **187, 24** Mon han] M *(? ikke til at afgjøre),* mon hun A. **190, 10** Vurderingsmand] A, Lappeskrædder M. **18** meente] M, ventede A. **29** reiste denne sig, og udbad] A, reiste denne sig op, udbad M *(at optage).* **191, 20** Lem] M, Been A. **192, 24** verändert] M, verändret A. **30** prompte M. **194, 5** Theatere M. **195, 3** Fordringer M. **19** Bjerghulerne, løb op ad Klippers steile Ryg og langs med Dalens Flade, frembragte *o. s. v.* M. **197, 23** Modsætningen M. **198, 3** Dandserens] A, Dandsens M. **11** Stænders] A, Stæders M. **36** fra] M, for A. **199, 3** Kunst-Nydelse,] A, Kunst-Nydelse; M *(at optage?).* **8** Man] M *(? ikke til at afgjøre),* Men A. **200, 13** Næseborer] A, Næseboer M. **29** er det nok] A, har det nok M. **201, 26** let] M, til A. **209, 29** blev] A, blev bleeg M *(at optage?).* **211, 30** tilfreds] A, aldeles tilfreds M. **212, 25** Stein:] A, Stein; M. **214, 21** levede] M, legede A. Jvfr. Efterl. Pap. II S. 17 Note. **216, 4** Demonax] Dηmonax M, Daimonax A. **217, 21** ikke de enkelte — Middelalderen] A, thi de enkelte Mænd der ligesom *doctores cerei* i Middelalderen ere blevne udnævnte til Aristophanesser af en Recensent have ikke stort at betyde, en saadan tydsk, dansk, spansk, jydsk Aristophanes er ligesaa godt et Firma som: den jydske Frue Heiberg M. *Jvfr. Anm. t. Stedet.* **218, 27** was Anders M. **219, 3** al Elskov] A, Elskov M] (al *er overstreget*

foran Elskov; *maaskee bør det udelades).* **9** forelske sig i en Pige] forelske sig en Pige AM. **10** paatage] AM; *maaskee* paatage sig. **221, 17** Ophævelser M. **22** det] M *(rettet fra* dette), dette A. **222, 1** Lykkes] A, Lykkes den for ham, da har han ingen ivrigere Beundrer end jeg. Lykkes M *(at optage?).* **223, 29** De fatter] M, de fatter A. **224, 9** anerkjendte] A, anerkjende M. *Vistnok* anerkjendende. **225, 2** indemuret] M, indmuret A. **227, 8** brugde AM. **228, 11** disse Læber,] A, disse Læber, disse Læber, M. **232, 15** deres] M, Deres A. hisset AM. **16** Deres AM. **17** Hoftjeners] M, Hoftjener A. **20** Menneske!] Menneske? A, Menneske. M. **234, 13** Seelenverkooper M. **246, 22** Hengivne.] M, Hengivne A. **250, 12** den] M *(rettet fra* denne), denne A. **254, 8** bliver] M, blive A. **10** er sat] A, er atter sat M. **259, 2** August] A, Juli M. **13** dette] A, det M. **260, 20** ikke] A, vel ikke M. **21** Bogen muligen give] A, neppe forstaae Bogen, om den end muligen vil give ham M. **29** en Interesse for] A, blot en Ahnelse om M. **34** nuanceret] A, fiint nuanceret M. **261, 22** tvinger det til ligesom at tilstaae det] A, tv. den t. l. at t. det M. *Maaskee* tv. det til l. at tilstaae den. **25** en] A, een M. **264, 13** vil kunne] kunne AM. **31** Vittighed] A, Vigtighed M. **32** forsone Dig dermed] A, see, hvorledes Alt tyder hen paa ham, om hvem Talen overalt er M.

TRE OPBYGGELIGE TALER.

1843.

A = Originaludgaven, M = S. K.'s egenhændige Manuskript.

S. **275, 15** skulde] A, skulle M. Saaledes ogsaa i de følgende parallele Sætninger. **279, 16** Attraaes] M, Attraaers A. **290, 10** Syndens] A, Synders M. **297, 21** udsøgteste] M, usøgteste A. **304, 8** syntes sig selv at være] M, syntes at være A. **306, 5** er hurtigt færdig] A, har hurtigt, saa at sige, Reisetøiet færdigt M. **29** den] M, det A. **308, 9** Dag for Dag] A, Dag fra Dag M. **34** forkyndte sig i ham i] M, forkyndte sig i A. **309, 28** ned i] A, ind i M. **314, 19** Grædende, især med den Grædende, han] M, Grædende, han A. **20** høiere end Alt] M, høiere Alt A. **315, 19** sin Gud] A, sin første Kjerlighed M.

INDHOLD.

ØREN KIERKEGAARDS
SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

IV. BIND

FIRE OPBYGGELIGE TALER — TO OPBYGGELIGE TALER — TRE OPBYGGELIGE TALER — PHILOSOPHISKE SMULER — BEGREBET ANGEST

KJØBENHAVN
.DENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1902

INDHOLD.

FIRE OPBYGGELIGE TALER.

(1843).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

S. K.'s Haandskrift til disse Taler forel Originaludgavens.

FIRE OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Uagtet denne lille Bog (som derfor blev kalden »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; »opbyggelige Taler« ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde begjerer at være Lærer) ikke er uvidende om de tvende, der gik forud, fortrøster den sig dog ikke til, at hine have beredet den Veien, saa den sikkert turde forvente at samles med dem, eller sikkert turde love den det, af hvem den udsendes, og som i samme Øieblik atter staaer langt borte for sig selv. Lidet sildigere gaaer den ud, kun deri er den forskjellig fra de tidligere. Hvad der ikke fandtes ved den anden og tredie Time, det fandtes maaskee ved den fjerde, eller hvad der fandtes, det fandtes maaskee atter ved den fjerde: det, hvad den søger, hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser, hiint velvillige Menneske, der modtager Bogen og giver den et godt Sted, hiint velvillige Menneske, som, derved at han modtager den, gjør for den ved sig selv og ved sin Modtagen, hvad Tempelkisten ved sig gjorde for Enkens Skjærv: helliger Gaven, giver den Betydning og forvandler den til Meget.

S. K.

Tempelkisten] Marc. 12, 41 ff.

Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.

)a stod Job op og sønderrev sin Kappe og klippede sit Hoved og kastede sig paa Jorden og tilbad, sigende: Nøgen kom jeg af min Moders Liv, og nøgen skal jeg vende did tilbage; Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lovet! — Job 1, 20—21.

Ikke blot den kalde vi en Menneskenes Lærer, der ved en erdeles lykkelig Begunstigelse opdagede, eller ved utrættelig Møie g gjennemgribende Vedholdenhed udgrundede en eller anden Sand-ed, efterlod det Erhvervede som en Lærdom, hvilken de følgende ægter stræbe at forstaae og i denne Forstaaelse at tilegne sig; en ogsaa den, maaskee i endnu strængere Forstand, en Menneske-edens Lærer, der ingen Lære havde at overgive Andre, men kun terlod Slægten sig selv som et Forbillede, sit Liv som en Veiled-ng for ethvert Menneske, sit Navn som en Betryggelse for de ange, sin Gjerning som en Opmuntring for de Forsøgte. En saa-in Menneskehedens Lærer og Veileder er Job, hvis Betydning genlunde ligger i hvad han har sagt, men i hvad han har gjort. l har han efterladt sig et Udsagn, som ved sin Korthed og jønhed er blevet et Ordsprog, bevaret fra Slægt til Slægt, og

Ingen har formastelig føiet Noget til eller taget Noget fra;
Udsagnet selv er ikke det Veiledende, og Jobs Betydning
ikke i, at han sagde det, men i at han efterkom det i Gje
Ordet selv er vel skjønt og værd at overveie, men derso
Anden havde sagt det, eller dersom Job havde været en A
eller dersom han havde sagt det ved en anden Leilighed, d
ogsaa Ordet selv blevet et andet, betydningsfuldt, hvis det
var det, som udtalt, men ikke betydningsfuldt derved, at han
lede ved at udsige det, at Udsigelsen selv var en Handling. D
Job havde anvendt hele sit Liv paa at indskærpe dette Ord
som han havde betragtet det som Summen og Fuldendels
hvad et Menneske bør lade Livet lære sig, dersom han bes
blot havde lært det fra sig, men aldrig selv forsøgt det,
selv handlet, idet han udsagde det, saa er Job en Anden,
Betydning en anden. Da vilde Jobs Navn være glemt, ell
vilde dog være ligegyldigt, om man vidste det, Hovedsage
Ordets Indhold, den Tankefylde, der laae i det. Hvis Sl
havde annammet Ordet, da var det dette, hvilket den ene
overgav til den anden; medens det nu derimod er Job sel
ledsager Slægten. Naar da den ene Slægt har udtjent, har
kommet sin Gjerning, udkæmpet sin Strid, da har Job ledsag
naar den nye Slægt med sine uoverskuelige Rækker og hver
i disse paa sin Plads staaer færdig til at begynde Vandring
er Job atter tilstede, indtager sin Plads, hvilken er Menneske
Yderpost. Seer Slægten kun glade Dage i lykkelige Tider, da
Job trofast med, og hvis den Enkelte dog i Tanken oplev
Forfærdelige, ængstes ved Forestillingen om, hvad Livet kan g
af Rædsel og Nød, om, at Ingen veed, naar Fortvivlelsens
slaaer for ham, da søger hans bekymrede Tanke hen til Job,
sig paa ham, beroliges ved ham; thi han følger troligen n
trøster vel ikke saaledes, som havde han engang for alle lidt
aldrig siden skulde lides, men trøster som Den, der vidner,
Forfærdelige er lidt, at Rædselen er oplevet, at Fortvivlelsens
er stridt, Gud til Ære, ham til Frelse, Andre til Gavn og
I glade Dage, i lykkelige Tider gaaer Job ved Slægtens Si
betrygger den sin Glæde, bekæmper den angstfulde Drøm,
pludselig Rædsel skulde overfalde et Menneske, og have M
at myrde hans Sjel som sit visse Bytte. Kun den Letsindige
ønske, at Job ikke var med, at hans ærværdige Navn ikk
minde ham om, hvad han søger at glemme, at der er Forfa
til i Livet og Angest; kun den Selvkjerlige kunde ønske,
ikke var til, at Forestillingen om hans Lidelse ikke skal n

strænge Alvor forstyrre hans skrøbelige Glæde, skrække ham ud af hans i Forhærdelse og Fortabelse berusede Tryghed. I stormfulde Tider, naar Tilværelsens Grundvold vakler, naar Øieblikket skjælver i angstfuld Forventning af hvad der maa komme, naar enhver Forklaring forstummer ved Synet af det vilde Oprør, naar Menneskets Inderste vaander sig i Fortvivlelse og »i Sjelens Bitterhed« skriger mod Himlen, da gaaer Job endnu ved Slægtens Side og borger for, at der er en Seier, borger for, at om end den Enkelte taber i Striden, saa er der dog en Gud, der, som han gjør enhver Fristelse menneskelig, selv om et Menneske ikke bestod i Fristelsen, dog skal gjøre dens Udgang, saa vi den kunne bære, ja herligere end nogen menneskelig Forventning. Kun den Trodsige kunde ønske, at Job ikke var til, at han ganske kunde frigjøre sin Sjel fra den sidste Kjerlighed, der dog blev tilbage i Fortvivlelsens Klageskrig, at han kunde klage, ja forbande Livet saaledes, at der end ikke var nogen Medlyd af Tro og Tillid og Ydmyghed i hans Tale, at han i sin Trods kunde qvæle Skriget, at det end ikke skulde synes, som var der Nogen, hvem det udæskede. Kun den Blødagtige kunde ønske, at Job ikke var til, at han jo før jo hellere kunde slappe enhver Tanke, opgive enhver Bevægelse i den modbydeligste Afmagt, udslette sig selv i den elendigste og usleste Glemsel.

Det Ord, der, naar det nævnes, strax minder om Job, det Ord, der, naar Jobs Navn nævnes, strax bliver levende og nærværende i Enhvers Tanke, er et eenfoldigt og simpelt Ord, skjuler ingen hemmelig Viisdom i sig, der maatte udgranskes af de Dybsindige. Naar Barnet lærer dette Ord, naar det betroes ham som en Medgift, han ikke fatter, hvortil han skal bruge, da forstaaer han Ordet, forstaaer væsentligt det Samme derved, som den Viseste. Dog forstaaer Barnet det ikke, eller rettere det forstaaer ikke Job, thi hvad det ikke fatter, er al den Nød og Elendighed, i hvilken Job blev prøvet. Derom kan Barnet kun have en dunkel Ahnelse; og dog, vel det Barn! der forstod Ordet, og fik det Indtryk, af hvad det ikke fattede, at det var det Forfærdeligste af Alt, eiede, inden Sorg og Gjenvordighed gjorde dets Tanke snedig, den overbevisende og barnlig levende Afgjørelse, at det i Sandhed var det Forfærdeligste. Naar den Yngre henvender sin Tanke til dette Ord, da forstaaer han det, og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og

---

»i Sjelens Bitterhed«] Job 7, 11. han gjør enhver Fristelse menneskelig osv.] smlg. 1. Cor. 10, 13.

som den Viseste. Dog forstaaer han det maaskee ikke, eller rettere han forstaaer ikke Job, hvorfra al den Nød og Elendighed skulde komme, i hvilken Job blev forsøgt; og dog vel den Yngre! der forstod Ordet, og ydmygt bøiede sig under, hvad han ikke forstod, inden Trængsel gjorde hans Tanke selvraadig, som opdagede han, hvad Ingen før havde kjendt. Naar den Ældre overveier dette Ord, da forstaaer han det' og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og som den Viseste. Han forstaaer ogsaa den Nød og Kummer, i hvilken Job blev prøvet, og dog forstaaer han maaskee ikke Job, thi han kan ikke forstaae, hvorledes Job var istand til at sige det; og dog vel den Mand! der forstod Ordet, og beundrende fastholdt, hvad han ikke forstod, inden Kummer og Nød gjorde ham mistroisk ogsaa mod Job. Naar den Prøvede, der stred den gode Strid ved at ihukomme Ordet, nævner det, da forstaaer han Ordet og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og som den Viseste, han forstaaer Jobs Elendighed, han forstaaer, hvorledes Job kunde sige det. — Han forstaaer Ordet, han fortolker det, om han end aldrig talede derover, herligere end Den, der brugte et heelt Liv til at forklare dette Ord alene.

Kun den Forsøgte, der prøvede Ordet, idet han selv blev prøvet, kun han fortolker Ordet rettelig, kun en saadan Discipel, kun en saadan Fortolker ønsker Job, kun han lærer af ham, hvad der er at lære, det Skjønneste og det Saligste, i Forhold til hvilket al anden Kunst eller Viisdom er saare uvæsentlig. Derfor kalde vi Job ret egentlig en Menneskehedens Lærer, ikke enkelte Menneskers, fordi han fremstiller sig for Enhver som hans Forbillede, vinker Enhver med sit herlige Exempel, kalder Enhver i sit skjønne Ord. Medens vel stundom den Eenfoldigere, den mindre Begavede, eller den af Tid og Omstændigheder mindre Begunstigede, om ikke i Misundelse, saa dog i bekymret Mismod ønskede Evne og Leilighed til at kunne fatte og fordybe sig i, hvad de Vise og Lærde til forskjellige Tider have udgrundet, følte en Attraae i sin Sjel efter ogsaa selv at kunne belære Andre, og ikke altid selv blot tage mod Belærelsen, da frister Job ham ikke saaledes. Hvad skulde ogsaa den menneskelige Viisdom her hjælpe til; skulde den maaskee søge at gjøre Det forstaaeligere, som den Eenfoldigste og Barnet let forstod og forstod ligesaa godt som den Viseste! Hvad skulde Veltalenhedens Kunst og Ordets Magt her hjælpe til; skulde den være istand til i den Talende eller i noget andet Menneske at frembringe hvad den Eenfoldigste formaaer ligesaa godt som den Viseste – Handlingen! Skulde ikke snarere den menneskelige Viisdom gjøre Alt vanskeligere, skulde Veltalenhedens Kunst, som dog i al sin

Herlighed aldrig formaaer paa eengang at udsige det Forskjellige, der paa eengang boer i et Menneskes Hjerte, ikke snarere bedøve Gjerningens Kraft og lade den indslumre i vidtløftig Overveielse! Men om dette nu end staaer fast, og som en Følge deraf den Enkelte stræber at undgaae ved sin Tale at trænge sig forstyrrende ind mellem den Stridende og det skjønne Forbillede, der er ethvert Menneske lige nært, at han ikke ved at forøge ham Viisdommen ogsaa skal forøge ham Græmmelsen, agter paa, at han ikke fanger sig selv i menneskelig Overtalelses prægtige Ord, hvilke ere saare ufrugtbare, saa følger dog ingenlunde, at Overveielsen og Udviklingen ikke skulde have sin Betydning. Hvis den Overveiende ikke kjendte Ordet iforveien, da var det ham jo altid gavnligt, at han lærte det at kjende; hvis han vel kjendte Ordet, men ikke havde havt Anledning i sit Liv til at prøve det, da var det ham jo gavnligt, om han lærte at forstaae, hvad han engang maaskee skulde komme til at bruge; hvis han havde prøvet det, men sveget Ordet, om han end meente, at det var Ordet, der havde sveget ham, da var det jo gavnligt, om han endnu engang overveiede det, inden han i Stridens Uro og Kampens Skynding atter greb Flugten bort fra Ordet. Maaskee skulde da Overveielsen engang faae sin Betydning for ham, det skulde maaskee hænde, at Overveielsen blev levende og nærværende i hans Sjel, netop naar han behøvede den for at gjennemtrænge det urolige Hjertes forvirrede Tanker, det skulde maaskee hænde, at hvad Overveielsen forstod stykkeviis, samlede sig paa eengang gjenfødt i Afgjørelsens Øieblik, at hvad Overveielsen saaede i Forkrænkelighed, opstod paa Nødens Dag i Gjerningens uforkrænkelige Liv.

Saa ville vi da nærmere stræbe at forstaae Job i hans skjønne Ord: H e r r e n g a v, H e r r e n t o g, H e r r e n s N a v n v æ r e l o v e t!

I et Land mod Østen levede en Mand, hvis Navn var Job, han eiede Landets Velsignelse, talrige Hjorde og frugtbare Græsgange, »hans Tale opreiste den Faldne og gav de bævende Knæer Kraft,« hans Paulun var saligt at boe i som Himlens Skjød, og i dette Paulun boede han med syv Sønner og tre Døttre, og hos

---

s a a e d e i F o r k r æ n k e l i g h e d] smlg. 1. Cor. 15, 42. »h a n s T a l e o p r e i s t e osv.«] Job 4, 4.

ham i dette Paulun »boede Herrens Fortrolighed.« Og Job var en gammel Mand, hans Glæde i Livet var Børnenes Glæde, paa hvilken han vogtede, at den ikke maatte vorde dem til Fordærvelse. Da sad han en Dag ene ved sit Arnested, medens hans Børn vare forsamlede i den førstefødte Broders Huus til Glæde. Da han havde offret Brændoffer for hver især, da beskikkede han ogsaa sit Hjerte til Glæde ved Tanken om Børnenes. Som han der sad i Glædens stille Tryghed, da kom der et Bud, og inden det havde udtalt, kom der et andet Bud, og medens dette endnu talede, kom det tredie Bud, men den fjerde Udsending kom fra hans Sønner og Døttre, at Huset var omstyrtet og havde begravet dem Alle. »Da stod Job op, og sønderrev sin Kappe, og klippede sit Hoved og kastede sig paa Jorden og tilbad.« Hans Sorg brugte ikke mange Ord, eller rettere han sagde end ikke et eneste, kun vidnede hans Skikkelse om, at hans Hjerte var knust. Kunde Du ønske det anderledes! Eller Den, der sætter sin Ære i ikke at kunne sørge paa Sorgens Dag, havde han ikke havt sin Skam i, ei heller at kunne glæde sig paa Glædens? Eller er Synet af en saadan Uforanderlighed ikke ulysteligt og uvederqvægende, ja oprørende, om det end er rystende, at see den ærværdige Olding, der nys sad i Herrens Glæde med sit faderlige Aasyn, nu henkastet paa Jorden med sønderreven Kappe og afklippet Haar! Da han nu saaledes uden Fortvivlelse med menneskelig Følelse havde givet sig hen til Sorgen, da var han hurtig til at dømme mellem Gud og sig, og Dommens Ord ere disse: »Nøgen kom jeg af min Moders Liv, nøgen skal jeg vende did tilbage.« Hermed var Striden afgjort, og enhver Fordring, der vilde kræve Noget af Herren, hvad han ikke vil give, eller begjerer at beholde Noget, som var det ikke givet, var bragt til Taushed i hans Sjel. Da følger Bekjendelsen fra den Mand, hvem ikke Sorgen alene havde kastet til Jorden, men ogsaa Tilbedelsen: »Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lovet!« —

Herren gav, Herren tog. Hvad der her først standser Overveielsen er, at Job sagde: »Herren gav.« Er dette Ord ikke Anledningen selv uvedkommende; indeholder det ikke noget Andet end hvad der laae i Begivenheden selv? Hvis en Mand i et Øieblik mistede Alt, hvad ham var kjært, og mistede det Kjæreste af Alt, da skal Tabet maaskee overvælde ham saaledes, at han end

---

Herrens Fortrolighed] Job 29, 4.

ikke trøster sig til at udsige det, om han dog i sit Inderste bliver sig med Gud bevidst, at han tabte Alt. Eller han skal ikke lade Tabet med sin knusende Vægt hvile paa hans Sjel, men han skal ligesom fjerne det fra sig og i Hjertets Bevægelse sige: Herren tog. Og ogsaa dette er vel værd at prise og eftertragte, saaledes at falde Herren til Fode i Taushed og i Ydmyghed, ogsaa en Saadan frelste sin Sjel i Striden, om han end tabte al Glæde. Men Job! I det Øieblik da Herren tog Alt, sagde han ikke først: Herren tog, men han sagde først: Herren gav. Ordet er kort, men betegner fuldeligen i sin Korthed, hvad det skal betegne, at Jobs Sjel ikke sammenknugedes i Sorgens stumme Underkastelse, men at hans Hjerte først udvidede sig i Taknemmelighed, at Tabet af Alt først gjorde ham taknemlig mod Herren, at han havde givet ham al den Velsignelse, som han nu tog fra ham. Det gik ham ikke som Joseph forudsiger, at det vil skee i de 7 magre Aar, at den Overflod, der var i de 7 frugtbare, skal være aldeles glemt. Hans Taknemlighed var vel en anden end i hiin, nu allerede ligesom længst forsvundne, Tid, da han modtog al god og al fuldkommen Gave af Guds Haand med Taknemlighed; men dog var hans Taknemlighed oprigtig, som Forestillingen om Herrens Godhed var det, der nu blev levende i hans Sjel. Nu mindedes han Alt, hvad Herren havde givet, noget Enkelt maaskee endog med større Taknemlighed, end da han modtog det; det var ikke blevet ham mindre skjønt, fordi det var borttaget, heller ikke mere skjønt, men endnu skjønt som fordum, skjønt, fordi Herren gav det, og hvad der nu kunde synes ham skjønnere var ikke Gaven, men Guds Godhed. Han mindedes den rige Velstand, hans Øie hvilede endnu engang paa de frugtbare Græsgange, og fulgte de talrige Hjorder, han mindedes, hvilken Glæde det er at have syv Sønner og tre Døttre, nu behøvedes der intet Offer uden Taknemlighedens for, at han havde havt dem. Han mindedes dem, der maaskee endnu erindrede ham med Taksigelse, de Mange, han havde underviist, »hvis trætte Hænder han havde styrket, hvis bævende Knæer han havde opreist.« Han mindedes sin Herligheds Dage, da han var mægtig og anseet i Folket, »da Ynglingen skjulte sig af Ærbødighed for ham, da Oldingen reiste sig op og blev staaende.« Han mindedes med Taknemlighed, at hans Trin ikke bøiede af fra Retfærdighedens Vei, at han havde reddet den Fattige, som klagede, og den Fader-

---

som Joseph forudsiger] 1. Mos. 41, 30. hvis trætte Hænder osv.] Job 4, 3—4. Ynglingen skjulte sig osv.] Job 29, 8.

løse, som havde ingen Hjelper, og endnu i dette Øieblik var derfor den »Forladtes Velsignelse over ham« som fordum. Herren gav; det er et kort Ord, men for Job betegnede det saa saare Meget; thi Jobs Hukommelse var ikke saaledes kort, og hans Taknemlighed ikke glemsom. Da hvilede Taknemligheden i hans Sjel med sit stille Veemod, han tog en mild og venlig Afskeed fra det Alt sammen, og i denne Afskeed forsvandt det Alt som en skjøn Erindring, ja det syntes, som var det ikke Herren, der tog det, men Job, der gav ham det tilbage. Idet derfor Job havde sagt, Herren gav, da var hans Sind vel forberedt til at tækkes Gud ogsaa ved det næste Ord: Herren tog.

Maaskee var der Den, der paa Sorgens Dag ogsaa mindedes, at han havde seet glade Dage; da blev hans Sjel end utaalmodigere. »Havde han aldrig kjendt Glæden, da skulde Smerten ikke have overvundet ham, thi hvad er dog Smerte andet end en Forestilling, som den ikke har, der ikke kjender andet, men nu havde Glæden jo netop dannet og udviklet ham til at fornemme Smerten.« Da blev til hans egen Fordærvelse Glæden hos ham, den var aldrig tabt, men kun savnet, og fristede ham i Savnet mere end nogensinde. Hvad der havde været hans Øies Lyst, det begjerede Øiet atter, og Utaknemligheden i ham straffede ved at foregøgle det skjønnere end det nogensinde havde været; hvad hans Sjel havde frydet sig ved, det tørstede den nu efter, og Utaknemligheden straffede ved at udmale ham det end lysteligere end det nogensinde havde været; hvad han engang havde formaaet, det vilde han nu atter formaae, og Utaknemligheden straffede med Drømmebilleder, som aldrig havde havt Sandhed. Da fordømte han sin Sjel til levende at udhungres i Savnets aldrig mættede Higen. — Eller der vaagnede en fortærende Lidenskab i hans Sjel, at han end ikke havde nydt de glade Dage paa den rette Maade, udsuget al Sødme af deres vellystige Overflod. Dersom der nu blot maatte forundes ham en føie Stund, dersom han maatte faae sin Herlighed igjen blot en kort Tid, at han kunde mætte sig paa Glæden og derved vinde Ligegyldighed mod Smerten. Da hengav han sin Sjel til en brændende Uro, han vilde ikke tilstaae sig selv, om den Nydelse, han begjerede, da var et Menneske værdig, om han ikke snarere maatte takke Gud for, at hans Sjel ikke var saa vild i Glædens Tid, som den nu var bleven det; han vilde ikke forfærdes ved Tanken om, at hans Begjering var Leilighed til Fortabelse: han

---

Forladtes Velsignelse] Job 29, 13.

vilde ikke bekymres over, at elendigere end al hans Elendighed var den Begjeringens Orm i hans Sjel, der ikke vilde døe. — Maaskee var der Den, der i Tabets Øieblik ogsaa mindedes, hvad han havde besiddet, men han formastede sig til at ville forhindre Tabet i at gjøre sig forstaaeligt for ham. Var det end tabt, hans trodsige Villie skulde dog formaae at beholde det hos sig som var det ikke tabt. Tabet vilde han ikke stræbe at bære, men han valgte at forspilde sin Kraft i en afmægtig Trods, at fortabe sig selv i en vanvittig Besiddelse af det Tabte. Eller han undflyede i samme Øieblik feigt enhver ydmyg Bestræbelse for at blive i Forstaaelse med Tabet. Da aabnede Glemsel sin Afgrund ikke saameget for Tabet, som for ham, og han undveeg ikke saameget Tabet i Glemsel, som han bortkastede sig selv. Eller han søgte løgnagtigt at besvige det Gode, der engang var ham skjænket, som havde det aldrig været skjønt, aldrig glædet ham, han meente at styrke sin Sjel ved elendigt Selvbedrag, som var der Kraft i Usandhed. — Eller hans Sjel blev aldeles tankeløs, og han forvissede sig om, at Livet ikke var saa tungt, som man indbildte sig det, at dets Forfærdelse ikke var, som den beskrives, ikke var saa svær at bære, naar man, vel at mærke, som han gjorde det, begyndte med ikke at finde det forfærdeligt, at blive en Saadan. Ja hvo skulde blive færdig, hvis han vilde tale om, hvad der ofte nok er skeet, og vel ofte nok skal gjentage sig i Verden; skulde han ikke langt snarere blive træt, end Lidenskaben af med ny og ny Opfindsomhed at forvandle det Forklarede og det Forstaaede til ny Skuffelse, hvori den bedrog sig selv! Lader os derfor hellere vende tilbage til Job. Paa Sorgens Dag, da Alt var tabt, da takkede han først Gud, der gav det, bedrog hverken Gud eller sig selv, og medens Alt var rystet og omstyrtet, blev han dog som han var det fra Begyndelsen »redelig og oprigtig mod Gud.« Han bekjendte, at Herrens Velsignelse havde været miskundelig over ham, han takkede for den, derfor blev den nu ikke tilbage hos ham som et nagende Minde. Han bekjendte, at Herren havde velsignet rigelig og over al Maade hans Idræt, han takkede, derfor blev Mindet ikke tilbage som en fortærende Uro. Han skjulte ikke for sig selv, at Alt var taget fra ham, derfor blev den Herre, der tog det, tilbage i hans oprigtige Sjel. Han flyede ikke den Tanke, at det var tabt, derfor blev hans Sjel stille, til Herrens Forklaring atter besøgte ham, og

---

redelig og oprigtig] Job 1, 1.

fandt hans Sind som den gode Jordbund vel dyrket i Taalmodighed.

Herren tog. Sagde Job ikke her noget Andet, end hvad Sandheden var, brugte han ikke et fjernere Udtryk for hvad der var at betegne med et nærmere? Ordet er kort og betegner Tabet af Alt, det falder os naturligt nu at sige det efter ham, da Udsagnet selv jo er blevet et helligt Ordsprog; men falder det os derfor altid ligesaa naturligt at forbinde Jobs Tanke dermed? Eller var det ikke Sabæer, der overfaldt hans fredelige Hjorde og nedhuggede hans Tjenere; talte Budet, der bragte Efterretningen, om noget Andet? Eller var det ikke Lynilden, der fortærede Faarene og deres Hyrder, talte Budet, der bragte Efterretningen, om noget Andet, om han end kaldte Lynilden Guds-Ild? Var det ikke en Storm fra hiin Side Ørkenen, der omstyrtede Huset og begravede hans Børn, nævnede Budet nogen anden Gjerningsmand, eller nævnede han Nogen, der havde udsendt Stormveiret? Dog sagde Job: Herren tog, og i samme Øieblik, som han modtog Budskabet, forstod han, at det var Herren, der havde taget Alt. Hvo oplyste Job herom, eller var det et Tegn paa hans Gudsfrygt, at han saaledes væltede Alt over paa Herren, eller hvo berettigede ham til at gjøre det, og ere vi ikke frommere, vi der stundom længe betænke os paa, at tale saaledes?

Der var maaskee Den i Verden, der mistede Alt. Da satte han sig hen at overveie, hvorledes det dog var gaaet til. Men det Hele blev ham uforklarligt og dunkelt. Hans Glæde forsvandt som var det en Drøm, og Bekymringen blev hos ham som en Drøm, men hvorledes han var kastet fra den enes Herlighed i den andens Elendighed, det fik han aldrig at vide; det var ikke Herren, der havde taget det, det var et Tilfælde. Eller han forvissede sig om, at det var Menneskenes Svig og Underfundighed, eller deres aabenbare Vold, der havde frarevet ham det, som Sabæerne havde nedhugget Jobs Hjorder og deres Vogtere. Da oprørtes hans Sjel mod Menneskene, han meente, at lade Gud vederfares Ret ved ikke at bebreide ham det. Han forstod heelt vel, hvorledes det var skeet, og den nærmere Forklaring, han eiede, var, at disse Mennesker havde gjort det, og den fjernere Forklaring var, at Menneskene vare onde og deres Hjerter fordærvede. Han forstod, at Menneskene ere hans Nærmeste til at skade ham, maaskee havde han

---

Sabæer] Job 1, 15. Guds-Ild] Job 1, 16.

forstaaet det paa en lignende Maade, hvis de havde gavnet ham; men at Herren, der boer fjernt i Himlen, skulde være ham nærmere end det Menneske, der var ham nærmest, hvad enten dette Menneske gjorde vel imod ham eller ilde, fra denne Forestilling var hans Tanke saare fjernet. Eller han forstod heelt vel, hvorledes det var gaaet til, og vidste at beskrive det med Rædselens Veltalenhed. Thi hvorledes skulde han ikke forstaae, at, naar Havet raser i sin Vildhed, naar det oprører sig selv mod Himlen, at da Mennesker og deres skrøbelige Bygninger henslynges som i en Leeg, at naar Stormen styrter sig frem i sin Rasen, at da menneskeligt Foretagende kun er som Barneværk, at naar Jorden skjælver i Elementernes Angest, og naar Bjergene sukke, at da Mennesker og deres herlige Idrætter synke som et Intet i Afgrunden. Og denne Forklaring var ham tilstrækkelig, og fremfor Alt til at gjøre hans Sjel ligegyldig mod Alt; thi sandt er det, at hvad der er bygget paa Sand, det behøves der end ikke en Storm til at omstyrte, men var det derfor ogsaa sandt, at et Menneske ikke kan bygge og boe andetsteds og have sin Sjel frelst! Eller han forstod, at han selv havde forskyldt det, at han ikke havde været kløgtig; havde han i Tide beregnet rigtig, da var det ikke skeet. Og denne Forklaring forklarede Alt, efter først at have forklaret, at han havde forvansket sig selv og gjort det umuligt for sig at lære Noget af Livet og fornemlig umuligt at lære Noget af Gud.

Dog hvo skulde blive færdig, hvis han vilde fortælle, hvad der er skeet, og hvad der vel ofte nok vil gjentage sig i Livet? Skulde han ikke snarere blive træt af at tale, end det sandselige Menneske af at bedaare sig selv i tilsyneladende og skuffende og bedrageriske Forklaringer? Lader os derfor vende os bort fra hvad der Intet er at lære af, uden forsaavidt vi iforveien ikke vare ukjendte dermed, at vi da maatte forsmaae denne Verdens Lærdom, og vende os til ham, af hvem Sandheden er at lære, til Job, og til hans fromme Ord: Herren tog. Job henførte Alt til Herren; han sinkede ikke sin Sjel og udslukte ikke Aanden med Overveielse eller Forklaringer, der dog kun føde og nære Tvivl, om Den, der hviler i dem, end ikke mærker det. I samme Øieblik, som det var taget fra ham, vidste han, at det var Herren, der havde taget det, og derfor blev han i Tabet i Forstaaelse med Herren, bevarede i Tabet Herrens Fortrolighed; han saae Herren og derfor saae han ikke Fortvivlelsen. Eller seer Den alene Guds Haand, der seer,

---

bygget paa Sand] smlg. Matth. 7, 26.

at han giver, eller ikke ogsaa Den, der seer, at han ta
seer Den alene Gud, der seer ham vende sit Aasyn t
seer Den ikke ogsaa Gud, der seer ham vende sig R
Moses bestandig jo kun saae Herrens Ryg? Men Den
Gud, han haver overvundet Verden, og derfor havde
fromme Ord overvundet Verden, var i sit fromme Or
stærkere og mægtigere end den ganske Verden, der h
vilde føre ham i Fristelse, men overvinde ham ved sin
ham til at synke ned for dens grændseløse Vælde. E
Stormens vilde Bulder saa svagt ja næsten barnagtigt
vil bringe et Menneske til at skjælve for sig, ved at
ham, men han svarer den: det er ikke Dig, der gjør
Herren, der tager! Hvor er Voldsmandens Arm saa afr
Snildes Kløgt saa elendig, hvor er al menneskelig Magt
en Gjenstand for Medlidenhed, naar den vil styrte
fortvivlet Underkastelse ved at frarive ham Alt, og han
siger: det er ikke Dig, Du formaaer Intet, det er
tager det.

Herrens Navn være lovet! Altsaa overvan
blot Verden, men han gjorde, hvad Paulus ønsker si
Menighed, han bestod, efterat have overvundet Alt
Ak der var maaskee Den i Verden, der overvandt A
i det Øieblik, han havde seiret. Herrens Navn være
blev Herren den samme, og skulde han da ikke vær
altid? Eller havde Herren virkelig forandret sig? Ell
ikke i Sandhed den Samme, som Job blev det?
været lovet! Altsaa tog Herren ikke Alt, thi Lovpr
han ham ikke, og Freden i Hjertet, Frimodighed
hvilken den udgik, fratog han ham ikke, men Herr
var endnu hos ham som fordum, maaskee inderlig
thi nu var der jo slet Intet, der formaaede paa
bortdrage hans Tanke fra den. Herren tog de
Job ligesom al sin Sorg og »kastede den paa He
han ogsaa den fra ham, og kun Lovprisningen l
den Hjertets uforkrænkelige Glæde. Thi vel er Jo
huus, dersom ellers noget Huus var det, me
lyder: Herrens Navn være lovet, har dog Glæde

Herrens Ryg] 2. Mos. 33, 23. **kastede de** 1. Pet. 5, 7.

og vel staaer Job for os med Sorgens udtrykte Billede i sit Aasyn og i sin Skikkelse, men Den, der siger dette Ord, han giver dog endnu Glæden Vidnesbyrd, som Job gjør det, om hans Vidnesbyrd end ikke henvender sig til den Glade, men til den Bekymrede, og taler endnu forstaaeligt til de Mange, der have Øren at høre med. Thi den Bekymredes Øre er dannet paa en egen Maade, og som den Elskendes Øre vel hører mange Røster, men egentlig dog kun een, dens nemlig, som bliver elsket, saaledes hører den Bekymredes Øre vel mange Stemmer, men de fare forbi og trænge ikke ind i hans Hjerte. Som nemlig Tro og Haab uden Kjerlighed dog kun er lydende Malm og klingende Bjelde, saaledes er al den Glæde, der forkyndes i Verden, i hvilken Sorgen ikke høres med, kun lydende Malm og klingende Bjelde, der kildrer Øret, men er en Modbydelighed for Sjelen. Men denne Trøstens Røst, denne Stemme, der skjælver i Smerte og dog forkynder Glæden, den hører den Bekymredes Øre, den gjemmer hans Hjerte, den styrker og veileder ham til selv at finde Glæde i Sorgens Dyb. — M. T.! ikke sandt, Du har forstaaet Jobs Lovprisning, den har idetmindste forekommet Dig saa skjøn i Overveielsens stille Tanke, at Du derover haver glemt, hvad Du end ikke ønsker, at jeg skal minde Dig om, hvad der vel stundom paa Nødens Dag blev hørt i Verden istedenfor Lovprisning og Velsignelse. Saa lad det da være glemt, Du vil jo ligesaa lidet som jeg forskylde, at Mindet derom atter skulde blive levende.

Vi have talet om Job og søgt at forstaae ham i hans fromme Ord, uden at derfor Talen har villet paatrænge sig Nogen; men skulde den derfor være ganske uden Betydning eller uden Anvendelse, og ikke vedgaae Nogen? Hvis Du selv, m. T., blev forsøgt som Job og bestod som han i Prøvelsen, da passede den jo netop paa Dig, dersom vi ellers have talet retteligen om Job. Hvis Du hidtil ikke var bleven forsøgt i Livet, da passer den jo for Dig. Tænker Du maaskee, at dette Ord kun finder Anvendelse ved en saadan overordentlig Begivenhed som den, i hvilken Job var stedet; er det maaskee Din Forventning, at hvis en saadan rammede Dig, da vilde Forfærdelsen selv give Dig denne Styrke, udvikle i Dig dette ydmyge Mod? Havde Job ikke en Hustrue, hvad læse vi om hende? Maaskee mener Du, at Rædselen selv ikke kan faae denne

---

lydende Malm og klingende Bjelde] 1. Cor. 13, 1. hvad læse vi om hende?] se Job 2, 9.

Magt over et Menneske, som den daglige Trællen i langt mindre Gjenvordigheder. Saa see Du da til, at Du ikke bliver nogen Gjenvordigheds Træl, ligesaa lidet som noget Menneskes, og lær af Job fremfor Alt at blive oprigtig mod Dig, at Du ikke bedrager Dig ved indbildt Kraft, med hvilken Du oplever indbildt Seier i indbildt Strid. — Maaskee siger Du, dersom Herren dog havde taget det fra mig, men mig blev Intet givet; maaskee mener Du, at dette vel ingenlunde er forfærdeligt som Jobs Lidelse, men at dette er langt mere fortærende, og altsaa dog en vanskeligere Strid. Vi ville ikke stride med Dig; thi selv om Din Strid var det, var dog Striden derom unyttig og en Forøgelse af Vanskeligheden. Men deri er Du jo dog enig med os, at Du kan lære af Job, og hvis Du er redelig mod Dig selv og elsker Menneskene, da kan Du ikke ønske, at slippe Job, for at vove Dig ud i hidtil ukjendt Nød og holde os Andre i Uro, til vi af Dit Vidnesbyrd lære, at ogsaa i denne Vanskelighed er en Seier mulig. Saa lære Du da af Job at sige: Herrens Navn være lovet, dette passer jo for Dig, om det Foregaaende end mindre passede. — Eller mener Du maaskee, at noget Saadant ikke kunde hænde Dig? Hvo lærte Dig denne Viisdom, eller hvorpaa bygger Du denne Forvisning? Er Du Viis og Forstandig og dette Din Trøst? Job var de Manges Lærer. Er Du ung og Ungdommen Din Sikkerhed? Job havde ogsaa været ung. Er Du gammel nær ved Graven? Job var en Olding, da Sorgen indhentede ham. Er Du mægtig, er dette Dit Fritagelses Beviis? Job var anseet i Folket. Er Riigdom Din Betryggelse? Job eiede Landets Velsignelse. Ere Venner Dig Borgen? Job var elsket af Alle. Fortrøster Du Dig til Gud? Job var Herrens Fortrolige. Har Du vel overveiet disse Tanker, eller flyer Du dem ikke snarere, at de ikke skulde aftvinge Dig en Tilstaaelse, som Du nu maaskee, kalder en tungsindig Stemning. Og dog er der intet Skjulested fundet i den vide Verden, hvor jo Bekymringen skal finde Dig, og dog har der aldrig levet det Menneske, der formaaede at sige mere end Du formaaer, at Du ikke veed, naar Sorgen skal besøge Dit Huus. Saa vær da alvorlig mod Dig selv, fæst Dit Øie paa Job; om han end forfærder Dig, det er ikke dette, han vil, naar Du selv ikke vil det. Du kunde jo dog ikke ønske, naar Du skuer ud over Dit Liv og tænker Dig det afsluttet, at maatte afgive denne Bekjendelse: jeg var en Lykkelig, der ikke var som andre Mennesker, der aldrig haver lidt Noget i Verden, og har ladet hver Dag sørge for sig eller rettere bringe mig nye Glæder. En saadan Bekjendelse, selv om den var sand, den vilde Du dog

rig ønske Dig, ja den vilde indeholde Din egen Beskæmmelse;
hvis der end var blevet fredet om Dig, som om ingen Anden,
vilde dog sige: vel blev jeg selv ikke forsøgt, men dog blev
Sind ofte alvorligt ved Tanken om Job, og ved Forestillingen
at intet Menneske veed Tiden og Timen, da Budskaberne skulle
ıme til ham, det ene forfærdeligere end det andet.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse. Efter sit Raad fødte han os formedelst Sandheds Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af hans Skabninger. Derfor, mine elskelige Brødre, være hvert Menneske snar til at høre, langsom til at tale, langsom til Vrede; thi en Mands Vrede udretter ikke det, som er ret for Gud. Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Ondskab, og med Sagtmodighed annammer Ordet, som er indplantet i Eder, og som er mægtigt til at gjøre Eders Sjele salige (Ep. Jac. 1, 17—22).

Alene af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt maatte Mennesket ikke spise, at Kundskaben ikke skulde komme ind i Verden og føre Græmmelsen med sig: Savnets Smerte og Besiddelsens tvivlsomme Lykke, Adskillelsens Forfærdelse og Adskillelsens Vanskelighed, Overveielsens Uro og Overveielsens Bekymring, Valgets Nød og Valgets Afgjørelse, Lovens Dom og Lovens Fordømmelse, Fortabelsens Mulighed og Fortabelsens Angst, Dødens Lidelse og

---

Kundskabens Træ] 1. Mos. 2, 17.

Dødens Forventning. Hvis dette var skeet, hvis Forbudet ikke var blevet overtraadt, da skulde Alt forblevet som det var, saa saare godt, og dette Vidnesbyrd, som Gud gav Skabningen, skulde have gjenlydt fra Mennesket som en uafbrudt salig Gjentagelse. Da skulde Fredens Tryghed hvilet i Alt, da skulde Skjønhedens stille Høitid smilet uforstyrret, da skulde Himlens Salighed have overskygget Alt; da skulde Himlen end ikke have speilet sig i Jordlivet, at ikke Ahnelsen skulde reise sig fra Uskyldighedens Dyb; da skulde ingen Gjenlyd have kaldt Længselen ud af sit forborgne Skjul; thi Himlen var paa Jorden, og Alt var opfyldt. Da skulde Mennesket være vaagnet af den dybe Søvn, i hvilken Eva blev til, for atter at synke hen i Fryd og Herlighed; da skulde Guds Billede være præget paa Alt i en Herligheds Afglands, der dyssede Alt i Fuldkommenhedens Fortryllelse, der bevægede Alt, selv ubevæget. Da skulde Lammet have hvilet hos Ulven, og Duen bygget Rede ved Rovfuglens Side, den giftige Urt været uskadelig, da skulde Alt have været saare godt. Sandhed skulde der have været i Alt; thi Adam nævnede jo Alt med sit rette Navn, som dette er i Sandhed; Trofasthed skulde der have været i Alt; thi Alt var, hvad det syntes at være; Retfærdighed skulde være voxet op af Jorden. Og dog skulde der ikke have været Forskjel paa Godt og Ondt, thi denne Adskillelse var jo netop Frugten af Kundskabens Frugt; og dog skulde Ingen have spurgt, hvorfra Alt kom; Herrens Røst skulde heller ei have vandret i Edens Have og spurgt efter Adam, Adam ikke skjult sig i Haven og i sit Indre; men Alt skulde have været aabenbare, og den Eneste, der havde skjult sig, var Herren, om han end ubemærkelig var tilstede i Alt. Adam skulde ikke have faaet Tid til at spørge, hvorfra det kom, thi det tilbød sig i Øieblikket, og Gaven selv tilbød sig saaledes, at den i den Modtagende ikke vakte Spørgsmaal om Giveren.

Da brød Mennesket Freden ved at plukke Kundskabens forbudne Frugt, han foer vild og ved Kundskaben foer han atter vild; thi Slangen bedrog jo Eva (1. Moseb. 3, 13), og saaledes kom ved et Bedrag Kundskaben som et Bedrag ind i Verden. Kundskabens Frugt, som Mennesket nød, plantede Kundskabens Træ i hans Indre, der bar sine Frugter, hvilke nu vel ikke forekom ham lystelige; thi Kundskabens Frugt synes altid lystelig og er det at skue til, men naar man haver nydt den, da føder den Møie, tvinger Mennesket til at arbeide i sit Ansigts Sveed, og saaer ham

---

Vidnesbyrd, som Gud gav] 1. Mos. 1, 31.

Torne og Tidsler. Hvad der skete i Dagenes Begyndelse, det gjen-
tager sig bestandig i enhver Slægt og i den Enkelte, at Kund-
skabens Frugt er lystelig at skue til. Mægtede Herrens Formaning
ikke at frelse det første Menneske fra dette Bedrag, hvorledes
skulde menneskelig Røst formaae Andet end at gjøre den Enkelte
hiin Frugt end lysteligere at skue til.

Edens Hauge lukkedes. Alt var forandret. Mennesket ble
bange for sig selv, bange for Verden omkring sig, bekymret spurgt
han, hvad er det Gode, hvor er det Fuldkomne at finde, hvorfr
har det sit Udspring, hvis det er til. Men Tvivlen, som Kund-
skaben førte med sig, slyngede sig ængstende omkring hans Hjert
og Slangen, der havde forført ham ved det Lystelige, knugede s
nu om ham. Skulde han faae at vide, hvad det Gode og Fuld-
komne var, uden at faae at vide, hvorfra det kom, skulde ha
kunne kjende det evige Ophav, uden at vide, hvad det Gode o
Fuldkomne var? Snart vilde Tvivlen forklare ham det Ene sna
det Andet, og lurede da paa ham i Forklaringen selv for at gjør
ham end mere urolig. Hvad der skete i Dagenes Begyndelse, d
gjentager sig i enhver Slægt og i den Enkelte; Virkningen a
Kundskabens Frugt lod sig ikke standse. Med Kundskaben ble
Tvivlen inderligere, og Kundskaben, der skulde veilede Menneske
bandt ham i Nød og Modsigelse. Snart var Kundskaben ham
Uopnaaeligt, efter hvilket han sukkede; snart var den hans Tab
en Salighed, hvilken hans Sjel bestandig tabte; snart var den ha
en Viden, ved hvilken hans Hjerte skammede sig; snart en E
kjendelse, der kun bragte ham til at skjælve; snart en Bevidsthe
om sig selv, snart en Bevidsthed om den ganske Verden; sna
ansporede den ham enhver hans Evne, snart slappede den ha
Væsen i Mathed; snart overvældede den ham med sin Rigdom
snart udhungrede den ham med sin Tomhed.

Er Tvivlen da den Stærkere? Er den, der skal trænge seie
rig ind i den Stærkes Huus, en ny Tvivl? Fratager han ham ha
Redskaber ved at bruge de samme Redskaber mod ham, som ha
selv bruger; eller vilde han saa ikke netop styrke ham; og er d
ikke Tvivlens List, at den indbilder et Menneske, at den ved si
selv kan overvinde sig selv, som var den istand til at gjøre de
Vidunderlige, der aldrig er hørt hverken i Himlen eller paa Jorden
eller under Jorden, at Noget, der er i Strid med sig selv, kan
denne Strid være stærkere end sig selv! Eller hvorledes bære
den urene Aand sig ad, naar den ved sig selv uddriver sig selv a
et Menneske; vender den da ikke tilbage med syv andre, saa de
Sidste bliver værre end det Første (Mth. 12, 45)? Eller hvorledes

gaaer det et Menneske, der i Strid med sig selv ikke bekjender, at om han end var istand til at overvinde Alt, havde han dog ikke Magt til at overvinde sig selv ved sig selv? Forvandler ikke dette seierrige Selv sig til hvad der er langt værre end det fordærvede Selv, hvilket det beseirede; og bliver det ikke boende trygt i ham, fordi i ham intet stærkere Selv er, uden forsaavidt dette er endnu værre? Nei derfor binder man først den Stærke, eller giver ham hen at bindes, og da først trænger man ind i hans Huus at tage hans Redskaber fra ham (Mth. 12, 29). At dette forholder sig saaledes, vil vist Enhver tilstaae, der redelig har villet erfare det Oplevede, og ikke for en ydmyg, om end i en anden Forstand opløftende Sandhed har foretrukket et glimrende Bedrag, ved hvilket han vandt at skuffe sig selv og fremfor Alt blev duelig at vække Menneskenes Beundring og tilfredsstille deres svigefulde Fordring, der begjerede et Bedrag. Foretrække man derimod at have Lidet med Velsignelse, at have Sandhed med Bekymring, at lide istedenfor at juble over drømte Seire, saa vil man vel ikke være tilbøielig til at prise Kundskaben, som stod hvad den skjænker i noget Forhold til den Bekymring, den volder, uden at man derfor vil negte, at den ved sin Smerte opdrager et Menneske, hvis han er redelig nok til hellere at ville opdrages end bedrages, til fra det Mangfoldige at søge til det Ene, fra det Overflødige til det Fornødne, saaledes som dette simpelt og eenfoldigt tilbydes, netop som det er fornødent.

Saa lader os da nærmere overveie og gjøre Vort til at forstaae, og i Overveielsen ligesom fanges til Friheden i det skjønne apostoliske Ord, der baade forklarer: hvad og hvorfra: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

»Vide I, som ere onde, at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal den himmelske Fader give dem gode Gaver, som ham bede«? (Mth. 7, 11. Luc. 11, 13). Disse Ord nedlade sig med saa megen Deeltagelse til den Bekymrede, tale saa bekymret til den Bekymrede, at de opreise og styrke ham i den fulde Overbeviisnings Frimodighed. Hvis nemlig et Menneske, ikke som den Tvivlende, i sin Bekymring er ligegyldig for sig og kun beskæftiget med Livets og Tilværelsens store Sorg, men som den Bekymrede er det, først og fremmest bekymret for sin egen Sag, for sin ringe Deel, hvor skulde da noget bedre kunne tale til ham og tiltale ham end dette Ord, der er, hvad han selv til en vis Grad altid er, barnligt, mindende om Livets første uforglemmelige Indtryk, mindende om en Faders Kjerlighed til sit Barn, hans Omsorg for at give det gode Gaver! Thi dersom dette staaer fast, at som en

Fader forbarmer sig over Børn, saaledes forbarmer Gud sig over Den, som ham paakalder, at som en Fader giver sit Barn gode Gaver, saaledes giver Gud ogsaa dem, som bede ham derom, dersom dette staaer fast, ja da er jo den tilbudne Trøst den paalideligste af Alt. Saaledes forstod han eengang Ordet, glædede sig ved det, glædede sig ved hvad det mindede ham om, glædede sig ved hvad det forjættede, glædede sig ved, at hvad det mindede ham om, endnu engang drog faderlig Omsorg for ham, ved at forklare ham Ordet, at Faderens Kjerlighed fuldkommede al sin Godhed mod ham ved at forklare ham Guds Kjerlighed; men det faldt ham ikke ind, at dette Ord som ethvert helligt Ord til forskjellig Tid kan være Mælk for den Umyndige, og stærk Føde for den Ældre, uagtet Ordet bliver det samme; det ahnede ham ikke, at Ordet kunde modtage en anden Forklaring, hvorved det blev end herligere; at den billedlige Tale kunde blive end trøsteligere, naar det Virkelige kom ogsaa for ham at forklare Jordlivets Billeder; at Ordets Slutning blev endnu fastere, naar den gjordes omvendt, hvad hans Sjel vilde behøve, naar Livet havde vendt Alt om for ham. — Da var han bleven ældre, Alt forandret, rystet i en forfærdelig Omveltning; Guds Dom var en anden; at selv Mennesket, der dog var den fuldkomneste Skabning, at selv han var ond. Dette var ikke blevet udtalt i en Vredens Dom for at indgyde Skræk, men i en billedlig Tale, der i det Skjønneste, af hvad Jordlivet eier, søgte et Udtryk for det Himmelske. Her lød Ordet: I som ere onde, ikke som det, der var Talens Gjenstand, men som en for alle Tider afgjort Sandhed, der blot nævntes. Men det, at den saaledes forudsattes, forstyrrede jo netop Virkningen af den billedlige Tale, forstyrrede den hos ham ogsaa derved, at han holdt sig overbeviist om, at Livet havde lært ham sande det, at selv det redeligste Menneskes Kjerlighed, idet den vilde gjøre det Bedste, stundom kun havde været et andet Menneske til Skade; at han selv, naar hans Følelse var Iuttret, ja villig til at bringe ethvert Offer, selv da, idet han vilde gjøre Alt for et andet Menneske, kun havde voldet ham Smerte. »Dersom,« sagde han da, »Guds Kjerlighed ikke bedre veed at give gode Gaver, end en Faders Kjerlighed, ja da er Ordets Trøst saare ringe.« Saa blev Ordet for ham hvad Faderkjerligheden var ham, en skjøn, en hellig, en veemodig Erindring, en opløftende Stemning, der levende-

---

som en Fader giver osv.] smlgn. Matth. 7, 11. Mælk — stærk Føde] smlgn. 1. Cor. 3, 2.

gjorde i Sjelen Forestillingen om det Bedste i Mennesket, men ogsaa om Menneskets Svaghed, levendegjorde Sjelens saligste Længsel, men ogsaa tilbagekaldte den igjen, for at underlægge den under Bekymringens Veemod. Da meente han, at være voxet fra Ordet, og fattede ikke dets opdragende Omsorg, fattede ikke, at Ordet var blevet uforandret, at det altid havde udtalt sig tvivlende om en Faderkjerligheds Kraft til at give gode Gaver, men vidnet desto stærkere om Guds Hjerte og Villie.

Da fordybede han sig i Ordet, han vilde ikke lade Ordet drage ham op til sig, glemme det Billedlige over det Virkelige, men Trøstens Ord og Kraftens Ord blev for ham Tvivlens Sæd. Dersom Mennesket, der er det Fuldkomneste af Alt, er ondt, saa ligger vel hele Jordlivet i det Onde. Eller bliver, hvad Jordlivet ellers eier, først til det Onde ved Mennesket, saa er det jo iforveien ligegyldigt, og hverken det Gode eller det Onde, men dette at det kun er Tilsyneladelse, ikke væsentligt er Noget, er jo atter en Bestemmelse af det Onde. Hvad er da det Gode, hvad er det Fuldkomne? I hiin billedlige Tale siges, at en Fader, skjøndt han er ond, dog giver sit Barn den gode Gave, han beder om, og giver ham ikke en Steen, naar han beder om Brød, eller en Slange, naar han beder om en Fisk, og lyder da Anvendelsens Ord: vide I, der ere onde, saaledes at give gode Gaver, skulde da Eders himmelske Fader ikke give dem? Men var da Brødet og Fisken i og for sig en god Gave, eller var den det ikke kun forsaavidt den havdes behov, og er dog igjen selv det, at have den behov, ikke en Ufuldkommenhed ved Menneskelivet? Og selv om et Menneske havde den behov, kunde det dog ikke være ham tjenligere, at det negtedes ham, kan han ikke i en høiere Forstand have dette behov, som naar den forlorne Søn bad om Brød, og der gaves ham Olden og Ageren, at han maatte gaae i sig selv og vende om fra sin Veis Vildfarelse. Altsaa vide kan et Menneske at give gode Gaver, men han kan ikke vide, om han giver en god Gave, ligesom omvendt, den Onde kan vide, at give en ond Gave, men ikke kan vide, om han giver en ond Gave. Den, der vidste at saae god og reen Sæd i sin Ager, han vidste vel at saae den, men han vidste ikke, om han gjorde det, han vidste ikke hvad der kunde skee, medens han sov, og hvad han med Forfærdelse skulde vaagne op til at see; ja om han end ikke havde sovet, han havde dog ikke

---

den forlorne Søn] Luc 15, 16. medens han sov] Matth. 13, 24 ff.

vidst, hvad han til endnu større Forfærdelse skulde faae at see. Han kan vide, hvad der synes gavnligt, hvad enten han støtter sin Formening paa egen Eftertanke og Erfaring, eller paa Andres Vidnesbyrd, han kan vide at give det, men om han giver det, veed han ikke. Han kan vide, hvad der er det Gode som dette er i og for sig fuldkomment, men, om han giver det, kan han ikke vide, saasnart han vil vide det i nogen anden end den for ethvert Menneske ligegyldige Viden, at han veed at give det og at have givet det, medens Bekymringens Spørgsmaal, om han nu virkelig gav det, ikke bliver besvaret. Og hvis hans Sjel ikke kjender denne Bekymring, da bar han med Urette Faderens Navn, thi derpaa er Faderen kjendelig fra ethvert andet Menneske, at han har Bekymringen, derpaa er han kjendelig fra den bedste Ven, at han har Bekymringen i endnu høiere Grad end denne. Saa er der da intet Godt og Fuldkomment til i Verden; thi det Gode er enten kun saaledes til, at det, ved at blive til, bliver et tvivlsomt Gode, men et tvivlsomt Gode er ikke et Gode, og det Gode, der kun kan være saaledes, at det ikke kan blive til, er ikke det Gode; eller det er saaledes til, at det betinges ved en Forudsætning, som maa være til, og som ikke selv er det Gode.

Saa blev da Tvivlen den Stærkere; hvad han selv havde udgrundet, hvad han selv havde erfaret, hvad han med deeltagende Bekymring og den egne Græmmelse havde forvisset sig om, at det jordiske Liv er Forfængelighed, at selv Menneskets gode Gaver er en afmægtig Villen, der kun mætter ham selv med Uro — det havde han nu ogsaa fundet bekræftet i et helligt Ord. Thi at dette var Ordets Mening, var ham nu klart og tydeligt, og at det var langtfra at hævde det Skjønneste i Livet og lade det bestaae, men tvertimod paa en stiltiende Maade dømte det og lod det forsvinde. Med denne Forklaring meente han, at maatte hjælpe sig, om han end tilstod, at den hverken formaaede at hjælpe ham eller noget Menneske. Hvad hjalp det Dig ogsaa, at Dit Øie var lukket, saa Verdens Glands forlystede det ikke meer, hvad hjalp det Dig, at Dit Øre var lukket, saa Verdens forfængelige Tale ikke banede sig Vei ind derigjennem, hvad hjalp det Dig, at Dit Hjerte var blevet koldt, og Alt Dig fremmed og ligegyldigt; hvad hjalp det Dig, at Du vidste, at Menneskene ikke give gode Gaver, hvad hjalp det Dig, at Du kjendte Menneskelivets den dybeste Smerte, at end ikke Din Kjerlighed formaaede at give gode Gaver — O! hvad hjalp det Dig, hvis dog Dit Øie ikke atter var opladt til at skue en himmelsk Herlighed heroventil, Dit Øre aabnet, til at fornemme de uudsigelige Taler, der lyde herovenfra, Dit Hjerte

bevæget og riigt, Din Haand udrakt til at gribe al god og al fuldkommen Gave, der kommer herovenfra, Din Venstre uvidende om, hvad Din Høire gjorde!

Men hvorledes læser Du ogsaa? Er Ordet ikke endnu det samme, har det nogensinde sagt Andet, end det som Du nu mener at have udfundet og hvorover Du glemmer, hvad det tilføier? Har Ordet nogensinde lagt Skjul paa, at Menneskene ikke formaae at give gode Gaver; hvis saa var, saa skulde intet Menneske jo behøve Guds. Eller havde Talen været fuldkomnere og rigere paa Trøst, eller havde Livet været det, hvis det var saaledes: at ligesom en Fader giver gode Gaver, saaledes giver Gud gode Gaver? Eller var ikke dette, hvad Du selv havde opdaget, det hvad Ordet sagde, men hvad Du ikke vilde forstaae, sagde som noget Forsvindende, sagde for at vække den Smerte, der gjør Sjelen modtageligere for hvad det har at tilføie. Fordi hele Verden er ond, er Gud derfor ikke god? Var Du bedre tjent med, at han kun var god, som hele Verden er det? Er dette ikke det ene Fornødne og det ene Salige baade i Tid og i Evighed, i Nød og i Glæde — at Gud er den ene Gode, at Ingen er god uden Gud? Eller er dette ikke det ene Frelsende, det ene Veiledende, hvad enten Du skal betræde Glædens smilende Stier eller Sorgens trange Veie, »at Guds Aand er god, og fører Dig i det jevne Land.« (Ps. 143, 10).

Saa læs da videre: »saaledes giver Eders himmelske Fader gode Gaver«. Der staaer ikke, saaledes veed Eders himmelske Fader at give gode Gaver, men der staaer, saaledes giver han gode Gaver; thi hans Viden er ikke en anden end hans Given, hans Viden tager ikke Afskeed med Gaven og overlader den til sig selv, men er Medviden med Gaven i ethvert Øieblik og saaledes ogsaa i Modtagelsens Øieblik, og deri ligger Liigheden i den billedlige Tale, at en Faders Kjerlighed har en Lighed med, en Afglands af Guds Kjerlighed, om dog end en Faders Kjerlighed aldrig er saaledes som Guds, saa stærk, saa inderlig, og derfor ikke formaaer hvad Guds Kjerlighed formaaer, der i sin Kjerligheds Styrke er almægtig.

Naar Ordet forstaaes saaledes, da forsvinder Billedet, som gjorde det forstaaeligt for den Umyndige, men ogsaa vanskeligt for den Ældre, da siger Ordet, hvad Apostelen siger: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Hvad Jordlivet ikke eier,

---

Ingen er god uden Gud] Matth. 19, 17.

hvad intet Menneske eier, det eier Gud alene, og dette er ikke en Fuldkommenhed hos Gud, at han ene besidder det, men en Fuldkommenhed hos det Gode, at et Menneske, forsaavidt han bliver deelagtig deri, bliver det ved Gud. Hvad er da det Gode? Det er det, som er herovenfra. Hvad er det Fuldkomne? Det er det, der er herovenfra. Hvorfra kommer det? Herovenfra. Hvad er det Gode? Det er Gud. Hvo er den, der giver det? Det er Gud. Hvorfor er det Gode en Gave, og dette Udtryk ikke et Billede, men det eneste virkelige og sande? fordi det er fra Gud; thi dersom det var ved Mennesket selv eller ved noget andet Menneske tildeltes den Enkelte, da var det ikke det Gode og heller ei en Gave, men kun tilsyneladende saa, thi Gud er den Eneste, der giver saaledes, at han giver Betingelsen med, den Eneste, der, idet han giver, allerede har givet. Gud giver baade at ville og at fuldkomme, han begynder og fuldender den gode Gjerning i et Menneske.

Eller vil Du negte, m. T., at dette kan ingen Tvivl omstøde, netop fordi det bliver udenfor al Tvivl, og bliver i Gud? Dersom Du da ikke vil blive i det, da er det fordi Du ikke vil blive i Gud, i hvem Du dog lever, røres og er; og hvorfor vil Du dog ikke dette? Om Tvivlen end ikke kan forstaae det, derfor bliver det jo ikke usandt, da det tvertimod vilde blive tvivlsomt, dersom Tvivlen kunde forstaae det. Om det end ikke kan og ikke vil indlade sig med Tvivlen, derfor bliver det jo ikke usandt, da det jo tvertimod ved at ville indlade sig med Tvivlen, ikke blev mere sandt end Tvivlen er det. Netop derfor bliver det det Sande, fordi det afbryder Tvivlen, fordi det afvæbner Tvivlen. Hvis det ikke gjorde dette, da havde det ingen Magt over Tvivlen, men var selv i Tvivlens Tjeneste, og dets Strid med Tvivlen kun en tilsyneladende, da det var i Venskab med Tvivlen, og dets Seier over Tvivlen et Bedrag, da det jo var Tvivlen, der seirede. Til Meget i Verden veed Menneskets Tanke Veien, trænger endog ind hvor Mørkhed og Dødens Skygge er, i Bjergets Indre, kjender Veien didhen, hvor ingen Fugl kjendte den, og alt Dyrebart seer hans Øie (cfr. Job, 28, 1—11); men Veien til det Gode, til det Godes Gjemmested kjender han ikke; thi der er ingen Vei hen dertil, men al god og al fuldkommen Gave kommer ned herovenfra.

---

at ville og at fuldkomme] Phil. 2, 13. begynder og fuldender den gode Gjerning] smlgn. Phil. 1, 6. lever, røres og er] Ap. Gj. 17, 28.

Maaskee siger Du: hvo vilde vel negte, at al god Gave og al kommen Gave er ovenfra. Men det, ikke at ville negte det, er nu saare langt fra at ville forstaae det, og det at ville forstaae er endnu saare langt fra at ville troe det, og fra at troe det. n den, der ikke er med, han er bestandig imod. Synes atter Kundskabens Frugt saa lystelig, at Du kunde, istedenfor at nme aandeligen, begjere et Kjendetegn paa det Gode og det ldkomne, en Beviisning for, at det virkeligen kom herovenfra? orledes skulde et saadant Kjendetegn være beskaffent? Skulde være fuldkomnere end det Fuldkomne, bedre end det Gode, n det jo formeentes og gav sig Mine af at bevise, at det Fuldme var det Fuldkomne. Skulde det være et Tegn, et Vidunder? Vidunderet ikke Tvivlens Arvefjende, med hvilken den aldrig er tilsammen? Skulde det være en Erfaring? Er Tvivlen ikke p Uroen, der gjør Erfaringens Liv ustadigt, saa det aldrig er Fred eller gaaer ind til Hvilen, aldrig bliver færdigt med ee efter, og selv, om det blev dette, dog aldrig kommer til Skulde det være en Bekræftelse i Kjød og Blod? Er Kjød lod ikke Tvivlens Fortrolige, med hvilken den bestandig beraad- sig?

Men naar Beviset ikke kan føres, saa kan Tvivlen jo ikke lses? Ingenlunde. Dersom Beviset kunde føres saaledes, som len fordrer det, da kunde Tvivlen ikke standses, ligesaalidt Sygdommen kan stilles ved det Lægemiddel, den selv begjerer. Du derimod overbevises, da anviser Apostelen i det Følgende den fuldkomnere Vei, ad hvilken Du afdøer fra Tvivlen, medens Fuldkomne kommer til Dig; thi Troens Ord vilde jo ikke be- ipe Tvivlen ved dens egne Redskaber, og først binder man den rke, da tager man Vaabnene fra ham.

Først drager Apostelen Mørkets Sløer bort, fjerner Omskiftel- Skygger, gjennembryder Forandringens Vexel, vender den endes Blik op ad mod Himlen, at det med sit Syn maa tragte r det, som er heroventil (Coloss. 3, 1, 2.); thi det maa jo vise i hele sin evige Herlighed, som hævet over al Tvivl, hvad der heroventil, den Lysenes Fader, hvis Klarhed ingen Skygge for- lrer, ingen Vexel omskifter, ingen Misundelse fordunkler, ingen borttager fra den Troendes Øie. Staaer dette ikke fast, vil i denne Henseende fortrøste Dig til Tvivlens falske Venskab,

---

den, der ikke er med osv.] smlgn. Matth. 12, 30. binder man den erke osv.] smlgn. Matth. 12, 29.

Gave. Denne Betingelse haver Gud selv givet, thi ellers
Gode ikke en Gave, denne Betingelse er selv igjen en Fuldl
hed, thi ellers var det Gode ikke en fuldkommen Gave.
diske Trang er ingen Fuldkommenhed, men snarere en U
menhed. Om derfor end et Menneskes Gave fuldkomment fc
at tilfredsstille den, saa var Gaven dog en ufuldkomm
fordi Trangen var det. Men det at trænge til den gode
komne Gave fra Gud er en Fuldkommenhed, derfor er Ga
den er det i og for sig, ogsaa derved en fuldkommen
Trangen er det. Inden denne Trang vaagner i et Menne
der først være foregaaet en stor Omvæltning. Hele Tvivle
Overveielse var Menneskets første Forsøg paa at finde de
længe denne end bliver ved, den bliver aldrig færdig; og
den være færdig, endt, det er: afbrudt, inden den Enk
være, hvad Apostelen kalder en Førstegrøde af Skabnin
derved betegnes en ny Tingenes Orden, indsees let; thi d
Gang var Mennesket saa langt fra at være Skabningens Før
at han blev skabt sidst. Der er da en ny Begyndelse, hvi
naaes ved Tvivlens fortsatte Tilløb; thi saa blev det jo
Begyndelse, der begyndte med Andet end med Tvivlen.
derfor i den gamle Tingenes Orden Mennesket kom sidst,
ligesom var Tvivlens Opgave at gjennemtrænge alt det For
saa er Mennesket nu det Første, har intet Mellemliggende
Gud og sig, men er i Besiddelse af den Betingelse, han
give sig selv, da den er en Guds Gave. Derfor siger Apo
Gud efter sit Raad fødte os formedelst Sandheds Ord.
ved sig selv han gjorde det og efter sit Raad, eller ha

altid gjør, røve fra Dig, idet den giver. Den skal ikke lade Betingelsen være en Gave, og derved fravende Dig Fuldkommenheden og Muligheden af at modtage den fuldkomne Gave; thi er dette ikke en Ufuldkommenhed hos Dig, at Du ikke ganske behøver Gud, og som en Følge deraf heller ikke ganske behøver hans gode og fuldkomne Gave?

Men som Betingelsen selv er en Fuldkommenhed, saa gjælder det om, at den bevares som saadan, ikke deles og udstykkes saaledes, at den kun faaer en halv Betydning, samt at den ikke forvanskes. Medens da Troens Øie urokkeligt vedbliver at tragte efter det Himmelske, uforstyrret seer Himmelen aaben, saa vilde vel Apostelen nu tillade, ja opmuntre den Enkelte til at bruge Tvivlen paa rette Maade, ikke til at tvivle om hvad der staaer fast, og hvad der skal staae fast evindeligen i sin evige Klarhed, men til at tvivle om hvad der i sig selv er et Forsvindende, der mere og mere skal forsvinde, til at tvivle om sig selv, om sin egen Kraft og Duelighed, saa den bliver en Uduelighed, der mere og mere aflægges. Thi den usande Tvivl tvivler om Alt, kun ikke om sig selv, den frelsende Tvivl tvivler kun om sig selv ved Troens Bistand. Apostelen lader derfor nu følge Formaninger, der maae tjene til at styrke og bevare den Enkelte som en Førstegrøde af Skabningen. »Derfor være hvert Menneske snar til at høre.« Hvad mon det er han skal være snar til at høre? Mon det er Tvivlens lange Taler, eller Menneskenes Meninger, eller hans eget Hjertes Opfindelser? O! Den, der er snar til at høre efter Sligt, hvad han end opnaaede i Verden, hvad han end blev, han blev neppe, hvad Apostelen dernæst formaner ethvert Menneske til, langsom til at tale; thi Hurtighed til at agte herpaa, føder netop Hurtighed til at tale. Men Den, der er hurtig til at høre efter det guddommelige Ord, der lyder nu som fordum, naar Mennesket tier, naar Pharisæerne og de Skriftkloge ere gangne bort eller bragte til Taushed, naar Menneskenes Hob har adskilt og fjernet sig, han bliver ogsaa langsom til at tale, thi det Hørte mætter ubeskriveligt og gjør ham dog end hurtigere til at høre, og end langsommere til at tale; hvad skulde han ogsaa selv have at sige? Da skal han tilsidst end ikke sige som David: skynd Dig, o Herre! at tale; men han siger til sin egen Sjel: skynd Dig, o! skynd Dig at høre.

---

sige som David] der tænkes vel paa Steder som Ps. 141, 1. og 143, 7., men ovenfor citeret findes Ordet ikke.

Og naar han saaledes er hurtig til at høre, da skal han ogsaa være hurtig til at høre efter Formaningen, »ethvert Menneske være langsom til Vrede; thi en Mands Vrede udretter ikke det, som er ret for Gud.« Først og fremmest udretter Vreden, hvad der ikke er ret for Gud, at den gjør et Menneske langsomt til at høre efter Formaningen. Men selv om et Menneske var langsommere til Vrede, om den, menneskeligt talt,' Intet kom til at udrette, fordi den, menneskeligt talt, blev overvunden, den kan dog blive i Menneskets Indre og der udrette, hvad der ikke er ret for Gud; thi i Vreden kommer netop det frem, fra hvilket et Menneske ved Troens Bistand skal afdøe, og naar Vreden i ham faaer Magt, om den end i sin Vrede seirede over den ganske Verden, Mennesket havde dog tabt sig selv og taget Skade paa sin Sjel. Men Den, der er hurtig til at høre efter Det, som ikke hidser til Svar, eller til overilet Tale, han bliver ogsaa langsom til Vrede, han skal ikke lade Solen gaae ned over sin Vrede, og frygte en endnu ængsteligere Formørkelse, at han ikke mere skulde kunne see Lysenes Fader, der skjultes af Vredens Skygger, der forandrede den Uforanderlige.

»Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Ondskab«; thi vel bærer Mennesket det Fuldkomne i skrøbelige Leerkar, hvilket gjør ham det vanskeligt at bære det, men i slet Vindings Tjeneste, eller i Begjerligheds Brynde, eller i Ureenheds Fælledsskab lader det sig ikke bære; og Ondskabens Levninger hviler der en Forbandelse over, der saa saare let paa en sørgelig Maade gjør dem ligesom Velsignelsen over Velsignelsens Levninger — til Overflod.

»Og med Sagtmodighed annammer Ordet«; thi Den der er saaledes hurtig til at høre, at han derved bliver langsom til at tale, han forrasker sig ikke i sin Hurtighed, og tager ikke Guds Rige med Vold, men fatter det Himmelske; thi »Sagtmodighed opdager skjulte Ting« (Sirach). Han veed, at intet Menneske kan tage, hvad ham ikke bliver givet, og ikke kan have dette, hvis han ikke tager det som givet, og at det Gode er en Gave, som Sagtmodigheden venter paa. Men Sagtmodigheden er ogsaa forvisset om, at Gud giver al god og al fuldkommen Gave, og i denne Forvisning »vaager den med Taksigelse« (Colos. 4, 1).

---

lade Solen gaae ned over sin Vrede] smlgn. Eph. 4, 26. Begjerligheds Brynde] 1. Thes. 4, 5. Sagtmodighed opdager osv.] Sirach 4, 21

Da modtager han, »hvad der er indplantet«, hvad der altsaa var før han modtog det, hvad der, naar det modtages, »er mægtigt til at gjøre hans Sjel salig«. Dette modtager han, den gode og den fuldkomne Gave, ved hvilken den Trang tilfredsstilles, der selv var en Fuldkommenhed. Derfor lød Ordet saaledes i hiin billedlige Tale, med hvilken vi begyndte: »vide I, som ere onde, at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal den himmelske Fader give dem den Hellig Aand, som ham bede?« thi det at behøve den Hellig Aand er en Fuldkommenhed hos Mennesket, og hans jordiske Trang saa langt fra at forklare den ved sin Lighed, at den snarere fordunkler den. Trangen selv er en god og en fuldkommen Gave af Gud, og Bønnen derom er en god og en fuldkommen Gave ved Gud, og Meddelelsen deraf er en god og en fuldkommen Gave ovenfra, der kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.

---

hiin billedlige Tale] Luc. 11, 13.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

Ep.: Jac. 1, 17—22.

Den samme Apostel, af hvis Brev den foreliggende Text er tagen, advarer i det nærmest følgende Afsnit mod den jordiske Digten og Tragten, der søgte ogsaa at trænge sig ind i Menigheden til at befæste Forskjellighed og Adskillelse i Forfængelighedens Tjeneste, til at frigjøre den fra Fuldkommenhedens Baand, der sammenknytter dens Lemmer i Lighed for Gud, og lade den trælle i Underkastelse under den Lov, der behersker Verden og vel altid har behersket den: »at ansee med Beundring Personer for Fordeels Skyld.« (Jud. 16.). Den Forestilling, der saa ofte indskærpes i den hellige Skrift, til Opreisning for den Ringe, til Ydmygelse for den Mægtige, at Gud ikke anseer Personer, denne Forestilling vil Apostelen levendegjøre for den Enkelte til Anvendelse i Livet. Og saaledes er det jo ogsaa i Sandhed; dersom et Menneske altid bevarede sin Sjel ædru og aarvaagen i denne Forestilling, da skal han i sin Betragtning af Livet og Menneskene heller ei fare vild eller »have sin Tro med Persons Anseelse.« Da skal hans Tanke rette sig mod Gud, og hans Blik ikke tage feil, at det seer efter Verdens Forskjellighed istedetfor efter Ligheden med Gud. Om der da træder en Mand ind i Menighedens Forsamling med Guld-Ring paa Fingeren, i skinnende Klædebon, da skal han ikke fæste

---

»have sin Tro med Persons Anseelse«: frit efter Jac. 2. 1.

Blikket paa det skinnende Klædebon, ikke lade det sandselige Øie forlyste sig ved denne Pragt, det sandselige Sind gjøre ham til et Menneskes Træl, der ikke veed at opløfte sig over den Bekymring, Manglen af den forvolder. Om der træder en Fattig ind, i et skident Klædebon, da skal hans Øie ikke udvise ham til at indtage den foragtede Plads ved hans Fodskammel. Og om han end stundom atter glemmer Ligheden, taber sig selv, adspredt i Livets forvirrende Adskillelse, saa skal dog hans Sind, hver Gang han træder ind paa det helligede Sted, bevares for den Tid i Lighed for Gud, dannes til mere og mere at bevare denne Lighed i Verdens Larm, med den at gjennemtrænge Forvirringen. Thi i Verden der arbeide Forskjellighederne i rastløs Travlhed til at forskjønne og til at forbittre Livet, som vinkende Maal, som Seirens Belønninger, som besværende Byrder, som Tabets Ledsagere; i Verden der hovmoder det udvortes Liv sig forfængeligt i Forskjelligheden eller sukker bekymret og feigt under den. Men paa det helligede Sted, der høres ikke Herskerens Røst ligesaalidet som i Graven, der er ikke Forskjel paa Mand og Qvinde, ligesaalidet som i Opstandelsen; der lyde ikke Viisdommens anmassende Fordringer, der sees ikke Verdens Pragt og Herlighed, thi den sees som den, der ikke sees, der er selv Læreren den Tjenende, og den Største den Ringeste, og den i Verden Mægtigste den, der behøver Forbøn fremfor nogen Anden; der er alt Udvortes aflagt som det Ufuldkomne, og Ligheden sand, frelsende og lige frelsende for Alle. Thi naar Den, der haver Verden, er som den, der ikke haver den, og den, som ikke haver Verden, er som den, der ikke attraaer den; »eller naar den Ringe her roser sig af sin Høihed, og den Rige af sin Ringhed« (1, 10. 11.), eller naar den Qvinde her finder Tilgivelse, der blev greben i aabenbar Synd, og den Mand dømmes, hvis Øie blot seer efter en Qvinde for at attraae hende, er da Ligheden ikke tilstede i sin Sandhed, er da ikke Verdens Trældom afskaffet, dens Lov forsvunden som en Skygge og glemt som en Børnelærdom, og Alt fuldkommengjort under Lighedens »guddommelige Lov, at elske sin Næste som sig selv« saaledes, at intet Menneske er saa ophøiet, at han jo er Din Næste aldeles i samme Forstand, som der intet Menneske er saa ringe eller saa elendigt, at han jo er Din Næste, og Ligheden uomtvistelig at bevise derved, at Du elsker ham som

---

ligesaalidet som i Opstandelsen] smlgn. Matth. 22, 30. 1, 10. 11] skal være Jac. 1, 9. 10. naar den Qvinde her finder Tilgivelse osv.] Joh. 8, 1—11. den Mand dømmes, hvis Øie osv.] Matth. 5, 28.

Dig selv! Ja vee! Den, der var saa hovmodig, at han end ikke her kunde glemme Forskjellen, men vee! ogsaa det Menneske, der var saa nedrigt, at han end ikke her kunde glemme Forskjellen.

Men som Ligheden, billedligt talt, staaer paa Vagt ved Indgangen til det hellige Sted og vogter paa, at Ingen træder ind uden at have aflagt, hvad der tilhører Verden: Magten og Elendigheden, at Forbønnen kan lyde lige sand og eensbetydende for Herskeren og de Mægtige og for dem, som syge og sorrigfulde er, for Den, der støtter sig ved Scepteret og for den Betrængte, der maatte nøies med, at Gud var hans Kjep og hans Stav — saaledes finder enhver opbyggelig Betragtning af Livet først Hvile eller bliver først opbyggelig ved og i den guddommelige Lighed, der oplader Sjelen for det Fuldkomne og gjør det sandselige Øie blindt for Forskjelligheden, den guddommelige Lighed, der som en Ild brænder i Forskjelligheden stærkere og stærkere uden dog menneskeligt talt at fortære denne.

Paa de helligede Steder, i enhver opbyggelig Betragtning af Livet staaer den Tanke op i et Menneskes Sjel, der hjælper ham til at stride den gode Strid med Kjød og Blod, med Fyrstendømmer og Magter, og til i denne Strid at frigjøre sig selv til Lighed for Gud, denne Krig være nu mere en erobrende mod de Forskjelligheder, der vil besvære ham i jordisk Begunstigelse, eller forsvarende mod de Forskjelligheder, der ville ængste ham i jordisk Fortabthed. Kun saaledes er Ligheden den guddommelige Lov, kun saaledes er Striden Sandhed, kun saaledes har Seiren Gyldighed, naar den Enkelte strider for sig selv med sig selv i sig selv, og ikke utidigen formaster sig til at ville forhjælpe den hele Verden til Lighed i det Udvortes, hvilken gavner saare lidet, saa meget mindre som den aldrig var til, om ikke af anden Grund saa fordi Alle kom til at takke Een og blive ulige for ham. En saadan uforstandig og verdslig Hasten, der vel endogsaa mener, at et eller andet udvortes Vilkaar er den sande Lighed, til hvilken hvad der staaer høiere maa nedtvinges, hvad der staaer under maa opløftes, tilveiebringer kun Forvirring og Selvmodsigelse, som om den sande Lighed kunde lade sig udtrykke i nogetsomhelst Udvortes som saadant, medens den kan seire og bevares i hvilket

---

Gud var hans Kjep og hans Stav] Ps. 23, 4. uden . . . at fortære] Billedet taget af den brændende Tornebusk 2. Mos. 3, 2. med Kjød og Blod] Eph. 6, 12.

somhelst Udvortes; som om en malet Overflade var den sande Lighed, der bringer Liv og Sandhed og Fred og Samklang i Alt, da den tvertimod søger at dræbe Alt i en aandsfortærende Eensformighed.

Dog Forskjellighederne ere saa mange og i sig saa vexlende, idet hvad der forekommer den Ene en Ubetydelighed for den anden voxer op til det Uhyre, at det af den Grund er vanskeligt at tale om dem eller at finde et betegnende og afgjørende Udtryk for den enkelte. Imidlertid har dog den Livets Forskjellighed, der, naar man betænker det apostoliske Ord, at al god og fuldkommen Gave er ovenfra, nærmest byder sig frem for Enhver enten som en gjennemlevet og aflagt Erindring eller som et Nærværende, fundet et bestemtere Udtryk, hvilket Menneskene have vedkjendt sig som betegnende en almindeligere Modsætning i Livet. At kunne give eller at maatte modtage, denne Forskjel omfatter i sig Menneskenes store Mangfoldighed, om den end indenfor sit eget Omfang udpræger en Mængde af nærmere bestemmede Skikkelser. Det: at kunne give eller at maatte modtage inddeler Menneskene i to store Classer, og blot dette korte Ord nævnes, da forstaaer Enhver det vidtløftigere, knytter mange glade eller mange tunge Erindringer til det, mange freidige Forhaabninger eller pinlige Forventninger. Hvor megen Overveielse har ikke dette lille Ord foranlediget? Hvor Meget har ikke den Ældre vidst at fortælle, der var bleven gammel i denne Forskjelligheds møisomme Tjeneste? Hvor saare Meget har ikke den Yngre udgrundet, naar han første Gang studsede ved denne Indskrift over Livets Dør, og han nu, førend han havde iført sig Forskjelligheden, hensank i Grublerier: om det var det Lykkeligste at give, og hvor lykkeligt det var; om det var det Tungeste at maatte modtage, og hvor tungt det maatte være; hvad der var det Ønskeligste; hvad han vilde vælge, dersom Valget stod til ham; om det dog var sandt, hvad der var blevet sagt, at det, Intet med Verden at have at skaffe, var det Herligste, at kunne sige: jeg kom nøgen til Verden, jeg eiede Intet, jeg var en Fremmed i den, og forlader den atter nøgen; om det var saa tungt og besværende at eie Jordens Skatte; om det at kunne meddele Andre var saa vanskeligt et Arbeide og forbundet med saa meget Ansvar. Dog enhver saadan Overveielse, der lefler med Livets Betingelser og Forudsætninger som et Spil for Indbildningskraften, tjener blot til at standse Frihedens Virke-Kraft og til at bedrøve Aanden i ventyrlig Higen og Smerte. Selv i Forhold til en dybere Modsætning antyder Paulus ved sin korte Tale, at der ikke er Tid til

lang Overveielse: »er Du kalden Træl, da bekymre dette Dig ikke, kan Du blive fri, da vælg hellere dette«. Om end intet Menneske saaledes har denne Evne til at være mægtig i Korthed, som en Apostel har den, saa ville vi dog ikke forøge Overveielserne, men kalde Sjelen sammen fra Adspredelserne i den Lighed, der viser sig, naar vi med det apostoliske Ord gjennemtrænge Forskjelligheden. Saa lader os da forsøge med Ordet ligesom at vandre ud i Forskjellighederne, idet vi bestandig lade Ordet minde os om: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Staaer dette nemlig fast, da er Forskjelligheden jo hævet, da en Forskjellighed i Ufuldkommenhed, hvilken er den, der bliver tilbage for Menneskenes Gaver, ikkun kan være en forsvindende, da lyder bestandig tilsidst det apostoliske Ord som et guddommeligt Omqvæd, der er istand til at fuldende enhver Forskjellighed i Ligheden for Gud.

Det apostoliske Ord fordrer da, at Den, der kan give, ydmyger sig og sin Gave under Ordet. Er han ikke sindet at ville give, da har dette Ord ingen Betydning for ham. Ruger han som en Drage over sine jordiske Skatte, eller har han den hykkelske Forklaring til Rede, at det, hvormed han kunde hjælpe, allerede er bortgivet »er en Gave«, puger han som en Gjerrig med Aandens Goder misundelig paa dem — ja hvad hjalp det vel ham, at Ordet vilde lære at bortgive dem rettelig, han behøvede jo ingen saadan Veiledning. Ham kan Ordet ikke hjælpe, det Ord, der formaaede at hjælpe den Elendigste.

Men naar Du da er villig til at give, da seer Ordet efter, om denne Din Villighed betyder, at Du er en glad Giver, der er Gud velbehagelig. Dersom derimod Din Villighed ikke betyder Glæde, udøs da kun Dine rige Gaver, bortslæng de Rigdomme, der kjede og trætte Din Sjel, hvis Værd kun er Dig en Plage, forvandl, hvis det var muligt, Jordens Skikkelse, afhjælp al Nød, saa Du selv er den Eneste, der tigger — O! al god og al fuldkommen Gave kommer dog ned herovenfra, og saaledes behøver Forsynet ikke just Dine Skatte og Dine Goder, thi det haver altid 12 Legioner Engle færdige til at tjene Menneskene, og hvis det behøvede netop Dine Eiendomme, saa kunde det jo tage dem fra Dig, som det gav Dig dem. Men Du lærte en anden Viisdom, at der ingen god Gave er til hverken histoppe eller hernede, og forsaavidt kunde Du gjerne

---

er Du kalden Træl osv.] 1. Cor. 7. 21. »er en Gave«] Matth. 15. 5.
12 Legioner Engle] Matth. 26. 53.

beholde Alt eller bortgive Alt, Ligheden for Gud opnaaede eller frembragte Du dog ikke. — Eller hvis det var uretfærdigt Gods, og Din Haand besmittet, hvad var da Gaven andet end en Bespottelse over Gud, hvorledes skulde Du kunne fatte, at den gode Gave er ovenfra, Du, som end ikke forstod at give Enhver Sit.

Naar Du da er villig til at give, da vogter Ordet paa, at Du ikke er tilbøielig til at tage igjen, at Ligheden for Gud maa tilveiebringes, ikke den Lighed, der opnaaes, naar de Lige søge hinanden, og den Rige gjør Gjestebud for den Rige, at han atter maa indbyde ham, og den Mægtige understøtter den Mægtige. Du var villig til at give og hjælpe den Trængende, som Intet havde at give igjen; og dog fordrede Du Noget af ham: hans Ærbødighed, hans Beundring, hans Underkastelse — hans Sjel. Hvor Meget er vel det Lidet, Du eier, selv om Du var den Rigeste, selv om Dit Navn skulde fortrænge Navnet paa hiin Mand, der gjennem Aarhundreder blev nævnet som den Rigeste og efter hvem den Rigeste blev nævnet! Hvor høit var vel det Bjerg, man kunde bestige, uden at Øiet opdagede Noget, som ikke var Din Eiendom? Har Du glemt, at der var Den, der kunde bestige det høieste Bjerg, hvis Spidse naaede op i Skyerne, kunde vise ud over Jordens Riger og Lande og sige til den Hungrende: »alt dette vil jeg give Dig, naar Du vil falde ned og tilbede mig.« Har Du glemt, at denne var Fristeren? Vilde Du virkelig saaledes gjøre vel imod et andet Menneske, at Du gjorde ilde imod ham; vilde Du være hans Velgjører saaledes, at Du blev hans Sjels Fiende? Hvor Meget behøver vel et Menneske for at leve, da hans Liv jo ikke bestaaer i Mad og Drikke? Du, der vil ængste den Trængende i Underkastelse, frygter Du ikke for, at han med et eneste Ord skal tage Glandsen fra al Din Herlighed og gjøre Dit Sølv og Guld til en falsk Mønt, som Ingen vil modtage? Vilde Du saaledes forraade Din Næste med et Kys, dræbe hans Sjel, idet Du frelste hans Legeme? O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og Jordens Skatte have som saadanne ingen Forjættelser, ingen fortrinlig Berettigelse til at kaldes saa. Hvis Du da kan give, da glem aldrig for Din egen, aldrig for den Andens Skyld, at det er ovenfra, at ikke Du, der vilde være hans Velgjører og kunde være det, snarere skal trænge til ham, trænge til at han vægrer sig ved at modtage, trænge til, at han lader Dig lære,

---

den Rige gjør Gjestebud osv.: smlgn. Luc. 14, 12. **hiin Mand, der gjennem Aarhundreder** osv.: Krøsus. **sige til den Hungrende**: Fortællingen om Jesu Fristelse, Matth. 4, 9.

at I ikke passe for hinanden, at han ikke er ligesaa nedrig som Du er hovmodig, at Du ikke formaaer at fordærve hans Sjel, om Du end kan lade hans Legeme lide. Driv ikke Aager med Dit Gods, gjør ikke som Den, der veed at lade sin Gave blive sig end mere frugtbringende efter at han haver bortgivet den, gjør ikke det endnu forfærdeligere, som Du, som den ganske Verden ikke kan erstatte, at han tog Skade paa sin Sjel. Giv Din Gave, vog paa den, og hvis Du end ikke selv forskylder det, hvis Du dog mærker, at den Trængende føres i Fristelse, da lad Formaningen følge, Anviisningen til Gud, eller lad hellere reent være at give ham, glem ikke over al den Velgjørenhedens Vidtløftighed, ved hvilken Din Rigdom tillader Dig at glædes, at det er bedre og saligere og uendeligt vigtigere at frelse en Sjel. Naar denne Forestilling bliver levende i Din Sjel, da skal den i Frygt og Bæven ydmyge Dig og Din Gave under det apostoliske Ord, saa Din Gave bliver i Dine Øine ringe nok, og Du selv dog ringere end Gaven. — Eller Du er vistnok villig til at give, men Du behøver en lang Overveielse, at Gaven kan vise sig ret som vel betænkt ved Din Klogskab. O! der er mangen Overveielse, der vel gjør et Menneske klogere og beviser hans Klogskab, men ikke gjør ham bedre eller Gud velbehageligere. Al den Betænkelighed, som den venstre Haand udfinder, naar den høire beraadfører sig med den er ikke af det Gode, er tilstrækkelig bekjendt, og selv om Du opdagede en ny, det var en saare tvivlsom Ære. Og hvorfor bliver i Almindelighed Overveielsen, der følger efter en saadan Velgjerning, igjen saa lang, uden fordi den har Lønnen borte og derfor maa nøies med Overveielsen? Naar Du derimod betænker, at al god Gave er ovenfra, da skal den Høire, som Du udrakte til at give, hurtigt skjule sig, og den Venstre aldrig faae Noget at vide da skal Du i Løndom glæde Dig, som en Velgjører tør det, glæde Dig ligesom han, der modtog Gaven, og begge To glæde Eder over det Samme, at Gaven kom ovenfra; thi det var jo en usynlig Haand, der gav den — dette var Din Haand; og der er en usynlig Haand, det er Din Overbeviisning, der vil i Sandhed gjøre den til en god Gave — det er Guds Haand. — Eller Du er villig til at give, Du lægger ligesom Gaven til Side til den Trængende, men Du lader ham vente paa den. Min Ven! »En Forventning, som længe forhales, krænker Hjertet, men den opfyldte Attraa er et Livsens Træ« (Ordspr. 13, 12). Hvad vilde Du ogsaa give de

---

den venstre Haand osv.] smlgn. Matth. 6, 3.

Anden at forstaae ved Din Adfærd uden at det var Dig, han maatte vente paa? Mon det var saa herlig en Oplysning, at Du skulde ønske ham at forstaae den, skulde Forstaaelsen ikke lettelig skade ham i hans Saligheds Sag? Og hvad gavnede den Dig, gjorde den Dig fuldkomnere? Gud i Himlene veed dog vel bedst, hvad der er det Høieste, et Menneske kan tragte efter og fuldkomme. Men Skriften siger, at der fordres ikke mere af et Menneske, end at han er tro som en Husholder. Men en Husholder er ringere end det Huus og Gods, han forvalter. Du derimod vilde være Herren, vilde altsaa ikke være det Fuldkomne. Du vilde lade den Trængende ved Din Venten forstaae, at Du havde Andet at tage Vare paa, at han maatte give Tid, han, den Ubetydelige maatte vente. O! Gud i Himlene lader ikke en Spurv vente paa sig. Lad derfor den Trængende ikke bede Dig længe, ellers bliver det aabenbart, at Du giver ikke for Guds Skyld, men maaskee for at frikjøbe Dig fra hans Bønner. Var det ikke en Uretfærdighed af Dommeren, at han først vilde øve Retfærdighed for at fritages for Enkens Bønner, var han ikke en uretfærdig Mand, selv da han gjorde Retfærdighed, var det ikke en Uretfærdighed mod Enken, at hun kom til at takke ham for, at han gjorde hans Pligt, som var det en stor Velgjerning? Jo længere Du lader den Trængende bede, desto mere fordyber han sig i jordisk Trang, til han maaskee ikke mere kan hæve sin Sjel op af den end ikke ved Din Gaves Hjælp. Og hvad Du haver at give, det er jo enten ikke en god og en fuldkommen Gave, eller er den det ved Dig, da er det fordi Du er kun Husholder, altsaa ringere end Gaven. — Eller Du var villig til at give, men Din Gave var saa ringe, at Du tøvede med at give. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, derfor kan Din ringe ligesaa godt være den gode Gave, som den største kan være det. Og Den, der giver rettelig, han lukker sit Øie, saa seer Du jo ikke Gaven, hvor lille den er, førend Du seer aabenbare, hvad Gud gjorde den til, og Du da atter bekjender, at Du er ringere end Gaven, hvad Den, der giver, altid er, naar han giver en god Gave, eller gjør Sit, til at den kan vorde det.

Dog det er jo ikke blot udvortes og jordiske Goder, hvormed det ene Menneske kan hjælpe det andet, det er ogsaa med Veiledning og Raad, Trøst og Formaning og Deeltagelse, og her bliver jo tilsyneladende Giveren vigtigere. Maaskee kjøbte Du Din Erfa-

---

tro som en Husholder: smlgn. 1. Cor. 4, 2. Dommeren: i Jesu Lignelse Luc. 18, 1–8.

ring dyrere, den Formaning, Du har at tilbyde, erhvervede
Nødens Dag, og aftvang med megen Møie Livets Gjenvordi
den, saa vil Du heller ikke bortødsle den, ikke spøge me
men hvad Du suurt har erhvervet, vil Du ogsaa holde i Pr
Den, af hvem Du kjøbte den, var jo Livet, og da Du kjøb
var det Dig, som Du siger, ikke god, vil Du da nu for en
være, hvad Livet var for Dig, at han ogsaa engang skal si
kjøbte det dyrt og maatte suurt betale det? Dersom Du
Formaning at tilbyde, da er den jo ikke en Gave, hvis D
kan adskille den fra Dig og Dig selv fra den? Eller skul
Formaning maaskee tabe, hvis den, der modtog den, saae,
som vel nu mindre behøvede den, bøiede Dig under den,
virkede først og fremmest paa Dig selv, som behøvede D
mest af Alle, at den blev ung og levende i Din Sjel ved Gjent
som den var det i Erhvervelsens Øieblik, saa Du selv var ri
end Din Formaning. Hvis Du da haver en Formaning
da opløft ikke Dit Hoved dømmende, slaae ikke Dit Øie op
efterforske, men bøi Dit Hoved og Dit Øie under Formanin
den maa lyde herovenfra lige betydende for Dig og for den
Al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og selv
havde den bedste Formaning, Du veed dog ikke, om den i
den skal hidse hans Sjel til Gjenstridighed eller bevare der
myghed, om den skal vorde ham til Frelse eller til Fortab
Eller det er Din Deeltagelse, Du har at bortskjænke, og
villig dertil, hvis Nogen ret behøver den, men dertil ford
han skal være svagere end Du, vise mindre Kraft i Nøden,
Freidighed i Trængselen, end hvad Du formaaer, da skal Di
tagelse ile til og styrke den Udmattede, opreise den Faldne
al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og Den, der
sin Gave, see først til, at han ikke haver noget mod sin
saa Deeltagelsen bortskjænkes paa et Vilkaar, der tager
bort ved at gjøre sig selv betalt. Hvad er det, han behøv
er Deeltagelsen, ikke Dig, saa være Du da selv ringere en
Deeltagelse, at den maa være herovenfra, høiere end D
at den maa være Deeltagelse ikke Krænkelse, at den ikke ma
opkommen i Dit Hjerte, men være i det herovenfra. — El
er begavet med Aandens Magt, som sjeldent et Menneske
Du veed at gjennemtrænge Sandheden med Din Tanke, D
at fængsle Menneskene til den i Dig, saa de med Glæde fo

Den, der offrer sin Gave] Matth. 5, 23–24.

denne uopløselige Sammenknytten; men Dig selv kunde Du ikke skaffe til Siden, saa de kunde erkjende Sandheden ved Dig og blive i den uden Dig. Var Du en Saadan? Vi anmasse os ikke at tale til Dig saa lidet som til den Ringeste, vi betænke jo blot, hvad der skeer og hvad der kunde skee. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og selv det Viseste, et Menneske haver udgrundet, bliver dog altid tvivlsomt i en Anden, eller han maa selv aldeles paa samme Maade erhverve det. Hvad vandt vel Menneskene, om Du saaledes tillod dem at fortrøste sig til Dig, hvad vandt vel Du, om Du vandt den Tilfredsstillelse, Du søgte? Ak et Menneske kan jo ikke blot besvære sin Sjel med Mad og Drikke, men ogsaa med Verdens Ære og Menneskenes Beundring. Og hvad er Verdens Ære, der opsminkes med sin fagre Gestalt, hvor er den Helligdom, i hvilken den selv helliger sig, at dens Ære maatte være i Sandhed at attraae! Og hvad er Menneskenes Beundring, der bortødsles fuldt saa vel paa den Ugudelige og Ryggesløse, som den offres den Retfærdige! Ja selv om den traf den Rette, hvor uforstandig og daarlig er da ikke ofte denne Beundring. De ville ligesom ikke bekymre sig om sig selv, men kun bekymre sig om at beundre, og derved da volde den Beundrede ny Sorg, hvis han ellers var mere bekymret for deres Vel, end syg efter deres Beundring. Hvis Du derfor havde nogen Sandhed at tilbyde Menneskene, da svæk Virkningen af Dig selv, tilintetgjør Dig, offer Dig, idet Du byder Din Gave, at Menneskene ikke maae gribe Dig istedetfor Gaven, at deres Liv ikke maatte forspildes i et Bedrag, ved at eie Sandheden uden dog at eie den. Hvorledes dette lader sig gjøre, det veed Du jo selv bedst, da Du er den Mægtige. Da er Du vel Giveren, men dog r i n g e r e e n d G a v e n, og al god og fuldkommen Gave er ovenfra, om den ogsaa kom ved Dig. — Eller Du var saa eenfoldig, at Du af den Grund forblev taus, og den Tanke blev langt borte fra Dig, at noget Ord af Dig skulde kunne veilede eller hjælpe et andet Menneske. O! et eenfoldigt Ord af en Eenfoldig har gjort Vidunder i Verden, har indpræget sig i den Vises Hukommelse, der over al sin Viisdom havde glemt dette Ord, har standset den Mægtige, har afvæbnet Voldsmanden, har rystet den Kloge, har frelst den Fortvivlede. Og skulde det ikke være saaledes, thi Din Gave var jo en god Gave, og D u s e l v r i n g e r e e n d D i n G a v e.

Det apostoliske Ord henvender sig til Den, hvis ydmyge Lod det blev at maatte modtage, og er som ethvert helligt Ord et Evangelium for den Fattige, en himmelsk Røst, der kalder ad ham, der indgyder Mod til at seire i den forfærdelige Strid, i hvilken

man saa at sige strider med sin Ven, eller hvor det dog er saa saare vanskeligt at skjelne Ven fra Fiende, Frimodighed til at opløfte sig i Tak til Gud, ligesaa ofte som Sjelen er i Fare for at fængsles til Jorden ved at vorde et andet Menneskes Skyldner. Eller er dette maaskee Utaknemlighed, vi anprise? Kan da det apostoliske Ord ikke tilveiebringe Ligheden for Gud, eller er det en uretfærdig Lighed, der læres, naar det siger, at al god og fuldkommen Gave er ovenfra, og at altsaa ethvert Menneske, hvad enten han giver eller modtager, væsentlig har at takke Gud; thi kun for det Gode er det jo rigtigt at takke, og det Gode kommer jo kun fra Gud? O! nei Ordet vil visselig ikke afskaffe Taknemligheden, thi som det er en Skjendsel for Den, der giver, at han selv veed det, at han ikke idetmindste stræber efter at gjøre sig usynlig i enhver Forstand, eller dog veed i høiere Forstand at gjøre sig usynlig, om han end staaer synlig hos, saa er det ogsaa en Skjendsel for Den, der modtager, at han ikke veed og af al Magt stræber at faae at vide, af hvem han modtog. Men i denne Stræben for at den Ene kan finde, hvad den Anden skjuler, ville de begge enes i at finde Gud, og naar han er funden, da er Skjendselen tagen fra dem begge, Skjendselen fra den, der skulde skjule sig, at han blev opdagen; Skjendselen fra den, der skulde opdage, at han ikke opdagede ham. Dersom nemlig Den, der modtager Velgjerningen, ikke gaaer med sin Tak ud for at finde Velgjøreren, da finder han aldrig Gud; thi det er i denne Søgen han finder Gud, ved ikke at finde sin Velgjører, ved at finde ham, som han bør være, og da ved hans Bistand atter finde Gud, ved at finde ham som han ikke burde være, og da i sin Taknemligheds Søgen atter finde Gud. Vil et Menneske tabe den jordiske Taknemlighed af Syne, for eventyrligt med sin Tak at opdage Gud, da vogte han paa sig selv, thi dersom han ikke er villig til at takke den Velgjører, han dog seer, hvorledes skulde han i Sandhed takke Gud, som han ikke seer? Lad kun en Pharisæer fremsætte Sandheden for at gjøre en slet Anvendelse af den, Sandheden bliver dog: at man skal give Gud Æren for hvad man skylder et syndigt Menneske, at Ingen tør ophøie sig saaledes over en Anden, at han gjør det umuligt for denne at komme til at takke Gud, fordi han staaer ham i Veien; at Ingen tør være saa nedrig, saa feig, saa magelig, saa blødagtig, saa fortabt i det Jordiske, at han nøies med at takke et Menneske, fordi han gav ham, hvad han begjerede; men derfor skal det jo ikke

---

den Velgjører, han dog seer osv.] smlgn. 1. Joh. 4, 20.

negtes, at det i det Aabenbare at ville fornegte sin Velgjører, og i det Skjulte at ville modtage hans Gaver, er som det at skamme sig ved sine Forældre en Afskyelighed baade for Gud og Mennesker, en Vederstyggelighed, der stræber efter at gjøre Gavernes Giver til den eneste Forurettede i Livet. Vi prise hiin Blindfødte i Evangeliet, at den første Brug, han gjorde af sit Syn, var at see om muligt at finde sin Velgjører, vi prise ham, at Verdens Dom ikke formaaede at bringe ham til, hvad den overvandt Peter til, at fornegte sin Velgjører, vi prise ham, at han hellere vilde foragtet blive hos sin Velgjører end hædret maaskee tjene som et Redskab i de Mægtiges Haand; men hvis han nu ikke havde villet gjøre mere, hvis hans Velgjører havde været et syndigt Menneske som En af os, hvis Velgjerningen havde knyttet dem sammen i uopløseligt Venskab, istedetfor, at det Forenende skulde være fælleds Tak til Gud, hvem de gav Æren — havde da ikke det Sidste fordærvet, hvad der var saa skjønt begyndt? Om Christus end tog den Blindfødtes Tilbedelse, var denne dog ikke nærmest for Velgjerningen men Troens, og Forholdet her dog vel af en saadan Natur, at det umuligt kunde friste noget syndigt Menneske til Lighed i Fordring. Velgjerningen selv gjorde Christus saa skjult som muligt; thi da han havde gjort det muligt for ham at faae sit Syn igjen, da sendte han ham bort og sagde: gak, toe Dig i Dammen Siloam. Her fik han sit Syn, men her stod jo Herren ikke hos ham, og saaledes havde han, der var hans Velgjører, vidst at gjøre sig usynlig for ham, og det endskjønt hans Velgjerning bestod i at skjenke ham Synet.

Hvor Forskjelligt det er, hvilket det ene Menneske kan komme til at skylde det andet, have vi jo allerede seet, da Talen var om dem, hvis lykkelige Lod det blev at kunne gjøre vel. Naar Du da er villig til at takke, da vogter Ordet paa Dig, at Du ikke, ved at maatte modtage og ved at ville takke Mennesker, skal tage Skade paa Din Sjel. Maaskee var Du en Ringe i Verden, og Din Plads ved den Riges Dør, Dit Liv en Bekræftelse af den Erfaring, at man kan ogsaa leve af Smuler, og af den Erfaring, at disse stundom henkastes til et Menneske, som var han en Hund. Du modtog en Gave, der henkastedes til Dig, det var tungt at behøve den, men Du kunde ikke undvære den, den hjalp Dig kun for et Øieblik, og da skulde Du atter føle ligesaa tungt, hvor tungt det

---

hiin Blindfødte] Joh. 9, 1—38. leve af Smuler osv.] smlgn. Luc. 16, 21.

er at maatte modtage. Inden Du atter havde opløftet Dit bøiede Hoved, var han forsvunden Din Velgjører, ikke just fordi han ønskede at være ukjendt og ilede med at skjule sig, men fordi han havde ganske Andet at tage vare paa. Du sendte Din Taksigelse efter ham, den indhentede ham ikke, ikke just fordi han beskæmmet følte sig ringere end sin Gave, men fordi hans Øre ikke agtede derpaa, da den hele Sag var ham ligegyldig og aldeles uden Betydning. Og hvis Din Tak havde naaet ham, da havde han vel sagt: det er neppe værdt at takke for, og dette havde været hans oprigtige Mening, som ogsaa, at Din Taksigelse heller Intet var værdt. O! al god og al fuldkommen Gave kommer dog ned herovenfra. Den Mægtige maa nøies med, at den Ringe tjener ham, men den Ringe ham tjener den Mægtige, og i Din Taksigelse opløftede Du Dig til Gud, at han havde brugt hiin mægtige Mand som et Redskab for at hjælpe Dig. — Eller Dit Vilkaar var blidere, Du havde Dit tarvelige Udkomme, Du levede i nøisom Tilfredshed i Din ydmyge Bolig ved Foden af den Riges Pallads; men ham skyldte Du det, ham skyldte Du det Alt, og den Tjeneste, Du kunde gjøre ham, følte Du selv, var kun et ringe Vederlag; men desto villigere var Du til at takke ham. Stundom saae Du ham hos Dig; men hans Blik forvissede Dig let om, hvor lidet Din Tak havde at betyde, og at han ikke forstod at lade sig betale i denne Mønt, men vidste at gjøre sig betalt paa en anden Maade. Da kunde Du ønske, at Du var en Spurv under Himlen, der dog kun har Gud at takke for sit Udkomme, en Lilie paa Marken, der dog kun har Gud at takke for, at den er herlig paaklædt, at Du kun havde Gud at takke, hvem det er en Glæde over al Maade at takke atter og atter. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra. Agter Velgjøreren ikke Din Tak, da opløft Dig til Gud, fra hvem hans Gave kom, men undlad dog ikke at takke ham, gjør for ham, hvad Du formaaer, hvilket ikke er Lidet, lad ham i Dig ved sit uvisse Mammon have kjøbt sig en Ven, der kan modtage ham i de evige Boliger. — Eller Du kjendte ingen saadan Sorg, Du behøvede ikke at takke noget Menneske for jordisk Guld og Gods, thi det var Dig givet; men Din Sjel havde været omtumlet i Livets Forvirring, Du havde ikke selv kunnet rede Dig ud af Vanskeligheden, i hvilken Du var bestedt, der overvældede Din Tanke og lammede Din Villie. Da havde Du søgt Raad og Bistand hos et andet Menneske, hvis klare Blik snart gjennemskuede Mørket omkring Dig. Nu var Du

---

ved sit uvisse Mammon] Luc. 16, 9.

glad og tilfreds, Dit Liv randt hen stille og roligt, men Du bekjendte i Dit Hjerte og med Din Mund, at Du skyldte ham det. Men han vilde ikke modtage Din Tak. Naar Du talte til ham derom, da opdagede Du letteligen, at Dit Liv og dets Forvikling vel havde engang beskæftiget hans Hoved, men Du havde ikke beskæftiget ham, og derfor kunde han ikke lade sig takke. Ja Den, hvem Du skyldte alt Dette, var maaskee endog Din Fiende, som netop derfor ikke vilde modtage Takken. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra. Vil et Menneske ophøre at være et Menneske, vil han kun være som en Naturkraft, da kan Du jo vel ikke takke ham, ligesaa lidet som Sømanden kan takke Vinden, naar den fylder hans Seil og han benytter den rettelig, eller Skytten kan takke Strængen, naar den giver Pilen Fart og han rammer Maalet. Saa hild da ikke Din Sjel i jordisk Bekymring, men opløft Dig ved Taksigelsen til Gud. Dog lade Du derfor ikke være at takke Din Velgjører, Din Tak tilhører ham dog, den bevogte Du som betroet Gods, som man gjemmer den Afdødes Gods eller dens, der reiste til fjerne Lande, at han kan modtage det, redeligt forvaltet, hvis han nogensinde ønsker dette. — Eller Du skyldte et andet Menneske, hvad Du ikke kunde glemme, ligesaa lidet som han, Din Indsigt, Din Dannelse, Din Fasthed i Tanken, Din Kraft i Talen. Han betragtede Din Sjel som sin Skyldner, vilde ingen Forsoningsfest lade indtræde, der gav Dig Dig selv tilbage som Din Eiendom. Din Tak vilde han vel modtage, men ikke som den, der indfriede Dit Liv af hans Skyld. O intet Menneske kan dog give, hvad ikke ham selv blev givet, og det Høieste, et Menneske kan give et andet, er jo dog Livet, og selv dette lærer Faderen Barnet at takke Gud for, som gav det, og som atter er den, der tager det. Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, og vel er Discipelen ikke over Mesteren, men hvis Mesteren elsker ham, da ønsker han, at han maatte være som han selv er det.

»Det er saligere at give end at modtage« det Ord udtrykker Forskjellen, som den er i Jordlivet, ikke speilende sig i eller laanende sit Udtryk fra menneskelige Lidenskaber, at det er bedre, lykkeligere, herligere, ønskeligere at kunne give end at maatte modtage; men Ordet betegner Forskjellen, som denne er i det kjerlige Hjerte. Thi den, der siger, at det er bedre, eller lykke-

---

vel er Discipelen ikke over Mesteren] Matth. 10, 24. Det er saligere at give osv.] Ap. Gj. 20, 35.

ligere, eller herligere eller ønskeligere, han siger jo ikke hvad Brug han vil gjøre af denne Magt, der forundtes ham, han vidner heller ei om, hvad han haver fornummet ved at bruge den rettelig. Den derimod, der veed, at det er saligere at give end at modtage, han haver fattet Livets Forskjellighed, men ogsaa for sin Deel forsonet den ved at give med Glæde og ved at have sin Salighed i at give. Dog bliver Forskjellen tilbage, hvis ikke Den, der maa modtage, fornemmer en lignende Salighed. Skulde han ikke det? Skulde Den, der blev forsøgt i en vanskeligere Strid, ikke have en lignende Løn, og det er dog i Sandhed større at modtage end at give, det vil sige, hvis begge Dele skee paa den rette Maade. Saa lader os da nu betragte det apostoliske Ord for at see, om dette ikke udtrykker Ligheden. Den, der giver, tilstaaer, at han er ringere end Gaven; thi det var jo denne Bekjendelse, som det apostoliske Ord med Glæde modtog af den Enkelte som frivillig eller afnødte ham som ufrivillig. Den, der modtager, han bekjender, at han er ringere end Gaven; thi det var denne Tilstaaelse, som Ordet gjorde til Betingelse for at opløfte ham, og denne Tilstaaelse lyder jo ogsaa ofte i Verden i al sin Ydmyghed. Men naar Den, der giver, er ringere end Gaven, og Den, der modtager, er ringere end Gaven, saa er jo Ligheden tilveiebragt, Ligheden nemlig i Ringhed, Lighed i Ringhed overfor Gaven, fordi Gaven er ovenfra, og derfor ikke egentlig tilhører eller ligemeget tilhører begge, det vil sige den tilhører Gud. Ufuldkommenheden laa da ikke i, at den Trængende modtog Gaven, men i at den Rige besad, hvilken Ufuldkommenhed han hævede derved, at han bortskjenkede Gaven; nu tilveiebragtes Ligheden, ikke derved, at den Trængende besad Gaven, men derved, at Gaven ikke mere tilhørte den Rige som Eiendom, thi han havde jo skjenket den Trængende den; og heller ikke tilhørte den Trængende som Eiendom, thi han havde jo modtaget den som Gave. Naar den Rige takker Gud for Gaven, og for at der forundtes ham Leilighed til skjønt at bortgive den, saa takker han jo for Gaven og for den Fattige; naar den Fattige takker Giveren for Gaven og Gud for Giveren, saa takker han jo ogsaa Gud for Gaven; altsaa er Ligheden tilstede i Taksigelsen til Gud, Ligheden overfor Gaven i Taksigelsen. Dette er uden Vanskelighed og let at fatte: forsaavidt Vanskeligheden stundom frister et Menneske, da er det fordi de jordiske Gaver, paa hvilke vi destoværre nærmest tænke, naar vi minde om Forskjellen mellem at kunne give og at maatte modtage, i sig ere saa ufuldkomne, og derfor have denne Ufuldkommenhedens Magt til at gjøre Forskjel. Jo fuldkomnere Gaven derimod er, desto tydeligere og uomtviste-

ligere viser ogsaa strax Ligheden sig. Men det er jo den gode og fuldkomne Gave, om hvilken vi sige, at den er ovenfra, men den eneste gode og fuldkomne Gave, et Menneske kan give, er Kjerlighed, og om den have jo alle Mennesker til alle Tider bekjendt, at den haver sit Hjem i Himlen og kommer ned herovenfra. Vil et Menneske ikke modtage Kjerligheden som en Gave, da see han til, hvad han faaer, men modtager han den som en Gave, da ere Giveren og Modtageren ikke til at adskille i Gaven, begge gjort væsentligen og fuldelig lige overfor Gaven, saaledes, at kun den jordiske Forstand i sin Ufuldkommenhed kan tvetyde, hvad der betyder eet og det Samme. Og jo mere et Menneske afvænner sin Sjel fra at forstaae det Ufuldkomne til at fatte det Fuldkomne, desto mere vil han tilegne sig den Forklaring af Livet, der trøster medens det er Dag, og som bliver hos ham, naar Natten kommer, naar han ligger glemt i sin Grav, og selv har glemt hvad Møl og Rust har fortæret, og menneskelig Kløgt udfundet, og dog skal have en Tanke, der kan udfylde ham den lange Tid, der ikke vil vide af den Forskjellighed, med hvilken han bekymredes, men kun om den Lighed, der er ovenfra, den Lighed i Kjerlighed, som bliver og som er det eneste Blivende, den Lighed, der ikke tillader noget Menneske at være det andets Skyldner, uden, som Paulus siger, i dette Ene at elske hverandre.

---

som Paulus siger] Rom. 13, 8.

At erhverve sin Sjel i Taalmodighed.

I Eders Taalmodighed erhverver Eders Sjele. Luc. X]

Den rige Fugl kommer susende, kommer brusende; d
tige Fugl — og Taalmodighed er en fattig Fugl, der ikke k
med udvortes Miner og Gebærder, men som en sagte Luftı
en stille Aands uforkrænkelige Væsen. Og Taalmodighed
fattig Kunst og dog er den saare lang. Hvo lærte den
Livet, hvo havde Taalmodighed dertil? Hvo lærte et and(
neske den paa den rette Maade, ak, der var maaskee De
lærte en Anden Taalmodighed saa saare godt, derved at hε
var saare utaalmodig! Hvo talte retteligen om den, at ha
forrasker sig i Udtrykkets Utaalmodighed og i Vendingens
somhed? Hvo hørte Talen om den paa rette Maade, at ha
forstod Talen og nu utaalmodigen fordrede en ny Tale, og s
vel fattede Taalmodigheden og Talen derom, men ikke fatt
saaledes var den ikke at forstaae!

At erhverve sin Sjel i Taalmodighed, er dette Ord, sor
vel kom ubeleiligt, ikke istand til paa eengang at dræbe
dristig Forventning, der længes efter navnkundig Idræt, ef
geistret Daad, efter Kamp og Strid, hvor Lønnen vel er uvi
ogsaa herlig; er dette Ord ikke for den Ældre, hvad en
Stemme er for Barnet, naar den kalder ham fra den laı

---

stille Aands uforkrænkelige Væsen] 1. Pet. 3, 4.

Leeg, hvor han var Konge og Keiser, til den stille Taalmodigheds Gjerning, ja, er det ikke endnu mere ængstende, da det vil udstrække sig over hele Livet, og ikke saaledes lade sig spøge med, som var det kun stundom Alvor. Dersom dog Den, der haver sagt det, vidste hvad der gavner et Menneske, dersom han, hvilket jo er Tilfældet, har sagt det, idet han ved samme Leilighed mindede om, at Ødelæggelsens Vederstyggelighed skulde med sin Hvirvel oprøre Livet fra dybeste Grund, og altsaa netop give Anledning til store Bedrifter og navnkundig Daad, saa lader os, naar vi mene at forvisses om, at Ordet ikke gavner ja sammenkrymper Sjelen, have idetmindste Taalmodighed til at troe, at Feilen ligger deri, at vi ikke rettelig forstaae Ordet, og at det er vor Feil, at Det synes saa smaaligt, hvad Ordet gjør, at det istedetfor at give ethvert Menneske sin Sjel og den ganske Verden som Bytte for dens Higen og Stræben, fratager ham den ganske Verden og dens Herlighed, som den han aldrig skal gribe, ja fratager ham endogsaa hans Sjel, for at lade ham erhverve den i Taalmodighed.

Saa lader os da idetmindste have Taalmodighed til at troe Ordet; Taalmodighed til ikke at udsætte Overveielsen til en beleiligere Tid, til ikke, selv manglende denne Egenskab, at bede Ordet have Taalmodighed; Taalmodighed til at adskille for atter at forene, hvad der er uadskilleligt forenet.

»At erhverve sin Sjel.« Eier da et Menneske ikke sin Sjel, og kan dette være den sande Anviisning til Salighed, der istedetfor at lære et Menneske ved sin Sjel at erhverve den ganske Verden, lærer ham at benytte sit Liv til at erhverve sin Sjel? Et Menneske fødes nøgen og bringer Intet med sig ind i Verden, og hvad enten Betingelserne for Livet staae som venlige Skikkelser, der have Alt i Beredskab, eller han selv møisommelig maa opdage dem, saa maa dog ethvert Menneske paa en eller anden Maade erhverve Betingelserne for sit Liv. Om denne Betragtning end gjorde en Enkelt utaalmodig og derved uduelig til Alt, saa vide dog de bedre Mennesker at fatte dette, og at fatte sig deri, at Livet maa erhverves og at det maa erhverves i Taalmodighed, hvortil de formane sig selv og Andre, fordi Taalmodighed er en Sjelens Styrke, der er ethvert Menneske fornøden til at opnaae sit Ønske i Livet. At Vandringsmanden, der gaaer til sit fjerne Maal, ikke forhaster sig i Begyndelsen, men hver Gang det lakker ad Aften, taalmodigen udhviler sig, at han den følgende Dag kan fortsætte Vandringen — at Den, der bærer en tung Byrde, ikke forløfter sig i Begyndelsen, men stundom sætter Byrden ned og sig selv ved Byrdens Side, til han faaer ny Kraft til at bære den — at Den,

der dyrker sin Jord taalmodigen, venter paa sildig Regn ‹
Regn til Høsten kommer — at Den, der erhverver sit U
ved at kjøbslaae, sidder hos sine Vare og venter taalmod
Kjøberen kommer og til han kommer med Betalingen —
der udspænder sit Net efter Fuglen, venter Dagen igje
Aftenstunden, og da sidder taalmodigen ved sit Net uden B
til Fuglen kommer — at Den, der henter sin Føde fra
Bund, sidder med sin Snoer taalmodigen den lange Dag –
Moder, der vil erhverve sig Glæde af sit Barn, ikke beg
det skal hurtigen opvoxe, men venter taalmodigen i søvnløs
og bekymrede Dage — at Den, der vil vinde Menneskene
arbeider aarle og silde og forspilder sig den ikke ved Uta
hed; at Den, der vil tale til Menneskene, om hvad der sy
ligegyldigt, ikke forrasker sig i Begyndelsen og siden aflad
vedbliver at tale og venter taalmodigen — dette forstaae
skene: at det nu engang er saa, og de finde sig deri; a
godt og gavnligt, at det er saa, og de lade sig danne de
de give i deres Betragtning af Livet denne Adfærd Fortr
den vilde, ustyrlige Opblussen, der Intet udretter, men kun
kommer Forvirring og Skade. Betingelsen, om hvilken de
udenfor Mennesket, og Betingelsen for, at han ved de
Ønsket, er Taalmodighed, saaledes, at han ikke egentlig
Taalmodigheden, men vinder det Attraaede. Saaledes er d
mange og saare forskjellige Betingelser, men er da Sjelen
en Betingelse? Saa er det da for Lidet sagt, at sige, M
kommer nøgen til Verden, og eier Intet i Verden, naar l
ikke eier sin egen Sjel? Var den foregaaende Betragtnin
til at gjøre en Enkelt utaalmodig og uduelig til at leve, j
ledes skulde denne Betragtning ikke ligesom fra Grunden
Enhver utaalmodig? hvad er der saa at leve for, naar m
hele Liv skal erhverve den Forudsætning, der i sin dybest
er Livets Forudsætning, ja hvad vil dette sige? — Saavidt l
Taalmodigheden os, at det Ord, der i sin Korthed syntes
skrækkende, saa ubetydeligt, neppe værdt at agte paa, i
Korthed viser sig saa betydningsfuldt, at det snarere fris
en anden Maade, som var det uudgrundeligt. Og er c
ængstende at betræde denne Vei, hvor man vel strax o
Øieblik seer Maalet, men aldrig seer det naaet, ikke som Va
dog kommer til Maalet, ikke som Den, der bærer Byrden
hen til Bestemmelsen; hvor man aldrig saa at sige kon
Stedet, ikke som Vandreren nu seer en Omgivelse, nu er
ikke som Den, der bærer Byrden, nu taber et Stykke af S

:; hvor man ingen Forandring seer, ikke som Den, der
er, snart seer et Menneske, snart et andet, ikke som Den,
;er efter Fugle og Fiske, snart seer een fangen, snart en
nen bestandig kun seer sig selv; hvor man ikke som Den,
vinde Menneskenes Gunst, snart hører Jublen, snart Mis-
nart mange Stemmer, snart enkelte, men kun hører en
temme, for hvis Sandhed man næsten skjelver, fordi det
hvis man eengang hørte den, undslap man den aldrig
verken i Tid eller Evighed; hvor man, saa at sige, aldrig
r Noget: ikke at naae Maalet, ikke at aflægge Byrden, ikke
Høst, ikke Rigdom, ikke en herlig Fangst, ikke Barnets
ikke Menneskenes Gunst, ikke at have gavnet Andre, men
verver sig selv, en Belønning, der er saa liden, at selv det
rn, der døer i Fødselens Øieblik, eier tilsyneladende det
hvor man Intet vinder, der kan indbyde Menneskene til
eltagelse, fordi man kun vinder sig selv, det er: vorder
, som Kjøbmanden jo var det, hvis der Ingen kom i hans
ganske Dag, og man da vilde sige til ham, nu haver Du
lmodighed, eller som Fiskeren, der havde fisket den ganske
Intet faaet. Eller vilde en saadan Omvæltning i Tanke og
e være end besynderligere end det Besynderlige, at Livet
r sig saaledes for et Menneske, at det Haandgribelige, der
det Visseste af Alt, bliver det Tvivlsomme, og det Aande-
r skuffede ham ved sin Fjernhed, bliver det Visseste,
vissere end det Haandgribelige?
; dersom et Menneske eier sin Sjel, saa behøver han jo
erhverve den, og dersom han ikke eier den, hvorledes kan
erhverve den, da Sjelen selv jo bliver den sidste Betingelse,
dsættes ved enhver Erhverven, altsaa og ved at erhverve
Skulde der da gives en saadan Eien, der netop betegner
ien af at kunne erhverve den samme Eien? I udvortes
l gives der ingen saadan Eien. Thi Den, der eier det Ud-
han behøver ikke at erhverve det, ja han kan end ikke
t. Han kan bortgive det, han eier, og da see, om det vil
am at erhverve netop det Samme igjen, han kan benytte
ı eier, til at erhverve noget Nyt, men han kan ikke paa
Tid eie og erhverve det Samme. Skal der være Tale om
an Eien, da maa den findes i det Indvortes. Findes den
et Udvortes som saadant, findes den eiheller i det Timelige
dant; thi egentlig var det nærmere bestemmet Timelig-
er gjorde det umuligt at eie og erhverve det Udvortes paa
fordi det, der er i Øieblikket, enten er eller ikke er, og

er det, saa erhverves det ikke, og erhverves det, saa er det ikke. En Selvmodsigelse, som det vilde være, at udsige begge Dele, fatter Timeligheden hverken som Gaade eller som Opløsning paa Gaaden. I det Evige ligger heller ingen saadan Selvmodsigelse, dog ikke fordi det som det Timelige enten er eller ikke er; men fordi det er. Det Evige er ikke enten et Eiet eller et Erhvervet, men er kun et Eiet, der ligesaa lidet kan erhverves som tabes. I det Indvortes maa da denne Selvmodsigelse være at søge, hvis ellers nogetsteds, men det Indvortes er jo netop i sit almindeligste Udtryk: Sjelen. I Sjelen maae vi da søge, hvad vi i Anledning af det Ord: at erhverve sin Sjel, gik ud for at finde. Sjelen er da Modsigelsen af det Timelige og det Evige, og derfor kan her det Samme eies og det Samme erhverves og paa samme Tid. Ja hvad mere er, er Sjelen denne Modsigelse, kan den kun eies saaledes, at den erhverves, og erhverves saaledes, at den eies. Den samme Modsigelse kan ogsaa udtrykkes paa en anden Maade. Den, som kommer nøgen til Verden, eier Intet, men den, der kommer til Verden i sin Sjels Nøgenhed, han eier dog sin Sjel, det er som den, der skal erhverves, har den ikke uden for sig som noget Nyt, der skal eies. Hvis det ikke var saa, hvis ikke den tilsyneladende tomme Tanke, eller dette Udtryk for Tomhed: Sjelens Nøgenhed endnu var Sjelen, saa lod den sig ikke eie og ikke erhverve anderledes end det Udvortes eies og erhverves, hvor begge Dele dog i dybere Forstand er en Skuffelse, fordi det, der erhverves, kan tabes, da det ikke eiedes, og det, der eiedes, kan tabes, da det ikke erhvervedes. Derimod er det, der betrygger mod, at Sjelens Besiddelse skulde være en Skuffelse, netop dens Erhvervelse, og det, der borger for, at dens Erhvervelse ikke er en Skuffelse, netop det, at den eies iforveien.

Forsaavidt da et Menneske skal erhverve sin Sjel, da eier han den ikke. Hvo er da Den, der eier den; thi forsaavidt den er til, hvilket den jo er, da den skal erhverves, maa den jo tilhøre Nogen, om end saaledes, at den kan erhverves, ikke som det Udvortes erhverves, men saaledes, at Den, der erhverver den, erhverver sin Eiendom. Den, der skal erhverve Verden, antages jo at eie sin Sjel, skulde det ikke ogsaa være omvendt saa, at Den, der skal erhverve sin Sjel, eier den ganske Verden; og som den, der vil erhverve Verden, efterhaanden giver sin Sjel hen til Bytte for Verden, saaledes maa den, der erhverver sin Sjel, have Noget, han giver isteden, og hvad kan dette være andet end Verden? Hvad da Menneskene tragte efter: at eie Verden, det var et Menneske i sit første Øieblik aller nærmest ved, da hans Sjel var fortabt i

ı, og eiede Verden i sig, som Bølgeslaget eier Havets Uro og
›e Grunden i sig, og ingen anden Hjertebanken kjender end
ı, der er Havets uendelige. Vel mene Menneskene, at den Eien
Verden, om hvilken de tale, er en ganske anden. Men dette er
n et Bedrag. Thi Verden kan kun eies derved, at den eier mig,
saaledes eier den igjen Den, der har vundet Verden, da Den,
r paa nogen anden Maade eier Verden, eier den som det Til-
ldige, som det, der kan formindskes, forøges, tabes, vindes, uden
hans Eiendom væsentlig forandres. Dersom han derimod eier
rden saaledes, at Tabet af den kan formindske hans Eiendom,
eies han af Verden. Eller synes dette spidsfindigt? Mon ikke
arere den blev spidsfindig i Verdens Tjeneste, der ikke kunde
ler ikke vilde forstaae det? Mon dette ikke er Verdens List, at
n indbilder Mennesket, at hvis han eier den, da betyder dette
ke, at han eies af den; skulde Verden være mindre klog end
ın, skulde den tilbyde sig til et Menneske, som den jo gjør, uden
vide, at den vandt mest, naar et Menneske vandt den? Det
fuldkomne kan ikke eies af et Menneske som hans eneste Eien-
›m, uden at dette skeer saaledes, at han eies deraf, thi naar et
enneske blot vil være udvortes, verdslig, timelig, da er Verden
Timeligheden ubetinget mægtigere end han? Eie det kan derfor
ın et Menneske i Sandhed derved, at han opgiver det, hvilket jo
etegner, at han ikke eier det, om han end eier det. Det Fuld-
›mne kan et Menneske eie, idet han tillige eier sig selv, uden at
ans Eien deraf er en Opgiven, da den tvertimod er en Fordyben
det.

I første Øieblik er da et Menneske der, hvorhen Menneskene
nere hige som til det Herlige; han er fortabt i Verdenslivet, han
ier Verden, det vil sige han eies af den. Men i samme Øieblik
r han forskjellig fra den hele Verden, og han fornemmer en
lodstræben, der ikke følger Verdenslivets Bevægelser. Vil han nu
rhverve Verden, da maa han overvinde denne Uro, indtil han
tter forsvinder som Bølgeslaget i Verdenslivet, da haver han
undet Verden. Vil han derimod erhverve sin Sjel, da maa han
ıde denne Modstræben blive tydeligere og tydeligere og deri
rhverve sin Sjel; thi hans Sjel var netop denne Forskjellighed:
en var Verdenslivets Uendelighed i sin Forskjellighed fra sig selv.
Forsaavidt han da erhverver sin Sjel, eier Verden den. Men
erden eier den ikke med Rette, da den er hans Eiendom. Denne
lodsigelse udtrykker Verden i sin Falskhed saaledes, at han eier
erden. Hans Erhverven er da en lovlig Erhverven, forsaavidt
an erhverver sin Eiendom. Men hvis Eiendom er da hans Sjel?

Den er ikke Verdens, thi en ulovlig Eiendom er ingen: d
ikke hans, thi han skal jo erhverve den. Altsaa maa der
være en Eier. Denne Eier maa eie hans Sjel som retfa
Gods, men maa dog ikke eie den anderledes, end at han sel
erhverve den som sin lovlige Eiendom. Denne Eier kan
ingen Anden være end det evige Væsen, end Gud selv. Her
den samme Selvmodsigelse sig som den mellem at eie og erh
det Samme i det samme Øieblik. Det lod sig ikke gjøre me
Udvortes og Timelige. Saaledes lader heller intet Udvorte
Timeligt sig eie af Flere paa eengang; men eies bestandig k
Een. Vil man sige, at Verden eier det, saa eies det ikke af
Anden; vil et Menneske mene, at han eier det, da eies han af
eier han det virkeligt, da eier han det som noget Opgivet, og
det altsaa ikke, og dog eier Verden det heller ikke, saalede
det Udvortes og Timelige først er blevet hvad det skal være,
der slet Ingen eier det, eller naar det er blevet ligegyldigt.
Evige kan heller ikke eies af Flere; thi det kan kun eies af
af samme Grund som den, at det ikke baade kan eies og
hverves.

Hvad Menneskene daarligt og utaalmodigen hige efter som
Høieste, uden ret at vide, hvad de ville, hvad der indgyder
færdelse, naar man bliver Vidne til, at det er lykkedes et Menn
at vinde Verden og at have vundet den, det er det, hvo
Mennesket begynder og saa langt fra at være Maalet, at d
det, han skal forlade. Hans Sjel er en Selvmodsigelse mellem
Udvortes og det Indvortes, det Timelige og det Evige. Den
Selvmodsigelse, thi det, hvorved den er hvad den er, er neto
den i sig vil udtrykke Modsigelsen. Hans Sjel er derfor i
sigelse og er Selvmodsigelse. Dersom den ikke var i Modsi
var den fortabt i Verdenslivet, dersom den ikke var Selvmodsi
var Bevægelsen umulig. Den skal paa eengang eies og erhve
den tilhører Verden som ulovlig Eiendom, den tilhører Gud
sand Eiendom, den tilhører ham selv som Eiendom, det er
den Eiendom, der skal erhverves. Han erhverver da altsaa,
han virkelig erhverver, sin Sjel fra Verden, af Gud,
sig selv.

Saa var det da en Daarlighed og en Utaalmodighed at
erhverve Verden, en Stræben efter at vorde det Ufuldkomne,
allerede var, en fortvivlet Tragten efter at forsikkre sig, hvad
allerede var, saaledes at det blev vanskeligere og vanskel
nogensinde at frelses ud deraf. Saa var da det at erhverv
Sjel en Opgave, der forkyndte Strid med hele Verden, idet

med at lade et Menneske være ved hin jordiske Higens
: den ganske Verden for at bortgive den, en Strid, der
t Menneske i det inderligste Forhold til Gud, en Strid,
le ham sig selv i evig Forstaaelse med Gud, lovede ham
lsen, ikke af det Udvortes, hvilket ikke væsentlig kan eies
, og paa Grund af denne Ufuldkommenhed og tiltrods for
Enhver, der kommer til egentlig at eie det, paa en eller
aade til Skyldner, men Erhvervelsen af det, der væsentlig
, der ikke tilhører nogen anden Sjel i Verden, der ikke
rhverves gjør ham til Skyldner ikke til Lykken eller
eller Tilfældet eller Menneskene eller Venner eller Fiender
den, da han tvertimod i denne Erhverven udfrier sig af
til Verden ved at give Verden hvad Verdens er, og kun
ıds Skyldner, hvilket ikke er at være Skyldner, da Gud
ene Gode og giver Muligheden selv af at blive hans
. Skulde der være Nogen utaalmodig nok til ikke at
e denne Herlighed, om han endnu ikke havde Taal-
l til at erhverve?
'aalmodighed.« Ordet siger ikke ved eller formedelst
ghed, men »i« Taalmodighed, og antyder herved, at Be-
staaer i et særligt Forhold til det Betingede. Vel behø-
bmanden ogsaa Taalmodighed og Fiskeren, men behøvede
lskilligt Andet, behøvede Indsigt og Erfaring, Vare og
r. Vil han uden dette eller uden at forstaae sig derpaa,
'aalmodighed og vente, vil han mene, at det, at forstaae
Taalmodighed, var tilstrækkeligt for at erhverve sit Ud-
og sin Fangst, saa vil han jo snart finde sig bedraget.
ı derimod, der vil erhverve sin Sjel, ikke vil forstaae, at
vandt Taalmodighed, han da vandt, hvad han behøvede,
var mere værd end al anden Vinding, saa vil han aldrig
il at erhverve den. Det viser sig allerede her, hvor be-
lenne Erhvervelse er, fordi den er i dyb Forstand saa
dig, at den vinder, jo mere Verden bedrager. I denne
n er nemlig Betingelsen tillige Gjenstanden, og afhænger
ıoget Udvortes. Derfor bliver Betingelsen, naar den har
Erhvervelsen, som det Erhvervede, ikke som naar Kjøb-
har solgt sine Vare og Fiskeren fanget sin Fisk, han da
aalmodigheden fra sig ligesom Redskaberne for at glæde
let Erhvervede.
t Udvortes er Taalmodighed noget Tredie, der kommer
enneskelig talt var det jo bedre, om den ikke behøvedes;
Dage behøves den mere, somme mindre, alt eftersom

Lykken er, hvis Skyldner han bliver, selv om han erhverved nok saa lidet, thi kun naar han vil erhverve Taalmodigheden, d bliver han Ingens Skyldner. Om Menneskene derfor end i det ud vortes Liv anprise Taalmodigheden, saa er og bliver den dog e Byrde. Saaledes tager Vandringsmanden en Stav i sin Haand Han negter ikke, at den er en Tyngde, og at han forsaavidt ha mere at bære paa end ellers, men han beregner, at Staven vi understøtte ham paa Vandringen saa meget, at Vindingen bliver større, og hans Gang lettet. Dersom Een kunde overbevise han om, at det ikke var saa, da vilde han ikke tage en Stav med sig ligesom han nu lægger den fra sig ved Maalet. Dersom det gjaldt ogsaa for Den, der vil erhverve sin Sjel, at Betingelsen kan falde bort for det Betingede, da var Ingen saaledes bedragen som han; thi Betingelsen var netop den Eien af Sjelen, der gjorde Sjelens Erhvervelse mulig; hvis det altsaa var muligt, at han, idet han havde erhvervet sin Sjel, kunde tabe Betingelsen, saa havde han ogsaa tabt det Erhvervede.

I det Udvortes er Taalmodighed en Betingelse, der anprises, da nu Verden eengang er saaledes, og da Erfaringen har lært, at den i Betragtning heraf er fornøden. Med fuld Sikkerhed som det ene Fornødne lader den sig ikke anbefale i det Udvortes; thi maaskee skulde Utaalmodighed stundom gavne mere og fremskynde Erhvervelsen af det Attraaede. Da nemlig det Udvortes som Gode er tvivlsomt, kan enhver Betingelse for dets Erhvervelse ogsaa kun være en tvivlsom, og dette er den yderlige Efterfølge af Ufuldkommenheden, at der gives ingen Sikkerhed, der med fuld Sikkerhed kan forsikkre den. Det Fuldkomne derimod kan med fuld Sikkerhed erhverves, fordi det kun erhverves ved at vorde indenfor sin egen Forudsætning. Maaskee var der den Kjøbmand, der ved sine utaalmodige Planer hurtig berigede sig, medens en anden ventede forgjeves med Taalmodighed; thi den daarlige Sæd voxer ogsaa i Utaalmodighed; men den gode Sæd voxer kun i Taalmodighed. Dog deri voxer den ogsaa, denne Sikkerhed kan ingen Tvivl eller Erfaring naae. »Den voxer i Taalmodighed.« I dette Ord er atter Betingelsen og det Betingede uadskillelige, og Ordet selv antyder Dobbeltheden og Eenheden. Den, der voxer i Taalmodighed, han voxer jo og forfremmes; hvad er det da i ham der voxer? det er Taalmodighed; Taalmodigheden i ham voxer altsaa, og hvorved voxer den? ved Taalmodighed. Naar Den, der

---

den gode Sæd voxer kun i Taalmodighed] smlgn. Luc. 8, 15.

erhverver sig selv, blot er taalmodig, saa voxer han nok i Taalmodighed. Den ene Gang betyder Ordet det, hvori et Menneske voxer, som hvis man vilde sige, han voxer i Yndest, i Rigdom, den anden Gang betyder det det, hvorved han voxer, som hvis man vilde sige, ved Klogskab, ved Venners Raad og Bistand.

»At erhverve sin Sjel i Taalmodighed.« Naar vi lægge Ordet sammen, og da overveie, hvorledes et Menneske skal kunne efterkomme det, da er det Første, der fordres, at han har Taalmodighed til at forstaae, at han ikke eier sig selv; at han har Taalmodighed til at forstaae, at en Erhvervelse af sin egen Sjel i Taalmodighed er en Taalmodighedens Gjerning, og at han derfor ikke bør agte paa den Lidenskab, der med Rette kun mener, at kunne voxe i Utaalmodighed. Dette indskærper Ordet paa en dobbelt Maade ved i sin Korthed at indeholde en fordoblende Gjentagelse. Det formaner at erhverve sin Sjel »i Taalmodighed« og det formaner at »erhverve« den. Dette Ord alene indeholder en Formaning til Taalmodighed. Det siger ikke: grib Din Sjel, som var det et Øiebliks Sag, som foer Sjelen Een forbi og det gjaldt nu at gribe Øieblikket og Sjelen, men dermed var ogsaa Alt enten tabt eller vundet. Det siger heller ikke »frels Din Sjel«, et Ord, som Skriften ellers oftere bruger med sit hellige Alvor. Og det er jo ogsaa vist, at Den, der erhverver sin Sjel, han frelser den ogsaa. Men Ordet at frelse sin Sjel fæster ikke saaledes Sindet paa Taalmodigheden, og kunde let vække Tanken om en Skynding, i hvilken Alt maatte afgjøres. At erhverve sin Sjel bøier derimod Sindet strax hen paa den stille, men utrættede Virken. Dette viser sig end tydeligere og ved Modsætningen end alvorligere, naar vi betænke, at Ordet er sagt i Forbindelse og Fortgang med en Skildring, der med rystende Træk fremhævede det Forfærdelige, der skulde komme over Jerusalem som var det hele Verdens Undergang, da der skulde skee Tegn i Sol og Maane og Stjerner, og Havet og Bølgerne bruse, og Himlens Kræfter røre sig, da, hvis ellers nogensinde, det var Øieblikket til at formane Enhver, at frelse sin Sjel. Dog bruges Ordet: »erhverver Eders Sjele i Taalmodighed.« Lader der sig tænke nogen mere ophøiet Modsætning, eller er det ikke den Stund, paa hvilken Formaningen forklares i himmelsk Herlighed. Elementerne opløse sig, Himlen sammenrulles som et Klædebon, Tilintetgjørelsens Afgrund aabner sit Svælg og brøler efter Bytte, Fortvivlelsens Skrig lyder allevegne fra, selv den livløse Natur vaander sig i Angest — dog, den Troende trænger sig ikke kæmpende frem for at finde Frelse, men medens Intet har Bestaaen, medens selv Bjerget vaklende forlader sin Plads,

»Men naar et Menneske skal erhverve sin egen Sjel, da maa han jo kjende den, inden han begynder.« Vel er dette saa, netop fordi Den, der kjender sin Sjel, derfor endnu ikke har erhvervet den; men netop derfor er det ogsaa saa, at han, naar han ikke begynder at erhverve den, ikke kjender den. Selv om han kunde erkjende den fuldelig, førend han erhvervede den i Taalmodighed, saa vilde dog denne Besiddelse i Erkjenden kun være en Besidden, der var ligesom hiin første Eien Betingelsen for, at han kunde erhverve den i Taalmodighed. Derfor er enhver Erkjenden, der ikke vil staae i Forhold til en Erhverven, ufuldstændig og mangelfuld, thi han veed jo ikke endnu, hvorledes han vorder; da han vorder ved Erhvervelsen; og bliver selv i Følgeskab med Erhvervelsen mangelfuld, thi »endnu vide vi ikke, hvorledes vi skulle vorde.«

Den, der erkjender sin Sjel, han seer sig i et Speil; men dette Syn kan han glemme, som Apostelen Jacob siger, og derfor lader det sig og anvende her, hvad han fremdeles siger: »at den rette Ordets Hører er den, der gjør det.« Saa længe han blot hører Ordet, da er han uden for det, og naar Forkynderen tier, da hører han Intet, men naar han gjør Ordet, da hører han bestandig, hvad han selv forkynder for sig selv. Og enhver blot Høren af Ordet er uendelig langt ufuldkomnere end Udførelsen, ikke blot fordi Udførelsen er høiere, men fordi enhver Udsigen er saare ufuldstændig baade i sin Korthed og i sin Vidtløftighed i Sammenligning med Udførelsens Nøiagtighed. Erkjendelsen af sin egen Sjel, hvis man vil betragte den som en Erhverven, er derfor et Selvbedrag, fordi den i sin største Fuldstændighed dog blot er en Antydning af, hvad der i sin Bestemthed viser sig under Erhvervelsen.

Sin Sjel maa derfor vel et Menneske kjende for at erhverve den, men denne Erkjenden er ikke Erhvervelsen, som han jo og i denne Erkjenden forvisser sig om, at han er i en fremmed Magt, og at han altsaa ikke eier sig selv, eller nøiere bestemmet ikke har erhvervet sig selv. Naar Djævelen troer og dog skjælver, saa ligger der i denne Tro en Selverkjenden, og jo fuldstændigere denne er, jo mere vil han skjælve, netop fordi han ikke vil erhverve sig selv.

Sin Sjel erkjender da et Menneske, hvis han erkjender den i Sandhed, som et Noget, han vel endog kan nøiagtigt beskrive, men

»endnu vide vi ikke, hvorledes vi skulle vorde«] frit efter 1. Joh. 3, 2. som Apostelen Jacob siger] Jac. 1, 22 ff. Naar Djævelen troer og dog skjælver] Jac. 2, 19.

som er i en Andens Besiddelse og som han vel kan ønske at besidde, men hvortil Erkjendelsen som saadan ikke hjelper ham. Om der derfor end hører Taalmodighed til denne Erkjenden som til enhver anden, saa er det dog ikke den, Ordet taler om, hvilket ogsaa viser sig derved, at i Erkjendelsen Taalmodigheden ikke paa eengang er Betingelsen og det Betingede. Den Erkjendende er atter bedraget, ligesom Kjøbmanden var det, hvis han istedenfor at vinde Erkjendelsen vandt Taalmodigheden. Den Erkjendende gjør ligesom Vandringsmanden, han lægger Taalmodigheden fra sig, naar han har vundet Erkjendelsen. Den, der derfor kun vil være taalmodig for at erkjende sin Sjel, han vil ikke erhverve sin Sjel i Taalmodighed.

Den, der vil erhverve sin Sjel i Taalmodighed, han erkjender, at hans Sjel ikke tilhører ham selv, at der er en Magt, han maa erhverve den fra, en Magt, af hvem han maa erhverve den, og at han maa erhverve den selv. Taalmodigheden slipper han aldrig, ikke naar han har erhvervet den, thi det var jo Taalmodigheden, han erhvervede, og saasnart han opgiver Taalmodigheden, da opgiver han Erhvervelsen igjen, heller ei slipper han Taalmodigheden, naar det synes, at hans Stræben bliver skuffet, thi forsaavidt den bliver det, veed han, at det maa ligge deri, at Taalmodigheden ikke var den rette, eller at Grunden ligger i Utaalmodigheden. Hvad enten han derfor i Afgjørelsens forfærdelige Øieblik erhverver Taalmodigheden, eller han langsomt erhverver den, i Taalmodigheden erhverver han sin Sjel, hvad enten han i samme Øieblik er oversat i Evigheden, eller han fra dette Øieblik af hvert Øieblik oversætter sig i Evigheden.

Naar da Følelsens Utaalmodighed vil foregjøgle ham Erhvervelsen, da veed han, at den bedrager; thi den vil gjøre ham Taalmodigheden overflødig, og Erhvervelsen er kun i Taalmodigheden. Naar Erkjendelsens Utaalmodighed vil betrygge ham Erhvervelsen ja Erhvervelsen i al sin Mangfoldighed, da veed han, at den bedrager; thi den vil afskedige Taalmodigheden, og Erhvervelsen er kun i Taalmodigheden, og Taalmodigheden er ikke det Mangfoldige, men det Enkelte og Enfoldige. Naar Forsættet vil tage Erhvervelsen med Vold, da veed han, at den bedrager, fordi det ogsaa tager Taalmodigheden med Vold. Naar det Forbigangne vil forfærde ham med sine Rædsler, det Tilkommende med sin angstfulde Forventning, naar hele Verden truer ad ham med sine Skrækkemidler, naar Tiden træder i Verdens Tjeneste som den, der skal formaae at gjøre Pinselen lang og Qvalen over al Maade, eller naar Tiden ikke saaledes truer, men underfundigen lader ham forstaae, at den

lukker aldrig sit Øie, medens han sover; da veed han, at det er Bedrag; ikke dens Trudsler, ikke om den har Magt til at udføre dem, men at det er Bedrag, at den vil gjøre ham Taalmodigheden overflødig og lade ham, hvis han nogensinde begyndte paa den, fortryde den, som den, der ikke formaaede at holde ud, vil adskille ham Erhvervelsen fra Taalmodigheden, der bliver i Taalmodighed, naar Enhver har taget Sit indtil den sidste Penning.

Skulde vi nu sige: »hvo skildrede dog denne Strid retteligt?« Som var Forkyndelsen ikke altid ufuldkommen, og som var Forkyndelsen ikke altid noget Andet end Erhvervelsen? Som skulde Skildringen ikke friste den Talende til Utaalmodighed i Lidenskabens Udtryk, og den Hørende til Utaalmodighed i at høre og til Utaalmodighed i at begjere ny Tale, hvad enten han nu fandt den hørte Tale for kunstig, at den Talende maatte prise ham, hvis det ikke betydede, at hans Sjel var aldeles tankeløs, eller for eenfoldig, hvilket vel ikke var at anprise; thi Den, der mener, at det Mangfoldige og det Meget forhjælper ham til Erhvervelsen, han er ligesom Den, der mener, at det Eenfoldige standser ham, da kun det Eenfoldige er det Forhjælpende. Eller var Skildringen selv ikke Noget, som Verden og Tiden formaaede at tage, uden at tage Taalmodigheden og Erhvervelsen, der er i Taalmodigheden, der selv i Dødens Øieblik erhverver et Menneske hans Sjel for det Evige, hvis han døer i Taalmodigheden!

TO OPBYGGELIGE TALER.

(1844).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Originalmanuskriptet findes ikke. Originaludgaven er lagt til Grund.

MDCCCXLIV.

TO OPBYGGELIGE TALER.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

FORORD.

Skjøndt denne lille Bog (som derfor blev kaldet »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; opbyggelige Taler, ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer) har udeladt Noget, har den dog Intet glemt; skjøndt den ikke er uden Haab i Verden, forsager den dog af ganske Sind ethvert Haab paa det Uvisse eller om det Uvisse. Fristet maaskee, som de tidligere ikke vare det, har den ingen Glæde af »at gaae som til Gjestebudshuus;« (1. Thess. 2, 1.) ønsker ligesaa lidet som hine, »at dens Indgang maatte være i Forfængelighed«; thi hvis et Menneske end ikke var uden Dannelse, forsaavidt han lærte, af hvad han leed, det var dog aldrig lysteligt, om han behøvede at lide meget for at lære lidet. Dens Begjering er at takke, om den paa den Myndiges Ord vandt Mængdens stiltiende Tilladelse til, at turde gaae ubemærket sin Gang for at finde, hvad den søger: hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser, som med høire Haand modtager hvad der bydes med den høire; hiin Enkelte, der i den beleilige Time fremtager hvad han modtog, og gjemmer hvad han fremtog, indtil han atter fremtager det, og saaledes ved sin Velvillie, sin Viisdom hensætter den ringe Gave paa Rente, til Gavn og Glæde for Den, der bestandig kun ønsker at være som en Bortreist.

S. K.

---

gaae som til Gjestebudshuus] smlgn. Præd. 7, 2. Indgang . . . i Forfængelighed] 1. Thes. 2, 1.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed.

Luc. XXI, 19.

Det er ofte sagt med Beundring, ofte seet med Forbauselse, hvorledes et Menneske i Farens Stund og i Forfærdelsens Øieblik viste en Sjelens Styrke, man i Sandhed maatte kalde vidunderlig. Hvor hurtigt og hvor bestemt overskuede Forstanden Alt og det Gysende, hvor hurtigen valgte Aandens Nærværelse det Rette med en Sikkerhed, som var den Frugten af det modneste Overlæg, hvorledes trodsede Villien, hvorledes selv Øiet de truende Rædsler, hvorledes fornam Legemet end ikke Anstrængelsen, ikke den qvalfulde Lidelse, hvorledes bar Armen med Lethed den Byrde, der langt overgik menneskelig Kraft, hvorledes stod Foden fast der, hvor enhver Anden ikke turde see hen, fordi han saae Afgrunden! Har Du aldrig seet det m. T., nu saa har Du dog hørt derom; Du har maaske hørt, hvorledes et Menneske, der havde henleflet sit Liv tankeløst, og aldrig forstaaet Noget, men forspildt Sjelens Kraft i Forfængelighed, hvorledes han laae paa sit Sygeleie, og Sygdommens Forfærdelse omringede ham, og Kampen begyndte angstfuldt som sjeldent, hvorledes han da for første Gang i sit Liv forstod Noget, og forstod, at det var Døden, han stred med, og hvorledes han nu samlede sig i et Forsæt, der var mægtigt at bevæge en Verden, hvorledes han vandt en vidunderlig Besindighed til at rive sig ud af Lidelserne for at benytte det sidste Øieblik, at han maatte indhente Noget af hvad der var forsømt, ordne Noget af hvad han i et langt Liv havde forvirret, udtænke Noget for dem, hvem han skulde forlade: Du har maaskee hørt det af

dem, der stod hos ham, som med Veemod men ogsaa dybt ry
maatte tilstaae, at han i disse faa Timer havde levet mere (
sit hele øvrige Liv, mere end hvad der leves i Aar og
eftersom Menneskene i Almindelighed leve. Lader os prise,
der i Sandhed er at prise, den menneskelige Naturs Herli
lader os takke, at ogsaa os blev givet at være Menneske, lad
bede, at os maatte forundes Naade til paa en skjønnere og u
sommere Maade herligen at fuldkomme det Herlige. Den Er
derimod, om hvem vi have talet, kunne vi ikke saaledes pris
Betragtningen af ham gjør Sjelen tvesindet, og Tanken giver
udeelt sit Samtykke. Eller viser ikke endog en Sindssvag
hvor stærkt et Menneske er, og dog prise vi jo ikke den S
svage, om han end beskæmmer Mange. Lader os da prise
der er at prise, og see, om ikke dette skulde lede os til at
Det, hvor Sandheden og den fulde Hengivelse er Ja og Ar
Lovprisningen. Thi naar Forfærdelsen kommer udvortes me
sine Rædsler, hvad Under da, at den piner den sidste Kraft
et Menneske, at den paa en Maade giver ham Kraft, som den
giver Dyret, om end herligere, fordi Menneskets Væsen er det
ligste. Og Lærdommen, vi kunne uddrage deraf, er saare tvi
og Slutningen, vi kunne gjøre derfra, meget tvetydig; thi
har vel seet et Menneske saaledes kæmpe i Livsfare eller
Døden, uden at maatte tilstaae, at Udfaldet hvert Øieblik k
blive det modsatte, samt at en saadan Strid ikke afgjorde
om eller for den Stridendes øvrige Liv. Hvis derimod et M
ske, medens Alle sige Fred og Tryghed, opdagede Faren, sl
Forfærdelsen, og efterat have anvendt Sjelens sundeste Kraf
ret at blive sig den bevidst, nu atter med Forfærdelsen for
udviklede og bevarede samme Sjelestyrke som Den, der kæm
i Livsfare, samme Inderlighed som Den, der kæmpede med D
ja da ville vi prise ham. Thi priseligt var det allerede, at
opdagede Faren. Den Kraft, hertil udfordres, er langt større
den Menneskene beundre i et afgjørende Øieblik; thi Forestill
om, at der er Fred og Tryghed, og Menneskenes Forsikkring d
er som en Fortryllelse, der bedaarer letteligen med sin st
Bedøvelse, og fordrer hele Sjelens Kraft for at løses. Dog er d
opdagende Kraft atter ikke ubetinget at rose. Dersom et Men
liig en Eventyrer vovede sig ud til den Yderlighed, hvorhen
neskene sjeldent sætte deres Fod, hvis han skuede ned og saa

Fred og Tryghed; 1. Thes. 5, 3.

Skjulte, opdagede det Forfærdelige, og nu, greben af Angest, slagen med Frygt, styrtede tilbage for de Rædsler, han selv havde hentet frem, forgjeves søgte at undflye dem, forgjeves søgte et Skjul i Menneskenes Vrimmel, fordi de forfulgte ham overalt; dersom et Menneske med sin bekymrede Indbildning manede Angester, som han ikke formaaede at beseire, medens han dog ikke kunde aflade at stirre paa dem, at fremkalde dem ængsteligere og ængsteligere, at udgrunde dem frygteligere og frygteligere, da ville vi ikke prise ham, om vi end prise Menneske-Naturens vidunderlige Herlighed. Kaldte han derimod Forfærdelsen frem, og opdagede Livsfaren, ikke menende, at han ved ørkesløs Tale skulde give Menneskene Stof til ørkesløs Overveielse, men fattede, at Faren angik ham; vandt han nu med den for Øine den Sjelens Styrke, som Forfærdelsen giver, da var dette i Sandhed at prise, i Sandhed vidunderligt Vidunderligt; hvo skulde ogsaa forstaae det, da Ingen saae Faren, og altsaa Ingen kunde fatte, hvad der ellers er let at forstaae, at den Mand, om hvem man veed, han oplevede det Rystende, at han blev modnet i Alvor.

Medens derfor al Tale som saadan om, at Fare og Forfærdelse giver et Menneske Kraft, er en svigefuld Tale, som Menneskene kun altfor gjerne ville høre, fordi de kun altfor gjerne ville bedrages, saa er det derimod altid gavnligt at betænke, at der ogsaa hører Kraft, ja ret egentligen Kraft til at opdage Faren, gavnligt at forstaae Sandheden, at der altid er Fare, fordi et Menneske »gaaer i Fare, hvor han gaaer,« og fordi et Menneske aldrig frelses, uden ved at »arbeide med Frygt og Bæven.«

Dog Faren kan være saare forskjellig. Den jordiske Fare ere Menneskene tilbøielige nok til at blive opmærksomme paa. Selv om Krigens Rædsler ikke rase ødelæggende og forstyrrende med Vold og Lovløshed, men der er Fred og Retfærdighed i Landet; selv om Pestens Morderengel ikke gaaer fra Huus til Huus i Byer og Riger, men der er Sundhed og Velsignelse; der er dog Fare, det vide Menneskene, Fare for Liv og Gods, for Sundhed, Ære, for Velfærd og Eiendom. See derfor ere Menneskene alvorligen betænkte paa at bevare og sikkre, hvad de eie, derfor ere de mistroiske mod hverandre og mod Livet, derfor er denne Mistroiskhed saa almindelig mellem Mand og Mand, at Ingen ved den fornærmer end ikke sin bedste Ven. O! Enhver, der blot er bleven, hvad

---

»gaaer i Fare« osv.] Af Brorsons Salme »Jeg gaaer i Fare, hvor je gaaer«. »arbeide med Frygt og Bæven«] Phil. 2, 12.

man saaledes kalder myndig i Verden, han forstaaer godt, hvad jeg mener. Selv om det var Din bedste Ven, hvem Du troede bedre end Guld, der henvendte sig til Dig, selv om Du for ingen Priis i Verden vilde fornærme ham, naar Du med al Velvillie har efterkommet hans Ønske, da siger Du dette korte Ord til ham, eller han siger det selv: for Livs og Døds Skyld, og I forstaae hinanden, det fornærmer ham ikke, naar han overrækker Dig dette Ord skriftligt: for Livs og Døds Skyld . . . . . Altsaa for Livs og Døds Skyld. Et ungt Menneske, der gik ud af det fædrene Huus og hidindtil Intet havde havt at skaffe med Verden, hvis han hørte det Ord: for Livs og Døds Skyld, mon han vilde gjætte, hvad der i Almindelighed følger efter denne Begyndelse; en forfaren Mand, der er paafærde i Livet, til hvem man sagde dette Ord, mon han vilde falde paa, at knytte Andet til denne Begyndelse end hvad han vidste tilstrækkelig Beskeed om. Paa en saadan besynderlig Maade er Livet alvorligt. Det alvorlige Ord gaaer fra Mund til Mund, høres paa Gader og Stræder, høres især i den Larm, hvor Travlheden mindst synes at være i Forstaaelse med Forestillingen om Livets Korthed og Dødens Vished.

Der er altsaa Noget, man for Livs og Døds Skyld ønsker at bevare, ønsker at bevare sig sikkret. Der er altsaa et Middel, hvorved man kan opnaae sin Hensigt, et Middel, der er prøvet fra Slægt til Slægt, thi det skrevne Ord staaer fast, og naar det er affattet, under den jordiske Forsigtigheds ængstelige Opsyn, da bedrager det ikke, da kan man trygt kjøbslaae og handle, skifte og dele; da opdager man med forudilende Snildhed eller med sildig Forfærdelse Livets Farer, men man udtænker ogsaa kløgtigen Midler derimod — og da gaaer Livet hen i en høist alvorlig Drøm, indtil Døden kommer og gjør Ende paa Regnskabet og paa Regnemesteren.

Den derimod, hvem hiint Ord pludseligen vakte, hans Sjel greb det vel med sin underlige Gaadefuldhed, og greb den med ny Angest, da han atter og atter hørte det letsindigen brugt, ligegyldigt henkastet som en Bemærkning, der vedgik Alle, og som dog Ingen i Særdeleshed brød sig om; allermindst for Livs og Døds Skyld bekymrede sig om at faae at vide, hvad der for Livs og Døds Skyld i Sandhed var værd at bevare. Noget Timeligt kunde det ikke være; thi for Livets Skyld kunde det vel være ønskeligt at bevare, men hvorledes skulde man for Dødens Skyld ønske at bevare det, da man jo netop forlader det i Døden, der uden Misundelse og uden Forkjærlighed gjør Alle lige, lige fattige, lige afmægtige, lige elendige, Den, der eiede en Verden, og Den, der

Intet havde at miste; Den, der efterlod sig Fordring paa en Verden, og Den, der var i Gjeld for en Verden; Den, hvem Tusinder adlød og Den, som Ingen kjendte uden Døden; Den, hvis Deilighed var Menneskenes Beundring, og den Elendige, der kun søgte en Grav at skjule sig for Menneskene. Saa maatte da det, hvorom Talen var eller rettere hvorom den i Sandhed kunde være, være noget Evigt, og hvad Andet da med et eneste Ord end et Menneskes Sjel. Og vigtig var Sagen, ja af yderste Vigtighed, Overveielsen ikke at opsætte til imorgen; thi saa afbrudt som Ordet forbinder Liv og Død, saa hurtigt og brat vexle Liv og Død hernede, og det næste Øieblik kunde maaskee være for silde. Allerede dette var jo forfærdeligt, at Døden saaledes kan komme paa et Menneske som en Tyv i Natten, inden han fik at vide, hvad der var værd at bevare, og hvis dette var hans Sjel, og han altsaa ikke havde bevaret den, at Døden kunde kræve den af ham, eller stjæle den fra ham, saa hans Tab blev uerstatteligt. Altsaa at tabe sin Sjel, det er Faren, dette er Forfærdelsen, og hvad man ikke bevarer, det kan man jo tabe.

Tanken selv fatter neppe denne Rædsel, Sproget kan ikke tydeligen udtrykke den, kun Sjelens Angest ahner, hvad den mørke Tale handler om. Men Angesten vaagner til ny Forfærdelse; thi i samme Øieblik bliver Faren mangfoldigere, fordi Sjelen vil besiddes og bevares paa en anden Maade end jordisk Gods, og Forfærdelsen paa anden Maade spænder sin Snare. Dersom et Menneske, der vilde bevare sit jordiske Gods, havde fundet et Sted, en Afkrog i Verden, hvor ingen Tyvehaand naaede hen, hvor Ingen vilde søge den, da kunde han jo trygt nedlægge sin Skat der, sikker paa at bevare den, uden at det behøvedes, at han ofte saae til den. Dersom derimod et Menneske saaledes vilde bevare sin Sjel, da havde han netop tabt den. Men hvis altsaa den Rige aldrig turde lægge sin Skat fra sig, da det var det allerfarligste, men Dag og Nat skulde bære den hos sig, og saaledes hvert Øieblik udsætte sig for at tabe den, var dette da ikke forfærdeligt! Dersom et Menneske tabte sin jordiske Skat, da vilde han vel søge at trøste sig over Tabet; han vilde flye ethvert Minde om den fordums Herlighed, der nu kun vilde smerte ham, og saaledes vilde han vel atter vinde Tilfredshed. Men hvis et Menneske ved selv at fortabes havde tabt sin Sjel, da kunde han ikke saaledes flye Erindringen; thi Tabet blev bestandig hos ham gjennem Tid og Evighed i Forta-

---

Tyv i Natten] efter 1. Thes. 5, 2.

var den tabt for stedse, og Døden kunde ik
netop for Dødens Skyld maatte han ønske at
bevare den. — Jo mere han tænkte derover
blev han. Tilsidst turde han næsten ikke t
var som havde han allerede tabt den, og dog
det være; thi hvorledes skulde han da ikke
Hvad skulle vi dømme om en Saadan
Sjelen er det eneste Sikkre, og medens Me
Alt, Sjelen lade de Een dog beholde. Eller
ham, at han opdagede Faren, at denne var
almindeligen meente, og at han var ængstet
Overveielsen var imidlertid for urolig, derfor
ham at forstaae Tanken. Thi som der kun
bevare den, saa er dette Middel allerede nød
at den skal bevares, og hvis dette ikke va
ikke det eneste. Dette Middel er Taalmo
vinder ikke først sin Sjel, og haver nu Ta
at bevare den; men han vinder den ikke a
bevare den, og derfor er Taalmodighed det F
det Sidste, netop fordi Taalmodighed er lig
som lidende og ligesaa meget lidende som
og ikke saaledes forfærdelig, som Angesten
imod alvorlig og i dybeste Forstand alvorlig
forstaaer det.

At bevare sin Sjel i Taalm

... sin Sjel i Taalmodighe

sin Sjel, der gav den hen at elske Verden og til at tjene den alene, men ogsaa Den, der vel saae sig i et Speil, men ikke saae rigtigt til og blev i Bedraget; og ikke blot Den tabte sin Sjel, som i Forhærdelsen greb Øieblikkets Vished, men ogsaa Den, der løb paa det Uvisse, fordi han begyndte med det Uvisse, og som fægtede i Luften, da han selv var et flygtigt Veir; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der traadte i Lystens Dands indtil det Sidste, men ogsaa Den, der trællede i Bekymringens Overveielse og fortvivlende vred sine Hænder Nat og Dag.

See! naar vi saaledes tale derom, da fatter Enhver let, hvor nødvendig Overveielsen er for Mennesket, og hvor nødvendig Taalmodigheden er for Overveielsen, da seer man i Betragtningen den forfærdelige Forskjel mellem det Sidste og det Første, og det uagtet det dog væsentligen er det Samme, og Forfærdelsen intetsteds indtraadt paa en afgjørende Maade, men fremkommet derved, at det Sidste virkeligen ikke er andet end det Første. Men i Livet viser det sig ikke saa iøinefaldende; thi der lægger Tiden sig adskillende mellem det Første og det Sidste, og man skal være fjernsynet for strax at opdage, lydhør for at forstaae dets Vidnesbyrd, thi Tiden har en sjelden Overtalelse, snakker bestandig derimellem, og siger bestandigen: »saa længe jeg er, er der jo stedse Tid.« I Livet synes heller ikke Overveielsens Taalmodighedsgjerning nødvendig; thi man kan jo godt leve og deeltage med de Andre, give sig hen, for hvad man saaledes er, uden ret at forstaae sig selv. Hver Dag har sin Møie, men ogsaa sin Lyst, sit Maal men ogsaa sin Løn, hvortil da en Overveielse, der ikke gjør Een rigere, ikke mægtigere, hvorved man Intet udretter, Intet opnaaer, hvorved man Intet bliver, men ene og alene faaer at vide, hvad man er, hvilket jo er en meget fattig og mager Betragtning. Saaledes kan et Menneske i udvortes Henseende sidde endog, som vi sige, i stor Bedrift; han giver Enhver Sit, udkaster Dag fra Dag nye Planer, hans Virksomhed griber mere og mere om sig, men sit Regnskab fik han aldrig Tid at opgjøre, det var jo en overflødig Sinkelse. Da trak maaskee Livet en uventet Fordring paa ham, som han ikke kunde betale, og med Forfærdelse opdagede han, at han Intet eiede. I aandelig Henseende er Overveielsen et besværligt og lidet lønnende Arbeide. Man tør Intet lade staae hen i Vaage, ingen lille Hemmelighed lade hensidde i Forborgenhed. Da opdager man maaskee, at Taarnet ikke kan blive saa høit som

---

Taarnet] sigter til Luc. 14, 28 ff.

man ønskede. Maaskee havde man aldrig for Alvor begyndt derpaa, og altsaa heller ei for Alvor faaet at vide, at man ikke formaaede det; men saa havde man jo dog beholdt denne Drøm i Sjelen, denne forføreriske Indbildning, med hvilken man stundom kunde forlyste sig; — hvorfor tilintetgjøre den, da den jo hverken skader eller gavner. Man opdager en lille Mangel ved sit Arbeide, nu Bygningen kunde godt staae alligevel, ligesaa godt som alle de andre, thi man bygger jo ikke for en Evighed; hvorfor da gjøre sig selv Vanskeligheder. Og hvis man end slet ingen Mislighed opdagede, den hele Overveielse hvortil er den?

Ganske uden Overveielse er nu vel intet Menneske; hver Alder har sin Ret. Da sidder Ungdommen tankefuld i Aftenstunden og hos den sidder en indtagende Skikkelse. Man tør ikke kalde denne Utaalmodighed, thi den er kun længselsfuld, og Alt hvad den taler om er Ønsker, og Ingen forstaaer saaledes at tale godt for sig eller saaledes at tale Ungdommen tilpas. Saa ønsker man; og det er jo livsaligt, at Ønsket gaaer i Opfyldelse, men det er allerede lifligt og skjønt, at høre Den tale, der taler om Ønsket. Den Enkelte, der ønsker, kan ikke forstaae den Anden, end mindre gavne ham; thi for Ønsket er der ingen Grændse. Den, hvem Meget blev givet, ønsker mere, og den, hvem Lidet blev givet, ønsker lidet mere, den Ene studser over den Andens Nøisomhed eller over hans Begjerlighed, uden at dog Klagen er beføiet, da de jo begge ere ønskende. Hvo tør tale derimod, hvo tør afbryde, hvo nænner at forstyrre denne Hvidsken i Skumringen; saa indsmigrende er Utaalmodigheden, at den endog bestikker den Uvedkommende. Dog tør Taalmodigheden det; thi dette er det Dybsindige i den, at den opdager Faren, og dette er Taalmodighedens Sundhed, at den ikke gjør Larm, men i Alvor og Stilhed hjælper et Menneske, som den er den Eneste, der i Sandhed vil et Menneske det vel. Strax fornemmer Ungdommen det ikke, saa længe den kun har Øre for Utaalmodigheden, der i dyb Underkastelse indsmigrer Ønsket, da er det forgjeves; men naar den Unge bliver lidt bekymret, da staaer Taalmodigheden hos. Er dens Ord end ikke Smigrens Tale, hvad den siger er dog ubeskriveligt trøstende. »Intet Menneske kan lægge en Alen til sin Væxt, om det end bekymrede ham; intet Menneske kan tage, hvad ham ikke blev givet.« Er dette ikke overbevisende for alle Tider, og mod alle Tvivl; kan dette Ord ikke blive hos Een i Glæde og Sorg, er det ikke

---

lægge en Alen til sin Væxt] Matth. 6, 27.

stærkt til at bevare et Menneske hans Sjel. Og synes Talen end at ville afluge Ønskernes Frodighed, er det da for at tilintetgjøre Sjelen, eller er det ikke for at bevare den, for at den ved Taalmodighed maa blive til hvad den er, og fortrøste sig til at vorde hvad den er. Eller siger Taalmodigheden spottende til et Menneske, at Ingen formaaer at lægge en Alen til sin Væxt, som vilde den lade ham føle, hvor lille han er og hvor afmægtig. O! langtfra Taalmodigheden er dette, som jo endog veed at gjøre Bebreidelsen saa mild; »om det end bekymrede ham« siger den, hvormed den jo tillige siger saa skaansomt som muligt, at egentligen burde det ikke bekymre ham. Taalmodigheden opdager Faren, og Faren vilde netop være, om et Menneske formaaede at opnaae Noget ved saaledes at ønske: thi da var det umuligt at frelse ham; og Faren er netop, at det skulde være bedre paa den Maade at blive det Store: thi da var Livet uden Betydning og uden Sandhed. Taler maaskee Taalmodigheden med Forstandens kolde Beregning, at det gavner til Intet, og derfor maa man aflade med at ønske. Ingenlunde, den taler ei om Opfyldelsen og Ikke-Opfyldelsen af Ønsket; thi, siger den, selv om Ønsket blev opfyldt, var det et Tab for Mennesket, han vilde tabe det Bedste, det Helligste, at være saaledes som Gud har bestemt ham at være, hverken større eller mindre. Lader os derfor ikke forstyrre med, hvorledes Spotten eller Klogskaben eller Mismodet vilde advare mod Ønsket, men opbygges ved Taalmodighedens Advarsel, der i Sandhed tænker Alt til det Bedste. Den seer Faren ved, at Utaalmodigheden saaledes bedaarer den Unge, den seer, at Utaalmodigheden kunde iføre sig en ny Skikkelse og sidde sørgende hos den Unge og ønske, at det havde været muligt, dersom det dog havde været muligt. Derfor taler den alvorlig, afbryder al Forbindelse med Ønsket; men da styrker den ogsaa Hjertet med Sandhedens stærke Føde, at selv det, at være det ringeste og ubetydeligste Menneske og være sig selv tro, er meget mere end at være bleven det største og mægtigste ved Ønskets elendige Partiskhed. Eller foragte vi ikke Den, der ad uværdige Veie sniger sig frem til Magt og Vælde, Den, der ved Lunets Spil samler Guld og Gods, maatte vi da ikke ogsaa foragte et Menneske, hvis det var saa, at han var bleven det han var ved et Ønske. Vel priser man Ungdommen, at den ved sit dristige Ønske viser sin Dristighed; men dette var dog i Sandhed det eneste Ønske, der var priseligt, om den Unges Sjel havde Dybde nok til at ønske, at intet Ønske maatte forstyrre hans Strid i Livet med sin ydmygende Forekommenhed.

Dog ganske uden Beslutning er intet Menneske; Ungdomm
har ogsaa sin Ret. Da staaer der ved dens Side i Morgenstund
en seirrig Skikkelse, dens Blik saa freidigt, dens Forventning s
mægtig, den vil afsted, afsted for at komme og see og seire. D
Unge, der staaer ved Skikkelsens Side, bliver selv saa tillidsfu
og ingen Staldbroder behager ham saaledes, Ingen opflammer h
saaledes — som Forsættet. Hvo vilde tale derimod, hvo tør d
Ja sandeligen er Forsættet at prise, Sjelens første Tanke, Villi
første Kjerlighed. Hvo turde kalde det Utaalmodighed, selv d
Uvedkommende river det hen med sig. Dog Taalmodigheden t
det. Ja saa længe Ungdommen tillidsfuld kaster med Nakken,
overmodigen slaaer Himlen med sin stolte Pande, da vil den In
høre. Men naar den dog blev alvorlig nok til i Overveielsen
ville løsrive sig fra den meget lovende Utaalmodighed, og den
nu allerede forandrer Skikkelse, naar Bekymringen gjør den U
hans Knæ vaklende og hans Arm svag, hvo er da den kjær
Skikkelse, han hviler sig til? Det er Taalmodigheden. Den h
opdaget Faren og Forfærdelsen, men den trøster ogsaa: idag vi
vi gjøre dette, imorgen dette, om Gud vil. Er denne Tale il
ubeskrivelig trøstende, tager den ikke alle utidige Besværlighe
fra Forsættet, og er dog Forsættet derved tilintetgjort; eller er
ikke derved først blevet i Sandhed herligt! Thi Gud i Himle
sværger ved sig selv, som Skriften siger, fordi han intet Høi
har at sværge ved, men det menneskelige Forsæt sværger ved G
og dersom det sværger ved sig selv, da sværger det ved det R
gere. Faren opdagede Taalmodigheden, men Faren var ikke,
Forsættet skulde komme til kort, men at Forsættet blot som s
dant skulde have Magt til at seire, og Alt være afgjort ved U
dommens dristige Forsæt; thi da var Menneskets Væsen forvansk
og den helligste Kraft i ham, Villien, var bleven et Ønske. S
om et Menneske ved et saadant Forsæt vandt Alt, han havde d
tabt uendeligt i Sammenligning med Den, der efter Guds Villie
med hans Hjælp gik det lille Stykke Vei til Graven, opnaaede
tilsyneladende Ringe, der var sat ham til Opgave. Taalmod
heden har intet Fælledsskab med Fortvivlelsens Spot, der smil
ad Forsættet som ad en Barnestreg; intet Fælledsskab med F
standens Jammerlighed, der gjør Forsættet smaaligt; thi det Fors

---

komme og see og seire] sigter til Cæsars Ord: *veni, vidi, vici* »jeg ko
jeg saa, jeg sejrede« (Suetonius, Jul. Cæs. 37). idag ville vi gjøre det
imorgen dette] smlgn. Jac. 4, 13—15. Gud i Himlene sværger o
f. Ex. 1. Mos. 22, 16.

er dog vel ikke smaaligt, der foresætter sig at ville handle med Guds Hjælp! Selv om Opgaven var ringe, det at ville fuldkomme den ved Gud gjør Forsættet større end ethvert, der opkom i det naturlige Menneskes Hjerte. Det er ikke Mistillid til Livet, Taalmodigheden lærer, ikke i Mistillid den opdager, at Forsættet aldrig naaer sit Maal; thi sit Maal naaer det altid, da Maalet er Gud, og i denne Forstand lærer Taalmodigheden Tillid til Livet, og dens Forsæt er vel ringe i Klædedragt, men herligt i sit Indre, trofast og usvigeligt til alle Tider.

Saaledes gik da den Unge ud i Livet. Vel den Unge, der gjorde det! han gik med Taalmodighedens Hjelp, ikke riig paa Ønsker, ikke beruset i Forsæt, men i Troens Pagt med det Evige, i Haabets Pagt med det Tilkommende, i Kjerlighedens Pagt med Gud og Mennesker. Og Taalmodigheden velsignede Pagten, og lovede ikke at forlade ham. Om han nemlig end tabte Ønsket, og det ungdommelige Forsæt, han tabte dog ikke Sjelen; thi dersom et Menneske ikke troende tragter efter det Evige, ikke haabende er i Forstaaelse med det Tilkommende, ikke elskende er i Samdrægtighed med Gud og Mennesker, da haver han tabt sin Sjel. Hvor ringe han end er, hvor liden af Væxt, hvor fattig i Evner, hvorledes hans Sjel end nærmere er i sig selv og i sin Forskjellighed fra alle Andres, hans Sjel er dog bevaret, i hvad han end tabte, og i hvad ham end blev negtet.

Ved Taalmodighedens Hjelp forstod han dette i Overveielsen og uden Taalmodigheden havde han ikke forstaaet det.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed ɔ: at holde Sjelen beknyttet i Taalmodigheden, at den ikke kommer udenfor denne, og saaledes fortabes, naar han skal begynde den lange Kamp med en aldrig trættet Fjende, Tiden, og med en mangfoldig Fjende, Verden.

Saa gik da den Unge ud i Verden. M. T. hvad enten denne Tale synes som en gammel Fortælling at ville foregribe, hvad Du netop er ifærd med at ville gjøre, eller den kommer bag efter som en gammel Fortælling, om hvad Du længst har tilbagelagt, det er nu engang saaledes, saa gaaer den Unge ud i Verden. Men det Næste, ja det er saa forskjelligt, og den Enkelte, ja om Talen gik til alle Enkelte, saa vilde maaskee hver især ryste paa Hovedet, og sige: »nei saaledes gik det ikke mig; det jeg oplevede var høist forskjelligt fra hvad Du taler om.« Maaskee er det saaledes, Talen begjerer jo ingen Priis. Men skulde dog denne Fremhæven af det Forskjellige, hvis den bliver en Stirren paa Ueensartetheden, ikke have en vis Lighed med Ønsket; og Utaalmodigheden, der eengang var den indsmigrende Ven, være bleven den snilde Fortrolige. Prøv

engang at bryde med den, da skal Du see, at denne Tanke bliver hæftig, og i hidsig Tale klager over Taalmodigheden, som vil den gjøre Livet til idel Kjede, vil gjøre hvert Menneske til en fattig Gjentagelse af det Samme. Og dog, dersom Eensheden ikke ligger til Grund for Forskjelligheden, Ligheden for Uligheden, saa har Alt opløst sig. Dersom da ingen Anden tør vove et velmeent Ord mod den Forskjellighed, der skal forskjønne Livet indtil Forvirring, saa tør Taalmodigheden det. Den har seet Faren og Forfærdelsen, at dersom hvert Menneske saaledes er istand til væsentligen at gjennemføre Forskjelligheden, da vilde Livet forvirres, ja hans eget Liv, den seer godt, at Faren ikke er, at Livet forbyder det, men at Faren vilde være, om Livet tillod det. Drager da Taalmodigheden i Aag med den sammensnærpende Klogskab, der mener, at Livet blot afslider Oprindelighedens Brogethed, eller med den Trods, der mener, at kun nogle Begunstigede formaae at hævde Forskjelligheden. Ak nei! Taalmodigheden taler meget tvivlsomt om en saadan Begunstigelse. Kun Sjelen vil Taalmodigheden bevare, alt Andet har den Mod til at opgive; og naar Sjelen ikke troende tragter efter det Evige, haabende iler det Tilkommende imøde, elskende er i Forstaaelse med Gud og Mennesker, da er Sjelen tabt, men forkynder den sig derimod i denne kraftige Nærværelse, saa har dog den Enkelte, hvad Ordet end forskjelligt kan betyde i de Forskjellige, sin Sjel frelst.

Saa gik da den Unge ud i Livet. Dog Veien, der ligger for ham, er lang, og Verden skal vel ogsaa stundom vorde ham trang. Vil han nu ikke tage Taalmodigheden til Hjælp, da skal al hans Kamp og Strid kun lidet gavne ham; i fremmed Tjeneste vil han tilsidst kæmpe for noget Andet, og have tabt, hvad han skulde bevare. Thi ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der ikke saae rigtigt i Speilet, men ogsaa Den, der strax gik hen og glemte, hvorledes han saae ud; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der blev staaende hele Dagen paa Torvet, men ogsaa Den, der, skjøndt kaldet ved den første Time, snart forlod Arbeidet og atter stod paa Torvet; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der aldrig begyndte Løbet, men ogsaa Den, der, skjøndt han begyndte, dog løb feil af Maalet; og ikke blot Den tabte jo sin Sjel, der aldrig kom til Lyset, men ogsaa Den, der, skjøndt oplyst, efter eengang at have smagt den himmelske Gave, dog faldt fra.

Den, der strax gik hen og glemte osv.] Jac. 1. 23—24. smagt den himmelske Gave] Hebr. 6, 4.

Naar man saaledes taler derom, da seer man let Faren, Forfærdelsen, fordi man seer det Afgjørende, og fordi man blot raadfører sig med Taalmodigheden. I Livet, der virker Forskjelligheden til at adsprede; og naar den Ene holdt noget længere ud end den Anden, da beraaber han sig derpaa; og den Ene, der faldt fra, forstaaer ikke den Anden og gavner ham ikke; troer at have sin Sag vunden, fordi han holdt lidet længere ud, hvad han jo end ikke kan vide med Bestemthed. Saaledes stride de med hinanden paa mange Maader den unyttige Strid, om hvo der skal sidde øverst og nederst, da de dog alle bleve udelukkede. Saaledes ende de med at sidde hos hinanden i Spotternes Raad og i de Misfornøiedes Forsamling, der ikke formaae at grave og ere for stolte til at bede.

Den Unge gik nu sin Gang, og Taalmodigheden gjentog sit Løfte, ikke at slippe ham, hvis han holdt sig til den. Hans Vei var smilende, hans Gang let, og ingenlunde saaledes som den faderlige Ven Taalmodigheden havde lært ham det. De Yngre sluttede sig glade til ham; den Ældre vendte sig veemodigt om efter ham, saa hurtigen gik han, at han selv lod Forventningen bag sig, uden at savne den; thi Held fulgte hans Fjed, Fremgang hans Idræt, Vinding hans Planer. Hans Guld skaffede ham Alt, selv Misundelsens Tjeneste, hans Gunst var den Priis, der kjøbte Alt, selv Medbeilerens Hylding. Dristigere bleve hans Planer og dristigere, selv Lykken blev saa glad derover, at den for at stride med ham blev dristigere og dristigere. Forgjeves kaldte Taalmodigheden; naar der i ethvert Øieblik er en Verden at vinde, hvad den jo aldrig havde talet om, da kan den vel vente til imorgen. Da stod han paa Spidsen — stolt skuede han ned, han væmmedes ved Alt, ved Guldets Glands, ved Lystens Tant, ved Menneskenes Feighed, Alt var jo tilkjøbs, Alt. Var det Lykken, der havde gjort ham utaalmodig? Den havde jo føiet ham i Alt; endnu vilde den føie ham, og dog vansmægtede han i Utaalmodighedens kolde Hede. — — Saa gik da den Unge sin Gang, Taalmodigheden gjentog til Afskeed sit Løfte. Og Veien var trang, hans Gang møisommelig, og dog var det som kom han ikke af Stedet, saa hurtigen ilede de Andre ham forbi, og hver Gang dette skete, gik der ham en Gysen gjennem Sjelen. Den Mægtige krænkede ham, den Lykkelige misforstod ham, Den, til hvem han havde sat sin Liid, skuffede; Ingen blev hos ham af Frygt for at sinkes, kun Mismodet

---

ikke formaae at grave osv.] Luc. 16, 3.

blev og slyngede sig fastere om hans Sjel, end en Qvinde om sin Kjerlighed. Forgieves talede Taalmodigheden om, hvor Faren var, var der da ikke Fare nok; thi i samme Øieblik ilede en Anden ham forbi saa hurtigen, at han svimlede ved at maale sit lille Haab med hans Lykke. Han segnede, han kunde ikke meer.

Hvad er dog denne Tilværelse, hvor det eneste Visse er det Eneste, man Intet med Vished faaer at vide om, og dette er Døden! Hvad er Haabet? En paatrængende Plageaand, man ikke kan blive af med, en snild Bedrager, der holder ud længere selv end Ærlighed; en trættekjær Ven, der altid beholder Ret, selv naar Keiseren har tabt sin. Hvad er Erindringen? En besværlig Trøster; en Nidding, der saarer bagfra; en Skygge, man ikke kan blive af med, selv om Nogen vilde kjøbe den. Hvad er Lyksalighed? et Ønske, man bortgiver til hvem, der vil have det! Hvad er Venskab! en Indbildning, et Overflod, en Plage mere! Hvad er det Alt, hvad er det Alt . . . . og hvad er dette! Hvo veed det ikke, det er Utaalmodighed. Denne gamle Hykler, der mere hykkelsk end hine Pharisæere, binder svare Byrder, som den selv ikke rører med en Finger! Denne Løgner, der, forhærdet i at lyve, tilsidst troer sit eget Digt! Denne tilbedte Afgud, der gjør Alt til Intet! Denne evindelige Ordgyder, der dog vil, at man skal taalmodigen høre paa den.

Saaledes kan Utaalmodigheden iføre sig mange Skikkelser. I Begyndelsen kjender man den neppe, den er saa mild, saa føielig, saa vinkende, saa fremskyndende, saa veemodig, saa deeltagende; og naar den har udtømt al sin Kunst, bliver den tilsidst høirøstet, trodsig, og vil forklare Alt, skjøndt den aldrig forstod Noget.

Skulle vi tage i Betænkning, at kalde dette Utaalmodighed, om denne end underfundigen ikke vil vedgaae det, men blot være det Næstsidste, der dog har lidt Tækkelighed, uagtet det var dette, den arbeidede paa Dag og Nat, aarle og silde, fristende ved Lykke og fristende ved Ulykke lige snildt, om den Ene, der blev fristet, end ikke forstaaer den Anden; Dette den arbeidede paa at bringe sig selv frem i al sin qvalfulde Tomhed, ikke som Utaalmodighed efter Dette eller Hiint, men som denne kolde Brand, der opæder Sjelen, om denne end synes at være mægtig tilstede i sit lidenskabelige Udtryk! Eller skal Utaalmodigheden maaskee have Uret, er maaskee Enhver villig til at give den Uret; men den Enkelte, der hengav sig, han har Ret! Maatte ikke Taalmodigheden selv

---

hine Pharisæere] Luc. 11, 46.

oprøres derover! Thi vel er der Ingen, der saaledes holder ud i Verden, og saaledes holder ud med at bekymre sig om Menneskene, men den vil dog ikke lade sig spotte; den vil ikke staae som en Løgner, og hvis der var en Lidelse, en Nød, der ikke lod sig udholde, da lyver Taalmodigheden, der vil overvinde Alt. O! lader os ikke søge Udflugter, ikke saaledes prise den med Munden, at vi snigmyrde den i Hjertet, ikke bagtale den i vor Berømmelse, som formaaede den saare Meget, men den Enkelte turde forbeholde sig et Tilfælde, hvor den dog ikke formaaede at seire. Nei, den skal seire, den maa seire, det er i Sandhed, som den selv siger, den slipper intet Menneske, slipper ham ikke i nogen Nød, selv naar han trodsig støder den fra sig, den venter dog paa ham, og vee! ham, hvis han aldrig forligte sig med den; thi den venter dog paa ham, og den skal engang dømme ham, naar det herligen viser sig, at Taalmodighed formaaede at overvinde Alt, formaaer at afnøde Utaalmodigheden selv denne Tilstaaelse. Eller er maaskee Taalmodigheden en luftig Skikkelse, der vinker i Skyerne, der selv Intet har erfaret, Intet prøvet i Livet. Taalmodigheden? Denne Sjelesørger, der kjender al Nød og al Lidelse, og har holdt ud og holder ud med den, indtil den ikke vil mere, nei! indtil den ikke kan mere, fordi Utaalmodigheden selv for sidste Gang ikke vil! Er Taalmodigheden maaskee udeeltagende, fordi dens forskyldte Vrede er forfærdelig; eller er den ikke altid barmhjertig? O! den er i Sandhed hiin barmhjertige Samaritan; og hvor dybt Saaret end er, hvor gammelt, selv hvor ondartet, naar blot den Lidende yttrer selv et svagt Ønske, den kommer, den veed at forbinde, at gyde Olie deri, den har altid en lille Hjertestyrkning for den Syge, lader altid en lille Tærepenge tilbage, som netop er tilstrækkelig for det næste Øieblik. Den er kun lille, ikke fordi Taalmodigheden jo gjerne vilde give mere, men den hersker kun over Lidet, og maa holde tilraade med Lidet, thi Taalmodigheden er bestandig ligesaa meget handlende som lidende, og lidende som handlende. Taalmodigheden trøster den Syge, at han formaaer det Lidet, siger ham Sandheden: i Forhold til den Tilstand, i hvilken jeg fandt Dig, er det allerede meget, at Du formaaer dette Lidet, og hvis Du ret var taknemlig, vilde det synes Dig et Vidunder. Og denne Tale er saa vanskelig, thi dette Ord: i Forhold til vil man saa nødigen høre, og man vil saa gjerne glemme, hvad det minder om . . . hvis man strax igjen kunde begynde, som var der Intet skeet, eller hvis man dog blev hjulpen for lidt længere Tid. Ak vi ere Alle i Gjeld til Taalmodigheden; til os alle kan den med Rette sige: i Forhold til; og dog hvor barmhjertigt siger den det ikke ofte.

See derfor veed ogsaa Taalmodigheden her meget godt, hvor Faren og Forfærdelsen er, at denne ei ligger i, at man ikke faaer sin Plan sat igjennem, ikke indhenter det jordisk Tabte, ikke vinder noget Timeligt, ikke udfinder ny Glæde for ei at væmmes ved Livet. Sligt frygter Taalmodigheden ikke, og har dog mod hiin Fare endnu et godt Haab tilbage. Men Taalmodigheden opdager, at dette var Faren, om den gamle Tilstand kunde vedblive og gjøre Sygdommen end forfærdeligere, hvis det var muligt, inden den Syge lærte om igjen, hvor Faren dog var.

Har Taalmodigheden da noget tilfælleds med hiin usle Forstandighed, der fatter, at Lysten dog engang ender og ender med Væmmelse, at Gjenvordigheden engang ender med Fortvivlelse, og derfor mener, at man kløgtigen skal beflitte sig paa, hverken at være kold eller varm, som var dette ikke det mest Fortvivlede? Eller seer Taalmodigheden ikke den største Fare i, at det ikke var Tilfældet, hvad Forstanden opdagende frygter, thi da kunde end ikke Taalmodigheden trøste mere? Nu kan den, hvis den Syge blot vil, da Faren er, om han skal faae Lov til at frigjøre sig fra det Evige, at visne i Forstandighed, at uddøe i Forhærdelse, at afsjeles i Aandløshed. Og mod denne Fare er der jo endnu Raad. Den, der troende vedbliver at tragte efter det Evige, han bliver aldrig mættet saaledes, at han jo saligen vedbliver at hungre; den, der haabende seer det Tilkommende imøde, ham kan det Forbigangne ikke forstene i noget Øieblik; thi han vender det jo altid Ryggen; Den, der elsker Gud og Mennesker, han har endnu bestandig nok at gjøre, selv, naar Nøden er størst og Fortvivlelsen nærmest. Inden han lægger sig hen at døe, da spørger han endnu engang: elsker jeg Gud ligesaa høit som før og elsker jeg Menneskenes fælleds Anliggender. Tør han svare ja herpaa, da døer han ikke eller døer saligt; tør han det ikke, da er der jo nok at gjøre. Da skal han i Kjerlighed og for sin Kjerligheds Skyld overveie, om han ikke kan see, kan øine, kan ahne den Glæde og Trøst, der dog maa skjule sig i det Sørgelige, da dette dog maa i Sandhed tjene ham til Gode. Og, selv om han Intet fandt, denne Overveielse skal tjene ham til Gode, denne Overveielse, som den Utaalmodige, der jo er saa riig paa Tanker og saa opfindsom Vendinger, skulde kunne anstille endnu skjønnere, hvis ha[n] vilde det.

Skulle vi nu sige: held den Ulykkelige, der laae paa Vei[en] mellem Jericho og Jerusalem; thi ham gik Taalmodigheden for[bi] som den barmhjertige Samaritan? Skulle vi begynde forfra? Ell[er] skulle vi ikke sige, den gaaer ethvert Menneske forbi, held D[en]

der ikke selv forskyldte, at den gik ham forbi uden at hjælpe. Derfor kalde vi jo Gud Taalmodighedens Gud, fordi han selv er Taalmodigheden og intetsteds er langt borte fra os.

At bevare sin Sjel i Taalmodighed ɔ: at holde den i Taalmodighedens Magt, saa den ikke slipper udenfor, naar den forfærdelige Strid er med det Evige, med Gud og med sig selv; thi dette er Striden, saaledes, at Den, der taber det Evige, taber Gud og sig selv; og Den, der taber Gud, taber det Evige og sig selv; og Den, der taber sig selv, taber det Evige og Gud. Saaledes er det jo, som den Eenfoldige let forstaaer det, og den Dannede kunde kun forlange, at man gjorde det noget vanskeligere, at han bedre maatte forstaae det.

Hvad enten nu et Menneske ved Taalmodighedens Hjælp i Livets Nød tog mod Trøsten, at Faren var en anden end han troede, eller et Menneske selv opdagede Faren og Forfærdelsen, tidligen afvænt fra at frygte, hvad der fordærver Legemet, Striden selv kan dog være forfærdelig. I samme Øieblik som Sjelen gjennemskuer dette, behøver den strax Taalmodigheden, at den ikke løber tilbage og heller vil kæmpe den unyttige Strid med Verden. Har Taalmodigheden hjulpet hertil, da gjelder det atter at benytte dens Bistand for at forstaae i al Stilhed, at det mest Afgjørende afgjøres langsomt, lidt efter lidt, ikke i en Skynding og paa eengang; thi i denne Strid er Taalmodigheden den ene Herskende, ikke til at forvexle med noget Andet; den foreskriver Love, den tildeler Palmen.

Dog dette læres ikke strax, og Sjelen maa stride mangen møisommelig Kamp, og mangen Gang begynde forfra. Da lister Utaalmodigheden, der allevegne har sine Speidere, sig ogsaa derind. Den har antaget en ny Skikkelse, som netop er beregnet paa den Stridendes Tilstand. Den er ikke indsmigrende, ikke trodsig og stædig, den er angstfuld. Ingen vove sig til nysgjerrigen at ville belure Sjelen, naar den strider i sin yderste Angst, det er en Fare, der kan ende med Forfærdelse. Forfærdeligst begynder Striden, naar Evigheden forvandler sig til et Øieblik, og dette Øieblik dog vil være afgjørende for al Evighed. Da lyder Utaalmodighedens angstfulde sidste Suk: det er for silde.

Er der da ikke Fare? Utaalmodigheden selv skriger det jo ud. Men Taalmodigheden har opdaget Faren, at denne ikke er, at det er for silde, men at Faren er, at Utaalmodigheden selv forspilder det sidste Øieblik. Hvor var der dog et Menneske, der var saa nedrigt som Utaalmodigheden er det! Er det ikke et Venskabs

Stykke at sidde hos den Ulykkelige og slaae Hænderne sammen og hyle med ham — og lade ham glemme, at der var Tid.

Dersom da Taalmodigheden her har et Raad, da har den dog vel Intet tilfælles med en ussel Forstandighed; thi om en saadan Nød taler denne jo aldrig, den veed neppe, at den er til. Og har Forstanden end et Ord, der synes at passe, da er det kun et Bedrag. Der var en Konge, bekjendt i Folket, endnu i denne Slægt vanker han ustadig i Fortællingen som han gjorde det i Livet; han havde et Mundheld: imorgen er der atter en Dag. Dette i og for sig trøstelige Ord forstod han letsindigen; men derfor (thi saaledes synes Sagnet at ville belære os) havde han ogsaa et Ønske, hvis Opfyldelse skulde erstatte ham Himlens Salighed — hvis det bestandigen havde været sandt, ogsaa i Evigheden: imorgen er der atter en Dag.

Taalmodigheden har et andet Ord, et stærkt Ord, som den Ængstede behøver det: endnu i Dag, siger Herren. Lader os ikke letsindigen vove os til dybsindigen at ville udgrunde det Hemmelighedsfulde, lader os overhovedet ikke for meget sysle med dette Ord; men lader os ei heller glemme, at det er der. Lader os betragte det som en Frelsens Engel, der staaer med sit luende Glavind, og hver Gang Sjelen vil styrte ud til Fortvivlelsens yderste Grændse, da maa den ham forbi, han dømmer den, men styrker den ogsaa. Saaledes er Ordet, en vældig Kæmpe, der staaer paa Post ved Rigets yderste Grændse, altid forsøgt i hiin forfærdelige Grændsestrid. Naar man da i det Indre af Landet ahner Forfærdelsen, og Qvinder og Børn styrte ud — da staaer han der, han viser dem alvorligen tilbage, han siger: fatter Mod, jeg staaer her, jeg blunder aldrig; men gaaer nu atter hjem, beskikker Eders Sjele til Taalmod og stille Aarvaagenhed.

Saaledes er Ordet givet Mennesket til Trøst, og skal trøste ham, og skal ogsaa komme ham imøde og trøste ham, førend han kommer saa vidt.

M. T. Du stred jo ogsaa derinde, hvor man ikke saaledes strider med Verden og ikke ved Hjælp af sin List eller sin Magt, fordi al Eens List er gjennemskuet og al udvortes Magt afmægtig. Hvorledes Din Strid var, vide vi ikke; om Du stred med Efterveer af et Liv i Vildfarelse; om det var Dine Tanker, der havde sam-

---

Der var en Konge] Valdemar Atterdag. derfor . . . havde han ogsaa et Ønske] smlgn. J. L. Heiberg, Syvsoverdag. 1840. 3. Act, 5. Scene: »For mig kan Gud beholde Paradiis, Blot han vil lade mig beholde Gurre.«

endnu i Dag] der tænkes paa Luc. 23, 43.

mensvoret sig imod Dig og stode op som Pharisæerne at friste Dig med snild Tale, saa de bragte enhver Rædsel, for hvilken Du ængstedes, i næste Øieblik over Dig, ja Du end ikke turde takke, at Nogen udeblev, da det var, som fulgte den strax denne Indbydelse; om det var Forargelsen Du saae, og hvis Syn Du ikke kunde blive qvit — vi vide det ikke. Du stred jo dog vel ogsaa den gode Strid og overvandt, og slog Sjelen til Ro i Taalmodighed. O! men der kom jo ogsaa Øieblikke, hvor Du ikke overvandt Fristelsen, men Fristelsen overvandt Dig. Naar da Alt var tabt, naar Du blev ene med Dit Nederlag, naar Stilheden voxede omkring Dig, og Fortvivlelsen fjernt vinkede ad Dig, og dens Begeistring allerede vilde beruse Dig, ak thi Fortvivlelse er jo ogsaa en Begeistring — da randt maaskee dette Ord Dig ihu: Gud skal gjøre Fristelsen og dens Udgang, saa vi den kunne bære. Ikke blot Fristelsen; det vide vi, det bekjende vi, held Den, der intet andet Evangelium behøver; men ogsaa dens Udgang. Og Fristelsens Udgang er jo som oftest den farligste Fristelse; hvad enten vi seirede, at den frister til Overmod, saa vi falde, efterat have seiret; eller vi tabte, at den frister os til at ville tabe Alt. Ordet randt Dig ihu, og Din Sjel blev atter ædru, og Taalmodigheden begyndte igjen sin gode Gjerning.

Saa lader os da ikke glemme Ordet, ikke det sidste Ord, at det er der, ikke det tidligere, der kommer os imøde. Priset være Taalmodighedens Gud, dette er Enden paa denne Tale.

* *

*

Vi have talet om Taalmodighedens Kraft til at bevare Sjelen. Vi have talet, som var Taalmodigheden udenfor et Menneske; vi vide vel, at det ikke er saa. Og dog jeg spørger Dig, Du som bedre veed at prise den end jeg, bedre veed at fuldkomme det Gode, at anbefale den til Menneskene, da Du kjendte den bedre, inderligere og længere, var det dog ikke stundom saa, at, naar Bekymringen og de arbeidende Tanker optaarnede Overveielser, der Intet gavnede uden til at føde nye Overveielser, at da Taalmodighedens simple, eenfoldige, men dog forglemte Ord blev stukket til Dig andetsteds fra, som stod Taalmodigheden udenfor? Vi have ladet, som var Taalmodigheden udenfor, og vi have ladet

---

Gud skal gjøre Fristelsen osv.] 1. Cor. 10, 13.

den ligesom selv tale. Hvo taler retteligen om den? Den Ældre, der blev gammel i Aar, gammel i Erfaring, ærværdig i Taalmodighed? Ja det er i Sandhed velgjørende at høre ham, han gjør en Velgjerning ved at tale; thi ikkun han har den rette Bemyndigelse, i Sammenligning med hvilken al anden Dannelse, al Aandens forføreriske Herlighed, al Englenes Veltalenhed, kun er Tant og Spøg. Men stundom falder det den Ældre ikke let, at tale reent, ene og alene ud af Taalmodigheden, og kun give den Vidnesbyrd. Han saae Meget, han oplevede Meget, han lærte mangt et kosteligt Ord, der dog ikke er Taalmodighedens, men Livs-Erfaringens, med hvilket han kan gavne sig selv, ogsaa Andre, men ikke altid en Anden. Den Yngre veed saa lidet, maaskee skal det Øieblik komme, da det viser sig, at han til Intet havde anstrængt sin Tanke og sin Veltalenhed, da det viser sig, at hans Tale var Sviig, langtfra ikke for at bedrage Andre, men en Sviig, hvori han selv var bedragen. Da skal han endog have skadet; skadet ved den Betragtning, der maaskee ikke lod sig gjennemføre, skadet ved at gjøre Menneskene travle til at spotte Lægen, der ikke kan hjælpe sig selv, spotte den, der var stærk i Taalmodighed paa Afstand, og derover glemme at agte paa sig selv og betænke den Sag, hvilken ethvert Menneske har med sig selv. See! derfor valgte vi, at lade Taalmodigheden selv tale. Den søger ikke Bekræftelse i Nogens Erfaring, men skal, siger den, bekræfte herligen enhver Erfaring; den søger ikke laant Ordbram, men skal, siger den, indestaae for hvad den lover. Og dette tør jo ethvert Menneske være betænkt paa, at binde sig selv ved den Haandfæstning, at hvis Taalmodigheden engang brast for ham og dermed Evighedens Rige ud af hans Haand, han dog idetmindste vilde anstrænge al sin Sjel for sidste Gang til at prise den, til at lade den vederfares Ret, at den var uskyldig.

Priset være Taalmodighedens Gud, dette være Enden paa denne Tale.

Taalmod i Forventning.

Evang. Luc. II, 33—40. (Søndag efter Juul).

Naar Opfyldelsen er kommen, hvor er Alt saa forandret! Naar Barnet er født og Glæden fuldkommen; naar Natten er forbi og Dagen frembrudt; naar Kampen er udstridt og Seiren vis; naar Qviden er forvunden, og Jubelen vaagnet; naar Arbeidet er færdigt og Lønnen vinker; naar Længselen er beroliget, og Velsignelsen siger Amen, hvor er da det Forbigangne glemt som den Dag igaar, kort som et Suk, stakket som et Øieblik. Den, der selv har oplevet det, undres derover og fatter det neppe; Den, der ikke prøvede det, forstaaer ei, hvorom Talen var eller Talen derom: om Fødselens Veer, om Nattens Mørke, om Kampens Forfærdelse, om Qvidens Angst, om Arbeidets Møie, om Længselens Evighed. Men er det nu saaledes, at i denne Henseende den Enkelte ikke forstaaer sig selv, og den Ene ikke den Anden, saa er jo al Tale om Forventning en Skuffelse; thi Den, der fryder sig ved Opfyldelsens Daglys, han skimter end ikke Dæmringens Taage; og Den, der holder Forventningens Lampe tændt i Natten, han øiner end ikke Dæmringen; og Den, der pustede Lampen ud, han bekymrer sig hverken om det Ene eller det Andet — men den Talende maa jo selv være i eet af Tilfældene. Og dog er det atter et Menneske saa saare gavnligt, at forstaae sig selv og at kunne tale med sig selv om Forventningen; thi Forventningen kommer ikke, som Fødselen, kun een Gang, eller kun een Gang, som Døden kommer, men den aflader ikke, ligesaa lidet, som Dag og Nat, Sæd og Høst, Sommer og Vinter, og skal ikke aflade, saa længe Tiden adskiller og deler den Dødeliges Liv. Dersom derfor et Menneske vilde

mene, at han kun een Gang i sit Liv havde forventet Noget, hvad enten han nu glædede sig ved den utvivlsomme Opfyldelses daarlige Viisdom, eller trøstede sig ved den utvivlsomme Skuffelses daarlige Viisdom, saa vil han dog snart, uden at vide, hvorledes det er gaaet til, gribe sig i Forventning: for at Opfyldelsen maa vedblive, maa vedblive at være, hvad den er, og ikke skjule i sit Indre, hvad den aldrig havde ladet sig forlyde med; eller for at Opfyldelsen ikke maa komme og spotte hans trodsige Forstandighed. Saaledes forsøges ethvert Menneske i Forventningens Krigstjeneste. Nu kommer Opfyldelsen og løser ham af, men snart er han igien sat hen paa Udkig efter Forventningen; da bliver han atter afløst, men færdig og udtjent bliver han ikke, saa længe der for ham er noget Tilkommende. Og medens saaledes Menneskelivet gaaer hen i høist forskjellig Forventning, forventende det høist Forskjellige efter forskjellig Tid og Leilighed, med forskjelligt Sind, da er hele Livet igjen een Forventningens Nattevagt, og Ingen tør saaledes, klogt eller daarligen, fortabe og udtjene sig i den stykkevise Forventning, at han i sin Tryghed eller i sin Travlhed, i sin Glæde eller i sit Mismod glemmer den Evighed, der venter hvert Øieblik og ved Dagenes Ende; thi dette er eet og det samme, kun det jordiske og timelige Sind tvetyder til egen Fordærvelse, hvad der i Taalmodighed vil forstaaes trøstende og lindrende, i Alvor frelsende og veiledende.

Saa lader os da ikke fortrylle og bedaare os selv, ikke forstyrre og fortrædige hinanden ved at gjøre vore smaalige, flygtige Forventninger, vore øieblikkelige Tilstande i Forventningen, vore Udtryk og Stemninger til Regel og Forklaring, men lader os lære af det Forbigangne, af hvad der engang for alle er afsluttet, hvor Forventningens Tid ikke bliver længere ved vor Utaalmodighed, og hvor Forventningens Tid ikke igjen bliver kortere ved vor utaalmodige Glæde over Opfyldelsen. Selv om da Talen og Betragtningen ikke formaaede ganske at berolige og skjule den arbeidende Tanke i Overveielsens Hvile, det skal dog altid være et Menneske gavnligt, at afbryde de daglige Bekymringer og Glæders besnærende Gjentagelse, at overvinde den misforstaaede Trøstesløshed, der kun vil høre om hvad der ene passer for dens særlige Omstændighed; for at udvides i det Større, for at hengive sig i det, der kun paa en skjøn og frelsende Maade kan blive Bekymringens Gjenstand. Kun naar Vandet i den Brønd Bethesda rørtes,

---

den Brønd Bethesda] Joh. 5, 2 ff.

kun da var det helbredende at stige ned deri. I aandelig Forstand er dette lettere at fatte; thi dersom et Menneskes Sjel bliver stillestaaende i Selvbekymringens og Selvbeskæftigelsens Eensformighed, da er han Forraadnelsen nær, dersom ikke Betragtningen rører og bevæger ham. Hvis han da bevægedes, hvis han, der laae som en Værkbruden og Afkræftet, i Betragtningens Øieblik vandt Styrke til at samle sig, men hans fuldkomne Helbredelse ikke strax paafulgte, det skal dog altid være til Velsignelse for et Menneske, at han bevægedes og rørtes; thi kun deri er Frelsen, stundom paa een Gang, stundom lidt efter lidt.

Hvad har dog saaledes været Gjenstand for Forventning som det Barns Fødsel, der nu, efter vort forelæste Evangelium, 40 Dage gammelt bragtes op i Templet, at fremstilles for Herren! Ligesaa tidligen som Mennesket lærte at forstaae det, var denne Forventning i Verden, tiltog i Tydelighed og Bestemthed, medens Tiderne gik, medens Slægternes Udvalgte frydede sig i Synet og langt borte hilsede det Tilkommende, hvis Udebliven gjorde dem selv til Gjæster og Udlændinge paa Jorden. Aarhundreder ere henrundne, men de ere ogsaa talte, vor Utaalmodighed lægger Intet til og tager Intet fra Forventningens lange, lange Tid. Hvor langt er vel et enkelt Menneskes Liv, hvor mange ere hans Forventningens Dage, hvis han talte dem alle tilsammen! Da kom Tidens Fylde. Den Forventede fødtes, hvem Østens Konger kom at tilbede; thi om han end fødtes i et Herberge, og lagdes i en Krybbe, og om end hans Moder kun var en trolovet Jomfru, og hans Fader en ringe Mand i Folket, saa var dog Stjernen paa Himlen Vidne til hans Fødsel, den Stjerne, hvis Vink Kongerne fulgte, til de fandt Barnet. Nu var det 40 Dage gammelt og skulde fremstilles for Herren. Da gik hiin fattige Familie, der gjennem alle Slægter blev nævnet den hellige, op til Templet, at bringe Barnet og det for Armoden bestemte ringe Offer. Skulde der nu ingen Vidner være tilstede ved denne høitidelige Handling; skulde her ikke skee noget Lignende med hvad der skete, da Stjernen lyste over Vuggen? Af Evangeliet erfare vi, at der var tvende Vidner tilstede, en gudfrygtig Mand og en from Qvinde, Simeon og Anna. De vare ikke knyttede til Barnet ved Slægtskabs og Venskabs Baand, ikke indbudne af Forældrene; efter en høiere Styrelse vare de tilstede og forestille

---

Slægternes Udvalgte frydede sig] smlgn. Joh. 8, 56 om Abraham, 1. Mos. 17, 17.

noget Høiere. De vare begge meget bedagede, trætte af Livet om end glade i Haabet. Altsaa vare de ikke saaledes bekymrede om Opfyldelsen, som Den, der med Velkomst-Hilsen imodtager dens Tilkommelse, men de vare som Den, der byder Opfyldelsen Afskedens Hilsen. Hvad forestille da disse tvende Vidner; hvad Andet end Forventningen. Som Propheternes Røst endnu engang gjenlød i Johannes den Døbers strenge Tale, saaledes stod Patriarchernes troende Forventning op i disse tvende Skikkelser for at staae hos i Opfyldelsens Øieblik. Men de, der af Herren selv vare beskikkede til i hiin Stund at forestille Forventningen, de vare vel og Saadanne, som alle Tider kunne staae deres Prøve, hver Gang Betragtningen søger at forstaae Forventningen og den Forventningens Skikkelse, der er i Taalmodighed.

Det forelæste Evangelium taler kun ganske korteligen om Simeon, men dvæler desto omhyggeligere ved Anna, som vilde det fornemmeligen gjøre hende til Gjenstand for vor Opmærksomhed. Saa lader os heller ei misforstaae dette Vink, men i Anledning af Anna, og med hende i Tanken ville vi tale om:

Taalmod i Forventning.

Af Evangeliet erfare vi, at Anna, da denne Begivenhed indtraf, var meget bedaget, ved de fire og firsindstyve Aar. Hendes tidligere Liv var gaaet sin stille Gang, kun nævnes der en eneste Omskiftelse, der gjorde hende til Enke, da hun syv Aar havde levet med sin Mand efter sin Jomfrustand. Altsaa kun syv Aar havde hun været gift, og nu var hendes Alder syv Gange tolv. Tidligen var hendes Liv afbrudt, hun havde Intet beholdt tilbage, der kunde være Gjenstand for hendes Omsorg, medens Tankerne vare hos den Afdøde; Intet hun kunde opelske sig selv til Trøst i Tiden, Intet hun kunde elske af sit ganske Hjerte uden derved at krænke eller urolige den Hensovede, Intet, hun kunde elske saaledes, at hun netop ved sin Inderlighed glædede Faderen i sin Grav. Hun var Enke, hendes Liv afsluttet, hendes Forventning skuffet, hun, som havde forventet at leve længe med sin Husbond, at døe mindet af en Slægt. Dog var hun jo nu fri; thi ogsaa efter jødiske Begreber er jo Qvinden fri, naar Manden er død; hun var jo fri, og i Opstandelsen skal der ikke være Forskjel paa Mand og Qvinde. Lader os ikke forstyrre den Ærværdige med

---

Faderen] der menes Manden.

vore Planer, lader os ikke ville trøste med Menneskenes kløgtige Raad, der ikke vide, hvad det Trøstesløse er. Atten Aarhundreder og mere ere forløbne, hun behøver ikke vor Hjælp, saa lidet som hun behøvede den, vi hindre hende ikke i, at følge Hjertets Drift, vi skulle ikke forhaste os med at iføre hende Fortvivlelsens seierrige Rustning, eller den langsomme Tærings Sørgedragt. Hun er jo vor Betragtnings Gjenstand, og der er Det i Livet, hvori vi ikke skulle søge at digte vore Tanker ind, men hvoraf vi selv skulle lære; der er Det i Livet, hvorover vi ikke skulle græde, men hvoraf vi skulle lære at græde over os selv.

Hendes Valg er gjort. Det skete ikke igaar eller iforgaars, at vi skulle være tilrede med vor Bistand for at faae det omgjort; hendes Valg er gjort, har hun fortrudt det, da har Fortrydelsens Tid været lang. Hun valgte at blive den Afdøde tro, som han havde været hende tro, eller hvad vi ogsaa kunne udtrykke paa en anden, sandere Maade, om den end maaskee ikke vilde være forekommen hende saa skjøn, hun valgte at blive sig selv tro; thi ethvert udvortes Baand var jo løst, og kun den Kjerlighed bandt hende, i hvilken hun havde sin Frihed, og udenfor hvilken hun ikke vilde have kjendt sig selv igjen. I denne Troskab blev hendes Liv fattigt paa Afvexlinger, hvilke man vel stundom seer lykkes et Menneske indtil Modbydelighed, men det blev frugtbart for det Evige. Og hvad Du end dømmer om dette, m. T., der jo er overladt til Enhver at afgjøre med sig selv, saa det ene Valg i Forhold til Omstændighederne kan i inderlig Kjærlighed være ligesaa priseligt som det andet, saa meget er dog vist, at den Qvinde, der er travl for at trøste sig over Tabet af sin afdøde Husbond, hun bliver neppe den Guds Udvalgte, der skal fremtræde som Forventningens Vidne i den Stund, da Slægtens Forventning gaaer i Opfyldelse. Den Afdøde blev hun tro, og hun meente sig vel forsørget, som hun ogsaa var det; thi der er Intet, der saaledes danner, forædler og helliger et Menneske, som Mindet om en Afdød gjemt i det oprigtige Hjerte; Intet, der næst Gud selv, saa ubestikkeligt prøver og ransager et Menneskes Inderste, som Erindringen om en Afdød bevaret i en altid nærværende Ihukommelse; Intet, der vedligeholder et Menneskes Sjel saaledes i varagtig og trofast Udholdenhed som Tanken om en Afdød, hvilken aldrig slumrer. Den Levende kan dog stundom overraskes af nogen Skrøbelighed, eller foranledige, at en Anden overiles, men den Afdøde overiles aldrig. Den Levende kan dog stundom gribe feil, eller bevirke, at en Anden gjør det, men den Afdøde er ikke dannet af Kjød og Blod, men af den taknemmelige Ihukommelses helligste og bedste Tanker,

ig feile, da de ere luttrede i Angesten for at tab
Den Levende er hurtig til at paaskjønne vor K
til at betale Lønnen fuldere og tidligere en
fortjent; men jo længere Lønnens Time udsætt
r Den, der dog eftertragter den aarle og silde.
rordrer Lønnen hver Dag; kun trofast Elskov
yv til for Lønnen, men Den, der elsker en
..ele Liv for sin Kjerlighed.

a da ikke forventende? Vi vide det vel,
e hvis Forventning ikke blev skuffet. Tidligen
deres Sind, og løftede nu maaskee Hoved
ud over dem, der bøiede sig i Sorgen.
saadan ogsaa kunne blive bedragen! Og do
kom til ret levende at mindes den Tid, da
freidigt og tillidsfuldt, rigt paa Forventnin
vilde han maaskee forfærdes over sig selv, og over sin sk
Forventning; thi det havde han jo aldrig forventet, at han e
skulde daarligen kneise som det golde Figentræ, der Intet forv
Hvis Nogen var skuffet, da sandeligen han og uhelbredeliger
alle Andre. Den, der bedrages af Verden, han kan dog haa
anden Tid under andre Omstændigheder ikke at blive skuffet
Den, der bedrager sig selv, han bliver bestandigen bedrage
han end flygtede til Verdens yderste Grændse; thi sig selv ka
ikke undflye. — Vi vide vel, at der var de, hvis Forvent
ikke bleve skuffede. De undte sig hverken Rist eller Ro
travle Tjeneste, de udstykkede Sjelen i mangfoldige Forventn
forventede snart Eet snart et Andet, vandt og tabte, stode aa
og gik lange Veie. Deres Forventninger bleve ikke skuffe
men Forventningen, ja den kunde der ikke være Tale om; th
var vel den Mester, som formaaede at fortælle denne utræ
Indholdsløshed; eller hvor den Hukommelse og den Tanke
formaaede at sammenfatte en saadan Forvirring, eller hvo
Evighed, der havde Tid til at mindes Sligt! Vare de ikke sk
skuffede i deres Forventning, at Tiden ikke kunde udløbe, sk
af Forventningerne, der i Adspredelsen havde ladet dem gl
at Evighedens Alvor maatte glemme al deres Tragten og den
med, hvad de kunde have undflyet; thi ikke at glemmes i Ti
blev kun meget faa Menneskers Lod, men det Herligere, ik
være glemt i Evigheden, blev ethvert Menneske givet, der s
det. Vare de da ikke skuffede, er Den ikke forfærdeligst s
der end ikke aner Skuffelsen, før den opsluger og tilintetgjør

Men Anna derimod . . . M. T. lad Din Tanke hvile paa denne ærværdige Qvinde, hvis Sind er mellem Gravene, og nu, skjøndt meget bedaget, dog staaer som det Eviges unge Forlovede. Denne Rolighed i Øiet, der dog er forventende, denne Mildhed, der er forsonet med Livet og dog er forventende, denne stille Uforkrænkelighed, der qvindeligt sysler med Erindringen og dog er forventende, denne ydmyge Selvfornegtelse, der dog er forventende, dette fromme Hjertelag, der Intet begjerer mere, og dog er forventende; afblomstret, dog endnu frodig, forladt dog ikke henvisnet, barnløs dog ikke ufrugtbar, bøiet i Aarene, nedbøiet dog ikke tilintetgjort, Enke dog trolovet »er hun i Stilhed« med sin Forventning. Det er skjønt, siger Du maaskee; hvis Een formaaede ret at skildre det, da kunde man sidde og ældes ved Betragtningen af dette Billede, uden Kraft til at løsrive sig fra det. Men naar jeg da vilde tilføie: saaledes seer Forventningen ud, og vedblive: O! at den altid saae saaledes ud, da var der maaskee den, som utaalmodigen vendte sig bort fra det samme Billede. »Er dette Livets Forventning, jeg som forventer, at vinde Alt, at mætte min uudsigelige Higen, forventer, at Livet selv vil lære mig, hvor meget Mere der er at forvente, end hvad jeg aner? Er dette hvad der hænder Forventningen? beholder man den ønskende Qvist i sin Haand indtil den er bleven en vissen Green, og denne beholder man i sin Haand — som Opfyldelsen?« Nu han behøver vel ikke at frygte, at han pludseligen som ved et Slag skulde komme til at ligne den fromme Anna, eller at Tiden skulde listeligen, uden at han selv vidste af det, omdanne ham efter det Billede, som paa Afstand er skjønt, men ængster nærved. Og Anna havde jo heller ei altid været Enke, hun havde ogsaa været ung, ogsaa kjendt Ungdommens Forventning. Men Den, der ikke kjender Livets Farer, hans Mod er kun en lidet priselig Dumdristighed; og Den, der ikke kjender Livets Svig, hans Forventning er kun en Beruselse i Drømme. Saa vist som der er Fare, saa vist er der ogsaa Skuffelse, og først naar et Menneske forsøger sig saaledes heri, at han vælger den bedre Deel, vælger Forventningen, først da kan Anna i Sandhed blive Betragtningens Gjenstand. Thi der er Det, som ethvert Menneske snarligen fornemmer i sig selv, og hvorefter han ikke skal gaae langt, hvis han ei fornemmer det; men dersom det var Dette, vi skulle lære af Anna, da var hun neppe bleven uforglemmelig i Tiderne; thi Livet forgaaer og dets Lyst, og den, som intet Bedre veed, han forgaaer selv ligesom Livet og Lysten.

Er Anna ikke taalmodig i Forventningen? Den, der vil høste, førend han saaer eller saasnart han haver saaet; Den,

der vil seire, uden at stride; Den, der vil, men ikke vil Midlet, han er ogsaa i Menneskenes Øine en Daare. Nogen Taalmodighed, mener Enhver, er den Forventende fornøden, og kun Den, der vil afkaste al Taalmodighed, kun ham kalder man utaalmodig og barnagtig i sin Utaalmodighed. Nogen Taalmodighed! hvis et Menneske med denne Viisdom vilde gaae ud i Verden, da vilde han neppe finde en eneste Utaalmodig, uden at han jo havde nogen Taalmodighed. Mon det er Evangeliets Mening, at alle de daarlige Brudejomfruer indslumrede strax, eller alle i det samme Øieblik? Hvorfor skulle vi ikke antage, at der har været en Forskjellighed? Den første indslumrede da snarligen, endnu førend Olien var udbrændt; men den femte, hun kom dog heller ei med til Brylluppet; thi ogsaa hun tilintetgjorde sin Forventning ved Utaalmodighed, og da Olien var udbrændt, forekom det hende en spildt Møie at hente ny Olie, for at vedligeholde Forventningen. Var Brudgommen kommen lidt tidligere, da havde man ikke erfaret, at hun var utaalmodig; thi hun havde dog nogen Taalmodighed, som endogsaa den første havde nogen Taalmodighed. Naar Opfyldelsen kommer strax eller snarligen, da er det saa let at forstaae Livet, fordi man ikke lærer at forstaae sig selv; men naar den udebliver . . . . . Ethvert Menneske har ligesom hine Brudepiger et oprindeligt Forraad Olie til at vedligeholde Forventningen med. Kommer Opfyldelsen nu, inden dette er fortæret, da gaaer Alt vel, og man gaaer Livet igjennem uden med Bestemthed at vide, eller med Bestemthed at gjøre sig Rede for, om man hører til de daarlige eller til de fornuftige Brudepiger. Udholdenhedens oprindelige Naturkraft kan være forskjellig hos den Enkelte, men saasnart Opfyldelsen udebliver saa længe, at denne er fortæret og afmattet, da, da først skal det vise sig, om et Menneske har ny Olie i Beredskab, da først skal hans Taalmod i Forventning vise sig. Saalænge Forventningen holder og bærer Mennesket, hvad Under da, at han er forventende, men naar den sidste Strid begynder, naar man maa anstrænge sin yderste Evne, for at holde sig til Forventningen, da falde Menneskene fra. Hvor ofte siges det ikke, at man ikke skal prise et Menneske lykkeligt, før han er død; hvor sjeldent derimod høres det af den Bekymrede, at et Menneske ikke skal opgive sig selv saa længe han lever, at der er Haab, saalænge der er Liv — og altsaa vel altid Haab for den Udødelige, der forventer en Evighed.

---

de daarlige Brudejomfruer] Matth. 25, 1 ff.

Dersom der nu var et Menneske, der i sin Nød meente med Sandhed at turde sige: mig blev Intet givet; i den store Tingenes Orden, som forsørger Alle, var jeg mere glemt end Spurven, som end ikke uden Guds Villie falder til Jorden; nu saa vil jeg da ikke udholde det længere, fra dette Øieblik vil jeg opgive enhver Forventning og lade mig falde til Jorden. — Eller om han ikke udtrykte det saaledes, men dog i sin Fortvivlelse meente med Sandhed at turde sige: vel foer jeg vild, o! men jeg vendte jo atter tilbage; dog var det forgjeves, min Forventning for sildig; jeg udstrakte min Arm, men kun min Fod gleed, jeg raabte, men der var intet Øre, der annammede mit Skrig; nu saa vil jeg da endnu i dette Øieblik slippe enhver Forventning, og lade mig synke; Gud i Himlene forsvare, hvis Hjælpen kommer i det næste Øieblik, da det er for sildig — skulle vi da kløgtigen mene, at hvis vi vare i et saadant Menneskes Sted, da vilde vor Snildhed vel finde en Udvei, hvor han ingen fandt; eller skulle vi volde ham ny Smerte ved at foreskrive ham, at see sig om i Verden, hvor der vel var Den, der havde ventet længere paa Hjælpen? Visseligen ikke, men vi ville sige til ham: glem endnu engang det Forbigangne, tilintetgjør Beregningen, hvori Du fanger Dig selv, stands ikke Hjertets Tilskyndelse, udsluk ikke Aanden i unyttig Strid om, hvo der ventede længst og leed mest, kast endnu engang al Din Sorg paa Gud og styrt Dig selv i hans Kjerlighed; op af dette Hav stiger Forventningen atter gjenfødt, og seer Himlen aaben; gjenfødt, nei nyfødt; thi denne himmelske Forventning begynder netop, naar den jordiske segner afmægtig og fortvivlet.

Er det ikke saaledes? Eller skulde en Tvivler og en Fortvivlet beholde Ret? Eller skulde han af den Grund faae Uret, fordi han forsmaaer den ungdommelige Begeistrings Tale, da den mangler Erfaring, og Erfaringens, da den mangler Begeistring, og enten kun har erfaret det Lykkelige, altsaa hvad der ikke kan hjælpe ham, eller det Ulykkelige, men ikke saaledes som han! Den Tvivlende og den Fortvivlendes Vildfarelse ligger ikke i Erkjendelsen, thi Erkjendelsen kan Intet med Vished afgjøre om det næste Øieblik, men Vildfarelsen ligger i Villien, der pludseligen ikke mere vil, men derimod vil gjøre det Ubestemmelige til en lidenskabelig Afgjørelse. Endnu i det sidste Øieblik er der en Mulighed, eller rettere der er intet sidste Øieblik, førend det er forbi. Er dette maaskee et kløgtigt udtænkt Ord, »man altid kan sige,« et Ord,

---

Spurven: Matth. 10, 29.

der fanger Tanken og med den en liden Stund Sjelen, som dog snart atter fortryder, ja fortørnes over, at den lod sig hilde i den spidsfindige Snedighed. Sandeligen ikke, det er ingen snild Vending, der gaaer uden om Sagen, men en Betragtning, ja en opbyggelig Betragtning; thi hvad er det, der gjør Trængselen kort, det er Tiden; men hvad er det, der gjør Trængselen »stakket« (2 Cor. 4, 17) selv naar den varer et heelt Liv, det er Forventningen af det Evige, og den Taalmodighed, der forventer det. Og det, at man altid kan sige det, er dette ikke den evige Forventnings Seier, ja mere end Seier over det Timelige!

Kan Anna blive skuffet i sin Forventning; kan Opfyldelsen komme for sildig? Visseligen kan Opfyldelsen komme den Forventende for sildig; thi dersom et Menneske forventede det Timelige og det Forfængelige, da kan Opfyldelsen skuffe ikke blot ved at udeblive, men ogsaa ved at komme, naar det er for sildig. Thi, hvad hjalp det vel, hvis det var Magt og Vælde, hans Higen havde været efter, om den bødes den Afmægtige i det Øieblik, da Naturen vil byde ham at nedlægge den! Hvad hjalp det, hvis det var Lysten og Nydelsen, hans Sjel begjerede, om Beruselsens Bæger raktes den Afkræftede, hvem hvert Øieblik minder om, at Livet forgaaer og dets Lyst? Hvad hjalp det, om al Verdens Guld gaves Den, der nu kun med skjælvende Haand kunde omslutte, hvad han havde tørstet efter, fordi det i hans Haand skulde været en Nøgle til Alt! Hvad hjalp det vel; eller var det ikke som en Spot over ham, og var det ikke det Modbydeligste, om han ikke forstod Opfyldelsens dømmende Alvor, at han endnu ikke havde forsaget Verden og Intet lært af Aarene, men Opfyldelsen fristede ham, fristede Oldingen til at blive en foragtelig Gjæk! Men Du, m. T., Du har ikke sat Din Forventning til det, der er svigefuldt, selv naar det kommer; Dine Forventninger ere ikke skuffede. Thi Du forventer jo de Dødes Opstandelse; baade de Retfærdiges og de Uretfærdiges; Du forventer en salig Forening med dem, som Døden berøvede Dig, og med dem, som Livet skilte fra Dig; Du forventer, at Dit Liv skal blive Dig gjennemsigtigt og klart, Din Eiendom i salig Forstaaelse med Din Gud og med Dig selv, uforstyrret af den Lidenskab, der bekymret søger at gjette Tilskikkelsens Gaader. Men denne Forventning er jo ikke skuffet; thi Tiden til dens Opfyldelse er endnu ikke kommen. Og naar Opfyldelsen kommer, den er aldrig spottende, aldrig svigefuld; thi det Gode spotter aldrig et Menneske. Naar det udebliver, da er dette ham det Bedste, og naar det kommer, da kommer det med hele sin evige Salighed. Hvor skulde denne kunne komme for sildig, saa maatte

den jo selv være timelig. Derfor kjender kun Utaalmodigheden Frygten, men Taalmodigheden jager ligesom Kjerligheden Frygten ud. I Forhold til det Timelige og Forfængelige kan Utaalmodigheden, i en vis ufuldkommen Forstand, være sand og begrundet, begrundet i Dets Skrøbelighed, der er Forventningens Gjenstand; i Forhold til det Evige er det ligesaa skjønt som det er vist, at Utaalmodigheden altid er usand.

Der er i Verden grublet og grundet og efterforsket og beregnet og talet Meget om Forventningen, og Opfyldelsens Forhold til den; thi Forventningen er jo en Sag, der paa saa mange Maader angaaer ethvert Menneske. Dog lader al den Viisdom, som kun vil være jordisk klog paa Forventningen, hvor vidtløftig denne Viisdom end er fra Slægt til Slægt, sig sammenfatte i et eneste Ord, hvilket Evigheden ikke forstaaer og ikke kjender. Ordet bliver forskjelligt, eftersom den Talende er, men Ordet bliver dog det samme. Den Fortvivlende opgiver i dette Ord sin Sjel; den Bekymrede gjentager det atter og atter, finder Lindring i at høre det velvilligt og deeltagende sagt af en Anden; den Trodsige, der glemmer Gud, mener med dette Ord at kunne spotte Alt baade i Himlen og paa Jorden, baade den Lykkelige og den Ulykkelige; den Kløgtige kaster det ordknap hen og mener dog at sige meget; den Letsindige faaer end ikke Tid at lade Forstanden tvetyde det, af Glæde over Ordet — det er det Ord: maaskee. Vi vide ikke, om der nogensinde har været en alvorligere Tid, der ikke kjendte dette Ord, men hvilede i Evighedens Forvisning om, at d e t m a a s k e e; vi vide ikke om en utaalmodigere Slægt, ved hurtigere og hurtigere at gjentage den evige Forventnings Udtryk, selv dannede Utaalmodighedens korte, hastige, iilfærdige, letsindige, overmodige, kløgtige, trøstesløse Maaskee. Vel Den, der, som Anna, da den jordiske Forventning skuffede, med Gud hengivent Sind, høitideligen, som Evighedens Sprog er det, tillidsfuld, som Evighedens Forventning er det, sagde: det maa skee; vel Den, der meget bedaget, ved sit fire og firsindstivende Aar sagde: det maa skee.

Af vort forelæste Evangelium erfare vi, at Anna ikke veeg fra Templet, tjenende Gud med Fasten og Beden Nat og Dag; at hun traadte til i den samme Stund (da Barnet bragtes op i Templet) og prisede Herren og talede om ham til Alle, som forventede For-

---

jager ligesom Kjerligheden Frygten ud] 1. Joh. 4, 18.

løsning [illegible]usalem. Hun havde levet som en ret Ægte-Hustrue bør at [illegible] sin Ægte-Husbond, nu var hun »en ret Enke, der er forl[illegible] [illegible]ver sat sit Haab til Gud og bliver ved i Bønner og Pa[illegible] [illegible]er Nat og Dag.« (1 Tim. 5, 5.). Den, der er tro over L[illegible] [illegible]iver sat over Meget. Anna havde ikke forlangt Verdens Tr[illegible] [illegible] den Afdøde, da trøstede Himlen hende, og Mindet om den [illegible]abte dannede hendes Hjerte til at øine Forventningen ikke blot for sig selv, [illegible] [illegible]le Folk; den ydmyge Anna var en Prophetinde, s[illegible] [illegible]er. Hun, som havde opgivet den jordiske Forventn[illegible] [illegible]t sin Sjel til det Evige, hun dannedes i denne Sm[illegible] [illegible]forvente Opfyldelsen, som alle Slægter havde hilset i [illegible] [illegible] M. T. hvorledes Du end dømmer om hvad der jo e[illegible] [illegible] Enhver at afgjøre med sit Hjerte saaledes, at D[illegible] [illegible]et Modsatte, kan være ikke mindre at prise, saa [illegible] [illegible]ist, den Qvinde, der hurtigt forvinder Smerten ved [illegible] [illegible]s Husbond, hendes Øie oplades neppe for den Forventning, der ikke er Timelighedens Frugt, men som først vaagner i Den, der opgav det Timelige for at vinde det Evige, og nu fandt Naade til at see Evigheden som en Forventning i Tiden. Skjøndt Enke og forladt er hun dog den Benaadede, udmærket ved sin Forventning som Den, der kaldes en Prophetinde, hvilket Navn sjelden blev givet en Qvinde blandt Jøderne, fordi den folkelige Anskuelse betragtede hende som ufuldkomnere end Manden.

Er Anna da ikke forventende? Dersom hun ikke er forventende, hvo er det da? En Prophetinde sysler netop med det Tilkommende, som ikke en Apostel eller en Engel gjør det, end sige Menneskenes Mængde. Men det Tilkommende er jo netop Forventningens Gjenstand. Dog er ikke Enhver, der er forventende, derfor i dybere Forstand i Sandhed forventende; thi dette afhænger af hvad der er hans Forventnings Gjenstand. Medens det er en saare skjøn Roes om et Menneske, at han er forventende, saa at Den, om hvem det siges, ved sin Forventning udmærker sig som Helten ved den Bedrift, han udfører, som Digteren ved den Kunst, han øver, som Grandskeren ved den Sandhed, han opdager, som Menneskevennen ved det Offer, han hoimodigen bringer; saa kan det ogsaa dadles hos et Menneske, at han er forventende. Dersom et Menneske vilde forvente aarle og silde, hvad der ikke vedkommer ham, men kun hans Nysgjerrighed; eller dersom et Menneske vilde tilsidesætte, hvad der er ham anviist, hvad der kræver hans bedste Evner og hans daglige Opmærksomhed, for at hovmode sig som Forventningens udvalgte Redskab; eller et Menneske vilde

forvente, hvad der i Sandhed vedkommer ham, men som hans sløvede Villie tankeløst forvandlede til en Forventningens Gjenstand, hvo ønskede da i denne Forstand at være forventende! Den, der saaledes forventer, han dannes heller ei ved sin Forventning, tvertimod vanarter hans Væsen. Han fortærer Sjelens Kraft og Livets Indhold i Beregninger og Sandsynligheders hidsige Usundhed; hans hovmodige Idræt opløser sig og opløser ham i en tom Larmen; hans Kraft sløves i feig Overtroiskhed, der tilsidst bliver et Bytte for den Snilde, en Spot for den Forstandige, en Ængstelse for den Alvorlige; han forventer Alt og glemmer, at hvad Gud end giver, da »giver han ikke Feigheds Aand men Krafts og Sindigheds Aand« (2 Tim. 1, 7).

Som det da fordres af den Forventende, at han, naar hans Forventning er ædel og et Menneske værdig, tragter efter denne Kraftens og Sindighedens Aand, at, som hans Forventning er priselig, han ogsaa selv maa være en ret Forventende, saaledes vil atter Forventningens Gjenstand, jo herligere og dyrebarere den er, danne den Forventende i Lighed med sig; thi hvad et Menneske elsker af sin ganske Sjel, det ligner han ogsaa. Hvo vilde nu formaae at opregne de utallige Forventninger, der alt i Forhold til den Enkelte kunne være sømmelige og værdige, men hvo vilde negte, at der i udmærket Forstand kun var een Forventning i Verden, Forventningen af Tidens Fylde, og denne var jo netop Gjenstand for Annas Forventning Hvis da Nogen er forventende, da er det Anna, og lader end denne Forventning, efterat Opfyldelsen er kommen, sig aldrig gjentage, det skal dog være et Menneske gavnligt, ikke blot at vogte paa sig selv, at han ikke fortabes i Forventningens utaalmodige Tjeneste, men ogsaa at agte paa sin Forventning, at han tør vedkjende sig den, selv naar han i Tanken dvæler ved den forventende Annas eneste Forventning; eneste, thi derfor prise vi hende, at hun kun havde en eneste, og derfor prise vi hende atter, at hendes Forventning i Sandhed var den eneste. Værdig staaer hun da ved Simeons Side, der Intet begjerer uden at see, hvad han saae, og derpaa at vandre hjem i Fred. Salige de Øine, som saae, hvad han saae, og saae det saaledes, som han saae det; om et Menneske da end blev graahærdet som Simeon, bedaget som Anna, saligt dog at være den Forventende, der forventer og seer den Forventede, i hvis Sted ingen Anden skal komme!

Er Anna ikke taalmodig i sin Forventning? Høres det end stundom i Verden, at et Menneske slet Intet forventer, menes det end stundom, at en Saadan vandt den rette Sikkerhed, fordi

han underfundigen gjorde det umuligt for Tabet at blive ham forstaaeligt, saa indrømmes det jo ogsaa, at denne Viisdom er af en senere Oprindelse, og at intet Menneske strax i sin første Ungdom eier den. Oprindeligen var han da som ethvert Menneske forventende. Med et Smiil eller med en Taare tilstaaer man, at Forventningen er en Oprindelighed i Sjelen. Saalænge den er dette, en høirøstet Begeistring, en uforklaret Tillid, en Brusen derinde, saalænge priser man den som Ungdommens skjønne eller barnagtige Fortrin, som en Førstefødselsret, man dog i Livets Nød bortgiver for en Ret Lindser. Saalænge Ungdommens glade Sind jubler ud i Lykke og Tilfredshed, saalænge indrømmer man, at det er i sin Orden at ville være glad og lykkeligt; men naar Glædens beleilige Stund vil kjøbes og vil kjøbes dyrt, da følger en senere Viisdom, og Mennesket vil end ikke være glad, vil være bedrøvet, vil være ulykkelig. Naar skeer dette? Det skeer i Nøden, eller vi kunne ogsaa udtrykke det paa en anden Maade, det skeer, naar det viser sig, at Taalmodighed og Forventning svare til hinanden. Hvorfor da ikke ogsaa forkorte Vanskeligheden, ved at bortkaste Forventningen! Og dog er det saaledes, at Taalmodighed og Forventning svare til hinanden, og først naar disse have fundet hinanden, finde og forstaae hinanden i et Menneske, først da er der Lige for Lige i det Venskab, der skal holdes; thi Forventningen i Taalmodighed er som et godt Ord paa rette Sted, som et Guldæble i en Sølvskaal, og ikke blot saaledes en død Herlighed, men som en Skat, der er udsat paa Rente.

Hvo er nu den, der dømmer et Menneske, om han er taalmodig? Er det Tiden? Ingenlunde eller kun i en vis Forstand; thi ogsaa Den kan jo være taalmodig og have været det, der ikke saae sin Forventning opfyldt. I dybeste Forstand er det Forventningen selv, dens Væsen, der afgjør, om et Menneske er taalmodigt eller ikke; thi Den, hvis Forventning i Sandhed er Forventning, han er ved den taalmodig, saaledes, at et Menneske, naar han bliver sig sin Utaalmodighed bevidst, ikke blot maa dømme sig selv, men ogsaa prøve sin Forventning, om ikke denne netop forklarer hans Utaalmodighed, og det forsaavidt vilde være en Feil at blive taalmodig, dersom det var muligt, da han burde opgive Forventningen. Kun den sande Forventning, som den fordrer Taalmodighed, uddanner ogsaa Taalmodigheden. Men den sande Forventning er en saadan, der vedkommer et Menneske væsentligen, og som ikke henstiller til hans egen Kraft at fremvirke Opfyldelsen. Derfor er enhver i Sandhed Forventende i Forhold til Gud.

En·saadan Forventende kan ikke lade sin Forventning gaae i Glemme, og da, naar Opfyldelsen kommer, mene, at han al den lange Tid har været taalmodig i Forventning. Dette Bedrag er kun muligt ved det Udvortes, der, selv bedragerisk, lærer Mennesket at bedrage sig selv. I Forhold til hvad der i Sandhed vedkommer et Menneske og altsaa i Forhold til den sande Forventning er det umuligt; thi Opfyldelsen vil da aldrig komme, fordi dens Mulighed uddøer i samme Grad, som Forventningens Virkelighed uddøer. — En saadan Forventende kan ikke mætte og nære sin Forventning med Sandsynligheder og Beregninger; thi kun i Taalmodighed træller han i Forhold til Forventningen, og denne begynder netop, naar Sandsynligheden er flygtende. Sandsynlighed er imidlertid kun en svigefuld Fordeel fremfor den Forventning, der ingen har. Snart kommer man Opfyldelsen tilsyneladende nær, ja ganske nær; pludselig fjerner den sig. Taalmodigheden derimod henstiller sin Forventning til Gud, og er derfor altid Opfyldelsen lige nær, hvor daarligen dette end synes den jordiske Forstand. — En saadan Forventende kan ikke ved en dorsk Sløvhed skuffe sig selv; som var dette Taalmod, naar han, som han gjorde Alt af Vane, nu ogsaa var bleven vant til at beskæftige sig med sin Forventning, uden at dens Bekymring vakte hans Sjel. Nei, Den, der forventer, hvad der i Sandhed vedkommer ham, han kan ikke blive ligegyldig derved, thi da fatter han ikke mere, at det i Sandhed vedkommer ham, og da forventer han jo heller ei, hvad der i Sandhed vedkommer ham; sløvet i Vane kan han ikke blive, da han jo bestandig kun er lige nær ved Opfyldelsen. — Den sande Forventende, han omgaaes dagligen med sin Forventning. Den staaer tidligere op om Morgenen end han selv, er tidligere paa Færde, den slumrer sildigere ind om Aftenen end han selv, thi det indvortes Menneske, hvilket Forventningen tilhører, behøver ikke saa megen Søvn som det udvortes. Hans Bekymring er daglig den samme, fordi hans inderste Liv i ethvert Øieblik er ham lige vigtigt. Dog fortærer han ikke sin Sjel i Utaalmodighed, men i Taalmodighed bringer han sin Forventning frem, i Taalmodighed offrer han den, ved at henstille den til Gud.

Er denne Tale om Taalmod og Forventning maaskee dunkel, nu saa ville vi prise Anna og holde os til hende, hun gjør Forstaaelsen ingen Vanskeligheder. Hun var en Enke paa fire og firsindstyve Aar, som ikke veeg fra Templet, tjenende Gud med Fasten og Beden, Nat og Dag, hun bevarede sin Forventning »i al Taalmodighed og Langmodighed med Glæde« (Colos. 1, 11). Hun veeg ikke fra Templet. Dog var hun jo i Templet ikke hos

Opfyldelsen, men kun hos sin Forventning. Denne tager den Forventende med sig, da gaaer han ud paa Veie og Stier ved den fjerde Time, og ved den ellevte, og ved Hanegal; eller han sidder stille, men lader Tanken gaae ud, lyttende efter et sagte Fodtrin af Opfyldelsen, speidende efter den fjerne Skye i Ørkenen, efter Taagen i det Viide, der forandrer sin Skikkelse ved enhver Vind, og forandrer den Forventende. Anna derimod veeg ikke fra Templet, ei blot fordi hun ventede at see Opfyldelsen komme paa det hellige Sted, thi da havde hun vel besteget Templets Tinde eller beraadført sig med de Vise, Stjernekyndige og Skriftlærde; men fordi hendes Forventning var til Gud, og hun altid var Opfyldelsen lige nær, medens ingen Sandsynlighed kom og gik, besøgte hende for at trøste eller bragte Mismodet med sig. Tjenende Herren, thi see! hun var jo Herrens Tjenerinde, men ogsaa tjenende sin Forventning, og denne Tjeneste var den samme. Den Forventende tjener ikke gjerne nogen Anden, og Menneskene tilgive ham, om han staaer pludseligen op, om han ikke deeltager i deres Glæde eller er hjælpsom i Nøden; thi han tjener jo sin Forventning. Ved denne Tjeneste erhverver han Opfyldelsen; men Anna tjente en Anden, i hvis Haand vel Opfyldelsen laae som enhver Forventnings Opfyldelse ligger i hans Haand, men hun modtog ingen Oplysning; og medens Dagene gik og talte Aar til hendes Alder, indtil hun blev meget bedaget, hun var dog altid Opfyldelsen lige nær. — Med Bøn og Fasten, men Den, der beder og faster, udretter jo Intet; thi Bønnen er en ørkesløs Tale paa Jorden, om den end »arbeider i Himlene«, og Faste fortærer den jordiske Kraft, og styrker ikke til at holde ud med Forventningen. Dog er Utaalmodigheden en ond Aand, »som kun udjages ved Bøn og megen Fasten.« — Nat og Dag. Saaledes holder jo den Forventende ved Nat og Dag, men er det altid i Bøn og Fasten. Utaalmodighedens Hunger er ikke god at mætte, hvorledes da ved Fasten? Utaalmodighedens Begjering gjør vel mange Ord og lange Taler, men i Bønnen er den ordknap nok. Den timelige Taalmodighed har Føde med sig for en længere Tid, holder ufortrødent ved, hviler sjeldent, beder aldrig, men Anna vedblev Nat og Dag. Siger Utaalmodigheden end, at det er ingen Kunst at bede, o! selv det, til en bestemt Tid, om end kun for et Øieblik, at skulle samle sit Sind i Bøn og bede inderligen, er vanskeligere end at indtage en Stad, end sige da at holde ud Nat og Dag, og bevare Inderligheden

---

udjages ved Bøn og megen Fasten] efter Matth. 17, 21.

i Hjertet, og Sindets Nærværelse og Tankens Stilhed og hele Sjelens Samtykke i Bønnen, uden at adspredes, uden at forstyrres, uden at fortryde sin Andagt, uden at ængstes for, at den er et opsminket Bedrag, uden at blive modbydelig ved sin megen Beden; men Anna veeg ikke fra Templet, tjenende Herren med Beden og Fasten Nat og Dag.

Blev Anna skuffet i sin Forventning, kom Opfyldelsen for sildig? Hendes Forventning var til Noget, der skulde skee i Tiden; altsaa maa jo Udfaldet afgjøre, om Opfyldelsen kom eller det blev ved Skuffelsen. Skulde Anna virkeligen her blive ligesaa trøstesløs som al den Tale, der høres om Udfaldet, hvilken ligesom Udfaldet altid kommer bag efter.

Udfaldet viste, at hendes Forventning gik i Opfyldelse; hun blev altsaa ikke skuffet. Men i hvilken Forstand blev hun ikke skuffet? Blev hun maaskee selv til Noget ved sin Forventning, saaledes som Den, der var forarmet, og atter blev riig, Den, der var styrtet og atter blev ophøiet, i en vis Forstand ogsaa blev det ved sin Forventning, forsaavidt han ikke selv havde opgivet at være sin Medarbeider — blev Enken maaskee gift igjen? M. T. hvorfor skammer Du Dig næsten ved, at jeg nævner dette Ord, Forventningen opkom jo ikke i hendes Sjel, da hun fyldte sit tre og firsindstivende Aar, den gaaer jo langt tilbage i Tiden indtil de Dage, da hun gjorde det Valg, hun i sin sidste Time vedkjendte sig. Er det mig, der formastelig spotter den Ærværdige, eller hvis dette havde været hendes Forventning, var da ikke Opfyldelsen kommen over hende som den forfærdeligste Spot. Priset være derfor Anna, ærværdig staaer hun og høit ophøiet; thi medens den almindelige menneskelige Tale forstummer ved Synet af hende, maa Sprogets dybeste Udtryk nævne hende i strængeste og ædleste Forstand: Forventende. Og viser dette ikke tillige, at Udfaldet ikke kunde skuffe hende ved at komme for sildig!

Og selv om det var udeblevet, var hun dog ikke skuffet. Opfyldelsen kom; i samme Øieblik begjerer hun ligesom Simeon kun at vandre bort herfra, altsaa ikke at blive hos Opfyldelsen, og dog i en anden Forstand at gaae ind til Opfyldelsen. Dersom Opfyldelsens Øieblik ikke var kommet i Tiden, vil Du da negte, m. T., at hun dog gik ind i Evigheden med sin Forventning og gik Opfyldelsen imøde.

Ved at udeblive kunde Udfaldet egentligen ikke bedrage hende, og ved at komme for sildig kunde det ikke skuffe hende. Troer Du ikke ogsaa, at dette var Annas Mening, da Opfyldelsen kom, der jo og kunde være kommen længe før hun blev ved de fire

firsindstive Aar, og dog kommet som Opfyldelsen af hendes Forventning. Troer Du, hun fortrød de mange Aar, troer Du, at Glæden maaskee slog Fortrydelsen hen i Glemsel; eller troer Du ikke, at hendes Glæde netop var de mange Aar, i hvilke hun Nat og Dag havde været sin Forventning tro! Og var Lønnen ikke istand til at lønne rigeligen og over al Maade, selv om hun var bleven halvfemsindstive, ja de hundrede Aar gammel! Hun blev Intet ved sin Forventning, saaledes angik Opfyldelsen hende ikke timeligen, saa lidet som Forventningen havde gjort det. Men idet Samtidens, idet Folkets, idet Slægternes, idet Menneskeslægtens, idet Adams og idet Millioners Forventning gik i Opfyldelse, da stod den fromme Anna som Forventningens Vidne ved Simeons Side, og saaledes staae de alle Dage uforglemmelige! Dersom Anna havde været Moder, dersom den Afdøde var bleven hos hende; dersom hun anden Gang havde oplevet i endnu skjønnere Forstand at blive kaldt Moder — mere begjerer dog et Menneske ikke for at prises lykkelig, ønsker Anna mere, nu vel, dersom Anna selv bedaget med sin bedagede Husbond havde seet den tredie Slægt voxe op, dersom det Barn, der nu fremstilledes, havde i tredie Led været knyttet til hende, dersom hendes Husbond havde staaet ved hendes Side istedenfor Simeon, dersom hun selv blot havde forventet denne Opfyldelse, for da at gaae ind til Hvilen; dersom tre Slægter havde kaldt hende Moder og dette skjønne Navn havde lydt atter og atter paa saa forskjellig Maade som det er muligt, dersom tre Slægter aldrig havde glemt hende. — Og nu! Anna havde prøvet Livets Smerte og saaet med Taarer, tidligen mistet sin Husbond, siden hensiddet barnløs og forladt, da traadte hun frem i Templet i sit fire og firsindstivende Aar, skjulte alle Tiders Forventning i sin fromme Skikkelse, og saaledes staaer hun altid mindet som Forventningens Vidne. — Salig Den, der blev fattig og forladt, salig den Ufrugtbare, salig Den, der tabte Verden saaledes, at Forventningens Begjer efter den aldrig vaagnede i hans Sjel; salig Den, hvis Forventning gik gjennem Dødens Porte ind i det Evige, for at hente sin Forventning, indtil han saae den med jordiske Øine, og ikke begjerede at see den mere i Tiden.

*   *

*

Menneskene klage ofte over, at Livet er saa fattigt, Tilværelsen saa afmægtig i al sin Herlighed, at den forgjeves vil gribe Sjelen i

Overraskelse, eller fængsle den i Beundring; thi Intet at beundre, er den høieste Viisdom; og Intet at forvente er den høieste Sandhed. Barnet studser over det Ubetydelige, den Ældre haver aflagt det Barnagtige, han har seet det Forunderlige, men det forundrer ham ikke mere; thi der er intet Nyt under Solen, og intet Vidunderligt i Livet. Dersom et Menneske dog forstod at gjøre sig selv i Sandhed til hvad han i Sandhed er, til Intet, vidste at sætte Taalmodighedens Segl for hvad han havde forstaaet, o! da skulde hans Liv, hvad enten han var den Største eller den Ringeste, endnu idag være en frydefuld Overraskelse og en salig Beundring, og være det alle Dage; thi der er kun Eet, som i Sandhed er Beundringens evige Gjenstand, det er Gud, og kun Eet, der formaaer at hindre Beundringen, det er Mennesket, naar han selv vil være Noget. —

Intet at beundre] Horats Breve 1, 6, 1: *nil admirari.*

TRE OPBYGGELIGE TALER.

(1844).

UDGIVET AF

H. O. Lange.

Til Grund for denne Udgave er lagt Originaludgaven der er sammenlignet med S. K.'s Manuskript paa Universitet thcket (S. K.'s Papirer, Pakke 10).

MDCCCXLIV.

TRE OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.
PAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.
TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Om end denne lille Bog (som derfor blev kaldet »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; »opbyggelige Taler« ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer) henvender sig til en Læser, til hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Læser, glemmer den Talende dog ikke, at det at kunne tale er en tvetydig Kunst, og selv det at kunne sige det Sande en saare tvivlsom Fuldkommenhed. I denne Bevidsthed gaaer Bogen da ud i Verden; indesluttet i sig selv agter den ikke paa Veiret, spørger ikke efter Vinden, seer ikke efter Skyerne, seer ikke feil af Noget, men søger og seer kun efter hiint velvillige Menneske, der antager sig den Søgende, giver det Sagte Beleilighed, kommer de kolde Tanker atter til at brænde, forvandler Talen til en Samtale, hvis oprigtige Fortrolighed ikke forstyrres af nogen Erindring om Den, der bestandig kun ønsker at være glemt, og er det meest og er det helst, netop naar Modtageren fuldkommer det Store, at lade Talens Forkrænkelighed opstaae til Uforkrænkelighed.

Tænk paa din Skaber i din Ungdom.

Prædikeren XII, I.

Der gives en Sandhed, hvis Storhed, hvis Ophøiethed man leier at prise ved beundrende at udsige om den, at den er ligegyldig, lige gyldig, hvad enten Nogen antager den eller ikke; ligegyldig ved den Enkeltes særlige Tilstand, om han er ung eller ımmel, glad eller bedrøvet; ligegyldig ved sit Forhold til ham, m den gavner ham eller skader ham, om den afholder ham fra ndet eller forhjælper ham til det; lige gyldig, om han bifalder en af sin ganske Sjel eller kold og følesløs bekjender den, om an lader sit Liv for den, eller benytter den i slet Vinding; gegyldig ved, om han har udfundet den, eller han blot eftersiger et Lærte. Og kun Dens Forstaaelse var den sande, Dens Beunring den berettigede, der fattede, at denne Ligegyldighed var det lore, og lod sig danne i Overeensstemmelse med den til Ligegylighed mod, hvad der angik ham selv eller noget Menneske som lenneske eller særligen som Menneske. Der gives en anden Art ındhed, eller om dette er beskednere, en anden Art af Sandheder, rilke man kunde kalde de bekymrede. Deres Liv er ikke i det phøiede, allerede af den Grund, at de ligesom beskæmmede ere g selv bevidste ikke at passe ganske i Almindelighed ved alle eiligheder, men kun særligen ved enkelte. De ere ikke ligegyldige d den Enkeltes særlige Tilstand, om han er ung eller gammel, ıd eller bedrøvet; thi dette afgjør for dem, om de skulle være ındheder for ham. De slippe ei heller strax den Enkelte og op-

give ham; men vedblive at bekymre sig om ham, indtil han selv løsriver sig ganske, og end ikke dette er dem ligegyldigt, skjøndt han dog ikke formaaer at gjøre dem tvivlsomme om sig selv. En saadan Sandhed er ikke ligegyldig ved, hvorledes den Enkelte annammer den, om han tilegner sig den af ganske Hjerte, eller den vorder ham et Mundsveir, thi netop denne Forskjellighed viser jo, at den er nidkjær paa sig selv; ikke ligegyldig ved, om Sandheden vorder ham til Velsignelse eller til Fortabelse, thi denne modsatte Afgjørelse vidner jo ne[illegible] lige Gyldighed; om han i Oprigtighed fortrøster si[illegible] vil bedrage Andre, selv bedraget, thi denne hævne[illegible] jo netop, at den ikke er ligegyldig. En saadan b[illegible] d er ikke ligegyldig ved, hvo der haver frei[illegible] vedbliver han bestandigen at være tilstede i [illegible] ymre sig om den Enkelte.

En saadan bekyr[illegible] hiint prøvede, i Aarhundreder gjentagne Ord, hvilke[illegible] læst. Og dersom du kunde høre Dens Stemme, de[illegible] det, da vilde Du forvisse Dig om, hvor bevæget han selv var; og dersom Du kunde see hans Skikkelse, og Du selv var et ungt Menneske, da vilde Du vel gribes af den Deeltagelse, med hvilken han bekymrede sig om Dig, medens han jo dog nærmest kun vilde vække Dig til Bekymring om Dig selv. Hvo er da denne Mand, der haver sagt det? Vi vide det ikke; men dersom Du er ung, om Du end stod Thronen nærmest, og Dine Tanker vare saadanne, som Herredømmets Forventning kunne indgive dem, da er det fortalt, at ogsaa han bar det kongelige Purpur, om han end meente, at uagtet alt Dette er dog Tanken om Skaberen Ungdommens bedste Tanke. Og dersom Du er ung, om Dit Liv end var i Ringhed, og ingen glimrende Udsigt fristede, da haver Du hans kongelige Ord for, at uagtet dette er dog Tanken om Skaberen Ungdommens skjønneste Herlighed. See, derfor er denne Fortælling, at en Konge haver sagt Ordet, ligesom et fromt Ønske, der vil forlige det Forskjelligste i eenfoldig Forstaaelse af det Samme derved, at Ordet selv paa forskjellig Maade bekymrer sig om det Forskjellige. Thi naar Den, der er kongebaaren og engang skal styre Riger og Lande, i Armodens Hytte seer paa Væggen et Billede, som dette nu kan være efter fattig Leilighed, et Billede, hvis Mangelfuldhed næsten aflokker ham et Smiil, og han træder nærmere til og læser hiint Ord som

---

bar det kongelige Purpur] Salomon gaaer for at være Forfatteren Prædikeren (smlgn. Kap. 1, 1).

Billedets Indskrift, da taler Prædikeren til ham, men Prædikeren var jo en Konge. Og naar Armodens Søn staaer undrende i Palladset, naar uforklarede Tanker vaagne i hans Sjel, naar han studsende seer den kongelige Majestæt, da taler Prædikeren til ham, og Prædikeren var jo en Konge; da vender han forligt hjem til sin ringe Bolig og til sit fattige Billede paa Væggen.

Er Forliget da ikke indgaaet; eller vil Du tage Nøisomhedens Skin for at søge utidig Trætte, at Du ikke begjerer Kongers Pragt; — men heller ei kan nøies med at tænke paa Din Skaber! Som var hiin selvgjorte Nøisomhed ikke en vilkaarlig Fortjeneste, af hvilken man ikke tør rose sig, ja, hvad værre er, et Tegn paa Din Elendighed, der kun vidner mod Dig! Vel er der nemlig Intet i den vide Verden, der formaaer, ligesaa lidet som den ganske Verden formaaer at give et Menneske Vederlag for den Skade, han tog paa sin Sjel, hvis han opgav Tanken om Gud; men Den, der, forblendet som han var, fordrede det Høieste, han lod dog forstaae, at han i en vis ufuldkommen Forstand fattede Dets Betydning, han opgav. — Eller det var maaskee anderledes med Dig; Du var maaskee uvillig til at samtykke i Forliget, netop fordi det var en Konge, der havde sagt Ordet; og »en Konge faaer jo Alt, hvad han peger paa; naar han da har fulgt Lystens Vink indtil Nydelsens yderste Grændse, hvad Under, at hans Livsbetragtning pludseligen forvandler sig for ham.« Ordet var da vel betydningsfuldt, men Formaningen ikke til at annamme; fordi Ordet vel var bekymret, men ikke bekymret om nogen Enkelt, vel var et Bekymringens Ord, vel var forsonet med Livet, forsaavidt det var formildet i Sorg, men dog kun et Suk fra Veemodets Indelukke, et Suk i den Stund, da den trættede Sjel byder Verden Farvel, men dog kun en Boble, der brister, hvor dybt nede fra den end stiger op. Thi saaledes gives der en Viisdom, der næsten vælger Sindssvaghedens Skjul og i Menneskenes Øine ved sin underlige Bevægethed gjør Fyldest for Alt; men Sukket selv og Udbruddet og Rørelsen angaaer Ingen, Ingen i den ganske Verden, end ikke Den, fra hvis Hjerte Sukket lyder. Et saadant kort Ord, i hvilket Hjertet vil briste, et saadant Hjertesprog, ikke fyndigt som Tankens Sprog men skjelvende i Stemning, høres vel stundom i Verden. Det vil ikke være Lys paa Nogens Sti; thi Solen vil lyse paa Menneskets Vei om Dagen, og Maanen vil skinne for ham i Natten, men Lygtemanden i Nattetaagen vil ikke lyse, end ikke for sig selv. Naar et Menne-

---

give et Menneske Vederlag osv.] smlgn. Matth. 16, 26.

skes Liv lakker mod Aften, naar han mødig og tankefuld omgaa
Døden som sin eneste Fortrolige, naar Aanden har tabt Kraft til
Alvor at opgjøre Regnskabet, og Døden er bleven Trøsteren, naa
Villien og Forsættet Intet begjære mere, men Tanken ubesten
famler sig for i det Oplevede, medens Glemselen som en tra
Svend arbeider aarle og silde i Trøsterens Tjeneste, — og nu Ung
dommen gaaer Sjælen forbi som en Drøm, da siger et saadan
Menneske for sig selv, idet Sindet dvæler ved Livets skjønnest
Betydning, som denne engang vedgik ham: Held den, der gjord
det! Men dersom der stod hos ham et ungt Menneske, paa hver
Livet endnu havde hele sit Krav, da vilde han ikke tale saaledes
Kun naar han sidder ene, hensjunken som en Ruin, fortabende
sig i Veemod, kun da siger han det, ikke til noget Menneske, ikke
til sin egen Sjel, men siger det hen for sig: Held den, der gjorde
det. Og ligesom den Lægekyndige veed, at der er et Træk i An-
sigtet, hvilket er Dødens, saaledes veed den Sjelekyndige, at dette
Udbrud betyder, at Aanden vil til at udslukkes. Udbruddet kan
vel have sin Betydning, men Formaningens Kraft vil man forgjæves
søge i det, fordi Troen ikke er i det, Troen paa selv at have fuld-
kommet det Gode, eller paa, at det skal lykkes en Anden. Og
den, der begjerligen hører efter et saadant Ord, han er selv som
oftest i en lignende Tilstand, eller dog i en sørgelig anet Forstaa-
else med, at noget Lignende vil times ham, og derfor finde de
begge Lise og Lindring ved at daane i denne Afmagt, hvor For-
maningen ikke forstyrrer dem, men hvor Formaningens Velsignelse
heller ei kommer over dem. — »Det er Altsammen Forfængelighed
og ond Møie,« siger Prædikeren, og et saadant Ord tykkes Letsin-
digheden et sindrigt Legetøi, Tankeløsheden en opgiven Gaade og
Tungsindigheden en Bedøvelsens Drik, der gjør det Sidste værre
end det Første. Saaledes har Prædikeren sagt mangt et Ord, som
det altid kan være gavnligt, at han haver sagt, hvis det kunde
hjælpe Nogen til at spare sig selv for at gjøre den samme Erfa-
ring, eller dog idetmindste hjælpe ham til at forsage den forfænge-
lige Higen, der vil være sindrigere og sindrigere; men er hiin
forelæste Ord et saadant, og mon ikke Prædikeren har sagt al
det Foregaaende for dette ene og eet lignende Ords Skyld, og mon
han ikke gjerne opgav at have sagt alt det Andet, hvis blot Nogen
tog efter dette Ord? Vel siger nemlig Prædikeren, at »ogsaa Barn-
dom og Ungdom er Forfængelighed« (XI, 10), og at forsaavidt sel

---

Altsammen Forfængelighed] Prædikeren 1, 14.

at have gjort, hvad han opfordrer til, »at have ladet sit Hjerte være vel tilmode i Ungdommens Dage, at have vandret paa Hjertets Vei og efter Øinenes Syn« (XI, 9), er Forfængelighed; men har Prædikeren nogensinde sagt, at det at tænke paa sin Skaber i Ungdommen er ond Møie, eller det at have tænkt paa ham i Ungdommen ogsaa engang skulde vise sig at være Forfængelighed? Har han blandet Talen derom ind mellem det Øvrige, eller er den Maade, paa hvilken han siger dette, ikke himmelvidt forskjellig fra den Maade, paa hvilken han siger det Øvrige? Har han ikke netop opløst Alt i Forfængelighed, for at hiin Tankes evige og salige Betydning ret maatte vise sig, at den maatte binde den vildfarende Sjel i Lydighed under Formaningen? Han siger ikke som ellers: saa glæd Dig i Din Ungdom, saa bortfjern Sorgen, hvor Udtrykket selv, ved ligegyldigen at henkaste det Sagte, antyder, at det er det Ligegyldige, hvorom han taler. Han har udeladt dette lille henkastende Ord, og idet Talen om det Forfængelige farer hen, og ligesom vil rive Alt hen i Forfængelighed, da staaer Prædikeren op til at byde over Forvirringen, at den ikke kommer videre end til sin Grændse, til at standse Forfængeligheden ved Formaningens bestemte Udtryk: Tænk derfor paa Din Skaber. Hans Tale er ikke som var denne Tanke kun en Ungdommens Tanke, der dog engang maatte blive en forbigangen, han taler ikke om den som om det Forbigangne, der engang har havt Betydning; ikke som om noget Forbigangent, hvorom det var ønskeligt, at det engang havde havt Betydning, nei Ungdommens Betydning er netop denne Tankes Betydning, og netop ved denne Tanke skal Ungdommen sikkres mod at være Forfængelighed, sikkres mod engang at synes Forfængelighed. Han taler ikke som den der ønsker, ikke som den der længes, ikke som den der daaner, men med Overbeviisningens Magt, med Erfaringens Myndighed, med den fuldvisse Indsigts Tilforladelighed, med Frimodighedens glade Tillid, med Alvorens Fynd, med Formaningens Bekymring taler han til den Unge. Han taler ikke ubestemt om Ungdom i Almindelighed, men som den Enkelte dog vel forstaaer ikke i Almindelighed, at han er ung, thi en saadan Forstaaen tilhører netop en senere Alder, men forstaaer det for sit Vedkommende, saa er det netop ogsaa paa denne Maade, at Prædikeren vil have Formaningen forstaaet. Thi dette er det Bekymrede i Formaningen, at om den end kan gjentages atter og atter og angaae Utallige, hver Gang den taler til den Enkelte, da er det som talte den til ham alene, som var den bleven til alene for hans Skyld, som var den ubekymret om hele den øvrige Verden, men desto mere bekymret om ham, ja saaledes

bekymret, som gjorde han en Velgjerning, hvis han modtog den. Saaledes lyder Ordet, og om Du end letsindigt eller tungsindigt vilde forsøge at bedaare Prædikeren, at fraliste ham Formaningen, hvilket jo dog var sørgeligt, Du skal ikke formaae det, Prædikeren har ingen Tvetydighed forskyldt.

Saaledes taler Prædikeren formanende, og dersom Du er ung, om Du end tidligen indviedes i den megen Viisdom, han taler dog til Dig; og dersom Du er ung, om Du var eenfoldigere, Du skal dog ikke staae tryglende ved hiin Viisdoms Dør, thi Prædikerens Bekymring er ogsaa til Dig, og han siger ikke blot, at Du kan tænke paa Din Skaber, men han formaner Dig dertil; og dersom Du er ung, om Du er glad, om Du er bedrøvet, om Du er sorgløs, om Du er mismodig, i hvo Du end er, det er dog Dig, netop Dig han taler til, Dig paa hvem Formaningen passer, som ogsaa Grunden til Formaningen: »førend de onde Dage komme, og Aarene nærme sig, om hvilke Du skal sige, de behage mig ikke.« Derfor har han i det Foregaaende søgt at jage Sjelen op af Trygheden til at see Livets Forfængelighed, forhindret den i »at troe letsindigen« (1 Cor. XV, 2), thi ellers vilde hans Formaning, hvor velmeent den end er, altid blive en Forfængelighed, eller rettere en alvorlig Sag, der altid blev tagen forfængelig. Ungdommen tænker nemlig ikke paa de onde Dage, og forstaaer ikke hvad det vil sige, »at Røsten i Møllen bliver svag og alle Sangens Døttre matte« (XII, 4), og forhindrer sig selv i at gjøre, hvad den fortrinsviis for nogen anden Alder forstaaer; og naar de onde Dage komme, og Røsten i Møllen bliver svag og alle Sangens Døttre ere matte, da har man ikke tænkt i sin Ungdom paa Skaberen, og har ikke blot tabt Ungdommen, men Forstanden paa Ungdommens Tanke om Skaberen.

Saaledes henvender Prædikeren sig formanende til den Unge; men den, der vil tale om hiint forelæste Ord, han beflitter sig jo ikke blot paa, at den i Ordet indeholdte Tanke vorder tydelig i Talen, men at Talen selv vorder tydelig; thi »om Basunen giver en utydelig Lyd, hvo vilde da berede sig til Krig« (1 Cor. XIV, 8). Men dette at Talen er tydelig, hvad er dette Andet, end at den dog angaaer Nogen, at den dog taler noget Menneske til Opbyggelse. Nu er det vel saaledes, at Formaningens bekymrede Sandhed netop henvender sig til den Enkelte i en særlig Livets Omstændighed; men Talen om den maa dog vel vogte sig for ikke at betinge Opbyggelsen ved det Tilfældige, vel vogte sig for ikke misundelig paa Tilfældigheden at komme i Strid og Modsigelse med hvad der ellers er opbyggeligt; thi da er Opbyggelsen usand og kun en usund Forlystelse ved et

Fortrin eller et misforstaaet Ønske, der daarligen higer derefter. Vilde man saaledes opbygges ved Tanken om Alderdommen, men saa særligen, at Ungdommen ikke kunde opbygges ved den samme Tanke, saa var Opbyggelsen selv usand. Vilde En tale Oldingen til Opbyggelse om, at det nu snart Alt var forbi, da skulde han vel ved denne Tale urolige den Unge, thi hvorledes skulde han ikke vorde mismodig og længe før Tiden keed af et Liv, ved hvis Slutning man sagde, at dette var det Bedste, at Alt snart var forbi. Men en saadan Opbyggelse er et Bedrag, en svigefuld Overeenskomst; thi det at være Olding er intet Fortrin, og ligesaa lidet det at være ung. Vil man mene, at Ungdommen er et Fortrin, da forsmaaer man Opbyggelsen, og vil kun høre Ligesindedes, ja Medsammensvornes verdslige Tale om, hvor lysteligt det er at være ung. Vil man mene, at Ungdommen selv i Henseende til Tanken om Skaberen har en afgjort Beleilighed, hvilken aldrig senere lader sig gjenkjøbe: hvo turde tale med sig selv om denne Sag, hvo turde tale til en Anden derom af Frygt for, at det skulde være for sildigt, af Frygt for, at Opbyggelsens Tanke skulde forvandle sig til Forfærdelsens. Men saaledes er det ikke. Naar derfor den hellige Skrift gjør dette til Betingelsen for at indgaae i Himmeriges Rige, at et Menneske bliver Barn paa ny, da er denne Tale netop opbyggelig fordi den henvender sig til ethvert Menneske, medens den, anderledes forstaaet, vel var den daarligste og trøstesløseste Tale, der er hørt i Verden; thi Barnet selv veed jo ikke hvad det er at være Barn. Hvad der gjelder om Barndommen, det gjelder ogsaa om Ungdommen, kun er der den Forskjel, at, forsaavidt Ungdommen er forbi, kan der ogsaa være tabt og forsømt meget. Saaledes kan vel Talen om Ungdommen volde den Enkelte Bekymring, men hvis Talen vil gjøre ham det umuligt, at ogsaa denne Bekymring kunde vorde ham gavnlig til Beroligelse, vorde en Sorg efter det Forbigangne, der virker til Forbedring, da er Talen ikke opbyggelig, men verdsligsindet, splidagtig og forvirret. Paa den anden Side skal Talen vel ogsaa bevæge en enkelt Ung til at forekomme Forsommelsens smertelige Efterveer, den skal vel indynde Ungdommens Betydning hos ham, om Talen end, hvad Myndighed angaaer, kun borger sig frem.

---

bliver Barn paa ny] smlgn. Matth. 18. 3.

Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom.

Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom; thi i Ungdommen gjør man det naturligst og bedst, og hvis Nogen gjennem hele sit øvrige Liv bevarede Ungdommens Tanker, ja da fuldkommede han den gode Gjerning. Denne være vor Lovpriisning af Ungdommen, om den end sjeldnere høres, medens dog Ungdommen ofte nok berømmes. Ja som det skal være skadeligt for det spæde Barn, at Alle skulle have det i Hænde, saa synes den megen Lovpriisning at være bleven fordærvelig for Ungdommens Sundhed. Thi naar Trøstesløshedens falske eller uforstandige Venskab fører Ordet, vil den da ikke smitte med sin hidsige Usundhed, vil den ikke bringe en jagende Uro og Higen ind i Ungdommens sorgløse Tryghed? Fordi Trøstesløsheden er misundelig paa Ungdommen, skal man derfor ogsaa gjøre denne misundelig paa sig selv, og raadvild over sig selv? Man tage Ungdommen ligesaalidet som det spæde Barn for meget i Hænde, men man gjøre derfor heller ei det Modsatte; man gjøre den ikke gammel før Tiden, at den ikke skal tømme den Bitterhed, ei at maatte være ung, naar man er det, og anden Gang tømme den Bitterhed, ei at have maattet være ung, da man var det. Prædikeren er ikke saaledes. Naar Ungdommen er til Fryd og Glæde i Gjestebudshuus, da er Prædikeren ikke en fortvivlet Skikkelse, der vil rive den hen i vild Lidenskab og Nydelse af Øieblikket; ikke et ængstende Gjenfærd, der i Ungdommens Kreds vil glemme sig selv; ikke en Daare, hvis Indbildning er, at han, skjøndt bedaget, dog er ung; men han er heller ei en vranten og fortrædelig Mand, der ikke kan glæde sig med de Glade. Han gaaer med til Glæden, og naar Ungdommen har fornøiet sig ret af Hjertens Grund, har dandset sig træt, ikke for Livet just, thi det bør Ungdommen ikke gjøre, men for den Aften, da sidder Prædikeren i et Værelse indenfor Dandsesalen, og taler alvorligere. Men Overgangen gjør han ligesaa naturligen som Ungdommen; thi dette formaaer den endnu med Smilet paa Læben og Jubelen i hele Skikkelsen, værdeligen at lytte til Talen om det Høie og Hellige. Saa lad da »Ungdommen bære Krandse af unge Roser, førend de visne« (Viisdommen II, 8); men Ingen lære den det, lære den at gjøre det »som i Ungdom« (Viisd. II, 6), og derved bevirke, eller paa nogen anden Maade bevirke, at den »slutter feil« (Viisd. II, 1), som var dette det Eneste, den havde at gjøre; thi Tanken om Skaberen er dog Ungdommens skjønneste Herlighed, er ogsaa en ung Rose, men den visner ikke.

Og i Ungdommen gjør man det naturligst; thi Den tænker jo naturligst, der kan tænke denne Tanke ind med mellem Alt, hvad han ellers tænker; og Den tænker jo naturligst, som ikke selv behøver at forandres for at kunne tænke den, og ikke behøver, at Tanken skal forandres, for at han kan tænke den; fordi han i Tanken finder det Lige i Barnlighed, der gjør Legen til den bedste. Saaledes er hiint Prædikerens Ord allerede et Beviis for, at denne Tanke maa være Ungdommen den naturligste. Havde han ikke talet til Ungdommen, da skulde han maaskee have gjort lange Forberedelser. Han skulde maaskee have beviist, at der er en Gud til; og naar han da havde holdt den Lærende mere beskjæftiget end Jøderne i Gosen, for under hans Opsyn at lade ham trælle sig til den Sandhed, da skulde han maaskee ladet forstaae, at han endog kunde bringe det dertil, at Gud blev Skaber. Ja saaledes gaaer det. Naar man bliver ældre, da bliver Alt saa kummerligt. Gud i Himlene maa sidde og vente paa sin Skjæbnes Afgjørelse, om han er til, og endelig bliver han til ved Hjælp af nogle Beviser; Menneskene maae finde dem i at vente indtil Sagen bliver afgjort. Sæt man døde forinden; sæt man, naar Sagen endelig blev afgjort, var afvant med at tænke paa Gud som paa sin Skaber, og Glæden derover var forbi! Saaledes taler Prædikeren ikke, men som et venligt Menneske lægger Barnets lykkelige Fremtid hen paa Vuggen, saaledes giver han Ordet hen, og Ungdommen forstaaer det strax. Den forstaaer strax, at der er en Gud til, thi Guds Huus ligger for den Unge lige ved Siden af hans Faders Gaard, og det falder ham ganske naturligt at være der. Men naar man bliver ældre, da er Veien til Kirke ofte saare lang; naar Veiret er strengt om Vinteren, da er der saa koldt i Kirken; naar Fuglesangen gaaer igjennem Skoven ved Sommers Tid, da ligger Kirken heller ei paa Veien. For Ungdommen boer Gud strax herved; midt i Glæden og i Sorgen hører han Guds Røst, der kalder; hører han den ikke, da savner han den strax, har ikke lært Udflugter, veed ikke at skjule sig — indtil han atter hører den. Naar man bliver ældre, da er der langt til Himlen; og Larmen paa Jorden gjør, at man vanskelig hører Røsten; og hører man den ikke, da gjør Larmen paa Jorden det let, at man ikke savner den. — Ungdommen forstaaer det strax, er dette ikke vidunderligt; men er det, ak det er vidunderligt, ikke atter Forklaringen! Der var en Tænker,

---

Der var en Tænker, hvis Ihukommelse er Beundring osv.] Spinoza; smlgn. Efterl. Pap. 1833—43, S. 448.

hvis Ihukommelse er Beundring, han meente, at Underet var en Eiendommelighed for det jødiske Folk, at dette paa en eiendommelig Maade oversprang de mellemliggende Aarsager for at naae til Gud. Men dersom vi ville pege hen paa en Ungdom, der ikke var opvoxet i hiint Folk, mon da ikke atter her Underets Vidunderlighed vilde vise sig; og mon da, hvad der væsentligen tilhører Ungdommen, og hvad der ikke som det Tilfældige tilhører en enkelt Nation, mon Manddommen ganske tør glemme det? Men naar man bliver ældre, da komme de mellemliggende Aarsager; og hvis Nogen ad de mellemliggende Aarsagers lange Vei naaer til Gud, da kan han sige, han kommer langveis fra; hvis han naaer til Gud, thi Mange omkom vel underveis. Er dette de mellemliggende Aarsagers Skyld eller Pillegrimens? — Ungdommen forstaaer strax, at Gud er Skaber, at han har skabt »Himmel og Jord med alt hvad som derudi befindes.« »Alt hvad som derudi befindes« er dette ikke et stort Ord, sømmer det sig for Ungdommen? Hvad har vel den seet, den har jo kun kigget ind i Verden; hvad forstaaer den sig paa Verden i Sammenligning med Den, der omseilede Jorden? Men den forstaaer sig paa Gud, og da han ikke skal være langt borte, saa gjælder det jo for at finde ham, at man ikke søger ham langt borte. Der var en Tænker, som blev Helt i Døden, han haver sagt, at han af et eneste Halmstraa vil bevise Guds Tilværelse. Lad Tænkeren beholde Beviset, giv Ungdommen Halmstraaet, den kan — ikke bevise; men hvortil behøves det ogsaa, naar man har Halmstraaet og — Gud! Naar man bliver ældre, da kommer Beviset, og Beviset er en fornem Reisende, hvem Alle see med Forundring paa. — Ungdommen forstaaer at Gud har skabt Verden, og dog er det jo sex tusind Aar siden. Men den forstaaer det strax — hvad Under vel; thi hvad er sex tusind Aar for Ungdommen Andet end den Dag igaar. Naar man bliver ældre, da er sex tusind Aar mange Aar, da mærker man, at det er sex tusind Aar siden, at Verden blev skabt, og ogsaa sex tusind Aar siden at Alt var saare godt.

Men som Ungdommen nu ganske naturligen tænker, at Gud er Skaber, saa tænker den ligesaa naturligt, hvad deraf følger; og da den ikke behøver at spilde nogen Tid paa at udgrunde det Første, kan den strax begynde paa det Sidste. Men hvad følger nu deraf? Ja naar man bliver ældre og meget forstandig, saa

---

en Tænker, som blev Helt]: Julius Cæsar Vanini, brændt 1619 i Toulouse; se Leben des Lucilio Vanini von W. D. F. Lpz. 1800. S. 112.

følger deraf yderst besynderlige Ting; saa gaaer man ud over en tidligere Tænker, nævner sig efter en senere, eller giver Andre Navn, og gjør andet Deslige, som hverken vedkommer Gud eller En selv, men kun Verdens Dom. Ungdommen derimod er med det Første allerede begyndt paa det Sidste; thi hvad følger vel videre af Hiint, end hvad der ligger saa nær, at det end ikke synes at følge deraf, langt mindre at følge videre deraf; og hvad er dette Andet, end, at Taksigelsen er stille i Ydmyghed, at Tilliden hviler i barnlig Fortrolighed, at Smerten over Samdrægtighedens Forstyrrelse er saa dyb, at Freden ikke længe kan udeblive, Bekymringen saa barnlig, at Ungdommen ikke behøver at gaae langt for atter at leve, røres og være i Gud.

Og i Ungdommen gjør man det bedst; thi Den tænker jo en Tanke bedst, der altid har den ved Haanden og dog gjemmer den dybest; Den, der ikke skal søge mellem mange Ting for at finde den, ikke søge afsides for at finde den.

Ungdommen har ikke mange Tanker, men deraf følger jo kun, at den bedre kan gjemme den ene, om den end altid bruger den. Naar man bliver ældre, da faaer man mange Tanker; og naar da en af dem kommer bort, da gjør man ligesom hiin Qvinde, man tænder Lyset og gaaer og leder om den, og imidlertid lader man de 99 andre skjøtte sig selv. Eller det synes En, at en Tanke var bortkommen, og man spilder sin Tid paa at lede efter den, thi det var en Skuffelse. Sligt kan ikke hænde Ungdommen; thi naar man kun har een Tanke, hvor skulde den kunne komme bort! Naar man har mange Tanker, da er man som Den, der haver mange Klæder at iføre sig. Snart tager man een Klædning paa, snart en anden. Men Ungdommen har een Tanke, der altid klæder den lige godt, og den spilder ikke Tid paa at vælge. Paa den anden Side, det Sted, hvor den Ældre gjemmer sine Tanker, det samme Sted har jo ogsaa Ungdommen, og Rummet neppe mindre; men naar man kun har een Tanke, da kan den faae et rigtig godt Sted og en rigelig Plads. — Ungdommen seer ikke mange Mennesker, men deraf følger jo ikke, at den ei af ganske Hjerte kan hænge fast ved Mennesket og det Menneskelige. Der var en hedensk Viis, spottet af Mængden meente han at spotte de Andre; han gik med sin Lygte om Dagen for at søge Mennesket. Man skulde ikke spotte ham; thi Den, der ikke som ung fandt

---

Der var en hedensk Viis] Diogenes.

Mennesket, han kan vel behøve Lygten. Naar man bliver ældre, da seer man mange Mennesker, skilles og mødes, men dersom man ikke fra Ungdommen af har Mennesket, hvad finder man da, og Den, der finder det, hvad finder han Andet end Præsten og Skolemesteren, den Jævnlige og alt det Andet, han saa godt kjender hjemme fra; og hvad finder han, som erstatter det Bedste, han lidt efter lidt taber. Saaledes ogsaa med Tanken om Gud. Naar den Ældre finder denne Tanke igjen, hvad finder han dog Andet, end hvad han fandt i sin Un[illegible]m! I Ungdommen tænkte han den, og den første Gang var der [illegible]om havde han allerede tænkt den en Evighed. Med en saadan [illegible]orglemmelighed tænke Aarene den vanskeligere. Naar man er [illegible]re, da har denne Tanke ofte kun sin Tid, og det maa nu saa [illegible]e. Andre Tanker have deres Tid, Alt bliver udstykket; og om [illegible]n end ellers lever i Overflod, i Henseende til denne Tanke [illegible]an ofte knapt nok. Men Ungdommen er Overflødighedens [illegible] Naar man bliver Ældre, da voxer man ikke mere, men Ungdommen er Væxtens Tid, og den voxer sammen med sin eneste Tanke, som de Elskende der opvoxede tilsammen. Naar man bliver Ældre, da efterseer man saa ofte sine Tanker og sinker sig selv. Thi man voxer bedst i Forborgenhed, og et Menneske voxer dog aldrig, legemlig talt, saa meget som de ni Maaneder, da han ligger i Modersliv, og, aandelig talt, aldrig saa meget som i Ungdommens skjulte Liv, naar han voxer en guddommelig Væxt. Jo ældre man bliver, jo vidtløftigere bliver Regnskabet, og dog er hiin Tanke paa Skaberen, den er, hvad Barndommens Skolemester talte saa meget om, den er Menten, og glemmer man nogetsteds Menten, da regner man feil overalt.

Saa lad da Barndommen beholde Englene, der altid see Guds Aasyn; men Ungdommen skjænke Du, o Gud, en venlig Omsorg, der forhindrer den fra at tabe det Bedste. Vee Den, der besviger Enker og Faderløse, men vee ogsaa Den, der besviger Ungdommen for denne Tanke, om han end gav den alt Andet! Vee Den, der flytter Armodens Grændseskjel, vee Den, der flytter Ungdommens!

Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom; thi denne Tanke kommer bestandig igjen, og den skal engang senere hjælpe Dig til at tænke naturligst og bedst om Skaberen, hvorledes nu end Hjælpen nærmere maa bestemmes i Forhold til den Enkelte.

Englene, der altid see Guds Aasyn] Matth. 18, 10.

Det er tungt, sige Menneskene, at skille dem ad, som inderligen ere forenede; men hvor langt tungere er det dog ikke, naar de saa skilles ad: Ungdommens Tanke om Skaberen og Skaberen. Denne Bekymring taler det menneskelige Sprog kun lidet om, thi saaledes er ikke blot deres Tale, men næsten Sproget selvkjærligt, det taler kun om deres Anliggender, lidet om Guds, hvis Bekymring Adskillelsen er.

Men hvad er det da, der skiller dem ad? M. T., skulde Du ikke selv vide, hvad det var, der skilte Dig, og skulde ikke saaledes den Enkelte vide, hvad det var der skilte ham fra Gud, om det Adskillende end hos den Forskjellige var høist forskjelligt! Maaskee var det Alderen, der skilte dem ad, at han var bleven gammel, medens Gud altid blev den Samme. At han blev ældre, var jo ikke at dadle, tvertimod er det vel værd at prise, om et Menneske i denne Henseende kjender Tiden og Timen; og Intet er jo modbydeligere end at see den ulykkelige Betler, hvis Øie og Mine bønfalder Enhver om den smigrende Usandhed, at han endnu synes ung; eller den Elendige, der skjøndt fremrykket i Aar endnu styrker sig ved den Løgn, at han har Ungdommen for sig; eller den Hjælpeløse, der intet andet Værn har mod Aarene, end et afmægtigt Ønske om, at han endnu var ung. Den derimod, der kjender Tiden og Timen og Beleiligheden, for ham er vel Adskillelsen mindst paafaldende, og han er vel længst fra at have glemt sin Ungdom, hvilket endog Den har gjort, der Dag og Nat ønsker den tilbage. Om det nu skal lykkes et Menneske saaledes at blive ældre, at han intet Øieblik mærker Adskillelsen, der vil forberede en anden Art Forstaaelse, vide vi ikke; men de Fleste gaaer det vel saaledes, at som de skilles fra hvad der tilhørte Ungdommen, forlade Faderens Huus og Moderens Omsorg, skilles endnu længere fra dem, saaledes skilles de ogsaa fra Gud.

Maaskee blev han altsaa ældre, og med Aarene kom Forstand, og med Forstanden Kundskab, og med Kundskaben Græmmelse, og med den forøgede Kundskab den forøgede Græmmelse. Men som han saaledes udvikledes og dannedes, blev det Eenfoldige ham vanskeligere, og da han uden denne Veiledning vilde raade sig selv, blev Alt mere og mere forviklet. — Maaskee valgte han Tankens Veiledning, og for ikke at skylde Nogen Noget, lod han denne saae sig selv, og den ene Tanke vikle sig ud af den anden, indtil omsider det Uendelige viste sig for ham, og bragte ham til at svimle. Jo mere han stirrede paa det, desto mere tabte Øiet Synskraft til at finde tilbage i Endeligheden. — Maaskee forblendede Lysten ham, Livet forekom ham en Spøg, og han lod Gud sørge i

Himlene, medens han valgte Glæden, og lod Begeistringen forgjev tale om Kamp og Strid, om Mod i Farer, Taalmod i Trængsl Kjerlighed i Livet, Seier i Døden, Løn i Himmelen, medens ha lod hver Dag have sin Lyst. — Maaskee adsplittede verdslig B kymring for Føde og Klæder hans Sind, saa han hverken gjor det Ene eller det Andet. — Maaskee underlagde han sig selv und en sørgelig Alvor, der gjorde Livet hernede til en Trældom, Gu i Himlene til en streng Herre, hans Villie til en forfærdelig Lo og saaledes vandrede han i en Ørken uden at finde Vederqvægels — Maaskee var det Synd og Fortabelse, der lagde sig adskillen mellem ham og Ungdommens Tanke om Gud, og Adskillelse Vrede syntes at gjøre en Forstaaelse umulig. Vi kunne vel udfø dette videre, men hvortil? Naar Adskillelsen er der, da er d jo ikke saa vigtigt at stirre paa Grunden som at sørge over A skillelsen, der paa saa forskjellig Maade kan vise sig, idet de ond Dage ere komne, om hvilke Prædikeren taler, eller naar Tilbag toget skal begynde. Thi som den første Bog i det gamle Test mente er bleven kaldet Fødselen, den anden Udgangen, saa kunn man vel sige, at der er en tredie Bog i Menneskelivet, som hedd Tilbagetoget. Da viser der sig en Nødvendighed af, at vende ti bage til, hvad der engang var saa skjønt, men som dog siden ble forsmaaet, forglemt, overseet, besmittet, og hvortil Enhver dog n med en vis Beskæmmelse tager sin Tilflugt. Og Beskæmmelsen e jo billig, at han, hvilken nu end hans Vildfarelses Vei var, før forsøgte Alt, inden han besluttede sig til at vende tilbage; men va det da ikke en Velsignelse, at man havde Noget at vende tilbag til, var det ikke en Lykke, at den blinde Mand havde et Bar der kunde lede ham! Og saaledes gaaer man da en liden Stun som en blind Mand, der ledes af et Barn.

Vi dølge ikke, at den Enes Tilbagetog kan være høist forskje ligt fra den Andens, at den Enes kan være en fredeligere Gje komst, den Andens en Flugt, hvilken Rædselen forfølger, men d er Prædikeren som siger: tænk derfor paa Din Skaber i Din Un dom, tænk derpaa for Tilbagetogets Skyld. Selv om Øieblikket, det maa begyndes, er nok saa forfærdeligt, endog om et Mennes i Fjendskab med sig selv har tilintetgjort nok saa meget af hv der laae bag ved ham: blot en Erindring af denne Tanke sk altid hjælpe ham noget. Maaskee var der Den, som bragt til d

---

den første Bog i det gamle Testamente osv.] Genesis (betyder Fø len), den anden Exodus (Udgangen).

Yderste kun søgte at samle sin Forbittrelse, sin Vrede i et eneste Lidenskabens Udbrud, og søgte forgjeves hos den Kløgt, der ellers er i Forstaaelse med Livets Tomhed og Intethed, indtil han udbrød: o, Verden forgaaer og dens Lyst! men see, da vaagnede dette Ord som en Erindring i hans Sjel, og med den vaagnede en frelsende Erindring, der endnu kaldte paa ham med Ungdommens Usvigelighed: men Guds Ord varer evindelig. Saaledes hjalp Ungdommens Erindring hvor intet Andet vilde hjælpe, saaledes hjælper den; løser den rugende Alvors Fortryllelse, saa der atter er Glæde i Himlen og paa Jorden; adspreder den travle Bekymrings Taager i gudhengiven Sorgløshed; opløser den onde Møie i stille Forundring over den mørke Tale, at haabe mod Haab; frelser den Fortvivlende fra at see Fortvivlelsen ved den Frimodighed, der Intet forstaaer, ikke Selvanklagens besnærende Paastand, men kun forstaaer Guds Barmhjertighed. Maaskee var der Den, som grundede dybt og grundede længe over det Guddommelige, medens han dog stundom selv forstod hvad han udfandt langt simplere end han udgrundede det, indtil han tilsidst, som han sad der tankefuld og grublende, smilede over sin megen Grunden ved at agte paa den Ungdommens Erindring, der tilhvidskede ham det Eenfoldige, og saaledes ved sin Indblanden forvandlede ham den skjønne Alvor til en endnu skjønnere Spøg. Maaskee var der Den, hvis Planer altid skaffede ham Seier og Menneskenes Beundring, medens han dog selv, naar han sammenlignede Udfaldet med Beregningen, altid opdagede en lille Mislighed, indtil han tilsidst, som han stod der streng og herskende, formildedes ved at lytte efter den Ungdommens Erindring, der nynnede det Eenfoldige for ham, og ved at slynge sig ind deri forklarede hans skjønne Alvor til en endnu skjønnere Spøg.

Vi prise ikke Tilbagetoget, som var dette ene Livets Betydning, som var Erindringen Alt i Livet. Formasteligen tale vi ikke ringe om den Sandhed, som den modnere menneskelige Viisdom udgrunder, eller om den Skjønhed, som menneskelig Kunst frembringer, end mindre nedsætte vi Manddommens redelige Gjerning; vi tale kun om Tilbagetogets skjønne Betydning for Menneskets Liv, og tale om, hvorledes det, i Ungdommen at have tænkt paa Skaberen, er Tilbagetogets frelsende Engel.

Verden forgaaer osv.] 1. Joh. 2, 17.

Saa lad da et Menneskes Gjerning tage ham, hvad dens er, hans Tid, hans Flid; men de fremrykkende Aar, o Gud, bevare Du en Ungdommens Erindring, der bevarer ham Ungdommens Tanke om Skaberen. Vee Den, der adskiller hvad Gud haver forenet; vee Den, der adskiller Manddommen fra sin Ungdom.

Dersom der nu var Den, hvem Betragtningen kun smerteligt mindede om hans Savn, da var det vel usømmeligt og uværdigt for en opbyggelig Tale, ja værst for den selv, om den forblev uden Deeltagelse; thi da var den ikke opbyggelig, havde ikke fundet det Almene, men var bleven bedaaret af det Tilfældige. Det er vel sjeldnere, at et Menneske i Sandhed kan føle dette Savn, og stundom maaskee skuffer han sig selv, skyder Skylden bort fra sig, holder Sjelen hen i Feighed, bedrager den ved gode Forsætter, vælger Savnets Smerte istedenfor Angerens Bedrøvelse. Hvis saa er, da tør jo Talen berolige sig. Om en Saadan ikke vil forstaae sig selv, da haver Talen jo forstaaet ham. Var det derimod et Menneske, hvis Ungdom ingen kjerlig Omsorg havde bevaret ham, var han gaaet ud i Livet fattigere end Armodens Søn, hvem Forældrene efterlod Armod, fattigere end Den, hvem dog Faderen efterlod en Velsignelse, Moderen en Formaning, hjælpeløs, forladt, forladt af sig selv, fordi han ingen Ungdom havde havt: o der er jo dog ingen Ungdom saa gudforladt, at jo Smulerne, naar de samledes omhyggeligen saa Intet blev spildt, ved Guds Velsignelse bleve en overflødig Erstatning, og der var jo ingen Ungdom, hvor kort den end var, saa gudforglemt, at jo Erindringen eller den dybe og inderlige Sorg efter den mægtede at forynge Den, der aldrig var ung. Thi aandeligt talt er Opfyldelsen altid i Ønsket, Bekymringens Beroligelse i Bekymringen, ligesom Gud allerede er i den Sorg, der er efter ham. Og aandeligt forstod han jo sit Savn, og aandeligt talt længtes han efter Ungdommen. I anden Forstand er Ungdommen kun Forfængelighed og Længselen efter den endnu mere Forfængelighed; »thi Skjønhed er bedragelig, og Deilighed er forgængelig« (Ordspr. XXXI, 30), og det flygtige Sind farer hen med sit stakkede Haab, og Dandsen ender, og Spøgen glemmes, og Kraften svinder, og Ungdommen er forbi, saa dens Sted ikke kjender den mere; men Ungdommens Tanke om Skaberen er en ung Rose, der ikke visner, fordi den ikke kjender Aarets og ikke Aarenes Tid, og er Barnets skjønneste Prydelse, og Brudens herligste Smykke, og den Døendes bedste Pynt.

Forventningen af en evig Salighed.

II Cor. IV, 17. 18.

Siig et Menneske, hvilke Dine Venner ere, og han kjender Dig; betro ham Dine Ønsker, og han forstaaer Dig; thi ikke blot er Din Sjel jo aabenbar i Ønsket, men ogsaa paa en anden Maade skal han gjennemskue Dig, forsaavidt Ønsket underfundigen forraader ham, hvorledes det staaer til derinde. Medens Du nemlig udtaler Ønsket, da seer han efter, om det lader sig ønske. Er dette ikke Tilfældet, da veed han jo ei blot Dit Ønske, men han slutter ogsaa til en Forvirring i Dit Indre. I denne Forstand har man sagt, at det at ønske er en daarlig Kunst, og Den, der saaledes ønsker, fristes man let til at sammenligne med Den, der af Mageliged griber til Bettelstaven; thi begge leve de af Almisse, begge ere de ustadige, begge have de kun Bønner, begge ere de mistænkelige i Retfærdighedens Øine. Imidlertid lader dog det at ønske sig ogsaa afvinde en skjønnere Side. Hvo har glemt Barndommens ubetalelige Moro: Ønsket, der er lige for det fattige og for det rige Barn! Hvo har glemt hine skjønne Fortællinger fra en svunden Tid, i hvilke det er ligesom i Barndommen, hvor Ønsket er Livets Betydning, og Ønsket en salig Tidsfordriv! Naar det da forundtes en Mand eller Qvinde i hine Sagn at forlyste Sjelen ved Ønsker, da var det Skik og Brug, en hellig Vedtægt, at først ønskede man sig Himlens Salighed. Naar man havde den sikkret, da kunde man ret give sig hen i Ønskets Overgivenhed. Nu det var jo kun en Spøg det Hele; men lader os aldrig glemme,

at der i Sandhed midt i Livets Alvor er og bør være Tid til at spøge, og at ogsaa denne Tanke er en opbyggelig Betragtning. Thi Den, der ret er taknemmelig, og ydmygt fatter det Dybsindige, at al hans Travlhed dog, guddommeligt talt, kun viser Misforholdet mellem den og Det, han maa tage til Givende i Livet, han har ogsaa Tid til uskyldig og Gud velbehagelig Spøg — han skal ogsaa vide at ønske. Han fordærver sig ikke Gavens Skjønhed eller den givende Naades Utvivlsomhed ved at bringe sin Fortjeneste i Anslag, han bringer ikke selv Forstyrrelsen med sig, han lærer netop af Gavens Overvætteshed den glade Stilhed, der ikke er paatrængende med utrættelig Virksomhed, ydmyg endogsaa i Taknemlighed. Som Hedningerne gjøre lange og overflødige Bønner om hvad dog Gud veed iforveien (Mth. VII, 7), saa er det ogsaa en hedensk Feil, altid at være travl, altid trælbunden i Alvor.

Det være nu vor Tids Fortjeneste, at den paa mange Maader har vidst at arbeide Ønsket træt, og saaledes at afvænne Sjelen med at ønske; det være dens Fortrin, hvis den dermed har udviklet en redelig Alvor, der til det Gode forsager Ønskernes Sviagtighed. Vi bebreide den ikke, at den har gjort Forestillingen om Ønskets Magt til et Ordspil, dersom den derved ansporer Nogen til at arbeide med egne Hænder istedenfor med Ønskets laante Kraft. Men Ønsket om Himlens Salighed, er dette ogsaa et Ordspil, som Ønsket om Himlens Bistand jo er bleven det for den Letfærdighed, der mener, at man bør stole paa Gud, som man stoler paa Menneskene, naar man nemlig hjælper sig selv, saa gjør Gud Resten. Og dersom Ønsket om Himlens Salighed er bleven et Ordspil, har man da derved villet opflamme Menneskene til at arbeide desto stærkere for at erhverve den? Dette skjønnes ingenlunde at være Tilfældet. Snarere synes den evige Salighed at være bleven, hvad Tanken derom er bleven, et løst og ledigt Ord, stundom næsten glemt, eller fripostigen udeladt af Sproget, eller ligegyldigen sat til en Side som en gammel Talemaade, man ikke mere bruger, men kun opbevarer for Snurrighedens Skyld. Og medens man i gamle Dage fik Himlens Salighed af Guds Naade, saa synes nu ofte Himlens Salighed at være bleven liig et gammelt affældigt Menneske, der i den Mægtiges Huus frister Livet ved et kummerligt Naadsens Brød.

Hvor gaaer da Den hen, der vil overveie, hvilke Følger Forventningen af en evig Salighed har for dette jordiske, bekymrede

---

Som Hedningerne gjøre] smlgn. Matth. 6, 7., ikke 7, 7.

Liv, med hvem skal han raadføre sig? De borgerlige Forhold kjender Enhver jo i vor Tid tilstrækkeligen, saa lader os, ved et Øieblik at tale om dem, tydeliggjøre os Svaret. Naar man i Staten vil have en eller anden Sag betænkt og overveiet, da sammenkalder man jo ikke Fremmede og Udlændinge, der ved intet Baand ere knyttede til det Lands Skjebne, hvis Velfærd de skulle betænke. Man sammenkalder heller ei løse Mennesker og letfærdige Landstrygere, »der lære ørkesløse at løbe omkring i Husene, dog ikke alene ørkesløse,« men ogsaa med Sqvalder og ufornøden Handel« (1 Tim. V, 13); thi Saadannes Betænkninger skulle vel kun »afstedkomme Spørgsmaal« (1 Tim. I, 4) istedenfor at tilveiebringe Svar. Man sammenkalder endeligen ikke Røvere og Ufredsmænd, for at give dem Leilighed til i al Ro at overveie, hvorledes de bedst kunne opæde Landet. Man gjør da et andet Valg; man antager, at en vis Art Bekymring er ønskelig, at det at have sin egen Velfærd saa nøie knyttet til Landets, som muligt, er den bedste Betryggelse for, at Betænkningen ikke skal komme til intetsteds at have hjemme, ligesom Betænkningens Opfinder. Saaledes ogsaa med Overveielsen af den Sag, om hvilken vi tale. Dersom Nogen mener, at dette nærværende Liv ikke blot er Arbeidets men ogsaa Lønnens, ikke blot Sædens men ogsaa Høstens; da maae vi overlade ham at følge den Klogskabs Regler, der er i Forstaaelse med hans Livs-Anskuelse. Derimod kunne vi ikke ønske at raadføre os med ham, thi han er jo en Fremmed og Udlænding, der intet Kjendskab har til, ingen Forbindelse vedligeholder med hiint Fjerne, om hvilket vi spørge. Dersom Nogen letsindigen kun og som i Forbigaaende lader sin Tanke vanke om, nysgjerrigt og ustadigen beskæftiget med det Tilkommende, da maae vi overlade ham at søge Selskab og Samvirken med de Ligesindede, »hvis løse Tale kun æder om sig som dødt Kjød« (2 Tim. II, 17). Dersom endeligen Nogen, ligegyldigt af hvilken Grund, lever i Strid med hiin Tilkommelse, saa han ikke blot er uvidende som den Fremmede og Udlændingen, ikke blot letsindig som hiin eventyrlige Tanke-Ridder, men af al Magt vil have den tilintetgjort, da var han jo dog vel mindst skikket til at sidde i Overveielsens Raad. Man vælger da anderledes; man antager, at Bekymringen ikke blot ikke gjør et Menneske partisk, men netop gjør ham duelig til at betænke; man antager, at det, at hans Velfærd nøie er knyttet til hiin Tilkommelse, netop gjør ham berettiget. Den derfor, der eier Liggendefæ i Himlen, og hvis Sjel er hos Skatten; Den, der her paa Jorden erhvervede Venner, som kunne modtage ham hisset; Den, hvis Tanke er gaaet forud og gaaer forud, at

berede ham Sted; Den, hvis Bekymring imødeseer en Forklaring, som Livet negter; Den, hvis Længsel holder den Elskede fast og ikke slipper ham i Døden; Den, hvis Sorg vedbliver at følge den Døde til Graven; Den, hvis Følelse vilde oprøres ved det Forfærdelige, at man slog ham en Streg over Himlens Salighed, oprøres mere end Borgeren, naar man af Jorden vil udslette det Land, hvis Søn han er: enhver Saadan er en god Borger, en Velsindet, hos hvem den Spørgende tør vente Veiledning og Bistand, Spørgsmaalet Besvarelse.

Men maaskee have vi grebet den hele Sag feil an; maaskee er Himlens Salighed Noget, der i den Grad følger af sig selv, at det er en Daarlighed, naar man taler om, hvad deraf igjen følger. Saligheden følger af sig selv, af den følger igjen Intet; lader os derfor ikke spilde Tiden ved først at gjøre det tvivlsomt, der følger af sig selv, og da at berolige Tvivlen, hvorved man dog aldrig opnaaer den Sikkerhed, som naar man lader det følge af sig selv, og endeligen sinker sig selv ved Efterfølgerne af Tvivlens Bekymring. Men hvad enten den nu følger af sig selv eller ikke, denne Betragtning negter dog ikke, at Himlens Salighed er et Gode, og kan kun forsaavidt misbillige Ønsket derom, som Ønsket allerede er en Art Bekymring, hvilken ikke behøves, da Saligheden kommer af sig selv, enten man ønsker den eller ikke; og Ønsket har i Grunden ethvert Menneske, kun henlede den Enkelte ikke Opmærksomheden paa, at han er ønskende; thi saaledes er ogsaa ethvert Menneske aandende, men derfor netop er det Daarlighed, om den Enkelte vilde sætte sig hen og frydes ved at han kan aande. M. T., lad os et Øieblik tale daarligen, eller rettere lad os endnu et Øieblik vedblive at tale daarligen; thi Du mærker dog vel allerede, at denne Tale er Daarskaben nær ved sin megen Kløgt. Lad os da daarligen antage, at Gud i Himlene var som et svagt Menneske, der nu engang ikke kunde føre det over sit Hjerte, at negte Nogen den evige Salighed, enten han begjerede den eller ikke, ja saa svag, at han ligesom paanødte Enhver den, enten han ønskede den eller ikke. Et saadant svagt Menneske sees vel stundom i Livet. Han eier et eller andet Gode, og i den mindre Kreds, der er Gjenstand for hans Omsorg, er det Alle vitterligt, at han i sin Tid uddeler det til Alle. Det Gode faae de da Alle, deri ligger det Fælledes; men Forskjellen, hvilken er denne? Nogle af dem forhærde sig i Ligegyldighed, spotte næsten den svage Mand i deres Hjerte; ube-

---

Venner, som kunne modtage osv.] Luc. 16, 9.

kymrede om ham passe de deres egne Ting, fritage sig selv for enhver forudgaaende Bekymring, om de gjøre sig det værdige, og ikke tage hans Godhed forfængelig; fritage sig for enhver efterfølgende Bekymring, om deres Taknemlighed paaskjønner Giveren og Gaven. Andre derimod gjøre sig Modtagelsen tvivlsom i Ønskets Form, og om de end ikke mene at fortjene Gaven, saa er deres Sind og Velvillie dog til hiint Menneske, af hvis Godhed de modtage den; og see de end, at Godheden er Svaghed, da skjule de det for ham og for sig selv, mene sig berettigede og forpligtede til at handle saaledes, fordi Taknemlighed er det eneste Udtryk, der betegner deres Forhold til ham; thi en Gave er det, og en Gave bliver det. Dersom det forholdt sig saaledes med Modtagelsen af Himlens Salighed, m. T., hvorledes vilde Du ønske at modtage den? Kunde Du ønske at modtage den, som hine første modtoge den jordiske Gave? Om Du end meente at have Din Salighed nok saa sikker, Du vilde dog føle en dyb Beskæmmelse, hver Gang Du sammenlignede Dit Liv med Deres, hvem Bekymringen om denne Sag Tid efter anden udfyldte mangt et Øieblik, mangen en Stund, hvad enten det nu var Ønsket der beskæftigede dem, eller Hjertet der bevægedes i Taknemmelighed, eller Sindet de dannede til, efter bedste Indsigt og af al Formue, at være Giveren velbehageligt, og hvorved de forberedte Overgangen. Thi en pludselig Overgang er et forfærdeligt Vovespil; man har stundom udmalet, hvor forfærdeligt det maa være for den Berusede pludseligen at vaagne op i Tankens Forvirring; man har skildret den Rædsel, der maa have grebet den rige Mand, da han opvaagnede i Helvede; men dersom det var saaledes med Himlens Salighed, at et Menneske, i det Øieblik han udaandede sit sidste Suk, vaagnede til denne, et Menneske, hvis Tanker havde været saa fjerne fra den som Afgrunden er fra Himlen: mig tykkes, at dette Menneske maatte døe igjen af Beskæmmelse, maatte ønske sig bort igjen, fordi Himlens Salighed og hans Uværdighed ikke kunde fordrages med hinanden; mig tykkes, at dette Menneske maatte føle sig ulykkelig som Den, der i et fremmed Land blot ønsker at forlade det.

Vi have talet daarligen, men selv da har det jo viist sig, at Tanken om Himlens Salighed ikke tør vorde et Menneske ligegyldig. Hvorledes skulde da Saligheden vorde Den ligegyldig, hvem Talen ikke behøver at vove sig ud efter indtil Tankeløshedens yderste Grændse, men hvis Sjel er vel dannet til at høre Alvorens alvorlige Ord, »at Gud ikke lader sig spotte« (Gal. VI, 7); hvis Sjel er forberedt ved at betænke, hvad der vel ganske vilde overvælde den Forvirrede, »at Ingen kan tjene to Herrer, da han maa hade

den ene og elske den anden« (Mth. VI, 24); hvis Sjel er fuldt opvaagnet af Søvne til at forstaae, hvad der vel vilde styrte Nattevandreren i Afgrunden, »at Kjærlighed til Verden er Had til Gud!« (Jac IV, 4). En Saadan har jo Aandens Sands til at væmmes ved, at Himlens Salighed, trods sin Herlighed, skulde være en Narrestreg, Forstandens Modenhed til at fatte, at Himlens Salighed, saa lidet den tages med Vold, ligesaa lidet indfries som et Pant i Legen; en Saadan har jo Tid til at betænke det ene Fornødne, Hjerte til at ønske Himlens Salighed, Alvor til at forsage letsindige Tankers Leflen, Frygt og Bæven i Sjelen til at forfærdes ved Tanken om at bryde med Himlen eller tage den forfængeligt. Men da skal Tanken om denne Salighed heller ei være ham spildt, Ønsket ikke være forgjeves, Bekymringen ikke ufrugtbar Møie, Bønnen ikke uden Velsignelse, som Liliens Uvirksomhed, der den ikke spinder, som Fuglens Uforsynlighed, der den ikke sanker i Lade; Arbeidet ikke være uden Vinding, om han end ikke fortjener Himlens Salighed, men kun vorder skikket til at arve den, ved Aarvaagenhed i Forventning. Og denne Sysselsættelse skal tillige vorde ham til Vinding for dette Liv, og Følgen af denne Forventning vorde ham til Velsignelse i Tiden; thi Forventningen af en evig Salighed formaaer, hvad ellers synes umuligt, at være to Steder paa eengang; den arbeider i Himlene og den arbeider paa Jorden, »den tragter efter Guds Rige og hans Retfærdighed og giver det Øvrige som en Tilgift« (Mth. VI, 33). Gjør Forventningen ikke dette, da er den svigagtig, en syg Sjels Underfundighed, der vil liste sig ud af Livet, ikke en sund Sjels oprigtige Nærværelse i det Timelige; da er den ikke Forventning af det Evige, men Overtro paa det Tilkommende, da hviler Mennesket ikke i det Eviges Tilforladelighed, men gjækker sig selv med det Tilkommendes Mulighed, der kun fængsler som Opløsningen paa en Gaade; da er Forventningen en indsmigrende Higen, der ikke har raadført sig med Alvoren om Opfyldelsens forskjellige Afgjørelse; thi jo dybere Alvoren fatter Adskillelsens Angest, naar denne dog ikke tilintetgjør Ansvaret og tvinger Sjelen til ligesom at gjøre Opbud, desto sandere er Forventningen.

Forventningens Følge er da en dobbelt; men lader os denne Gang blive staaende ved Overveielsen af den Følge, som angaaer det nærværende Liv, lader os i Overveielsen bestandigen have de forelæste apostoliske Ord for Øie, medens Tanken hviler sig paa Tilkommelsens bekymrede og mægtige Vidne, Apostelen Paulus; og saaledes lader os tale om:

Forventningen af en evig Salighed med Hensyn til denne Forventnings Betydning for det nærværende Liv.

Forventningen af en evig Salighed skal hjælpe et Menneske til at forstaae sig selv i Timeligheden. Ofte priser man og med Føie Erfaringens prøvede Blik, at det ganske anderledes formaaer at hjælpe En til Rette i Livet end Ungdommens, der er i Indbildningens Tjeneste, skuffet af Sjelebedrag, klartskuende paa Afstand, medens dog dets bedragerske andet Syn ikke udholder Iagttagelsens Eftersyn. I Modsætning til Ungdommens Overilelse er det da Erfaringens Fortrin, at den er stærk i den stykkevise Betragtning. Netop derfor er den vigtig som Veileder i Livet; thi Livet i Timeligheden er stykkeviist og som en mørk Tale, hvilken forstaaes bedst, naar den forstaaes lidt efter lidt. Erfaringens Fortrin er det, at den altid har et Maal, hvormed den maaler, et Maal, hvortil den stræber, og idet den inddeler Endelighedens Udstrækning, veed den bestandigt at udmaale det Enkelte, og idet den gaaer ud fra det Visse, beregner den det Uvisse. Den veed at gjøre Overslag, at bestemme Veiens Længde og Tiden, den har en Maalestok for Kraften og Udholdenheden, for Modstanden, for Farer og Besværligheder, og alt eftersom Livet griber begunstigende eller forstyrrende ind, veed den at hjælpe sig; bliver ikke let overrumplet, og selv om den gjør det, samler den sig snart og maaler atter. Saaledes gaaer maaskee mangt et Menneskeliv hen, virksomt i Timelighedens Tjeneste, men tilhører ogsaa ganske Timeligheden. Hvis derimod et Menneskes Sjel er forventende en evig Salighed, da vil denne Forventning vel et Øieblik forstyrre ham, den vil bringe ham til at forsmaae Erfaringen, da dens Maal er ham for ringe, dens Maalestok er ham for lille. Men Ungdommens Fremfarenhed og Indbildningens Kæmpeskridt ville heller ei hjælpe ham, og dog kan han ikke være uden Maal og Maalestok; thi et Liv uden dette er trøstesløst og forvirret. Dog Den, der kun har Timelighedens Maalestok, han gaaer under med Timeligheden, og holder maaskee end ikke ud med denne. Om Ens Liv end gaaer stille og fredeligere hen, der kan dog indtræde Begivenheder, hvilke Erfaringen ikke udtømmer. Hænder dette ham, da er han Fortvivlelsens Bytte. Og paa den anden Side, lykkes det ham end at slippe igjennem Livet, uden at nogen saadan Tilskikkelse gjør Indsigelse mod hans Beregning, da er han,

stykkeviist og som en mørk Tale] 1. Cor. 13, 12.

hvis han intet Høiere lærte i Livet, dog et Timelighedens Barn, for hvem det Evige ikke er. Vedligeholder derimod et Menneske hiin Forventning i sin Sjel, da har han et Maal som altid er gyldigt, en Maalestok som altid er gyldig og gyldig i sig selv; ved dette Maal og ved denne Maalestok skal han altid forstaae sig selv i Timeligheden. Som Lykke og Medgang, Menneskenes Gunst, Seier og Vinding ikke skal franarre ham hans Maal og give ham Forfængelighedens falske Maal deristeden, og lære ham vildt at glæde sig som den der ikke har Haab, saa skal heller ei Sorg og Lidelses Falskmaal lære ham at sørge fortvivlet som Den, der ikke har Haab.

»Thi vor Trængsel, som er stakket og let, skaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.« Disse ere Apostelens Ord, som vi have forelæst. M. T., dersom Du aldrig havde hørt Paulus' Navn nævne, dersom dette Navn saa langtfra at være, hvad det er blevet Dig fra Din tidligste Barndom, ærværdigt og helligt, var Dig ubekjendt, tænk Dig dette, og tænk Dig da, at disse Ord bleve Dig forelagte med den Anmodning, deraf at slutte, hvorledes vel den Mands Lod maatte have været, der kunde give Livet paa Jorden og Saligheden hisset et saadant Vidnesbyrd. Du vilde da vel prøve Ordene, Du vilde lade dem lyde sammen med Andres Vidnesbyrd om Livets Nød og Evighedens Herlighed, og da vilde Du vel slutte, at denne Mand havde levet temmelig stille og uforstyrret i hæderlig Ubemærkethed, fjernet fra Livets store Afgjørelser, vel ikke ganske uden Fortrolighed med den Lidelsernes forborgne Viisdom, der er for de Indviede, men dog heller ei forsøgt i den yderste Prøve, i jordisk Nøds, i sjelelig Anfægtelses Livsfare. Dersom det forlangtes af Dig, at ombytte dette Udsagn med et lignende, da vilde Du maaskee benytte et ikke ubekjendt Vers, hvilket vi dog ikke her kunne anføre, da det er i et fremmedt Sprog; men de lykkeligt valgte Ords skjønne Mening er omtrent denne: at Jorden er skjøn nok som Bedested for Den, der venter en Evighed, men ikke skjøn nok til derover at glemme, at man dog kun er underveis. Og denne Udvikling vilde vel tilfredsstille Dig selv og de Andre — tænk Dig, at der i samme Øieblik traadte en Mand til, som sagde: disse Ord ere af Apostelen Paulus, og som nu fortalte Dig, hvad vel Ingen behøver at fortælle Dig, at denne Mand var bleven standset paa Forargelsens Vei, og altsaa vel var forsøgt i Sjelens Livsfarer; at han har været henrykket i den tredie Himmel, og altsaa vel fristet til at fatte Afsmag for Jordlivet; at han har vidnet med en Begeistring, saa han syntes

Tilhørerne en Rasende; at han i 40 Aar omtumledes i Verden, uden vist Sted, fredløs og priisgiven, Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab, udskudt af Verden, i Livsfare, i Hunger, i Nøgenhed, i Fængsel, og at han endeligen blev henrettet som en Forbryder – vilde Du da ikke studse, vilde det ikke svimle for Dig, fordi Din Maalestok ikke kunde frembringe et saadant Forhold! Lad Ungdommen forsøge sig derpaa! Ja Ungdommen er hurtigt tilskyndet til Beundring, og dens Begreb ikke mindre hurtigt; naar den faaer et rundt Tal, da er den snart ved Maalet, og iilsom til at lægge sammen. Om den end begeistres ved Tanken om Paulus, o, dens Begeistring forstaaer ham ikke, og bedrager kun sig selv. Lad Erfaringen stave sig frem, den vilde vel sige: et saadant Liv er jo en evig Trængsel, ikke til at udholde — en evig Trængsel, er dette den oplysende Fortolkning til Textens Ord: vor Trængsel som er stakket og let? Og dog var vel Paulus ikke uden Maal og ikke uden Maalestok, thi Evigheden var hans Maal, og dens Salighed hans Maalestok. Naar da Trængselens Uveirssky begyndte at staae stille og true med Forfærdelse, naar Sjelen vilde forsmægte af Frygt og angstfuld Forventning, da tænker jeg, hvis vi tør tale saaledes, da tog han Maalestokken, prøvede sig frem, og see, Trængselen var stakket og let. Naar Menigheden foer vild, naar falsk Lærdom og menneskelig Ustadighed sammenfygede Meninger, saa Sandhedens Vei blev ufremkommelig, og der intet Maal var, da var Himlen hans Maal. Naar han selv sidder i Fængsel, naar Vildfarelsen voxer og trives, medens han Intet formaaer, naar hans Virksomheds Maal er Erfaringen en Daarskab, fordi det gaaer tilbage, da er Himlen hans Maal. Naar Lidèlsens Grad berøver Sjelen Fatning, da tænker jeg, da tager han sin Maalestok frem, og see, den bliver stakket og let, medens den vel var bleven ikke til at udholde, hvis han havde søgt Veiledning hos menneskelige Trøstegrunde. Naar Livets Byrde hviler tungt paa ham, naar Tanken lægger de forbigangne Dages Byrde dertil, og han næsten segner under Vægten, naar Erfaringen for længst har opgivet Modet og er villig til at erklære ham for »den Elendigste blandt Mennesker« (1 Cor. XV, 19), naar selv den ellers Gudhengivne ingen anden Trøst har end »det Ønske, at hans Ulykker alle tilsammen maae lægges paa Vægtskaalen for at veies (Job VI, 2), ingen anden Lindring end det at vide, hvor tung Byrden er; da veier Paulus paa den, og see, den bliver let; thi Himlens Salighed er en over al

---

en Rasende] Festus' Ord til Paulus. Ap. Gj. 26, 24.

Maade stor og evig Vægt af Salighed, og han var kun da den Elendigste, naar han »haabede alene for dette Liv« (1. Cor. XV, 19). Erfaringen forstaaer sig jo paa Maal og Vægt, men hvad formaaer den; den formaaer neppe engang at løfte de apostoliske Lidelser for at lægge dem paa Vægtskaalen, men Paulus forstaaer, at Himlens Salighed har en evig Overvægt. Erfaringen veed jo at trøste paa mange Maader, men over al Maade veed kun Himlens Salighed at trøste. Erfaringen veed jo længe at hitte paa Glæde for den Bekymrede, men en Glæde over al Forstand kjender den, som naturligt er, ikke. Erfaringen kjender alle det menneskelige Hjertes mange Paafund, men en Fryd, der ikke opkom i noget Menneskes Hjerte, kjender den ikke. Og dog er det Liv, som er uden Maal og Maalestok, trøstesløst og forvirret, og dog er det Liv, hvis Erfaring ikke endte med at sande, at Erfaringen ikke strækker til, kun et Løb paa det Uvisse, der fortabes i Vildsporet, en Fegten i Luften, som Vinden henveirer, en Skrift i Sandet, hvilken Havet udsletter. Den, der har erfaret dette, han vil vel søge et Maal, der altid er gyldigt, en Maalestok, der altid er gyldig. Og Forventningen af en evig Salighed er en Tilflugt i Nøden, en Fæstning, Livet ikke kan indtage med sin Storm, en Anviisning, hvilken Nød og Lidelser ikke kan udslette; og Samlivet med denne Forestilling nærer et Menneske stærkere end Moderens Melk det diende Barn, og fra denne Forestilling vender han atter styrket tilbage, meest styrket netop da, naar hans Stræben ikke er at vænne sig fra, men vænne sig til denne Næring.

Naar Livets Fordring overskrider Erfaringens Forstand, da er Livet forvirret og trøstesløst, hvis ikke Forventningen af en evig Salighed ordner og beroliger. Naar det fordres af den rige Yngling, at han skal gaae hen og sælge alt sit Gods og give det til de Fattige, da veed Erfaringen ikke at hjælpe; thi en Deel deraf er jo ikke Fordringen. Og dersom der var Den, af hvem det ikke fordredes, at han skulde sælge Alt for at vorde fuldkommen, da hans Besiddelse var af den Beskaffenhed, at neppe Nogen vilde afkjøbe ham den, hvad veed Erfaringen saa? Og Den der ikke behøver først at skulle begrave de Døde, fordi de forlængst ere begravne, men Sorgen kun forøget med Aarene, hvad Erstatning har Erfaringen for ham, hvis det ikke trøster ham, at der jo altid fødes flere end der døer? Og dersom der gives en eensom Smerte,

---

opkom i noget Menneskes Hjerte] 1. Cor. 2, 9. den rige Yngling] Matth. 19, 21.

som jo nager dybest; fremmed Erfaring skal ikke trøste den, thi den hører jo ikke Skriget, og selv om det hørtes, man skal ikke altid kunne bedømme Smertens Størrelse efter Skrigets; den egne Erfaring skal ikke hjælpe den, thi derfor var det jo Skriget forstummede, fordi Smerten ikke blev forstaaet. Og Den hvis Mund var bunden som end ikke Oxens er det, naar den dog tærsker Sæd til Andre; og Den hvis Sjæl var bekymret, om han end glædede Andre; og Den »hvis Læbers Gadedør var lukket« (Præd. XII, 4), om han end vidste, at hans Ord vilde flokke Mængdens Nysgjerrighed om ham, men neppe vinde ham Smertens Deeltagelse — hvorledes vil Erfaringen trøste ham? Men Forventningen af en evig Salighed trøster over al Maade. Der er en Taarernes Pagt med Gud, og denne Pagt sees ikke, høres ikke uden af Den, som skuer i Løndom og forstaaer langtfra, men den er i Pagt med Saligheden hos den Gud, der skal aftørre Taarerne. Og der er et Lidelsernes Samfund med Gud, hvis Hemmelighed er Forvisningen om en evig Salighed i Fortrolighed med Gud. — En evig Salighed hisset; m. T., spørger Du, hvori den bestaaer, og hvad den skal bringe? Er det Dig ikke nok at den allerede her formaaer at gjøre Trængselen stakket og let, at den formaaer at sammenføie Din bekymrede Sjel med Glædens Inderlighed, uadskilleligt som Alt, hvad Gud har sammenføiet, frugtbart, som den Pagt, Gud selv velsigner?

Forventningen af en evig Salighed skal forlige ethvert Menneske med sin Næste, med sin Ven, og med sin Fjende i Forstaaelse af det Væsentlige. Barnet vil have Alt, hvad det seer, og Ungdommen er ikke stort bedre, vil at Alt skal rette sig efter den, og hele Verden føie dens Ønsker; men Erfaringen veed at skifte og dele, skiller mellem Mit og Dit, giver Keiseren hvad Keiserens er, Næsten hvad hans er, Fjenden hvad ham tilkommer, og bevarer sit Eget. Derfor prise vi Erfaringen, at den saaledes ordner Livet, der i Timelighedens Land gaaer hen i idel Vexelvirkning. Saaledes benyttes maaskee mangt et Menneskeliv, utrættet, indtil det ender med Timeligheden. Men gaaer det saaledes hen, da er et saadant Liv ogsaa kun kummerligt, hvormeget det end opsminkes; smaaligt, hvad enten det var beskæftiget med Millioner eller med Penninge; ynkværdigt som Barndommens Leeg, hvis den skulde være Alvor. Tegner det til, at Menneskenes Liv vil gaae saaledes hen, da er det allerede en Lykke, om Nød og Fare afbryder denne eensformige Tryghed, i hvilken det Bedre og Ædlere synker i Dvale som ved en Fortryllelse. Naar den fælleds Fare staaer for Alles Dør, naar den almindelige Ulykke lærer

Menneskene Sammenhold og indprenter dem Forsonlighed, da er det vel seet, hvorledes de forligedes i Forstaaelsen af det Samme, og hvorledes denne Forligelse gavnede de Forenede og gavnede den Enkelte. Men naar Faren er ophørt og Ulykken dragen over, da vender man kun altfor snart tilbage til den gamle Leveviis, og den ved Nøden fremtvungne Forligelse bærer stundom i sig Spiren til en dybere Adskillelse, end den var, som ophævedes. Og om end hiin Forligelse kaster en forskjønnende Glands over et Afsnit af de Enkeltes Liv, da tilhører den dog egentligen ikke dem, men Betragtningen og Betragteren, der arver den, indtil ogsaa Fortællingen derom er glemt. Om det da end er skjønt at see derpaa, et saadant Liv er Timelighedens, er Timelighedens Frugt men ogsaa Timelighedens Bytte, og det Høieste, man kan sige derom, er, at det var et skjønt Øieblik. Men dette Timelighedens skjønne Øieblik er dog i Sammenligning med Evigheden kun som det uægte Metals korte Sølvblink. Den derimod, hvis Sjel er forventende en evig Salighed, han har altid nærværende hos sig Det, der ved sig selv er gyldigt, og mod hvilket alt det Smaalige viser sig som det Smaalige; han er bestandigen paavirket af Det, hvis Eftertragten ikke bringer ham i Strid med Nogen eller med noget Jordisk, hvis Besiddelse ikke udelukker nogen Anden. Det Jordiske kan han nemlig tabe, og hvis han taber det paa den rette Maade, da skal Tabet gjøre det Vanskelige lettere, at en Kameel gaaer igjennem et Naaleøie; og udelukke Nogen skal han ikke ville, hvis han selv ret er bekymret.

»Idet vi ikke ansee de synlige Ting, men de usynlige; thi de synlige ere timelige, men de usynlige ere evige.« Disse ere Apostelens Ord, hvilke vi have forelæst; og saaledes maa vel ogsaa Fremgangsmaaden være. Medens man ellers lader Himlens Salighed staae hen for hvad den nu engang kan være, var det vel bedre, at gjøre saaledes ved de jordiske og timelige Ting, lade dem gaae for hvad de ere, og ikke ansee dem. Thi Den, der anseer det Timelige, han skal vel efterhaanden gjøres uduelig til at agte det Evige, og Den, i hvis Øine det Jordiske bliver anseeligt, han skal vel efterhaanden tabe Evne til at skatte det Himmelske. Men de synlige Ting ere timelige; og det Timelige er ikke blot forgængeligt, men er ueens med sig selv, og derfor maa det opløses og kan ikke bestaae. Derfor volder Skatten den Gjerrige Smerte medens han samler den, Smerte medens han besidder den, Smerte naar

---

at en Kameel gaaer gjennem et Naaleøie] Matth. 19, 24.

han skal forlade den; derfor adsplitter den Ødsle uden Glæde, hvad den Karrige gjemmer uden Glæde; derfor sprænger den nye Viin de gamle Læderflasker; derfor udsletter Glemsel de forfængelige Idrætter, ja selv den megen Møie og Kummer, ved hvilken et Menneske mener sig at blive betydningsfuld; derfor fortærer Tiden jordisk Kjærlighed og selv det Had, der, afmægtigt som det er, vil trodse sig ind i Evigheden. Men Den, der vender sig bort fra det Timelige til det Evige og er bekymret om sin Salighed, han er forligt med sig selv og forligt med Alle; thi det Evige er altid enigt med sig selv, og dets Enighed udelukker kun hvad der udelukker sig selv.

Dog »bekymret om sin Salighed« — er denne Forventning ikke en ny Byrde man paatager sig, istedenfor at være det evige Lægemiddel, der heldbreder al Sygdom, selv naar den er til Døden? Stundom valgte Menneskene vel en anden Art af Vished end denne Bekymringens. De angave enkelte Kjendetegn, opstillede Betingelser, og ved disses Hjælp vare de forvissede om Saligheden, som man er forvisset om, at det er til, man holder i sin Haand. De mærkede ikke, at denne timelige Forvisning netop var Skuffelsen; de mærkede ikke, at »de hang Evigheden i en Spindelvæv;« de mærkede ikke, at det var en Fugl i deres Haand, de havde fanget, en Fugl, der vilde til at flyve. Men medens de over den megen Vished mere og mere forskærtsede Himlens Salighed, vandt de — Ret til at lade Bestemmelserne være afgjørende for Andre, Ret til at udelukke Andre. Lad dem beholde denne Ret; det var jo dog i Sandhed den sørgeligste Misforstaaelse, om et Menneske i sin Iver for at udelukke Andre dyssedes saaledes, at han end ikke drømte om, selv at være udelukket. Hvad Under da, at Timeligheden atter blev lyst i Hævd, at Had og Vrede, og jordisk Forkjærlighed, og verdslige Hensyn atter trængte sig ind i Evigheden til at gjøre den ueens med sig selv og splidagtig! Hvo forfærdes ikke over en saadan Forvendthed, jeg for min Deel har altid forgjæves søgt at forstaae den!

Men lader os dog alvorligen betænke denne Sag; thi Himlens Salighed er og bliver dog den Afgjørelse, der afgjør Alt; ja selv om Bekymringen ikke skaffede et Menneske den ydmyge Indgang, det er dog værd at beflitte sig paa den, at der maa være et Inderste, et Helligste i Sjelen, hvor Bevidstheden trækker sig tilbage, lader Verden fare, slutter sig i sig selv, forliger sig med sig

---

den nye Viin] Matth. 9, 17.

selv, og derved med Livets Forskjelligheder, et Indelukke, hvor Endelighedens Tanker, forsaavidt de formasteligen ogsaa vilde trænge sig herind, findes hver Morgen nedstyrtede som Dagons Billede for Foden af Pagtens Ark, for den Bekymrings Ophøiethed der ene er bekymret om det i sig Gyldige, hvad den Forventning ikke er, der triumpherende vil drage ind i Himlen, og at dens festlige Indtog skal være afgjørende for Andre.

Forsaavidt hiin sørgelige Misforstand, »der blev et Rov for verdslig Viisdom« (Colos. II, 8), laae i, at den knyttede Himlens Salighed til endelige Betingelser, kunde det maaskee atter ved en Misforstaaelse synes, at den Letsindighed, den sorgløse Dumdristighed, der ikke besværes af nogen Betingelse, var at foretrække. Imidlertid er dette saare langt fra, og vi bleve jo enige om, at Enhver, der ingen Bekymring har, eengang for alle er udelukket fra at betænke en Sag, til hvis Overveielse kun Bekymringen aabner Adgang. Hiin Misforstand var da ikke, at man antog Betingelser, men at Bekymringen for at udfinde disse blev saa hurtigen beroliget, at den Enkelte endog vandt Tid og Leilighed og Sind til at afgjøre Spørgsmaalet for Andres Vedkommende. Og dog saasnart Bekymringen ophører, er den Enkelte, hvem dette hænder, udelukket fra Overveielsen. Den der derimod i Sandhed er bekymret, han fatter vel, at der maa være en Betingelse, men denne vil han aldrig endeligen kunne udgrunde; thi en endelig Udgrunden vil Bekymringen forhindre. Selv naar han har tænkt meest derover, maa han dog tilstaae, at han ikke paa endelig Maade kan afgjøre, hvilke Betingelserne ere; thi Bekymringen tager netop Endeligheden fra ham. I Alt, hvad han udfinder, vil der være en Uvished tilbage, og denne Uvished nærer Bekymringen, og Bekymringen nærer Uvisheden. Denne Uvished kan udtrykkes saaledes, at han forventer den evige Salighed af Guds Naade. Men Guds Naade forventer han igjen ikke i Kraft af nogen endelig Betingelse; thi da er den ikke Naade, og da vil ogsaa snart Bekymringen forvandle sig til jordisk Tryghed. Hvis han nu saaledes bestandigen er bekymret, men ogsaa bestandigen frelst i Naaden; hvis han indseer, at det, at Bekymringen ophørte, var et sørgeligt Tegn, hvorledes skulde han da nogensinde faae forfængelig Sikkerhed nok til at afgjøre dette Spørgsmaal for en Anden?

Dog sæt ogsaa, at der vare visse Betingelser, hvilke man nøiagtigen kunde angive i Ord, og efter hvilke den iagttagende Tanke

---

Dagons Billede] 1. Sam. 5, 3—4.

kunde prøve, hvorledes den Enkeltes Tilstand var, hvorledes skulde han dog, hvis han atter var bekymret, og hvis han ikke er det, da tager han jo Alt forfængeligt, hvorledes skulde han da nogensinde med endelig Vished kunne afgjøre, om disse Betingelser vare tilstede hos ham? Disse Betingelser være nu Gjerninger, bestemte Forestillinger, Stemninger, hvo kjender dog sig selv saa nøie, at han paa sit eget Ansvar turde borge sig for, at disse vare tilstede hos ham netop saaledes som de skulde være, ikke uægte Børn af tvivlsom Herkomst! Hvo kunde gjøre det, hvis han i Sandhed var bekymret, og hvo maatte ikke, hvis han for Alvor vilde betænke det, i Sandhed blive bekymret! Men er der saaledes bestandigen en Uvished tilbage i hans Sjel, formedelst hvilken han tyer til en Naade, hvorledes skulde det falde ham ind at ville afgjøre det om Andre; thi førend man begynder derpaa maa man jo dog først have sig selv ganske sikker. Men Den, der ved en Naade er ganske sikker, hvad vi jo ville ønske den Enkelte, han er, menneskeligt talt, aldeles usikker.

Lader os et Øieblik tale i et Billede, og ved Billedets Ufuldkommenhed vende Opmærksomheden hen paa det evigt Gyldige, hvorom vi tale. Der findes stundom i Krigshæren en lille udvalgt Flok, der kaldes den udødelige Skare, og det ansees af Krigeren for en stor Hæder at optages i den. Sæt nu, der var et Menneske (vi vide det jo vel, at dette var en sørgelig Forvildelse, der vel aldrig er forekommen, og gid aldrig nogen lignende Forvildelse maatte forekomme), hvem Optagelsen i denne Skare beskæftigede ligesaa meget, som det at arve Himlens Salighed bør bekymre Enhver. Betingelserne vare tilstrækkeligen bekjendte; der fordredes Udmærkelse i Krig, men tillige et vist Ydre, en bestemt Væxt, Skabning o. s. v. Han vilde da prøve om alt dette passede paa ham, ikke i Almindelighed, ikke skjødesløst, thi dertil var han for bekymret, og han vidste, at blot der manglede det Mindste, blev han ikke optagen. Og dette, om der manglede Noget, eller om Alt var tilstede i det rette Forhold, skulde Hærføreren afgjøre ved sit Skjøn. Ved sit Skjøn; thi alle Betingelser kunde jo være tilstede enkeltviis, men frembragte ikke i Forening den ædle Overeensstemmelse, der betingede Optagelsen. Dette Skjøn tænker jeg skulde vel blive ham Bekymringens Uro. Sæt imidlertid, at han vidste sig fuldkommen sikkret, men vi glemme ikke, at han var ligesaa bekymret for

---

den udødelige Skare] Herodot fortæller (VII, 84), at der i Xerxes' Hær var en Afdeling paa 10,000 Mand, der kaldtes »de udødelige«.

denne Opt[illegible]lse, som det bør sig et Menneske at være bekymret om Himle[illegible] Salighed. Der stod endnu en Vanskelighed tilbage. Optagelsen k[illegible]nde ikke skee i samme Øieblik, han maatte vente nogle Dage. Hvad kunde der ikke hænde i disse Dage? Og om end disse vare forløbne uden noget Uheld, selv i det Øieblik han traadte ind i Hærførerens Pallads, han kunde jo snuble — mon en Saadan vilde have Tid og Leilighed og Sind til at gaae omkring og betragte de and[illegible] at see, om de egnede sig til at optages i hiin Sk[illegible]kke med dyb Bekymring vilde fatte, at det, at have va[illegible] nær ved at vorde optagen, endnu er en Udelukkelse[illegible]an ikke med dyb Bekymring fatte dette, hvis han [illegible]ekymret om Optagelsen i hiin Skare, som ethvert M[illegible]k[illegible]re bekymret om at arve Himlens Salighed?

Dog om end et M[illegible]dte Betingelserne, indtil Punkt og Prikke, og fattede, at de utvivlsomt passede paa ham (lader os antage dette) — saa var der jo for ham Tid og Leilighed og Sindsro til at afgjøre Spørgsmaalet for Andre. Hvorledes? Er da Himlens Salighed ikke saa stort et Gode, at det ingen Tilvæxt behøver ved noget udvortes Forhold? Den, der besidder Saligheden, han kan jo dog hverken ønske at blive mere salig ved nogen uvedkommende Tanke, eller ønske at forstyrres af nogen uvedkommende Tanke. Naar da et Menneske, der mener sig sin Salighed sikkret, desuagtet betænker noget Saadant, da viser det netop, at han ikke betænker Saligheden; og denne anden Tanke gjør vel, ligesom Bevidstheden om den gode Gjerning gjør at man har Lønnen borte, gjør vel at man har Saligheden borte. At udelukke Nogen skulde da vel neppe Den ønske, der selv var bekymret; men skulde han maaskee, som det stundom høres, være medlidende nok, til at ønske en Anden optagen? O, spar Din Medlidenhed til en bedre Leilighed, og hvis Du da kan gjøre noget for et Menneske, da gjøre Du det, beskæmmet som det sømmer sig, thi vi ere alle unyttige Tjenere, og selv vore Velgjerninger ere dog kun menneskelige Paafund, skrøbelige og meget tvetydige, men Himlens Salighed faaer ethvert Menneske kun af Guds Naade og Barmhjertighed, og denne er ethvert Menneske lige nær, saaledes nemlig, at det er en Sag mellem Gud og ham; og ingen Trediemand, der selv blev tagen til Naade, forspilde denne ved ubeføiet Indblanden. Om der da var et Menneske, hvad jeg sandeligen ikke har erfaret, der for-

---

har Lønnen borte] smlgn. Matth. 6, 2.

bittrede mig mit Liv tidlig og sildig, og kun tænkte mig Alt til det Onde, skulde det kunne forstyrre min Salighed, om han ogsaa blev salig; eller skulde jeg være forfængelig nok til at ville forhjælpe ham dertil ved min Medlidenhed! O, Bekymringen om en evig Salighed, den vender Sindet af fra alle utidige Betænkninger! Om der var den, der havde baaret Dagens Møie og Hede, og om jeg blev kaldet ved den ellevte Time, og vor Løn blev den samme; mon det skulde kunne forstyrre ham, naar han betænkte, at Lønnen er en evig Salighed? Han havde jo rigeligen og i Overflod, fik ikke mere derved, at jeg blev udelukket. Og om det var en retfærdig Mand, der fra sin Ungdom havde bevaret Budene og gjennem et langt Liv forventet Himlens Salighed (hvilket sandeligen er et sjelden hæderligt Eftermæle), og jeg var en Røver, der »endnu idag,« altsaa i samme Øieblik, kom ligesaavidt som han; mon det skulde kunne forstyrre ham? Ja dersom jeg vilde mene, at det var paa Grund af min Retfærdighed, da vilde det vel oprøre ham og oprøre Himlen selv, saa den atter stødte mig ud; men naar jeg nu er villig til med Iagttagelse af alle Formler og uden nogen Forbeholdenhed at tilstaae, at det var Naade; mon da hiin retfærdige Mand vilde vedblive at være saa ubillig, ikke imod mig, thi jeg var jo sluppen ind — men mod sig selv ved at beholde Vreden? Og dersom det var, ikke hvad man i den ædlere Stiil kalder saa, men hvad man i simpel og daglig Tale kalder ret et eenfoldigt Menneske, og Du derimod, m. T., var en Viis, der dybsindigen spurgte, hvad er Sandhed, og rastløst grundede derover med Lykke og med Evne; — mon det skulde kunne forstyrre Dig, at han blev ligesaa salig som Du, og Himlens uendelige Salighed gjorde Eder begge Lige. Ja naar Du engang døer, da vil der være Forskjel, da skal det siges og siges med Føie, at Videnskaben sørger, og dens Dyrkere begræde Tabet, og Din Jordefærd skal være forskjellig, thi det er en skjøn Skik, at Menneskene klæde den Døde i hans bedste Dragt, men Spørgsmaalet er dog, om Døden ikke klæder ham af igjen. Og dersom det var, hvad man saaledes kalder en Mand, en Mand, der havde levet glad med sin Hustru og avlet Børn med hende i nøisomme Kaar, og ladet sit Hjerte frydes med andre Mænd, men sjelden er bleven bevæget af de Tanker, der havde ladet Dig om Dagen glemme Alt, og holdt Søvnen borte fra Dig om Natten; mon det skulde kunne forstyrre Dig, at han blev ligesaa salig som Du. O, »dersom Gud i sin

---

dersom Gud i sin Høire osv.] Lessing i »Eine Duplik«. 1778 (se Sämmtliche Schriften. Hrsg. v. K. Lachmann. 3. Aufl. XIII, 24) smlgn. Afsl. Efterskrift. 2. D. 1. Afsn. Cap. 2, 4.

Høire holdt al Sandhed, og i sin Venstre den evige Stræben . . . nei, dersom Gud i sin Høire holdt Saligheden, i sin Venstre tillige den Bekymring, der var bleven Dit Livs Indhold, vilde Du ikke selv vælge den Venstre, om Du dog blev som den, der valgte den Høire? En Lighed maa der jo dog være, og hvad er vel trøstesløsere end den Lighed til hvilken stundom Menneskene flygte hen, Dødens Lighed, der gjør Alle lige fattige; og hvad er vel saligere end den Lighed, der gjør Alle lige salige?

Er dette ikke saaledes, m. T., og derfor sagde Du vel til Din Gud hos Dig selv: Fader i Himlene, naar jeg vil betænke min Saligheds Sag, da tager jeg ikke Regnskabet frem; thi jeg veed vel, at jeg ikke kan svare een til tusind, og jeg veed vel, at Petrus stod sikkrere paa Havets Bølge end Den, der mod Dig staaer paa sin Ret. Og ikke vil jeg bygge min Salighed paa nogen Gjerning, ikke paa den bedste, jeg kan have gjort, thi kun Du veed, om det var en god Gjerning; og ikke paa den bedste, jeg kunde gjøre, thi kun Du veed, om det vorder en god Gjerning. Bevar da min Sjel for den Smaalighed, der vil forringe Dig og Din Gave, forringe mig selv ved at gjøre mig større end Nogen; frels mit Sind fra den Grublen, der vil udgrunde, hvad ikke er givet at forstaae; udriv min Tanke fra den Spidsfindighed, der lumskeligen tager det Bedste og giver mig det Ringere. Hvad jeg gjorde som Barn let og naturligt, at jeg troede uden at forstaae; hvad jeg senere har gjort, har gjort, det veed jeg, har troet et Menneske imod Forstanden; hvad jeg vil vedblive at gjøre, om det end prises større at være klog end at troe; hvad jeg vil beflitte mig paa af al Magt, at ikke Forstandens Herlighed skal bedaare mig og lade mig tage Skade paa min Sjel; skulde jeg ikke ville gjøre det mod Dig, skulde jeg ikke, da jeg dog Intet selv formaaer, ønske Bekymring og Tillid og Frimodighed til at troe Dig, og til i denne Tro at forvente Din Salighed!

Petrus . . paa Havets Bølge] Matth. 14, 29—30.

Ham bør det at voxe, mig at forringes.

Joh. Evang. III, 30. Denne min Glæde er fuldkommen. Ham bør det at voxe, mig at forringes.

Et gammelt Ord siger, at Alle see hellere paa den opgaaende end paa den nedgaaende Sol. Hvorledes Alle? Mon ogsaa Den, hvis Sol det er som gaaer ned? Men hvorfor gjør han det ikke? Den opgaaende Sol skinner jo for ham ligesom for alle de Andre, ja skinner maaskee meest straalende i hans Øine, netop fordi dens Glands fordunklende fremskynder Nedgangen. Dersom et Menneske for Alvor kunde spørge saaledes, da maatte han vel være saa ung, at han slet ikke forstod, hvorom Talen var; eller saa uerfaren, at han bedrog sig selv ved et overordentligt og indbildt Forskud paa den Høimodighed, med hvilken han vilde fuldkomme det Store i Livet; eller det maatte være en Mand, der søgte at hærde sin Sjæl, ligesom Andre hærde deres Legemer til en uskjøn og daarlig Haardførhed; eller endeligen en Mand, der benyttede Forstandens Forhærdelse, og dens Slutningers kolde Urokkelighed til at spotte Menneskene, brugte mod dem hvad han ikke brugte mod sig selv, prædikede dem denne Viisdom til Belærelse, medens han dog selv ikke troede paa den, ja endog under Prædikenen holdt en Bagdør aaben, gjennem hvilken den skjulte Forfængelighed liig hiin berygtede Qvinde lukkede Forfængelighedens Speidere ind (Jac. II, 25). Enhver Anden vilde vel forstaae, hvorom Talen var, og sande, at Selverkjendelse er en vanskelig Sag; thi medens man saa let forstaaer den øvrige Verden, forandres pludselig Forstaaelsen saa be-

tydeligen, naar man selv er den Paagjeldende. Dette skulde man aldrig glemme; og ligesom Barnet bruger Pegepinden, for ikke at oversee det enkelte Bogstav, saa skulde man, hvis Livet skal faae dybere Betydning, ikke vænne sig til at forstaae Alt i Almindelighed, ikke haste med at ville forstaae Alt, men taalmodigen see efter Pegepinden, der bestandigen viser paa En selv. Og om det end i enhver anden Forstand kun var et billedligt Udtryk, at man seer Guds Finger i Livet, da forstaaer Den det ret egentligen, der er bekymret om sig selv; thi al dybere og inderligere Selverkjendelse er under guddommelig Veiledning, og seer bestandigen den Guds Finger, der peger paa ham. Naar man overseer et Bogstav, saa bliver hele Ordet forvirret, og dog er denne Forvirring Intet i Sammenligning med den, der fremkommer naar et Menneske i at forstaae hele Menneskelivet og Slægtens Historie springer eet Menneske over — sig selv; thi det enkelte Menneske er jo ikke som det enkelte Bogstav, en i og for sig intetsigende Deel af Ordet, men er hele Ordet. Og dog skeer dette saa ofte, og derfor læres der saa lidet af Livet. Selv det Menneske, der lever meest forborgent og glemt, skal have rigelig Overflod af Exempel, Formaning, Advarsel og Optugtelse, naar han blot ikke undviger den Finger, som peger paa ham; thi den simplest sammensatte Solskive angiver nøiagtigen Klokkeslettet, naar blot Solens Straale faaer Lov at falde derpaa.

Hvor ofte er ikke saaledes hiint gamle Ord gjentaget i Verden, anbragt paa rette Sted af Betragteren; men hvor sjeldent er det forstaaet itide, og naar da endeligen Forstaaelsen kom og det var for silde, hvorledes lød den? Hvor let er det ikke ogsaa for den Enkelte at unddrage sig Hentydningen, thi Ordet taler saa almindeligt! Men den almindelige Tale om almindelige Sandheder kan vel berige et Menneskes Hukommelse og udvikle hans Forstand, men er kun saare lidet til Gavn for ham, saalidet som det er til Gavn at have et Rustkammer fuldt af Vaaben, som dog ikke passe for En, naar man skal bruge dem. Og fremfor Alt er denne Almindelighed ikke til Opbyggelse; thi man opbygges aldrig i Almindelighed, ligesaalidet som et Huus opføres i Almindelighed. Først naar Ordet siges af den Rette, under de rette Forhold, paa den rette Maade, først da har Udsagnet gjort Alt hvad det formaaer for at veilede den Enkelte til oprigtigt at gjøre, hvad man ellers er snar nok til at gjøre: at henføre Alt til sig selv. Og om det end er forbudet i guddommelige og menneskelige Love, at begjære hvad Næstens er, Næstens Formaning er det aldrig forbudet at begjære, ei heller at benytte dens Veiledning. Saaledes er Alt her i

Orden; thi hvad vi have sagt, gjelder i fuld Maade om hiint forelæste Ord af Johannes den Døber, og Ingen gjøre sig Samvittighed af at tilegne sig Ordet.

Altsaa Johannes den Døber er det, som har sagt Ordet. I Judæas Ørken levede han, fjern fra den Forfængelighed, der kives om Hæderspladsen, fjern fra den Ustadighed, der opløfter og nedstyrter, jubler og korsfæster, saa fjern som hans Dragt var fra de bløde Klæder, og hans Væsen fra Rørets Bøielighed. Han var ikke Messias, ikke en af de gamle Propheter, ikke Propheten, han var Dens Røst som raaber i Ørkenen. Og han raabte i Ørkenen for at berede Den Veien, der skulde komme efter ham, hvis Skotvinge han ikke var værdig at løse. Dog var han selv ingen ringe Mand, »den største, der er født af Qvinder«, hans Herkomst vidunderlig, som Dens, hvis Tilkommelse han forkyndte, men Forskjellen atter her som den mellem det Vidunderlige, at en bedaget Qvinde vorder frugtbar, hvad der er mod Naturens Orden, og at en reen Jomfru føder ved Guds Kraft, hvad der er over Naturens Orden; thi er ikke allerede denne Forskjel en skjøn Antydning af Forskjellen mellem det Nedgaaende og det Opgaaende! Og han raabte i Ørkenen indtil Mængdens Opmærksomhed vakte Raadets Opmærksomhed, saa det skikkede Udsendinge til ham. Men han misforstod ikke sig selv, ikke sit Opholdssted i Eensomheden, ikke sin Kameelhaarskjortel, ikke sin Føde i Ørkenen, som skulde alt dette blot være et Middel for at bane ham selv Veien til Hæder og Værdighed i Folket. Nei, han var og han blev den Røst, som raaber i Ørkenen. Dette var hans Gjerning; selv følte han vel dens Betydning, men han vidste det jo og, at dens Betydning var at den skulde afskaffes og glemmes som Nattevægterens Raab, naar det er Alle vitterligt, at Dagen er frembrudt. Da gik Dens Sol op, hvis Morgenstjerne vakte de Vises Forundring; dens Herlighed skinnede og Ingen bedre end Johannes forstod, at dens Opgang var hans Sols Nedgang. Men han glædede sig derover, inderligen som Patriarcherne, der havde længtes efter Synet, oprigtigen som de Troende, for hvem den vedblev at skinne. Og dog vidste han, at den Handling, efter hvilken han nævnedes, skulde afskaffes, forsvinde som en Daab med Vand mod en Daab med Ild og den Hellig-Aand. Da kom Efterretningen til ham, at dette var skeet,

---

bløde Klæder . . . Rørets Bøielighed] Matth. 11, 7–8. **Røst . . i Ørkenen**] Matth. 3, 3. **den største, der er født af Qvinder**] Matth. 11, 11.

og hans Disciple mistrøstedes over, at Den, hvem Johannes havde givet Vidnesbyrdet, døbte og at Alle kom til ham; men Johannes svarede: denne min Glæde er fuldkommen; Ham bør det at voxe, mig at forringes.

Hvad der hændte den Største, som er født af Qvinder, det Samme hændes ogsaa den Mindre; hvad der hænder i den eneste Afgjørelse, det hænder ogsaa i de mindre, og man gjør ingen vanhellig Brug af Ordet ved af det at lære at fatte sig i det egne Livs mindre Forhold; man neddrager ikke Ordet til en verdslig Viisdoms lave Egne, saa meget mere som man ikke ønsker at glemme, at man ogsaa da, naar man ved Ordet har hjulpet sig selv til Rette, har een Bekymring og een Glæde endnu; thi Enhver er jo og bør være deeltagende i hiin eneste Afgjørelses herlige Udgang. Om derfor end ikke Betragtningen dvæler ved hiin Begivenhed selv, saa kan den og Ordets Anvendelse dog være opbyggelig: ligesom Medhustruens Søn ikke var uden Abrahams Velsignelse, om han end ikke i udmærket Forstand var Forjættelsens Barn. Og kun den behøvede ikke den lettere Føde, der var saaledes fortabt i Glæde over Dens Herlighed, hvem det bør sig at voxe, at han slet ikke mærkede, endnu mindre bekymredes ved det Lignende, der hænder ham selv og Andre i de mindre Afgjørelser.

At Den, der engang herskede over Riger og Lande, har ophørt at regjere og maa see en Mægtigere indtage sin Plads; at Den, der engang hilsedes med Jubel, snart, ja saa snart som havde det Hele været en Drøm, hører den samme Jubel nævne et andet Navn; at Den, hvis bydende Skikkelse var kjendt af Alle, i næste Øieblik betragter sig selv med Usikkerhedens Angest, om han haver tabt Forstanden eller Verden Hukommelsen, saa den forvexler en Anden med ham; at den Mester, hvis Discipel endnu igaar sad ved hans Fod, idag maa bøie Skulderen under dennes Fremskriden; at den Kjøbmand, hvis Godhed satte Tjeneren i Vei, nu seer hans Vei betegne Velgjørerens Undergang; at den Pige, der engang fyldte den Elskedes hele Tanke, nu sidder og seer hans dristige Tragten efter et høiere Maal; at den Sanger, hvis Ord var paa Alles Læber, idag er glemt, og hans Sange mere end erstattede; at den Taler, hvis Ord gav Gjenlyd overalt, nu maa søge Ørkenens Eensomhed, hvis han ønsker Gjenlyd; at den Ungdoms-Ven, der drog i lige Aag med den Jævnlige, nu med Forbauselse seer Afstanden; at det

---

hans Disciple mistrøstedes] smlgn. Joh. 3, 26. Medhustruens Søn] Ismael, smlgn. 1. Mos. 17, 20.

ydmyge Huus, hvor Forældrene boede, hvor Vuggen stod i Ringhed, nu synker hen som en Erindring, der ikke indhenter den Mægtige — dette er skeet i Verden og det skeer, hvo veed det ikke? Og dog, hvor besynderligt; dersom Du lader Din Tanke dvæle ved de Udmærkede, hvis Ihukommelse Slægterne have bevaret, da skal Du finde Det høist forskjelligt, hvorved den Enkelte udmærkede sig; og Du skal igjen finde Flere, der ere udmærkede ved det Samme; men i hiint Udvalg synes Du ligesom at savne endnu een Plads, og dog er Savnet jo en Modsigelse; thi hvorledes skulde Den finde Plads i Erindringen, hvis Opgave det var at finde sig i — at være glemt? Men netop derfor er det af Vigtighed at betænke det med sig selv, og netop derfor er det saa skjønt at gjøre det, fordi ingen jordisk Løn vinker.

Saa lader os da nærmere overveie, hvilket Sindelag der er det rette, og betænke, hvad der jo er det Samme, hvorledes Johannes sagde hiint Ord: ham bør det at voxe, mig at forringes.

Johannes sagde det med ydmyg Selvfornægtelse. Saaledes forstod han strax fra Begyndelsen sin Sendelse i Verden, og saaledes var han paa en Maade strax fra Begyndelsen ifærd med at gaae ned, eller i det mindste i Fortrolighed med Tanken derom, da han jo ellers ved for stærkt at tildrage sig Mængdens Opmærksomhed eller fængsle den for længe netop vilde have gjort Veien vanskelig for Den, som skulde komme. Forsaavidt synes Døberens Liv at være af en egen Art, og ikke at kunne afgive Veiledning for Andre. Dog kan der jo ogsaa til en saadan Sendelse i de ringere Forhold findes det Tilsvarende. Der er mange Gange siden hine Dage født et Menneske, hvis Bestemmelse kun var at bane Vei, og som allerede tidligen maatte blive sig bevidst, at dette var hans Gjerning. Enhver Saadan er da strax fra Begyndelsen henviist til Selvfornægtelse, og skal ikke først opleve en Udmærkelse, der, jo længere den varer, desto lettere kommer til at bedaare Selvfornægtelsens frigjørende og løsende Magt i en Fortryllelse; men paa den anden Side har enhver Saadan heller ei i hele sit Liv, ikke i Ungdommens Haab, ikke i Manddommens Daad, havt den skjønne Tid, i hvilken Solen standser sin Gang, staaer stille, og endnu ikke gaaer ned. Vi ville ikke afgjøre, hvilket Liv der gjør den gode Strid lettest, men derom ere vi jo Alle enige, at ethvert Menneske bør stride den gode Strid, fra hvilken Ingen er udelukket; og dog er denne saa herlig, at hvis den kun eengang var forundt en forbi-

gangen Slægt under særlige Forhold, ja hvorledes skulde da ikke Misundelse og Mismod vide at skildre den? Forskjellen er omtrent den samme som den er med Hensyn til Tanken om Døden. Saasnart et Menneske fødes, begynder han at døe; men Forskjellen er den, at der gives enkelte Mennesker, med hvis Fødsel Tanken om Døden bliver til for dem, og er hos dem i Barndommens stille Fred og hos Ungdommens lette Sind; hvorimod Andre have en Tid, i hvilken denne Tanke ikke er hos dem, indtil, naar de Aar ere udløbne, der ganske vare Livets, Tanken om Døden møder dem paa deres Vei. Hvo vilde nu afgjøre, hvilket Liv der var det letteste, enten deres, der bestandigen levede med en vis Tilbageholdenhed, fordi Tanken om Døden var hos dem, eller deres, der gave sig saaledes hen i Livet, at de næsten havde glemt, at Døden var til? Og passer i denne Henseende end ikke Johannes' Exempel for Alle, for dem det passer, for dem kan det jo være veiledende; thi ogsaa her ere Fristelser. Eller var det ikke en Fristelse, da Raadets Udsendinge næsten foranledigede ham til at misforstaae sig selv? Men Johannes holdt fast ved hvad han havde forstaaet med sig selv: sin ydmyge Gjerning og sit ydmyge Forhold til den Kommende, Raadet forstyrrede ham ikke. — I det daglige Livs Smaa-Forhold finder man let det Tilsvarende, deelvis eller ganske, og at Forholdene ere mindre, ikke i al gyldig Forstand afgjørende, ikke verdenshistoriske, ikke historiske, gjør jo ingen væsentlig Forskjel, saaledes bliver jo ogsaa et Regnestykke det Samme, hvad enten det angaaer Millioner eller Penninge. Strax naar Barnet er født, begynder jo Forældrenes ydmyge Selvfornægtelse, hvis de forstaae sig selv ret. Der menes jo ikke, at Barnet skal være Herre uden at høre og lyde; men uagtet denne Underordnethed under de Ældre er Barnet dog det Væsentlige, og i Glædens Udtryk over, at et Barn er født til Verden, lyder det skjønt med: ham bør det at voxe, os at forringes. Eller vilde dette ikke være en daarlig Tanke, om Nogen meente, at dette kun gjaldt i en langt senere Tid og for nogle enkelte Forældre, der med Beundring opdagede, at deres Barn var udmærket fremfor Andre? Fornærmer denne Tanke ikke egentligen Forældrene, fordi disse havde afstedkommet det Uskjønne, saa de, om de end strede den gode Strid, havde gjort denne uskjøn, fordi de, glemmende at de vare Forældre, mere som de Uvedkommende i Forhold til den Uvedkommende, strede den gode Strid. Og nu de Mange, for hvem Døberens ophøiede Exempel passer

Raadets Udsendinge, se Joh. 1. 19.

ganske, skjøndt i Ringhed; de Mange, der tidligen anvises til ydmygt at forstaae, at for dem er en Tjeners Skikkelse ikke nogen paatagen Skikkelse, de som tidligen anlediges til at betænke, at der for dem er en Anden, som det bør sig at voxe, medens de forringes! Maaskee kommer der ogsaa stundom til en Saadan et Raad fra høiere Steder, et misforstaaet Vink, et falsk Kald; men der var da vel ogsaa Den, som ikke forstyrredes i sin ydmyge Selvfornægtelse, der ikke daarligen greb efter Gjøglebilleder, og ikke modvillig og misfornøiet forblev i Ringheden. Men selv om et Menneske (hvilken nu end hans Selvfornægtelses Tilfældighed er; thi det Væsentlige ved Selvfornægtelse er jo, at man fornægter sig selv) ikke strax fra Begyndelsen fatter, at han er nedgaaende, da burde han jo dog ingensinde være ganske ukjendt med denne Tanke at han kan vorde det. Ethvert Menneske er kun Redskab, og veed ikke, naar Øieblikket kommer, da han sættes tilside. Fremkalder han ikke selv stundom denne Tanke, da er han en Leiesvend, en utro Tjener, der søger at befrie sig selv og bedrage Herren for den Uvished, i hvilken han fatter sin egen Intethed. At Meget er forfængeligt i Livet, vide Menneskene vel, men hvor ofte gjør den Enkelte en Undtagelse, og dog er selv den høieste Sendelse i Aandens Verden kun et Ærende, og Den, som dertil er udrustet med al Aandens Begavelse, han er kun i Ærende: men hvorfor er Englenes Udsendelse saa skjøn, fordi de saa hurtigen vende tilbage til Guds Throne igjen, at de ikke faae Tid til at fristes af den Tanke, at de varetage deres Eget! I Evangeliet er det Herren, der reiser bort, og den utroe Tjener mener, at han er reist saa langt bort, at han ikke mere vender tilbage; i Livet er det Tjeneren, der reiser bort, og den utroe Tjener bedrager sig selv med den Tanke, at han kan reise saa langt bort, at Herren ikke kan fratage ham det Betroede. Men Guld og Gods kan forsvinde som en Drøm, og Menneskenes Ære hurtigen forvandles til Spot, og Tjenestens Tid kan snart være forbi. Men Tanken om denne Afskedigelse frigjør Tjeneren til en Guds Medarbeider, ligesom Tanken om Døden frigjør et Menneske, frelser ham fra at være en Vordnet, der kun vil tilhøre Jorden, fra at være en Bedrager, der ikke vil tilhøre Gud.

Med ydmyg Selvfornægtelse sagde Døberen dette Ord; men synes ikke i en anden Henseende hans Vilkaar endnu mindre at

---

Herren, der reiser bort] Luc. 19, 12 ff.

kunne tjene til Veiledning og Exempel for Nogen; thi Den, der fulgte efter ham, lod ham jo sandeligen vederfares al Ret. Som der sjeldent i Verden er seet den ydmyge Selvfornægtelse, med hvilken Johannes blot banede Veien for den Tilkommende, saa er der jo heller aldrig seet et fredeligt og sagtmodigt Indtog som Dens, der ikke var kommen for at lade sig tjene, men for selv at tjene. Ofte nok derimod kommer Efterfølgeren saaledes, at hans fjerne Fodtrin kun vækker Forgængerens Angest og Fortørnelse, at hans Nærmen ikke synes at være for at fuldføre, men for at nedtræde det Begyndte, indtil »hans Fødder staae for Døren for at bære ham ud« (Ap. G. V, 9). Dette er vel sandt; men deraf følger jo ikke, at een Uret gjør den anden god, om den end synes at forklare, ja at undskylde den; og desuagtet bør jo dog det Gode skee, og skal skee, hvis »den Aand, der boer i os, ikke opvækker Avind, men giver større Naade« (Jak. IV, 5). Om nu endog Dens Fjed, der fulgte efter Johannes, vare i Ydmyghed og ikke kunde ophidse; om hans Fremtræden ikke kunde friste Døberen, fordi den, der fulgte efter ham, »havde været før ham« om han end gav Vidnesbyrdet, at han var den Største, som var født af Qvinder; saa har han dog ogsaa sagt, at den mindste af hans Tilhængere var større end Johannes. Kunde det vel stærkere udtrykkes, hvorledes dog al Johannes' Gjerning kun skulde afskaffes, hvorledes hans Daab var en Forberedelse, der skulde aflægges, hans Prædiken en Røst i Ørkenen, hans Skikkelse kun en afmægtig Skygge, hans eget Liv en Udelukkelse? Og dog havde Johannes ikke ved sin Vantro selv forskyldt, at han blev udelukket; men hans Gjerning var kun den, som han med al Nidkjærhed fuldkommede.

Med ydmyg Selvfornægtelse sagde Johannes Ordet, og sagde det til sine Disciple. I deres Øine var han jo dog det Store, de vare vante til at hilse ham som Mester, de havde maaskee i deres stille Sind næret Tanken om, at han selv var Den, som skulde komme; for dem kunde Døberen jo have ønsket at fortie det. Nu var han fremtraadt, den Forventede; og de mismodige Disciple stolede vel paa, at den Efterretning, de bragte Døberen, vilde aflokke ham den forønskede Forklaring. Den Forventede var fremtraadt, Døberen kunde have overladt ham Skuepladsen, selv være traadt til Side, have skjult sig i en Afkrog med Disciplene, og vedblevet i deres Øine at være Mesteren, om han end ikke selv

---

for at lade sig tjene osv.] Matth. 20, 28. »havde været for ham« Joh. 1, 15.

havde yttret denne Tanke, end mindre ladet den komme ud i Verden, hvor den jo blot vilde være til Hinder for Den, hvis Vei han skulde berede. Hvor er det saa gavnligt, at betragte det Ærværdige! Selv hvad der, menneskeligt talt, havde været tilgiveligt, ak ja næsten priseligt, skammer man sig ved at tiltroe Døberen, ikke blot fordi det Modsatte er fortalt; men selv om Intet var fortalt, hvo vilde dog lyve disse Tanker ind i ham! Han blev sig selv tro; hvad han havde forkyndt i Ørkenen, forend den Kommende fremtraadte, hvad han havde prædiket for Folket, det Samme vidnede han for Disciplene, netop da deres Efterretning syntes at begjere et andet Svar. Han opfordrede dem selv til at vidne med ham, at dette havde været hans Vidnesbyrd fra Begyndelsen, og Disciplene maatte igjen vidne med ham, at dette Vidnesbyrd var hans Slutning, hans Ja og hans Amen.

Saaledes Johannes. Er det Sandhed, at der i Livets mindre Forhold findes det Tilsvarende, mon derfor ogsaa altid hvad der kunde ligne Johannes virkeligen ligner ham? Maaskee var der Den, hvis Betragtning det ikke undgik, at en ny Dag begyndte at dæmre; hvo Efterfølgeren skulde være, lod sig endnu ikke skjelne — da vilde han Intet vide. Men Dagens Frembrud lader sig ikke dølge; dog hvo den Kommende var, kunde ikke bestemmes; da befalede han som Herodes, at alle Børn under to Aar skulde dræbes. — Maaskee var der Den, hvis Lykkes Sol begyndte at hælde, en Anden var den Begunstigede. Nu, det er jo ikke Sandhedens Strid, hvo der skal være den Lykkelige; da lagde han Raad op med Ondskaben, og Hævnens Piil, der flyver i Mørket, rammede den Forhadte. — Maaskee besteg en ny Pharao Thronen, der ikke kjendte Joseph og hans Fortjenester, men den Forglemte bragte selv sin Fortjeneste i Glemsel hos Den, der kjendte ham, og nu kjendte hans Avind. — Eller han skjulte sig for Menneskene, han vilde ikke gavne det Nye med sit Vidnesbyrd, han bar det som en Skjændsel, at hans Tid var forbi, ret som var dette Skjændselen, at hans Tid var forbi, og ikke snarere, at hans Sjel var ukjendt med Ydmyghed og Selvfornægtelse. — Maaskee var der Den, som saae sin Aftagen; da hengav han sig til Græmmelsen og visnede ved at græmmes, som var denne Aftagen Døden, som voxede kun Den, der er plantet ved Vandbækken, og ikke ogsaa Den, der planter sig hen i Selvfornægtelsens velsignede Jordbund. — Ja hvor

---

alle Børn under to Aar osv.] Matth. 2. 16. plantet ved Vandbækken] Ps. 1, 3.

mange Veie er der ikke i Afgjørelsens Stund; og dog er der kun een Vei, de andre ere Afveie, hvad enten de føre didhen, hvor Misundelsen oplægger sine Planer, eller hvor Græmmelsen er tilhuse, hvor Begjeringens Orm ikke døer, hvor Trøstesløsheden stirrer paa sit Tab, hvor Spotten ængster Andre med sin usle Viisdom, hvor Bagvaskelsens Tunge forraader Hjertets Overflødighed — alle føre de bort, langt bort, Tanken tør end ikke forfølge dem. Men den ydmyge Selvfornægtelse bliver sig selv tro og bliver i Forstaaelse med Den, hvem det bør sig at voxe om man end selv forringes, som Johannes gjorde det; thi med hiint Vidnesbyrd gik jo hans Sol ned, og dog, naar var han større end i dette Øieblik? Men altsaa voxede jo ogsaa han, og var størst, da han gik ned.

Med oprigtig Glæde sagde Johannes dette Ord. Dersom Du, m. T., hvad Du jo gjør, erindrer Døberens strenge Prædiken til Omvendelse, hans prophetiske Uforfærdethed i at dømme Høie og Lave, den hellige Vrede, med hvilken han lagde Øxen ved Foden af Træet — da maa det vel dybt gribe Dig, naar Du betænker den veemodige Mildhed, den glade Inderlighed, hvormed han taler om sit Forhold til den Kommende. At der ogsaa under en Kameelhaarskjortel kan slaae et Hjerte saa riigt paa Følelse, ikke blot for Sandhed og Ret, hvortil jo hans Liv var helliget! At han har kunnet bevare denne Følelse derude i Ørkenen! At den selvfornægtende Glædes sagte Luftning kan fornemmes for Straffedommens Torden! Hans Udsagn betegner aldeles, hvad det skal betegne, men Udtrykket derimod er saa høitideligt, saa festlig skjønt, at man næsten fristes til at forestille sig Døberens strenge Skikkelse, iført en Høitidsdragt, at gaae som til Gjestebudshuus, en venlig Mand, der bringer Glædens Hilsen — ja som gik hiin alvorlige, mørke Eneboer, der sang sørgeligt for Folket, om det end ikke vilde græde, som gik han formildet i Dandsen, efter det Glædens Spil, som atter Børnene paa Torvet ikke vilde forstaae, om det end angik dem — og Døberen var den Eneste som blev udelukket. O, der gives en Rørelse, som er overflødig paa skjønne Ord og saare snar til at hensmelte i bløde Stemninger; men naar Manden i den Kameelhaarskjortel, hvem Storme ikke bevægede, naar han formildes, hvem maa hans Ord da ikke røre! Hans Stemning er ingen usand Følelse, tvertimod er Sandhedens Dom adskillende til-

---

Børnene paa Torvet osv.] smlgn. Matth. 11, 16—17.

stede i Ordet, han siger; og den nidkjære Dommer har først dømt sig selv: »et Menneske kan slet Intet tage, uden det bliver givet ham af Himmelen« (V. 27). Dette er Ordet, hvormed han dømmer sig selv, skifter mellem sig og den Kommende, det er Dommeren som taler, og dog er det Udsagte jo en Lovtale over, at han fuldkommede det. Nu har han beskikket sin Huusholdning, da følger hans Bryllups-Hilsen: »Den, som haver Bruden, er Brudgommen, men Brudgommens Ven, som staaer og hører ham, glæder sig meget over Brudgommens Røst. Denne min Glæde er fuldkommen« (V. 29). Da besinder han sig paa sig selv, og paa sit Forhold, at han er den Fremmede, ja den Udelukkede, og nu er dette Afskeds-Ordet: ham bør det at voxe, mig at forringes.

Med oprigtig Glæde sagde han Ordet. Nu er det vel sandt, at hans hele Liv netop havde været beregnet paa Dens Fremtræden, der nu fremtraadte, og forsaavidt maatte det jo glæde ham. Men deraf følger dog endnu ikke, at hans Glæde var fuldkommen; ligesom vi da heller ei maae glemme, at det, at han selv havde forstaaet sit Liv saaledes fra Begyndelsen, var hans ædle Selvfornægtelses Gjerning, og dens Triumph er det, at Glæden er fuldkommen. Vel er det sandt, at han saae den Kommende ikke ligegyldigen støde ham til Side, men saae ham drage frem som en Fredens Fyrste; men Vidnesbyrdet bliver dog det samme. Om ingen Anden endnu fattede, hvilket svælgende Dyb der var mellem den Kommende og Døberen, saa fattede han det, og dog udtrykte han det ganske, og sin Glæde over, at det netop var saaledes. Denne Glæde var ham fuldkommen, at han blev seet i al sin Ringhed ved Siden af den Kommendes Herlighed. Hvis dette ikke blev klart, da havde hans Glæde ikke været ham fuldkommen. Hvad Under om den Troende maatte glæde sig over, at den Forventedes Herlighed var Guds Herlighed, da han jo blev deelagtig i den, og netop derved større end Johannes; men han var jo den som forringedes.

Med oprigtig Glæde sagde han Ordet; eller finder Du nogen Svig i hans Mund, nogen falsk Følelse, der skjuler Sandheden, nogen halv Sandhed, der sminkes med overdreven Følelse? Udtrykket selv er vel ligesaa inderligt, ligesaa skjønt, som hvad det udtrykker, hvilket jo er det Skjønneste: Selvfornægtelsens oprigtige Glæde. Og nu dets Sandhed. Vi vide det vel, at der gives en Viisdom, som især er stærk i at forstaae det Forbigangne bag efter, i at berolige deres Sind, som ere døde og glemte, i at veilede dem, der selv have hjulpet sig, i at tilbyde en Trøst, der ikke vedkom-

mer noget Menneske. En saadan Viisdom, der aldrig tør kalde det Forbigangne tillive, for at det ikke skal vise sig, at den Intet veed i Afgjørelsens Øieblik, men Alt bag efter, en saadan Viisdom vilde vel her forklare, at Johannes dog altid beholdt en vis forsvindende Betydning som Forberedelse, en vis deelviis Berettigelse som en Gjennemgang for det Høiere. Saaledes forstod Johannes det ikke, saaledes vilde han ikke forstaaes, hans Selvfornægtelse var dybere, og derfor hans Glæde høiere. Den som har Bruden, siger han, er Brudgommen. Bestemtere kunde han vel ikke udtrykke, at han selv var udelukket. Uendeligt opfattede han Forskjellen, ingen Paatrængenhed bragte ham nærmere, men derfor var Glæden ham fuldkommen. Han var Brudgommens Ven, der staaer og hører hans Røst og glæder sig meget; men den Mindste i Himmeriges Rige er større end Johannes, thi han staaer ikke udenfor og hører Brudgommens Røst.

Med oprigtig Glæde sagde Johannes Ordet, og sagde det til sine Disciple. Og dog selv om hans Glæde var fuldkommen, han kunde jo have gjemt den i sit Hjerte, han kunde have udtrykt den mindre bestemt, og ikke saaledes, at hans egen Forringelse netop maatte blive paafaldende for Disciplene, der vel neppe vare dannede til at fatte hans Glæde. Ja, han kunde have gjort det for Disciplenes Skyld, at disse, som maaskee trods Vidnesbyrdet havde sat deres Haab til ham, ikke altfor dybt skulde føle, hvor dybt de forringedes med Mesteren. Men nei! hans Glæde blev ham fuldkommen, jo mere han forringedes. Som de Troendes Glæde i Himlen skal være stor formedelst Herligheden, saa var hans Glæde fuldkommen i Forringelsen.

Saaledes Johannes; og saaledes skal den Enkelte fuldkomme det Lignende i de mindre Forhold; hvis han først haver lært ydmygt at fornægte sig selv, og at overvinde sit Sind, da skal Glæden ogsaa seire. Men det Første maa man lære først, siden det Større; man indvies først i den mindre Hemmelighed, siden i den større. Og uden denne Tanke tør jo Ingen ganske være. I en ældre Tid var det Skik, at man ofte betænkte sin Død, indtil man var saaledes i stille Fortrolighed med denne Tanke, at den ingenlunde forstyrrede Livets Gjerning; ja man var saa fortrolig med Tanken, at man endog fik Tid til at betænke sin Pynt og at have det Alt i Beredskab. Saaledes ogsaa med Den, der itide blev fortrolig med Selvfornægtelsens Dødstanke, han skal ogsaa faae Tid til at være betænkt paa den Glædens Fuldkommelse, der er Selvfornægtelsens uforkrænkelige Pynt.

Og dog synes Livet at vidne mod, ikke at dette kan skee, men at det skeer. Stort allerede, menneskeligt talt, om Nogen fornægtede sig selv, og fandt, at det burde sig en Anden at voxe, ham at forringes, fandt sig deri med den underlige trøstesløse Forsonethed, hvormed man finder sig i en Skjebne. En gammel hedensk Digter, hvis Berømmelse var stor, men som nu, fremrykket i Aar, vel omgikkes med den Tanke, at hans Tid snart var forbi, sagde engang til den blonde Yngling, der ved hans Side betragtede Væddekampen: »Du seer, min Søn, hvorledes det gaaer til: den Overvundne tier, og Folket jubler.« Saaledes gaaer det jo til; og Jubelen gjelder ikke den Overvundne, men han gaaer sin eensomme Vei og finder sig i at være overvunden og bærer intet Nag til Seierherren — men at han skulde sees paa Kamppladsen, at han skulde glæde sig over den Andens Seier, det var for meget forlangt; og at hans Glæde skulde være fuldkommen, var en Urimelighed. — Maaskee var der Den, som ogsaa saae en Anden voxe, og hans Hjerte gjemte ikke Misundelse, men hans Glædes Hilsen var dog tvetydig, ikke liflig at høre. — Eller han kunde ikke glemme sig selv over Brudgommens Røst, og hans Deeltagelse mindede om den egne Betydning, saa Glæden ikke var og ikke blev fuldkommen. — Eller hans Glæde var en saadan, at den dog vendte et eller andet Sind til ham bort fra den Glade. — Eller selv i Glædens Øieblik »sukkede han mod« (Jac. V, 9) den Stærkere, fordi han selv maatte forringes. — Eller han blev ganske borte, fordi hans Sind var for svagt til at bevare Glæden, naar han skulde høre Brudgommens Røst. — Eller hans Hjerte gjemte mere Glæde end hvad han tilstod endog for de Fortrolige. — — Men Johannes' Glæde var fuldkommen; han var Brudgommens Ven, og hans Glæde var fuldkommen; han stod hos ham, og hans Glæde var fuldkommen; han hørte hans Røst, og hans Glæde var fuldkommen.

Ham bør det at voxe, hvo er denne »ham«? I den Forstand, i hvilken vi have talet, kan Enhver nævne ham med et andet Navn; thi saaledes vexler det paa Jorden, Een voxer og en Anden tager af, idag er det mig og imorgen er det Dig. Men Den, som i ydmyg Selvfornægtelse og med oprigtig Glæde saae en Anden voxe, hans Sind skal vel ogsaa vendes til en ny Glæde, og denne hans nye Glæde skal vel vorde fuldkommen.

*

* *

Et gammelt Ord siger, at Alle see hellere paa den opgaaende end paa den nedgaaende Sol. Hvorledes Alle? Mon ogsaa Den, hvis Sol det er, som gaaer ned? Ja! thi ogsaa han tragter jo efter, at glæde sig som Brudgommens Ven, naar han staaer og hører Brudgommens Røst.

PHILOSOPHISKE SMULER.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Til Grund for Texten er lagt 1ste Udgave. Den er s
lignet med Originalmanuskriptet (Universitetsbibliotheket,
Papirer, Pakke 12).

PHILOSOPHISKE SMULER

ELLER

EN SMULE PHILOSOPHI.

AF

JOHANNES CLIMACUS.

UDGIVET

AF

S. KIERKEGAARD.

Kan der gives et historisk Udgangspunkt for en evig Bevidsthed; hvorledes kan et saadant interessere mere end historisk; kan man bygge en evig Salighed paa en historisk Viden?

KJØBENHAVN.

FAAES HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1844.

Bedre godt hængt end slet gift.

SHAKSPEARE.

Shakspeare, Hellig tre Kongers Aften 1. Akt 5. Scene: many a hanging has prevented a bad marriage.

Forord.

Det, her bydes, er kun en Piece, *proprio Marte, propriis auspiciis, proprio stipendio,* uden al Fordring paa at participere i den videnskabelige Stræben, hvor man erhverver Berettigelse som Gjennemgang, Overgang, som Afsluttende, Forberedende, Deeltagende, som Medarbeider eller som frivilligt Følge, som Heros eller dog som relativ Heros, eller idetmindste som absolut Trompeter. Det er kun en Piece og bliver ikke til mere, selv om jeg, som Magisteren hos Holberg, *volente deo* vilde continuere den med sytten andre; bliver ikke til mere, saalidet som Den, der skriver Halvtimeslæsning, skriver Andet, selv om han skriver Folianter. Præstationen er imidlertid i Forhold til mine Evner, jeg der ikke som hiin ædle Romer *merito magis quam ignavia* afholder mig fra at tjene Systemet, men er en Lediggænger af Magelighed, *ex animi sententia*, og af gode Grunde. Dog vil jeg ikke forskylde en απραγμοσυνη, der vel til enhver Tid er en Statsforbrydelse, men fornemlig

---

proprio Marte o. s. v.] paa egen Haand, paa egne Vegne og for egen Regning. Magisteren hos Holberg] Stygotius i Jacob v. Thyboe 3. Akt 4. Scene: . . . . naar jeg, *volente Deo*, skal disputere . . . . . Den handler *de alicubitate* og skal blive continuered med 5 andre. *volente deo*] om Gud vil.

hiin ædle Romer] Sallust; se hans Jugurtha 4, 4: at jeg mere af gode Grunde end af Magelighed *(merito magis quam ignavia)* har ændret mine Grundsætninger (og nu ikke mere vil tjene Staten). — K. synes at have taget *merito* i Betydningen: paa Grund af mine Fortjenester. *ex animi sententia*] af mit Hjertes Tilbøielighed. ἀπραγμοσύνη] Afholden sig fra Deltagelse i det offentlige Liv (Xenoph. Memorab. 3, 11, 16 om Sokrates). — Solon havde sat Tab af borgerlig Ære som Straf for den Athenienser, der i en borgerlig Strid undlod at tage Parti.

i en Gjæringsperiode, da den i Oldtiden endog forbødes under Livsstraf. Men sæt nu man ved sin Indblanden forskyldte en større Forbrydelse, forsaavidt man kun afstedkom Forvirring, var det da ikke bedre, at man passede sig selv? Det er ikke Enhver givet, at hans Tankebeskæftigelse lykkeligt træffer sammen med det Almenes Interesser, saa lykkeligt, at det næsten bliver vanskeligt at afgiøre, hvorvidt han bekymrer sig derom for sin egen eller for det Almenes Skyld; thi sad ikke Archimedes lige uforstyrret og betragtede sine Cirkler, da Syracus var indtaget, og var det ikke til den romerske Soldat, der myrdede ham, at han sagde disse skjønne Ord: *nolite perturbare circulos meos?* Men Den, der ikke er saa lykkelig, han see sig om et andet Forbillede. Da Corinth blev truet med en Beleiring af Philip, og alle Indvaanere vare i travl Virksomhed, idet den ene pudsede sine Vaaben, den anden bar Steen sammen, en tredie udbedrede paa Muren; og Diogenes saae det, da samlede han i en Skynding sin Kappe sammen, og trillede sin Tønde med stor Iver frem og tilbage igjennem Gaderne. Da man spurgte ham, hvorfor han gjorde det, svarede han: ogsaa jeg er beskæftiget og ruller min Tønde, at jeg ikke skal være den eneste Lediggænger mellem saa mange flittige Mennesker. En saadan Adfærd er idetmindste ikke sophistisk, dersom ellers Aristoteles forklarer rigtigt, at den sophistiske Kunst er den, ved hvilken man tjener Penge. En saadan Adfærd kan idetmindste ikke forskylde nogen Misforstaaelse; thi det var da vel utænkeligt, at Nogen kunde falde paa at ansee Diogenes for Stadens Frelser og Velgjører – og det er dog vel umulig at Nogen kunde falde paa (hvad jeg idetmindste anseer for den største Fare, der kunde hænde mit Forehavende), at tillægge en Piece verdenshistorisk Betydning, eller antage, at dens Forfatter var den i vor kjære Residentsstad Kjøbenhavn forventede systematiske Salomon Goldkalb. For at dette skulde skee, maatte den Skyldige af Naturen være besynderlig dum, og formodentlig ved at vræle Dag ud og Dag ind i antistrophisk Vexelsang, hver Gang Nogen bildte ham ind, at nu begyndte der en ny Æra, en ny Epoche o. s. v., i den Grad have skreget det ham kun sparsomt tildeelte *quantum satis* af sund Forstand saa

---

da den ɔ: under hvilken den. *nolite* o. s. v.] forstyrrer ikke mine Cirkler! (Valerius Maximus VIII, 7 Ext. 7: *noli, obsecro, istum disturbare.*) see sig om ɔ: see sig om efter. Diogenes] se Lukian, Hvorledes man skal skrive Historie Kap. 3. Aristoteles] Om sophistiske Beviser Kap. 1. Jvfr. E. P. I S. 405. Salomon Goldkalb] i Heibergs Kong Salomon og Jørgen Hattemager. *quantum satis* tilstrækkelige Maal.

aldeles ud af Hovedet, at han var bleven lyksaliggiort i, hvad man kunde kalde den høiere Galenskabs vrælende Afsindighed, hvis Symptom er Vrælet, den convulsiviske Vrælen, medens Vrælets Indhold er disse Ord: Æra, Epoche, Æra og Epoche, Epoche og Æra, Systemet; og den Lyksaliggjortes Tilstand er en irrationel Exaltation, da han lever, som var hver Dag ikke blot en af de Skuddage, der kun indtræffe hvert 4de Aar, men en af dem, der kun indtræffe hvert Aartusinde, medens Begrebet som en Gjøgler i denne Dyrehavstid hvert Øieblik maa giøre disse idelige Hundekunster med at slaae om — indtil det slaaer Manden om. Himlen bevare mig og min Piece fra denne Situation, at et saadant larmende »Rabalderfjog« skulde ved sin Indblanden rive mig ud af min sorgløse Selvtilfredshed, som Forfatter af en Piece, forhindre en god og velvillig Læser i ganske ugeneert at see efter, om der i Piecen er Noget han kan bruge; og bringe mig selv i den tragicomiske Forlegenhed, at maatte lee af min egen Ulykke, som vel den gode Stad Fredericia maatte lee i al sin Ulykke, da den læste i Journalen Efterretningen om en Ildebrand dersteds: »Allarmtrommen gik, Sprøiterne foer gjennem Gaderne« — uagtet der kun er een Sprøite i Fredericia og vel ikke stort mere end een Gade, og Avisen altsaa nødsagede En til at slutte, at den ene Sprøite istedenfor at kjøre til Brandstedet har flankeret betydningsfuldt om i Gaden — — uagtet min Piece vel mindst af alle synes at minde om Lyden af Allarmtrommen, og dens Forfatter vel mindst af alle er tilbøielig til at lade Allarmtrommen gaae.

Hvad nu min Mening er? . . . . . Ingen spørge mig derom, og næst efter Det, om jeg har en Mening, kan jo intet være en Anden mere ligegyldigt, end hvilken min Mening er. At have en Mening er mig baade for meget og for lidet, forudsætter en Tryghed og Velvære i Existents, ligesom i Jordlivet Det at have Kone og Børn, hvilket ikke er Den forundt, som Dag og Nat maa være paafærde, uden dog at have sit visse Udkomme. I Aandens Verden er dette mit Tilfælde; thi dertil har jeg dannet mig og danner mig, altid at kunne dandse let i Tankens Tieneste, saavidt muligt til Gudens Ære og til min egen Fornøielse, renoncerende paa den huuslige Lyksalighed og borgerlige Agtelse, den *communio bonorum* og Glædernes Samdrægtighed, som det er at have en Mening. —

---

slaae om] nemlig i sin Modsætning; et Udtryk af den Hegelske Philosophi. *communio bonorum* Eiendomsfællesskab; ordret: Fællesskab i Goder (saaledes snarest her).

Om jeg har nogen Løn derfor, om jeg som Den, der tjener ved Alteret, selv spiser af hvad der fremsættes paa Alteret? . . . . Det lade man mig om; Den, jeg tiener, er god nok, som Pengemændene sige, og anderledes god end Pengemændene forstaae det. Hvis derimod Nogen vilde være saa høflig at antage, at jeg har en Mening, hvis han drev Galanteriet til den Yderlighed, at antage denne Mening, fordi den var min, da gjør det mig ondt for hans Høflighed, at den bliver en Uværdig til Deel, og for hans Mening, dersom han ellers ikke har anden end min; mit Liv kan jeg sætte ind, mit Liv kan jeg i al Alvor spøge med — ikke en Andens. Dette formaaer jeg, det Eneste jeg kan gjøre for Tanken, jeg som ikke har Lærdom at byde den, »neppe nok det Cursus til 1 Drachme, end sige da det store til 50 Drachmer« (Cratyllus). Kun mit Liv har jeg, hvilket jeg strax sætter ind, hver Gang en Vanskelighed viser sig. Da gaaer Dandsen let; thi Tanken om Døden er en flink Dandserinde, min Dandserinde, ethvert Menneske er mig for tungt; og derfor, jeg beder, *per deos obsecro:* Ingen inclinere for mig, thi jeg dandser ikke.

J. C.

Den, der tjener ved Alteret osv.] jvfr. 1. Korinth. 9, 13. Cratyllus] Platons Kratylos p. 84 b: (Sokrates) hvis jeg nu allerede havde hørt det Foredrag af Prodikos til 50 Drachmer, om hvilket han siger, at naar man har hørt det, saa er man udlært paa det Omraade, saa vilde der ikke være noget til Hinder for at du lige strax kunde faae Sandheden at vide med Hensyn til Ordenes rette Betydning og Brug; det har jeg imidlertid ikke hørt, men kun det til 1 Drachme. *per deos obsecro* jeg besværger Eder i Gudernes Navn.

Propositio.

ørgsmaalet gjøres af den Uvidende, der end ikke veed, hvad der har givet Anledning til at han spørger saaledes.

Capitel I.

Tanke-Projekt.

A.

Hvorvidt kan Sandheden læres? Med dette Spørgsmaal ville begynde. Det var et socratisk Spørgsmaal, eller blev det ved t socratiske Spørgsmaal, hvorvidt kan Dyden læres? thi Dyden stemtes igjen som Indsigt (cfr. Protagoras, Gorgias, Meno, Euthym). Forsaavidt Sandheden skal læres, maa den jo forudsættes ke at være, altsaa idet den skal læres, søges den. Her møder ı den Vanskelighed, som Socrates i Meno (§ 80 Slutning) gjør ›mærksom paa som paa en »stridslysten Sætning«, at et Menneske nuligt kan søge hvad han veed, og lige saa umuligt søge hvad ın ikke veed; thi hvad han veed, kan han ikke søge, da han ed det, og hvad han ikke veed, kan han ikke søge, thi han veed end ikke, hvad han skal søge. Vanskeligheden gjennemtænker crates derved, at al Læren og Søgen kun er Erindren, saaledes,

---

Protagoras osv.] platoniske Dialoger, hvori Dyden bestemmes som Ind-. Meno] pag. 80 e (næsten ordret oversat indtil: hvad han skal søge«.). Vanskeligheden gjennemtænker Socrates] korrektere: Plato. K. ıner paa dette Punkt ikke mellem de to.

at den Uvidende blot behøver at mindes, for ved sig selv at besinde sig paa, hvad han veed. Sandheden bringes saaledes ikke ind i ham, men var i ham. Denne Tanke udfører Socrates videre, og i den concentrerer egentligen den græske Pathos sig, da den vorder et Beviis for Sjelens Udødelighed, vel at mærke retogradt, eller et Beviis for Sjelens Præexistents*).

I Betragtning heraf viser det sig, med hvilken vidunderlig Conseqvents Socrates [illegible]o og kunstnerisk realiserede, hvad han havde forstaaet. Han var og blev Gjordemoder; ikke fordi han »ikke havde det Positive«**), men fordi han indsaae, at hiint Forhold er det [illegible]ieste, et Menneske kan indtage mod det andet. Og deri beho[illegible] i [illegible] Evighed Ret; thi selv om der nogensinde er givet [illegible] Udgangspunkt, mellem Menneske og Menneske [illegible]ande Forhold, naar man reflekterer paa det Ab[illegible]ntes med det Tilfældige, men af Hjertens Grund [illegible]t forstaae den Halvhed, der

---

*) Tænkes Tanken absolut, saa at der altsaa ikke reflekteres paa Præexistentsens forskjellige Tilstande, da gaaer denne græske Tanke igjen i den ældre og moderne Speculation: en evig Skaben; en evig Udgaaen fra Faderen; en evig Gudvorden; en evig Sig-Offren; en forbigangen Opstandelse; en overstanden Dom. Alle disse Tanker ere hiin græske Tanke om Erindringen kun mærker man det ikke altid, fordi man jo er kommen til dem ved at gaae videre. Adskilles Tanken i en Tællen af Præexistentsens forskjellige Tilstande, da er denne approximerende Tænknings evige *præ*'er ligesom den tilsvarende Approximations evige *post*'er. Man forklarer Tilværelsens Modsigelse ved at statuere et Præ, som man behøver det (i Kraft af en tidligere Tilstand er Individet kommet i sin nuværende ellers uforklarlige Tilstand), eller ved at statuere et Post, som man behøver det (paa en anden Klode faaer man Individet bedre anbragt, og i Betragtning deraf er hans nuværende Tilstand ikke uforklarlig).

**) Saaledes hedder det i vor Tid, hvor man har det Positive, omtrent ligesom naar en Polytheist vilde lade haant om Monotheismens Negativitet; thi Polytheisten har jo mange Guder, Monotheisten kun een; Philosopherne have mange Tanker, som alle gjelde til en vis Grad, Socrates kun een, som er absolut.

ældre og moderne Speculation] hermed sigtes dels til Middelalderens Mystik (Scotus Erigena, Mester Eckart), dels til Schelling og Hegel. Se f. Ex. Martensen, Mester Eckart (1 Udg.) S. 11. 100 ff. o. s. v. *præ* før, forud, *post* efter.

synes Menneskenes Lyst og Systemets Hemmelighed. Derimod var Socrates en af Guden selv examineret Gjordemoder; den Gjerning han fuldkommede var et guddommeligt Ærende (cfr. Platos Apologi); om han end forekom Menneskene en Særling (ατοπωτατος. *Theaet.* § 149); og det var guddommeligt meent, hvad Socrates ogsaa forstod, at Guden forbød ham at føde (μαιευεσθαι με ὁ θεος αναγκαζει, γεννᾶν δε απεκωλυσεν. *Theaet.* § 150); thi mellem Menneske og Menneske er det μαιευεσθαι det Høieste, det at føde tilhører jo Guden.

Socratisk seet, er ethvert Udgangspunkt i Tiden *eo ipso* et Tilfældigt, et Forsvindende, en Anledning; Læreren er ei heller mere, og giver han sig og sin Lærdom hen paa nogen anden Maade, da giver han ikke, men fratager, da er han end ikke den Andens Ven, mindre hans Lærer. Dette er den socratiske Tænknings Dybsind, dette hans ædle gjennemførte Humanitet, der ikke gjør slet og forfængeligt Compagni med gode Hoveder, men ogsaa føler sig ligesaa beslægtet med en Feldbereder, hvorfor han jo snarligen »forvissede sig om, at Physiken ikke er Menneskets Sag, og derfor begyndte at philosophere om det Ethiske i Værkstederne og paa Torvet« (Diogenes af L. II, 5, 21), men philosopherede lige absolut, hvem han end talede med. Med halve Tanker, med Prutten og Tingen, med Hævden og Opgiven, som skyldte den Enkelte til en vis Grad et andet Menneske Noget, men da atter igjen til en vis Grad ikke; med løse Ord, der forklare Alt, undtagen: hvilken denne visse Grad er; med alt Sligt gaaer man ikke ud over Socrates, naaer ei heller Aabenbaringsbegrebet, men bliver i Passiaren. For den socratiske Betragtning er ethvert Menneske sig selv det Centrale, og hele Verden centraliserer kun til ham, fordi hans Selverkjendelse er en Guds-Erkjendelse. Saaledes forstod Socrates sig selv, saaledes maatte efter hans Anskuelse ethvert Menneske forstaae sig selv, og i Kraft deraf maatte han forstaae sit Forhold til den Enkelte, altid lige ydmygt og lige stolt. Dertil havde Socrates Mod og Besindighed at være sig selv nok, men ogsaa i Forhold til Andre kun at være Anledning endog for det dummeste Menneske. O, sjeldne Høimod, sjelden i vor Tid, hvor Præsten er lidt mere end Degnen, hvor hvert andet Menneske er

---

Platos Apologi] pag. 21 ff. 28 e. 30 d osv. μαιεύεσθαι osv.] til at være Fødselshjælper tvinger Guden mig, men at føde har han negtet mig. μαιεύεσθαι at forløse en Fødende. *eo ipso* som saadant. Diogenes af L.] Diogenes fra Laerte, Om de berømte Philosophers Liv osv.

Autoritet, medens alle disse Forskjelligheder og al den megen Autoritet medieres i en fælleds Galskab, og i et *commune naufragium*; thi medens aldrig noget Menneske har været i Sandhed Autoritet, eller gavnet nogen Anden ved at være det, eller har formaaet i Sandhed at tage Clienten med sig, saa lykkes det bedre paa en anden Maade; thi det slaaer aldrig feil, at een Nar, idet han selv gaaer, tager flere andre med sig.

Forholder det sig saaledes med at lære Sandheden, da kan det, at jeg har lært af So[illegible] [illegible]r af Prodikos eller af en Tjenestepige, kun beskæftige mig historisk, eller forsaavidt jeg er en Plato i Sværmeri, digterisk. Men dette Sværmeri, om det end er skjønt, om jeg end ønsker mig s[illegible]lv og ønsker Enhver denne εὐκαταφορια εἰς παϑος, som kun Stoik[illegible]ren kunde advare imod, om [illegible]g end ikke har socratisk Høimod [illegible]g socratisk Selvfornegtelse til [illegible] tænke dens Intethed — dette Sværmeri er dog kun en Illusion, [illegible]et vilde Socrates sige, ja en Uklarhed, i hvilken den jordiske Forskjellighed gjærer næsten vellystigt. Det kan heller ei interessere mig anderledes end historisk, at Socrates' eller Prodikos' Lære var den og den, thi Sandheden, i hvilken jeg hviler, var i mig selv og kom frem ved mig selv, og end ikke Socrates formaaede at give mig den, saa lidet som Kudsken formaaer at trække Hestens Byrde, om han end ved Svøben kan hjælpe den dertil*).

*) Et Sted i Klitophon anfører jeg kun som en Yttring af en Tredlemand, da denne Dialog ansees for uægte. Klitophon klager over Socrates, at han i Forhold til Dyden blot er opmuntrende (προτετραμενος), saaledes, at han fra det Øieblik af, at han tilstrækkeligt har anbefalet Dyden i Almindelighed, nu overlader Enhver til sig selv. Klitophon mener, at denne Adfærd maa have sin Grund i, enten at Socrates ikke veed mere, eller at han ikke vil meddele mere. (cfr. § 410).

commune naufragium fælleds Skibbrud; Hentydning til det latinske Ordsprog c. n. *dulce*, »fælleds Ulykke er let at bære«. een Nar osv.] Hentydning til Gnavspillet (»Narren gaaer og tager Nullet med sig«). Prodikos] en Sophist, Samtidig af Sokrates. εὐκαταφορία εἰς πάϑος (eukataphoria eis pathos), Tilbøielighed (Disposition) til Lidelse; Udtrykket brugtes af Stoikerne (se Stobæus Ecl. II 93) om den sjælelige Tilstand, hvorved man let forfalder til falsk Opfattelse af Virkeligheden. S. K. har Udtr. fra Tennemann, Gesch. d. Philos. IV p. 129 Note. προτετραμμένος (ikke —τραμενος) betyder ikke »opmuntrende«, men »opmuntret«; det staaer saaledes flere Steder i Dialogen Klitophon, og er af K. ved en Huskefeil sat for det i samme Dialog brugte προτρεπτικός, der har den angivne Betydning. § 410] ɔ: pag. 410 c.

Mit Forhold til Socrates og Prodikos kan ikke beskæftige mig med Hensyn til min evige Salighed, thi denne er givet retrogradt i Besiddelsen af den Sandhed, hvilken jeg fra Begyndelsen havde, uden at vide det. Vilde jeg tænke mig i et andet Liv at træffe sammen med Socrates, Prodikos, eller Tjenestepigen, da blev atter her ingen af dem mere end Anledning, hvad Socrates uforfærdet udtrykker derved, at han selv i Underverdenen kun vilde spørge; thi den finale Tanke af al Spørgen er, at den Spurgte dog selv maa have Sandheden, og faae den ved sig selv. Det timelige Udgangspunkt er et Intet; thi i samme Øieblik som jeg opdager, at jeg fra Evighed har vidst Sandheden, uden at vide det, i samme Nu er hiint Øieblik skjult i det Evige, indoptaget deri, saaledes, at jeg, saa at sige, end ikke kan finde det, selv om jeg søgte det, fordi der intet Her og Der er, men kun et *ubique et nusquam*.

B.

Skal det nu forholde sig anderledes, da maa Øieblikket i Tiden have afgjørende Betydning, saaledes at jeg intet Øieblik hverken i Tid eller Evighed vil kunne glemme det, fordi det Evige, som før ikke var, blev til i dette Øieblik. Lader os nu under denne Forudsætning betragte Forholdene med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt Sandheden kan læres.

a) Den forudgaaende Tilstand.

Vi begynde med den socratiske Vanskelighed, hvorledes man kan søge Sandheden, da det jo er lige umuligt, enten man har den, eller man ikke har den. Den socratiske Tænkning ophævede egentligen Disjunctionen, idet det viste sig, at i Grunden har ethvert Menneske Sandheden Dette var hans Forklaring; vi have seet, hvad deraf fulgte med Hensyn til Øieblikket. Skal dette nu faae afgjørende Betydning, da maa den Søgende lige indtil Øieblikket ikke have havt Sandheden, end ikke i Uvidenhedens Form, thi da bliver Øieblikket kun Anledningens; ja han maa end ikke være den Søgende; thi saaledes maae vi udtrykke Vanskeligheden naar vi ikke ville forklare den socratisk. Han maa da altsaa være bestemmet som udenfor Sandheden (ikke kommende til den,

---

Socrates uforfærdet udtrykker osv.] i Platons Apologi pag. 41 b.
ubique et nusquam overalt og intetsteds.

som Proselyt, men gaaende fra den), eller som Usandhed. Han er da Usandheden. Men hvorledes skal man nu minde ham, eller hvad skal det hjælpe ham, at minde ham om, hvad han ikke har vidst, og altsaa heller ikke kan besinde sig paa.

b) Læreren.

Skal Læreren være Anledningen, der minder den Lærende, da kan han jo ikke bidrage til at han erindrer, at han egentligen veed Sandheden, thi den Lærende er jo Usandheden. Det Læreren da kan vorde ham Anledning til at han erindrer, er, at han er Usandheden. Men ved denne Besindelse er den Lærende jo netop udelukket fra Sandheden, mere end da han var uvidende om, at han var Usandheden. Paa denne Maade støder altsaa Læreren, netop ved at minde ham, den Lærende bort fra sig, kun at den Lærende, ved saaledes at vendes ind i sig selv, ikke opdager, at han forud vidste Sandheden, men opdager sin Usandhed, i Henseende til hvilken Bevidstheds-Akt det Socratiske gjælder, at Læreren kun er Anledning, i hvo han saa end er, selv om han er en Gud; thi min egen Usandhed kan jeg kun opdage ved mig selv, thi først naar j e g opdager det, er det opdaget, tidligere ikke, om saa hele Verden vidste det. (Under den antagne Forudsætning om Øieblikket bliver dette den eneste Analogi til det Socratiske.)

Skal nu den Lærende erholde Sandheden, da maa Læreren bringe ham den, og ikke blot dette, men maa give ham Betingelsen med for at forstaae den; thi dersom den Lærende selv var sig selv Betingelsen for at forstaae Sandheden, da behøver han jo blot at erindre; thi det er med Betingelsen for at forstaae Sandheden som med Det at kunne spørge om den, Betingelsen og Spørgsmaalet indeholder det Betingede og Svaret. (Forholder dette sig ikke saaledes, da er Øieblikket kun at forstaae socratisk.)

Men Den, der giver den Lærende ikke blot Sandheden, men Betingelsen med, han er ikke Lærer. Al Underviisning beroer paa, at Betingelsen dog til syvende og sidst er tilstede; mangler denne, saa formaaer en Lærer Intet; thi i andet Fald maa han jo ikke omdanne, men omskabe den Lærende, førend han begynder at lære ham. Men dette formaaer intet Menneske, skal det da skee, maa det være ved Guden selv.

Forsaavidt nu den Lærende er til, er han jo skabt, og forsaavidt maa Gud have givet ham Betingelsen for at forstaae Sandheden (thi ellers var han jo tidligere kun Dyr, og hiin Lærer, der med Betingelsen gav ham Sandheden, gjorde ham først til Men-

neske); men forsaavidt Øieblikket skal have afgjørende Betydning (og hvis dette ikke antages, staae vi jo ved det Socratiske), maa han være uden Betingelsen, altsaa være den berøvet. Dette kan ikke være skeet ved Guden (thi det er en Modsigelse), ei heller ved et Tilfælde (thi det er en Modsigelse, at hvad der er lavere skulde kunne overvinde det Høiere), det maa da være skeet ved ham selv. Kunde han have tabt Betingelsen saaledes, at det ikke var skeet ved ham, og være i Tabets Tilstand uden at det skeer ved ham selv, da har han kun tilfældigt besiddet Betingelsen, hvilket er en Modsigelse, da Betingelsen for Sandheden er en væsentlig Betingelse. Usandheden er da ikke blot udenfor Sandheden, men er polemisk mod Sandheden, hvilket udtrykkes derved, at han selv har forspildt og forspilder Betingelsen.

Læreren er da Guden selv, der virkende som Anledning foranlediger, at den Lærende mindes om, at han er Usandheden, og er det ved egen Skyld. Men denne Tilstand, at være Usandheden og være det ved egen Skyld, hvad kunne vi kalde den? lader os kalde den Synd.

Læreren er da Guden, der giver Betingelsen og giver Sandheden. Hvad skulle vi nu kalde en saadan Lærer; thi derom ere vi jo enige, at vi allerede langt have overskredet Bestemmelsen af en Lærer. Forsaavidt den Lærende er i Usandheden, men er det ved sig selv (og paa anden Maade kan han jo ifølge det Foregaaende ikke være det), kunde det synes at han var fri; thi at være hos sig selv, det er jo Frihed. Og dog er han jo ufri og bunden og udelukket; thi at være fri for Sandheden, det er jo at være udelukket, og at være udelukket ved sig selv, det er jo at være bunden. Men da han er bunden ved sig selv, kan han da ikke løsne sig selv, eller befrie sig selv; thi hvad der binder mig, det samme maa jo ogsaa kunne frigive mig, naar det vil, og da dette er ham selv, saa maa han jo kunne det. Først maatte han da vel ville det. Men sæt nu, han saa dybt mindedes, hvad hiin Lærer blev Anledning til (og dette tør jo aldrig glemmes) at han erindrede; sæt nu, han vilde det. I saa Fald (dersom han ved at ville det, kunde det ved sig selv) blev da det at han havde været bunden en forbigangen Tilstand, der i Frigjørelsens Øieblik var sporløst forsvunden, og Øieblikket fik ikke afgjørende Betydning; han havde

---

hvad hiin Lærer blev Anledning til at han erindrede; nemlig at han var i Usandheden og var det ved egen Skyld.

været uvidende om, at han havde bundet sig selv, og nu frigjorde han sig selv.*) Saaledes tænkt faaer Øieblikket da ingen afgjørende Betydning, og dog var det jo dette, vi vilde antage som Hy-

---

*) Vi ville give os lidt god Tid, og det har jo heller ingen Hast. Ved at gaae langsomt kommer man vel stundom ikke til Maalet, men ved at haste for meget kommer man stundom Maalet forbi. Vi ville tale lidt græsk derom. Dersom der var et Barn, der havde faaet en liden Pengesum forærende, og nu for den kunde kjøbe enten en god Bog f. Ex., eller et Stykke Legetøi, thi begge Dele kostede lige meget; naar han nu har kjøbt Legetøiet, kan han da for de samme Penge kjøbe Bogen? Ingenlunde; thi Pengene er nu engang udgivne. Men han kan maaskee gaae hen til Boghandleren og spørge ham, om han ikke vil bytte ham hiint Stykke Legetøi og give ham Bogen isteden. Sæt nu Boghandleren svarede: mit kjære Barn, Dit Legetøi har slet ingen Værdi; det er vel sandt, at dengang Du endnu havde Pengene, kunde Du ligesaa godt have kjøbt Bogen som Legetøiet: men det er en egen Sag med Legetøi; thi naar det er kjøbt, saa har det tabt al Værdi. Vilde Barnet ikke tænke: det var dog besynderligt nok. Og saaledes var der jo ogsaa engang, da Mennesket for den samme Priis kunde kjøbe Friheden og Ufriheden, og denne Priis var Sjelens frie Valg og Valgets Hengivelse. Da valgte han Ufriheden: men dersom han nu vilde komme til Guden og sige, om han ikke kunde faae den byttet, saa vilde Svaret vel være: der var unægtelig engang, hvor Du kunde have kjøbt hvilket Du vilde, men det er saa underligt med Ufriheden, naar man har kjøbt den, saa har den slet intet Værd, uagtet man betaler den lige saa dyrt. Mon da ikke et saadant Menneske vilde sige: det var dog besynderligt. Eller dersom der stod to fjendtlige Hære opstillede, og der kom en Ridder hvem begge indbøde til at deeltage: men han valgte det ene Parti, blev overvunden og tagen til Fange. Som Fange blev han fremstillet for Seierherren og var daarlig nok til at tilbyde ham sin Tjeneste paa det Vilkaar, som engang blev budet. Mon ikke Seierherren vilde sige til ham; O. Kjære, nu er Du min Fange: der var rigtignok engang, da Du kunde have valgt anderledes, men nu er Alt forandret. Var dette ikke besynderligt nok! Skulde det forholde sig anderledes, skulde Øieblikket ikke have afgjørende Betydning, da maatte jo Barnet i Grunden have kjøbt Bogen, og var blot uvidende derom og i den Misforstaaelse, at det havde kjøbt Legetøiet: saa maatte den Fangne i Grunden have stridt paa den anden Side, men var ikke bleven seet for Taage, havde i Grunden holdt med Den, hvis Fange han nu indbildte sig at være. — »Den Lastefulde og den Dydige have vel ikke Magt over deres sædelige Forhold, men de havde først Magt til at blive det Ene eller det Andet: ligesom Den, der kaster en Steen, har Magt over den inden

pothesis. Altsaa efter Hypothesen vil han ikke kunne frigjøre sig selv. (Og saaledes er det ogsaa i Sandhed; thi han bruger Frihedens Kraft i Ufrihedens Tjeneste, da han jo er frit i den, og saaledes voxer Ufrihedens forenede Kraft og gjør ham til Syndens Træl.) — Hvad skulle vi nu kalde en saadan Lærer, der giver ham Betingelsen igjen og med den Sandheden? lader os kalde ham en Frelser, thi han frelser jo den Lærende ud af Ufriheden, frelser ham fra sig selv; en Forløser, thi han løser jo den, der havde fanget sig selv, og Ingen er jo saa forfærdelig fangen, og intet Fangenskab saa umuligt at bryde ud fra, som det hvori Individet holder sig selv! Og dog er dette jo endnu ikke nok sagt; thi ved Ufriheden havde han jo forskyldt Noget, og giver da hiin Lærer ham Betingelsen og Sandheden, da er han jo en Forsoner, der borttager den Vrede, som var over det Forskyldte.

En saadan Lærer vil da den Lærende aldrig kunne glemme; thi i samme Øieblik synker han ned til sig selv igjen, ligesom Den, der eengang i Besiddelse af Betingelsen, ved at glemme, at Gud er til, sank i Ufriheden. Hvis de traf sammen i et andet Liv, da vilde hiin Lærer atter kunne give Den Betingelsen, som ikke havde modtaget den; men Den, der engang havde modtaget den, for ham vilde han være en Anden. Betingelsen var jo et Betroet, hvorfor Modtageren altid blev Regnskab skyldig. Men en saadan Lærer, hvad skulle vi kalde ham? En Lærer kan jo bedømme den Lærende, om han gjør Fremskridt eller ei, men dømme ham, kan han ikke; thi han maa jo være socratisk nok til at indsee, at det Væsentlige kan han ikke give den Lærende. Hiin Lærer er da egentlig ikke Lærer, men han er Dommer. Selv naar den Lærende meest har iført sig Betingelsen og ved den fordybet sig i Sandheden, han kan dog aldrig glemme hiin Lærer, eller lade ham socratisk forsvinde, hvilket dog er langt dybsindigere end al utidig Smaalighed og skuffet Sværmeri, ja er det Høieste, hvis hiint Andet ikke er Sandhed.

---

han har kastet den, men ikke naar han har kastet den» (Aristoteles). Ellers blev det at kaste en Illusion, og den Kastende beholdt Stenen i Haanden, trods al sin Kasten, da denne ligesom Skeptikernes »flyvende Piil« ikke fløi.

Aristoteles] i den Nikomachiske Ethik 3, 5, 14 (Citatet er ikke ordret). Skeptikernes] Eleateren Zenon erklærede det for utænkeligt, at en Pil kunde flyve, da den i hvert Øieblik af sin Bane maatte være i Ro. Efter ham optog Skeptikerne den samme Betragtning.

Og nu Øieblikket. Et saadan Øieblik er af en egen Natur. Det er vel kort og timeligt som Øieblikket er det, forbigaaende som Øieblikket er det, forbigangent, som Øieblikket er det, i det næste Øieblik, og dog er det Afgjørende, og dog er det fyldt af det Evige. Et saadant Øieblik maa dog have et særligt Navn, lad os kalde det: Tidens Fylde.

c) Discipelen.

Naar Discipelen er Usandheden (og ellers gaae vi jo tilbage til det Socratiske), men dog er Menneske, og han nu faaer Betingelsen og Sandheden, da vorder han jo ikke først Menneske, thi det var han; men han vorder et andet Menneske, ikke i den spøgende Forstand, som blev han en Anden af samme Qvalitet som tidligere, men han bliver et Menneske af en anden Qvalitet, eller, som vi og kunne kalde det, et nyt Menneske.

Forsaavidt han var Usandheden, var han jo bestandigt ifærd med at gaae bort fra Sandheden; ved i Øieblikket at modtage Betingelsen, antog hans Gang den modsatte Retning, eller han vendtes om. Lader os kalde denne Forandring Omvendelse, om dette end er et hidtil ikke brugt Ord; men derfor vælge vi det just, for ikke at forstyrres; thi det er jo som skabt for den Forandring, om hvilken vi tale.

Forsaavidt han var i Usandheden ved egen Skyld, kan denne Omvendelse ikke foregaae uden at den optages i hans Bevidsthed, eller uden at han vorder sig bevidst, at det var ved hans egen Skyld; og med denne Bevidsthed tager han Afsked fra det Tidligere. Men hvorledes tager man Afsked, uden med Sorg i Sindet? Dog er denne Sorg jo her over, at han saa længe havde været i den tidligere Tilstand. Lader os kalde en saadan Sorg Anger; thi hvad Andet er vel Anger, der vel seer sig tilbage, men dog saaledes, at den netop derved fremskynder Gangen til, hvad der ligger foran!

Forsaavidt han var i Usandheden og nu med Betingelsen modtager Sandheden, da foregaaer der jo en Forandring med ham, som fra ikke at være til at være. Men denne Overgang fra ikke at være til at være, det er jo Fødselens. Dog Den, der er til, kan jo ikke fødes, og dog fødes han. Lader os kalde denne Overgang Gjenfødelsen, hvorved han anden Gang kommer til Verden ganske som ved Fødselen, et enkelt Menneske, der endnu Intet kjender til den Verden, i hvilken han fødes ind, om den er beboet, om der er andre Mennesker i den; thi man kan vel døbes en

masse, men aldrig gjenfødes *en masse*. Som Den, der ved socratisk Fødselshjælp fødte sig selv, derover glemte alt Andet i Verden, og i dybere Forstand ikke skyldte noget Menneske Noget, saaledes skylder jo den Igjenfødte ikke noget Menneske Noget, men hiin guddommelige Lærer Alt, og maa, som hiin over sig selv glemte den hele Verden, atter over denne Lærer glemme sig selv.

Dersom da Øieblikket skal have afgjørende Betydning, og uden dette tale vi jo kun socratisk, i hvad vi end sige, om vi end bruge mange og besynderlige Ord, om vi end ved ikke at forstaae os selv skulde mene at være komne langt videre end hiin eenfoldige Vise, der ubestikkeligen dømte mellem Guden, Menneskene og sig selv, ubestikkeligere end Minos, Æachus og Rhadamantus; — saa er Bruddet skeet, og Mennesket kan ikke komme tilbage, og skal ikke lystes ved at erindre, hvad Mindelsen vil bringe ham i Erindring, og endnu mindre skal han formaae ved egen Kraft paany at drage Guden over paa sin Side.

Men lader det her Udviklede sig tænke? Vi ville ikke haste med Svaret, og ikke blot Den blev jo Svar skyldig, der formedelst Overveielsens Vidtløftighed aldrig kom til at svare, men ogsaa Den, der vel udviste en vidunderlig Hurtighed i at svare, men ikke den ønskelige Langsomhed i at betænke Vanskeligheden, førend han forklarede den. Førend vi svare, ville vi da spørge, hvo det er, som skal besvare Spørgsmaalet. Det at være født, lader det sig tænke? Ja hvorfor ikke; men hvo er det som skal tænke det; Den, som er født, eller Den, som ikke er født? Det Sidste er jo en Urimelighed, som da heller ei kan være falden Nogen ind; thi den Fødte kan jo ikke faae dette Indfald. Naar da den Fødte tænker sig født, da tænker han jo denne Overgang fra ikke at være til at være. Saaledes maa det vel ogsaa forholde sig med Igjenfødelsen. Eller gjør Dette Sagen vanskeligere, at den forud for Igjenfødelsen gaaende Ikke-Væren indeholder mere Væren end den Ikke-Væren, der gaaer forud for Fødselen? Men hvo er det

---

Minos osv.] Minos, Æacus og Rhadamanthys dømte efter den græske Mythologi de Døde i Underverdenen.

da der skal tænke det? Det maa jo være den Igjenfødte, thi at den Ikke-Gjenfødte skulde gjøre det, var jo en Urimelighed, og var det ikke latterligt nok, om den Ikke-Igjenfødte vilde faae dette Indfald?

Dersom et Menneske oprindeligen er i Besiddelse af Betingelsen for at forstaae Sandheden, da tænker han, at Gud er til, derved at han selv er til. Dersom han er i Usandheden, da maa han jo tænke dette om sig selv, og Erindringen skal ikke kunne hjælpe ham uden til at tænke dette. Om han skal komme videre, maa Øieblikket afgjøre (om dette end allerede var virksomt i at lade ham indsee, at han er Usandheden). Forstaaer han ikke dette, da er han at henvise til Socrates, om han end ved sin Formening at være gaaet langt videre vil gjøre denne Vise mangt et Bryderi, som de gjorde det, der bleve saa opbragte paa ham, naar han fratog dem en eller anden Dumhed (επειδαν τινα ληρον αυτων αφαιρωμαι), at de ordentligen vilde bide ham (cfr. Theaetet § 151). — I Øieblikket bliver Mennesket sig bevidst, at han var født; thi hans Foregaaende, til hvilket han da ikke skal henholde sig, var jo, ikke at være; i Øieblikket bliver han sig Gjenfødelsen bevidst; thi hans foregaaende Tilstand var jo, ikke at være. Hvis hans foregaaende Tilstand havde været at være, da havde i intet af Tilfældene Øieblikket faaet afgjørende Betydning for ham, som ovenfor udviklet. Medens da den græske Pathos concentrerer sig paa Erindringen, concentrerer vort Projekts Pathos sig paa Øieblikket, og hvad Under, eller er det ikke en høist pathetisk Sag at blive til fra ikke at være?

* * *

See dette er mit Projekt! Men maaskee vil En sige: »dette er det latterligste af alle Projekter, eller rettere, Du er den latterligste af alle Projektmagere; thi selv om En projekterer det Taabelige, saa kan dog altid det Sande blive tilbage, at det er ham, der har

---

maa han jo tænke dette: nl. at han er i Usandheden.

projekteret det; men Du derimod bærer Dig jo ad som en Lazaron, der tager Penge for at forevise en Egn, som Enhver kan see; Du er som den Mand, der om Eftermiddagen foreviste en Vædder for Penge, medens man om Formiddagen kunde see den gratis græssende paa en aaben Mark.« — »Maaskee er det saaledes, jeg skjuler mig for Blussel. Men sæt jeg nu var saa latterlig, saa lad mig gjøre det godt igjen ved et nyt Projekt. Krudtet har vel nu været opfundet allerede i flere Aarhundreder, det var da forsaavidt latterligt, at jeg vilde give mig Mine af at have opfundet det; men var det ogsaa latterligt, at jeg antog, at Nogen havde opfundet det? See, nu vil jeg være saa høflig at antage, at det er Dig, der har opfundet mit Projekt, mere Høflighed kan Du dog ikke forlange. Eller hvis Du nægter dette, vil Du da ogsaa nægte, at Nogen har opfundet det, det vil sige noget Menneske? I saa Fald er da jeg ligesaa nær til at have opfundet det som noget andet Menneske. Saa vredes Du da ikke paa mig, fordi jeg tillyver mig Noget, som tilhører et andet Menneske, men Du vredes paa mig, fordi jeg tillyver mig hvad der ikke tilkommer noget Menneske, og Du vredes ligesaa meget, naar jeg løgnagtigen vil tilskrive Dig Opfindelsen. Er dette ikke besynderligt, at der er noget Saadant til, hvorom Enhver, der veed det, tillige veed at han ikke har opfundet det, uden at dette Huus-forbi standser eller kan standses, om man saa gik til alle Mennesker? Men dog fortryller denne Besynderlighed mig i høieste Maade, da den gjør Prøven paa Hypothesens Rigtighed og beviser den. Det var jo og urimeligt at forlange af et Menneske, at han ved sig selv skulde opdage, at han ikke var til. Men denne Overgang er jo Igjenfødelsens fra ikke at være til, til at være til. Om han bagefter har forstaaet det, gjør jo intet til Sagen, thi fordi man forstaaer at bruge Krudtet, at opløse det i dets Bestanddele, derfor har man jo ikke opfundet det. Saa vredes Du da kun paa mig, og paa ethvert Menneske, der vil give sig Mine af at have opfundet det; men derfor behøver Du jo ikke at vredes paa Tanken«.

Huus-forbi] Udtryk fra Gnavspillet, hvor den, der har Brikken »Huset«, naaer at bytte ved at sige: Hus forbi.

Capitel II.

Guden som Lærer og Frelser.

(Et digterisk Forsøg.)

Lader os korteligen betragte Socrates, som jo ogsaa var en Lærer. Han fødtes under bestemte Livsforhold, dannedes i det Folk, han tilhørte, og da han i en modnere Alder fornam et Kald i sig og en Tilskyndelse, begyndte han paa sin Viis at lære Andre. Efterat han da havde levet nogen Tid som Socrates, fremtraadte han, da Tiden forekom ham beleilig, som Læreren Socrates. Selv var han paavirket af Omstændighederne, selv greb han atter ind i dem. Idet han fuldkommede sin Gjerning, tilfredsstillede han ligesaa meget den Fordring, der var i ham, som den Fordring, andre Mennesker kunde have paa ham. Saaledes forstaaet, og dette var jo den socratiske Forstaaelse, ligger Læreren i et Vexelforhold, idet Livet og Forholdene blive Anledningen for ham til at vorde Lærer, og han atter Anledning for Andre til at lære Noget. Hans Forhold er da bestandigt ligesaa autopathisk som sympathetisk. Saaledes forstod ogsaa Socrates det, derfor vilde han ikke modtage hverken Ære eller Hædersposter eller Penge for sin Underviisning, da han dømte ubestikkelig som en Afdød. O, sjeldne Nøisomhed, sjelden i vor Tid, hvor Pengesummen og Hæderskrandsen ikke kan blive stor og glimrende nok, til Vederlag for Underviisningens Herlighed; men hvor da og al Verdens Guld og Hæder netop er Vederlaget for Underviisningen, da de ere lige meget værd. Men vor Tid har jo det Positive og forstaaer sig paa det; Socrates derimod manglede det Positive. Men see om denne Mangel forklarer hans Bornerethed, der vel havde sin Grund i, at han var nidkjær paa det Menneskelige, tugtede sig selv med den samme guddommelige Misundelse, med hvilken han tugtede Andre, og i hvilken han elskede det Guddommelige. Mellem Menneske og Menneske er dette det Høieste; Discipelen er Anledning til at

---

autopathisk] »selvlidende«, ɔ: han paavirkes selv lige saa meget som han paavirker Andre. guddommelige Misundelse] græsk Udtryk, der betegner, at Guderne med Skinsyge vaagede over deres priviligerede Stilling og ikke tillod Mennesket at overskride sin Grændse. Paa samme Maade var Menneskets Begrændsning i Sammenligning med Guden et Grundbegreb hos Sokrates.

Læreren forstaaer sig selv, Læreren Anledning til at Discipelen forstaaer sig selv; Læreren efterlader sig i Døden ingen Fordring paa Discipelens Sjel, netop ligesaa lidet som Discipelen kan gjøre Fordring paa, at Læreren skylder ham Noget. Og var jeg en Plato i Sværmeri, og bankede mit Hjerte heftigt som Alcibiades', heftigere end Korybanternes, ved at høre Socrates, og kunde min Beundrings Lidenskab ikke stilles uden ved at omfavne hiin herlige Mand, da vilde Socrates vel smile af mig og sige: »O, Kjære, Du er dog en svigefuld Elsker; thi mig vil Du forgude formedelst min Viisdom, og da vil Du selv være den, som bedst forstod mig, og være den, ud af hvis beundrende Omfavnelse jeg ikke skulde kunne rive mig; er Du dog ikke en Forfører?« Og dersom jeg ikke vilde forstaae ham, da vilde hans kolde Ironi vel bringe mig til Fortvivlelse, naar han udviklede for mig, at han skyldte mig lige saa meget som jeg skyldte ham. O, sjeldne Redelighed, som Ingen besviger, end ikke Den, der vilde sætte sin Salighed i at vorde besviget; sjelden i vor Tid, hvor Enhver gaaer videre end Socrates, baade i at vurdere sig selv og i at gavne Discipelen og i at være følsom i Omgang og i at finde en Vellyst i Beundringens varme Omslag! O, sjeldne Troskab, der Ingen forfører, end ikke Den, som bruger al Forførelsens Kunst for at blive forført!

Men Guden behøver ingen Discipel for at forstaae sig selv; og ingen Anledning kan saaledes foranledige ham, at der ligger ligesaa meget i Anledningen som i Beslutningen. Hvad kan altsaa bevæge ham til at fremtræde? Han maa bevæge sig selv og forblive at være hvad Aristoteles siger om ham ακινητος παντα κινει. Men bevæger han sig selv, da er det jo ingen Trang, der bevæger ham, som kunde han selv ikke udholde Tausheden, men maatte udbryde i Ordet. Men bevæger han sig selv, ikke af Trang, hvad er det da der bevæger ham, hvad andet end Kjærlighed; thi denne har jo netop ikke Trangens Tilfredsstillelse udenfor sig, men i sig. Hans Beslutning, som ikke staaer i et lige Vexelforhold til Anledningen, maa være fra Evighed, om den end, fuldkommet i Tiden,

---

Alcibiades'] i Platons Symposion fremstilles Alcibiades som forelsket i Sokrates. Korybanterne var den »store Moders« (en phrygisk Gudindes) Tjenere, som ved larmende Musik og Dans hensatte sig i en ekstatisk Tilstand. Med denne Tilstand sammenligner Sokrates sin egen i Platons Kriton p. 54 d.

Den, som bruger al Forførelsens Kunst osv.] jvfr. Platon, Symposion p. 218 ff. ἀκίνητος πάντα κινεῖ selv ubevægelig bevæger han alt; Aristoteles's Definition af Gud, jvfr. Metaphys. 12. 7. 8 og 5. 1. Bemærkningen har S. K. fra Schellings Forelæsninger, se Efterl. Pap. I S. 439.

netop bliver Øieblikket; thi hvor Anledningen og det Foranledigede svare lige til hinanden, saa lige som Svaret i Ørkenen til Raabet, der viser Øieblikket sig ikke, men Erindringen sluger det i sin Evighed. Øieblikket fremkommer netop ved den evige Beslutnings Forhold til den ulige Anledning. Forholder det sig ikke saaledes, da vende vi tilbage til det Socratiske og faae hverken Guden eller den evige Beslutning eller Øieblikket.

Af Kjærlighed maa Guden da evigt beslutte sig dertil; men som hans Kjærlighed er Grunden, saa maa ogsaa Kjærligheden være Maalet; thi det var jo en Modsigelse, at Guden havde en Bevæggrund og et Maal som ikke svarede til denne. Kjærligheden maa da være til den Lærende, og Maalet være at vinde ham; thi først i Kjærligheden gjøres det Forskjellige Lige, først i Ligheden eller i Eenheden er Forstaaelsen, men uden den fuldkomne Forstaaelse er Læreren ikke Guden, hvis ikke Grunden er at søge hos den Lærende, der ikke vilde hvad der blev gjort ham muligt.

Dog er denne Kjærlighed fra Grunden af ulykkelig; thi de ere hinanden saa ulige, og hvad der synes saa let, at Guden maa kunne gjøre sig forstaaelig, det er ikke saa let, naar han ikke skal tilintetgjøre det Forskjellige.

Vi ville ikke forhaste os, og om det end synes Nogen, at vi spilde Tiden, istedenfor at komme til Afgjørelsen, saa er denne vor Trost, at det deraf endnu ikke følger, at vor Uleilighed er spildt. — Der er talet meget i Verden om ulykkelig Kjærlighed. Enhver veed jo, hvad dette Ord betyder: at de Elskende ikke kunne faae hinanden; og Grundene, ja de kunne være saare mange. Der er en anden Art af ulykkelig Kjærlighed, den om hvilken vi tale, til hvilken intet jordisk Forhold kan afgive en fuldkommen Analogi, men som vi dog, ved en liden Stund at tale daarligen, kunne tænke os i det Jordiske. Det Ulykkelige ligger ikke i, at de Elskende ikke kunne faae hinanden, men i at de ikke kunne forstaae hinanden. Og denne Sorg er jo uendelig langt dybere end hiin anden om hvilken Menneskene tale; thi denne Ulykke sigter efter Hjertet i Kjærligheden og saarer for en Evighed, ikke som hiin anden Ulykke, der kun rammer det Udvortes og Timelige, og som for den Hoimodige kun er ligesom en Spøg over, at de Elskende i Tiden ikke faae hinanden. Og hiin uendelig dybere Sorg tilhører væsentligen den Overlegne, fordi han kun tillige forstaaer Misforstaaelsen; tilhører egentligen ene og alene Guden, fordi intet menneskeligt Forhold kan afgive en gyldig Analogi, om vi end her ville antyde en saadan, for at opvække Sindet til at forstaae det Guddommelige.

Sæt, der var en Konge som elskede en ringe Pige. Dog har Læseren maaskee allerede tabt Taalmodigheden, naar han hører at Begyndelsen er som paa et Eventyr og ingenlunde systematisk; o. vel fandt den høilærde Polos det kedsommeligt, at Socrates bestandig kun talte om Mad og Drikke og Læger og andet saadant Tant, hvorom Polos slet ikke talte (cfr. Gorgias); men havde Socrates dog ikke een Fordeel, at han selv og Enhver fra Barn af var i Besiddelse af de fornødne Forkundskaber, og var det ikke ønskeligt, hvad der langt overstiger min Evne, at jeg kunde blive staaende ved Mad og Drikke, og end ikke behøvede at tage Konger med, hvis Tanker jo ikke altid ere som enhver Andens, om de ellers ere kongelige; men er det ikke tilgiveligt af mig, jeg der kun er en Digter, der nu, erindrende om Themistocles' skjønne Ord, vil udfolde Talens Tæppe, at ikke Arbeidet derpaa skjules ved at sammenrulles. Sæt da, der var en Konge som elskede en ringe Pige. Kongens Hjerte var ubesmittet af den Viisdom, som forkyndes høirøstet nok, ukjendt med de Vanskeligheder som Forstanden opdager for at fange Hjertet, og som give Digterne nok at bestille, og gjøre deres Trylleformler nødvendige. Hans Beslutning var let at fuldføre; thi enhver Statsmand frygtede hans Vrede og vovede end ikke at ymte om Noget, og enhver fremmed Stat skjælvede for hans Vælde og turde ikke undlade at sende Gesandter med Lykønskning til Formælingen, og intet Hofkryb vovede i Støvet at saare ham, for ikke at faae sit eget Hoved knuset. Saa lad da Harpen være stemt, lad Digternes Sange begynde, lad alt være festligt, medens Elskoven feirer sin Triumph; thi hoverende er Elskoven, naar den forener det Lige, men triumpherende, naar den gjør Det lige i Elskov der var ulige. — Da vaagnede der en Bekymring i Kongens Sjel; hvo drømmer derom, uden en Konge der tænker kongeligt! Han talte ikke til Nogen om sin Bekymring, thi havde han gjort det, da havde vel enhver Hofmand sagt: »Deres Majestæt, De gjør en Velgjerning mod Pigen, hvorfor hun ikke vil kunne takke dem i hele sit Liv;« og da skulde vel Hofmanden have vakt Kongens Vrede, saa han havde ladet ham henrette for Majestætsforbrydelse mod den Elskede; og derved ogsaa paa anden Maade voldet Kongen Sorg. Eensomt tumlede han Sorgen i sit Hjerte: om dog Pigen vilde blive lykkelig derved, om hun vilde

---

Polos] en Sophist, der optræder i Platons Gorgias. Den Replik, hvortil her sigtes, er forøvrigt af Kallikles, en anden af Dialogens Personer (p. 490 c).

Themistocles' skjønne Ord] i Plutarchs Themist. 29, 3.

vinde Frimodighed til aldrig at mindes, hvad Kongen kun vilde glemme, at han var Kongen, og hun havde været en ringe Pige. Thi skeete dette, vaagnede denne Erindring og kaldte stundom som en begunstiget Medbeiler hendes Tanke bort fra Kongen, lokkede den ind i hemmelig Sorgs Indesluttethed, eller gik den stundom hendes Sjel forbi som Døden over Graven: hvad var da Elskovens Herlighed! Da var hun jo lykkeligere, om hun var bleven i sit Skjul, elsket af den Jævnlige, nøisom i den ringe Hytte, men frimodig i sin Kjærlighed, og freidig, aarle og silde. Hvilken rig Overflod af Sorg staaer ikke her ligesom modnet, næsten segnende under sin Frugtbarheds Vægt, blot ventende paa Høstens Tid, da Kongens Tanke skal tærske al Bekymringens Sæd ud deraf. Thi om Pigen end var fornøjet med at blive til Intet, Kongen kunde det ikke tilfredsstille, netop fordi han elskede hende, og fordi det var ham tungere at være hendes Velgjører end at tabe hende. Og hvis hun nu end ikke kunde forstaae ham; thi naar vi tale daarligen om det Menneskelige, da kunne vi jo antage en Aandens Forskjellighed, der gjør Forstaaelsen umulig — hvilken dyb Sorg slumrer dog ikke i denne ulykkelige Elskov, hvo tør kalde paa den? Dog et Menneske skal ikke lide den; thi ham ville vi henvise til Socrates, eller til hvad der i en endnu skjønnere Forstand formaaer at gjøre de Ulige Lige.

Dersom nu Øieblikket skal have afgjørende Betydning (og uden dette vende vi tilbage til det Socratiske, om vi end mene at gaae videre), er den Lærende i Usandheden, ja er der ved egen Skyld — og dog er han Gjenstand for Gudens Kjærlighed, der vil være hans Lærer, og Gudens Bekymring er, at faae Ligheden tilveiebragt. Kan denne ikke tilveiebringes, da bliver Kjærligheden ulykkelig og Underviisningen uden Betydning, fordi de ikke kunne forstaae hinanden. Man mener vel at dette kan være Guden ligegyldigt, da han ikke behøver den Lærende, men man glemmer, eller rettere, ak, man beviser, hvor langt det er fra, at man forstaaer ham; man glemmer: han elsker jo den Lærende. Og som hiin kongelige Sorg kun findes i en kongelig Sjel, og Mængden af Menneskers Sprog slet ikke nævner den, saaledes er det ganske menneskelige Sprog saa selvkjærligt, at det ikke vil ane en saadan Sorg. Men derfor forbeholdt Guden sig den, denne uudgrundelige Sorg, at han veed, at han kan støde den Lærende fra sig, kan

---

Døden over Graven, vistnok en unøiagtig Hentydning til den Overtro, at man kan mærke naar Nogen gaaer over Ens Grav.

undvære ham, at den Lærende ved sin egen Skyld er hjemfalden til Fortabelse, at han kan lade ham synke — og at han veed, hvorledes det næsten er en Umulighed at holde den Lærendes Frimodighed opreist, uden hvilken Forstaaelsen og Ligheden er borte og Kjærligheden ulykkelig. Den, der ikke idetmindste aner denne Sorg, han er en lumpen Sjel, kun udpræget som en Skillemynt, der hverken bærer Keiserens eller Guds Billede.

Saa er da Opgaven sat, og vi indbyde Digteren, hvis han ellers ikke allerede er andetsteds indbuden, og hvis han ikke er en Saadan, at han med Fløitespillerne og de andre Larmende maa udjages af Sorgens Huus, dersom ellers Glæden skal komme. Digterens Opgave er det at finde en Løsning, et Eenhedspunkt, hvor Kjærlighedens Forstaaelse er i Sandhed, hvor Gudens Bekymring haver sin Smerte forvundet; thi dette er jo den uudgrundelige Kjærlighed, den der ikke nøies med hvad Kjærlighedens Gjenstand maaskee i sin Daarskab vilde prise sig salig ved.

A. Eenheden tilveiebringes ved en Opadstigen. Guden vilde da drage den Lærende op ad til sig, forherlige ham, forlyste ham med tusindaarig Fryd (thi tusind Aar ere jo for ham som een Dag), lade den Lærende i Glædens Tummel glemme Misforstaaelsen. Ak ja, den Lærende han var maaskee meget tilbøielig til at ville prise sig salig derved; og var det ikke herligt, saaledes ligesom hiin ringe Pige pludselig at gjøre sin Lykke, derved at Gudens Øie faldt paa ham, herligt at være ham behjælpelig med at tage det Alt forfængeligt, bedaaret af sit eget Hjerte! Dog hiin ædle Konge gjennemskuede allerede Vanskeligheden; han var lidt Menneskekjender, og indsaae, at Pigen i Grunden var bedragen, hvad man jo er allerforfærdeligst, naar man end ikke selv aner det, men er som fortryllet ved Omklædningen.

Eenheden kunde tilveiebringes ved at Guden viste sig for den Lærende, tog hans Tilbedelse, lod ham glemme sig selv derover. Saaledes kunde Kongen have viist sig for den ringe Pige i al sin Pragt, ladet sin Herligheds Sol gaae op over hendes Hytte, skinne over den Plet, hvor han viste sig for hende, og lade hende glemme sig selv i tilbedende Beundring. Ak, og dette havde maaskee tilfredsstillet Pigen; men Kongen kunde det ikke tilfredsstille, han vilde ikke sin Forherligelse, men Pigens; og derfor var hans Sorg

---

Keiserens eller Guds Billede] jvfr. Matth. 22, 21. tusind Aar osv.] 2. Pet. 3, 8.

saa tung, at hun ikke forstod ham; men tungere var det ham dog at bedrage hende. Og dette blot at give sin Kjærlighed et ufuldkomment Udtryk, var i hans Øine et Bedrag, om end Ingen forstod ham, om end Bebreidelsen søgte at krænke hans Sjel.

Ad denne Vei bliver da Kjærligheden ikke lykkelig, vel maaskee tilsyneladende, den Lærendes og Pigens, men ikke Lærerens og Kongens, hvilke ingen Skuffelse kan tilfredsstille. Saaledes har Guden Glæde af at pynte Lilien herligere end Salomon; men hvis der kunde være Tale om en Forstaaelse, da var det jo en sørgelig Skuffelse i hvilken Lilien befandt sig, om den, ved at betragte de herlige Klæder, paa Grund af Klæderne meente at være den Elskede, og medens den nu staaer freidig i Engen, spøgende med Vinden; sorgløs som dennes Pust, da vilde den vel sygne og ikke have Frimodighed til at opløfte sit Hoved. Og dette var jo Gudens Bekymring; thi Liliens Skud er spædt og snart knækket. Men skal Øieblikket have afgjørende Betydning, hvor uudsigelig bliver da ikke hans Bekymring! Der var et Folk som forstod sig vel paa det Guddommelige; dette Folk meente, at det at see Guden var Døden. — Hvo fatter denne Sorgens Modsigelse: det ikke at aabenbare sig, er jo Kjærlighedens Død, og det at aabenbare sig er den Elskedes Død. O, Menneskenes Sind higer saa ofte efter Magt og Vælde, og da deres Tanke idelig søger derhen, som var med Opnaaelsen heraf Alt forklaret, ane de ikke, at der ei blot er Glæde i Himlene, men ogsaa Sorg: hvor tungt det er at maatte nægte den Lærende hvad han higer efter med hele sin Sjel, og maatte nægte ham det, netop fordi han er den Elskede.

B. Saa maa da Eenheden tilveiebringes paa en anden Maade Vi ville atter her mindes Socrates, thi hvad var vel hans Uvidenhed Andet, end Eenheds-Udtrykket for Kjærligheden til den Lærende? men denne Eenhed var tillige Sandheden, som vi have seet. Skal derimod Øieblikket have afgjørende Betydning (—), da er dette jo ikke Sandheden; thi den Lærende skylder Læreren Alt. Som da, socratisk tænkt, Lærerens Kjærlighed kun var en Bedragers, hvis han lod Discipelen forblive i den Tro, at han virkelig skyldte ham Noget, istedenfor at Læreren skulde forhjælpe ham til at blive sig selv nok, saaledes maa jo Gudens Kjærlighed, naar han vil være Lærer, ikke blot være en forhjælpende, men en fødende, hvor-

---

Lilien herligere end Salomon] Matth. 6, 29. Der var et Folk. Jøderne. Se 2. Mose Bog 33, 20 o. a. St. Glæde i Himlene] Luc. 15, 7.

ved han føder den Lærende, eller, som vi have kaldt ham, den Igjenfødte, med hvilket Ord vi betegnede Overgangen fra ikke at være til, til at være. Sandheden er da, at den Lærende skylder ham Alt; men netop dette gjør Forstaaelsen saa vanskelig: at han bliver til Intet og dog ikke bliver tilintetgjort, at han skylder ham Alt og dog bliver frimodig, at han forstaaer Sandheden, men at Sandheden gjør ham fri, at han fatter Usandhedens Skyld og at da atter Frimodigheden seirer i Sandheden. Mellem Menneske og Menneske er det at være Forhjælpende det Høieste, men det at føde er forbeholdt Guden, hvis Kjærlighed er f ø d e n d e, ikke hiin fødende Kjærlighed, om hvilken Socrates ved en festlig Leilighed veed at tale saa skjønt. Den betegner nemlig ikke Lærerens Forhold til Discipelen, men Autodidaktens Forhold til det Skjønne, idet han, seende bort fra den adspredte Skjønhed, skuer det i og for sig Skjønne, og nu føder mange skjønne og herlige Taler og Tanker, *πολλους καὶ καλους λογους και μεγαλοπρεπεις τικτει και διανοήματα εν φιλοσοφιᾳ αφθονῳ* (Symposiet § 210 D); og herom gjelder det, at han føder og frembringer det, han allerede længe har baaret i sit Indre (§ 209 C). Betingelsen har han da i sig selv, og Frembringelsen (Fødselen) er kun en Fremgaaen af hvad der var tilstede, hvorfor Øieblikket atter her i denne Føden i samme Nu er opslugt af Erindringen. Og den, der fødes ved mere og mere at afdøe, om ham bliver det jo klart, at han mindre og mindre kan siges at fødes, da han kun bliver mere og mere tydeligt mindet om at han er til; og den der nu igjen selv føder det Skjønnes Yttringer, han føder dem ikke, men lader det Skjønne i ham føde disse af sig.

Var da Eenheden ikke at tilveiebringe ved en Opadstigen, saa maa den forsøges ved en Nedadstigen. Lad nu den Lærende være x, i dette x maa jo ogsaa indeholdes den Ringeste; thi gjorde Socrates end ikke slet Compagni med gode Hoveder, hvorledes skulde da Guden kunne gjøre Forskjel! For at Eenheden skal tilveiebringes, maa da Guden vorde denne liig. Og saaledes vil han vise sig lig den Ringeste. Men den Ringeste er jo Den, som maa tjene Andre, altsaa i T j e n e r e n s Skikkelse vil Guden vise sig. Men denne Tjenerens Skikkelse er ingen paatagen som Kongens Ringheds-Kappe, der netop derfor ogsaa flagrede løst og forraadte

---

πολλοὺς καὶ καλοὺς osv.] han føder mange skjønne og ophøiede Taler og Tanker under ubegrænset Visdomssøgen. § 2 0 9 C] Sympos. pag. 209 c: naar han berører det Skjønne og omgaaes med det, saa føder og frembringer han, hvad han længe har gaaet svanger med.

Kongen; er ingen paatagen som den lette socratiske Sommerkaabe, der skjøndt vævet af Intet dog er skjulende og forraadende, men er hans sande Skikkelse; thi dette er Kjærlighedens Uudgrundelighed, ikke for Spøg, men for Alvor og i Sandhed, at ville være den Elskedes Lige; og dette er den besluttende Kjærligheds Almagt at formaae det, hvad hverken Kongen eller Socrates formaaede, hvorfor deres paatagne Skikkelse dog var en Art Svig.

See, der staaer han da — Guden. Hvor? Der; kan Du ikke see ham? Han er Guden, og dog har han ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved, og han tør ikke hælde det til noget Menneske, at han ikke skal forarges paa ham. Han er Guden, og dog er hans Gang forsigtigere, end om Engle bar ham, ei for at hans Fod ikke skal stødes, men for at han ikke skal nedtræde Menneskene i Støvet, idet de forarges paa ham. Han er Guden, og dog hviler hans Øie bekymret paa Slægten, da den Enkeltes spæde Skud kan knuses saa hurtigt som et Græs. Hvilket Liv, idel Kjærlighed og idel Sorg: at ville udtrykke Kjærlighedens Eenhed og da ikke at blive forstaaet; at maatte befrygte Enhvers Fortabelse, og dog kun saaledes i Sandhed at kunne frelse en Eneste; idel Sorg, medens dog Dagen og Timen er udfyldt med den Lærendes Sorg, der betroer sig til ham. Saa staaer da Guden paa Jorden, den Ringeste liig ved sin almægtige Kjærlighed. Han veed, at den Lærende er Usandheden — hvis denne saae feil, hvis han segnede og tabte Frimodigheden! O, at bære Himmel og Jord ved et almægtigt Bliv, saa, hvis det udeblev den mindste Deel af Tid, Alt maatte synke sammen, hvor er det saa let mod at bære Muligheden af Slægtens Forargelse, naar man af Kjærlighed blev dens Frelser!

Men Tjenerens Skikkelse var ingen paatagen, derfor maa Guden lide Alt, taale Alt, hungre i Ørkenen, tørste i Qvaler, være forladt i Døden, absolut lig den Ringeste — see, hvilket Menneske; thi ikke er Dødens Lidelse hans Lidelse, men dette hele Liv er jo en Lidelseshistorie, og det er Kjærligheden der lider, Kjærligheden der giver Alt, som selv er trængende. Vidunderlige Selvfornægtelse, om den Lærende er den Ringeste, da spørger han bekymret: elsker Du mig nu virkelig? thi han veed selv hvor Faren truer, og dog veed han, at enhver lettere Maade var ham et Bedrag, om den Lærende end ikke forstod det.

---

har han ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved] Luc. 9, 58.

Enhver anden Aabenbarelse var for Kjærligheden et Bedrag, rdi den enten først maatte have foretaget en Forandring med en Lærende (men Kjærligheden forandrer ikke den Elskede, men randrer sig selv) og skjult for ham, at dette var fornødent, eller tsindigt være forblevet uvidende om, at hele Forstaaelsen var en cuffelse (Dette er Hedenskabets Usandhed). Enhver anden Aabenbarelse var for Gudens Kjærlighed et Bedrag. Og om mine Øine avde flere Taarer end en angrende Synderindes, og om hver min aare var kosteligere end en benaadet Synderindes mange; og om g kunde finde en ydmygere Plads end ved hans Fødder, og om g kunde sidde der ydmygere end en Qvinde, hvis Hjertes eneste alg var dette ene Fornødne; og om jeg elskede ham redeligere nd den trofaste Tjener, der elsker ham til sin sidste Blodddraabe; g om jeg var tækkeligere i hans Øine end den reneste blandt vinder — dersom jeg dog vilde bede ham, at forandre sin Beutning, at vise sig anderledes, at skaane sig selv, da vilde han e paa mig og sige: Menneske, hvad vedkommer Du mig, vig bort, i Du er jo Satanas, om Du end ikke selv forstaaer det! Eller ersom han en enkelt Gang udrakte sin Haand til at byde, saa et skeer, og jeg da vilde mene at forstaae ham bedre eller elske im mere, da skulde jeg vel see ham græde ogsaa over mig, og re ham sige: at Du saaledes kunde vorde mig utro, og saaledes drøve Kjærligheden; saa elsker Du kun den Almægtige, der gjør raklet, ikke Den, der fornedrede sig selv i Lighed med Dig.

Men Tjenerens Skikkelse var ingen paatagen, derfor maa han aande i Døden og atter forlade Jorden. Og om min Sorg var bere end Moderens naar Sværdet gaaer gjennem hendes Hjerte, om min Stilling var forfærdeligere end den Troendes naar Troens aft brister, og om min Elendighed var mere rorende end Dens, r korsfæster sit Haab og kun beholder Korset tilbage — dersom dog vilde bede ham at skaane sig selv og at blive tilbage, da alde jeg vel see ham bedrøvet indtil Døden, men ogsaa bedrøvet er mig, thi denne Lidelse maatte jo være mig gavnlig; men hans rg var ogsaa den, at jeg ikke kunde forstaae ham. O, bittre lk, bittrere end Malurt er vel Dødens Forsmædelighed for den ødelige, hvorledes da for den Udødelige! O, sure Læskedrik, surere d Eddike, at vederqvæges ved den Elskedes Misforstaaelse! O, est i Nøden at lide skyldig, hvorledes da at lide uskyldig!

---

en angrende Synderindes] jvfr. Luc. 7, 37 ff. en ydmygere Plads r] jvfr. Luc. 10, 39 ff. Moderens naar Sværdet osv.] Luc. 2, 35.

Saaledes Digteren; thi hvorledes skulde det falde ham ind, at Guden vilde aabenbare sig paa en saadan Maade for at frembringe den forfærdeligste Afgjørelse; hvor skulde det falde ham ind at lege letsindigt med Gudens Smerte, løgnagtigen at digte Kjærligheden ud for at digte Vreden ind.

Og den Lærende, har han ingen Lod og Deel i denne Lidelsernes Historie, om hans Lod end ikke er Lærerens? Og dog maa det saaledes være, og det er Kjærligheden der afstedkommer al denne Lidelse, netop fordi Guden ikke er misundelig paa sig selv, men i Kjærlighed vil være den Ringeste lig. Naar man planter Egens Kjærne i et Leerkar, da sprænges dette; naar man gyder ny Viin paa gamle Læderflasker, da sprænges disse; hvorledes skeer det da, naar Guden planter sig ind i Menneskets Skrøbelighed, hvis han ikke vorder et nyt Menneske og et nyt Kar! Men denne Vordelse, hvor besværlig er vel den, og som en haard Fødsel! Og Forstaaelsens Forhold, hvorledes er vel det i Skrøbelighed og hvert Øieblik paa Misforstaaelsens Grændser, naar Skyldens Angester ville forstyrre Kjærlighedens Fred! Og Forstaaelsens Forhold, hvorledes er det ikke i Forfærdelse; thi det er jo mindre forfærdeligt at falde paa sit Ansigt, medens Bjerge skjælve for Gudens Stemme, end at sidde hos ham som hos sin Lige, og dog er dette jo Gudens Bekymring netop at sidde saaledes.

* *

*

Dersom nu Nogen vilde sige: »Det, Du digter, er det lumpneste Plagiat, der nogensinde er forekommet; da det hverken er mere eller mindre end hvad ethvert Barn veed«, saa maa jeg vel med Blussel høre at jeg er en Løgner. Men hvorfor det lumpneste? Enhver Digter, der stjæler, stjæler jo fra en anden Digter, og saaledes ere vi jo alle lige lumpne; ja mit Tyveri er maaskee mindre skadeligt, da det er lettere opdaget. Men hvo er da Digteren? Dersom jeg var høflig nok til at ansee Dig, Du som dømmer mig, for at være Digteren, da vilde Du maaskee atter vredes. Er der da ingen Digter, naar der dog er et Digt, dette var jo besynderligt, ligesom det at høre et Fløitespil, uagtet der dog ingen Fløitespiller var til. Eller er dette Digt maaskee ligesom et Ordsprog, hvortil

---

Bjerge skjælve] jvfr. 2. Mose Bog 19, 18.

der ingen Digter vides, fordi det er som om hele Menneskeheden havde digtet det; og var det maaskee derfor Du kaldte mit Plagiat det lumpneste, fordi jeg ikke stjal fra noget enkelt Menneske, men bestjal Slægten, og hovmodigen, skjønt jeg kun er et enkelt Menneske, ja endog en lumpen Tyv, gav mig Mine af at være hele Slægten? Forholder dette sig saaledes, saa hvis jeg gik omkring til alle Mennesker, og alle vel kjendte det, men enhver tillige vidste, at han ikke havde digtet det, jeg nu deraf kan slutte: altsaa har Slægten digtet det? Var dette ikke besynderligt? Thi dersom hele Slægten havde digtet det, da maatte dette jo udtrykkes saaledes, at Enhver var lige nær til at have digtet det. Synes dette Dig ikke en vanskelig Sag, i hvilken vi ere komne ind, medens det Hele i Begyndelsen syntes saa let afgjort ved Dit korte Vredens-Ord: at mit Digt var det lumpneste Plagiat, og ved min Blussel over at maatte høre det. Saa er det maaskee slet ikke noget Digt, eller i ethvert Tilfælde skyldes det ikke noget Menneske, ei heller Slægten; og, jeg forstaaer Dig, derfor var det Du kaldte min Adfærd det lumpneste Plagiat, fordi jeg ikke stjal fra en enkelt Mand, ikke bestjal Slægten, men bestjal Guddommen, eller ligesom stjal ham bort, og gudsbespotteligen, skjøndt jeg kun var et enkelt Menneske, ja endog en lumpen Tyv, gav mig Mine af at være Guden; o. Kjære, nu forstaaer jeg Dig ganske, og forstaaer, at Din Vrede er retfærdig. Men da gribes ogsaa min Sjel af ny Forundring, ja den fyldes med Tilbedelse; thi det havde jo ogsaa været besynderligt, om det var et menneskeligt Digt. Vel kunde det falde Mennesket ind at digte sig selv i Lighed med Guden eller Guden i Lighed med sig, men ikke at digte, at Guden digtede sig selv i Lighed med Mennesket; thi dersom Guden Intet lod sig mærke med, hvorledes skulde da Mennesket falde paa, at den salige Gud kunde behøve ham? Dette var jo den sletteste Tanke, eller rettere saa slet en Tanke, at den ikke kunde opkomme i ham, om han end, naar Guden har betroet ham den, tilbedende siger: denne Tanke opkom ikke i mit Hjerte, og finder at det er den vidunderlig-skjønneste Tanke. Og er det Hele ikke vidunderligt, og er dette Ord ikke igjen et lykkeligt varslende Ord paa mine Læber; thi staae vi ikke her, som jeg jo sagde det, og som Du jo uvilkaarligen selv siger det: ved V i d u n d e r e t. Og idet vi nu saaledes begge staae ved Vidunderet, hvis høitidelige Taushed menneskelig Kjevl om Mit og Dit ikke kan forstyrre, hvis ærefrygtbydende Tale uendeligt overdøver menneskelig Strid om Mit og Dit, saa tilgive Du mig, at jeg var i den besynderlige Vildfarelse, at jeg havde digtet det. Det var en Vildfarelse,

og Digtet saaledes forskjelligt fra ethvert menneskeligt Digt, at det intet Digt var, men Vidunderet.

Capitel III.

Det absolute Paradox.

(En metaphysisk Grille.)

Skjøndt Socrates af al Magt beflittede sig paa at samle Menneskekundskab og at kjende sig selv, ja skjøndt han gjennem Aarhundreder er priset som det Menneske der vel bedst kjendte Mennesket, tilstaaer han dog at Grunden, hvorfor han var utilbøielig til at tænke over saadanne Væseners Natur som Pegasus' og Gorgonernes, var fordi han endnu ikke ganske var paa det Rene med sig selv, om han (Menneskekjenderen) var et besynderligere Uhyre end Typhon eller et venligere og mere enkelt Væsen, af Natur deelagtigt i noget Guddommeligt (cfr. Phædrus § 229 E). Dette synes et Paradox. Dog skal man ikke tænke ilde om Paradoxet; thi Paradoxet er Tankens Lidenskab, og den Tænker, som er uden Paradoxet, han er ligesom den Elsker der er uden Lidenskab: en maadelig Patron. Men enhver Lidenskabs høieste Potens er altid at ville sin egen Undergang, og saaledes er det ogsaa Forstandens høieste Lidenskab at ville Anstødet, uagtet Anstødet paa en eller anden Maade maa blive dens Undergang. Dette er da Tænkningens høieste Paradox, at ville opdage Noget, den ikke selv kan tænke. Denne Tænkningens Lidenskab er i Grunden overalt tilstede i Tænkningen, ogsaa i den Enkeltes, forsaavidt han jo tænkende er ikke blot sig selv. Men paa Grund af Vanen opdager man det ikke. Saaledes er ogsaa den menneskelige Gang, som Naturforskerne oplyse, en fortsat Falden; men en pæn og adstadig Mand, der om Morgenen

---

Typhon] et ildspyende Uhyre, der kjæmpede med Zeus og blev betvunget af hans Lyn. Phædrus] se S. 206.

aer i Contoiret og hjem om Middagen, han mener formodentligen det er en Overdrivelse, thi hans Fremadskriden er jo Mediationen; vorledes skulde det falde ham ind, at han bestandigen faldt, han m jo gaaer lige efter Næsen.

Dog lad os nu, for at komme til at begynde, gjøre en dristig 'oposition; lad os antage, at vi veed, hvad et Menneske er.*) Heri ive vi jo det i den hele græske Philosophi søgte, eller omivlede, eller postulerede eller frugtbargjorte Criterium a Sandheden. Og er dette ikke mærkeligt nok, at det forholder g saaledes med Grækerne; er det ikke ligesom et kort Indbegreb Græcitetens Betydning, et Epigram, den selv har skrevet sig, og 'ormed den da ogsaa er bedre tjent end med det stundom meget dtløftige, der stundom skrives om den. Saaledes er Propositionen l værd at antage, og ogsaa af en anden Grund, da vi allerede i tvende foregaaende Capitler have forklaret den, medens man, 'is man vil forklare Socrates anderledes end vi have gjort det, al see vel til, at man ikke falder i den ældre eller sildigere æske Skepticismes Snarer. Dersom ikke den socratiske Theori n Erindringen og om, at ethvert enkelt Menneske er Mennesket, stholdes, saa staaer Sextus Empiricus der, rede til at gjøre den rergang, som ligger i at »lære«, ikke blot vanskelig, men umulig; Protagoras begynder hvor han slap, at Alt er Menneskets Maal, aledes forstaaet, at han er Maalet for Andre, ingenlunde socratisk

*) Maaskee synes det en Latterlighed at ville give denne Proposition Tvivlens Form ved at »antage« den; thi Sligt veed jo Enhver i vor theocentriske Tid. Ja gid det var saa vel. Democrit vidste det ogsaa; thi han definerer Mennesket saaledes: »Mennesket er hvad vi Alle veed«, og vedbliver: »thi vi veed Alle hvad en Hund, en Hest, en Plante er o. s. v., men Intet af Alt dette er Mennesket.« Vi ville nu ikke være saa ondskabsfulde og ere ei heller saa vittige som Sextus Empiricus, thi han slutter deraf, som bekjendt,

Criterium paa Sandheden] jvfr. E. P. I. S. 360. Sextus Empiricus] en Skeptiker fra 2. Aarh. e. Chr. Skeptikerne negtede Erkjendelsens Muligd. og støttede sig herved bl. a. netop paa Umuligheden af at erkjende Menneets Natur: se Sext. Empir. Pyrrhon. Hypotyp. II, 22 ff. Protagoras] en phist fra 5. Aarh. f. Chr. Hans Sætning lød, at Mennesket er altings aal, hvilket paa K.s Tid almindelig forstodes saaledes, at der ikke gaves nogen mengyldig Erkjendelse, men at den var afhængig af det enkelte Menneskes tilldige Beskaffenhed (se Hegel Gesch. d. Philos. II, S. 28). K. har her ved en ledesløshed citeret Sætningen i en Form, hvori den ikke giver Mening.
vittige som Sextus Empiricus] Pyrrhon. Hypotyp. II. 23.

forstaaet, at den Enkelte er sig selv Maalet, hverken meer eller mindre.

Saa veed vi da, hvad Mennesket er, og denne Viisdom, hvis Værd jeg mindst af Alle skal anslaae ringe, kan bestandigen blive rigere og betydningsfuldere, og altsaa ogsaa Sandheden; men da staaer ogsaa Forstanden stille — som Socrates gjorde det; thi nu vaagner Forstandens paradoxe Lidenskab, der vil Anstødet, og vil, uden ret at forstaae sig selv, sin egen Undergang. Saaledes er det jo med Elskovens Paradox. Mennesket lever uforstyrret i sig selv, da vaagner Selvkjærlighedens Paradox som Kjærlighed til en Anden, til en Savnet. Selvkjærligheden ligger til Grund for eller gaaer til Grunde i al Kjærlighed, hvorfor, hvis vi ville tænke os en Kjærlighedens Religion, denne ligesaa epigrammatisk som sandt kun vilde forudsætte een Betingelse og antage den som givet: at elske sig selv, for da at byde, at elske Næsten som sig selv.) Ligesom nu den Elskende ved dette Kjærlighedens Paradox bliver forandret, saa han næsten ikke kjender sig selv mere (dette vidne jo Digterne, der ere Elskovens Talsmænd, dette vidne jo de Elskende selv, da de kun tillade Digterne at tage Ordet fra dem, ikke Tilstanden), saaledes virker hiint Forstandens anede Paradox igjen tilbage paa Mennesket og paa hans Selvkundskab, saa han, der troede at kjende sig selv, nu ikke længere med Bestemthed veed, om han maaskee er et mere besynderligt sammensat Dyr end Typhon, eller om han i sit Væsen har en mildere og guddommeligere Deel (σκοπω ου ταυτα, αλλα εμαυτον, ειτε τι θηριον ων τυγχανω πολυπλοκωτερον και μαλλον επιτεθυμμενον, ειτε ημερωτερον τε και απλουστερον ζωον, θειας τινος και ατυφου μοιρας φυσει μετεχον. Phædrus § 230 A).

— —

ganske rigtigt, at Mennesket er en Hund; thi Mennesket er hvad vi Alle veed, og vi veed Alle hvad en Hund er, *ergo* — vi ville ikke være saa ondskabsfulde; men mon dog Sagen er saaledes bragt paa det Rene i vor Tid, at denne ikke skulde behøve at blive lidt urolig over sig selv ved Tanken om den stakkels Socrates og hans Forlegenhed?

---

at elske sig selv osv.] jvfr. Matt. 22, 39. Marc. 12, 31.

σκοπῶ osv.] Jeg undersøger ikke disse Ting (ɔ: om de mythiske Fortællinger er sande), men mig selv, om jeg er et mangfoldigere og mere lidenskabeligt egtl. at Ild og Røg opfyldt Dyr end Typhon (disse Ord er af K. glemte i den græske Text), eller et blidere og mere enkelt Væsen, som i sin Natur har en guddommelig og lidenskabsløs Bestanddel

Men hvad er da dette Ubekjendte, mod hvilket Forstanden i in paradoxe Lidenskab støder an, og som endog forstyrrer Mennesket hans Selvkundskab? Det er det Ubekjendte. Men det er jo og ikke noget Menneske, forsaavidt han kjender dette, eller nogen nden Ting, som han kjender. Saa lader os da kalde dette Ubejendte Guden. Det er blot et Navn vi give det. At ville bevise, t dette Ubekjendte (Guden) er til, falder vel neppe Forstanden ind. lersom nemlig Guden ikke er til, saa er det jo en Umulighed at evise det, men er han til, saa er det jo en Daarskab at ville beise det; da jeg, netop i det Øieblik som Beviset begynder, har orudsat det ikke som tvivlsomt, hvilket jo en Forudsætning ikke an være, da den er en Forudsætning, men som afgjort, da jeg llers ikke vilde begynde, let forstaaende, at det Hele vilde blive n Umulighed, hvis han ikke var til. Mener jeg derimod ved det Udtryk, at bevise Gudens Tilværelse, at jeg vil bevise, at det Ubekjendte, som er til, er Guden, da udtrykker jeg mig mindre heldigt; thi da beviser jeg Intet, allermindst en Tilværelse, men jeg udvikler en Begrebs-Bestemmelse. Overhovedet at ville bevise, at Noget er til, er en vanskelig Sag, ja hvad endnu værre er for de Modige der vove sig ud deri, Vanskeligheden er en saadan, at Navnkundighed just ikke venter Den, der beskæftiger sig med den. Den hele Beviisførelse bliver bestandig noget ganske Andet, bliver en ydertigere Slutningsudvikling af, hvad jeg slutter af, at have antaget, at det Omspurgte er til. Saaledes slutter jeg bestandigen ikke til Tilværelsen, men jeg slutter fra Tilværelsen, hvad enten jeg bevæger mig i den sandselige Haandgribeligheds Verden eller i Tankens. eg beviser saaledes ikke, at der er en Steen til, men at det Noget, om er til, er en Steen; Domstolen beviser, ikke at der er en Forbryder til, men beviser, at den Anklagede, som jo er til, er en Forbryder. Hvad enten man vil kalde Tilværelse et *accessorium*, eller det evige *prius*, den kan aldrig bevises. Vi ville give os god Tid; der er jo for os ikke saaledes Grund til at haste, som for dem, der af Bekymring for dem selv, eller for Guden, eller for noget Andet, maae haste med at faae beviist, at det er til. Naar da er, er der rigtignok Grund til at haste, især hvis den Vedkommende ret oprigtigt gjorde sig Rede for Faren, at han selv eller det Omspurgte ikke var til, forend han fik det beviist, og ikke

---

accessorium Noget, der kommer til bagefter (til en Tings øvrige Egenskaber); *prius* egtl. Forudgaaende, ɔ: til Grund liggende.

svigagtigen nærede den hemmelige Tanke, at det dog i Grunden er til, enten han beviser det eller ikke.

Dersom En af Napoleons Gjerninger vilde bevise Napoleons Tilværelse, var dette ikke høist besynderligt, da hans Tilværelse vel forklarer Gjerningerne, men Gjerningerne ikke bevise hans Tilværelse, med mindre jeg allerede forud har forstaaet det Ord: »hans« saaledes, at jeg dermed har antaget, at han er til. Dog Napoleon er kun den Enkelte, og forsaavidt finder intet absolut Forhold Sted mellem ham og hans Gjerninger, saaledes, at jo ogsaa en Anden kunde have udført de samme Gjerninger. Maaskee kommer det deraf, at jeg ikke kan slutte fra Gjerningerne til Tilværelse. Kalder jeg Gjerningerne Napoleons Gjerninger, saa er Beviset overflødigt, da jeg allerede har nævnet ham; ignorerer jeg dette, saa kan jeg af Gjerningerne aldrig bevise, at det er Napoleons, men (reent ideelt) bevise, at saadanne Gjerninger ere en stor Generals o. s. v. Dog mellem Guden og hans Gjerninger er der et absolut Forhold, Gud er ikke et Navn, men Begreb, maaskee kommer det deraf, at hans *essentia involvit existentiam**). Guds Gjerninger kan

*) Saaledes Spinoza, der ved at fordybe sig i Gudsbegrebet vil bringe ved Tanken Væren ud af det, men vel at mærke ikke som en tilfældig Egenskab, men som Væsens-Bestemmelse. Dette er det Dybsindige hos Spinoza, men lader os see, hvorledes han bærer sig ad. I *principia philosophiæ Cartesianæ Pars I Propositio VII Lemma I* siger han: »*quo res sua natura perfectior est, eo majorem existentiam et magis necessariam involvit; et contra quo magis necessariam existentiam res sua natura involvit, eo perfectior.*« Altsaa jo fuldkomnere, jo mere Væren; jo mere Væren, jo fuldkomnere. Dette er imidlertid en Tautologi. Denne bliver endnu tydeligere ved en Note, *nota II: quod hic non loquimur de pulchritudine et aliis perfectionibus, quas homines ex superstitione et ignorantia perfectiones vocare voluerunt. Sed per perfectionem intelligo tantum realitatem sive esse.* Han forklarer *perfectio* ved *realitas, esse;* altsaa jo fuldkomnere Tingen er, jo mere er den; men dens Fuldkommenhed er, at den har mere *esse* i sig, det vil altsaa sige, jo mere den

---

essentia involvit existentiam] »Væsen indbefatter Væren.« Se Spinozas Ethik I. Del, særlig Def. 1, Prop. 7, Prop. 11. *quo res* osv.] jo fuldkomnere en Ting ifølge sin egen Natur er, desto mere og desto nødvendigere Væren indbefatter den; og omvendt, jo nødvendigere Væren en Ting efter sin egen Natur indbefatter, desto fuldkomnere er den. *quod hic* osv.] at vi ikke her taler om Skjønhed og andre Fuldkommenheder, som Menneskene paa Grund af Overtro og Uvidenhed har villet kalde Fuldkommenheder. Men ved Fuldkommenhed forstaaer jeg kun Virkelighed eller Væren. *esse]* Væren (det at være).

a altsaa kun Guden gjøre; ganske rigtigt, men hvilke ere da Gudens jerninger? Umiddelbart existere de Gjerninger, af hvilke jeg vil evise hans Tilværelse, slet ikke. Eller ligger det maaskee ligefor æsen at see Viisdommen i Naturen, Godheden, eller Viisdommen Styrelsen? Møder ikke her de forfærdeligste Anfægtelser, og er et ikke umuligt at blive færdig med alle disse Anfægtelser? Men en saadan Tingenes Orden vil jeg dog ikke bevise Guds Tilærelse, og hvis jeg end begyndte, vilde jeg aldrig blive færdig, og aatte tillige bestandigen leve *in suspenso*, for at der pludselig ulde skee noget saa Forfærdeligt, at min Smule Beviis blev spoleret. ltsaa af hvilke Gjerninger er det jeg beviser det? Det er af Gjer-

er, jo mere er den. Dette angaaende Tautologien, men nu videre. Det her savnes er en Distinction mellem faktisk Væren og ideel Væren. Den i og for sig uklare Sprogbrug, at tale om mere og mindre Væren, altsaa Grads-Forskjel i Væren, bliver endnu mere forvirrende, naar hiin Distinction ikke gjøres, naar paa anden Dansk Spinoza vel taler dybsindigt, men ikke først spørger om Vanskeligheden. I Forhold til faktisk Væren er en Tale om mere eller mindre Væren meningsløs. En Flue, naar den er, har ligesaa meget Væren som Guden; den dumme Bemærkning, som jeg her skriver, har i Henseende til faktisk Væren ligesaa meget Væren som Spinozas Dybsind, thi i Henseende til den faktiske Væren gjelder den hamletske Dialektik: at være eller ikke være. Den faktiske Væren er indifferent mod alle Væsens-Bestemmelsers Forskjellighed, og Alt, hvad der er til, participerer uden smaalig Jalousi i at være, og participerer lige meget. Ideelt forholder det sig anderledes, det er ganske rigtigt. Men saasnart jeg taler ideelt om Væren, taler jeg ikke mere om Væren, men om Væsenet. Den høieste Idealitet har det Nødvendige, derfor er det. Men denne Væren er dets Væsen, hvorved det netop ikke kan blive dialektisk i den faktiske Værens Bestemmelser, fordi det er: og heller ei kan det siges i Forhold til noget andet at have mere eller mindre Væren. Dette har man, om end noget ufuldkomment, udtrykt i gamle Dage saaledes: naar Gud er mulig, er han *eo ipso* nødvendig (Leibnitz). Spinozas Sætning er da ganske rigtig, og Tautologien i sin Orden, men det er ogsaa vist, at han aldeles omgaaer Vanskeligheden; thi Vanskeligheden er at faae fat paa den faktiske Væren, og at faae Guds Idealitet ind i den faktiske Væren.

den hamletske Dialektik] i Shakespeares Hamlet III, 1. Leibnitz] Ex. Opera philos. (udg. af Erdmann, 1840) S. 78: Gud existerer nødvendigt, som han blot sættes at være mulig. *in suspenso* utryg.

ningerne ideelt betragtede, ɔ: saaledes som de ikke umiddelbart vise sig. Men saa er det jo ikke af Gjerningerne jeg beviser det, men jeg udvikler kun den Idealitet, jeg har forudsat; i Tillid til den vover jeg endog at trodse alle Indvendinger, endog de, som endnu ikke ere blevne til. Idet jeg da begynder, har jeg forudsat Idealiteten, og forudsat, at det vil lykkes mig at gjennemføre den; men hvad er dette Andet end at jeg har forudsat, at Guden er til, og i Tillid til ham er det egentligen jeg begynder.

Og hvorledes fremkommer nu Gudens Tilværelse af Beviset? Gaaer dette saa ganske ligefrem til? Er det ikke hermed som med de cartesianske Dukker? Saasnart jeg slipper Dukken, staaer den paa Hovedet. Saasnart jeg slipper den; jeg maa altsaa slippe den. Saaledes ogsaa med Beviset; saa længe jeg holder paa Beviset (ɔ: vedbliver at være den Bevisende), kommer Tilværelsen ikke frem, om ikke af anden Grund, saa fordi jeg er ifærd med at bevise den; men idet jeg slipper Beviset, er Tilværelsen der. Dog dette at jeg slipper, det er dog vel ogsaa Noget, det er jo meine Zuthat; maatte dette da ikke ogsaa bringes i Anslag, dette lille Øieblik, hvor kort det end er — langt behøver det jo ikke at være, da det er et Spring. Hvor lille dette Moment end er, om det er i samme Nu; dette samme Nu, det maa bringes i Anslag. Vil man have det glemt, da vil jeg for at vise, at det dog er til, benytte det til at fortælle en lille Anekdote. Chrysipp experimenterede for at faae en Sorites' Frem- eller Tilbageskriden standset i Qvalitet. Dette kunde Carneades ikke faae i sit Hoved, naar det skete, at Qvaliteten virkelig var fremkommen. Da sagde Chrysipp til ham, at man kunde i Tællingen holde et Øieblik inde, og saa, og saa — saa kunde man bedre forstaae det. Men Carneades svarede: vær saa god, for min Skyld skal Du ikke genere Dig, Du kan ikke blot holde inde,

---

cartesianske Dukker] K. tænker aabenbart paa de bekjendte Hyldemarvsdukker (Tyngdepunktsdukker), men har kaldt dem »cartesianske« ved en Forvexling med de »cartesianske Djævle« (Dykkere). Anekdote] se Ciceros Academica II, 29, 93. — En Sorites er en Slutningsform, der benyttedes af Skeptikerne til at bevise Erkjendelsens Umulighed; den har Navn efter det almindeligst benyttede Exempel, nemlig Spørgsmaalet, hvor mange Korn der behøves for at udgjøre en Bunke (soros). Man tilføier eet Korn ad Gangen (fremadskridende S.) eller trækker eet fra (tilbageskridende S.) og spørger hver Gang, om der nu (endnu) er en Bunke. standset i Qvalitet, ɔ: standset, saa at en ny Qvalitet fremkom (f. Ex. hvornaar man har »en Bunke« istedenfor nogle faa Korn). Chrysipp var en berømt stoisk Philosoph, død 208 f. Chr.; Carneades var Platoniker, men gav Platos Lære skeptisk Retning; han var født ca. 213 f. Chr., saa at de to ikke, som K. forudsætter, var samtidige.

men endog lægge Dig til at sove, det hjælper lige meget; naar Du vaagner, begynde vi igjen, hvor Du slap. Og saaledes er det jo ogsaa; det hjælper ligesaa lidet at ville sove sig fra Noget, som at ville sove sig til Noget.

Den, der derfor vil bevise Guds Tilværelse (i nogen anden Forstand end at tydeliggjøre sig Gudsbegrebet, og uden den *reservatio finalis*, som vi have paaviist, at Tilværelsen selv af Beviset fremgaaer ved et Spring), han beviser i Mangel heraf noget Andet, Noget, som stundom maaskee end ikke behøvede et Beviis, og i ethvert Fald aldrig noget bedre; thi Daaren siger i sit Hjerte, der er ingen Gud; men Den, som siger i sit Hjerte eller til Menneskene: bliv nu blot lidt, saa skal jeg bevise det, o, hvilken sjelden Viis er han ikke!*) Er det ikke i Øieblikket, da han skal begynde Beviset, accurat lige uafgjort om Guden er til eller ikke, saa beviser han det jo ikke; og er det saaledes i hiin Begyndelse, saa kommer han aldrig til at begynde, deels af Frygt for at det ikke skal lykkes, da Guden maaskee ikke er til, og deels fordi han Intet har at begynde med. — I Oldtiden har man vist neppe givet sig af med Sligt. Socrates idetmindste, der jo, som det hedder, fremsatte det physicoteleologiske Beviis for Guds Tilværelse, bar sig ikke saaledes ad. Han forudsætter bestandigt, at Guden er til, og under denne Forudsætning søger han at gjennemvirke Naturen med Hensigtsmæssighedens Tanke. Dersom man vilde have spurgt ham, hvorfor han bar sig saaledes ad, da vilde han vel have forklaret, at han ikke havde en saadan Courage, at turde vove sig ud paa slig Opdagelses-Reise, uden at have dette sikkret bagved sig, at Guden var til. Paa Gudens Ord kaster han ligesom Garnet ud for at fange Hensigtsmæssighedens Tanke; thi Naturen selv hitter paa mange Skrækkemidler og paa mange Udflugter for at forstyrre.

Forstandens paradoxe Lidenskab støder da bestandig an mod dette Ubekjendte, som vel er til, men ogsaa ubekjendt, og forsaavidt ikke er til. Videre kommer Forstanden ikke, dog kan den ikke i sin Paradoxi lade være at komme dertil og at beskæftige

*) Hvilket fortræffeligt Sujet for den vanvittige Comik!

reservatio finalis sidste Forbehold. som det hedder; se Hegel. Beweise für das Daseyn Gottes (Werke XII. 2. Aufl. S. 518), hvor der henvises t. Xenophon Memorab. 1, 4. det physicoteleologiske Beviis søger at godtgjøre Guds Tilværelse ved at eftervise Hensigtsmæssigheden i Naturen.

sig dermed; thi at ville udtrykke sit Forhold til det saaledes, at hiint Ubekjendte ikke er til, gaaer ikke an, da dette Udsagn netop involverer et Forhold. Men hvad er da dette Ubekjendte; thi at det er Guden betyder os jo kun, at det er det Ubekjendte? Ved at udsige om det, at det er det Ubekjendte, da man ikke kan kjende det, og hvis man endog kunde kjende det, ikke kunde udsige det, tilfredsstilles ikke Lidenskaben, uagtet den rigtigt har opfattet det Ubekjendte som Grændse; men Grændse er netop Lidenskabens Qval, om end tillige dens Incitament. Og dog kan den ikke komme videre, hvad enten den saa vover et Udfald *via negationis* eller *via eminentiæ*.

Hvad er da det Ubekjendte? Det er Grændsen, til hvilken der bestandig kommes, og forsaavidt er det, naar Bevægelsens Bestemmelse ombyttes med Hvilens, det Forskjellige, det absolut Forskjellige. Men det er det absolut Forskjellige, paa hvilket man intet Kjendetegn har. Bestemmet som det Absolut-Forskjellige synes det at være ifærd med at blive aabenbart; men det er ikke saa; thi den absolute Forskjellighed kan Forstanden end ikke tænke; thi absolut kan den ikke negere sig selv, men benytter sig selv dertil, og tænker altsaa den Forskjellighed i sig selv, som den tænker ved sig selv; og absolut kan den ikke gaae ud over sig selv, og tænker derfor kun den Ophøiethed over sig selv, som den tænker ved sig selv. Dersom da ikke det Ubekjendte (Guden) blot bliver Grændse, saa forvirres den ene Tanke om det Forskjellige i de mange Tanker om det Forskjellige. Det Ubekjendte er da i en *διασποgα*, og Forstanden har et behageligt Udvalg af hvad der er for Haanden og hvad Indbildningen kan hitte paa (Det Uhyre, det Latterlige o. s. v. o. s. v.).

Men denne Forskjellighed lader sig ikke fastholde. Hver Gang det skeer, er det i Grunden en Vilkaarlighed, og dybest i Gudsfrygten lurer vanvittigen den lunefulde Vilkaarlighed, der veed at den selv har frembragt Guden. Lader nu Forskjelligheden sig ikke

---

ved at udsige osv.] Hentydning til Gorgias's Sætning: Intet er; og hvis Noget er, er det ikke til at erkjende, og selv om det er til at erkjende, lader det sig ialtfald ikke meddele til Andre (Sext. Empir. adv. Math. VII, 65). via negationis (ad negativ Vei) og *via eminentiae* (ad Fortrinlighedens Vei) er techniske Udtryk i den scholastiske Philosophi for to Maader at bestemme Guds Egenskaber. Ad den første Vei bestemmes de ved at fraskrive ham al Endelighed og Ufuldkommenhed, ad den anden ved at tillægge ham de menneskelige Dyder i fortrinlig, fuldkommen Grad *(eminenter)*. *διασπορά* (diaspora), Splittethed; brugt egentlig om de udenfor Palæstina spredt levende Jøder.

fastholde, fordi der intet Kjendetegn er, saa gaaer det med Forskjelligheden og Ligheden som med alle saadanne dialektiske Modsætninger, de ere identiske. Forskjelligheden, som hænger sig fast ved Forstanden, har forvirret denne, saa den ikke kjender sig selv, og ganske conseqvent forvexler sig selv med Forskjelligheden. I Henseende til phantastisk Opfindelse har Hedenskabet været rigt nok, hvad den sidst fremhævede Antagelse, der er Forstandens Selvironiseren, angaaer, da vil jeg blot med et Par Træk fremhæve den, uden Hensyn til, om den har været historisk eller ei. Der existerer da et enkelt Menneske, han seer ud ligesom andre Mennesker, voxer op ligesom andre Mennesker, gifter sig, har en Næringsvei, er betænkt paa sit Udkomme for den Dag imorgen, som det bør sig et Menneske; thi det kan nu være skjønt nok at ville leve som Himlens Fugle, men det er ikke tilladt, og kan jo ende med det Sørgeligste, enten, hvis man har Udholdenhed dertil, at man omkommer af Hunger, eller at man lever af Andres Gods. Dette Menneske er tillige Guden. Hvoraf veed jeg det? Ja vide det kan jeg ikke; thi saa maatte jeg kjende Guden og Forskjelligheden; og Forskjelligheden kjender jeg ikke, da Forstanden har gjort den lige med det, hvorfra den er forskjellig. Saaledes er Guden bleven den forfærdeligste Bedrager, derved, at Forstanden har bedraget sig selv. Forstanden har faaet Guden saa nær som det er muligt, og dog ligesaa fjernt.

*   *

*

Maaskee siger nu En: »Du er en Grillefænger, det veed jeg meget godt, men Du troer da vel heller ei, at det skulde falde mig ind, at bekymres om en saadan Grille, der er saa besynderlig eller saa latterlig, at den vel ikke er falden Nogen ind, og fremfor Alt saa urimelig, at jeg maatte lukke Alt, hvad jeg har i min Bevidsthed, ud af den, for at hitte derpaa.« Ganske vist maa Du gjøre det; men er det da og forsvarligt, at ville beholde alle de Forudsætninger, Du har i Din Bevidsthed, og da at ville mene, at tænke forudsætningsløst om Din Bevidsthed? Du nægter dog vel ikke Conseqventsen af det Udviklede, at Forstanden i at bestemme det Ubekjendte som det Forskjellige tilsidst farer vild, og forvexler Forskjelligheden med Ligheden? Men deraf synes at følge noget

---

hvad den sidst osv.] ɔ: hvad derimod den sidst osv.

Andet, at nemlig Mennesket først, hvis han skal faae Noget i Sandhed at vide om det Ubekjendte (Guden), maa faae at vide, at det er forskjelligt fra ham, absolut forskjelligt fra ham. Af sig selv kan Forstanden ikke faae dette at vide (da det er en Selvmodsigelse, som vi have seet); skal den faae det at vide, maa den faae det at vide af Guden, og faaer den det at vide, kan den atter ikke forstaae det, og kan altsaa ikke faae det at vide; thi hvorledes skulde den forstaae det Absolut-Forskjellige? Er dette ikke tydeligt strax, saa bliver det tydeligere i Conseqventsen; thi er Guden absolut forskjellig fra Mennesket, saa er Mennesket absolut forskjelligt fra Guden, men hvorledes skulde Forstanden fatte dette? Her synes vi at staae ved et Paradox. Blot for at faae at vide, at Guden er det Forskjellige, behøver Mennesket Guden, og faaer nu at vide, at Guden er absolut forskjellig fra ham. Men skal Guden være absolut forskjellig fra Mennesket, kan dette ikke have sin Grund i, hvad Mennesket skylder Guden (thi forsaavidt er det jo beslægtet med ham), men i hvad det skylder sig selv, eller hvad det selv har forskyldt. Hvilken er nu Forskjellen? Ja hvilken anden end Synden, siden Forskjellen, den absolute, skal være forskyldt af Mennesket selv. Dette udtrykte vi i det Foregaaende saaledes, at Mennesket var Usandheden, og var det ved egen Skyld, og vi bleve i Spøg, men dog for Alvor, enige om, at dette var for meget at forlange af Mennesket, at han ved sig selv skulde opdage dette. Nu have vi igjen fundet det Samme. Menneskekjenderen blev næsten raadvild over sig selv, ved at støde an mod det Forskjellige; han vidste snart ikke mere, om han var et besynderligere Uhyre end Typhon, eller om der var noget Guddommeligt i ham. Hvad manglede han da? Syndsbevidstheden, som vistnok han ligesaa lidet kunde lære noget andet Menneske, som noget andet Menneske ham, men kun Guden — hvis han vilde være Lærer. Men dette vilde han jo, som vi have digtet det, og vilde, for at være det, være den Enkelte lig, at denne ganske kunde forstaae ham. Saa bliver Paradoxet endnu forfærdeligere, eller det samme Paradox har den Dobbelthed, ved hvilken det viser sig som det absolute; negativt ved at bringe Syndens absolute Forskjellighed frem, positivt ved at ville ophæve denne absolute Forskjellighed i den absolute Lighed.

Lader nu et saadant Paradox sig tænke? Vi ville ikke forhaste os, og naar Striden er om et Spørgsmaals Besvarelse, da strides der jo ikke som paa Løbebanen, og det er ikke Hurtigheden, men Rigtigheden, der seirer. Forstanden tænker det vel ikke, selv kan den ikke falde paa det, og naar det forkyndes, kan

den ikke forstaae det, og mærker blot, at det nok bliver dens Undergang. Forsaavidt har da Forstanden meget at indvende mod det, og dog, paa den anden Side vil jo Forstanden i sin paradoxe Lidenskab sin egen Undergang. Men denne Forstandens Undergang er det jo ogsaa Paradoxet vil, og saaledes ere de jo dog i Forstaaelse med hinanden; men denne Forstaaelse er kun tilstede i Lidenskabens Øieblik. Lader os betragte Elskovens Forhold, om dette end er et ufuldkomment Billede. Selvkjærligheden ligger til Grund i Kjærligheden, men dens paradoxe Lidenskab vil paa det Høieste netop sin egen Undergang. Dette vil Elskoven ogsaa, og saaledes ere disse tvende Magter i Forstaaelse med hinanden i Øieblikkets Lidenskab, og denne Lidenskab er netop Elskoven. Hvorfor skulde nu den Elskende ikke kunne tænke dette, om end Den, der i Selvkjærligheden krymper sig mod Elskoven, hverken kan fatte det eller tør vove det, da det jo er Undergangen. Saaledes med Elskovens Lidenskab. Vel er Selvkjærligheden gaaet til Grunde, men desuagtet er den ikke tilintetgjort, men taget til Fange, og er Elskovens *spolia opima*, men den kan atter komme til Live, og dette bliver Elskovens Anfægtelse. Saaledes ogsaa med Paradoxets Forhold til Forstanden, kun at denne Lidenskab har et andet Navn, eller rettere: kun at vi maa see at finde et Navn for den.

Tillæg.

Forargelsen paa Paradoxet.

(Et akustisk Bedrag.)

Dersom Paradoxet og Forstanden støde sammen i den fælleds Forstaaelse af deres Forskjellighed, da er Sammenstødet lykkeligt

---

Dette, ɔ: Selvkjærlighedens Undergang. *spolia opima* fornemste Krigsbytte.

som Elskovens Forstaaelse, lykkeligt i den Lidenskab, hvilken vi endnu ikke have givet noget Navn, og først senere skulle give Navnet. Er Sammenstødet ikke i Forstaaelsen, da er Forholdet ulykkeligt, og denne Forstandens, om jeg saa tør sige, ulykkelige Kjærlighed (hvilken vel at mærke kun er som den ulykkelige Kjærlighed, der har sin Grund i misforstaaet Selvkjærlighed, videre strækker Analogien ikke, da Tilfældets Magt her Intet formaaer) kunde vi kalde bestemtere: Forargelse.

Al Forargelse er nu i sin dybeste Grund lidende*). Det er her som med hiin ulykkelige Kjærlighed; endog da naar Selvkjærligheden (og synes det ikke allerede en Modsigelse, at Kjærlighed til sig selv er Lidelse?) forkynder sig i den dumdristigste Daad, i forbausende Gjerning, den er lidende, den er saaret, og Saarets Smerte giver denne illusoriske Kraftyttring, hvilken seer ud som Handlen og let kan skuffe, især da Selvkjærligheden meest af Alt skjuler dette. Endog da, naar den støder Kjærlighedens Gjenstand ned, endog da naar den selvplagerisk optugter sig til Forhærdelsens Ligegyldighed, og martrer sig selv for at vise Ligegyldigheden, endog da, endog da naar den hengiver sig i et triumpherende Letsind over at det lykkes (denne Form er den meest skuffende), endog da er den lidende. Saaledes ogsaa med Forargelsen; den kan udtrykke sig hvorledes den vil, selv naar den hoverende feirer Aandløshedens Triumph, den er altid lidende, hvad enten den Forargede sidder sønderknuset og stirrer næsten som en Betler paa Paradoxet, forstenende i sin Liden, eller han væbner sig med Spotten og sigter med Vittighedens Piil endog som paa Afstand — han er dog lidende og ikke paa Afstand; hvad enten Forargelsen kom og tog den sidste Smule Trøst og Glæde fra den Forargede eller den gjorde ham stærk — Forargelsen er dog lidende; den har stridt med den Stærkere, og hans Kraftstilling er ligesom i legemlig Henseende Dens, hvis Ryg er brudt, hvilket jo giver en egen Art Smidighed.

Imidlertid kunne vi gjerne skjelne imellem den lidende og den handlende Forargelse, uden dog at glemme, at den lidende altid er saa meget handlende, at den ikke ganske kan lade sig til-

*) Vort Sprog kalder rigtigt Affecten Sindslidelse; medens vi ved at nævne Ordet Affect ofte nærmest tænke paa den convulsiviske Dristighed, der forbauser og derover glemme, at den er en Lidelse. Saaledes f. Ex. Hovmod, Trods o. s. v.

ıtetgjøre (thi Forargelsen er altid en Handling, ikke en Begiven-ed), og den handlende altid saa svag, at den ikke formaaer at ısrive sig fra det Kors, til hvilket den er naglet, eller at udrive en Piil, med hvilken den er saaret*).

Men netop fordi Forargelsen saaledes er lidende, tilhører Op-agelsen, om man vil tale saaledes, ikke Forstanden, men Para-oxet; thi som Sandheden er *index sui et falsi,* saa er Paradoxet et ogsaa, og Forargelsen forstaaer ikke sig selv**), men er for-aaet af Paradoxet. Medens derfor Forargelsen, hvorledes den ıd udtrykker sig, lyder andensteds fra, ja fra den modsatte Kant, ıa er det dog Paradoxet, som gjenlyder i den, og dette er jo et ıustisk Bedrag. Men er Paradoxet *index* og *judex sui et falsi,* ıa kan Forargelsen betragtes som en indirecte Prøve paa Para-ıxets Rigtighed; thi Forargelsen er den feile Regning, er den sandhedens Conseqvents, med hvilken Paradoxet støder fra sig. en Forargede taler ikke af sit Eget, han taler af Paradoxets, gesom Den, der vrænger ad En, ikke selv opfinder Noget, men ın bagvendt copierer en Anden. Jo dybere Forargelsens Udtryk r i Lidenskab (handlende eller lidende), desto mere viser det sig, vor meget Forargelsen skylder Paradoxet. Forargelsen er da ikke orstandens Opfindelse, langtfra; thi saa maatte Forstanden ogsaa ave kunnet opfinde Paradoxet; nei, med Forargelsen bliver Pa-

---

*) Sprogbrug viser det ogsaa, at al Forargelse er lidende. Man siger, at for-arges, hvilket nærmest kun udtrykker Tilstanden, men man bruger som iden-tisk dermed, at tage Forargelse (Identiteten af det Handlende og det Li-dende). Paa Græsk hedder det: σκανδαλίζεσθαι. Dette Ord kommer af σκαν-δαλον (et Anstød) og betyder altsaa at tage Anstød. Her viser tillige Ret-ningen sig tydeligt; det er ikke Forargelsen, der støder an, men Forargelsen, der tager Anstødet, altsaa passivt, om end saa aktivt, at den selv tager det, Derfor har Forstanden ikke selv opfundet Forargelsen; thi den paradoxe Anstøden, som den isolerede Forstand udvikler, opdager hverken Paradoxet eller Forargelsen.

**) Saaledes er det Socratiske rigtigt, at al Synd er Uvidenhed; den forstaaer sig ikke i Sandheden; men deraf følger ikke, at den jo godt kan ville sig selv i Usandheden.

---

index sui et falsi] Kjendemærke (Kriterium) paa sig selv og Usandheden.
judex] Dommer.

radoxet *til*; *bliver* den *til*, her har vi atter Øieblikket, hvorom jo Alt dreier sig. Lad os recapitulere. Dersom vi ikke antage Øieblikket, da vende vi tilbage til Socrates, og det var jo netop ham vi vilde forlade for at opdage Noget. Statueres Øieblikket, da er Paradoxet der; thi i sin meest abbrevierede Form kan man kalde Paradoxet Øieblikket; ved Øieblikket bliver den Lærende Usandheden; Mennesket, der kjendte sig selv, bliver raadvild over sig selv, og faaer istedenfor Selvkundskab Syndsbevidsthed o. s. v.; thi saasnart vi blot sætte Øieblikket, saa gaaer Alt af sig selv.

Psychologisk betragtet vil nu Forargelsen nuancere sig høist mangfoldigt indenfor Bestemmelsen af det mere Active og det mere Passive. At gaae ind i en Skildring heraf, er ikke nærværende Overveielses Interesse; men derimod er dette af Vigtighed at fastholde, at al Forargelse i sit Væsen er en Misforstaaelse af *Øieblikket*, da den jo er Forargelse paa Paradoxet, og Paradoxet atter er Øieblikket.

Øieblikkets Dialektik er ikke vanskelig. Socratisk seet er det ikke til at see eller til at skjelne, det er ikke til, har ikke været, skal ikke komme; derfor er jo den Lærende selv Sandheden, og Anledningens Øieblik er kun en Spøg, ligesom en Smudstitel, der ikke hører væsentlig med til Bogen; og Afgjørelsens Øieblik er en *Daarskab*; thi skal Afgjørelsen sættes, da (cfr. det Foregaaende) vorder den Lærende Usandheden, men netop dette gjør en Begynden i Øieblikket nødvendig. Forargelsens Udtryk er, at Øieblikket er Daarskaben, Paradoxet er Daarskaben; hvilket er Paradoxets Fordring paa at Forstanden er det Absurde, men nu ved en Resonnants lyder ud af Forargelsen. Eller Øieblikket skal bestandig komme, man *seer* det *an*, og Øieblikket skal være det *Anseelige*; men da Paradoxet har gjort Forstanden til det Absurde, saa er Forstandens Anseelighed intet Kjendetegn.

Forargelsen bliver da udenfor Paradoxet, og Grunden er, *quia absurdum*. Dog har Forstanden ikke opdaget det, da det tvertimod er Paradoxet, som opdagede det, og som nu tager Vidnesbyrdet af Forargelsen. Forstanden siger, at Paradoxet er det Absurde, men dette er kun en Vrængen efter, thi Paradoxet er jo Paradoxet, *quia absurdum*. Forargelsen bliver udenfor Paradoxet og beholder Sandsynligheden, medens Paradoxet er det Usandsynligste. Det er

---

quia absurdum fordi det er urimeligt; Hentydning til den bekjendte Sætning *credo quia absurdum*; se nedenfor S. 220.

:ter ikke Forstanden, som opdager det, men den snakker kun aradoxet efter Munden, hvor underligt det end synes; thi Paraoxet siger selv: Komedier og Romaner og Løgne maae være sandynlige; men hvorledes skulde jeg være sandsynlig? Forargelsen liver udenfor Paradoxet, hvad Under, da Paradoxet er Underet? ette har Forstanden ikke opdaget, tvertimod det var Paradoxet er anviste Forstanden Pladsen paa Forundringsstolen og svarer enne: nu hvad forundres Du over, det er netop som Du siger let, og det Forunderlige er, at Du troer, det er en Indvending; nen Sandheden i en Hyklers Mund er mig kjærere end at høre len af en Engel og en Apostel. Naar Forstanden bryster sig af in Herlighed i Sammenligning med Paradoxet, der er det Usleste g meest Foragtede, saa har Forstanden ikke opfundet dette, men Paradoxet er selv Opfinderen, der overlader Forstanden alt det Splendide, endog de splendide Synder *(vitia splendida)*. Naar Forstanden vil forbarme sig over Paradoxet og hjælpe det til Forklaringen, saa finder Paradoxet sig vel ikke deri, men finder det i in Orden, at Forstanden gjør det; thi er ikke vore Philosopher lerfor til, for at gjøre de overnaturlige Ting hverdagslige og trivielle? Naar Forstanden ikke kan faae Paradoxet i sit Hoved, da har Forstanden ikke opfundet Dette, men Paradoxet selv, der var paradox nok til ikke at undsee sig ved at erklære Forstanden for en Klods og en Klodrian, der i det Høieste kan sige Ja og Nei om det Samme, hvilket ikke er nogen god Theologi. Saaledes er det med Forargelsen. Alt hvad den siger om Paradoxet, har den lært af dette, om den end vil selv have opfundet det, benyttende sig af et akustisk Bedrag.

* *

*

Dog siger maaskee En: »Det er virkelig kjedsommeligt med Dig; thi nu har vi den samme Historie igjen, alle de Yttringer, Du lægger Paradoxet i Munden, tilhøre slet ikke Dig.« — »Hvorledes skulle de tilhøre mig, da de jo tilhøre Paradoxet.« — »Dit Sophisteri kan Du spare, Du forstaaer vel hvad jeg mener, hine Yttringer tilhøre ikke Dig, men ere velbekjendte og Enhver veed, hvem de tilhøre.« — »O, Kjære, det Du der siger, smerter mig ikke, som Du maaskee troer, nei det glæder mig overordentligt; thi jeg tilstaaer det, det gøs i mig, da jeg skrev dem ned, jeg kunde ikke kjende mig selv, at jeg, som ellers er ængstelig nok og

frygtagtig, turde sige noget Saadant. Dog dersom Yttringerne ikke ere af mig, vilde Du da ikke sige, hvem de tilhøre?« — »Intet er lettere. Den første er af Tertullian, den anden af Hamann, den tredie af Hamann, den fjerde af Lactants og ofte gjentaget, den femte af Shakspeare i en Komedie, som hedder Ende gut Alles gut, 2den Akt, 5te Scene, den sjette af Luther, den syvende er en Replik af Kong Lear. Du seer, jeg veed Beskeed, og veed at fange Dig med Kosterne.« — »O, vel seer jeg dette; men vil Du nu sige mig, om ikke alle disse Mænd have talet om et Paradoxes Forhold til Forargelsen, og vil Du nu lægge Mærke til, at de jo ikke vare de Forargede, men netop de, som holdt fast ved Paradoxet, og dog tale de som vare de forargede, og Forargelsen kan intet Udtryk opfinde, der er mere betegnende. Er dette ikke besynderligt, at Paradoxet saaledes ligesom tager Forargelsen Brødet af Munden og gjør den til en brødløs Kunst, der slet ingen Løn har for sin Uleilighed, men er ligesaa snurrig, som hvis en Opponent i Distraction ikke angreb Autor, men forsvarede ham. Synes dette Dig ikke saa? Dog har Forargelsen een Fortjeneste, at den udviser Forskjelligheden tydeligere; thi i hiin lykkelige Lidenskab, som vi endnu ikke har givet Navn, er jo Forskjelligheden i god Forstaaelse med Forstanden. Forskjellighed hører der til for at enes i noget Tredie; men Forskjelligheden var netop denne, at Forstanden opgav sig selv, og at Paradoxet hengav sig selv (halb zog sie ihn, halb sank er hin), og Forstaaelsen ligger i hiin lykkelige Liden-

---

Tertullian] Sætningen *credo quia absurdum* (jeg troer fordi det er urimeligt) tillægges almindelig T. Den findes ikke hos ham netop i den Form; men de carne Christi Kap. 5 staar: mortuus est dei filius; prorsus credibile est, quia ineptum est (Guds Søn er død; det er fuldkommen troligt, fordi det er taabeligt).

Hamann] Werke I 425: Lügen und Romane müssen wahrscheinlich sein, Hypothesen und Fabeln; aber nicht die Wahrheiten und Grundlehren unseres Glaubens. — Den tredie Yttring synes ikke nøiagtig at findes hos Hamann; men Werke I 406 staaer i Anledning af nogle Ord af Hume (»wer immer durch den Glauben bewogen wird, derselben [der christlichen Religion] seinen Beyfall zu geben, der ist sich eines . . . . Wunderwerkes bewuszt, welches alle Grundsätze seines Verstandes umkehrt«) følgende Passus: »so ist dies allemal Orthodoxie, und ein Zeugnisz der Wahrheit in dem Munde eines Feindes und Verfolgers desselben«. Jvfr. smstds. S. 443. Lactants] urigtigt. Sætningen: »Hedningernes Dyder er glimrende Laster« tillægges alm. Augustin; efter Meningen (ikke efter Udtrykket) findes den i hans de civ. dei 19, 25. Shakespeare] All's well that ends well 2. Akt 3. Scene: we have our philosophical persons, to make modern and familiar, things supernatural and causeless. Luther] Det bestemte Udtryk (Klods og Klodrian) er ikke fundet. Kong Lear] 4. Akt 6. Scene: »Ay« and »no« too was no good divinity. halb zog sie ihn osv.] Goethe »Der Fischer« (Gedichte I, Balladen) Vs. 31.

ıkab, som vel faaer et Navn, og selv dette er jo det Mindste af Sagen, selv om min Lykke intet Navn har — naar jeg blot er ykkelig, mere forlanger jeg ikke.«

Capitel IV.

Den samtidige Discipels Forhold.

Saa er da Guden fremtraadt som Lærer (thi nu fortsætte vi ort Digt); han har paataget sig Tjenerens Skikkelse; thi at sende n Anden i sit Sted, en høit Betroet, kunde ikke tilfredsstille ham, igesaa lidet som det kunde tilfredsstille hiin ædle Konge at sende sit Sted den meest betroede Mand i hans Rige. Dog Guden ıavde tillige en anden Grund; thi mellem Mand og Mand er jo let socratiske Forhold det Høieste, det Sandeste. Dersom Guden ıltsaa ikke selv kom, saa blev Alt socratisk, vi fik ikke Øieblikket g gik glip af Paradoxet. Gudens Tjener-Skikkelse er imidlertid ngen paatagen, men en virkelig, intet parastatisk Legeme, men et irkeligt, og Guden har fra den Time, da han ved sin almægtige Kjærligheds almægtige Beslutning blev Tjener, saa at sige fanget ig selv i sin Beslutning, og maa nu vedblive (at vi skulle tale laarligen) enten han vil eller ei. Han kan da ikke forraade sig elv; han har ikke den Mulighed, som hiin ædle Konge, pludseligen at vise, at han dog er Kongen, hvilket dog ikke er nogen 'uldkommenhed hos Kongen (at have denne Mulighed), men viser un hans Afmagt og hans Beslutnings Afmagt, at han ikke virkeigen formaaer at blive hvad han vilde. Medens da Guden Ingen il kunne sende i sit Sted, vilde han vel kunne sende En forud, er kan gjøre den Lærende opmærksom. Denne Forgænger kan aturligviis Intet vide om, hvad Guden vil lære; thi Gudens Tiltedeværelse er jo ikke det Tilfældige i Forhold til hans Lære,

---

parastatisk Legeme] Skin-Legeme, som kun antages for et Øieblik (som ıglenes).

men det Væsentlige, og Gudens Tilstedeværelse i menneskelig Skikkelse, ja i Tjenerens ringe Skikkelse, er jo netop Læren, og Guden maa jo selv give Betingelsen med (cfr. Capitel I), ellers kan den Lærende slet Intet forstaae. Ved en saadan Forgænger kan da den Lærende blive opmærksom, men heller ikke mere.

Dog Guden paatog sig ikke en Tjeners Skikkelse for at drive sin Spot med Menneskene; hans Hensigt kan da ikke være at gaae saaledes igjennem Verden, at ikke et eneste Menneske fik det at vide. Han vil da vel lade Noget forstaae om sig, ihvorvel enhver accomoderet Forstaaeliggjørelse dog ikke hjælper væsentligen Den noget, som ikke modtager Betingelsen, hvorfor den egentligen kun afnødes ham uvilligen, og da ogsaa lige saa godt kan fjerne den Lærende som drage ham nærmere til. Han forringede sig selv og paatog sig en Tjeners Skikkelse, men han kom jo dog ikke for at leve som Tjener i enkelt Mands Tjeneste, røgtende sin Gjerning uden hverken for Herren eller sine Medtjenere at lade sig forstaae med, hvo han var; en saadan Vrede turde vi jo ikke tillægge Guden. At han var i en Tjeners Skikkelse vil da kun sige, han var et ringe Menneske, den ringe Mand, der hverken ved bløde Klæder eller andet jordisk Fortrin udmærkede sig fra Menneskenes Mængde, ikke til at skjelne for andre Mennesker, end ikke for de utallige Legioner af Engle, som han lod tilbage, da han forringede sig selv. Men om han end var den ringe Mand, saa vil hans Bekymring dog ikke være som Menneskenes er det i Almindelighed; han vil vel gaae sin Gang, ubekymret om at skifte og dele jordisk Gods, som Den er det, der Intet eier og Intet ønsker at eie, ubekymret om sin Føde, som Himlens Fugl er det, ubekymret om Huus og Hjem, som Den er det, der ikke haver Skjulested eller Rede og ikke søger det; ubekymret om at følge de Døde til Jorden, uden at vende sig om efter Noget, der ellers tildrager sig Menneskenes Opmærksomhed, ikke bunden til nogen Qvinde, fængslet af hende til at ville behage hende, men kun søgende Disciplens Kjærlighed. Alt dette synes vel skjønt, men er det ogsaa tilbørligt; hæver han sig ikke derved over hvad der ellers er gjeldende for Menneskene; thi er det rigtigt at et Menneske er sorgløst som Fuglen og end ikke som denne flyver hid og did efter Føde, da han jo endog burde være betænkt paa den Dag imorgen? Digte Guden ander-

---

forringede sig selv osv.] Philipp. 2, 7. **bløde Klæder**] jvfr. Luc. 7, 25. **Legioner af Engle**] jvfr. Matth. 26, 53. **ikke haver Skjulested eller Rede**] jvfr. Matth. 8, 20.

ledes kunne vi ikke, men hvad beviser et Digt; er det tilladt saaledes at vanke ustadig om, og at tage ind, hvor det aftnes? Spørgsmaalet er jo, tør et Menneske udtrykke det Samme, thi ellers har Guden ikke realiseret det Menneskelige. Ja hvis han formaaer det, tør han ogsaa gjøre det; hvis han saaledes kan fortabe sig i Aandens Tjeneste, at det aldrig falder ham ind at sørge for Mad og Drikke, hvis han er sikker paa at Mangelen ikke skal distrahere ham, at Nøden ikke skal forvirre ham hans Bygning, og lade ham fortryde, at han ikke først forstod Børnelærdommen, før han vilde forstaae mere, ja da tør han det sandeligen ogsaa, og hans Storhed er herligere end Liliens stille Tryghed.

Allerede ved denne ophøiede Fortabthed i sin Gjerning vil da Læreren drage Mængdens Opmærksomhed paa sig, og blandt denne vil vel igjen den Lærende findes, og en Saadan vil vel igjen nærmest tilhøre den ringere Deel af Folket; thi de Vise og Lærde, de ville vel først forelægge ham spidsfindige Spørgsmaal, indbyde ham til Colloqvier, eller underkaste ham en Examen, og da igjen sikkre ham en fast Stilling og et Levebrød.

Saa lade vi da Guden gaae omkring i den Stad, i hvilken han er fremtraadt (hvilken det er, er ligegyldigt); kun hans Læres Forkyndelse er ham hans eneste Livsfornødenhed, er ham hans Spise og Drikke; at lære Menneskene er hans Arbeide og at bekymre sig om de Lærende er ham Hvile fra hans Arbeide; Venner har han ikke og ikke Slægt, men den Lærende er ham Broder og Søster. Det lader sig nu let forklare, at der snart sammenvæves et Rygte, som fanger den nysgjerrige Mængde i sit Garn. Overalt hvor Læreren viser sig, flokkes Hoben om ham, nysgjerrig efter at see, nysgjerrig efter at høre, begjerlig efter at kunne fortælle Andre, at de have seet og hørt ham. Er denne nysgjerrige Mængde den Lærende? Ingenlunde. Eller hvis en Enkelt af hiin Stads beskikkede Læremestere kom hemmeligen til Guden for i Samtalens Strid at prøve Styrke med ham, er dette den Lærende? Ingenlunde; hvis Hoben eller hvis hiin Læremester lærer Noget, da er Guden kun, reent socratisk forstaaet, Anledningen.

Gudens Fremtræden er nu Dagens Nyhed paa Torvet, i Husene, i Raadets Forsamling, i Herskerens Pallads, er Anledning til mangen daarlig og orkesløs Tale, maaskee ogsaa Anledning til alvorligere Eftertanke — men for den Lærende er Dagens Nyhed ikke Anledning til noget Andet, end ikke Anledning til at han med

---

en Enkelt af hiin Stads osv.; jvfr. Joh. Ev. 3.

socratisk Redelighed fordyber sig i sig selv, nei, den er det Evige, er Evighedens Begyndelse. Dagens Nyhed er Evighedens Begyndelse! — om Guden havde ladet sig føde i et Herberge, svøbe i Klude, lægge i en Krybbe, er Modsigelsen større end at Dagens Nyhed er det Eviges Svøb, ja ligesom i det antagne Tilfælde dets virkelige Skikkelse, saaledes at **Øieblikket** virkeligen er Evighedens Afgjørelse! Dersom Guden ikke giver Betingelsen med for at forstaae det, hvorledes vil da den Lærende falde paa det; men det at Guden selv giver Betingelsen med, det have vi jo i det Foregaaende udviklet som **Øieblikkets** Conseqvents, og viist, at Øieblikket er Paradoxet, og at vi uden dette ikke komme videre, men tilbage til Socrates.

Vi ville strax her passe vel paa, at det vorder tydeligt, at der ogsaa for den samtidige Discipel er Spørgsmaalet om et historisk Udgangspunkt; thi passe vi ikke paa her, da bliver Vanskeligheden paa et senere Sted (Cap. V.) ikke til at overvinde, naar der handles om den Discipels Forhold, hvilken vi kalde Discipelen paa anden Haand. Et historisk Udgangspunkt for sin evige Bevidsthed faaer jo den Samtidige ogsaa; thi han er jo netop samtidig med det Historiske, der ikke vil være Anledningens Øieblik, og dette Historiske vil interessere ham anderledes end blot historisk, vil betinge ham hans evige Salighed, ja (lader os gjøre Conseqventserne omvendt), dersom det ikke er saa, da er hiin Lærer ikke Guden, men kun en Socrates, der, hvis han ikke bærer sig ad som Socrates, end ikke er en Socrates.

Hvorledes kommer nu den Lærende i Forstaaelse med dette Paradox, thi vi sige ikke at han skal forstaae Paradoxet, men kun forstaae, at dette er Paradoxet? Hvorledes dette skeer, have vi allerede viist, det skeer naar Forstanden og Paradoxet støde lykkeligen sammen i Øieblikket, naar Forstanden skaffer sig selv til Side og Paradoxet giver sig selv hen; og det Tredie, hvori dette skeer (thi det skeer jo ikke ved Forstanden, der er entlediget, ei heller ved Paradoxet, der giver sig hen, — altsaa i Noget), er hiin lykkelige Lidenskab, som vi nu ville give et Navn, om det end just ikke kommer os an paa Navnet. Vi ville kalde den: Tro. Denne Lidenskab maa da vel være hiin omtalte Betingelse, som Paradoxet giver med. Lader os ikke glemme dette, at dersom Paradoxet ikke giver Betingelsen med, saa er den Lærende i Besiddelse af den; men er han i Besiddelse af Betingelsen, saa er han *eo ipso* selv Sandheden, og Øieblikket kun Anledningens (cfr. Capitel I.).

Den samtidige Lærende har nu let nok ved at faae enhver historisk Oplysning. Dog lader os ikke glemme, at angaaende Gudens Fødsel vil han dog være i samme Tilfælde, som Discipelen paa anden Haand, saaledes, at hvis vi ville urgere den historiske Videns absolute Nøiagtighed, vil kun eet Menneske være fuldt underrettet, nemlig den Qvinde, af hvem han lod sig føde. Historisk Øienvidne altsaa har den samtidige Lærende let ved at blive, Ulykken er imidlertid, at det at vide en historisk Omstændighed, ja at vide dem alle med Øienvidnets Tilforladelighed, ingenlunde gjør Øienvidnet til Discipel, hvad man jo kan see deraf, at denne Viden betyder for ham ikke andet end det Historiske. Det viser sig strax her, at det Historiske i concretere Forstand er ligegyldigt; vi kan lade Uvidenheden indtræde i Forhold dertil og lade Uvidenheden ligesom tilintetgjøre det ene Stykke efter det andet, historisk tilintetgjøre det Historiske; naar blot Øieblikket endnu er tilbage, som Udgangspunkt for det Evige, er Paradoxet tilstede. Dersom der var en Samtidig, som selv havde indskrænket sin Søvn til den korteste Tid for at følge hiin Lærer, hvem han fulgte uadskilleligere, end den lille Fisk som følger Haien, dersom han holdt hundrede Spioner i sin Tjeneste, der overalt beluredc hiin Lærer, og med hvilke han selv confererede hver Aften, saa han vidste hiin Lærers Signalement indtil det Mindste, vidste hvad han havde sagt, hvor han havde opholdt sig til enhver Time paa Dagen, fordi hans Iver lod ham endog betragte det Ubetydeligste som vigtigt, var en saadan Samtidig Discipelen? Ingenlunde. Han kunde vaske sine Hænder, hvis Nogen vilde sigte ham for historisk Upaalidelighed, men mere heller ikke. Dersom en Anden kun havde bekymret sig om den Lære, hiin Lærer leilighedsviis foredrog, dersom hvert lærende Ord der udgik af hans Mund havde været ham vigtigere end det daglige Brød, dersom han holdt hundrede Andre, der opfangede ethvert Bogstav, for at Intet skulde spildes; dersom han omhyggeligen confererede med disse for at tilveiebringe den paalideligste Fremstilling af Læren, var han derfor Discipelen? Ingenlunde, saa lidet som Plato var andet end Socrates' Discipel. Dersom der var en Samtidig, der havde opholdt sig i fremmede Lande, og først vendte hjem, da hiin Lærer kun endnu havde een Dag eller to tilbage af sit Liv, dersom den Samtidige atter ved

---

den lille Fisk, som følger Haien] Lodsfisken, en Art Makrel, som altid ses i Selskab med Haien og formodes at veilede den til at finde Bytte. Socrates's Discipel] og altsaa ikke »Discipelen«.

Forretninger blev afholdt fra at faae hiin Lærer at see, og først kom til i det Sidste, da han vilde opgive Aanden, var denne historiske Uvidenhed til Hinder for at han kunde være Discipelen, naar Øieblikket for ham var Evighedens Afgjørelse? For hiin første Samtidige havde hiint Liv kun været en historisk Begivenhed; for den anden havde hiin Lærer været Anledning til at han forstod sig selv, og han vil kunne glemme hiin Lærer (cfr. Capitel I.); thi ligeoverfor en evig Forstaaen af sig selv er en Viden om Læreren en tilfældig og historisk Viden, en Hukommelsens Sag. Saa længe det Evige og det Historiske staae udenfor hinanden, er det Historiske kun Anledning. Dersom da hiin ivrigt Lærende, som dog ikke drev det til at blive Discipel, skulde tale meget og meget høirøstet om, hvad han skyldte hiin Lærer, saa hans Lovtale næsten ikke fik Ende og dens Forgyldning næsten ikke var til at vurdere, skulde vredes paa os, om vi søgte at forklare ham, at hiin Lærer blot havde været Anledningen, da skulde vel hans Lovtale saalidet som hans Vrede gavne vor Overveielse, thi begge Dele har den samme Grund, at han, uden at have Mod til endog blot at forstaae, ikke har villet lade det mangle paa Dumdristighed til at gaae videre. Ved, som han, at fable og basune, bedrager man kun sig selv og Andre, forsaavidt man overbeviser sig selv og Andre om, at man virkeligen har Tanker — siden man skylder en Anden dem. Men skjøndt Høflighed ellers ikke koster Penge, saa er hiins Høflighed dog dyrt betalt; thi den begeistrede Taksigelse, der maaskee end ikke er uden Taarer og ikke uden at røre Andre til Taarer, er en Misforstaaelse; thi Tankerne, som en Saadan har, skylder han saa vist ingen Anden, og Passiaren skylder han heller ingen Anden. Ak, hvor Mangen var der ikke, der har været høflig nok til at ville skylde Socrates saa saare meget, og det uagtet han slet ikke skyldte ham Noget! Thi Den, der forstaaer Socrates bedst, han forstaaer netop, at han Intet skylder Socrates, hvad Socrates helst vil, og hvad der er skjønt at have kunnet ville; og Den, som troer at skylde Socrates saa saare meget, han kan være temmelig sikker paa, at Socrates med Fornøielse fritager ham for Betalingen, da han vel ikke uden Bedrøvelse vil erfare, at han skulde have givet den Vedkommende nogensomhelst Driftscapital til saaledes at aagre med. Forholder det Hele sig derimod ikke socratisk, som vi jo antage, da skylder Discipelen hiin Lærer Alt (hvilket man umulig kan skylde Socrates, da han jo, som han selv siger, ikke formaaede at føde), og dette Forhold lader sig ikke udtrykke ved at fable og basune, men kun i hiin lykkelige Lidenskab, som vi kalde Troen, hvis Gjenstand er Paradoxet, men Para-

doxet forener netop Modsigelsen, er det Historiskes Eviggjørelse og det Eviges Historiskgjørelse. Enhver der forstaaer Paradoxet anderledes beholde den Ære at have forklaret det, hvilken Ære han vandt ved ikke at ville nøies med at forstaae det.

Det sees da let (hvis det forøvrigt behøver at paavises, hvad der ligger i at Forstanden er entlediget), at Tro ikke er en Erkjendelse; thi al Erkjenden er enten Erkjenden af det Evige, der lader det Timelige og det Historiske være udelukket som det Ligegyldige, eller det er den reent historiske Erkjenden; og ingen Erkjenden kan have dette Absurde til Gjenstand, at det Evige er det Historiske. Hvis jeg erkjender Spinozas Lære, da er jeg i det Øieblik, da jeg erkjender den, ikke beskæftiget med Spinoza, men med hans Lære, medens jeg til en anden Tid er beskæftiget historisk med ham; Discipelen forholder sig derimod troende til hiin Lærer saaledes, at han er evigt beskæftiget med hans historiske Tilværelse.

Antage vi nu, at det forholder sig som vi have antaget (og uden dette vende vi jo tilbage til det Socratiske), at hiin Lærer selv giver den Lærende Betingelsen med, saa bliver Troens Gjenstand ikke Læren, men Læreren; thi deri ligger netop det Socratiske, at den Lærende, fordi han selv er Sandheden og har Betingelsen, kan støde Læreren fra sig; ja deri laae netop den socratiske Kunst og Heroisme at forhjælpe Menneskene til at kunne gjøre det. Læreren maa da Troen bestandig holde fast. Men for at Læreren skal kunne give Betingelsen, maa han være Guden, og for at sætte den Lærende i Besiddelse af den maa han være Mennesket. Denne Modsigelse er atter Troens Gjenstand, og er Paradoxet, Øieblikket. At Guden een Gang for alle har givet Mennesket Betingelsen, er den evige socratiske Forudsætning, der ikke støder fjendtligt sammen med Tiden, men er incommensurabel for Timelighedens Bestemmelser; men Modsigelsen er, at han i Øieblikket faaer Betingelsen, der, da den er en Betingelse for den evige Sandheds Forstaaelse, *eo ipso* er den evige Betingelse. Forholder det sig anderledes, staae vi ved den socratiske Erindren.

Det sees da let (hvis det forøvrigt behøver at paavises, hvad der jo følger af at Forstanden er entlediget), at Troen ikke er en Villies-Akt; thi al menneskelig Villen er bestandig kun formaaende indenfor Betingelsen. Hvis jeg saaledes har Mod til at ville det, skal jeg forstaae det Socratiske, ɔ: forstaae mig selv, fordi jeg socratisk seet er i Besiddelse af Betingelsen, og nu kan ville det. Men er jeg ikke i Besiddelse af Betingelsen (og dette antage vi jo for ikke at vende tilbage til det Socratiske), da hjælper al min

Villen jo dog til Intet, om end, saasnart Betingelsen er givet, det jo atter gjælder hvad der gjaldt socratisk.

Den samtidige Lærende, han er nu i Besiddelse af en Fordeel, ak, som vist den Senere, for dog at gjøre Noget, høiligen vil misunde ham. Den Samtidige, han kan gaae hen og betragte hiin Lærer — og saa tør han troe sine Øine? Ja hvorfor ikke, men tør han derfor ogsaa troe at han er Discipelen? Ingenlunde, hvis han troer sine Øine, da er han netop bedraget; thi Guden lader sig jo ikke umiddelbart kjende. Saa kan han jo lukke sine Øine? Ganske rigtigt, men, hvis saa er, hvad gavner det ham saa, at han er samtidig? Og hvis han lukker sine Øine, saa vil han vel forestille sig Guden. Men kan han dette ved sig selv, da er han jo i Besiddelse af Betingelsen. Og det han forestiller sig vil jo være en Skikkelse, der viser sig for Sjelens indre Øie; seer han nu denne, da vil jo Tjenerens Skikkelse forstyrre ham, saasnart han lukker Øiet op. Lad os gaae videre: hiin Lærer døer jo, nu vel, saa er han da død, hvad gjør saa Den, der var samtidig med ham? Maaskee har han tegnet hans Billede af, maaskee har han endog en heel saadan Suite af Billeder, der fremstille og nøiagtigen gjengive enhver Forandring, der i Alder og ved Sindstilstand kan være foregaaet i hiin Lærers udvortes Skikkelse; naar han da betragter dem og forvisser sig om, at saaledes saae han ud, tør han saa troe sine Øine? Ja hvorfor ikke, men er han derfor Discipelen? Ingenlunde. Men saa kan han jo forestille sig Guden. Men Guden lader sig ikke forestille, derfor var det jo, han var i Tjenerens Skikkelse; og dog var Tjenerens Skikkelse intet Bedrag, thi hvis saa var, var hiint Øieblik ikke Øieblikket, men en Tilfældighed, en Tilsyneladelse, der uendeligt forsvinder som Anledning i Sammenligning med det Evige. Og hvis den Lærende ved sig selv kunde forestille sig det, saa var han jo selv i Besiddelse af Betingelsen, han behøvede da kun at mindes om, at forestille sig Guden saaledes som han godt kunde det, om han end ikke vidste af det. Men er det saaledes, da forsvinder i samme Øieblik denne Paamindelse som et Atom i den evige Mulighed, der var i hans Sjel, som nu bliver virkelig, men atter som Virkelighed evig har forudsat sig selv.

Hvorledes bliver da den Lærende Troende eller Discipel? Naar Forstanden er entlediget og han faaer Betingelsen. Naar faaer han denne? I Øieblikket. Hvad betinger denne Betingelse? At han forstaaer det Evige. Men en saadan Betingelse maa jo være en evig Betingelse. — Altsaa i Øieblikket faaer han den evige Betingelse, og dette veed han af, at han i Øieblikket har faaet den;

thi ellers besinder han sig kun paa, at han fra Evighed havde den. I Øieblikket faaer han Betingelsen, og faaer den af hiin Lærer selv. Al Fablen og Udbasunen om, at han, skjøndt han ikke fik Betingelsen af Læreren, dog var snu nok til at opdage Gudens Incognito: at han kunde mærke det paa sig selv, thi han var saa underlig hver Gang han saae hiin Lærer; at der var Noget i hiin Lærers Stemme og Mine osv. osv. — det er Kjellingesladder, hvorved man ikke bliver Discipel, men kun bespotter Guden*). Hiin Skikkelse var intet Incognito, og naar Guden ved sin almægtige Beslutning, der er ligesom hans Kjærlighed, vil være den Ringeste lig, da skal ingen Vertshuusholder saa lidet som en Professor i Philosophien bilde sig ind, at han er snild Karl nok til at mærke Noget, hvis Guden ikke selv vil give Betingelsen. Og naar Guden i Tjenerens Skikkelse udstrækker Almagtens Haand, da skal Den, der forbauset gaber herpaa, ikke indbilde sig at han derfor er Discipelen, fordi han er forbauset, og fordi han kan samle Andre om sig, der igjen forbauses over hans Fortælling. Dersom Guden selv ikke giver Betingelsen med, saa vidste den Lærende allerede fra Begyndelsen af, hvorledes det forholder sig med Guden, om han end ikke vidste af, at han vidste det, og hiint Andet er ikke det Socratiske, men uendelig derunder.

Men for Discipelen er den udvortes Skikkelse (ikke dens Detail) ikke ligegyldig. Den er, hvad Discipelen har seet og grebet paa med sine Hænder; men ikke saaledes er Skikkelsen vigtig, at han derfor ophørte at være Troende, om det hændte ham, at han en Dag saae Læreren paa Gaden og ikke strax kjendte ham, eller vel endog gik et Stykke Vei ved hans Side uden at blive opmærksom paa at det var ham. Men Discipelen gav Guden Betingelsen for at see det, og oplod ham Troens Øie. Men at see denne udvortes Skikkelse var en forfærdelig Sag: at omgaaes ham som En af os, og i ethvert Øieblik, hvor Troen ikke var tilstede, kun at see Tjenerens Skikkelse. Naar da Læreren er død fra Discipelen,

---

*) Enhver Bestemmelse, der vil lade Guden umiddelbart være kjendelig, er vel en Approximations-Milepæl, men tæller ikke til men fra, ikke hen til Paradoxet, men tilbage fra Paradoxet, tilbage forbi Socrates og den socratiske Uvidenhed. Dette agte man vel paa, at det ikke i Aandens Verden skal gaae En som hiin Vandrer, hvem en Englænder paa hans Spørgsmaal, om denne Vei førte til London, svarede: jo den gjør, men som desuagtet ikke kom til London, fordi Englænderen havde fortiet, at han maatte vende sig om, da han netop var ifærd med at gaae fra London.

da kan Hukommelsen vel bringe Skikkelsen frem, men derfor troer han ikke, men fordi han af Læreren modtog Betingelsen, derfor seer han atter i Erindringens paalidelige Billede Guden. Saaledes Discipelen, der er vidende om, at han uden Betingelsen Intet havde seet, da det første han forstod, var, at han selv var Usandheden.

Men saa er Troen jo lige saa paradox som Paradoxet? Ganske rigtigt; hvorledes skulde den ellers i Paradoxet have sin Gjenstand og være lykkelig i sit Forhold til den? Troen selv er et Under, og Alt hvad der gjelder om Paradoxet gjelder ogsaa om Troen. Men indenfor dette Under forholder Alt sig igjen socratisk, men saaledes at Underet aldrig hæves, hvilket er, at den evige Betingelse er givet i Tiden. Socratisk forholder Alt sig; thi Forholdet mellem den ene Samtidige og den anden Samtidige, forsaavidt de begge ere Troende, er ganske socratisk, den Ene skylder ikke den Anden Noget, men begge Guden Alt.

* *

*

Maaskee siger En: »saa har da den Samtidige slet intet Fortrin derved, at han er samtidig; og dog ligger det jo saa nær, hvis vi antage, hvad Du har antaget om Gudens Fremtræden, at prise den samtidige Slægt salig, at den saae og hørte«. — »Ja sandeligen ligger det nær, saa nær tænker jeg, at hiin Slægt vel ogsaa har priist sig salig; skulde vi antage dette, thi ellers var den jo ikke salig, og vor Lovpriisning udtrykker kun, at man i de samme Omstændigheder, ved at handle anderledes, kunde være bleven salig. Men hvis saa er, da kan jo Lovpriisningen være saare forskjellig, naar vi nærmere betænke det; ja tilsidst kan den maaskee blive aldeles tvetydig. Dersom, hvad vi jo læse om i gamle Krøniker, en Keiser feirede sit Bryllup otte Dage i Træk med en Festlighed til hvilken aldrig saaes Magen, saa Luften man indaandede var krydderet af Vellugt, medens Øret fornam den bestandigt zittrende i Strengeleeg og Sange, for at forherlige Nydelsen af hvad der kostelig tilbødes i den rigeste Overflod. Dag og Nat, thi Natten var lys som Dagen ved Faklernes Skin, men hvad enten man saae hende ved Dagens Lys eller ved Faklens, Dronningen var deiligere og huldsaligere end nogen jordisk Qvinde, og det Hele var et Trylleri vidunderligt som det dristigste Ønskes endnu dristigere Opfyldelse — lader os antage, at dette var skeet, og vi maatte nøies med den *fastende* Efterretning om at dette var skeet, hvorfor skulle vi da

ikke, menneskeligt talt, prise de Samtidige lykkelige? de Samtidige, det vil da sige, dem der saae og hørte og greb til med Hænderne; thi hvad hjælper det ellers at være samtidig? det keiserlige Bryllups Herlighed og Nydelsens Overflod var jo umiddelbart til at see og tage paa, saa hvis Nogen i strængere Forstand har været samtidig, da har han vel ogsaa seet og ladet sit Hjerte være glad. Men dersom nu Herligheden var en anden, saa den ikke umiddelbart var at see, hvad hjalp det da at være den Samtidige; man er jo ikke derfor samtidig med Herligheden. En saadan Samtidig kunde man da vel ikke kalde salig eller prise hans Øine og Øren, da han ikke var samtidig og Intet saae og Intet hørte af Herligheden, hvilket dog ikke havde sin Grund i at Tid og Beleilighed (umiddelbart forstaaet) var ham nægtet, men i noget Andet, som kunde mangle om end hans Nærværelse i høieste Grad havde været begunstiget af Leilighed til at see og høre, og om han end (umiddelbart forstaaet) ikke havde ladet den ubenyttet. Men hvad vil dette nu sige, at man kan være Samtidig uden dog at være Samtidig, at man altsaa kan være Samtidig, og dog, skjøndt brugende denne Fordeel (umiddelbart forstaaet) være den Ikke-Samtidige; hvad vil dette sige Andet, end at man slet ikke kan være umiddelbart samtidig med en saadan Lærer og Begivenhed, saa at den virkelige Samtidige ikke er den virkelige Samtidige i Kraft af den umiddelbare Samtidighed, men i Kraft af noget Andet. Altsaa: den Samtidige kan uagtet dette være den Ikke-Samtidige; den virkelige Samtidige er dette ikke i Kraft af den umiddelbare Samtidighed, *ergo* maa ogsaa den Ikke-Samtidige (umiddelbart forstaaet) kunne være den Samtidige ved det Andet, hvorved den Samtidige bliver den virkelige Samtidige. Men den Ikke-Samtidige (umiddelbart forstaaet), det er jo den Senere, altsaa maa den Senere kunne være den virkelige Samtidige. Eller er dette at være den Samtidige og denne den Samtidige vi prise, der kan sige: jeg aad og drak for hans Øine, og hiin Lærer lærte i vore Gader, jeg saae ham mange Gange, det var en uanseelig Mand af ringe Herkomst, og kun nogle Enkelte troede i ham at finde det Overordentlige, hvilket jeg slet ikke kunde opdage, uagtet jeg dog, naar det kommer an paa at være Samtidig med ham, var det trods Nogen. Eller er dette at være Samtidig, er denne den Samtidige, til hvem Guden maa sige, hvis de engang skulde træffe sammen i et andet Liv, og han nu vilde beraabe sig paa sin Samtidighed: »jeg kjender Dig ikke«. Og saaledes var det jo i Sandhed ligesaa sandt som det var, at hiin Samtidige ikke havde kjendt Læreren, hvad kun den Troende (ɔ: den ikke umiddelbart Samtidige) gjør, der af Læreren selv modtog Be-

tingelsen, og derfor kjendte ham som han var kjendt«. — »Stands nu et Øieblik; hvis Du saaledes vedbliver at tale, saa kan jeg ikke faae et Ord indført; thi Du taler jo som om Du disputerede for Doctorgraden, ja Du taler som en Bog, og hvad der er uheldigt nok for Dig, som en meget bestemt Bog; thi Du har nu atter, hvad enten det er med dit Vidende eller uden dit Vidende, faaet indblandet nogle Ord, som ikke tilhøre Dig selv, ei heller af Dig ere lagte den Talende i Munden, men som ere Alle bekjendte, kun at Du bruger *singularis* istedenfor *pluralis*. Bibelordene (thi det er Bibelord) lyde saaledes: vi aade og drak for hans Øine og han lærte i vore Gader — sandeligen jeg kjender Eder ikke. Dog dette faaer nu at være; men slutter Du dog ikke for meget, naar Du deraf, at hiin Lærer svarer den Enkelte: jeg kjender Dig ikke, slutter at han ikke har været samtidig med Læreren og ikke kjendt Læreren? Dersom hiin Keiser, om hvem Du taler, vilde svare En, der paastod at have været samtidig med hans herlige Bryllup: jeg kjender Dig ikke, havde da dermed hiin Keiser beviist, at den Anden ikke havde været samtidig?« — »Ingenlunde havde hiin Keiser beviist det, han havde i det Høieste beviist, at han var en Daare, der end ikke som Mithridates vilde nøies med at kjende Navnet paa enhver Soldat, men vilde kjende alle Samtidige, og ved sit Kjendskab afgjøre om den Enkelte havde været samtidig eller ikke. Keiseren var jo umiddelbart til at kjende og derfor kan den Enkelte godt have kjendt Keiseren, om Keiseren end ikke havde kjendt ham; men hiin Lærer, om hvem vi tale, var jo ikke umiddelbart til at kjende, men først naar han selv gav Betingelsen. Den, der modtog Betingelsen, modtog den af ham selv, og altsaa maa hiin Lærer kjende Enhver, der kjender ham, og den Enkelte kan kun kjende Læreren ved selv at være kjendt af ham. Er dette ikke saaledes, og seer Du maaskee strax hvad vi tillige dermed have sagt? Naar den Troende er den Troende og den der kjender Guden derved, at han faaer Betingelsen af Guden selv, saa maa den Senere aldeles i samme Forstand modtage Betingelsen af Guden selv, og kan ikke modtage den paa anden Haand, da, hvis dette skulde være saaledes, den anden Haand maatte være Guden selv, og i saa Fald er der jo slet Intet sagt om denne anden Haand. Men faaer den Senere Betingelsen af Gud selv, saa er han

---

Bibelordene] Luc. 13. 26 f. Mithridates, Konge af Pontus, skal have kjendt Navnene paa alle sine Soldater.

en Samtidige, den virkelige Samtidige, hvilket jo kun den Troende
· og hvilket enhver Troende er.« — »Vel indseer jeg dette, nu da
u siger det, og jeg øiner allerede de vidtforgrenede Conseqventser,
n det end forundrer mig, at jeg ikke selv er faldet derpaa, og
g vilde give Meget til at være Den, der havde udfundet det.« —
)g dog vilde jeg give Mere til, at jeg ganske havde forstaaet det;
i dette beskæftiger mig mere end hvo der haver opfundet det.
en ganske har jeg endnu ikke forstaaet det, som jeg ved en
rax følgende Leilighed skal vise, hvor jeg da fortrøster mig til
in Bistand, Du som strax har forstaaet det Hele. Dersom Du
rimod tillader mig det, saa vil jeg her paa dette Sted give, hvad
: Retslærde kalde et Dupplicat af hvad jeg selv hidtil har ud-
klet og forstaaet. Og ved dette Dupplicats Udfærdigelse paasee
u selv din Ret, og paatale den; thi jeg indkalder Dig herved *sub
ena præclusi et perpetui silentii.* Den umiddelbare Samtidighed
in kun være Anledningen. a) Den kan være Anledningen til, at
:n Samtidige faaer en historisk Viden. I denne Henseende er
:n Samtidige ved hiint keiserlige Bryllup lykkeligere end den
mtidige med Læreren; thi denne Sidste faaer kun Leilighed til
see Tjenerens Skikkelse, og i det Høieste en eller anden besyn-
:rlig Gjerning, hvorom han ikke med Sikkerhed kan vide, om
in skal beundre den, eller indigneres over, at han selv er til
ar, da han vel end ikke vil bevæge hiin Lærer til at gjøre den
n igjen, saaledes som en Tusindkunstner gjør det, og hvorved
in giver Tilskuerne Leilighed til bedre at komme under Veir med,
vorledes det hænger sammen. b) den kan være Anledning til,
den Samtidige socratisk fordyber sig i sig selv, hvorved da hiin
mtidighed forsvinder som et Intet i Sammenligning med det
ige, han opdager i sig selv. c) Endeligen (og dette er jo vor
tagelse, for ikke at vende tilbage til det Socratiske) den bliver
ledningen til, at den Samtidige som Usandheden af Guden mod-
ger Betingelsen og nu seer Herligheden med Troens Øine. Ja
ig en saadan Samtidig! Men en saadan Samtidig er jo ikke
envidne (umiddelbart forstaaet), men som Troende er han den
mtidige, i Troens Autopsi. Men i denne Autopsi er igjen en-
er Ikke-Samtidig (umiddelbart forstaaet) den Samtidige. Dersom
en Senere, maaskee endog rørt over sit eget Sværmeri, ønsker
være den Samtidige (umiddelbart forstaaet), da beviser han, at

---

sub poena osv.] under Straf af fuldstændig og stedsevarende Taushed.

han er en Bedrager, kjendelig som den falske Smerdes paa, at han ingen Øren har — Troens nemlig, om han end har de Æsels-Øren lange nok, med hvilke man, skjøndt Samtidig (umiddelbart forstaaet) hører efter, til ikke at blive Samtidig. Vedbliver en Senere at fable om den Herlighed at være Samtidig (umiddelbart forstaaet), og bestandigen at ville afsted, da maa man vel lade ham gaae, men hvis Du seer efter ham, da vil Du let see paa hans Gang som og paa Veien, han indslaaer, at han ikke gaaer til Paradoxets Forfærdelse, men springer afsted som en Dandsemester for at komme tidsnok til hiint keiserlige Bryllup. Og giver han end sin Expedition et helligt Navn, og præker han end Fælledsskab for Andre, saa de i Hobetal tiltræde Vandringen, da opdager han dog neppe det hellige Land (umiddelbart forstaaet), da det ikke findes hverken paa Landkaartet eller paa Jorden, men hans Reise er en Spøg ligesom den Leeg: at følge En til Bedstemoders Dør. Og under han sig end ingen Ro, hverken Nat eller Dag, og løber stærkere end en Hest kan løbe, og en Mand kan lyve, han løber dog kun med Liimstangen, misforstaaende sig selv som Fuglefængeren; thi kommer Fuglen ikke til ham, at løbe efter den med Liimstangen hjælper sandeligen ikke. — Kun i een Henseende kunde jeg fristes til at prise den Samtidige (umiddelbart forstaaet) lykkeligere end den Senere. Dersom vi nemlig antage, at der forløb Aarhundreder mellem hiin Begivenhed og den Seneres Liv, da vil der vel være kommen megen Snak mellem Menneskene om denne Ting, saa megen daarlig Snak, at de usande og forvirrede Rygter, hvilke den Samtidige (umiddelbart forstaaet) havde at døie, ikke gjorde det rette Forholds Mulighed slet saa vanskelig, saa meget mere som efter menneskelig Sandsynlighed det hundredaarige Echo, ligesom Echoet i enkelte af vore Kirker, ikke blot vilde slaae Sladder paa Troen, men slaae den hen i Sladder, hvilket dog ikke kunde skee i den første Generation, hvor Troen maa have viist sig i sin hele Oprindelighed, ved sin Modsætning let at skjelne fra alt Andet.«

---

den falske Smerdes] en Bedrager, der udgav sig for Kong Kambyses' Broder Smerdes og tilrev sig Thronen i Persien. At han ikke var den, han udgav sig for, opdagedes ved at han viste sig at mangle Ørene, der var skaaret af ham som Straf for en Forbrydelse.

Mellemspil.

Er det Forbigangne mere nødvendigt end det Tilkommende?

eller:

Er det Mulige ved at være blevet virkeligt derved blevet mere nødvendigt end det var?

*   *
*

Min kjære Læser! Vi antage nu, at hiin Lærer har viist sig, at han er død og begraven, og der gaaer da en Tid hen mellem Capitel IV og V. Saaledes hænder det ogsaa i en Comoedie, at der mellem 2 Akter ligger et Tidsrum af flere Aar. For at antyde denne Tidens Forsvinden lader man da stundom Orchestret spille en Symphoni eller noget andet Saadant, for at forkorte Tiden derved, at man udfylder den. Paa en lignende Maade har jeg ogsaa tænkt mig at ville udfylde Mellemtiden ved at overveie det fremsatte Spørgsmaal. Hvor lang Mellemtiden skal være, kan Du selv bestemme, men hvis det saa synes Dig, da ville vi for Alvorens og Spøgens Skyld antage netop atten hundrede og tre og fyrretyve Aar at være forløbne. Du seer da, at jeg for Illusionens Skyld bør give mig god Tid, thi atten hundrede og tre og fyrretyve Aar er en sjelden Begunstigelse af Tid, der vel snarligen skal bringe mig i den modsatte Forlegenhed af den, hvori vore Philosopher befinde sig, hvem Tiden i Almindelighed ikke tillader mere end at

antyde; den modsatte Forlegenhed af den, hvori Historikerne befinde sig, hvem ikke Stoffet men Tiden lader i Stikken. Naar Du da finder mig lidt vidtløftig, gjentagende det Samme, »om det Samme« vel at mærke, maa Du betænke, at det er for Illusionens Skyld, og da vil Du vel tilgive mig min Vidtløftighed, og forklare Dig den paa en ganske anderledes tilfredsstillende Maade, end ved at formode, at jeg tillod mig at mene, at denne Sag vel behøvede Overveielse, ogsaa Din, da jeg havde Dig mistænkt for ikke ganske at forstaae Dig selv i denne Henseende; og det uagtet jeg ingenlunde betvivler, at Du ganske har forstaaet og samtykket i den nyeste Philosophi, der ligesom den nyeste Tid synes at lide af en besynderlig Distraktion, der forvexler Udførelsen med Overskriften; thi hvo var vidunderlig og vidunderlig stor som den nyeste Philosophi og den nyeste Tid — i Overskrifter.

*   *
*

§ 1.

Tilblivelse.

Hvorledes forandres det, som bliver til; eller hvilken er Tilblivelsens Forandring (*κινησις*)? Al anden Forandring (*ἀλλοιωσις*) forudsætter, at Det, med hvilket Forandringen foregaaer, er til, selv om Forandringen er den at ophøre at være til. Saaledes ikke med Tilblivelsen; thi dersom det Tilblivende ikke i sig selv forbliver uforandret i Tilblivelsens Forandring, saa er det Tilblivende ikke dette Tilblivende, men et andet, og Spørgsmaalet forskylder en *μεταβασις εις αλλο γενος*, idet den Spørgende i det givne Tilfælde enten med Tilblivelsens Forandring seer en anden, som forstyrrer ham Spørgsmaalet, eller han seer feil af det Tilblivende og bliver derfor ikke istand til at spørge. Dersom en Plan, idet den bliver til,

---

det Samme »om det Samme«] se Platos Gorgias 490 e: (Kallikles:) Du siger ogsaa altid det Samme, Sokrates. (Sokrates:) Ja ikke blot det, Kallikles, men ogsaa om det Samme. Jvfr. 491 b: (Sokrates:) Du siger, at jeg altid siger det Samme, og dadler mig derfor; men jeg dadler omvendt dig, fordi du aldrig siger det Samme om det Samme [men snart det Ene, snart det Andet]. *κίνησις* (kinesis), egtl. Bevægelse; hos Aristoteles det fælleds Udtryk for al Forandring. *ἀλλοίωσις* (alloiosis), Forandring (i snevrere Forstand). *μετάβασις εἰς ἄλλο γένος* (metabasis eis allo genos), Overgang til en anden Begrebssphære (her fra *Tilblivelse* til en anden Art af Forandring osv.).

forandres i sig selv, saa er det ikke denne Plan der bliver til; bliver den derimod uforandret til, hvilken er da Tilblivelsens Forandring? Denne Forandring er da ikke i Væsen men i Væren, og er fra ikke at være til, til at være til. Men denne Ikke-Væren, hvilken det Tilblivende forlader, maa jo ogsaa være til; thi ellers »forblev det Tilblivende ikke uforandret i Tilblivelsen«, uden forsaavidt det slet ikke havde været, hvorved da Tilblivelsens Forandring atter af en anden Grund vilde blive absolut forskjellig fra enhver anden Forandring, da det slet ingen Forandring var; thi enhver Forandring har altid forudsat et Noget. Men en saadan Væren, der dog er Ikke-Væren, det er jo Muligheden; og en Væren, der er Væren, det er jo den virkelige Væren, eller Virkeligheden; og Tilblivelsens Forandring er Overgangen fra Mulighed til Virkelighed.

Kan det Nødvendige blive til? Tilblivelse er en Forandring, men det Nødvendige kan slet ikke forandres, da det altid forholder sig til sig selv, og forholder sig til sig selv paa den samme Maade. Al Tilblivelse er en Liden, og det Nødvendige kan ikke lide, ikke lide Virkelighedens Lidelse, hvilken er denne, at det Mulige (ikke blot det Mulige, der bliver udelukket, men selv det Mulige, der bliver antaget) viser sig som Intet i det Øieblik det bliver virkeligt; thi ved Virkeligheden er Muligheden tilintetgjort. Alt, hvad der bliver til, beviser netop ved Tilblivelsen, at det ikke er nødvendigt; thi det Eneste, der ikke kan blive til, er det Nødvendige, fordi det Nødvendige er.

Er da Nødvendighed ikke Eenhed af Mulighed og Virkelighed? — Hvad skulde dette sige? Mulighed og Virkelighed ere ikke forskjellige i Væsen, men i Væren; hvorledes skulde der af denne Forskjellighed dannes en Eenhed, der var Nødvendighed, hvilken ikke er Værens Bestemmelse, men Væsens Bestemmelse, da det Nødvendiges Væsen er at være. I saa Fald vilde jo Mulighed og Virkelighed, ved at blive til Nødvendighed, blive til et absolut andet Væsen, hvilket ingen Forandring er, og vilde, ved at blive til Nødvendighed eller det Nødvendige, blive til det Eneste, der udelukker Tilblivelsen, hvilket er ligesaa umuligt som selvmodsigende.

Tilblivelsens Forandring osv.] Dette er Aristoteles's Definition paa »Tilblivelsens Forandring« (κίνησις), se Physiken III, 1. Er da Nødvendighed osv.] som Enhed af Mulighed og Virkelighed defineres Nødvendigheden af Hegel Logik II (Werke IV) S. 207.

(Den aristoteliske Sætning »det er muligt«, »det er muligt ikke«, »det er ikke muligt«. — Læren om falske og sande Sætninger [Epicur] griber forstyrrende herind, da der reflekteres paa Væsen, ikke paa Væren, og der følgelig ad den Vei Intet naaes med Hensyn til Bestemmelsen af det Tilkommende.)

Nødvendigheden staaer ganske for sig selv; der bliver slet Intet til med Nødvendighed, ligesaa lidet som Nødvendigheden bliver til, eller Noget ved at blive til bliver det Nødvendige. Der er slet Intet til fordi det er nødvendigt, men det Nødvendige er til fordi det er nødvendigt eller fordi det Nødvendige er. Det Virkelige er ikke mere nødvendigt end det Mulige, thi det Nødvendige er absolut forskjelligt fra begge (Aristoteles' Lære om de to Arter af det Mulige i Forhold til det Nødvendige. Feilen ligger i at han begynder med den Sætning: at alt Nødvendigt er muligt. For nu at undgaae at komme til at udsige det Modsigende, ja det Selvmodsigende om det Nødvendige, saa hjælper han sig ved at danne to Arter af det Mulige, istedenfor at opdage at hans første Sætning er urigtig, da det Mulige ikke lader sig prædicere om det Nødvendige).

Tilblivelsens Forandring er Virkeligheden, Overgangen skeer ved Friheden. Ingen Tilblivelse er nødvendig; ikke før den blev

---

Den aristoteliske Sætning osv.] Aristoteles (περὶ ἑρμηνείας 12) viser, at den bekræftende Sætning: det er muligt at være, har som tilsvarende Benegtelse: det er ikke muligt at være, og ikke: det er muligt ikke at være. Han forklarer dette Forhold ved den Bemærkning, at i disse Sætninger er »være« og »ikke være« Subjekt og »muligt« bestemmende Tillæg. K. synes at anføre denne Undersøgelse som Bevis for sin Sætning, at Mulighed og Virkelighed er Værens Bestemmelser.

Epicur lærte, at sandt er, hvad der bekræftes af Erfaringen, falsk hvad der ikke bekræftes eller modsiges. Dette er ganske vist forstyrrende her, fordi det udelukker Mulighedens Begreb. Men K. synes at mene, at dette beroer paa, at der hos Epicur ikke er Tale om Væren eller Ikke-Væren, men om en Tings andre Prædikater, om dens Væsen uden Hensyn til om den er eller ei. Aristoteles's Lære] I περὶ ἑρμηνείας 13 undersøger Ar. det Spørgsmaal, om man kan slutte fra Nødvendighed til Mulighed. Han viser, at dersom man ikke kan slutte fra »det er nødvendigt at« til »det er muligt at«, saa maa man enten kunne slutte til »det er ikke muligt at«, eller til »det er muligt at ikke«; men ingen af Delene gjælder om det Nødvendige. Paa den anden Side: kan man slutte om det Nødvendige, at det er muligt, saa maatte man ogsaa kunne slutte: »det er muligt ikke«; thi naar en Ting muligt er, saa følger almindeligvis, at den muligt ikke er; men dette gjælder ikke om det Nødvendige. Han løser Vanskeligheden ved at paapege, at man ikke i alle Tilfælde kan slutte fra »det er muligt« til »det er muligt ikke«; f. Ex. ikke fra »det er muligt at Ild varmer« til »det er muligt at Ild ikke varmer«. Der er altsaa to Slags Mulighed, og fra Nødvendighed kan der kun sluttes til den ene Slags.

til, thi saa kan den ikke blive til; ikke efter at den er bleven til, thi da er den ikke bleven til.

Al Tilblivelse skeer ved Frihed, ikke af Nødvendighed; intet Tilblivende bliver til af en Grund; men Alt af en Aarsag. Enhver Aarsag ender i en fritvirkende Aarsag. De mellemliggende Aarsagers Skuffelse er at Tilblivelsen synes nødvendig; deres Sandhed er, at de, som selv tilblevne, *definitivt* vise tilbage paa en fritvirkende Aarsag. Selv en Naturlovs Conseqvents forklarer ingen Tilblivelses Nødvendighed, saasnart der reflecteres definitivt paa Tilblivelse. Med Frihedens Yttringer er det ligesaa, saasnart man ikke lader sig bedrage af dens Yttringer, men reflecterer paa dens Tilblivelse.

§ 2.

Det Historiske.

Alt hvad der er blevet til er *eo ipso* historisk; thi selv om der intet videre lader sig historisk prædicere om det, det Historiskes afgjørende Prædikat lader sig dog prædicere: at det er blevet til. Det, hvis Tilblivelse er den simultane Tilbliven (Nebeneinander, Rummet), har ingen anden Historie end denne; men selv saaledes seet *(en masse)*, fraseet hvad en aandrigere Betragtning i speciellere Forstand kalder Naturens Historie, har Naturen Historie.

Men det Historiske er det Forbigangne (thi det Nærværende i Confiniet med det Tilkommende er endnu ikke blevet historisk); hvorledes kan man da sige, at Naturen, skjøndt umiddelbart nærværende, er historisk, naar man ikke derved tænker paa hiin aandrigere Betragtning? Vanskeligheden kommer deraf, at Naturen er for abstrakt til i strængere Forstand at være dialektisk i Retning af Tiden. Dette er Naturens Ufuldkommenhed, at den ikke har i anden Forstand Historie, og dens Fuldkommenhed, at den dog har en Antydning deraf (den nemlig, at den er bleven til, hvilket er det Forbigangne; det at den er til, det Nærværende), medens det er det Eviges Fuldkommenhed ikke at have Historie, og er det Eneste, der er til, og dog absolut ikke har Historie.

---

eo ipso med det Samme. Nebeneinander. Rummet] jvfr. Hegels Encyclopädie § 254. — Naturen er efter Hegel Ideens Udfoldelse i Rummet, Historien dens Udfoldelse i Tiden (Werke IX 2. Udg. S. 89). en aandrigere Betragtning] vistnok den Hegelske, hvorefter Naturen opfattes som en Trinfølge i Ideens Selvudvikling.

Dog Tilblivelsen kan i sig indeholde en Fordobling, ɔ: en Mulighed af Tilblivelse indenfor sin egen Tilblivelse. Her ligger det i strængere Forstand Historiske, som er dialektisk i Retning af Tiden. Den Tilblivelse, som her er det Fælleds med Natur-Tilblivelsen, er en Mulighed, en Mulighed, der for Naturen er dennes hele Virkelighed. Men denne egentlige historiske Tilblivelse er dog indenfor en Tilblivelse, dette maa bestandigen fastholdes. Den speciellere historiske Tilblivelse bliver til ved en relativt fritvirkende Aarsag, der atter [illegible]ser hen til en absolut fritvirkende Aarsag.

§ 3.

D[illegible]ngne.

Hvad som er sl[illegible]t, kan ikke gjøres om igjen; saaledes kan det ikke [illegible]ikeren Chrysipp — Megarikeren Diodor). Er denne Uf[illegible] Nødvendighedens? Det Forbigangnes Uforanderlighed er [illegible]eoragt ved en Forandring, ved Tilblivelsens Forandring, men en saadan Uforanderlighed udelukker jo ikke al Forandring, da den ikke har udelukket den; thi al Forandring er jo (dialektisk i Retning af Tid) kun udelukket derved, at den ethvert Øieblik er udelukket. Vil man betragte det Forbigangne som Nødvendigt, da skeer dette ved at glemme, at det er blevet til; men skulde en saadan Glemsomhed maaskee ogsaa være nødvendig?

Hvad der er skeet, det er skeet saaledes som det er skeet, saaledes er det uforanderligt; men er denne Uforanderlighed Nødvendighedens? Det Forbigangnes Uforanderlighed er, at dets virkelige Saaledes ikke kan blive anderledes, men følger deraf, at dets

---

Dog Tilblivelsen osv.] K. synes at mene, at ved Naturens Tilblivelse (som Virkelighed) bliver tillige det egentlige Historiske (i Menneskeverdenen) til efter Mulighed. Dette er »den egentlige historiske Tilblivelse«. Idet nu denne Mulighed bliver til Virkelighed i Historien gjennem menneskelige Handlinger (»relativt fritvirkende Aarsag«), fremkommer »den speciellere historiske Tilblivelse«.

Stoikeren Chrysipp — Megarikeren Diodor] Chrysippos paastod, at Alt skete ifølge en uforanderlig Skjæbne, og at derfor mange Ting var mulige, som dog aldrig vilde skee. De der angreb denne Lære, støttede sig til Skeptikeren Diodors (4. Aarh.) Definition af det Mulige: muligt er kun hvad der enten er virkeligt eller *vil blive* virkeligt. (Cicero de fato Kap. 6. 7. 9. Cicero drager af Diodors Sætning ganske den samme Slutning som her: at det Forbigangne ikke er mere nødvendigt end det Tilkommende; kun sees *Uforanderligheden* i det Forbigangne, ikke i det Tilkommende.)

mulige Hvorledes ikke kunde have blevet anderledes. Derimod er det Nødvendiges Uforanderlighed, at det bestandigen forholder sig til sig selv, og forholder sig til sig selv paa den samme Maade, udelukker enhver Forandring, nøies ikke med det Forbigangnes Uforanderlighed, hvilken ikke blot, som viist, er dialektisk i Retning af en tidligere Forandring, af hvilken den fremgaaer, men endog maa være dialektisk i Retning af en høiere Forandring, der ophæver den. (Angerens f. Ex., der vil ophæve en Virkelighed).

Det Tilkommende er endnu ikke skeet; men derfor er det ikke mindre nødvendigt end det Forbigangne, da det Forbigangne ikke blev nødvendigt ved at være skeet, men tvertimod ved at være skeet viste, at det ikke var nødvendigt. Var det Forbigangne blevet nødvendigt, saa vilde man derfra ikke kunne slutte i Modsætning med Hensyn til det Tilkommende, men tvertimod vilde deraf følge, at det Tilkommende ogsaa var nødvendigt. Dersom Nødvendigheden kunde indtræde paa eet eneste Punkt, saa vilde der ikke mere være Tale om det Forbigangne og det Tilkommende. At ville forudsige det Tilkommende (prophetere) og at ville forstaae det Forbigangnes Nødvendighed, er aldeles det Samme, og kun Moden gjør at det Ene synes een Slægt plausiblere end det Andet. Det Forbigangne er jo blevet til; Tilblivelsen er Virkelighedens Forandring ved Friheden. Dersom nu det Forbigangne var blevet nødvendigt, da vilde det ikke mere tilhøre Friheden, ɔ: tilhøre det, hvorved det blev til. Friheden var da ilde stedt, den var baade til at lee og til at græde over, da den bar Skylden for hvad der ikke tilhørte den, frembragte hvad Nødvendigheden slugte, og Friheden selv blev en Illusion og ikke mindre Tilblivelsen; Friheden blev Hexeri, Tilblivelsen blind Allarm.*)

*) Den propheterende Generation forsmaaer det Forbigangne, vil ikke høre Skrifternes Vidnesbyrd; den Generation, der har travlt med at forstaae det Forbigangnes Nødvendighed, vil ikke gjerne spørges om det Tilkommende. Begges Adfærd er ganske conseqvent; thi hver især vilde paa det Modsatte faae Leilighed til at see, hvor daarlig deres Adfærd er. Den absolute Methode, hvilken er Hegels Opfindelse, er allerede i Logiken en vanskelig Sag, ja en glimrende Tautologi, der har været den videnskabelige Overtro til Tjeneste med mange Tegn og underlige Gjerninger. I de historiske Videnskaber

---

Hexeri — blind Allarm] Hentydning til Titlen paa Holbergs Komedie »Hexerie eller blind Allarm«. I de historiske Videnskaber osv.] Hentydning til Hegels Philosophie der Geschichte, der begynder med en Skildring af

§ 4.

Opfattelsen af det Forbigangne.

Naturen, som Rummets Bestemmelse, er kun umiddelbart til. Hvad der er dialektisk i Retning af Tiden har en Dobbelthed i sig, at det efterat have været nærværende, kan bestaae som et Forbigangent. Det egentlige Historiske er bestandig det Forbigangne (det er forbi; om det er Aar eller Dage siden, gjør ingen Forskjel), og har som forbigangent Virkeligheden; thi det er vist og tilforladeligt, at det er skeet; men det at det er skeet, er netop atter dets Uvished, der bestandig skal forhindre Opfattelsen i at

---

er den en fix Idee, og det at Methoden der strax begynder med at blive concret, da jo Historien er Ideens Concretion, har vel givet Hegel Anledning til at vise en sjelden Lærdom, en sjelden Magt i at forme Stoffet, hvori der ved ham kom Røre nok, men har ogsaa foranlediget, at den Lærendes Sind distraheres, at han, maaskee netop af Ærbødighed og Beundring over China og Persien, Middelalderens Tænkere, Grækenlands Philosopher, de fire verdenshistoriske Monarchier (en Opdagelse, der, som den ikke var undgaaet Geert Westphaler, ogsaa satte mangen senere hegeliansk Geert Westphalers Snakketøi i Bevægelse), glemte at eftersee, om nu og Det viste sig ved Slutningen, ved Udgangen af Fortryllelsens Vandring, hvad der bestandig blev lovet i Begyndelsen, hvad der jo var Hovedsagen, hvad al Verdens Herlighed ikke kunde erstatte, og hvad der kun kunde gjøre Fyldest for den utidige Spænding, i hvilken man holdtes — Methodens Rigtighed. Hvorfor blev man dog strax concret, hvorfor begyndte man strax at experimentere *in concreto*, eller lod dette Spørgsmaal sig ikke endnu besvare i Abstraktionens lidenskabsløse Korthed, der ingen Adspredelses-, ingen Tryllemidler har, hvad det vil sige, at Ideen bliver concret, hvad Tilblivelse er, hvorledes man forholder sig til det Tilblevne o. s. v., ligesom det jo allerede i Logiken havde ladet sig besvare, hvad Overgang vil sige, inden man gik over til at skrive tre Bind, hvori man efterviste Overgangen i de kategoriske Bestemmelser og forbausede Overtroen, og gjorde Dens Stilling saa mislig, der med Glæde vil skylde den overlegne Aand Meget og takke for hvad han skylder, men dog ikke kan glemme derover hvad Hegel selv maatte ansee for Hovedsagen.

China, Indien og Persien. Den historiske Udvikling deles i fire Perioder, der benævnes »Reiche« (se Werke IX 2 Udg. S. 131 ff.); derfor Hentydningen til Geert Westphaler 10. Scene. hegeliansk Geert Westphaler] vistnok en Hentydning til Carl Weis: Om Statens historiske Udvikling (i »Perseus« 2. Bd. S. 47 ff.). Jfr. ogsaa E. P. II S. 61. havde ladet sig besvare] ɔ: vilde have ladet sig besvare (men ikke blev besvaret).

tage det Forbigangne hen, som havde det været saaledes fra Evighed af. Kun i denne Modsigelse af Vished og Uvished, hvilket er det Tilblevnes *discrimen* og saaledes ogsaa det Forbigangnes, er det Forbigangne forstaaet; anderledes forstaaet, har Opfattelsen misforstaaet sig selv (at den er Opfattelse) og sin Gjenstand (at noget Saadant kunde blive en Opfattelses Gjenstand). Enhver Opfattelse af det Forbigangne, der tilgavns vil have forstaaet det ved at construere det, har kun tilgavns misforstaaet. (En Manifestations Theori istedenfor Constructionen skuffer ved første Øiekast, men i næste Moment har man atter den secundaire Construction og den nødvendige Manifestation). Det Forbigangne er ikke nødvendigt, da det blev til; blev ikke nødvendigt ved at blive til (en Modsigelse), og bliver endnu mindre nødvendigt ved nogen Opfattelse. (Afstanden i Tid foranlediger, at Aandens Sands bedrages, ligesom Afstanden i Rum foranlediger Sandsebedraget. Den Samtidige seer ikke det Tilblivendes Nødvendighed, men naar der ligger Aarhundreder mellem Tilblivelsen og Betragteren — saa seer han Nødvendigheden, ligesom Den, der paa Afstand seer det Fiirkantede rundt.) Skulde det Forbigangne blive nødvendigt ved Opfattelsen, da vandt det Forbigangne hvad Opfattelsen tabte, da den opfattede noget Andet, hvilket er en daarlig Opfattelse. Dersom det Opfattede forandres i Opfattelsen, saa forandres Opfattelsen til at være en Misforstaaelse. En Viden af det Nærværende giver dette ingen Nødvendighed, en Forudviden af det Tilkommende giver dette ingen Nødvendighed (Boethius), en Viden af det Forbigangne giver dette ingen Nødvendighed; thi al Opfattelse som al Viden har Intet at give af.

Den, der opfatter det Forbigangne, *Historico-philosophus*, er derfor en baglænds Prophet (Daub). At han er Prophet betegner netop, at der til Grund for det Forbigangnes Vished ligger den Uvished, der er for dette aldeles i samme Forstand som for det Tilkommende, den Mulighed (Leibnitz — de mulige Verdener), ud af hvilken det umuligen med Nødvendighed kunde fremgaae,

---

discrimen Vendepunkt, afgjørende Vanskelighed. Manifestations Theori] herved sigtes til den Hegelske Philosophi, hvori »Ideens Manifestation« er et Slagord, ligesom »Constructionen« i den Schellingske. Jvfr. Begr. Angst S. 3 (2 Udg.). Boethius] af Concepten fremgaar, at her sigtes til *Boetius de consolatione* V, 4 (S. 133 Peiper): »thi ligesom Viden om de nærværende Ting ikke meddeler nogen Nødvendighed til det, der skeer, saaledes heller ikke Forudviden om det Tilkommende til det, der skal skee«. Leibniz lærte, at den virkelige Verden kun var een (og den bedste) af de utallige mulige Verdener, som findes i Guds Bevidsthed. See Theodiceen § 42. 414. 416.

nam necessarium se ipso prius sit, necesse est. Historikeren staaer da atter hos det Forbigangne, bevæget i den Lidenskab, hvilken er den lidenskabelige Sands for Tilblivelse, ɔ: Beundringen. Beundrer Philosophen slet Intet (og hvorledes skulde man ogsaa uden ved en ny Art Modsigelse falde paa at beundre en nødvendig Construction), saa har han *eo ipso* ikke med det Historiske at gjøre; thi overalt hvor Tilblivelsen er med (hvilken jo er i det Forbigangne), der kan det vissest Tilblevnes Uvished (hvilken er Tilblivelsens) kun udtrykke sig i denne Philosophen værdige og nødvendige Lidenskab (Plato — Aristoteles). Selv om det Tilblevne er det Visseste, selv om Beundringen vil give sit Samtykke forud, ved at sige, at hvis dette ikke var skeet, saa maatte man digte det (Baader), selv da er Beundringens Lidenskab selvmodsigende, hvis den vil tillyve det Tilblevne Nødvendighed og narre sig selv. — Allerede Ordet, som ogsaa Begrebet: Methode, viser tilstrækkeligen, at den Fremadskriden, her kan være Tale om, er en teleologisk; men i enhver saadan er der ethvert Øieblik en Pause (her staaer Beundringen *in pausa* og venter paa Tilblivelsen), hvilken er Tilblivelsens og Mulighedens, netop fordi τελος ligger udenfor. Er kun een Vei mulig, saa er τελος ikke udenfor, men i selve Fremskriden, ja bag ved, saaledes som ved Immanentsens Fremskriden.

Dette angaaende Opfattelsen af det Forbigangne. Det er imidlertid forudsat, at Kundskaben om det Forbigangne er givet; hvorledes erhverves denne? Umiddelbart kan det Historiske ikke sandses, fordi det har Tilblivelsens Svigagtighed i sig. Det umiddelbare Indtryk af et Naturphænomen eller af en Begivenhed er ikke Indtrykket af det Historiske; thi umiddelbart kan Tilblivelsen ikke sandses, men blot Nærværelsen; men det Historiskes Nærværelse har Tilblivelsen i sig, ellers er det ikke det Historiskes Nærværelse.

Den umiddelbare Sandsning og den umiddelbare Erkjenden kan ikke bedrage. Allerede derved viser det sig, at det Historiske ikke kan blive disses Gjenstand, fordi det Historiske har hiin Svig-

---

nam necessarium osv.] det Nødvendige maa nødvendig gaae forud for sig selv. Plato — Aristoteles] Plato Theætet 155 d: denne Tilstand, at undres, er netop eiendommelig for en Philosoph; thi der er ingen anden Begyndelse til Philosophi end denne. — Aristoteles Metaphysik I, 2: thi fordi de undredes, begynder Menneskene nu og er fra først af begyndt at philosophere. Methode] af det græske μέθοδος, egtl. Gang efter Noget. *in pausa]* i Forventning. τέλος (telos), Maal, Endemaal. ved Immanentsens Fremskriden] her tænkes paa den Hegelske Logik, hvor Enderesultatet i en vis Forstand er tilstede fra Begyndelsen af. Se Hegels Werke III S. 64 f.

agtighed, hvilken er Tilblivelsens, i sig. I Forhold til det Umiddelbare er nemlig Tilblivelse en Svigagtighed, hvorved Det, der staaer fastest, bliver gjort tvivlsomt. Naar saaledes den Sandsende seer en Stjerne, da bliver Stjernen ham tvivlsom i det Øieblik han vil blive sig bevidst, at den er bleven til. Det er ligesom om Reflexionen tog Stjernen fra Sandsen. Saameget er da klart, at Organet for det Historiske maa være dannet i Lighed med dette, maa have det Tilsvarende i sig, hvorved det bestandig i sin Vished ophæver den Uvished, der svarer til Tilblivelsens Uvished, hvilken er en dobbelt: det Ikke-Værendes Intethed, og den tilintetgjorte Mulighed, der tillige er enhver anden Muligheds Tilintetgjørelse. Af en saadan Beskaffenhed er nu netop Troen; thi i Troens Vished er bestandig tilstede som det Ophævede den Uvished, hvilken paa enhver Maade svarer til Tilblivelsens. Troen troer saaledes hvad den ikke seer; den troer ikke, at Stjernen er til, thi det sees, men den troer, at Stjernen er bleven til. I Forhold til en Begivenhed gjelder det Samme. Det Skeete lader sig umiddelbart erkjende, men at det er skeet, ingenlunde, end ikke at det skeer, selv om det skeer som man siger lige for Næsen. Det Skeetes Svigagtighed er at det er skeet, hvori Overgangen ligger fra Intet, fra Ikke-Væren og fra det mangfoldige mulige Hvorledes. Den umiddelbare Sands og Erkjendelse aner ikke den Usikkerhed, med hvilken Troen nærmer sig sin Gjenstand, men heller ei den Vished, der vikler sig ud af Uvisheden.

Den umiddelbare Sandsning og Erkjenden kan ikke bedrage. Dette er af Vigtighed at forstaae, for at forstaae Tvivlen, og for igjennem den igjen at anvise Troen sin Plads. Hiin Tanke ligger nu til Grund for den græske Skepsis, hvor underligt dette end synes. Dog er det ikke saa vanskeligt at forstaae, eller at forstaae, hvilket Lys dette kaster over Troen, naar man ikke aldeles er forstyrret af den hegelske Tvivlen om Alt, mod hvilken man sandeligen ikke skal prædike; thi hvad Hegelianerne sige herom, er af den Beskaffenhed, at det snarest synes at begunstige en beskeden Tvivl om, hvor vidt det hænger rigtigt sammen med, at de have tvivlet om Noget. Den græske Skepsis var retirerende (ἐποχή); de tvivlede ikke i Kraft af Erkjendelsen, men i Kraft af

---

ἐποχή (epoché) bet. egentlig »Holden igjen, Holden sig tilbage«; det er det technlske Udtryk for Skeptikerens Holdning overfor Dogmatikerens Paastande. **Retirerende** kalder K. denne Tvivl, fordi den ender med at »trække sig tilbage« fra enhver dogmatisk Paastand, i Modsætning til den Hegelske »inqvirerende« Tvivl (se E. P. II S. 129), der avancerer til Bekræftelse.

Villien (nægte Bifald — μετριοπαθειν). Heraf følger nu, at Tvivlen kun er til at hæve ved Friheden, ved en Villies-Akt, hvad enhver græsk Skeptiker vilde forstaae, da han har forstaaet sig selv; men han vilde ikke hæve sin Skepsis, netop fordi han vilde tvivle. Det maa man nu lade ham om, men ikke paasige ham den Dumhed, at han meente, at man tvivlede med Nødvendighed, samt, hvad der er endnu dummere, at hvis saa var, Tvivlen da kunde hæves. Den græske Skeptiker nægter ikke Sandsens og den umiddelbare Erkjendelses Rigtighed, men, siger han, Vildfarelsen har en ganske anden Grund, den kommer af Slutningen, jeg gjør. Kan jeg blot lade være at slutte, da bliver jeg aldrig bedragen. Dersom saaledes f. Ex. Sandsen paa Afstand viser mig en Gjenstand rund, der nærved sees firkantet, eller viser mig en Stok brudt i Vandet, skjøndt den er lige naar den tages op, saa har Sandsen slet ikke bedraget mig, men jeg er først bedraget, naar jeg slutter Noget om Stokken og hiin Gjenstand. Derfor holder Skeptikeren sig bestandig *in suspenso*, og denne Tilstand var det han vilde. Forsaavidt da den græske Skepsis er bleven kaldet φιλοσοφια ζητητικη, αποϱηθικη, σκεπτικη, saa udtrykke disse Prædikater ikke det Eiendommelige ved den græske Skepsis, der bestandigt kun brugte Erkjendelsen for at frede om det Sindelag, der var den Hovedsagen, og derfor end ikke vilde udsige Erkjendelsens negative Resultat θετικως for ikke at fanges i at have gjort en Slutning. Sindelaget var dem Hovedsagen. (τελος δε οι σκεπτικοι φασι την εποχην, ῃ σκιας τϱοπον επακολουθει ἡ αταϱαξια. Diog. L. *lib.* IX. § 107.)* — I

*) At den umiddelbare Sandsning og Erkjendelse ikke kan bedrage, indskærper baade Plato og Aristoteles. Senere Cartesius, der netop ligesom de græske

nægte Bifald] ἀπϱοσθετεῖν (Diog. Laert. IX, 76), ἀσυγκαταθετεῖν (Sext. Empir. adv. math. VII, 157). μετϱιοπαθεῖν (metriopathein), ikke at lade sig paavirke stærkt (nemlig af de uundgaaelige Onder), se Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 25—30. Den græske Skeptiker osv.] se Diog. Laert. IX, 103. Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 19 f. Dersom saaledes osv.] se Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 118 f. *in suspenso* i Uvished. φιλοσοφία ζητητική osv. (philosophia zetetike, aporetike, skeptike), forskende, tvivlende, undersøgende Philosophi: se Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 7. θετικῶς (thetikôs) positivt, ubetinget: se Diog. Laert. IX, 75 og jvfr. Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 14 og 206. τέλος δὲ osv.] »Skeptikerne siger at Maalet er Tilbageholdenhed (epoché, se forr. Side), med hvilken Uforstyrreligheden følger som dens Skygge«. Platon og Aristoteles. Af en utrykt Tilføielse til dette Sted fremgaar, at der for Platons Vedk. sigtes til Theætet, særlig pag. 195 c (»Vildfarelsen ligger ikke i Erkjendelsen, heller ikke i Sansningen«); for Aristoteles's Vedk. til en Bemærkning hos Poul Møller (Værker

Modsætning hertil viser det sig nu let, at Troen ikke er en Erkjendelse, men en Frihedens-Akt, en Villiens-Yttring. Den troer Tilblivelsen, og har da i sig ophævet den Uvished, der svarer til det Ikkeværendes Intethed; den troer det Tilblevnes Saaledes, og har da i sig ophævet det Tilblevnes mulige Hvorledes, og uden at nægte Muligheden af et andet Saaledes er dog det Tilblevnes Saaledes Troen det Visseste.

Forsaavidt nu Det, der ved Troen bliver det Historiske og som det Historiske bliver Troens Gjenstand (det Ene svarer til det Andet), er umiddelbart til og umiddelbart opfattes, bedrager det ikke. Den Samtidige bruge da vel sine Øine o. s. v., men han passe vel paa Slutningen. Umiddelbart kan han ikke erkjende, at det er blevet til, men han kan heller ei med Nødvendighed erkjende, at det er blevet til; thi Tilblivelsens første Udtryk er netop Afbrydelsen af Continuiteten. I det Øieblik Troen troer, at det er blevet til, er skeet, gjør den det Skeete og Tilblevne tvivlsomt i Tilblivelsen, og dets Saaledes i Tilblivelsens mulige Hvorledes. Troens Slutning er ingen Slutning men en Beslutning, og derfor er Tvivlen udelukket. Naar Troen slutter: dette er til, *ergo* er det blevet til, kunde det synes en Slutning fra Virkning til Aarsag. Imidlertid er det ikke ganske saa, og selv om det var saa, da maa man erindre, at Erkjendelsens Slutning er fra Aarsag til Virkning, eller rettere fra Grund til Følge (Jacobi). Det er ikke ganske saa, thi umiddelbart kan jeg ikke sandse eller erkjende, at Det, jeg

---

Skeptikere siger, at Vildfarelsen kommer fra Villien, der forhaster sig med at gjøre Slutninger. Dette kaster ogsaa et Lys over Troen: idet den beslutter sig til at troe, da løber den den Risico, at det var en Vildfarelse, men dog vil den troe. Anderledes troer man aldrig; vil man undgaae Risico, saa vil man med Vished vide, at man kan svømme førend man gaaer i Vandet.

---

2. Udg. IV, S. 211: »Forestillingerne ere Resultater af de Indtryk, lignende Ting have gjort paa Mennesket; men det Sande og Falske fremkommer først, naar Mennesket forbinder saadanne Forestillinger med Begrebet om Væren eller ikke Væren«). Jvfr. ogsaa Aristot. Hermeneut. 1; de anima III, 3 (»Sanseindtrykkene er altid sande«), og E. P. II, S. 132. Cartesius] i Principia philosophiae XXXIX, XLII. o. a. St. Jacobi] K. sigter herved til J.'s Lære, at vi kun forstaaer, hvad vi kan konstruere; kun kan bevise, hvad vi kan aflede af høiere Forudsætninger. Dette kan vi aldrig med Virkeligheden: at Noget er til, kan vi hverken forstaae eller bevise, det maa vi troe. Ogsaa enhver Slutning fra Virkning til Aarsag er en Trossag, fordi selve Aarsagsforholdet maa troes; det kan ikke bevises eller begribes. Se f. Ex. Jacobis Werke I, S. 148 ff. III, S. 367 f.

umiddelbart sandser og erkjender, er en Virkning, thi umiddelbart er det kun. At det er en Virkning, troer jeg; thi for at prædicere om det, at det er en Virkning, maa jeg allerede have gjort det tvivlsomt i Tilblivelsens Uvished. Men beslutter Troen sig hertil, saa er Tvivlen hævet; i samme Øieblik er Tvivlens Ligevægt og Indifferents hævet ikke ved Erkjendelse, men ved Villie. Saaledes er Troen approximationsviis det meest Disputable (thi Tvivlens Uvished, der er stærk og uovervindelig i at tvetyde — *dis-putare*, er gaaet til Grunde i den), og det mindst Disputable i Kraft af sin nye Qvalitet. Troen er det Modsatte af Tvivlen. Tro og Tvivl ere ikke to Arter af Erkjendelse, der lade sig bestemme i Continuitet med hinanden, thi ingen af dem er Erkjendelses-Akter, og de ere modsatte Lidenskaber. Tro er Sands for Tilblivelse og Tvivl er Protest mod enhver Slutning, der vil gaae ud over den umiddelbare Sandsning og den umiddelbare Erkjendelse. Den egne Tilvær f. Ex. nægter Tvivleren ikke, men han slutter Intet; thi han vil ikke bedrages. Forsaavidt han bruger Dialektiken til bestandig at gjøre det Modsatte lige sandsynligt, da er det dog ikke i Kraft heraf, at han opstiller sin Skepsis, det er blot Udenværker, menneskelige Accomodationer; han har derfor intet Resultat, end ikke et negativt (thi dette er at anerkjende Erkjendelsen), men i Kraft af Villien beslutter han at holde inde og holde sig tilbage (*φιλοσοφια εφεκτικη*) fra enhver Slutning.

Den som ikke er samtidig med det Historiske, han har istedenfor den Sandsens og Erkjendelsens Umiddelbarhed (hvilken imidlertid ikke kan opfatte det Historiske) de Samtidiges Efterretning, til hvilken han forholder sig paa samme Maade, som de Samtidige til Umiddelbarheden; thi selv om det Fortalte i Efterretningen er undergaaet Forandringen, saa kan han ikke tage den saaledes hen, at han selv ikke giver den Samtykke og gjør den til historisk, uden at han forvandler den til det Uhistoriske for sig. Efterretningens Umiddelbarhed, ɔ: det, at Efterretning er der, er det umiddelbart Nærværende, men det Historiske ved det Nærværende er, at det er blevet til, ved det Forbigangne, at det var et Nærværende ved at være blevet til. Saasnart nu den Senere troer det Forbigangne (ikke dets Sandhed; thi dette er en Erkjendelsens Sag, der angaaer Væsenet, ikke Væren; men troer. at det var et

φιλοσοφία ἐφεκτική (philosophia ephektike), Philosophi hvis Princip er ἐποχή, se S. 245.

Nærværende ved at være blevet til), saa er Tilblivelsens Usikkerhed deri; og denne Tilblivelsens Usikkerhed (det Ikke-Værendes Intethed — det virkelige Saaledes's mulige Hvorledes) maa være for ham ligesom for den Samtidige, hans Sind maa være *in suspenso* ligesom den Samtidiges. Han har da ingen Umiddelbarhed mere for sig, men heller ingen Tilblivelsens Nødvendighed, men kun Tilblivelsens **Saaledes**. Den Senere troer da vel i Kraft af den Samtidiges Udsagn, men kun i samme Forstand som den Samtidige i Kraft af den umiddelbare Sandsning og Erkjendelse, men troe kan den Samtidige ikke i Kraft heraf, og saaledes heller ikke den Senere i Kraft af Efterretningen.

* *

*

Det Forbigangne bliver saaledes intet Øieblik nødvendigt, saalidet som det var nødvendigt, da det blev til, eller viste sig nødvendigt for den Samtidige der troede det, ɔ: troede, at det var blevet til; thi Tro og Tilblivelse svare til hinanden, og angaae Værens ophævede Bestemmelser: det Forbigangne og det Tilkommende; og det Nærværende kun forsaavidt det sees under Værens ophævede Bestemmelse som det, der er blevet til; medens Nødvendighed angaaer Væsen, og saaledes at Væsenets Bestemmelse netop er at udelukke Tilblivelse. Den Mulighed, hvoraf det Mulige, der blev det Virkelige, fremgik, ledsager bestandig det Tilblevne, og bliver hos det Forbigangne, selv om der laae Aartusinder imellem; saasnart den Senere gjentager, at det er blevet til (hvilket han gjør ved at troe det), gjentager han dets Mulighed, ligegyldigt om her nu kan være Tale om speciellere Forestillinger om denne Mulighed, eller ikke.

Tillæg.

Anvendelse.

Hvad her er blevet sagt, gjelder om det ligefrem Historiske, hvis Modsigelse kun er, at det er blevet til, hvis Modsigelse*) kun

*) Det Ord Modsigelse maa her ikke tages i den forflygtigede Forstand, i hvilken Hegel har bildt sig selv og Andre og Modsigelsen ind, at denne havde

er Tilblivelsens; thi man maa atter her ikke skuffes, som var det lettere at forstaae, at Noget er blevet til, efterat det er blevet til, end før det er blevet til; thi den, der mener dette, han forstaaer endnu ikke, at det er blevet til, han har kun Sandsningen og Erkjendelsens Umiddelbarhed af det Nærværende, hvori Tilblivelsen ikke er indeholdt.

Vi ville nu vende tilbage til vort Digt og til vor Antagelse, at Guden har været. I Forhold til det ligefrem Historiske gjelder det, at det ikke kan blive historisk for den umiddelbare Sandsning eller Erkjendelse, ligesaa lidet for den Samtidige, som for den Senere. Med hiint historiske Faktum (der er vort Digts Indhold) har det nu en egen Beskaffenhed, da det ikke er et ligefrem historisk Faktum, men et Faktum der er baseret paa en Selvmodsigelse (hvilket er tilstrækkeligt til at vise, at der ingen Forskjel er mellem den umiddelbart Samtidige og den Senere; thi ligeoverfor en Selvmodsigelse, og den Risico der er forbunden med at give den Bifald, er den umiddelbare Samtidighed slet ingen Begunstigelse). Dog er det et historisk Faktum, og kun for Troen. Troen tages da her først i ligefrem og almindelig Betydning, om Forholdet til det Historiske; men dernæst maa Troen tages i ganske eminent Forstand, saaledes som dette Ord kun eengang kan forekomme, ɔ: mange Gange, men kun i eet Forhold. Evigt forstaaet troer man ikke, at Guden er til, selv om man antager at han er til. Det er en misforstaaet Sprogbrug. Socrates troede ikke, at Guden var til. Hvad han vidste om Guden naaede han ved Erindring, og Gudens Tilværelse var ham ingenlunde noget Historisk. Om hans Gudserkjendelse var meget ufuldkommen i Forhold til Dens, der, efter vor Antagelse, af Guden selv modtager Betingelsen, vedkommer os ikke her; thi Troen har ikke med Væsenet at gjøre, men med

---

Magt til at frembringe Noget. Saa længe Intet er blevet til, er Modsigelsen kun Trangen i Beundringen, dens *nisus*, ikke Tilblivelsens *nisus*; naar det er blevet til, er Modsigelsen atter tilstede som Beundringens *nisus* i den Lidenskab, der reproducerer Tilblivelsen.

---

nisus Stræben. Efter Hegel (Logik II. 1. Afsn. 3. Kap. C Anm. 3) er Modsigelsen »die innere, die eigentliche Selbstbewegung, der Trieb überhaupt (Appetit oder Nisus der Monade)«, ikke blot i Tanken, men ogsaa i Tilværelsen. Mod denne Opfattelse, der vilde lade det Tilblevne fremgaae med Nødvendighed af Modsigelsen, polemiserer K.: Modsigelsen er vel tilstede i Tilblivelsen, men ikke som Trang *(nisus)*; som saadan er den kun tilstede i Beundringen.

Væren, og Antagelsen, at Guden er til, bestemmer ham evigt, ikke historisk. Det Historiske er, at Guden er bleven til (for den Samtidige), at han har været et Nærværende derved, at han er bleven til (for den Senere). Men heri ligger netop Modsigelsen. Umiddelbart kan da Ingen blive samtidig med dette historiske Faktum (cfr. det Foregaaende); men det er Troens Gjenstand, da det angaaer Tilblivelse. Der er her ikke Spørgsmaal om Sandheden deraf, men om man vil give det Samtykke, at Guden er bleven til, hvorved Gudens evige Væsen flekteres ind i Tilblivelsens dialektiske Bestemmelser.

Saaledes staaer hiint historiske Faktum hen; har ingen umiddelbar Samtidig, da det er historisk i første Potens (Troen i almindelig Forstand); har ingen umiddelbar Samtidig i anden Potens, da det er baseret paa en Modsigelse (Troen i eminent Forstand). Men denne sidste Lighed for de i Retning af Tid meest Forskjellige opsluger den Forskjellighed, der i Henseende til det første Forhold er for de i Retning af Tid Forskjellige. Hver Gang den Troende lader dette Faktum blive Gjenstand for Troen, lader det for sig blive historisk, gjentager han Tilblivelsens dialektiske Bestemmelser. Om der forløb nok saa mange Aartusinder, om hiint Faktum drog nok saa mange Conseqventser efter sig, det bliver ikke derfor mere nødvendigt (og Conseqventserne selv blive kun relativt nødvendige, definitivt seet, da de hvile i hiin fritvirkende Aarsag), end sige da det meest Bagvendte, at det skulde blive nødvendigt paa Grund af Conseqventserne, da jo Conseqventser pleie at have deres Grund i Andet og ikke at begrunde dette. Om den Samtidige eller den Tidligere nok saa meget saae Forberedelserne, saae Vink derom, saae Symptomer dertil, hiint Faktum var dog ikke nødvendigt, da det blev til, ɔ: hiint Faktum er ligesaa lidet som Tilkommende nødvendigt, som det som Forbigangent er nødvendigt.

Capitel V.

Discipelen paa anden Haand.

»Min kjære Læser! da der efter vor Antagelse ligger atten hundrede og tre og fyrretyve Aar mellem den samtidige Discipel og denne Samtale, saa synes der tilstrækkelig Anledning til at spørge om en Discipel paa anden Haand, da dette Forhold vel ofte maa have gjentaget sig. Spørgsmaalet synes da uafviseligt som ogsaa Spørgsmaalets Fordring om en Forklaring af de Vanskeligheder, der muligen kunne tilbyde sig, naar det gjelder om at faae Discipelen paa anden Haand bestemt i Lighed med og i Forskjellighed fra den samtidige. Men uagtet Dette skulle vi dog ikke først betænke Spørgsmaalet, om det ogsaa er ligesaa rigtigt, som det er strax ved Haanden? Skulde det nemlig vise sig, at Spørgsmaalet er urigtigt eller at man ikke kan spørge saaledes, uden at spørge som en Daare og altsaa uden at være berettiget til at sigte Den for Daarskab, der er forstandig nok til ikke at kunne svare; — saa synes Vanskelighederne at være fjernede.« — »Unægteligt; thi naar man ikke kan spørge, saa skal Svaret ikke volde En Uleilighed, og Vanskeligheden er bleven ualmindelig let.« — »Dette følger dog ikke; thi sæt Vanskeligheden laae i at indsee, at man ikke kan spørge saaledes. Eller har Du maaskee allerede indseet dette; var det maaskee Meningen med hvad Du yttrede i vor sidste Samtale (Cap. IV.): at Du havde forstaaet mig og alle Conseqventser af mit Udsagn, medens jeg endnu ikke ganske havde forstaaet mig selv?« — »Ingenlunde var dette min Mening, saa

---

og altsaa uden at være berettiget] ɔ: saa at man altsaa ikke er berettiget.

lidet som det er min Mening at Spørgsmaalet lader sig afvise, saa meget mindre da det strax indeholder i sig et nyt Spørgsmaal, om der ikke er en Forskjel mellem de Mange, der indeholdes under Bestemmelsen: Discipelen paa anden Haand; med andre Ord, om det er rigtigt, at dele et saa uhyre Tids-Afsnit i to saa ulige Dele: den Samtidige — den Senere.« — »Du mener, at der maa kunne være Tale om en Discipel paa 5te, paa 7de Haand o. s. v.; men hvis der nu end for at føie Dig, blev Tale derom, fulgte deraf, at Talen om alle disse Forskjelligheder, dersom den ikke var splidagtig med sig selv, ikke burde lade sig sammenfatte under Eet ligeoverfor den Bestemmelse: den samtidige Discipel? Eller handlede Talen rigtigt, om den bar sig ad som Du, saa den var eenfoldig nok til at gjøre, hvad Du var listig nok til, at faae Spørgsmaalet om Discipelen paa anden Haand forvandlet til et ganske andet Spørgsmaal, hvorved Du fandt Leilighed til istedenfor at samtykke eller misbillige mit Forslag, at narre mig med et nyt Spørgsmaal? Men da Du formodentligen ikke ønsker at fortsætte denne Samtale, af Frygt for at den skal udarte til Sophisteri og Kjævl, saa vil jeg afbryde den; men af Udviklingen, som jeg nu agter at fremsætte den, vil Du see, at der er taget Hensyn til de Yttringer, der ere forefaldne imellem os.«

§ 1.

Discipelen paa anden Haand i sin Forskjellighed fra sig selv.

Her reflecteres altsaa ikke paa den secundaire Discipels Forhold til den samtidige, men den Forskjellighed, paa hvilken der reflecteres, er en saadan, at det indbyrdes Forskjelliges Lighed overfor et Andet bliver tilbage; thi den Forskjellighed, der kun er forskjellig fra sig selv, bliver jo indenfor Ligheden med sig selv. Paa Grund heraf er det heller ei nogen Vilkaarlighed at bryde af, hvor man vil; thi den relative Forskjel er her ingen Sorites, af hvilken Qvaliteten ved et *coup des mains* skal fremkomme, naar den er indenfor den bestemte Qvalitet. En Sorites vilde kun fremkomme, hvis man gjorde det at være Samtidig dialektisk i slet Forstand, f. Ex. ved at vise, at i en vis Forstand var slet Ingen Samtidig, thi Ingen kunde være samtidig med alle Momenter; eller ved at spørge, naar da Samtidigheden ophørte, hvor Ikke-Samtidig-

---

Sorites] se S. 210.

heden begyndte, om der ikke var et pruttende *confinium*, som den pratende Forstand kunde sige om: til en vis Grad o. s. v. o. s. v. Al slig umenneskelig Dybsindighed fører til Intet, eller maaskee i vor Tid til at blive anseet for ægte speculativ, da den foragtede Sophisme, Fanden veed hvorledes det er gaaet til, er blevet den ægte Speculations kummerlige Hemmelighed, og det i Oldtiden som negativt Betragtede: til en vis Grad (den parodiske Fordragelighed der medierer Alt uden Smaalighed) er blevet det Positive, og hvad Oldtiden kaldte det Positive, Distinctionens Lidenskab, er blevet en Taabelighed.

Modsætninger vise sig nu stærkest ved at stilles sammen, og derfor vælge vi her den første Generation af secundaire Disciple, og den sidste (den som begrændser det givne *spatium*, de atten hundrede og tre og fyrretyve Aar), og fatte os saa kort som muligt; thi vi tale jo ikke historisk, men algebraisk, og ønske ikke at adsprede eller bedaare Nogen ved Mangfoldighedens Tryllerier. Derimod erindre vi bestandig, under Forskjelligheden at fastholde den fælleds Lighed i Forskjellighed overfor den Samtidige (først i næste § ville vi nærmere see, at det Spørgsmaal om Discipelen paa anden Haand, væsentligt forstaaet, er et urigtigt Spørgsmaal), samt at Forskjelligheden ikke maa voxe op til at forstyrre Alt.

a.

Den første Generation af secundaire Disciple.

Denne har nu (relativt) den Fordeel at være den umiddelbare Vished nærmere, at være nærmere til at erhverve en nøiagtig og paalidelig Efterretning om det Passerede af Mænd, hvis Paalidelighed man paa andre Maader kan controllere. Denne umiddelbare Vished have vi allerede calculeret i Capitel IV. At være noget nærmere til den er nu vel en Skuffelse; thi Den, der ikke er den umiddelbare Vished saa nær, at han er umiddelbar vis, han er absolut fjernet. Dog vi ville bringe denne relative Forskjellighed (som den første Generation af secundaire Disciple har i Forhold til de sildigere) i Anslag; hvor høit skulle vi anslaae den? Vi kan jo dog kun anslaae den i Forhold til den Samtidiges Fordeel; men hans Fordeel (den umiddelbare Vished i stræng Forstand) have vi

---

confinium Grænsegebet. *spatium* Tidsrum.

jo allerede i Cap. IV. viist at være tvetydig (*anceps* — farefuld), og skulle yderligere gjøre det i næste §. — Eller hvis der i den nærmeste Generation havde levet et Menneske, der med en Tyrans Magt forbandt en Tyrans Lidenskab, og han havde faaet det Indfald ikke at bekymre sig om Andet end at faae Sandheden tilveiebragt paa dette Punkt, blev han derfor Discipelen? Sæt, han bemægtigede sig alle de endnu levende samtidige Vidner og De, som stode dem nærmest, lod dem afhøre hver for sig paa det nøiagtigste, lod dem indespærre ligesom hine 70 Fortolkere, udhungre for at tvinge dem til at sige Sandheden, lod dem paa den meest underfundige Maade confrontere med hinanden, blot for ved ethvert Middel at sikkre sig en paalidelig Efterretnig — var han ved Hjælp af denne Efterretning Discipelen? Maatte Guden ikke snarere smile af ham, at han paa den Maade vilde tiltvinge sig hvad der ikke lader sig kjøbe for Penge, men heller ei tage med Magt? Selv hvis hiint Faktum, om hvilket vi tale, var et simpelt historisk Faktum, Vanskeligheden skulde dog ikke udeblive, naar han vilde tilveiebringe en absolut Overeensstemmelse i alle Smaating, hvilket maatte være ham af uhyre Vigtighed, fordi Troens Lidenskab, ɔ: den Lidenskab, der er saa intensiv som Troen er det, havde faaet en forkeert Retning hen paa det blot Historiske. Det er bekjendt nok, at de redeligste og meest sanddrue Mennesker allersnarest indvikle sig i Modsigelser, naar de blive Gjenstand for en inqvisitorisk Behandling og for en Inqvisitors fixe Idee, medens det kun er forbeholdt en forvorpen Forbryder, paa Grund af den Nøiagtighed, som en ond Samvittighed indskærper, ikke at modsige sig selv i sin Løgn. Men dette fraseet, hiint Faktum, om hvilket vi tale, er jo intet simpelt historisk Faktum, hvad hjalp det ham da Alt? Hvis han fik tilveiebragt en compliceret Efterretning, der stemmede overeens paa Bogstav og paa Minut — saa var han udenfor al Tvivl bedragen. Han havde endog faaet en større Vished end den Samtidige, der saae og hørte, thi denne maatte dog let opdage, at han stundom ikke saae og stundom saae feil og ligesaa med Hørelsen, og maatte jo bestandig mindes om, at han ikke saae eller hørte Guden umiddelbart, men saae et Menneske i en ringe Skikkelse, der sagde om sig selv, at han var Guden, med

---

anceps **betyder baade tvetydig og betænkelig, farlig.** 70 Fortolkere] **den græske Oversættelse af det gl. Testamente skal efter Sagnet være blevet til paa den Maade, at Kong Ptolemæus Philadelphus af Ægypten lod 72 Jøder hente til Alexandria og indespærre hver i sin Celle, hvor de saa hver oversatte det hele Testamente paa een Dag.**

andre Ord, han maatte bestandig mindes om, at hiint Faktum var grundet paa en Modsigelse. Var da hiint Menneske tjent med sin Efterretnings Paalidelighed? Ja historisk seet, men ellers ikke; thi al Tale om Gudens jordiske Deilighed (da han dog kun var i Tjenerens Skikkelse — et enkelt Menneske, som En af os — Forargelsens Gjenstand), om hans umiddelbare Guddommelighed (da dog Guddommeligheden ikke er en umiddelbar Bestemmelse, og Læreren først maatte udvikle den dybeste Selv-Reflexion i den Lærende, Syndsbevidstheden, som Betingelse for Forstaaelsen), om hans Gjernings umiddelbare Vidunderlighed (da dog Vidunderet ikke e r umiddelbart, men kun er for Troen, dersom ellers Den, der ikke troer, ikke seer Vidunderet) er her som allevegne Galimathias, et Forsøg paa at holde Overveielsen hen med Snak.

Denne Generation har relativt den Fordeel, at den ligger hiint Faktums Rystelse nærmere. Denne Rystelse og dens Zittringer bidrager til at vække Opmærksomheden. En saadan Opmærksomheds Betydning (hvilken jo ogsaa kan blive Forargelse) have vi allerede bragt i Anslag Cap. IV. At være den noget nærmere (i Forhold til de Sildigere), lad det nu være en Fordeel, Fordelen staaer dog kun i Forhold til den tvivlsomme Fordeel det er for den Samtidige. Fordelen er aldeles dialektisk ligesom Opmærksomheden. Fordelen er at blive opmærksom, hvad enten man nu forarges eller man troer. Opmærksomheden er nemlig ingenlunde partisk for Troen, som fremgik Troen ved en simpel Conseqvents af Opmærksomheden. Fordelen er, at man kommer i en saadan Tilstand, at Afgjørelsen viser sig tydeligere. Dette er en Fordeel, og denne Fordeel er den eneste, som har Noget at betyde, ja saa meget at den er forfærdelig og ingenlunde en magelig Beqvemmelighed. Dersom hiint Faktum aldrig ved dum Sandsesløshed er gaaet hen i menneskeligt Slendrian, saa vil enhver Generation opvise det samme Forhold af Forargelse, som den første; thi ved ingen Umiddelbarhed kommer man hiint Faktum nærmere. Man kan opdrages saa meget man vil til hiint Faktum, det hjælper ikke. Derimod kan det vel, især naar Opdrageren allerede selv er saaledes velstuderet, hjælpe En til at blive en dresseret Svatzer, i hvis Sind hverken Forargelsen var anet, eller Troen havde hjemme.

Svatzer Vrøvler.

b.

Den sidste Generation.

Denne ligger nu fjernt fra Rystelsen, men har derimod Con-
qventserne at holde sig til, har Udfaldets Sandsynligheds-Beviis;
ar de Conseqventser umiddelbart for sig, med hvilke hiint Fak-
m vel maa have omspændt Alt, har det Sandsynligheds-Beviis
ær nok, fra hvilket dog ingen umiddelbar Overgang er til Troen,
a, som viist, Troen ingenlunde er partisk for Sandsynligheden,
vad jo vilde være en Bagvaskelse at sige om Troen*). Dersom
iint Faktum kom ind i Verden som det absolute Paradox, saa
jælper alt det Senere ikke, thi dette bliver i al Evighed Conse-

*) Overhovedet er den Tanke (hvorledes den nu end *in concreto* nærmere er at forstaae) at ville knytte et Sandsynligheds-Beviis til det Usandsynlige, (for at bevise — at det er sandsynligt? men saa er jo Begrebet forandret; eller for at bevise — at det er usandsynligt? men det er jo en Modsigelse at bruge Sandsynligheden dertil), som Alvor saa dum, at man skulde ansee det for umuligt at den kunde forekomme; som Spøg og Spas derimod, efter mit Skjøn, overmaade morsom; at practisere i denne snevre Vending, meget underholdende. — En ædel Mand vil tjene Menneskeheden med et Sandsynligheds-Beviis, for at hjælpe den ind i det Usandsynlige. Det lykkes over al Maade; rørt modtager han Gratulation og Taksigelse, ikke blot af Honoratiores, der rigtigt veed at goutere Beviset, men ogsaa af Menigheden — ak og hiin ædle Mand har netop forspildt Alt. — Eller en Mand har en Overbeviisning; denne Overbeviisnings Gehalt er det Urimelige, det Usandsynlige. Samme Mand er betydeligt forfængelig. Man bærer sig nu saaledes ad. Saa stilfærdigt og venskabeligt som muligt faaer man ham til at rykke ud med sin Overbeviisning. Da han ikke aner Uraad, fremsætter han den skarpt. Idet han er færdig, styrter man sig over ham paa en for hans Forfængelighed saa pirrende Maade som muligt. Han bliver forlegen, generet, undseer sig ved sig selv, »at han skulde antage det Urimelige.« Istedenfor ganske rolig at svare: »Høistærede, Han er en Nar; det er det Urimelige, og det skal være det tiltrods for alle Indvendinger, som jeg selv har gjennemtænkt langt forfærdeligere end nogen Anden formaaer at sætte dem frem for mig, om jeg end valgte det Usandsynlige,« søger han at føre et Sandsynligheds-Beviis. Nu hjælper man ham, man lader sig overvinde, og ender omtrent saaledes: »Ih, nu seer jeg det, det er det Sandsynligste af Alt.« Man omfavner ham; driver man Spasen meget vidt, kysser man ham og takker

qventser af et Paradox, og altsaa definitivt netop ligesaa usandsynligt som Paradoxet, med mindre man vilde antage, at Conseqventser (der jo ere det Afledede) fik tilbagevirkende Kraft til at omskabe Paradoxet, hvilket vilde være ligesaa antageligt, som at en Søn fik tilbagevirkende Kraft til at skabe sin Fader om. Selv om man vil tænke Conseqventsen reent logisk, altsaa under Immanentsens Form, det bliver dog sandt, at Conseqventsen kun kan blive at bestemme som identisk og eensartet med Aarsagen; men mindst af Alt have en omskabende Magt. At have Conseqventserne for sig, er da netop lige saa tvivlsom en Fordeel, som at have den umiddelbare Vished, og Den, der tager Conseqventserne umiddelbart hen, han er bedragen, netop ligesom Den, der tager den umiddelbare Vished for Troen.

Fordelen af Conseqventserne synes at ligge i at hiint Faktum lidt efter lidt skulde være blevet naturaliseret. Er dette Tilfældet (ɔ: lader dette sig tænke), da er den senere Generation endog ligefrem i Fordelen for den samtidige (og det Menneske maatte da være meget dumt, der kunde tale om Conseqventsen i denne Forstand og dog phantasere om det Lykkelige i at være Samtidig med hiint Faktum), og kan tilegne sig hiint Faktum høist ugeneert uden at formærke Noget til den Opmærksomhedens Tvetydighed, af hvilken Forargelsen kan fremgaae saavel som Troen. Hiint Faktum respecterer imidlertid ikke nogen Dressur, er for stolt til at ønske en Discipel, der vil være med, i Kraft af det heldige Udfald som Sagen fik, forsmaaer at naturaliseres under en Konges eller en Professors Protection; det er og bliver Paradoxet og lader sig ikke tilspeculere. Hiint Faktum er kun for Troen.

---

ob meliorem informationem, skuer ham til Afsked endnu engang ind i hans romantiske Øie, og skilles fra ham som Ven og Fostbroder i Liv og Død, som fra en ligestemt Sjel man har forstaaet for en Evighed. — En saadan Spas er retfærdig; thi havde Manden ikke været forfængelig, saa havde jeg staaet til Nar ligeoverfor hans Overbeviisnings redelige Alvor. — Hvad Epicur siger om den Enkeltes Forhold til Døden (om hans Betragtning end er en meget maadelig Trøstegrund), det gjelder om Forholdet mellem Sandsynlighed og Usandsynlighed: naar jeg er, er den (Døden) ikke, og naar den (Døden) er, er jeg ikke.

---

ob meliorem informationem for bedre Underretning. Epicur] i Brevet til Menoikeus, Diog. Laert. X, 125.

Troen kan nu vel blive til en anden Natur i et Menneske, men det Menneske, hvis anden Natur den bliver, han maa dog vel have havt en første, siden Troen blev den anden. Skal hiint Faktum naturaliseres, da lader dette sig i Forhold til Individet udtrykke saaledes, at Individet fødes med Troen, ɔ: med sin anden Natur. Dersom vi begynde saaledes vor Udvikling, saa begynder samtidigen alt muligt Galimathias at jubilere; thi nu er det jo slaaet løst og ikke mere til at standse. Dette Galimathias maa naturligviis være opfundet ved at gaae videre, thi i Socrates' Anskuelse var der sandeligen god Mening, om vi end forlode det for at opdage det tidligere Projekterede, og et saadant Galimathias vilde vel føle det som en dyb Fornærmelse, at det ikke skulde være langt videre end det Socratiske. Selv i en Sjelevandring er der dog Mening, men at fødes med sin anden Natur, en anden Natur der refererer sig til et i Tiden givet historisk Faktum, det er et sandt *non plus ultra* af Galenskab. Socratisk forstaaet, har Individet været til før det blev til, og erindrer sig selv, saa Erindringen er Præexistentsen (ikke Erindring om Præexistentsen); Naturen (den ene; thi her er ikke Tale om en første og anden Natur) er bestemmet i Continuitet med sig selv. Her derimod er Alt forlænds og historisk, saaledes at det at fødes med Troen i Grunden er ligesaa plausibelt som at fødes 24 Aar gammel. Skulde man virkelig kunne paavise et Individ, der var født med Troen, da var dette et mere seeværdigt Monstrum end det Barberen i den Stundesløse fortæller at være født in den neuen Buden, om det end vilde forekomme Barberer og Stundesløse at være et allerkjæreste lille Væsen, Speculationens høieste Triumph. — Eller fødes maaskee Individet med begge Naturer paa eengang, vel at mærke ikke to saadanne Naturer der høre sammen for at danne den almindelige menneskelige Natur, men med to hele menneskelige Naturer, hvoraf den ene forudsætter et mellemliggende Historisk. I saa Fald er Alt forvirret hvad vi projekterede i Cap. I, vi staae ei heller ved det Socratiske, men ved en Confusion, som end ikke Socrates vilde være istand til at hæve. Det bliver en Forvirring forlænds, der har meget tilfælleds med den af Apollonius af Tyana opfundne baglænds.

---

forlode det] ɔ: forlode det Sokratiske; jvfr. textkritisk Anhang. Barberen i den Stundesløse] 1. Akt 6. Sc.: Eine Matrosen-Frau in den Neuen-Buden hat auf einmal 32 Kinder zur Welt gebracht o. s. v. Apollonius af Tyana] en græsk Sværmer fra 1. Aarh. efter Christus, lærte i Overensstemmelse med Platon og Pythagoras Sjælens Præexistents, og paastod at han i et tidligere Liv havde været Styrmand paa et ægyptisk Skib. Se Baur, Ap. v. Tyana u. Christus (Drei Abhdl., hrsg. v. Zeller, 1876), S. 62.

Han nøiedes nemlig ikke som Socrates med at erindre sig selv som værende før han blev til (Bevidsthedens Evighed og Continuitet er det Dybsindige og Tanken i det Socratiske), men var hurtig til at gaae videre, han erindrede nemlig, hvem han havde været før han blev sig selv. Dersom hiint Faktum er blevet naturaliseret, saa er Fødselen ikke mere Fødselen, men den er tillige Igjenfødelsen, saaledes at den, der aldrig har været, han fødes igjen — idet han fødes. — I det individuelle Liv udtrykkes det saaledes, at Individet fødes med Troen; i Slægten maa det Samme udtrykkes saaledes, at Slægten efter hiint Faktums Indtræden er bleven en ganske anden, og desuagtet er bestemmet i Continuitet med den første. I saa Fald burde Slægten antage et nyt Navn; thi Troen, saaledes som vi har projekteret den, er vel intet Umenneskeligt, som en Fødsel indenfor en Fødsel (Igjenfødelsen), men vel derimod blev den et eventyrligt Monstrum, hvis det var som vi have ladet Indvendingen ville det.

Conseqventsens Fordeel er ogsaa af en anden Grund en tvivlsom Fordeel, forsaavidt den ikke er en simpel Conseqvents af hiint Faktum. Lader os anslaae Conseqventsernes Fordeel til dens høieste Maximum, at hiint Faktum aldeles har omskabt Verden, har gjennemtrængt endog det Ubetydeligste med sin Allestedsnærværelse — hvorledes er dette gaaet til? Det er dog ikke skeet med et eneste Slag, men successivt, og hvorledes successivt? Dog vel derved, at hver enkelt Generation atter er kommen i Forhold til hiint Faktum? Denne Mellembestemmelse maa altsaa controlleres, saa at Conseqventsernes hele Styrke kun ved en Conversion kan komme En til Gode. Eller kan en Misforstaaelse ikke ogsaa have Conseqventser, kan en Usandhed ikke ogsaa være kraftig? Og er det ikke skeet saaledes med hver Generation? Om nu samtlige Generationer vilde betroe den sidste Conseqventsernes hele Herlighed uden videre — saa ere jo Conseqventserne en Misforstaaelse. Eller er Venedig ikke bygget paa Havet, selv om den blev saa bebygget, at der tilsidst var en Generation, der slet ikke mærkede det, og var det ikke en sørgelig Misforstaaelse, om denne sidste Generation tog feil, indtil Bjelkerne begyndte at raadne og Byen sank? Men Conseqventser, der ere byggede paa et Paradox, de ere jo, menneskeligt talt, byggede paa Afgrunden, og Conseqventsernes Total-Gehalt, der kun overgives den En-

---

som en Fødsel] ɔ: da den kun er en Fødsel.

kelte under den Overeenskomst, at det er i Kraft af et Paradox, er jo ikke at tage hen som urørligt Gods, da det Hele er svævende.

c.

Sammenligning.

Vi ville ikke forfølge det her Udviklede videre, men overlade til Enhver især at indøve sig selv i, fra de forskjelligste Sider at komme tilbage paa den Tanke, at bruge sin Phantasi til at udfinde de besynderligste Tilfælde af relative Forskjelligheder og relative Situationer, for da at gjøre Regnestykket. Saaledes er Qvantiteten begrændset og skal have sit uindskrænkede Raaderum inden Grændsen. Qvantiteten er Livets Mangfoldighed og virker bestandigen sit brogede Tæppe; den er som hiin ene Parce der spandt; men da gjelder det, at Tanken, som den anden Parce, passer paa at klippe Traaden over, hvilket, fraseet Billedet, bør skee, hver Gang Qvantiteten vil danne Qvaliteten.

Den første Generation af secundaire Disciple har da den Fordeel, at Vanskeligheden er der; thi det er altid en Fordeel, en Lettelse, naar det er det Vanskelige, jeg skal tilegne mig, at det bliver gjort mig vanskeligt. Skulde den sidste Generation, naar den betragter den første og seer den næsten segnende under Forfærdelsen, falde paa at sige: det er ubegribeligt; thi det Hele er ikke sværere end at man kan tage og løbe med det; da var der vel Den, som vilde svare: »vær saa god, løb Du kun, men Du skulde dog see efter, om Det, Du løber med, virkelig er Det, hvorom Talen er; og derom disputere vi jo ikke, at en Vind er let nok at løbe med.«

Den sidste Generation har Lethedens Fordeel, men saasnart den opdager, at denne Lethed netop er den Mislighed, der føder Vanskeligheden, saa vil denne Vanskelighed svare til Forfærdelsens Vanskelighed, og Forfærdelsen vil gribe ham ligesaa primitivt som den første Generation af secundaire Disciple.

---

hiin ene Parce, der spandt] Skjæbnegudinderne (med latinsk Navn Parcerne) var efter græsk Mythologi tre: Klotho, som spandt Livstraaden, Lachesis, der bestemte Livets Gang og Længde, og Atropos, der klippede Traaden over.

§ 2.

Spørgsmaalet om Discipelen paa anden Haand.

Inden vi gaae over til selve Overveielsen ville vi strax udvise et Par Betragtninger, der orientere. *a*) Anseer man hiint Faktum for et simpelt historisk Faktum, saa gjelder det om at være Samtidig, og det er Fordelen at være Samtidig (dette forstaaet nærmere, som angivet er i Cap. IV), eller at være saa nær som mulig, eller at kunne sikkre sig de Samtidiges Paalidelighed o. s. v. Ethvert historisk Faktum er kun et relativt Faktum, og derfor er det i sin Orden, at den relative Magt, Tiden, afgjør Menneskenes relative Skjebne, i Henseende til Samtidighed; thi mere er det ikke, og kun Barnagtighed eller Dumhed kan overvurdere det til det Absolute. — *b*) Er hiint Faktum et evigt Faktum, saa er enhver Tid det lige nær; men vel at mærke ikke i Troen; thi Troen og det Historiske svare aldeles til hinanden, og det er derfor kun en Accommodation til en mindre correct Sprogbrug, at jeg benytter det Ord: Faktum, der er hentet fra det Historiske. — *c*) Er hiint Faktum et absolut Faktum, eller for at bestemme det endnu nøiere, er det Det, vi have fremsat, saa er det en Modsigelse, at Tiden skulde kunne dele Menneskenes Forhold til det, det vil sige, dele det i afgjørende Forstand; thi hvad der er væsentligen deleligt ved Tiden, det er *eo ipso* ikke det Absolute, thi deraf vilde følge, at det Absolute selv var en *casus* i Livet, en Status i Forhold til Andet, medens det, skjøndt declinabelt i alle Livets *casibus*, dog bestandigt er det Samme, og i ideligt Forhold til Andet, bestandig dog er *status absolutus*. Men det absolute Faktum er dog tillige historisk. Passe vi ikke herpaa, da er al vor hypothetiske Tale tilintetgjort; thi da tale vi kun om et evigt Faktum. Det absolute Faktum er et historisk Faktum og som saadant Troens Gjenstand. Det Historiske derved maa da vel accentueres, men ikke saaledes, at det bliver afgjørende for Individerne absolut; thi saa staae vi ved *a* (skjøndt det, forstaaet saaledes, er en Mod-

---

casus] at forstaae grammatisk, om den Form der betegner et Ords Forhold til et andet. — Status er et Udtryk fra den hebraiske Grammatik. Medens det i de indoeuropæiske Sprog f. Ex. i Genitivforholdet er det styrede Ord, hvis Form udtrykker Forholdet, er det paa Hebraisk det styrende Ord, hvis Form forandres. Det siges da at være i *status constructus*, medens et Ord, der ikke er betegnet som styrende noget andet, siges at være i *status absolutus*.

sigelse, thi et simpelt historisk Faktum er intet absolut Faktum og har ikke Magt til nogen absolut Afgjørelse); men det Historiske maa heller ei tages bort, thi da have vi kun et evigt Faktum. — Som nu da det Historiske for den Samtidige bliver Anledning for ham, at han bliver Discipel, vel at mærke ved at faae Betingelsen af Guden selv (thi ellers tale vi socratisk), saaledes bliver de Samtidiges Efterretning Anledning for enhver Senere til at han bliver Discipel, vel at mærke ved at faae Betingelsen af Guden selv.

Nu begynde vi. Af Guden selv modtager Den Betingelsen, der ved Betingelsen bliver Discipelen. Forholder det sig saaledes (og det have vi jo udviklet i det Foregaaende, hvor der blev viist, at den umiddelbare Samtidighed kun er Anledningen, dog, vel at mærke, ikke saaledes, at Betingelsen nu uden videre var i den Foranledigede), hvor bliver der da Plads for hiint Spørgsmaal om Discipelen paa anden Haand? Thi Den, der har, hvad han har, fra Guden selv, han har det dog aabenbart fra første Haand; og Den, der ikke har det fra Guden selv, han er ikke Discipel.

Lader os antage, at det forholder sig anderledes, at den samtidige Generation af Disciple havde af Guden modtaget Betingelsen, og nu skulde de følgende Generationer af disse Samtidige modtage Betingelsen; hvad vilde deraf følge? Vi ville ikke adsprede Opmærksomheden ved at tænke paa den historiske Pusilanimitet, med hvilken man formodentligen i ny Modsigelse og til ny Forvirring (thi begynder man først herpaa, da er Virvarret ikke til at udtømme) vilde eftertragte hine Samtidiges Efterretning, som var det derpaa det kom an. Nei, skal den Samtidige give den Senere Betingelsen med, da kommer denne til at troe paa ham. Af ham modtager han Betingelsen og derved bliver den Samtidige Troens Gjenstand for den Senere; thi Den, af hvem den Enkelte modtager Betingelsen, den samme er *eo ipso* (cfr. det Foregaaende) Troens Gjenstand og er Guden.

En saadan Meningsløshed vil dog vel være tilstrækkelig til at skræmme Tanken tilbage fra denne Antagelse. Modtager derimod den Senere ogsaa Betingelsen af Guden, saa vil det Socratiske atter vende tilbage, vel at mærke indenfor den totale Forskjellighed, hvilken er hiint Faktum og den Enkeltes (den Samtidiges og den Seneres) Forhold til Guden. Hiin Meningsløshed derimod lader sig ikke tænke, i en anden Forstand, end naar vi sige om hiint Faktum og om den Enkeltes Forhold til Guden, at dette ikke lader sig tænke. Vor hypothetiske Antagelse af hiint Faktum og den Enkeltes Forhold til Guden indeholder ingen Selvmodsigelse, og Tanken kan saaledes beskæftige sig dermed som med det Be-

synderligste af Alt. Hiin meningsløse Conseqvents derimod indeholder en Selvmodsigelse, den nøies ikke med at statuere en Urimelighed, hvilken er vor hypothetiske Antagelse, men indenfor denne Urimelighed frembringer den en Selvmodsigelse, at Guden for den Samtidige er Guden, men den Samtidige igjen Guden for den Tredie. Kun saaledes gik vort Projekt videre end Socrates, at vi stillede Guden i Forhold til den Enkelte, men hvo turde vel komme til Socrates med saadan Passiar, at et Menneske er en Gud i sit Forhold til et andet Menneske? Nei, hvorledes det ene Menneske forholder sig til det andet, det forstod Socrates med et Heltemod, der allerede behøver Uforfærdethed for at forstaaes. Og dog gjelder det om at erhverve den samme Forstaaelse indenfor den nu antagne Formation, at det ene Menneske, forsaavidt han er Troende, ikke skylder det andet Noget, men Guden Alt. At denne Forstaaelse ikke er let, især ikke let bestandig at bevare (thi at forstaae det een Gang for alle uden at tænke de concrete Indvendinger ɔ: at indbilde sig selv, at man har forstaaet det, er ikke vanskeligt), indsees vel uden Besværlighed; og Den, der vil begynde at excercere sig selv i denne Forstaaen, han vil vist ofte nok gribe sig i Misforstaaelse, og vil han indlade sig med Andre, da passe han vel paa. Men har man forstaaet det, da vil man ogsaa forstaae, at der ikke er og ikke kan være Tale om en Discipel paa anden Haand; thi den Troende (og kun han er jo Discipelen) har bestandig Troens Autopsi, og seer ikke med Andres Øine, og seer kun det samme, som enhver Troende seer — med Troens Øine.

Hvad kan da den Samtidige gjøre for den Senere? *a*) Han kan fortælle den Senere, at han selv har troet hiint Faktum; hvilket egentligen slet ingen Meddelelse er (dette er udtrykt ved, at der ingen umiddelbar Samtidighed gives, og at Faktum er baseret paa en Modsigelse), men blot Anledning. Naar jeg nemlig siger: dette eller dette er skeet, saa fortæller jeg historisk; men naar jeg siger »jeg troer og har troet, at dette er skeet, uagtet det er Forstanden en Daarskab og det menneskelige Hjerte til Forargelse,« saa har jeg i samme Øieblik netop gjort Alt for at hindre nogen Anden i at bestemme sig i umiddelbar Continuitet med mig, for at frabede mig alt Compagniskab, da enhver Eneste akkurat maa bære sig ad paa samme Maade. *b*) Han kan i denne Form fortælle Faktums Indhold, hvilket Indhold dog

---

Forstanden en Daarskab osv.] jvfr. 1. Kor. 1, 23.

kun er for Troen, aldeles i samme Forstand som Farverne kun ere for Synet og Lyden for Hørelsen. I denne Form kan han gjøre det; i enhver anden Form taler han kun hen i Veiret, og forleder maaskee den Senere til at bestemme sig i Continuitet med Snakken.

I hvilken Forstand kan den Samtidiges Troværdighed interessere den Senere? Ikke i Henseende til om han nu virkelig har havt Troen, saaledes som han haver vidnet det om sig selv. Dette vedkommer slet ikke den Senere, gavner ham ikke, gjør ham hverken fra eller til i selv at faae Troen. Kun Den, der selv faaer Betingelsen af Guden (hvilket ganske svarer til hvad der fordres af Mennesket, at opgive sin Forstand, og paa den anden Side er den eneste Autoritet, der svarer til Troen), kun han troer. Vil han troe (ɔ: indbilde sig at troe), fordi mange retskafne Folk paa Bjerget have troet (ɔ: have sagt, at de havde Troen; thi videre kan det ene Menneske ikke controllere det andet; selv om hiin Anden taalte, bar, led Alt for Troens Skyld; Den der staaer udenfor kan ikke komme videre end til hvad den Anden siger om sig selv, thi Usandheden kan gaae akkurat ligesaa vidt som Sandheden — for menneskelige Øine — ikke for Guds), da er han en Nar, og det er, væsentligen seet, tilfældigt, om han troer i Kraft af sin Mening og en maaskee udbredt Opinion om retskafne Folks Tro, eller han troer en Münchhausen. Skal den Samtidiges Troværdighed interessere ham (ak, og det kan man være sikker paa, at det er en Sag, der vil vække uhyre Sensation og give Anledning til at Folianter skrives; thi dette bedrageriske Skin af Alvor, at overveie, om Den eller Den er troværdig, istedenfor, om man selv har Troen, er en fortræffelig Dragt for Sindets Mageligbed og europæisk Bysnak), da maa det være med Hensyn til det Historiske. Til hvilket Historisk? Det Historiske, som ikkun kan blive Gjenstand for Troen, og som den Ene ikke kan meddele den Anden, ɔ: som den Ene vel kan meddele den Anden, men, vel at mærke, ikke saaledes at den Anden troer det, medens han, hvis han meddeler det i Troens Form, netop gjør Sit til at forhindre den Anden at tage det umiddelbart hen. Var det Faktum, om hvilket vi tale, et simpelt historisk Faktum, da var Historieskriverens Nøiagtighed af stor Vigtighed. Her er dette ikke Tilfældet; thi af den allerfineste Detail kan man dog ikke destillere Troen ud. Det Hi-

---

retskafne Folk paa Bjerget] jvfr. Erasmus Montanus 4. Akt 2. Sc.

storiske, at Guden har været i menneskelig Skikkelse, er Hovedsagen, og den øvrige historiske Detail er end ikke saa vigtig, som hvis der, istedenfor om Guden, var Tale om et Menneske. Juristerne sige, at en Capital-Forbrydelse sluger alle de mindre — saaledes er det med Troen, dens Absurditet sluger aldeles det Smaalige. Uovereensstemmelser, der ellers vilde virke forstyrrende, forstyrre her ikke og gjør Intet til Sagen. Derimod gjør det Meget til Sagen, om En gjennem en Smaaligheds Calcule vil bortlicitere Troen til den høiest Bydende; thi det gjør saa meget til Sagen, at han aldrig kommer til Troen. Selv om den samtidige Generation ikke havde efterladt Andet end disse Ord: »vi have troet at Guden Anno det og det har viist sig i en Tjeners ringe Skikkelse, har levet og lært iblandt os, og er derpaa død« — det er mere end nok. Den samtidige Slægt har gjort det Fornødne; thi dette lille Avertissement, dette verdenshistoriske *NB.* er tilstrækkeligt til at blive Anledning for den Senere; og den vidtløftigste Efterretning kan dog i al Evighed ikke blive mere for den Senere.

Ønsker man at udtrykke den Seneres Forhold til den Samtidige saa kort som muligt, uden dog over Kortheden at ville opgive Rigtigheden, da kan man sige: den Senere troer formedelst (Anledningens) den Samtidiges Efterretning i Kraft af den Betingelse, han selv modtager af Guden. — Den Samtidiges Efterretning er Anledningen for den Senere, ligesom den umiddelbare Samtidighed er det for den Samtidige; og dersom Efterretningen er, hvad den bør være (den Troendes Efterretning), da vil den netop foranledige den samme Opmærksomhedens Tvetydighed, som han selv har havt, foranlediget af den umiddelbare Samtidighed. Er Efterretningen ikke en saadan, da er den enten af en Historiker og handler egentlig ikke om Troens Gjenstand (som hvis en samtidig Historieskriver, der ikke var Troende, fortæller Et og Andet); eller af en Philosoph, og handler ikke om Troens Gjenstand. Den Troende derimod giver netop Efterretningen saaledes hen, at Ingen umiddelbart kan tage den; thi det Ord: jeg troer det (tiltrods for Forstanden og min egen Inventionsgave) er et meget betænkeligt aber.

Der er ingen Discipel paa anden Haand. Væsentligen seet, er den første og den sidste lige, kun at den senere Generation har i den samtidiges Efterretning Anledningen, medens den samtidige har denne i sin umiddelbare Samtidighed, og forsaavidt ikke skylder nogen Generation Noget. Men denne umiddelbare Samtidighed er blot Anledningen, og dette kan vel ikke udtrykkes stærkere end at

)iscipelen, hvis han forstod sig selv, netop maatte ønske, at den
phørte derved, at Guden atter forlod Jorden.

* * *

Dog siger maaske En: »Det er besynderligt nok; nu har jeg
rkeligen ikke uden en vis Interesse lige til det Sidste læst Din
dvikling, og glædet mig over, at der ingen Stikord var, ingen
synlig Skrift. Men hvorledes Du vender og dreier Dig, som Saft
tid ender i Spisekammeret, saa faaer Du altid blandet et lidet
rd ind, som ikke er Dit, og som forstyrrer ved den Erindring,
et vækker. Denne Tanke, at det er Discipelen gavnligt, at Guden
aaer bort, staaer i det nye Testamente, i Johannes' Evangelium.
og, hvad enten det nu er skeet med Hensigt eller ikke, hvad
nten Du nu har villet give hiin Bemærkning en særdeles Virkning
ed at indklæde den i denne Form, eller ei, saaledes som Sagen
u er vendt, synes den Samtidiges Fordeel, hvilken jeg oprindeligen
ar tilbøielig til at anslaae meget høit, at være betydeligt reduceret,
a der ikke kan blive Spørgsmaal om en Discipel paa anden
aand, hvad jo paa anden Dansk vil sige saa meget som, at Alle
re væsentligen lige. Men ikke blot dette, den umiddelbare Sam-
dighed synes ved Din sidste Yttring, som Fordeel betragtet, at
live saa tvivlsom, at det Høieste, der siges om den, er, at det er
avnligt at den ophører. Dette vil jo sige, at den er en inter-
nediair Tilstand, der vel har sin Betydning, ikke kan udelades
den, som Du vilde sige, at vende tilbage til det Socratiske, men
og ikke har absolut Betydning for den Samtidige, saa han berøves
et Væsentlige derved, at den ophører, da han tvertimod vinder
erved, om han end, hvis den ikke havde været, taber Alt og
ender tilbage til det Socratiske.« — »Vel talt, vilde jeg sige, hvis
ikke Beskedenhed forbød mig det; thi Du taler jo, som kunde det
ære mig selv. Ja, saaledes er det; den umiddelbare Samtidighed
r ingenlunde en afgjørende Fordeel, naar man gjennemtænker
en, ikke er nysgjerrig, ikke har Hastværk, ikke ønsker, ja
ke ønskende allerede staaer paa Springet for strax, ligesom

Saft altid ender i Spisekammeret] se Oehlenschlägers Sovedrikken
bhvn. 1808) S. 27. i Johannes' Evangelium] 16, 7: det er Eder gavn-
gt, at jeg gaaer bort.

hiin Barbeer i Grækenland, at sætte Livet til ved at være den Første der fortæller det Mærkværdige; ikke er taabelig nok til at ansee en saadan Død at være en Martyrs. Den umiddelbare Samtidighed er saa langt derfra, at den Samtidige netop maa ønske dens Ophør, at han ikke skal fristes til at ville løbe hen og see med sine sandselige Øine og høre med sit jordiske Øre; hvilket Alt er spildt Uleilighed, og en sørgelig, ja en farefuld Møie. Dog dette, har Du vel selv bemærket, hører egentligen hjemme i en anden Betragtning, hvor der blev Spørgsmaal, hvilken Fordeel den samtidige Troende, efterat være bleven Troende, kunde have af sin Samtidighed, medens vi her kun tale om, hvorvidt den umiddelbare Samtidighed gjør det lettere for En at blive Troende. Den Senere kan ikke saaledes fristes; thi han har kun den Samtidiges Efterretning, hvilken, forsaavidt den er en Efterretning, er i Troens prohibitive Form. Dersom derfor den Senere forstaaer sig selv, da maa han ønske, at den Samtidiges Efterretning ikke er altfor vidtløftig, og fremfor Alt ikke affattet i saa mange Bøger, at de kunde fylde hele Jorden. I den umiddelbare Samtidighed er der en Uro, som først ender, naar det hedder: Det er fuldbragt, uden at dog Hvilen igjen skal puffe det Historiske bort; thi da er Alt socratisk.« — »Paa den Maade er jo Ligheden tilveiebragt, og de stridende Parter kaldte tilbage paa Ligheden.« — »Dette er ogsaa min Mening; men Du maa tillige betænke, at Guden selv jo er den Forligende. Skulde han vel stifte et saadant Forlig med nogle Mennesker, at deres Forlig med ham gjorde Forskjelligheden fra alle andre himmelraabende? Det var jo at bringe Strid. Skulde Guden lade Tidens Magt afgjøre, hvem han vilde begunstige, eller skulde det ikke være Guden værdigt, at gjøre Forliget lige vanskeligt for ethvert Menneske til enhver Tid og paa ethvert Sted; lige vanskeligt, fordi intet Menneske formaaer at give sig selv Betingelsen, men heller ei til ny Splidagtighed skal modtage den af et andet Menneske; lige vanskeligt altsaa, men ogsaa lige let, forsaavidt Guden giver den. See, derfor betragtede jeg mit Forehavende (det vil sige, forsaavidt en Hypothese kan betragtes saaledes) da jeg begyndte, som et gudeligt Forehavende, og betragter det endnu

---

hiin Barbeer i Grækenland] en Barber i Piræeus bragte først Efterretningen om Nederlaget paa Sicilien til Athen og blev lagt paa Pinebænken, da man ikke vilde tro ham (Plutarch Nikias 30); men K. har sammenblandet denne Fortælling med Fabelen om Løberen, der bragte Efterretningen om Seiren ved Marathon til Athen og derpaa styrtede død om. Se Forord 1. Udg. S. 25. det hedder: Det er fuldbragt] Joh. Ev. 19, 30.

saaledes, uden dog derfor at være ligegyldig mod nogen menneskelig Indsigelse, da jeg tvertimod endnu engang beder Dig, hvis Du har nogen lovlig Indsigelse, at fremkomme med den.« — »Hvor festlig Du pludseligen bliver! Selv om Sagen ikke fordrede det, maatte man jo alene for Festlighedens Skyld beslutte sig til at gjøre en Indsigelse, med mindre det er mere festligt at lade det være, og Din høitidelige Opfordring kun har til Hensigt, indirecte at paabyde Taushed. For at da idetmindste min Indsigelses Beskaffenhed ikke skal forstyrre Festligheden, saa vil jeg hente Indvendingen fra den Festlighed, ved hvilken, som det synes mig, en sildigere Generation kommer til at udmærke sig fremfor den samtidige. Thi dette indseer jeg vel, at den samtidige Generation ret dybt maa fornemme og gjennemlide den Smerte, der ligger i et saadant Paradoxs Tilblivelse, eller i, som Du har udtrykt det, at Guden planter sig ind i Menneskelivet; men efterhaanden maa dog hiin ny Tingenes Orden trænge seierrig igjennem, og da vil endeligen den lykkelige Generation komme, der med Frydesang høster Frugten af den Sæd, som under Taarer blev saaet i den første. Men denne triumpherende Generation, der gaaer med Sang og Klang gjennem Livet, den er dog vel forskjellig fra den første og fra de tidligere?« — »Ja, unægtelig er den forskjellig, og maaskee saa forskjellig, at den end ikke har den Lighed tilbage, der er Betingelsen for, at vi skulde tale om den, Betingelsen for, at dens Forskjellighed skulde forurolige min Stræben efter at tilveiebringe Ligheden. Men skulde en saadan triumpherende Generation, der drager gjennem Livet med Sang og Klang, som Du siger, og hvorved Du, hvis jeg ikke husker feil, erindrer mig om et ikke ubekjendt Genies burschikose og ølnordiske Oversættelse af et Bibelsted, skulde den virkelig være Troende? Sandeligen, skulde Troen nogensinde faae det Indfald, *en masse* at rykke frem i Triumph, da behøver den ikke at tillade Nogen at synge Spotteviser, thi det hjalp ikke, om den forbød Alle det. Selv om Menneskene forstummede, der vilde dog over dette vanvittige Optog høres en skingrende Latter, ligesom hine Spottens Natur-Toner paa Ceylon; thi Troen,

---

et ikke ubekjendt Genie osv.] herved sigtes til Grundtvigs Oversættelse af Ephes. 5, 19 (»synger og leger for Herren«) i Søndagsbogen III S. 614.

Spottens Natur-Toner] efter Schubert, Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft S. 376 (2. Udg.) skal der om Natten paa Ceylon høres en Naturlyd, om hvilken Ingen veed, hvorfra den kommer. Hos Schubert (og i Lenaus Albigenser, Werke II S. 220 i Grüns Udg.) beskrives Lyden dog mere som klagende end spottende.

der triumpherer, er det Ridiculeste af Alt. Dersom den samtidige Generation af Troende ikke fik Tid til at triumphere, da faaer ingen Generation det; thi Opgaven er den samme, og Troen er altid stridende; men saalænge der er Strid tilbage, er der Mulighed af Nederlag, og man triumphere derfor i Henseende til Troen aldrig før Tiden, ɔ: aldrig i Tiden; thi hvor er der vel Tid til at digte Triumphviser eller Beleilighed til at synge dem! Hvis det skeer, da er det jo, som om en Armee, der stod opstillet til at rykke i Marken, vilde isteden derfor drage triumpherende hjem igjen til Byens Caserne — selv om intet Menneske lo deraf, selv om den hele samtidige Generation sympathiserede med dette Abracadabra — vilde dog ikke Tilværelsens qvalte Latter bryde frem hvor man mindst ventede det! Hvad gjorde ogsaa den senere saakaldte Troende hermed Andet end det som er værre, end hvad den Samtidige forgjeves vilde bede Guden om (Cap. II.), da han ikke vilde, at Guden maatte udsætte sig for Ringhed og Foragt; thi den senere saakaldte Troende vilde end ikke selv nøies med Ringhed og Foragt, nøies med den stridende Daarskab, men var vel villig til at troe, naar dette gik til med Sang og Klang. Til en Saadan skal vel ikke, ja kunde end ikke Guden sige, som til hiin Samtidige: saa elsker Du da kun den Almægtige, der gjør Miraklet, ikke Den, der fornedrede sig selv i Lighed med Dig. Og her vil jeg afbryde. Selv om jeg var bedre Dialektiker end jeg er, vilde jeg dog have en Grændse; og i Grunden er det netop Urokkelighed paa det Absolute og de absolute Distinctioner, der gjør En til en god Dialektiker, hvad man i vor Tid aldeles har overseet, ved at hæve og i at hæve Contradictionsprincipet, uden at indsee, hvad dog Aristoteles fremhævede, at denne Sætning, at Contradictionsprincipet er hævet, er baseret paa Contradictionsprincipet, da ellers den modsatte Sætning, at det ikke er hævet, er ligesaa sand. Kun een Bemærkning vil jeg endnu gjøre med Hensyn til Dine mange Allusioner, der alle sigtede til, at jeg blandede laante Yttringer ind i det Sagte. At dette er Tilfældet, nægter jeg ikke, og vil nu ei heller dølge at det var med Hensigt, samt at jeg i næste Afsnit af denne Piece, hvis jeg nogensinde skriver et saadant, har i Sinde at nævne Sagen ved dens virkelige Navn og iføre Problemet historisk Costume. Hvis jeg nogensinde skriver et næste Afsnit; thi en Piece-Forfatter, som jeg, har, hvad Du vel vil faae at høre om mig, ingen Alvor, hvorledes skulde jeg da nu

---

Aristoteles] i Metaphysiken III Kap. 4.

til Slutning ville hykle Alvor for at behage Menneskene ved at gjøre et maaskee stort Løfte. At skrive en Piece er nemlig Letsindighed — men at love Systemet, det er Alvor; og det har gjort mangen Mand til en høist alvorlig Mand baade i egne og Andres Øine. Dog hvilket det følgende Afsnits historiske Costume vil blive, er ikke vanskeligt at indsee. Som bekjendt er nemlig Christendommen det eneste historiske Phænomen, der uagtet det Historiske, ja netop ved det Historiske, har villet være den Enkelte Udgangspunkt for hans evige Bevidsthed, har villet interessere ham anderledes end blot historisk, har villet begrunde ham hans Salighed paa hans Forhold til noget Historisk. Ingen Philosophi (thi den er kun for Tanken), ingen Mythologi (thi den er kun for Phantasien), ingen historisk Viden (der er for Hukommelsen) har faaet dette Indfald, om hvilket man i denne Forbindelse med al Tvetydighed kan sige, at det ikke opkom i noget Menneskes Hjerte. Dette har jeg imidlertid ønsket at glemme til en vis Grad, og, benyttende mig af en Hypotheses uindskrænkede Godtbefindende, antaget, at det Hele var et snurrigt Indfald af mig, som jeg dog ikke vilde opgive, førend jeg havde gjennemtænkt det. Munkene bleve aldrig færdige med at fortælle Verdenshistorien, fordi de bestandigt begyndte med Verdens Skabelse; skal man i at tale om Forholdet mellem Christendom og Philosophi først begynde med at fortælle, hvad der tidligere er sagt, hvorledes skal man da — ikke blive færdig, men komme til at begynde; thi Historien vedbliver jo at voxe. Skal man begynde med »hiin store Tænker og Viismand, *executor Novi Testamenti*, Pontius Pilatus,« der jo paa sin Viis har adskillig Fortjeneste af Christendommen og Philosophien, om han end ikke haver opfundet Mediationen, og skal man dog inden man begynder med ham, oppebie et eller andet afgjørende Skrift (maaskee Systemet), for hvilket der allerede flere Gange er skeet Tillysning *ex cathedra*, hvorledes kommer man saa til at begynde?«

---

ikke opkom i noget Menneskes Hjerte] 1. Kor. 2, 9. **hiin store Tænker osv.]** se Hamann, Werke IV S. 274: »der weiseste Schriftsteller und dunkelste Prophet, der Executor des neuen Testaments, Pontius Pilatus.« *ex cathedra]* »fra Bispestolen«, eller »fra Kathedret«.

Moralen.

Dette Projekt gaaer udisputeerligt videre end det Socratiske, hvilket viser sig paa ethvert Punkt. Om det derfor er sandere end det Socratiske, er et ganske andet Spørgsmaal, hvilket ikke lader sig afgjøre i samme Aandedrag, da her jo blev antaget et nyt Organ: Troen, og en ny Forudsætning: Syndsbevidstheden, en ny Afgjørelse: Øieblikket, og en ny Lærer: Guden i Tiden, uden hvilke jeg sandeligen ikke skulde have vovet til Visitation at fremstille mig for hiin gjennem Aartusinder beundrede Ironiker, hvem jeg trods Nogen nærmer mig med Begeistringens Hjertebanken. Men at gaae videre end Socrates, naar man dog væsentligen siger det Samme som han, kun ikke slet saa godt, det er idetmindste ikke socratisk.

BEGREBET ANGEST.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Titelbladet er Originaludgavens. Til Grund for Texten er lagt den af Forfatteren selv besørgede 2. Udgave (Kjøbenhavn 1855. Forlagt af C. A. Reitzels Bo og Arvinger. Bianco Lunos Bogtrykkeri.). Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet til 1. Udgave (Universitetsbibliotheket, S. K.'s Papirer, Pakke 13).

BEGREBET ANGE

EN SIMPEL PSYCHOLOGISK-PAAPEGENDE OVERVEIELSE

I RETNING AF DET DOGMATISKE PROBLEM OM ARVESYNDEN

AF

VIGILIUS HAUFNIENSIS.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZE

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1844.

Distinctionens Tid er forbi, Systemet haver overvundet den. Hvo der i vore Dage elsker den, er en Særling, hvis Sjel hænger ved noget længst forsvundet. Det maa saa være, dog bliver Socrates hvad han var, den eenfoldige Vise, ved sin besynderlige Distinction, hvilken han selv udtalte og fuldkommede, hvilken først den sære Hamann to Aartusinder senere beundrende gjentog: »thi Socrates var stor derved, »»at han distinguerede mellem hvad han forstod og hvad han ikke forstod.««

Hamann] i den 2den Fortale til »Sokratische Denkwürdigkeiten« (Werke II S. 12). Jvfr. Platons Apologi pag. 21 d.

AFDØDE

PROFESSOR POUL MARTIN MØLLER,

GRÆCITETENS LYKKELIGE ELSKER, HOMERS BEUNDRER, SOCRATES'S MEDVIDER, ARISTOTELES'S FORTOLKER — DANMARKS GLÆDE I GLÆDEN OVER DANMARK, SKJØNDT »VIDT FORREIST« ALTID »MINDET I DEN DANSKE SOMMER« — MIN BEUNDRING MIT SAVN,

HELLIGES

DETTE SKRIFT.

Aristoteles's Fortolker] jvfr. Værker III (2. Udg.) S. 213–28. **Danmarks Glæde osv.**] se Poul Møller »Glæde over Danmark« 3. Strophe (Værker I 2. Udg. S. 63).

FORORD.

Efter mit Begreb gjør den, der vil skrive en Bog, vel i at tænke adskilligt over den Sag, om hvilken han vil skrive. Han gjør heller ikke ilde i at stifte, saavidt muligt, Bekjendtskab med hvad tidligere er skrevet om den samme Sag. Skulde han paa denne Vei træffe en Enkelt, der udtømmende og tilfredsstillende har behandlet et eller andet Partie, da gjør han vel i at glæde sig som Brudgommens Ven gjør det, naar han staaer og hører efter Brudgommens Stemme. Naar han har gjort det i al Stilhed og med Forelskelsens Sværmerie, der altid søger Eensomhed, da behøves Intet videre; da skrive han sin Bog frisk væk som Fuglen synger sin Vise, er der Nogen, der har Gavn eller Glæde af den, saa meget desto bedre; da udgive han den sorgløs og ubekymret, uden al Vigtighed, som afsluttede han Alt, eller som skulde alle Jordens Slægter velsignes i hans Bog. Hver Slægt har sin Opgave og behøver ikke at uleilige sig saa overordentligt med at være alt for de foregaaende og efterfølgende. Hver Enkelt i Slægten har ligesom hver Dag sin Plage og nok i at skjøtte sig selv, og behøver ikke at omfatte hele Samtiden i sin landsfaderlige Bekymring, eller lade Æra og Epoche begynde med sin Bog, end mindre med sit Løftes Nytaars-Blus, eller sin Antydnings vidtudseende Forjættelser, eller

---

Jfr. til denne Fortale »Forord« Nr. VII, der oprindelig har været bestemt til at indlede »Begrebet Angest«. Brudgommens Ven] se Joh. Ev. 3, 29.
alle Jordens Slægter velsignes] jvfr. 1. Mose Bog 12, 3. Løftes Nytaars-Blus] vistnok Hentydning til I. L. Heibergs Nytaarsgave »Urania« (1844); jvfr. Forord III.

sin Forsikkrings Henviisning paa et tvivlsomt Valuta. Ikke Enhver, der er rundrygget, er derfor en Atlas eller bleven det af at bære paa en Verden, ikke Enhver der siger Herre Herre! kommer derfor ind i Himmerige, ikke Enhver, der tilbyder sig at cautionere for hele Samtiden, har dermed beviist, at han er en vederhæftig Mand, der kan indestaae for sig selv, ikke Enhver, der raaber: Bravo, schwere Noth, Gottsblitz bravissimo, har derfor forstaaet sig selv og sin Beundring.

Hvad min egen ringe Person angaaer, da tilstaaer jeg i al Oprigtighed, at jeg som Forfatter er en Konge uden Land, men ogsaa i Frygt og megen Bævelse en Forfatter uden alle Fordringer. Hvis det synes en ædel Misundelse, en nidkjær Kritik for meget, at jeg bærer et latinsk Navn, da skal jeg med Glæde antage Navnet: Christen Madsen, helst ønskende at betragtes som en Lægmand, der vel speculerer, men dog staaer langt udenfor Speculationen, om jeg end er devot i min Autoritets-Tro, som Romeren var tolerant i sin Gudsfrygt. Hvad menneskelig Autoritet angaaer, er jeg en Fetischdyrker, og tilbeder lige from en Hvilkensomhelst, naar det blot tilstrækkeligen ved Trommeslag vorder bekjendtgjort, at det er ham, jeg skal tilbede, at han er Autoritet og Imprimatur iaar. Afgjørelsen er over min Forstand, hvad enten den skeer ved Lodkastning og Ballotation, eller Værdigheden selv gaaer paa Omgang, og den Enkelte sidder som Autoritet ligesom en Borger-Repræsentant sidder i Forligelses-Commissionen.

Videre har jeg Intet at tilføie, uden at ønske Enhver, der deler min Anskuelse, ligesom ogsaa Enhver, der ikke deler den, Enhver, der læser Bogen, ligesom ogsaa Enhver der har nok af Forordet, et meent Levvel!

Kjøbenhavn.

Ærbødigst
Vigilius Haufniensis.

---

ikke Enhver der siger Herre Herre!] Matth. 7, 21. Imprimatur] se Holberg, Erasm. Mont. 3. Akt 3. Sc. i Forligelses-Commissionen sidder Borgerrepræsentanterne paa Omgang en Maaned ad Gangen. *Vigilius* af latinsk *vigil,* aarvaagen; *Haufniensis* fra Kjøbenhavn.

Indledning.

I hvilken Forstand Overveielsens Gjenstand er en Opgave for Psychologiens Interesse, og i hvilken Forstand den efter at have været Psychologiens Opgave og Interesse peger hen netop paa Dogmatiken.

At ethvert videnskabeligt Problem indenfor Videnskabens store Omfang har sin bestemte Plads, sit Maal og sin Grændse, og netop derved sin harmoniske Fortonen i det Hele, sin berettigede Medlyden i hvad det Hele udsiger, denne Betragtning er ikke blot et *pium desiderium*, der adler Videnskabsmanden med sit begeistrende eller veemodige Sværmerie, er ikke blot en hellig Pligt, der knytter ham i det Totales Tjeneste, og byder ham at forsage Lovløshed og Lysten til eventyrligt at tabe Continentet af Syne, men er tillige i enhver speciellere Overveielses Interesse, fordi denne ved at forglemme, hvor den hører hjemme, tillige, hvad Sproget med sikkert rammende Tvetydighed pleier at udtrykke ved det Samme, glemmer sig selv, bliver en anden, opnaaer en mistænkelig Perfectibilitet i at kunne blive lige hvad det skal være. Ved saaledes ikke videnskabeligt at kalde til Orden, ved ikke at vaage over, at det formenes de enkelte Problemer at haste hinanden forbi som gjaldt det om at komme først til en Masquerade, opnaaer man vel stundom en vis Aandrighed, frapperer stundom ved allerede at have grebet, hvad man dog er meget langtfra, træffer stundom en Overeenskomst paa løse Ord med det Forskjellige. Denne Vinding

---

pium desiderium fromt Ønske.

hævner sig imidlertid bag efter som alt ulovligt Erhverv, hvilket ikke lader sig hverken borgerligt eller videnskabeligt eie.

Naar man saaledes overskriver det sidste Afsnit af Logiken: Virkeligheden, saa vinder man derved den Fordeel, at det seer ud som var man allerede i Logiken kommen til det Høieste eller om man saa vil det Laveste. Tabet er imidlertid iøinefaldende; thi hverken Logiken eller Virkeligheden er tjent dermed. Virkeligheden ikke; thi Tilfældigheden, som er et væsentligt Medhenhørende i Virkeligheden, kan Logiken ikke lade slippe ind. Logiken er ikke tjent dermed; thi hvis den har tænkt Virkeligheden, da har den optaget Noget i sig, som den ikke kan assimilere, den er kommen til at foregribe, hvad den blot skal prædisponere. Straffen er tydelig, at enhver Overveielse, om hvad Virkelighed er, er vanskeliggjort, ja maaskee en tidlang umuliggjort, fordi Ordet først maa ligesom have Tid til at besinde sig paa sig selv, Tid til at glemme Feiltagelsen. — Naar man saaledes i Dogmatiken kalder Tro det Umiddelbare uden nogen nærmere Bestemmelse, saa vinder man den Fordeel, at man overbeviser Enhver om Nødvendigheden af ikke at blive staaende ved Troen, ja man afvinder vel endogsaa den Rettroende denne Concession, fordi han maaskee ikke strax gjennemskuer Misforstaaelsen, at den ikke har sin Grund i det Senere, men i hiin πρωτον ψευδος. Tabet er umiskjendeligt; thi Troen taber derved, at den berøves, hvad den lovligt tilhører, sin historiske Forudsætning; Dogmatiken taber derved, at den kommer til at begynde, ikke hvor den har sin Begynden, indenfor en tidligere Begynden. Istedenfor at præsupponere en tidligere Begynden, ignorerer den denne og begynder frisk væk som var det Logiken; thi denne begynder jo netop med det gjennem den allerfineste Abstraktion tilveiebragte Flygtigste ɔ: det Umiddelbare. Hvad der da logisk tænkt er rigtigt, at det Umiddelbare *eo ipso* er hævet, det bliver i Dogmatiken Passiar, thi hvo kunde det vel falde ind at ville blive staaende ved det Umiddelbare (uden nærmere Bestemmelse), da det jo netop er ophævet i samme Øieblik man nævner det, ligesom en Søvngænger vaagner i samme Øieblik hans Navn

---

det sidste Afsnit af Logiken] herved sigtes til Hegels Logik; dens sidste Afsnit er dog ikke overskrevet: Virkeligheden, men vel det sidste Afsnit af dens mellemste Del, Læren om Væsenet. Tro det Umiddelbare] hvad herved sigtes til, har ikke kunnet oplyses. Det er Jacobi, der har kaldet Troen den umiddelbare Viden; mod denne Bestemmelse polemiserer Hegel flere Steder.

πρῶτον ψεῦδος (proton pseudos), Grundvildfarelse. Logiken] ɔ: Hegels Logik; se Werke III S. 59 ff.

ıævnes. — Naar man saaledes stundom i næsten kun propædeutiske Undersøgelser finder det Ord: Forsoning brugt for at betegne den speculative Viden, eller Identiteten af det erkjendende Subjekt og det Erkjendte, det Subjekt-Objektive o. s. v., saa seer man jo let, at Vedkommende er aandrig, og at han ved Hjælp af denne Aandrighed har forklaret alle Gaader især for alle dem, der end ikke videnskabeligt bruge den Forsigtighed, som man dog bruger i det daglige Liv, at høre nøie Gaadens Ord, inden man gjetter den. I andet Fald erhverver man sig den uforlignelige Fortjeneste, ved sin Forklaring at have opgivet en ny Gaade: hvorledes noget Menneske kunde falde paa, at dette skulde være Forklaringen. At Tænkningen overhovedet har Realitet, var hele den antike Philosophie og Middelalderens Forudsætning. Ved Kant blev denne Forudsætning gjort tvivlsom. Sæt nu, at den hegelske Philosophie virkelig havde gjennemtænkt Kants Skepsis (imidlertid turde dette dog altid blive et stort Spørgsmaal, tiltrods for Alt, hvad Hegel og Skole, ved Hjælp af Stikordet: Methoden og Manifestationen, har gjort for at skjule, hvad Schelling mere aabenlyst ved Stikordet: den intellectuelle Anskuelse og Constructionen bekjendte, at det var et nyt Udgangspunkt) og saaledes i en høiere Form reconstrueret det Tidligere, saaledes at Tænkningen ikke har Realitet i Kraft af en Forudsætning, er da denne Tænkningens bevidst tilveiebragte Realitet en Forsoning? Philosophien er jo da kun bragt derhen, hvor man i gamle Dage begyndte, i gamle Dage, da netop Forsoningen havde sin uhyre Betydning. Man har en gammel respektabel philosophisk Terminologie: Thesis, Antithesis, Synthesis. Man vælge en nyere, hvor Mediationen indtager tredie Plads, skal dette være et saa overordentligt Fremskridt? Mediationen er tvetydig; thi den antyder paa eengang Forholdet mellem de Tvende og Resultatet af Forholdet, Det, hvori de forholde sig i hinanden som de, der have forholdt sig til hinanden; den betegner Bevægelsen, men tillige Hvilen. Om dette er en Fuldkommenhed, vil først en langt dybere dialektisk Prøvelse af Mediationen afgjøre; men den venter man uheldigviis paa. Man afskaffe da Synthesis og sige Mediation, lad gaae. Dog Aandrigheden fordrer mere, man

---

i næsten kun propædeutiske Undersøgelser] her hentydes maaskee til Stilling: Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning (Kbhvn. s. a.) S. 45 f. Hegel og Skole] se Hegels Logik, Indledningen og Slutningen (Werke III S. 40 ff.; V S. 329 ff.): og hans Encyclopædie § 383.

Schelling] i System des transcendentalen Idealismus (Werke 1. Abth. 3. Bd. S. 369 ff.), o. a. St.

siger Forsoningen. Hvad er Følgen heraf? Man gavner ikke sin propædeutiske Undersøgelser; thi disse vinde naturligviis ligesaa lidet som Sandheden i Klarhed, eller et Menneskes Sjel i Salighed ved at faae en Titel. Derimod forvirrer man fra Grunden af tvende Videnskaber: Ethiken og Dogmatiken, især da man efter at have faaet Ordet Forsoning bragt ind, nu ogsaa hentyder paa, at Logik og λογος (det dogmatiske) svare til hinanden, og at Logiken er den egenlige Lære om λογος. Ethiken og Dogmatiken stride i et skjebnesvangert *confinium* om Forsoningen. Angeren og Skylden fremtvinger ethisk Forsoningen, medens Dogmatiken i Receptiviteten for den tilbudne Forsoning har den historisk concrete Umiddelbarhed, med hvilken den begynder sin Tale i Videnskabens store Samtale. Hvad vil nu Følgen blive? At Sproget formodentlig kommer til at holde et stort Sabbathsaar, i hvilket man lader Talen og Tanken hvile, at man kan begynde med Begyndelsen. — Man bruger i Logiken det Negative som den fremskyndende Magt, der bringer Bevægelse i Alt. Og Bevægelse maa man jo have i Logiken, hvorledes man end bærer sig ad, om det saa skal skee med det Gode eller det Onde. Det Negative hjælper nu, og kan det Negative ikke, saa kan Ordspil og Talemaader, som da det Negative selv er blevet et Ordspil*). I Logiken maa ingen Bevægelse

---

*) *Exempli gratia:* Wesen ist, was ist gewesen; ist gewesen er et *tempus præteritum* af seyn, *ergo* er Wesen das aufgehobne Seyn, det Seyn, som har været. Dette er en logisk Bevægelse! Dersom et Menneske vilde gjøre sig den Uleilighed at anholde og samle i den hegelske Logik (saaledes som denne er i sig selv og ved Skolens Forbedringer) alle eventyrlige Nisser og Kobolder, der som travle Svende fremhjælpe den logiske Bevægelse, da vilde maaskee en senere Tid forbauses over at erfare, at hvad der da vil staae som afdankede Vittigheder eengang spillede en stor Rolle i Logiken, ikke som biløbige Forklaringer og aandrige Bemærkninger, men som Bevægelsesmestere, der gjorde Hegels Logik til et Vidunder og gav den logiske Tanke Fødder at gaae paa, uden at dog Nogen bemærkede det, da Beundringens

---

λόγος (logos), »Ordet« i christelig Betydning; men ogsaa »Tanken« i philosophisk Betydning: deraf Logik = Tænkelære. Her tænkes vist snarest paa Stillings Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning for Videnskaben S. 11; jvfr. dog ogsaa Marheinekes Dogmatik 2. Udg. § 208. *confinium* Grændsegebet. *Exempli gratia* for Exempel. I det Flg. hentydes til Hegels Logik 2. Bog Beg. (Werke IV S. 3 og S. 8). *tempus præteritum* forbigangen Tid. biløbige Forklaringer ɔ: Forklaringer i Forbigaaende (beiläufige).

rde; thi Logiken er, og alt Logisk er*) kun, og denne det Lokes Afmagt er Logikens Overgang til Vordelsen, hvor Tilværelse Virkelighed træde frem. Naar da Logiken fordyber sig i Kateriernes Concretion, da er det bestandig det Samme, der var fra gyndelsen. Enhver Bevægelse, forsaavidt man et Øieblik vil bruge tte Udtryk, er en immanent Bevægelse, hvilket i dybere Forstand gen Bevægelse er, hvad man let vil overtyde sig om, naar man tænker, at Begrebet Bevægelse selv er en Transcendents, der ke kan finde Plads i Logiken. Det Negative er da Bevægelsens manents, er det Forsvindende, er det Ophævede. Skeer Alt paa nne Maade, saa skeer der slet Intet, og det Negative bliver et antom. Men for netop at faae Noget til at skee i Logiken, iver det Negative noget Mere, det bliver det Modsætningen Fremingende, og ikke en Negation, men en Contra-Position. Det egative er da ikke den immanente Bevægelses Lydløshed, er det ødvendige Andet«, hvilket vistnok kan være Logiken høist dvendigt for at faae Bevægelsen i Gang, men hvilket det Negative ke er. Forlader man Logiken for at gaae til Ethiken, da træffer an atter her det i den hele hegelske Philosophie utrættelig virkomme Negative. Her erfarer man til sin Forbauselse, at det Neative er det Onde. Nu er Confusionen i fuld Gang; der er ingen rændse for Aandrigheden, og hvad Mad. Staël-Holstein har sagt m den Schellingske Philosophie, at den gjorde et Menneske aand-

---

lange Kappe skjulte Dressinen, ligesom Lulu kommer løbende, uden at Nogen seer Maskinen. Bevægelsen i Logiken det er Hegels Fortjeneste, i Sammenligning hermed er det ikke værd at nævne den uforglemmelige Fortjeneste, som Hegel har og har forsmaaet, for at løbe paa det Uvisse, den Fortjeneste, paa mangfoldige Maader at have berigtiget de kategoriske Bestemmelser og deres Anordning.

*) Logikens evige Udtryk er, hvad Eleaterne ved en Misforstaaelse overførte paa Existentsen: Intet opkommer, Alt er.

»nødvendige Andet«] jvfr. Hegels Logik III (Werke V) S. 340 (netop dette dtryk findes dog ikke dér). det Negative er det Onde] se Hegel, Philophie des Rechts § 18. § 139 Zusatz. Mad. Staël-Holstein] der sigtes vist De l'Allemagne III Cap. 8, hvor Mad. St.-H. siger, at selv ubetydelige Mennener har forekommet hende aandrige paa Grund af deres Bekjendtskab med den eculative Philosophie. Lulu] Saaledes hedder en »romantisk Opera« af C. F. ntalberg (Kbhvn. 1824).« At Lulu deri bevæges paa en Maskine, er der rigtigk ingen Antydning af.

rigt for hele hans Liv, det gjelder i alle Maader om den hegelske. Man seer, hvor ulogiske Bevægelserne maa være i Logiken, siden det Negative er det Onde; hvor uethiske de maa være i Ethiken, siden det Onde er det Negative. I Logiken er det for meget, i Ethiken for lidet, intetsteds passer det, hvis det skal passe begge Steder. Har Ethiken ingen anden Transcendents, da er den væsentlig Logik, skal Logiken have saa megen Transcendents, som dog bliver for en Skams Skyld Ethiken nødvendig, er den ikke mere Logik.

Det her Udviklede er maaskee vidtløftigt nok i Forhold til Stedet, hvor det staaer (i Forhold til Sagen det afhandler, er det meget fjernt fra at være for langt), men er dog ingenlunde overflødigt, da det Enkelte er valgt med Allusion til Skriftets Gjenstand. Exemplerne ere tagne fra det Større, men hvad der skeer i det Store, kan gjentage sig i det Mindre, og Misforstaaelsen bliver en lignende, om end den skadelige Følge er mindre. Den, der giver sig Mine af at skrive Systemet, har sit Ansvar i det Store; men den, der skriver en Monographie, kan og bør ogsaa være tro over Lidet.

Nærværende Skrift har sat sig som Opgave at afhandle Begrebet »Angest« psychologisk saaledes, at det har Dogmet om Arvesynden *in mente* og for Øie. Forsaavidt faaer det da ogsaa om end taust med Syndens Begreb at gjøre. Synden er imidlertid ingen Opgave for psychologisk Interesse, og det vilde kun være at hengive sig til en misforstaaet Aandrigheds Tjeneste, om man vilde behandle den saaledes. Synden har sin bestemte Plads eller rettere den har slet ingen, men dette er dens Bestemmelse. Ved at behandle den paa et andet Sted, altererer man den, idet man indfatter den i en uvæsentlig Reflexionsbrydning. Dens Begreb bliver altereret og tillige bliver derved den Stemning, der som den rette svarer til det rigtige Begreb*), forstyrret, og man faaer isteden-

*) At ogsaa Videnskaben ligesaa fuldt som Poesie og Kunst forudsætter Stemning baade hos den Producerende og hos den Reciperende, at en Feil i Modulationen er ligesaa forstyrrende som en Feil i Tankens Udvikling, har man aldeles glemt i vor Tid, hvor man aldeles har glemt Inderligheden og Tilegnelsens Bestemmelse af Glæde over al den Herlighed, man meente at eie, eller har i Begjerlighed renonceret paa den ligesom Hunden, der foretrak

Hunden, der foretrak Skyggen] rigtigere: Speilbilledet af Kjødet i Vandet. Se Phædrus's Fabler Nr. 5.

ande Stemnings Udholdenhed, de usande Stemningers
øglespil. Naar saaledes Synden bliver draget ind i
, da bliver Stemningen enten letsindig eller tungsindig;
ategorie, i hvilken Synden ligger, er Modsigelsen, og
nten comisk eller tragisk. Stemningen er altsaa altereret;
l Synden svarende Stemning er Alvoren. Dens Begreb
ıa altereret; thi hvad enten den bliver comisk eller
er den et Bestaaende, eller et uvæsentlig Ophævet, medens
b er at blive overvundet. Det Comiske og Tragiske har
'orstand ingen Fjende, men enten en Bussemand, man
, eller en Bussemand, man leer ad. — Behandles Synden
ꞅiken, da bliver Stemningen den dialektiske Ligelighed
ꞅserethed, der gjennemtænker Synden som det, der ikke
ıae Tanken. Begrebet bliver altereret, thi vel skal Synden
men ikke som det, Tanken ikke kan give Liv, men
er er til og som saadant er Enhver vedkommende. —
Synden i Psychologien, da bliver Stemningen den iagt-
holdenhed, den spionerende Uforfærdethed, ikke Alvorens
lugt ud af den. Begrebet bliver et andet; thi Synden
Tilstand. Men Synden er ingen Tilstand. Dens Idee er,
greb bestandig ophæves. Som Tilstand *(de potentia)* er
medens den *de actu* eller *in actu* er og er atter.
ens Stemning vilde være antipathetisk Nysgjerrighed,
rette Stemning er Alvorens behjertede Modstræben.
ens Stemning er opdagende Angest og i sin Angest af-
Synden, medens den ængstes og ængstes for den Teg-
selv frembringer. Naar Synden behandles saaledes,
den Stærkere; thi Psychologien forholder sig egentligt
til den. At denne Tilstand har sin Sandhed, er vistnok,
ekommer i ethvert Menneskes Liv mere eller mindre,
Ethiske træder frem, er vistnok; men ved en saadan
bliver Synden ikke hvad den er, men mere eller

. Dog enhver Feil føder sin egen Fjende. Tænkningens Feil har
ken uden for sig, Stemningens Udebliven eller Forfalskning har det
udenfor sig som sin Fjende.

ıtia efter Mulighed, *de actu* efter Virkelighed, *in actu* i Virke-

Saasnart man derfor seer Syndens Problem behandlet, kan man strax paa Stemningen see, om Begrebet er det rette. Saasnar f. Ex. Synden omtales som en Sygdom, en Abnormitet, en Gift, en Disharmonie, saa er Begrebet ogsaa forfalsket.

Egentlig hører Synden slet ikke hjemme i nogen Videnskab. Den er Prædikenens Gjenstand, hvor den Enkelte taler som den Enkelte til den Enkelte. I vor Tid har den videnskabelige Vigtighed faaet narret Præsterne til at være et Slags Professor-Degne, der ogsaa tjene Videnskaben og finde det under deres Værdighed at prædike. Forsaavidt er det da intet Under, at det at prædike er blevet anseet for en meget fattig Kunst. At prædike er imidlertid den vanskeligste af alle Kunster og er egentlig den Kunst, som Socrates anpriser: at kunne samtale. Det følger af sig selv, at derfor behøver der ingenlunde Een at svare i Menigheden, eller at det skulde hjælpe bestandig at indføre Een talende. Det, Socrates egentlig dadlede hos Sophisterne under den Distinction: at de vel kunde tale, men ikke samtale, var, at de om enhver Ting kunde sige meget, men manglede Tilegnelsens Moment. Tilegnelsen er netop Samtalens Hemmelighed.

Til Syndens Begreb svarer Alvoren. Den Videnskab, i hvilken Synden nærmest skulde finde Plads, var vel Ethiken. Imidlertid har dette dog sin store Vanskelighed. Ethiken er endnu en ideal Videnskab, ikke blot i den Forstand, i hvilken enhver Videnskab er det. Den vil bringe Idealiteten ind i Virkeligheden, derimod er dens Bevægelse ikke at bringe Virkeligheden op i Idealiteten*). Ethiken viser Idealiteten som Opgave, og forudsætter, at Mennesket er i Besiddelse af Betingelserne. Herved udvikler Ethiken en Modsigelse, idet den netop gjør Vanskeligheden og Umueligheden tydelig. Det gjelder om Ethiken, hvad der siges om Loven, at den er en Tugtemester, der, idet den fordrer, ved sin Fordring blot dømmer ikke føder. Kun den græske Ethik gjorde en Undtagelse,

---

*) Naar man nærmere vil betænke dette, vil man faae Leilighed nok til at indsee, hvilken Aandrighed det dog er, at overskrive det sidste Afsnit af Logiken: Virkeligheden, da endnu ikke Ethiken naaer den. Virkeligheden, med hvilken Logiken ender, betyder derfor i Retning af Virkeligheden ikke mere end det Væren, med hvilken den begynder.

Socrates] f. Ex. i Platons Gorgias pag. 448 e. hvad der siges om Loven] Galat. 3, 24; jvfr. ogsaa 19. 21.

hvilket kom deraf, at den ikke i egentligst Forstand var Ethik, men beholdt et æsthetisk Moment. Dette viser sig tydelig i dens Definition af Dyd, og i hvad Aristoteles oftere, men ogsaa i *Ethica Nicomachæa* udsiger med elskelig græsk Naivetet, at Dyden alene dog ikke gjør et Menneske lykkeligt og tilfreds, men han maa have Sundhed, Venner, jordisk Gods, være lykkelig i sin Familie. Jo idealere Ethiken er jo bedre. Den skal ikke lade sig forstyrre af den Passiar, at det ikke hjælper at fordre det Umulige; thi allerede det at høre efter saadan Tale er uethisk, er Noget, hvortil Ethiken hverken har Tid eller Leilighed. Ethiken har ikke med at prutte, og paa den Maade naaer man heller ei Virkeligheden. Skal denne naaes, da maa hele Bevægelsen gjøres om. Denne Egenskab ved Ethiken, at den saaledes er ideal, er det, der frister i Behandlingen til snart at bruge metaphysiske, snart æsthetiske, snart psychologiske Kategorier. Men Ethiken maa naturligviis fremfor alle modstaae Fristelser og derfor er det da ogsaa umuligt, at Nogen kan skrive en Ethik uden at have ganske andre Kategorier i Baghaanden.

Synden tilhører da kun forsaavidt Ethiken, som det er paa dette Begreb den strander ved Angerens Hjælp*). Skal Ethiken

---

*) Dette Punkt betræffende vil man finde adskillige Bemærkninger i det af *Johannes de silentio* udgivne Skrift: Frygt og Bæven. (Kbhvn. 1843.) Her lader Forfatteren flere Gange Æsthetikens forønskede Idealitet strande paa Ethikens fordrede Idealitet, for i disse Sammenstød at lade den religieuse Idealitet komme tilsyne som den, der netop er Virkelighedens Idealitet, og derfor ligesaa ønskelig som Æsthetikens og ikke umulig som Ethikens, dog saaledes, at denne Idealitet bryder frem i det dialektiske Spring og i den positive Stemning: see Alt er nyt, og den negative Stemning, som er det Absurdes Lidenskab, hvortil svarer Begrebet: »Gjentagelsen«. Enten er hele Tilværelsen endt i Ethikens Fordring, eller Betingelsen skaffes tilveie, og hele Livet og Tilværelsen begynder forfra, ikke igjennem en immanent Continuitet med det Foregaaende, hvilket er en Modsigelse, men ved en Transcendents, der adskiller Gjentagelsen fra den første Tilværelse ved en Kløft saaledes, at det kun er en billedlig Tale, naar man vilde sige, at det Foregaaende og det Efterfølgende forholde sig til hinanden som den Totalitet af

---

Definition af Dyd] i Concepten er tilføiet: »(καλοκαγαθια)«, ɔ: det græske Ord for mandig Fuldkommenhed. Ordet er sammensat af kalos, skjøn, og agathos, god. *Ethica Nicomachæa* (rigtigere: —chea)] f. Ex. I, 8 Slutn.

optage Synden, da er dens Idealitet forbi. Jo mere den forbliver i sin Idealitet, og aldrig bliver umenneskelig nok til at tabe Virkeligheden af Syne, men corresponderer med denne ved at ville

---

levende Væsener, der findes i Havet, forholde sig til den i Luften og paa Jorden, skjøndt dog efter nogle Naturforskeres Mening hiin prototypisk skal i sin Ufuldkommenhed præformere Alt, hvad denne aabenbarer. Med Hensyn til denne Kategorie kan man sammenligne »Gjentagelsen« af Constantin Constantius. (Kbhvn. 1843.) Denne Bog er vel en snurrig Bog; hvad dens Forfatter jo ogsaa har villet; men han er dog, saavidt jeg veed den første, der har med Energie fattet »Gjentagelsen« og ladet den øine i sin Begrebs Prægnants til at forklare Forholdet mellem det Ethniske og det Christelige, ved at udpege den usynlige Spidse og det *discrimen rerum*, hvor Videnskab bryder mod Videnskab, indtil den nye Videnskab kommer frem. Men hvad han har opdaget har han igjen skjult ved at indklæde Begrebet i den tilsvarende Forestillings Spøg. Hvad der har bevæget ham hertil er vanskeligt at sige, eller rettere at forstaae; thi han siger jo selv, at han skriver saaledes »for at Kjetterne ikke skulle forstaae ham«. Da han kun har villet æsthetisk og psychologisk beskæftige sig dermed, saa maatte Alt lægges humoristisk an, og Virkningen tilveiebringes derved, at Ordet snart betyder Alt, snart det ubetydeligste af Alt, og Overgangen eller rettere den idelige Falden ned fra Skyerne motiveres ved sin lavcomiske Modsætning. Imidlertid har han dog p. 34 angivet temmelig bestemt det Hele: »Gjentagelsen er Metaphysikens I n t e r e s s e, og tillige den Interesse, paa hvilken Metaphysiken strander; Gjentagelsen er Løsnet i enhver ethisk Anskuelse; Gjentagelsen er *conditio sine qua non* for ethvert dogmatisk Problem«. Den første Sætning indeholder en Hentydning til den Sætning, at Metaphysiken er interesseløs, ligesom Kant sagde det om Æsthetiken. Saasnart Interessen kommer frem, gaaer Metaphysiken til Side. Derfor er det Ord Interesse spatieret. I Virkeligheden kommer hele Subjektivitetens Interesse frem og nu strander Metaphysiken. Dersom Gjentagelsen ikke er sat, saa bliver Ethiken en bindende Magt, derfor siger han formodentlig, at den er Løsnet i den ethiske Anskuelse. Naar Gjentagelsen ikke er sat, kan Dogmatiken slet ikke existere; thi i Troen begynder Gjentagelsen, og Troen er Organet for de dogmatiske Problemer. — I Naturens Sphære er Gjentagelsen i sin urokkede Nødvendighed. I Aandens Sphære er Opgaven ikke at afvinde Gjentagelsen en Forandring

---

discrimen rerum Vendepunkt, Krise. f o r a t K j e t t e r n e i k k e s k u l l e f o r s t a a e h a m] se III Bd. S. 259. p. 3 4] III Bd. S. 189. K a n t] i Kritik der Urtheilskraft § 2 ff. (interesseløs, ɔ: uinteresseret).

·nstille sig som Opgave for ethvert Menneske saaledes, at den vil øre ham til det sande, til det hele Menneske, Mennesket $\kappa\alpha\tau'$ $\varepsilon\xi o\chi\eta\nu$, ·sto mere spænder den Vanskeligheden. I Kampen for at reali- re Ethikens Opgave viser Synden sig ikke som Noget, der kun fældigt tilhører et tilfældigt Individ, men Synden unddrager sig ·bere og dybere som en dybere og dybere Forudsætning, som en ·rudsætning, der gaaer ud over Individet. Nu er Alt tabt for ·hiken, og Ethiken har hjulpet til at tabe Alt. Der er frem- ·mmen en Kategorie, der ligger aldeles udenfor dens Omfang.

og befinde sig nogenlunde vel under Gjentagelsen, som stod Aanden kun i et udvortes Forhold til Aandens Gjentagelser (ifølge hvilke Godt og Ondt vexle ligesom Sommer og Vinter), men Opgaven er at forvandle Gjentagelsen til noget Indvortes, til Frihedens egen Opgave, til dens høieste Interesse, om den virkelig, medens Alt vexler, kan realisere Gjentagelsen. Her fortvivler den endelige Aand. Dette har Constantin Constantius antydet ved selv at træde til Side og nu lade Gjentagelsen bryde frem i det unge Menneske i Kraft af det Religieuse. Derfor siger Constantin flere Gange, at Gjentagelsen er en religieus Kategorie, ham for transcendent, Bevægelsen i Kraft af det Absurde, og det hedder p. 142, at Evigheden er den sande Gjentagelse. Alt dette har Hr. Prof. Heiberg ikke bemærket, men godhedsfuldt villet ved sin Viden, der er, ligesom hans Nytaarsgave, særdeles elegant og nitid, forhjælpe dette Skrift til at blive en smagfuld og elegant Ubetydelighed, ved med megen Vigtighed at bringe Sagen derhen, hvor Constantin begynder, bringe den derhen, hvor, for at erindre om et nyere Skrift, Æsthetikeren i »Enten — Eller« havde bragt den i »Vexeldriften«. Hvis Constantin virkelig skulde føle sig smigret ved paa den Maade at nyde den sjeldne Ære, der bringer ham i et unegteligt udvalgt Selskab — saa maa han i mine Tanker, siden han skrev Bogen, være bleven, som man siger, stjernegal; men hvis paa den anden Side en Forfatter, som han, der skriver for at blive misforstaaet, glemte sig selv og ikke havde Ataraxie nok til at regne sig det til Indtægt, at Prof. Heiberg ikke havde forstaaet ham, saa maatte han atter være stjernegal. Og dette behøver jeg jo vel ikke at befrygte; thi den Omstændighed, at han hidindtil Intet har svaret Prof. Heiberg, tyder tilstrækkeligen paa, at han forstaaer sig selv.

$\kappa\alpha\tau'$ $\dot{\varepsilon}\xi o\chi\acute{\eta}\nu$ (kat' exochén), i fortrinlig Forstand. Derfor siger Constan- · flere Gange] III Bd. S. 221. 220. p. 142] III Bd. S. 254. Prof. ·iberg] i hans Nytaarsgave »Urania, Aarbog for 1844«, S. 97 ff. Jvfr. »Forord« E. P. II S. 17—64. at han hidindtil Intet har svaret] jvfr. E. P. S. 17.

Arvesynden gjør Alt end mere fortvivlet ɔ: hæver Vanskeligheden, dog ikke ved Ethikens Hjælp, men ved Dogmatikens. Som al antik Erkjenden og Speculering laae i den Forudsætning, at Tanken havde Realitet, saa ligger ogsaa al antik Ethik i den Forudsætning, at Dyden er realisabel. Syndens Skepsis er Hedenskabet aldeles fremmed. Synden er for den ethiske Bevidsthed, hvad Feiltagelse er for dens Erkjenden, den enkelte Undtagelse, der Intet beviser.

Med Dogmatiken begynder den Videnskab, der i Modsætning til hiin *stricte* saa kaldte ideale Videnskab gaaer ud fra Virkeligheden. Den begynder med det Virkelige for at hæve det op i Idealiteten. Den negter ikke Syndens Tilstedeværelse, tvertimod, den forudsætter den og forklarer den ved at forudsætte Arvesynden. Da imidlertid saare sjeldent Dogmatiken behandles reent, saa vil man ofte finde Arvesynden saaledes dragen ind med indenfor dens Grændse, at Indtrykket af Dogmatikens heterogene Oprindelighed ikke springer i Øinene, men forvirres, hvilket ogsaa skeer, naar man i den finder et Dogme om Engle, om den hellige Skrift o. s. v. Arvesynden skal derfor Dogmatiken ikke forklare, men forklarer den ved at forudsætte den, liig hiin Hvirvel, om hvilken den græske Naturspeculation talte Adskilligt, et bevægende Noget, som ingen Videnskab kan faae fat paa.

At dette forholder sig rigtigt med Hensyn til Dogmatiken vil man indrømme, naar man anden Gang faaer Tid til at forstaae Schleiermachers udødelige Fortjeneste af denne Videnskab. Ham har man forlængst forladt, da man valgte Hegel, og dog var Schleiermacher i skjøn græsk Betydning en Tænker, der kun talte om hvad han vidste, medens Hegel, tiltrods for alle hans udmærkede Egenskaber og colossale Lærdom, dog ved sin Præstation atter og atter minder om, at han var i tydsk Forstand en Professor i Philosophien efter en stor Maalestok, idet han *à tout prix* skal forklare Alt.

Den nye Videnskab begynder da med Dogmatiken, i samme Forstand som den immanente Videnskab begynder med Metaphysik. Her finder igjen Ethiken sin Plads som den Videnskab, der har Dogmatikens Bevidsthed om Virkeligheden som Opgave for Virkeligheden. Denne Ethik ignorerer ikke Synden og har ikke sin Idealitet i at fordre idealt, men sin Idealitet i den gjennemtræn-

---

stricte i streng Forstand. naar man i den finder osv.] jvfr. *Hutterus redivivus* v. Hase, § 73 ff. § 38 ff. den græske Naturspeculation] nemlig Demokrit, men ogsaa ældre, som Anaximander. Schleiermachers] i Der christliche Glaube. Berlin 1821–22. *à tout prix* for enhver Pris.

gende Bevidsthed af Virkeligheden, af Syndens Virkelighed, dog vel at mærke ikke med metaphysisk Letsind eller psychologisk Concupiscents.

Man seer let Bevægelsens Forskjellighed, og at den Ethik, om hvilken vi nu tale, hører hjemme i en anden Tingenes Orden. Den første Ethik strandede paa den Enkeltes Syndighed. Saa langtfra at kunne forklare denne, maatte Vanskeligheden endog blive større og ethisk gaadefuldere, idet den Enkeltes Synd udvidede sig til hele Slægtens Synd. Nu kom Dogmatiken og hjalp ved Arvesynden. Den nye Ethik forudsætter Dogmatiken og med den Arvesynden, og forklarer nu af den den Enkeltes Synd, medens den paa samme Tid stiller Idealiteten som Opgave, dog ikke i Bevægelsen fra oven ned efter, men fra neden op efter.

Aristoteles har som bekjendt brugt Benævnelsen *πρωτη φιλοσοφια* og derved betegnet nærmest det Metaphysiske, skjøndt han tillige optog en Deel af hvad der efter vore Begreber hørte ind under Theologien. Dette er aldeles i sin Orden, at i Hedenskabet Theologien maatte behandles der; det er den samme Mangel paa uendelig Gjennemreflekterethed, som gjorde, at Theatret i Hedenskabet havde Realitet som en Art Gudstjeneste. Vil man nu abstrahere fra denne Tvetydighed, saa kunde man beholde Benævnelsen og ved *πρωτη φιλοσοφια**) forstaae den videnskabelige Totalitet, man kunde kalde den ethniske, hvis Væsen er Immanentsen, eller græsk talt, Erindringen, og ved *secunda philosophia* forstaae den, hvis Væsen er Transcendentsen eller Gjentagelsen**).

---

*) Schelling mindede om dette aristoteliske Navn i Faveur af sin Distinction mellem negativ og positiv Philosophie. Ved negativ Philosophie forstod han Logiken, det var klart nok, derimod var det mig mindre klart, hvad han egentlig forstod ved positiv, uden forsaavidt det blev utvivlsomt, at positiv Philosophie var den, han selv vilde levere. Dog det er ikke gjørligt at gaae videre ind herpaa, da jeg Intet har at holde mig til uden min egen Opfattelse.

**) Dette har Constantin Constantius mindet om ved at antyde, at Immanentsen strander paa »Interessen«. Først med dette Begreb kommer egentlig Virkeligheden tilsyne.

πρώτη φιλοσοφία (prote philosophia), den første Philosophie. Se Aristoteles's Metaphysik V, 1, hvor den »første Philosophie« ogsaa kaldes den »theologiske«.

secunda philosophia den anden Philosophie. Schelling i Berliner Forelæsningerne, som S. K. hørte, men som i 1844 endnu ikke var offentliggjorte. Se nu Werke 2. Abth. 3. Bd. S. 103.

Begrebet Synd hører da egentlig ikke hjemme i nogen Videnskab, kun den anden Ethik kan behandle dens Aabenbarelse, ikke dens Tilblivelse. Vil nogen anden Videnskab afhandle den, da forvirres Begrebet. Saaledes, for at rykke vort Forehavende nærmere, hvis Psychologien vilde gjøre det.

Hvad Psychologien skal have med at gjøre maa være et Hvilende, der forbliver i bevæget Rolighed, ikke et Uroligt, der bestandigt enten producerer sig selv eller reprimeres. Men det Blivende, det, hvoraf Synden bestandig vorder, ikke med Nødvendighed; thi en Vorden med Nødvendighed er en Tilstand, som f. Ex. Plantens hele Historie er en Tilstand, men med Frihed, dette Blivende, den disponerende Forudsætning, Syndens reale Mulighed, det er en Gjenstand for Psychologiens Interesse. Det, der kan beskæftige Psychologien og hvormed den kan beskæftige sig, er, hvorledes Synden kan blive til, ikke at den bliver til. Den kan i sin psychologiske Interesse bringe det saavidt, at det er som var Synden der, men det Næste, at den er der, er qualitativt forskjelligt fra dette. Hvorledes nu denne Forudsætning for den psychologiske omhyggelige Contemplation og Iagttagelse viser sig mere og mere omsiggribende, det er Psychologiens Interesse, ja Psychologien vil ligesom hengive sig i den Skuffelse, at Synden hermed er til. Men denne sidste Skuffelse er Psychologiens Afmagt, der viser, at den har udtjent.

At Menneskenaturen maa være en saadan, at den gjør Synden mulig, er, psychologisk talt, ganske sandt, men at ville lade denne Syndens Mulighed blive dens Virkelighed, oprører Ethiken og lyder for Dogmatiken som en Blasphemie; thi Friheden er aldrig mulig; saasnart den er, er den virkelig, i samme Forstand, som man i en ældre Philosophie har sagt, naar Guds Tilværelse er mulig, er den nødvendig.

Saasnart Synden virkelig er sat, da er Ethiken paa Pletten, og følger nu ethvert dens Skridt. Hvorledes den blev til, bekymrer ikke Ethiken, uden forsaavidt at det er den vist, at Synden kom som Synd ind i Verden. Men endnu mindre end om Syndens Tilblivelse bekymrer Ethiken sig om dens Muligheds Stilleben.

Vil man nu her nærmere spørge, i hvilken Forstand og hvorvidt Psychologien forfølger sin Gjenstand i Iagttagelse, da er det klart af det Foregaaende som ved sig selv, at enhver Iagttagelse

---

i en ældre Philosophie] Leibniz's; se Philosophiske Smuler Cap. III (IV Bd. S. 209).

af Syndens Virkelighed som tænkt er den uvedkommende og tilhører Ethiken ikke som Iagttagelse; thi denne er aldrig iagttagende, men anklagende, dømmende, handlende. Dernæst følger det af det Foregaaende som af sig selv, at Psychologien ikke har med den empiriske Virkeligheds Detail at gjøre, uden forsaavidt denne er udenfor Synden. Som Videnskab kan Psychologien vel aldrig empirisk have med den Detail at gjøre, der er den underlagt, men dog kan denne faae sin videnskabelige Repræsentation, jo concretere Psychologien bliver. I vore Tider er denne Videnskab, der dog fremfor nogen anden har Lov til næsten at beruse sig i Livets skummende Mangfoldighed, bleven saa fastende og asketisk som en Selvplager. Dette er ikke Videnskabens Skyld, men dens Dyrkeres. I Forhold til Synden derimod er hele Virkelighedens Indhold den negtet, kun dens Mulighed tilhører den endnu. Ethisk tænkt forekommer naturligviis Syndens Mulighed aldrig, og Ethiken lader sig ikke narre og spilder ikke sin Tid paa saadan Overveielse. Derimod elsker Psychologien den, sidder og aftegner Conturer og beregner Mulighedens Vinkler, og lader sig ligesaa lidet forstyrre som Archimedes.

Men idet Psychologien saaledes fordyber sig i Syndens Mulighed, er den, uden at vide det, i en anden Videnskabs Tjeneste, der blot venter paa, at den skal blive færdig, for at den selv kan begynde og forhjælpe Psychologien til Forklaringen. Dette er ikke Ethiken; thi Ethiken har slet Intet med denne Mulighed at gjøre. Det er derimod Dogmatiken, og her viser atter Problemet om Arvesynden sig. Medens Psychologien udgrunder Syndens reale Mulighed, forklarer Dogmatiken Arvesynden, det er Syndens ideelle Mulighed. Derimod har den anden Ethik ikke med Syndens Mulighed eller Arvesynden at gjøre. Den første Ethik ignorerer Synden, den anden Ethik har Syndens Virkelighed inden sit Omfang, og her kan igjen Psychologien kun ved en Misforstaaelse trænge ind.

Naar det her Udviklede forholder sig rigtigt, da vil man let see, med hvad Ret jeg har kaldet nærværende Skrift en psychologisk Overveielse, samt hvorledes den, forsaavidt den bragtes til Bevidsthed om sit Forhold i Videnskaben, hører hjemme i Psychologien, og igjen tenderer til Dogmatiken. Man har kaldet Psychologien Læren om den subjektive Aand. Vil man forfølge dette lidt nøiere,

---

Archimedes] under Syrakus's Erobring; se Philos. Smuler, Forord (IV Bd. S. 176). **Man har kaldet Psychologien osv.**] Se Hegel, Encyclopädie § 387. Rosenkranz, Psychologie oder die Wissenschaft vom subjectiven Geist, Königsberg 1837.

vil man see, hvorledes den, idet den kommer til Syndens Problem, først maa slaae over i Læren om den absolute Aand. Der ligger Dogmatiken. Den første Ethik forudsætter Metaphysiken, den anden Dogmatiken, men fuldender den ogsaa saaledes, at her som allevegne Forudsætningen kommer ud.

Dette var Indledningens Opgave. Dette kan være rigtigt, medens Overveielsen selv om Begrebet Angest kan være aldeles urigtig. Om det er saa, maa vise sig.

Caput I.

ngest, som Arvesyndens Forudsætning og som forklarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse.

---

§ 1.

Historiske Antydninger med Hensyn til Begrebet „Arvesynd“.

Er dette Begreb identisk med Begrebet den første Synd, lams Synd, Syndefaldet? Saaledes har man vel stundom taget ›t og derfor sat Opgaven at forklare Arvesynden som identisk ed at forklare Adams Synd. Da Tænkningen her stødte paa ınskeligheder, valgte man en Udvei. For dog at forklare Noget, ıbragte man en phantastisk Forudsætning, i hvis Tab Syndefaldets ılge bestod. Man vandt nu den Fordeel, at Enhver villigt indımmede, at en saadan Tilstand som den beskrevne ikke fandtes i ›rden, men glemte, at Tvivlen var en anden, om den havde isteret, hvilket var temmelig nødvendigt for at tabe den. Menneeslægtens Historie fik en phantastisk Begyndelse, Adam blev lagt antastisk udenfor, den fromme Følelse og Phantasie fik, hvad n forlangte, et gudeligt Forspil; men Tænkningen fik Intet. Paa dobbelt Maade holdtes Adam phantastisk udenfor. Forudsætıgen var en dialektisk-phantastisk, nærmest i Katholicismen

(Adam tabte *donum divinitus datum supranaturale et admirabile*). Den var en historisk-phantastisk, nærmest i den foederale Dogmatik, der dramatisk fortabte sig i en Phantasie-Anskuelse af Adams Optræden som Befuldmægtiget for hele Slægten. Begge Forklaringer forklare naturligviis Intet, da den ene kun bortforklarer, hvad den selv har digtet ind; den anden blot digter Noget ind, som Intet forklarer.

Er Begrebet Arvesynd saaledes forskjelligt fra Begrebet den første Synd, at den Enkelte kun gjennem sit Forhold til Adam deeltager i den og ikke gjennem sit primitive Forhold til Synden? I saa Fald er da Adam atter bragt phantastisk udenfor Historien. Adams Synd er da et mere end forbigangent (*plus quam perfectum*). Arvesynden er det Nærværende, er Syndigheden, og Adam den Eneste, i hvem denne ikke var, da den blev ved ham. Man stræbte da ikke at forklare Adams Synd, men vilde forklare Arvesynden i dens Consequentser. Dog var Forklaringen ikke for Tænkningen. Deraf lader det sig godt forstaae, at et symbolsk Skrift udsiger Umuligheden af Forklaringen, og at dette Udsagn staaer uden Modsigelse med Forklaringen. De Schmalkaldiske Artikler lære udtrykkeligt: *peccatum hæreditarium tam profunda et tetra est corruptio naturæ, ut nullius hominis ratione intelligi possit, sed ex scripturæ patefactione agnoscenda et credenda sit.* Dette Udsagn lader sig godt forene med Forklaringerne; thi i disse komme ikke saa meget Tankebestemmelserne frem som saadanne, men den fromme Følelse (i Retning af det Ethiske) giver sig Luft i sin Indignation paa Arvesynden, paatager sig Anklagerens Rolle, og er nu ene bekymret for med næsten qvindelig Lidenskabelighed, med en elskende Piges Sværmerie, at gjøre Syndigheden afskyeligere og afskyeligere og sig selv i den, saa at intet Ord er haardt nok for at betegne den Enkeltes Participeren i den. Vil man i denne Henseende overskue de forskjellige Confessioner, da frembyder der sig en Gradation, i hvilken den dybe protestantiske Fromhed gaaer af med Seiren.

---

donum divinitus osv.] en af Gud skjænket, overnaturlig og vidunderlig Gave. Jvfr. *Catechism. Rom.* 1, 2, 19, og *Hutterus redivivus* § 80, 4. § 81. (Det nøiagtige Citat er ikke fundet.) den foederale Dogmatik] en dogmatisk Retning, der opkom i Holland midt i det 17. Aarh. Den inddelte Dogmatiken i en dobbelt Pagt (*foedus;* deraf Navnet): Gjerningernes Pagt (Uskyldighedstilstanden), og Naadens Pagt (efter Syndefaldet). Den første Pagt sluttede Adam som Repræsentant for hele Slægten. Se Bretschneiders Dogmatik 3. Udg. I S. 68. II S. 70 f. De Schmalkaldiske Artikler] III, 1, 3: Arvesynden er en saa dyb og afskyelig Fordærvelse af Naturen, at den ikke kan indsees af noget Menneskes Fornuft, men maa erkjendes og troes udaf Skriftens Aabenbaring.

Den græske Kirke kalder Arvesynden: ἁμάρτημα πρωτοπατορικόν. Den har ikke engang et Begreb; thi dette Ord er kun en historisk Angivelse, der ikke som Begrebet angiver det Nærværende, men kun det historisk Afsluttede. *Vitium originis* (Tertullian) er vel et Begreb, men Sprogformen tillader dog at det Historiske kan fattes som det Overveiende. *Peccatum originale (quia originaliter tradatur.* Augustin) angiver Begrebet, der bliver end tydeligere bestemt ved Distinctionen mellem *peccatum originans* og *originatum.* Protestantismen forkaster scholastiske Bestemmelser *(carentia imaginis dei; defectus justitiæ originalis)* ligesom ogsaa, at Arvesynden skulde være *poena (concupiscentiam poenam esse non peccatum, disputant adversarii. Apolog. A. C.)* og nu begynder den begeistrede Climax: *vitium, peccatum, reatus, culpa.* Man bryder sig kun om den sønderknuste Sjels Veltalenhed, og kan derfor stundom lade en aldeles modsigende Tanke løbe ind med i Talen om Arvesynden *(nunc quoque afferens iram dei iis, qui secundum exemplum Adami peccarunt).* Eller hiin bekymrede Veltalenhed bryder sig aldeles Intet om Tanken, men udsiger det Forfærdelige om Arvesynden *(quo fit, ut omnes propter inobedientiam Adæ et Hevæ in odio apud deum simus. Form. Conc.*, der dog er forsigtig nok til at protestere mod at tænke det; thi hvis man tænkte det, da blev jo Synden Menneskets Substans*).

*) Det at *Form. Conc.* forbød at tænke denne Bestemmelse maa imidlertid anprises netop som et Beviis paa den energiske Lidenskab, med hvilken den veed at lade Tænkningen støde an mod det Utænkelige, hvilken Energie er saare beundringsværdig mod den moderne Tænkning, der kun altformeget er løs paa Traaden.

ἁμάρτημα πρωτοπατορικόν ordret: den første Faders Synd. *Vitium originis* ordret: Oprindelsens Synd (Tertullian *de anima* 41). *Peccatum originale* den oprindelige Synd; *quia originaliter tradatur* fordi den overleveres fra Oprindelsen af. *peccatum originans* foraarsagende (Arve-) Synd, ɔ: Arvesynden seet som bevirkende aktuelle Synder; *peccatum originatum* foraarsaget Arvesynd, ɔ: Arvesynden seet som det syndige Anlæg, der har sin Aarsag udenfor Mennesket. Se Schleiermachers Glaubenslehre I § 71 (3. Udg. S. 383). *carentia imaginis dei* Undværen (Manglen) af Guds Billede; *def. just. orig.* Tab af den oprindelige Retfærdighed. Det er ikke rigtigt, at Protestantismen forkaster disse Bestemmelser; se *Formula Concordiae* II, 1, 10, og jvfr. *Apolog. Augustanæ Confessionis* II, 15—23. *poena* Straf. *concupiscentiam* osv.] Modstanderne paastaae, at Begjærligheden er en Straf, ikke en Synd. *Apol. Aug. Conf.* II, 38. Heller ikke dette forkastes forøvrigt; se *Apol. Conf.* II 47. *vitium* Last, *peccatum* Synd, *reatus* Skyld, *culpa* Brøde. Cfr. *Conf. Aug.* I, 2. *Form. Concord. Solid. Decl.* I, 9. *nunc quoque* osv.] ogsaa nu bringende Guds Vrede over dem, som have syndet efter Adams Exempel. *quo fit* osv.] hvoraf følger, at vi alle formedelst Adams og Evas Ulydighed er forhadte for Gud. *Formula Concordiae* II, 1, 9. Til det Følg. jvfr. ansteds 8.

Saasnart Troens og Sønderknuselsens Begeistring forsvinder, kan man ikke mere hjælpes ved saadanne Bestemmelser, der kun gjør det let for den snilde Forstandighed at slippe fra Synds-Erkjendelse. Men at behøve andre Bestemmelser er dog et tvivlsomt Beviis for Tidens Fuldkommenhed, ganske i samme Forstand, som det at behøve andre end drachontiske Love.

Det Phantastiske, som her har viist sig, gjentager sig ganske conseqvent paa et andet Punkt af Dogmatiken, i Forsoningen. Det læres, at Christus har gjort Fyldest for Arvesynden. Men hvorledes gaaer det da med Adam? Han bragte jo Arvesynden ind i Verden, var da Arvesynden ikke en actuel Synd i ham? Eller betyder Arvesynden det Samme for Adam som for Enhver i Slægten? I saa Fald er Begrebet hævet. Eller var Adams hele Liv Arvesynden? Fødte den første Synd ikke andre Synder i ham ɔ: actuelle Synder? Feilen i det Foregaaende viser sig her tydeligere; thi Adam er kommen saa phantastisk udenfor Historien, at han er den Eneste, der er udelukket fra Forsoningen.

Hvorledes man da end stiller Problemet, saasnart Adam kommer phantastisk udenfor, er Alt forvirret. At forklare Adams Synd er derfor at forklare Arvesynden, og ingen Forklaring hjælper Noget, der vil forklare Adam, men ikke Arvesynden, eller vil forklare Arvesynden, men ikke Adam. Dette har sin dybeste Grund i, hvad der er det Væsentlige i den menneskelige Existents, at Mennesket er Individuum og som saadant paa eengang sig selv og hele Slægten, saaledes, at hele Slægten participerer i Individet og Individet i hele Slægten*). Fastholder man ikke dette, da kommer man enten ind i det pelagianske, socinianske, philanthropiske Eettal, eller i det Phantastiske. Forstandens Prosaisme er, at Slægten numerisk opløses i et einmal ein. Det Phantastiske er, at Adam nyder den velmeente Ære, at være mere end hele Slægten, eller den tvetydige Ære, at staae udenfor Slægten.

*) Dersom saaledes en Enkelt kunde aldeles falde af fra Slægten, da vilde hans Affald tillige bestemme Slægten anderledes, hvorimod, hvis et Dyr affaldt fra Arten, vilde Arten være aldeles ligegyldig derved.

---

drachontiske ɔ: drakontiske. Drakons Love skal have fastsat Dødsstraf for alle Forbrydelser og derfor snart være blevne afskaffede. pelagianske, socinianske osv.] Pelagianerne negtede Arvesynden og erklærede, at ethvert Menneske fødes ligesom Adam var før Syndefaldet (derfor »Eettal«). Socinianerne (Unitarierne) har herom samme Lære.

I ethvert Øieblik er det saaledes, at Individet er sig selv og Slægten. Dette er Menneskets Fuldkommenhed seet som Tilstand. Tillige er det en Modsigelse; men en Modsigelse er altid Udtryk for en Opgave; men en Opgave er Bevægelse; men en Bevægelse hen til det Samme som Opgave, der var som det Samme opgivet, er en historisk Bevægelse. Altsaa har Individet Historie; men har Individet Historie har Slægten det ogsaa. Ethvert Individuum har den samme Fuldkommenhed, netop derfor falde Individerne ikke numerisk fra hinanden, ligesaa lidet som Slægtens Begreb bliver et Phantom. Ethvert Individuum er væsentligt interesseret i alle andre Individers Historie, ja ligesaa væsentligt som i sin egen. Fuldendtheden i sig selv er derfor den fuldkomne Participation i det Hele. Intet Individuum er ligegyldigt mod Slægtens Historie, ligesaa lidet som Slægten mod noget Individs. Idet da Slægtens Historie gaaer frem, begynder Individet bestandig forfra, fordi det er sig selv og Slægten, og deri igjen Slægtens Historie.

Adam er det første Menneske, han er paa eengang sig selv og Slægten. Det er ikke i Kraft af det æsthetisk Skjønne, at vi holde paa ham; ikke i Kraft af en høimodig Følelse, at vi slutte os til ham, for ikke at lade ham saa at sige staae i Stikken, som den, der forskyldte Alt; ikke i Kraft af Sympathiens Begeistring og Pietetens Overtalelse vi beslutte os til at dele Skyld med ham, som Barnet ønsker at være skyldigt med Faderen; ikke i Kraft af en tvungen Medlidenhed, der lærer os at finde os i, hvad vi nu eengang maa finde os i; men det er i Kraft af Tanken vi fastholde ham. Ethvert Forsøg derfor paa at forklare Adams Betydning for Slægten som *caput generis humani naturale, seminale, foederale,* for at erindre om dogmatiske Udtryk, forvirrer Alt. Han er ikke væsentlig forskjellig fra Slægten; thi saa er Slægten slet ikke til; han er ikke Slægten; thi saa er Slægten heller ikke til: Han er sig selv og Slægten. Hvad der derfor forklarer Adam forklarer Slægten og omvendt.

---

caput generis osv.] Menneskeslægtens Hoved efter Naturen; som den af hvis Sæd den er kommet (seminale); som den der har sluttet den første Pagt med Gud (foederale). — De to første Betegnelser er almindelige i ældre luthersk Dogmatik, den sidste tilhører Føderaltheologien. Jvfr. Bretschneider Dogmatik II, S. 70 f. Hutterus redivivus § 85, 6.

§ 2.

Begrebet den første Synd.

Efter traditionelle Begreber er Forskjellen mellem Adams første Synd og ethvert Menneskes første Synd denne: Adams Synd betinger Syndigheden som Consequents, den anden første Synd forudsætter Syndigheden som Betingelse. Var det saa, da laae Adam virkelig udenfor Slægten, og denne begyndte ikke med ham, men havde en Begyndelse udenfor sig selv, hvilket strider mod ethvert Begreb.

At den første Synd betyder noget Andet end en Synd (ɔ: en Synd som flere andre), noget Andet end een Synd (ɔ: Nr. 1 i Forhold til Nr. 2), indsees let. Den første Synd er Qualitetens Bestemmelse, den første Synd er Synden. Denne er det Førstes Hemmelighed og dets Forargelse for den abstrakte Forstandighed, der mener, at een Gang er ingen Gang, men mange Gange er Noget, hvilket er aldeles bagvendt, da de mange Gange enten betyder hver især ligesaa meget som den første Gang, eller tilsammen ikke nær saa meget. Det er derfor en Overtro, naar man i Logiken vil mene, at der ved en fortsat quantitativ Bestemmen fremkommer en ny Qualitet; det er en utilgivelig Reticents, naar man vel ikke lægger Skjul paa, at det ikke gaaer ganske saaledes til, men skjuler Følgen deraf for hele den logiske Immanents ved at sige det med ind i den logiske Bevægelse, som Hegel gjør det*). Den ny Qualitet

*) Overhovedet har denne Sætning om Forholdet mellem den quantitative Bestemmen og den ny Qualitet en lang Historie. Egentlig laae hele den græske Sophistik i blot at statuere en quantitativ Bestemmen, hvorfor dens høieste Forskjellighed er Lighed og Ulighed. I den nyere Philosophie har Schelling først villet hjælpe sig med en blot qvantitativ Bestemmen til at forklare al Forskjellighed; dadlede siden det Samme hos Eschenmayer (i dennes Dispu-

Schelling] i Darstellung meines Systems § 23 ff. (Werke 1 Abth. IV S. 123 ff.); Fernere Darstellungen § V (smstds. Side 412 ff.). hos Eschenmayer (i dennes Disputats)] her sigtes til Eschenmayer: *Principia quaedam disciplinae naturali, in primis Chemiae, ex Metaphysica naturae substernenda.* Tübingen 1796. Jvfr. Schellings Ideen zu einer Philosophie der Natur (Werke 1 Abth. II) S. 313, hvor E.s Skrift roses. Senere kom Schelling i Polemik m. Eschenmayer (se Philosophie und Religion, Werke 1, Abth. VI, særlig S. 38 ff.; Briefwechsel mit Eschenmayer, smstds. VIII, S. 146 ff.); men en særlig Bemærkning mod Disputatsen er ikke fundet.

fremkommer med det Første, med Springet, med det Gaadefuldes Pludselighed.

Dersom den første Synd betyder numerisk een Synd, saa bliver der ingen Historie af, saa faaer Synden hverken Historie i Individet eller i Slægten; thi Betingelsen derfor er den samme, om derfor end ikke som saadan Slægtens Historie er Individets, ligesaa lidet som Individets Slægtens, uden forsaavidt Modsigelsen bestandig udtrykker Opgaven.

Ved den første Synd kom Synden ind i Verden. Aldeles paa samme Maade gjælder det om ethvert senere Menneskes første Synd, at ved den kommer Synden ind i Verden. At den før Adams første Synd ikke var der, er en i Forhold til Synden selv aldeles tilfældig og uvedkommende Reflexion, der aldeles ikke har Betydning eller Ret til at gjøre Adams Synd større eller ethvert andet Menneskes første Synd mindre. Det er netop et logisk og ethisk Kjetteri, at man vil give det Udseende af, at Syndigheden i et Menneske quantitativt bestemmer sig saalænge, at den tilsidst ved en *generatio æquivoca* frembringer den første Synd i et Menneske. Dette skeer ikke, ligesaa lidet som at Trop, der dog var en Mester i den quantitative Bestemmens Tjeneste, ved Hjælp af den blev Candidat. Lad Mathematikere og Astronomer hjælpe sig, hvis de kan, med uendeligt forsvindende Smaa-Størrelser, i Livet hjælper det Een ikke til at faae Attestats, end mindre til at forklare Aand. Hvis ethvert senere Menneskes første Synd saaledes fremgik af Syndigheden, da er hans første Synd kun uvæsentlig at bestemme som den første, men væsentlig at bestemme, hvis Sligt lod sig tænke, efter sit Løbenummer i Slægtens almindelige synkende Fond. Men saaledes er det ikke, og det er lige daarligt, ulogisk, uethisk,

---

tats). Hegel statuerede Springet, men statuerede det i Logiken. Rosenkrantz (i hans Psychologie) beundrer Hegel derfor. I det sidst udkomne Skrift af Rosenkrantz (om Schelling) dadler han denne og priser Hegel. Men Hegels Ulykke er netop den, at han vil gjøre den ny Qualitet gjældende og dog ikke vil gjøre det, da han vil gjøre det i Logiken, der saasnart dette erkjendes, maa faae en anden Bevidsthed om sig selv og sin Betydning.

---

generatio æquivoca Avling uden Parring. Trop] se Recensenten og Dyret 2. Sc.: Jeg kan, hvad Øieblik det skal være, skaffe Attest paa, at jeg har været nær ved at tage latinsk juridisk Examen. Hegel statuerede Springet] se Logik I (Werke III) S. 402 ff. 450. Rosenkrantz] se Psychologie 2 Ausg. S. 352. I det sidst udkomne Skrift] Schelling. 1842.

uchristeligt, at ville beile til den Ære, at være første Opfinder, og at ville skubbe Noget af sig, ved ikke at ville tænke Noget ved hvad man siger, at man ikke har gjort Andet end hvad alle Andre have gjort. Syndighedens Tilstedeværelse i et Menneske, Exemplets Magt o. s. v., alt dette er blot quantitative Bestemmelser, der Intet forklare*), med mindre man antager, at eet Individ er Slægten, istedenfor, at ethvert Individ er sig selv og Slægten.

Fortællingen i Genesis om den første Synd er især i vor Tid bleven temmelig skjødesløst betragtet som en Mythe. Dette har sin gode Grund: da hvad man satte isteden netop var en Mythe, og endvidere en daarlig Mythe; thi naar Forstanden forfalder til det Mythiske, saa kommer der sjeldent andet end Passiar ud. Hiin Fortælling er den eneste dialektisk-consequente Opfattelse. Dens hele Gehalt er egentlig concentreret i den Sætning: Synden kom ind i Verden ved en Synd. Hvis dette ikke var saa, da var Synden kommet ind som noget Tilfældigt, hvilket man vel skal lade være at forklare. Vanskeligheden for Forstanden er netop Forklaringens Triumph, er dens dybsindige Consequents, at Synden forudsætter sig selv, at denne kommer saaledes ind i Verden, at den, idet den er, er forudsat. Synden kommer da ind som det Pludselige ɔ: ved Springet; men dette Spring sætter tillige Qualiteten; men idet Qualiteten er sat, er i samme Øjeblik Springet vendt ind i Qualiteteten og forudsat af Qualiteten, og Qualiteten af Springet. Dette er en Forargelse for Forstanden, *ergo* er det en Mythe. Til Vederlag digter den selv en Mythe, der negter Springet, udlægger Cirkelen i en lige Linie, og nu gaaer Alt naturligt til. Den phantaserer Noget om, hvorledes Mennesket var før Syndefaldet, efterhaanden som Forstanden snakker derom, bliver den projekterede Uskyldighed i Passiarens Løb lidt efter lidt til Syndighed — og saa, saa er den der. Forstandens Foredrag ved denne Leilighed kan passende sammenlignes med den Børneremse, med hvilken Barndommen forlyster sig: Pole een Mester, Pole to Mester — — — Politi Mester — her er det jo, og fremkommet ganske naturligt ved det Foregaaende. Forsaavidt der skulde være Noget i Forstandens Mythe, maatte det være, at Syndigheden gaaer forud for Synden. Men dersom dette er sandt saaledes, at Syndigheden er kommen ind ved noget Andet end ved Synden, saa er Begrebet hævet. Men er den kommen ind ved Synden, saa er denne jo gaaet forud. Denne Modsigelse er den eneste dialektisk consequente, der baade magter Springet og Immanentsen (ɔ: den senere Immanents).

*) Hvad Betydning de forøvrigt have som Medhenhørende i Slægtens Historie, som Tilløb til Springet, uden at kunne forklare Springet, er noget Andet.

Ved Adams første Synd kom altsaa Synden ind i Verden. Denne Sætning, som er den almindelige, indeholder imidlertid en aldeles udvortes Reflexion, der vistnok har bidraget meget til svævende Misforstaaelsers Opkomst. At Synden kom ind i Verden, er ganske sandt; men dette vedkommer ikke saaledes Adam. Ganske skarpt og nøiagtigt udtrykt maa man sige, ved den første Synd kom Syndigheden ind i Adam. Om intet senere Menneske falder man paa at sige, at ved hans første Synd kommer Syndigheden ind i Verden, og dog kommer den ved ham paa en lignende Maade (ɔ: en Maade, der ikke er væsentlig forskjellig) ind i Verden; thi skarpt og nøiagtigt udtrykt er Syndigheden kun i Verden, forsaavidt den kommer ind ved Synden.

At man har udtrykt sig anderledes om Adam, har kun sin Grund i, at Consequentsen af Adams phantastiske Forhold til Slægten maa vise sig overalt. Hans Synd er Arvesynden. Ellers veed man Intet om ham. Men Arvesynden seet i Adam er kun hiin første Synd. Er Adam da det eneste Individ, der ikke har Historie? Saa kommer jo Slægten til at begynde med et Individ, der ikke er Individ, hvorved da baade Begrebet Slægt og Individ hæves. Kan noget andet Individ i Slægten i sin Historie have Betydning i Slægtens Historie, saa har Adam det ogsaa; har Adam det kun ved hiin første Synd, saa hæves Begrebet Historie, det vil sige saa er Historien forbi i det Øieblik, den begyndte*).

Idet Slægten nu ikke begynder forfra med ethvert Individ**), faaer Slægtens Syndighed vel en Historie. Denne gaaer imidlertid frem i qvantitative Bestemmelser, medens Individet i Qualitetens Spring deeltager i den. Slægten begynder derfor ikke forfra med hvert Individ; thi saa er Slægten slet ikke til; men hvert Individ begynder forfra med Slægten.

---

*) Det gjælder bestandig om at faae Adam ind med i Slægten, ganske i samme Betydning som ethvert andet Individ. Dette burde Dogmatiken passe paa især for Forsoningens Skyld. Læren om, at Adam og Christus svare til hinanden, forklarer slet Intet, men forvirrer Alt. Analogie kan der være, men Analogien er i Begrebet ufuldkommen. Kun Christus er et Individ, der er mere end Individ; men derfor kommer han heller ei i Begyndelsen, men i Tidens Fylde.

**) Modsætningen er udtalt i § 1: Idet Slægtens Historie gaaer frem, begynder Individet bestandig forfra.

Læren om, at Adam og Christus svare til hinanden findes allerede hos Paulus Rom. 5, 12–21. 1 Kor 15, 21–22.

Naar man da vil sige, at Adams Synd bragte Slægtens Synd i Verden, saa mener man det enten phantastisk, hvorved ethvert Begreb annulleres, eller man kan med samme Ret sige det om ethvert Individ, der ved sin første Synd bringer Syndigheden ind. At faae et Individ, som skal staae udenfor Slægten, til at begynde Slægten, er en Forstands-Mythe, ligesom den, at lade Syndigheden begynde paa nogen anden Maade end med Synden. Det man opnaaer er kun at sinke Problemet, der naturligviis vender sig til Mennesket Nr. 2 om Forklaringen, eller rettere til Mennesket Nr. 1, da Nr. 1 egentlig er blevet Nr. 0.

Hvad der ofte skuffer og hjælper til at bringe allehaande phantastiske Forestillinger i Gang er Generations-Forholdet, som var det senere Menneske væsentligt forskjelligt fra det første ved Nedstammelsen. Nedstammelsen er kun Udtrykket for Continuiteten i Slægtens Historie, hvilken altid bevæger sig i quantitative Bestemmelser, og derfor ingenlunde er istand til at skaffe et Individ frem; thi en Dyreslægt, om den end har bevaret sig gjennem 1000 og atter 1000 Generationer, frembringer aldrig et Individ. Dersom det andet Menneske ikke havde nedstammet fra Adam, saa havde han ikke været det andet Menneske, men en tom Gjentagelse, og hvoraf der ligesaa lidet var bleven Slægt som Individ. Hver enkelt Adam var bleven en Statue for sig selv, og derfor kun at bestemme ved den ligegyldige Bestemmelse ɔ: Tallet, i en endnu ufuldkomnere Forstand end naar de blaae Drenge benævnes efter Tallet. I det Høieste vilde enhver Enkelt have været sig selv, ikke sig selv og Slægten, ingen Historie faaet, som en Engel ingen Historie har, kun er sig selv og ikke participerer i nogen Historie.

Det behøver vel neppe at siges, at denne Opfattelse ikke forskylder nogen Pelagianisme, der lader ethvert Individ ubekymret om Slægten spille sin lille Historie paa sit Privattheater; thi Slægtens Historie gaaer jo roligt frem ad sin Gang, og i denne kommer intet Individ til at begynde paa samme Sted som et andet, medens ethvert Individ begynder forfra, og i samme Øieblik er der, hvor det skulde begynde i Historien.

§ 3.

Begrebet Uskyldighed.

Det gjælder her som allevegne, vil man i vore Dage have en dogmatisk Bestemmelse, maa man gjøre Begyndelsen med at glemme.

---

de blaae Drenge ɔ: Drengene paa Opfostringshuset.

hvad Hegel har opdaget for at hjælpe Dogmatiken. Man bliver underlig tilmode, naar man i Dogmatiker, der dog ellers ønske at være nogenlunde rettroende, paa dette Punkt seer Hegels yndede Bemærkning anført, at det Umiddelbares Bestemmelse er at ophæves, som var Umiddelbarhed og Uskyldighed aldeles identiske. Hegel har ganske consequent forflygtiget ethvert dogmatisk Begreb netop saa meget, at det frister en reduceret Existents som et aandrigt Udtryk for det Logiske. At det Umiddelbare maa ophæves, behøver man ikke Hegel til at sige, og han har da heller ei udødelig Fortjeneste af at have sagt det, da det logisk tænkt end ikke er correct; thi det Umiddelbare maa ikke ophæves, da det aldrig er til. Begrebet Umiddelbarhed hører hjemme i Logiken, men Begrebet Uskyldighed i Ethiken, og ethvert Begreb maa der tales om ud af den Videnskab, hvilken det tilhører, hvad enten Begrebet nu tilhører Videnskaben saaledes, at det udvikles der, eller det udvikles ved at forudsættes.

Uethisk er det nu at sige, at Uskyldigheden maa ophæves; thi selv om den ogsaa var ophævet i det Øieblik, den udsagdes, saa forbyder Ethiken at glemme, at den kun kan ophæves ved Skyld. Naar man derfor taler om Uskyldigheden som om Umiddelbarheden, og er logisk nærgaaende og barsk med at lade dette Flygtigste være forsvundet, eller æsthetisk følsom over hvad det var og at det er forsvundet, saa er man kun geistreich, og glemmer Pointen.

Som da Adam tabte Uskyldigheden ved Skylden, saaleder taber ethvert Menneske den. Var det ikke ved Skyld, han tabte den, var det heller ikke Uskyldigheden, han tabte, og var han ikke uskyldig, før han blev skyldig, saa blev han aldrig skyldig.

Hvad Adams Uskyldighed angaaer, da har det ikke manglet paa allehaande phantastiske Forestillinger, hvad enten disse opnaaede symbolsk Værdighed i Tider, da Fløilet paa Kirkens Prædikestol saavelsom paa Slægtens Begyndelse var mindre luslidt end nu; eller mere eventyrligt streifede om som Digtningens suspecte Opfindelser. Jo mere phantastisk man fik Adam paaklædt, desto uforklarligere blev det, at han kunde synde, desto forfærdeligere blev hans Synd. Han havde imidlertid eengang for alle forspildt

---

Dogmatiker, der dog ellers ønske osv.] her kan tænkes paa Marheinekes Dogmatik (§ 260); jvfr. ogsaa Hegel, Philosophie der Religion II (Werke XII 2. Aufl.) S. 259. Hegels yndede Bemærkning] jvfr. Logik I S. 110 f. III S. 340.

den hele Herlighed, og derover blev man efter Tid og Leilighed sentimental eller vittig, tungsindig eller letsindig, historisk sønderknust, eller phantastisk munter; men Pointen deri fattede man ikke ethisk.

Hvad de senere Menneskers (ɔ: Alle undtagen Adam og Eva) Uskyldighed angaaer, da havde man noget ringe Forestillinger. Den ethiske Rigorisme oversaae det Ethiskes Grændse, og var redelig nok til at troe, at Menneskene ikke vilde benytte Leiligheden til at smutte fra det Hele, naar Udflugten gjordes saa let; Letsindigheden indsaae slet Intet. Men kun ved Skyld tabes Uskyldigheden; ethvert Menneske taber væsentlig paa samme Maade Uskyldigheden, som Adam gjorde det, og det er hverken i Ethikens Interesse, at gjøre Alle uden Adam til bekymrede og interesserede Tilskuere af Skyldigheden, men ikke til Skyldige; eller i Dogmatikens Interesse, at gjøre Alle til interesserede og deeltagende Tilskuere ved Forsoningen, men ikke til Forsonede.

Naar man saa ofte har spildt Dogmatikens og Ethikens og sin egen Tid paa at overveie, hvad der vilde have skeet, hvis Adam ikke havde syndet, saa viser dette blot, at man bringer en urigtig Stemning og altsaa ogsaa et urigtigt Begreb med sig. Den Uskyldige kan aldrig falde paa at spørge saaledes, men den Skyldige synder, naar han spørger saaledes; thi han vil i sin æsthetiske Nysgjerrighed ignorere, at han selv har bragt Skyldigheden ind i Verden, selv har tabt Uskyldigheden ved Skyld.

Uskyldigheden er derfor ikke som det Umiddelbare Noget, der maa ophæves, hvis Bestemmelse er at ophæves, Noget der egentlig ikke er til, men selv, idet det er ophævet, først derved og først da bliver til som det, der var førend det blev ophævet og nu er ophævet. Umiddelbarheden ophæves ikke ved Middelbarheden, men idet Middelbarheden kommer frem, har den i samme Øieblik hævet Umiddelbarheden. Umiddelbarhedens Ophævelse er derfor en immanent Bevægelse i Umiddelbarheden, eller den er en immanent Bevægelse i Middelbarheden i modsat Retning, ved hvilken denne forudsætter Umiddelbarheden. Uskyldigheden er Noget, der hæves ved en Transcendents, netop fordi Uskyldigheden er **Noget**, (hvorimod det rigtigste Udtryk om Umiddelbarheden er det, som Hegel bruger om den rene Væren, er Intet), hvorfor der da ogsaa, naar Uskyldigheden ved Transcendentsen er hævet, kommer noget ganske Andet ud deraf, medens Middelbarheden netop er Umiddelbarheden.

Hegel] i Logiken I S. 78.

Uskyldigheden er en Qualitet, den er en Tilstand, der meget godt kan bestaae, og derfor har den logiske Hasten, for at faae den ophævet, intet at betyde, medens den i Logiken skulde see at skynde sig lidt mere; thi der kommer den altid, selv naar den er iilsomst, for silde. Uskyldigheden er ikke en Fuldkommenhed, man skal ønske tilbage; thi saasnart man ønsker den, er den tabt, og da er det en ny Skyld at spilde Tiden med Ønsker. Uskyldigheden er ikke en Ufuldkommenhed, ved hvilken man ikke kan blive staaende, thi sig selv er den altid nok, og den, der har tabt den, det vil sige saaledes som den kun kan tabes, ikke som det maaskee behager ham at ville have tabt den, ɔ: ved Skyld, han vil vel ikke falde paa at anprise sin Fuldkommenhed paa Uskyldighedens Bekostning.

Fortællingen i Genesis giver nu ogsaa den rigtige Forklaring af Uskyldighed. Uskyldighed er Uvidenhed. Den er ingenlunde det Umiddelbares rene Væren, men den er Uvidenhed. At man, naar man udenfra betragter Uvidenheden, seer den bestemmet hen til Viden, er noget, som aldeles ikke vedkommer Uvidenheden.

Det er vel indlysende, at denne Opfattelse ikke forskylder en Pelagianisme. Slægten har sin Historie, i denne har Syndigheden sin continuerlige quantitative Bestemmethed, men Uskyldigheden tabes bestandig kun ved Individets qualitative Spring. At denne Syndighed, som er Slægtens Progres, i den Enkelte, der i sin Akt overtager den, kan vise sig som større eller mindre Disposition, er vel sandt, men dette er et Mere eller Mindre, en quantitativ Bestemmen, der ikke constituerer Begrebet Skyld.

§ 4.

Begrebet Syndefald.

Naar da Uskyldigheden er Uvidenhed, saa synes det, at forsaavidt Slægtens Skyldighed i sin quantitative Bestemmethed er tilstede i den Enkeltes Uvidenhed og ved hans Akt viser sig som hans Skyldighed, at der da bliver en Forskjel mellem Adams Uskyldighed og ethvert senere Menneskes. Svaret er allerede givet, at et Mere ikke constituerer en Qualitet. Tillige kunde det synes, at

---

medens den i Logiken] »den« maa her betyde: Umiddelbarheden; den kommer for silde, til at blive ophævet, fordi den er ophævet. Uskyldigheden forekommer aldeles ikke i Logiken.

det blev lettere at forklare, hvorledes et senere Menneske tabte Uskyldigheden. Dette er imidlertid kun Tilsyneladelse. Den yderste quantiterende Bestemmethed forklarer ligesaa lidet det qualitative Spring som den laveste; kan jeg forklare Skylden i et senere Menneske, kan jeg ligesaa godt forklare den i Adam. Ved Vane og især ved Tankeløshed og ethisk Stupiditet har det faaet Udseende af, at det Første var lettere end det Sidste. Man vil saa gjerne luske sig fra Consequentsens Solstik, der sigter lige paa Eens Isse. Man vil finde sig i Syndigheden, bære med paa den, o. s. v. o. s. v. Man skal ingen Uleilighed giøre sig, Syndigheden er ikke en Epidemie, der forplantes som Koekopperne, »og enhver Mund skal tilstoppes.« At et Menneske med dyb Alvor kan sige, at han blev født i Elendighed og hans Moder undfangede ham i Synd, er ganske sandt; men egentlig kan han først ret sørge derover, idet han selv bragte Skylden ind i Verden, og drog Alt dette over sig, thi det er en Modsigelse at ville sørge æsthetisk over Syndigheden. Den Eneste, der uskyldig sørgede over Syndigheden, var Christus, men han sørgede ikke over den som en Skjebne, i hvilken han maatte finde sig, men sørgede som den, der frit valgte at bære al Verdens Synd og lide dens Straf. Dette er ingen æsthetisk Bestemmelse, fordi Christus var mere end Individ.

Uskyldighed er da Uvidenhed; men hvorledes tabes den? At repetere her alle de sindrige og taabelige Hypotheser, hvormed Tænkere og Projektmagere, der kun nysgjerrigt vare interesserede i det store menneskelige Anliggende, man kalder Synden, have belæmret Historiens Begyndelse, agter jeg ikke. Deels ønsker jeg ikke at spilde Andres Tid med at fortælle, hvad jeg selv har spildt Tid paa at faae at vide, deels ligger det Hele udenfor Historien i det Tusmørke, hvor Hexe og Projektmagere ride omkaps paa et Kosteskaft og en Pølsepind.

Den Videnskab, der har med Forklaringen at gjøre, er Psychologien, der dog blot kan forklare hen til Forklaringen, og fremfor Alt maa vogte sig for ikke at give det Udseende af at forklare, hvad ingen Videnskab forklarer, og som kun Ethiken yderligere forklarer ved at forudsætte det gjennem Dogmatiken. Vil man tage den psychologiske Forklaring og nu gjentage den nogle Gange, og

---

»og enhver Mund skal tilstoppes«] Rom. 3, 19. født i Elendighed osv.] jvfr. Ps. 51, 7: See, jeg er født i Misgjerning, og min Moder haver undfanget mig i Synd. (Benyttes i Daabs-Ritualet.) bære al Verdens Synd] Joh. Ev. 1, 29.

derpaa mene, at det ikke er usandsynligt, at Synden paa den Maade kom ind i Verden, saa har man forvirret Alt. Psychologien har at blive indenfor sin Grændse, da kan dens Forklaring altid have sin Betydning.

En psychologisk Forklaring af Syndefaldet findes i Usteris Udvikling af det paulinske Lærebegreb godt og klart fremsat. Nu er Theologien bleven saa speculativ, at den lader haant om Sligt, det er jo ogsaa langt nemmere at forklare, at det Umiddelbare maa ophæves, og hvad Theologien stundom gjør er endnu langt bequemmere, i Forklaringens afgjørende Øieblik at blive usynlig for de speculative Tilbederes Øine. Usteris Udvikling løber ud paa, at Forbudet selv, ikke at maatte spise af Kundskabens Træ, fødte Synden i Adam. Den overseer slet ikke det Ethiske, men tilstaaer, at den ligesom blot prædisponerer, hvad der bryder frem i Adams qualitative Spring. Videre at fremsætte denne Udvikling saaledes som den er given, agter jeg ikke. Enhver har jo læst den, eller kan jo læse den hos Forfatteren*).

Hvad der mangler denne Forklaring, er, at den ikke ret vil være psychologisk. Dette er naturligviis ingen Dadel; thi den har ikke selv villet det, men har sat sig en anden Opgave, at udvikle

*) Hvad Fr. Baader med sædvanlig Fynd og Myndighed har udviklet i flere Skrifter med Hensyn til Fristelsens Betydning for Frihedens Consolidation, samt om det Misforstaaende i at fatte Fristelse eensidigen som Fristelse til det Onde, eller som den, hvis Bestemmelse er at lade Mennesket falde, da man snarere maa betragte Fristelsen som Frihedens nødvendige Andet — maa naturligviis Enhver kjende, der vil tænke over nærværende Gjenstand. Her at fortælle det igjen, gjøres ikke fornødent, Fr. Baaders Skrifter ere til. Videre at forfølge hans Tanke, lader sig ei heller gjøre her, fordi det synes mig, at Fr. Baader har overseet Mellembestemmelser. Overgangen fra Uskyldighed til Skyld blot gjennem Begrebet Fristelse bringer let Gud i et næsten experimenterende Forhold til Mennesket, og overseer den mellemliggende psychologiske Iagttagelse, da Mellembestemmelsen dog bliver *concupiscentia*, og er endelig mere en dialektisk Overveielse af Fristelsens Begreb, end en psychologisk Forklaring af det Nærmere.

Usteri] Entwickelung des paulinischen Lehrbegriffes. 4. Ausg. Zürich 1832. 1. Th. 2. Abschnitt. (S. 28 ff.) Fr. Baader] f. Ex. Vorlesungen über religiöse Philosophie § 35 (Werke I S. 249 ff.). *concupiscentia* Begjær. Jvfr. Conf. Aug. I, 2, 1. Apol. Conf. II, 2 ff.

Pauli Lære og at knytte sig til det Bibelske. Men i denne Henseende har Bibelen ofte virket skadeligt. Idet man begyndte en Overveielse, har man sat sig visse classiske Steder fast i Hovedet, og Eens Forklaring og Viden bliver nu en Arrangeren af disse Steder, som var det Hele Een saa fremmed. Jo naturligere jo bedre, om man end er villig til i al Ærbødighed at hensætte sin Forklaring til Bibelens Skjøn, og hvis den ikke bestaaer med denne, da see at forklare om igjen. Man kommer saaledes ikke i den bagvendte Stilling at skulle forstaae Forklaringen før man har forstaaet, hvad det er den skal forklare, ikke heller i den underfundige Stilling, at benytte Skriftsteder ligesom den persiske Konge mod Ægypterne brugte deres hellige Dyr, for at sikkre sig.

Naar man lader Forbudet betinge Syndefaldet, saa lader man Forbudet vække en *concupiscentia*. Her har allerede Psychologien overskredet sin Competence. En *concupiscentia* er en Bestemmelse af Skyld og Synd før Skyld og Synd, og som dog ikke er Skyld og Synd ɔ: sat ved denne. Det qualitative Spring enerveres, Syndefaldet bliver noget Successivt. Det skjønnes heller ikke, hvorledes Forbudet vækker *concupiscentia*, om det end er vist baade af hedensk og christelig Erfaring, at Menneskets Attraa er til det Forbudne. Men Erfaringen kan man ikke saaledes udenvidere beraabe sig paa, da der nærmere maatte spørges, i hvilket Afsnit af Livet det erfares. Mellembestemmelsen *concupiscentia* er heller ei tvetydig, hvorpaa man strax kan see, at den ingen psychologisk Forklaring er. Det stærkeste, egentlig det meest positive Udtryk, den protestantiske Kirke bruger om Arvesyndens Tilstedeværelse i Mennesket, er netop at han fødes med *concupiscentia (Omnes homines secundum naturam propagati nascuntur cum peccato h. e. sine metu dei, sine fiducia erga deum et cum concupiscentia)*. Og dog gjør den protestantiske Lære en væsentlig Forskjel mellem det senere Menneskes Uskyldighed (hvis der kan være Tale om en saadan) og Adams.

Den psychologiske Forklaring maa ikke besnakke Pointen, men blive i sin elastiske Tvetydighed, af hvilken Skylden bryder frem i det qualitative Spring.

---

den persiske Konge] Kambyses skal ved Beleiringen af Pelusium have stillet Ægypternes hellige Dyr foran sin Hær og derved forhindret de Beleirede i at skyde paa den. Polyæn. Strategem. 7, 9. *Omnes homines* osv.] Alle Mennesker, der er avlede paa naturlig Maade, fødes med Synd, d. v. s. uden Gudsfrygt, uden Tillid til Gud og med Begjær. Conf. Aug. I, 2, 1.

§ 5.

Begrebet Angest.

Uskyldigheden er Uvidenhed. I Uskyldigheden er Mennesket ikke bestemmet som Aand, men sjelelig bestemmet i umiddelbar Eenhed med sin Naturlighed. Aanden er drømmende i Mennesket. Denne Opfattelse er ganske i Overeensstemmelse med Bibelens, der ved at negte Mennesket i Uskyldigheden Kjendskab til Forskjellen mellem Godt og Ondt bryder Staven over alle katholsk-fortjenstlige Phantasterier.

I denne Tilstand er der Fred og Hvile; men der er paa samme Tid noget Andet, hvilket ikke er Ufred og Strid; thi der er jo Intet at stride med. Hvad er det da? Intet. Men hvilken Virkning har Intet? Det føder Angest. Dette er Uskyldighedens dybe Hemmelighed, at den paa samme Tid er Angest. Drømmende projekterer Aanden sin egen Virkelighed, men denne Virkelighed er Intet, men dette Intet seer Uskyldigheden bestandig udenfor sig.

Angest er en Bestemmelse af den drømmende Aand, og hører som saadan hjemme i Psychologien. Vaagen er Forskjellen mellem mig selv og mit Andet sat, sovende er den suspenderet, drømmende er den et antydet Intet. Aandens Virkelighed viser sig bestandig som en Skikkelse, der frister dens Mulighed, men er borte saa snart den griber efter den, og er et Intet, der kun kan ængste. Mere kan den ikke, saa længe den kun viser sig. Begrebet Angest seer man næsten aldrig behandlet i Psychologien, jeg maa derfor gjøre opmærksom paa, at det er aldeles forskjelligt fra Frygt og lignende Begreber, der referere sig til noget bestemt, medens Angest er Frihedens Virkelighed som Mulighed for Muligheden. Man vil derfor ikke finde Angest hos Dyret, netop fordi det i sin Naturlighed ikke er bestemmet som Aand.

Naar vi ville betragte de dialektiske Bestemmelser i Angest, da viser det sig, at disse netop have den psychologiske Tvetydighed. Angest er en sympathetisk Antipathie og en antipathetisk Sympathie. Man seer, tænker jeg, letteligen, at det er i en ganske anden Forstand en psychologisk Bestemmelse end hiin *concupiscentia.* Sprogbrug bekræfter det fuldkommen, man siger: den søde Angest, den søde Beængstelse, man siger: en underlig Angest, en sky Angest o. s. v.

Bibelens] 1. Mose Bog 3, 5.

Den Angest, der er sat i Uskyldigheden, er da for det første ingen Skyld, for det andet er den ingen besværende Byrde, ingen Lidelse, der ikke lod sig bringe i Samklang med Uskyldighedens Salighed. Naar man vil iagttage Børn, vil man finde denne Angest bestemtere antydet som en Søgen efter det Eventyrlige, det Uhyre, det Gaadefulde. At der gives Børn, hos hvilke den ikke findes, beviser Intet; thi Dyret har den heller ikke, og jo mindre Aand jo mindre Angest. Denne Angest hører Barnet saa væsentligen til, at han ikke vil undvære den; om den end ængster ham, fængsler den ham dog i sin søde Beængstelse. Hos alle de Nationer, hos hvilke det Barnlige er bevaret som Aandens Drømmen, er denne Angest; og jo dybere den er, jo dybere er Nationen. Det er kun en prosaisk Dumhed, der mener, at det er en Desorganisation. Angest har her samme Betydning som Tungsind paa et langt senere Punkt, hvor Friheden, efter at have gjennemløbet de ufuldkomne Former af sin Historie, i dybeste Forstand skal komme til sig selv*).

Ligesom da Angestens Forhold til sin Gjenstand, til Noget, hvilket er Intet (Sprogbrug siger ogsaa prægnant: at ængstes for Intet), er aldeles tvetydigt, saaledes vil den Overgang, der her kan gjøres fra Uskyldighed til Skyld, netop være saa dialektisk, at den viser, at Forklaringen er, hvad den skal være, psychologisk. Det qualitative Spring er udenfor al Tvetydighed, men den, der gjennem Angest bliver skyldig, han er jo uskyldig; thi det var ikke ham selv, men Angesten, en fremmed Magt, der greb ham, en Magt, han ikke elskede, men ængstedes for; — og dog er han jo skyldig, thi han sank i Angesten, som han dog elskede idet han frygtede den. Der gives i Verden intet Tvetydigere end dette, og derfor er denne den eneste psychologiske, medens den, for atter at gjentage det, aldrig falder paa at ville være Forklaringen, der forklarer det qualitative Spring. Enhver Forestilling om, at Forbudet fristede ham, eller at Forføreren bedrog ham, har kun for en overfladisk Iagttagelse den tilstrækkelige Tvetydighed, forvansker Ethiken, frembringer en quantitativ Bestemmen, og vil ved Psychologiens Hjælp gjøre Mennesket en Compliment paa det Ethiskes Bekostning, hvilken Compliment Enhver, der er ethisk udviklet, maa frabede sig som en ny end profundere Forførelse.

---

*) Herom kan man eftersee »Enten — Eller« (Kbhvn. 1843), især naar man er opmærksom paa, at første Deel er den Tungsindighed, i sin angestfulde Sympathie og Egoisme, der forklares i anden Deel.

At Angesten kommer tilsyne er det, hvorom Alt dreier sig. Mennesket er en Synthese af det Sjelelige og det Legemlige. Men en Synthese er utænkelig, naar de Tvende ikke enes i et Tredie. Dette Tredie er Aanden. I Uskyldigheden er Mennesket ikke blot Dyr, som han da overhovedet, hvis han noget Øieblik i sit Liv var blot Dyr, aldrig vilde blive Menneske. Aanden er altsaa tilstede, men som umiddelbar, som drømmende. Forsaavidt den nu er tilstede, er den paa en Maade en fjendlig Magt; thi den forstyrrer bestandig det Forhold mellem Sjel og Legeme, der vel har Bestaaen, men dog ikke har Bestaaen, forsaavidt det først faaer det ved Aanden. Paa den anden Side er den en venlig Magt, der jo netop vil constituere Forholdet. Hvilket er da Menneskets Forhold til denne tvetydige Magt, hvorledes forholder Aanden sig til sig selv og til sin Betingelse? Den forholder sig som Angest. Blive af med sig selv kan Aanden ikke; gribe sig selv kan den heller ikke, saa længe den har sig selv udenfor sig selv; synke ned i det Vegetative kan Mennesket heller ikke, thi han er jo bestemmet som Aand; flye Angesten kan han ikke, thi han elsker den; egentlig elske den kan han ikke, thi han flyer den. Nu er Uskyldigheden paa sin Spidse. Den er Uvidenhed, men ikke en dyrisk Brutalitet, men en Uvidenhed, der er bestemmet af Aand, men som netop er Angest, fordi dens Uvidenhed er om Intet. Her er ingen Viden om Godt og Ondt o. s. v.; men Videns hele Virkelighed projekterer sig i Angesten som Uvidenhedens uhyre Intet.

Endnu er Uskyldigheden, men der behøver blot at lyde et Ord, saa er Uvidenheden concentreret. Dette Ord kan Uskyldigheden naturligviis ikke forstaae, men Angesten har ligesom faaet sit første Bytte, istedenfor Intet har den faaet et gaadefuldt Ord. Naar det saaledes hedder i Genesis, at Gud sagde til Adam: »blot af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt maa Du ikke spise«, saa følger det jo af sig selv, at Adam egentlig ikke forstod dette Ord; thi hvor skulde han forstaae Forskjellen paa Godt og Ondt, da denne Adskillelse jo først fulgte med Nydelsen.

Naar man nu antager, at Forbudet vækker Lysten, da faaer man en Viden, istedenfor Uvidenhed, thi Adam maa da have havt en Viden om Friheden, siden Lysten var den at bruge den. Denne Forklaring er derfor bag efter. Forbudet ængster ham, fordi Forbudet vækker Frihedens Mulighed i ham. Hvad der gik Uskyldigheden forbi som Angestens Intet, det er nu kommet ind i ham selv og er atter her et Intet, den ængstende Mulighed af at kunne. Hvad det er, han kan, derom har han ingen Forestilling; thi ellers

forudsætter man jo, hvad i Almindelighed skeer, det Senere, Forskjellen mellem Godt og Ondt. Kun Muligheden af at kunne er der som en høiere Form af Uvidenhed, som et høiere Udtryk af Angest, fordi det i en høiere Forstand er og er ikke, fordi han i en høiere Forstand elsker og flyer det.

Efter Forbudets Ord følge Dommens Ord: da skal Du visseligen døe. Hvad det vil sige, at døe, fatter naturligviis Adam slet ikke, hvorimod der jo Intet er til Hinder for, hvis man antager det sagt til ham, at han har faaet Forestillingen om det Forfærdelige. Selv Dyret kan jo i denne Henseende forstaae det mimiske Udtryk og Bevægelsen i den Talendes Stemme uden at forstaae Ordet. Dersom man lader Forbudet vække Lysten, saa maa man ogsaa lade Straffens Ord vække en afskrækkende Forestilling. Dette forvirrer imidlertid. Forfærdelsen her bliver kun Angest; thi det Udsagte har Adam ikke forstaaet, og har altsaa kun igjen Angestens Tvetydighed. Den uendelige Mulighed af at kunne, som Forbudet vakte, rykkes nu nærmere ved, at denne Mulighed udviser en Mulighed som sin Følge.

Saaledes er Uskyldigheden bragt til sit Yderste. Den er i Angesten i Forhold til det Forbudne og Straffen. Den er ikke skyldig, og dog er der en Angest, som var den tabt.

Længere kan Psychologien ikke komme, men dette kan den naae,* og fremfor Alt dette kan den i sin Iagttagelse af Menneskelivet vise atter og atter.

Jeg knyttede mig her i Slutningen til den bibelske Fortælling. Jeg lod Forbudet og Straffens Røst komme udenfra. Dette har naturligviis piint mangen Tænker. Den Vanskelighed er dog kun at smile ad. Uskyldigheden kan jo godt tale; forsaavidt eier den i Sproget Udtrykket for alt Aandeligt. Forsaavidt behøver man blot at antage, at Adam har talet med sig selv. Den Ufuldkommenhed i Fortællingen, at en Anden taler til Adam om hvad han ikke forstaaer, falder da bort. Fordi Adam har kunnet tale, deraf følger jo ikke i dybere Forstand, at han har kunnet forstaae det Udsagte. Fremfor Alt gjælder dette om Forskjellen mellem Godt og Ondt, hvilken vel er i Sproget, men kun er for Friheden. Uskyldigheden kan godt sige denne Forskjel, men Forskjellen er ikke for den, og har for den kun den Betydning, vi i det Foregaaende have viist.

§ 6.

Angest som Arvesyndens Forudsætning og som forklarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse.

Lad os saa nøiere gjennemgaae Fortællingen i Genesis, idet vi gjøre et Forsøg paa at opgive den fixe Idee, at det er en Mythe, og idet vi minde os om, at ingen Tid har været saa flink i at frembringe Forstands-Myther som vor, der selv frembringer Myther, medens den vil udrydde alle Myther.

Adam var da skabt, havde givet Dyrene Navne (her er altsaa Sproget, om end paa en lignende ufuldkommen Maade, som Børnene lære det ved i Fibelbrættet at kjende et Dyr), men havde ikke fundet Selskab for sig. Eva var skabt, dannet af hans Ribbeen. Hun stod i saa inderligt Forhold til ham som muligt, men dog var det endnu et udvortes Forhold. Adam og Eva er blot en numerisk Gjentagelse. Om der i den Forstand var tusinde Adam'er betyder ikke mere end der er een. Dette med Hensyn til Slægtens Nedstammen fra eet Par. Naturen ynder ikke en betydningsløs Overflødighed. Antager man derfor, at Slægten nedstammer fra flere Par, saa har der været et Øieblik, da Naturen havde en intetsigende Overflødighed. Saasnart Generations-Forholdet er sat, er intet Menneske en Overflødighed; thi hvert Individ er sig selv og Slægten.

Nu følger Forbudet og Dommen. Men Slangen var trædskere end alle Markens Dyr, den forlokkede Qvinden. Om man nu end vil kalde dette en Mythe, da maa man dog ikke glemme, at den slet ikke forstyrrer Tanken eller forvirrer Begrebet saaledes som en Forstands-Mythe gjør det. Mythen lader det foregaae udvortes, der er indvortes.

Hvad her først er at paaagte er, at Qvinden bliver først forført, at hun derpaa forfører Manden. Jeg skal senere søge at udvikle i et andet Capitel, i hvilken Forstand Qvinden er, som man siger, det svagere Kjøn, samt at Angest er hende mere tilhørende end Manden*).

*) Herved er Intet afgjort om Qvindens Ufuldkommenhed i Forhold til Manden. Om Angest end tilhører hende mere end Manden, er Angest dog ingenlunde et Tegn paa Ufuldkommenhed. Skal der være Tale om Ufuldkommenhed, da ligger den i noget Andet, nemlig deri, at hun i Angesten søger ud over sig selv til et andet Menneske, til Manden.

Flere Gange i det Foregaaende er der mindet om, at den Opfattelse, der fremsættes i dette Skrift, ikke negter Syndighedens Forplantelse i Generationen, eller med andre Ord at Syndigheden i Generationen har sin Historie, kun siges der, at denne bevæger sig i quantitative Bestemmelser, medens bestandig Synden kommer ind ved Individets qualitative Spring. En Betydning af Generationens Quantiteren kan man allerede see her. Eva er det Deriverede. Vel er hun skabt ligesom Adam, men hun er skabt ud af en foregaaende Skabning. Vel er hun uskyldig ligesom Adam, men der er ligesom en Ahnelse om én Disposition, der vel ikke er, men dog kan synes som et Vink om den ved Forplantelsen satte Syndighed, der er det Deriverede, hvilket prædisponerer den Enkelte uden dog at gjøre ham skyldig.

Hvad der i § 5 er sagt om Forbudets og Dommens Ord maa her mindes. Den Ufuldkommenhed i Fortællingen, hvorledes Nogen skulde falde paa at sige til Adam, hvad han væsentlig ikke kan forstaae, falder bort, naar vi betænke, at den Talende er Sproget, og det altsaa er Adam selv, der taler*).

Nu staaer Slangen tilbage. Jeg er ingen Ven af Aandrighed, og skal *volente deo* modstaae Slangens Fristelser, der, som den i Tidens Begyndelse fristede Adam og Eva, i Tidens Løb fristede Skribenterne — til at være aandrige. Jeg tilstaaer hellere reent ud, at jeg ingen bestemt Tanke kan knytte til den. Vanskeligheden med Slangen er desuden en ganske anden, den nemlig at lade Fristelsen komme udvortes fra. Dette strider ligefrem mod Bibelens Lære, mod det bekjendte classiske Sted hos Jakob, at Gud frister Ingen og fristes og ikke af Nogen, men at Enhver fristes af sig selv. Naar man nemlig troer, at have reddet Gud ved at lade Mennesket fristes af Slangen, og forsaavidt mener at være i Overeensstemmelse med Jakob, »at Gud frister Ingen«, saa støder man

*) Hvis man her yderligere vil sige, at saa bliver det et Spørgsmaal, hvorledes det første Menneske lærte at tale, saa vil jeg svare, at det er ganske sandt, men tillige, at det ligger udenfor denne hele Undersøgelses Omfang. Dette maa dog ikke misforstaaes, som om jeg ved mit undvigende Svar efter moderne philosophisk Skik tillige vilde give mig Mine af, at paa et andet Sted kunde jeg besvare det. Men saa meget staaer dog fast, at det ikke gaaer an, at lade Mennesket selv have opfundet Sproget.

---

volente deo med Guds Hjælp. Jakob] 1, 13 f.

an mod det Næste, at Gud ikke fristes af Nogen; thi Slangens Attentat mod Mennesket var tillige en indirecte Fristelse mod Gud ved at blande sig ind i Forholdet mellem Gud og Mennesket; og man støder an mod det Tredie, at ethvert Menneske fristes af sig selv.

Nu følger Syndefaldet. Dette kan Psychologien ikke forklare; thi det er det qualitative Spring. Men lad os et Øieblik betragte Følgen, som den angives i hiin Fortælling, for endnu engang at fæste Blikket paa Angesten som Arvesyndens Forudsætning.

Følgen var en dobbelt, at Synden kom ind i Verden, og at det Sexuelle blev sat, og det Ene skal være uadskilleligt fra det Andet. Dette er af yderste Vigtighed for at vise Menneskets oprindelige Tilstand. Var han nemlig ikke en Synthese, der hvilede i et Tredie, saa kunde Eet ikke have to Følger. Var han ikke en Synthese af Sjel og Legeme, der bæres af Aand, kunde det Sexuelle aldrig komme ind med Syndigheden.

Projektmagerier ville vi lade udenfor, og ganske simpelt antage den sexuelle Forskjelligheds Tilstedeværen før Syndefaldet, kun at den dog ikke var, fordi den ikke er i Uvidenhed. I denne Henseende have vi Medhold i Skriften.

I Uskyldigheden var Adam som Aand drømmende Aand. Synthesen er altsaa ikke virkelig; thi det Forbindende er netop Aanden, og denne er endnu ikke sat som Aand. Hos Dyret kan den sexuelle Forskjellighed være udviklet instinktagtigt, men saaledes kan et Menneske ikke have den, netop fordi han er Synthese. I det Øieblik da Aanden sætter sig selv, sætter den Synthesen, men for at sætte Synthesen, maa den først adskillende gjennemtrænge den, og det yderste af det Sandselige er netop det Sexuelle. Denne Yderlighed kan Mennesket først naae, i det Øieblik Aanden bliver virkelig. Før den Tid er han ikke Dyr, men heller ikke egentlig Menneske, først i det Øieblik han bliver Menneske, bliver han det ogsaa derved, at han tillige er Dyr.

Syndigheden er da ikke Sandseligheden, ingenlunde, men uden Synden ingen Sexualitet og uden Sexualitet ingen Historie. En fuldkommen Aand har hverken det Ene eller det Andet, hvorfor jo ogsaa den sexuelle Differents er hævet i Opstandelsen, og hvorfor heller ingen Engel har Historie. Selv om Michael havde optegnet alle de Ærinder, i hvilke han var bleven udsendt, og som han havde fuldkommet, er dette jo dog ikke hans Historie. Først i det

---

Medhold i Skriften] jvfr. 1. M. B. 2, 25.

Sexuelle er Synthesen sat som Modsigelse, men tillige, som enhver Modsigelse, som Opgave, hvis Historie i samme Øieblik begynder. Denne er Virkeligheden, forud for hvilken Frihedens Mulighed gaaer. Men Frihedens Mulighed er ikke at kunne vælge det Gode eller det Onde. En saadan Tankeløshed er ligesaa lidet i Skriftens som i Tænkningens Medfør. Muligheden er at kunne. I et logisk System er det nemt nok at sige, at Muligheden gaaer over til Virkelighed. I Virkeligheden er det ikke saa let, og der behøves en Mellembestemmelse. Denne Mellembestemmelse er Angesten, hvilken ligesaa lidet forklarer det qualitative Spring, som den ethisk retfærdiggjør det. Angest er ikke en Bestemmelse af Nødvendigheden, men heller ei af Friheden, den er en hildet Frihed, hvor Friheden ikke er fri i sig selv, men hildet, ikke i Nødvendigheden, men i sig selv. Er Synden kommen nødvendigt ind i Verden (hvilket er en Modsigelse), saa er der ingen Angest. Er Synden kommen ind ved en Akt af et abstrakt *liberum arbitrium* (der da ligesaa lidet som senere i Verden har existeret i Begyndelsen, da det er en Tanke-Uting), saa er der heller ikke Angest. Logisk at ville forklare Syndens Indkommen i Verden, er en Taabelighed, der kun kan falde Folk ind, der ere latterligen bekymrede for at faae en Forklaring.

Dersom jeg her havde Lov at gjøre et Ønske, saa vilde jeg ønske, at ingen Læser var dybsindig nok til at spørge: hvis Adam nu ikke havde syndet? I det Øieblik Virkeligheden er sat, gaaer Muligheden ved Siden som et Intet, der frister alle tankeløse Mennesker. At Videnskaben dog ikke kan beslutte sig til at holde Menneskene i Ave og sig selv i Tømme! Naar Een gjør et dumt Spørgsmaal, da see man vel til, at man ikke svarer ham; thi ellers er man nok saa dum som Spørgeren. Det Taabelige i hiint Spørgsmaal ligger ikke saa meget i Spørgsmaalet, som i at man dermed henvender sig til Videnskaben. Naar man bliver hjemme med det, som den kloge Else med sine Projekter, sammenkalder ligesindede Venner, saa har man dog nogenlunde forstaaet sin Dumhed. Videnskaben kan derimod ikke forklare Sligt. Enhver Videnskab ligger enten i en logisk Immanents, eller i Immanentsen indenfor en Transcendents, hvilken den ikke kan forklare. Synden er nu netop

---

liberum arbitrium fri Villie. den kloge Else] i Grimms Kinder- u. Hausmärchen I Nr. 34 (2. Udg. S. 173). (Kommaet efter Projekter findes i Ms. og stemmer med K.s Interpunktion, naar han skriver, men burde have været slettet i den trykte Text.)

hiin Transcendents, hiin *discrimen rerum,* i hvilken Synden kommer ind i den Enkelte som den Enkelte. Anderledes kommer Synden ikke ind i Verden, og er aldrig kommen anderledes ind. Naar da den Enkelte er taabelig nok til at spørge om Synden som om noget ham uvedkommende, saa spørger han som en Nar; thi enten veed han slet ikke, hvad der er Tale om, og kan umuligen faae det at vide, eller han veed det og forstaaer det, samt at ingen Videnskab kan forklare ham det. Imidlertid har Videnskaben dog stundom været føielig nok til at imødekomme sentimentale Ønsker med grublende Hypotheser, om hvilke den da tilsidst selv indrømmede, at de ikke forklarede tilstrækkeligt. Dette er nu ogsaa ganske sandt; men Forvirringen er, at Videnskaben ikke energisk afviste taabelige Spørgsmaal, og derimod bestyrkede overtroiske Mennesker i, at der engang skulde komme en videnskabelig Projektmager, der var Mand for at hitte paa det Rette. Man taler om, at det er 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, aldeles paa samme Maade som at det er 4000 Aar siden, at Nebucadnezar blev en Oxe. Naar man opfatter Sagen saaledes, er det intet Under, at Forklaringen bliver derefter. Hvad der i een Henseende er det Simpleste af Verden, det gjør man til det Vanskeligste. Hvad det eenfoldigste Menneske forstaaer paa sin Viis og ganske rigtigt, fordi han forstaaer, at det ikke just er 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, det har Videnskaben ved Projektmageres Kunst faaet udsat som et Priisspørgsmaal, der endnu aldrig er blevet fyldestgjørende besvaret. Hvorledes Synden kom ind i Verden, forstaaer ethvert Menneske ene og alene ved sig selv; vil han lære det af en Anden, da vil han *eo ipso* misforstaae det. Den eneste Videnskab, der kan gjøre lidt, er Psychologien, der dog selv indrømmer, at den ikke forklarer, og ikke kan og ikke vil forklare Mere. Dersom nogen Videnskab kunde forklare det, saa er Alt forvirret. At Videnskabsmanden skal glemme sig selv, er ganske sandt; men derfor er det ogsaa saa heldigt, at Synden ikke er noget videnskabeligt Problem, og derfor ingen Videnskabsmand, saalidet som nogen Projektmager, forpligtet til at glemme, hvorledes Synden kom ind i Verden. Vil han det, vil han høimodigen glemme sig selv, da bliver han i sin Iver for at forklare hele Menneskeheden ligesaa comisk som hiin Hofraad, der i den Grad offrede sig for

discrimen rerum Krise. Nebucadnezar blev en Oxe] se Daniels Bog 4, 25 & 33. De 4000 Aar er et vilkaarligt Tal; Nebucadnezar levede omkring 600 f. Chr. Verdens Skabelse sættes derimod almindelig til ca. 4000 Aar f. Chr.

at aflægge sit Visitkort hos Creti og Pleti, at han derudover tilsidst glemte, hvad han selv heed. Eller hans philosophiske Begeistring gjør ham saa selvforglemmende, at han behøver en skikkelig nøktern Ægteviv, hvem han kan spørge, som Soldin spurgte Rebecca, da ogsaa han i begeistret Selvforglemmelse tabte sig i Passiarens Objektivitet: Rebecca, er det mig, som taler?

At min høistærede Samtids beundrede Videnskabs-Mænd, der i deres, for den hele Menighed vitterlige Bekymring for og Søgen efter Systemet, vel ogsaa ere bekymrede for at finde en Plads i det for Synden, ville finde dette høist uvidenskabeligt, er aldeles i sin Orden. Lad kun Menigheden søge med, eller dog indeslutte hine dybe Søgere i sine fromme Forbønner, de finde Pladsen ligesaa vist som Den, der søger efter den brændende Tamp, finder den, naar han ikke mærker, at den brænder i Haanden paa ham.

Soldin] en Boghandler i Grønnegade, om hvem følgende Anecdote fortælles: En Kunde kom ind i Butiken, og medens S. var oppe paa en Stige for at hente en Bog, sagde Kunden nogle Ord til hans Kone med Soldins Stemme og Tonefald. S. vendte sig da til Konen og spurgte: Rebecca, er det mig som taler? (Efter mundtlig Tradition.)

Caput II.

Angest som Arvesynden progressivt.

Med Syndigheden blev Sexualiteten sat. I samme Øieblik begynder Slægtens Historie. Som da Syndigheden i Slægten bevæger sig i quantitative Bestemmelser, saa gjør Angesten det ogsaa. Arvesyndens Følge eller Arvesyndens Tilstedeværen i den Enkelte er Angest, der kun er quantitativt forskjellig fra Adams. I Uskyldighedens Tilstand, og en saadan maa der jo ogsaa kunne være Tale om i det senere Menneske, maa Arvesynden have den dialektiske Tvetydighed, ud af hvilken Skylden bryder i det qualitative Spring. Derimod vil Angesten i et senere Individ kunne være mere reflekteret, end i Adam, fordi den quantitative Tilvæxt, som Slægten tilbagelægger, nu gjør sig gjældende i ham. Angest bliver dog her saa lidt som nogensinde en Ufuldkommenhed hos Mennesket, og man maa tvertimod sige, jo oprindeligere et Menneske, jo dybere Angest, fordi den Syndighedens Forudsætning, som hans individuelle Liv supponerer, da han jo kommer ind i Slægtens Historie, maa tilegnes. Forsaavidt har Syndigheden faaet en større Magt, og Arvesynden er voxende. At der gives Mennesker, der slet ingen Angest mærke, maa forstaaes ligesom, at Adam ingen vilde have fornummet, hvis han havde været blot Dyr.

Det senere Individ er ligesom Adam en Synthese, der skal bæres af Aand; men Synthesen er en deriveret, og forsaavidt er Slægtens Historie sat med deri; heri ligger det Mere eller Mindre Angesten hos det senere Individ. Dog er dets Angest ikke Angest for Synden; thi Forskjellen mellem Godt og Ondt er ikke, da

denne Forskjel kun er ved Frihedens Virkelighed. Er denne Forskjel der, da er den kun som en anet Forestilling, der dog ved Slægtens Historie igjen kan betyde et Mere eller Mindre.

At Angesten i det senere Individ er mere reflekteret som en Følge af dets Participeren i Slægtens Historie, hvilken er at sammenligne med Vane, der jo er den anden Natur, men dog ikke en ny Qualitet, men kun quantitativ Progres, kommer deraf, at Angesten nu ogsaa i en anden Betydning kommer ind i Verden. Synden kom ind i Angesten, men Synden førte igjen Angesten med sig. Syndens Virkelighed er nemlig en Virkelighed, der ikke har Bestaaen. Paa den ene Side er Syndens Continuitet den Mulighed, der ængster; paa den anden Side er Muligheden af en Frelse igjen et Intet, hvilket Individet baade elsker og frygter; thi dette er altid Mulighedens Forhold til Individualiteten. Først i det Øieblik Frelsen virkeligen er sat, først da er denne Angest overvunden. Menneskets og Skabningens Forlængsel er ikke, som man sentimentalt har meent det, en sød Længsel; thi blot for at Længselen skulde kunne være en saadan, maatte Synden være afvæbnet. Den, der med Sandhed vil sætte sig ind i Syndens Tilstand, og hvorledes dens Forventning af Frelsen kan være, han vil vist indrømme dette, og genere sig en lille Smule for æsthetisk Ugeneerthed. Synden i Mennesket har, saalænge der kun er Tale om Forventning, endnu Magten, og opfatter naturligviis Forventningen fjendtligt. (Dette bliver senere behandlet.) Naar Frelsen er sat, er Angesten lagt bagved ligesom Muligheden. Den er derfor ikke tilintetgjort, men spiller nu en anden Rolle, naar den benyttes retteligen. (Cap. V.)

Den Angest, som Synden bringer ind med sig, er vel nærmest først idet Individet selv sætter Synden, men er dog ogsaa dunkelt tilstede som et Mere eller Mindre i Slægtens quantitative Historie. Derfor vil man her endog støde paa det Phænomen, at En synes at blive skyldig blot i Angesten for sig selv, hvilket der ikke kunde være Tale om med Hensyn til Adam. At ethvert Individ desuagtet bliver skyldigt kun ved sig selv, er vist nok; men det Quantitative i Slægtsforholdet har her naaet sit Maximum og vil have Magt til at forvirre enhver Betragtning, naar man ikke fastholder den angivne Forskjel mellem det Quantitative og det qualitative Spring. Dette Phænomen skal senere blive Gjenstand for Omtale. I Almindelighed ignoreres det; det er jo det nemmeste. Eller det opfattes sentimentalt og rørende, med en feig Sympathie, der takker Gud for ikke at være bleven en Saadan, uden at fatte, at en saadan Taksigelse er et Forræderi mod Gud og mod sig selv, og uden

at betænke, at Livet altid gjemmer analoge Phænomener, som man maaskee ikke skal undgaae. Sympathie skal man have, men denne Sympathie er først sand, naar man ret dybt tilstaaer sig selv, at hvad der er hændet eet Menneske, kan hænde Alle. Da først gavner man ogsaa sig selv og Andre. Den Læge ved en Daareanstalt, der er dum nok til at troe sig i al Evighed klog og sin smule Forstand assureret for al Skade i Livet, han er vel i en vis Forstand klogere end de Afsindige, men han er tillige dummere, og han skal vist heller ei helbrede Mange.

Angest betyder da nu to Ting. Den Angest, i hvilken Individet sætter Synden ved det qualitative Spring, og den Angest, der er kommen ind og kommer ind med Synden, og som forsaavidt ogsaa quantitativt kommer ind i Verden, for hver Gang et Individ sætter Synden.

Det er ikke min Hensigt at skrive et lærdt Værk, eller spilde Tiden paa at opsøge literaire Beviissteder. Ofte mangle de Exempler, som anføres i Psychologier, den egentlige psychologisk-poetiske Myndighed. De staae som et isoleret, *notarialiter* beviist Faktum, men netop derfor veed man ikke, om man skal lee eller græde ad en saadan eensom Stivstikkers Forsøg paa at ville danne en Slags Regel. Den, der efter en ordentlig Maalestok har beskæftiget sig med Psychologie og psychologisk Iagttagelse, har erhvervet sig en almindelig menneskelig Bøielighed, der gjør ham istand til strax at kunne danne sit Exempel, der om det end ikke har Facticitetens Autoritet, dog har en anden Myndighed. Som den psychologiske Iagttager bør være smidigere end en Liniedandser for at kunne bøie sig ind under Menneskene og eftergjøre deres Stillinger, som hans Taushed i Fortrolighedens Øieblik bør være forførerisk og vellystig, at det Forborgne kan finde Behag i at smutte frem og smaasnakke med sig selv i denne konstigt tilveiebragte Ubemærkethed og Stilhed, saaledes bør han ogsaa have en digterisk Oprindelighed i sin Sjel til strax at kunne skabe det Totale og Regelmæssige af hvad der i Individet bestandig kun er deelviis og uregelmæssigt tilstede. Naar han da har perfectioneret sig, skal han ikke behøve at hente sine Exempler fra literaire Repertoirer og opdiske halv-

---

notarialiter ved Notarius publicus.

døde Reminiscentser, men bringe sine Iagttagelser lige frisk fra Vandet, endnu sprællende og spillende i deres Farveskær. Han skal heller ikke behøve at løbe Livet af sig for at blive opmærksom paa Noget. Tvertimod skal han sidde ganske rolig paa sit Værelse som en Politi-Agent, der dog veed Alt, hvad der foregaaer. Hvad han behøver, kan han strax danne; hvad han behøver har han strax ved Haanden i Kraft af sin almindelige Praxis, ligesom man i et vel indrettet Huus ikke behøver at gaae ned paa Gaden for at hente Vand, men har det i Etagen ved et Høitryk. Skulde han blive tvivlsom, da er han saa orienteret i Menneskelivet og hans Blik saa inquisitorisk skarpt, at han veed, hvor han skal søge og let opdager en nogenlunde Individualitet, der er tjenlig til Experimentet. Hans Iagttagelse skal blive troværdig trods Nogens, om han end ikke belægger den med Navn eller med lærde Citater, at i Sachsen var der en Bondepige, hos hvem en Læge iagttog, i Rom levede der en Keiser, om hvem en Historieskriver fortæller, o. s. v., som var det saa, at Sligt kun kommer frem eengang hver tusinde Aar. Hvad Interesse har saa Psychologien. Nei det er Altsammen, skeer hver Dag, naar blot Iagttageren er der. Hans Iagttagelse skal have Friskhedens Præg og Virkelighedens Interesse, naar han bruger den Forsigtighed at controllere sin Iagttagelse. Han eftergjør til den Ende paa sig selv enhver Stemning, enhver sjelelig Tilstand, som han opdager hos en Anden. Derpaa seer han, om han kan skuffe den Anden ved Eftergjørelsen, om han kan rive ham ind i den yderligere Udførelse, hvilken er hans egen Skabning i Kraft af Ideen. Vil man saaledes iagttage en Lidenskab, da vælger man sit Individ. Nu gjælder det om Stilhed, Taushed, Ubemærkelighed, at man kan aflure ham Hemmeligheden. Derpaa indøver man, hvad man har lært, indtil man er istand til at skuffe ham. Derpaa digter man Lidenskaben, og viser sig nu for ham i Lidenskabens overnaturlige Størrelse. Er det gjort rigtigt, da vil Individet føle en ubeskrivelig Lindring og Satisfaktion, ligesom en Sindssvag føler det, naar man har fundet og digterisk grebet hans fixe Idee, og nu udfører den videre. Lykkes det ikke, da kan det have sin Grund i en Feil i Operationen, men det kan ogsaa have sin Grund i, at Individet var et daarligt Exemplar.

§ 1.

Objektiv Angest.

Naar vi bruge det Udtryk: objektiv Angest, saa kunde man derved nærmest komme til at tænke paa hiin Uskyldighedens

Angest, hvilken er Frihedens Reflexion i sig selv i sin Mulighed. Herimod at ville indvende, at man oversaae, at vi nu befinde os paa et andet Punkt i Undersøgelsen, vil ikke være et tilstrækkeligt Svar. Derimod turde det være tjenligere at minde om, at Distinctionen objektiv Angest ligger i Adskillelsen fra subjektiv Angest, en Distinction, der ikke kan være Tale om i Adams Uskyldigheds-Tilstand. I strængeste Forstand er den subjektive Angest den i Individet satte Angest, der er Følgen af hans Synd. Om Angest i denne Forstand vil der blive Tale i et senere Capitel. Men naar Ordet tages saaledes, da falder Modsætningen af en objektiv Angest bort, da viser Angest sig netop som hvad den er, som det Subjektive. Distinctionen mellem objektiv og subjektiv Angest hører derfor hjemme i Betragtningen af Verden og det senere Individs Uskyldigheds-Tilstand. Inddelingen fremtræder her saaledes, at subjektiv Angest nu betegner den i den Enkeltes Uskyldighed værende Angest, der svarer til Adams, men som ved Generationens quantiterende Bestemmen dog er quantitativt forskjellig fra hiin. Ved objektiv Angest derimod forstaae vi Reflexen af hiin Generationens Syndighed i den ganske Verden.

I det foregaaende Capitel § 2 blev der mindet om, at det Udtryk: »ved Adams Synd kom Syndigheden ind i Verden« indeholdt en udvortes Reflexion; her er Stedet til atter at optage hiint Udtryk i den Sandhed, der dog kan ligge i det. I det Øieblik Adam har sat Synden, da forlader Betragtningen ham for at betragte Begyndelsen af ethvert senere Individs Synd; thi nu er Generationen sat. Dersom ved Adams Synd Slægtens Syndighed er sat i samme Forstand som den opreiste Gang o. s. v., saa er Begrebet Individ hævet. Dette blev udviklet i det Foregaaende, hvor der tillige blev protesteret mod en experimenterende Nysgjerrighed, der vilde behandle Synden som et Curiosum, og det Dilemma blev stillet, at man enten maatte fingere en Spørgende, der end ikke vidste, hvad han spurgte om, eller en Spørgende, der vidste det, og hvis pretentionsfulde Uvidenhed blev en ny Synd.

Naar nu Alt dette er fastholdt, saa faaer derved hiint Udtryk sin limiterede Sandhed. Det Første sætter Qualiteten. Adam sætter da Synden i sig selv men ogsaa for Slægten. Men Slægtsbegrebet er for abstrakt til at kunne sætte en saa concret Kategorie som Synden, hvilken netop sættes derved, at den Enkelte selv sætter den som den Enkelte. Syndigheden i Slægten bliver da kun en quantitativ Approximeren; men denne tager sin Begyndelse med Adam. Heri ligger den større Betydning, som Adam har fremfor

ethvert andet Individ i Slægten, heri ligger Sandheden af hiint Udtryk. Dette maa endog en Orthodoxie, der vil forstaae sig selv, indrømme, da den jo lærer, at ved Adams Synd saavel Slægten som Naturen faldt ind under Synden; men i Forhold til Naturen gaaer det dog vel ikke an, at lade Synden være kommen ind som Syndens Qvalitet.

Idet da Synden kom ind i Verden, fik dette Betydning for hele Skabningen. Denne Syndens Virkning i den ikke-menneskelige Tilværelse har jeg betegnet som objektiv Angest.

Hvad her menes kan jeg antyde ved at minde om Skriftordet ἀποκαραδοκια τῆς κτίσεως. (Rom. 8, 19.) Forsaavidt der nemlig skal være Tale om en Forlængsel, følger det af sig selv, at Skabningen befinder sig i en Ufuldkommenhedens Tilstand. Man overseer ofte ved saadanne Udtryk og Bestemmelser som Længsel, Forlængsel, Forventning o. s. v., at disse involvere en foregaaende Tilstand, og at denne derfor er tilstede og gjør sig gjældende paa samme Tid som Længselen vikler sig ud. Den Tilstand, i hvilken den Forventende er, er han ikke geraadet i ved et Tilfælde o. s. v., saa at han befinder sig aldeles fremmed i den, men han producerer den paa samme Tid selv. En saadan Længsels Udtryk er Angest; thi i Angesten forkynder den Tilstand sig, ud af hvilken han længes, og forkynder sig, fordi Længselen alene er ikke nok til at frelse ham.

I hvilken Forstand Skabningen ved Adams Synd sank i Fordærvelse, hvorledes Friheden, idet den blev sat derved, at dens Misbrug sattes, kastede en Mulighedens Reflex og en Medinteresseerthedens Zittren over Skabningen, i hvilken Forstand dette maatte skee, fordi Mennesket er Synthesen, hvis yderligste Modsætninger bleve satte, og hvis ene Modsætning netop ved Menneskets Synd blev en langt yderligere Modsætning end den var iforveien — alt dette har ikke sin Plads i en psychologisk Overveielse, men hører hjemme i Dogmatiken, i Forsoningen, i hvis Forklaring denne Videnskab forklarer Syndighedens Forudsætning*).

*) Saaledes maa nemlig Dogmatiken lægges an. Enhver Videnskab maa fremfor Alt energisk gribe sin egen Begyndelse, og ikke leve i vidtløftig Omgængelse med andre. Begynder Dogmatiken med at ville forklare Syndigheden, eller med at ville bevise dens Virkelighed, da skal der aldrig blive nogen Dogmatik ud deraf, dens hele Existents vil blive problematisk og svævende.

ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως (apokaradokia tes ktiseos), Skabningens Forlængsel.

Denne Angest i Skabningen kan man vel med Rette kalde objektiv Angest. Den frembragtes ikke af Skabningen, men frembragtes derved, at der faldt en ganske anden Belysning over den derved, at ved Adams Synd Sandseligheden nedsattes til, og forsaavidt Synden vedbliver at komme ind i Verden, bestandig nedsættes til at betyde Syndighed. Man seer let, at denne Opfattelse ogsaa i den Forstand har sine Øine med sig, at den parerer mod den rationalistiske Anskuelse, at Sandselighed som saadan er Syndighed. Efterat Synden er kommen ind i Verden, og hver Gang Synden kommer ind i Verden, bliver Sandselighed Syndighed; men det, den bliver, var den ikke iforveien. Fr. Baader har ofte nok protesteret mod den Sætning, at Endeligheden, at Sandseligheden som saadan er Syndigheden. Naar man imidlertid her ikke passer paa, faaer man Pelagianismen fra en ganske anden Side. Fr. Baader har nemlig i sin Bestemmelse ikke bragt Slægtens Historie med i Beregning. I Slægtens Quantiteren (altsaa uvæsentlig) er Sandseligheden Syndighed; i Forhold til Individet ikke, førend det selv ved at sætte Synden, atter gjør Sandselighed til Syndighed.

Enkelte Mænd af den schellingske*) Skole have især været

*) Hos Schelling selv er der ofte nok Tale om Angest, Vrede, Qval, Liden o. s. v. Dog bør man altid forholde sig lidt mistænksomt mod Sligt, for ikke at forvexle Syndens Efterfølge i Skabningen med, hvad det ogsaa betegner hos Schelling, Tilstande og Stemninger i Gud. Ved disse Udtryk betegner han nemlig Guddommens, om jeg saa tør sige, Skaber-Veer. Med Forestillings-Udtryk betegner han, hvad han tildeels ogsaa selv har kaldt det Negative, og hvad der hos Hegel blev i Ordet: det Negative nærmere bestemmet som det Dialektiske. (το ἕτερον.) Tvetydigheden viser sig ogsaa hos Schelling; thi han taler om en Melancholie, der er udbredt over Naturen, og tillige om et Tungsind i Guddommen. Dog er det fornemlig Hovedtanken i Schelling, at Angest o. s. v. fornemlig betegner Guddommens Lidelser for at komme til at skabe. I Berlin udtalte han endnu bestemtere det Samme, ved at sammenligne Gud med Goethe og Joh. v. Müller, der kun befandt

Fr. Baader] f. Ex. i Speculative Dogmatik XVII (Werke VIII, S. 143 ff.). Enkelte Mænd af den schellingske Skole] i Concepten er tilføiet: »Schubert, Eschenmayer, Görres, Steffens«. hos Hegel] f. Ex. i Logiken I (Werke III) S. 43; med udtrykkelig Henvisning til det Platoniske τὸ ἕτερον (to heteron, det Andet) Geschichte der Philosophie II (Werke XIV 2. Aufl.) S. 213. en Melancholie osv.] se Philos. Unters. über das Wesen der menschlichen Freiheit, Werke 1. Abth. VII, S. 399.

opmærksomme paa den Alteration*), der ved Synden er foregaaet med Skabningen. Her har der da ogsaa været Tale om den Angest, der skal være i den livløse Natur. Dog svækkes Virkningen, idet man snart maa troe, at have et Natur-Philosophem for sig, der behandles aandrigt ved Hjælp af Dogmatiken, snart en dogmatisk Bestemmelse, der fryder sig ved en Afglands af Naturbetragtningens magiske Vidunderlighed.

Dog jeg afbryder her, hvad jeg kun har ladet fremkomme for øieblikkelig at transportere ud over nærværende Undersøgelses Grændse. Som Angesten var i Adam kommer den aldrig mere igjen, thi ved ham kom Syndigheden ind i Verden. Paa Grund heraf fik hiin Angest nu tvende Analogier, den objektive Angest i Naturen, og den subjektive Angest i Individet, af hvilke den sidste indeholder et Mere, den første et Mindre end hiin Angest i Adam.

---

sig vel ved at producere, og idet han tillige mindede om, at en saadan Salighed, der ikke kan meddele sig, er Usalighed. Dette nævner jeg her, fordi denne Yttring af ham allerede har været trykt i en lille Piece af Marheineke. Marheineke vil ironisere det. Det skulde man ikke gjøre; thi en kraftig og fuldblodig Antropomorphisme er adskilligt værd. Feilen er imidlertid en anden, og man kan her see et Exempel, hvor besynderligt Alt bliver, naar Metaphysik og Dogmatik forvanskes derved, at Dogmatiken behandles metaphysisk og Metaphysiken dogmatisk.

*) Det Ord Alteration udtrykker ret godt Tvetydigheden. Man siger nemlig alterere i den Betydning at forandre, forvanske, bringe ud af sin oprindelige Tilstand (Tingen bliver et Andet), men man siger ogsaa, at blive altereret i den Forstand, at blive forskrækket, netop fordi dette i Grunden er den første uudblivelige Følge. Saavidt jeg veed bruger Latineren slet ikke dette Ord, men siger mærkeligt nok *adulterare*. Franskmanden siger *altérer les monnaies*, og *être altéré*. Hos os bruges Ordet i daglig Tale almindelig kun i Betydning af at blive forskrækket, og saaledes hører man vel den menige Mand sige: jeg blev ganske altereret. Idet mindste har jeg hørt en Sælgekone sige det.

Marheineke] Zur Kritik der Schellingschen Offenbarungsphilosophie, Berlin 1843, S. 47. Alteration] jvfr. Rosenkranz, Schelling (Danzig 1843), S. 310. (K. sees af Concepten at have benyttet dette Værk her.) *adulterare* egtl.: forføre til Ægteskabsbrud; dernæst: forfalske, forvanske. *altérer les monnaies* forfalske Penge; *être altéré* blive forskrækket.

§ 2.

Subjektiv Angest.

Jo mere reflekteret man tør sætte Angesten, desto lettere kunde det synes at faae den til at slaae over i Skyld. Men her gjælder det, ikke at lade sig bedaare af Approximations-Bestemmelser, at intet »Mere« frembringer Springet, at intet »Lettere« i Sandhed gjør Forklaringen lettere. Holder man ikke fast paa dette, da løber man den Risico, pludselig at støde paa et Phænomen, hvor Alt gaaer saa let, at Overgangen bliver en simpel Overgang, eller den Risico, aldrig at turde afslutte sin Tanke, fordi den reent empiriske Iagttagelse aldrig kan blive færdig. Om derfor Angesten end bliver mere og mere reflekteret, saa beholder dog Skylden, som med det qualitative Spring bryder frem i Angesten, samme Tilregnelighed som Adams, og Angesten samme Tvetydighed.

At ville negte, at ethvert senere Individ har, eller maa forudsættes at have havt en Uskyldigheds-Tilstand, der er Analogien til Adams, vilde ligesaa meget oprøre Enhver, som det vilde ophæve al Tænkning, fordi der da blev et Individ, der ikke var Individ, men kun som Exemplar forholdt sig til sin Art, uagtet det paa samme Tid skulde sees under Individets Bestemmelse: som skyldigt.

Angest kan man sammenligne med Svimmelhed. Den, hvis Øie kommer til at skue ned i et svælgende Dyb, han bliver svimmel. Men hvad er Grunden, det er ligesaa meget hans Øie som Afgrunden; thi hvis han ikke havde stirret ned. Saaledes er Angest den Frihedens Svimlen, der opkommer, idet Aanden vil sætte Synthesen, og Friheden nu skuer ned i sin egen Mulighed, og da griber Endeligheden at holde sig ved. I denne Svimlen segner Friheden. Videre kan Psychologien ikke komme og vil det ikke. I samme Øieblik er Alt forandret, og idet Friheden igjen reiser sig op, seer den, at den er skyldig. Imellem disse tvende Øieblikke ligger Springet. som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare. Den, der bliver skyldig i Angest, han bliver saa tvetydig skyldig som mulig. Angest er en qvindelig Afmagt, i hvilken Friheden daaner, psychologisk talt skeer altid Syndefaldet i Afmagt; men Angest er tillige det mest Selviske, og ingen concret Yttring af Friheden er saa selvisk som Muligheden af enhver Concretion. Dette er igjen det Overvældende, der bestemmer Individets tvetydige, sympathetiske og antipathetiske Forhold. I Angesten er Mulighedens selviske Uendelighed, der ikke frister som et Valg, men besværende ængster med sin søde Beængstelse.

I det senere Individ er Angesten mere reflekteret. Dette kan udtrykkes saaledes, at det Intet, der er Angestens Gjenstand, ligesom mere og mere bliver til Noget. Vi sige ikke, at det virkelig bliver til Noget eller virkelig betyder Noget, vi sige ikke, at der nu istedenfor Intet skulde være at substituere Synden eller noget Andet; thi her gjælder det om det senere Individs Uskyldighed, hvad der gjælder om Adams; Alt dette er kun for Friheden, og er kun idet den Enkelte selv ved det qualitative Spring sætter Synden. Angestens Intet er da her en Complexus af Ahnelser, der reflektere sig i sig selv, blive Individet nærmere og nærmere, skjøndt de væsentlig seet dog atter i Angesten betyde Intet; men vel at mærke ikke et Intet, som Individet Intet har at gjøre med, men et Intet, der levende communicerer med Uskyldighedens Uvidenhed. Denne Reflekterethed er en Prædisponeren, der, før Individet bliver skyldigt, dog væsentligt seet betyder Intet, medens den, idet han ved det qualitative Spring blev skyldig, er den Forudsætning, i hvilken han gaaer ud over sig selv, fordi Synden forudsætter sig selv, naturligviis ikke før den er sat (dette er en Prædestination), men forudsætter sig, idet den er sat.

Vi ville nu lidt nærmere overveie det Noget, hvilket Angestens Intet kan betyde i det senere Individ. I den psychologiske Overveielse gjælder det i Sandhed for Noget. Men den psychologiske Overveielse glemmer ikke, at dersom et Individ uden videre blev skyldigt ved dette Noget, saa er al Betragtning ophævet.

Dette Noget, hvilket da Arvesynden *stricte sic dicta* betyder, er

A. Følgen af Generations-Forholdet.

Det følger af sig selv, at her ikke skal være Tale om, hvad der kan beskæftige Læger, om Een fødes vanskabt o. s. v. Ei heller skal der være Tale om at tilveiebringe et Resultat ved tabellariske Oversigter. Det gjælder her som allevegne om, at Stemningen er den rigtige. Naar man saaledes lærer, at Hagel og Misvæxt maa tilskrives Djævelen, saa kan dette være meget velmeent, men væsentlig er det en Aandrighed, der svækker Begrebet af det Onde, og bringer en næsten spøgende Tone ind i det, ligesom det er æsthetisk spøgende, at sige den dumme Djævel. — Naar man saaledes i Begrebet »Tro« gjør det Historiske saa eensidigen gjældende, at man glemmer dens primitive Oprindelighed i Individet,

---

stricte sic dicta i Ordets strenge Forstand.

da bliver den en endelig Smaalighed istedenfor en fri Uendelighed. Følgen deraf er, at man kan komme til at tale om Troen ligesom Jeronymus hos Holberg, der siger om Erasmus, at han har vildfarende Meninger i Troen, fordi han antager, at Jorden er rund og ikke flad, hvilket den ene Generation efter den anden paa Bjerget havde troet. Paa den Maade kan man ogsaa blive vildfarende i Troen ved at gaae med Pludderhoser, naar alle Folk paa Bjerget gaae med snævre Beenklæder. — Naar man leverer statistiske Oversigter over Syndighedens Forhold, tegner Landkort over dem, hvor man ved Farver og Forhøininger strax hjælper Øiet til Overskuelse, da gjør man et Forsøg paa, at behandle Synden som en Naturmærkværdighed, der ikke er at hæve, men at beregne ligesom det atmosphæriske Tryk og Regnmængden; og den Middelstand, det Gjennemsnitstal, der resulterer, er i en ganske anden Forstand Nonsens end i hine reent empiriske Videnskaber. Det vilde dog blive et meget latterligt Abracadabra, om Een for Alvor vilde sige, at der i Gjennemsnit gik $3\frac{3}{8}$ Tomme Syndighed paa ethvert Menneske, eller at der i Languedoc gaaer kun $2\frac{1}{4}$, men i Bretagne $3\frac{1}{8}$. — Disse Exempler staae ligesaa lidet overflødige som de i Indledningen, da de ere hentede fra den Sphæres Omfang, indenfor hvilken det Følgende skal bevæge sig.

Ved Synden blev Sandseligheden Syndighed. Denne Sætning betyder et Dobbelt. Ved Synden bliver Sandseligheden Syndigheden, og ved Adam kom Synden ind i Verden. Disse Bestemmelser maae bestandigen holde hinanden Stangen; thi ellers udsiges der noget Usandt. Det nemlig, at Sandseligheden engang blev Syndighed er Generationens Historie, men at Sandseligheden bliver det, er Individets qualitative Spring.

Der blev (Cap. I. § 6) mindet om, at Evas Tilblivelse allerede billedligt præfigurerede Generations-Forholdets Følge. Hun betegnede paa en Maade det Deriverede. Det Deriverede er aldrig saa fuldkomment som det Oprindelige*). Dog er Forskjellen her kun en quantitativ. Det senere Individ er væsentlig ligesaa oprindeligt

*) Dette gjælder naturligviis kun i Menneskeslægten, fordi Individet er bestemmet som Aand; i Dyrearter derimod er ethvert senere Exemplar ligesaa godt som det første, eller rettere sagt, det, her at være det første, betyder slet Intet.

Holberg] jvfr. Erasmus Montanus 4. Akt 4. Sc.

som det første. Forskjellen er for alle senere Individer *in pleno*: Derivationen; men Derivationen kan igjen for den Enkelte betyde et Mere eller et Mindre.

Denne Qvindens Derivation indeholder tillige Forklaringen af, i hvilken Forstand hun er svagere end Manden, Noget, der til alle Tider er blevet antaget, hvad enten det er en Pascha, der taler, eller en romantisk Ridder. Forskjellen er imidlertid dog ikke anderledes, end at Manden og Qvinden ere væsentligen lige trods Forskjelligheden. Udtrykket for Forskjellen er, at Angesten er mere reflekteret i Eva end i Adam. Dette har sin Grund i, at Qvinden er mere sandselig end Manden. Her er naturligviis ikke Tale om en empirisk Tilstand eller om et Gjennemsnitstal, men om Synthesens Forskjellighed. Naar der i den ene af Synthesens Dele er et Mere, saa vil som en Følge deraf, idet Aanden sætter sig, Adskillelsen kløfte sig dybere, og Angesten vil i Frihedens Mulighed have et større Spillerum. I Fortællingen i Genesis er det Eva, der forfører Adam. Deraf følger dog ingenlunde, at hendes Skyld er større end Adams, og endnu mindre, at Angesten er en Ufuldkommenhed, da dens Størrelse tvertimod er en Prophetie om Fuldkommenhedens.

Allerede her har Undersøgelsen seet, at Sandselighedens Forhold correspondérer med Angestens. Saasnart nu Generations-Forholdet viser sig, da er, hvad der blev sagt om Eva, blot en Antydning om hvad der er ethvert senere Individs Forhold til Adam, at idet Sandseligheden i Generationen er bleven forøget, er ogsaa Angesten forøget. Generations-Forholdets Følge betyder da et Mere, saaledes, at intet Individ kommer ud af det, der er alle senere Individers Mere i Forhold til Adam, men heller aldrig til et saadant Mere, at han bliver væsentlig forskjellig fra Adam.

Dog forinden vi gaae over til dette, vil jeg først lidt nærmere oplyse den Sætning, at Qvinden er mere sandselig end Manden og mere angest.

At Qvinden er mere sandselig end Manden, viser strax hendes legemlige Organisation. Nærmere at udføre det, er ikke min Sag; men er en Opgave for Physiologien. Derimod skal jeg vise min Sætning paa en anden Maade, nemlig ved æsthetisk at føre hende ind under hendes ideale Synspunkt, hvilket er Skjønheden, mindende om, at den Omstændighed, at dette er hendes ideale Synspunkt, netop viser, at hun er mere sandselig end

---

in pleno under Eet.

Manden. Dernæst skal jeg føre hende ethisk ind under hendes ideale Synspunkt, hvilket er Procreationen, mindende om, at den Omstændighed, at dette er hendes ideale Synspunkt, netop viser, at hun er mere sandselig end Manden.

Naar Skjønheden maa raade, da tilveiebringer den en Synthese, hvor Aanden er udelukket. Dette er Hemmeligheden i hele Græciteten. Forsaavidt er der en Tryghed, en stille Høitidelighed over den græske Skjønhed; men netop derfor er der ogsaa en Angest, som Grækeren vel ikke mærkede, uagtet hans plastiske Skjønhed bævede i den. Derfor er der en Sorgløshed i den græske Skjønhed, fordi Aanden er udelukket, men derfor er der ogsaa en uforklaret dyb Sorg. Derfor er Sandseligheden ikke Syndighed, men en uforklaret Gaade, der ængster; derfor er Naiveteten ledsaget af et uforklarligt Intet, som er Angestens.

Vel opfatter nu den græske Skjønhed Manden og Qvinden væsentlig paa den samme Maade, altsaa ikke aandeligt, men den gjør dog en Forskjel indenfor denne Lighed. Det Aandelige har sit Udtryk i Ansigtet. Ved den mandlige Skjønhed er dog Ansigtet og Udtrykket deri mere væsentlig end ved den qvindelige Skjønhed, om end det Plastiskes evige Ungdom bestandig forhindrer det dybere Aandelige fra at komme frem. Videre at udføre det er ikke min Sag, kun vil jeg eftervise Forskjelligheden i en enkelt Antydning. Venus bliver væsentlig lige skjøn enten hun afbildes sovende, ja hun er maaskee netop skjønnest, og dog er det Sovende netop Udtrykket for Aandens Fraværelse. Deraf kommer det, at jo ældre og jo mere aandeligt udviklet Individualiteten er, desto mindre er Mennesket skjønt i Søvne, hvorimod Barnet er skjønnest i Søvne. Venus dukker op af Havet og fremstilles i en hvilende Stilling, eller i en Stilling, der netop nedsætter Ansigtets Udtryk til det Uvæsentlige. Skal derimod en Apollo fremstilles, da gik det ikke an at lade ham sove, ligesaa lidet som en Jupiter. Apollo blev derved uskjøn, og Jupiter latterlig. Med Bacchus kunde der gjøres en Undtagelse, men han er i den græske Kunst netop Indifferentsen mellem mandlig og qvindelig Skjønhed, hvorfor hans Former ogsaa ere qvindelige. Ved en Ganymed derimod er dog allerede Udtrykket i Ansigtet mere væsentligt.

Da Skjønheden blev en anden, gjentager i Romantiken dog Forskjelligheden sig igjen indenfor den væsentlige Lighed. Medens Aandens Historie (og dette er netop Aandens Hemmelighed, at den altid har Historie) tør præge sig i Mandens Aasyn, saaledes at man glemmer Alt, naar blot dens Skrift er tydelig og ædel, saa vil Qvinden virke paa en anden Maade som Totalitet, om end Ansigtet

har faaet en større Betydning end i Classiciteten. Udtrykket maa nemlig være en Totalitet, der ingen Historie har. Derfor er Taushed ikke blot Qvindens høieste Viisdom, men ogsaa hendes høieste Skjønhed.

Ethisk betragtet culminerer Qvinden i Procreationen. Derfor siger Skriften, at hendes Attraa skal være til Manden. Vel er nemlig ogsaa Mandens Attraa til hende, men hans Liv culminerer ikke i denne Attraa, uden hans Liv enten er daarligt eller fortabt. Men dette, at Qvinden heri culminerer, viser netop, at hun er mere sandselig.

Qvinden er mere angest end Manden. Dette ligger nu ikke i, at hun har mindre physisk Kraft o. s. v., thi den Art Angest er her slet ikke Tale om; men det ligger i, at hun er mere sandselig, og dog væsentlig er aandelig bestemmet ligesom Manden. Hvad man derfor ofte har talt om, at hun er det svagere Kjøn, er mig meget ligegyldigt; thi derfor kunde hun gjerne være mindre angest end Manden. Angest er her bestandig at tage i Retning af Frihed. Naar da Historien i Genesis stik imod al Analogie lader Qvinden forføre Manden, saa er det dog ved nærmere Overveielse aldeles i sin Orden; thi hiin Forførelse er netop en qvindelig Forførelse, da Adam dog egentlig kun igjennem Eva bliver forført af Slangen. Naar der ellers er Tale om Forførelse, da hævder Sprogbrug (bedaare, besnakke o. s. v.) altid Manden Superioriteten.

Hvad der da kan antages at være anerkjendt i al Erfaring, det vil jeg blot vise ved en experimenterende Iagttagelse. Naar jeg tænker mig en ung uskyldig Pige, og nu lader en Mand fæste et attraaende Blik paa hende, da bliver hun angest. Forøvrigt kan hun blive indigneret o. s. v., men først bliver hun angest. Tænker jeg mig derimod en Qvinde fæste et attraaende Blik paa et uskyldigt ungt Menneske, da vil hans Stemning ikke være Angest, men i det Høieste en med Modbydelighed blandet Undseelse, netop fordi han er mere bestemt som Aand.

Ved Adams Synd kom Syndigheden ind i Verden, og Sexualiteten, og denne kom til at betyde Syndigheden for ham. Det Sexuelle blev sat. Der er i Verden baade skriftligt og mundtligt ført megen Passiar angaaende Naiveteten. Kun Uskyldigheden er imidlertid naiv, men den er ogsaa uvidende. Saasnart det Sexuelle er bragt til Bevidsthed, er det Tankeløshed, Affektation, og stundom hvad værre er, et Skjul for Lysten at ville tale om Naivetet.

---

siger Skriften] 1. Mose Bog 3, 16.

Men fordi Mennesket ikke mere er naivt, deraf følger ingenlunde, at han synder. Det er kun disse fade Leflerier, der forlokke Menneskene, netop ved at drage Opmærksomheden bort fra det Sande, fra det Sædelige.

Det hele Spørgsmaal om det Sexuelles Betydning, og dets Betydning i de enkelte Sphærer, er unegtelig hidindtil ringe nok besvaret, og fremfor Alt saare sjeldent besvaret i den rette Stemning. At sige Vittigheder derom er en fattig Kunst, at advare, er ikke vanskeligt, at prædike derom saaledes, at man udelader Vanskeligheden, er ikke heller svært; men at tale ret menneskeligt derom er en Kunst. At lade Skuepladsen og Prædikestolen overtage sig Besvarelsen, saaledes, at den ene generer sig for at sige, hvad den anden siger, og af denne Grund den enes Forklaring bliver himmelskrigende forskjellig fra den anden, er jo egentlig at opgive Alt, og paalægge Menneskene den tunge Byrde, som man selv ikke løfter med en Finger, at finde Meningen i begge Forklaringer, medens de respektive Lærere bestandig kun foredrage den ene. Denne Mislighed vilde man for længe siden have bemærket, hvis ikke Menneskene i disse Tider havde perfektioneret sig i Tankeløshed i at forspilde det saa skjønt anlagte Liv, og i Tankeløshed til støiende at være med, naar der er Snak om en eller anden storartet, uhyre Idee, til hvis Udførelse de forene sig i urokkelig Tro paa Foreningens Magt, om denne Tro end er ligesaa vidunderlig som hiin Øltappers, der udsolgte sit Øl een Skilling under Indkjøbsprisen, og dog regnede paa Vinding; »thi det er Mængden, der skal gjøre det.« Da dette forholder sig saaledes, skal det ikke forundre mig, om Ingen i disse Tider agter paa en saadan Overveielse. Men dette veed jeg, at dersom Socrates nu levede, da vilde han tænke over Sligt, om han end gjorde det bedre eller at jeg saa skal sige guddommeligere end hvad jeg formaaer, og jeg er overbeviist om, at han havde sagt til mig: O! Kjære, deri handler Du retteligen, at Du tænker over saadanne Ting, som vel ere værd at overveie; ja! man kan sidde hele Nætter samtalende, og dog aldrig blive færdig med at udgrunde Menneskenaturens Vidunderlighed. Og denne Forvisning er mig uendelig meget mere værd end hele Samtidens Bravo; thi hiin Forvisning gjør min Sjel urokkelig, Bifaldet vilde gjøre den tvivlsom.

Det Sexuelle som saadant er ikke det Syndige. Den egentlige Uvidenhed derom, naar dette dog skal være væsentligt tilstede, er kun forbeholdt Dyret, som derfor er trælbundet i Instinctets Blindhed og gaaer iblinde. En Uvidenhed, men som tillige er en Uvidenhed om hvad der ikke er, er Barnets. Uskyldigheden er en

Viden, som betyder Uvidenhed. Dens Forskjel fra den sædelige Uvidenhed viser sig let, fordi hiin er bestemmet i Retning af en Viden. Med Uskyldigheden begynder en Viden, hvis første Bestemmelse er Uvidenhed. Dette er Begrebet af Blufærdighed (Schaam). I Blufærdigheden er der en Angest, fordi Aanden er bestemmet i Yderspidsen af Synthesens Differents saaledes, at Aanden ikke blot er bestemmet som Legeme, men som Legeme med den generiske Differents. Dog er Blufærdigheden vel en Viden om den generiske Differents, men ikke som et Forhold til en generisk Differents, det vil sige, Driften er ikke som saadan tilstede. Blufærdighedens egentlige Betydning er, at Aanden ligesom ikke kan vedkjende sig Yderspidsen af Synthesen. Derfor er Blufærdighedens Angest saa uhyre tvetydig. Der er ikke Spor af sandselig Lyst, og dog er der en Skamfuldhed, hvorover? over Intet. Og dog kan Individet døe af Skam, og saaret Blufærdighed er den dybeste Smerte, fordi den er den uforklarligste af alle. Derfor kan Blufærdighedens Angest vaagne ved sig selv. Dog gjælder det naturligviis her om, at det ikke er Lysten, der vil spille denne Rolle. Et Exempel paa det Sidste findes i et Eventyr af Fr. Schlegel. (Sämmtliche Werke 7de Bd. p. 15 i Historien om Merlin).

I Blufærdigheden er den generiske Differents sat, men ikke i Forhold til sit Andet. Dette skeer i Driften. Men da Driften ikke er Instinkt eller blot Instinkt, har den *eo ipso* et τελος, hvilket er Propagationen, medens det Hvilende er Elskoven, det reent Erotiske. Aanden er endnu bestandig ikke sat med. Saasnart den sættes, ikke blot som constituerende Synthesen, men som Aand, saa er det Erotiske forbi. Det høieste hedenske Udtryk derfor er, at det Erotiske er det Comiske. Dette maa naturligviis ikke tages i den Forstand, hvori en Vellystning kan mene, at det Erotiske er det Comiske og et Stof for hans geile Vittighed, men det er Intelligentsens Kraft og Overvægt, der neutraliserer baade det Erotiske og det sædelige Forhold dertil i Aandens Indifferents. Dette har en meget dyb Grund. Angesten i Blufærdigheden, laae i, at Aanden følte sig fremmed, nu har Aanden aldeles seiret og seer det Sexuelle som det Fremmede og som det Comiske. Denne Aandens Frihed kunde Blufærdigheden naturligviis ikke have. Det Sexuelle er Udtrykket for hiin uhyre Modsigelse (Wiederspruch), at den udødelige Aand er bestemmet som *genus*. Denne Modsigelse yttrer sig som den dybe Schaam, der skjuler derover og ikke tør forstaae det. I det

---

τέλος (telos). Maal. *genus* Kjøn.

Erotiske forstaaes denne Modsigelse i Skjønheden; thi Skjønheden er netop Eenheden af det Sjelelige og det Legemlige. Men denne Modsigelse, som det Erotiske forklarer i Skjønheden, er for Aanden paa eengang Skjønheden og det Comiske. Aandens Udtryk for det Erotiske er derfor, at det paa eengang er det Skjønne og det Comiske. Her er ingen sandselig Reflex hen paa det Erotiske; thi dette er Vellyst, og Individet ligger i saa Fald langt under det Erotiskes Skjønhed; men det er Aandens Modenhed. Dette har naturligviis kun meget faa Mennesker forstaaet i sin Reenhed. Socrates har dog gjort det. Naar derfor Xenophon lader ham have sagt, at man skal elske de stygge Qvinder, saa bliver dette Udsagn som Alt ved Xenophons Hjælp til et modbydeligt borneret Philisterie, der mindst af Alt ligner Socrates. Meningen er den, at han har sat det Erotiske i Indifferents, og Modsigelsen, der ligger til Grund for det Comiske, udtrykker han rigtigen i den tilsvarende ironiske Modsigelse, at man skal elske de Stygge*). Dog forekommer en

*) Saaledes maa det ogsaa forstaaes, som Socrates taler om Kysset til Critobulus. At Socrates umuligen har kunnet for Alvor tale saa pathetisk om Kyssets Farlighed, troer jeg maa være indlysende for Enhver, samt at han intet ængsteligt Mæhæ var, der ikke turde see til en Qvinde. Vel betyder Kysset i de sydligere Lande og hos de mere lidenskabelige Nationer noget Mere end her i Norden (herom kan man eftersee Puteanus i et Brev til Joh. Bapt. Saccum: *nesciunt nostræ virgines ullum libidinis rudimentum oculis aut osculis inesse, ideoque fruuntur. Vestræ sciunt. cfr. Kempius dissertatio de osculis* efter Bayle), men desuagtet ligner det ikke Socrates hverken som Ironiker eller Moralist at tale saaledes. Naar man nemlig slaaer for Stort paa som Moralist, saa vækker man Lysten, og frister Lærlingen til næsten mod sin Villie at blive ironisk mod Læreren. Socrates's Forhold til Aspasia viser det Samme. Hende omgikkes han, ganske ubekymret om det tvetydige Liv, hun førte. Hende ønskede han blot at lære af (Athenæus), og dertil synes hun ogsaa at have havt Talent, da det jo fortælles, at Mændene toge deres Hu-

Xenophon] her maa sigtes til Memorabilia 2, 6, 32, hvor der rigtignok ikke er Tale om at elske Kvinder, men om at kysse unge Mænd. Sokrates anbefaler at kysse de Stygge, fordi de vil finde sig deri i den Tro, at de kaldes skjønne for deres Sjæls Skyld. Socrates taler om Kysset] i Xenophons Memorabilia 1, 3, 8 ff. *nesciunt* osv.] vore (ɔ: de belgiske) unge Piger veed ikke, at der er nogen Indledning til Sandselighed i Øiekast og Kys, og hengiver sig derfor dertil. Eders (ɔ: de italienske) veed det. Se Bayle's Lexikon under Puteanus, Anm. *I.* Athenæus] Dipnosoph. 5. Bog pag. 219 d. da det jo fortælles, at Mændene osv.] se Plutarchs Perikles Kap. 24, 2.

saadan Opfattelse meget sjeldent i sin ophøiede Reenhed. Der skal et mærkeligt Sammenspil af en lykkelig historisk Udvikling og oprindelig Begavethed til; er der nogen nok saa fjern Indsigelse mulig, da er Opfattelsen modbydelig, og Affektation.

I Christendommen har det Religieuse suspenderet det Erotiske, ikke blot ved en ethisk Misforstaaelse som det Syndige, men som det Indifferente, fordi der i Aand ingen Forskjel er paa Mand eller Qvinde. Her er det Erotiske ikke ironisk neutraliseret, men suspenderet, fordi det er Christendommens Tendents at føre Aanden videre. Idet i Blufærdigheden Aanden bliver angest og sky for at iføre sig den generiske Differents, springer Individualiteten pludselig af, og istedenfor ethisk at gjennemtrænge den, griber den en Forklaring fra Aandens høieste Sphære. Dette er een Side af Klosterbetragtningen, hvad enten denne nu nærmere bestemtes som ethisk Rigorisme eller som overveiende Contemplation*).

Som da i Blufærdigheden Angesten er sat, saa er den tilstede i al erotisk Nydelse, ikke fordi denne er syndig, ingenlunde, hvorfor det heller ikke hjælper om Præsten ti Gange velsigner Parret. Selv naar det Erotiske udtrykker sig saa skjønt og reent og sædeligt som det er mueligt, uforstyrret i sin Glæde af nogen vellystig

struer med til Aspasia blot for at lære af hende. Saasnart derimod Aspasia havde villet virke ved sin Deilighed paa ham, saa havde formodentlig Socrates forklaret hende, at man bør elske de Stygge, og at hun aldeles ikke skulde yderligere anstrænge sin Ynde, da han til sin Hensigts Opnaaelse havde nok i Xantippe. (Cfr. Xenophons Fortælling om Socrates's Anskuelse af sit Forhold til Xantippe.) — Da det destoværre atter og atter gjentager sig, at man med forudfattet Mening gaaer til Læsningen af Alt, saa er det jo intet Under, at enhver har en bestemt Forestilling om, at en Cyniker er et næsten udsvævende Menneske. Dog turde det være muligt netop her ogsaa at finde et Exempel paa hiin Opfattelse af det Erotiske som det Comiske.

*) Hvor besynderligt det end kan forekomme Den, der ikke er vant til dristigere at betragte Phænomenerne, der er dog en fuldkommen Analogie mellem Socrates's ironiske Opfattelse af det Erotiske som det Comiske, og en Munks Forhold til *mulieres subintroductæ*. Misbrugen vedkommer naturligviis kun dem, der have Sands for Misbrugen.

Xenophons Fortælling] i Symposiet 2, 10; jvfr. Begrebet Ironi S. 204 Anm. *mulieres subintroductæ* (hemmelig indførte Kvinder) kaldtes i Middelalderen de Geistliges Konkubiner. Oprindelig var Forholdet opstaaet ikke som Konkubinat, men som reent aandeligt Samvær; hertil sigter vistnok S. K. paa dette Sted.

Reflexion, er Angesten dog tilstede, ikke imidlertid forstyrrende, men som et Moment med.

Det er i denne Henseende saare vanskeligt at anstille Iagttagelser. Fornemlig maa man her bruge den Forsigtighed, som Lægerne bruge, aldrig at iagttage Pulsen uden saaledes, at de sikkre sig mod at føle deres egen istedenfor Patientens, saaledes maa man her vogte sig for, at den Bevægelse, man opdager, ikke er den Urolighed, der er Iagttagerens for hans Iagttagelse. Imidlertid staaer det dog fast, at alle Digtere beskrive Elskoven, hvor reen og uskyldig den end fremstilles, saaledes, at de sætte Angesten med i den. Nærmere at forfølge dette er en Æsthetikers Sag. Men hvorfor denne Angest? Fordi i det Erotiskes Culmination kan Aanden ikke være med. Jeg vil tale som en Græker. Aanden er vel tilstede; thi det er den, der constituerer Synthesen, men den kan ikke udtrykke sig i det Erotiske, den føler sig fremmed. Den siger ligesom til det Erotiske: Kjære! her kan jeg ikke være Trediemand, derfor vil jeg skjule mig saa længe. Men dette er netop Angesten, og dette er netop tillige Blufærdigheden; thi det er en stor Dumhed at antage, at Kirkens Vielse eller at Mandens Troskab i, at holde sig til sin Hustru alene, er nok. Der er mangt et Ægteskab profaneret, skjøndt det ikke skete ved en Fremmed. Men naar det Erotiske er reent og uskyldigt og skjønt, saa er denne Angest venlig og mild, og derfor have Digterne Ret i at tale om den søde Beængstelse. Det følger imidlertid af sig selv, at Angesten er større hos Qvinden end hos Manden.

Lad os nu vende tilbage til vort Foregaaende, til Generations-Forholdets Følge i Individet, hvilken er det Mere, som ethvert senere Individ har i Forhold til Adam. I Conceptionens Øieblik er Aanden længst borte og derfor Angesten størst. I denne Angest bliver det nye Individ til. I Fødselens Øieblik culminerer Angesten anden Gang i Qvinden, og i dette Øieblik kommer det nye Individ til Verden. At en Fødende er angest, er bekjendt nok. Physiologien har sin Forklaring, Psychologien maa ogsaa have sin. Som fødende er Qvinden atter i Yderligheden af Synthesens ene Extrem, derfor skjælver Aanden; thi den har i dette Øieblik ikke sin Opgave, den er ligesom suspenderet. Angesten er imidlertid et Udtryk for den menneskelige Naturs Fuldkommenhed, og det er derfor kun hos lavere Folkeslag, at man finder Analogien til Dyrets lette Fødsel.

Men jo mere Angest, jo mere Sandselighed. Det procreerede Individ er mere sandseligt end det oprindelige, og dette Mere er Generationens almindelige Mere for ethvert senere Individ i Forhold til Adam.

Men det for ethvert senere Individ Mere af Angest og Sandselighed i Forhold til Adam kan naturligviis igjen i det enkelte Individ betyde et Mere og Mindre. Her ligge Differentser, som i Sandhed ere saa forfærdelige, at vistnok Ingen vover sig til i dybere Forstand ɔ: med ægte menneskelig Sympathie at tænke derover, uden at han med en Urokkelighed, som Intet kan bringe til at zittre, er forvisset om, at der aldrig i Verden er fundet eller skal findes et saadant Mere, at det ved en simpel Overgang forvandler det Quantitative til det Qualitative. Hvad Skriften lærer, at Gud hjemsøger Fædrenes Brøde paa Børnene i 3die og 4de Led, det forkynder Livet høirøstet nok. At ville snakke sig fra det Forfærdelige ved den Forklaring, at hiint Udsagn er en jødisk Lære, hjælper Intet. Christendommen har aldrig vedkjendt sig at privilegere hvert enkelt Individ til i udvortes Forstand at begynde forfra. Ethvert Individ begynder i en historisk Nexus og Naturens Consequentser gjælde endnu som nogensinde. Kun deri er Forskjellen, at Christendommen lærer, at opløfte sig over hiint Mere, og dømmer den, som ikke gjør det, at han ikke vil det.

Netop fordi Sandseligheden her er bestemmet som et Mere, bliver Aandens Angest, idet den skal overtage den, en større. Som Maximum ligger her det Forfærdelige, at A n g e s t f o r S y n d e n f r e m b r i n g e r S y n d e n. Lader man den onde Begjerlighed, Concupiscentsen o. s. v. være Individet medfødt, saa faaer man ikke Tvetydigheden, i hvilken Individet baade bliver skyldigt og uskyldigt. I Angestens Afmagt segner Individet, men netop derfor er han baade skyldig og uskyldig.

Detaillerede Exempler paa dette uendeligt fluctuerende Mere og Mindre vil jeg her ikke anføre. Naar disse skulle have nogen Betydning kræve de en vidtløftig og omhyggelig æsthetisk-psychologisk Udførelse.

B. Følgen af det historiske Forhold.

Skulde jeg her i een eneste Sætning udtrykke det Mere, der er for ethvert senere Individ i Forhold til Adam, da vilde jeg sige det er: at Sandseligheden kan betyde Syndighed, det vil sige, denne dunkle Viden derom, samt en dunkel Viden om hvad Synden forøvrigt kan betyde, samt en misforstaaet historisk Tilegnelse af det Historiske *de te fabula narratur*, hvorved Pointen, den individuelle

---

S k r i f t e n l æ r e r] 2. Mose Bog 20, 5. 5. M. B. 5, 9. *de te fabula narratur* om Dig fortælles Historien (Fabelen).

Oprindelighed udelades, og Individet uden videre forvexler sig selv med Slægten og dens Historie. Vi sige ikke, at Sandselighed er Syndighed, men at Synden gjør den dertil. Naar vi nu tænke os det senere Individ, da har ethvert saadant en historisk Omgivelse, i hvilken det kan vise sig, at Sandseligheden kan betyde Syndighed. For Individet selv betyder den det ikke, men denne Viden giver Angesten et Mere. Aanden er da ikke blot sat i Forhold til Sandselighedens Modsætning, men til Syndighedens. Det følger af sig selv, at det uskyldige Individ endnu ikke forstaaer denne Viden; thi den forstaaes først qualitativt, men denne Viden er dog igjen en ny Mulighed, saaledes at Friheden i sin Mulighed forholdende sig til det Sandselige bliver end mere Angest.

At dette almindelige Mere for det enkelte Individ kan betyde et Mere og et Mindre følger af sig selv. Saaledes for strax at gjøre opmærksom paa en storartet Differents. Efterat Christendommen er kommen ind i Verden og Forløsningen sat, er der kastet et Modsætningens Lys over Sandseligheden, som ikke var i Hedenskabet, og som netop tjener til at bestyrke den Sætning, at Sandselighed er Syndighed.

Indenfor den christelige Differents kan igjen hiint Mere betyde et Mere og Mindre. Dette ligger i det enkelte uskyldige Individs Forhold til den historiske Omgivelse. I denne Henseende kan det Forskjelligste fremkalde det Samme. Frihedens Mulighed forkynder sig i Angesten. Nu kan en Advarsel lade Individet segne i Angesten (man erindre, at jeg bestandig taler blot psychologisk, og aldrig ophæver det qualitative Spring), og det uagtet Advarselen naturligviis var beregnet lige paa det Modsatte. Synet af det Syndige kan frelse eet Individ og styrte et andet. En Spøg kan virke det Samme som Alvor og omvendt. Tale og Taushed kan frembringe den modsatte Virkning af den, der tilsigtes. I denne Henseende er der ingen Grændse, og derfor seer man her igjen Rigtigheden af Bestemmelsen, at det er et quantitativt Mere eller Mindre; thi det Quantitative er jo netop den uendelige Grændse.

Nærmere at udføre dette ved experimenterende Iagttagelse vil jeg ikke her, da det sinker. Livet er imidlertid rigt nok, naar man blot forstaaer at see; man behøver ikke at reise til Paris og London, — og det hjælper ikke, naar man ikke kan see.

Angesten har forøvrigt her igjen den samme Tvetydighed som altid. Paa dette Punkt kan fremkomme et Maximum, der svarer

---

det Quantitative er jo netop den uendelige Grændse] jvfr. Hegel, Logik I (Werke III) S. 262 ff.

til hiint foregaaende, at Individet i Angest for Synden frembringer Synden, det nemlig, at Individet, i Angest ikke for at blive skyldigt men for at ansees skyldigt, bliver skyldigt.

Det høieste Mere forøvrigt i denne Retning er, at et Individ fra sin tidligste Opvaagnen er stillet og paavirket saaledes, at Sandselighed for ham er bleven identisk med Syndighed, og dette høieste Mere vil vise sig i Collisionens piinligste Skikkelse, naar han i den ganske Omverden aldeles intet Tilhold finder. Føies nu til dette høieste Mere den Forvexling, at Individet forvexler sig selv med sin historiske Viden om Syndigheden, og i Angestens Blegnen udenvidere subsumerer sig selv *qua* Individ under samme Kategorie forglemmende Frihedens: dersom Du gjør ligesaa, — da er det høieste Mere tilstede.

Hvad her saa kortelig er blevet antydet, at der skal en temmelig riig Erfaring til for at forstaae, at der er sagt Meget og bestemt og tydeligt, har ofte nok været Gjenstand for Overveielse. Denne Overveielse kalder man i Almindelighed: om Exemplets Magt. Der er unegteligt, om ikke just i disse sidste superphilosophiske Tider, sagt saare meget Godt derom, men ofte mangler dog den psychologiske Mellembestemmelse, hvorledes det gaaer til, at Exemplet virker. Desuden behandler man stundom Sagen i disse Sphærer lidt for sorgløst og mærker ikke, at et eneste lille Misgreb i den mindste Detail er istand til at forvirre Livets uhyre Regnskab. Den psychologiske Opmærksomhed fæster sig udelukkende paa det enkelte Phænomen, og har ikke paa samme Tid sine evige Kategorier færdige, og er ikke varsom nok med at frelse Menneskeheden ved at frelse hvert enkelt Individ, hvor meget det end skal koste, ind i Slægten. Exemplet skal have virket paa Barnet. Man lader Barnet være ret en lille Engel, men den fordærvede Omgivelse styrtede det i Fordærvelse. Man bliver ved at fortælle og at fortælle, hvor slet Omgivelsen var — og saa, saa bliver Barnet fordærvet. Men skeer dette ved en simpel quantitativ Proces, saa er ethvert Begreb hævet. Dette er man ikke opmærksom paa. Man lader Barnet være fra Grunden af saa vanartet, at det slet ingen Gavn har af det gode Exempel. Man passe dog vel paa, at dette Barn ikke bliver saa vanartet, at det faaer Magt til, ei blot at gjøre Nar ad sine Forældre, men ad al menneskelig Tale og Tanke, ligesom en *rana paradoxa* spotter og trodser

---

qua i Egenskab af. *rana paradoxa]* Saaledes betegnedes tidligere et Dyr med Frøben og Salamanderhale; det hed sig, at dets Forvandling foregik omvendt

Naturforskernes Anordning af Frøerne. Der gives mange Mennesker, der vel forstaae at betragte det Enkelte, men ikke formaae paa samme Tid at have det Totale *in mente;* men enhver saadan Betragtning, om den end i andre Henseender er fortjenstfuld, kan dog kun afstedkomme Forvirring. — Eller Barnet var som Børn er flest, hverken godt eller ondt, men saa kom det i godt Selskab og blev godt, eller i slet Selskab og blev slet. Mellembestemmelser! Mellembestemmelser! Man tilveiebringe en Mellembestemmelse, der har den Tvetydighed, der redder Tanken (og uden dette er jo Barnets Frelse en Illusion), at Barnet, i hvorledes det end var, kan blive baade skyldigt og uskyldigt. Har man ikke Mellembestemmelser prompte og tydelige, saa er Begreberne Arvesynd, Synd, Slægt, Individ tabte, og Barnet med.

Sandseligheden er da ikke Syndigheden, men idet Synden blev sat og idet den bliver sat, gjør den Sandselighed til Syndighed. At Syndigheden nu tillige betyder noget Andet, følger af sig selv. Men hvad Synden videre har at betyde have vi Intet med at gjøre her, hvor det gjælder om psychologisk at fordybe sig i den Tilstand, der gaaer forud for Synden og psychologisk talt prædisponerer mere eller mindre.

Ved at spise af Kundskabens Frugt kom Differentsen mellem Godt og Ondt ind, men tillige den sexuelle Forskjellighed som Drift. Hvorledes dette gik til, kan ingen Videnskab forklare. Psychologien kommer nærmest og forklarer den sidste Approximation, hvilken er Frihedens Visen-sig-for-sig-selv i Mulighedens Angest, eller i Mulighedens Intet, eller i Angestens Intet. Dersom Angestens Gjenstand er et Noget, faae vi intet Spring, men en quantitativ Overgang. Det senere Individ har et Mere i Forhold til Adam, og igjen et Mere eller Mindre i Forhold til andre Individer, men desuagtet gjælder det væsentligen, at Angestens Gjenstand er et Intet. Er dens Gjenstand et saadant Noget, at det væsentligen seet ɔ: seet i Retning af Frihed betyder Noget, saa faae vi ikke et Spring, men en quantitativ Overgang, der for-

af Frøens, saa at det tilsidst blev en Fisk. Det viste sig imidlertid kun at være en stor Haletudse. Se Cepede's Naturgeschichte der Amphibien ved Bechstein, Weimar 1800, II S. 391 og T. XXXI.

virrer ethvert Begreb. Selv naar jeg siger, at for et Individ før Springet Sandseligheden er sat som Syndighed, saa gjælder det dog, at den ikke væsentligen er sat saaledes, thi væsentligen sætter og forstaaer han det ikke. Selv naar jeg siger, at der i det procreerede Individ er sat et Mere af Sandselighed, saa er dette dog i Retning af Springet et ugyldigt Mere.

Har nu Videnskaben nogen anden psychologisk Mellembestemmelse, der har den dogmatiske og ethiske og psychologiske Fordeel, som Angesten har, da foretrække man den.

At forøvrigt det her Udviklede ypperligt lader sig bringe i Overeensstemmelse med den Forklaring, man almindeligen giver af Synden, at den er det Selviske, indsees let. Men naar man fordyber sig i denne Bestemmelse, da indlader man sig slet ikke paa at forklare den foregaaende psychologiske Vanskelighed, ligesom man ogsaa bestemmer Synden altfor pneumatisk, og ikke tilstrækkelig paaagter, at Synden ved at sættes sætter ligesaa meget en sandselig som en aandelig Consequents.

Naar man nu i den nyere Videnskab ofte nok har forklaret Synden som det Selviske, da er det ubegribeligt, at man ikke har indseet, at netop heri ligger Umuligheden af, at dens Forklaring kan finde Plads i nogen Videnskab; thi det Selviske er netop det Enkelte, og hvad dette betyder, kan kun den Enkelte vide som den Enkelte, da det seet under almindelige Kategorier kan betyde Alt saaledes, at dette Alt slet Intet betyder. Bestemmelsen, at Synden er det Selviske, kan derfor være meget rigtig, netop naar man tillige fastholder, at den videnskabeligt talt er saa indholdsløs, at den betyder slet Intet. Endelig er der i denne Bestemmelse: det Selviske ikke taget Hensyn til Distinctionen Synd og Arvesynd, samt til i hvilken Forstand den ene forklarer den anden, Synden Arvesynden og Arvesynden Synden.

Saasnart man videnskabeligt vil tale om dette Selviske, opløser Alt sig i Tautologie, eller man bliver aandrig, hvorved Alt forvirres. Hvo har glemt, at Naturphilosophien fandt dette Selviske i hele Skabningen, fandt det i Stjernernes Bevægelse, der bestandig dog bandtes i Lydighed under Universets Lov; at det Centrifugale i Naturen var det Selviske. Naar man først har bragt et Begreb saa vidt, da kan dette gjerne gaae hen at lægge sig, for om muligt at

---

pneumatisk] aandeligt. i den nyere Videnskab] siden Kant, Religion innerhalb der Grenzen der bloszen Vernunft (1ste Stykke III). Jvfr. ogsaa Hegel, Philosophie des Rechts § 139. Philosophie der Religion II (Werke XII 2. Aufl.) S. 261.

sove Rusen ud og blive ædru igjen. I denne Henseende har vor Tid været utrættelig med at faae enhver Ting til at betyde Alt. Hvor flinkt og ufortrødent seer man ikke stundom en eller anden aandrig Mystagog prostituere en heel Mythologie, for at faae hver enkelt Mythe til ved hans Falkeblik at blive en Caprice paa hans Mundharpe? Seer man ikke stundom en heel christelig Terminologie vanarte indtil Fortabelse ved en eller anden Speculants pretentionsfulde Behandling?

Naar man ikke først tydeliggjør sig, hvad Selv betyder, saa nytter det kun lidet at udsige om Synden, at den er det Selviske. Men »Selv« betyder netop Modsigelsen af, at det Almene er sat som det Enkelte. Først naar Begrebet af det Enkelte er givet, først da er der Tale om det Selviske, men uagtet der har levet talløse Millioner af saadanne Selv'er, saa kan ingen Videnskab sige, hvad det er, uden igjen at udsige det ganske almindeligt*). Og dette er Livets Vidunderlighed, at ethvert Menneske, der agter paa sig selv, veed, hvad ingen Videnskab veed, da han veed, hvo han selv er, og dette er det Dybsindige i hiin græske Sætning γνωϑι σαυτον**), som man nu længe nok har forstaaet tydsk om den rene

*) Dette er vel værd nærmere at betænke; thi netop paa dette Punkt maa det vise sig, hvorvidt det nyere Princip, at Tænken og Væren er eet, strækker, naar man ikke fortrædiger det ved utidige og tildeels dumme Misforstaaelser, men paa den anden Side heller ikke ønsker at have et høieste Princip, der forbinder til Tankeløshed. Kun det Almene er derved, at det tænkes og lader sig tænke (ikke blot experimenterende; thi hvad kan man ikke tænke) og er som det lader sig tænke. Pointen i det Enkelte er netop dets negative Sig-Forholden til det Almene, dets Frastøden, men saasnart den tænkes bort, er det hævet, og saasnart den tænkes er den forvandlet, saaledes, at man enten ikke tænker den, men kun indbilder sig det, eller tænker den, og blot indbilder sig, at den er tagen med i Tænkningen.

**) Den latinske Sætning *unum noris omnes* udtrykker letsindigen det Samme, og udtrykker virkelig det Samme, naar man ved *unum* forstaaer Betragteren

en eller anden aandrig Mystagog] her kan maaskee sigtes til Grundtvigs »Brage-Snak«, der udkom 1844, men var bleven bekjendt som Forelæsninger forinden. γνῶϑι σαυτόν kjend dig selv. — Det Flg. kan være en Hentydning til Stilling, Philosophiske Betragtninger over den speculative Logik (S. 12). Jvfr. ogsaa Heiberg, Indlednings-Foredrag til det logiske Cursus (Pros. Skr. I S. 472).
unum noris omnes (nl. *noris*, der sædvanlig tilføies), kjender man Een, kjender man Alle. (Terents's Phormio 265.)

Selvbevidsthed, Idealismens Luftighed. Det er vel paa den høie Tid, at man søger at forstaae den græsk, og da igjen at forstaae den saaledes, som Grækerne vilde have forstaaet den, hvis de havde havt christelige Forudsætninger. Men det egentlige »Selv« er først sat i det qualitative Spring. I Tilstanden før kan der ikke være Tale derom. Naar man derfor vil forklare Synden af det Selviske, da vikler man sig ind i Utydeligheder, da det tvertimod er ved Synden og i Synden, at det Selviske vorder. Skal det siges, at det Selviske var Anledningen til Adams Synd, saa er denne Forklaring en Leeg, i hvilken Fortolkeren selv finder hvad han selv først har skjult. Skal det siges, at det Selviske bevirkede Adams Synd, da er Mellemtilstanden oversprunget, og Forklaringen har sikkret sig en mistænkelig Lethed. Dertil kommer, at man Intet faaer at vide om det Sexuelles Betydning. Her er jeg paa mit gamle Punkt. Det Sexuelle er ikke Syndigheden, men dersom, at jeg et Øieblik skal tale accommodationsviis og daarligen, Adam ikke havde syndet, saa var det Sexuelle aldrig blevet til som Drift. En fuldkommen Aand lader sig ikke tænke sexuelt bestemmet. Dette er i Harmonie med Kirkens Lære om Opstandelsens Beskaffenhed, i Harmonie med de kirkelige Forestillinger om Engle, i Harmonie med de dogmatiske Bestemmelser i Retning af Christi Person. Medens saaledes, for blot at henkaste en Antydning, Christus forsøges i alle menneskelige Prøvelser, nævnes der aldrig nogen Fristelse i denne Retning, hvilket netop lader sig forklare deraf, at han bestod i alle Fristelser.

Sandseligheden er ikke Syndighed. Sandseligheden i Uskyldigheden er ikke Syndigheden, og dog er Sandseligheden der. Adam

---

selv, og nu ikke nysgjerrigt speider efter *omnes*, men alvorligt fastholder den Ene, der virkelig er alle. Dette troe Menneskene i Almindelighed ikke, og mene endog, at det er for stolt; Grunden er vel snarere den, at de ere for feige og magelige til at vove at forstaae og erhverve Forstaaelsen af den sande Stolthed.

K i r k e n s L æ r e o m O p s t a n d e l s e n s B e s k a f f e n h e d] Efter Hase's Hutterus redivivus § 130, 7 beholdes Kjønsforskjellen i Opstandelsen, dog *excluso semine et lacte*. F o r e s t i l l i n g e r o m E n g l e] At Englene er kjønsløse, slutter man af Luc. 20, 34—36. Se Bretschneider, Dogmatik I (3. Udg.) § 101, 2. B e s t e m m e l s e r i R e t n i n g a f C h r i s t i P e r s o n] her tænkes maaskee paa, at der tillægges Christi menneskelige Natur Syndefrihed; se Bretschneider, Dogmatik II § 136.

har jo behøvet Mad og Drikke o. s. v. Den generiske Differents er sat i Uskyldigheden, men er ikke sat som saadan. Først i det Øieblik Synden bliver sat, bliver ogsaa den generiske Differents sat som Drift.

Her som allevegne maa jeg frabede mig enhver misforstaaende Consequents, som om det f. Ex. nu skulde blive den sande Opgave at abstrahere fra ɔ: i udvortes Forstand at tilintetgjøre det Sexuelle. Naar eengang det Sexuelle er sat som Synthesens Yderste, da gavner al Abstraktion til Intet. Opgaven er naturligviis at vinde det ind i Aandens Bestemmelse. (Her ligger alle de sædelige Problemer af det Erotiske.) Realisationen heraf er den Kjærligheds Seier i et Menneske, i hvilken Aanden har seiret saaledes, at det Sexuelle er glemt og kun erindret i Glemsel. Naar dette er skeet, da er Sandseligheden forklaret i Aand, og Angesten udjaget.

Vil man nu sammenligne denne Anskuelse, som man kalde christelig eller hvad man vil, med den græske, da troer jeg, at der er vundet Mere end der er tabt. Vel er der nemlig tabt en Deel af den veemodige erotiske Heiterkeit, men der er ogsaa vundet en Bestemmelse af Aand, som Græciteten ikke kjender. De Eneste, der i Sandhed tabe, ere de Mange, der endnu bestandig leve hen, som var det 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, som var den et Curiosum, der ikke vedkom dem; thi de vinde ikke den græske Heiterkeit, der netop ikke lader sig vinde, men kun tabes, og de vinde heller ikke Aandens evige Bestemmelse.

Heiterkeit] jvfr. Hegel, Philos. d. Religion II (Werke XII 2. Aufl. S. 131.

Caput III.

Angest som den Synds Følge, hvilken er Syndsbevidsthedens Udeblivelse.

Det blev i de tvende foregaaende Capitler bestandig fastholdt, at Mennesket er en Synthese af Sjel og Legeme, der constitueres og bæres af Aand. Angesten var, at jeg skal bruge et nyt Udtryk, der siger det Samme, som der sagdes i det Foregaaende, og som tillige peger hen til det Følgende, Angesten var Øieblikket i det individuelle Liv.

Der er en Kategorie, som bestandig bruges i den nyere Philosophie i logiske ikke mindre end i historisk-philosophiske Undersøgelser, det er: Overgangen. Nærmere Forklaring faaer man dog aldrig. Man benytter den frisk væk, og medens Hegel og den hegelske Skole fik Verden til at studse over den store Tanke, Philosophiens forudsætningsløse Begynden, eller at forud for Philosophien maa der ikke gaae Andet end den fuldkomne Forudsætningsløshed af Alt, generer man sig ingenlunde ved at benytte Overgangen, Negationen, Mediationen ɔ: Bevægelses-Principerne i den hegelske Tænken saaledes, at disse ikke tillige finde deres Plads i den systematiske Fremadskriden. Naar dette ikke er en Forudsætning, veed jeg ikke hvad Forudsætning er; thi at benytte Noget, som man intetsteds forklarer, er jo at forudsætte det. Systemet skulde have den vidunderlige Gjennemsigtighed og Indadskuen, at det omphalo-

---

omphalo-psychitisk] ɔ: i Lighed med de græske Munke Omphalopsychoi (Navle-Sjæle) el. Hesychaster, der ved at forholde sig fuldstændig roligt og kun stirre paa deres Navle mente at opnaae en Skuen af den guddommelige Herlighed.

psychitisk urokkeligt skuede paa det centrale Intet saa længe, til Alt forklarede sig, og dets hele Indhold blev til ved sig selv. Denne indadvendte Offentlighed var jo Systemets. Imidlertid befindes dette ikke at være saa, og den systematiske Tanke synes at hylde Hemmelighedsfuldhed med Hensyn til sine inderste Rørelser. Negationen, Overgangen, Mediationen ere tre formummede, mistænkelige, hemmelige Agenter *(agentia)*, der afstedkomme alle Bevægelser. Urolige Hoveder vilde Hegel vel aldrig kalde dem, da det er med hans allerhøieste Tilladelse at de drive deres Spil, saa ugeneret, at man selv i Logiken bruger Udtryk og Vendinger hentede fra Overgangens Timelighed: derpaa, naar, som værende er det det, som vordende er det det o. s. v.

Dog dette være nu som det være vil, lad Logiken see til at hjælpe sig selv. Ordet Overgang er og bliver en Aandrighed i Logiken. I den historiske Friheds Sphære har den hjemme, thi Overgangen er en Tilstand, og er virkelig*). Vanskeligheden af at anbringe Overgangen i det reent Metaphysiske har Plato meget godt indseet, og derfor har den Kategorie Øieblikket**) kostet

*) Det er derfor ikke at forstaae logisk, men i Retning af den historiske Frihed, naar Aristoteles siger, at Overgangen fra Mulighed til Virkelighed er en κινησις.

**) Øieblikket opfattes nu af Plato reent abstrakt. For at orientere sig i dets Dialektik, kan man gjøre sig Rede for, at Øieblikket er det Ikke-Værende under Tidens Bestemmelse. Det Ikke-Værende *(το μη ον; το κενον* hos Pythagoræerne) beskæftigede Oldtidens Philosophie nok saa meget som den moderne. Det Ikke-Værende opfattedes onthologisk af Eleaterne saaledes, at hvad der udsagdes om det kun udsagdes i Modsætningen, at kun det Værende er. Vil man videre forfølge det, da vil man see, at det kommer igjen i alle Sphærer. Metaphysisk-propædeutisk blev Sætningen udtrykt saaledes: den, der udsiger det Ikke-Værende, siger slet Intet. (Denne Misforstaaelse bekæmpes i Sophisten, og bekæmpes paa en mere mimisk Maade allerede i en tidligere Dialog »Gorgias«.) Endelig i de praktiske Sphærer benyttede Sophisterne det Ikke-

---

det centrale Intet er den hegelske Philosophies Begyndelse (den rene Væren – det rene Intet). *agentia* Drivfjedre. *κίνησις* egtl. Bevægelse; bruges af Aristoteles for at betegne enhver Forandring. Jvfr. Philos. Smuler S. 236.

τὸ μὴ ὄν (to mê on), det ikke værende; *τὸ κενόν* (to kenon) egtl. det Tomme.

den, der udsiger det Ikke-Værende osv.] Platon, Sophisten 237 e. Om Gjendrivelsen af denne Sætning dreier paa en Maade hele Resten af Dialogen sig; se særlig p. 256 ff. Gorgias] herved man sigtes til Udviklingen p. 464 b ff., hvor Sokrates definerer Rhetoriken og Sophistiken som »Billeder« (forfalskede Efterligninger) af Retfærdigheden og Lovgiverkunsten. Jfr. Sophisten p. 259 c ff.

ham saa megen Anstrængelse. At ignorere Vanskeligheden er vistnok ikke at »gaae videre« end Plato, at ignorere den, fromt bedragende Tænkningen, for at faae Speculationen flot og Bevægelsen i

---

Værende saaledes, at de derved hævede alle sædelige Begreber: det Ikke-Værende er ikke, *ergo* er alt Sandt, *ergo* er alt Godt, *ergo* er Bedrag o. s. v. slet ikke til. Dette bekæmper Socrates i flere Dialoger. Fornemlig har imidlertid Plato afhandlet de[illegible]sten«, der som alle Platos Dialoger paa eengang kunstnerisk ansk[illegible]hvad den selv docerer; thi Sophisten hvis Definition og Begreb [illegible]r, medens den hovedsagelig handler om det Ikke-Værende, han [illegible]Ikke-Værende, og saaledes bliver Begrebet og Exemplet til paa [illegible]n Krig, i hvilken Sophisten bekriges, og som ender med [illegible]gjøres, men at han bliver til, hvilket er det værste for [illegible]an trods sin Sophistik, der formaaer at gjøre ham usyn[illegible]stning, dog maa her frem. I den nyere Philosophie er man [illegible]men væsentligen videre i Opfattelsen af det Ikke-Værende, og det uagtet man mener sig at være christelig. Den græske Philosophie og den moderne er stillet saaledes: Alt dreier sig om, at faae det Ikke-Værende til at være til; thi at faae det bort og til at forvinde synes saa saare let. Den christelige Betragtning er stillet saaledes: det Ikke-Værende er til overalt som Intet, hvoraf der skabtes, som Skin og Forfængelighed, som Synd, som Sandseligheden fjernet fra Aanden, som Timeligheden glemt af Evigheden, derfor gjælder Alt om at faae det bort for at faae det Værende frem. Kun i denne Retning er Begrebet Forsoning opfattet historisk rigtigt i den Forstand, i hvilken Christendommen bragte det ind i Verden. Er Opfattelsen i modsat Retning (Bevægelsens Udgang fra at det Ikke-Værende ikke er til) saa har man forflygtiget Forsoningen og vendt Vrangen ud deraf. — Det er i »Parmenides« at Plato fremsætter »Øieblikket«. Denne Dialog beskæftiger sig med at eftervise Modsigelsen i Begreberne selv, hvilket Socrates udtrykker paa saa bestemt en Maade, at det just ikke geraader hiin gamle græske, skjønne Philosophie til Skam, men vel kan tjene til at beskæmme en nyere broutende Philosophie, der ikke som den græske gjør store Fordringer til sig selv, men til Menneskene og deres Beundring. Socrates bemærker, at det ikke var vidunderligt, om Een kunde eftervise det Modsigende (*το εναντιον*) om en enkelt Ting, der participerer i det Forskjellige, men hvis Een var istand til at vise Modsigelsen i Begreberne selv, det var at beundre.

Mars's Rustning] beroer vist paa en Forvexling med den i græske Sagn omtalte »Hades's Hjelm«, der gjør usynlig. Athene tager d[illegible] paa i Kampen mod Ares (Mars). Iliaden 5, 845.

.ogiken i Gang, er at behandle Speculationen som et temmelig ndeligt Anliggende. Dog erindrer jeg engang at have hørt en peculerende sige, at man ikke maatte tænke for meget paa Van-

(ἀλλ' εἰ ὁ ἐστιν ἕν, αὐτο τουτο πολλα ἀποδειξει και αὖ τα πολλα δη ἕν, τουτο ηδη θαυμασομαι. και περι των αλλων ἁπαντων ὡσαυτως. § 129. *B. C.).* Fremgangsmaaden er imidlertid den experimenterende Dialektik. Man antager, at Eenheden (το ἕν) er og at den ikke er, og viser nu, hvad der deraf vil følge for den selv og for det Øvrige. Øieblikket viser sig nu at være dette underlige Væsen (ατοπον, det græske Ord er her ypperligt), der ligger mellem Bevægelse og Ro uden at være i nogen Tid, og til dette og ud af dette slaaer det Bevægende om i Ro, og det Hvilende i Bevægelse. Øieblikket bliver derfor Overgangs-Kategorien overhovedet (μεταβολη); thi Plato viser, at paa samme Maade er Øieblikket ogsaa i Forhold til Overgangen af Eenhed til Fleerhed, og Fleerhed til Eenhed, Lighed til Ulighed o. s. v., er Øieblikket, i hvilket der hverken er ἕν eller πολλα, og hverken bestemmes eller sammenblandes (ουτε διακρινεται ουτε ξυγκρινεται § 157 *A.)* Af alt dette har nu Plato Fortjeneste ved at tydeliggjøre sig Vanskeligheden, men Øieblikket bliver dog en lydløs atomistisk Abstraktion, som man heller ei forklarer ved at ignorere den. Naar nu Logiken vil udsige, at den ikke har Overgangen, (og har den denne Kategorie, da maa den jo finde sin Plads i Systemet selv, om den end tillige opererer i Systemet), da vil det blive tydeligere, at de historiske Sphærer og al den Viden, der hviler i en historisk Forudsætning, har Øieblikket. Denne Kategorie er af stor Vigtighed for at afslutte mod den hedenske Philosophie og en ligesaa hedensk Speculation i Christendommen. I Dialogen Parmenides viser paa et andet Sted sig Følgen af, at Øieblikket er en saadan Abstraktion. Idet Eenheden poneres at have Tidens Bestemmelse, vises nu, hvorledes her fremkommer den Modsigelse, at Eenheden (το ἕν) bliver ældre og yngre end sig selv og end Fleerheden (τα πολλα) og da igjen hverken yngre eller ældre end den selv eller end Fleerheden (§ 151 *E).* Eenheden maa jo dog være, siges der, og nu bestemmes det at være saa-

---

Dog erindrer jeg engang osv.] jvfr. E. P. II S. 118. ἀλλ' εἰ osv.] nen hvis man kan bevise, at selve Begrebet »Eet« er mange, og omvendt, at »Mange« r Eet, ja det vil forbause mig; og ligesaa med alt andet. ἄτοπον (atopon) rdret: hvad der ingen Plads har; dernæst: besynderligt, urimeligt. Om Øieblikket το ἐξαίφνης) staaer Udtrykket Platons Parmenides 156 d. μεταβολή (metabolé) gtl. »Omslag«; jvfr. Parmenides 156 d. e. hverken bestemmes eller ammenblandes] urigtig Oversættelse af de citerede Ord, der betyder: »hverken dskilles eller sammensættes«, og hvis Mening er, at »Øieblikket« er Overgangen gsaa hvor der [illegible] Tale om Adskillelse og Sammensætning, ligesom i de andre Exempler.

skelighederne iforveien; thi da kom man aldrig til at speculere. Naar det saaledes blot gjælder om at komme til at speculere, ikke om at Eens Speculation bliver virkelig Speculation, saa er det jo ganske resolut sagt, at man blot skal see at komme til at speculere, ligesom det er priseligt, om en Mand, der ikke havde Evne til at kjøre til Dyrehaven i egen Vogn, vilde sige: Sligt bør man ikke bryde sig om, man kan godt kjøre paa en Kaffemølle. Og saaledes er det jo ogsaa: Begge de Kjørende komme forhaabentligen til Dyrehaven. Derimod kommer den neppeligen til at speculere, der var resolveret nok til ikke at bryde sig om Befordringen, naar han barestens kunde komme til at speculere.

I den historiske Friheds Sphære er Overgangen en Tilstand. Imidlertid maa man, for retteligen at forstaae dette, ikke glemme, at det Ny kommer ved Springet. Hvis dette nemlig ikke fastholdes, da faaer Overgangen en quantiterende Overvægt over Springets Elasticitet.

---

ledes: Deelagtighed i et Væsen eller i en Væsenhed i den nærværende Tid (το δε ειναι αλλο τι εστι η μεθεξις ουσιας μετα χρονου του παροντος § 151. E.). I den nærmere Udvikling af Modsigelserne viser det sig nu, at det Nærværende (το νυν) vakler imellem at betyde det Nærværende, det Evige, Øieblikket. Dette Nu (το νυν) ligger mellem »var« og »vil blive«, og Eenheden kan jo ikke, idet den skrider frem fra det Forbigangne til det Tilkommende, springe Nuet forbi. Den holder altsaa inde i Nu'et, bliver ikke ældre men er ældre. I den nyeste Philosophie culminerer Abstraktionen i den rene Væren; men den rene Væren er det abstrakteste Udtryk for Evigheden, og er som Intet netop igjen Øieblikket. Her viser det sig atter, hvor vigtigt »Øieblikket« er, fordi først med denne Kategorie kan det lykkes at give Evigheden sin Betydning, idet Evigheden og Øieblikket blive de yderste Modsætninger, medens ellers det dialektiske Hexerie faaer Evigheden og Øieblikket til at betyde det Samme. Først med Christendommen bliver Sandselighed, Timelighed, Øieblikket at forstaae, netop fordi først med den bliver Evigheden væsentlig.

το δὲ εἶναι osv.] »er ikke det at være Delagtighed i Væren [saaledes rigtigere end »Væsen«] i Forbindelse med den nærværende Tid?« Platon vil egentlig ikke sige Andet, end at *τὸ εἶναι* er Præsens og altsaa udtrykker Væren i Nutiden.

I den nærmere Udvikling] p. 152 b—e. den nyeste Philosophie] den Hegelske, der begynder med den rene Væren som den yderste Abstraktion for derfra at gaae videre til stedse concretere Bestemmelser.

Mennesket var altsaa en Synthese af Sjel og Legeme, men er tillige en Synthese af det Timelige og det Evige. At dette ofte nok er bleven sagt, har jeg intet at indvende mod; thi det er ikke mit Ønske, at opdage Nyheder, men vel min Glæde og min forelskte Syssel at tænke over, hvad der synes ganske simpelt.

Hvad den sidste Synthese angaaer, da er det strax paafaldende, at den er dannet anderledes end den første. I den første var Sjel og Legeme Synthesens tvende Momenter, og Aanden det Tredie, dog saaledes, at der først egentlig var Tale om Synthesen idet Aanden sattes. Den anden Synthese har kun to Momenter: det Timelige og det Evige. Hvor er her det Tredie? Og er der intet Tredie, da er der egentligen ingen Synthese, thi en Synthese, som er en Modsigelse, kan ikke fuldkommes som Synthese uden i et Tredie; thi det, at Synthesen er en Modsigelse, udsiger jo netop, at den ikke er. Hvad er da det Timelige?

Naar man rigtigen bestemmer Tiden som den uendelige Succession, saa ligger det tilsyneladende nær ogsaa at bestemme den som nærværende, forbigangen og tilkommende. Imidlertid er denne Distinktion urigtig, hvis man mener, at den ligger i Tiden selv; thi den fremkommer først ved Tidens Forhold til Evigheden og ved Evighedens Reflexion i denne. Dersom man nemlig i Tidens uendelige Succession kunde finde et Fodfæste ɔ: et Nærværende, som var det Delende, saa var Inddelingen ganske rigtig. Men netop fordi ethvert Moment, som Summen af Momenter er det, er Proces (en Gaaen-forbi), saa er intet Moment et nærværende, og forsaavidt er der i Tiden hverken et Nærværende eller et Forbigangent eller et Tilkommende. Mener man at kunne fastholde denne Inddeling, da er det fordi man spatierer et Moment, men derved er den uendelige Succession standset, da er det fordi man bringer Forestillingen ind, lader Tiden være for Forestillingen, istedenfor at tænke den. Men selv herved bærer man sig ikke rigtig ad, thi selv for Forestillingen er Tidens uendelige Succession et uendeligt indholdsløst Nærværende. (Dette er Parodien paa det Evige.) Inderne tale om en Kongerække, der har hersket i 70,000 Aar. Om Kongerne vides Intet, ikke engang deres Navne (dette antager jeg). Dersom vi ville tage dette som et Exempel paa Tiden, da ere de 70,000 Aar for Tanken en uendelig Forsvinden,

---

Inderne tale osv.] se Hegel, Philosophie der Geschichte (Werke IX 2. Aufl.) S. 200 (»So heiszt es von Königen, sie hätten siebzigtausend Jahr oder mehr regiert«).

for Forestillingen udvider det sig, spatierer det sig til den illusoriske Skuen af et uendeligt indholdsløst Intet*). Saasnart man derimod lader den Ene succedere den Anden, sætter man det Nærværende.

Det Nærværende er imidlertid ikke Tidens Begreb, uden netop som et uendeligt indholdsløst, hvilket igjen netop er den uendelige Forsvinden. Agter man ikke herpaa, da har man, hvor hurtig man end lader det forsvinde, dog sat det Nærværende, og efterat have sat det lader man det igjen være tilstede i Bestemmelserne: det Forbigangne og det Tilkommende.

Det Evige derimod er det Nærværende. Tænkt er det Evige det Nærværende som den ophævede Succession (Tiden var Successionen, der gaaer forbi). For Forestillingen er det en Fortgaaen, som dog ikke kommer af Stedet, fordi det Evige er for den det uendeligt indholdsfulde Nærværende. I det Evige findes da igjen ikke Adskillelsen af det Forbigangne og Tilkommende, fordi det Nærværende er sat som den ophævede Succession.

Tiden er da den uendelige Succession; det Liv, der er i Tiden og blot er Tidens, har intet Nærværende. Vel pleier man stundom, for at bestemme det sandselige Liv, at sige, at det er i Øieblikket og er kun i Øieblikket. Man forstaaer da ved Øieblikket den Abstraktion fra det Evige, som, hvis den skal være det Nærværende, er Parodien derpaa. Det Nærværende er det Evige eller rettere det Evige er det Nærværende, og det Nærværende er det Fyldige. I denne Forstand sagde Latineren om Guddommen, at han er *præsens (præsentes dii)*, ved hvilket Ord brugt om Guddommen han tillige betegnede hans kraftige Bistand.

Øieblikket betegner det Nærværende som et saadant, der intet Forbigangent og intet Tilkommende har; thi deri ligger jo netop det sandselige Livs Ufuldkommenhed. Det Evige betegner ogsaa

---

*) Dette er forøvrigt Rummet. Den Øvede vil let netop heri see Beviset for min Fremstillings Rigtighed, thi Tid og Rum ere for den abstrakte Tænkning aldeles identiske (nacheinander og nebeneinander), og bliver det for Forestillingen, og er det i Sandhed saaledes i den Bestemmelse af Gud, at han er allesteds-nærværende.

---

præsens nærværende; *præsentes dii* Guderne som nærværende, ɔ: som umiddelbart indgribende. Dette er forøvrigt Rummet osv.] Jvfr. Hegel, Encyclopädie § 259 f.

det Nærværende, som intet Forbigangent og intet Tilkommende har, og dette er det Eviges Fuldkommenhed.

Vil man nu bruge Øieblikket til at bestemme Tiden ved, og lade Øieblikket betegne den reent abstrakte Udelukkelse af det Forbigangne og det Tilkommende og som saadant det Nærværende, saa er Øieblikket netop ikke det Nærværende, thi det reent abstrakt tænkte Mellemliggende mellem det Forbigangne og det Tilkommende er slet ikke. Men saaledes sees det, at Øieblikket ikke er en blot Tidens Bestemmelse, da Tidens Bestemmelse kun er at gaae forbi, hvorfor Tiden, hvis den skal bestemmes ved nogen af de i Tiden sig aabenbarende Bestemmelser, er den forbigangne Tid. Skal derimod Tiden og Evigheden berøre hinanden, da maa det være i Tiden, og nu er vi ved Øieblikket.

»Øieblikket« er et billedligt Udtryk og forsaavidt ikke saa godt at have med at gjøre. Dog er det et skjønt Ord at agte paa. Intet er saa hurtigt som Øiets Blik, og dog er det commensurabelt for det Eviges Gehalt. Naar saaledes Ingeborg skuer ud over Havet efter Frithiof, saa er dette et Billede paa, hvad det billedlige Ord betyder. Et Udbrud af hendes Følelse, et Suk, et Ord har allerede som lydende mere Tidens Bestemmelse i sig, og er mere nærværende i Retning af Forsvinden, og har ikke saa meget det Eviges Nærværelse i sig, som jo derfor ogsaa et Suk, et Ord o. s. v. har Magt til at hjælpe Sjelen af med det Betyngende, netop fordi det Betyngende blot udsagt allerede begynder at blive et Forbigangent. Et Blik er derfor en Betegnelse af Tiden, men vel at mærke af Tiden i den skjebnesvangre Conflikt, da den berøres af Evigheden*). Det, vi kalde Øieblikket, kalder Plato το εξαιφνης. Hvorledes det end etymologisk forklares, det staaer dog i Forhold til Bestemmelsen: det Usynlige, fordi Tid og Evighed opfattedes lige

*) Det er mærkeligt, at den græske Kunst culminerer i Plastik, der netop mangler Blikket. Dette har imidlertid sin dybe Grund i, at Grækerne ikke fattede i dybeste Forstand Aandens Begreb, og derfor heller ei i dybeste Forstand fattede Sandseligheden og Timeligheden. Hvor stærk er dog ikke den Modsætning, at man i Christendommen netop billedlig fremstiller Gud som et Øie.

Ingeborg] i Tegnérs »Frithjofs Saga« IX (S. 71 i Originaludg.; men der tænkes snarere paa en Illustration dertil). τὸ ἐξαίφνης (to exaiphnes)] ordret: det Pludselige.

abstrakt, da man manglede Begrebet Timelighed, hvilket har sin Grund i, at man manglede Begrebet: Aand. Paa Latin hedder det *momentum*, hvis Derivation (af *movere*) kun udtrykker den blotte Forsvinden*).

Saaledes forstaaet er Øieblikket ikke egentlig Tidens Atom, men Evighedens Atom. Det er Evighedens første Reflex i Tiden, dens første Forsøg paa ligesom at standse Tiden. Derfor forstod Græciteten ikke Øieblikket, thi om den end fattede Evighedens Atom, saa fattede den ikke, at den var Øieblikket, bestemte den ikke forlænds, men baglænds, fordi Evighedens Atom væsentligen var for Græciteten Evigheden, og saaledes hverken Tid eller Evighed kom til sin sande Ret.

Synthesen af det Timelige og det Evige er ikke en anden Synthese, men Udtrykket for hiin første Synthese, ifølge hvilken Mennesket er en Synthese af Sjel og Legeme, der bæres af Aand. Saasnart Aanden er sat, er Øieblikket der. Derfor kan det med Rette siges dadlende om Mennesket, at han lever kun i Øieblikket, da dette skeer ved en vilkaarlig Abstraktion. Naturen ligger ikke i Øieblikket.

---

*) I det N. T. findes en poetisk Omskrivelse af Øieblikket. Paulus siger, at Verden skal forgaae εν ατομῳ και εν ῥιπῃ οφθαλμου. Dermed udtrykker han ogsaa, at Øieblikket er commensurabelt for Evigheden, fordi nemlig Undergangs-Øieblikket i samme Øieblik udtrykker Evigheden. Man tillade mig at anskueliggjøre, hvad jeg mener, og tilgive det, forsaavidt man skulde finde noget Anstødeligt i Billedet. Her i Kjøbenhavn vare engang tvende Kunstnere, der maaskee selv neppe tænkte paa, at deres Præstation ogsaa kunde afvindes en dybere Betydning. De traadte frem, stillede sig ligeoverfor hinanden, og begyndte nu mimisk at fremstille en eller anden lidenskabelig Conflikt. Naar da den mimiske Udvikling var i fuld Gang, og Tilskuerens Øie fulgte Historien og ventede det Følgende, da brøde de pludseligen af, og forbleve nu urokkeligen forstenede i det øieblikkelige mimiske Udtryk. Virkningen heraf kan være overmaade comisk, fordi Øieblikket paa en tilfældig Maade bliver commensurabel for det Evige. Det Plastiskes Virkning beroer paa, at det evige Udtryk netop er udtrykt evigt: det Comiske laae derimod i, at det tilfældige Udtryk blev foreviget.

---

movere at bevæge. ἐν ἀτόμῳ osv.] i et Nu og et Øieblik. 1. Kor. 15, 52. (ἀτόμῳ egtl. »Atom«, udelelig Størrelse.)

Det gaaer med Timeligheden som det gaaer med Sandseligheden; thi Timeligheden synes endnu ufuldkomnere, Øieblikket endnu ringere end Naturens tilsyneladende trygge Bestaaen i Tiden. Og dog er det omvendt; thi Naturens Tryghed har sin Grund i, at Tiden slet ingen Betydning har for den. Først i Øieblikket begynder Historien. Menneskets Sandselighed bliver ved Synden sat som Syndighed og altsaa lavere end Dyrets, og dog er det netop fordi det Høiere her begynder; thi nu begynder Aanden.

Øieblikket er hiint Tvetydige, hvori Tiden og Evigheden berøre hinanden, og hermed er Begrebet T i m e l i g h e d sat, hvor Tiden bestandig afskærer Evigheden og Evigheden bestandig gjennemtrænger Tiden. Først nu faaer hiin omtalte Inddeling sin Betydning: den nærværende Tid, den forbigangne Tid, den tilkommende Tid.

Ved denne Inddeling tildrager det sig strax Opmærksomheden, at det Tilkommende i en vis Forstand betyder mere end det Nærværende og Forbigangne; thi det Tilkommende er i en vis Forstand det Hele, hvoraf det Forbigangne er en Deel, og det Tilkommende kan i en vis Forstand betyde det Hele. Dette kommer deraf, at det Evige først betyder det Tilkommende, eller at det Tilkommende er det Incognito, hvori det Evige, som incommensurabelt for Tiden, dog vil bevare sin Omgængelse med Tiden. Sprogbrug tager saaledes stundom det Tilkommende identisk med det Evige (det tilkommende Liv — det evige Liv). Da Grækerne nu ikke havde i dybere Forstand Begrebet af det Evige, saa havde de heller ikke Begrebet af det Tilkommende. Man kan derfor ikke dadle det græske Livs Fortabthed i Øieblikket, eller rettere man kan end ikke sige, at det var fortabt; thi Timeligheden var af Grækerne ligesaa naiv opfattet som Sandseligheden, fordi der manglede Bestemmelse af Aand.

Øieblikket og det Tilkommende sætte igjen det Forbigangne. Skulde det græske Liv overhovedet betegne nogen Bestemmelse af Tiden, da er det det Forbigangne, dog dette ikke bestemmet i Forhold til det Nærværende og Tilkommende, men bestemmet som Tidens Bestemmelse overhovedet er det, som en Gaaenforbi. Her viser den platoniske Erindren sin Betydning. Det græske Evige ligger bag ved som det Forbigangne, i hvilket man kun baglænds

---

den platoniske Erindren] Plato anfører som et Bevis paa Sjælens Udødelighed, at vi i dette Liv finder Phænomener (Erkjendelsen af de almene Begreber, det Skjønne, det Gode o. s. v.), der kun kan forklares som Erindringer fra en tidligere T[illegible]else (Phædon p. 72 e ff).

kommer ind*). Dog er det et aldeles abstrakt Begreb af det Evige, at det er det Forbigangne, hvad enten det nu nærmere bestemmes philosophisk (den philosophiske Afdøen) eller historisk.

Overhovedet kan man i at bestemme Begreberne af det Forbigangne, det Tilkommende, det Evige, see paa, hvorledes man har bestemmet Øieblikket. Er Øieblikket ikke, saa kommer det Evige frem bag ved som det Forbigangne. Det er som naar jeg lader en Mand gaae ad en Vei, men ikke sætter Skridtet, saa kommer Veien frem bag ved ham som det Tilbagelagte. Er Øieblikket sat, men blot som *discrimen*, saa er det Tilkommende det Evige. Er Øieblikket sat, saa er det Evige, men er tillige det Tilkommende, der kommer igjen som det Forbigangne. Dette viser sig tydeligt i den græske, jødiske, christelige Anskuelse. Det Begreb, hvorom alt dreier sig i Christendommen, det, der gjorde Alt nyt, er Tidens Fylde, men Tidens Fylde er Øieblikket som det Evige, og dog er dette Evige tillige det Tilkommende og det Forbigangne. Naar man ikke passer paa dette, da kan man ikke frelse et eneste Begreb fra kjettersk og forræderisk Tilsætning, der tilintetgjør Begrebet. Man faaer ikke det Forbigangne ud fra sig, men i en simpel Continuitet med det Tilkommende (herved gaae Begreberne: Omvendelse, Forsoning, Forløsning, tabte i den verdenshistoriske Betydning, og tabte i den individuelle historiske Udvikling). Man faaer ikke det Tilkommende ud fra sig, men i en simpel Continuitet med det Nærværende (derved gaae Begreberne: Opstandelse, Dom, til Grunde).

Lad os nu tænke os Adam og dernæst erindre, at ethvert senere Individ begynder aldeles paa samme Maade, kun indenfor den quantitative Forskjellighed, hvilken er Generations-Forholdets og det historiske Forholds Følge. For Adam ligesaa vel som for det senere Individ er da Øieblikket. Synthesen af det Sjelelige og det Legemlige skal sættes af Aand, men Aanden er det Evige, og er først derfor, naar Aanden sætter den første Synthese tillige

*) Man betænke atter her den Kategorie, jeg holder paa, Gjentagelsen, ved hvilken man kommer forlænds ind i Evigheden.

---

den philosophiske Afdøen] nemlig fra Sanseligheden (i videste Forstand): bestemmes i Platons Phædon 64 a ff. som Philosophens egentlige Opgave her i Livet, hvorved han gaaer over i »Evigheden«. historisk] K. tænker vistnok paa Udmalinger af Sjælens Tilstand i Præexistensen, som de findes i Platons Phædrus p. 246 d ff. *discrimen* Skjel.

som den anden Synthese af det Timelige og det Evige. Saa længe det Evige ikke er sat, er Øieblikket ikke, eller kun *discrimen*. Derved viser det Evige sig, da Aanden i Uskyldigheden kun er bestemmet som drømmende Aand, som det Tilkommende, thi dette er, som sagt, det Eviges første Udtryk, dets Incognito. Som da (i det foregaaende Capitel) Aanden, idet den skulde sættes i Synthesen, eller rettere idet den skulde sætte Synthesen, som Aandens (Frihedens) Mulighed i Individualiteten udtrykte sig som Angest, saaledes er her igjen det Tilkommende det Eviges (Frihedens) Mulighed i Individualiteten som Angest. Idet da Frihedens Mulighed viser sig for Muligheden segner Friheden, og Timeligheden fremkommer nu paa samme Maade som Sandseligheden i Betydning af Syndighed. Det gjentages atter her, at dette kun er det sidste psychologiske Udtryk for den sidste psychologiske Approximation til det qualitative Spring. Forskjellen mellem Adam og det senere Individ er, at det Tilkommende for dette er mere reflekteret end for Adam. Dette Mere kan psychologisk talt betyde det Forfærdelige, men i Retning af det qualitative Spring betyder det det Uvæsentlige. Det høieste Maximum af Forskjellighed i Forhold til Adam er, at det Tilkommende synes anticiperet af det Forbigangne, eller Angesten for, at Muligheden er tabt, før den har været.

Det Mulige svarer aldeles til det Tilkommende. Det Mulige er for Friheden det Tilkommende, og det Tilkommende for Tiden det Mulige. Til begge svarer i det individuelle Liv Angest. En nøiagtig og correct Sprogbrug sammenknytter derfor Angest og det Tilkommende. Siger man vel stundom at ængstes for det Forbigangne, da synes dette at stride herimod. Imidlertid viser det sig dog ved et nærmere Eftersyn, at man kun siger det saaledes, at det Tilkommende paa en eller anden Maade kommer tilsyne. Det Forbigangne, for hvilket jeg skal ængstes, maa staae i et Mulighedens Forhold til mig. Ængstes jeg saaledes for en forbigangen Ulykke, da er det ikke, forsaavidt den er forbigangen, men forsaavidt den kan gjentages ɔ: vorde tilkommende. Ængstes jeg for en forbigangen Brøde, da er det fordi jeg ikke har sat den i et væsentligt Forhold til mig som forbigangen, og paa en eller anden svigagtig Maade forhindrer den i at være forbigangen. Dersom den nemlig er virkelig forbigangen, da kan jeg ikke ængstes, men kun angre. Gjør jeg ikke det, da har jeg først tilladt mig at gjøre mit Forhold til den dialektisk, men derved er Brøden selv bleven en Mulighed og ikke noget Forbigangent. Ængstes jeg for Straffen, da er det kun saasnart denne bliver sat i et dialektisk Forhold

til Brøden (ellers bærer jeg min Straf), og da ængstes jeg for det Mulige og det Tilkommende.

Saaledes ere vi atter komne hen, hvor vi vare i Cap. I. Angest er den psychologiske Tilstand, der gaaer forud for Synden, kommer den saa nær som mulig, saa ængstende som mulig, uden dog at forklare Synden, der først i det qualitative Spring bryder frem.

I det Øieblik Synden er sat, er Timeligheden Syndighed*). Vi sige ikke, at Timeligheden er Syndighed, ligesaa lidet som at

---

*) Af Bestemmelsen Timelighed som Syndighed følger igjen Døden som Straf. Dette er et Avancement, hvis Analogie man, *si placet*, kan finde deri, at selv i Forhold til det udvortes Phænomen forkynder Døden sig i samme Grad forfærdeligere som Organisationen er fuldkomnere. Medens saaledes en Plantes Døen og Forraadnen udbreder Vellugt næsten lifligere end dens krydrede Aande, forpester derimod et Dyrs Forraadnen Luften. I en dybere Forstand gjælder det, at jo høiere Mennesket anslaaes, desto forfærdeligere er Døden. Dyret døer egentlig ikke; men naar Aanden er sat som Aand, da viser Døden sig som det Forfærdelige. Dødens Angest svarer derfor til Fødselens Angest, uden at jeg dog derfor her vil gjentage, hvad der tildeels sandt og tildeels kun aandrigt, tildeels begeistret, tildeels letsindigen er sagt om, at Døden er en Metamorphose. I Døds-Øieblikket befinder Mennesket sig i Synthesens yderste Spidse: Aanden kan ligesom ikke være tilstede; thi den kan ikke døe, og dog maa den vente, thi Legemet maa jo døe. Den hedenske Anskuelse af Døden var, — ligesom dens Sandselighed var mere naiv, dens Timelighed mere sorgløs, — mildere og tækkeligere, men manglede det Høieste. Man læse Lessings skjønne Afhandling om, hvorledes den antike Kunst fremstillede Døden, og man kan ikke negte, at man bliver veemodig-hyggeligt bevæget ved Billedet af denne sovende Genius, eller ved at betragte den skjønne Høitidelighed, med hvilken Dødens Genius bøier sit Hoved og udslukker Faklen. Der er, om man saa vil, noget ubeskriveligt Overtalende og Fristende i at betroe sig til en saadan Fører, der er forsonet som en Erindring, hvori der Intet erindres. Men paa den anden Side er det dog igjen uhyggeligt, at følge denne tause Fører; thi han skjuler Intet, hans Skikkelse er intet Incognito, som han der er, saaledes er Døden, og dermed er det forbi. Der ligger et uudgrundeligt Veemod i, at denne Genius med sin venlige Skikkelse bøier sig over den Døende, og med Aanden af sit sidste Kys udslukker den sidste Livsgnist, medens det Oplevede lidt efter

---

si placet om man vil. Lessings skjønne Afhandling] »Wie die Alten den Tod gebildet«, Werke VIII S. 197—248 Maltzahn.

Sandseligheden er Syndighed, men idet Synden er sat, betyder Timeligheden Syndighed. Derfor synder den, der blot lever i Øieblikket som Abstraktion fra det Evige. Havde Adam, at jeg skal tale accomodationsviis og daarligen, ikke syndet, da var han i samme Øieblik gaaet over i Evigheden. Saasnart derimod Synden er sat, hjælper det ikke at ville abstrahere fra Timeligheden, ligesaa lidet som fra Sandseligheden*).

§ 1.

Aandløshedens Angest.

Naar man betragter Livet vil man snart overbevise sig om, at, om det Udviklede end forholder sig rigtigt, at Angest er den sidste psychologiske Tilstand, ud af hvilken Synden bryder ved det qualitative Spring, dog hele Hedenskabet og dettes Gjentagelse indenfor Christendommen ligger i en blot quantitativ Bestemmen, hvoraf Syndens qualitative Spring ikke bryder ud. Denne Tilstand er imidlertid ikke Uskyldighedens Tilstand, men er seet fra Aandens Standpunkt netop Syndighedens.

Det er ret mærkeligt, at den christelige Orthodoxie bestandig har lært, at Hedenskabet laae i Synden, medens dog Syndens Bevidsthed først blev sat ved Christendommen. Orthodoxien har imidlertid Ret, naar den vil forklare sig lidt nøiere. Ved quantiterende Bestemmelser trækker Hedenskabet ligesom Tiden hen,

---

lidt allerede er forsvundet, og Døden bleven tilbage som den Hemmelighed, der selv uforklaret forklarede, at hele Livet var en Leeg, hvor det endte med, at Alt, det Største som det Mindste, gik ud som Skolebørnene, og tilsidst Sjelen selv som Skolemesteren. Men da ligger der ogsaa Tilintetgjørelsens Stumhed i, at det Hele kun var en Barneleeg, og at nu er Legen ude.

*) Hvad her er blevet udviklet kunde ogsaa have fundet sin Plads i Cap. I. Dog har jeg valgt at sætte det her, fordi det nærmest leder hen til det Følgende.

kommer aldrig til Synden i dybeste Forstand, men dette er netop Synden.

At dette gjælder om Hedenskabet, er let at eftervise. Med Hedenskabet indenfor Christendommen forholder det sig anderledes. Det christelige Hedenskabs Liv er hverken skyldigt eller ikke skyldigt, det kjender egentlig ingen Forskjel paa det Nærværende, Forbigangne, Tilkommende, Evige. Dets Liv og dets Historie gaaer fort som Skriften i hine gamle Dage gik hen over Papiret, da man intet Adskillelsestegn brugte, men gnedrede det ene Ord, den ene Sætning i den anden. Æsthetisk betragtet er dette saare comisk; thi medens det er skjønt, at høre en Bæk løbe nynnende gjennem Livet, saa er det comisk, at en Sum af fornuftige Skabninger forvandles til et evindeligt Murmlen uden Mening. Om Philosophien kan bruge dette *plebs* som en Kategorie, ved at lade den være Substratet for det Større, ligesom det vegetative Røre, der efterhaanden bliver til fast Jord, først Tørv og siden Mere, veed jeg ikke. Fra Aandens Standpunkt seet er en saadan Existents Synd, og det er det Mindste man kan gjøre for den, at man ved at udsige det, fordrer Aanden af den.

Hvad her er sagt gjælder nu ikke om Hedenskabet. En saadan Existents kan kun findes indenfor Christendommen. Dette har sin Grund i, at jo høiere Aanden er sat, desto dybere viser Udelukkelsen sig, og jo høiere det er, der er tabt, desto elendigere ere *οἱ απηλγηκοτες* (Eph. IV, 19) i deres Tilfredshed. Vil man sammenligne denne Aandløshedens Lyksalighed med Trællenes Tilstand i Hedenskabet, saa er der dog Mening i Trællestanden; thi den er slet Intet i sig selv. Aandløshedens Fortabelse derimod er det Forfærdeligste af Alt; thi dette er netop Ulykken, at Aandløsheden har et Forhold til Aand, som intet er. Aandløsheden kan derfor til en vis Grad eie Aandens hele Gehalt, men vel at mærke ikke som Aand, men som Spøgerie, Galimathias, Phrase o. s. v. Den kan eie Sandheden, men vel at mærke ikke som Sandhed, men som Rygte og Kjellingesladder. Dette er æsthetisk seet det dybe Comiske i Aandløsheden, noget man i Almindelighed ikke er opmærksom paa, fordi Fremstilleren selv er mere eller mindre usikker paa Aand. Naar derfor Aandløsheden skal fremstilles, lægger man den gjerne slet og ret Passiar i Munden, fordi man ikke har Mod til at lade den bruge de samme Ord, man selv bruger. Dette er

---

plebs Almue, Pøbel. *οἱ ἀπηλγηκότες* de følesløse; egtl. de, der har tabt Evnen til at føle Smerte.

Usikkerhed. Aandløsheden kan sige aldeles det samme som den rigeste Aand har sagt, kun siger den det ikke i Kraft af Aand. Som aandløs bestemmet er Mennesket blevet en Talemaskine, og der er intet til Hinder for at han kan lære ligesaa godt en philosophisk Ramse som en Troesbekjendelse og et politisk Recitativ udenad. Er det ikke mærkeligt, at den eneste Ironiker og den største Humorist maae slaae sig sammen om at sige, hvad der synes det Simpleste af Alt, at man maa distinguere mellem hvad man forstaaer og hvad man ikke forstaaer, og hvad skulde der være til Hinder for, at det aandløseste Menneske formaaede ordret at sige det Samme? Der er kun eet Bevis for Aand, det er Aandens Beviis i Een selv; Enhver, der fordrer noget Andet, kan maaskee slumpe til at faae Beviser i al Overflod, men han er dog allerede bestemmet aandløs.

I Aandløsheden er der ingen Angest, dertil er den for lykkelig og tilfreds og for aandløs. Men dette er en meget sørgelig Grund, og deri er Hedenskabet forskjelligt fra Aandløsheden, at hiint er bestemmet i Retning til Aand, denne i Retning fra Aand. Hedenskabet er derfor om man saa vil Aandsfraværelse, og saaledes langt forskjelligt fra Aandløsheden. Forsaavidt er Hedenskabet langt at foretrække. Aandløsheden er Aandens Stagneren, og Idealitetens Vrængbillede. Aandløsheden er derfor ikke egentlig dum, naar det kommer an paa at ramse, men den er dum i den Betydning, i hvilken det siges om Saltet, naar Saltet vorder dumt, hvormed skal der da saltes? Deri ligger netop dens Fortabelse, men ogsaa dens Tryghed, at den Intet forstaaer aandeligt, Intet fatter som Opgave, om den end formaaer at omfamle Alt med sin afmattede Klamhed. Røres den da en enkelt Gang af Aand og begynder et Øieblik at sprætte ligesom en galvaniseret Frøe, da indtræder der et Phænomen, som fuldkommen svarer til den hedenske Fetischisme. For Aandløsheden er der ingen Auctoritet, thi den veed jo, at for Aanden er der ingen Auctoritet, men da den selv uheldigviis ikke er Aand, saa er den, tiltrods for sin Viden, en fuldkommen Afgudsdyrker. Den tilbeder en Dosmer og en Helt med samme Veneration, men fremfor alle er dog en Charlatan dens egentlige Fetisch.

Om der nu end i Aandløsheden ingen Angest er, fordi den er

---

den eneste Ironiker og den største Humorist] Sokrates og Hamann; jvfr. Mottoet. vorder dumt] ordret Oversættelse af det græske Ord μωρανθῇ (Matth. 5, 13. Luc. 14, 34), der kommer af μωρός, taabelig, dum.

udelukt, som Aanden er det, saa er Angesten der dog, kun venter den. Det lader sig tænke, at en Skyldner kan have Held til at smutte bort fra sin Creditor og holde ham hen med Snak, men der er een Creditor, der aldrig kom tilkort, og det er Aanden. Fra Aandens Standpunkt seet er derfor Angesten ogsaa tilstede i Aandløsheden, men skjult og formummet. Selv Betragtningen gruer ved Synet deraf; thi som Angestens Skikkelse, hvis man vilde lade Phantasien danne en saadan, er forfærdelig at see til, saa vilde dens Skikkelse dog forfærde endnu mere, naar den finder det fornødent at forklæde sig, for ikke at optræde som det, den er, uagtet den ligefuldt er det. Naar Døden viser sig i sin sande Skikkelse som den magre glædeløse Høstkarl, da betragter man den ikke uden Skræk, men naar den, for at spotte Menneskene, der indbilde sig at kunne spotte den, træder frem forklædt, naar kun Betragteren seer, at den Ubekjendte, der fængsler Alle ved sin Høflighed og henjubler Alle i Lystens vilde Overgivenhed, er Døden, da griber en dyb Rædsel ham.

§ 2.

Angest dialektisk bestemmet i Retning af Skjebne.

Man pleier i Almindelighed at sige, at Hedenskabet ligger i Synden, maaskee turde det være rigtigere at sige, at det ligger i Angest. Hedenskabet er overhovedet Sandselighed, men en Sandselighed, der har et Forhold til Aand, uden dog at Aanden i dybeste Forstand sættes som Aand. Men denne Mulighed er netop Angest.

Spørge vi nu nærmere, hvad Angestens Gjenstand er, da maa der svares her som allevegne, den er Intet. Angest og Intet svare bestandigen til hinanden. Saasnart Frihedens og Aandens Virkelighed er sat, er Angesten hævet. Men hvad betyder nu nærmere i Hedenskabet Angestens Intet? Det er Skjebnen.

Skjebne er et Forhold til Aand som udvortes, den er et Forhold mellem Aand og et Andet, som ikke er Aand og som den dog skal staae i et aandeligt Forhold til. Skjebne kan betyde lige det Modsatte, da den er en Eenhed af Nødvendighed og Tilfældighed. Dette har man ikke altid paaagtet. Man har talt om det hedenske Fatum (dette igjen forskjelligt modificeret i den orientalske og den græske Opfattelse) som var det Nødvendigheden. En Rest af denne Nødvendighed har man ladet blive tilbage i den christelige Anskuelse, hvor den kom til at betyde Skjebnen ɔ: det Tilfældige, det i Retning af Forsynet Incommensurable. Dog forholder det

sig ikke saa; thi Skjebne er netop Eenhed af Nødvendighed og Tilfældighed. Dette er sindrigt udtrykt derved, at Skjebnen er blind; thi den, der gaaer blindt frem, gaaer ligesaa meget nødvendigt som tilfældigt. En Nødvendighed, der ikke er sig selv bevidst, er *eo ipso* i Forhold til det næste Øieblik Tilfældighed. Skjebnen er da Angestens Intet. Den er Intet, thi saasnart Aanden er sat, er Angesten hævet, men ogsaa Skjebnen, da Forsynet netop ogsaa derved er sat. Om Skjebnen kan man derfor sige, hvad Paulus siger om en Afgud: der er ingen Afgud i Verden; men dog er Afguden Gjenstand for Hedningens Religieusitet.

I Skjebnen har da Hedningens Angest sin Gjenstand, sit Intet. I Forhold til Skjebnen kan han ikke komme, thi i samme Øieblik som den er det Nødvendige, er den i næste Øieblik det Tilfældige. Og dog er han i Forhold til den, og dette Forhold er Angesten. Nærmere kan Hedningen ikke komme Skjebnen. Det Forsøg, Hedenskabet gjorde derpaa, var dybsindigt nok til at kaste et nyt Lys derover. Den, der skal forklare Skjebnen, maa være ligesaa tvetydig som Skjebnen. Det var O r a k l e t ogsaa. Men Oraklet kunde igjen betyde lige det Modsatte. Hedningens Forhold til Oraklet er da igjen Angest. Her ligger det dybe uforklarlige Tragiske i Hedenskabet. Det Tragiske ligger dog ikke i, at Oraklets Udsagn er tvetydigt, men i at Hedningen ikke tør undlade at beraadføre sig dermed. Han er i Forhold dertil, han tør ikke lade være at consulere det, selv i Beraadførelsens Øieblik er han i et tvetydigt Forhold til det (sympathetisk eller antipathetisk). Og nu tænke man paa Oraklets Forklaringer.

Begrebet Skyld og Synd kommer ikke frem i dybeste Forstand i Hedenskabet. Forsaavidt det skulde komme frem, da vilde Hedenskabet gaaet til Grunde paa den Modsigelse, at Een blev skyldig ved Skjebnen. Dette er nemlig den høieste Modsigelse, og i denne Modsigelse bryder Christendommen frem. Hedenskabet fatter den ikke, dertil er det for letsindigt i Bestemmelsen af Begrebet Skyld.

Begrebet Synd og Skyld sætter netop den Enkelte som den Enkelte. Ethvert Forhold til den ganske Verden, til alt det Forbigangne er der ikke Tale om. Der er kun Tale om, at han er skyldig, og dog skal han blive det ved Skjebnen, altsaa ved alt det, hvorom der ikke er Tale, og han skal derved blive Noget,

---

P a u l u s] 1. Kor. 8, 4 (»en Afgud er Intet i Verden« i den autor. Overs.; de græske Ord kan betyde begge Dele).

der netop hæver Begrebet Skjebne, og dette skal han blive ved Skjebnen.

Denne Modsigelse opfattet paa en misforstaaet Maade giver det misforstaaede Begreb af Arvesynd, rigtigen forstaaet giver den det sande Begreb, saaledes nemlig, at ethvert Individ er sig selv og Slægten, og det senere Individ ikke væsentligt forskjelligt fra det første. I Angestens Mulighed segner Friheden overvældet af Skjebnen, nu staaer dens Virkelighed op, men med den Forklaring, at den blev skyldig. Angesten paa sin yderste Spidse, hvor det er som var Individet blevet skyldigt, er endnu ikke Skylden. Synden kommer da hverken som en Nødvendighed eller som et Tilfælde, og derfor svarer til Syndens Begreb: Forsynet.

Indenfor Christendommen finder man Hedenskabets Angest i Forhold til Skjebne overalt, hvor Aanden vel er tilstede, men ikke væsentligen bliver sat som Aand. Phænomenet viser sig tydeligst, naar man vil iagttage et Genie. Geniet er umiddelbart som saadant overveiende Subjektivitet. Endnu er det ikke sat som Aand; thi som saadant sættes det kun ved Aand. Som umiddelbart kan det være Aand (her ligger det Skuffende som var dets overordentlige Begavelse Aand sat som Aand), men har da et Andet udenfor sig, hvilket ikke er Aand, og er selv i et udvortes Forhold til Aand. Derfor opdager Geniet bestandigen Skjebnen, og jo dybere Genie, jo dybere opdager det den. For Aandløsheden er dette naturligviis en Daarskab, men i Virkeligheden er det det Store: thi med Forsynets Idee fødes intet Menneske, og de, som mene, at man faaer den successivt ved Opdragelse, tage høiligen feil, uden at jeg derfor vil negte Opdragelsens Betydning. Derved viser netop Geniet sin urkraftige Magt, at det opdager Skjebnen, og derpaa viser det igjen sin Afmagt. For den umiddelbare Aand, hvilket Geniet altid er, kun at det er umiddelbar Aand *sensu eminentiori*, er Skjebnen Grændse. Først i Synden sættes Forsynet. Derfor har Geniet en uhyre Kamp for at naae det. Naaer han det ikke, da kan man paa ham ret studere Skjebnen.

Geniet er et almægtigt Ansich, der som saadant vilde rokke

Geniet er . . . Subjektivitet] jvfr. Hegels Æsthetik I (Werke X, 1) S. 364 f. *sensu eminentiori* i mere udmærket Forstand. Ansich] Udtryk af den Hegelske Philosophie. At Noget er »an sich«, betyder hos Hegel, at det ikke er for noget Andet, men i sig selv (saaledes at der samtidig tænkes paa Benegtelsen af at være »for et Andet«). Se Logiken I (Werke III) S. 125 ff. Overført paa Geniet betyder dette, at det, bestemt umiddelbart (irreligiøst), har sit Maal og sin Lov alene i sig selv og ikke udenfor sig.

hele Verden. For en Ordens Skyld bliver derfor samtidig med ham en anden Skikkelse til, det er Skjebnen. Den er Intet; det er ham selv, der opdager den, og jo dybere Genie, jo dybere opdager han den; thi hiin Skikkelse er blot Anticipationen af Forsynet. Vedbliver han nu blot at være Genie og vender sig ud efter, da skal han fuldkomme det Forbausende, og dog skal han bestandig ligge under for Skjebnen, om ikke udenfor sig haandgribeligt og synligt for Enhver, saa indvortes. Derfor er et Genies Existents altid ligesom et Eventyr, naar han ikke kommer til i dybeste Forstand at vende sig ind i sig selv. Geniet formaaer Alt og dog er det afhængigt af en Ubetydelighed, som Ingen fatter, en Ubetydelighed, som Geniet selv igjen ved sin Almagt giver almægtig Betydning. Derfor formaaer en Secondlieutenant, naar han er Genie, at blive Keiser, at omskabe Verden, saa der kun bliver eet Keiserdømme og een Keiser. Men derfor kan Armeen ogsaa staae opstillet til Kamp, Slagvilkaaret være absolut gunstigt, maaskee forspildt i det næste Øieblik, et Kongerige af Helte bønfalde om, at Commando-Ordet maa lyde, men han kan ikke, han maa vente til den 14de Juni, og hvorfor? fordi det var Slagdagen ved Marengo. Derfor kan Alt være færdigt, han selv holde foran Legionernes Front, blot ventende paa, at Solen skal gaae op og derved intimere for den Tale, der skal electrisere Soldaterne, og Solen kan gaae op pragtfuldere end nogensinde, et begeistrende og opflammende Syn for Enhver, kun ikke for ham, thi saa pragtfuld gik den ikke op ved Austerlits, og kun Austerlits-Solen giver Seier og begeistrer. Deraf den uforklarlige Lidenskab, med hvilken en Saadan ofte kan rase mod et aldeles ubetydeligt Menneske, om han end ellers kan vise Humanitet og Elskelighed selv mod Fjender. Ja vee den Mand, vee den Qvinde, vee det uskyldige Barn, vee det Markens Dyr, vee den Fugl, hvis Flugt, vee det Træ, hvis Quiste kommer ham iveien i det Øieblik, han skal tage sit Varsel.

Det Udvortes som saadant betyder for Geniet Intet, og derfor kan Ingen forstaae ham. Alt beroer paa, hvorledes han selv forstaaer det i sin hemmelige Vens (Skjebnens) Nærværelse. Det Hele kan være tabt, det eenfoldigste og det klogeste Menneske være enigt om at fraraade ham det frugtesløse Forsøg. Dog veed Geniet, at han er stærkere end hele Verden, saafremt der paa dette Punkt ingen tvivlsom Commentar findes til den usynlige Skrift, hvori han læser Skjebnens Villie. Læser han den efter Ønske, da siger han med

---

intimere for, ɔ: indlede, slaae til Lyd for.

sin almægtige Stemme til Skipperen: »seil Du kun, Du fører Cæsar og hans Lykke.« Alt kan være vundet, og i samme Øieblik han modtager Efterretningen, lyder der maaskee et Ord med, hvis Betydning ingen Skabning, ikke Gud i Himlene forstaaer (thi i en vis Forstand forstaaer end ikke han Geniet) og han synker afmægtig sammen.

Saaledes er Geniet sat udenfor det Almindelige. Han er stor ved sin Tro paa Skjebnen, enten han seirer eller falder; thi han seirer ved sig selv, og falder ved sig selv eller rettere begge Dele ved Skjebnen. I Almindelighed beundrer man kun hans Storhed, naar han seirer, dog er han aldrig større, end naar han falder for sig selv. Dette maa nemlig forstaaes saaledes, at Skjebnen ikke forkynder sig paa en udvortes Maade. Naar derimod, netop i det Øieblik da menneskeligt talt alt er vundet, han opdager den tvivlsomme Læsemaade, og nu synker sammen, da maa man vel udbryde: hvilken Gigant skulde der ikke til for at styrte ham. Men derfor formaaede Ingen det, uden han selv. Den Tro, der underlagde Verdens Riger og Lande under han vældige Haand, medens Menneskene troede at skue et Eventyr, den samme Tro styrtede ham, og hans Fald var et endnu uudgrundeligere Eventyr.

Derfor er Geniet angest til en anden Tid end de almindelige Mennesker. Disse opdage først Faren i Farens Øieblik, indtil da ere de trygge, og naar Faren er forbi, saa ere de igjen trygge. Geniet er i Farens Øieblik allerstærkest, derimod ligger hans Angest i Øieblikket før og Øieblikket efter, dette zittrende Moment, da han maa underholde sig med hiin store Ubekjendte, der er Skjebnen. Maaskee er hans Angest netop allerstørst i Øieblikket efter, fordi Vishedens Utaalmodighed altid voxer i omvendt Forhold til Afstandens Korthed, da der jo bestandig bliver mere og mere at tabe, jo nærmere man har været ved at seire og allermeest i Seirens Øieblik, og fordi Skjebnens Consequents netop er Inconsequents.

Geniet som saadant kan ikke fatte sig religieust, kommer derfor hverken til Synden eller til Forsynet, og af denne Grund ligger det i Angestens Forhold til Skjebnen. Der har aldrig existeret

---

Seil Du kun osv.] Da Cæsars Tropper ikke kunde komme over fra Brundisium til Epirus, hvor han selv var, forsøgte han for selv at hente dem at sætte over paa et lille Skib og ukjendt af Mandskabet; da det blev Storm underveis og Styrmanden vilde vende om, skal Cæsar have sagt de citerede Ord til ham. (Plutarchs Cæsar 38.)

noget Genie uden denne Angest, med mindre det tillige har været religieust.

Bliver det staaende ved at være umiddelbart bestemmet og ved at vende sig ud efter, da bliver det vel stort og dets Bedrift forbausende, men det kommer aldrig til sig selv og bliver ikke stort for sig selv. Alt dets Gjerning vender ud efter, men den om jeg saa maa sige planetariske Kjerne, der udstraaler Alt, bliver ikke til. Geniets Betydning for sig selv er ingen, eller ligesaa tvivlsom veemodig som den Deeltagelse, med hvilken Indvaanerne paa een af Færøerne vilde glæde sig, hvis der paa denne Øe levede en indfødt Færøer, der ved Skrifter i forskjellige europæiske Sprog forbausede hele Europa, omformede Videnskaberne ved sine udødelige Fortjenester, men derimod aldrig skrev en Linie færøisk og tilsidst selv glemte at tale det. Sig selv bliver Geniet ikke i dybeste Forstand betydningsfuldt, dets Omfang kan ikke bestemmes høiere end Skjebnens i Forhold til Lykke, Ulykke, Hæder, Ære, Magt, udødelig Navnkundighed, hvilke alle ere timelige Bestemmelser. Enhver dybere dialektisk Bestemmelse af Angest er udelukket. Den sidste vilde være den, at blive anset for skyldig, saaledes, at Angesten ikke retter sig mod Skylden, men mod Skinnet af den, hvilket er en Bestemmelse af Ære. Denne Sjels-Tilstand egnede sig vel for en digterisk Behandling. Sligt kan hænde ethvert Menneske, men Geniet vilde strax gribe det saa dybt, at det ikke stred med Menneskene, men med Tilværelsens dybeste Mysterier.

At nu en saadan genial Existents trods sin Glands og Herlighed og Betydning er Synd, hører der vel Mod til at forstaae, og man forstaaer det neppe, førend man har lært at mætte den ønskende Sjels Hungrighed. Imidlertid er det dog saa. At en saadan Existents desuagtet til en vis Grad kan være lykkelig, beviser Intet. Man kan jo opfatte sin Begavelse som et Adspredelsesmiddel, og idet man realiserer den intet Øieblik hæve sig over de Kategorier, i hvilke det Timelige ligger. Kun gjennem en religieus Besindelse bliver Geniet og Talentet i dybeste Forstand berettigede. Vil man tage et Genie som Talleyrand, saa har der jo i ham ligget Muligheden af en langt dybere Besindelse paa Livet. Den har han undgaaet. Han har fulgt den Bestemmelse i ham, der vendte sig ud efter. Hans beundrede Genie som Intriguant har herligen beviist sig, hans Spændkraft, hans Genies Mættelsesevne (for at bruge et Udtryk som Chemikerne bruge om ædsende Syrer) er beundret, men han tilhører Timeligheden. Hvis et saadant Genie havde forsmaaet Timeligheden som umiddelbar, havde vendt sig mod sig selv og mod det Guddommelige, hvilket religieust Genie skulde der

ikke være fremkommet! Men hvilke Qualer skulde han ikke ogsaa have udstaaet. At følge umiddelbare Bestemmelser er en Lettelse i Livet, enten man er stor eller lille, men Lønnen er ogsaa i Forhold dertil, enten man er stor eller lille, og den, der ikke er saa aandelig modnet, at han fatter, at selv udødelig Ære gjennem alle Slægter dog kun er en Bestemmelse af Timeligheden, ikke fatter, at dette, hvis Eftertragten holder Menneskenes Sjel søvnløs i Ønske og Higen, er noget saare Ufuldkomment i Sammenligning med den Udødelighed, der er for ethvert Menneske, og som med Rette vilde vække al Verdens retfærdige Misundelse, hvis den var bleven forbeholdt eet Menneske, — han skal ikke komme vidt i sin Forklaring af Aand og Udødelighed.

§ 3.

Angest dialektisk i Retning af Skyld.

Man pleier i Almindelighed at sige, at Jødedommen er Lovens Standpunkt. Dette kan man imidlertid ogsaa udtrykke saaledes, at Jødedommen ligger i Angest. Men Angestens Intet betyder her noget Andet end Skjebne. Det er i denne Sphære, at Sætningen: ængstes — Intet, viser sig mest paradox; thi Skyld er dog vel Noget. Og dog er det rigtigt, at saa længe den er Angestens Gjenstand er den Intet. Tvetydigheden ligger i Forholdet; thi saasnart Skylden er sat, er Angesten forbi, og Angeren er der. Forholdet er som Angestens altid sympathetisk og antipathetisk. Dette synes atter paradox, dog er det ikke saa; thi medens Angesten frygter, vedligeholder den en underfundig Communication med sin Gjenstand, kan ikke see bort fra den, ja vil det ikke, thi vil Individet det, da vil Angeren indtræde. At dette kan forekomme Een og Anden en vanskelig Tale, kan jeg ikke for. Den, der har behørig Urokkelighed til at være, om jeg saa tør sige, guddommelig Aktor, om ikke i Forhold til Andre saa dog til sig selv, han vil ikke finde den vanskelig. Livet frembyder desuden Phænomener nok, hvor Individet i Angest stirrer næsten attraaende paa Skylden, og dog frygter den. Skyld har for Aandens Øie den Magt, som Slangens Blik har, at fortrylle. Paa dette Punkt ligger Sandheden af den carpokratianske Anskuelse gjennem Synd at naae Fuldkommenhed.

---

carpokratianske] Karpokratianerne, en gnostisk Sekt fra 2. Aarh., lærte at Mennesket for at naae Fuldkommenheden maatte begaae alle Handlinger, selv de ryggesløseste. Saalænge dette ikke var naaet, fødtes man stadig paany.

Det har sin Sandhed i Afgjørelsens Øieblik, da den umiddelbare Aand sætter sig som Aand ved Aand; derimod er det en Blasphemie at mene, at det skal realiseres *in concreto*.

Jødedommen er netop herved videre end Græciteten, og ogsaa herpaa kan man see det sympathetiske Moment i dens Angestforhold til Skylden, at den for ingen Priis vilde opgive det, for at faae Græcitetens letsindigere Udtryk Skjebne, Lykke og Ulykke.

Den Angest, der er i Jødedommen, er Angest for Skylden. Skylden er en Magt, der udbreder sig allevegne, og som dog Ingen i dybere Forstand kan forstaae, medens den ruger over Tilværelsen. Det, der skal forklare den, maa da være af samme Beskaffenhed, ligesom Oraklet corresponderede med Skjebnen. Til Oraklet i Hedenskabet svarer Offeret i Jødedommen. Men Offeret kan derfor heller Ingen forstaae. Deri ligger i Jødedommen det dybe Tragiske i Analogie med Forholdet til Oraklet i Hedenskabet. Jøden tager sin Tilflugt til Offeret, men det hjælper ham ikke, thi det, der egentlig skal hjælpe, var, at Angestens Forhold til Skylden blev hævet, og et virkeligt Forhold sat. Da dette ikke skeer, saa bliver Offeret tvetydigt, hvilket er udtrykt i dets Gjentagelse, hvis yderligere Consequents vilde være en reen Skepsis i Retning af Reflexion over selve Offerakten.

Hvad der derfor gjaldt i det Foregaaende, at først med Synden er Forsynet, det gjælder her igjen; først med Synden er Forsoningen sat, og dens Offer gjentages ikke. Det har sin Grund ikke i Offerets, om jeg saa tør sige, udvortes Fuldkommenhed, men Offerets Fuldkommenhed svarer til, at Syndens virkelige Forhold er sat. Saasnart Syndens virkelige Forhold ikke er sat, maa Offeret gjentages. (Saaledes gjentages jo Offeret i Katholicismen, medens man dog anerkjender Offerets absolute Fuldkommenhed.)

Det her i de verdenshistoriske Forhold korteligen Antydede gjentager sig indenfor Christendommen i Individualiteterne. Geniet udviser her atter tydeligst, hvad der i de mindre oprindelige Mennesker lever saaledes, at det ikke saa let lader sig bringe paa Kategorie. Geniet er overhovedet blot derved forskjelligt fra ethvert andet Menneske, at han med Bevidsthed begynder indenfor sin historiske Forudsætning ligesaa primitivt som Adam. Hver Gang der fødes et Genie, gjøres der ligesom Prøve paa Existentsen; thi han gjennemløber og oplever alt det Tilbagelagte, til han indhenter

---

Offeret i Katholicismen: ved Messen.

sig selv. Geniets Viden om det Forbigangne er derfor en ganske anden end den, der bydes i verdenshistoriske Oversigter.

At Geniet kan blive staaende ved sin umiddelbare Bestemmelse, er antydet i det Foregaaende, og Forklaringen, at dette er Synd, indeholder tillige den sande Høflighed mod Geniet. Ethvert Menneskeliv er lagt religieust an. At ville negte dette, er at lade Alt forvirre sig, og at hæve Begrebet Individ, Slægt, Udødelighed. Paa dette Punkt var det at ønske, at man anvendte sin Skarpsindighed, thi her ligger saare vanskelige Problemer. At sige om en Mand, der er et intriguant Hoved, han skal være Diplomat eller Politie-Agent, om en Mand, der har mimisk Talent for det Comiske, han skal være Skuespiller, om en Mand, der slet intet Talent har, han skal være Fyrbøder i Magistraten, er en saare intetsigende Betragtning af Livet, eller rettere er slet ingen Betragtning, thi den siger blot, hvad der følger af sig selv. Men at forklare, hvorledes min religieuse Existents kommer i Forhold til og udtrykker sig i min udvortes, det er Opgaven. Men hvo uleiliger sig i vor Tid med at tænke over Sligt, og det uagtet nu mere end nogensinde det nærværende Liv viser sig som et flygtigt forbifarende Øieblik. Men istedenfor deraf at lære at gribe det Evige, lærer man kun at jage Livet af sig selv og sin Næste og af Øieblikket — i sin Jagen efter Øieblikket. Naar man blot kan komme med, blot eengang føre Øieblikkets Valts op, da har man levet, da bliver man misundt af de Ulykkelige, der skjøndt de ikke fødes, men hovedkuls styrte ind i Livet og hovedkuls vedblive at styrte frem, aldrig naae det, da har man levet, thi hvad er et Menneskeliv mere værd end en ung Piges korte Deilighed, der allerede har holdt sig ualmindeligt godt, naar den een Nat har fortryllet de Dandsendes Rækker og først falmede i Morgenstunden. At betænke, hvorledes en religieus Existents gjennemtrænger og gjennemvirker en udvortes, dertil er der ikke Tid. Jager man end ikke i Fortvivlelsens Hasten, saa griber man dog hvad der ligger nærmest. Paa den Maade bliver man maaskee endog noget Stort i Verden; gaaer man nu ovenikjøbet en Gang imellem i Kirke, da er Alt overmaade Godt. Dette synes at tyde paa, at for nogle Individer er det Religieuse det Absolute, for andre ikke*), og saa god Nat! al Mening i Livet.

*) Hos Grækerne kunde Spørgsmaalet om det Religieuse ikke saaledes opkomme. Imidlertid er det dog saa skjønt at læse, hvad Plato etsteds fortæller og be-

Plato) i Protagoras p. 320 ff.

Overveielsen bliver naturligviis vanskeligere, jo længere den ydre Opgave staaer fra det Religieuse som saadant. Hvilken dyb religieus Besindelse vilde der ikke til for at naae hen til en saadan ydre Opgave som f. Ex. at være comisk Skuespiller. At det lader sig gjøre, negter jeg ikke; thi den, der forstaaer sig noget paa det Religieuse, veed meget godt, at dette er blødere end Guld og absolut commensurabelt. Middelalderens Feil var ikke den religieuse Besindelse, men at man standsede for tidligen. Her bliver igjen Spørgsmaalet om Gjentagelse, hvorvidt nemlig det kan lykkes en Individualitet, efter at have begyndt den religieuse Besindelse, da at faae sig selv heel igjen indtil Punkt og Prikke. I Middelalderen brød man af. Naar saaledes en Individualitet, idet han skulde til at tage sig selv igjen, nu stødte f. Ex. paa at han havde Vittighed, Sands for det Comiske o. s. v., da tilintetgjorde han alt dette, som noget ufuldkomment. Nutildags finder man kun altfor let, at Sligt er Taabelighed; thi har man Vittighed og Talent for det Comiske, saa er man jo en Lykkens Pamphilius, hvad vil man have mere. Saadanne Forklaringer have naturligviis ikke den fjerneste Ahnelse om Problemet, thi som Menneskene nuomstunder fødes klogere paa Verden end i gamle Dage, saa fødes ogsaa Mængden af dem blindfødt i Forhold til det Religieuse. Dog finder man i Middelalderen ogsaa Exempel paa, at denne Overveielse er bleven længere gjennemført. Naar saaledes f. Ex. en Maler religieus opfattede sit Talent, men dette Talent igjen ikke kunde forkynde sig i Præstationer, der laae det Religieuse nærmest, da har man vel seet, at en saadan Kunstner ligesaa fromt samlede sit Sind til at male en Venus, ligesaa fromt opfattede sit kunstneriske Kald som den, der kom Kirken til Hjælp ved at fængsle Menighedens Blik til Synet af den himmelske Skjønhed. Dog i Henseende til alt dette, faaer man at vente til der kommer Individer frem, der, tiltrods for den udvortes

---

nytter. Da Epimetheus havde udrustet Mennesket med allehaande Gaver, da spurgte han Zeus, om han nu skulde uddele Evnen til at vælge mellem Godt og Ondt, saaledes som han havde uddeelt de andre Gaver, saaledes at Een fik den, ligesom en Anden fik Veltalenhedens Gave, en Anden Poesiens, en Tredie Kunstens Gave. Men Zeus svarede, at denne Evne skulde eens uddeles til Alle, fordi den tilhørte ethvert Menneske lige væsentligt.

Middelalderens Feil] her tænkes væsentlig paa Klosterbevægelsen.

Begavelse, ikke vælge den brede Vei, men Smerten og Nøden og Angesten, i hvilken de religieus besinde sig paa og saa længe ligesom tabe, hvad der kun er forførerisk nok at besidde. En saadan Kamp er upaatvivlelig meget anstrængende, da der vil komme Øieblikke, hvor de næsten fortryde at have begyndt derpaa og veemodigen, ja maaskee stundom næsten til Fortvivlelse betænke det smilende Liv, der havde ligget for dem, hvis de havde fulgt Talentets umiddelbare Drift. Dog vil upaatvivleligen den Opmærksomme i Nødens yderste Forfærdelse, naar det er som Alt var tabt, fordi den Vei, ad hvilken han vil trænge frem, er ufremkommelig, og Talentets smilende Vei ham afskaaret ved ham selv, høre en Røst, der siger: vel min Søn! kun fremad; thi den, der taber Alt, han vinder Alt.

Vi ville nu betragte et religieust Genie ɔ: et saadant, som ikke vil blive staaende ved sin Umiddelbarhed. Om han nogensinde skal komme til at vende sig udefter, bliver for ham et senere Spørgsmaal. Det Første, han gjør, er, at vende sig mod sig selv. Som det umiddelbare Genie havde Skjebnen, saa faaer han Skylden som den Skikkelse, der følger ham. Idet han nemlig vender sig mod sig selv, vender han sig *eo ipso* mod Gud, og det er nu eengang en ceremoniel Vedtægt, at naar den endelige Aand vil see Gud, da maa den begynde som skyldig. Idet han nu vender sig mod sig selv, opdager han Skylden. Jo større Genie jo dybere opdager han Skylden. At dette er Aandløsheden en Daarskab, er mig en Glæde og et glædeligt Tegn. Geniet er ikke som Folk er flest, og nøies ikke dermed. Dette har dog ikke sin Grund i, at han forsmaaer Menneskene, men er fordi han primitivt har med sig selv at gjøre, medens alle andre Mennesker og deres Forklaringer hjælpe ham hverken fra eller til.

Det, at han opdager Skylden saa dybt, viser, at dette Begreb er for ham tilstede *sensu eminentiori*, ligesom dets Modsætning Uskyldigheden. Saaledes var det med det umiddelbare Genie i Forhold til Skjebnen; thi ethvert Menneske har et lille Forhold til Skjebnen, men derved bliver det, ved Passiaren, der ikke mærker, hvad Talleyrand (og allerede før ham Young har sagt) opdagede og dog ikke fuldkommede saa godt som Passiaren gjør det, at Sproget er til for at skjule Tankerne — nemlig, at man ingen har.

Idet han da vender sig ind efter, opdager han Friheden. Skjebnen frygter han ikke; thi han fatter ingen Opgave ud efter, og Friheden er ham hans Salighed, Frihed ikke til at gjøre Dit og Dat i Verden, blive Konge og Keiser eller »sjouerproklamant«

af Samtiden, men Frihed til at vide med sig selv, at han er Frihed. Dog jo høiere Individet kommer op, desto dyrere maa Alt kjøbes, og for en Ordens Skyld bliver med dette Frihedens Ansich en anden Skikkelse til, det er Skylden. Det er, hvad Skjebnen var, det Eneste, han frygter; dog er hans Frygt ikke, hvad der var Maximum i det Foregaaende, Frygt for at ansees skyldig, men Frygt for at være det.

I samme Grad som han opdager Friheden, i samme Grad er Syndens Angest over ham i Mulighedens Tilstand. Kun Skylden frygter han; thi den er det Eneste, der kan berøve ham Friheden. At Friheden her ingenlunde er Trods indsees let, eller den i endelig Forstand selviske Frihed. Ved en saadan Antagelse har man oftere søgt at forklare Syndens Opkomst. Det er imidlertid spildt Uleilighed, thi Antagelse af en saadan Forudsætning frembyder en større Vanskelighed end Forklaringen. Naar Friheden opfattes saaledes, har den sin Modsætning i Nødvendigheden, hvilket viser, at man har opfattet Friheden i en Reflexions-Bestemmelse. Nei Frihedens Modsætning er Skyld, og det er det Høieste i Friheden, at den bestandig kun har med sig selv at gjøre, i sin Mulighed projekterer Skylden, og altsaa sætter den ved sig selv, og hvis Skylden bliver sat virkeligen, sætter den ved sig selv. Hvis man ikke paaagter dette, har man aandrigt forvexlet Frihed med noget ganske Andet, med Kraft.

Naar Friheden nu frygter Skylden, da er det ikke dette, den frygter, at erkjende sig skyldig, hvis den er det, men den frygter at blive det, og derfor kommer Friheden igjen, saasnart Skylden er sat, som Anger. Men Frihedens Forhold til Skylden er indtil videre en Mulighed. Her viser Geniet sig atter ved ikke at springe af fra den primitive Afgjørelse, ved ikke at søge Afgjørelsen uden for sig hos Creti og Pleti, ved ikke at nøies med den sædvanlige Prutten. Kun ved sig selv kan Friheden faae at vide, om den er Frihed eller Skylden er sat. Der gives derfor intet Latterligere end at antage, at det Spørgsmaal, om man er en Synder eller er skyldig, hører hjemme under Rubrikken: Udenads-Læsning.

Frihedens Forhold til Skylden er Angest, fordi Friheden og Skylden endnu er Mulighed. Men idet Friheden saaledes med al sin Lidenskab ønskende stirrer paa sig selv og vil holde Skylden borte, saa der ikke er et Fnug af den at finde i Friheden, da kan den ikke lade være at stirre paa Skylden, og denne Stirren er

---

Forklaringen ɔ: det man vil forklare.

Angestens tvetydige, som Forsagelsen selv indenfor Muligheden er en Attraaen.

Her er det nu, at det ret viser sig, i hvilken Forstand der for det senere Individ er et Mere i Angesten end i Adams*). Skylden er en concretere Forestilling, der i Mulighedens Forhold til Friheden bliver muligere og muligere. Tilsidst er det som om hele Verdens Skyld forenede sig om at gjøre ham skyldig, og hvad der er det samme, som om han ved at blive skyldig blev skyldig i hele Verdens Skyld. Skyld har nemlig den dialektiske Beskaffenhed, at den ikke lader sig transportere; men den, der bliver skyldig, bliver skyldig i det med, der foranledigede Skylden, thi Skyld har aldrig nogen udvortes Anledning, og Den, der falder i Fristelsen, han er selv skyldig i Fristelsen.

I Mulighedens Forhold viser dette sig i Skuffelsen, saasnart derimod Angeren bryder frem med den virkelige Synd, da har den den virkelige Synd som sin Gjenstand. I Frihedens Mulighed gjælder det, jo dybere Skylden opdages, desto større Genie; thi Menneskets Storhed afhænger ene og alene af Guds-Forholdets Energie i ham, selv om dette Guds-Forhold finder et aldeles feilagtigt Udtryk som Skjebne.

Som da Skjebnen tilsidst fanger det umiddelbare Genie, og dette egentlig er hans Culminations-Øieblik, ikke den glimrende Realisation ud efter, der forbauser Menneskene og endog kalder Haandværkeren fra sin daglige Syssel for at studse, men det Øieblik, da han ved sig selv synker sammen for sig selv ved Skjebnen: saaledes fanger Skylden det religieuse Genie, og dette er Culminations-Øieblikket, det Øieblik da han er størst, ikke det Øieblik, da Synet af hans Fromhed er som en overordentlig Hviledags Festlighed, men da han ved sig selv synker for sig selv i Syndsbevidsthedens Dyb.

*) Imidlertid maa man dog ikke glemme, at Analogien her forsaavidt er urigtig, som vi ikke have med Uskyldigheden at gjøre i det senere Individ, men med den tilbagetrængte Syndsbevidsthed.

Caput IV.

Syndens Angest

eller

Angest som Syndens Følge i den Enkelte.

Ved det qualitative Spring kom Synden ind i Verden, og saaledes kommer den bestandig ind. Saasnart dette er sat, skulde man troe, at Angesten var hævet, da jo Angesten blev bestemmet som Frihedens Visen sig for sig selv i Muligheden. Det qualitative Spring er jo Virkeligheden, og forsaavidt er jo Muligheden ophævet og Angesten. Dette er dog ikke saa. Deels er nemlig Virkeligheden ikke eet Moment, deels er den Virkelighed, der blev sat, en uberettiget Virkelighed. Angesten kommer da igjen i Forhold til det Satte og til det Tilkommende. Dog er Angestens Gjenstand nu et Bestemt, dens Intet er virkelig Noget, da Forskjellen mellem Godt og Ondt*) er sat *in concreto*, og Angesten derfor har tabt sin

*) Det Problem: hvad er det Gode, er et Problem, der kommer vor Tid nærmere og nærmere, fordi det har afgjørende Betydning for Spørgsmaalet om Forholdet mellem Kirke og Stat og det Sædelige. I Besvarelsen maa man imidlertid være forsigtig. Det Sande har hidtil paa en underlig Maade havt Præferencen, idet man har opfattet og fremstillet den Trilogie: det Skjønne, det Gode, det Sande — i det Sande (i Erkjendelsen). Det Gode lader sig slet ikke definere. Det Gode er Friheden. For Friheden eller i Friheden er først Forskjellen mellem Godt og Ondt, og denne Forskjel er aldrig *in*

dialektiske Tvetydighed. Dette gjælder om Adam, som om ethvert senere Individ; thi ved det qualitative Spring ere de fuldkommen lige.

Naar Synden er sat i den Enkelte ved det qualitative Spring, da er Forskjellen sat mellem Godt og Ondt. Vi have intetsteds forskyldt den Taabelighed, der mener, at Mennesket maa synde, derimod have vi bestandig protesteret mod enhver blot experimenterende Viden, have sagt, hvad vi atter gjentage, at Synden forudsætter sig selv ligesom Friheden og lader sig ligesaa lidet forklare af noget Foregaaende som denne. At lade Friheden begynde som

---

abstracto, men kun *in concreto.* Deraf kommer det for den ikke Heelbefarne Forstyrrende i den socratiske Methode, at han øieblikkelig kalder dette tilsyneladende uendelig Abstracte det Gode tilbage paa det mest Concrete. Methoden er ganske rigtig, kun feilede han (græsk talt handlede han retteligen) i at opfatte den udvortes Side af det Gode (det Nyttige, det endelig Teleologiske). Forskjellen mellem Godt og Ondt er vel for Friheden, men ikke *in abstracto.* Denne Misforstaaelse kommer af, at man gjør Friheden til noget Andet, til en Tankegjenstand. Men Friheden er aldrig *in abstracto.* Naar man vil give Friheden et Øieblik til at vælge mellem Godt og Ondt, uden selv at være i nogen af Delene, da er Friheden netop i dette Øieblik ikke Frihed men en meningsløs Reflexion, og hvortil hjælper saa Experimentet uden til at forvirre. Dersom *(sit venia verbo)* Friheden bliver i det Gode, da veed den slet ikke af det Onde. I denne Forstand kan man sige om Gud (vil Nogen misforstaae det, da er det ikke min Skyld) at han ikke veed af det Onde. Dermed siger jeg ingenlunde, at det Onde blot er det Negative, das Aufzuhebende; men det, at Gud ikke veed af det, ikke kan og ikke vil vide af det, er det Ondes absolute Straf. I denne Forstand bruges Præpositionen *απο* i det N. T., for at betegne Bortfjernelsen fra Gud, Guds, om jeg saa tør sige, Ignoreren af det Onde. Naar man opfatter Gud endeligt, da er det vel nemt nok for det Onde, om Gud vilde ignorere det, men da Gud er den Uendelige, saa er hans Ignoreren den levende Tilintetgjørelse; thi det Onde kan ikke undvære Gud, endog blot for at være det Onde. Jeg vil anføre et Skriftsted, 2 Thess. 1, 9 siges der om dem, der ikke kjende Gud og ikke adlyde Evangeliet: *οἱτινες δικην τισουσιν, ολεθρον αιωνιον, απο προσωπου του κυριου, και απο της δοξης της ισχυος αυτου.*

---

sit venia verbo man tilgive mig Udtrykket. *ἀπό* (apo), fra, bort fra.
οἵτινες δίκην osv.] hvilke skulle faae deres Straf i evig Fordærvelse. (udelukkede) fra Herrens Ansigt og fra hans Magts Herlighed.

et *liberum arbitrium* (der intetsteds har hjemme, jfr. Leibnitz), der ligesaa godt kan vælge det Gode som det Onde, er fra Grunden af at umuliggjøre enhver Forklaring. At tale om Godt og Ondt som Frihedens Gjenstand er at endeliggjøre baade Friheden og Begreberne Godt og Ondt. Friheden er uendelig og fremkommer af Intet. Derfor at ville sige, at Mennesket synder nødvendigt, er at ville lægge Springets Cirkel ud i en lige Linie. At en saadan Adfærd forekommer mange høist plausibel, har sin Grund i, at Tankeløshed falder mange Mennesker allernaturligst, og at deres Tal til alle Tider var Legio, der ansee den Betragtningsfærd priselig, der gjennem alle Aarhundreder forgjeves er bleven stemplet: *λογος αργος* (Chrysipp.) *ignava ratio* (Cicero), *sophisma pigrum*, *la raison paresseuse* (Leibnitz).

Psychologien har nu atter Angesten som sin Gjenstand, dog maa den være forsigtig. Det individuelle Livs Historie gaaer fort i en Bevægelse fra Tilstand til Tilstand. Enhver Tilstand sættes ved et Spring. Som Synden kom ind i Verden, saa vedbliver den at komme, hvis den ikke standses. Men enhver dens Gjentagelse er dog ikke en simpel Consequents, men et nyt Spring. Forud for ethvert saadant Spring gaaer en Tilstand som den nærmeste psychologiske Approximation. Denne Tilstand er Psychologiens Gjenstand. I enhver Tilstand er Muligheden tilstede og forsaavidt Angesten. Saaledes er det, efterat Synden er sat; thi kun i det Gode er Eenhed af Tilstand og Overgang.

§ 1.

Angest for det Onde.

a) Den satte Synd er vel en ophævet Mulighed, men den er tillige en uberettiget Virkelighed. Forsaavidt kan Angesten forholde sig til den. Da den er en uberettiget Virkelighed, skal den igjen negeres. Dette Arbeide vil Angesten paatage sig. Her er Tumlepladsen for Angestens snilde Sophistik. Medens Syndens Virkelighed holder Frihedens ene Haand i sin isnende Høire ligesom

---

Leibniz] se f. Ex. Theodoceen § 319 f. λόγος ἀργός osv.] alle Udtrykkene betyder: det dovne Raisonnement (ↄ: det som gjør doven og ligegyldig). Saaledes betegnede Chrysipp og efter ham Cicero (*de fato* 12, 28) den fatalistiske Betragtning, hvorefter det var lige meget, hvad et Menneske gjorde (f. Ex. naar han var syg), da Udfaldet dog alene beroede paa Skjæbnen.

Commandanten, gestikulerer den anden Haand med Skuffelsen og Bedraget og Blendværkets Veltalenhed*).

b) Den satte Synd er tillige i sig Consequents, om den end er en Friheden fremmed Consequents. Denne Consequents forkynder sig, og Angestens Forhold er til denne Consequentsens Tilkommelse, der er en ny Tilstands Mulighed. Hvor dybt et Individ er sunket, det kan dog synke dybere, og dette »kan« er Angestens Gjenstand. Jo mere Angesten her slappes, desto mere betyder det, at Syndens Consequents er gaaet Individet over *in succum et sanguinem*, og at Synden har faaet Indfødsret i Individualiteten.

Synden betyder naturligviis her det Concrete; thi man synder aldrig overhovedet eller i Almindelighed. Selv den Synd**), at ville tilbage over Syndens Virkelighed, er ikke en Synd overhovedet, og en saadan er aldrig forekommen. Den, der kjender Noget til Menneskene, veed meget godt, at Sophisteriet bestandig bærer sig saaledes ad, at der bestandig kun stødes an paa et enkelt Punkt, hvilket Punkt idelig varieres. Angesten vil have Syndens Virkelighed bort, ikke ganske, men til en vis Grad, eller rettere den vil til en vis Grad lade Syndens Virkelighed have sit Forblivende, men kun til en vis Grad vel at mærke. Den er derfor endog ikke utilbøielig til at gantes lidt med de qvantitative Bestemmelser, ja jo mere udviklet den er, desto videre tør den drive dette Ganterie, men saasnart den qvantitative Bestemmens Spøg og Tidsfordriv vil til at fange Individet i det qualitative Spring, hvilket ligesom Myreslugeren ligger paa Luur i den af det løse Sand dannede Tragt, da trækker Angesten sig forsigtig tilbage, da har den et lille Punkt, der maa frelses og som er uden Synd og i næste Øieblik et andet. Syndsbevidstheden dyb og alvorlig udfærdiget i Angerens Udtryk er en stor Sjeldenhed. Imidlertid skal jeg dog vel vogte mig saavel for min egen Skyld som for Tænkningens og for Næstens Skyld, at udtrykke det saaledes, som Schelling formodentlig vilde

*) Kun ganske kort kan jeg i Forhold til Undersøgelsens Form antyde næsten algebraisk den enkelte Tilstand. Til egentlig Skildring er her ikke Stedet.

**) Dette er ethisk talt; thi Ethiken seer ikke Tilstanden, men seer, hvorledes Tilstanden i samme Øieblik er en ny Synd.

Commandanten] i Don Juans 2. Akt sidste Scene (Kruses Bearbeidelse). *in succum et sanguinem* egtl. »i Saft og Blod«. ɔ: i Kjød og Blod. Myreslugeren] korrektere: Myreløvens Larve. Schelling] »i hans System des transcendentalen Idealismus« (utrykt Tilføielse til dette Sted), Werke 1. Abth. III S. 549.

udtrykke det, der etsteds taler om Genie til Gjerning i samme Forstand som til Musik o. s. v. Saaledes kan man stundom, uden at være sig det bevidst, med eet forklarende Ord tilintetgjøre Alt. Participerer ikke ethvert Menneske væsentligt i det Absolute, da er Alt forbi. I det Religieuses Sphære skal man derfor ikke tale om Genie som en speciel Begavelse, der kun er givet Enkelte; thi Begavelsen er her det at ville, og den, som ikke vil, ham skal man idetmindste holde saaledes i Hævd, at man ikke beklager ham.

Ethisk talt er Synden ingen Tilstand. Tilstanden derimod er bestandig den sidste psychologiske Approximation til den næste Tilstand. Angesten er nu bestandig tilstede som den ny Tilstands Mulighed. I den først beskrevne Tilstand *(a)* er Angesten mere bemærkelig, hvorimod den i *b* mere og mere forsvinder. Men Angesten er dog udenfor et saadant Individ og fra Aandens Standpunkt seet er den større end enhver anden. I *a* er Angesten for Syndens Virkelighed, ud af hvilken den sophistisk frembringer Muligheden, medens den ethisk seet synder. Angestens Bevægelse er her den modsatte af den i Uskyldigheden, hvor den ud af Syndens Mulighed psychologisk talt frembringer Virkeligheden, medens denne dog ethisk betragtet fremkommer ved det qualitative Spring. I *b* er Angesten for Syndens yderligere Mulighed. Tager her Angesten af, da forklare vi det paa dette Punkt deraf, at Syndens Consequents seirer.

c) Den satte Synd er en uberettiget Virkelighed, den er Virkelighed og af Individet sat som Virkelighed i Angeren, men Angeren bliver ikke Individets Frihed. Angeren nedsættes til en Mulighed i Forhold til Synden, med andre Ord Angeren kan ikke hæve Synden, den kan kun sørge over den. Synden gaaer frem i sin Consequents, Angeren følger den Skridt for Skridt, men altid et Øieblik for sildigt. Den tvinger sig selv til at see det Forfærdelige, men den er som hiin vanvittige Lear (O du zertrümmert Meisterstück der Schöpfung!), den har tabt Regjeringens Tømmer og kun beholdt Kraften til at græmme sig. Her er Angesten paa sit Høieste. Angeren er gaaet fra Forstanden og Angesten potenseret til Anger. Syndens Consequents gaaer frem, den slæber Individet med sig som en Qvinde, hvem en Bøddel slæber efter sig i hendes Haar, medens hun skriger i Fortvivlelse. Angesten er forud, den opdager Consequentsen før den kommer, som man kan mærke paa

Lear: IV. Akt 6. Sc. (Gloster: O ruined piece of nature!).

sig selv, at der er et Uveir forhaanden; den kommer nærmere, Individet skjælver som en Hest, der stønnende standser ved det Punkt, hvor den eengang blev sky. Synden seirer. Angesten kaster sig fortvivlet i Angerens Arme. Angeren vover det Sidste. Den opfatter Syndens Consequents som Straflidelse, Fortabelsen som Syndens Consequents. Den er fortabt, dens Dom er afsagt, dens Fordømmelse vis, og Dommens Skærpelse er, at Individet skal slæbes gjennem Livet hen til Retterstedet. Med andre Ord Angeren er bleven vanvittig.

Hvad her er antydet, kan Livet give Leilighed til at iagttage. En saadan Tilstand findes sjeldent hos de aldeles fordærvede Naturer, men i Almindelighed kun hos de dybere; thi der skal en betydelig Oprindelighed og en Udholdenhed i afsindig Villen til ikke at gaae ind under *a* eller *b*. Den Sophisme, som den vanvittige Anger hvert Øieblik formaaer at frembringe, er ingen Dialektik istand til at beseire. En saadan Anger har en Sønderknuselse, som i Lidenskabens Udtryk og Dialektik er langt mægtigere (i anden Forstand naturligviis afmægtigere, men det er dog mærkeligt, hvad den, der har iagttaget Sligt, vist har bemærket, hvilken Overtalelsesgave og hvilken Veltalenhed en saadan Anger har til at afvæbne alle Indvendinger, til at overbevise Alle, der komme den nær, for da atter at fortvivle over sig selv, naar denne dens Adspredelse er forbi) end den sande Anger. At ville standse denne Rædsel ved Ord og Talemaader er spildt Uleilighed, og Den, der kan falde paa Sligt, kan altid være sikker paa, at hans Præk bliver som Barnelallen i Sammenligning med den elementariske Veltalenhed, der staaer til en Saadans Tjeneste. Phænomenet kan vise sig ligesaa godt i Forhold til det Sandselige (Hengivenhed til Drik, til Opium, til Udsvævelser o. s. v.) som i Forhold til det Høiere i Mennesket (Stolthed, Forfængelighed, Vrede, Had, Trods, Underfundighed, Misundelse o. s. v.). Individet kan angre sin Vrede, og jo dybere han er, jo dybere er Angeren. Men Angeren kan ikke gjøre ham fri, deri griber han feil. Anledningen kommer: Angesten har allerede opdaget den, hver en Tanke zittrer, og Angesten blodsuger Angerens Kraft og ryster sit Hoved; det er som havde Vreden allerede seiret, han ahner allerede den Frihedens Sønderknuselse, der er forbeholdt det næste Øieblik, Øieblikket kommer, Vreden seirer.

Hvilken end Syndens Consequents er: at Phænomenet viser sig efter en ordentlig Maalestok, er altid Tegn paa en dybere Natur. At man seer det sjeldnere i Livet, det vil sige, at man maa være Iagttager for at see det hyppigere, kommer deraf, at det

lader sig skjule, samt, at det ofte fordrives, idet Menneskene bruge en eller anden Klogskabsregel til at fordrive dette det høieste Livs Foster. Man behøver blot at raadføre sig med Creti og Pleti, saa bliver man snart som Folk er flest, og vil altid kunne sikkre sig et Par vederhæftige Mænds Dom for, at man er det. Det probateste Middel for at blive fri for Aandens Anfægtelse, er jo før jo hellere at blive aandløs. Naar man blot i Tide passer paa det, saa gaaer Alt af sig selv, og hvad Anfægtelsen angaaer, da kan man forklare den, at den slet ikke er til, eller i det Høieste at betragte som en piquant digterisk Fiction. Veien til Fuldkommenheden var i gamle Dage trang og eensom, Vandringen bestandig foruroliget af Forvildelser, udsat for Syndens Røveroverfald, efterstræbt af det Forbigangnes Piil, der er farlig som de skythiske Horders; nu reiser man til Fuldkommenheden paa Jernbaner i godt Compagnie, og inden man veed et Ord af det, saa er man der.

Det Eneste, der i Sandhed formaaer at afvæbne Angerens Sophisme er Tro, Mod til at troe, at Tilstanden selv er en ny Synd, Mod til at forsage Angesten uden Angest, hvilket kun Troen formaaer, uden at den derfor tilintetgjør Angesten, men bestandig selv evig ung vikler sig ud af Angestens Dødsøieblik. Dette formaaer kun Troen; thi kun i Troen er Synthesen evigt og hvert Øieblik mulig.

At alt det her Udviklede tilhører Psychologien, er ikke vanskeligt at indsee. Ethisk dreier Alt sig om at faae Individet rigtigen stillet i Forhold til Synden. Saasnart det staaer der, staaer det angrende i Synden. I samme Øieblik er det, seet i Ideen, hjemfalden til Dogmatiken. Angeren er den høieste ethiske Modsigelse, deels fordi Ethiken netop ved at fordre Idealiteten maa nøies med at modtage Angeren, deels fordi Angeren bliver dialektisk tvetydig med Hensyn til hvad den skal hæve, hvilken Tvetydighed først Dogmatiken hæver i Forsoningen, hvori Arvesyndens Bestemmelse bliver tydelig. Desuden sinker Angeren Gjerningen, og denne sidste er det egentligen Ethiken fordrer. Tilsidst maa da Angeren faae sig selv til Gjenstand, idet Angerens Øieblik bliver et Gjerningens Deficit. Det var derfor et ægte ethisk Udbrud, fuldt

af Energie og Mod, da den gamle Fichte sagde, at der var ikke Tid til at angre. Dermed bragte han dog ikke Angeren paa sin dialektiske Spidse, hvor den sat vil ophæve sig selv ved ny Anger, og hvor den da synker sammen.

Hvad her er blevet udviklet i denne Paragraph er, som allevegne i dette Skrift, hvad man psychologisk kunde kalde Frihedens psychologiske Stillinger til Synden, eller psychologiske, approximerende Tilstande. De udgive sig ikke for at forklare Synden ethisk.

§ 2.

Angest for det Gode.

(Det Dæmoniske.)

Man hører i vore Tider sjeldnere Tale om det Dæmoniske. De enkelte Fortællinger derom, som findes i det N. T., lader man i Almindelighed staae hen. Forsaavidt Theologerne søge at forklare dem, fordybe de sig gjerne i Iagttagelser over en eller anden unaturlig Synd, hvor man da ogsaa finder Exempler paa, at det Dyriske har faaet en saadan Magt over et Menneske, at dette næsten forkynder sig ved en dyrisk uarticuleret Lyd, eller ved en dyrisk Mimik og et dyrisk Blik, hvad enten nu Dyriskheden har vundet en udpræget Skikkelse i Mennesket (det physiognomiske Udtryk, Lavater), eller den glimtviis som et forsvindende Iilbud lader ahne hvad der boer derinde, ligesom Vanvidets Blik eller Gestus i et Øieblik, der er kortere end det korteste Øieblik, parodierer, spotter, vrænger ad den fornuftige, besindige, aandrige Mand, med hvem man staaer og taler. Hvad Theologerne i denne Henseende bemærke kan være ganske sandt, men Alt gjælder om Pointen. I Almindelighed beskrives Phænomenet nu saaledes, at man tydeligen seer, at det, der tales om, er Syndens Trældom, den Tilstand, som jeg ikke veed bedre at beskrive end ved at minde om en Leeg, man har, hvor Tvende skjules af een Kappe, som var det kun eet Menneske, og den Ene nu taler, den Anden gesticulerer aldeles tilfældigt i Forhold til Talen; thi saaledes har

---

Fichte] Tanken findes flere Steder, f. Ex. Anweis. zum seligen Leben. Werke V S. 565; Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters 1. Vorl., Werke VII S. 14. Lavater] hermed sigtes til L.s Værk »Physiognomische Fragmente« (4 Bd. Leipzig 1775—78), hvori forøvrigt dyriske Physiognomier spiller en ringe Rolle.

Dyret iført sig Menneskets Skikkelse, og vrænger nu bestandig ad ham ved sin Gesticulation og sit Mellemspil. Men Syndens Trældom er endnu ikke det Dæmoniske. Saasnart Synden er sat, og Individet forbliver i Synden, da er der to Formationer, af hvilke vi i den foregaaende Paragraph have beskrevet den ene. Naar man ikke agter herpaa, kan man ikke bestemme det Dæmoniske. Individet er i Synden, og dets Angest er for det Onde. Denne Formation er, seet fra et høiere Standpunkt, i det Gode; thi derfor ængstes den for det Onde. Den anden Formation er det Dæmoniske. Individet er i det Onde og ængstes for det Gode. Syndens Trældom er et ufrit Forhold til det Onde, men det Dæmoniske er et ufrit Forhold til det Gode.

Det Dæmoniske bliver derfor først ret tydeligt, idet det berøres af det Gode, hvilket da udenfra kommer til dets Grændse. Det er af denne Grund mærkeligt, at det Dæmoniske i det N. T. netop først viser sig ved Christi Træden til det, og hvad enten Dæmonen er en Legio (cfr. Matth. VIII, 27. 34. Marcus V, 1—20. Luc. VIII, 26—39) eller den er stum (cfr. Luc. XI, 14), Phænomenet er det samme, er Angest for det Gode; thi Angesten kan ligesaa godt udtrykke sig i Forstummen som i Skrig. Det Gode betyder naturligviis Frihedens Redintegration, Forløsning, Frelse, eller hvorledes man vil benævne det.

I ældre Tider har der ofte været Tale om det Dæmoniske. Det har her ingen Betydning at gjøre Studier eller at have gjort Studier, der satte Een istand til at opramse og citere lærde og curiøse Bøger. Man kan let skizzere de forskjellige Betragtninger, der ere mulige og som til forskjellig Tid ogsaa have været virkelige. Dette kan have sin Betydning, da Betragtningernes Forskjellighed kan lede i Bestemmelsen af Begrebet.

Man kan betragte det Dæmoniske æsthetisk-metaphysisk. Phænomenet falder da ind under Bestemmelse af Ulykke, Skjebne o. s. v., lader sig betragte i Analogie med at være født sindssvag o. s. v. Man forholder sig da medlidende til Phænomenet. Men ligesom det at ønske er den usleste af alle Solo-Kunster, saaledes er det at være medlidende, i den Forstand, hvori det almindeligen tages, den usleste af alle selskabelige Virtuositeter og Behændigheder. Medlidenheden er saa langt fra at være den Lidende til Gode, at man i den snarere freder om sin Egoisme. Man tør ikke i dybere Forstand tænke over Sligt, og nu frelser man sig ved Medlidenhed. Først naar den Medlidende i sin Medlidenhed forholder sig saaledes til den Lidende, at han i strængeste Forstand fatter, at det er hans Sag, der her er Spørgsmaal om, først naar han veed saa-

ledes at identificere sig med den Lidende, at han, idet han kæmper for en Forklaring, kæmper for sig selv, forsagende al Tankeløshed, Blødagtighed og Feighed, først da faaer Medlidenheden Betydning og først da finder den maaskee Meningen, da den Medlidende deri er forskjellig fra den Lidende, at han lider under en høiere Form. Naar Medlidenheden forholder sig saaledes til det Dæmoniske, da bliver Spørgsmaalet ikke om nogle trøstende Ord eller en Skjærv, eller et Skuldertræk; thi hvis man ømmer sig, saa har man faaet Noget at ømme sig for. Dersom det Dæmoniske er en Skjebne, da kan det hænde Enhver. Dette staaer ikke til at negte, om man end i vor feige Tid gjør alt muligt for ved Adspredelser og høirøstede Foretagenders Janitscharmusik at holde eensomme Tanker borte, ligesom man ved Blus, ved Hylen, ved Bækkeners Lyd holder de vilde Dyr borte i Amerikas Skove. Deraf kommer det, at man i vor Tid faaer saa lidet at vide om de høieste aandelige Anfægtelser, men desto mere om alle de leflende Conflikter mellem Mand og Mand og Qvinde, som et forfinet Selskabs- og Soiree-Liv fører med sig. Overtager den sande humane Medlidenhed som Cautionist og Selvskyldner Lidelsen, da maa den først komme paa det Rene om, hvorvidt det er Skjebne og hvorvidt Skyld. Og denne Distinction maa være udfærdiget med Frihedens bekymrede men ogsaa energiske Lidenskab, at man tør fastholde den, om hele Verden styrtede sammen, selv om det synes, at man ved sin Urokkelighed afstedkom ubodelig Skade.

Man har ethisk dømmende betragtet det Dæmoniske. Det er bekjendt nok, med hvilken forfærdelig Strenghed man har forfulgt, opdaget, straffet det. Man gyser i vor Tid ved Fortællingen derom, man bliver sentimental og følsom ved Tanken om, at man ikke handler saaledes i vor oplyste Tid. Kan saa vist gjerne være, men er den sentimentale Medlidenhed saa langt priisværdigere? Jeg har ikke med at dømme og fordømme hiin Adfærd, kun med at betragte den. Det, at den var saa ethisk streng, viser netop, at dens Medlidenhed var af bedre Bonitet. Idet den identificerede sig selv for Tanken med Phænomenet, havde den ingen videre Forklaring, end at det var Skyld. Den holdt sig derfor overbeviist om, at den Dæmoniske dog til syvende og sidst efter sin bedre Mulighed selv maatte ønske, at der brugtes al Grusomhed og Strenghed mod ham*). Var det ikke, for at tage et Exempel fra

*) Den, der ikke er saa ethisk udviklet, at han vilde føle en Trøst og Lindring om Een, selv naar han leed allermest, dog havde Mod til at sige ham: det

en lignende Sphære, var det ikke Augustinus, der anbefalede Straffe, ja Livsstraffe mod Kjettere? Mon han manglede Medlidenhed, eller mon hans Adfærds Forskjellighed fra vor Tids ikke snarere laae deri, at hans Medlidenhed ikke havde gjort ham feig, saa at han sig selv betræffende vilde have sagt: dersom det kom saavidt med mig, da Gud give der var en Kirke, der ikke vilde opgive mig, men bruge al Magt. Men i vor Tid frygter man for, hvad Socrates etsteds siger, at lade sig skære og brænde af Lægen for at helbredes.

Man har betragtet det Dæmoniske medicinsk-behandlende. Og det forstaaer sig: mit Pulver und mit Pillen — og saa med Lavementer! Nu slog Apothekeren og Doktoren sig sammen. Patienten blev fjernet, for at ikke Andre skulde blive bange. I vor modige Tid tør man ikke sige til en Patient, at han skal døe, man tør ikke kalde Præsten, af Frygt for at han skal døe af Forskrækkelse, man tør ikke sige til en Patient, at der i de samme Dage er død Een af den samme Sygdom. Patienten blev fjernet, Medlidenheden lod spørge til ham, Lægen lovede snarest muligt at udgive en tabellarisk og statistisk Oversigt, for at tilveiebringe et Gjennemsnitstal. Og naar man har et Gjennemsnitstal, saa er Alt forklaret. Den medicinsk-behandlende Betragtning anseer Phænomenet for reent physisk og somatisk, og gjør, som Læger ofte gjøre det, og *in specie* en Læge i en af Hoffmanns Noveller, tager sig en Priis og siger: det er en betænkelig Sag.

At tre saa forskjellige Betragtningsmaader ere mulige, viser Phænomenets Tvetydighed, at det paa en Maade hører hjemme i alle Sphærer, i det Somatiske, Psychiske, Pneumatiske. Dette

---

er ikke Skjebne, det er Skyld, føle Trøst og Lindring, naar det blev sagt ham oprigtigt og alvorligt, han er ikke i stor Forstand ethisk udviklet; thi den ethiske Individualitet frygter Intet saa meget som Skjebne og æsthetisk Lirumlarum, der i Medlidenhedens Kaabe vil fraliste ham Klenodiet ɔ: Friheden.

A u g u s t i n u s synes ikke at have anbefalet L i v s s t r a f f e mod Kjætterne; i et Brev til Donatus (Opera, Antwerpen 1700, II, Sp. 204 e) protesterer han udtrykkelig derimod, og den samme Tanke findes oftere. Derimod synes Tertullian (Scorpiace 2) at anbefale Livsstraffe mod Kjætterne. S o c r a t e s] i Platons Gorgias p. 479 a, hvor han sammenligner de Uretfærdiges Frygt for Straffen med Barnets Frygt for »at skjæres og brændes, fordi det gjør ondt«. *in specie* specielt.

tyder paa, at det Dæmoniske har et langt større Omfang end almindeligt antages, hvad der lader sig forklare deraf, at Mennesket er en Synthese af Sjel og Legeme baaret af Aand, hvorfor en Desorganisation af det Ene viser sig i det Øvrige. Men naar man først bliver opmærksom paa, hvilket Omfang det har, da skal det maaskee vise sig, at adskillige endog af dem, der ville behandle dette Phænomen, selv gaae ind derunder, og at der findes Spor deraf hos ethvert Menneske, saa vist som ethvert Menneske er en Synder.

Men da det Dæmoniske i Tidernes Løb har betydet mangehaande Ting og tilsidst er avanceret til at betyde hvad det skal være, saa bliver det bedst at bestemme Begrebet lidt. Det maa i denne Henseende allerede paaagtes, at vi have anviist det den Plads, vi have gjort. I Uskyldigheden kan der ikke være Tale om det Dæmoniske. Paa den anden Side maa man opgive enhver phantastisk Forestilling om en Forskrivelse til det Onde o. s. v., hvorved Mennesket blev aldeles ondt. Heraf fremkom Modsigelsen i hiin ældre Tids strenge Adfærd. Dette antog man og dog vilde man straffe. Men Straffen selv var dog ikke blot en Nødværge, men tillige for at frelse (enten ved en mildere Straf den Vedkommende, eller ved Livsstraffen andre Vedkommende), men dersom der kunde være Tale om Frelse, da var Individet dog ikke ganske i det Ondes Magt; og var det ganske i det Ondes Magt, er det en Modsigelse at straffe. Hvis det Spørgsmaal her skulde fremkomme, hvorvidt det Dæmoniske er et psychologisk Problem, da maa jeg svare, det Dæmoniske er en Tilstand. Udaf denne Tilstand kan bestandig frembryde den enkelte syndige Gjerning. Men Tilstanden er en Mulighed, om den naturligviis igjen i Forhold til Uskyldigheden er en Virkelighed sat ved det qualitative Spring.

Det Dæmoniske er Angest for det Gode. I Uskyldigheden var Friheden ikke sat som Frihed, dens Mulighed var i Individualiteten Angest. I det Dæmoniske er Forholdet vendt om. Friheden er sat som Ufrihed; thi Friheden er tabt. Frihedens Mulighed er her igjen Angest. Forskjellen er absolut; thi Frihedens Mulighed viser sig her i Forhold til Ufriheden, hvilken er lige det modsatte af Uskyldigheden, der er en Bestemmelse hen til Friheden.

Det Dæmoniske er Ufriheden, der vil afslutte sig. Dette er og bliver imidlertid en Umulighed, den beholder altid et Forhold, og selv om dette ganske tilsyneladende er forsvundet, er det der dog, og Angesten viser sig strax i Berøringens Øieblik. (Cfr. det Foregaaende i Anledning af Fortællingerne i det N. T.)

Det Dæmoniske er det Indesluttede og det ufrivilligt Aabenbare. Disse tvende Bestemmelser betegne, hvad de og skulle, det Samme; thi det Indesluttede er netop det Stumme, og naar dette skal yttre sig, maa det skee mod dets Villie, idet den i Ufriheden til Grund liggende Frihed, ved at komme i Communication med Friheden udenfor, revolterer, og nu forraader Ufriheden, saaledes, at det er Individet, der forraader sig selv mod sin Villie i Angesten. Det Indesluttede maa derfor her tages i en ganske bestemt Betydning; thi saaledes, som det i Almindelighed bruges, kan det betyde den høieste Frihed. Brutus, Henrich V af Engelland som Prinds o. s. v. vare saaledes indesluttede, indtil Tiden kom, da det viste sig, at deres Indesluttethed var en Pagt med det Gode. En saadan Indesluttethed var derfor identisk med en Udvidethed, og der er aldrig nogen Individualitet i skjønnere og ædlere Forstand udvidet, end den, der er indesluttet i en stor Idees Moderliv. Friheden er netop det Udvidende. I Modsætning hertil er det jeg mener, at man κατ' ἐξοχήν kan bruge indesluttet om Ufriheden. Man bruger i Almindelighed et mere metaphysisk Udtryk om det Onde, at det er det Negtende; det ethiske Udtryk herfor er netop, naar man betragter Virkningen deraf i Individet, det Indesluttede. Det Dæmoniske slutter sig ikke inde med Noget, men slutter sig selv inde, og deri ligger det Dybsindige i Tilværelsen, at Ufriheden netop gjør sig selv til en Fange. Friheden er bestandig communicerende (selv om man vil tage et Hensyn til den religieuse Betydning i Ordet, gjør det ingen Skade), Ufriheden bliver mere og mere indesluttet, og vil ikke Communicationen. Dette kan man iagttage i alle Sphærer. Det viser sig i Hypochondrie, i Grillenfængerie, det viser sig i de høieste Lidenskaber, naar disse i den dybe Misforstaaelse indføre Tausheds-Systemet*). Naar Friheden nu berører Indesluttetheden, da bliver den angest. Man

*) Det er allerede sagt og siges igjen, at det Dæmoniske har et ganske andet Omfang end man almindeligt troer. I den foregaaende Paragraph ere Formationerne i den anden Retning antydede; her følger den anden Suite af Formationer, og saaledes som jeg har fremstillet det, lader Adskillelsen sig gjennemføre. Har man nogen bedre, saa vælge man den; men det er ikke ilde, om man er lidt forsigtig paa disse Gebeter; thi ellers løber Alt sammen.

κατ' ἐξοχήν (kat' exochén) fortrinsvis. den religieuse Betydning] communicere = indtage Nadverens Sakramente.

har i daglig Tale et Udtryk, der er yderst betegnende. Man siger om Een: han vil ikke rykke ud med Sproget. Det Indesluttede er netop det Stumme; Sproget, Ordet er netop det Frelsende, det Frelsende fra det Indesluttedes tomme Abstraktion. Man lade det Dæmoniske her betyde x, Frihedens Forhold dertil udenfra x, Loven for det Dæmoniskes Aabenbarelse er, at det mod sin Villie rykker ud med Sproget. I Sproget ligger nemlig Communicationen. En Dæmonisk i det N. T. siger derfor til Christus, da han nærmer sig: τι εμοι και σοι; han vedbliver: at Christus kommer for at fordærve ham (Angest for det Gode). Eller en Dæmonisk beder Christus om at gaae en anden Vei. (Naar Angesten er for det Onde cfr. § 1, da tyer Individet til Frelsen.)

Exempler herpaa i alle mulige Sphærer og i alle mulige Grader frembyder Livet rigelig. En forstokket Forbryder vil ikke gaae til Bekjendelse (heri ligger netop det Dæmoniske, at han ikke vil communicere med det Gode gjennem Straffens Lidelse). Der gives en Methode mod en saadan, som maaskee sjeldnere bruges. Det er Taushed og Øiets Magt. Dersom en Inqvisitor har legemlig Kraft og aandelig Elasticitet til at holde ud uden at slappe sit Muskelspil, Kraft til at holde ud om det saa er 16 Timer, det skal tilsidst lykkes ham, at Tilstaaelsen uvilkaarlig bryder ud. Intet Menneske, der har en ond Samvittighed, kan udholde Taushed. Sætter man ham i eensomt Fængsel, da sløver han sig selv. Men denne Taushed, medens Dommeren er tilstede, Secretairerne ventende paa at føre til Protocol, er det dybsindigste og skarpsindigste Spørgsmaal, er den forfærdeligste Tortur, men dog en tilladelig; men ingenlunde saa let at afstedkomme som man troer. Det Eneste, der kan tvinge Indesluttetheden til at tale, er enten en høiere Dæmon (thi hver Djævel regjerer i sin Tid) eller det Gode, der absolut kan tie, og hvis nogen Snildhed her ved Taushedsexaminationen vil bringe den i Forlegenhed, da skal Inqvisitor selv blive beskæmmet, og det skal vise sig, at han tilsidst bliver bange for sig selv og maa bryde Tausheden. Ligeoverfor den underordnede Dæmon og de underordnede Menneskenaturer, hvis Gudsbevidsthed ikke er stærkt udviklet, seirer Indesluttetheden ubetinget, fordi de første ikke formaae at holde ud, og de sidste i al Uskyldighed ere vante til at leve fra Haanden i Munden og have Hjertet paa Tungen. Det er utroligt, hvilken Magt den Inde-

---

τί ἐμοὶ καὶ σοί; hvad har jeg med dig at gjøre (Marc. 5, 7. Luc. 8, 28).
en Dæmonisk beder Christus osv.] synes at beroe paa en Feiltagelse.

sluttede kan faae over saadanne Mennesker, hvorledes de tilsidst trygle og betle blot om et Ord, der kan afbryde Stilheden, men det er ogsaa oprørende paa den Maade at søndertræde de Svage. Man troer maaskee, at Sligt kun forekommer blandt Fyrster og Jesuiter, at man for at gjøre sig en tydelig Forestilling derom, maa tænke paa Domitian, Cromwell, Alba, eller en Jesuitergeneral, der er ligesom et Appellativ derfor. Ingenlunde, det forekommer langt hyppigere. Imidlertid maa man være forsigtig i at bedømme Phænomenet; thi skjøndt Phænomenet er det samme, kan Grunden være lige den modsatte, da den Individualitet, der udøver Indesluttethedens Despotie og Tortur, selv kunde ønske at tale, selv vente paa en høiere Dæmon, der kunde bringe Aabenbarelsen frem. Men Indesluttethedens Bøddel kan ogsaa selvisk forholde sig til sin Indesluttethed. Dog herom alene kunde jeg skrive et heelt Værk, uagtet jeg ikke efter Skik og Vedtægt mellem Iagttagerne i vor Tid har været i Paris og i London, som fik man paa den Maade saa Stort at vide, andet end Snak og Probenreuter-Viisdom. Naar man blot passer paa sig selv, da skal en Iagttager have nok af 5 Mænd og 5 Qvinder og ti Børn for at opdage alle mulige menneskelige Sjels-Tilstande. Hvad jeg kunde have at sige kunde vel ogsaa have sin Betydning især for Enhver, der har med Børn at gjøre eller noget Forhold til dem. Det er af uendelig Vigtighed, at Barnet eleveres ved Forestillingen om den ophøiede Indesluttethed, og frelses fra den misforstaaede. I udvortes Henseende er det let at see, naar det Øieblik indtræder, da man tør lade et Barn gaae alene, i aandelig Henseende er det ikke saa let. I aandelig Henseende er Opgaven saare vanskelig, og man kan ikke frikjøbe sig fra den ved at holde en Barnepige og kjøbe en Gangkurv. Kunsten er bestandig at være tilstede og dog ikke at være tilstede, at Barnet faaer Lov til at udvikle sig selv, medens dog Overskuelsen deraf staaer tydeligt for Een. Kunsten er i allerhøieste Grad efter den størst mulige Maalestok at overlade Barnet til sig selv, og at udtrykke denne tilsyneladende Opgiven saaledes, at man tillige ubemærket veed Beskeed om Alt. Dertil kan man godt faae Tid, selv om man er kongelig Embedsmand, naar man blot vil det. Naar man blot vil, saa kan man Alt. Og den Fader eller Opdrager, der gjorde Alt for den Betroede, men ikke forhindrede, at Barnet blev indesluttet, han har dog altid paadraget sig et stort Ansvar.

Det Dæmoniske er det Indesluttede, det Dæmoniske er Angest for det Gode. Vi ville nu lade det Indesluttede være x, og dets Indhold være x, det er være det Forfærdeligste og det Ubetyde-

ligste, det Rædselsfulde, hvis Tilstedeværelse i Livet maaskee ikke Mange drømme om, og den Bagatel, som Ingen agter paa*), hvad betyder saa det Gode som x? Det betyder Aabenbarelsen**). Aabenbarelse kan igjen betyde det mest Ophøiede (Forløsning i eminent Forstand) og det Ubetydeligste (Udsigelsen af en Tilfældighed), dette maa ikke forstyrre, Kategorien er den samme; Phænomenerne have dette tilfælleds, at de ere dæmoniske, om Forskjelligheden end forresten er svimlende. Aabenbarelsen er her det Gode; thi Aabenbarelsen er Frelsens første Udtryk. Derfor siger man for et gammelt Ord, at naar man tør nævne Ordet, da forsvinder Trolddommens Tryllerie, og derfor vaagner Somnambulen, naar man nævner hans Navn.

Indesluttethedens Collisioner med Hensyn til Aabenbarelsen kan igjen være uendelig forskjellige, utallig nuancerede; thi det aandelige Livs vegetative Frodighed staaer ikke tilbage for Naturens, og de aandelige Tilstande ere talløsere i Forskjellighed end Blomsterne ere det. Indesluttetheden kan ønske Aabenbarelsen, at den maa udenfra tilveiebringes, maa hænde den. (Dette er en Misforstaaelse, da det er et qvindeligt Forhold til den i Aabenbarelsen satte Frihed, og den Aabenbarelsen sættende Frihed. Ufriheden kan derfor godt blive tilbage, om den Indesluttedes Tilstand end bliver lykkeligere.) Den kan ville Aabenbarelsen til en vis Grad, men beholde en lille Rest tilbage til paa en frisk igjen at begynde Indesluttetheden. (Dette er Tilfældet med de underordnede Aander.

---

*) At kunne bruge sin Kategorie er en *conditio sine qua non*, for at Iagttagelse i dybere Forstand skal have Betydning. Naar Phænomenet er tilstede til en vis Grad, saa blive de fleste Mennesker opmærksomme derpaa, men formaae ikke at forklare det, fordi de mangle Kategorien, og naar de havde den, da havde de igjen en Nøgle, der lukker op allevegne, hvor der findes noget Spor af Phænomenet; thi Phænomenerne under Kategorien lystre denne som Ringens Aander lystre Ringen.

**) Med Flid har jeg brugt det Ord Aabenbarelse, jeg kunde ogsaa kalde det Gode her Gjennemsigtighed. Dersom jeg maatte befrygte, at Nogen skulde kunne misforstaae Ordet Aabenbarelse og Udviklingen af dens Forhold til det Dæmoniske, som var der bestandig Tale om noget Udvortes, et haandgribeligt aabenbart Skriftemaal, hvilket dog som udvortes slet intet gavner — da skulde jeg vel have valgt et andet Ord.

---

conditio sine qua non ufravigelig Betingelse.

der Intet kunne gjøre *en gros.*) Den kan ville Aabenbarelsen, men *incognito.* (Dette er den spidsfindigste Modsigelse af Indesluttetheden. Imidlertid findes der Exempler derpaa i Digter-Existentser.) Aabenbarelsen kan allerede have seiret, men i samme Moment vover Indesluttetheden det sidste Forsøg, og er snild nok til at forvandle Aabenbarelsen selv til en Mystification, og Indesluttetheden har seiret*).

Dog jeg tør ikke videre fortsætte, hvor skulde jeg blive færdig endog blot med algebraisk at nævne, end sige hvis jeg vilde skildre, vilde bryde Indesluttethedens Taushed for at lade dens Monologer blive hørlige; thi Monologen er netop dens Tale, og derfor siger man, naar man vil betegne en Indesluttet, han snakker med sig selv. Men her stræber jeg kun at give »allem einen Sinn, aber keine Zunge«, som den indesluttede Hamlet formaner sine to Venner til.

Imidlertid vil jeg antyde en Collision, hvis Modsigelse er forfærdelig, som Indesluttetheden selv er det. Det, den Indesluttede gjemmer i sin Indesluttethed, kan være saa forfærdeligt, at han ikke tør udsige det, end ikke for sig selv, fordi det var som begik han ved selve Udsigelsen en ny Synd, eller som fristede det ham igjen. For at dette Phænomen skal indtræde, maa der i Individet være en Blanding af Reenhed og Ureenhed, som sjeldnere forekommer. Snarest skeer det derfor, naar Individet, idet han fuldkommede det Forfærdelige, var sig selv ikke mægtig. Saaledes kan et Menneske i beruset Tilstand have gjort hvad han kun dunkelt erindrer, men dog veed, at det var saa vildt, at det er ham umuligt næsten at vedkjende sig sig selv. Det Samme kan ogsaa være Tilfældet med et Menneske, der eengang har været sindssvag, og har beholdt en Erindring tilbage af sin forrige Tilstand. Det, der afgjør, om Phænomenet er dæmonisk, er Indivi-

---

*) Man seer let, at Indesluttethed *eo ipso* betyder Løgn eller om man saa vil Usandheden. Men Usandheden er netop Ufriheden, der er angest for Aabenbarelsen. Derfor kaldes Djævelen ogsaa Løgnens Fader. At der nu er stor Forskjel mellem Løgn og Usandhed, mellem Løgn og Løgn og mellem Usandhed og Usandhed, det har jeg jo altid indrømmet, men Kategorien er den samme.

Hamlet] 1. Akt 2. Sc. (»And whatsoever else shall hap to-night, Give it an understanding, but no tongue«).

dets Stilling til Aabenbarelsen, om han vil gjennemtrænge hiint Faktum med Friheden, overtage det i Friheden. Saasnart han ikke vil det, da er Phænomenet dæmonisk. Dette maa man holde skarpt fast; thi selv den, der ønsker det, er dog væsentlig dæmonisk. Han har nemlig to Villier, en underordnet, afmægtig, der vil Aabenbarelsen, og en stærkere, der vil Indesluttetheden; men det, at denne er den stærkere, viser, at han væsentligen er dæmonisk.

Det Indesluttede er den ufrivillige Aabenbarelse. Jo svagere Individualiteten oprindeligen er, eller i Forhold til som Frihedens Elasticitet er fortæret i Indesluttethedens Tjeneste, bryder tilsidst Hemmeligheden ud af et Menneske. Den ubetydeligste Berøring, et Blik i Forbigaaende o. s. v. er tilstrækkeligt til, at hiint forfærdelige, eller i Forhold til Indesluttethedens Indhold hiint comiske Bugtalerie tager sin Begyndelse. Bugtaleriet selv kan være ligefrem forkyndende eller indirecte, som naar en Sindssvag forraader sin Afsindighed ved at pege hen paa et andet Menneske og sige: han er mig høist ubehagelig, han er vistnok sindssvag. Aabenbarelsen kan forkynde sig i Ord, hvor den Ulykkelige ender med at paanøde Enhver sin skjulte Hemmelighed. Den kan forkynde sig i Miner, i Blik; thi der gives Øiekast, i hvilke et Menneske ufrivilligt aabenbarer det Skjulte. Der gives et anklagende Blik, som aabenbarer, hvad man næsten ængstes for at forstaae, et sønderknuset, bønfaldende Blik, der ikke just frister Nysgjerrigheden til at skue ind i den ufrivillige Telegraphering. I Forhold til Indesluttethedens Indhold kan alt dette igjen næsten være comisk; naar det saaledes er Latterligheder, Smaaligheder, Forfængeligheder, Barnagtigheder, Yttringer af en smaalig Misundelse, medicinske Smaa-Galskaber o. s. v., der paa den Maade aabenbare sig i Ufrivillighedens Angest.

Det Dæmoniske er det Pludselige. Det Pludselige er et nyt Udtryk fra en anden Side for det Indesluttede. Det Dæmoniske bestemmes som det Indesluttede, naar der reflekteres paa Gehalten, det bestemmes som det Pludselige, naar der reflekteres paa Tiden. Det Indesluttede var Virkningen af den negtende Sig-Forholden i Individualitet. Indesluttetheden sluttede sig bestandig mere og mere af mod Communicationen. Men Communicationen er igjen Udtrykket for Continuiteten, og Negationen af Continuiteten er det Pludselige. Man skulde troe, at Indesluttetheden havde en overordentlig Continuitet, dog er det lige det Modsatte, om den end i Sammenligning med den fade blødagtige Falden ud fra sig selv, der bestandig gaaer op i Indtrykket, har et Skin af Continuitet. Den Continuitet, Indesluttetheden har, lader sig bedst sammenligne med den Svimmelhed, som en Top, der bestandig svinger sig om

paa sin Spidse, maa have. Dersom da ikke Indesluttetheden driver det til fuldkommen Sindssvaghed, hvilken er et Einerleis sørgelige *perpetuum mobile*, saa vil Individualiteten dog bevare en vis Continuitet med det øvrige Menneskeliv. I Forhold til denne Continuitet vil nu netop hiin Indesluttethedens Skin-Continuitet vise sig som det Pludselige. I et Øieblik er det der, i næste er det borte, og ligesom det er borte, da er det der igjen heelt og fuldstændigt. Det lader sig ikke indarbeide eller gjennemarbeide i nogen Continuitet, men det, der saaledes yttrer sig, er netop det Pludselige.

Dersom nu det Dæmoniske var noget Somatisk, da vilde det aldrig være det Pludselige. Naar Feberen, eller Sindssvagheden o. s. v. kommer igjen, da opdager man dog tilsidst en Lov derfor, og denne Lov ophæver dog det Pludselige til en vis Grad. Men det Pludselige kjender ingen Lov. Det hører ikke hjemme i Naturphænomenerne, men er et psychisk, er Ufrihedens Yttring.

Det Pludselige er som det Dæmoniske Angest for det Gode. Det Gode betyder her Continuiteten; thi Frelsens første Yttring er Continuiteten. Medens da Individualitetens Liv gaaer hen i Continuitet til en vis Grad med Livet, bevarer Indesluttetheden sig i ham som et Continuitetens-Abracadabra, der kun communicerer med sig selv, og derfor bestandig er som det Pludselige.

I Forhold til Indesluttethedens Indhold kan det Pludselige betyde det Forfærdelige, men det Pludseliges Virkning kan ogsaa for Iagttageren vise sig comisk. I denne Henseende har enhver Individualitet lidt af dette Pludselige, ligesom enhver Individualitet har lidt af en fix Idee.

Videre vil jeg ikke udføre dette, kun for at hævde min Kategorie vil jeg minde om, at det Pludselige altid har sin Grund i Angest for det Gode, fordi der er noget, som Friheden ikke vil gjennemtrænge. I de Formationer, der ligge i Angest for det Onde, vil til det Pludselige svare Svaghed.

Vil man paa anden Maade tydeliggjøre sig, hvorledes det Dæmoniske er det Pludselige, da kan man reent æsthetisk overveie det Spørgsmaal, hvordan det Dæmoniske bedst lader sig fremstille. Vil man fremstille en Mephistopheles, da kan man gjerne give ham Repliken, hvis man mere ønsker at bruge ham som en Virkekraft i den dramatiske Handling, end egentlig at opfatte ham. Mephistopheles bliver da ikke egentlig selv fremstillet, men forflygtiget til et ondskabsfuldt vittigt, intriguant Hoved. Dette er dog en Forflygtigelse, hvorimod et Folkesagn allerede har seet det Rette. Det fortæller, at Djævelen sad i 3000 Aar og speculerede paa at styrte Mennesket — da udfandt han det endeligen. Eftertrykket

ligger her paa de 3000 Aar, og den Forestilling, dette Tal fremkalder, er netop Forestillingen om det Dæmoniskes rugende Indesluttethed. Vil man nu ikke paa hiin antydede Maade forflygtige Mephistopheles, saa maa man vælge en anden Fremstillingsart. Her vil det da vise sig, at Mephistopheles væsentlig er mimisk*). Ikke de forfærdeligste Ord, der lyde op fra Ondskabens Afgrund, formaae at frembringe den Virkning som den Springets Pludselighed, der ligger indenfor det Mimiskes Omfang. Om Ordet end er forfærdeligt, om det end er en Shakspeare, en Byron, en Shelley, der bryder Tausheden, Ordet bevarer altid sin forløsende Magt; thi selv al Fortvivlelse og al det Ondes Rædsel i eet Ord er dog ikke saa rædsomt som Tausheden er det. Det Mimiske kan nu udtrykke det Pludselige, uden at derfor det Mimiske som saadant er det Pludselige. I denne Henseende har Balletmester Bournonville stor Fortjeneste af den Fremstilling, han selv giver af Mephistopheles. Den Horreur, der griber Een ved at see Mephistopheles springe ind ad Vinduet og blive staaende i Springets Stilling! Dette Sæt i Springet, der minder om Rovfuglens og Rovdyrets Spring, der forfærder dobbelt, da det i Almindelighed bryder frem af en fuldkommen Stillestaaen, er af uendelig Virkning. Mephistopheles maa derfor saa lidt som muligt gaae; thi Gangen selv er en Slags Overgang til Springet, indeholder en ahnet Mulighed af Springet. Mephistopheles's første Optræden i Balletten Faust er derfor ikke et Theatercoup, men en saare dybsindig Tanke. Ordet og Talen, hvor kort denne end er, har dog altid en vis Continuitet, ganske *in abstracto* seet af den Grund, at den lyder i Tiden. Men det Pludselige er den fuldkomne Abstraktion fra Continuiteten, fra det Foregaaende og det Efterfølgende. Saaledes med Mephistopheles. Man har endnu ikke seet ham, da staaer han der, lyslevende,

---

*) Forfatteren af Enten — Eller har gjort opmærksom paa, at Don Juan er væsentlig musicalsk. Netop i samme Forstand gjælder det om Mepistopheles, at han er væsentlig mimisk. Det er gaaet det Mimiske som det Musicalske, man har troet, at Alt kunde blive mimisk og alt blive musicalsk. Man har en Ballet, der hedder Faust. Dersom dens Componist virkelig har forstaaet, hvad der ligger i at opfatte Mephistopheles mimisk, da var det aldrig faldet ham ind, at gjøre Faust til en Ballet.

Enten — Eller] I Bd. S. 29 ff. Ballet, der hedder Faust] af *Bournonville*, opført første Gang 1832.

heel og holden, og Hurtigheden kan ikke udtrykkes stærkere end derved, at han staaer der i et Spring. Gaaer Springet over i Gang, da svækkes Virkningen. Idet nu Mephistopheles saaledes fremstilles, da frembringer hans Fremtræden Virkningen af det Dæmoniske, der kommer pludseligere end en Tyv i Natten, thi ham tænker man sig dog komme listende. Men tillige aabenbarer Mephistopheles selv sit Væsen, der netop som det Dæmoniske er det Pludselige. Saaledes er det Dæmoniske det Pludselige i Bevægelsen fremad, saaledes opkommer det i et Menneske, saaledes er han selv, forsaavidt han er dæmonisk, hvad enten altsaa det Dæmoniske har besat ham heelt og holden, eller det kun i en uendelig lille Deel er tilstede i ham. Det Dæmoniske er altid saaledes, og saaledes bliver Ufriheden angest, og saaledes bevæger dens Angest sig. Deraf det Dæmoniskes Tendents hen til det Mimiske, ikke i Betydning af det Skjønne, men i Betydning af det Pludselige, det Abrupte, Noget, Livet ofte giver Leilighed til at iagttage.

Det Dæmoniske er det Indholdsløse, det Kedsommelige.

Da jeg i Anledning af det Pludselige har henledt Opmærksomheden paa det æsthetiske Problem, hvorledes det Dæmoniske lader sig fremstille, vil jeg atter, for at belyse det her Udsagte, tage det samme Spørgsmaal frem. Saasnart man giver en Dæmon Ordet, og nu vil have ham fremstillet, da vil den Kunstner, der skal løse en saadan Opgave, være klar over Kategorierne. Han veed, at det Dæmoniske er væsentlig Mimisk; det Pludselige kan han imidlertid ikke naae, thi det forhindrer Repliken. Han vil da ikke fuske som om han ved at støde Ordene ud o. s. v. var istand til at frembringe nogen sand Virkning. Han vælger altsaa rigtigen lige det Modsatte, det Kedsommelige. Den Continuitet, der svarer til det Pludselige, er hvad man kunde kalde Udøethed. Kedsommeligheden, Udøetheden er nemlig en Continuitet i Intet. Nu kan man opfatte hiint Folkesagns Talangivelse lidt anderledes. De 3000 Aar accentueres da ikke i Retning af det Pludselige, men dette uhyre Spatium fremkalder Forestillingen om det Ondes rædsomme Tomhed og Indholdsløshed. Friheden er rolig i Continuitet, Modsætningen hertil er det Pludselige, men ogsaa den Ro, der paanøder sig Forestillingen, naar man seer et Menneske, der seer ud som var han forlængst død og begraven. En Kunstner, der forstaaer dette, vil tillige see, at han paa samme Tid som han fandt, hvorledes det Dæmoniske lader sig fremstille, fandt tillige et Udtryk for det Comiske. Den comiske Virkning kan opnaaes aldeles paa samme Maade. Naar man nemlig holder alle ethiske Bestem-

melser af det Onde udenfor, og kun bruger de metaphysiske Bestemmelser af Tomhed, saa har man det Trivielle, hvilket let lader sig afvinde en comisk Side*).

Det Indholdsløse, det Kedsommelige betegner igjen det Indesluttede. I Forhold til det Pludselige reflekterede Bestemmelsen det Indesluttede paa Gehalten. Naar jeg nu tager Bestemmelsen det Indholdsløse, det Kedsommelige med, da reflekterer dette paa Gehalten og det Indesluttede paa Formen, der svarer til Gehalten. Saaledes afslutter den hele Begrebsbestemmelse sig; thi Indholdsløshedens Form er netop Indesluttetheden. Man erindre bestandig, at efter min Sprogbrug kan man ikke være indesluttet i Gud, eller i det Gode, da denne Indesluttethed netop betyder den høieste Udvidethed. Jo bestemtere saaledes Samvittigheden er udviklet i et Menneske, desto mere er han udvidet, om han end forøvrigt afslutter sig fra hele Verden.

Dersom jeg nu vilde minde om nyere philosophiske Terminologier, da kunde jeg sige, det Dæmoniske er det Negative og er Intet ligesom Elverpigen, der er huul bagtil. Imidlertid gjør jeg det ikke gjerne, fordi denne Terminologie er bleven saa elskværdig og smidig i Omgang og ved Omgang, at den kan betyde hvad det skal være. Det Negative vilde, hvis jeg skulde bruge dette Ord, betyde Intets Form, ligesom det Indholdsløse svarer til det Indesluttede. Dog har det Negative den Feil, at det mere bestemmes ud efter, bestemmer Forholdet til Andet, der negeres, medens det Indesluttede netop bestemmer Tilstanden.

---

*) Derfor var lille Winsløvs Fremstilling af Klister i de Uadskillelige saa dybsindig, fordi han ret havde fattet det Kedsommelige som det Comiske. At en Forelskelse, der jo, naar den er i Sandhed, eier Continuitetens Gehalt, er lige det Modsatte, en uendelig Tomhed, ikke fordi Klister er et ondt Menneske, troløs o. s. v., da han jo tvertimod er inderlig forelsket, men fordi han her igjen er en surnumerair Volontair ligesom i Toldkamret, er af stor comisk Virkning, naar man lægger Accenten netop paa det Kedsommelige. Klisters Stilling i Toldkamret lod sig kun paa en uretfærdig Maade afvinde en comisk Side; thi Herre Gud, hvad kan Klister for, at der ingen Avancement er, men i Forhold til sin Forelskelse er han jo sin egen Herre.

C. Winsløw spillede Klister i Heibergs »De Uadskillelige« fra 1827–34; døde i Okt. 1834.

Vil man tage det Negative saaledes, saa har jeg intet imod at det bruges for at betegne det Dæmoniske, hvis det Negative ellers vil være istand til at slaae alle de Griller af Hovedet, som den nyeste Philosophie har faaet sat det i Hovedet. Det Negative er efterhaanden bleven en Vaudeville-Figur, og dette Ord bringer mig altid til at smile, ligesom man smiler naar man i Livet eller hos Bellmann f. Ex. træffer en af disse pudseerlige Skikkelser, der først var Trompeter, siden blev Undertoldbetjent, derpaa Vertshuusholder, saa igjen Postbud o. s. v. Ironie har man saaledes forklaret som det Negative. Den første Opfinder af denne Forklaring var Hegel, der, besynderligt nok, ikke forstod sig stort paa Ironie. At det var Socrates, der førte Ironien ind i Verden og gav Barnet Navn, at hans Ironie netop var den Indesluttethed, der begyndte med at slutte sig af mod Menneskene, at slutte sig inde med sig selv, for at udvides i det Guddommelige, begyndte med at lukke sin Dør og gjøre Nar ad dem, der stod udenfor, for at tale i Løndom, det bekymrer man sig ikke om. I Anledning af et eller andet tilfældigt Phænomen faaer man det Ord bragt op, og saa er det Ironie. Derpaa følge Eftersnakkerne, der tiltrods for deres verdenshistoriske Oversigt, som uheldigviis mangler al Contemplation, veed ligesaa god Besked om Begreberne, som hiin ædle Yngling, der til Urtekræmmerexamen paa det Spørgsmaal, hvorfra man faaer Rosiner, svarede: vi tage vore hos Professoren i Tvergaden, vidste Besked om Rosinerne.

Vi komme nu igjen tilbage paa Bestemmelsen, at det Dæmoniske er Angest for det Gode. Dersom paa den ene Side Ufriheden formaaede ganske at afslutte og hypostasere sig, dersom den paa den anden Side ikke bestandig vilde det*) (hvori Modsigelsen

*) Dette maa bestandig fastholdes til Trods for det Dæmoniskes og Sprogbrugens Illusion, der bruger saadanne Udtryk om denne Tilstand, at man næsten fristes til at glemme, at Ufriheden er et Frihedens Phænomen, og ikke til at forklare ved Naturkategorier. Selv naar Ufriheden i de allerstærkeste Udtryk siger, at den ikke vil sig selv, er det Usandhed, og der er bestandig en Villie i den, der er stærkere end Ønsket. Tilstanden kan være

Bellmann] se Personlisterne til Fredmans Epistlar og til Fredmans Sånger (Værker I S. 11 ff. 325 ff.). Hegel] i Anmeldelsen af Solgers nachgelassene Schriften, Werke XVI S. 487. lukke sin Dør osv.] jvfr. Matth. 6, 6.

ligger, at Ufriheden vil Noget, da den netop har tabt Villien), saa var det Dæmoniske ikke Angest for det Gode. Angesten viser sig derfor ogsaa tydeligst i Berørings-Øieblik. Hvad enten det Dæmoniske i den enkelte Individualitet betyder det Forfærdelige, eller dette er kun tilstede som en Plet i Solen, eller som den lille hvide Prik i en Liigtorn, det totale Dæmoniske og det partielle Dæmoniske har samme Qualification, og den lille bitte Deel er i samme Forstand angest for det Gode, som Den, der er omspændt totalt deraf. Syndens Trældom er nu vel ogsaa Ufrihed, men dens Retning er, som ovenfor udviklet, en anden, dens Angest er for det Onde. Fastholder man ikke dette, da kan man slet Intet forklare.

Ufriheden, det Dæmoniske er da en Tilstand. Saaledes betragter Psychologien den. Ethiken seer derimod, hvorledes der ud af den bestandig bryder den nye Synd; thi kun det Gode er Eenhed af Tilstand og Bevægelse.

Friheden kan imidlertid være tabt paa forskjellig Maade, og saaledes ogsaa det Dæmoniske være forskjelligt. Denne Forskjellighed vil jeg nu betragte under følgende Rubrikker: Friheden tabt somatisk-psychisk, Friheden tabt pneumatisk. Læseren maa allerede af det Foregaaende være fortrolig med, at jeg tager Begrebet: det Dæmoniske i en viid Udstrækning, dog vel at mærke ikke længere end Begrebet rækker. Det hjælper kun lidet at gjøre det Dæmoniske til en Uhu, som man perhorrescerer og dernæst ignorerer, da det er mange Aarhundreder siden, at det fandtes i Verden. Denne Antagelse er en stor Taabelighed; thi det har maaskee ikke nogensinde været saa udbredt som i vore Tider, kun at det nuomstunder især viser sig i de aandelige Sphærer.

I. Friheden tabt somatisk-psychisk.

Det er ikke her min Hensigt at ostentere en høittravende philosophisk Overveielse om Forholdet mellem Sjel og Legeme, i hvilken Forstand Sjelen selv frembringer sit Legeme (dette forstaaet paa græsk eller paa tydsk), i hvilken Forstand Friheden ved

---

yderst skuffende, man kan bringe et Menneske til Fortvivlelse ved at holde igjen og holde Kategorien reen mod hans Sophistik. Dette skal man heller ikke være bange for, men dog heller ei ungdommeligen experimenterende forsøge sig i disse Sphærer.

en Corporisations-Akt, for at erindre om et Schellingsk Udtryk, selv sætter sit Legeme. Alt Sligt behøves her ikke, jeg kan til mit Behov udtrykke mig efter fattig Leilighed, at Legemet er Sjelens og saaledes igjen Aandens Organ. Saasnart dette tjenende Forhold ophører, saasnart Legemet revolterer, saasnart Friheden sammensværger sig med dette mod sig selv, da er Ufriheden tilstede som det Dæmoniske. Skulde der være Nogen, der endnu ikke skarpt har opfattet Forskjellen mellem hvad der i denne § udvikles og hvad der blev udviklet i den foregaaende, da vil jeg atter her vise det. Saasnart ikke Friheden selv gaaer over paa Oprørerens Parti, saa vil Revolutionens Angest vel være tilstede, men som Angest for det Onde, ikke som Angest for det Gode.

Man vil nu let see, hvilken Mangfoldighed af utallige Nuancer det Dæmoniske indbefatter i denne Sphære, af hvilke nogle ere saa forsvindende, at de kun vise sig for den mikroskopiske Iagttagelse, og nogle saa dialektiske, at man maa have stor Bøielighed i Brugen af sin Kategorie, for at see, at Nuancerne henhøre under denne. En overspændt Sensibilitet, en overspændt Irritabilitet, Nerveafficerlighed, Hysterie, Hypochondrie o. s. v. ere alle Nuancer heraf, eller kunne være det. Dette gjør det saa vanskeligt at tale derom *in abstracto*, da Talen bliver aldeles algebraisk. Mere kan jeg imidlertid ikke gjøre her.

Det yderste Extrem i denne Sphære er hvad man ogsaa i Almindelighed kalder: den dyriske Fortabthed. Det Dæmoniske i denne Tilstand viser sig i, at den ligesom hiin Dæmoniske i det N. T. siger i Forhold til Frelsen: τι εμοι και σοι. Det undflyer derfor enhver Berøring, hvad enten denne nu virkelig truer med at ville forhjælpe den til Frihed, eller endog blot ganske tilfældig berører den. Ogsaa dette er nok; thi Angesten er overordentlig hurtig. Man hører derfor ganske almindelig en Replik af en saadan Dæmonisk, der indeholder hele Tilstandens Forfærdelse: lad mig gaae for det Elendige jeg er, eller naar man hører en Saadan sige, idet han taler om et bestemt Tidsmoment af sit forbigangne Liv: dengang kunde jeg maaskee være frelst, den forfærdeligste Replik der lader sig tænke. Ikke Straf, ikke Tordentaler ængste ham, men derimod ethvert Ord, der vil sætte sig i Forhold til den i Ufriheden isænkborede Frihed. Ogsaa paa en anden Maade yttrer Angesten sig i dette Phænomen. Man finder iblandt saadanne

---

Corporisations-Akt] jvfr. Schelling, Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit, Werke 1. Abth. VII S. 387.

Dæmoniske et Sammenhold, i hvilket de klamre sig saa ængsteligt og uopløseligt sammen, at intet Venskab har Mage til Inderlighed. Den franske Læge Duchatelet anfører Exempler derpaa i sit Værk. Og denne Angestens Socialitet vil ogsaa vise sig overalt i denne Sphære. Alene Socialiteten indeholder en Vished for, at det Dæmoniske er tilstede; thi forsaavidt man finder den analoge Tilstand som en Yttring af Syndens Trældom, viser Socialiteten sig ikke, fordi Angesten er for det Onde.

Videre ønsker jeg ikke at forfølge dette. Hovedsagen er her blot for mig at have mit Schema i Orden.

II. Friheden tabt pneumatisk.

a) Almindelige Bemærkninger. Denne Formation af det Dæmoniske er saare udbredt, og her mødes de forskjelligste Phænomener. Det Dæmoniske beroer naturligviis ikke paa den forskjellige intellectuelle Gehalt, men paa Frihedens Forhold til den givne Gehalt*), og til den i Forhold til Intellectualiteten mulige Gehalt, idet det Dæmoniske kan yttre sig som Magelighed, der tænker en anden Gang; som Nysgjerrighed, der ikke bliver til mere end Nysgjerrighed, som uredeligt Selvbedrag; som qvindelig Blødagtighed, der fortrøster sig til Andre; som fornem Ignoreren; som dum Travlhed o. s. v.

Frihedens Indhold intellectuelt seet er Sandhed, og Sandheden gjør Mennesket frit. Men netop derfor er Sandheden Frihedens Gjerning saaledes, at den bestandig frembringer Sandheden. Det

---

*) I det N. T. forekommer Benævnelsen *σοφια δαιμονιωδης* (Jac. 3, 15). Saaledes som den paa dette Sted beskrives bliver Kategorien ikke tydelig. Naar man derimod tager et Hensyn til Stedet 2, 19. *και τα δαιμονια πιστευουσι, και φρισσουσι*, saa seer man netop i den dæmoniske Viden Ufrihedens Forhold til den givne Viden.

Duchatelet] i Ms. er tilføiet: »les fils prostitues«. Parent-Duchâtelet er Forf. til et stort Værk: De la prostitution de la ville de Paris; men her findes intet nøiagtigt tilsvarende til det af K. anførte. Jvfr. dog I (3. Udg.) S. 142 ff.

σοφία δαιμονιώδης (sophia daimoniodes), dæmonisk (dæmon-agtig) Viisdom. Den siges hos Jac. at foraarsage Nid og Kivagtighed. *καὶ τὰ δαιμόνια* osv.] (du troer at der er een Gud til? du gjør Ret deri;) ogsaa Dæmonerne troe det og gyse.

følger af sig selv, at jeg ikke her tænker paa den nyeste Philosophies Aandrighed, der veed, at Tankens Nødvendighed ogsaa er dens Frihed, og som derfor, naar den taler om Tankens Frihed, kun taler om den evige Tankes immanente Bevægelse. Saadan Aandrighed tjener kun til at forvirre og vanskeliggjøre Communicationen mellem Mennesker. Hvad jeg derimod taler om er noget ganske Simpelt og Eenfoldigt, at Sandheden kun er for den Enkelte, idet han selv frembringer den i Handling. Er Sandheden paa nogen anden Maade for Individet, og forhindres den af ham i at være paa den Maade for ham, da have vi et Phænomen af det Dæmoniske. Sandheden har altid havt mange høirøstede Forkyndere, men Spørgsmaalet er, om et Menneske i dybeste Forstand vil erkjende Sandheden, vil lade den gjennemtrænge sit hele Væsen, antage alle dens Consequentser, og ikke have i Nødsfald et Smuthul for sig selv og et Judas-Kys for Consequentsen.

Der har nu i den nyere Tid været Tale nok om Sandheden; nu er det paa Tiden at Visheden, Inderligheden hævdes, ikke i den abstracte Forstand, hvori Fichte tog dette Ord, men aldeles concret.

Visheden, Inderligheden, hvilken kun opnaaes ved og er i Handlingen, afgjør, om Individet er dæmonisk eller ikke. Man holde blot Kategorien fast, og Alt giver sig, og det bliver tydeligt, at f. Ex. Vilkaarlighed, Vantro, Religionsspotterie o. s. v. ikke, som man i Almindelighed troer, mangler Indhold, men mangler Visheden. aldeles i samme Forstand som Overtro, Servilisme, Devotisme. De negative Phænomener mangle netop Visheden, fordi de ligge i Angest for Indholdet.

Det er ikke min Lyst at tale store Ord om hele Tiden, men den, der har iagttaget den nu levende Slægt, skulde han ville negte, at Misforholdet i den og Grunden til dens Angest og Uro er denne, at i een Retning voxer Sandheden i Omfang, i Masse, tildeels ogsaa i abstrakt Klarhed, medens Visheden bestandig tager af. Hvilke overordentlige metaphysiske og logiske Anstrængelser er der ikke gjort i vor Tid for at føre et nyt, et udtømmende, et absolut rigtigt af alle tidligere combineret Beviis for Sjelens Udødelighed, og mærkeligt nok, medens dette skeer, tager Visheden af. Udødelighedens Tanke har i sig en Magt, en Fynd i sine Conse-

den nyeste Philosophies Aandrighed] jvfr. Stilling, Philosophiske Betragtninger o. s. v. S. 34. 37. Fichte] se Ueber den Begriff der Wissenschaftslehre, Werke I S. 40 ff., hvor der lægges Vægt paa Visheden af Philosophiens første Grundsætning.

quentser, en Ansvarlighed i sin Antagelse, der maaskee vil omskabe hele Livet paa en Maade, som man frygter. Man frelser da og beroliger sin Sjel ved at anstrænge sin Tanke for at føre et nyt Beviis. Hvad er et saadant Beviis andet end en god Gjerning i reen katholsk Forstand! Enhver saadan Individualitet, der, for at blive i Exemplet, veed at føre Beviset for Sjelens Udødelighed, men ikke selv er overbeviist, vil nu altid være angest for ethvert Phænomen, der vil berøre ham saaledes, at det paanøder ham den yderligere Forstaaelse af hvad det vil sige, at et Menneske er udødeligt. Det vil forstyrre ham, han vil føle sig uhyggeligt berørt, naar et ganske simpelt Menneske taler ganske simpelt om Udødeligheden. — I modsat Retning kan Inderligheden mangle. En Tilhænger af den stiveste Orthodoxie kan være dæmonisk. Han veed det Altsammen, han neier sig for det Hellige, Sandheden er ham et Indbegreb af Ceremonier, han taler om at møde for Guds Throne og veed, hvor mange Gange der skal bukkes, han veed Alt ligesom den, der kan bevise en mathematisk Sætning, naar man bruger Bogstaverne *A B C*, men ikke naar man sætter *D E F*. Derfor bliver han angest, saasnart han hører Noget, der ikke er ordret det Samme. Og dog hvorledes ligner han ikke en moderne Speculant, der havde udfundet et nyt Beviis for Sjelens Udødelighed, og nu kom i Livsfare, kunde ikke føre Beviset, fordi han ikke havde sine Hefter hos sig. Og hvad er det, der mangler begge, det er Visheden. — Overtro og Vantro ere begge Ufrihedens Former. I Overtroen indrømmes Objektiviteten en Magt ligesom Medusas Hoved til at forstene Subjektiviteten, og Ufriheden vil ikke, at Trolddommen løses. Vantroens høieste tilsyneladende frieste Udtryk er Spotten. Men Spotten mangler netop Visheden, derfor spotter den. Og hvor mangen Spotters Existents vilde ikke, hvis man ret kunde skue ind i den, erindre om den Angest, hvormed en Dæmonisk raaber τι εμοι και σοι. Det er derfor et mærkeligt Phænomen, at der maaskee er faa saa forfængelige og saa prikne paa Øieblikkets Bifald som en Spotter.

Med hvilken industriel Iver, med hvilken Opoffrelse af Tid, Flid, Skrivematerialier har ikke Speculanterne i vor Tid arbeidet paa at faaeført et fuldstændigt Beviis for Guds Tilværelse. Men i samme Grad som Bevisets Fortræffelighed tiltager, i samme Grad synes Visheden at aftage. Tanken om en Guds Tilværelse har, saasnart den sættes som saadan for Individets Frihed, en Allerstedsnærværelse, der, selv om man ikke ønsker at handle Ondt, for den knibske Individualitet har noget Generende ved sig. Og der hører i Sandhed Inderlighed til for at leve i et skjønt og inderligt Sam-

liv med denne Forestilling, det er et endnu større Kunststykke end at være et Mønster af en Ægtemand. Hvor uhyggeligt kan derfor ikke en saadan Individualitet føle sig berørt, naar den hører den ganske eenfoldige og simple Tale om, at der er en Gud til. Beviisførelsen for Guds Tilværelse er Noget, man kun leilighedsviis, lærd og metaphysisk beskæftiger sig med, men Tanken om Gud vil paanøde sig ved enhver Leilighed. Hvad er det, der mangler en saadan Individualitet? Inderligheden. — I modsat Retning kan Inderligheden ogsaa mangle. De saakaldte Hellige pleie ofte at være Gjenstand for Verdens Spot. Selv forklare de dette deraf, at Verden er ond. Dette er imidlertid ikke ganske sandt. Naar den »Hellige« er ufri i Forhold til sin Fromhed ɔ: mangler Inderligheden, saa er han reent æsthetisk seet comisk. Forsaavidt har Verden Ret i at lee ad ham. Dersom en hjulbenet Mand vilde optræde som Dandsemester, uden at være istand til at iføre sig en eneste Stilling, saa er han comisk. Saaledes ogsaa med det Religieuse. Man hører en saadan Hellig ligesom tælle ved sig selv, aldeles som naar Een, der ikke kan dandse, dog veed saa meget, at han kan tælle Takten, skjøndt han selv aldrig er saa heldig at komme i Takten. Saaledes veed den »Hellige«, at det Religieuse er absolut commensurabelt, at det Religieuse ikke er Noget, der tilhører visse Leiligheder og Øieblikke, men at man altid kan have det hos sig. Men idet han skal gjøre det commensurabelt, er han ikke fri, og man mærker, hvorledes han ganske sagte tæller ved sig selv, og man seer, hvorledes han desuagtet kommer forkeert og farer ilde med sit himmelske Øiekast, sine foldede Hænder o. s. v. Derfor er en saadan Individualitet saa angest for Enhver, der ikke har denne Dressur, at den for at styrke sig maa gribe til disse storartede Betragtninger, at Verden hader den Fromme.

Visheden og Inderligheden er da vel Subjektiviteten, men ikke i aldeles abstrakt Forstand. Det er overhovedet Ulykken ved den nyeste Viden, at Alt er blevet saa forskrækkelig storartet. Den abstrakte Subjektivitet er netop ligesaa uvis og mangler i samme Grad Inderlighed, som den abstrakte Objektivitet. Naar man taler *in abstracto* derom, da kan man ikke see det, og det bliver rigtigt at sige, at den abstrakte Subjektivitet mangler Indhold. Naar man taler *in concreto* derom, da viser det sig tydelig, thi den Individualitet, der vil gjøre sig til en Abstraktion, mangler netop Inderlighed ligesom den Individualitet, der gjør sig selv blot til Ceremoniemester.

b) Schema for Inderlighedens Udelukkelse eller Udebliven. Inderlighedens Udebliven er altid en Reflexionsbestem-

melse, derfor vil enhver Form være en dobbelt Form. Da man er vant til at tale aldeles abstrakt om Aandens Bestemmelser, saa er man maaskee mindre tilbøielig til at indsee dette. Man pleier at sætte Umiddelbarheden, ligeoverfor den Reflexionen (Inderligheden) og derpaa Synthesen (eller Substantialitet, Subjektivitet, Identitet, i hvad man saa forøvrigt kalder denne Identitet: Fornuft, Idee, Aand). Men i Virkelighedens Sphære er det ikke saaledes. Der er Umiddelbarheden ogsaa Inderlighedens Umiddelbarhed. Inderlighedens Udebliven ligger derfor først i Reflexionen.

Enhver Form af Inderlighedens Udebliven er da enten Activitet-Passivitet, eller Passivitet-Activitet, og hvad enten den er det ene eller det andet den ligger i Selvreflexionen. Formen selv gjennemløber en betydelig Suite af Nuancer, alt eftersom Inderlighedens Bestemmelse bliver concretere og concretere. At forstaae og at forstaae er to Ting siger man for et gammelt Ord, og saaledes er det ogsaa. Inderligheden er en Forstaaen, men *in concreto* gjælder det om, hvorledes denne Forstaaen er at forstaae. At forstaae en Tale, er eet, at forstaae det Deitikose deri, er et Andet; at forstaae, hvad man selv siger, er eet, at forstaae sig selv i det Sagte, er et Andet. Jo concretere Bevidstheds-Indholdet er, desto concretere bliver Forstaaelsen, og saasnart denne udebliver i Forhold til Bevidstheden, have vi et Ufrihedens Phænomen, der vil afslutte sig mod Friheden. Tager man saaledes en concretere religieus Bevidsthed, der altsaa tillige indeholder et historisk Moment, da maa Forstaaelsen staae i Forhold hertil. Man kan derfor her faae et Exempel paa de tvende analoge Former af det Dæmoniske i denne Henseende. Naar saaledes en stiv Orthodox anvender al sin Flid og Lærdom paa at bevise, at hvert Ord i det N. T. hidrører fra den vedkommende Apostel, da forsvinder efterhaanden Inderligheden, og han kommer tilsidst til at forstaae noget ganske andet end han vil forstaae. Naar en Fritænker anvender al sin Skarpsindighed paa at vise, at det N. T. først er skrevet i det andet Aarhundrede, da er det netop Inderligheden, han frygter, og derfor maa han have det N. T. sat i Classe med alle andre Bøger*). Det concreteste Indhold,

*) Forøvrigt kan det Dæmoniske have i de religieuse Sphærer en endog skuffende Lighed med Anfægtelsen. Hvad det er kan aldrig afgjøres *in abstracto*.

Deitikose] ɔ: Deiktikose, paapegende (?).

som Bevidstheden kan have, er Bevidstheden om sig selv, om Individet selv, ikke den rene Selv-Bevidsthed, men den Selv-Bevidsthed, der er saa concret, at ingen Forfatter, ikke den ordrigeste, ikke den i Fremstillingen mægtigste, nogensinde har formaaet, at beskrive en eneste Saadan, medens hvert eneste Menneske er en saadan. Denne Selvbevidsthed er ikke Contemplation, thi den, der troer det, har ikke forstaaet sig selv, da han seer, at han selv paa samme Tid er i Vorden, og altsaa ikke kan være et for Contemplationen Afsluttet. Denne Selvbevidsthed er derfor Gjerning, og denne Gjerning er igjen Inderligheden, og hver Gang Inderligheden ikke svarer til denne Bevidsthed, er der en Form af det Dæmoniske, saasnart Inderlighedens Udebliven yttrer sig som Angest for dens Erhvervelse.

Dersom Inderlighedens Udebliven gik til ved en Mechanisme, saa er al Tale derom spildt Uleilighed. Det er da heller ikke Tilfældet, og derfor er der i ethvert Phænomen af den en Activi-

---

Saaledes kan en from troende Christen falde i den Angest, at blive angest for at gaae til Alters. Dette er en Anfægtelse, det vil sige, om det er en Anfægtelse vil vise sig i hans Forhold til Angesten. En dæmonisk Natur derimod kan være kommen saa vidt, hans religieuse Bevidsthed være bleven saa concret, at Inderligheden, for hvilken han ængstes og i sin Angest søger at undflye, er den reen personlige Forstaaen af den sacramentale Forstaaen. Kun til et vist Punkt vil han gaae med, da bryder han, og vil blot forholde sig vidende, vil paa en eller anden Maade blive mere end den empiriske, historisk bestemte, endelige Individualitet. Den, der ligger i den religieuse Anfægtelse, vil derfor hen til det, som Anfægtelsen vil holde ham borte fra, medens den Dæmoniske selv vil bort, efter sin stærkere Villie (Ufrihedens Villie), medens en svagere Villie i ham vil hen til det. Dette maa man fastholde; thi ellers gaaer man hen og tænker det Dæmoniske saa abstrakt, at det aldrig er forekommet, som var Ufrihedens Villie constitueret som saadan, og ikke Frihedens Villie bestandig, om end nok saa svagt, tilstede i Selvmodsigelsen. — Ønsker Nogen Materialier med Hensyn til de religieuse Anfægtelser, da vil han finde overflødigen i Görres Mystik. Denne Bog tilstaaer jeg imidlertid oprigtigen, at jeg aldrig har havt Mod til at læse ordentlig igjennem, en saadan Angest ligger der i den. Saa meget kan jeg dog see, at han ikke altid har vidst at skjelne mellem det Dæmoniske og Anfægtelsen, og derfor maa han benyttes forsigtigen.

Görres Mystik] J. Görres, Die christliche Mystik. 4. Bd. 1836.

tet, selv om denne begynder igjennem en Passivitet. De Phænomener, der begynde med Activiteten, ere mere iøinefaldende, derfor opfatter man dem lettest, glemmer da, at der igjen i denne Activitet kommer en Passivitet frem, og tager aldrig det modsatte Phænomen med, naar man taler om det Dæmoniske.

Jeg vil nu gjennemgaae et Par Exempler, for at vise, at Schemaet er rigtigt.

Vantro — Overtro. De svare aldeles til hinanden, mangle begge Inderligheden, kun er Vantro passiv gjennem en Activitet, og Overtro activ gjennem en Passivitet; den ene er, om man saa vil, den mere mandlige, den anden den mere qvindelige Formation, og begge Formationers Indhold er Selvreflexion. Væsentligt sete ere de aldeles identiske. Vantro og Overtro ere begge Angest for Troen; men Vantro begynder i Ufrihedens Activitet, Overtroen begynder i Ufrihedens Passivitet. I Almindelighed betragter man kun Overtroens Passivitet, og forsaavidt synes den mindre fornem eller mere undskyldelig, alt eftersom man bruger æsthetisk-ethiske eller ethiske Kategorier. Der er en Svaghed i Overtroen, som bestikker, imidlertid maa der jo dog altid være saa meget Activitet i den, at den kan bevare sin Passivitet. Overtroen er vantroisk paa sig selv, Vantroen overtroisk paa sig selv. Begges Indhold er Selvreflexion. Overtroens Magelighed, Feighed, Pussilanimitet finder det bedre, at forblive i den end opgive den; Vantroens Trods, Stolthed, Hovmod finder det dristigere at blive i den, end at opgive den. Den mest raffinerede Form af saadan Selvreflexion er altid den, der bliver sig selv interessant ved at ønske sig ud af denne Tilstand, medens den dog selvbehageligt forbliver i den.

Hyklerie — Forargelse. Disse svare til hinanden. Hykleriet begynder gjennem en Activitet, Forargelsen gjennem en Passivitet. Man dømmer i Almindelighed mildere om Forargelse, men hvis Individet forbliver i den, maa der jo dog være netop saa megen Activitet, at den hævder Forargelsens Liden og ikke vil slippe denne. Der ligger i Forargelsen en Receptivitet (thi et Træ og en Steen forarges ikke), som bringes med i Anslag ved Ophævelsen af Forargelsen. Forargelsens Passivitet finder det derimod blødagtigere at sidde hen, at lade ligesom Forargelsens Consequents løbe paa med Rente og Rentes Rente. Hyklerie er derfor Forargelse paa sig selv, og Forargelse Hyklerie for sig selv. Begge mangle Inderligheden og tør ikke komme til sig selv. Derfor ender alt Hyklerie med at hykle for sig selv, fordi Hykleren da er forarget paa sig selv eller sig selv til Forargelse. Derfor ender al Forargelse, naar den ikke hæves, med Hyklerie for andre, fordi

den Forargede igjennem den profunde Activitet, ved hvilken han bliver i Forargelsen, har gjort hiin Receptivitet til noget Andet, og derfor nu maa hykle for Andre. Det Tilfælde er ogsaa forekommet i Livet, at en forarget Individualitet tilsidst brugte denne Forargelse som et Figenblad for hvad der vel kunde behøve en hykkelsk Paaklædning.

Stolthed — Feighed. Stolthed begynder gjennem en Activitet, Feigheden gjennem en Passivitet, forøvrigt ere de identiske; thi der er i Feigheden netop saa megen Activitet, at Angesten for det Gode kan vedligeholdes. Stoltheden er en profund Feighed; thi den er feig nok til ikke at ville forstaae, hvad der i Sandhed er det Stolte; saasnart denne Forstaaelse paanødes den, er den feig, opløses som et Knald, og brister som en Boble. Feigheden er en profund Stolthed, thi den er feig nok til ikke at ville forstaae end ikke den misforstaaede Stoltheds Fordringer, men ved saaledes at krympe sig, viser den netop sin Stolthed, og veed ogsaa at bringe det i Anslag, at den ikke leed noget Nederlag, og er derfor stolt af Stolthedens negative Udtryk, at den aldrig har lidt noget Tab. Det Tilfælde er ogsaa forekommet i Livet, at en meget stolt Individualitet var feig nok til aldrig at vove Noget, feig nok til at være saa lidt som muligt, netop for at frelse sin Stolthed. Naar man vilde sætte en activ-stolt og en passiv-stolt Individualitet sammen, da vilde man netop i det Øieblik, da den første styrtede, faae Leilighed til at overbevise sig om, hvor stolt i Grunden den Feige var*).

*) Cartesius i sit Skrift *de affectionibus* har gjort opmærksom paa, at der til enhver Lidenskab bestandig svarer en anden, kun med Beundring er det ikke Tilfældet. Den detaillerede Udførelse er temmelig svag, men det har interesseret mig, at han gjorde en Undtagelse med Beundring, netop fordi denne som bekjendt baade efter Platos og Aristoteles's Begreb udgjorde Philosophiens Lidenskab, og den Lidenskab, med hvilken al Philosopheren begyndte. Til Beundring svarer forøvrigt Misundelse, og den nyere Philosophie vilde vel ogsaa tale om Tvivlen. Men deri ligger netop den nyere Philosophies Grundfeil, at den vilde begynde med det Negative, istedetfor med det Positive, hvilket altid er det Første, ganske i den Forstand, som naar man siger

de affectionibus] »om Sindsbevægelser« (kaldes almindelig *de passionibus* eller *de affectibus)*, *Pars* I *Artic.* LIII. efter Platos og Aristoteles's Begreb] se Philosophiske Smuler S. 244.

c) Hvad er Visheden og Inderligheden? At give en Definition herpaa er vistnok vanskeligt. Imidlertid vil jeg her sige: den er Alvor. Dette Ord forstaaer nu vel Enhver, men paa den anden Side er det mærkeligt nok, at der vist ikke er mange Ord, der sjeldnere blive Gjenstand for Overveielse, end netop dette. Da Macbeth har myrdet Kongen udbryder han:

> Von jetzt giebt es nichts Ernstes mehr im Leben:
> Alles ist Tand, gestorben Ruhm und Gnade!
> Der Lebenswein ist ausgeschenkt.

Macbeth var nu rigtignok en Morder, og derfor have Ordene i hans Mund en forfærdelig rystende Sandhed, men enhver Individualitet, der har tabt Inderligheden, han kan dog ogsaa sige: der Lebenswein ist ausgeschenkt, og forsaavidt ogsaa sige: jetzt giebt es nichts Ernstes mehr im Leben, Alles ist Tand, thi Inderligheden er netop den Kilde, der springer til et evigt Liv, og hvad der fremkommer af denne Kilde er netop Alvor. Naar Prædikeren siger, at alt er Forfængelighed, da har han netop Alvoren *in mente*. Naar derimod det, efterat Alvoren er tabt, hedder, at Alt er Forfængelighed, da er der igjen kun et activ-passivt Udtryk derfor (Tungsindighedens Trods) eller et passivt-activt (Letsindighedens og Vittighedens), da er der enten Leilighed til at græde eller til at lee, men Alvoren er tabt.

Saavidt min Kundskab strækker, er det mig ikke bekjendt, at der existerer en Definition paa hvad Alvor er. Hvis det virkeligen er saa, da skulde det glæde mig, ikke fordi jeg ynder den moderne flydende og sammenløbende Tænkning, der har afskaffet Definitionen, men fordi det i Forhold til Existents-Begreber altid røber en sikker Takt at afholde sig fra Definitioner, fordi man umulig

---

omnis affirmatio est negatio, hvor man sætter *affirmatio* først. Det Spørgsmaal, om det Første er det Positive eller det Negative, er af overordentlig Vigtighed, og den eneste nyere Philosoph, der har erklæret sig for det Positive, er vel egentlig Herbart.

Macbeth] 2. Akt 3. Scene (efterat Mordet er opdaget og bekjendtgjort). Prædikeren] 1, 2. *omnis affirmatio est negatio* enhver Bekræftelse er en Benegtelse. Herbart hævdede i Modsætning til Kant og den idealistiske Philosophie Tingenes Realitet og bestemte Væren som den absolute Position, der udelukker al Negation. Se hans Metaphysik II § 201—04.

kan være tilbøielig til at ville opfatte, hvad der væsentligen maa forstaaes anderledes, hvad man selv har forstaaet anderledes, hvad man har elsket paa en ganske anden Maade, i Definitionens Form, hvorved det saa let bliver Een fremmed og noget Andet. Den, der virkelig elsker, kan neppe finde Glæde, Tilfredsstillelse, end sige Fremvæxt ved at sysle med en Definition om hvad Elskov egentlig er. Den, der lever i daglig og dog festlig Omgang med den Forestilling, at der er en Gud til, kunde neppe ønske at fordærve sig dette selv, eller see sig det fordærvet, derved, at han selv fik sammenflikket en Definition paa hvad Gud er. Saaledes ogsaa med Alvor, det er en saa alvorlig Sag, at selv en Definition deraf er en Letsindighed. Dette siger jeg dog ikke, som var min Tanke uklar, eller som frygtede jeg for at en eller anden superklog Speculant — der er stædig paa Begrebs-Udviklingen ligesom en Mathematiker paa Beviset, og derfor i Forhold til alt Andet siger ligesom en Mathematiker sagde: hvad beviser saa dette — skulde blive mistænksom mod mig, som vidste jeg dog ikke ret, hvorom jeg talte; thi i mine Tanker beviser netop hvad jeg her siger, bedre end enhver Begrebs-Udvikling, at jeg for Alvor veed, hvorom Talen er.

Om jeg nu end ikke er tilbøielig til at give en Definition eller til at tale i Abstraktionens Spøg om Alvor, saa vil jeg dog fremsætte nogle orienterende Bemærkninger. I Rosenkrantz's Psychologie*) findes en Definition af Gemyt. Han siger *p.* 322: at Gemyt

*) Det er mig en Glæde at forudsætte, at min Læser altid har læst ligesaameget som jeg. Denne Forudsætning er meget besparende baade for den Læsende og for den Skrivende. Jeg antager da, at min Læser kjender hiint Skrift, skulde det ikke være Tilfældet, da vil jeg raade ham at gjøre Bekjendtskab med det; thi det er virkelig dygtigt, og hvis Forfatteren, der ellers netop udmærker sig ved sin sunde Sands og sin humane Interesse for Menneskelivet, havde kunnet forsage den sværmeriske Overtro paa et tomt Schema, skulde han have undgaaet stundom at blive latterlig. Det, han siger i §§: Udviklingen er som oftest meget god, det Eneste, man af og til ikke kan forstaae, er det høittravende Schema, og hvorledes den aldeles concrete Udvikling kan svare til det. (Som Exempel vil jeg anføre *p.* 209—211. Das Selbst — und das Selbst. 1. Der Tod. 2. Der Gegensatz von Herrschaft und Knechtschaft.)

Rosenkranz's Psychologie] 1. Udg. (Königsberg 1837).

er Eenhed af Følelse og Selvbevidsthed. I den tidligere Udvikling forklarer han ypperligen, dasz das Gefühl zum Selbstbewusztsein sich aufschliesze, und umgekehrt, dasz der Inhalt des Selbstbewusztseins von dem Subject als der seinige gefühlt wird. Erst diese Einheit kann man Gemüth nennen. Denn fehlt die Klarheit der Erkenntnisz, das Wissen vom Gefühl, so existirt nur der Drang des Naturgeistes, der Turgor der Unmittelbarkeit. Fehlt aber das Gefühl, so existirt nur ein abstracter Begriff, der nicht die letzte Innigkeit des geistigen Daseins erreicht hat, der nicht mit dem Selbst des Geistes Eines geworden ist. (cfr. *p.* 320 og 21). Naar man nu igjen retrogradt forfølger hans Bestemmelse af Gefühl som Aandens unmittelbare Einheit seiner Seelenhaftigkeit und seines Bewusztseins (*p.* 242), og da erindrer, at i Bestemmelsen af Seelenhaftigkeit er paaagtet Eenheden med den umiddelbare Naturbestemmelse, saa har man ved at tage Alt dette sammen en Forestilling om en concret Personlighed.

Alvor og Gemyt svare nu til hinanden saaledes, at Alvor er et høiere og det dybeste Udtryk for hvad Gemyt er. Gemyttet er en Umiddelbarhedens Bestemmelse, hvorimod Alvor er Gemyttets erhvervede Oprindelighed, dets bevarede Oprindelighed i Frihedens Ansvarlighed, dets hævdede Oprindelighed i Salighedens Nydelse. Dets Oprindelighed i sin historiske Udvikling viser netop det Evige i Alvoren, hvorfor Alvoren aldrig kan blive Vane. Vane afhandler Rosenkrantz kun i Phænomenologien, ikke i Pneumatologien; men Vane hører ogsaa her hjemme, og Vane opstaaer, saasnart det Evige gaaer ud af Gjentagelsen. Naar Oprindeligheden i Alvoren erhverves og bevares, da er der en Succession og Gjentagelse, saasnart da Oprindeligheden udebliver i Gjentagelsen, saa er Vanen der. Den alvorlige Mand er netop alvorlig ved den Oprindelighed, med hvilken han kommer tilbage i Gjentagelsen. Man taler vel om, at en levende og inderlig Følelse bevarer denne Oprindelighed, men Følelsens Inderlighed er en Ild, der kan kølnes, saasnart Alvoren ikke tager sig af den, og paa den anden Side Følelsens Inderlighed er usikker i Stemning, det er, den er den ene Gang inderligere end den anden. Jeg vil tage et Exempel, for at gjøre Alt saa concret som muligt. En Geistlig skal hver Søndag fremsige den befalede Kirkebøn, eller han skal hver Søndag døbe adskillige Børn. Lad ham nu være begeistret o. s. v., den Ild gaaer

---

Phænomenologien] urigtigt; »Vane« behandles i Anthropologien 2. Afsn. 3. Cap.

ud, han vil ryste, bevæge o. s. v., men den ene Gang mere, den anden Gang mindre. Kun Alvoren formaaer regelmæssig hver Søndag med samme Oprindelighed at komme tilbage paa det Samme*).

Men det Samme, Alvoren igjen skal komme tilbage paa med samme Alvor, kan kun være Alvoren selv; thi ellers bliver det Pedanterie. Alvoren i denne Forstand betyder Personligheden selv, og kun en alvorlig Personlighed er en virkelig Personlighed, og kun en alvorlig Personlighed kan gjøre noget med Alvor, thi til at gjøre noget med Alvor hører først og fremmest at vide, hvad der er Alvorens Gjenstand.

I Livet er der ikke sjeldent Tale om Alvor; Een bliver alvorlig over Statsgjelden, en Anden over Kategorierne, en Tredie over en Theater-Præstation o. s. v. At dette skeer saaledes, opdager Ironien, og her har den nok at gjøre; thi Enhver, der paa urette Sted bliver alvorlig, han er *eo ipso* comisk, om endog en ligesaa comisk travesteret Samtid og Samtids Opinion kan være høist alvorlig derved. Der gives derfor ingen sikkrere Maalestok for hvad en Individualitet i sin dybeste Grund duer til, end naar man erfarer ved hans egen Gavmundethed eller franarrer ham den Hemmelighed, hvad der gjorde ham alvorlig i Livet? thi man kan vel fødes med Gemyt, men man fødes ikke med Alvor. Det Udtryk: »hvad der gjorde ham alvorlig i Livet« maa naturligviis tages i prægnant Forstand om det, hvorfra Individualiteten i dybeste Forstand daterer sin Alvor; thi man kan meget godt, efter i Sandhed at være bleven alvorlig over det, der er Alvorens Gjenstand, behandle forskjellige Ting om man saa vil alvorligen, men Spørgsmaalet er, om man først blev alvorlig over Alvorens Gjenstand. Denne Gjenstand har ethvert Menneske, thi det er ham selv, og den, som ikke blev alvorlig derover, men over noget Andet, noget Stort og Larmende, han er trods al sin Alvor en Spøgefugl, og kan han end en tidlang skuffe Ironien, han skal *volente deo* nok blive comisk; thi Ironien er nidkjær paa Alvoren. Den, der der-

*) I denne Forstand var det, at Constantin Constantius (i »Gjentagelsen«) sagde: »Gjentagelsen er Tilværelsens Alvor« (p. 6) og at det derimod ikke er Livets Alvor at være kongelig Berider, selv om en Saadan, hver Gang han besteeg sin Hest, gjorde det med al mulig Alvor.

volente deo med Guds Hjælp. i »Gjentagelsen«] III Bd. S. 175.

imod blev alvorlig paa rette Sted, han skal netop bevise sin Aands Sundhed ved at kunne behandle alt Andet ligesaa godt sentimentalt som spøgende, om det end løber Alvorens Gjække koldt ned ad Ryggen, at see ham spøge med hvad der gjorde dem skrækkelig alvorlige. Men i Forhold til Alvoren skal den vide ikke at taale nogen Spøg, glemmer den dette, da kan det hænde den, hvad der hændte Albertus Magnus, da han overmodig trodsede paa sin Speculation imod Guddommen*), at han pludselig blev dum, da skal det hænde den, hvad der hændte Bellerophon, der roligen sad paa sin Pegasus i Ideens Tjeneste, men faldt ned, da han vilde misbruge Pegasus til paa den at ride til et Stevnemøde med en jordisk Qvinde.

---

*) Cfr. Marbach Gesch. d. Ph. 2den D. *p.* 302 Not.: *Albertus repente ex asino factus philosophus et ex philosopho asinus.* Cfr. Tennemann. 8de B. 2den D. *p.* 485 Not. En endnu bestemtere Fortælling har man om en anden Skolastiker, Simon Tornacensis, der meente, at Gud maatte være ham forbunden, fordi han havde beviist Treenigheden; thi dersom han vilde, saa . . . . *profecto si malignando et adversando vellem, fortioribus argumentis scirem illam infirmare et deprimendo improbare.* Til Tak derfor blev den gode Mand en Nar, der maatte anvende 2 Aar paa at lære at kjende Bogstaverne. Cfr. Tennemann Gesch. d. Ph. 8de B. *p.* 314 Not. Dette være nu som det være vil, han have virkelig sagt det, eller han have sagt, hvad man ogsaa tilskrev ham, den i Middelalderen berømte Blasphemie om de tre store Bedragere, det han manglede var vist ikke anstrængt Alvor i at dialektisere, eller i at speculere, men vel i at forstaae sig selv. Analogier til denne Historie findes der vel nok af, og i vor Tid har Speculationen taget sig en saadan Myndighed, at den næsten har forsøgt at gjøre Gud selv usikker paa sig selv, som en Monarch, der ængstelig sidder og venter paa, om en Stænderforsamling vil gjøre ham til absolut eller kun til indskrænket Konge.

Bellerophon faldt efter det alm. Sagn af Pegasus, da han vilde ride op til Himlen paa den. S. K. synes at have blandet dette Motiv sammen med Fortællingen i Euripides's Stheneboia, hvorefter Bellerophon vendte tilbage fra Lykien til Argos og fik Dronningen dér, som havde været Skyld i hans Landsforvisning, til at bestige Pegasus med ham under Foregivende af at han besvarede hendes Kjærlighed, men styrtede hende i Havet paa Veien til Lykien. Albertus osv.] Albertus blev pludselig fra Æsel til Philosoph og fra Philosoph til Æsel. *profecto si* osv.] sandelig, dersom jeg af Ondskab og Gjenstridighed vilde det, saa kunde jeg af stærkere Grunde afkræfte den og ved at nedsætte den modbevise den. de tre store Bedragere] Moses, Christus og Muhammed. S. Tennemann anf. Sted.

Inderligheden, Visheden er Alvor. Dette seer noget fattigt ud; naar jeg endda havde sagt, den er Subjektiviteten, den rene Subjektivitet, den übergreifende Subjektivitet — saa havde jeg sagt Noget — som vist havde gjort Flere alvorlige. Alvoren kan jeg imidlertid ogsaa udtrykke paa en anden Maade. Saasnart Inderligheden mangler, er Aanden endeliggjort. Inderligheden er derfor Evigheden, eller det Eviges Bestemmelse i et Menneske.

Naar man nu ret vil studere det Dæmoniske, da behøver man blot at see paa, hvorledes det Evige opfattes i Individualiteten, og man veed strax Beskeed. I denne Henseende frembyder den nyere Tid en viid Mark for Iagttagelsen. Det Evige omtales tidt nok i vor Tid, det forkastes og antages, og saavel det Første som det Sidste (i Betragtning af den Maade, paa hvilken det skeer) viser Manglen af Inderlighed. Men den, der ikke retteligen har forstaaet, aldeles concret forstaaet det Evige*), han mangler Inderlighed og Alvor.

Meget udførlig ønsker jeg ikke her at være, dog vil jeg udpege nogle Punkter.

a) Man negter det Evige i Mennesket. I samme Øieblik er der Lebenswein ausgeschenkt, og enhver saadan Individualitet er dæmonisk. Sætter man det Evige, saa er det Nærværende et Andet, end man vil have. Dette frygter man, og saaledes er man i Angest for det Gode. Et Menneske kan nu blive ved at negte saa længe han vil, derved faaer han dog ikke ganske taget Livet af det Evige. Og selv om man til en vis Grad i en vis Forstand vil admittere det Evige, saa frygter man den anden Forstand og den høiere Grad; men hvormeget man end negter den, man bliver den dog ikke ganske qvit. Det Evige frygter man i vor Tid kun altfor meget, selv naar man anerkjender det i abstrakte og for det Evige smigrende Talemaader. Medens de enkelte Regjeringer nuomstunder leve i Frygt for urolige Hoveder, saa leve kun altfor mange Individualiteter i Frygt for et uroligt Hoved, der dog er den sande Rolighed — for Evigheden. Da forkynder man Øieblikket, og ligesom Veien til Fordærvelsen brolægges med gode

*) Det var upaatvivleligen i denne Forstand, at Constantin Constantius har sagt, at Evigheden er den sande Gjentagelse.

Constantin Constantius] i »Gjentagelsen«, III Bd. S. 254. Jvfr. ovenfor S. 291 Anm.

Forsætter, saaledes tilintetgjøres Evigheden bedst ved lutter Øieblikke. Men hvorfor iler man saa forskrækkelig? Naar der ingen Evighed er, saa er jo Øieblikket ligesaa langt, som naar den er der. Men Angesten for Evigheden gjør Øieblikket til en Abstraktion. — Denne Negten af det Evige kan forøvrigt yttre sig directe og indirecte paa saare mange Maader, som Spot, som prosaisk Beruselse i Forstandighed, som Travlhed, som Timelighedens Begeistring o. s. v.

b) Man opfatter det Evige aldeles abstrakt. Det Evige er ligesom de blaae Bjerge Grændsen for Timeligheden, men den, der lever kraftigen i Timeligheden, kommer ikke til Grændsen. Den Enkelte, der speider derefter, er en Grændsesoldat, der staaer udenfor Tiden.

c) Man bøier Evigheden ind i Tiden for Phantasien. Saaledes opfattet frembringer den en fortryllende Virkning, man veed ikke, om det er Drøm eller Virkelighed, Evigheden kiger veemodig, tankedrømmende, skjelmsk ind i Øieblikket, som Maanens Straale zittrer ind i en oplyst Skov eller Sal. Tanken om det Evige bliver en phantastisk Syslen, og Stemningen er bestandig denne: drømmer jeg eller er det Evigheden, der drømmer om mig.

Eller man opfatter den reent og ublandet for Phantasien uden denne coquette Dobbelthed. Denne Opfattelse har fundet et bestemt Udtryk i den Sætning: Kunsten er en Anticipation af det evige Liv; thi Poesien og Kunsten er kun Phantasiens Forsoning, og kan vel have Intuitionens Sinnigkeit, men ingenlunde Alvorens Innigkeit. — Man udpensler Evigheden med Phantasiens Flitterguld — og man længes efter den. — Apokalyptisk skuer man Evigheden, agerer Dante, medens dog Dante, hvormeget han end indrømmede Phantasie-Anskuelsen, ikke suspenderede den ethiske Domsakts Virkning.

d) Man opfatter Evigheden metaphysisk. Man siger Ich — Ich saa længe til man selv bliver det Latterligste af Alt: det rene Jeg, den evige Selvbevidsthed. Man taler saa længe om Udødeligheden,

---

gjør Øieblikket til en Abstraktion] jvfr. ovenfor S. 357 ff. Kunsten er en Anticipation af det evige Liv] jvfr. Martensen i »Perseus« I S. 98: »(Den apocalyptiske Poesie) er en Anticipation af Dommedag«. Se dog ogsaa Samme i Fædrelandet 1841 Sp. 3215, hvor den Sætning afvises, at »Mennesket i Kunsten har det evige Liv«. agerer Dante] Hentydning til Heibergs »En Sjæl efter Døden« og Martensens Anmeldelse deraf i Fædrelandet 1841 (Sp. 3209 ff.).

Ich — Ich] Hentydning til den med Fichte begyndte, hos Schelling og Hegel fortsatte idealistiske Retning, hvori Jeg'et dels opfattes empirisk, dels og væsentligt absolut, som identisk med »det Absolute«.

til man selv bliver — ikke udødelig, men Udødeligheden. Uagtet alt dette opdager man pludselig, at man ikke har faaet Udødeligheden ind med i Systemet, og nu er man betænkt paa, at anvise den Plads i et Tillæg. Med Hensyn til denne Latterlighed var det et sandt Ord af Poul Møller, at Udødeligheden maae være tilstede overalt. Men er den det, da bliver Timeligheden noget ganske Andet end man ønsker. — Eller man opfatter Evigheden saaledes metaphysisk, at Timeligheden bliver comisk opbevaret i den. Reent æsthetisk-metaphysisk seet er Timeligheden comisk, thi den er Modsigelsen, og det Comiske ligger altid i denne Kategorie. Opfatter man nu Evigheden reent metaphysisk, og af een eller anden Grund desuagtet vil have Timeligheden ind deri, saa bliver det jo comisk nok, at den evige Aand bevarer Erindringen om, at han adskillige Gange var i Pengeforlegenhed o. s. v. Men hele den Uleilighed, man her gjør sig for at opretholde Evigheden, er spildt, og er blind Allarm; thi reent metaphysisk bliver intet Menneske udødeligt og bliver intet Menneske forvisset om sin Udødelighed. Men bliver han det paa en ganske anden Maade, da vil det Comiske heller ikke paanøde sig. Om Christendommen end lærer, at et Menneske skal gjøre Regnskab for ethvert utilbørligt Ord, han haver talet, og vi simpelt forstaae dette om den Total-Erindring, hvoraf der allerede her i Livet stundom kan vise sig umiskjendelige Symptomer, om end Christendommens Lære ikke kan skarpere belyses ved nogen Modsætning end ved den til Græcitetens Forestilling om, at de Udødelige først drak af Lethe, for at glemme, saa følger dog ingenlunde, at Erindringen paa en directe eller indirecte Maade skal blive comisk, directe derved, at man erindrer Latterligheder, indirecte derved at Latterligheder skulle blive forvandlede til væsentlige Afgjørelser. Netop fordi Regnskabet og Dommen er det Væsentlige, vil dette Væsentlige virke som en Lethe i Forhold til det Uvæsentlige, medens det ogsaa er vist, at Meget kan komme til at vise sig væsentligen, som man just ikke troede. I Livets Pudseerligheder, Tilfældigheder, Kringelkrogerier har Sjelen ikke væsentligen været tilstede, og derfor vil alt dette

---

Poul Møller] i Afhandlingen om Udødeligheden, 4de Stykke (Værker 2. Udg. V S. 65—76). Smstds ogsaa om Hegelianernes Forlegenhed med den personlige Udødelighed, som der i Hegels System ikke var Plads til. Eller man opfatter osv.] Hentydning til Martensens Anmeldelse i Fædrelandet 1841 (se ovenfor). et Menneske skal gjøre Regnskab osv.] Matth. 12, 36.

Græcitetens Forestilling] Forestillingen om Lethe, Glemselens Flod, findes først hos Platon, Staten X 621 c.

forsvinde, kun ikke for den Sjel, der var væsentlig deri, men for ham vil det neppe faae comisk Betydning. Naar man tilgavns har tænkt over det Comiske, har executivt studeret det, bestandig klar over sin Kategorie, da forstaaer man let, at det Comiske netop tilhører Timeligheden, thi her er Modsigelsen. Metaphysisk og æsthetisk kan man ikke standse det og hindre det i tilsidst at sluge hele Timeligheden, hvilket vil hænde den, der var udviklet nok til at bruge det, men ikke modnet nok til at distinguere *inter et inter*. I Evigheden derimod er al Modsigelse hævet, Timeligheden gjennemtrængt af og bevaret i Evigheden; men deri er der ikke Spor af det Comiske.

Men Evigheden vil man ikke tænke alvorligen, men er angest for den, og Angesten hitter paa hundrede Udflugter. Dog dette er netop det Dæmoniske.

---

inter et inter mellem det Ene og det Andet.

Caput V.

Angest som frelsende ved Troen.

Man har i et af Grims Eventyr en Fortælling om en Ungersvend, der gik ud paa Eventyr for at lære at ængstes. Vi ville lade hiin Eventyrer gaae sin Gang, uden at bekymre os om, hvorvidt han paa sin Vei traf det Forfærdelige. Derimod vil jeg sige, at dette er et Eventyr, som ethvert Menneske har at bestaae, at lære at ængstes, for at han ikke enten skal fortabes ved aldrig at have været angest, eller ved at synke i Angesten; hvo der derfor lærte at ængstes retteligen, han har lært det Høieste.

Dersom et Menneske var et Dyr eller en Engel, da vilde han ikke kunne ængstes. Da han er en Synthese, kan han ængstes, og jo dybere han ængstes, jo større Menneske, dog ikke i den Forstand, hvori Menneskene i Almindelighed tage det, hvor Angesten er for det Udvortes, for hvad der er udenfor Mennesket, men saaledes, at han selv producerer Angesten. Kun i denne Forstand er det at opfatte, naar det hedder om Christus, at han ængstedes indtil Døden, samt naar han siger til Judas, hvad Du gjør det gjøre Du snart. End ikke det forfærdelige Ord, som selv Luther ængstedes ved at prædike over: min Gud, min Gud hvi haver Du forladt mig, end ikke dette Ord udtrykker Lidelsen saa stærkt; thi

---

Grims Eventyr] Grimm, Kinder- u. Hausmährchen I Nr. 4 (2. Udg. S. 14). II, Nr. 121 (S. 164). naar det hedder om Christus] Matth. 26, 37. 38; Marc. 14, 33. 34; Joh. 12, 27. — Joh. 13, 27. det forfærdelige Ord] Marc. 15, 34.

ved det sidste betegnes en Tilstand, i hvilken Christus befinder sig, det første betegner Forholdet til en Tilstand, som ikke er.

Angesten er Frihedens Mulighed, kun denne Angest er ved Troen absolut dannende, idet den fortærer alle Endeligheder, opdager alle deres Skuffelser. Og ingen Storinquisitor har saa forfærdelige Tormenter i Beredskab som Angesten, og ingen Spion veed saa snildt at angribe den Mistænkte netop i det Øieblik, da han er svagest, eller veed saaledes at gjøre Snaren, hvori han skal fanges, besnærende, som Angesten veed det; og ingen skarpsindig Dommer forstaaer saaledes at examinere ja examinere den Anklagede som Angesten, der aldrig slipper ham, ikke i Adspredelsen, ikke i Larmen, ikke under Arbeidet, ikke om Dagen, ikke i Natten.

Den, der dannes ved Angesten, han dannes ved Muligheden, og først den, der dannes ved Muligheden, dannes efter sin Uendelighed. Muligheden er derfor den tungeste af alle Kategorier. Vel hører man ofte det Modsatte, at Muligheden er saa let, men Virkeligheden saa tung. Men af hvem er det man hører saadanne Taler? Af nogle elendige Mennesker, der aldrig have vidst hvad Mulighed er, og som da Virkeligheden viste dem, at de Intet duede og Intet vilde due til, nu løgnagtigen opfriskede en Mulighed, der var saa skjøn, saa fortryllende, og til Grund for denne Mulighed laae der i det Høieste lidt ungdommeligt Fjanterie, som man hellere burde skamme sig ved. I Almindelighed forstaaes derfor den Mulighed. om hvilken der siges, at den er saa let, om Mulighed af Lykke, Held o. s. v. Men dette er slet ikke Muligheden, det er en løgnagtig Opfindelse, som den menneskelige Fordærvelse opsminker for dog at have Grund til Klage over Livet, og Styrelsen, og Leilighed til at blive sig selv vigtig. Nei i Muligheden er Alt lige muligt, og Den, der blev i Sandhed opdragen ved Muligheden, han har fattet det Forfærdelige nok saa godt som det Smilende. Naar da en Saadan gaaer ud af Mulighedens Skole og veed bedre Beskeed, end et Barn om sin A B C, om, at han absolut Intet kan fordre af Livet, og at det Forfærdelige, Fortabelse, Tilintetgjørelse boer Dør om Dør med ethvert Menneske, og tilgavns har lært, at enhver Angest, for hvilken han ængstedes, i næste Øieblik kom over ham. da skal han give Virkeligheden en anden Forklaring; han skal prise Virkeligheden, og selv naar den hviler tungt paa ham, skal han mindes, at den dog er langt, langt lettere, end Muligheden var det. Kun saaledes kan Muligheden danne; thi Endeligheden og de endelige Forhold, hvori et Individ er anviist Plads, de være nu smaa og dagligdagse, eller verdenshistoriske, danne kun ende-

ligen, og man kan altid besnakke dem, altid faae lidt Andet ud af dem, altid prutte, altid slippe nogenlunde derfra, altid holde sig lidt udenfor, altid forhindre, at man absolut lærer noget deraf, og skal man gjøre dette, da maa Individet atter have Muligheden i sig, og selv danne det, hvoraf han skal lære, om dette end i næste Øieblik ingenlunde anerkjender, at det er dannet af ham, men absolut tager Magten fra ham.

Men for at et Individ saaledes absolut og uendeligt skal dannes ved Muligheden, maa han være redelig mod Muligheden og have Troen. Ved Troen forstaaer jeg her, hvad Hegel etsteds paa sin Viis særdeles rigtigt kalder den, den indre Vished, der tager Uendeligheden forud. Naar Mulighedens Opdagelser redeligen forvaltes, da vil Muligheden opdage alle Endeligheder, men idealisere dem i Uendelighedens Skikkelse, i Angesten overvælde Individet, indtil han atter beseirer dem i Troens Anticipation.

Hvad jeg her siger, forekommer maaskee Mange en mørk og daarlig Tale, da de endog rose sig af aldrig at ængstes. Dertil vilde jeg svare, at man vistnok ikke skal ængstes for Mennesker, for Endeligheder, men først den, der har gjennemgaaet Mulighedens Angest, først han er dannet til ikke at ængstes, ikke fordi han undgaaer Livets Forfærdelser, men fordi disse altid blive svage i Sammenligning med Mulighedens. Skulde derimod den Talende mene, at det er det Store hos ham, at han aldrig har været angest, da skal jeg med Glæde indvie ham i min Forklaring, at det kommer deraf, at han er meget aandløs.

Dersom Individet besviger Muligheden, ved hvilken han skal dannes, da kommer han aldrig til Troen, da bliver hans Tro en Endelighedens Klogskab, som hans Skole var Endelighedens. Men Muligheden besviger man paa enhver Maade; thi ellers maatte ethvert Menneske, blot han stak Hovedet ud af Vinduet, have seet tilstrækkeligen, til at Muligheden deraf kunde begynde sine Exercitier. Man har et Stykke af Chodowiecki, der forestiller Calais's Overgivelse betragtet af de 4 Temperamenter, og Kunstnerens Opgave har været, at lade det forskjellige Indtryk afspeile sig i de forskjellige Temperamenters Udtryk. Det mest dagligdagse Liv har saa vist Begivenhed nok, men Spørgsmaalet er om den Mulighed i Individualiteten, der er redelig mod sig selv. Man fortæller om

---

skal man gjøre dette, ɔ: skal man absolut lære noget deraf. et Stykke af Chodowiecki, har ikke kunnet eftervises.

en indisk Eneboer, der i 2 Aar levede af Dug, at han engang kom til Byen, smagte Viin, og da forfaldt til Drik. Man kan forstaae denne Historie som enhver lignende paa mange Maader, man kan gjøre den comisk, man kan gjøre den tragisk; men den Individualitetet, der dannes ved Muligheden, han har nok af saadan een Historie. I samme Øieblik er han absolut identificeret med hiin Ulykkelige, han kjender ingen Endelighedens Udflugter, hvorved han slipper. Nu har Mulighedens Angest sit Bytte i ham, indtil den frelst maa afgive ham i Troen; andetsteds finder han ikke Hvile, thi ethvert andet Hvilepunkt er kun Snak, om den end i Menneskenes Øine er Klogskab. See derfor er Muligheden saa absolut dannende. I Virkeligheden er aldrig noget Menneske blevet saa ulykkeligt, at han jo beholdt en lille Rest tilbage, og, siger Forstandigheden ganske sandt, naar man er snild veed man at hjælpe sig. Men den, der gjennemgik Mulighedens Cursus i Ulykke, han tabte Alt, Alt, som Ingen i Virkeligheden har tabt det. Hvis han nu ikke besveeg Muligheden, der vilde lære ham, ikke besnakkede Angesten, som vilde frelse ham, da fik han ogsaa Alt igjen, som Ingen i Virkelighed, selv om han fik Alt tidobbelt; thi Mulighedens Discipel fik Uendeligheden, og den Andens Sjel havde udaandet i Endeligheden. I Virkeligheden sank Ingen saa dybt, at han jo kan synke dybere, og at der jo kan være Een og Mange, der sank dybere. Men den, der sank i Muligheden, hans Blik svimlede, hans Øie forvirredes, saa han ikke fattede den Maalestok, hvilken Creti og Pleti rækker den Synkende som et frelsende Halmstraa, hans Øre lukkedes, saa han ikke hørte, hvad Torveprisen paa Mennesker var i hans Samtid, ikke hørte: at han var ligesaa god som de Fleste. Han sank absolut, men da dukkede han atter op fra Afgrundens Dyb lettere end alt det Besværende og Forfærdende i Livet. Kun negter jeg ikke, at den, der dannes ved Muligheden, er udsat, ikke som de, der dannes ved Endeligheden, for at komme i slet Selskab, skeie af paa forskjellig Maade, men for et Fald, og det er Selvmordet. Hvis han, idet han er begyndt Dannelsen, misforstaaer Angesten, saa den ikke fører ham til Troen, men fra Troen, da er han fortabt. Den, der derimod dannes, han bliver hos Angesten, han lader sig ikke bedrage af dens utallige Falsknerier, han husker nøiagtigt det Forbigangne; da bliver tilsidst Angestens Anfald, om end forfærdelige, dog ikke saaledes, at han flyer dem. Angesten bliver ham en tjenende Aand, der mod dens Villie fører ham, hvorhen han vil. Naar den da melder sig, naar den underfundigen lader som havde den nu opfundet et ganske nyt Forfærdelsesmiddel, som var den nu langt

forfærdeligere end nogensinde, da trækker han sig ikke tilbage, end mindre søger han at holde den borte ved Larm og Forvirring, men han byder den velkommen, han hilser den festligt, som Socrates festligen svingede Giftbægeret, han indeslutter sig med den, han siger, som en Patient siger til Operateuren, idet den smertelige Operation skal begynde, nu er jeg færdig. Da gaaer Angesten ind i hans Sjel og ransager Alt, og ængster det Endelige og Smaalige ud af ham, og da fører den ham derhen, hvor han vil.

Naar en eller anden overordentlig Begivenhed indtræder i Livet, naar en verdenshistorisk Helt samler Helte omkring sig og fuldkommer Heltebedrifter, naar en Krisis indtræder, og Alt faaer Betydning, da ønske Menneskene at være med; thi dette danner. Vel muligt. Men der gives en langt nemmere Maade at dannes langt grundigere paa. Tag Mulighedens Discipel, sæt ham midt paa Jyllands Hede, hvor der ingen Begivenhed er, og hvor den største Begivenhed er, at en Urhøne flyver larmende op, han oplever Alt fuldkomnere, nøiagtigere, grundigere, end den, der blev applauderet paa Verdenshistoriens Theater, hvis han ikke var dannet ved Muligheden.

Idet da Individet ved Angesten dannes til Troen, da vil Angesten netop udrydde, hvad den selv frembringer. Angesten opdager Skjebnen, men idet da Individet vil fortrøste sig til Skjebnen, da slaaer Angesten om, og tager Skjebnen bort; thi Skjebnen er som Angesten, og Angesten er som Muligheden et Hexebrev. Naar Individualiteten ikke saaledes omdannes ved sig selv i Forhold til Skjebnen, saa vil han altid beholde en dialektisk Rest, som ingen Endelighed kan udrydde, ligesaa lidet som Den vil tabe Troen paa Lotteriet, der ikke taber den ved sig selv, men skal tabe den derved, at han bestandig taber i Spillet. Endogsaa i Forhold til det allerubetydeligste er Angesten strax ved Haanden, saasnart Individualiteten vil luske sig fra Noget, slumpe til Noget. I sig selv er det en Ubetydelighed, og udenfra af Endeligheden kan Individet Intet lære desangaaende, men Angesten gjør kort Proces, den sætter øieblikkelig Uendelighedens, Kategoriens Trumf i, og den kan Individualiteten ikke stikke. Frygte Skjebnen i udvortes Forstand, dens Omskiftelse, dens Nederlag kan en saadan Individualitet ikke; thi Angesten i ham har allerede selv dannet Skjebnen og frataget ham absolut Alt, hvad nogen Skjebne kan fratage. Socrates siger i

---

Socrates] se Platons Phædon 117 b. Socrates siger i Kratyll] ɔ: i Platons Kratylos 428 d.

Kratyll, at det er forfærdeligt, at bedrages af sig selv, fordi man altid har Bedrageren hos sig, saaledes kan man sige, er det en Lykke at have en saadan Bedrager hos sig, der fromt bedrager, og bestandig vænner Barnet fra, førend Endeligheden begynder at fuske derpaa. Forsaavidt en Individualitet i vor Tid ikke saaledes er dannet i Muligheden, saa har dog denne Tid en ypperlig Egenskab for Enhver, i hvem der er en dybere Grund, og som begjærer at lære det Gode. Jo fredeligere og stillere en Tid er, jo nøiagtigere Alt gaaer sin regelmæssige Gang, saa det Gode har sin Løn, desto lettere kan en Individualitet skuffe sig selv betræffende, om han ikke i sin Stræben har et, vel skjønt, men dog endeligt Maal. I disse Tider derimod behøver man ikke at være mere end 16 Aar gammel for at see, at den, der nu skal optræde paa Livets Theater, han er ligerviis som den Mand, der drog fra Jericho og faldt mellem Røvere. Den, der da ikke ønsker at synke i Endelighedens Elendighed, han nødsages til i den dybeste Forstand at gaae løs paa Uendeligheden. En saadan foreløbig Orientation er en Analogie til Dannelsen i Muligheden, og en saadan Orientation kan heller ikke finde Sted uden ved Mulighed. Naar da Klogskaben har bragt sine utallige Beregninger istand, naar Spillet er vundet — da kommer Angesten endnu førend Spillet i Virkeligheden blev tabt eller vundet, og Angesten sætter et Kors for Fanden, saa kan Klogskaben slet ikke, og Klogskabens snildeste Combination forsvinder som en Spøg imod det Tilfælde, som Angesten danner ved Mulighedens Almagt. Endogsaa i det Ubetydeligste, saasnart Individualiteten vil gjøre en snild Vending, der kun er snild, vil liste sig fra Noget, og der er al Sandsynlighed for at det vil lykkes, thi Virkeligheden er ikke saa skarp en Examinator som Angesten, — saa er Angesten der. Bliver den afviist, fordi det er en Ubetydelighed, der er Tale om, saa gjør Angesten denne Ubetydelighed mærkelig som Flækken Marengo blev det i Europas Historie, fordi her stod det store Slag ved Marengo. Dersom en Individualitet ikke saaledes ved sig selv vænnes fra Klogskaben, saa skeer det aldrig tilgavns; thi Endeligheden forklarer bestandig kun stykkeviis, aldrig totalt, og den, hvis Klogskab altid slog feil (og selv dette er utænkeligt i Virkeligheden), han kan jo søge Grunden i Klogskaben og stræbe at blive mere kløgtig. Ved Troens Hjælp opdrager Angesten Individualiteten til at hvile i Forsynet. Saaledes

---

den Mand, der drog fra Jericho] Luc. 10, 30 (»fra Jerusalem til Jericho«; jvfr. textkrit. Anh.).

ogsaa i Forhold til Skylden, hvilken er det Andet, Angesten opdager. Den, der blot ved Endeligheden lærer sin Skyldighed at kjende, han er fortabt i Endeligheden, og endeligt lader det Spørgsmaal sig ikke afgjøre, om et Menneske er skyldigt, uden paa en udvortes, juridisk, høist ufuldkommen Maade. Den, der derfor kun skal lære sin Skyld at kjende ved Analogier til Politie- og Høiesteretsdomme, han fatter egentlig aldrig, at han er skyldig; thi er et Menneske skyldigt, da er han uendelig skyldigt. Faaer da en saadan Individualitet, der kun dannes ved Endeligheden, ikke en Politie-Dom eller en Opinions-Dom for at han er skyldig, da bliver han noget af det Latterligste og Erbarmeligste af Alt, et Dyds-Mønster, der er lidt bedre end Folk er flest, men ikke slet saa god som Præsten. Hvad Hjælp skulde et saadant Menneske behøve i Livet, han kan jo næsten før sin Død træde af i en Exempelsamling. Af Endeligheden kan man lære meget, men ikke at ængstes uden i en meget maadelig og fordærvende Forstand. Den, der derimod i Sandhed lærte at ængstes, han skal gaae som i Dands, naar Endelighedens Angster begynde at spille op, og naar Endelighedens Lærlinge tabe Forstand og Mod. Saaledes skuffer det ofte i Livet. Den Hypochondre ængstes for enhver Ubetydelighed, men naar det Betydelige kommer, da begynder han at aande, og hvorfor, fordi den betydelige Virkelighed dog ikke er saa forfærdelig som den Mulighed, han selv havde dannet, og som han brugte sin Kraft til at danne, istedenfor at han nu kan bruge al sin Kraft mod Virkeligheden. Imidlertid er dog Hypochondristen kun en ufuldkommen Autodidakt i Sammenligning med Den, der dannes ved Muligheden, fordi Hypochondrien tildeels afhænger af det Legemlige og derfor er tilfældig*). Den sande Autodidakt han er netop i samme Grad Theodidakt, som en anden Forfatter har sagt**), eller for ikke at bruge et Udtryk, som saa meget

*) Det er derfor i en høiere Betydning, at Hamann tager det Ord Hypochondrie, naar han siger: Diese Angst in der Welt ist aber der einzige Beweis unserer Heterogeneität. Denn fehlte uns nichts, so würden wir es nicht besser machen als die Heiden und Transcendental-Philosophen, die von Gott nichts wissen und in die liebe Natur sich wie die Narren vergaffen; kein Heimweh würde uns anwandeln. Diese impertinente Unruhe, diese heilige Hypochondrie ist vielleicht das Feuer, womit wir Opferthiere gesalzen und vor der Fäulnisz des laufenden *seculi* bewahrt werden müszen. (6te B. p. 194.)

**) Cfr. Enten — Eller.

minder om det Intellectuelle, han er αυτουργος τις της φιλοσοφιας*) og i samme Grad θεουργος. Den, der i Forhold til Skylden, opdrages ved Angesten, han vil derfor først hvile i Forsoningen.

Her ender denne Overveielse, hvor den begyndte. Saasnart Psychologien er færdig med Angesten bliver den at aflevere til Dogmatiken.

*) Cfr. Xenophons *Convivium*, hvor Socrates bruger dette Ord om sig selv.

αὐτουργός osv.] egtl.: »Selvdyrker af Philosophien«, i Modsætning til dem der har lært den af andre; Ordet αὐτουργός (auturgos) bruges egentlig om Landmanden. der selv dyrker sin Jord. θεουργός (theurgos) maa da efter Sammenhængen betyde: den der arbeider i Guds Tjeneste. *Convivium]* 1, 5.

INDHOLD.

Det textkritiske Apparat til IV. Bd. vil senere blive leveret.

TEXTKRITISK ANHANG.

FIRE OPBYGGELIGE TALER.

1843.

A = Originaludgaven.

S. **13, 5** Tale] Tale, A. **14, 31** være] været A. **27, 9** Mth. 12, 29] Mth. 13, 29 A. **28, 14** Forklaring] Færklaring A. **32, 7—8** Gud. Hvorfor] Gud? Hvorfor A. **36, 28** bliver] blive A. **49, 35** modtog] modtag A. **51, 21** han,] han A. **55, 26** at benytte] at at benytte A. **58, 8** ellers] eller A. **59, 4** hvilken] hvilke A. **60, 25** Selvmodsigelse] Selmodsigelse A. **62, 25** yderlige] A, *mon:* yderligere? **65, 21** Sjel?«] Sjel? A. **66, 13** vorde.«] vorde«. A, *bedre*.

TO OPBYGGELIGE TALER.

1844.

A = Originaludgaven.

S. **85, 36** vilde] ville A. **93, 19** tabte] tabe A. **94, 17** skadet] skade A. **95, 2** 33—40] 23—40 A. **103, 6** Jorden. —] Jorden — A.

TRE OPBYGGELIGE TALER.

1844.

A = Originaludgaven. M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript.

S. **131, 20** afgjort] M, afgiort A. **134, 14** udstykket] A, stykkeviis M. **142, 31** negte] M, nægte A. **143, 40** Gal. VI, 7] M, Gal. VI. 1 A. **144, 11** forfængeligt] MA. **18** Forventning] M, Forretning A. **34** Opbud] MA. **147, 33** Modet] M, Maalet A. **149, 14** forstaaer langtfra, men] A, forstaaer langtfra og tæller Taarerne, men M. **151, 14** heldbreder] A, *bedre:* helbreder M. **153, 30** han] M, an A. **155, 36** sjelden er] A, sjelden var M. **160, 24** hilsedes] M, hisedes A. **163, 35—36** Bedrager] M, Bedragers A. **164, 12** gjør] M, gjor A. **29** Disciple.] M, Disciple A. **165, 1** ladet] M, lade A. **2** hvor den] M, hvor Den A. **167, 27** Ringhed] M, Reenhed A. **37** udtrykker] M, udkrykker A.

PHILOSOPHISKE SMULER.

A = Originaludgaven. M = S K.s egenhændige Manuskript (Papirer Pk. 12). C = Concepten (smstds.).

S. **178, 12** byde den, »neppe] M, byde den, neppe A. **180, 23** Adskilles] A, Adsplittes M. **32** Negativitet] M, Negavitet A. **188, 34** Overgang fra ikke] M, Overgang fra at ikke A. **189, 9** om vi end ved end ikke at forstaae M. **190, 21** foregaaende] M, foregaaede A. **191, 6** Blussel.] A, Blussel, men sophistisk er jeg dog ikke, dersom ellers Aristoteles har Ret at en sophistisk Viden er den, ved hvilken man tjener Penge. M. **193, 12** dersom jeg ikke] A, dersom jeg da ikke M. **16** besviget CMA. **194, 13** Forskjellige] M, Forstjellige A. **15** Læreren] CM, Læren A. **197, 10** Fløitespillerne] A, Fløitespilleren M. **198, 21** Død.] 2. Udg.; Død A.

Død! M. **199, 16** τικτει και] M, τικτει A. **17** φιλοσοφιῳ] φιλοσοφια AM. **33** lig] A, liig M. Ringeste] M, Ringste A. **200, 33** Selvfornægtelse] Selvfornængtelse A, Selvfornegtelse M. **201, 6** Skuffelse] A, Skuffelse. M *(at optage?)*. **206, 26** επιτεθυμμενοι] M, επιτεθυμμενος A. **213, 3** de ere] CM, der ere A. **7** sidst] M, sidste A. **214, 5** skal den faae det at vide, maa den faae det at vide af Guden] M, skal den faae det at vide af Guden A. **10** forskjellig] M, forskjelligt A. **10—11** forskjelligt] forskjellig AM *(K. maa antages at have indsat et* t *i Corr., men paa det forkerte Sted)*. **216, 21** med] M, ved A. **23** lidende,] A, lidende; M *(at optage?)*. **24** Betlerske M. **37** glemme] M, glemmer A. **217, 1** Forargelse M. **2** handlende] M, Handlende A. **33** Socratiske] M, Sokratisk A. **218, 6** Øieblikket; ved] 2. Udg.; Øieblikket; Ved A, Øieblikket: ved M. *Maaskee:* Øieblikket. Ved. **220, 20** har] A, have M. **222, 21** for andre] A, fra andre M *(at optage?)*. **23** ringe] M, rige A. **230, 20** samtidige] M, Samtidige A. **233, 14** Dig] M, dig A. **234, 6** maa man] M, maa A. **14** Landkaarter M. **240, 15** Nødvendighedens] M, Nødvendigheden A. **242, 22** kun kunde] M, kunde A. **243, 2** hvilket] A, hvilken M. **13** nogen] A, nogens M. **245, 10** det Ikke-Værendes] M, den Ikke-Værendes A. **33** at det snarest — **35** om Noget.] A, at Intet er vissere, end at de aldrig have tvivlet om Noget, eller havt Forestilling om, hvorledes det gaaer til. M. **246, 19** ζητητικη] A, ζητητικη M (?) ἀπορηθικη] A, ἀπορητικη M *(at optage)*. **25** σκιψις] A, σκιας M *(at optage)*. **247, 2** Villiens-Yttring] A, Villies-Yttring M. **252, 11** uagtet Dette, skulle M. **253, 31** *coup des mains*] M, *coup de mains* A. *Maaskee: coup de main.* **254, 16** Tryllerier] A, Tryllerie M. **256, 15** bidrager] A, bidrage M. **18** Cap. IV] A, i Cap. IV M. **19** de Sildigere] M, det Sildigere A. **30** menneskeligt] A, menneskelig M. **257, 13** (for at bevise] M, for at bevise A. **258, 30** som fra en ligestemt Sjel] M, ligesom fra en bestemt Sjel A. **259, 8** maa naturligviis være opfundet ved at gaae videre, thi i Socrates'] A, er naturligviis ingenlunde det Socratiske, thi i hans M. **260, 19** Conseqventsernes] A, Conseqventsens M. **24** derved] M, dermed A. **36** der ere] M, de ere A. **261, 8** den Tanke] A, den samme Tanke M. **11** inden] A, indenfor M **268, 30** intet Menneske] M, intet Menneske; A. **269, 23** skulde] A, skulle M.

BEGREBET ANGEST.

A = 1ste Udgave (1844). B = 2den Udgave (Begrebet Angest osv. Andet Oplag. Kjøbenhavn. Forlagt af C. A. Reitzels Bo og Arvinger. Bianco Lunos Bogtrykkeri. 1855.). M = S. K.'s egenhændige Manuskript (Papirer Pk. 12). C = Concepten (smstds.). I det Følgende anføres alle Afvigelser fra B, undtagen Rettelser af aabenbare Trykfeil (notop f. netop o. desl.); desuden Læsemaader i A og M, der maaskee er at optage, samt enkelte Stykker i M, som K. har slettet under Korrekturen. — B's Orthographi afviger noget fra A's: A har gjelder, hjelper, B gjælder, hjælper; A skjønt, B skjøndt; A muelig osv. (ikke altid), B mulig; A beskæftiget, B beskjæftiget. — M har overalt Pointet, A og B Pointen.

S. 277, 6—7 Beundring] B, Beundring, AM. **280, 14** Lægmand] AB, Øltapper, Vertshusholder eller anden Lægmand M. **281, 10** knytter] AB, beknytter CM. **286, 21** det] AM, den B. **289, 3** *Ethica*] M, *Etica* AB. **290, 2** og aldrig] AB, og dog aldrig M. **8** Bog;] AB, Bog, M. **291, 11** Gjentagelser] M, Gjentagelse AB. **292, 25** forlængst] B, længst AM. **298, 12** *plus quam*] M, *plusquam* AB. **299, 8** *originatum*] M, *orginatum* AB. **300, 3** let] B, for let AM. **312, 6** hensætte] AB, henstille M. **313, 19** den] M, det AB. **30** ville] AB; *udstreget i* M. **315, 8** fjendlig] AB, fjendtlig M. **316, 15** har] M, her AB. **317, 16** end der er] AB, end at der er M. **29—30** forført,] AB, forført og M. **318, 37** Sproget.] AB, Sproget, eller som Prof. Madvig med en uudtømmelig Ironie saa ypperligt har udtrykt det i et Program: at Menneskene traf en Overeenskomst om, hvilket Sprog de vilde tale. **321, 4** spørge] M, spørge, AB. **324, 37** det qualitative] M, qualitative AB. **39** jo] AB, jo og M. **326, 9** Høitryk] B, Høidetryk AM. **328, 4** Synden;] B, Synden, AM. **332, 5** istedenfor] M, istedetfor AB. **333, 10** dem] AB, den M. **334, 5** hun] M, hiin AB. **338, 3** Uskyldigheden] C, Uvidenheden ABM. **27** derfor] AB, herfor M *(at optage?)*. **339, 5** Erotiske] C, Comiske ABM. **340, 15** Contemplation] A, Comtemplation BM. **34** vedkommer] M, tilkommer AB. **346, 12** det Selviske] AM, den Selviske B. **347, 5** »Falkeblik« M. **6** »Mundharpe« M. **17** hvo] AM, hvor B. **349, 10** ligger] B, ligge AM. **352, 15** væsentligen] M, væsentligere AB. **19** saa] M *(let at forvexle med* ogsaa), ogsaa AB. **353, 15** der] B, det AM

(at optage?) **359, 29** Bestemmelse] B, Bestemmelsen AM. **361, 11** Muligheden] ABM (C *mangler*). *Maaskee:* Friheden. **367, 5** Øieblik] M, Øiebliks AB. **25** eller] AB, og M *(at optage?)*. **369, 26** med] AM, mod B. **373, 31** Individualiteterne] C, Individualiterne ABM. **375, 3** vilde der ikke til] AB, vilde der ikke høre til M *(at optage?)*. **20** dem] M, den AB. **378, 19** i ham, selv om] i ham selv om M, i ham selv, om AB. **379, 14** er] B, et AM. **383, 39** som] M, saa AB. **385, 14** Jernbaner] AB, Jernbane M *(at optage?)*. **387, 17** VIII, 27. 34] AB, VIII, 28. 34 M. *Vistnok:* VIII, 28—34. **388, 12** eensomme Tanker] M, eensom en Tanke AB. **389, 21** medicinsk-behandlende] M, medicinske behandlende AB. **391, 6** udenfor] AB, udenfra M. **8** derfor her] M, derfor AB. **31** siges] AB, siges her M. **392, 17** mod] AM, med B. **394, 3** Aabenbarelsen] AB, Aabenbarelse M. **395, 2—3** Indesluttetheden.] M, Indesluttetheden.) AB. **3** Existentser.)] M, Existentser. AB. **396, 22—23** sønderknuset, bønfaldende] AB, sønderknuset-bønfaldende M. **397, 11** eller] AB, naar M. **398, 28** Foregaaende og] M, Foregaaende, AB. **399, 30** og **31** Udøethed] AB, Uddøethed M *(at optage?)*. **403, 25** viser sig i] viser sig ABM. hiin] M, hiint AB. **32** det Elendige] AB, det Skidt M. **404, 19** Nysgjerrighed,] ABM. *Vistnok:* Nysgjerrighed; (M *har ogsaa mellem de andre Led Komma)*. **20** fornem] M, from AB. **26** tydelig] M, betydelig AB. **407, 1** det] AM, der B. **409, 28** svagere] M, svag AB. **34** oprigtigen] M, rigtigen AB. **412, 14** nichts] M, nicht AB. **17** alt] B, Alt AM. **32** Herbart] M, Herbert AB. **413, 13** for at] M, for AB. **414, 11** retrogradt] AM, rettrogradt B. **13** erindrer] AB, igjen erindrer M. **415, 21** Livet?] B, Livet; AM. **417, 13** det skeer] AM, den skeer B. **422, 7** veed] M, ved AB. **423, 12** redeligen] M *(seer ud som* ordeligen), ordenligen AB. **29** Muligheden] AM, Mulighedens B. **425, 36** Omskiftelse] AB, Omskiftelser M. **426, 14** Jericho] AB, Jerusalem M. **427, 18** Angster] B, Angester AM. **38** Fäulnisz] Faülnisz M, Faulnisz AB.

Indholdsangivelsen S. 429 staaer i A og B mellem Forordet og Indledningen. I A mangler Sidetallene.

SØREN AABYE KIERKEGAARDS

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF
DR. A. B. DRACHMANN,
PROF. DR. J. L. HEIBERG
OG BIBLIOTHEKSASSISTENT
H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

CA. 60 HEFTER A 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

11. Hefte. 50 Øre.

NIX

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

SUBSKRIPTIONSINDBYDELSE

PAA

DE DANSKES VEJ —

INDTRYK OG BILLEDER FRA »VALKYRIEN«S TOGT

AF

E. ALEXANDER SVEDSTRUP.

VALKYRIENS TOGT blev af hele det danske Folk omfattet med en saa levende Interesse, at der er Grund til at tro, at en sammenhængende Skildring af dette Togt vil være velkommen. En saadan Skildring er ingen nærmere til at give end den eneste Forfatter, der ombord paa selve VALKYRIEN fulgte dens Færd fra København til Japan.

Sjældent vil en Rejsebeskrivelse spænde over et saa forskelligartet og broget Felt, som her, hvor Rejsen gaar fra Danmark til England, Algier, Malta, Kreta, gennem det røde Hav og over det indiske Ocean, til Singapore og Siam og videre til Kambodja og Kina, Honkong, Foochow, Shanghai lige til Japans Hovedstad.

Dog, dette Værk er mere end en almindelig Rejsebeskrivelse. Det er Livet ombord paa den danske Orlogsmand og vore danske Kammeraters Hændelser og Oplevelser, hvorom Fortællingen samler sig, om end det vil bringe mange Oplysninger og Indtryk fra de fremmede Lande og de fremmede Folkeslags mærkelige Sæder og Liv. Og dertil kommer, at VALKYRIEN særlig søgte de Steder, hvor Danske leve, og hvor Danmark har Interesser, i Verdens-

dele, der nu mere end nogensinde tiltrækker sig alles Opmærksomhed, og Forfatteren fik ved at deltage i VALKYRIENS Togt med den danske Konges Søn som Chef en enestaaende Lejlighed til at stifte Bekendtskab med Personer og Kredse, hvortil den almindelige Rejsende ikke let faar Adgang. Paa Kreta kunde han faa det paalideligste Indtryk af Forholdene, der nu atter er aktuelle; i Siam kunde han paa nærmeste Hold betragte en asiatisk Fyrste i hans eksotiske Hof; i Kina deltog han i de officielle Modtagelser, den kinesiske Regering gav en venligsindet Nation, og i Japan blev han forestillet for den næst efter Kinas Kejser mest utilgængelige af alle Jordens Herskere, Mikadoen, Solgudindens Søn, og fik den ypperste Lejlighed til i Regeringskredsene at se det moderne Japans mærkelige Afspejling af Europa og hos Folket den ældgamle æventyrlige Kultur.

Et Værk, der i en livlig Form beretter om alt dette, vil sikkert fængsle Læserne, men ikke mindre Interesse vil de mange Illustrationer have, som ledsager Teksten, thi Størstedelen er reproducerede efter Forfatterens egne Øjebliksfotografier og Skizzer, udvalgte af en saa oplysende og sjælden Samling, at selv udenlandske Blade har henvendt sig til Forfatteren med Anmodning om at maatte benytte dem. Endel Billeder er af Maleren *Erik Henningsen* udførte efter Forfatterens Udkast. Første Hefte bringer en Gengivelse efter et Maleri af Hds. kgl. H. Prinsesse *Marie.*

»DE DANSKES VEJ«, der vil blive udstyret som et elegant Billedværk, udsendes i ca. 20 Hefter à 50 Øre. 1ste Hefte indeholder 3 Ark i Kvart, de følgende Hefter 2 Ark.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER).

SØREN AABYE KIERKEGAARD'S

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

DR. A. B. DRACHMANN,
PROF. DR. J. L. HEIBERG
OG BIBLIOTHEKSASSISTENT
H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

CA. 60 HEFTER A 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

12. Hefte. 50 Øre.

NIX

GYLDENDALSKE BOGHANDEL, FORLAG.

SUBSKRIPTIONSINDBYDELSE

PAA

DE DANSKES VEJ –

INDTRYK OG BILLEDER FRA »VALKYRIEN«S TOGT

AF

E. ALEXANDER SVEDSTRUP.

—

VALKYRIENS TOGT blev af hele det danske Folk omfattet med en saa levende Interesse, at der er Grund til at tro, at en sammenhængende Skildring af dette Togt vil være velkommen. En saadan Skildring er ingen nærmere til at give end den eneste Forfatter, der ombord paa selve VALKYRIEN fulgte dens Færd fra København til Japan.

Sjældent vil en Rejsebeskrivelse spænde over et saa forskelligartet og broget Felt, som her, hvor Rejsen gaar fra Danmark til England, Algier, Malta, Kreta, gennem det røde Hav og over det indiske Ocean, til Singapore og Siam og videre til Kambodja og Kina, Honkong, Foochow, Shanghai lige til Japans Hovedstad.

Dog, dette Værk er mere end en almindelig Rejsebeskrivelse Det er Livet ombord paa den danske Orlogsmand og vore danske Kammeraters Hændelser og Oplevelser, hvorom Fortællingen samler sig, om end det vil bringe mange Oplysninger og Indtryk fra de fremmede Lande og de fremmede Folkeslags mærkelige Sæder og Liv. Og dertil kommer, at VALKYRIEN særlig søgte de Steder, hvor Danske leve, og hvor Danmark har Interesser, i Verdens-

dele, der nu mere end nogensinde tiltrækker sig alles Opmærksomhed, og Forfatteren fik ved at deltage i VALKYRIENS Togt med den danske Konges Søn som Chef en enestaaende Lejlighed til at stifte Bekendtskab med Personer og Kredse, hvortil den almindelige Rejsende ikke let faar Adgang. Paa Kreta kunde han faa det paalideligste Indtryk af Forholdene, der nu atter er aktuelle; i Siam kunde han paa nærmeste Hold betragte en asiatisk Fyrste i hans eksotiske Hof; i Kina deltog han i de officielle Modtagelser, den kinesiske Regering gav en venligsindet Nation, og i Japan blev han forestillet for den næst efter Kinas Kejser mest utilgængelige af alle Jordens Herskere, Mikadoen, Solgudindens Søn, og fik den ypperste Lejlighed til i Regeringskredsene at se det moderne Japans mærkelige Afspejling af Europa og hos Folket den ældgamle æventyrlige Kultur.

Et Værk, der i en livlig Form beretter om alt dette, vil sikkert fængsle Læserne, men ikke mindre Interesse vil de mange Illustrationer have, som ledsager Teksten, thi Størstedelen er reproducerede efter Forfatterens egne Øjebliksfotografier og Skizzer, udvalgte af en saa oplysende og sjælden Samling, at selv udenlandske Blade har henvendt sig til Forfatteren med Anmodning om at maatte benytte dem. Endel Billeder er af Maleren *Erik Henningsen* udførte efter Forfatterens Udkast. Første Hefte bringer en Gengivelse efter et Maleri af Hds. kgl. H. Prinsesse *Marie.*

»DE DANSKES VEJ«, der vil blive udstyret som et elegant Billedværk, udsendes i ca. 20 Hefter à 50 Øre. 1ste Hefte indeholder 3 Ark i Kvart, de følgende Hefter 2 Ark.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover).

Søren Aabye Kierkegaard's

Samlede Værker

udgivne af Dr. A. B. Drachmann, Prof. Dr. J. L. Heiberg og Bibliotheksassistent H. O. Lange

Bibliotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

13. Hefte. 50 Øre.

NIX

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

SUBSKRIPTIONSINDBYDELSE

PAA

DE DANSKES VEJ —

INDTRYK OG BILLEDER FRA »VALKYRIEN«S TOGT

AF

E. ALEXANDER SVEDSTRUP.

VALKYRIENS TOGT blev af hele det danske Folk omfattet med en saa levende Interesse, at der er Grund til at tro, at en sammenhængende Skildring af dette Togt vil være velkommen. En saadan Skildring er ingen nærmere til at give end den eneste Forfatter, der ombord paa selve VALKYRIEN fulgte dens Færd fra København til Japan.

Sjældent vil en Rejsebeskrivelse spænde over et saa forskelligartet og broget Felt, som her, hvor Rejsen gaar fra Danmark til England, Algier, Malta, Kreta, gennem det røde Hav og over det indiske Ocean, til Singapore og Siam og videre til Kambodja og Kina, Honkong, Foochow, Shanghai lige til Japans Hovedstad.

Dog, dette Værk er mere end en almindelig Rejsebeskrivelse. Det er Livet ombord paa den danske Orlogsmand og vore danske Kammeraters Hændelser og Oplevelser, hvorom Fortællingen samler sig, om end det vil bringe mange Oplysninger og Indtryk fra de fremmede Lande og de fremmede Folkeslags mærkelige Sæder og Liv. Og dertil kommer, at VALKYRIEN særlig søgte de Steder, hvor Danske leve, og hvor Danmark har Interesser, i Verdens-

dele, der nu mere end nogensinde tiltrække sig alles Opmærksomhed, og Forfatteren fik ved at deltage i VALKYRIENS Togt med den danske Konges Søn som Chef en enestaaende Lejlighed til at stifte Bekendtskab med Personer og Kredse, hvortil den almindelige Rejsende ikke let faar Adgang. Paa Kreta kunde han faa det paalideligste Indtryk af Forholdene, der nu atter er aktuelle; i Siam kunde han paa nærmeste Hold betragte en asiatisk Fyrste i hans eksotiske Hof; i Kina deltog han i de officielle Modtagelser, den kinesiske Regering gav en venligsindet Nation, og i Japan blev han forestillet for den næst efter Kinas Kejser mest utilgængelige af alle Jordens Herskere, Mikadoen, Solgudindens Søn, og fik den ypperste Lejlighed til i Regeringskredsene at se det moderne Japans mærkelige Afspejling af Europa og hos Folket den ældgamle æventyrlige Kultur.

Et Værk, der i en livlig Form beretter om alt dette, vil sikkert fængsle Læserne, men ikke mindre Interesse vil de mange Illustrationer have, som ledsager Teksten, thi Størstedelen er reproducerede efter Forfatterens egne Øjebliksfotografier og Skizzer, udvalgte af en saa oplysende og sjælden Samling, at selv udenlandske Blade har henvendt sig til Forfatteren med Anmodning om at maatte benytte dem. Endel Billeder er af Maleren *Erik Henningsen* udførte efter Forfatterens Udkast. Første Hefte bringer en Gengivelse efter et Maleri af Hds. kgl. H. Prinsesse *Marie.*

»DE DANSKES VEJ«, der vil blive udstyret som et elegant Billedværk, udsendes i ca. 20 Hefter à 50 Øre. 1ste Hefte indeholder 3 Ark i Kvart, de følgende Hefter 2 Ark.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover).

Søren Aabye Kierkegaards

Samlede Værker

udgivne af Dr. A. B. Drachmann, Prof. Dr. J. L. Heiberg og Bibliotheksassistent H. O. Lange

Bibliotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

14. Hefte. 50 Øre

NIX

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

SUBSKRIPTIONSINDBYDELSE

PAA

DE DANSKES VEJ —

INDTRYK OG BILLEDER FRA »VALKYRIEN«S TOGT

AF

E. ALEXANDER SVEDSTRUP.

VALKYRIENS TOGT blev af hele det danske Folk omfattet med en saa levende Interesse, at der er Grund til at tro, at en sammenhængende Skildring af dette Togt vil være velkommen. En saadan Skildring er ingen nærmere til at give end den eneste Forfatter, der ombord paa selve VALKYRIEN fulgte dens Færd fra København til Japan.

Sjældent vil en Rejsebeskrivelse spænde over et saa forskelligartet og broget Felt, som her, hvor Rejsen gaar fra Danmark til England, Algier, Malta, Kreta, gennem det røde Hav og over det indiske Ocean, til Singapore og Siam og videre til Kambodja og Kina, Honkong, Foochow, Shanghai lige til Japans Hovedstad.

Dog, dette Værk er mere end en almindelig Rejsebeskrivelse. Det er Livet ombord paa den danske Orlogsmand og vore danske Kammeraters Hændelser og Oplevelser, hvorom Fortællingen samler sig, om end det vil bringe mange Oplysninger og Indtryk fra de fremmede Lande og de fremmede Folkeslags mærkelige Sæder og Liv. Og dertil kommer, at VALKYRIEN særlig søgte de Steder, hvor Danske leve, og hvor Danmark har Interesser, i Verdens-

dele, der nu mere end nogensinde tiltrækker sig alles Opmærksomhed, og Forfatteren fik ved at deltage i VALKYRIENS Togt med den danske Konges Søn som Chef en enestaaende Lejlighed til at stifte Bekendtskab med Personer og Kredse, hvortil den almindelige Rejsende ikke let faar Adgang. Paa Kreta kunde han faa det paalideligste Indtryk af Forholdene, der nu atter er aktuelle; i Siam kunde han paa nærmeste Hold betragte en asiatisk Fyrste i hans eksotiske Hof; i Kina deltog han i de officielle Modtagelser, den kinesiske Regering gav en venligsindet Nation, og i Japan blev han forestillet for den næst efter Kinas Kejser mest utilgængelige af alle Jordens Herskere, Mikadoen, Solgudindens Søn, og fik den ypperste Lejlighed til i Regeringskredsene at se det moderne Japans mærkelige Afspejling af Europa og hos Folket den ældgamle æventyrlige Kultur.

Et Værk, der i en livlig Form beretter om alt dette, vil sikkert fængsle Læserne, men ikke mindre Interesse vil de mange Illustrationer have, som ledsager Teksten, thi Størstedelen er reproducerede efter Forfatterens egne Øjebliksfotografier og Skizzer, udvalgte af en saa oplysende og sjælden Samling, at selv udenlandske Blade har henvendt sig til Forfatteren med Anmodning om at maatte benytte dem. Endel Billeder er af Maleren *Erik Henningsen* udførte efter Forfatterens Udkast. Første Hefte bringer en Gengivelse efter et Maleri af Hds. kgl. H. Prinsesse *Marie.*

»DE DANSKES VEJ«, der vil blive udstyret som et elegant Billedværk, udsendes i ca. 20 Hefter à 50 Øre. 1ste Hefte indeholder 3 Ark i Kvart, de følgende Hefter 2 Ark.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover).

Søren Aabye Kierkegaard's

Samlede Værker

udgivne af Dr. A. B. Drachmann, Prof. Dr. J. L. Heiberg og Overbibliothekar H. O. Lange.

Bibliotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

15. Hefte. 50 Øre.

SØREN AABYE KIERKEGAARD'S

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

DR. A. B. DRACHMANN,

PROF. DR. J. L. HEIBERG

OG OVERBIBLIOTHEKAR

H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

CA. 60 HEFTER À 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

16. Hefte. **50 Øre.**

SØREN AABYE KIERKEGAARD'S

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE
AF
DR. A. B. DRACHMANN,
PROF. DR. J. L. HEIBERG
OG OVERBIBLIOTHEKAR
H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

CA. 60 HEFTER A 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS
FORLAG.

17. Hefte. 50 Øre.

Søren Aabye Kierkegaard's

Samlede Værker

udgivne af Dr. A. B. Drachmann, Prof. Dr. J. L. Heiberg og Overbibliothekar H. O. Lange

Bibliotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

18. Hefte. 50 Øre.

SØREN AABYE KIERKEGAARDS

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF DR. A. B. DRACHMANN, PROF. DR. J. L. HEIBERG OG OVERBIBLIOTHEKAR H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

CA. 60 HEFTER A 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

19. Hefte. 50 Øre

NIX

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

UDVALGTE
DRAMATISKE VÆRKER

AF

HENRIK HERTZ

I—VIII.

Flyttedagen
Amors Genistreger
En Dag paa Øen Als
Den eneste Fejl
Debatten i Politivennen
Sparekassen
Svend Dyrings Hus
Indkvarteringen
Svanehammen
Fristelsen
Kong René's Datter
De Fattiges Dyrehave
Ninon
Tonietta
Audiensen
De Deporterede
Et Offer
Den Yngste
Besøget i Kjøbenhavn
En Curmethode
Advokaten og hans Myndling.

16 Kr.; indb. i 8 Bind 29 Kr.

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER).